

ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ

ΣΥΝΟΜΗΡΟΥ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΟΡΥΤΣΑΣ Τ. ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΔΕΚΕΜΒΡΙΑΝΗ ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΤΩΝ ΟΜΗΡΩΝ

Η ΕΚΤΗ ΤΩΝ "ΕΠΙΛΕΚΤΩΝ ΦΑΛΑΓΞ,"
ΚΑΙ Η ΤΩΝ ΚΡΟΡΩΝ
Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ
ΤΑ ΜΕΘΟΜΗΡΙΚΑ

Ἐγὼ δὲ οὔτε φίλον οὐδέ ποτ' ἂν ὑπολαμβάνω γνήσιον νομισθῆναι παρὰ τοῖς ὀρθῶς φρονοῦσι τὸν δεδιότα καὶ φοβούμενον τοὺς μετὰ παρρησίας λόγους καὶ μὴν οὐδέ πολίτην ἀγαθὸν τὸν ἐγκαταλείποντα τὴν ἀλήθειαν διὰ τὴν ἐσομένην ὑπ' ἐνίων προσκοπήν παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν· συγγραφέα δὲ κοινῶν πράξεων οὐδ' ὄλως ἀποδεκτέον τὸν ἄλλο τι περὶ πλείονος ποιούμενον τῆς ἀληθείας·.

Πολυβίων Ἱστορ. XXXVIII, 1d.

ΑΘΗΝΑΙ

1953

BK
K 335a

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

026000334344

Η Α. ΣΕΒ. Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΚΟΡΥΤΣΑΣ
Κ. Κ. ΕΥΛΟΓΙΟΣ ΚΟΥΡΙΛΑΣ
Τ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΔΟΛΙΟΤΗΣ

«Κύριε, ῥῦσαι τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ χειλέων ἀδίκων καὶ ἀπὸ γλώσσης δολίας». Ψαλμ. 119.

Τούτου τοῦ πειρασμοῦ οὐδὲν ἴσον τῷ δολερῷ περιπεσεῖν ἀνθρώπῳ, οὗτος καὶ θηρίου χαλεπώτερος· τὸ μὲν γάρ, ὅπερ ἐστὶ φαίνεται, οὗτος θε παραπετάσματι πολλάκις ἐπεικείας τὸν ἴδον ἐπέκρουσεν ὡς καὶ δυσφώρατον γίνεσθαι τὴν ἐνέδραν καὶ βαράθρῳ περιπεσεῖν ἀφυλάκτως τὸν ἐμπίπτοντα· μάλιστα δὲ ἄδικα χεῖλη εἶποι τις ἐκεῖνα τὰ τὴν ἀρετὴν βλάπτοντα, τὰ πρὸς κακίαν ἀπάγοντα».

Ὁ θεῖος Χρυσόστομος

Αριθ. εισ. 139065

ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΣΥΝΟΜΗΡΟΥ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΟΥΥΤΣΑΣ ΚΑΙ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΔΕΚΕΜΒΡΙΑΝΗ ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΤΩΝ ΟΜΗΡΩΝ

Η ΕΚΤΗ ΤΩΝ "ΕΠΙΛΕΚΤΩΝ ΦΑΛΑΓΞ,"
ΚΑΙ Η ΤΩΝ ΚΡΟΡΩΝ
Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ

Ἐγὼ δὲ οὔτε φίλον οὐδέ ποτ' ἂν ὑπολαμβάνω γνήσιον νομισθῆναι παρὰ τοῖς ὀρθῶς φρονοῦσι τὸν δεδιότα καὶ φοβούμενον τοὺς μετὰ παρρησίας λόγους, καὶ μὴν οὐδὲ πολίτην ἀγαθὸν τὸν ἐγκαταλείποντα τὴν ἀλήθειαν διὰ τὴν ἐσομένην ὑπ' ἐνίων προσκοπήν παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν· συγγραφέα δὲ κοινῶν πράξεων οὐδ' ὅλως ἀποδεκτέον τὸν ἄλλο τι περὶ πλείονος ποιούμενον τῆς ἀληθείας.

Πολυβίου ἱστορ. XXXVIII, 1d.

ΑΘΗΝΑΙ

1951

Εἰς τὸν ἐν ὀμηρίᾳ συνέκδημον καὶ παροτρύναντά με
εἰς τὴν συγγραφὴν καὶ τὴν ἔκδοσιν ὑποτακτικόν μου

ΘΕΟΔΟΥΛΟΝ ΠΑΠΑΔΑΚΗΝ, ΛΑΥΡΙΩΤΗΝ,

πρωτοσύγκελλον τῆς μητροπόλεως Κορυτσᾶς, πατρώ-
ζοντα λόγῳ τε καὶ ἔργῳ κατὰ τὴν δεινὴν ἐκείνην
περιπέτειαν καὶ πᾶσαν εὐψυχίαν καὶ αὐταπάρνησιν ἐ-
πιδειξάμενου.

Ο ΠΟΝΗΣΑΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὰ Δεκέμβριανά ἀπεκάλυψαν μίαν πληγὴν εἰς τὸ σῶμα τῆς κοινωνίας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐκινδύνευσε ὀλόκληρον τὸ κράτος. Εἰς ὄλους ἡμᾶς ἦτο γνωστόν, ὅτι πολλοὶ ἀλλόφρονες καὶ νεωτεροποιοὶ Ἕλληνες εἰργάζοντο ἀπὸ 25ετίας διὰ νὰ μεταφυτεύσωσι ἐνταῦθα ξένα ἀναρχικὰ συστήματα, τελευταῖον οὗτοι ἐκμεταλλευθέντες τὴν ξενικὴν κατοχὴν καὶ πρόσποιηθέντες, ὅτι ὀργανώνουσιν ἀπελευθερωτικὸν ἐθνικὸν μέτωπον παρέσυραν πολλοὺς εἰς τὴν παγίδα αὐτὴν. Ὅταν ἀπεκαλύφθησαν οἱ καταχθόνιοι πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ καθεστώτος σκοποὶ αὐτῶν, ἦτο ἀργὰ πλέον, εἶχον προχωρήσει πολὺ, εἶχον τρομοκρατήσει τοὺς πάντας. Πολλοὶ ἀκουσίως ἐγένοντο συνεργοὶ αὐτῶν. Οὐδεὶς ἀναιμωτὶ ἐτόλμα ν' ἀντιταχθῆ. Ἐγὼ, ὅστις ἠθέλησα ὡς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου νὰ ἀποτρέψω τοὺς πλανηθέντας φοιτητὰς ἀπὸ τὴν ὁδὸν τῆς ἀπωλείας καὶ ἐκρυσάλατον κώδωνα τοῦ κινδύνου πρὸς τὸν λαὸν διὰ τοῦ ραδιοφώνου, ὑπέστην τόσον ἰσχυρὰν τὴν ἐπίθεσιν, ὥστε ἐγκατελείφθην εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τῶν προπηλακισμῶν καὶ συκοφαντιῶν διεσύρθη τὸ ὄνομά μου κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἐκλόμισαν καὶ πολλοὺς ἐκλεκτοὺς φίλους μου. Ἦναγκάσθην ν' ἀντεπεξέλθω ἐκδοὺς τῷ 1944 ὀγκώδη τόμον «Τὸ Κράτος τῆς ἀληθείας κ.τ.λ.».

Οὕτως οἱ Ἑαμίται ἐγένοντο κύριοι τοῦ πεδίου τῆς μάχης διὰ νὰ ἐπιφέρωσι τὸ καίριον τραῦμα κατὰ τὰ Δεκεμβριανά. Ἐπάθομεν, ὅσα ἐπάθομεν, ἐσώθημεν χάριτι θεῆς διὰ τῶν ἡρωϊκῶν «ταγματῶν ἀσφαλείας» καὶ τῆς ἐπεμβάσεως τῶν συμμάχων μας γενναίων Ἀγγλῶν. Τὸ κακὸν

πρέπει νά σταματήσει ἔως ἔδῳ, ἄλλως ἀπολώλαμεν. Ἄλλὰ δυστυχῶς, καθόλου δέν ἔσταμάτησεν. Τὰ ἀπολωλότα αὐτὰ πρόβατα ἔχουσι πάθει ἠθικὴν πώρωσιν, εἰς ἣν ἀγωνίζονται νά παρασύρωσι καὶ τοὺς ἄλλους. Καὶ μετὰ τὴν κατατρόπωσιν αὐτῶν, καὶ μετὰ τὴν γενικὴν ἀποδοκιμασίαν διὰ τὰ φρικώδη αὐτῶν κατὰ τῆς πατρίδος ἡμῶν ἐγκλήματα καὶ μετὰ τὴν στηλίτευσιν τῶν διαπραχθεισῶν ὑπ' αὐτῶν ἀγρίων σφαγῶν, δέν αἰσχύνονται, ἀλλ' ἰταμώτεροι ἐπιτίθενται ἐναντίον ἡμῶν τῶν φιλησύχων πολιτῶν, ἐναντίον τῆς ἀστικῆς τάξεως, ἐναντίον τοῦ καθεστώτος, ζητοῦντες τὴν πάση θυσίᾳ διὰ γενικῶν σφαγῶν ἀνατροπὴν αὐτοῦ, καὶ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἀναρχισμοῦ. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον προπαγανδίζουσι τὸν λαὸν καὶ δηλητηριάζουσιν διὰ θεμιτῶν καὶ ἀθεμίτων μέσων καὶ δὴ καὶ δι' ἐντύπων, τὰ ὅποια ἤδη μετὰ τὸ κίνημα ἐπολλαπλασιάσθησαν, ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν τοιαῦτα ἐξεδόθησαν τὸ 1945. Ἀπέναντι τούτων τί κάμνει τὸ ἀντίπαλον στρατόπεδον; Συζητεῖ καὶ ἀσχολεῖται περὶ τὸ δημοψήφισμα, ἢ «καθεύδει ὑπὸ μανδραγόρα», πάντες δὲ μοιρολατρικῶς οἰκτίρομεν τὴν κατάστασιν, δηλ. οὐδέν πράττομεν καὶ τὰ πάντα ἀναμένομεν ἄνωθεν, ἀλλὰ «σὺν Ἀθηνᾶ καὶ χεῖρα κίνει». Εἰς τὴν ἐπιτακτικὴν τοῦ καθήκοντος φωνὴν ὑπέικων, μετὰ τὴν ἀνέλπιστον διάσωσίν μου ἐπελαβόμην νά γράψω συνοπτικῶς μὲν περὶ τοῦ ἐμφυλίου σπαραγμοῦ, ἐξετάζων τὰ αἷτια τοῦ ὀλεθρίου τούτου συμπτώματος καὶ τὰ κακά, ἅπερ ἐπεσώρευσεν, ἐν ἐκτάσει δὲ τὰ κατὰ τὴν ἠρωϊκὴν διαδρομὴν τῆς «ΣΤ' φάλαγγος τῶν ἐπιλέκτων», εἰς ἣν κατετάχθην ἐν Καλυβίοις, ὡς καὶ τῆς τῶν Κρόρων, μεθ' ἧς ἐβάδισα μέχρι ἐκεῖ· τὰ ἔπειτα ἤκουσα παρά τοῦ διακόνου μου Θεοδούλου Παπαδάκη Λαυριώτου, νῦν ἀρχιμανδριτοῦ τὴν ἀξίαν, καὶ ἄλλων τῆς ὀρειβατικῆς ἐκείνης φάλαγγος ὁμηρῶν. Ταύτης τὴν διαδρομὴν ἀδρομερῶς περιέγραψεν ὁ κ. Εὐαγγελίδης. Χαίρω δὲ διότι κατώρθωσα νά συγκρατήσω ὅλα τὰ ἐκτυλιχθέντα ἀξιοσημεῖωτα γεγονότα ἀπὸ τῶν Κα-

λυβίων μέχρι τῆς Ἀραχώβης εἰς τὸ πρόσωπόν μου καὶ εἰς τὴν ἀξίως ἐπικληθεῖσαν «φάλαγγα τῶν ἐπιλέκτων» ἀναφερόμενα. Πολλῶν τῶν γενναίων αὐτῶν ἡρώων θέλει ἰδεῖ ὁ ἀναγνώστης ἐν σκιαγραφίᾳ τὴν ἄμεμπτον καὶ ἀξιοπρεπεῖαν στάσιν καὶ θαυμασίαν δρᾶσιν, φιλάλληλον καὶ ἀνθρωπιστικὴν.

Τὰ συμβάντα συνδέονται πάντοτε μετ' ἐκείνων, ἅπερ ἀναφέρει ἡ ἱστορία, εἰς τοὺς τόπους, ὅθεν διηρχόμεθα, διὰ νὰ πιστοποιηθῇ ἡ ἀλληλουχία τῶν ἱστορικῶν γεγονότων παρὰ τὴν τοῦ χρόνου ἀπόστασιν καὶ ἡ ἐπ' αὐτῶν ἐπίδρασις τοῦ περιβάλλοντος. Ἄλλ' ὁ συγγραφεὺς κέκτηται καὶ τὸ ἐξῆς ἐφόδιον, ὅπερ ἐνέχει σπουδαιότητα οὐκ ἀσημαντον διὰ τὸ μετὰ χεῖρας θέμα. Ἐκρατεῖτο ἐπὶ ἑβδομάδα ὅλην ἐν Κυψέλῃ παρὰ τὸ Διευθυντήριον, καὶ παρηκολούθησε ἐκ τοῦ σύνεγγυς φρικιαστικὰς σκηνὰς τῶν καθ' ὁμάδας ὀδηγουμένων ἐκεῖ καὶ ἔθεσε τὸν δάκτυλον εἰς τὸν τύπον τῶν ἡλῶν, προσεπάθησε νὰ διεισδύσῃ εἰς τὸ πνεῦμα τῆς κουκουδικῆς ἰδεολογίας, νὰ μαιεύσῃ διὰ συζητήσεων τὰς σκέψεις των, ὥστε νὰ εἶναι εἰς θέσιν σήμερον νὰ παρουσιάσῃ ὡς ἐν εἰκόνι τὴν ψυχανάλυσιν τῶν οἰκτρῶν τούτων ἀνθρώπων καὶ νὰ προδιαγράψῃ τοὺς ἀνομολογήτους αὐτῶν σκοπούς. Ἐκθέτω ἐν ἐκτάσει καὶ μετ' ἀδιαφιλονικητῶν ἀποδείξεων τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ κινουντα αὐτοὺς ἑλατήρια, ἀποκαλύπτω καὶ τὰ ἐνδεχόμενα δεινὰ, ἅπερ προετοιμάζουσι διὰ τὴν δυστυχῆ ταύτην χώραν. Δὲν ἔχω δὲ ὑπ' ὄψιν μου μόνον τὰς εἰρημένας πηγὰς, ἡ φύσις τῆς πραγματείας μου μὲ ἀναγκάζει ἐκάστοτε νὰ ἀνατρέξω καὶ εἰς ἄλλας περιφερείας, ἵνα δώσω εἰς τὸν ἀναγνώστην τελείως ὡς οἶόν τε ἀπηρτισμένην τὴν εἰκόνα τῶν τραγικῶν ἐκείνων γεγονότων, τὰ ὅποια καταισχύνουσιν τὴν νέαν ἑλληνικὴν γενεάν διὰ τὰ ἄγρια ἔνστικτα τῶν ἀθλίων αὐτῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν ἐξωφρενικὴν νοοτροπίαν.

Οἱ κουκουέδες εἶναι παράδοξοι ἄνθρωποι. Διαρρηγνύονται, διότι ἡμεῖς θέλομεν μεγάλην Ἑλλάδα, αὐταὶ δὲ ὡς γενναιόδωροὶ τὴν θυσιάζουσι χάριν τῶν ξένων, ἐπομένως

τὴν θέλουσιν μικράν, περιοριζομένην εἰς τοὺς ἀρχαιολογικούς τόπους! Ἄλλὰ δὲν ἀρκεῖ τοῦτο· σκέπτονται κάτι δεινότερον, καὶ αὐτὰ τὰ οὕτω κολοβωθέντα σύνορα, προσπαθοῦσι νὰ ἄρῳσι ἐνοθντες αὐτὴν μετὰ τῆς Σοβιετικῆς δημοκρατίας. Τὸ ἰδανικόν των εἶναι νὰ ἰδρῦσῳσι ἐν παγκόσμιον ῥωσικόν κράτος καὶ τῆς Ἑλλάδος νὰ ἐξαλείψῳσι τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς. Ἀφοῦ ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῆς πατρίδος, ἦν ἐκήρυξαν σοβιετικὴν δημοκρατίαν, τώρα κατέφυγον εἰς τοὺς Ἄλβανούς, οὓς ὑποστηρίζουν νὰ κρατήσῳσι τὸ περιμάχητον τμήμα καὶ νὰ καταλάβῳσι ὀλόκληρον τὴν Ἠπειρον, ἦν πρό πολλοῦ ἀνεκήρυξαν αὐτόνομον, δηλαδὴ οἱ παράδοξοι οὗτοι Ἕλληνες καταφωρῶνται ἀσυστόλως ἐξυπηρετοῦντες τὰς πλέον παραλόγους ἐθνικιστικὰς ἰδέας ὅλων τῶν γειτόνων ἡμῶν, καὶ μόνον ἡμᾶς, οἵτινες ἀμυνόμεθα τοῦ πατρίου ἐδάφους, θεωροῦσι προδότας. Τὸ νοῆμον κοινὸν θέλει κρίνει οὐ μετὰ πολλοῦ κόπου εἰς τίνας ἀρμόζει ἡ ὕβρις αὕτη ἐξ ὅσων μετὰ πάσης ἀμεροληψίας καὶ ἀδιαβλήτων ἀποδείξεων ἐκτίθενται ἐνταῦθα.

Τραγικώτερα ἀποβαίνει ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος, διότι οἱ κουκουέδες μετὰ τὴν ἀπόσβεσιν τῆς ἰδέας τῆς πατρίδος ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον καὶ κατὰ τῆς ἀμωμήτου ἡμῶν πίστεως καὶ τοὺς ἱερεῖς ἀποκαλοῦσι «κοράκια τῆς μαύρης ἀντίδρασης» διὸ καὶ μετὰ τοὺς διδασκάλους, οὓς ἀπεδεκάτισαν ἀνηλεῶς, κατέσφαξαν τοὺς ὑπηρέτας τούτους τοῦ Χριστοῦ, ἀνθρώπους βιοπαλαιστάς, καὶ δὲν ὑπάρχει ἐνορία ποῦ δὲν προσέφερε τὸν ἱερομάρτυρα. Ἀναγνώσατε τὰ ἐντυπα τῆς κόμμουνιστικῆς φατρίας, οὐδαμοῦ θὰ συναντήσητε τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, οὔτε σύμβολόν τι θρησκευτικόν οὔτε εἰς τὰς προκηρύξεις οὔτε εἰς τοὺς ὀργανισμούς των. Ἔχομεν κράτος ἄθρησκον! λόγῳ δὲ σκοπιμότητος δὲν ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος συστηματικῶς. Αἱ ἀκατανόμαστοι ὄμως ὕβρεις καὶ βλασφημίαι, αἵτινες ἐπλήρουν τὸν ἀέρα κατὰ τὴν διαδρομὴν ἡμῶν, καὶ ἡ ἀσέβεια καὶ βαρβαρότης,

ἦν ἤσκησαν εἰς ἓνα μητροπολίτην, εἶναι τὰ προοίμια. Οἱ κουκουέδες δὲν εἶναι κομμουνισταί, διότι βαδίζουσι τὴν ἀντίθετον ὁδὸν ἐκείνης, ἦν ἀπὸ 20ετίας ἐχάραξεν ὁ δαιμόνιος Στάλιν ἐν Ρωσίᾳ. Οὗτος ἐσχάτως οὐ μόνον τὴν θρησκείαν ἀποκατέστησε καὶ ὕψωσε τὴν ἐκκλησίαν εἰς Πατριαρχικὴν τιμὴν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐθνισμόν ἐνεστερνίσθη ἐπανελθὼν εἰς τὴν διαθήκην τοῦ Μεγ. Πέτρου. Ἡ πανσλαβιστικὴ ἰδέα ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν. Οἱ Κουκουέδες εἶναι ἄωροι ὅπαδοι τῆς ἀναρχίας, εἰς ἣν καταλήγει τὸ προλεταριάτον, ὡς εἶπεν ὁ Μάρξ. Εἶναι ἀμετανόητοι Τροτσκισταί, οἵτινες νῦν θεωροῦνται ἐχθροὶ τοῦ Μπολσεβικισμοῦ. Καταδικάζουσιν ἐπομένως τοὺς ἐθνικιστὰς ἐν Ἑλλάδι, διότι πρὸς τῇ ἀκεραιότητι τοῦ κράτους ἐπιδιώκουσι καὶ τὴν ἀπολύτρωσιν γνησίων ἑλληνικῶν πληθυσμῶν, ὑπὲρ ὧν ἀπὸ ἑκατονταετίας ἐχύθη ἄφθονον ἑλληνικὸν αἷμα.

Τὸ βιβλίον εἶναι κυρίως περιγραφή τῆς ὁμηρικῆς τραγωδίας· ἐν τούτοις παρεμπιπτόντως ἐπιλαμβάνεται καὶ ὄλων σχεδὸν τῶν προβλημάτων τῶν σχετιζομένων πρὸς τὴν ἰδεολογίαν καὶ κίνησιν τῶν ἀριστερῶν, ἐπειδὴ ὁ συγγραφεὺς ἐγκύψας εἰς τὴν μελέτην αὐτῶν ἐνόμισεν, ὅτι δύναται νὰ ἐκφέρῃ ἔγκυρον γνώμην, τοῦθ' ὅπερ ἔπραξεν ὅλως ἀμερολήπτως πρὸς διαφώτισιν τοῦ κοινοῦ καὶ ἐπιαναφορὰν εἰς τὴν εὐθεΐαν ὁδὸν τῶν παρασυρθέντων ὑπὸ τοῦ ἰσχυροῦ ρεύματος τῶν ἀνατρεπτικῶν νέων ἰδεῶν· τελικὸς δὲ σκοπὸς εἶναι ἡ ἄμυνα τῶν πατρῶν. Εἶχον δὲ καὶ ἱερὰν ὑποχρέωσιν πρὸς τοὺς συνομηρίτας, μεθ' ὧν συνέδεσαν ἡμᾶς αἱ θλίψεις καὶ ὁ πόνος, νὰ συμπληρώσω τὸ ἔργον, ὅπερ καθ' ὅλην τὴν δεινὴν ταύτην περιπέτειαν ἐπετέλεσα κατὰ τὰς ἀσθενεῖς μου δυνάμεις μὲ κίνδυνον πάντοτε τῆς ζωῆς μου, νὰ παραδώσω εἰς τὴν μνήμην τῶν ἐπιγιγνομένων τὴν ἀξιοθαύμαστον εὐψυχίαν, τὸ ἀδούλωτον φρόνημα, τὸν ἀδαμάντινον χαρακτήρα καὶ τὴν ἥρωικὴν στάσιν αὐτῶν ἐν ταῖς ἀνηκούστοις κακουχίαις, ταῖς ἀνυ-

ποίστοις βασάνοις! Ἡθέλησα ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ νὰ ἀναστήσω μνημεῖον αἰώνιον τῆς φιλοπατρίας καὶ γενναιοφροσύνης αὐτῶν εἰς παραδειγματισμὸν τῶν μεθ' ἡμᾶς γενεῶν. ἀλλὰ πρὸς τί νὰ ἀναμιμνήσκωμεν «Μιλήσια κακά»; δυστυχῶς, διότι τὰ ἐπανέλαβον οὐχὶ Πέρσαι, ἀλλ' Ἕλληνες τώρα. Ὁ κλεινὸς τῆς Θεσσαλονίκης ἀρχιεπίσκοπος, ὁ δεινὸς ἐκεῖνος ὀμηριστὴς, ἔγραψεν «Ἐπίσκεψιν βίου μοναχικοῦ ἐπὶ διορθώσει τῶν κακῶς ἐχόντων» καὶ οὐδεὶς κατέκρινεν αὐτόν, διότι ἀπεκάλυψε τὰς χαινούσας καὶ δυσιάτους πληγὰς τῶν μοναχῶν τῆς βασιλευούσης. Ἐγὼ ἀφείς πρὸς ὥρας τοὺς μοναχοὺς ποιοῦμαι «ἐπίσκεψιν βίου ἐλαστικοῦ» πρὸς διόρθωσιν μὲν αὐτῶν καὶ ἐπαναγωγὴν εἰς τὴν μάνδραν τοῦ Χριστοῦ, πρὸς στερέωσιν δὲ καὶ τῶν καλῶς ἰσταμένων ἐν τῇ τάξει αὐτῶν, καὶ ἀποτροπὴν ἀπὸ τοῦ κακοῦ τῶν ἀσθενῶν τῷ πνεύματι. Στῶμεν, καλῶς! Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἀναξαίνω οἰκείας πληγὰς, καὶ διαιωρίζω τὴν μνήμην ἀποτροπαίων καὶ ἀνοσίων ἐγκλημάτων· ἀλλ' ἀδήριτος ἀνάγκη μὲ καλεῖ εἰς τὸ βαρὺ τοῦτο καθῆκον. Εἶμαι ἔγὼ αὐτός, ὅστις, καίτοι εἰς ἄλλην ταλαίπωρον ἐπίσης διὰ τὸ ἔθνος ἐποχὴν ὑπέστην εἰρκτὴν πολυετῆ καὶ φρικτὰ μαρτύρια, ἐν τούτοις παρέδωκα πάντα ἐκεῖνα εἰς λήθην, καίτοι εἶχον ὕλην συγκεντρωμένην, ὡς οὐδεὶς ἄλλος, καίτοι ἐπιέσθην πολὺ παρὰ τοῦ μακ. Ν. Γερακάρη, ἵνα παραχωρήσω αὐτῷ πρὸς δημοσίευσιν εἰς τὰς «Σελίδας ἐκ τῆς συγχρόνου ἱστορίας» (Ἀθῆναι 1936). Ἀλλὰ «καιρὸς τοῦ σιγᾶν καὶ καιρὸς τοῦ λαλεῖν». Ἐκεῖνα ἔδει νὰ σιωπηθῶσιν, διότι δὲν εἶχον συνέχειαν, ἐὰν δὲ ἀναγκάζωμαι ἐνταῦθα νὰ παρενείρω τινὰ αὐτῶν πράττω τοῦτο ἐκ δύο λόγων 1) ἵνα ἐπιβεβαιώσω τὰς ἀρχάς μου, ἅς διὰ βίου νῦν καὶ αἰεὶ πρεσβεύω καὶ ἀκολουθῶ, οὐδεμίαν δὲ ὑλικὴν βίαν μὲ ἐξηνάγκασε νὰ παραβῶ αὐτάς καὶ 2) ἵνα ἀποδείξω πόσον ρευστὸς εἶναι ὁ χαρακτήρ τῶν Ἑλλήνων καὶ πόση κατάπτωσις παρατηρεῖται εἰς ἓν τέταρτον μόνον αἰῶνος, σύμπτωμα οὐχὶ εὐοίωνον διὰ τὸ μέλλον τῆς φυλῆς. Ἐνεκα τούτου ὁ κομμουνισμὸς

νισμός ἐν Ἑλλάδι εὐρίσκεται εἰς ἀκμὴν καὶ ἐγκυμονεῖ μεγίστους κινδύνους διὰ τὴν ὑπόστασιν τῆς φυλῆς καὶ δέον νὰ γρηγορῶμεν καὶ νὰ ἐργαζώμεθα πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κακοῦ, «φιλεῖ δὲ Θεὸς συγκάμνειν τῷ κάμνοντι»,

Ἐν τέλει ποιοῦμαι τὴν δήλωσιν, ὅτι μεγάλως θὰ μὲ ἠδίκει τις, ἐὰν ἐνόμιζεν, ὅτι αἴσθημα μνησικακίας ἢ ἀντεκδικήσεως μὲ ὤθησεν εἰς τὴν παροῦσαν πραγματείαν. Ἡ ἐμὴ ταπεινότης οὐδέποτε θέλει κατέλθει εἰς τοιοῦτο χθαμαλὸν ἐπίπεδον καὶ δὲν θὰ ἔφθανέ ποτε εἰς τοιοῦτον παραλογισμόν, ὥστε νὰ στραγγαλίῃ ἢ νὰ ὑπερβάλλῃ τὴν ἀλήθειαν ἐγωπαθείας ἕνεκεν. Ἐπίσης ἄδικον ἦτο, ἐὰν ὑπέθετέ τις, ὅτι ἐθυσίασα τὴν ἀλήθειαν ἐκ φόβου ἢ ἄλλης τινὸς μικρολογίας. Ὁ Πολύβιος, ὃν προτάσσω, ἐθεώρει «οὐχὶ ἀγαθὸν πολίτην τὸν ἐγκαταλείποντα τὴν ἀλήθειαν διὰ τὴν ἐσομένην ὑπ' ἐνίων προσκοπὴν παρ' αὐτὸν τὸν καιρόν». Ὁμολογῶ ὅτι μὲ καταλαμβάνει αἴσθημα λύπης, διότι αἱ ἀπαρχαὶ ἐν Ἑλλάδι μιᾶς εὐγενοῦς κατὰ θεωρίαν ἰδέας, ἣν πρῶτος ἐκήρυξεν ἐνταῦθα ὁ Πλάτων, ἐνεκαινιάσθη μὲ τοιαῦτα ἀποτελέσματα, ὥστε νὰ ἀνατριχιάζῃ ὁ λαὸς ἐπὶ τῷ ἀκούσματι Κουκουές. Θὰ ἐπεθύμουν ὡς ὀρθόδοξοι καὶ καλοὶ χριστιανοὶ νὰ συνδυάσωμεν τὰς κοινωνικὰς ἰδέας πρὸς τὰς Εὐαγγελικὰς περὶ συναδελφώσεως καὶ ἰσότητος ἀρχάς, καὶ νὰ παρουσιάσωμεν μίαν ἀξιόζηλον Χριστοκρατίαν, ἀλλ' οἱ Κουκουέδες ἐξετράπησαν εἰς τάναντία καὶ ἠθέλησαν διὰ πυρὸς καὶ μαχαίρας νὰ εἰσαγάγωσιν τὴν σατανοκρατίαν, λησμονοῦντες τὴν χρυσὴν τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου συμβουλήν, ὅτι «ἡ ἀλήθεια οὐ ξίφεσιν οὐδὲ βέλεσι παρέχεται, ἀλλὰ πειθοῖ καὶ συμβουλήν».

Ἐγγραφὸν ἐν Ψυχικῷ κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1945.

† Ὁ Μητροπολίτης Κορυθαῖς

ΕΥΛΟΓΙΟΣ ΚΟΥΡΙΑΑΣ

Παρά τοῦ Ὑπουργείου Τύπου εἶχον ἀπὸ τῆς χρονολογίας ταύτης ἀποταθῆ καὶ ἐζήτησαν τὴν παροχὴν τοῦ τυπογρ. χάρτου, ἀλλὰ καὶ τοῦτο μοὶ ἠρνήθη ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ ἐπισυνημμένου ἀπαντητικοῦ¹. Ἔπρεπε νὰ ἀγοράσω ἐκ τοῦ ἐλευθέρου ἐμπορίου, ἔπρεπε νὰ δαπανήσω καὶ διὰ τὴν ἐκτύπωσιν, καθ' ὃν χρόνον μετὰ τὰ δεινὰ τῆς ὀμηρείας, ἐδοκίμαζον ἄλλήν δεινὴν περιπέτειαν, τὴν ἐκ τῆς θέσεώς μου ἀπόλυσιν καὶ ἐκεῖνο, ὅπερ δὲν κατώρθωσαν οἱ ἐλασῖται, ἐπέχειρησαν οἱ νομοθέται τοῦ Ἰσραὴλ ἡγουμένου τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας κ. Δ. Μπαλάνου. Ἦμην πρὶν μεταβῶ εἰς Κορυτσᾶν κανονικῶς ἐκλελεγμένος καθηγητῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης. Διὰ νὰ με πείσῃ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, ὅπως χειροτονηθῶ μητροπολίτης Κορυτσᾶς, ἐψηφισμένος δὲ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλβανίας, πρὸς ταῖς ἄλλαις ὑποσχέσεσιν ὑπέγραψε καὶ ἐθνικὸν συμβόλαιον κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1926, ἵνα, ἅμα ἐκδιωχθῶ ἐξ Ἀλβανίας, ἔχω διὰ βίου ὀλόκληρον τὸν μισθὸν ἐν ἐ-

1. ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ὑφυπουργεῖον Τύπου καὶ Πληροφοριῶν

Γραφεῖον Μελετῶν

Ἀριθ. πρωτ. 3854/Δα

Ἐν Ἀθήναις τῇ 9.10.1945

Πρὸς τὸν

Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην

Κορυτσᾶς

Ψ υ χ ι κ ὸ ν

Σεβασμιώτατε,

Ἀναφερόμενοι εἰς τὴν ἀπὸ 1.8.45 αἰτησίαν σας, ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ σας πληροφορήσωμεν, ὅτι ἀδυνατοῦμεν νὰ σας χορηγήσωμεν χάρτην πρὸς ἔκδοσιν τοῦ ἔργου σας «Ὀμηρικὴ Τραγωδία», καθ' ὅσον αἱ κείμεναι διατάξεις περιορίζουν τὴν χορήγησιν τοῦ ὑπὸ τοῦ καθ' ἡμᾶς Ὑφυπουργείου διανεμομένου χάρτου ἀποκλειστικῶς εἰς ἐφημερίδας, περιοδικὰ καὶ εἰς βιβλία εἰδικοῦ περιεχομένου, ἀσχέτου πρὸς τὸ θέμα τοῦ ὑμετέρου ἔργου.

Μετὰ σεβάσμου

Ἐντολῇ Ὑφυπουργοῦ

Ὁ Προϊστάμενος Διευθύνσεως Μελετῶν

Εὐθ. Περωτῆς.

νεργεία μητροπολίτου. Ἐκδιωχθεὶς τῷ 1939 ὑπὸ τῶν Ἱταλῶν καταλαβόντων τὴν Ἀλβανίαν ἔζησα ἐνταῦθα ἐπὶ τριετίαν ἐγκαταλελειμμένος τελείως μέχρι τοῦ 1942, ἀφοῦ δὲν ἠδυνήθην νὰ ἀποκατασταθῶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν μου.

Ἐπὶ κατοχῆς ἔπρεπε νὰ ἐπανέλθω εἰς τὴν θέσιν μου, μὴ ἔχων ἄλλον πόρον ζωῆς, ἀλλ' αὕτη εἶχε καταληφθῆ. Μοὶ ἐπροτάθη νὰ μετατεθῶ. Προτίμησα νὰ ἐκλεγῶ ἐκ δευτέρου, ὅπερ καὶ ἐγένετο· ἀπελύθην ὅμως ἐγὼ καὶ διετήρησαν τὰς θέσεις, οἱ μετατεθέντες ! Διὰ τὴν ἀκρίβειαν προσθέτω: ἡ συντακτικὴ πρᾶξις 59 ἔλεγεν, ὅτι καθηγηταὶ τακτικοὶ καὶ ἔκτακτοι ἀποκαθίστανται χωρὶς νὰ ὑποβάλλωσιν ὑποψηφίότητα μετὰ κρίσιν τῆς οἰκείας σχολῆς. Ἐπειδὴ ἐγὼ ἤμην ἔκτακτος, ἐν τῷ μεταξὺ δημοσιεύεται νόμος, ὅτι ἀποκλείονται οἱ ἔκτακτοι—καὶ ἤμην μόνος ἐγὼ—καὶ ἀνοίγεται ἡ θύρα εἰς τοὺς μὴ ἔχοντας δίπλωμα τοῦ ἑλλην. πανεπιστημίου ! Οὕτως ἠναγκάσθην τὴν τελευταίαν στιγμὴν καθηγητῆς νόμιμος ἀπὸ τοῦ 1935 ὑπάρχων νὰ ὑποβληθῶ εἰς δοκιμασίαν, ἐξελέγην καὶ πάλιν καὶ ἐκ τῶν 15 ψήφων ἔλαβον τὰς 8 παρ' ὄλον τὸν λυσιώδη τριμέτωπον πόλεμον, ὃν ἤσκησαν οἱ ἐχθροί μου (μαλλιαροί, κομμουνισταὶ καὶ ἄλλητις πάνισχυρος παράταξις). Μετὰ τὴν ἐκλογὴν παρήλθεν ἐν ἔτος ἕως οὗ ὁ ὑπουργὸς πεισθῆ περὶ τῆς νομίμου ἐκλογῆς καὶ διώρισέ με κατόπιν εὐνοϊκῆς γνωμοδοτήσεως τοῦ Νομικοῦ Συμβουλίου. Εἶναι ἀρχὴ τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου, ὅτι ἡ λευκὴ ψήφος εἶναι ὑπὲρ τοῦ ἀγωνιζομένου: ἐγένετο προσφυγὴ ὑπὸ τοῦ διώκτου παντὸς διοριζομένου καθηγητοῦ ἐν τῇ φιλοσ. σχολῇ εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας. Ἐκλήθην τότε (Δεκ. 1947) εἰς τὴν κινδυνεύουσαν Ἡπειρον διὰ νὰ διωργανώσω τὴν ἐπιτόπιον ἄμυναν. Ἐλαβον παρὰ τοῦ ἀξιοτίμου κ. Προέδρου τὴν διαβεβαίωσιν, ὅτι δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μείνω, οὔτε δὲ καὶ δικηγόρον νὰ διορίσω, διότι ἤμην καθηγητῆς ἐπὶ τέλος ἀνεγνωρισμένος καὶ μὲ φόρτον συγγραφῶν πληρουσῶν περὶ τὰς τρεῖς δεκάδας χιλιάδων σελίδων. Καὶ ἐνῶ ἐγὼ ἠγωνιζόμην σκληρῶς εἰς τὸ μέτωπον καὶ εἰς

τούς Φιλιάτας περιεκυκλούμεθα μετὰ τοῦ φιλοπάτριδος στρατηγοῦ Δημ. Μπότσαρη ὑπὸ 150 ἀνταρτῶν, οἱ ἐχθροὶ μου ἔβαλλον ἐκ τῶν νώτων. ἐξήρεσαν τὸν πρόεδρον, ἐπολιόρησαν τὸ συμβούλιον καὶ ἐτρομοκράτησαν οἱ φανεροὶ καὶ ἀφανεῖς κουκουέδες μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἐκ τῆς ἐξορίας ἐπιστρέψαντα δικηγόρον Βεγλερῆν τοὺς συμβούλους διὰ νὰ ἀκυρώσουν οὗτοι τὴν ἐκλογὴν μου βασισθέντες εἰς νεαρὸν νόμον, ἴσως ἐν τῷ μεταξὺ τεθέντα εἰς ἐφαρμογὴν, διότι οὐδεὶς τέως ἐγνώριζεν αὐτόν, ὅτι ἡ λευκὴ ψῆφος εἶναι ὑπὲρ πάντων τῶν ἀγωνιζομένων πλην τῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ οὕτως μὲ ἐπέταξαν πάλιν εἰς τὰ πεζοδρόμια κατόπιν πενηκονταετοῦς ἐθνικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ὑπηρεσίας, διὰ λόγου καὶ ἔργου διὰ τῆς γραφίδος καὶ τῶν ὄπλων, καταδιωχθεὶς, πυροβοληθεὶς, ἐξορισθεὶς, φυλακισθεὶς κλπ., ἐξ ὧν ἐσώθην πάντοτε ὑπὸ τῆς πανσθενοῦς θείας προνοίας, ὡς θὰ μαρτυρήσωσι τὰ πράγματα ἐν τῇ μετὰ χεῖρας ἱστορίᾳ. Ἔπραξαν δηλ. ὅ,τι ἐπεδίωκον οἱ κομμουνισταὶ, διὰ νὰ μὴ διδάσκηται ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, ἢ μὲν ἀρχαία ἀπὸ τετραετίας, ἢ δὲ τῶν Ἀλεξανδρινῶν μέχρι τῶν Ἰουστινιανοῦ χρόνων, ἀφ' ὅτου ἐπαύθην ἐγώ. Οὐδεὶς δὲ εὐρέθη μέχρι σήμερον διάδοχός μου.

Ἔμεινα δύο ἔτη σχεδὸν ἐκτὸς θέσεως, διὸ δὲν ἠδυνάμην νὰ σκέπτομαι περὶ ἐκδόσεως. ἀποτείνομαι πρὸς διαφόρους ὁμηρικὰς ὀργανώσεις, πρὸς χρυσοκανθάρους ὁμήρους, πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τῶν ἐθν. κομμάτων, ἀλλὰ πανταχοῦ συνήντων ἄρνησιν. Τέλος, ἀφοῦ τὸ ὑπουργεῖον ἠὺδόκησε νὰ μοὶ παράσχη τὸν χάρτην εἰς τιμὴν, ἣν παρέχει καὶ εἰς τὰς ἐφημερίδας, ἀπεφάσισα νὰ στερηθῶ τῶν πάντων καὶ προβῶ σὺν Θεῷ εἰς τὴν ἐκδοσιν καὶ νῦν βεβαίως οὐχὶ ὑπὸ εὐνοϊκώτερας οἰκονομικῆς συνθήκας ἐφ' ὅσον ἀπὸ διετίας καὶ πάλιν, ὡς πάντες γνωρίζουσιν, εὐρίσκομαι ἐκτὸς θέσεως.

Α'. ΞΕΝΑΙ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ

ΠΟΣΟΙ ΠΗΓΑΝ ΣΤΗΝ ΟΜΗΡΙΑΝ ΚΑΙ ΠΟΣΟΙ ΜΠΟΡΕΣΑΝ ΝΑ ΓΥΡΙΣΟΥΝ

(^ο Από τὰς σημειώσεις τοῦ προχθὲς ἐπανελθόντος ἐκ τῆς ὁμηρίας κ. Σ. Κτεναβέα)¹.

Μία ἀπὸ τὰς πλέον πολυπληθεῖς φάλαγγας τῶν ὁμήρων, ποὺ ἐπετάχθησαν στὰ βουνὰ τῆς Β. Δ. Ἑλλάδος, εἶναι καὶ ἡ εἰρωνικῶς ἀποκληθεῖσα ἀπὸ τοὺς ἐλαδικοὺς ἡγέτας «βη φάλαγξ τῶν ἐπιλέκτων ἢ προσωπικοτήτων». Διότι ἀπετελεῖτο ἀπὸ καθηγητὰς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ Πολυτεχνείου, πρώην ὑπουργούς, στρατηγούς, ναυάρχους, διανοομένους, καλλιτέχνας, ἐφοπλιστὰς, ἀνωτέρους ὑπαλλήλους κλπ. Ἡ φάλαγξ αὐτὴ ἐσχηματίσθη εἰς τὰ Καλύβια—^ο Ἀσπροπύργου ἀπὸ τοὺς συλληφθέντας ἀπὸ τῆς 3ης Δεκεμβρίου καὶ πέραν καὶ κρατούμενους εἰς τὴν Κηπούπολιν (Ψυχζόν) καὶ ἀπὸ ἄλλους ποὺ εἶχαν προηγηθῆ εἰς τὴν ἀπαισίαν ἐκδρομὴν μέχρι Κρόρα καὶ εἶχαν ἐπιστρέψει εἰς τὴν Ἐλευσίνα διὰ τὰ «κροῖοῦν ἐκ νέου», πρᾶγμα βέβαια ποὺ δὲν ἔγινε. Τὴν 8ην Ἰανουαρίου ὄλοι εὐρέθησαν εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Μάνδρας ὁ ἕνας πάνω στὸν ἄλλον ἀναμένοντες διαταγὰς. Ὁ... φιλοξενούμενος ἐπίσης Μητροπολίτης Κορυτσᾶς, Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Κουρίλας, δὲν προφθάνει νὰ τελειώσῃ τὰς εὐχὰς τῆς ἁγίας ἡμέρας ὑπὸ τὴν κατάνυξιν ὄλων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ ἀρκεταὶ κυρίαι τῆς καλλιτέρας ἀθηναϊκῆς τάξεως, καὶ ἀναγκάζεται νὰ μπῆ στὴ γραμμὴ γιὰ ἐκκίνησι.

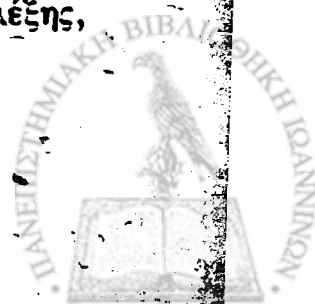
Προτοῦ ὅμως παρακολουθήσουμε τὴν τραγικὴν πορείαν τῆς φάλαγγος αὐτῆς εἶναι ἀνάγκη νὰ σημειώσωμεν, ὅτι οἱ μελλοθάνατοι αὐτοὶ διέψευσαν τὰς προβλέψεις τῶν συνοδῶν των, ὅτι

1. Βραδυνὴ 30-1-45—2-8-45. Ὡς εἰσαγωγὴν ἀναδημοσιεύομεν τὴν ἀρθογραφίαν τοῦ αὐτόπτου μάρτυρος, ὅστις μόνος ἐκ τοῦ δημοσιογραφικοῦ κόσμου ἐξιστόρησεν ἐν συνόψει τὰ τῆς ἡμετέρας φάλαγγος κρατήσας ἡμερολόγιον.

δὲν θὰ τῶβγαναν πέρα νὰ βαδίζουσαν 30—32 ὥρας ἐν συνεχείᾳ χωρὶς ἀνάπαισιν, τροφήν, νερό, μέσα στὰ χιόνια, στὰ ποτάμια νύχτα-μέρα. Ἀξίζει νὰ ὑπογραμμισθῇ ὅτι ἀπὸ τοὺς 163 πού ἀπετέλεσαν τὴν φάλαγγα ἐπέζησαν καὶ ἐπέστρεψαν 30 καὶ 10 ἐκρατήθησαν εἰς τὸ ἄκρον σημεῖον τῆς προωθήσεως εἰς Μπλέσσα. Ἀγνοεῖται ἡ τύχη 70 ἐν ὄλω, οἱ ὁποῖοι ὑπέκυψαν εἰς τὸ μοιραῖον ἢ ἀπέδρασαν καὶ διέφυγαν. Ἀκριβῆς ἀριθμὸς δὲν μπορεῖ νὰ τηρηθῇ, διότι ἐγράφοντο μὲν τὰ ὀνόματα τῶν ὀμηρῶν αὐτῶν, ἀλλὰ οἱ κατάλογοι ἕστερα ἐχάνοντο καὶ οἱ συνοδεύοντες αὐτοὺς φρουροὶ τῆς πολιτοφυλακῆς παρελάμβανον καὶ παρέδιδαν νοῦμερα καὶ αὐτὰ ὡς ἐγγιστα! Σὲ κάθε πορεία ἀλλάζεν ἡ σύνθεσις τῆς φάλαγγος, διότι ἄλλοτε προσετίθεντο νέοι, οἱ ὁποῖοι πρωτύτερα ἦσαν βραδυποροῦντες ἢ εἶχαν κρατηθῇ καὶ ἰδίως, κυρίες, αἱ ὁποῖες ἐμπαιναν καὶ σὲ κανένα κάρρο ἢ σοῦστα καὶ ἐδίνετο ἔτσι ἡ ἐντύπωσις, ὅτι ἐτελείωσαν τὰ βάσανά των. Ἀλλὰ ἦταν ἀπάτη—ὅπως ὄλα—διότι ἕστερα ἀπὸ μέρες νάτες πάλι στὸ πλευρό μας διὰ τὸν κοινὸν δρόμον τοῦ μαρτυρίου.

Ἐπολογίζεται ἀκόμη διὰ τὸ ἐνεργητικὸν τῆς φάλαγγος αὐτῆς, ὅτι σὲ 9 μόνον ἡμέρες διέτρεξε 260 χιλίωμ. Τὸ κατορθῶμα ἔχει σημασία, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ φαλαγγῖται ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἡλικιωμένοι, ἀσθενικοὶ, μὲ κατεστραμμένα παπούτσια ἢ ξυπόλυτοι, πειναλέοι, ῥάκη οἰκτρὰ ἀνθρωπίνης ἐμφανίσεως. Καὶ τοῦτο διότι εἶχαν ἠθικὸν πνεῦμα ἐτόνωνε τὰς δυνάμεις των καὶ πίστιν πρὸς τὸν Θεόν. Τέτοιου εἶδους, νὰ ποῦμε, δοκιμασίαι μόνον μὲ πίστιν πρὸς τὸ θεῖον ἀντικρούζονται. Γιὰ νὰ περάσουν τὴ τρομερὴ χαράδρα τῆς Κάζας (Κιθαιρῶν) μὲ τὰ χιόνια, νὰ κατεβοῦν ἄλλοι στὰ ἀπαισία Κρόρα μὲ τὴ χιονοθύελλα, νὰ ἀνεβοῦν τὰ βουνὰ τοῦ Παρνασσοῦ στὴν Ἀράχωβα, μποροῦσαν νὰ ἀνθέξουν μόνον, εἰάν εἶχαν ζωηρόν, ἀκατάβλητον ἠθικόν. Ἐρειπωμένοι, ὅπως ἐφαίνοντο, δὲν ἐβάδιζαν, ἐσέρνοντο στὸ δρόμο, στὰ βουνά, στὰ λαγκάδια καὶ ἐσβυναν τὴ δίψα τους μὲ τὸ χιόνι. Ἐννοεῖται ὅτι εἰς τὶς ἐξαντλητικὰς αὐτὰς «πορεῖες θανάτου» ἔπρεπε νὰ κρατοῦν καὶ τὴ σειρά τους στὴ φάλαγγα, νὰ εἶναι καθένας στὴ τριάδα ἢ στὴν τετράδα του! Ἐμψυχωτικὸ παράδειγμα ἔδειχναν πάντοτε σχεδὸν στὶς ἀγωνιώδεις αὐτὰς στιγμὰς οἱ κ. κ. Θ. Ἀγγελόπουλος, Γ. Πετρόπουλος, Τζαβάρας, Ν. Κάτσενος, Λαζαρίδης, Τραπαρλῆς (πού εἶχε μανία ἀθεράπευτη νὰ περνᾷ κάθε κορφὴ πού ἔβλεπε γιὰ διασκέδασι) ὁ στρατηγὸς Σκλαβούνης, παρὰ τὴν ἡλικία του, ὁ κ. Μπ. Ἀλιβιζάτος, ὁ μαέστρος Ζώρας, ὁ κ. Π. Ποταμιᾶνος καὶ ἄλλοι νεώτεροι. Οἱ κ. κ. Γ, Στράτος, ἡ γυμνόπους κυρία Κορυζῆ, ὁ κ. Κομαλέξης,

ὁ κ. Κ. Γράψας, ἐν πολλοῖς ὁ ὑποφαινόμενος καὶ ἄλλοι ἀκόμη χειρότεροι, ἀποτελοῦσαν τὴν μόνιμον ὀπισθοφυλακὴν, παρ' ὅλους τοὺς κινδύνους τῆς, νὰ χαθοῦν στὰ χιόνια ἢ «νὰ γεμίσουν κανένα χαντάκι», ὡς ἐξετοξεύετο ἡ ἀπειλή.

Οἱ κ. κ. Ἄνδρ. Λαμπρόπουλος, Ἡλ. Ἀποσζίτης, Καραβασίλης καὶ ἓνας ἢ δύο ἀκόμη ὡς μονίμως ἄρρωστοι κάπου-κάπου ἀνεπαύοντο στὸ σαμάρι τοῦ ἐντοπίου ὄνου ποῦ ὡς ἐκ θαύματος παρουσιάζετο. Ἡ ἐξήγησις εἶναι ὅτι αἱ γνωριμίαι καὶ αἱ προγενέστεραι σχέσεις των πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν διαφόρων περιφερειῶν τοὺς ἐξασφάλιζαν τὰ πλεονεκτήματα αὐτὰ μαζί με τὰ ἄλλα τῆς καλλιτέρας διατροφῆς εἰς τὰ ὅποια ἐννοεῖται δὲν ὕστεροῦσε καὶ ὁ κ. Ἀλιβιζᾶτος τῶν παλαιῶν «συνεταιρισμῶν».

Οἱ πειναλέοι ἄλλοι ἐλάχιστα ἢ καθόλου μετεῖχον εἰς τ' ἀγαθὰ αὐτά, ἀπὸ τὰ ὅποια δι' ἄλλους παρεμφερεῖς λόγους εὐνοοῦντο καὶ ἄλλαι ὁμάδες ὁμίρων λησμονουμένης πρὸς στιγμὴν τῆς ἀλληλεγγύης καὶ κυριαρχοῦντος τοῦ ἐγωῖστικῆς πνεύματος. Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ἐξαιρέσις δὲν ἦτο τίποτε ἀπέναντι τῆς προθυμίας τῶν κατοίκων ὠρισμένων χωρίων νὰ βοηθήσουν τοὺς ἀτυχεῖς ὁμίρους. Τὰ πάντα προσέφεραν παρεῖχαν μετὰ κίνδυνόν τους ἀπὸ τὰς ἀπειλὰς τῶν κρατούντων καὶ μπορῶ νὰ πῶ, ὅτι ἔσωσαν τοὺς περισσοτέρους τῶν «μελλοθανάτων» ἀπὸ τὴν πείνα καὶ τὴν ἐξάντλησι. Ἀλλὰ γι' αὐτὸ τὸ θέμα θὰ χρειασθῆ ἰδιαιτέρος λόγος. Εἰς τὴν συνέχειαν τῶν σημειώσεων αὐτῶν ἄς κάνωμε ἓνα πρόχειρον ἀπολογισμὸν περὶ τοῦ πόσο ἐφύγαμε καὶ τόσοι γυρίσαμε. Ἀπὸ τίς πρῶτες ἡμέρες τῆς ἐξάντλητικῆς πορείας πρὸς βορρᾶν, Θίβας, Λεβάδεια, Ἀράχωβα ἐστερήθημεν τῆς παρουσίας τοῦ Μπάκου, Πειρουνάκη, τῶν κυριῶν Γουλανδρῆ καὶ Σπεράντζα, τοῦ Κουντρομπουση εἰσαγγελέως κ.ἄ. Εἰς τὴν Ἀράχωβα, ὅπου ἀνασυντάχθη ἡ φάλαγξ, δὲν ἦλθαν μαζί μας οἱ στρατηγοὶ Κορτζᾶς, Σ. Σταυρόπουλος τοῦ Ταμ. Νομικῶν, Ἡλιάκης πρῶην Γεν. Διοικητῆς, Κερασιώτης ἀρεοπαγίτης, Σπ. Τρικούπης πρῶην ὑπουργός, Παπαευσταθίου τοῦ ὑπουργείου Δικαιοσύνης, Δημολίστας μεταλειολόγος-Γ. Διευθυντῆς Ἑταιρείας Λιπασμάτων, Ἀποστολίδης (Κηφισιά), Οἰκονομόπουλος δικηγόρος, Στέλ. Κορυζῆς μηχανικός-καθηγητῆς τοῦ Πολυτεχνείου, Ἀνεμογιάννης, Ραζέλος, ὁ στρατηγός Κατσιγιαννάκης, χρηματιστῆς Σβορώνος καὶ τινες ἄλλοι. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς τῶσκαν μετὰ ἀριστοτεχνικὸν τρόπον, ἀλλὰ καὶ μετὰ κινδυνώδη ἀποφασιστικότητα, ὅπως ὁ Μητροπολίτης Κορυτσαῶν καὶ ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος κ. Σπύρος Μεταξᾶς, ὁ ὅποιος ἔχει εἰς τὸ ἐνεργητικόν του σωστὴ ὀδύσεια περιπλανήσεων καὶ δεινοπαθημάτων, Ὁ φοβερός Μητροπολίτης

Εὐλόγιος εὐλογῶντας μὲ τὴν ἀριστερά, τὰ πλήθη τῶν φρουρῶν του ἐτράπη πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ συνήντησε τοὺς Ἄγγλους τεθεῖς ὑπὸ τὴν προστασίαν των. Τὰ ἀγγλικά τμήματα προχωροῦσαν μέχρι Λειβαδιᾶς εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ μᾶς. Αὐτὸ δὲν ἦτο καὶ ἡ ἀφορμὴ ἢ κυριώτερα νὰ ὠθοῦμεθα διαρκῶς, ἀπνευστὶ νυχθημερὸν πρὸς τὰ ἔμπρὸς γιὰ νὰ γλυτώσουμε ἀπὸ τοὺς Ἐγγλέζους!

Ἐκτὸς τῶν δραπετευσάντων αὐτῶν καὶ προηγουμένως εἶχαν διαπράξει τὸ ἴδιον ὁ καθηγητὴς Χόνδρος καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὰ Μέγα-ρα, Ἐλενσίνα καὶ τὰς γύρω περιοχὰς πὺν ἤξεραν τοὺς δρόμους ὡς καὶ τρεῖς Ἄγγλοι στρατιῶται ἀπὸ τοὺς 20 ἐν ὄλῳ συλληφθέν-τας εἰς τὸν Σκαραμαγκᾶν ἀπὸ τοὺς ἔλασιτες. Φαίνεται ὅτι ἡ δρα-πέτευσις τοῦ Μητροπολίτου ἦτο ἡ ἀφορμὴ τῆς κατακρατήσεως 12 ἢ 13 ἐν ὄλῳ εἰς τὴν Ἀράχωβαν (δὲν εἶναι ἀληθές). Διότι ἐμάθα-μεν ἀργότερα, ὅτι ἡ πόλις ἐτρομοκρατήθη καὶ ἠπειλοῦντο διὲ κά-τοιχοι ἀπὸ ἔξαφανισμὸν, ἐὰν συνελμβάνοντο κρύπτοντες «προ-δότες» Χίτες ἢ Κολωνακιῶτες, ὡς ἀπεκαλοῦντο οἱ ὄμηροι αὐτοὶ πὺν εἶχαν φυσικὰ πολυκατοικίας καὶ ἠθελαν Μεγάλην Ἑλλάδα! Οἱ κάτοικοι ὁμῶς πὺν εἶχαν μπροστά τους τὸ ἄγαλμα τοῦ Κα-ραϊσκάκη καὶ τόσον ἠρωϊκὴν παράδοσιν, δὲν ἐσκάμπαζαν ἀπὸ τέτοια, ὅπως δὲν ὑπελόγιζαν τὰς ἀπειλὰς διὲ γυναικοῦλες πὺν ἔτρεχαν νὰ δώσουν τροφίμια στοὺς πειναλέους ὄμηρους, τοὺς ὁποίους εἶχαν ρίψει τὴν βραδυὰ τῆς ἀφίξεώς των στὰ κατώγια τοῦ Κτηνιατρείου. Ὀλονυχτὶς τοὺς προσέφεραν σοῦπες καὶ μα-καρόνια, ψωμὶ καὶ αὐγά καὶ ἔτσι συνῆλθον οἱ ἀτυχεῖς πὺν εἶ-χαν νὰ φᾶνε ἀπὸ τετραημέρου.

Ἄλλ' ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν σειρὰν τῆς ἀφηγήσεώς μας διὰ νὰ προσθέσωμεν, ὅτι μαζί μὲ τὶς ἄλλες κυρίες πὺν συγκινου-σαν κάπως τοὺς φρουροὺς των ἦσαν καὶ ἡ κυρία Λέλα Μεταξᾶ, Μομφεράτου (πρῶην πρεσβευτοῦ) καὶ Ζαχαριάδου μηχανικοῦ, Γερμανὶς τὴν καταγωγὴν, συλληφθεῖσα ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα της στὰ Πατήσια, ὅταν βγῆκε νὰ ψωνίσῃ ἕνα πρωῖνὸ τῆς περισυλ-λογῆς τῶν ἀθῶων καὶ ἀνυπόπτων. Διότι δὲν μπορούσαν νὰ βα-δίσουν, τοὺς ἐπετρέπετο νὰ ἐπωχοῦνται σούστας γιὰ λίγη ὥρα ἐννοεῖται, διότι ὁ κανὼν ἦτο ἀπαράβατος νὰ βαδίζουσι ὄλοι ἀδιάσπαστοι!

Κατὰ τὰ μεσάνυχτα τῆς 10ης Ἰανουαρίου ἡ θλιβερὰ σύνο-δεῖα τῆς «βῆς φάλαγγος τῶν προσωπικοτήτων» ἀπὸ τὴν Ἀρά-χωβαν μετὰ μικρὰν ἀνάπαυσιν εἰς τὸ Χρυσὸ φθάνει εἰς τὴν Ἄμφισσαν. Παρατρέχομεν τοὺς Δελφούς, διότι τίποτε δὲν ἔδει-χναν ὅτι οἱ χοῖροι θὰ μᾶς ἦσαν εὐνοϊκοί. Τὸ «λάλον ὕδωρ»

ἐν τούτοις μᾶς ἔσβυσε τὴν δίσαν καὶ ἐπλυθήκαμε, γιὰτὶ εἴχαμεν ἡμέρες νὰ δοκιμάσωμεν τὴν εὐτυχίαν αὐτήν. Ἡ «ἡγὼ τῶν βράχων» ἐδόνησε τὰς ψυχὰς τῶν εὐπαθεστέρων, ἀλλὰ ἡ πορεία ἔπρεπε νὰ συνεχισθῇ καὶ αἰσθητικαὶ ἀπολαύσεις δὲν ἦσαν νοηταὶ εἰς παρομοίας περιστάσεις. Διακρίνομεν, ὅτι εἰς τὸ Μουσεῖον καὶ τὰ ἄλλα κτίρια στρατωνίζονται δυνάμεις ἐλασιτῶν καὶ τραβοῦμε τὸ δρόμο μας. Εἰς τὸ ἱστορικὸ λοιπὸν χωριουδάκι τὸ Χρυσὸ—ὄνομα καὶ πράγμα—οἱ μελλοθάνατοι συνῆλθαν. Παρὰ τὴν πρώτη ὑποδοχὴ μερικῶν γαυριόντων κατὰ τῶν προδοτῶν! βαλμένων προφανῶς, οἱ ταλαίπωροι οἱ ὄμηροι ἐδοκίμασαν τὴν ἐγκαρδιωτέραν καὶ εὐγενεστέραν βοήθειαν. Μεσολαβῆσαν ὀλιγόλεπτον διάστημα συνεννοήσεως τῶν ἐλασιτῶν καὶ πολιτοφυλάκων περὶ τῆς τύχης μας, ἂν θὰ φύγουμε ἢ θὰ μείνουμε, ἤρκεσε νὰ μάθουν οἱ κάτοικοι περὶ τίνος πρόκειται καὶ ἀψηφούντες τὰς δυσαρεσκείας καὶ ἀπειλὰς τῶν φανατικῶν συνοδῶν μας ἐξεχύθησαν ἐν σώματι οἱ γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια μὲ παντὸς εἶδους τρόφιμα. Ἐξαιρετικὰ ἐπρόσεξαν τοὺς Ἄγγλους αἰχμαλώτους, οἱ ὅποιοι γιὰ πρώτη φορὰ ἐκπληκτοὶ ἔβλεπαν νὰ τοὺς προσφέρουν τσάϊ, κρέας, ψωμί, ἑλγὲς καὶ δίπλες ἀκόμη—μελωμένο ἐγγώριο γλυκό— Εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ σχολείου, ὅπου εἶχαν ὀδηγηθῆ οἱ ὄμηροι, μὲ τὰς ἐκδηλώσεις αὐτάς, δὲν ἄργησε νὰ ἐπικρατήσῃ ἓνα πνεῦμα αἰσιοδοξίας καὶ τονώσεως τοῦ ἠθικοῦ ὅλων. Πρὸς στιγμὴν ἐλησμονήθησαν αἱ ἀπερίγραπτοι ταλαιπωρίαὶ καὶ αἱ ἀφάνταστοι στερήσεις των. Ἀνέλαβαν δυνάμεις καὶ ἦσαν ἀντιπρόσωποι τοῦ Ἑρμιόου Σταυροῦ παρουσιάσθησαν μὲ διαφόρους ὑποσχέσεις βοηθείας, ὅλοι καταλαβαίναμε, ὅτι γινήκαμε ἄλλοι ἄνθρωποι. . . Δὲν μᾶς ἔκαμε δὲ καμμιὰ ἐντύπωση ἀργότερα ἢ ἀπροσδόκητος διαταγὴ τῆς ἐκκινήσεως. Αἱ ἐκδηλώσεις αὐταὶ φυσικὰ δὲν ἄρεσαν καθόλου στοὺς φρουροὺς μας καὶ ἔπρεπε νὰ μὴ συνεχισθῇ τὸ σκάνδαλον! Ἀργότερα ἐμάθαμεν, ὅτι οἱ κάτοικοι δὲν ἔμειναν ἀτιμώρητοι, ὅπως εἶχαν πάθει καὶ προηγουμένως σὲ ἄλλας παρομοίας ἐκδηλώσεις, ἀλλὰ δὲν εἶχαν σωφρονισθῆ! Τύση δὲ ἦτο ἡ ἐντύπωση τῶν ὀμίρων ἀπὸ τὴν σωστικὴν αὐτήν ἔνεσιν τοῦ Χρυσοῦ, ὥστε ἡ μοῦσα τοῦ φίλου Γράψα νὰ δονηθῇ μὲ μερικὸς ὠραίους στίχους, ὅπως συνέβη καὶ μὲ τὸν καθηγητὴν τῆς φιλοσοφίας κ. Λογοθέτην στιχουργήσαντα ἀπόγως εἰς καθαρεύουσαν. . . Ἀλλὰ διὰ τὰ ἔργα αὐτά, τὰ ὅποια εἶχαν καὶ ὑποτροπὴν εἰς ἄλλας περιστάσεις, ἔς ἄλλοτε.

Ἐξω τῆς χρονολογικῆς σειρᾶς τῶν γεγονότων, θὰ ἀναφέρουμε ἐδῶ μερικὰς λεπτομέρειες, λόγῳ ἐπικαιρότητος, διὰ τὴν

τύχην τῶν δύο πρώην ὑπουργῶν—Μπάκου καὶ Πειρουνάκη—
ποῦ ἀνῆκαν εἰς τὴ φάλαγγά μας. Οὗτοι γρατούμενοι ἐπὶ πολλὰς
ἡμέρας εἰς τὰ Καλύβια μαζί μὲ τοὺς ἄλλους «ἐπιλέκτους» δοσι-
λόγους, κατὰ τοὺς ἐλαδικούς, ἠκολούθησαν τὴν σχηματισθεῖσαν
φάλαγγα ἀπὸ τὴν Μάνδραν διὰ τὴν ΒΔ. κατεύθυνσίν της. Ἐκ
τῶν πρώτων ὥρων τῶν ἀτελειώτων πορειῶν ἐβλέπαμεν καὶ τοὺς
δύο μαζί μας, βραδυποροῦντα δὲ πάντοτε τὸν Πειρουνάκη.
Πρὸς τὴν ἀνωφέρειαν τῆς ἁγίας Σωτήρας καὶ τὴν κατεύθυνσιν
πρὸς Μάξι τοὺς ἐχάσαμεν. Οἱ συναδέλφοι τοῦ Μπάκου στρατη-
γοὶ ἐπληροφοροῦντο τὴν ἐπομένην ὅτι πιθανῶς, νὰ τοῦ συνέβη
τίποτε κακόν, διότι αἰφνιδίως, τὴν νύκτα ἔφυγεν ἀπὸ κοντὰ
τους. Τὴν ἐπομένην προσέθεταν, ὅτι εἶδαν τὰ ροῦχα τοῦ Μπά-
κου νὰ τὰ φορῇ κάποιος «συναγωνιστής» ἀπὸ τοὺς συνοδοῦς.
Ἄλλὰ αὐτὸ μποροῦσε νὰ εἶχε γίνει χωρὶς νὰ ἐκλείψῃ ὁ Μπά-
κος, διότι ἀπὸ τότε εἶχεν ἀρχίσει ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ μέτρου
τῆς. . . ἀνταλλαγῆς τῶν ἐνδυμασιῶν καὶ ὑποδημάτων τῶν ὁμή-
ρων μὲ τοὺς «συναγωνιστάς», ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀκλονήτου λο-
γικῆς, ὅτι ἀφοῦ οἱ «συναγωνισταὶ» τοὺς προσφέρουν τόσας ὑπη-
ρεσίας καὶ δὲν ἔχουν ἐνδύματα καὶ παπούτσια, πρέπει νὰ τὰ πά-
ρουν ἀπὸ τοὺς «προδότες», ποῦ ἐκουράζοντο νὰ συνοδεύουν!
Διὰ τὸν Πειρουνάκη ἐπίσης ἐγένετο γνωστόν, ὅτι τὸ ὥρολόγι
του. . . ἐθεάθη εἰς τὰ χέρια συνοδοῦ. Ὅμοίως καὶ τὰ φορέμα-
τα τῆς κυρίας Γουλανδρῆ ἔφεροντο κομπᾶ ἀπὸ «συναγωνίστριες»
συνοδοῦς.

Μέχρι τοῦ σημείου αὐτοῦ ἔφθαναν αἱ ἐξηκριβωμένα πλη-
ροφορίαι τῆς φάλαγγός μας διὰ τοὺς πρώην ὑπουργούς. Ἐκ
δὲ ὕστερα ἐπὶ ἡμέρας δὲν ἐγνώσθη τίποτε νεώτερον καὶ μετὰ τὰ
γεγονότα τῆς Ἀραχώβης δὲν ἐφάνησαν πουθενά, ἐσχηματίσθη
ἡ πεποίθησις περὶ τῆς ἀπωλείας των.

Οἱ ὄμηροι ἐκκινίσαντες ἀπὸ τὸ Χρυσό, εἶχαν τέτοια ἐμ-
ψύχωσιν ποῦ νύκτα, ὅπως ἦταν, εὐχαρίστως δὲν ἀκολούθησαν τὸν
δημόσιον δρόμον, ἀλλὰ κατὰ βραχέα, χάριν συντομίας, ὅπως ὑπέ-
βαλαν συχνὰ καταλλήλως οἱ φρουροί, γιὰ δικό τους βέβαια συμ-
φέρον. Οἱ Ἄγγλοι αἰχμάλωτοι γιὰ πρώτη φορὰ δίνουν σημεῖα
ὑπάρξεως, ὁμιλοῦν, τραγουδοῦν. Μέχρι τῆς στιγμῆς εἶχαν περιο-
ρισθῆ ἡ στή δυστυχία τους γυμνοί, ξυπόλυτοι, φθειριῶντες, ἀξιο-
θρήνητοι. Βοηθοῦν τοὺς ἀδυνατωτέρους δικούς μας μέσα στὰ
ἀδιάβατα στενά, ματώνοντες τὰ γυμνά πόδια των στὶς αἰχμὲς
τῶν βράχων καὶ τὰ ἀγκάθια τῶν ἀγρῶν. Ἡ ὁμάδα τους μὲ τοὺς
δικούς μας ἀστυνομικούς τῆς ὑπηρεσίας ἄλλοδαπῶν, ναύτας καὶ
στρατιώτας τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, ποῦ συνελήφθησαν ἀνύπο-

πτοι ἐπιστρέφοντες εἰς Ἀθήνας 44 ἐν ὄλῳ, ἦταν ἡ ζωηρότερη. Ὁ δρόμος ὅμως δὲν εἶχε τέρμα. Ἐν τούτοις τὸ ἠθικὸν ὄλων διετηρήθη ἕως ὅτου φθάσαμεν στὶς φυλακὰς Ἀμφίσσης, εἰς τὶς ὁποῖες ἔπρεπε νὰ φιλοξενηθοῦμε. Γιὰ ν' ἀνοίξουν ὅμως εἶδαμε καὶ πάθαμε. Ἀρμόδιος δὲν ὑπῆρχε νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ. Γιὰ νὰ φανοῦμε ἄξιοι τῆς τιμῆς νὰ κρατηθοῦμε ἐκεῖ ἔπρεπε νὰ περιμένουμε ὥρα πολλή, νὰ περάσουμε λάσπες καὶ βούρκους καὶ νὰ μποῦμε στὸν . . . Παράδεισο. Ὅπου ἐπρόφθασε καθένας σωριάσθηκε κατὰ γῆς στὸ σκοτάδι καὶ τοὺς θαλάμους τῶν φυλακῶν, ἐν ἀναμονῇ τῆς καλλιτέρας αὔριου. Καὶ πράγματι δὲν διεψεύσθησαν αἱ ἐλπίδες μας, διότι τὸ πρῶν εἶδαμε ποῦ βρισκόμαστε. σημεῖα καὶ τέρατα εἰς τοὺς τοίχους: Ἐδῶ 22 μελλοθάνατοι πρόκειται νὰ ἐκτελεσθοῦν, ἐκεῖ προσοχὴ τὰ τρία κρεββάτια (τρεῖς θέσεις κατὰ γῆς δηλαδὴ) ἔχουν ψώρα. Εἰς ἄλλο σημεῖον ἀπελπισμένοι ὁμοιοπαθεῖς μᾶς πληροφοροῦν εἰς τὸν τοῖχον, ὅτι ἐπέρασαν τὴν 1-1-45 καὶ φεύγουν πρὸς ἄγνωστον διεύθυνσιν. Χρήσιμος γιὰ μᾶς προειδοποίησις ἀλλὰ καὶ τί μπορούσαμε νὰ κάμωμε! Ἐν τούτοις, δὲν ἔλειπαν καὶ αἱ καλλιτεχνικαὶ ἀπολαύσεις χάρις εἰς τὸ ταλέντο κρατουμένων, οἱ ὁποῖοι γελοιογραφοῦσαν ἢ ἀναπαρίσταναν σύγχρονα γεγονότα, πολεμικὰ καὶ πολιτικά.

Δὲν θὰ εἶχαμε νὰ ποῦμε τίποτε, ἂν δὲν εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἀντικρῦζουμε φρικώδη βρώμαν καὶ δυσοδίαν γύρω μας. σὲ τέτοια κατάστασι εὐρίσκοντο οἱ φυλακὰς αὐτές, οἱ ὁποῖες ἐν τούτοις θεωροῦνται κατὰ τὰ ἄλλα συγχρονισμένες! Δὲν ἀργίσαμε ἐν τούτοις νὰ ξεγᾶσουμε τὰς θλιβεράς αὐτὰς ἐντύψεις καὶ τὰ ἀνατριχιαστικὰ θεάματα· οἱ Ἀμφισσεῖς, ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιὰ εἰσέβαλαν πρὸς ὑποδοχὴν μας μὲ τρόφιμα καὶ χρήσιμα εἶδη. Ἐπιτροπαὶ κυριῶν, ὀργανώσεις τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, πρωτοβουλίαι νέων ἔφερναν φαγητά, κάλτσες, χρήσιμα πράγματα. Σωθίσαμε ἀκούεται ἡ ἀνακούφισις ὄλων. Θὰ μείνωμε ἐδῶ καὶ θὰ γλυτώσουμε . . . Διότι μερικοὶ ἀφελεῖς ἐπίστευαν τὰς προειδοποιήσεις τῶν φρουρῶν, ὅτι θὰ μᾶς ἀρήσουν στὴν Ἀμφίσσα, ὡς εἰς τελευταῖον σημεῖον τῆς περιπετείας μας. Ἀλλὰ εἰς πόσες ἄλλες περιστάσεις δὲν εἶχαμεν ἀκούσει τὰ ἴδια καὶ χειρότερα καὶ πόσες φορές δὲν ἐπεριμέναμε συσσίτιο, φάρμακα, ἰατρεία καὶ δὲν εἶδαμε ἀπολύτως τίποτε! Δὲν εἶχαμε προφθάσει νὰ δοκιμάσουμε τὴν τόσο ἀπροσδόκητη εὐτυχία μας, ὅπταν εἰσβάλλουν οἱ φρουροὶ διατάσσον ἔτοιμοι γρήγορα στὴ γραμμή. Τί κεραυνός! Περισυλλέγομεν τὰ πράγματα μας καὶ τὰ καταπονεμένα μέλη μας καὶ φέροντες βαρεῖαν τὴν ἀπογοήτευσιν

κινούμεθα πρὸς τὰ ἑπάνω μέρη τῆς πόλεως ἀπὸ δρομίσκους ἀ-
διαβάτους ὑπὸ τὴν κατάπληξιν τῶν κατοίκων, τὴν ὁποίαν ἐκ-
φράζουν αἱ γυναῖκες σταυροκοπούμεναι καὶ ψιθυρίζουσαι : ποῦ
σᾶς πᾶνε δῶ ; . . . δὲν εἶναι δρόμος, τοὺς κακόμοιρους . . .

Μᾶς πῆγαιναν σ' ἓνα ἐκκλησάκι πάρα πάνω, μέσα σ' ἓνα
ρέμμα, γιὰ . . . ; προφύλαξι, γιὰ νὰ προσευχόμεθα καλλίτερα εἰς
τὸν προστάτην Ἁγιον Συμεών ! Ἐκεῖ θ' ἀνέμεναν ὀδηγίας
γιὰ τὴν τύχη μας ; ἢ ἤθελαν νὰ ἀποφύγουν τὸ σκάνδαλον τῶν
ἐκδηλώσεων τῶν Ἀμφισσέων ; Μπορεῖ καὶ γιὰ τὰ δύο. Ἐν
πίσῃ περιπτώσει, οἱ Ἀμφισσιώτισσες, ἀδιαφοροῦσαι δι' ὅλα,
μᾶς κατεδίωξαν κατὰ πόδας μὲ φαγητὰ πού οὔτε νὰ σκεφθοῦμε
δὲν θὰ ἐτολμούσαμε, μὲ κρασί, ἀγὰ καὶ πράγματα χρήσιμα γιὰ
μᾶς. Ἐὰν εἰς ἄλλας περιστάσεις οἱ καθυστεροῦντες δὲν στεφα-
νοῦνται, ἐδῶ οἱ βραδυποροῦντες ἀπῆλυσαν πρῶτοι τῶν ἐκλε-
κτῶν προσφορῶν τῶν εὐγενῶν κυριῶν καὶ δίδων τῆς πόλεως,
ἀφοῦ ἡ ἀποστολή των εἶχε φθάσει μέχρι τοῦ προαυλίου τῆς ἐκ-
κλησίτσας, ὅπου εἶχε σωριασθῆ τὸ κύριον σῶμα τῶν ταλαιπώ-
ρων οὐμῶν. Ἡ ἐνίσχυσις αὐτῆ μᾶς ἔδινε δύναμιν νὰ συνεχίσω-
μεν τὴν ἀνάβασιν εἰς ἄλλο ἐκκλησάκι πολὺ ὑψηλότερο σὲ ἀπο-
κρήμνους βράχους, στὸ Παναγόρεμμα. Γιατὶ δὲν μᾶς ἄφησαν
ἐκεῖ ; Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο πιθανῶς πού μᾶς ἐξετόπισαν ἀπὸ τὰς
φυλακὰς Ἀμφίσσης.

Τί θὰ γινόμαστε ὁμῶς ἐκεῖ ; Θὰ περνούσαμε, στίς βουνο-
σειρῆς γιὰ νὰ φθάσουμε ποῦ ; Θλιβερῆς σκέψεις συνεῖχαν πάν-
τας, διότι ἦτο προφανές, ὅτι οὔτε τὸ ἐλάχιστον ποσοστὸν ἀπὸ
μᾶς δὲν θὰ ἔφθανε. Τί νὰ ἐσκέπτοιο ἀρὰ γε οἱ κύριοι τῆς τύ-
χης μας ; Μὲ τίς πρῶτες ἡλιακῆς ἀκτῖνες πού ἔλαμπαν στίς
γύρω μας χιονισμένες κορυφῆς καὶ ἐφιλοτεχνοῦσαν μίαν χαρωπὴν
εἰκόνα φωτός, ἢ ψυχικὴ διάθεσις ὅλων ἄλλαξεν, ἐγνώσθη δὲ σὲ
λίγο, ὅτι καὶ αἱ διαθέσεις τῶν φρουρῶν μας ὑπέστησαν ἀνάλο-
γον μεταβολήν. Θὰ κατεβαίναμε στὴν Ἀμφισσα γιὰ νὰ ἀναμεί-
νωμεν καλλίτεραν τύχην. Καὶ πράγματι, σὲ λίγο, ροβολούσαμεν
ὅλοι χαρούμενοι. Μερικὰ γαϊδουράκια διετέθησαν ἀπὸ τοὺς χω-
ρικοὺς διὰ τοὺς ἀσθενεστέρους καὶ ἔτσι μὲ προφανῶς καλλιτέ-
ρας τὰς διαθέσεις τῶν φρουρῶν μας, ἐπανήλθαμε εἰς τὴν φυ-
λακὴν μας. Αἱ θῦραι ὁμῶς ἐκλείσθησαν καὶ ἡ ἐπικοινωνία μὲ
τὸ κοινὸν ἐπετρέπετο ὀρισμένες ὥρες. Τὸ ἐνδιαφέρον ὁμῶς τῶν
κατοίκων εὗρισκε τρόπον νὰ ἐκδηλωθῆ εἰς δαψιλεῖς προσφορὰς.
Ἡ ὄργανωμένη βοήθεια, ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία, ἢ ὑπηρεσία
τοῦ τοπικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ ἔκαμαν μὲ τὸ παραπάνω τὸ
καθῆκον τους.

Τὴν 12ην Ἰανουαρίου λοιπὸν ἐνῶ οἱ κρατούμενοι ἦσαν εἰς τοὺς θαλάμους των, κατὰ τὸ μεσημέρι ἐμφανίζεται αἰφνιδίως ὁ στρατηγὸς Ἰσαμάκος, «διοικητὴς τῆς ομάδος Μεραρχιῶν» τοῦ Ἑλλάς, ἀκολουθούμενος ἀπὸ πολιτικούς καθοδηγητὰς καὶ ἄλλους βαθμοφόρους διὰ νὰ χαιρετίσῃ τοὺς συναδέλφους του στρατιωτικούς καὶ ἄλλους «ἐπιφανεῖς» καὶ λοιποὺς κρατουμένους κρατῶν ἓνα κουτὶ ποῦρα. Ὅλοι ἔσπευσαν ν' ἀπαντήσουν εἰς τὴν προσφορὰν τοῦ στρατηγοῦ μὲ εὐχαριστίας. Ἐκ τῶν πρώτων ὅμως ποὺ ἀντίκρουσεν ὁ «ἀρχηγός» ἦτο καὶ ὁ παλαιὸς φίλος του στρατηγὸς Ἰσαρπαλῆς, ὁ ὁποῖος ἀπέφυγε νὰ τοῦ δώσῃ τὸ χέρι διαμαρτυρούμενος διὰ τὴν κατάστασιν τῶν ὁμήρων. Συγχρόνως ἐνεφανίσθη καὶ ὁ πρῶην ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν κ. Ν. Παπαδήμας πρὸς τὸν ὁποῖον, εὐρίσκων διέξοδον εἰς τὴν ἀμηχανίαν του, ὁ Ἰσαμάκος λέγει : —Βρὲ Νίκο, γιατί μου τὸ ἔκανες αὐτό ; . . . ἐννοοῦσε (γιατὶ εἶχαν . . . προηγούμενα), ὅτι κατὰ τὸν ἀλβανικὸν πόλεμον δὲν τὸν εἶχεν ἀνακαλέσει εἰς τὴν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν. Ὁ κ. Παπαδήμας ἔσπευσε νὰ τοῦ δώσῃ ἐξηγήσεις καὶ τῇ παρεμβάσει ἄλλων τὸ ἐπεισόδιον διεσκεδάσθη μὲ τὴν ἐπιμονὴν ὅλων νὰ ξεχασθοῦν πλέον αὐτὰ καὶ νὰ φροντίσῃ ὁ ἐλαδικὸς στρατηγὸς νὰ τελειώσῃ ἡ κατάστασις ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ὁμήρους, οἱ ὁποῖοι οὐδόλως εὐθύνοντο διὰ τὰ πρόσφατα γεγονότα. Ὁ κ. Ἰσαμάκος ὑπεσχέθη νὰ κάμῃ ὅτι μπορεῖ, ἂν καὶ δὲν ἐξηρτᾷτο, ὡς ἐδήλωσεν, ἀπ' αὐτόν. Προσέθεσε δὲ ὅτι θὰ προσπαθίῃ ἀκόμη νὰ ἐπιτύχῃ νὰ μὴ μετακινηθοῦμε ἐκεῖθεν διὰ νὰ γλυτώσωμεν ἀπὸ νέας ταλαιπωρίας. Αὐτὸ ἦτο ! Ὡστε ὁ κίνδυνος ἐπέκειτο καὶ ἡ ἐπίσκεψις τοῦ στρατηγοῦ δὲν ἀπέδωσε τίποτε πέραν ἴσως τῆς ἐκδηλώσεως τῶν καλῶν του διαθέσεων καὶ κάποιας δικαιολογίας διὰ τὰ γεγονότα. Ἡ ἀποκάλυψις μάλιστα, ὅτι θὰ ἐφεύγαμε, ἐπραγματοποιήθη ἐνωρίτερον παρ' ὅσον ἐφραταζόμεθα. Ἐπρεπε νὰ «προωθηθῶμε»—ἦτο συνήθης φράσις—πέραν τῆς Ἀμφίσης, ὥστε νὰ εὐρισκώμεθα εἰς τὴν ζώνην τῶν ἐλασιτῶν ἀπὸ τὴν ὁποίαν θὰ παρεδιδόμεθα ἀργότερον εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς πρὸς ἀνταλλαγὴν κανονικά. Χωρισμένα τὰ ὄρια. τὸ ἓνα κράτος ἐδῶ καὶ τὸ ἄλλο ἐκεῖ. ἄλλωστε καὶ αἱ ἐνοπλοὶ δυνάμεις τοὺς «προωθοῦντο» καὶ αὐταὶ πρὸς ἐκεῖ συνεχῶς. Καὶ αὐταὶ μὲν ἐπήγαιναν στὴ δουλειά τους, ἀλλὰ μεῖς τί θέλαμε στὰ βουνὰ καὶ τὰ λαγκάδια, τὰ καυμένα χωριά καὶ τὰς χιονοσκεπεῖς κορυφάς ! Ἐπεστρατεύσαμεν τὴν αἰσιοδοξίαν μας διὰ νέας δοκιμασίας καὶ ὅταν τὴν ἐπομένην μπήκαμε στὴ γραμμὴ εἴμεθα ὀλιγώτερον ἀπελπισμένοι γιὰ τὴν τύχη μας. Ἐλπίσαμε πάντοτε εἰς κάποιαν συμφωνίαν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ αἰ

φθάσωμε σ' ἓνα πρὸς τὸ δημόσιο δρόμο σπιτάκι, ὅπου ἐσωρια-
στήκαμε μοιράσαντες ἀκριβοδικαίως, ἐφ' ὅσον ἦτο δυνατόν, τὸν
χωρὸν μὲ τὰ κατοικίδια ζωᾶ τοῦ ἰδιοκτιήτου. Τὴν ἐπομένη Κυ-
ριακὴ ὑπὸ διαφορετικὰς συνθήκας καὶ ἄλλας διαβάσεις ἀνεβή-
καμε στὸ χωριουδάκι τὴν Ἀμυγδαλιά. Ὁ Ἐρυθρὸς Σταυρὸς
μὲ μερικὰ εἶδη προωθήθη μέχρις ἡμῶν καὶ ἔτσι κλεισμένοι σὲ
μισογκρεμισμένα σπίτια, μὲ συνεχῆ χιονοθύελλαν καὶ τρομερὸ
κρύο, ἐξασφαλίζαμε καὶ στιγμὰς παρηγορίας καὶ ἐνισχύσεως.
Ἐπεφέραμεν ὅμως μὲ τὴ συχνὴ μετατόπισί μας καὶ τὴ σύμ-
πτυξιν εἰς ὅσο τὸ δυνατόν ὀλιγώτερα οἰκήματα ἐκ τοῦ φόβου
μῆ. . ., δραπετεύσωμεν, διότι ἔπρεπε νὰ παραδοθῶμε ἐν τάξει!
Καὶ ἐγγραφόμεθα καὶ ξαναγραφόμεθα πρὸ τοῦ καπετάνιου
διὰ νὰ συνεχίζεται ἡ ἱστορία αὐτὴ ἀτελείωτη, μέχρις ὅτου ἐπι-
τέλους γίνῃ ὁ ὀριστικὸς κατάλογος. Μιὰ νυχτιὰ, ὕστερα ἀπὸ
ἡμέρας, ἦλθεν ὁ ἀνώτερος καπετάνιος τοῦ καπετὰν Βλαχάβα,
πὸν μᾶς συνώδευε προστατευτικῶς, καὶ μᾶς ἀνήγγειλε, ὅτι θὰ
ἀνταλλαγῶμε. Μᾶς ἔκανε σχετικὴ θεωρία περὶ ἀνάγκης καλυ-
τερεύσεως τοῦ νέου κόσμου πὸν θὰ προκύψῃ ἀπὸ τὸ κίνημά
τους, ἀλλὰ καὶ ὅτι οἱ δοσίλογοι θὰ ἔπρεπε νὰ τμηωρηθῶν. Ὁ
κ. κ. καθηγηταὶ ἀκουαν τὶς νέες θεωρίες, πὸν δὲν ἤξεραν φυσι-
κά, ἐδιδάσκοντο κ' ἐσιωποῦσαν. Διαβάζει ἐν τέλει ὁ καπετάνιος
τὸν κατάλογον τῶν ἀνταλλαγθησομένων κ' ἐξαιρεῖ τοὺς κ. κ.
Ἀλιβιζᾶτον καὶ Παπαδημαν. Τοῦ ἐξηγοῦν οὗτοι, ὅτι δὲν εἶναι
δοσίλογοι κατὰ τὴν ἔννοιαν ταῦ σχετικοῦ νόμου πὸν εἶχαν δε-
χθῆ καὶ οἱ ὑπουργοὶ του. εἰς τὴν Κυβέρνησιν Ἐθνικῆς Ἐνότη-
τος, ἀλλ' ἡ γνώμη του ἦτο σταθερὰ ἀντίθετος. «Θὰ κρατηθῆτε,
λέγει, ὡς ἐπίσης καὶ οἱ στρατηγοὶ Σκλαβοῦνος καὶ Τέτσης, οἱ
ἀδελφοὶ Σίκ, ὁ κ. Πανταζῆς τῶν Σιδηροδρόμων, ὁ κ. Ἄνδρ.
Λαμπρόπουλος, αἱ κυραὶ Λέλα Μεταξᾶ, Μομφεράτου καὶ Ζα-
χαριάδου. Θλίψις καὶ κατῆφεια κατέλαβεν ὅλους διὰ τὴν ἀδι-
καιολόγητον αὐτὴν ἐξαίρεσιν».

Σ. ΚΤΕΝΑΒΕΑΣ

Ἐπιστολὴ τοῦ καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας κ. Κων.
Λογοθέτου μόλις ἐπανελθόντος ἐκ τῆς πολυ-
δύνου ὁμηρείας.

Σεβασμιώτατε,

Ἔλαβον τὴν ἐπιστολὴν Ὑμῶν καὶ εὐχαριστῶ διὰ τὸ δια-
φέρον καὶ τὰς εὐχάς. Δὲν ἐθαύμασα ὅτι εἶσθε κληίρης καὶ ἀ-
δυνατεῖτε νὸ ἐξέλθῃτε· εἶναι θαῦμα ὅτι ὑπάρχετε ἢ μᾶλλον ὑ-
πάρχομεν ὅσοι τῶν ὁμῆρων ἐπεξήσαμεν. Ὅταν σὺν Θεῷ συναν-
τηθῶμεν, θέλω ἐκθέσει διὰ μακρῶν ὅσα διὰ τῆς ἐπιστολῆς ὑ-
μῶν ποιθεῖτε τὸ ταχύτερον νὰ μάθητε, τὰ κατὰ τὴν ἐξακολού-
θησιν δηλαδὴ τῆς πορείας ἡμῶν ἀπὸ Ἀραζώβης (ὅθεν ἐξεφύγα-
τε) μέχρι Ἀμφίσσης, ἣτις ὑπῆρξε τὸ τέρμα τῶν δεινῶν μου καὶ
τὸ κέντρον τῆς σωτηρίας μου. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἱκανοποιῶ τὴν
περιέργειαν ὑμῶν δι' ὀλίγων λέξεων. Ὡς ἦτο φυσικὸν καὶ εὐνό-
ητον, ὁ ρυθμὸς τῆς πορείας (κάλλιον εἰπεῖν τοῦ μαρτυρικοῦ βα-
δίσματος τῶν μελλοθανάτων) ὑπῆρξεν ὁ αὐτὸς ὡς καὶ πρότερον.
Οἱ ὁμηροὶ πάντες ὀλονέν ἐξαντλούμενοι καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγ-
μῆν συναισθανόμενοι τὰς δυνάμεις ἀπολειπούσας ἡμᾶς προχω-
ροῦμεν εἰς τὸ ἄγνωστον χωρὶς οὐδεὶς νὰ ἐλπίζῃ ὅτι θὰ σωθῇ·
μάλιστα δὲ ηὐχόμεθα νὰ μὴ βραδύνῃ ὁ θάνατος, ὥστε νὰ ἀπαλ-
λαγῶμεν τῶν βασάνων καὶ μαρτυριῶν, πρῶτιστα δὲ καὶ μάλιστα
τοῦ φρικτοῦ καὶ γνωστοῦ ὑμῖν ἀκούσματος—ἐννοῶ τὴν μυσαρὰν
ἐπὶ τὸν «*Μεγάλην Ἑλλάδα θέλετε, ἔ, μεγάλην ἔ;!*» «*Σό-
φριαν θέλετε, ἔ, παληοτόμαρα ;!*». Πῶς νὰ λησμονήσῃ τις τὴν
ἀνίερὸν ταύτην ὕβριν, τὴν ὁποίαν προέφερον ἄνθρωποι ἐν Ἑλ-
λάδι γεννηθέντες καὶ ἣτις δεικνύει σαφέστατα, ὁποία ἦτο ἡ ἀ-
φετηρία καὶ ποῖος ὁ σκοπὸς τοῦ καταχθονίου ἐκείνου καὶ προ-
δοτικοῦ «κινήματος» τοῦ Δεκεμβρίου: «*Μικρὰ Ἑλλάδα καὶ
μεγάλη Βουλγαρία !!...*»

Ἄλλ' ἄς παύσω, διότι γράφων ταῦτα, τὰ ἀληθῶς ἀπίστευ-
τα εἰς τοὺς μὴ ἰδόντας καὶ ἀκούσαντας, τρέμω καὶ καταλαμβά-
νομαι ὑπὸ ἰλίγγου. Πρέπει νὰ τελειώσω τὴν ἐπιστολὴν μου καὶ
τὴν φρίκην μου, τὴν ἐκ τῆς ἀναμνήσεως τῆς Κολάσεως. Προσθέ-
τω μόνον, ὅτι ἐν Ἀμφίσσῃ ἐκινδύνευσά μεγίστον κίνδυνον· ἔπα-
θον πνευμονίαν καὶ ὀφείλω τὴν σωτηρίαν μου εἰς τὴν φιλοξε-
νίαν τῶν εὐγενῶν κατοίκων ἰδίᾳ δὲ εἰς τὴν στοργὴν τοῦ κ. Ἀλεξ.
Τσίπρα, παλαιοῦ μαθητοῦ μου καὶ νῦν καθηγητοῦ ἐν τῇ πόλει

ταύτη. Οὗτος φιλοστόργως με ἐφιλοξένησε καὶ ἐνοσήλευσεν ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ, δηλαδή με ἔσωσεν.

Ψυχικόν 25.1.45

Μετ' ἄκρου σεβασμοῦ

Κ. ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ

Ὁ φίλος καθηγητῆς καθυστέρησε ἐπὶ 10 ἡμέρον καὶ μὴ γνωρίζω ὅτι ὁ κ. Κτεναβέας θὰ ἐδημοσίευεν ἐξήγησα τὰς πληροφορίες. ἄλλ' ἐξυντλημένος ἐκ τῶν κακουχιῶν καὶ κλινήρης μόλις ἠδυνήθη νὰ σημειώσῃ τὰ ἀνωτέρω.

ΤΑ ΦΩΤΑ ΤΩΝ ΟΜΗΡΩΝ ΘΛΙΒΕΡΑΙ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ¹

«Πέρουσι σὰν καὶ σήμερα —παραμονὴν τῶν Φώτων —εἰς διάφορα σημεῖα τῆς Ἀττικῆς καὶ Μεγαρίδος κρατούμενοι ὄμηροι —τοῦ «ἠρωϊκοῦ Ἑλᾶς» φυσικὰ —συγκεντρωθῆκαν στὴ Μάνδρα τῆς Ἐλευσίνας.

Εἶχεν ἀποφασισθῆ νὰ συνεχισθῆ ἡ θητεία τῶν ἀτυχῶν αὐτῶν, διότι ἔτσι ἐκρινεν ἡ πολιτικὴ ἡγεσία τοῦ Κ.Κ.Ε. Δὲν εἶχε σημασίαν, ὅτι παραδίνουν τὰ ὄπλα καὶ συμφωνοῦν εἰς ὅλα τ' ἄλλα. Συμφωνοῦσαν μὲν, ἀλλὰ ἔκαναν ἐκεῖνα ποῦ τοὺς ἄρεσαν. Μόνον οἱ ἀφελεῖς τῶν Ἀθηνῶν ἐπίστευαν ὅτι οἱ κομμουνισταὶ θὰ τηρήσουν τὸ λόγο τους. Ὁ Παρτσαλίδης ἄλλωστε μὲ πρακτικώτερα μέσα εἶχε τακτοποιήσει τὸ πρόβλημα αὐτὸ τῶν ὀμήρων —«προδοτῶν». Εἰς τὰ Κρόρα εἶπε : —«Τί τοὺς φυλάττε τόσους, ἀφοῦ δὲν ἔχετε ποῦ νὰ τοὺς βάλετε ; . . Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο νὰ ἀραιωθοῦν αἱ τάξεις τῶν ὀμήρων. Μία χαράδρα ἔφαγεν ἀρχετὲς δεκάδες.

Ὅσοι λοιπὸν κατὰ τύχην εἶχαν γλυτώσει ἀπὸ κεῖ καὶ ἀπὸ τὰ Καλύβια, τὴν Κηπόπολι², τὸ Περιστέρι καὶ τ' ἄλλα ἔνδοξα στρατηγικὰ ὄρητιρία τῶν κουκουέδων, μαζεύτηκαν στὴ Μάνδρα.

Προορίζονταν διὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ ἀπὸ κεῖ γιὰ τὸν «μπάρμπα Τίτο», ὅπως ἐβεβαίωσαν οἱ «καπετανεοί».

1. «Πρόμαχος», Ἀθῆναι 7 Ἰανουαρίου 1946.

2. Κηπόπολις λέγεται τὸ Ψυχικόν, ὅπου συνελήφθησαν ὅλοι πρῶτα πρῶτα οἱ πρόκριτοι καὶ ἐκρατοῦντο εἰς τὸν ἔναντι συνοικισμὸν, ὃν κατ' εὐφημισμὸν καλοῦσι νῦν «Νέον Ψυχικόν».

Σ' ένα έρειπωμένο σχολικό κτίριο τούς έστοίβαζαν να περάσουν τή νύχτα τους για να συνεχίσουν τήν άλλη μέρα τò μαρτυρικό τους δρόμο. Χωρίς φως, κατασκότεινο τò σχολειό δέν άσπήςε να γεμίση από τούς . . . νεαρούς μαθητάς που έρχόταν όλη τή νύχτα. Ομάδες, ομάδες έσωριαζόνταν στο πάτωμα ή επάνω στα θρανία, κατάκοποι από τήν πορεία τής ημέρας. Η άναγνώρισις γινόταν στα σκοτεινά. Ο ένας ρωτοῦσε τόν γείτονα του διά να βεβαιωθοῦν όλοι, ότι κοινή ήταν ή τύχη τους και τò μέλλον τους πολὺ άβέβαιο. Πού τούς πήγαιναν ; τί θα τούς έκαναν ! . . . Η συμπεριφορά τών « συναγωνιστῶν » έξ άλλου τούς έδινε να καταλάβουν πολλά πράγματα . . .

Τò πρωί μόλις άρχισε να φωτίζει ψαλμωδία άκούονται στο κέντρο του κτιρίου. Ένας ίερωμένος επάνω σ' ένα θρανίο ψέλνει :

Έν Ιορδάνη βαπτιζομένου σου, Κύριε . . .

Οί γύρω του βοηθοῦν εις τò ψάλσιμο και δέν άργοῦν να άκουσθοῦν γυναικεῖες φωνές. Έτσι πρόχειρα είχε σχηματισθῆ ένας χορός που για τούς όμήρους τής στιγμής εκείνης δέ μπορούσε να γίνη καλύτερος. Ο σεβάσιμος κληρικὸς με τήν πάλλευκο γενειάδα του και τήν άδραν φυσιογνωμίαν του συνέχιζε τήν άκολουθίαν τών Φώτων. Ητο ό Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Κορυθαῦς και ό χορός του συνόμηροί του στρατηγοί, ναύαρχοι, άρεοπαγῖται και κοσμηκαί κυρίες τών Αθηνῶν . . .

Τί κατάπληξι, όταν τò φως τής ημέρας απέκάλυψε τò επίσημον περιεχόμενον του ταπεινοῦ εκείνου σχολείου τής Μάνδρας !

Πρὸς τήν στιγμήν ένομίσαμεν, ότι βρισκόμαστε στοῦ Ζαχαράτου, στήν Αθηναϊκή Λέσχη ή στοῦ Κίγγ Τζώρζ . . .

Σέ μιὰ σειρά θρανίων είναι ξαπλωμένοι οί μαθηταί, οί καθηγηταί Αγγελόπουλος Θ. Αναστασιάδης, Λογοθέτης, Πετρόπουλος. Τήν έδρα του δασκάλου διεκδικοῦν οί πρώην ύπουργοί Τριζούπης, Στράτος, ό άρεοπαγῖτης Κερασιώτης, ό πρόταγισ του Πολυτεχνείου Θεοφανόπουλος. Σ' άλλη γωνιά ό διπλωμάτης Μπίστης, οί στρατηγοί Παπαδήμας, Μπάκος, Τσαπερλής, Βαλσαμάκης, Σκλαβοῦνος. Ο ναύαρχος Οικονόμου με επίτελειον ναυτικῶν και τίς κυρίες είναι ό χορός του Δεσπότη . . .

Αλλά ποιούς να πρωτοθυμηθῆ κανένας από τò πυκνὸ εκείνο πλήθος τών « επισήμων » του σχολειοῦ ! Δέν λείπουν οί έφοπλισταί, οί βιομήχανοι, οί έμποροι, οί άστυνομικοί και οί Αγγλοι αίχμαλωτοι, γυμνοί και ξυπόλυτοι, για να κινοῦνται κα-

λύτερα! . . . Ἀπὸ μιᾶ σοφίτα ξεπροβάλλουν καὶ οἱ δημοσιογράφοι Κ. Οἰκονομίδης, Σπ. Μεταξᾶς, Κτεναβέας.

Τί γυρεύει ἐδῶ ὁ πάντοτε χαριτολογῶν καὶ κεφᾶτος Κάτσενος τῆς Ἡλεκτρικῆς Ἑταιρείας! Ὁ ἀντιθέτως δύσθυμος καὶ βαρνεστημένος διευθυντὴς τῆς Ἀγροτικῆς Λαμπρόπουλος μαζί με τὸν ἀγροτικὸ Ἀλιβιζᾶτο; . . . Ἀλλὰ καὶ τόσοι ἄλλοι; Πῶς βρέθηκαν στρατιῶται τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, ὁ βιομήχανος καὶ συγγραφεὺς Σφαέλος, ἕνας σεβαστὸς «κύριος», ὁ μεταλλειολόγος Δημολίτσας, ὁ μηχανικὸς Κοριζῆς, ὁ γνωστὸς Ἀθηναῖος δικηγόρος Σπ. Σταυρόπουλος, ὁ συνάδελφός του Κορωναῖος, ὁ Μανουσάκης, ὁ πρῶην ὑφυπουργὸς Πιρουνάκης, ἀλλὰ καὶ τόσοι ἀνάπηροι πολέμου καὶ κυρίες καταγωγῆς ἀπὸ τὸ . . . Κολωνάκι, τὴν Κηφισιά καὶ τὰ Πατήσια. Ἐδῶ πάλι ὁ ἐπιχειρηματίας ὄμηρος Π. Μανωλίδης. Τὸν εἶχαν πιάσει καὶ τὸν ἀφήσαν εἰς τὰ Κρόρα γιὰ νὰ τὸ ξαναπιάσουν νὰ τελειώσῃ τὴ θητεία του. Ἀλλὰ μὲ τίς ἀτελείωτες αὐτὲς γνωριμίες ξεχάσαμε τὴν ἀκολῶνθία τῶν Φώτων.

Ὁ δεσπότης ἐννοεῖ νὰ τελειώσῃ τὴ λειτουργία.

Θεὸς Κύριος καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν. Σῶσον ἡμᾶς, Υἱὲ Θεοῦ, ὁ ἐν Ἰορδάνῃ ὑπὸ Ἰωάννου βαπτισθεῖς. . .

Δὲν εἶχε τελειώσει τὴν ἐπίκλησιν αὐτὴ καὶ οἱ συναγωνιστὲς εἰσβάλλουν φωνάζοντες :

Ἔτοιμοι, σὲ δυὸ λεπτὰ ὅλοι ἔξω. . .

Πάει ἡ εὐτυχία τοῦ χριστεπωνύμου πληρώματος. . . Ὁ Μητροπολίτης μαζεύει τὰ ράσα του καὶ οἱ λοιποὶ τὰ κουρέλια τους καὶ ἔξω στὸ δρόμο στὴ γραμμὴ. Διαταγὴ νὰ φύγῃ ἡ «ὁμάς» αὐτή. Τί ἐσίμμαιεν ἂν ἔβρεχε καὶ οἱ χριστιανοὶ αὐτοὶ ἦσαν ἀπὸ μέρες νηστικοί; Οἱ συναγωνιστὲς δὲν συγζινοῦνται ἀπὸ τέτοια μικροπράγματα.

Ἀνὰ δύο, διατάσσει ὁ καπετάνιος. Ἐμπρός, μάρες! . . .

Οἱ στρατηγοί, οἱ ναύαρχοι, οἱ ἀνάπηροι πολέμου ξαναθυμοῦνται τὴ θητεία τους.

Ἔτσι τὸ πρῶτὶ τῶν Φώτων οἱ ὄμηροι τῆς Μάνδρας ἀρχίζουν τὴν θανατικὴν πορείαν τους. Πολλοὶ ἐξετελέσθησαν καθ' ὁδόν, ὅσοι δὲ ἐσώθησαν τὴ γλύτωσαν ὡς ἐκ θαύματος, ἀπὸ περιστατικὰ τυχαῖα, πὸν δὲν μπορούσαν νὰ τὰ φανταστοῦν οἱ «συναγωνιστὲς». Ἀλλοιῶτα καὶ αὐτοὶ—σίμφωνα μὲ τίς ἀποφάσεις τῶν ἀρχηγῶν—δὲν θὰ εἶχαν τὴν εὐτυχία νὰ θυμοῦνται τί πέρασαν τὰ περυσινὰ Φῶτα».

ΟΜΗΡΟΣ

Ἡ ἀφήγησις τοῦ κ. Γ. Ἡσαΐα, φέρει νέα ἀποκαλυπτικὰ στοιχεῖα διὰ τὴν Δεκεμβριανὴ τραγωδίαν¹.

Ἡ ἐνδιαφέρουσα ἀφήγησις καὶ ἀποκαλυπτικὴ ἐξιστόρησις θηριωδιῶν τοῦ ΕΛΑΣ ἀπὸ ἑνὸς ἄλλου ἐπίλεκτου, ποὺ ἐγνώρισε τὰς φρικαλεότητας τῆς μεταγωγῆς εἰς τὰ βουνά, τὸν γνωστὸν βιομήχανον καὶ πρῶτον ὑπουργὸν κ. Γ. Ἡσαΐαν. Ὁ κ. Ἡσαΐας συνελήφθη εἰς τὸ Ψυχικὸ καὶ μετὰ σειρὰν ἀφαντάστων δοκιμασιῶν ὠδηγήθη εἰς τὰς Θήβας, ἀπ' ὅπου κατόπιν τὸν προσεκόλλησαν εἰς τὴν «φάλαγγα τῶν προσώπηζοτήτων», τῆς ὁποίας τὴν διαδρομὴν καὶ τὰς τραγικὰς περιπετείας ἔχομεν ἤδη ἀφηγηθῆ.

«Θὰ προσθέσω κι' ἐγώ, μᾶς εἶπεν ὁ κ. Γ. Ἡσαΐας, μερικὰ στοιχεῖα ποὺ κατέχω ἀναφορικῶς μὲ τὸ περισυνὸν ἀνιστόρητον δράμα, μόνον καὶ μόνον διότι πρέπει νὰ βοηθηθῆ ὁ ἱστορικὸς τοῦ μέλλοντος καὶ ἀπὸ μίαν ἀσήμαντον ἔστω λεπτομέρειαν διὰ νὰ ὀδηγηθῆ εἰς συμπεράσματα καὶ νὰ ἐξηγήσῃ τὸ πῶς ἢ τόσον ἡμερὸς καὶ πολιτισμένη φυλὴ μας παρουσίασε μίαν ἐλαχίστην ἔστω μειοψηφίαν μὲ τέτοια ἄγρια ἔνστικτα, ὥστε τὰ ἐγκλήματά της νὰ μὴ συναντῶνται μὲ τὴν ἱστορίαν κανενὸς Ἑθνους μέχρι σήμερον. Διότι δὲν γνωρίζω, ἐὰν τὸ πάνθεον τῆς διεθνοῦς ἐγκληματολογίας ἔχη νὰ ἐπιδείξῃ παραδείγματα τοιαύτης ἀπανθρώπου θηριωδίας καὶ κακούργου μανίας, ὥσάν ἐκεῖνα ποὺ συνέθεσαν τὸν ἀποτρόπαιον αἱματηρὸν κύκλον τῆς δεκεμβριανῆς τραγωδίας. Δὲν κάνω «φιλολογία». Τὸ «Ἔθνος» ἔχει γράψῃ ἤδη διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς συζύγου τοῦ κ. Γουλανδροῦ κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς «φάλαγγος τῶν προσωπηζοτήτων» πρὸς τὸ Μᾶζι. Ξέρετε κατὰ ποῖον ἀνατριχιαστικὸν τρόπον βρῆκε τὸν θάνατον ἡ δυστυχημένη αὐτὴ γυναῖκα; Ὅπως μοῦ ἀφηγήθησαν, φοροῦσε εἰς τὰ χέρια της δακτυλίδια. Ὅταν λοιπὸν τὴν ἐπῆραν διὰ νὰ τὴν ἐκτελέσουν οἱ στυγεροὶ δῆμοί της, τὴν διέταξαν σκαιῶς νὰ βγάλῃ καὶ νὰ τοὺς δώσῃ αὐτὰ τὰ δακτυλίδια. Φαίνεται ὅτι ἦταν τόσο βάνουσος ὁ τρόπος κι' ἡ καυμένη ἡ Γουλανδροῦ ἔτρεμε, προαισθανομένη τὸ τέλος της, ποὺ δυσκολευότανε νὰ τὰ βγάλῃ γιὰ νὰ τοὺς τὰ παραδώσῃ. Τότε ὁ ἐπὶ κεφαλῆς εἶπε κυνικῶς :

Τί τὴν φυλάτε; Κόψτε της τὰ δάκτυλα νὰ τελειώνομε!

Καὶ πράγματι ἔτσι, ὅπως τῆς κρατοῦσαν τὸ χέρι καὶ προσπαθοῦσαν νὰ τῆς ἀφαιρέσουν τὰ δακτυλίδια, ἐπῆραν—ἀφηγοῦνται—ἓνα μεγάλο μαχαῖρι κι' ἔτσι μετ' ὀλίγον ἀπέκτησαν

1. «Ἔθνος» 18—22 Ἀπριλίου 1946.

δάκτυλα και δακτυλίδια μαζί ! Συγχρόνως τῆς ἔδωσαν μιὰ κλω-
τσιὰ και κατρακύλησε σὲ μιὰ χαράδρα, πὺ ἀνοιγότανε μπροστὰ
τῆς, και ἀπὸ ἐπάνω μὲ ὁμοβροντίαν πυροβολισμῶν, ἀπετελείω-
σαν τὸ δύσμοιρο σῶμα πὺ ἐσπαρταροῦσε ! Τέτοια ἀσύλληπτά
εἰς φρίκην ἐγκλήματα, πὺ στιγματίζουν τὸν πολιτισμὸ μας πρέ-
πει νὰ ἐρευνηθοῦν, νὰ μελετηθοῦν νὰ καυτηριασθοῦν διὰ νὰ
ἀποδοθῆ δικαιοσύνη τοῦλάχιστον ἀπὸ τὴν ἱστορία. Καὶ ἀκριβῶς
χάριν αὐτῆς τῆς ἱστορικῆς κριτικῆς εἶμαι πρόθυμος, ὅπως σὰς
εἶπα. νὰ ἀφηγηθῶ μερικὰ χαρακτηριστικὰ ἐπεισόδια ἀπὸ τὴν
περυσινήν ἀσύλληπτον τραγωδίαν, πὺ ἔζησα προσωπικῶς.

Ἐμεινα, μὰς λέγει, μιὰ ἀκόμη ἡμέρα εἰς τὸ Περιστέρι
και τὸ βράδυ τῆς 26ης Δεκεμβρίου ἐκεῖ πὺ ἐπερίμενα νὰ ἐλευ-
θερωθῶ, διατηροῦσα ἀκόμη τὴν ψευδαίσθησιν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι
πὺ δὲν ἐβαρύνοντο ἀπὸ καμμιά κατηγορία δὲν ἐπρόκειτο νὰ κρα-
τηθοῦν, διετάχθην νὰ βγῶ εἰς τὸ ὑπαιθρον και νὰ λάβω θέσιν
εἰς τὴν φάλαγγα τῶν ὁμήρων πὺ ξεκινούσε διὰ τὰ Καλύβια
τῆς Χαισιᾶς. Φύγαμε εἰς τὰς 6 τὸ βράδυ μὲ καιρὸν ἀπαίσιον και
μὲ τὸ χιονόνερο ἀπαραίτητον σύντροφόν μας. Ἡμεῖθα περισσό-
τεροι ἀπὸ 300. Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς Ἐλασίτης εἶχε ἀγριωπὴ ὄψιν
και τὸ πρόσωπόν του ἦταν τόσο σκούρο, πὺ μέσα εἰς τὸ σκο-
τάδι τῆς νύκτας ἐφάνταζε σὰν ἀράπη, ἐπὶ πλέον δὲ ἢ ἐν γένει
ἀπαισία μορφὴ του φανέρωνεν ἄνθρωπο μὲ σκληρὴ ψυχὴ. Μὲ
προτοφανῆ σκαιότητα μὰς ἐδήλωσε τὴν ὥρα τῆς ἐκκινήσεως
πὺς πρέπει νὰ βαδίζωμε γρήγορα και νὰ προσέξωμε νὰ μὴ δο-
κιμάσῃ κανεὶς νὰ δραπετεύσῃ, γιατί ὡς ἀντίποινα θὰ τουφέκι-
ζε ἀμέσως 40 ἄτομα ἀπὸ κείνους πὺ θὰ ἔμεναν. Μετὰ τὸν
πένθιμον αὐτὸν πρόλογον ἡ φάλαγγς ξεκίνησε διὰ τὸν προσορισμὸν
τῆς μὲ ἀπειλᾶς, βλασφημίας και φωνᾶς καθὼς και μὲ λακτί-
σματα και κτυπήματα διὰ τῶν ὑποκοπάνων τῶν ὅπλων ἐναντίον
τῶν βραδυπορούντων. Αὐτὰ ὑπῆρξαν κοινὰ γνωρίσματα εἰς τὴν
διαδρομὴν ὅλων τῶν ὁμήρων, πὺ μετήχθησαν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν
εἰς τὴν Βοιωτίαν και τὴν Φωκίδα. Ἐὰν τὰ ἐπαναλαμβάνω κι
ἐγὼ, τὸ κάνω διὰ νὰ καταλήξω εἰς ἓνα τραγικὸν ἐπεισόδιον πὺ
διεδραματίσθη, ὅταν μετὰ ὄωρον ἐπίπονον και μαρτυρικὴν πο-
ρείαν φθάσαμε τὴν 1ην πρωϊνὴν εἰς τὸν πρῶτον σταθμὸν τῆς
ἀσυλλήπτου δεκεμβριανῆς ὀδυσεείας.

Ο ΦΙΛΙΠΠΙΚΟΣ ΕΝΟΣ ΠΟΝΕΜΕΝΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΤΟΥ ΛΑΟΥ

Εἶχομεν συγκεκριμένως φθάσει στὰ πρῶτα στίτια τῶν

Καλυβιῶν τῆς Χασιάς, ὅταν ξαφνικὰ ἀπὸ τὰς τετράδας τῆς φάλαγγός μας, πὺν ἐπροπορεύοντο, ξεπετάχτηκε ἀπὸ τῆ γραμμῆ του ἑνας ἀπὸ τοὺς συγκρατουμένους μας. Ἦτανε βαθὺ σκοτάδι, ὁ οὐρανὸς συννεφιασμένος. ἡ καταχνιὰ πυκνὴ καὶ δι' αὐτὸν τὸν λόγον δὲν μπορούσαμε νὰ διακρίνουμε ποιὸς ἦταν καὶ πῶς ἀκριβῶς ἦταν. Τὸν ἀκούσαμε ὁμως. Εἶχε φωνὴ βροντώδη καὶ ἄρχισε μὲ μιᾶς μεγαλοφώνως νὰ καταφέρεται ἐναντίον τῶν Ἐλασιτῶν. Εἰς τὴν ἀρχὴν προτοῦ τὸ περιεχόμενον τοῦ πονεμένου φιλιππικοῦ του προσδιορίσῃ τὴν ιδιότητά του καὶ τὸ λεξιλόγιόν του φανερώσῃ πῶς ἦταν ἀγνὸς τύπος τοῦ αἰωνίου λαοῦ μας, νομίσαμε, καὶ μαζί μὲ μᾶς καὶ οἱ φρουροὶ μας, πῶς ἐπρόκειτο περὶ φιλονεικίας μεταξὺ τῶν συνοδῶν. Ἀλλὰ πολὺ γρήγορα ἡ γενικὴ πλάνη διεσκεδάσθη, διότι ὁ κρατούμενος, πὺν εἶνε φανερόν, ὅτι ἐπάνω εἰς τὴν ψυχικὴν του ἀναστάτῳσιν εἶχε καταληφθῆ ἀπὸ νευρικὴν κρίσιν, ἐφώναζε στενωρεῖως :

Βρὲ σεῖς παληόσκυλα, βρὲ λωποδῦτες . . . Γιὰ ζυττάχτε ἄνθρωποι πὺν θέλουν νὰ διοικήσουν τὴν Ἑλλάδα!...

Οἱ Ἐλασιτεῖς μανιασμένοι ἔτρεξαν τότε πρὸς τὸ μέρος του, ἐνῶ ἐκεῖνος, γυρίζοντας πρὸς τὰ σπῆτια τοῦ χωριοῦ πρόφθασε νὰ φωνάξῃ ἀκόμη δυνατώτερα κάτι, πὺν μέσα στὴν νεκρικὴ νυκτερινὴ σιγὴ ἀντήχησε μὲ σαραξικάρδιον, ἀληθινά, ἀπήχησιν :

Ἔ, σεῖς καπεταναῖοι σηκωθῆτε... Πάρτε τ' ἄρματα σας νὰ κτυπήσετε τὰ τέρατα αὐτά, τοὺς κλέφτες καὶ τοὺς κακούργους, πὺν θέλουν νὰ πάρουν τὴν Ἀρχὴ μὲ τὴ βία καὶ τρομοκρατοῦν καὶ παιδεύουν τοὺς φιλήσυχους πολῖτες . . .

Ἐως ἐδῶ ἦταν. Τὸ παράφορον αὐτὸ ξέσπασμα τῆς γενναίας λαϊκῆς ψυχῆς ἦτο φυσικὸ καὶ μοιραῖον νὰ μὴν ἔχῃ μεγάλη διάρκεια. Τὸ πυροτέχνημα τῆς τόλμης ἔσβυσε ὑπὸ τὴν λύσσα τῶν ὀρδῶν τῆς Πολιτοφυλακῆς. Οἱ συνοδοὶ μας ἔπεσαν ἐπάνω του μὲ ἀπερίγραπτον μανίαν καὶ ἄρχισε μιὰ ἄνισος πάλη, πὺν μᾶς ἀφῆκε ἐνεοῦς. Φαίνεται, ὅτι ὁ δυστυχησμένος ἐλεύθερος ἄνθρωπος εἶχε καὶ σωματικὴν δύναμιν τεραστίαν, ἔτσι πὺν ἐνῶ τοῦ ρίχτηκαν τόσοι Ἐλασιτεῖς μαζί ἐν τούτοις ὁ ἀγὼν ἐκράτησε μέσα σὲ ἀτμόσφαιρα φοβεροῦ ἀλληλοῦβρεολογίου ἐπὶ ἀρκετὰ λεπτά. Καὶ ἀφοῦ δὲν μπόρεσαν νὰ τὸν κάνουν καλὸ μὲ τὰ χέρια, ἀφῆκαν τὰ προσχήματα, ἔβγαλαν τὰ πιστόλια καὶ ἄρχισαν νὰ τὸν πυροβολοῦν. Θὰ ἔρριξαν 20 πυροβολισμοὺς μέχρις ὅτου ὁ ἥρωας ξεψύχησε...

Η ΘΕΙΑ ΔΙΚΗ ΕΡΧΕΤΑΙ ΑΜΕΣΩΣ ΤΙΜΩΡΟΣ

Καὶ συνεχίζει ὁ κ. ᾽Ησαΐας :

Δέν ἦταν ὅμως αὐτὸ πού μᾶς ἔκανε κυρίως ἐντύπωσι.
᾽Απὸ τὴν πρώτη στιγμή τοῦ τολμήματος εἶχαμε προαισθανθῆ,
ὅτι ὁ σύντροφός μας εἶχεν αὐτοδικασθῆ εἰς ἀνώφελον θυσίαν.
Ξέραμε, ὅτι θὰ τὸν σκοτώσουν. ᾽Εκεῖνο πού ἐν συνεχείᾳ μᾶς ἐνε-
ποίησε βαθυτάτην αἴσθησιν ἦταν ὅτι ἐπενέβη εὐθύς ἀμέσως
τιμωρὸς ἡ Θεία δίκη . . .

Κατὰ ποῖον τρόπον ;

Θὰ σᾶς ἐξηγήσω : Μετὰ τὸν φόνον τοῦ δυστυχοῦς συγ-
κρατουμένου μας ὁ ἀπαίσιος τὴν ὄψιν καὶ μαῦρος τὴν ψυχὴν
ἀρχηγὸς τῶν δεσμοφυλάκων μας παρέλαβε τὸ πτώμα τοῦ φονευ-
θέντος καὶ τὸ ἐτράβηξε κοντὰ εἰς ἓνα κάρρο πού ἀκολουθοῦ-
σε τὴν φάλαγγα. Προφανῶς ἤθελε νὰ τὸ ληστεύσῃ. ᾽Αλλὰ τὴν
στιγμὴν ἐκείνην τὸ ἄλογο τοῦ κάρρου, πού εἶχεν ἀγριέψῃ ἀπὸ
τοὺς ριφθέντας πυροβολισμούς, ξεκίνησε ἀπότομα καὶ ὁ τροχὸς
τοῦ κάρρου πέρασε ἐπάνω ἀπὸ τὸ πόδι τοῦ φοβεροῦ ἀρχιδη-
μίου καὶ τοῦ τὸ ἔσπασε. ᾽Ακούσαμε τότε νέας πάλιν οἰμωγὰς
καὶ ὕβρεις ἀπὸ τὸ στόμα πλέον τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐγκληματικῆς
σπείρας, πού ἀπειλοῦσε πιά μὲ φόνον τὸν ᾽Ελασίτην καρραγω-
γέα. ᾽Εὰν ἐσώθηκε καὶ ἐκεῖνος τὸ ὀφείλει εἰς τὴν θείαν νέμε-
σιν πού εἶχεν ἀποστερήσει ἀπὸ τὸν ἀρχιελασίτην τὴν δυνατότητα
νὰ τρέξῃ καὶ νὰ τὸν κυνηγήσῃ . . .

Μὲ ἀνάμικτα τὰ αἰσθήματα τῆς πικρίας καὶ τῆς ἱκανοποιή-
σεως διὰ τὴν ἄμεσον ἀπονομὴν δικαιοσύνης ἐπροχωρήσαμε σὲ
λίγο μέσα στὸ χωριό, ὅπου σὰν κασίκια μᾶς ἐστρίμωξαν ὅλους
μέσα σ' ἓτα σπίτι, πού δὲν χωροῦσε οὔτε τοὺς μισοὺς ἀπὸ μᾶς
κανονικά. Εὐνόητον εἶναι πὼς ἡ ἀγρυπνία μας ἐξηκολούθησε
καὶ ἐκείνην τὴν νύκτα . . .

ΑΓΕΛΗ ΛΥΚΩΝ ΕΜΦΑΝΙΖΕΤΑΙ ΕΙΣ ΤΑ ΚΡΟΡΑ

Τὸ πρωὶ τῆς ἐπομένης, ἐξακολουθεῖ ὁ κ. Γ. ᾽Ησαΐας,
μερικοὶ καλοὶ ἄνθρωποι τοῦ χωριοῦ ἔστειλαν περὶ τὰς 20 ὀκά-
δας γάλα διὰ νὰ νὰ διανεμηθῆ εἰς τοὺς κρατουμένους. Εὐνόη-
ητον ὅμως εἶναι, πὼς γιὰ νὰ βρῆ κανεὶς σειρὰ νὰ πάρῃ λίγο
γάλα ἦτανε ζήτημα σκληρὰς πάλης μὲ τοὺς ἄλλους κρατουμένους
δουλειὰ διὰ τὴν ὁποίαν ὁμολογῶ, ὅτι ἐγὼ τοῦλάχιστον δὲν ἤμουν
κατάλληλος. Χωρὶς λοιπὸν οἱ περισσότεροι νὰ φᾶμε τίποτε,

παρὰ μόνον μερικά πορτοκάλια πού πωλοῦσαν διάφοροι ἔξω ἀπὸ τὴν φυλακὴ μας—μᾶς παρέταξαν πάλιν καὶ κατὰ τὰς 9 τὸ πρωτὶ ξεκινήσαμε διὰ τὰ Κρόρα. Ἡ πορεία μας ὑπῆρξεν ἀφαντάστως δυσχερῆς. Ἀρκεῖ νὰ σᾶς πῶ, ὅτι ἐφτάσαμεν εἰς τὸ καμμένο αὐτὸ χωριό, πού εἶναι σ' ἓνα ἀτελείωτο ἀνήφορο καὶ σὲ πολὺ μεγάλο ὑψόμετρο—ἦταν σχεδὸν μεσάνυκτα! Περιπατούσαμε 15 ὥρες μέσα στὰ χιόνια καὶ νηστικοὶ

Ἐμείναμε στὰ Κρόρα τέσσερες νύκτες καὶ ἀπὸ ἰδιοτροπία, ἢ ἐὰν θέλετε, κατὰ κυριολεξίαν διὰ νὰ μᾶς ταλαιπωροῦν, μᾶς μετέφεραν συνεχῶς εἰς διάφορα καταλύματα: Ὅλα σπιτάκια χωρικῶν κατεστραμμένα, χωρὶς πόρτες καὶ παράθυρα, γεμάτα ἀκαθαρσίες ζώων. Τὴν τετάρτην ἡμέραν ἡ ὁμάς μου ὠδηγήθη εἰς τὸ χειρότερον σταῦλον τῆς περιοχῆς, πού ἦταν ἐντελῶς ἀνοιχτός, χωρὶς παραθυρόφυλλα, χωρὶς τζάκι, τέσσερες μόνον γυμνοὶ τοῖχοι. Ἀφοῦ ἐπὶ ὥρες καθαρίζαμε τὶς ἀκαθαρσίες ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἦταν γεμάτος, ἐκαθήσαμε καὶ μόλις νύκτωσε στριγμωμένοι ὁ ἓνας κοντὰ στὸν ἄλλον—γιὰ νὰ ζεσταθοῦμε, κοιμηθήκαμε. Ὅλη τὴ νύκτα χιόνιζε καὶ ἔκανε ἓνα φοβερὸ σιβηρικὸ κρύο. Τὸ πρωί, ὅταν ξυπνήσαμε τὸ εἶχε «στρώσει» γιὰ καλά. Τοῦλάχιστον μισὸ μέτρο ὕψος! Τότε μὲ δέος παρατηρήσαμε ἐπάνω εἰς τὸ χιόνι τὰ χαρακτηριστικὰ πατήματα πού ἀφίνουν στὸ πέρασμά τους τὰ κοπάδια τῶν λύκων. Ὅσοι χωρικοὶ δὲ ἔτυχε νὰ περάσουν ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ μέρος μᾶς ἐβεβαίωσαν, ὅτι πράγματι εἶχε φανῆ τὴν προηγουμένη νύκτα εἰς τὴν περιοχὴν ἀγέλη λύκων. Καὶ μᾶς προσέθεταν, ὅτι ἔτσι ὅπως ἦταν ὀλάνοιχτος ὁ σταῦλος ὅπου εἶχαμε διανυκτερεύσει, ἀποτελοῦσε θαῦμα καὶ μεγάλη τύχη πού εἶχαμε γλυτώσει καὶ δὲν μᾶς ἔφαγαν οἱ λύκοι. Ἀργότερα ὅμως ἐξηγήθη οὐσιαστικώτερα τὸ πῶς εἶχε συντελεσθῆ ἐκεῖνο τὸ θαῦμα . . .

Τί εἶχε, δηλαδὴ συμβῆ;

Ἀπλούστατα. Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἡμέρας ἐκείνης εἶχαν γίνει πολυάριθμοὶ ἐκτελέσεις ὁμήρων ἄλλης συνοδείας. Οἱ λύκοι λοιπὸν εὗρηκαν ἐκτεθειμένα μέσα εἰς τὰ χιόνια τὰ πτώματα τῶν δυσμοίρων θυμάτων, ἐκόρεσαν τὴν πείνά τους μ' αὐτὰ καὶ ἔτσι δὲν ἐπεξέτειναν τὴν ἔρευναν πρὸς ἀνακάλυψιν λείας καὶ μέσα εἰς τὸν σταῦλον, ὅπου ἀνύποπτοι καὶ ἐκτιθεμένοι εἰς τόσον ἄμεσον κίνδυνον προσπαθοῦσαμε νὰ ξεκουράσουμε τὰ βασανισμένα μας κορμιά . . . ».

Ἀφήσαμε προχθὲς τὸν κ. Γ. Ἡσαϊάν καὶ τοὺς ἄλλους συνομήρους του εἰς τὰ Κρόρα μετὰ τὴν περιπέτειαν πού εἶχαν μὲ

τὴν ἀγέλην τῶν λύκων καὶ ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐγλύτωσαν, ὅπως εἶδαμε, ὡς ἐκ θαύματος.

Ξεκινήσαμε κάποτε, συνεχίζει ὁ κ. Ἡσαΐας, ἀπὸ τὰ Κρόρα μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὰς Θήβας. Ἡ ἴδια μαρτυρική πεζοπορία : Ἄνωμαλα μονοπάτια, ἀνεβάσματα σὲ λόφους, κατεβάσματα σὲ ρεματιές, διαρκῆ γλυστρήματα στὸ χιόνι στοὺς λάκκους, στὰ νερὰ καὶ ἐνίοτε καὶ ἐκούσιαι πτώσεις ἐπάνω στὸ λασπωμένο ἔδαφος διὰ νὰ μὴ δίνουμε στόχο στ' ἀεροπλάνα, ἀν καὶ οἱ Ἄγγλοι ἀεροπόροι, ἔτσι πὺν πετοῦσαν χαμηλά, ἀντελαμβάνοντο, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ φάλαγγος ὁμήρων καὶ οὐδέποτε μᾶς ἐπολυβόλησαν. Μετὰ τριῶρον πορείαν ἐφθάσαμε σ' ἓνα ἄλλο καμμένο χωριό, πὺν δὲν θυμοῦμαι τ' ὄνομά του καὶ μετὰ ἄλλων 4 ὥρῶν δρόμο βρεθίκαμε στοὺς Μουσταφάδες, ὅπου εἶχε τόση λάσπη, ὥστε πολλὲς φορὲς χωνόμεθα σ' αὐτὴν ἕως τὸ γόνατο. Ἐνίοτε εἰς τὴν προσπάθειαν πὺν κατέβαλλα διὰ νὰ σηκώσω τὸ ἓνα πόδι μου, τὸ παπούτσι ἔμενε κολλημένο στὴ λάσπη ! Καὶ ἐν τούτοις προχωροῦσαμε. Ὑπὸ τὰς δραματικὰς αὐτὰς συνθήκας διανύσαμε καὶ ἄλλο διάστημα πρὸς Θήβας καὶ ἐφθάσαμεν εἰς τὸ Νεοχώρι, ὅπου ὑπῆρχε «ταγματάρχης» τοῦ Ε.Λ.Α.Σ., ἓνας ὀνόματι Βρεττᾶκος, πρῶην ἀποτυχημένος ἠθροποιὸς καθὼς ἔμαθα. Ὁ «ταγματάρχης» λοιπὸν Βρεττᾶκος ἔδειξεν ὁμολογουμένως κατανόησιν καὶ ὅταν εἶδε τὴν τραγωδίαν μας κατόπιν ἀνακρίσεως ὅλος τυπικῆς ἀφησεν ἐλευθέρους τὴν ἄλλην ἡμέραν τὸ πρῶν ὅλες τὶς γυναῖκες καὶ τοὺς ἄνω τῶν 58 ἐτῶν ἄνδρας. Ἐξαίρεσι ἔκαμε σ' ἐμένα, στὸν κ. Νικ, Γιαννουλάτον καὶ στοὺς δύο ἀδελφοὺς Σίκ. Στὴν δικαίαν παρατήρησίν μου γιὰτὶ μὲ κρατεῖ, ἀφοῦ εἶμαι ἡλικίας ἄνω τῶν 68 ἐτῶν καὶ τὴν ἐρώτησιν μήπως ἔκκρεμῆ ἐναντίον μου καμμία συγκεκριμένη κατηγορία διὰ νὰ τὴν ἀντικρῶσω, μοῦ ἀπῆντησεν :

Οὐδεμίαν κατηγορίαν ἔχετε, κύριε Ἡσαΐα, διότι σᾶς τοὺς πρῶην βουλευτὰς καὶ ὑπουργοὺς ἢ ὁργάνωσίς μας σᾶς παρακολουθοῦσε πρὸ ἐνὸς ἔτους καὶ σᾶς δηλῶ ὅτι τίποτε ἐναντίον σας δὲν ὑπάρχει. Σᾶς κρατῶ ὅμως ὡς ὁμηρον καὶ θὰ σᾶς τοποθετήσω σὲ μιὰ φάλαγγα πὺν φθάνει σὲ 2—3 ἡμέρες ἀπὸ τὴν Ἐλευσίνα. Στὴν φάλαγγα αὐτὴ θὰ συναντίσετε τοὺς ὁμοίους σας πρῶην ὑπουργοὺς, στρατηγούς, καθηγητὰς τοῦ Πανεπιστημίου, πρεσβευτὰς κλπ. Ὁ σκοπὸς μας εἶναι ὅπως κάθε ἓνα ἀπὸ σᾶς τὸν ἀνταλλάξουμε μὲ 1000 ἢ 2000 ἰδικούς μας, διότι οἱ φίλοι σας οἱ Ἄγγλοι ἔχουν στείλει στὸ Τομπροῦκ πάνω ἀπὸ 25 χιλιάδες παιδιὰ δικὰ μας, τα ὁποῖα πρέπει νὰ ἐλευθερώσουμε.

Εἰς τὰς Θήβας, συνεχίζει ὁ κ. Ἡσαΐας, μὲ ἀνέμενεν

ἄλλη ἱστορία. Μόλις ἐπήγαμεν εἰς τὰ γραφεῖα τῆς Πολιτοφυλακῆς μ' ἐπληροφόρησαν, ὅτι εἶχε φθάσει διαταγὴ νὰ μὲ ἀπολύσουν. Περιχαρῆς ἔπεσα νὰ κοιμηθῶ μὲ τὴν βεβαιότητα, ὅτι ἐκεῖνο πού δὲν εἶχε γίνει εἰς τὸ Νεοχώρι, ὅπου ὁ Βρεττᾶκος ἀπέλυσε τοὺς ἄλλους, ἀλλ' ἐμένα μ' ἐκράτησε τιμητικῶς, θὰ συνέβαιναν ἐπὶ τέλους εἰς τὰς Θίβας. Ἄλλ' ἡ κακοτυχία μου ἦταν ἀπερίγραπτος. Τὴν ἴδια νύκτα, πού μόλις θὰ ἐξημέρωνε, ἐπρόκειτο νὰ μ' ἀφήσουν . . . ἐσημάνθη συναγερομὸς καὶ ἄρον ἄρον μᾶς ἐπῆραν καὶ ἐφύγαμε, διότι ἀνηγγέλθησαν τὰ βρεττανικὰ τάνκς! Ὅσοι ἐπρόκειτο νὰ προστεθοῦν εἰς τὴν «φάλαγγα τῶν προσωπικοτήτων» ἐξαπεστάλησαν, μαζί κι' ἐγὼ, εἰς τὸ χωριὸν Τάχι. Ἐκεῖ ὁ Ἐλασίτης πού μᾶς συνώδευεν, ἡμεῖθα ἐλάχιστοι, ἀκούοντας τὸ κανονίδι τῶν ἀγγλικῶν φαλάγγων, αἱ ὁποῖαι ἐπλησίαζαν, συγκατετέθη νὰ μᾶς παραδώσῃ εἰς ἓνα νέον πού τοῦ εἶχαν ἐπιβάλλει νὰ εἶναι τοπικὸς ἐκπρόσωπος τοῦ ΕΑΜ καὶ ὁ ὁποῖος μᾶς ἐπῆρεν εἰς τὸ σπίτι του, ὅπου ἐνομίσαμεν πλέον, ὅτι τὰ πάντα εἶχαν τελεώσῃ καὶ θὰ ἐμέναμεν ἐκεῖ, ἕως ὅτου καταφθάσουν αἱ προωθούμεναι βρεττανικαὶ δυνάμεις. Δυστυχῶς ὅμως, πρὶν ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους ἔφθασεν ὁ Βλαχάβας. Ἔτσι εὐρέθηκα κι' ἐγὼ ἀπὸ τὰς Θίβας κι' ἔπειτα εἰς τὴν ὁμάδα τῶν ἐπιλέκτων, τῆς ὁποίας τὴν μαρτυρικὴν ὁδύσειαν ἔχουν ἤδη διεξοδικῶς ἐξιστορήσει ἀπὸ τῶν στηλῶν τοῦ «Ἔθνους» οἱ καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου κ. κ. Χόνδρος καὶ Λογοθέτης καὶ ὁ σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Κορυτσᾶς - Εὐλόγιος Κουρίλας».

Ὁ φίλος κ. Ἡσαΐας εὐηρεστήθη νὰ μᾶς πέμψῃ τὴν κάτωθι περιγραφὴν διὰ τὰ ἐν τῷ κρατητηρίῳ τοῦ Περιστερίου, ὅπου μετὰ τοῦ διακόνου μου Θεοδούλου Παπαδάκη Λαυριώτου ἐκρατήθη, μεθ' οὗ ὠδηγήθη εἰς Κρόρα καὶ ἔπειτα εἰς τὴν φάλαγγα.

«Ἦτανε ἡ 23ῃ Δεκεμβρίου προπαραμονὴ τῆς μεγαλειτέρας Χριστιανικῆς ἑορτῆς, τῆς γεννήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οἱ Ἐλασίται εἶχον γίνει προκλητικώτεροι καὶ οὐδὲν σημεῖον φανέρωνε πῶς ἦτανε δυνατόν νὰ ὑποχωρήσωσι στὶς Ἄγγλικὰς καὶ Κυβερνητικὰς ὑποδείξεις. Αἱ ἕως αὐτὴ τὴν στιγμήν ἀραιὲς συλλήψεις, τίς ὁποῖες ἐνήργουν, ἤρχισαν νὰ γίνωνται πυκνότερες, καὶ οὐδέποτε ἐφαντάσθη, ὅτι θὰ συνελάμβανον ἄτομα προχωρημένης ἡλικίας, τὰ ὁποῖα μηδεμίαν σχέσιν εἶχανε μὲ τὰς ἐν γένει ὀργανώσεις καὶ ἀπέβλεπον μόνον εἰς τὴν εὐνομίαν, τάξιν καὶ τὴν ἐργασίαν των, ἐκ τῆς ὁποίας συνετηροῦντο πολλὰς οἰκογένειες. Διὰ τοῦτο ἀνύποπτος ἐξῆλθα κατὰ τὴν ἡμέ-

ραν εκείνην ἀπὸ τὸ σπίτι μου στίς 9 τὸ πρωῖ νὰ κάμω μερικὰ ἀπαραίτητα ψώνια.

Μόλις ἔφθασα πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ κ. Θ. Ἀγγελοπούλου, διετάχθην ἀπὸ ὄμιλον ἐνόπλων ἐλασιτῶν νὰ σταματήσω καὶ κατόπιν ὑποδείξεως τοῦ περιφήμου καπετάνιου κτηματομεσίτου Πιταούλη συνελήφθην, μαζί με τὸν Καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου κ. Θ. Ἀγγελόπουλον.

Ὅπως ἔμαθα ἀργότερα, ὁ κτηματομεσίτης Πιταούλης ἐσκεμμένως εἶχεν διορισθῆ ἀπὸ τὸν Ε.Λ.Α.Σ. φρούραρχος Ψυχικοῦ, ἐπειδὴ λόγῳ τοῦ ἐπαγγέλματός του ἐγνώριζεν ὅλους τοὺς κατοίκους τοῦ Ψυχικοῦ, ὥστε στὴν κατάλληλη στιγμήν νὰ τοὺς ὑποδεικνύη, πρᾶγμα ὅπερ καὶ ἔπραξεν. Πρὸς στιγματισμὸν τοῦ καθάρματος αὐτοῦ σημειῶ, ὅτι ἀπὸ ὅλους, ὅσους ὑπέδειξεν καὶ συνελήφθησαν, εἶχεν ἀνεξαιρέτως εὐεργετηθῆ, ἰδιαιτέρως δὲ ἀπὸ ἐμὲ εἶχεν ὑποστηριχθῆ ἀκόμη περισσότερον. Ἔτσι ἀκόμη μιὰ φορὰ ἐπαλήθευσεν ἡ γενικὴ ἀρχὴ τοῦ νὰ ἀνταποδίδεται ἡ εὐεργεσία μετὰ τὸ δῆλητίριον τῆς ἀχαριστίας.

Οἱ συμμορίτες αὐτοὶ τοῦ Ε.Λ.Α.Σ. συνελάμβανον ἀδιακρίτως ἠλικιωμένα ἄτομα ἀκόμη καὶ 80 ἐτῶν, γυναῖκες, κορίτσια καὶ παιδιὰ ἀπὸ 13 ἐτῶν μὴ φειδόμενοι ἀκόμη καὶ ἀσθενῶν, τοὺς ὁποίους βιαίως ἐσίκωναν ἀπὸ τὰ κρεββάτια διὰ νὰ τοὺς ἀπαγάγουν, ὅπως τὸν σεβ. μητροπολίτην Κορυτσᾶς.

Ὅσοι συνελήφθησαν στὸν δρόμον, ὅπως ἐγώ, δὲν τοὺς ἐπέτρεψαν νὰ εἰδοποιήσουν τὰ σπίτια των καὶ νὰ προμηθευθοῦν ἔστω καὶ μία κουβέρτα μετὰ τὴν γελοίαν δικαιολογίαν, ὅτι πρόκειται νὰ τοὺς ὀδηγήσουν διὰ μίαν ὀλιγόλεπτον ἀνάκρισιν καὶ ὅτι, μετὰ 1¼ τῆς ὥρας θὰ ἐπέστρεφον στὰς οἰκίας των. Ἀντὶ ὅμως τῆς ὑποσχέσεως αὐτῆς μᾶς ὠδήγησαν εἰς ἓνα ἀπὸ τὰ Φρουραρχεῖα των, κείμενον εἰς τὸ Διαβολόρεμμα καὶ εἰς σημεῖον, ὅπου διεσταυροῦντο τὰ πυρὰ των μετὰ τὰ τῆς Ταξιαρχίας τοῦ Ρίμινι.

Ἡ σύλληψίς μου ἐγένετο, ὅπως εἶπα ἀνωτέρω, στὰς 9 τὸ πρωῖ, καὶ ἐκρατήθην εἰς τὸ ἐν λόγῳ Φρουραρχεῖον μαζί με ἄλλους 9 γνωστούς μου κατοίκους Ψυχικοῦ, μέχρι τὰς 7 τὸ βράδυ, ἔλεγον δὲ οἱ Ἐλασίται εἰς ἡμᾶς, ὅτι ἐν Ψυχικῷ συνεδριάζει ἡ Λαϊκὴ ἐπιτροπὴ, τῆς ὁποίας ἡ ἀπόφασις θὰ κανόνιζε ποῖοι ἐξ ἡμῶν θ' ἀπελύοντο καὶ ποῖοι θὰ ἐκρατοῦντο. Πράγματι στὰς 7 τὸ βράδυ, μετὰ δεκάωρον παραμονὴν στὸ περίφημον Φρουραρχεῖον τοῦ Διαβολορέμματος, μᾶς ἀνεκοίνωσαν τὴν ἀπόφασιν τῆς Λαϊκῆς ἐπιτροπῆς Ψυχικοῦ, δυνάμει τῆς ὁποίας ἀπελύθη μόνον ὁ κ. Κωνσταντινίδης. Ἡμεῖς οἱ ὑπόλοιποι ὠδηγήθημεν διὰ μέσου τῶν ὀβίδων καὶ τῶν σφαιρῶν κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ Φρουραρχ-

φνικά μᾶς ἔχασαν καὶ ἡμεῖς τοὺς ἀφήσαμε στὴν μαιγομένην ἐπανάστασιν καὶ τρῶμοκρατίαν.

Ἐπέρασε τὸ πρωῖνὸ καὶ ἔφθασε ἡ 5ῃ ἀπριγευματινῇ. Τότε παρουσιάσθη κάποιος ὀνομαζόμενος Βασίλ. Πάναγόπουλος, φορῶν μίαν τραγιάσκαν χωμένην ἕως τὰ φρύδια του. Ἔστησε ἓνα τραπέζι ἐντὸς τοῦ ναοῦ, ἐπειδὴ ἐν τῷ μεταξὺ νύκτωσε, ἀναψέ ἓνα λυχνάρι, πῆρε ἓνα χαρτί καὶ ἓνα μολύβι, καὶ ἄρχισε νὰ κάνῃ χρῆμα ἀνακριτοῦ. Τὸ θέαμα μαζί με τὴν τραγικότητα τοῦ παρουσίαζεν ἦτο ἀναμεμιγμένον με ἀρκετὴν δόσιν κωμικότητος, διότι ὁ αὐτοχειροτονηθεὶς ἀνακριτής, πρώην ὑπάλληλος Χρηματιστηριακοῦ γραφείου, ἦτο ἀρκετὰ ἔξυπνος καὶ πωλοῦσε τὸ πνεῦμα με τὴν ὁκᾶν εἰς βάρους ὄλων ἡμῶν τῶν κρατουμένων, οἱ ὅποιοι, ὡς εὐνόητον, δὲν ἠδυνάμεθα νὰ τοῦ ἀπαντήσωμεν. Ἐμένα ἰδιαιτέρως μοῦ θύμιζε τὸν εἰσαγγελέα τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως Φουκέ. Ἡ ἀνάκρισις του, τοῦλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἄτομόν μου, περιορίσθη εἰς τὸ νὰ με ἐρωτήσῃ περὶ τῆς ταυτότητός μου, διὰ τὴν ἐργασίαν μου, ἐὰν εἶμαι ὑπανδρος, ἐὰν ἀνήκω εἰς καμίαν ὀργάνωσιν καὶ ἄλλας ἀσημάντους ἐρωτήσεις ἀνευ σημασίας. Εἰς ἐρώτησίν μου, διατὶ συνελήφθη καὶ διατὶ κατηγοροῦμαι ἀπήντησεν, ὅτι οὐδεμία κατηγορία ὑπάρχει. Ἔτσι μοῦ ἐγεννήθη ἡ ἐντύπωσις, ὅτι μετὰ τὴν τυπικὴν αὐτὴν ἀνάκρισιν θὰ ἀπηλλάσσομαι. Δυστυχῶς τὸ τοιοῦτον δὲν συνέβη καὶ ξημέρωσε ἡ ἐπομένη ἡμέρα τῆς 26ῆς τοῦ μηνός, ὅπου ἡ πείνα εἶχεν φθάσει εἰς τὸ κατακόρυφον, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἦταν τὸ 4ον 24ωρον καὶ εἰς τὸν ὀργανισμόν μου οὐδεμία ἄλλη τροφή εἶχε εἰσαχθῆ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ προαναφερθέντα περίφημα ὀπανάκια.

Τότε παρετήρησα κάτι τὸ περίεργον, τὸ ὅποιον ἀσφαλῶς θὰ εἶχε συμβῆ καὶ τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων, ἀλλὰ δὲν εἶχε προσπέσει στὴν ἀντίληψίν μου παρ' ὅλην τὴν διορατικότητα τοῦ με χαρακτηρίζει σὲ ὅλα τὰ ζητήματα. Παρετήρησα λοιπὸν πὸς οἱ δύο ἱερεῖς τοῦ ναοῦ, τοῦ ἐκρατοῦμεθα, περιεφέροντο πέριξ ἡμῶν καὶ μᾶς περιεργάζοντο κατὰ τρόπον σημαντικὰ διάφορον ὃ εἰς ἀπὸ τὸν ἄλλον. Ἐκ τούτων ὁ ἓνας ἦτο ἡλικίας περίπου 65 ἐτῶν με ἄσπρην γενειάδα, ἀλλὰ ζωηρὸς καὶ καλοῦθρεμμένος, ὁ ἄλλος νεώτερος οὐχὶ πλέον τῶν 35 ἐτῶν ἔφερε τὸν βαθμὸν τοῦ ἱεροδιακόνου. Ὁ ἡλικιωμένος με τὰ ἄσπρα γένεια βλέποντας τὴν πέριξ δυστυχίαν φανέρωνεν διὰ τῆς φυσιογνωμίας του μίαν κρυφὴν χαρὰν, τοῦ ἔφθανε σὲ σαδισμόν, ἀποκαλύπτοντας ἔτσι τὴν μαύρην ψυχὴν του, ὁ δὲ νεώτερος, ὁ ἱεροδιάκονος τοῦναντίον ἔδειχνε μίαν λύπην καταφανῆ, αἰσθημα

ποῦ τοῦ δημιουργοῦσε ἡ τραγικὴ θέσις μας. Δυστυχῶς ἡ ἐντύπωσις μου ἐπαλήθευσεν εὐθύς ἀμέσως κατόπιν τῶν ἐξῆς δύο γεγονότων. Σὲ μιὰ στιγμή ποῦ οἱ δύο ἱερεῖς κατὰ σύμπτωσιν εὐρίσκοντο στὸν προθάλαμον τῆς ἐκκλησίας, καὶ ὁ μὲν γέρον ἐκάθητο σὲ ἓνα στασίδι, ὁ δὲ νέος ὄρθιος, ἀντικρὺ τοῦ γέροντος εἰς ἀπόστασιν 4 περίπου μέτρων, ἐπλησίασα μεταξὺ τῶν δύο, εἶμονα ἐστραμμένος πρὸς τὸν γέροντα ἱερέα καὶ ἀπρωτιγόμενος πρὸς αὐτὸν μὲ ὄλον τὸν σεβασμόν, παρ' ὄλην τὴν κακὴν ἐντύπωσιν ποῦ εἶχα σχηματίσει γι' αὐτόν, τοῦ λέγω. Αἰδουσιμώτατε, βλέπετε, ὅτι ἐδῶ εἶναι ὁλόκληρος κόσμος νηστικὸς ἐπὶ 4 ἡμέρας καὶ ποίας ἡμέρας ; Τὰς ἡμέρας τοῦ Χριστιανισμοῦ ποῦ δὲν ἐπιτρέπεται οὐδεὶς νὰ πεινᾷ. Σεῖς τί κάμετε ; Πῶς δὲν εἰδοποιεῖτε τὸν Ἐρυνθρὸν Σταυρὸν νὰ φροντίσῃ διὰ τὸσους δυσχυχεῖς ποῦ κρατούμεθα ἐδῶ νὰ μᾶς φέρῃ ἔστω ψωμί καὶ μόνον ; Πῶς τέλος πάντων, ἀφοῦ κοντὰ στὴν Ἀθήνα εἶμαστε, δὲν ἀναλαμβάνετε σεῖς ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Θεοῦ, νὰ ἐπιτρέψωσιν οἱ φύλακές μας νὰ ἔλθουν ἔστω καὶ μαυραγορίτες μὲ τρόφιμα πρὸς πώλησιν ; Ἀκούσατε τὴν ἀπάντησίν του καὶ φριξάτε. Ἐγὼ δὲν δύναμαι λέγει ὁ ἱερεὺς νὰ μπερδευθῶ σ' αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν. Τότε τοῦ λέγω. Ἔχετε ὑποχρέωσιν σεῖς ὁ ἱερεὺς ἐδῶ μέσα, ποῦ παραλείπατε χθὲς ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων νὰ κάμετε μίαν λειτουργίαν ἔστω καὶ σύντομον, καὶ νὰ μᾶς πῆτε δυὸ παρήγορα λόγια, ἔχετε ὑποχρέωσιν, λέγω, ἀφοῦ φοβεῖσθε σεῖς ν' ἀναλάβετε τὴν πρωτοβουλίαν νὰ εἰδοποιήσητε τὸν Μακαριώτατον Ἀθηνῶν, ποία εἶναι ἡ κατάστασις ἐδῶ διὰ νὰ φροντίσῃ ἐκεῖνος. Ἀπάντησις. Ὁ Μακαριώτατος αὐτὴν τὴν στιγμήν φροντίζει νὰ γίνῃ Ἀντιβασιλεὺς καὶ δὲν εὐκαιρεῖ διὰ τόσο μικρὰς δουλειὰς. Ἀπὴντησα. Σεῖς ἔχετε ὑποχρέωσιν νὰ τὸν εἰδοποιήσετε καὶ ἔτσι νὰ ἐλαφρόσετε λιγάκι τὴν θέσιν σας, ἀδιάφορον ἐὰν ὁ Μακαριώτατος δὲν φροντίσῃ, αὐτὸ εἶναι ἄλλο ζήτημα. Οὐδεμίαν ἀπάντησιν ἐπ' αὐτοῦ ἔλαβον. Βλέποντας ὅτι μάταιοπονῶ, εἶχα ἀποφασίσῃ νὰ σταματήσω τὴν συζήτησιν αὐτὴν, ἡ ὁποία εἶχε πάρει δρόμον ἐπικίνδυνον ποῦ μποροῦσε νὰ μὲ φέρῃ πρὸ τῶν δημίων τοῦ Ε. Λ. Α. Σ. Αὐτὴν τὴν στιγμήν ἀκριβῶς ἠσθάνθην κάποιον νὰ μοῦ τραβᾷ τὸ χεῖρ πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ νὰ μοῦ θέτῃ μέσα στὴν χούφτα μου ἓνα κομμάτι ψωμί. Ἐστράφη πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ἀντελήφθην τὸν νεώτερον ἱερέα, ποῦ μοῦ ἔδιδε τὸσον μυστικὰ τὸ ψωμί νὰ μὲ παρατηρῇ μὲ βλέμμα γεμάτο γλυκύτητα ἀποδεικνύοντας ἐκφραστικὰ εἰς ἐμὲ ἀφ' ἑνὸς τὸν πόνον του καὶ τὴν συμπάθειάν του, ἐπὶ πλέον δὲ μοῦ ἔδωκε νὰ καταλάβω διὰ τοῦ βλέμματός του τὸν κίνδυνον ποῦ διέτρεχον, ἐὰν ἐξηκολούθουν τὴν συζήτησιν αὐ-

τὴν μὲ τὸν ὑποπτον αὐτὸν γέροντα. Ἀνταπέδωσα ἐννοεῖται καὶ ἐγὼ πρὸς αὐτὸν τὸν καλὸν ἱεροδιάκονον διὰ τοῦ εὐγνώμονος βλέμματός μου τὰς εὐχαριστίας μου χωρὶς νὰ εἰπῶ λέξιν διὰ νὰ μὴν τὸν ἐκθέσω, ἀφοῦ κατάλαβα μὲ τί φόβον καὶ προφύλαξιν μοῦ ἔδωκε τὸ ψωμί, τὸ ὁποῖον ὁμολογῶ, ὅτι ἔφαγα μὲ καταπληκτικὴν ὄρεξιν¹. Ἡ διαγωγή τοῦ γέροντος δὲν τελειώνει ἕως ἔδῳ. Ἄλλο ἐπισόδιον σημαντικὸν καὶ φρικιαστικὸν ἀπεκάλυψεν τελείως τὰ φρονήματά του. Ὅταν μετ' ὀλίγην ὥραν ἤρχισε σοβαρὸς βαμβαροδισμὸς ἐναντίον τῆς περιοχῆς τοῦ Περιστερίου, μία ὄβις ἔπεσεν στὴν ἐξωτερικὴν πόρτα τοῦ ἱεροῦ τοῦ ναοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἐκρατούμεθα, καὶ ἄλλη ἀμέσως ἔπεσε στὴν γωνίαν τῆς ἐξωτερικῆς εἰσόδου τοῦ ναοῦ. Ἡ δευτέρα αὐτῆ ὄβις ἐφόνευσεν ἕναν ἐλασίτην καραγωγέα καὶ τὸ ἄλογόν του. Ὁ γέρον ἱερεὺς ἐνῶ, ὡς εἶπον ἀνωτέρω, δὲν κατεδέχθη τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων νὰ λειτουργήσῃ ἢ ἔστω μία εὐχὴ νὰ μᾶς πῆ, ἐν τούτοις ὁ ἴδιος ἱερεὺς μετὰ δύο ὥρας ἔφερεν τὸν νεκρὸν τοῦ καραγωγέως ἐντὸς ἐνὸς προχείρου ἀκαλύπτου φερέτρου, μέσα εἰς τὸν ναόν, καὶ ἤρχισε νὰ ψάλλῃ τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν, ἀσφαλῶς ἀπὸ σαδισμὸν διὰ νὰ μᾶς προξενήσῃ τὴν φρίκην καὶ τὸν τρόμον. Ἐνόμισε δὲ πῶς ἦτο μοναδικὴ εὐκαιρία νὰ ἐκφωνήσῃ καὶ ἐπικηδεῖον στὸν νεκρὸν τοῦ ἐλασίτου καραγωγέως μὲ θέμα ὅτι ὁ νεκρὸς ἦτο θῦμα τῶν Ἀγγλῶν καὶ ἡμῶν τῶν κρατουμένων, ποικίλας τὸν λόγον του μὲ χίλιες ὅσες σαλλαμάρες μὲ λίρας, χρηματιστήρια, μαύρη ἀγορά, ἀποδίδοντας μὲ ὑπαινιγμοὺς χονδροειδεῖς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ λαοῦ στοὺς δεξιούς, ἀπεκάλυψεν σὲ μᾶς διὰ τοῦ λόγου του, ὅτι ἦτο ὀργανωμένος ἐλασίτης ὅπως κατ' ἀρχὰς ὑποπεύθη. Ἐπὶ πλέον διὰ νὰ μᾶς ἐκδικηθῇ ἀκόμη περισσότερον ἐγκατέλειπεν τὸν νεκρὸν καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἐντὸς τοῦ ναοῦ, παρ' ὅλον, ὅτι ὑπῆρχεν ἀρκετὸς χρόνος νὰ τὸν θάψουν». Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ εὐγλωττος περιγραφή τοῦ κ. Ἡσαίου τὸ δὲ μαρτύριον του εἰς τὰ Κρόρα ἀπὸ στόματος τοῦ ἰδίου συνεχίζει ὁ κ. Μαμάκης ὡς ἑξῆς : (Ἔθνος 22-4-46).

« Ἀφήσαμε προχθὲς τὸν κ. Γ. Ἡσαίαν καὶ τοὺς ἄλλους συνομήρους του εἰς τὰ Κρόρα μετὰ τὴν περιπέτειαν ποὺ εἶχαν μὲ τὴν ἀγέλην τῶν λύκων καὶ ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐγλύτωσαν, ὅπως εἶδαμε, ὡς ἐκ θαύματος, ὅπου ὁ Βρεττᾶκος ὠμίλησε περὶ ἀνταλλαγῆς τῶν ὁμήρων.

1. Ἐρωτήσας τὸν κ. Ἡσαίαν περὶ τοῦ ἱεροδιακόνου ἔλαβον τὴν ἀπάντησιν, ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ ἡμέτερος Θεόδουλος, ὅστις καθ' ὅλην τὴν περιπέτειαν προέβαινε εἰς τοιαύτας τολμηρὰς χειρονομίας.

ἐξήγησιν καὶ ἐστράφη τότε πρὸς ἐμένα καὶ μὲ διέταξεν ἀποτόμῳ νὰ κατεβῶ κάτω. Φυσικὰ ὑπήκουσα. Δὲν ἐπρόφθασα καλὰ καλὰ νὰ ἐνταχθῶ εἰς μίαν τριάδα καὶ εἶδα, ὅτι εἶχε ἐν συνεχείᾳ κατεβῆ καὶ ὁ Ἀνδρουλῆς καὶ καταλάβει θέσιν πλησίον τῶν γυναικῶν πού ἐσχημάτιζαν ἰδιαιτέρον ὄμιλον ἀπέναντί μας. Συνεπέρανα λοιπόν, ὅτι πράγματι ἠλήθηνεν ἢ συνεννόησιν πού εἶχεν ἀναφέρει, καὶ ὅτι ὁ Βλαχάβας ἐδείκνυε τὴν διάθεσιν νὰ κρατήσῃ ὠρισμένους ὁμήρους εἰς τὴν Ἀράχωβα. Αὐτὰ ἐσκεπτόμουν, ὅταν μ' ἐπλησίασεν ὁ μοιραῖος καπετάνιος κατὰ τὴν ἐπιθεώρησιν πού διενήργησε καὶ ἐξεχώρισε καὶ τοὺς ὑπόλοιπους 12 ἐκτελεσθέντας. Ἐσταμάτησε καὶ μὲ ἠρώτησεν :

Ἐσὺ ποιός εἶσαι ; Πῶς λέγεσαι ; Ἡσαΐας, ἀπήντησα. Τοῦ Ψυχικοῦ ; μοῦ λέγει. Μάλιστα, ἀπαντῶ. Καλά, κάτσε ἐκεῖ. . .

Ἐγὼ τότε τοῦ εἶπα :

Σὲ παρακαλῶ, καπετάνιο, πάρε με μαζί μὲ τοὺς ἄλλους, γιατί δὲν μπορῶ νὰ περπατήσω ἄλλο. Εἶμαι πολὺ ἐξηντλημένος.

Ὁ Βλαχάβας μοῦ ἀπήντησεν εἰς ἐντονώτατον ὕφος, πού ἐκ τῶν ὑστέρων ἢ αὐστηρότης του ἀπεδείχθη προστατευτική :

Νὰ κάτσης ἐκεῖ πού σοῦ λέω. . .

Φυσικὰ ἔμεινα. Ὅταν ὅμως ὁ «καπετάνιος», ἀφοῦ ἔκαμε τὴν ἐπιλογὴν, ξαναἤρθε πρὸς τὸ μέρος μου. δὲν κρατήθηκα, προχώρησα καὶ τοῦ ἐπανέλαβα τὴν παράκλησιν νὰ μὲ κρατήσῃ εἰς τὴν Ἀράχωβα. Ἐκεῖνος τότε ἐξερράγη καὶ μὲ διέταξεν αὐστηρότατα νὰ συμμορφωθῶ εἰς τὴν διαταγὴν του καὶ νὰ τοποθετηθῶ εἰς τὴν ἐκκινουῦσαν φάλαγγα. Ἡ ἐπιμονὴ καὶ αἱ παρακλήσεις μου εἰς οὐδὲν ἴσχυσαν. Καὶ ναὶ μὲν εἰς αὐτὸ τὸ γεγονός ὀφείλω τὴν σωτηρίαν μου, ἀλλὰ συγχρόνως τοῦτο μὲ πείθει ἀπολύτως, ὅτι ἡ ἐπιλογὴ δὲν ὑπῆρξε ζήτημα τῆς στιγμῆς καὶ ἀπόρροια προσωπικῆς πρωτοβουλίας τοῦ Βλαχάβα. Ἡ δολοφονία ἦταν ἐσκεμμένη, τὰ δύσμοιρα θύματα διαλεγμένα καὶ ἡ συνταρακτικὴ ὁμαδικὴ τραγωδία ἀποτέλεσμα προηγηθείσης συγκεκριμμένης διαταγῆς. Ἄλλοιῶς γιατί δὲν ἐκράτησε καὶ ἐμένα πού ἐπανειλημμένως καὶ τόσον ἠερμὰ τὸν παρεκάλεσα ;

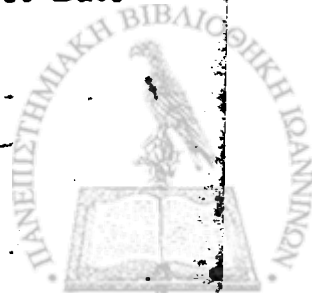

Η ΕΙΣ ΤΟ «ΕΘΝΟΣ» ΠΟΛΥΜΕΡΗΣ ΕΡΕΥΝΑ
ΤΟΥ κ. ΜΙΧ. ΜΑΜΑΚΗ—ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΑΙ ΔΗ
Η ΕΞΙΣΤΟΡΗΣΙΣ ΤΗΣ ΔΡΑΠΕΤΕΥΣΕΩΣ ΤΟΥ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΟΡΥΤΣΑΣ

Ἡ μακρὰ ἐξιστόρησις τῶν φρικωδῶν ἐγκλημάτων ὑπὸ τοῦ συντάκτου τοῦ Ἔθνους περιέλαβε καὶ τὸν ὑποφαινόμενον.

Παρήλθην ἔτος καὶ πλέον ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεώς μου, καὶ εἰς οὐδεμίαν ἐφημερίδα εἶχον δώσει οὔτε καὶ ἐπιτρέψει νὰ γράψουν τι περὶ τοῦ μαρτυρίου μου, ἀλλ' ἔπεσον εἰς τὴν παγίδα τοῦ παντεχνήμονος πευθῆνος τοῦ «Ἔθνους». Ἦτο ἡ 2α Ἀπριλίου τοῦ 1946 περὶ λύχνων ἀφάς, καὶ ἐνῶ μακαρίως συνεζητοῦμεν εἰς τὸ γραφεῖόν μου μετὰ τοῦ προέδρου τοῦ Συμβ. τῆς Ἐπικρατείας κ. Παν. Πουλίτσα καὶ κατὰ παράκλησιν φίλων προσεπάθουν νὰ πείσω αὐτὸν νὰ ἀναλάβῃ τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας (ἦν καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐπομένῃν), κρούει τὴν θύραν ὁ συντάκτης, ὅστις καὶ ὠδηγήθη εἰς τὴν αἴθουσαν. Ἀκούω τὸ ὄνομά του καὶ ὅτι θέλει νὰ λάβῃ συνέντευξιν διὰ τὴν δρᾶσίν μου. Ἀπῆντησα, ὅτι ἡ ἀρχὴ μου εἶναι νὰ μὴ ἔχω ἐπαφὴν μὲ τοὺς δημοσιογράφους, ἦν ἐτήρησα δι' ὅλου τοῦ βίου. Δι' ὅτι ἐκ καθήκοντος πράττω, θὰ κρίνῃ ἡ ἱστορία μετὰ τὸν θάνατόν μου*.

* Ἀπόδειξις πρόσφατος : Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1948 προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν ἐν Ἰωαννίνοις ὀργανώσεων ἐπιμόνος πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ ἐπαπειλοῦντος κινδύνου τῆς ἀνταρσίας μετέβην ἐπὶ κεφαλῆς στρατηγῶν, βουλευτῶν κ. ἄ. πατριωτῶν καὶ κατηνύνην ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὴν ἡρωϊκὴν Κόνιτσαν, ἐνῶ ἐμαίνετο εἰσέτι τὸ πυροβόλον. Περιήλθον δλόκληρον τὸ μέτωπον μετὰ τοῦ στρατηγοῦ κ. Δ. Μπότσαρη. Οὐδεὶς εἶδε τὸ ὄνομά μου εἰς τὰς ἐφημερίδας. Τώρα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους συνώδευσα τὸν πρωθυπουργὸν καὶ τοὺς ὑπουργοὺς εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ συνήλθομεν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Βατο-

Ἐπεμβαίνει ζωηρῶς ὁ κ. Πρόεδρος, ὅστις προηγήθη ἴσως διὰ τὴν μὲ πείση καὶ ἐπιμένει νὰ μὴ ἀρνηθῶ. Ἐπίσθην τέλος καὶ ἐξι-
στόρησα διὰ βραχέων τὸ μαρτύριόν μου, περὶ οὗ εἶχον ἤδη ἀναφέ-
ρει, ὡς εἶδετε, οἱ ἐν ὀμηρεῖα συνάδελφοί μου καὶ δὴ ὁ ἀγαπητὸς
φίλος κ. Κων. Λογοθέτης, ὃν τὰ λεχθέντα ἀναδημοσιεύω ἐκ
τοῦ «Ἐθνους» τοῦ 1946, ἀπὸ 28—31 Μαρτίου.

Ο ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΧΟΝΔΡΟΣ ΑΦΗΓΕΙΤΑΙ ΤΗΝ ΟΔΥΣΣΕΙΑΝ ΤΩΝ «ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΩΝ»

Συνεχίζομεν σήμερον τὴν ἐξιτόρησιν τῆς δραματικῆς ὀδυσ-
σείας τῶν σημαινόντων ὀμηρῶν, ποὺ ἀποτελοῦσαν τὴν ὀμάδα
τῶν «προσωπικοτήτων». Ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου κ.
Χόνδρος, ὁ ὁποῖος τὴν ἀφηγεῖται, συνελήφθη, ὅπως εἶδαμε
χθὲς, ἀπὸ στελέχη τῆς ΕΠΟΝ τὸ ἀπόγευμα τῆς 28ης Δεκεμ-
βρίου καὶ εἰς τὸ ὑπόγειον τοῦ κέντρου τῆς συνητήθη μὲ τὸν

πεδίου καὶ συνεζητήσαμεν μετὰ τῆς ἀντιπροσωπείας τῶν μονῶν
πολλὰ καὶ διάφορα διὰ τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ ἱεροῦ Τόπου καὶ
διὰ τὴν ἐπιωφελεσιτέραν τοποθέτησιν τῆς βοηθείας Μάρσαλλ. Ὁ κό-
σμος οὐδαμῶς εἶδε τὸ ὄνομά μου καὶ θὰ ἠγνόει τελείως τὸ γεγο-
νός, ἐὰν τυχαίως δὲν μὲ ἔβλεπεν εἰς μίαν φωτογραφίαν εἰς τὴν τρά-
πεζαν Βατοπεδίου μετὰ τοῦ Βενιζέλου. Προτιμῶ πάντοτε νὰ βλέ-
πῃ ὁ λαὸς τὰ ἔργα καὶ νὰ χειροκροτῇ διὰ τὰ ἀποτελέσματα καὶ οὐ-
χι διὰ τὰ ὀνόματα. Συγγράμματα θαυμάσια φέρονται μέχρι σήμε-
ρον καὶ κυκλοφοροῦν εὐρύτατα ὑπὸ τὸν τύπον τῆς ἀνωθυμίας ἢ
ψευδωνυμίας. Ἄλλ' ἐνιστάμενός τις θὰ ἔλεγε διατὶ τώρα παρα-
βαίνεις τὴν ἀρχὴν αὐτήν. α') διότι γράφω τὴν ἱστορίαν τῆς φάλαγ-
γος, εἰς ἣν βεβαίως ἀναμιγνύεται καὶ τὸ ὄνομά μου, ἀφοῦ οὕτως ἢ
ἄλλως ἤμην ἠγέτης—καίτοι οὐραγὸς πάντοτε κατὰ τὰς μακρὰς πο-
ρείας ἔνεκα τοῦ στομαχ. ἔλκους καὶ β') διότι, ἀφοῦ ἐγνώσθη τὸ ὄ-
νομά μου καὶ ἡ ταπεινότης μου ἐκ τῆς φωτογραφίας τοῦ «Ἐ-
θνους» δὲν ἠδυνάμην νὰ κυκλοφορήσω ἐκεῖνας τὰς ἡμέρας. ἐγενόμην
ἀντικείμενον θαυμασμοῦ. Δικηγόρος τις συθάντησας με εἰς τὸ Ἄμα-
ροῦσιον μὲ ἐσταμάτησεν ἀτενῶς προσβλέπων καὶ μοὶ λέγει : «Σεβα-
σμιώτατε, θαυμάζω τὸν ἠρωισμόν σας, πῶς καιρωθώσατε νὰ διαφύ-
γητε ἐκ τῶν φυλακῶν, νὰ διασωθῆτε καθ' ὁδὸν ὑπὸ φάλαγγος ἐ-
λασιτῶν διωκόμενος. . . Στάσου, παρακαλῶ, δὲν χορταίνω νὰ σὰς
βλέπω. . .» Ὁπωροπόλης εἰς τὴν ὁδὸν Ἀπόλλωνος : «Δεσπότη μου λέγει,
σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν φωτογραφίαν. . . καυχῶμαι, διότι καὶ ἐγὼ εἶμαι
Ἰππειρώτης. τοὺς ἔβαλες κάτω ὄλους τοὺς κουκουέδες, τοὺς ἔξευτέ-
λισες». Ἐνεκα τούτου πολλοὶ τῶν συναδέλφων καὶ φίλων, τῶν συνεκ-
δήμων καὶ συναθλητῶν μὲ παρεκάλεσαν νὰ δημοσιεύσω. Λυποῦμαι
πολύ, διότι τὰ οἰκονομικὰ δὲν ἐπιτρέπουν νὰ ἀναδημοσιεύσω εἰ-
κόνας, αἵτινες ὑπάρχουν εἰς τὰς ἐφημερίδας, εἰς ἅς ἐκασταχοῦ πα-
ραπέμπομεν.

ἀρχηγὸν τοῦ ΕΑΜ τοῦ Πανεπιστημίου, πρὸς τὸν ὁποῖον διεμαρτυρήθη ἐντόνως διὰ τὴν ἀδικαιολόγητον κράτησίν του.

Φυσικά, συνεχίζει ὁ διακεκριμένος ἐπιστήμων, εἰς τίποτε δὲν ὠφέλησαν τὰ ὅσα τοῦ εἶπα καί, ὅταν ἀπεχώρησε, ἀκούαμε μὲ τὴν γυναῖκα μου ἀπ' ἔξω τραγοῦδια, ἴσως διὰ τὸν ἑορτασμὸν τῆς συλλήψεώς μου. ἄλλα τὰ πράγματα δὲν ἔμειναν ἕως ἔδῳ. Μετ' ὀλίγον μᾶς παρέλαβον καὶ μᾶς μετέφεραν εἰς ἓνα ἄλλο κέντρον τῆς ΕΠΙΟΝ, τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο εἰς τὴν Κυψέλην, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σπετσῶν. Ἐκεῖ μᾶς ἐπέταξαν εἰς ἓνα δωμάτιον, ὅπου εὑρίκαμε ἀσφυκτικῶς συγκεντρωμένους πολλοὺς κρατουμένους. Θ' ἀναφέρω ἰδιαιτέρως δύο. Τὴν δ/ίδα Λύτρα καὶ τὴν κ. Ἀδάμ. Τὴν πρώτην οἱ πολιτοφύλακες τὴν εἶχαν συλλάβει, διότι δὲν εἶχαν εὔρει τὴν ἀδελφὴν τῆς, τὴν ὁποίαν ἐβάρυνεν ἡ φοβερὰ κατηγορία ὅτι ἀνῆκεν εἰς ὀμάδας ἐθνικῆς ἀντιστάσεως τοῦ ΕΔΕΣ ! Ὄταν ἔβλεπα τόσον τὴν δ/ίδα Λύτρα ὅσον καὶ τὴν κ. Ἀδάμ, καὶ ὁμιλοῦσα μαζί με τοὺς φύλακὰς μας φοιτητάς, ἦταν ἀδύνατον νὰ περάσῃ ἀπὸ τὸ μυαλό μου αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ διαπραχθῇ ἐκείνην τὴν νύκτα. Τί συνέβη ;

ΤΟ ΔΡΑΜΑΤΙΚΟΝ ΤΕΛΟΣ ΔΥΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΟΜΗΡΩΝ

Καὶ οἱ δύο αὐτὲς δυστυχισμέναι γυναῖκες ἐδολοφονήθησαν τὴν ἰδίαν νύκτα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῆς πολιτοφυλακῆς. Ἄλλ' ἂν δὲν ὑποπτευόμουν τὴν τραγωδίαν τῶν δύο γυναικῶν, μὴ ἄλλη σκηρὴ μοῦ ἐγεννοῦσε φόβους δραματικοῦ τέλους διὰ τὸν καθηγητὴν τοῦ Πολυτεχνείου Θεοφανόπουλον. Εἰς τὸ δωμάτιον ἐκεῖνο, πού εἶχε μεταβληθῆ εἰς κρατητήριον, εὑρίσκετο μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ ὁ ὑπάλληλος τοῦ Πολυτεχνείου κ. Ἀτάρ. Οἱ δεσμοφύλακες ὁμιλοῦσαν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὁ ὁποῖος μὲ ἔκαμε νὰ θεωρῶ βέβαιον, ὅτι θὰ τὸν ἐσχότωναν, τόσον αὐτόν, ὅσον καὶ τὸν καθηγητὴν Θεοφανόπουλον. Ὁ τελευταῖος δὲν ἐκρατεῖτο μαζί μας, ἀλλὰ ἀπὸ τὰς ὁμιλίαις τῶν Ἐλασιτῶν ἦτο φανερόν, ὅτι τὸν εἶχαν συλλάβει. Ἐλέγαν συγκεκριμένως εἰς τὸν κ. Ἀτάρ :

Ὡραῖο παιδί, ὁ Θεοφανόπουλος σ' ἔστειλε νὰ φέρῃς τὴν Ἀσφάλεια εἰς τὸ Πολυτεχνεῖο ; . . .

Καὶ ὁ μὲν κ. Ἀτάρ τελικῶς ἐπέτυχε νὰ ἐπιστρέψῃ ζωντανὸς ἀπὸ τὴν δραματικὴν ὁμηρείαν του. Ὁ καθηγητὴς ὅμως Θεοφανόπουλος ἀργότερα — ὅπως εἶναι γνωστὸν — ἐδολοφονήθη ἀγρίως εἰς τὴν Ἀράχωβαν.

—Σὲ σὰς πῶς ἔφεροντο οἱ «φοιτηταὶ» δεσμοφύλακες ;

Ἐ. κ. Χόνδρος ἀπαντᾷ :

Μοῦ ὀμιλοῦσαν χωρὶς ἀπειλές, ἀλλὰ μὲ εἰρωνείας διὰ τὰς πατριωτικὰς μου ὀμιλίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Ἀλλὰ ἡ σχετικῶς ὑποφερτὴ αὐτὴ κατάστασις δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ.

ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΕΙΣ ΤΟ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΙΝ

Κατὰ τὰς 10 τῆς νυκτός, συνεχίζει ὁ σοφὸς καθηγητής, μᾶς ἐφόρτωναν εἰς ἓνα φορητὸν αὐτοκίνητον τὸν ἓνα ἐπάνω εἰς τὸν ἄλλον, καὶ ἐξεκινήσαμεν πρὸς ἄγνωστον διεύθυνσιν. Εἰς τὴν γυναῖκά μου, παρ' ὅλας τὰς παρακλήσεις της, δὲν ἐπέτρεψαν, εὐτυχῶς, νὰ μὲ συνοδεύσῃ καὶ τὴν ἀπέλασαν. Ἡ διαδρομὴ ὑπῆρξεν ἀτελείωτη καὶ ἀγωνιώδης, διότι κανεὶς μας δὲν ἤξερε ποῦ μᾶς ἐπῆγαιναν. Εἰς τὸν δρόμον, σημειώσατε, ἐκάμαμε πολλοὺς σταθμούς. Ἐξεφόρτωναν μερικοὺς, ἐφόρτωναν ἄλλους καὶ τέλος κατὰ τὰς 2 ἢ 3 τὸ πρωῖ τῆς 29ης ἐφθιάσαμεν εἰς τὸ Περιστέρι, ὅπου μᾶς ἐκλείσαν εἰς τὸ ὑπόγειο τοῦ κινηματογράφου «Φοῖβος». Ἐκοιμήθηκα κάτω ἀπὸ ἓνα τραπέζι εἰς τὸ γῶμα, διότι ἄλλη θέσις δὲν ὑπῆρχε. Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἰδίας ἡμέρας μοῦ ἔκαμαν τὴν τιμὴν νὰ μὲ ξεχωρίσουν καὶ νὰ μὲ στείλουν ἔξω ἀπὸ τὸ Περιστέρι εἰς ἓνα σπίτι, εἰς μίαν περιοχὴν κοντὰ εἰς τὸ Χαϊδάρι, τὴν ἔλεγον «Πετρούπολι», ὅπου, ὅπως μὲ ἐπληροφόρησαν, ἐκρατοῦντο διάφοροι «προσωπικότητες». Εἰς τὸν δρόμον ὀμιλοῦσα μὲ ἓναν ἀπὸ τοὺς φύλακας, ποῦ μὲ συνώδευαν εἰς τὴν μεταγωγὴν πρὸς τὸν ἰδιαιτέρον ὄμιλον τῶν «ἐπιλέκτων». Ἦταν ἓνα νέο παιδί προφανῶς ἀπὸ τὰ παρασυροθέντα καὶ δηλητηριασθέντα ἀπὸ τὰς «καθοδηγήσεις» καὶ τὰ ἀντεθνικὰ κηρύγματα τῆς ἑαμικῆς ἡγεσίας. Ἐνθυμοῦμαι πὼς τοῦ εἶπα εἰς μίαν στιγμὴν :

Ξέρεις πὼς πολλοὶ ἐδούλεψαν μὲ τοὺς Γερμανοὺς καὶ ἔκαμαν περιουσίες, σπίτια καὶ αὐτοκίνητα. Τί λές ; Πρέπει τώρα νὰ τοὺς τὰ πάρῃ αὐτὰ τὸ Κράτος ἢ μὴ πὺν τάχουν νὰ τοὺς ἀφήσουμε νὰ τὰ χαίρουνται ;

Μοῦ ἀπῆντησε ζωηρῶς :

Οὔτε συζήτησι. Θὰ τὰ πάρομε καὶ θὰ τοὺς τιμωρήσουμε.

Πολὺ καλά, παρετίρησα. Οἱ Βούλγαροι ὅμως καὶ τώρα καὶ ἄλλοτε ἦλθαν μαζί μὲ τοὺς Γερμανοὺς, μᾶς ἔσφαξαν, μᾶς

ἔληστευσαν, μᾶς ἐπῆραν τὰ πῖο καλὰ χωράφια. Τί λές δὲν πρό-
πει καὶ αὐτονῶν νὰ τοὺς τὰ πάρουμε πίσω καὶ νὰ τοὺς τιμωρή-
σουμε ;

Ἐδῶ ὁ νεαρὸς φρουρὸς μου ἐξηγέρθη :

Αὐτὰ τὰ λένε οἱ φασίστες, μοῦ ἐπέταξε κατάμουτρα.
Μᾶς τὰ ἐξήγησαν καλὰ ὅλα αὐτὰ οἱ καθοδηγητές μας. Ἐσὺ,
δὲν ξέρεις τί λές ! . . .

Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως εἶχαμε φθάσει εἰς τὴν «Πετρούπο-
λιν» καὶ ἡ «συζήτησις» μας μὲ τὸν καλὰ κατηχημένον συνοδόν
μου ἔληξεν . . .

ΠΟΙΟΙ ΑΠΕΤΕΛΟΥΝ ΤΗΝ ΟΜΑΔΑ ΤΩΝ «ΠΡΟΣΟΠΗΚΟΤΗΤΩΝ»

Εἰς τὴν Πετρούπολι, ὅπου σᾶς ὠδήγησαν, ποῖοι ἐκρατοῦντο ;
Ἐκεῖ, καθορίζει ὁ κ. Χόνδρος, εἰς δύο δωμάτια πλακό-
στρωτα μὲ τὰ παντζούρια καρφωμένα, χωρὶς τζάμια, τέλη Δε-
κεμβρίου, ὅπως ἐνθυμεῖσθε, εὐρισκόμεθα : οἱ καθηγηταὶ Ἀ-
ναστασιάδης, Πετρόπουλος καὶ Θ. Ἀγγελόπουλος τῆς Νομικῆς,
Λογοθέτης Φιλοσοφίας ἐγὼ καὶ ὁ γραμματεὺς τῆς Νομικῆς Σχο-
λῆς Τζαβάρας, ὁ ἀρεοπαγίτης Κερασιώτης, οἱ στρατηγοὶ Κατσι-
γιαννάκης καὶ Τρεπεκλῆς, ὁ πρεσβευτὴς Μπίστης, ὁ πρόην
ὑπουργὸς καὶ διοικητὴς τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης κ. Ἀλιβιζᾶ-
τος, ὁ ἀρχιμουσικὸς τῆς Λυρικῆς Σκηνῆς κ. Λεωνίδας Ζώρας, ὁ
ἄλλοτε γενικὸς διοικητὴς Δυτ. Μακεδονίας Ἡλιάκης, ὁ εἰσαγγε-
λεὺς Κουτρομπούσης, ὁ συνταγματάρχης Μαυρογιάννης, ὁ διευ-
θυντὴς τοῦ γραφείου τῆς Βουλῆς Γράψας, καὶ μερικὲς κυρίες :
Ἡ κ. Διάμεση, τοῦ στρατηγοῦ, ἡ κ. Κοριζῆ, χήρα τοῦ μηχανι-
κοῦ καὶ ἡ κ. Ἀντωνιάδου, χήρα τοῦ συνταγματάρχου Ξεν.
Ἀντωνιάδου. Ἐμείνα εἰς τὴν «Πετρούπολι» δύο νύχτες. Ἄν
καὶ ὁ περιορισμὸς ἦτο πάρα πολὺ αὐστηρὸς ὀφείλω νὰ ὁμολο-
γήσω, ὅτι ἐκεῖ δὲν μᾶς ἐκακομεταχειρίστηκαν. Μόνο πὺν κάθε
ἀπόγευμα εἶχαμε ὑποχρεωτικὴν ἀκρόασιν τοῦ «Ριζοσπάστη» . .

Ἡ «εὐτυχία» μας ὅμως ὠλοκληρώθη τὴν παραμονὴ τῆς
Πρωτοχρονιάς. Ἀπὸ τὸ πρῶτὸ τῆς 31ης Δεκεμβρίου μᾶς μετέ-
φεραν πάλιν ὅλους εἰς τὸ ὑπόγειο τοῦ Περιστερίου καὶ κατὰ
τὰς 8 τὸ βράδυ ἤρχισεν ἡ πορεία πρὸς τὴν ὑπαιθρον. Ἐξεκινή-
σαμε μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὰ Καλύβια. Ἡ ὁμάς τῶν «προσωπι-
κοτήτων» εἶχεν ἐνισχυθῆ καὶ μὲ ἄλλους ἐπιλέκτους, πὺν συνε-
λήφθησαν ἐν τῷ μεταξύ, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπαρτίζα-

με μιὰ μεγάλη φάλαγγα. Ἐκανε διαβουλευμένο κρῦο καὶ συγχρό-
νως ἔβρεγε. Ἀπὸ ἐκείνην τὴν στιγμήν ἤρχισαν αἱ δοκιμασίαι καὶ
τ' ἀληθινὰ βάσανα. Ἡ διαδρομὴ ὑπῆρξεν ἀφαντάστως δραματι-
κὴ. Νερὸ καὶ λάσπη στὸν δρόμο, σκοτάδι πυκνὸ, ψῦχος δριμύ-
τατον καὶ ἀλοίμονον εἰς ἐκεῖνον ποὺ θὰ ἔβγαινε ἀπὸ τὴν γραμ-
μὴν. Ἀδυσώπητοι καὶ βάνανσοι Κέρβεροι οἱ φύλακες συνώ-
δευαν τὴν μαρτυρικὴν νυκτερινὴν πορείαν μὲ ἀπειλητικὰ σχόλια,
καὶ τὸ χειρότερον, καὶ ἀνηλεῆ κτυπήματα διὰ τῶν ὑποκοπάνων
τῶν ὄπλων. Μᾶς ἐφώναζαν διαρκῶς :

Μεγάλῃ Ἑλλάδι θέλετε, παλιοτόμαρα, Σόφια ἔ ; Νά . . .

Μὴ χαλάτε τὶς τετράδες νὰ μὴ γεμίσουμε κανένα μακρὸ
χαντάκι . . .

Μπρός, προχώρα στὴ γραμμὴ σου . . . Θαρρεῖς πὼς εἶσαι
στὸ Κολωνάκι, στὴν πολυκατοικία σου ; »

ΚΤΥΠΟΥΣΑΝ ΤΗΝ κ. ΔΙΑΜΕΣΗ

ΜΕ ΤΟΥΣ ΥΠΟΚΟΠΑΝΟΥΣ

» Τὶς ἔτρωγαν ἀλύπητα μὲ τοὺς ὑποκοπάνους κυρίως ὅσοι
δὲν μποροῦσαν νὰ προχωρήσουν γρήγορα. Δὲν ἔκαναν δὲ διάκρι-
σιν ἢ ἐξαιρέσιν οὔτε διὰ τὰς γυναῖκας. Ἡ κ. τοῦ στρατηγοῦ
Διάμεση π. γ. ἐδέχετο κάθε τόσο βάρβαρα χτυπήματα, ἐνῶ
συγχρόνως κατὰ διαστήματα ἠκούετο τραγικῶς προειδοποιητικὴ
ἢ φωνή :

Προχωρεῖτε. Ὅποιος μένει πίσω, νὰ τὸ ξέρετε, θὰ τὸν
ἐκτελέσουμε . . .

Καὶ δὲν ἦταν μόνον ἡ ἀπειλὴ αὐτή, ἡ ὁποία μοιραίως ἐ-
σκόρπιζε δέος εἰς τὴν σιωπηλὴν φάλαγγα, ποὺ προχωροῦσε μέσα
ἀπὸ λάκκους, χαντάκια, λάσπες, πέτρες καὶ ὑπὸ τὴν ἀδιάκοπον
ἐκνευριστικὴν βροχὴν καὶ τὸ δεκεμβριανὸ διαπεραστικὸ κρῦο. Εἰς
τὸν δρόμο συχνότατα συναντούσαμε φορητὰ αὐτοκίνητα. Οἱ ὀ-
δηγοὶ των τότε ἐφώναζαν εἰς τοὺς πολιτοφύλακας, ποὺ μᾶς
συνώδευαν :

« Καναρίνια ἀπὸ τὸ Κολωνάκι φέρνετε ; Ἴτι τοὺς κρατᾶ-
τε ; . . . Δώστε μας μερικοὺς νὰ τοὺς καθαρίσουμε . . . »

Ἐπὸ τὰς τραγικὰς αὐτὰς συνθήκας ἔδωσεν ἐπὶ τέλους ὁ
Θεὸς καὶ εἰς τὰς δύο τὸ πρωτὶ τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1945 ἐφθά-
σαμε εἰς τὰ Καλύβια. Ἐκεῖ μᾶς ἔκλεισαν ἀμέσως εἰς ἓνα πλακό-

στρωτον ὑπόγειο μ' ἓνα μικρὸ παράθυρο, ὅπου καὶ ἐπεράσαμε τὴν νύχτα. Μιὰ ἀλησμόνητη νύχτα Πρωτοχρονιάς. . .».

Ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου γ. Χόνδρος ἀφηγεῖται ἀπὸ χθὲς τὴν δραματικὴν σκηνὴν, πού ὁ γωλὸς εἰσαγγελεὺς Κουτρομπουσίης, διαισθανόμενος ὅτι αἱ δυνάμεις του τὸ ἐγκατέλειπαν—ἦτο ἀδύνατον πλέον νὰ παρακολουθήσῃ τὴν προωθουμένην πρὸς Μάξι καὶ ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὸν χιονισμένον Κιθαιρῶνα φάλαγγα τῶν «προσωπικοτήτων»—καὶ ὅτι ἐπρόκειτο συντόμως νὰ τὸν ἐκτελέσουν, τοῦ ἔδωσε τὸ ὄρολόγι του. Συγχρόνως τοῦ διετύπωσε τὴν τελευταίαν του θέλησιν :

«Ὅταν, γ. Καθηγητά, Θεοῦ θέλοντος, γυρίσετε εἰς τὰς Ἀθήνας, κάνετε μου τὴ χάρη νὰ δώσετε αὐτὸ τὸ ρολοῖ στὴν γυναῖκά μου. Ἐγὼ τὸ καταλαβαίνω : Δὲν πρόκειται νὰ τὴν ξαναἰδῶ».

Καὶ συνεχίζει μὲ συγκίνησιν ἢ διακεκριμένη ἐπιστημονικὴ κορυφή :

«Ἀτυχῶς τὰ προαισθήματα τοῦ δυσμοίρου εἰσαγγελέως ἐπηλήθευσαν. Κατὰ τὴν διάβασιν ἀπὸ τὴν Κάζαν τὸν ἐχάσαμε καὶ τὴν ἐπομένην εἶδαμε τὸ μαστοῦνι του στὰ χέρια κάποιου «συναγωνιστοῦ». Ἀλλὰ τί περίεργος σύμπτωσις ! Ἐγὼ ἐστάθηκα εἰς τὴ θλιβερὴ αὐτὴ ἱστορία, ἐκεῖνος πού μετέφερε ἀπλῶς καὶ ἐξεπλήρωσε τὴν ὑστάτην θέλησιν τοῦ μελλοθανάτου συνομήρου μας. Ὑπῆρξα δὲ συγχρόνως καὶ ἐκεῖνος πού, ὅταν, ὅπως θὰ σᾶς ἀφηγηθῶ, κατώρθωσα νὰ δραπετεύσω καὶ ἐπέστρεφα εἰς Ἀθήνας, εὗρηκα κατὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ γυρισμοῦ μου τὸ πτώμα τοῦ Κουτρομπουσίη πεταγμένο καὶ ἄταφο !

Πᾶν τὸ εὗρήκατε ;

Κάτω ἀπὸ τὸ φρούριο τῶν Ἐλευθερῶν. Ἦταν ριγμένο στὸ χιόνι, δίπλα στὸν δρόμο. Τὸν εἶχαν ἀφήσει ἡμίγυμνο μὲ τὸ πρόσωπο τρυπημένο ἀπὸ σφαῖρες καὶ τὸ ξύλινο πόδι πεταγμένο δίπλα του. Ὀλίγο πρὸ πέρα εὗρισκετο καὶ ἓνα γυναικεῖο πτώμα σκεπασμένο ἀπὸ τὰ χιόνια».

ΟΙ «ΣΥΝΑΓΩΝΙΣΤΡΙΕΣ»

ΚΑΙ ΤΑ ΠΑΠΟΥΤΣΙΑ ΤΩΝ ΟΜΗΡΩΝ

Δὲν μᾶς εἶπατε ὅμως πῶς ἐφθασεν ἡ φάλαγγα ἀπὸ τὴν Μάνδρα εἰς τὸ Μάξι.

«Ξεκινήσαμε, ἐξηγεῖ ὁ γ. Χόνδρος, ὅπως σᾶς ἀνέφερα ἤδη

τὸ πρωτὶ τῆς 6ης Ἰανουαρίου καὶ ἐφθάσαμε εἰς τὸ Μάξι εἰς τὰς 7 τὸ βράδυ. Τὸ μεσημέρι, εἰς ἓνα σταθμὸν ποὺ ἐκάμαμε γιὰ ν' ἀναπαυθοῦμε, ἔγινε συστηματικὴ ἀπογύμνωσις. Ἀφῆρσαν μεταξὺ ἄλλων τὸ παλτὸ τοῦ Τζαβάρρα καὶ τὰ παπούτσια τοῦ καθηγητοῦ Πετροπούλου. Μάξι μας εὐρίσκοντο καὶ μερικὰ κορίτσια τῆς κακῆς ὥρας. . . ὤπλισμένα μὲ πιστόλια! Ὅταν ἔγινεν ἡ ἀφαιρέσις τῶν πραγμάτων, ποὺ μᾶς ἀπέμεναν, ἐμένα εὐτυχῶς δὲν ἐζήλεψε κανεὶς τὸ παλτό μου, πρὸ πάντων δὲ δὲν μοῦ ἐπήραν ἓνα γοντροῦ πουλόβερ ποὺ φοροῦσα καὶ ποὺ αὐτὸ κυρίως μ' ἔσωσε. καὶ ἐνῶ ἤμεθα καθισμένοι διὰ νὰ ξεκουρασθοῦμε, οἱ σύνοδοί μας ἐγύριζαν μὲ τὰ «κορίτσια» καὶ τοὺς ἔδειχναν ἰδίως τὰ παπούτσια τῶν γυναικῶν ὁμήρων :

«Σοῦ ἀρέσουν, «συναγωνίστρια», αὐτὰ τὰ παπούτσια ;

Καὶ ἀντιλαμβάνεσθε φυσικὰ τί συνέβαινε, ὅταν ἡ «συναγωνίστρια» εὗρισκε τοῦ γούστου τῆς τὰ παπούτσια ποὺ τῆς ἐπεδείκνυε φιλαρέσκως ὁ «συναγωνιστής» . . .

ΤΡΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ ΟΙ ΟΜΗΡΟΙ ΧΩΡΙΣ ΤΡΟΦΗΝ

«Ὅταν μετὰ τὴν μεσημβρινὴν ἀπογύμνωσιν ἐπανελήφθη ἡ πεζοπορία, εἰς τὸ τέλος ἑνὸς ἀνηφόρου ὁ καθηγητῆς κ. Ἀναστασιάδης, ποὺ ὑπέφερε πολὺ ἀπὸ τὴν κόουρασι καὶ τὴν δίψα, ἦτο πραγματικὰ ἡμιθανὴς, παρεκάλεσε νὰ τοῦ δώσουν ὀλίγο νερό.

«Ἀμέσως. θὰ τηλεγραφήσουμε στὸν Βασιλέα νὰ σοῦ στείλῃ, τοῦ ἀπῆντησαν. Μήπως θέλῃς καὶ καμμιὰ σαῖζ-λόγκ; . . .».

Καὶ ἡ μαρτυρικὴ διαδρομὴ συνεχίζετο, ἐνῶ κάθε ὥρα καὶ κάθε στιγμή μᾶς ἐπαναλάμβαναν τὴν στερεότυπον πλέον ἐπώδον «Μεγάλῃ Ἑλλάδα, Σόφια, ἔ ; Στὸ Κολωνάκι νομίζετε πὺς βρίσκεσθε ;»

Τρεῖς ἡμέρες ἔχουμε νὰ φᾶμε, παρεπονοῦντο οἱ δυστυχημένοι σκλάβοι.

«Ἐμεῖς ἔχουμε 13 χρόνια νὰ φᾶμε, ἀπαντοῦσαν οἱ δεσμοφύλακες».

Ἐπὶ τέλους φθάσαμε κάποτε εἰς τὸ Μάξι καὶ μᾶς ἔβαλαν σὲ δυὸ μικρὰ δωμάτια. Μετ' ὀλίγον ἦλθεν ὁ «ἀνακριτῆς» τοῦ Περιστεριοῦ κ. Παναγόπουλος καὶ μᾶς ἐφώνηξε τρεῖς—τέσσερες διὰ νὰ μᾶς στείλῃ εἰς ἓνα εὐπρεπέστερον κατάλυμα. Ἠθέλησα νὰ τὸν εὐχαριστήσω γιὰ τὴν εὐγένεια, ἀλλὰ μοῦ ἀπῆντησε μὲ θυμόν :

Μὴ μιλάτε γιὰ εὐγένεια καὶ μάλιστα σεῖς ποὺ εἶσθε ἴσως ὁ μόνος ποὺ δὲν ὑποφέρετε ἀδίκως. . .

Μᾶς ἐπῆγαν πάντως εἰς ἓνα σπιτάκι μὲ πάτωμα ξύλινο, ἀλλὰ μόλις ἐτοιμασθήκαμε νὰ ξαπλωθοῦμε ἤλθε νέα ἐπείγουσα ἐντολή: Μᾶς διέταξαν νὰ ξεκινήσουμε ἀμέσως».

Διὰ ποῖον λόγον ἐγίνοντο οἱ βιαστικὲς αὐτὲς μετασταθμεύσεις ;

Η ΝΥΚΤΕΡΙΝΗ ΔΙΑΒΑΣΙΣ ΤΟΥ ΧΙΟΝΙΣΜΕΝΟΥ ΚΙΘΑΙΡΩΝΟΣ

Ὁ σοφὸς καθηγητὴς ἀπαντᾷ ζωηρῶς :

Οὔτε οἱ ἴδιοι δὲν ἤξεραν. Ἀπὸ τὰς 5 Ἰανουαρίου αἱ ἀγγλικαὶ δυνάμεις, κύριοι πλέον τῶν Ἀθηνῶν, τοὺς κατεδίωκαν εἰς τὴν ὑπαιθρον καὶ αἱ κινήσεις τῶν μηχανοκινήτων τμημάτων τους ἔφερναν κάποια ἀναστάτωση καὶ ἐδημιουργοῦσαν νευρικότητα εἰς τοὺς ὑποχωροῦντας Ἑλασίτας. Μοιραίως λοιπόν, αὐτὰ τὰ πράγματα εἶχαν τὸν ἀντίκτυπόν τους καὶ ἐπὶ τῶν μετασταθμεύσεων τῶν ὁμήρων. Ὅπως ὅμως κι' ἂν εἶχε τὸ πρᾶγμα, τὸ γεγονὸς εἶναι, ὅτι ξεκινήσαμε ἐσπευσμένως καὶ ὑπὸ ὑβρεις καὶ προπηλακισμοὺς ἤρχισε τὸ χειρότερο μέρος τῆς ὁδυσσείας μας. Νύχτα, χιονόβροχο, ἄνεμος φοβερός, κρύο καὶ ἡμεῖς πεινασμένοι, διψασμένοι καὶ πολλοὶ, ἰδίως οἱ γυναῖκες, χωρὶς παπούτσια ! Ὑπ' αὐτὰς τὰς ἀπεριγράπτους συνθήκας ἐπεράσαμε τὸν χιονισμένον Κιθαιρῶνα. Μὲ πολλὰ παρακάλια μᾶς ἐπέτρεψαν νὰ πάρουμε μιὰ φορὰ ὀλίγο χιόνι ἀπὸ τὸν δρόμον γιὰ νὰ ξεγελοῦμε τὴν δίψα μας !

Μετὰ τὴν δραματικὴν διάβασιν τῆς Κάζας ἐφθάσαμεν εἰς τὴν 4 τὸ πρωὶ τῆς 7ης Ἰανουαρίου εἰς τὸ Κριεκούκι, ὅπου καὶ μᾶς ἐκλείσαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Εὐτυχῶς εἶχε ψάθες κατὰ γῆς καὶ οἱ κάτοικοι μᾶς λυπήθησαν καὶ μᾶς ἔφεραν εἰς τὸν καθένα ἓνα ἀπὸ μιὰ φέτα ψωμί. Εἰς τὰς 10 τὸ πρωὶ—μετὰ δηλαδὴ ἀνάπαυσιν ὀλίγων μόνον ὥρῶν—μᾶς συνεκέντρωσαν ἐκ νέου πρὸς ἀναχώρησιν. Ὁ καθηγητὴς Πετρόπουλος διεμαρτυρήθη τότε πρὸς τὸν παριστάμενον Παναγόπουλον διὰ τὴν ληστείαν τῆς προηγουμένης ἡμέρας. Ὁ «ἀνακριτὴς» διέταξε ν' ἀποδοθοῦν τὰ κλοπιμαῖα. Πράγματι ὁ ἀρχηγὸς τῶν φυλάκων «Καπετὰν Ἡλίας» ποὺ ἐφοροῦσε τὰ παπούτσια τοῦ Πετροπούλου τὰ ἀπέδωκε, ὁ Τζαβάρης ὅμως κλαίει ἀκόμη τὸ πάλτο. Μετὰ τὴν μικρὴν αὐτὴν διαδικασίαν ἡ φάλαγξ ξεκίνησε ἀπὸ τὸ Κριεκούκι διὰ

τάς Θήβας. Ἡ πορεία δὲν εἶχε ὡς συντρόφους μόνον τὴν ταιλαιπωρίαν καὶ τοὺς προπηλακισμοὺς τῶν συνοδῶν. Ὅλοι οἱ ὄμηροι τῆς ομάδος τῶν «προσωπικοτήτων» ἔκαμαν τὴν μελαγχολικὴν καὶ ἀνησυχητικὴν διαπίστωσιν, ὅτι ἔλειπαν ἀπὸ τὴν ἀρχικὴν σύνθεσιν τῆς τέσσαρες ἄνδρες καὶ δύο γυναῖκες. Συγκεκριμένως ὁ Μπάκος, ὁ Πειρουνάκης, ὁ εἰσαγγελεὺς Κουτρομπούσης, ὁ γέρον Σβορώνος καὶ πλὴν τῆς κυρίας Γουλανδρῆ καὶ ἡ κ. Σπεράντζα. Διὰ τὴν τύχη τους δὲν μᾶς ἀπέμενε πλέον καμμία ἀμφιβολία. Πλῆν εἰς τὰ ροῦχα τῆς κ. Γουλανδρῆ καὶ εἰς τὸ μαστοῦνι τοῦ δυσμοίρου εἰσαγγελέως εἶδαμε διαφόρους «συναγωνιστές», πού ἐφοροῦσαν τὰ ροῦχα πού ἀνήκαν εἰς τὸν Πειρουνάκη. Χωρὶς διακοπὴ ἐν τούτοις ἡ φάλαγξ προχωροῦσε καὶ μετὰ πεζοπορία ἄλλων 9 ὥρων ἔφθασεν ἔξω ἀπὸ τὰς Θήβας στὸ Τάχι. Ἐκεῖ μᾶς ἔβαλαν στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Νικολάου, μᾶς ἔδωσαν ἀπὸ μιὰ μπουκιά (ἀληθινὰ μιὰ μόνο μπουκιά) ψωμί καὶ σὲ 1 1/2 ἢ 2 ὥρες ἐδόθη πάλι ἐσπευσμένη διαταγὴ νὰ ξεκινήσουμε ἀμέσως! Περᾶσαμε τὰς Θήβας καὶ περπατούσαμε ὅλη σχεδὸν τὴ νύκτα πρὸς τὸ Μοῦλκι, ὅπου ἐφθάσαμε ἐπὶ τέλους κατὰ τὰς 4 τὸ πρωῖ. Ἐκεῖνο δηλαδὴ τὸ 24ωρον περπατούσαμε ἐπὶ 17 ὁλόκληρες ὥρες μὲ μόνη τροφή τὴ φέτα τὸ ψωμί πού μᾶς ἐδόθη εἰς τὸ Κριεκοῦχι. Εἰς τὸ Μοῦλκι ἡ φάλαγξ κατηλύσθη σὲ μιὰ ἀπέραντη καὶ θεοσκότεινη ἀποθήκη τῆς Κωπαΐδος, ὅπου, γιὰ νὰ μποῦμε, χωθήκαμε ἕως στὸν ἀστράγαλο σὲ βρωμιᾶς καὶ ἀκαθαρσίας. Ἐκεῖ κοιμηθήκαμε, ὁ Θεὸς βέβαια νὰ τὸν κάνει ὕπνο, τρεῖς περίπου ὥρες καὶ στὶς 8 τὸ πρωῖ πάλι μᾶς ξανασήκωσαν καὶ δρόμο ὀλοταχῶς γιὰ τὴν Λειβαδεῖα.

Ἡ ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΑΔΕΛΦΩΝ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

Πρὶν ξεκινήσουμε ὅμως, ἐμάθαμε πὸς ἀπέλυσαν τὴν κ. Ἀνδρουλῆ, τὴν κ. Ἀντωνιάδου καὶ τὴν θείαν δύο δεσποινίδων Χριστοπούλου, πού μᾶς ἀκολουθοῦσαν ἀπὸ τὸ Περιστέρι. Ἦσαν δύο νέες κοπέλλες 19 καὶ 21 ἐτῶν πού ἐσύροντο ὡς ὄμηροι μαζί μὲ τὴν μητέρα τους. Τὴν ομάδα ἀκολουθοῦσε μὲ συγκινητικὴ ἀφοσίωσι καὶ ἡ θεία τῶν κοριτσιῶν, πού χωρὶς νὰ τὴν ἔχουν συλλάβει εἶχεν ἐπιτύχει τὴν ἄδεια νὰ τις συνοδεύσῃ διὰ νὰ τις περιποιητῆι. Ὅταν ἀπὸ τὰ Καλύβια μᾶς ὡδηγοῦσαν πρὸς τὰ Κρόρα καὶ στὸν δρόμο ἔστειλαν καὶ ξαναγύρισαν τοὺς κρατουμένους τῆς «Πετροπόλεως» πίσω, λέγοντες ὅτι μᾶς ἤθελαν πρὸς ἀνταλλαγὴν, εἶχε διαδραματισθῆ μία σπαραξικάρδιος σκηνή. Οἱ δύο κοπέλ-

λες μὲ τῆ θεία μᾶς ἠκολούθησαν καὶ εἰς τὴν ἐπιστροφὴν μας. Τὴν μητέρα ὅμως οἱ Ἐλασίται τὴν ἐχώρισαν καὶ τὴν προώθησαν πρὸς τὰ Κρόρα! Ἐν συνεχείᾳ ὕστερα ἀπὸ τὴν ταλαιπωρίαν μέσα εἰς τὰ χιόνια ἢ μία ἀπὸ τὶς δύο ἀδελφές, πὺν ἔξακολουθοῦσαν νὰ συμμερίζωνται τὴν τύχην μας, ἀρρώστησε καὶ οἱ φρουροὶ μας συγκατετέθησαν τελικῶς νὰ τὴν τοποθετήσουν ἐπάνω εἰς τὴν σοῦστα, ἢ ὁποία μετέφερε ἐπὶ ἓνα διάστημα καὶ τὸν εἰσαγγελέα Κουτρομπούσην, καθὼς καὶ τὸν Μητροπολίτην Κορυτσαῦς Εὐλόγιον Κουρίλαν. Ἦδη κατὰ τὴν ἐκκίνησίν μας πρὸς Λειβαδιά, ἢ θεία τῶν δύο Χριστοπούλων μᾶς ἀνίγγειλε, ὅτι καὶ τὴν ἄλλη τῆς ἀνηψιά, πὺν εἶχε περάσει τὰ χιόνια τοῦ Κιθαιρῶνος ξυπόλυτη μὲ δυνατὸ πυρετό, γιὰτὶ εἶχε δώσει τὰ παπούτσια τῆς στὴν ἀρρωστη ἀδελφὴ τῆς, τὴν ἐλυπήθησαν οἱ Ἐλασίται καὶ τὴν ἐπῆραν καὶ ἐκείνην ἐπάνω εἰς τὴν σοῦστα. Χαρήκαμε. Θέλετε τώρα καὶ τὸν ἐπίλογον: Καὶ τὰ δύο τὰ δυστυχημένα αὐτὰ κορίτσια, πὺν δὲν τὰ βλέπαμε πιά, γιὰτὶ ὑπετίθετο, ὅτι συνέχιζαν τὴν διαδρομὴν ἐπάνω εἰς τὴν σοῦστα, εὐρέθησαν ὕστερα ἀπὸ λίγες μέρες σκοτωμένα! . . .

Η ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΑΝΔΡΑΝ

Μόλις ἐνύκτωσε εἰς τὰς 4 Ἰανουαρίου ξαφνικὰ παρουσιάσθη εἰς τὸ ὑπόγειό μας εἰς τὰ Καλύβια ἓνας μαυροσκούφης! Ἐλασίτης μὲ τέτοιο κάλυμμα ἐνέπνεε πάντοτε τρόμον. Ἦτο εἰς ἐπίμετρο μεθυσμένος. μᾶς ἠρώτησε: Πόσοι εἰσθε ἐδῶ μέσα συναγωνιστές; . . . Ρίγος ζωηρᾶς συγκινήσεως διέτρεξεν ὅλους μας. Ἀρχίζαμε νὰ λέμε μήπως τοῦ εἶχεν ἔλθει ἢ ὄρεξι ἐπάνω στὸ μεθύσι του νὰ μᾶς κάμη λιγότερους, ἀλλ' ἐκεῖνος ἔσπευσε τότε νὰ μᾶς καθησυχάσῃ λέγοντας: Μὴ φοβᾶστε δὲν πρόκειται νὰ σᾶς κάμω τίποτε. Καὶ εὐτυχῶς ἔφυγε. Εἰς τὰς δύο τὸ πρωτὶ ξαφνικὰ μᾶς ἐξύπνησαν: Ἐτοιμασθῆτε, φεύγομε ἀμέσως. Ἐβγήκαμε στὸ δρόμο καὶ μᾶς παρέλαβαν συνοδοὶ μὲ πρωτοφανῆ ἀγριότητα. Ἐδῶ πρέπει ν' ἀναφέρω, ὅτι, ὡς ἄνω ἐπὶ κεφαλῆς τῶν φυλάκων μας ἦτο ἀξιωματικὸς τοῦ Ε.Λ.Α.Σ. μὲ στολὴν, μᾶς ἐφέροντο καλύτερα καὶ ἔλειπαν οἱ βραιοῖς. Τὸ βράδυ ὅμως τῆς 4ης Ἰανουαρίου πρὸς τὴν ἡν οἱ βραιοῖς ἤρχισαν ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμήν. **Μαζί μας ἦτο τώρα καὶ ὁ Μητροπολίτης Κορυτσαῦς Εὐλόγιος Κουρίλας**, ἠκολούθει δὲ τὴν φάλαγγα πὺν τὴν ἀποτελοῦσαν 160 περίπου πρόσωπα καὶ ὁ εἰσαγγελεὺς Κουτρομπού-

σης. Ὁ δὺςμοιρος αὐτὸς δικαστικὸς εἶχε τὸ ἓνα πόδι ξύλινο καὶ περιτατοῦσε.

Εἶναι περιττὸ ν' ἀναπτύξω τὸ μαρτύριο τῆς δραματικῆς πορείας διὰ τὸν ἄνθρωπον αὐτόν. ἀπὸ τὰ Καλύβια εἶχον τὴν φιλανθρωπίαν νὰ τὸν ἀνεβάσουν μαζί μὲ τὸν μητροπολίτην Κορυθαῖς εἰς μίαν σούσαν.

ΤΑ ΘΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ

Ἀρχικῶς μᾶς ὠδηγοῦσαν πρὸς τὴν Ἐλευσίνα. Στὸν δρόμο ὅμως ἦλθε νεωτέρα διαταγὴ νὰ μᾶς πᾶνε εἰς τὴν Μάνδρα, ὅπου ἐφθάσαμε εἰς τὰς 8 τὸ πρωὶ τῆς 5ης Ἰανουαρίου. ἐκεῖ μᾶς ἐκλείσαν εἰς τὸ σχολεῖο, ὅπου ἐμείναμε ὅλη τὴν ἡμέρα καὶ ὅλη τὴν νύκτα, οἱ περισσότεροι νηστικοί. Κατὰ τὴν διαδρομὴν ἀπὸ Μάνδρας εἰς Μάζι ἐξῆλθον τῆς φάλαγγος προσκληθέντες ὑπὸ τῶν πολιτοφυλάκων πρὸς τοὺς συνώδευσαν, ἀνὰ δύο τὸν καθ' ἓνα, ὁ στρατηγὸς Μπάκος καὶ ὁ ἄλλοτε ὑπουργὸς τοῦ ἐπισιτισμοῦ Πειρουνάκης καὶ ἀπὸ τότε δὲν τοὺς ξαναείδαμεν. Ἐξετελέσθη ἐπίσης καὶ ὁ ἐκ Χίου ὄμηρος Ἰ. Σβορώνος, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν πορείαν ὑπέστη ἐξασθένειαν τῶν δυνάμεών του καὶ κατέπεσεν. Ὁ υἱὸς του ὅμως, ὅπως ἀναφέρουν ἄλλοι ὄμηροι, πρὸς μετεῖχον τῆς ομάδος μας, ἔσπευσεν εἰς βοήθειάν του, ἀλλ' ἐδέχθη ἄγριον ξυλοκόπημα ὑπὸ τῶν πολιτοφυλάκων μὲ τοὺς ὑποκόπανους τῶν ὅπλων, ζαλίσθη καὶ κατόπιν ἐσύρθη εἰς κακὰ χάλια πρὸς τὴν φάλαγγα, ἐνῶ ὁ πατέρας του ἐξηφανίζετο διὰ παντός. Ὁ τραγικὸς ἀπολογισμὸς ἀτυχῶς δὲν ἐσταμάτησεν ἔως ἐδῶ. Κάποτε, βαδίζοντες πάντοτε πρὸς τὸ Μάζι, ἠκούσαμεν δύο γυναικεῖες φωνῆς ἀπογνώσεως. Ἀκόμη νομίζω πῶς τις ἀκούω. Ἀργότερα ὅταν εἶδαμε «συναγωνίστριες» νὰ φοροῦν τὰ ροῦχα τῆς κυρίας Γουλανδρῆ, μιᾶς χήρας 60 περίπου ἐτῶν, πρὸς ἐβραδυποροῦσε καὶ ἐδείκνυεν ἀδυναμίαν νὰ παρακολουθήσῃ τὴν φάλαγγα, καταλάβαμε τί εἶχε γείνει. Ἀλλ' ἐν τῇ μεταξὺ ἀπέβαινε διαρκῶς καὶ περισσότερον τραγικὴ ἢ θέσις τοῦ ἀτυχοῦς εἰσαγγελέως Κουτρομπούση, πρὸς μέσα εἰς τὴν πέτρας ἠγωνίζετο νὰ βαδίξῃ μὲ τὸ ξύλινο πόδι του. Ἦμουν κοντὰ του καὶ παρακολουθοῦσα τὴν τραγικὴν ἀγωνίαν του. Εἰς μίαν στιγμὴν περιῆλθε πλέον εἰς πλήρη ἀπόγνωσιν, εἶδεν, ὅτι αἱ δυνάμεις του ἤρχισαν νὰ τὸν ἐγκαταλείπουν καὶ μοῦ εἶπεν, ὅτι δὲν μποροῦσε πλέον νὰ παρακολουθήσῃ. Κάνε κουράγιο, τοῦ συνέστησα. Προχώρησε. Βαδίζεις στὴ ζωὴ σου καὶ πρέπει πάση θυσίᾳ νὰ συ-

νεχίσης. Δέν ἤμπορῶ, μοῦ ἀπῆντησε, καὶ ἔβγαλε τὸ ὥρολόγι του, ἐνῶ συγχρόνως μοῦ ἐνεπιστεύετο τὴν τελευταίαν του παραγγελίαν.

ΠΩΣ ΕΔΡΑΠΕΤΕΥΣΕΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΑΛΑΓΓΑ ΤΩΝ «ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΩΝ» Ο κ. ΔΗΜ. ΧΟΝΔΡΟΣ

Εἰς τὴν Λειβαδιά . . . μᾶς ἔδωσαν διαταγὴ νὰ ξεκινήσουμε ὀλοταχῶς γιὰ τὴν Ἀράχωβα. Κυκλοφοροῦσαν ποικίλες φῆμες καὶ ἡ νυκτερινὴ πορεία ἐκτὸς ἀπὸ τὶς τάλαιπωρίες τοῦ κρούου καὶ τῆς λάσπης—ἐμαίνετο ἡ χιονοθύελλα—ἐγίνετο μέσα σὲ μιὰ βαρεῖα ἀτμόσφαιρα. Διεδίδετο, ὅτι ἐπρόκειτο νὰ μᾶς παραδώσουν στὸν Τίτο ἢ στὸ ἀλβανικὸ Ε.Α.Μ καὶ φυσικὰ ἐπικρατοῦσε ζωηροτάτη ἀνησυχία μεταξὺ τῶν ἐν σπουδῇ συνεχῶς προωθουμένων 150 περίπου ὁμήρων . . . Εἶδα, ὅτι ἡ κατάστασις εἶχε φθάσει εἰς τὸ ἀπροχώρητον καὶ μόνον μία ἐλπίς διεγράφετο, ἡ δραπέτευσις! Ἀνεμέτρησα λοιπὸν τὰ πράγματα καὶ εἰς τὸ τέλος ἐπῆρα τὴν ἀπόφασιν νὰ φύγω ὅπως-ὅπως. Διὰ νὰ κατορθώσω νὰ ξεφύγω τὴν προσοχὴν τῶν φυλάζων μας ἐκρύφθηκα πίσω ἀπὸ τὰ χόρτα τῆς ἄκρης τοῦ δρόμου καὶ ἐσύρθηκα ἕως εἰς ἓνα λάκκο. Τὸ σκοτάδι ἦτο βαθὺ καὶ χιονόνερο ἔπεφτε συνεχῶς εἰς τρόπον, ὥστε ἡ ὁρατότης ἦτο παρὰ πολὺ κακὴ . . . Μὲ τὴν καρδία σφιγμένη ἀπὸ ἀγωνία ἄκουγα τὶς προετοιμασίας τῆς ἀναχωρήσεως τῆς φάλαγγος. Κανεὶς δὲν μὲ εἶδε καὶ κανένας ἀπὸ τοὺς συνοδοὺς δὲν ἐπῆρε εἶδησι πὼς ἔλειπα. Ἔτσι σὲ ὀλίγο ἐνῶ ἡ «ὁμὰς τῶν προσωπικότητων» ὤδευε πρὸς τὸν Παρνασσό . . . βγήκα ἀπὸ τὸ λάκκο καὶ ἐπῆρα τὸν μεγάλον δρόμον μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὴν Λειβαδιά. Ἡ ἰδέα πὼς προχωροῦσα πρὸς τὴν ἀπολύτρωσιν καὶ τὴν σωτηρίαν μοῦ ἔδιδε δυνάμεις καὶ θάρρος. Ἐπέρασα μάλιστα τὴν Λειβαδιά σφυρίζοντας τὴν . . . «Λαοκρατία» καὶ εὐρέθηκα πρὸς τὸ Μοῦλκι καὶ τὰς Θήβας ὅπου μὲ ἐφιλοξένησε ἡ οἰκογένεια Μπασιάκου. Συνήντησα ἐκεῖ τὸν καθηγητὴ τοῦ Πολυτεχνείου Σαρόπουλον, ὁ ὁποῖος ἀτυχῶς ὕστερα ἀπὸ λίγες μέρες ἀπέθανε ἀπὸ τὶς κακουχίας. Τὴν αἴλλη μέρα ξεκίνησα διὰ τὰς Ἀθήνας, γάτω ἀπὸ τὸ φρούριον τῶν Ἐλευθερῶν εὐρέθηκα τὸ πτώμα τοῦ δυστυχισμένου Κουτρομπούση. Ἀλλὰ τί ἀπέγεινεν ἡ φάλαγξ τῶν «προσωπικότητων» μετὰ τὴν Λειβαδιά; Ἀμέσως κατωτέρω θὰ ἀφηγηθούμεν λεπτομερέστερον ὅλην τὴν τρομερὰν τραγωδίαν ἐπὶ τῇ βάσει αὐθεντικῶν στοιχείων ἄλλων ἐπιλέκτων ὁμήρων ποῦ μετεῖχον τῆς φάλαγγος.

καὶ ἰδιαιτέρως τοῦ Σεβασμιωτάτου μητροπολίτου Κορυνησῶς Εὐ-
λογίου, ὁ ὁποῖος ἐπέτυχεν νὰ δραπετεύσῃ ἀπὸ τὴν Ἀράχωβαν
τὴν στιγμὴν πὺν ἐπρόκειτο νὰ ἐκτελεσθῇ. Θὰ ἀρχίσωμεν τὴν ἐξι-
στόρησιν τῶν δραματικῶν συνθηκῶν ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐρρίφθη
εἰς μίαν χαράδραν τοῦ Παρνασσοῦ καὶ ἠῦτοκτόνησεν ὁ ἀτυχὴς
Ἰάσων Καραβασίλης. Εἶδεν ὅλην τὴν τραγικὴν σκηνὴν καὶ θὰ
τὴν ἀφηγηθῇ αὐτοῖον ὁ καθ. τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ Πανε-
πιστημίου Ἀθηνῶν κ. Κ. Λογοθέτης.

Η ΕΞΙΣΤΟΡΗΣΙΣ ΤΟΥ κ. ΛΟΓΟΘΕΤΟΥ

Ἄλλος Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου, ὁ κ. Λογοθέτης
ἀφηγεῖται τι ὑπέστη. Ὁ κ. Λογοθέτης, κάτοικος ἐπίσης Ψυχι-
κοῦ, ἠκολούθησε τὴν ὁμάδα τῶν «ἐπιλέκτων» ἀπὸ τὴν «Πε-
τρούπολι» καὶ ἔκαμε τὴν ἰδίαν ἀκριβῶς διαδρομὴν μὲ τὸν κ.
Χόνδρον. Μόνον πὺν ὑπέφερε περισσότερον, διότι ἓνα δυνατὸ
κρουλόγημα τὸν ταλαιπωροῦσε καὶ κατέληξεν εἰς τὴν Ἀμφισ-
σαν νὰ μετατραπῇ ἀπὸ τὰς κακουχίας τῆς χειμερινῆς πεζοπο-
ρίας εἰς πνευμονίαν, πὺν παρ' ὀλίγον νὰ τὸν ὀδηγήσῃ εἰς τὸν
τάφον. Σήμερον ἐνθυμεῖται μὲ φρίκην τὴν περυσινὴν ἀσύλλη-
πτον τραγωδίαν, καὶ ὁ καθηγητὴς κ. Λογοθέτης δὲν εἶναι μό-
νον συγγραφεὺς βιβλιοστοχάστων συγγραμμάτων, ἀλλὰ (αὐτὸ εἶ-
ναι ἄγνωστον εἰς τοὺς πολλοὺς, διότι ἡ σχετικὴ τετράτομος
ἐργασία του παραμένει ἀνέκδοτος) καὶ ἓνας ἐκλεκτικὸς ποιητὴς
πὺν ἔχει ἀφιερῶσει καὶ δύο ποιήματα, ἓνα εἰς τὸ δράμα τῶν ὁμή-
ρων καὶ ἓνα ἄλλο πρὸς τὴν Ἀμφισσαν, πὺν ὑπῆρξε δι' αὐτὸν
ἡ πόλις τῆς ἀπολυτρώσεως καὶ τῆς σωτηρίας, (Ἔθνος 1-4-46).

«Περιέλαβα μέσα εἰς μέσα εἰς τοὺς στίχους μου, μᾶς ἀνέ-
πτυξεν, ἐλάχιστον μόνον ποσοστὸν ἀπὸ τὴν ἀπερίγραπτον δοκι-
μασίαν, τὴν ὁποίαν ἐπεράσαμεν εἰς χεῖρας τῶν Ἐλασιτῶν. **Εἶ-
ναι ἀδύνατον φαντασία νὰ συλλάβῃ τὸν βαθμὸν τῆς ἀπαν-
θροπίας, πὺν κατεῖχε τοὺς βασανιστάς μας.** Μετὰ τὴν Λει-
βαδιά ἢ «φάλαγξ τῶν προσωπικοτήτων» ἐτέθη βιαίως εἰς κίνη-
σιν ὑπὸ σφοδρὰν χιονοθύελλαν μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὸν Παρ-
νασσὸν καὶ ἀντικειμενικὸν σταθμὸν τὴν Ἀράχωβαν. Διὰ ν' ἀν-
τιληφθῆτε τὸ μέγεθος τῆς θηριωδίας τῶν συνοδῶν μας ἀρκεῖ
νὰ σᾶς ἀναφέρω, ὅτι εἰς τὸν Παρνασσὸν, μέσα εἰς τὴν δραματι-
κὴν ἐκείνην νύκτα τῆς 8ης πρὸς τὴν 9ην Ἰανουαρίου, οἱ φύλα-
κες μας, ὅταν συναντούσαμε καθ' ὁδὸν λάκκους, δὲν μᾶς ἐπέ-
τρεπαν νὰ τοὺς προσπεράσουμε... Ἀλλὰ τί ἐγένετο; Μᾶς ὑπε-
χρέωναν ἀπὸ σαδιστικὴν ἀπλῶς διάθεσιν νὰ μποῦμε μέσα, νὰ

λουθοῦσαν κάθε πτώσιν του. Σημειωτέον ὅτι ὁ στρατηγὸς Κορτζᾶς ἦτο ὀθωμανὸς ἀπὸ τὴν Κορυτσᾶ καὶ ἀπὸ ἀγάπη εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶχε βαπτισθῆ, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Εὐελπίδων καὶ ἀφιερῶθη εἰς τὸ στρατιωτικὸν ἐπάγγελμα. Καὶ ὄχι μόνον ἔφθασεν εἰς τὰ ἀνώτερα στρώματα τῆς ἱεραρχίας τοῦ στρατεύματος, ἀλλ' εἶχε διατελέσει καὶ ὑπουργὸς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Οἱ Ἑλασίται ἐν τούτοις τὸν ἐφώναζαν διαρκῶς «προδότη, κακοῦργε», τὸν ἔσυραν μέσα εἰς τὶς λάσπες καὶ τὰ χιόνια καὶ τὸν κτυποῦσαν ἀλύπητα».

Η ΑΦΗΓΗΣΙΣ ΤΟΥ ΜΑΕΣΤΡΟΥ ΖΩΡΑ

Ἐνας ἄλλος ὄμηρος τῆς ομάδος τῶν «προσωπικοτήτων», ὁ ἀρχιμουσικὸς τῆς Λυρικῆς Σκηπῆς κ. Λεωνίδας Ζώρας, ἀφηγεῖται ἐν προκειμένῳ, ὅτι εἰς μίαν στιγμὴν τὰ μαρτύρια τοῦ στρατηγοῦ Κορτζᾶ ἔφθασαν εἰς ἓνα ἀσύλληπτον ἀποκορύφωμα. Ὅταν ὁ ταλαιπώρος 70τούτης στρατηγὸς ἐξησθηνημένος φοβερὰ ἔπεσε καὶ δὲν κατώρθωσε νὰ σηκωθῆ μετ' ὅλες τὶς ὀδυνηρὰς κοντακιὰς ποὺ ἐδέχετο, οἱ Ἑλασίτες ἐχρησιμοποίησαν μίαν ἄλλην μέθοδον ἐκφοβισμού. Ἀρχισαν ἔτσι, ὅπως ἐστέκοντο ἀπὸ ἀπάνω του, νὰ πυροβολοῦν τριγύρω του καὶ νὰ σχηματίζουν ἓνα ἀπειλητικὸν κλοιὸν πυρός, ποὺ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν θὰ συμπεριελάμβανε καὶ τὸ σῶμά του φυσικὰ περιτρόμου ἐξηντλημένου στρατιωτικοῦ. Καὶ ὁ ἐτοιμοθάνατος τότε εἰς μίαν ὑστάτην προσπάθειαν μετ' ἔντονον ἀντίδρασιν τοῦ ἐνστίκτου τῆς αὐτοσυντηρήσεως ἀνηγέρθη καὶ συρόμενος καὶ τρικλίζων ξαναπῆρε τὴν θέσιν του εἰς τὴν κινουμένην «θεωρίαν» τῶν θυμάτων τῆς πολιτοφυλακῆς. Ἐντὸς ὀλίγου τὶς πρώτες πρωῖνές ὥρες, ἐνῶ ἦτο ἀκόμη σκοτάδι, ἡ συνοδεία ἔφθασεν εἰς τὴν θέσιν Καρακόλι. Ἐκεῖ ὑπῆρχεν ἓνα γάγι. Μέσα σ' αὐτὸ εἰσῆλθαν οἱ φάλακες, ποὺ ἐλάχιστα συμμετεῖχαν εἰς τὶς ταλαιπωρίας τῶν ὀμῆρων; διότι καὶ ἔτρωγαν καλὰ καὶ δὲν περπατοῦσαν πολὺ διότι ἐνηλλάσσοντο σὲ κάθε σταθμὸ καὶ ἀρκετοὶ ἔκαμναν τὴν διαδρομὴν ἐπάνω σὲ ζῆα ἢ σὲ σοῦστες, ἔκατσαν μέσα καὶ γύρω σὲ μιὰ καλὴ φωτιά ζεστάθησαν καὶ ἔφαγαν. Ἡ φάλαγξ παρέμεινε φυσικὰ εἰς τὸ ὑπαιθρον καὶ δὲν τοὺς ἐπετράπη νὰ καθίσουν ἔστω καὶ ἐπάνω στὰ νερὰ καὶ στὶς λάσπες, τοὺς ὑπεχρέωσαν νὰ μείνουν ἐπὶ μίαν ὀλόκληρον ὥραν, ὅπως ἀκριβῶς εἶχαν σταθῆ ὄρθιοι καὶ ἀκίνητοι ἐκτεθειμένοι εἰς τοὺς τέσσαρας ἀνέμους, ποὺ ἔπνεαν σφοδρότατοι εἰς τὸ ὑψηλὸν ἐκεῖνο σημεῖον. Μόνον, ὅταν ἐπῆραν τὸν κατήφορον εἰς τὴν Στενὴν καὶ ἐπρόβαλε τὸ

ἐπιβλητικὸν θέαμα τοῦ χιονισμένου Παρνασσοῦ—ἡ κορυφή τῆς Λιάκουρας εἶχε τόση μεγαλοπρέπεια, πού ἦταν μιὰ αἰσθητικὴ ἀνακούφισις διὰ τὰ ἀνθρώπινα ἐρείπια πού τροχωροῦσαν πρὸς τὴν Ἀράχωβα— μόνον τότε τοὺς ἐπετράπη νὰ σταθοῦν καὶ νὰ χρησιμοποιήσουν ξύλα ἀπὸ τὴν γύρω περιοχὴν. Ἀνάφτηκαν ἀμέσως καμμιὰ σαρανταριὰ μικρὰς φωτιᾶς γύρω ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἐξέσταναν τὰ τρεμουλιασμένα μέλη τους οἱ «ἐπίλεκτοι». Συνήλθαν καὶ μετὰ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἐπῆραν τὸν ἀνήφορο μετὰ κατεύθυνσιν πρὸς τὸ Ζεμενόν».

Ἡ ΣΚΗΝΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑΣ ΤΟΥ ΙΑΣΩΝΟΣ ΚΑΡΑΒΑΣΙΛΗ—ΧΑΡΙΣΤΙΚΗ ΒΟΛΗ

Εἰς αὐτὸ τὸ μέρος τῆς διαδρομῆς συνέβη καὶ ἡ τραγικὴ αὐτοκτονία τοῦ Ἰάσωνος Καραβασίλη. Ἀρχικῶς εἶχαν συλληφθῆ τρία ἀδελφία τῆς γνωστῆς αὐτῆς οἰκογενείας, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν ἐπέτυχε ν' ἀπελευθερωθῆ. Ἐμείναν οὕτω εἰς τὴν φάλαγγα δύο ἀδελφοί, ὁ κ. Σαράντης Καραβασίλης καὶ ὁ τραγικὸς αὐτόχειρ Ἰάσων, μιὰ φύσις καλλιτεχνική, πού εἶχεν ἐπίδοσιν καὶ εἰς τὴν μουσικὴν καὶ εἶχε μαθητεύσει διὰ τραγοῦδι κοντὰ εἰς τὴν καθηγήτρια τοῦ ᾄσματος κ. Γεννάδη. Τοῦ λεπτοῦ καὶ εὐγενικοῦ αὐτοῦ ἀνθρώπου οἱ πολιτοφύλακες τοῦ ἀφῆρεσαν τὰ παπούτσια καὶ διῆλθε τὸν χιονισμένο Κιθαιῶνα συρόμενος καὶ ἀνυπόδητος. Τὰ πόδια του ἦσαν καθήμαγμα καὶ ἡ βασανιστικὴ ταλαιπωρία τοῦ ἐστοίχισε νευρικὴν διαταραχὴν καὶ ψυχικὴν κατάστασιν, ἡ ὁποία τελικῶς τὸν ὠδήγησεν εἰς διανοητικὴν παράκρουσιν (Ἔθνος 2-4-46).

Ἐπῆρξα, μὰς ἀφηγήθη σχετικῶς ὁ καθηγητὴς κ. Λογοθέτης, αὐτόπτης μάρτυς τοῦ τραγικοῦ τέλους τοῦ Ἰάσωνος Καραβασίλη καὶ θὰ μοῦ μείνη ἀλησιμόνητος ἡ φοβερὰ σκηνὴ πού ἐξετυλίχθη εἰς μίαν καμπὴν τοῦ Παρνασσοῦ τὸ ἀπόγευμα τῆς 9ης Ἰανουαρίου, μερικὲς ὥρες προτοῦ φθάσωμεν εἰς τὴν Ἀράχωβαν. Ἐβάδιζα, ὅταν ὁ προπορευόμενος συνόμηρος συνάδελφός μου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Μητροπολίτης Κορυθίας ἔπεσε. Ἐσπεύσα—τρόπος, φυσικά, τοῦ λέγειν εἰς κατάστασιν τῆς ἀφαντάστου ἐξαντλήσεως πού διετέλουν—νὰ τὸν ἀνασηκώσω καὶ μετὰ τὴν κίνησιν αὐτὴν μοῦ ἐδόθη ἀφορμὴ νὰ στρέψω τὰ βλέμματα πρὸς τὸ πίσω μέρος τῆς φάλαγγος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον αἰφνιδίως εἶχεν ἐγεγῆθῆ θόρυβος.

Καὶ εἶδα τότε τὸ ἀποτρόπαιον περιστατικόν: Ὁ τραγικὸς

αυτόχειρο, πού είχεν ἀπό προηγουμένως ἀρχίσει νὰ ἐκφράζη διαθέσεις αὐτοκτονίας, εἶχεν ἐκείνην τὴν ὥραν καταληφθῆ ἀπὸ νευρικήν κρίσιν καὶ ἐφώναζε. Δύο ἐλασῖται τὸν ἐκρατοῦσαν. Τὴν στιγμὴν ὅμως πού ἔστρεψα, ὁ Ἰάσων Καραβασίλης ἐνέτεινε τὴν προσπάθειάν του, διέφυγε ἀπὸ τὰ χέρια των καὶ αἰφνιδίως ἐντρομοὶ τὸν εἶδαμε νὰ ἐκτινάσσεται ἐπάνω ἀπὸ τὸ πεζοῦλι, πού ὑπῆρχεν εἰς τὸ ἄκρον τῆς δημοσίας ὁδοῦ. Εἶναι μᾶλλον πιθανόν, ὅτι τὸ πεζοῦλι εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου ἐξετυλίχθη ἡ δραματικὴ ἱστορία, θὰ πρέπει νὰ ἦτο κατεστραμμένον. Διότι γεγονός εἶναι ὅτι διετήρει σχετικὸν ὕψος καὶ μέχρις ὅτου νὰ ἀνέλθῃ, ἐὰν τὸ πεζοῦλι ἦτο ἀνέπαφον, διὰ νὰ ἐκτιναχθῆ εἰς τὴν κατωφέρειαν. οἱ δεσμοφύλακές του, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐξέφυγε, θὰ ἐπρόφθαιναν νὰ τὸν ξαναπιάσουν καὶ ν' ἀναγκασθῶν τὸ κίνημα τῆς ἀπελπίσεως του. Ἄτυχῶς δὲν τὸν ἐπρόλαβαν καὶ ὁ δῦσμοιρος συνόμηγρός μας ἔπεσεν εἰς τὴν χαράδραν».

Καὶ ἐσκοτώθη; «Ὁχι ἀμέσως, ἀπεσαφίνισεν ὁ κ. Λογοθέτης. Δέκα μέτρα κάτω ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ δρόμου εἰς τὸ ἐπικλινὲς τοῦ χαινόντος μικροῦ βαράθρου ὑπῆρχε σκῖνος. Τὸ σῶμα λοιπὸν τοῦ καυμένου Καραβασίλη ἔπεφτε, κατακυλώνοντας καὶ ὁ σκῖνος ἀνέκοψε τὴν περαιτέρω πρὸς τὰ κάτω πτώσιν του. Ὡς ἐκ τούτου εἶδα τὸν αὐτόχειρα κρατημένον στὸ δένδρον μὲ τὸ κεφάλι σταματημένον ἀπὸ τὸν κορμόν. Ἀμέσως ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς φάλαγγος περιώνυμος Καπετὰν Βλαχάβας κατῆλθεν ἀπὸ τὴν σοῦστα μὲ τὴν ὁποίαν ἐπεχειρεῖ τὴν διαδρομὴν καὶ ἤρχισε νὰ κατέρχεται μὲ μερικoὺς ἀπὸ τοὺς ἄνδρας τοῦ εἰς τὴν χαράδραν. Τὴν συνέχειαν δὲν μποροῦσα νὰ τὴν ἰδῶ». Διὰ ποῖον λόγον;

«Οἱ φρουροὶ μας μὲ διέταξαν ἐπιτακτικῶς νὰ προχωρήσω καὶ φυσικὰ ἤμουν ὑποχρεωμένος νὰ συμμορφωθῶ μὲ τὴν ἐντολήν τους. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἤκουσα πυροβολισμούς, ἀπὸ τὸ μέρος, ὅπου εἶχε ριφθῆ ὁ Ἰάσων Καραβασίλης. Ἀργότερα ἡ κ. Κοριζῆ μ' ἐπληροφόρησεν, ὅτι ὁ Καπετὰν Βλαχάβας τῆς εἶπεν εἰς τὴν Ἀράχωβαν, ὅτι ὅταν ἐπλησίασε τὸν παραφρονήσαντα ἀπὸ τὰς ἀπεριγράπτους ταλαιπωρίας δῦσμοιρον συνοδοιπόρον μας, τὸν εἶρεν ἀκόμη ζῶντα... Ἐκρινεν ὅμως, ὅτι δὲν εἶχε ἐλπίδα σωτηρίας καὶ ὡς ἐκ τούτου ἔσυρε τὸ ὄπλον του καὶ τοῦ ἔδωσε μίαν χαριστικὴν βολὴν καὶ τὸν ἀπετελείωσεν».

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀξίζει νὰ διακοπῆ ἡ ἀφήγησις τοῦ διαπρεποῦς καθηγητοῦ διὰ νὰ παρεμβληθῆ ἡ χαρακτηριστικὴ λεπτομέρεια. τὴν ἀρνούμεθα ἀπὸ συναφῆ ἐξιστόρησιν τῶν συμβάντων κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ομάδος τῶν «προσωπικότητων», πού ἐπεκαλέσθημεν καὶ γιτῆς καὶ ἡ ὁποία ὀφείλεται εἰς τὸν μαέ-

στρον τῆς «Λυρικῆς Σκηνῆς» κ. Λεωνίδα Ζώραν, ὅτι εἰς τὴν Ἀράχωβα ὁ ἄρχηγὸς τῆς Φάλαγγος Καπετὰν Βλαχάβας, νέος 30-35 χρονῶν, ξυρισμένος, καθαρὸς, «τοῦ κουτιοῦ», ἀπὸ τοὺς «πολιτισμένους» βασανιστὰς τῆς Πολιτοφυλακῆς, ἀνήγγειλεν ὁ ἴδιος τὸ ὄδυνηρόν συμβάν εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ αὐτόχειρος κ. Σαράντην Καραβασίλην. ὁ κ. Ζώρας ἐκάθητο κοντὰ εἰς τὸν πληγέντα συνόμηρόν του καὶ ὑπῆρξεν αὐτόπτης τῆς σκηνῆς. Ὁ «ἠρωικός» Βλαχάβας λοιπὸν ἐλλησίασε τὸν κ. Καραβασίλην, τοῦ ἀνέφερε τὸ γεγονός καὶ τοῦ ἐτόνισεν, ὅτι δὲν ἔφεραν καμμίαν εὐθύνην οἱ ἐλασῖται διὰ τὴν χειρονομίαν τῆς ἀπογνώσεως τοῦ δοκιμασθέντος ὑπὸ παρακρούσεως ἀδελφοῦ του καὶ ὅτι ἡ χαρακτηριστικὴ βολὴ ἐδόθη ἐντολῇ του ὡς ἐπιβεβλημένη πρᾶξις φιλανθρωπίας, δεδομένου ὅτι τὸ μοιραῖον τέλος ἦτο ἀναπόφευκτον. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ λεπτότατος καὶ ἀβρότατος αὐτὸς καπετάνιος, ποὺ ἠθέλεε τόσον πολὺ νὰ εἶναι ἐν τάξει καὶ ἐξέφραζε περίπου τὴν λύπην του διὰ τὸ ἀπροσδόκητον ὄδυνηρόν γεγονός, δὲν ἐπέρασαν παρὰ ἐλάχιστες μόνον ὥρες μετὰ τὴν «ἐξήγησιν», ποὺ ἔδωσεν εἰς τὸν κ. Σαράντην Καραβασίλην, καὶ ἐξεχώρισε αὐτοπροσώπως τὰ 13 ἀθῶα θύματα ποὺ ἀπανθρώπως ἐξετελέσθησαν ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀράχωβα.

Η ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΤΟΥ ΜΑΡΤΥΡΙΟΥ ΤΩΝ «ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΩΝ»

Προτοῦ ὅμως ἀφηγήθουμε τὴν τραγικιστικὴν τραγωδίαν τοῦ ὁμαδικοῦ στυγεροῦ κακουργήματος, ἅς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν κ. Λογοθέτην:

«Μετὰ τὴν μαρτυρικὴν διαδρομὴν τοῦ Παρνασσοῦ ἡ «ὁμάς τῶν προσωπικοτήτων» ἔφθασεν εἰς Ἀράχωβαν. τὴν ἐπομένην ἐτέθη καὶ πάλιν εἰς κίνησιν βιαίως πρὸς Χρυσὸ καὶ κατοπιν μετήχθη εἰς Ἀμφισσαν, ὅπου ἔφθασε τὴν 1ην πρωϊνὴν τῆς 12ης Ἰανουαρίου. Ἐκεῖ μᾶς ἐνέκλεισαν εἰς τὰς ἐγκληματικὰς φυλακὰς! Τὴν ἐπομένην μᾶς παρέλαβαν καὶ μᾶς ὠδήγησαν πάλιν ὑπὸ προπηλακισμοὺς καὶ συνοδεία ὕβρεων πρὸς μίαν ὄρεινὴν κατεύθυνσιν, τὸ Παναγιόρεμα, ποὺ ἦτο τόσον μακρυνή, ὄρεινὴ καὶ ἀγρία ἔρημος τοποθεσία. ἐκεῖ καθ' ὁδὸν συναντήσαμε μίαν χωρικὴν, ἡ ὁποία ἐκινουῖσε μελαγχολικῶς καὶ χαρακτηριστικῶς τὴν κεφαλὴν, βλέπουσα εἰς ποῖον μέρος μᾶς ἐπήγαιναν. Ὑπὸ βροχὴν κατηυλίσθημεν 130 ὄμηροι μετὰ τῶν συνοδῶν μας εἰς ἓνα γῶρον, ποὺ δὲν ἠδύναντο νὰ περιλάβῃ οὔτε 25 ἄτομα

ὄρθια ! Μᾶς ξαναπῆραν εὐτυχῶς ἀπὸ ἐκεῖ καὶ μᾶς ἐγύρισαν ἐκ νέου εἰς τὰς φυλακὰς Ἀμφίσσης. Ἀπὸ αὐτὰς ἡ φάλαγξ μὲ φορητὰ αὐτοκίνητα αὐτὴν τὴν φορὰν μετεφέρθη εἰς τὸ χωρίον Μελανδρίνο καὶ ἀκολούθως εἰς Μπλέσα—Ἀμυγδαλιές, ὅπου μετὰ ὀκταήμερον παραμονὴν ἐδέησεν ἐπὶ τέλους τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν κρατουμένων ν' ἀπολυθῆ καὶ νὰ μεταφερθῆ μερίμνη τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ εἰς τὰς ἐστίας του».

Καὶ σεῖς προσωπικῶς ;

«Ἐγώ, ὅταν ἐπεστρέψαμεν εἰς τὰς φυλακὰς Ἀμφίσσης, ἠσθένησα βαρῦτατα. Ἐπαθὴ πνευμονίαν καὶ ἐστάθη κατ' ἀρχὰς ἀδύνατον νὰ μεταφερθῶ πρὸς νοσηλείαν. Εὐτυχῶς εὐρέθη νὰ ὑπηρετῆ εἰς τὴν Ἀμφισσαν ὡς καθηγητῆς ὁ κ. Τσίπουρας, παλαιὸς μαθητῆς μου, ὁ ὁποῖος κατέβαλε βοήθεια καὶ τοπικῶν ἰατρῶν συγγινητικὴν ὁμολογουμένως προσπάθειαν διὰ νὰ με σώσῃ. Εἶναι ἀφάνταστοι αἱ δυσχέρειαι, τὰς ὁποίας ἀντιμετώπισε διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἀπὸ τοὺς ἀρμοδίους τοῦ Ε.Λ.Α.Σ. τὴν ἄδειαν νὰ με παραλάβῃ καὶ νὰ με περιθάλλῃ, ἤμουν πλέον ἐτοιμοθάνατος ἀπὸ τὴν βαρυτάτην προσβολὴν πνευμονίας, καὶ εἰς τὸ σπῆτι τοῦ. Τελικῶς τὸ κατώρθωσε, ἀλλὰ ξέρετε πῶς ; Ὑπέγραψεν ὑπεύθυνον δῆλωσιν, ὅτι ἐὰν τυχὸν ἐδραπέτευα, θὰ ἐπλήρωνε προσωπικῶς ἐκεῖνος μὲ τὴν ζωὴν τοῦ τὴν ἀπόδρασί μου ! Εὐτυχῶς ὅμως, ὅταν, ἀφοῦ ἐπάλαισα ἐπὶ δύο ἡμέρας μεταξὺ ζωῆς καὶ θανάτου, τελικῶς διεσώθην, ὁ ἐφιάτης τῆς ὀμηρείας εἶχε διάλυθῆ, χάριν εἰς τὴν γενικωτέραν ρύθμισιν τοῦ ζητήματος ἐκ μέρους τοῦ Διεθνoῦς Ἐρυθροῦ Σταυροῦ. Ἀλλ' ἡ ἀνάμνησις τῆς ἀπιστεῦτου αὐτῆς χειμερινῆς περιπετείας μου, πού ὀλίγον ἀκόμη καὶ θὰ μ' ἔφερον εἰς τὸν τάφον, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἐξαιλειφθῆ καὶ οὔτε φυσικὰ νὰ καταστῆ δυνατόν νὰ λησμονήσω ποτὲ τὴν ἀσύλληπτον φρίκην τῆς. Ἐγκλήματα ὅπως αὐτά, πού διέπραξαν οἱ ἔλασῖται, εἶνε ἀξέχαστα καὶ ἀσυγχώρητα».

Μετὰ τὰς χαρακτηριστικὰς καταθέσεις τῶν καθηγητῶν κ.κ. Χόνδρου καὶ Λογοθέτου ἐθεώρησα ἀπαραίτητον νὰ παρενέλθω καὶ τοῦ πολυπαθοῦς φίλου καθηγητοῦ κ. Κ. Παπαϊωάννου τὴν λίαν διαφωτιστικὴν ἐξιστόρησιν δραματικῶν γεγονότων.

Ἡ ὁμολογία ἀμφοτέρων τούτων, ὅτι καταδιώκται τῶν ἠσαν οἱ φοιτηταὶ καὶ δὴ ἐνεργετούμενοι ὑπ' αὐτῶν, ἐμβάλλει εἰς σοβαρὰς σκέψεις περὶ τῆς ἠθικῆς καταπτώσεως τῆς ἀκαδημαϊκῆς νεότητος. ἀκούσωμεν λοιπὸν τοῦ κ. Μαμάκη. (Ἔθνος, 15-4-46).

Ὁ καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου κ. Παπαϊωάννου.

ΕΜΠΕΡΙΣΤΑΤΩΜΕΝΗ ΑΦΗΓΗΣΙΣ

Ἀρχίζομε μὲ τὸν καθηγητὴν τῆς Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου κ. Κ. Παπαϊωάννου, ὁ ὁποῖος συνελήφθη εἰς τὰς 23 Δεκεμβρίου 1944 εἰς τὸ σπίτι του, Ἰακωβίδου 22, πλάι ἦταν ἡ κατοικία τῆς ἀλησμόνητου Ἑλένης Παπαδάκη, ἀπὸ κουστωδιάν 11 ἐνόπλων τῆς Πολιτοφυλακῆς.

«Ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμήν, μᾶς ἀφηγεῖται ὁ κ. Παπαϊωάννου, πὺ μὲ συνέλαβαν οἱ ἄνθρωποι τοῦ Ε. Λ. Α. Σ. ἀπέκτησα πικροτάτην πείραν τῆς θηριωδίας καὶ τοῦ σαδισμού των. Θὰ μείνη ἀνεξίτηλα χαραγμένη εἰς τὴν μνήμη μου ἡ ἀπάντησις τὴν ὁποίαν ἔδωσεν ἐκεῖ ἐπὶ τόπου ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς συνοδείας πρὸς τὴν γυναῖκά μου. Τὸν ἠρώτησε, πὺ ἐπρόκειτο νὰ μὲ ὀδηγήσουν. Ἐκεῖνος λοιπὸν μὲ περισσὴν σκαιότητα καὶ μῖσος τῆς ἀπάντησε: «Τί σ' ἐνδιαφέρει; Ἐάν δὲν γυρίσῃ ὁ κύριος, ἐσύ, κυρά μου, ἔχεις τὸν μικρόν» καὶ τῆς ἔδειξε καγγάζοντας τὸ 10ετὲς παιδί μας, πὺ ἔντρομον παρικολουθοῦσε τὸ ἀχαρακτήριστον ἐπεισόδιον.

Ἀλλὰ λίγο ἀργότερα εἰς τὰ γραφεῖα τῆς Πολιτοφυλακῆς, ἀργότερα εἰς τὸ Περιστέρι καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὴν δραματικὴν μεταγωγὴν μας εἰς τὰ Καλύβια, τὰ Κρόρα, τὰς Θήβας καὶ μετὰ Λειβαδιάς προσετέθη εἰς τὴν τραγικὴν αὐτὴν σκηνὴν ἄλλοις ὀλόκληρος δραματικῶν γεγονότων πὺ εἶναι ἀδύνατον νὰ συλλάβῃ ἀνθρώπινη φαντασία.

ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΠΑΛΗ ΓΙΑ ΜΙΑ ΜΠΟΥΚΙΑ ΨΩΜΙΟΥ

Ποῖο ἀπὸ ὅλα τὰ ἐπεισόδια τῆς δοκιμασίας σας σᾶς ἔκαμε τὴν ζωηροτέραν ἐνύπωσιν;

Ὁ κ. καθηγητὴς ἀπαντᾷ:

«Τὴν ἡμέρα τῆς Πρωτοχρονιάς ἡ φάλαγξ ἡ δική μας, μὰ ἀπὸ τὰς ἀπειραρίθμους πὺ ὤδευσαν διὰ μέσου τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Βοιωτίας μὲ συνοδοὺς ὄχι μόνον Ἐλασίτας, ἀλλὰ καὶ τὰ μαρτύρια τῆς ἐξαντλητικῆς πεζοπορίας, τοῦ κρούου, τῆς πείνας, τῆς δίψας, προχωροῦσε ἀπὸ τὸ Κριμπᾶ πρὸς τὴν Λειβαδιά. Ὅλοι ἐζητούσαμε ψωμί. Ἡμεῖθα ἐντελῶς νησιτικοί. Εἶχαμε ξενυκτίσει σ' ἓνα κτίριον τῆς ἐταιρείας Κωπαῖδος, στὸ Κριμπᾶ, καὶ οἱ φρουροί μας ἐπῆγαν καὶ ἐγλέντησαν τὴν νύχτα τῆς παραμονῆς καὶ ἐμᾶς μᾶς εἶπαν, ὅτι κατὰ χωρικὲς θὰ μᾶς ἔφεραν ὀλίγο τραχανᾶ. Ἀλλ' ὄχι τὸ βράδυ τῆς παραμονῆς, ἀλλὰ

καὶ αὐτὸ τὸ πρῶτὴ τῆς Πρωτοχρονιάς δὲν μᾶς ἐδόθη τὸ παραμι-
κρὸ νὰ βάλουμε στὸ στόμα μας. Ἀξιοθρήνητα ἀνθρώπινα ρά-
κη, οἱ πιὸ πολλοὶ ξυπόλυτοι, χωρὶς ἐπανοφόρι καὶ κουβέρτα,
ἄλλοι μὲ πληγωμένα πόδια, ἄλλοι μὲ ξεσχισμένα τὰ ροῦχα ἀπὸ
κάποιο πέσιμο καὶ ὅλοι χωρὶς ἕχνος τροφῆς, ξεκινήσαμε ἀφάν-
ταστα ἐξηντλημένοι ἀπὸ τὴν αἰτία. Οἱ φρουροὶ μας, ἄγριοι
στὴν μορφή καὶ τρομεροὶ στὶς βροσιές καὶ τὶς ἀπειλές, παρατε-
ταγμένοι μὲ τὰ ὄπλοπολυβόλα ἐκατέρωθεν τῆς προωθουμένης
μετὰ δυσκολίας ομάδος, ἔδιναν τὴν πιὸ σκληρὴ καὶ ἀπάνθρωπη
ὄψιν στὴ συνοδεία μας. Ἦταν τόση ἡ νηστεία καὶ ἀκράτητη
ἡ πεῖνά μας, πὺν ὅπου συναντούσαμε στὸ δρόμο κανένα σπιτά-
κι ἢ κάποιον χωρικό, σταματούσαμε καὶ ζητούσαμε λίγο ψωμί.
Καὶ νά, ξαφνικὰ κάποια γυναικοῦλα, σ' ἓνα σπίτι κοντὰ σὲ
κάποιο μῦλο, μᾶς ἔδειξε ἀπὸ τὸ παράθυρο ἓνα μεγάλο ψωμί,
φανερώνοντας τὴν προθυμία της νὰ μᾶς τὸ μοιράσῃ. Τὸ τί ἐπη-
κολούθησε, εἶναι μιὰ εἰκόνα, πὺν δὲν θὰ τὴν ξεχάσω ποτέ. Ἡ
φάλαγξ ἀστραπιαίως διελύθη. ὅλοι οἱ ἐξηντλημένοι ὄμηροι ἀπέ-
κτησαν ἀποτόμως καὶ ὡς διὰ μαγείας ἀπιστεύτους δυνάμεις καὶ
ἔτρεξαν, ὅσο δὲν φαντάζεσθε, γρήγορα ἔμπρὸς στὴν πόρτα τοῦ
χωριάτικου σπιτιοῦ. Ὁ συνωστισμὸς, πὺν ἐπηκολούθησεν, ὑπῆρ-
ξεν ἀπερίγραπτος. Ἀρκεῖ νὰ σᾶς εἰπῶ, ὅτι ἔγινε τέτοιο σπρώ-
ξιμο στὴν πόρτα γιὰ τὸ ποιὸς θὰ βρεθῇ πρῶτος, ὥστε οἱ συ-
νοδοὶ μας ἐπυροβόλησαν εἰς τὸν ἀέρα διὰ νὰ διαλύσουν τὸ ἔξαλ-
λον, μ' ὅλη τὴν ἀδυναμία του, πλήθους, πὺν ἦταν ἔτοιμο νὰ πα-
ραβιάσῃ τὴν εἴσοδο! Τότε ἡ καλὴ γυναῖκα ἀνέβηκε στὸ παρά-
θυρο καὶ ἔρριξε μερικὲς φέτες. Κανείς μας ποτὲ δὲν θὰ λησμο-
νίσῃ τὸ φρικτὸ θέαμα πὺν ἐξετυλίχθη: Σὰν λυσσαλέοι οἱ ὄμη-
ροι συνωθοῦντο πολλοὶ μαζί γύρω ἀπὸ τὸν καιθένα, πὺν ἄρπαζε
μιὰ φέτα, καὶ τοῦ ἐδάγκωναν τὸ χέρι γιὰ νὰ τοῦ τὴν πάρουν!
Τέτοια δραματικὴ ἦταν ἡ πεῖνα, πὺν ἐμάστιζε ὅλους μας. Καὶ τὸ
χειρότερο: Προσέλαβαν τόσην ἔκτασιν οἱ σκηνές αὐτὲς τῆς ἀ-
πογνώσεως, πὺν οἱ πολιτοφύλακες μὲ γρονθοκοπήματα καὶ μὲ
τοὺς ὑποκοπάνους τῶν ὀπλῶν ἀνασυνέταξαν ἀμέσως βιαίως τὴν
φάλαγγα, χωρὶς νὰ μπορέσῃ ἡ συμπονετικὴ ἐκείνη χωρικὴ νὰ
μᾶς βοηθήσῃ. Ἡ πορεία ἐξηκολούθησε μὲ ὅλην τὴν φάλαγγα
πάντα νηστικῆ...

ΝΕΚΡΟΣ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΣΩΡΟΥΣ ΤΗΣ ΑΚΑΘΑΡΣΙΑΣ

Ἀλλά, συνεχίζει ὁ διακεκριμένος ἐπιστήμων, ἐκτὸς ἀπὸ
τὴν πεῖνα, τὸ κρύο, τὴν ψεῖρα, τὴν ἀτέλειωτη ὁδοιπορία ὑπάρ-

χει και κάτι άλλο, που μᾶς ἔκαμε νὰ περάσουμε ἀνατριχιαστικές στιγμές μαρτυρίου. Εἶναι ἡ πιὸ ἀπαισία και ἀηδιαστική λεπτομέρεια στὴ ζωὴ τῆς ὁμηρείας και τὴν ἀναπολῶ ἀζόμη και τῶρα μὲ φρίκη: τὰ ἀποχωρητήρια. Ἀπὸ ἐκεῖ, που διενυκτέρευε κάθε φορὰ ἢ ἔμενε κατὰ δυὸ ἡμέρες κάθε συνοδεία, εἶχαν περάσει πρὶν χιλιάδες ἄλλων ὁμήρων. Μπορεῖ λοιπόν ν' ἀποκτήσει κανεὶς τὴν ἰδέα τοῦ ὁμαδικοῦ ἀποχωρητηρίου διὰ τὸ ὁποῖον δέν ἐλαμβάνετο καμμία φροντίς νὰ καθαρισθῆ και πὺ ἦταν κοινὸ γιὰ ὅλον αὐτὸν τὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος παρήλαυνε μὲ τὰς φάλαγγας τῶν θυμάτων τῆς Πολιτοφυλακῆς. Ὁλόκληρη ἡ αὐλὴ τοῦ ἐκάστοτε προχείρου καταυλισμοῦ ἢ ἓνα δωμάτιο ὑπερπλήρες ἐχρησίμευαν γι' αὐτὸν τὸν σκοπὸ. Φαντάζεσθε ποιὸ ἦταν τὸ δράμα τῶν ἀτυχῶν ἀνυποδῆτων. Ἡ ἀσύλληπτη αὐτὴ ἱστορία ἔκανε ὅλους νὰ μὴ πίνουν ἀζόμη και νερὸ γιὰ νὰ ἀποφεύγουν τὴν συχνὴ ἐπίσκεψιν τοῦ ἀφορήτου αὐτοῦ μέρους, ὅπου ἢ δυσωδία και ἢ ἀκαθαρσία συνέθεταν ἓνα θέαμα, που εἶναι περίεργο πῶς ἀντέχαμε και τὸ ἀντιμετωπίζαμε. Και τὸ ἀποκορύφωμα: Σὲ μιὰ τέτοια αὐλὴ τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου τῆς Λειβαδιάς εὐρήξαμε τὴν παραμονὴ τῶν Θεοφανείων μέσα σ' ἓνα ὠκεανὸ ἀπὸ ἀκαθαρσίας ἓναν δύσμοιρον συνόμηρόν μας νεκρόν! Εἶχε ἀρρωστήσει στὸ δρόμο ἀπὸ δυσεντερία και εὐρήξε τάφον τὸν σωρὸν ἐκεῖνον τῶν ἀπορριμάτων τοῦ ὑπαιθρίου ἀποχωρητηρίου. Καί, ὡς νὰ μὴ ἔφθανεν ὅλο αὐτὸ τὸ βασανιστικὸ δράμα, ὑπῆρχεν εἰς ἐπίμετρον ἢ ὑπόθεσις τῆς μεταφορᾶς και τῆς ταφῆς τῶν πτωμάτων. Τὸ ἔργον τῆς παραλαβῆς τῶν πεθαμένων, σὰν εὐκολο καί. . ., διασχεδαστικὸ, τὸ ἀνέθεταν, εἶναι ἀπίστευτο, στὰ παιδιὰ τῆς ΕΠΟΝ. Νοιώθω ἀποτροπιασμὸ εἰς τὴν ἀνάμνησι τῆς καννιβαλικῆς καταστάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχαν παρασύρει τοὺς ἐφήβους τοῦ ΕΑΜ οἱ περίφημοι «καθοδηγητές» τους. Ἀρκεῖ νὰ σᾶς πῶ, ὅτι ἤρχοντο διὰ νὰ παραλάβουν τοὺς νεκροὺς μ' ἓνα καροτσάκι, ἓνα... φτυάρι, μὲ ἀτελείωτα και συνεχῆ γέλοια και μ' ἐπίδειξιν πνεύματος εἰς τὴν ἀναζήτησιν καμμιάς γυναῖκας που νὰ ξέρη νὰ κλαίῃ ἢ κανενὸς ἀπὸ μᾶς τοὺς ἀνδρας γιὰ νὰ ψάλλη τὸν πεθαμένο! (Συνέχεια, Ἔθνος 16-4-46).

Σᾶς ὠμίλησα χθὲς διὰ τὰ παιδιὰ τῆς ΕΠΟΝ, που ἤρχοντο και παρελάμβαναν τὰ πτώματα τῶν μαρτύρων διὰ νὰ... παίξουν και νὰ γελάσουν! Ὅταν σκέπτομαι αὐτὰ τὰ παιδιὰ νοιώθω ἀποτροπιασμὸν διὰ τοὺς καθοδηγητὰς των, που ἤθελαν νὰ διαπαιδαγωγήσουν ἔτσι τὴν νέα γενεά, τὴν ἐλπίδα τοῦ μέλλοντος τῆς Πατρίδος μας. Πόσοι κόποι και πόσοι ἀγῶνες χρειάζονται διὰ νὰ μπορέση τὸ Κράτος ν' ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὴν καρδιά αὐ-

τῶν τῶν παιδιῶν τὸν κακὸν δαίμονα, πὺ κατώρθωσε μπροστά στα μάτια μας τόσα χρόνια ἔτσι ὑπουλα καὶ μεθοδικὰ νὰ τοὺς ἐμφυσήσῃ ἢ λεγομένη «διαφώτιση». Δὲν ἦταν δὲ μόνον ἡ περιπτώσις τῶν νεκρῶν πὺ μου ἔδωσεν ἀφορμὴ εἰς αὐτὰς τὰς σκέψεις. Θὰ σᾶς ἀναφέρω ἓνα ἀκόμη πρόχειρον, ἀλλὰ χαρακτηριστικὸν παράδειγμα : Καθὼς περνούσαμε ἀπὸ ἓνα χωριὸ κάποιος νεαρὸς ἐπονίτης ἐπλησίασε τὸν σπουδαστὴν Μίλτον Σέχον, υἱὸν τοῦ ἀποθανόντος καθηγητοῦ τῶν προσηρητημένων σχολῶν τοῦ Πολυτεχνείου, καὶ τὸν ἠρώτησε διὰ ποίαν αἰτίαν τὸν συνέλαβαν. Ὁ Σέχος ἀπήντησεν : Εἶχε συλληφθῆ τυχαίως ! Πῶς τυχαίως ;

Ἴδου ; Εὐρέθη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γείτονός μου βιομηχάνου κ. Ναθαναήλ—ἐνὸς ἀνθρώπου 70 ἐτῶν πὺ μαζί μὲ τὴν συνουμῆλικον γυναϊκά του τὸν ἔσυραν εἰς τὰ χιονισμένα φαράγγια τοῦ Κιθαιρώνος καὶ τοῦ Παρνασσοῦ!—καὶ συνέπεσε τὴν ὥρα πὺ ἦταν εἰς αὐτὸ τὸ σπῆτι ζητώντας κάποια θεία του νὰ φθάσῃ ἢ Πολιτοφυλακὴ διὰ νὰ συλλάβῃ τὴν κ. Ναθαναήλ,—ἄρρωστη, σημειώσατε καὶ ἀπὸ ἐνὸς μηνὸς εἰς τὸ κρεβάτι !—Ἐκεῖ ὁ ἐπὶ κεφαλῆς διέταξε τὸν υἱὸν Σέχον μὴ καὶ τὸν εἶδε μπροστά του νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ καὶ αὐτός. Ἔτσι εὐρέθη τυχαίως καὶ μοιραίως εἰς τὴν φάλαγγά μας. Ὅταν ὁ νεαρὸς τῆς ΕΠΙΟΝ ἤκουσε τὴν ἐξήγησιν, ἐφάνη τρομερὰ ἐνδιαφερόμενος γιὰ τὴν περίπτωσιν τῆς καταφώρου ἀδικίας καὶ ἀφοῦ τοῦ ἐξεδήλωσε τὴν θερμὴν συμπόνια του, τοῦ εἶπεν ὅτι εἶχε τὴν δύναμιν νὰ τὸν ἀπελευθερώσῃ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κατώρθωσε νὰ τὸν πάρῃ ἰδιαίτερος διὰ νὰ τὰ ποῦνε. Ξέρετε λοιπὸν τί συνέβη, ὅταν κατώρθωσε νὰ τὸν ἀπομονώσῃ ; Ἀπλούστατα : Ἐβγαλε τὸ περιστροφόν του καὶ ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν του ὑπεχρέωσε τὸν Σέχον νὰ τοῦ παραδώσῃ . . . τὴν γκαμπαρτίνα του ! Δι' αὐτὴν ἦταν ὅλο τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ τιμίου καὶ «ἠρωϊκοῦ» ἐπονίτη καὶ ἀφοῦ τὴν ἀποκτήσῃ ἔφυγε ἀφίνοντας τὸ δύσμοιρο θῦμα του νὰ ξυλιάσῃ ἀπὸ τὸ κρῦο, μέσα εἰς τὴν ἀπερίγραπτη δεκεμβριανὴν παγωνιά . . .

ΕΥΛΟ ΚΑΙ ΕΚΤΕΛΕΣΙΣ ΔΙΑ Ν° ΑΠΟΣΠΑΣΟΥΝ ΤΑ ΧΡΗΜΑΤΑ

Καὶ συνεχίζει ὁ κ. Παπαϊωάννου :

Ἄλλὰ ἐὰν τὸ κακὸ περιορίζετο μόνον εἰς τὴν κλοπὴν τῶν πραγμάτων μας, θὰ ἦτανε ἴσως καλά. Πολλὲς φορὲς ὅμως, διὰ νὰ σᾶς πᾶρουν οἱ Ἐλασίτες κάτι πὺ εἶχατε, δὲν ἐδίσταζαν νὰ σᾶς ἀφαιρέσουν ἀκόμη καὶ τὴν ζωὴν. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι, ὅταν φύγαμε ἀπὸ τὸ Περιστέρι καὶ μετὰ πολὺῶρον μαρτυρικὴν ὁδοι-

πορίαν φθάσαμε εἰς τὰ Καλύβια, μᾶς ἔσπρωξαν, σὺν νὰ ἡμεῖθα κτήνη καὶ ὄχι ἄνθρωποι, εἰς ἓνα ὑπόγειον ἀχυρῶνα. Μέσα εἰς τὸ σκοτάδι, ποῦ ἐβασίλευεν ἐκεῖ, δὲν ἐπήραμεν εἶδησι, ὅτι ἦσαν καὶ ἄλλοι κρατούμενοι καὶ ἔτσι ἔγινε τὸ δράμα νὰ πέσωμεν ἐπάνω τους καὶ νὰ τοὺς πατήσωμεν. Ἦταν ἀδύνατον νὰ χωρέσωμε ὅλοι στὸν γῶρον ἐκεῖνον, χωρὶς ὁ ἓνας ν' ἀκουμπᾷ στὰ πόδια τοῦ ἄλλου καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα ἦταν τόσο πνιγηρά, ὥστε πολλοὶ ἐφώναζαν ν' ἀνοίξουν τὴν πόρτα νὰ μῆ ἴγος ἀέρας, γιὰ τὴν ἐμποδισμοῦσαν. Τότε λοιπὸν συνέβη ἓνα ἐπεισόδιον ἀπὸ τὰ ἀγριώτερα ποῦ ἐγνωρίσαμε : Ξαφνικὰ ἡ πόρτα τῆς φυλακῆς μας ἀνοίξε καὶ μῆκεν ἓνας βλοσυρὸς βάνανσος πολιτοφύλακας. Μὲ τὸ φανάρι ἀνεζήτησε κάποιον ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας ἀποστολὴν, τὸν διέταξε σκαιότατα νὰ βγάλῃ τὸ παλτό του καὶ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ. Τὸν ἀνέβασαν στὸν ἐπάνω ὄροφο καὶ ἐκεῖ ἤρχισαν, ὅπως ἀκούγαμε οἱ κάτω, πολλοὶ μαζὶ νὰ τὸν δέρουν μὲ ὅλα τὰ μέσα. Ἐπεράσαμε μιὰ μαρτυρικὴ νύχτα : Αἱ φωναὶ του καὶ αἱ ἐπικλήσεις του, τ' ἄγρια ξεφωνητὰ καὶ αἱ οἰμωγαὶ ἀπὸ τὰ στυγερὰ βασανιστήρια μᾶς ἐξέσχίζαν τὴν καρδιὰ καὶ συγχρόνως ἀνοίγαν κάποια προοπτικὴ καὶ διὰ τὴν δικὴν μας τύχην. Ἡμαστέ, βλέπετε, τότε εἰς τὴν ἀρχὴν ἀκόμη καὶ οἱ ἱστορίες αὐτοῦ τοῦ εἴδους μᾶς ἔκαναν τρομακτικὴ ἐντύπωσι καὶ μᾶς συνεκλόνηζαν. Ἀργότερα συνηθίσαμε τόσο πολὺ στὸ ν' ἀντικρούζουμε ποικίλας τραγυφῆδες καὶ νὰ βλέπουμε ν' ἀφαιροῦνται οἱ ἀνθρώπινες ζωὲς διὰ ψύλλου πίδαμα, ποῦ τέτοια : . . «μικροεπεισόδια» δὲν μᾶς ἔκαναν πιά τὴν ἀρχικὴν αἰσθησιν . . .

Καὶ τί ἀπέγινε ;

Ἀφοῦ τοῦ ἔδωσαν ἀτέλειωτο ξύλο καὶ τὸν ἐβασάνισαν ἐπὶ πολλὴ ὥρα, τὸν ξαναέφεραν κάτω εἰς τὸν ἀχυρῶνα ἡμιθανῆ. Κάποιος ἀπὸ τοὺς «θρυλικούς» Ἐλασίτας μᾶς ἐξήγησεν, ὅτι τὸν ἔδειραν, διότι ἐπρότεινεν εἰς ἓνα συνοδὸν νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν ἐλευθερίαν του ἀντὶ δέκα λίρων. «Οἱ τίμοι ἄνδρες τοῦ ΕΛΑΣ, μᾶς εἶπε, κάνουν ἐθνικὸν ἀγῶνα καὶ δὲν ἐξαγοράζονται». Ἀντιθέτως, ὁ δυστυχὴς αὐτὸς ἠρνεῖτο τὴν πρόθεσιν ποῦ τοῦ ἀπεδίκετο καὶ μᾶς ἔλεγεν, ὅτι τὸν τυραννοῦσαν, διότι ἤξεραν ὅτι εἶχε μερικὰς λίρας ἐπάνω του καὶ τὸ ξύλο τοῦ τὸ ἔδωσαν διὰ νὰ τοὺς ἀποκαλύψῃ ποῦ τίς εἶχε βαλμένες. Διὰ νὰ κλείσω τὴν ἱστορίαν τῆς τύχης αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου, συμπληρώνω, ὅτι τὴν ἐπομένην ἐξετελέσθη ἀπὸ τοὺς «τιμίους» ἄνδρες τοῦ ΕΛΑΣ, οἱ ὁποῖοι τοῦ ἀφῆρσαν τελικῶς καὶ τίς λίρας ποῦ εἶχε μαζὶ του καὶ τὰ ροῦχα του ! . . .

Η ΤΡΑΓΙΚΗ ΕΚΤΕΛΕΣΙΣ ΜΙΑΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΠΟΥ ΠΑΡΕΦΡΟΝΗΣΕ

Ἀπὸ τὰ Καλύβια σᾶς ἐπῆγαν εἰς τὰ Κρόρα ;

Ἀκριβῶς. Καὶ κατὰ τὴν διαδρομὴν ἐξετυλίχθη μία ἄλλη τραγωδία, μὲ τὴν μοιραίαν καὶ τόσον εὐκόλον διὰ τοὺς συνοδούς μας κατακλείδα τῆς ἐκτελέσεως. Ἡ πορεία ἀπὸ τὰ Καλύβια ἕως τὰ Κρόρα ἐκράτησε δέκα ὁλόκληρες ὥρες ! Μᾶς ἐθέριζεν ἡ πείνα. Περπατούσαμε χωρὶς νὰ ἔχουμε βάλει τίποτε στὸ στόμα μας ἀπὸ διημέρου πού μᾶς εἶχαν συλλάβει. Ἄρχισαν πολλοὶ νὰ φωνάζουν εἰς τοὺς συνοδούς μας, ὅτι πεινοῦν. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν πού ἐζητήσαμε φαγητὸ ἐτέθη μεθοδικὰ εἰς ἐφαρμογὴν τὸ ψέμμα, σὰν σύστημα . . . τῶν ἡρωϊκῶν ἀνδρῶν τοῦ θρυλικοῦ ΕΛΑΣ. Μᾶς ἔλεγον, ὅτι σὲ δυὸ ὥρες φθάνομε εἰς τὸν προορισμόν μας καὶ ἐκεῖ μᾶς . . . περιμένει συσσίτιον ! Οἱ ὥρες ὅμως περνοῦσαν μὲ ἀφάνταστη κούρασι, μὲ σωματικὴ κατάπτωσι μέσα στὸ κρύο, στὶς λάσπες καὶ στὸ χιονόνερο. Μᾶς ἀνέβαζαν στὸν Κιθαιρῶνα ἀπὸ μονοπάτια καὶ ἀκόμη νόμιζες πὼς εἰς τὸ τέρμα τους, εἰς τὴν στροφὴ σταματᾷ ὁ ἀνίφορος καὶ ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα θὰ πιάναμε τὸν κατήφορο. Πόσες φορὲς νοιώσαμε τὴν ἀπελπισίαν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ὀπτικὴν ἀπάτην; γιατί μόλις ἐφθάναμε ἐπὶ τέλους εἰς τὴν στροφὴ ἐπρόβαλλεν ἄλλο ἀνηφορικὸ μονοπάτι καὶ ὕστερα ἄλλο καὶ ἡ τραγωδία μας δὲν φαινόταν πὼς μποροῦσε νὰ τελειώσῃ ποτέ. Σ' αὐτὴν τὴν δεκάωρον μαρτυρικὴν πεζοπορίαν τρελλαίτηκε μὴ γυναίκα. Ὅπως μᾶς εἶπαν ἐπάνω εἰς τὸν παροξυσμόν της ἠθέλε νὰ ἐπιτεθῆ ἐναντίον τῶν συνοδῶν μας τοὺς ὁποίους πότε ἔβριζε καὶ πότε ἐξελιπάρει νὰ τὴν ἐκτελέσουν. Δύο νέοι συνόμηροί μας κατώρθωσαν νὰ τὴν πιάσουν νὰ τὴν κρατήσουν σφιχτὰ καὶ νὰ τὴν φέρουν ἕως τὰ Κρόρα. Ἐκεῖ ὅμως ἡ νευρικὴ κρίσις της ἐξηκολούθει ἐντονωτάτη. Μάταια ἀγωνιζόμεθα νὰ τὴν πείσουμε νὰ μὴ φωνάζῃ. Ὅλη ἡ περιοχὴ τῶν Κρόρων, πού εἶναι ἓνα χωριὸ καμμένο καὶ κατηυλίσθημεν μέσα στὰ ἐρειπωμένα σπίτια τους καθὼς καὶ στὴν ἐκκλησίαν, ὅπου ἐπίσης οὔτε πόρτα ὑπῆρχεν οὔτε παράθυρα, ἐδοκίμαζε φρίκη καὶ δέος στὸ ἄκουσμα τῶν ἀνατριχιαστικῶν ξεφωνητῶν της. Καταλαβαίναμε πὼς ἡ προγραφή καὶ ἡ καταδίκη της δὲν μποροῦσαν ν' ἀργήσουν. Πράγματι: Κατὰ τὰ μεσάνυκτα ἦλθαν δυὸ Ἐλασίται μ' ἓνα φανάρι καὶ τὴν ἀνεζήτησαν.

Ἔλα, τῆς εἶπαν, νὰ πᾶς σὲ ἄλλο δωμάτιο. . .

Τὴν ἐπὶ ἡραν καὶ σὲ λίγο ἔπεςαν δυὸ πυροβολισμοί. Ἡ δυστυχισμένη γυναίκα δὲν ξανακούσθηγε νὰ ξεφωνίζη . . .

Ἦταν, σημειώσατε, παραμονὴ Χριστουγέννων, ὅταν ἐφθάσαμεν εἰς τὰ Κρόρα καὶ συγκαταλεγόμενον μεταξὺ τῶν τυχερῶν ποῦ μᾶς ἐγκατέστησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Σᾶς εἶπα ἤδη, ὅτι καὶ ἐκεῖ τὸ κρῖνο δριμύτατο, διότι ἀπὸ παντοῦ ἦταν ἀνοικτὰ καὶ χάμω, ποῦ ξαπλωθήκαμε, οἱ πλάκες ἦσαν ἀνώμαλες. Ἀλλ' ὅμως γύρω μας εὐρίσκοντο οἱ εἰκόνες τῆς Παναγίας, τοῦ Χριστοῦ τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἡ πρὸ παρήγορη συντροφιά ποῦ μποροῦσε νὰ ἀναζητήση κανεὶς τὶς ἅγιες ἡμέρες τῶν Χριστουγέννων. Ἔστρώσαμε τὶς κουβέρτες μας καὶ ἐπέσαμε χάμω κυριολεκτικῶς ράκη. Εἴχαμε νὰ φᾶμε ἀπὸ τὸ Σάββατο τὸ πρωτὶ, καὶ ἦταν ἡ νύχτα παραμονή, ὅπως εἶπαμε, Χριστουγέννων, τῆς Κυριακῆς πρὸς τὴν Δευτέρα. Ὄταν τὸ σκοτάδι ἔπεσε γιὰ καλὰ, κάποια συντροφιά μ' ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς ἀδελφούς Πέπα ἄρχισε νὰ ψάλλη: «Ἡ γέννησίς σου, Χριστέ . . .». Ὅλοι τότε μαζί ἄρχισαμε νὰ ψάλλουμε καὶ ἀπὸ τὰ μάτια μας ἔτρεχαν δάκρυα. Κανεὶς μας δὲν θὰ ξεχάσῃ ποτὲ μιὰ γλυκεῖα φωνὴ κάποιας κυρίας, ποῦ ἀκούσθηγε στὸ σκοτάδι καὶ μᾶς πρότεινε νὰ ψάλλουμε «Τῆ Ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ . . .», κάνοντάς μας συγχρόνως καὶ μιὰ σύντομη ἀνάλυσι τῆς ἱστορίας αὐτοῦ τοῦ τροπαρίου. Ἔτσι μὲ ψαλμούς, παρακλήσεις καὶ προσευχὰς ξημερωθήκαμε, ἐνῶ ἀπὸ μακρὰν κάθε τόσο πυροβολισμοὶ ἀνιγγέλλαν πὼς Ἐλασίται πανηγύριζαν τὴν γέννησι τοῦ Θεανθρώπου μὲ συνεχεῖς ἐκτελέσεις! . . .

Διὰ νὰ περιγράψῃ, μᾶς λέγει, κανεὶς ὅλα τὰ δράματα ποῦ ἐξήσαμεν τὰς τραγωδίας ποῦ ἔκλειναν μερικοὶ ὄμηροι, τὰς ἐκτελέσεις, τὰ βασανιστήρια ἄλλων, ὅπως ἦταν οἱ ἀνυπόδητοι, οἱ κουτσοὶ μὲ τὰ πληγωμένα πόδια, οἱ ἄνθρωποι μὲ τὰ ἔλκη καὶ ἓνα σωρὸ ἄλλες ἀρρώστιες, θὰ πρέπει νὰ γράψῃ τόμον ὀλόκληρον.

Ὁ κ. Σπύρος Χαλκιᾶς, κάτοικος τῆς ὁδοῦ Περγάμου, μοῦ ἀφηγήθη μεταξὺ τῶν ἄλλων εἰς τὴν Λειβαδιὰ τὸ φορικτὸ δράμα μιᾶς κοπέλλας τῆς ἰδικῆς μας συνοδείας, ἡ ὁποία εἶχε καθυστερήσει. Ἦταν ἓνα κορίτσι οὔτε 20 χρονῶν. Κατὰ τὴν διαδρομὴν τὴν ἐπλησίασεν ἓνας Ἐλασίτης διὰ νὰ τὴν ἐρωτήσῃ, ἐὰν ἦταν ἀλήθεια πὼς ἐπέρασε δῆθεν τὴν νύχτα μαζί μ' ἓναν ἀπὸ τοὺς ἄλλους φρουροὺς μας. Ἡ νέα ὑπέθεσεν, ὅτι τὴν ἐπείραζε καὶ ἄρχισε νὰ γελά. Τότε ὅμως μαζεύτηκαν γύρω της καὶ ἄλλοι ἄνθρωποι τοῦ Ε. Λ. Α. Σ. καὶ ξαφνικὰ κάποιος ἐτράβηξε τὴ λόγην του καὶ ἄρχισε νὰ τὴν κτυπᾷ ἀλύπητα. Τὸ θέαμα, μοῦ εἶπαν, ἦταν τρομερό. Ἡ δυστυχισμένη κοπέλλα προσπαθοῦσε ν' ἀρπάξῃ τὴ λόγην μὲ τὴν παλάμη της καὶ τὸ αἷμα σὲ

λίγο τὴν εἶχε περιλούσει ὀλόκληρη. Τὴν ἀποτελείωσαν μὲ δύο πυροβολισμούς! Τὸ ἔκαναν, ὅπως εἶπαν, χάριν τῆς... «ἠθικῆς» καὶ πρὸς παραδειγματισμόν...

ΟΜΗΡΟΣ ΕΝΑ ΠΑΙΔΑΚΙ 8 ΕΤΩΝ

Στὰ Κρόρα συνέβη αὐτό;

“Ὁχι, εἰς τὴν διαδρομὴν Κρομπᾶ—Λειβαδιᾶς. Στὰ Κρόρα—διὰ τὰ ὁποῖα σᾶς ὠμίλησα καὶ γιῆς—κάθε βράδυ ἔφθανε μιὰ πολυμελῆς συνοδεία ὀμίρων νέας συγκομιδῆς καὶ κάθε πρωὶ ἄλλη συνοδεία ξεκινούσε μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὴν Λειβαδεῖα. Ἐμεῖς ἐμείναμεν εἰς τὸν εἰδικὸν «κόμβον» τῶν φαλάγγων τῆς ὀμηρείας ἐπὶ τέσσερες ἡμέρες. Τῆς νύχτες ἐγένετο πάντα ἡ σχετικὴ λεηλασία. Πότε εἰσήρχοντο οἱ ἔλασιτες διὰ νὰ μᾶς διατάξουν, ὅποιος ἔχει δυὸ κουβέρτες νὰ τοὺς δώσῃ τὴν μίαν μὲ τὴν σαφῆ ἀπειλὴν, ὅτι «ἐάν, βρέ, τὸ πρωὶ βρεθῆ κανεῖς μὲ δυὸ κουβέρτες, θὰ τὸν ἐκτελέσουμε!» Ἄλλη νύχτα μᾶς ἐπῆραν τὰ γάντια μας καὶ γενικὰ ὅ,τι ἔβλεπαν νὰ ἔχουμε. Ὁταν ἐφύγαμε ἀπὸ τὰ Κρόρα κατηυθύνθημεν εἰς τοὺς στρατώνας τῶν Θηβῶν. Ἡ πορεία ἔγινε ἀνθημερόν καὶ ἦταν, σημειώσατε, διαρκείας... 14 ὀλοκλήρων ὡρῶν! Ἐβαδίσαμε νηστικοὶ ὄλο αὐτὸ τὸ χρονικὸν διάστημα καὶ περνούσαμε ἀπὸ χαντάκια μὲ χιόνι, λάσπες καὶ νερά. Πολλοὶ κάθε τόσο γλυστροῦσαν καὶ ἔβλεπε κανεῖς τὸ θέαμα ἀνθρώπων λασπομένων ἀπὸ τὴν κορυφὴ ἕως τὰ νύχια. Στὴν πορεία αὐτὴ εἴχαμε μαζί μας καὶ ἓνα παιδάκι ἡλικίας κάτω τῶν ὀκτῶ ἐτῶν, τὸν Σπῦρο Περλεπέ, μὲ τὴν ὑπερεβδομηκοντούτιδα γιὰ τὸν! Τὸ ἔγκλημα ποὺ εἶχε διαπράξει τὸ δύσμοιρο παιδάκι εἶναι, ὅτι οἱ πολιτοφύλακες δὲν εὗρηκαν εἰς τὸ σπίτι τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα. Συνέλαβαν λοιπὸν οἱ θηριώδεις ἀνθρώποι τοῦ Ε. Λ. Α. Σ. τὸν μικρὸν Σπῦρον καὶ ἡ δυστυχὴς γιὰ τὸν διὰ νὰ τὸ προσέχη τὸ ἠκούθησεν οἰκειοθελῶς...

ΧΙΟΝΙ ΓΙΑ ΤΡΟΦΗ ΚΑΙ ΓΙΑ ΝΕΡΟ...

Ἐπὶ χιονοθύελλαν, ἔξακολουθεῖ ὁ κ. καθηγητής, ἐφθιάσαμεν εἰς τοὺς στρατώνας τῶν Θηβῶν, ὅπου μᾶς ἔρριξαν μέσα εἰς τοὺς σταύλους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔλειπαν καὶ οἱ τέσσερες μεγάλες πόρτες, ὥστε ὅσοι δὲν ἐπρόφτασαν νὰ καταλάβουν γωνιὰς καὶ βρέθησαν κοντὰ στὶς πόρτες περάσανε τὴν νύχτα σὰν σὲ ὑπαιθρο, ἀφοῦ οἱ χιονονιφάδες ἔπεφταν στὸ πρόσωπό τους!

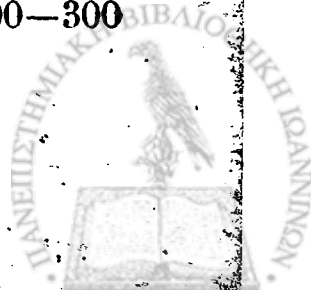

Τὸ πρῶτῃ ἦταν τόσο φοβερὴ ἡ κακοκαιρία ποῦ καὶ αὐτοὶ οἱ δεσμοφύλακες μας μᾶς ἐλυπήθησαν, καὶ ἀπὸ τοὺς σταύλους μᾶς ἐπέτρεψαν νὰ περάσουμε σ' ἄλλο οἶκημα. Ἐκεῖ στὸ ὑπόγειο εὐρήκαμε ἓνα μέρος χωρὶς παράθυρα, μὲ τὸ δάπεδον γεμᾶτο ἀπὸ ἀκαθαρσίες αἰγοπροβάτων. Δὲν θὰ ξεγᾶσω τὴν ἀνακούφισί μου, καθὼς καὶ τοῦ βιομηχάνου κ. Ναθαναὴλ καὶ τοῦ πρεσβευτοῦ κ. Ματθαιοπούλου, γιατί προφθάσαμε καὶ μεῖς νὰ χωρέσουμε σ' αὐτὸ τὸ μέρος. Ἐκαθαρίσαμε τὸ δάπεδον, ἐστρώσαμε τὶς κουβέρτες καὶ ἐπέσαμε κολλημένοι ὁ ἓνας στὸν ἄλλο, γιὰ νὰ ξεσταθοῦμε! Ἐξω τὸ χιόνι ξεπερνοῦσε τὸ μισὸ μέτρο. Ἐδῶ εἰς τοὺς στρατῶνας τῶν Θεβῶν, εἰς τὰ μαρτύρια τῆς πείνας καὶ τοῦ κρύου προσετέθη καὶ τὸ δρᾶμα τῆς δίψας, γιατί ὅπως μᾶς ἐδήλωσαν οἱ ὀδηγοὶ μας, οἱ Γερμανοὶ εἶχαν καταστρέψει τὴν ἐγκατάστασιν ὑδρεύσεως καὶ ἡ πόλις ἀπεῖχε τρία περίπου χιλιόμετρα ἀπὸ τοὺς στρατῶνας καὶ νερὸ ἦταν ἀδύνατο νὰ βρεθῇ. Ἔτσι προσπαθοῦσαμε νὰ κατευνάσουμε τὴν πείνα καὶ τὴ δίψα μας μὲ... χιόνι ἀπὸ τὸ ὑπαιθρον! Κατὰ τὰς δέκα τὸ πρῶτῃ τῆς παραμονῆς τῆς Πρωτοχρονιάς μᾶς διέταξαν νὰ συγκεντρωθοῦμε ὅλοι σὲ μιὰ μεγάλη αἴθουσα. Ἐκεῖ ἐγένεν ἡ ὀριστικὴ λεηλασία. Τὰ «ἡρωϊκὰ» καὶ «τίμια» παιδιὰ τοῦ Ε. Λ. Α. Σ εἶχαν φαίνεται ἀνάγκας διὰ τὴν Πρωτοχρονιά καὶ ἡ λεία ἦταν πρόχειρη... Μᾶς ἔψαξαν ἓναν-ἓναν. Θὰ ἔχω πάντοτε εἰς τὴν μνήμη μου τὴν εἰκόνα ἑνὸς Ἐλασίτη ἕως 20 χρονῶν, μ' ἓνα κέρινο ἀδιάβροχο καὶ μὲ ζουκούλα. Ἦταν ἀφάνταστος ἡ ἀγριότης του. Ἔσκιζε φόδρες, διέτασσε νὰ μᾶς βγάλουν τὰ παπούτσια—ὄσοι, φυσικά, εἶχαμε ἀκόμη παπούτσια—νὰ ψάχνουν τὰ καπέλλα μας, νὰ ἐρευνοῦν προσεκτικὰ καὶ τὰ ἐσώρουγά μας.

Τὴν παραμονὴ τῆς πρωτοχρονιάς μ' ἀφάνταστο κρῖο ἐγκαταλείψαμε καὶ τοὺς στρατῶνας τῶν Θεβῶν. Ἀντὶ νὰ μᾶς ὀδηγήσουν ἀπὸ τὸν δημόσιον δρόμον, μᾶς ἔκαναν μιὰ μεγάλη βόλτα ἀνάμεσα ἀπὸ μονοπάτια, χαντάκια καὶ ποταμάκια, ποῦ ἀναγκασόμαστε νὰ πηδᾶμε. Τὰ νερὰ καὶ οἱ λάσπες εἰσχωροῦσαν στὰ παπούτσια μας. Ἐτουρτουρίζαμε κυριολεκτικῶς. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἀκροβατικὴν αὐτὴν πορεία δύο καὶ πλέον ὥρων, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν λίγοι γλυτώσαμε χωρὶς νὰ γλυστρήσωμε, νὰ χτυπήσωμε, νὰ ματώσωμε, ἐπῆραμε τὸν δημόσιον δρόμον Θεβῶν—Λεβαδείας. Ἡ πείνα ξανὰ μᾶς ἐθέρριζε. Συγγρόνως ὅμως καὶ οἱ σφαιρες...

Πῶς, οἱ σφαιρες;

Οἱ συνοδοὶ μας ἐκτελοῦσαν χωρὶς οἶκτον τοὺς βραδυποροῦντας. Διὰ νὰ σχηματίσῃ κανεὶς μιὰ ἰδέαν τοῦ πῶς ἐγίνοντο αὐτὲς οἱ δολοφονίες, πρέπει νὰ φαντασθῇ μιὰ φάλαγγα ἀπὸ 200—300

άνθρώπους κάθε ηλικίας, κάθε άντοχῆς, γερούς και ἄρρώστους, και να ὑπολογίση πόση ἔκτασι πιάνουν ὕστερα ἀπὸ πορεία 8—9 ὥρων αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι. Ἐμπρὸς βαδίζουν οἱ δυνατοί, πρὸς τὸ τέλος σὲ μεγάλη ἀπόστασι οἱ ἀσθενικοὶ και ἀκόμη πιὸ πίσω οἱ καθυστερημένοι πὺ μόλις ἐσύροντο εἰς τὰ πόδια τους και ἔμεναν ἑκατοντάδες μέτρα μακρὰ ἀπὸ τοὺς τελευταίους τῆς φάλαγγος. Δι' αὐτοὺς τις περισσότερες φορὲς δὲν ὑπῆρχεν. Ἔλεος. Θὰ ἔπρεπε οἱ πρῶτοι να περιμένουν πιὸ πολὺ ἀπὸ μιὰ ὥρα για να φθάσουν και ἐκεῖνοι. Ἄντι να γίνῃ αὐτό, ἕνας-δυὸ Ἑλασίτες ἔμεναν πίσω μας, ἀκούγαμε σὲ λίγο μερικὸς πυροβολισμοὺς και διάπιστώναμε, ὅταν ἐφθάναμεν στὸ τέρμα τῆς πορείας, ὅτι εἴμεθα κατὰ μερικὰ ἄτομα ὀλιγώτεροι ἀπὸ ὅσοι εἴχαμε ξεκινήσει...

ΤΟΥΣ ΣΥΝΕΛΑΒΑΝ ΚΑΙ ΑΦΗΚΑΝ ΑΠΡΟΣΤΑΤΕΥΤΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΟΥΣ

Ἐφθάσαμε μετὰ δραματικὰς περιπετείας εἰς τὴν Λειβαδιὰ ἢ κατὰστασις ὅλων μας εἶχε πὰ ἀποβῆ τραγική. Εὐτυχῶς ὑπῆρξαμε τυχεροί, διότι μετὰ ζωηροτάτας διαμαρτυρίας μας ἠυδόκησαν να μᾶς φέρουν ἕνα γιατρό, πὺ ἦταν πραγματικὸς ἄνθρωπος. Τὸν ἔλεγον, νομίζω, Κόλια και στάθηκε σωτήρας μας. Ξεχώρισε ἀπὸ τις γυναῖκες τῆς φάλαγγός μας 20 πὺ ἦταν σὲ κακὰ γάλια, ἄλλες χωρὶς παπούτσια, ἄλλες μὲ πρησμένα πόδια, ἄλλες μὲ πυρετό, και 10 ἄνδρες πὺ εἴμεθα βαρῶς ἀσθενεῖς και ἐνέκρινε να μείνουμε για λίγες ἡμέρες εἰς τὴν Λειβαδιὰ. Λέγω ὅτι ἡμεθα τυχεροί, διότι τὴν ἐπομένην ἐφθασαν εἰς τὴν πόλιν Ἑλασίται τραυματῖαι και ὁ συμπονετικὸς αὐτὸς ἐπιστήμων δὲν ἐκλήθη πλέον να περιθάλησῃ ὁμήρους και ὡς ἐκ τούτου ὅσοι ἄρρωστοι ὑπῆρχαν στὶς ἐπόμενες συνοδεῖες δὲν ἐγλύτωσαν.

«Βρέ, να πεθάνετε, τοὺς ἔλεγον οἱ φρουροὶ τους ὅταν ζητοῦσαν γιατρό. Ὁ γιατρὸς ἔχει δουλειὰ στοὺς δικούς μας ἄρρώστους!...»

Ἐμεῖς πάντως ἐμείναμε στὴν ἀρχὴ εἰς τὸ δημοτικὸ σχολεῖο τῆς Λειβαδιᾶς και μετὰ εἰς τὰς 7 Ἰανουαρίου μᾶς μετέφεραν σὲ κάποιο ἄσυλο. Κατὰ τὴν μεταφορὰν ἕνας ἀπὸ τοὺς συνομήρους μας ἦταν βαρεῖα. Δὲν μπορούσε να σταθῆ εἰς τὰ πόδια του και διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὸν μετέφεραν ἐπάνω σ' ἕνα καρροτσάκι. Τὸν ἀκούπησαν μαζί μας στὶς... πλάκες εἰς τὸ

ὑπόγειο τοῦ ἀσύλου καὶ ἐκεῖ σὲ λίγο ὁ καυμένος ξεψύχησεν. Μιὰ ἀκόμη ἀλησμόνητος πτυχή τῆς τραγωδίας μας ὑπῆρξεν αὐτὴ ἡ παραμονὴ μας εἰς αὐτὸ τὸ ἀσυλον «ἀναρρωτήριον τῆς Λειβαδίας». Ἄργα τὴν νύκτα ἔφθαναν κάτι καινούργιες συνοδεῖες καὶ βιαστικὰ τὰ ξημερώματα αἱ φάλαγγες ἀνεσυντάσσοντο καὶ ἔφευγαν. Ἀκόμη ἀντηχοῦν εἰς τὰ αὐτιά μου οἱ φωνῆς καὶ αἱ ἐπικλήσεις τοῦ Θεοῦ, τῆς Παναγίας, τοῦ Χριστοῦ, τῆς μανούλας τοῦ καθενὸς ποῦ πονοῦσε. Ἄλλος φώναζε τὸ πόδι του, ἄλλος τὸ στομάχι του, ἄλλος τὸ ἔλκος του, ἄλλος ζητοῦσε μὲ θρήνους τοὺς δικούς του γιὰτὶ πέθαινε. Κάποιο βράδυ κοντὰ μου εἶχεν ἔκραγῆ σὲ λυγμούς μιὰ γυναῖκα, γιὰτὶ τὴν ἐπῆραν ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς στῆν Ἀθήνα, ἀφίνοντας ἀπροστάτευτο τὸ παιδάκι τῆς ποῦ ἦταν μόλις τεσσάρων ἐτῶν. Ἄλλη βραδυὰ πάλι κάποιο ἀνδρόγυνο κλαίγοντας μὲ πύρινα δάκρυα μᾶς διηγήθηκε τὴν τραγωδίαν του : Τοὺς συνέλαβαν στῆν εἴσοδο τοῦ σπιτιοῦ τους, στῆν ὁδὸ Διδότου νομίζω, χωρὶς νὰ τοὺς ἐπιτρέψουν νὰ εἰδοποιήσουν ἐπάνω τὸ ἰσχυρὸν παιδάκι τους, ποῦ ἦταν κατάκοιτο στὸ κρεβάτι ἀπὸ πλευρίτιδα. Δὲν εἶχαν κανέναν ἄλλον στὸ σπίτι καὶ διερωτῶντο, ἂν θὰ βρέθηκε κάποιος γείτονας ἢ γιατρός διὰ νὰ βοηθήσῃ τὸ παιδί τους, ποῦ εἶχε μείνει ὑπ' αὐτὲς τὶς πρωτάκουστες συνθῆκες εἰς τὴν τύχην του . . .».

(Ἔθνος 17-4-46). Ἐφεξῆς ἀρχεταὶ ἡ ἀφήγησίς μου πρὸς τὸν κ. Μαμάκην ἐκτεθεῖσα εἰς τὸ Ἔθνος ἀπὸ 3-9 Ἀπριλ. 1946.

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΚΟΥΡΤΣΑΣ ΕΥΛΟΓΙΟΣ
ΕΝΩΠΙΟΝ "ΛΑΪΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ," ΧΩΡΙΚΩΝ!

Η ΔΡΑΜΑΤΙΚΩΤΕΡΑ ΤΩΝ ΑΦΗΓΗΣΕΩΝ

Μέσα εἰς ἓνα βόθρον εἰς τὰ Καλύβια. Βιαία σκηνὴ μεταξὺ τοῦ ἱεράρχου καὶ τοῦ «ἀνακριτοῦ» Παναγοπούλου. «Δίκη» εἰς τὴν Μάνδραν. Τὸ σαθρὸν κατηγορητήριον καὶ ἡ ἀποστομωτικὴ ἀπολογία τοῦ Μητροπολίτου.

«ΔΕΝ ΑΥΤΟΚΤΟΝΩ, ΕΚΤΕΛΕΣΑΤΕ ΜΕ!»

Ὅπως μᾶς ἐδόθη ἤδη ἡ εὐκαιρία ν' ἀναπτύξωμεν, μεταξὺ τῶν ὁμῆρων, οἱ ὅποιοι ἀπῆρτισαν τὴν «ὀμάδα τῶν προσωπικοτήτων» συγκατελέγετο—τίποτε δὲν ἐσεβάσθησαν οἱ Ἑλαῖται!—καὶ ἓνας ἱεράρχης: ὁ μητροπολίτης Κορυτσαῖς καὶ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ζ. Εὐλόγιος Κουρίλας. Ὁ διακεκριμένος κληρικὸς ἐπρόκειτο ν' ἀκολουθήσῃ τοὺς ἄλλους 13 ἐπιλέκτους, οἱ ὅποιοι ἐξετελέσθησαν ἀγρίως τὴν 11ην Ἰανουαρίου 1945 εἰς τὸν Ἅγιον Τρύφωνα, κατόρθωσεν ὅμως ὀλίγας ὥρας πρὶν ἀπὸ τὸ στυγερὸν κακούργημα, νὰ δραπετεύσῃ καὶ μετὰ μυρίας δραματικὰς περιπετείας νὰ διασωθῇ. Καὶ τώρα εἰς τὸ μικρὸ καὶ ἀπέριττο σπίτι του στὸ Ψυχικὸ ἀναλογίζεται μὲ δέος καὶ φρίκην ὅλην τὴν ἀσύλληπτον τραγωδίαν τῆς μεταγωγῆς του ἕως τὸν Παρνασσόν, πὺ τὸν ἐξίγειρε, καὶ δικαίως, μέχρι σημείου ὥστε συνέγραψε δίτομον πραγματείαν ἐπάνω εἰς τὸ ὅλον ζήτημα τῆς ὁμηρείας. Τὸν ἐρωτῶμεν εἰδικώτερα διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν 13.

«Προτοῦ σᾶς ἐξιστορήσω, μᾶς λέγει, τὸ ἀποτρόπαιον ὁμαδικὸν ἔγκλημα τῆς Ἀράχωβας, θὰ σᾶς ἐκθέσω μερικὰ γεγονότα διὰ νὰ βοηθήσω εἰς τὸ νὰ ὀλοκληρωθῇ ἡ εἰκὼν τοῦ ἀνατριχαστικοῦ περυσينوῦ δράματος, πὺ ἐσκιαγράφησαν ἤδη μὲ τόσην

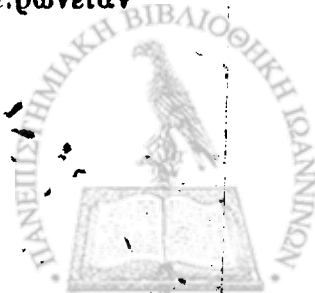

ένάργειαν οί συνάδελφοί καθηγηταί τοῦ Πανεπιστημίου κ. κ. Χόνδρος καί Λογοθέτης. Ἐμένα μὲ μετέφεραν εἰς τὰ Καλύβια μὲ τοὺς τελευταίους 45 ὁμήρους, πού ἐκρατοῦντο εἰς τὸ Περιστερί, τὴν νύκτα τῆς 4ης πρὸς τὴν 5ην Ἰανουαρίου. Οἱ Ἐλασίται, ὅπως εἶναι γνωστόν, ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἐξεκένωσαν τὰς τελευταίας συνοικίας τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀφοῦ παρέλαβαν καὶ τὸν ὑπλειπόμενον αὐτὸν ἀριθμὸν κρατουμένων τῆς Πολιτοφυλακῆς ἐτροίασαν ἐν σπουδῇ πρὸς τὴν ὑπαιθρον. Ὅταν ἐφθάσαμεν εἰς τὰ Καλύβια μὲ κατέβασαν μέσα εἰς ἓνα ἀπερίγραφτον βόθρον. Ἐκ πρώτης ὄψεως σιὸ φῶς ἐνὸς θλιβεροῦ λυχναριοῦ δὲν διέκρινα τίποτε. Ἐπατοῦσα εἰς ἓνα δυσώδη πολτὸν λάσπης καὶ ἀκαθαρσιῶν καὶ μόνον, ὅταν ἀκούμπησα κάπου καὶ ἀπετελιματώθην μέσα εἰς τὴν τόσον δυσάρεστον ἀτμόσφαιραν, ἐφθασαν ἕως τ' αὐτιά μου ἀχοί, ψιθυροὶ πού ἐπρόδωσαν τὴν παρουσίαν δεκάδων ἄλλων κρατουμένων. Ἦτο ἀδύνατον νὰ πιστεύω κατ' ἀρχάς, ὅτι ὑπῆρχαν ζῶσαι ὑπάρξεις εἰς ἐκεῖνο τὸ φοβερὸν ἄντρον, ὅπου δὲν ἐδίστασαν, ὄχι γιὰ μένα, ἀλλ' ἀπὸ σεβασμὸν πρὸς τὸ σῆμά μου, νὰ ρίξουν ἓνα Δεσπότη. Εὐτυχῶς ὅμως τὸ κακὸ δὲν παρετάθη ἐπὶ πολὺ. Τὴν 2αν πρωϊνὴν τῆς ἰδίας ἑσπέρας μᾶς διέταξαν νὰ ἐτοιμασθοῦμε γρήγορα γιὰ πορεία.

ΤΟ ΞΥΛΙΝΟ ΚΟΥΤΙ ΜΕ ΤΟΝ ΚΡΥΜΜΕΝΟ ΣΤΑΥΡΟ

Εἶχα μαζί μου μιὰ μεγάλη βαλίτσα, ἡ ὁποία περιεῖχε κυρίως δύο συγγράμματά μου, τὰ ὁποία ἀποτελοῦσαν δημιουργίαν, πού ἐστοίχισε κόπους 32 ὀλοκλήρων ἐτῶν. Ἀρχικῶς οἱ δεσμοφύλακες μας ἐφιλοτιμήθησαν καὶ μὲ ἀνέβασαν μαζί μὲ τὴν βαλίτσαν αὐτήν, πού ἀπετέλει πρὸ πάντων πνευματικὴν ἀποσκευὴν, ἐπάνω εἰς μίαν σοφτάν*. Ἐφθάσαμεν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰς τὴν Μάνδραν τὴν παραμονὴν τῶν Θεοφανείων καὶ ἐστεγάσθημεν εἰς τὸ ἐκεῖ σχολεῖον. Ἐκρίνα, ὅτι ἐπεβάλλετο νὰ ἀπαγγεῖλω χάριν τῆς ἡμέρας καὶ πρὸς τόνωσιν ἰδίως τοῦ ἠθικοῦ τῶν ταλαιπωρουμένων στελεχῶν τῆς φάλαγγος μίαν σειρὰν ψαλμῶν.

* Βεβαίως ἠθελεν ἀπορήσει τις, τί τὴν ἠθελεν ὁ Δεσπότης τὴν βαλίτσαν αὐτήν μὲ τὴν «πνευματικὴν ἀποσκευήν»! Ὅταν μὲ ἐπῆραν ἄρον, ἄρον ἀπὸ τὴν κλίνην τῆς ἀσθενείας μου, ὑπέσχοντο, ὅτι θὰ μὲ μεταφέρουν εἰς νοσοκομεῖον. Τότε ἐγώ, ἵνα μὴ διακοπῇ ἡ ἐκτύπωσις, ἔλαβον τὰ δύο ὑπὸ ἐκτύπωσιν ἔργα μου διὰ νὰ συνεχίσω ἀπὸ τοῦ νοσοκομείου, χωρὶς ποτε νὰ φαντασθῶ τὴν τραγικὴν εἴρωνείαν τῶν δημίων μου.

Μὲ ἤκουσαν, ὁμολογῶ, ὅλοι μὲ κατάνυξιν, καὶ παρὰ τὴν κό-
πωσίν των οἱ δύσμοιροι συνόμηροί μου ἐστάθησαν ὄρθιοι ἐπὶ
μίαν ὀλόκληρον ὥραν, ἕως ὅτου ἐψάλησαν αἱ εὐχαί, καὶ συγχρό-
νως προσηυχήθησαν μὲ πίστιν, προσήλωσιν καὶ εὐλάβειαν. Ὅταν
ἐτελείωσε ἡ πρόχειρος λειτουργία, πὺν ἔκαμα ἀπὸ μνήμης εἰς τὸ
κατάλυμά μας τῆς Μάνδρας, ἦτο προφανές, ὅτι εἶχα ὅλοι ἀνα-
βαπτισθῆ εἰς τὸ ψυχικὸν λουτρὸν τῆς Θρησκείας καὶ βαθύτατα
συγκεκινημένοι προσῆλθον μέχρις ἐνός ν' ἀσπασθοῦν τὸ ξύλινο
κουτί πὺν τοὺς ἔτεινα... Τὸ ξύλινο κουτί ;...

Ὁ Σεβασμιώτατος Κορυτσᾶς ἐπεξήγει :

Μάλιστα. Εἶχα μαζί μου ἓνα πολύτιμον σταυρὸν. ἄλλ' ἐὰν
τυχὸν ἀντελαμβάνοντο τὴν ὑπαρξίν του οἱ Ἑλασίται, θὰ μᾶς
τὸν ἔπαιρναν καὶ θὰ μᾶς ἔλειπε ἡ μεγάλη παρηγοριά, πὺν εἶχα-
με καθ' ὅλην τὴν διαδρομὴν πρὸς τὸν μαρτυρικὸν Γολγοθᾶν
μας. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐκράτησα κρυμμένο τὸν Σταυρὸν εἰς
ἓνα ξύλινο κουτί, ὅπου μὲ κατάνυξιν ἀπέθεσαν ὅλοι εὐλαβικὸν
ἀσπασμόν. Ἦλθεν ὅμως ἡ ὥρα νὰ φύγουμε ἀπὸ τὴν Μάνδρα.

ΠΩΣ Ο ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ ΕΓΙΝΕ ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ

Ὅταν συνεκεντρώθη ἡ ὁμᾶς, ἐνεφανίσθη καὶ ὁ «ἀνακρι-
τῆς» Βασ. Παναγόπουλος καὶ ἓνας βοηθός του, πὺν ἤκουεν εἰς
τὸ ὄνομα Λεωνίδας.

Ἦτο δικηγόρος ὁ Παναγόπουλος ;

Μάλιστα, ἀλλ' ὄχι οὐσιαστικά. Ὅπως ὁ αἰμίμηστος ἀρεο-
παγίτης Κερασιώτης μοῦ εἶχεν ἀποκαλύψει, ὁ ἀνακριτῆς αὐτὸς
τοῦ Περιστεριοῦ ἦτο παλαιότερα δικαστικὸς κλητῆρ, δυνάμει δὲ
ἐνός εὐεργετικοῦ νόμου κατώρθωσε νὰ πάρῃ δίπλωμα νομι-
κῆς καὶ νὰ προχειρισθῆ τυπικῶς καὶ εἰς δικηγόρον. Ὅταν λοι-
πὸν ἐμαζεύθησαν οἱ 140 συνόμηροί μου, ὁ Παναγόπουλος μὲ
διέταξε νὰ πάρω τὴν βαλίτσα πὺν εἶχα καὶ νὰ προστεθῶ εἰς
τὴν φάλαγγα. Εἶμαι 65 ἐτῶν, πάσχω ἀπὸ ἔλκος τοῦ στομάχου καὶ
ἡ χειμερινὴ ὑπὸ δραματικᾶς συνθήκας καιροῦ καὶ δρόμων πεζο-
πορία, μάλιστα μὲ ἄρσιν ἐνός τόσοῦ μεγάλου βάρους, ὅπως ἦταν
ἡ βαλίτσα μὲ τὰ συγγράμματά μου, ἐσήμαινε ἀπλούστατα αὐτο-
κτονίαν. Διεμαρτυρήθη ὡς ἐκ τούτου ἐντονώτατα καὶ ἐδή-
λωσα μὲ τὸν κατηγορηματικώτερον τρόπον, ἐνῶ τὸ πλεῖστον
τῶν συμπασχόντων ὁμοτύχων μου μὲ ἤκουε ἔντρομον, ὅτι ἀρ-
νοῦμαι διαρρήδην νὰ συμμορφωθῶ πρὸς τὴν διαταγὴν, ἡ ὁποία
μοῦ ἀπηρθύνετο. Ἐπηκολούθησε βιαιοπάτη σκηνὴ μετὰξὺ ἐμοῦ
καὶ τοῦ «δικαστικοῦ» ἀντιπροσώπου τοῦ Ε Λ Α Σ. Διεκήρυξα :

στρατείας τῶν Ἀθηνῶν καὶ ξεκίνησε πρὸς συνάντησιν τῆς φάλαγγος, πὺν εἶχε φύγει πρὸ μᾶς ὥρας. Ἀλλὰ μόλις βγήκαμε ἔξω ἀπὸ τὴν Μάνδρα καὶ ἐπήραμε τὸν δρόμον διὰ τὸ Μάξι, ξαφνικὰ ἐνεφανίσθη σμήνος ἀγγλικῶν ἀεροπλάνων, τὸ ὅποιον καὶ μᾶς ἐπεσήμανε παρευθὺς».

Ὁ μητροπολίτης Κορυθαῶς καὶ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου κ. Εὐλόγιος Κουρίλας συνεχίζει τὴν ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρονσαν ἀποκαλυπτικὴν ἀφήγησίν του :

«Ὅπως σᾶς ἐξέθεσα, μαζί μὲ τοὺς «ἀνακριτὰς» ἐμπήκαμε σὲ μιὰ σούστα καὶ ἐπήραμε τὸν δρόμον πὺν ὠδηγοῦσε ἀπὸ τὴν Μάνδραν εἰς τὸ Μάξι. Καθ' ὁδὸν ὅμως ἐνεφανίσθησαν αἰφνιδίως ἀγγλικά ἀεροπλάνα πὺν μᾶς ἐπεσήμαναν καὶ κατηυθύνθησαν εὐθὺς πρὸς τὸ μέρος μας. Ἀμέσως ἐγὼ ἐσηκώθηκα τότε ὀρθίως ἐπάνω εἰς τὸ κάρο καὶ ἔκαμα ἀπεγνωσμένα σήματα μὲ τὰ χέρια πρὸς τοὺς ἀεροπόρους. Οἱ Βρεττανοὶ πιλότοι, μόλις μὲ διέκριναν, πετοῦσαν παραπολὺ χαμηλά, ἐσεβάσθησαν ἀμέσως τὸν ἱεράρχην καὶ παρῆλθαν χωρὶς νὰ μᾶς πολυβολήσουν. Ἡ σκηνὴ ἐπανελήφθη ἐν συνεχείᾳ μὲ πολλὰς ἄλλας περιπολίας ἀεροπλάνων. Πάντοτε μᾶς ἐσωζε τὸ ρᾶσο πὺν ἀντιθέτως οἱ διώκται καὶ συνοδοὶ μας δὲν ἐλάμβαναν καθόλου ὑπ' ὄψιν. Ὁ βοηθὸς «ἀνακριτῆς» Λεωνίδα, σημειώσατε, εἰς ἓνα σταθμὸν πὺν ἐκάμαμε, διὰ νὰ φάμε, δὲν παρέλειψε νὰ ὑποδείξῃ εἰς τὸν Παναγόπουλον, ὅτι εἶχε διαπράξει σφάλμα μὲ τὸ «λαϊκὸν δικαστήριον» τῆς Μανδρας καὶ εἰς τὴν ὄλην ἐναντί μου ἄδικον στάσιν του. Τοῦ εἶπε μάλιστα μεταξὺ ἄλλων χαρακτηριστικῶς, ὅτι «παρ' ὀλίγον οἱ χωρικοὶ νὰ μᾶς λιθοβολήσουν μὲ τὴν ἱστορία πὺν ἀνοιξες». Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι αἱ διαπιστώσεις αὐταὶ καὶ ἡ συζήτησις πὺν τὰς διεδέχθη ἠ' ἀπέληγαν ἴσως εἰς ἀπελευθέρωσίν μου. Ἐν τούτοις ὁ Παναγόπουλος ὄχι μόνον ν' ἀκούσῃ τίποτε δὲν ἠθέλεν, ἀλλ' ἀντιθέτως μέσα εἰς τὴν γενικὴν ἀτμόσφαιραν τῆς τρομοκρατίας, πὺν ἐπεκάθητο ὡς βραχνᾶς φοβερός ἐπὶ τῶν προωθουμένων μαρτυρικῶς ὁμῆρων τῆς «φάλαγγος τῶν προσωπικοτήτων» καὶ πὺν εἶχε δημιουργηθῆ, διότι μέχρις ὅτου φθάσωμεν εἰς Βίλιαρη ἐθρηνούσαμεν ἤδη τέσσαρας ἐκτελέσεις, συνέχιζε τὴν ἐναντί μου σκληρὰν τακτικὴν. Συγκεκριμένως εἰς τὸ Μάξι εὐρῆκεν, ὅτι ἦτο μεγάλη πολυτέλεια νὰ εἶμαι καὶ ἐγὼ καὶ ἡ βαλίτσα μου ἐπάνω εἰς τὴν σούστα καὶ μ' ἐκάλεσε νὰ κάμω ἐπilogήν. Ἐδήλωσεν ὀρθιὰ-κοφτὰ καὶ μὲ περισσὴν . . . εὐγένεια: «Νὰ κατέβῃς κάτω ἐσὺ ἢ ἡ βαλίτσα σου, τὰ δυὸ δὲν χωροῦν!»

Ἀντίστασις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ χωρέσῃ. Νὰ θυσιάσω τὰ συγ-

γράμματά μου, πὸ μού είχαν στοιχίσει ἐργασίαν 32 ἐτῶν, μού ἦταν ἀπολύτως ἀδύνατον. Κατέβηκα λοιπὸν ἐγὼ ἀπὸ τὴν σούστα εἰς τὴν δραματικὴν «θεωρίαν» τῶν κρατουμένων τῆς Πολιτοφυλακῆς, πὸ ᾧδευε διὰ μέσου τοῦ χιονισμένου Κιθαιρωῶνος. Ἀπερίγραπτη ὑπῆρξεν ἡ τραγικὴ ἐκείνη νύκτα ἐπάνω στὰ χιόνια καὶ στὴν παγωμένη Κάζα. Κάθε τόσο πέφταμε, γονατίζαμε, γλυτρούσαμε ἐπάνω στὰ χιόνια καὶ ἀντιμετωπίζαμε ἀνηλεῆ καὶ ἀμείλικτον τὴν βαναυσότητα τῶν φυλάκων μας. Ἀλλ' ὅση καὶ ἔαν ὑπῆρξεν ἡ θηριωδία καὶ ἡ σκληρότης τῶν φρουρῶν, διεδραματίσθη κάτι ἄλλο, τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ξεχάσω εἰς ὅλην μου τὴν ζωὴν. Μᾶς συνώδευαν καὶ γυναῖκες. Νέες κοπέλλες ὅλες τους, μικρὰ κορίτσια, ἀλλὰ πόσο ἀξιοθρήνητα πλάσματα. Ἡ ἀνάμνησις των, τὸ ὁμολογῶ, πὸ προξενεῖ ἀκόμη κατάπληξιν καὶ συγχρόνως θλίψιν . . .

ΚΤΥΠΟΥΣΑΝ ΜΕ ΤΑ ΟΠΛΑ ΤΟΝ ΙΕΡΑΡΧΗΝ

Δηλαδή, Σεβασμιώτατε, συμπεριφέρθησαν καὶ πρὸς σᾶς ἄσχημα οἱ «συναγωνίστριες» ;

Σωσταὶ Ἄρπυιαι ! Μ' ἐσπροχναν κάθε τόσο μὲ τὸ ὄπλον πὸ κρατοῦσαν. Μὲ κτυποῦσαν μὲ τοὺς ὑποκοπάνους των ἢ μὲ τὰς κάννας τῶν περιστρόφων. Οὐδέποτε, σᾶς βεβαιῶ, συνήντησα τόση ἀσέβεια, τόση περιφρόνησι πρὸς τὸ σῆμα πὸ ἔφερα, τόση ἀνοικτιροσύνη ἀπὸ μέρους νέων κοριτσιῶν πρὸς ἓνα γέροντα βῶ ἐτῶν. Κατόπιν αὐτῶν περιττὸν νὰ ὑπογραμμίσω καὶ νὰ ἀναλύσω ἐκτενέστερα τὴν διαγωγὴν τῶν ἀρρένων «συναγωνιστῶν». Ἀπλῶς θὰ σᾶς ἀναφέρω, ὅτι κατὰ τὴν μαρτυρικὴν αὐτὴν πορείαν πρὸς τὸν Γολγοθᾶν μας φυσοῦσε ὄχι λίγες φορὲς καὶ δυνατὸς ἄνεμος, πὸ μού ἔπαιρνε ἐνίοτε τὸ καλυμμαῦχι. Εἶνε περίεργον λοιπὸν τὸ πὸς δὲν μ' ἐξετέλεσαν . . .

Διὰ τὸ καλυμμαῦχι ;...

Ἀκριβῶς. Ἐκανα νὰ τὸ πιάσω καὶ ἀμέσως μὲ τὴν πρώτην ἀνεπαίσθητον κίνησιν μετατοπίσεώς μου ἀπὸ τὸ πλαίσιον τῆς φάλαγγος τὰ ὄπλα τῶν συνοδῶν ἐστρέφοντο ἀπειλητικώτατα ἐναντίον μου. Εἶχαν ἀρχίσει βλέπετε νὰ δραπετεύουν μερικοὶ ὄμηροι καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐνετάθησαν τὰ μέτρα ἀσφαλείας καὶ εἰδικώτερα προκειμένου γιὰ μένα. Εἰς μάτην τοὺς ἐξηγοῦσα, ὅτι «δὲν φεύγω ἐγώ, φεύγει τὸ καλυμμαῦχι καὶ ἀπλῶς ἐγὼ τὸ κυνηγῶ». Ἐκεῖνοι δὲν ἐννοοῦσαν ν' ἀκούσουν κουβέντα. Καὶ ἔτσι συνεχίζετο ὅλον ἐν ὑπὸ ἀσυλλήπτους δραματικὰς συνθήκας ἢ ἀλ-

γεινή και ἀτελείωτος πελοπορία. Εὐτυχῶς πού ὑπῆρχαν τὰ «λάφυρα» και ξεκουραζόμεστε κάπως.

Ποῖα λάφυρα ;

ΑΙ ΑΤΕΛΕΙΩΤΟΙ ΕΦΟΛΙΟΠΟΜΠΑΙ ΜΕ ΠΟΛΕΜΟΦΟΔΙΑ

Ὁ Σεβασμώτατος ἐπεξηγεῖ :

Τὰ λάφυρα τῶν Ἀθηνῶν. Ὅσο προχωρούσαμε ἐμεῖς πρὸς τὸ Κριεκοῦκι, δὲν ἐσταμάτησαν νὰ περνοῦν ἀτελείωτοι ἐφοδιοπομπὰι ἀπὸ τὴν δημοσίαν ὁδόν. Χωρὶς ὑπερβολὴν ὁ δρόμος ἐπὶ ὀκτῶ ὀλοκλήρους ὥρας δὲν ἔμειναν ἀδειοὶ οὔτε γὰρ μιὰ στιγμή. Κατάφορτοι ἀπὸ πράγματα, πού εἶχαν συγκεντρώσει ἀπὸ τὰς λεηλασίας εἰς τὰς διαφόρους ἐλασοκρατούμενας συνοικίας τῆς πρωτευούσης, περνοῦσαν συνεχῶς και ἡμεῖς ἡμεῖθα ὑποχρεωμένοι νὰ παραμερίζουμε διὰ νὰ διέρχωνται ἀνετώτερα αἱ συνοδεῖαι. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο, ὅτι ἐπροχωρούσαν πολὺ ἀργὰ και ὅτι διὰ νὰ κατωρθώσουν νὰ περνοῦν ὁμαλῶς τὰ ζῶα και πρὸ πάντων αἱ σειραὶ τῶν φορητῶν αὐτοκινήτων πού μετέφερον ὄπλα και πολεμικὸν ὑλικόν—τὰ ὄπλα πού προέβλεψεν ἡ Βάρκιζα θὰ πρέπει νὰ ἦσαν μηδαμινὸν ποσοστὸν ἔναντι τῶν ποσοτήτων πού εἶδαμε μὲ τὰ μάτια μας νὰ μεταφέρονται ἐν σπουδῇ πρὸς βορρᾶν—ἐμεῖς παραμερίζαμε ἢ στεκόμασθε και ξεκουραζόμεθα. Παρὰ ταῦτα ἦλθεν ἐν τούτοις μιὰ στιγμή πού ἀπὸ τὴν τρομερὴ κόπωση και τὴν ἀφάνταστον ἐξάντλησιν ἔπεσα ἐπάνω εἰς τὸ χιόνι.

Και τί ἔγινε ;

Ἐνα στοργικὸ χέρι μὲ ἀνεσῆκωνε εὐτυχῶς ἀμέσως και μὲ ὑποβάσταζε συνεχῶς εἰς τὴν συνέχειαν τῆς διαδρομῆς πρὸς τὸ Κριεκοῦκι και διέφυγα οὕτω κάλλιν τὸν κίνδυνον τῆς ἐκτελέσεως. Κατ' ἀρχὰς δὲν κατωρθώνα ν' ἀντιληφθῶ ποιὸς ἦτο ὁ σωτὴρ μου, ὁ ὁποῖος ἐξακολουθοῦσε καρτερικώτατα και μὲ αὐτοθυσίαν νὰ μοῦ παρέχῃ βοήθειαν νὰ στέχωμαι εἰς τὰ πόδια μου και σιγά-σιγά νὰ προχωρῶ. Οὔτε εἶχα και δυνάμεις διὰ νὰ τὸν ἐρωτήσω. Σὲ μιὰ στιγμή ἐπρόβαλε τὸ φεγγάρι και στίς γλωμῆς ἀκτῖνες του διέκρινα τότε τὸν πρῶτον ὑπουργὸν στρατηγὸν Παπαδήμαν. Ἐκεῖνος μοῦ παρεῖχε τὴν εὐεργετικὴν συνδρομὴν του. Ὅταν ἐφθάσαμεν ὁμῶς εἰς τὸ Κριεκοῦκι καθίστατο ἀδύνατον πλέον γὰρ μένα νὰ βαδίσω κρατῶν και βάρος 15 ὀκάδων—μὴ ξεχνᾶτε τὴν ἡλικίαν μου και ταυτοχρόνως τὸ ἔλκος τοῦ στομάχου, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ὑποφέρω—και ἔσπευσα νὰ ἐμπιστευθῶ τὴν βαλίτσα μου μὲ τὰ συγγράμματά μου εἰς ἕναν ἐφημέριον τῆς

περιοχῆς, τὸν παπᾶ Ἀλκιβιάδην, πὸν ἀτυχῶς εἰς τὸ τέλος μου τὴν ἔχασε.

ΔΕΚΑ ΕΠΙΛΕΚΤΟΙ ΠΕΦΤΟΥΝ ΑΠΟ ΕΞΑΝΤΛΗΣΙΝ

Συγχρόνως ὁ «καπετὰν Βλαχάβας», πὸν εἶχε τώρα ἀναλάβει τὴν ἡγεσίαν τῆς φάλαγγος, συγκατετέθη νὰ διατάξῃ νὰ διανύσω ἓνα κάποιον διάστημα ἐπάνω πάλι εἰς ἓνα κάρρο. Εἰς αὐτὸ ξαφνικὰ περισυνελέγη, μόλις φύγαμε ἀπὸ τὰς Θήβας, εἰς κακὴν κατάστασιν, ὁ βιομήχανος καὶ πρῶτον ὑπουργὸς κ. Γ. Ἡσαΐας καὶ προσετέθη εἰς τοὺς 160 ὁμήρους πὸν ἀπῆρτιζαν τὴν προωθουμένην ἤδη πρὸς Λειβαδιὰ «ὀμάδα τῶν ἐπιλέκτων». Ὑπέφερε καὶ ἐκεῖνος τὰ πάνδεινα. Ἰδιαιτέρως ἅμα περάσαμε τὴν Λειβαδιὰ καὶ ἐπήραμε τὸν δρόμον πρὸς τὴν Ἀράχωβα, σωστὴ πορεία θανάτου, τὰ μαρτύριά μας ἔφθασαν εἰς τὸ κατακόρυφον. Ἐπανῆλθα καὶ ἐγὼ εἰς τὴν πεζοπορίαν. Ἦτο τόσο τραγικὴ ἡ θέσις ὅλων τῶν ὁμήρων, ὥστε ἐκρίθη ὅτι ἔπρεπε εἰς τὸ κάρρο ν' ἀνεβαίη ἓκ περιτροπῆς κάθε πολὺ ἐξηντλημένος καὶ νὰ μένῃ ἐπὶ μία μόνον ὥρα καὶ εὐθὺς κατόπιν νὰ ἐναλλάσσεται. Ὡς ἐκ τούτου εἰς διαδρομὴν 23 ὡρῶν μόνον μιὰ ὥρα διήγνυσα καὶ ἐγὼ ἐπάνω εἰς τὸ κάρρο. Τίς ἄλλες ὅλες περπατοῦσα. Ἀπὸ τὸν ἐλικοειδῆ Ἐλικῶνα ἕως τίς ἀνηφορικὰς πλαγιὰς τοῦ Παρνασσοῦ, εἰς τὰ μέρη ὅπου ὁ Οἰδίπους φέρεται ὅτι ἐφόνευσεν τὸν Λαΐον, ἡ «φάλαγξ τῶν προσωποποιήτων» ἐστέναζε, μοχλοῦσε, ἔσβυνε, χαροπάλευε. Πολλοὶ ἀποτολμοῦσαν καὶ ἐδραπέτευαν. Ἐγὼ ὅμως ποῦ νὰ πάω; Τὸ ρᾶσο δὲν θὰ μοῦ ἐπέτρεπε νὰ κινήθῃ ἐλευθέρως πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ τὸ διάβημά μου θὰ ἔδινεν ἀπλῶς ἀφορμὴν εἰς τὸ νὰ στηρίζουν ὡς εὐλογον δῆθεν αἰτίαν τὰ σχέδια περὶ ἐκτελέσεώς μου, πὸν σαφῶς εἶχαν ἤδη διαφανῆ ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς δίκης τῆς Μάνδρας. Ὁ ἀτυχὴς Κορτζῆς ἐδέρετο συνεχῶς. Ὁ Καραβασίλης παραπάνω ἠὺτοκτόνησε καὶ ἤρχισε πλέον ὁ ἓνας μετὰ τὸν ἄλλον ὅλοι νὰ ἐξαντλοῦνται καὶ νὰ πέφτουν. Ὁ κ. Ἡσαΐας ἦτο ἀπελπισμένος καὶ μοῦ ἔδιδε παραγγελίας διὰ τοὺς δικούς του καὶ μοῦ ζητοῦσε νὰ τοὺς ἀναφέρω ὅτι τοῦ εἶχα κλείσει ἐγὼ τὰ μάτια. Εὐτυχῶς κάποιος Ἐλασίτης ἔτρωγε ἓνα κομμάτι μπομπότα καὶ ἠὺδόκησε νὰ μᾶς δώσῃ λίγη, ὅταν τοῦ ἐζήτησα. Προσέφερα εἰς τὸν κ. Ἡσαΐα, ὁ ὁποῖος μετὰ τὸ ἐλάχιστον αὐτὸ τονωτικὸν συνῆλθε κάπως, ἀνέκτησε λίγο τὸ ἠθικόν του καὶ ἐπροχώρησεν ἐκ νέου. Ἀπέκαμε ὅμως παραπάνω ὁ Ἡλιάκης. Ἐπῆσαν ἐν συνεχείᾳ καὶ ἄλλοι δέκα περίπου : Ὁ ἀεροπαγίτης

Κερασιώτης, ὁ κ. Στραῦτος, ὁ Τριζούπης, ὁ στρατηγός Γαρέζος, ὁ στρατηγός Κατσογιαννάκης καὶ μερικοὶ ἄλλοι. Μὲν ὦρα πρὶν ἀπὸ τὴν Ἀράχωβα, κοντὰ εἰς ἓνα κατεστραμμένο γεφύρι, ἔπεσα τέλος κι' ἐγώ. Αὐτὴν τὴν φορὰν ὀριστικῶς. Κανεὶς ἄλλως τε ἀπὸ τοὺς δέκα πού ἔπεσαν δὲν εἶχε πιά δυνάμεις νὰ συνεχίσῃ. Ἐνομίσαμε τότε ὅτι ἔφθασεν ἡ τελευταία μας ὦρα. Ἄλλ' ὄχι. Δὲν μᾶς ἐσκότωσαν ἐκείνην τὴν στιγμὴν. Ἀπλούστατα: Οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ τὴν ὀμάδα τῶν ἐξηντλημένων συνέθεσαν τὰ βασικὰ στελέχη τῶν 13 ἐπιλέκτων μαρτύρων, πού ἐξετελέσθησαν τὴν ἐπομένην τὸ πρωί».

Ἄσκλητος τοῦ Πανεπιστημίου κ. Ἀναστασιάδης ἐτοιμοθάνατος. Ὁ ὄμηρος Γράψας δένεται στὸ κάρρο σὰν μπαούλο! Ἡ φάλαγγ φθάνει εἰς Ἀράχωβαν. Ὁ Μητροπολίτης Κορυτσᾶς εἰς τὸ οἶκημα τῆς Πολιτοφυλακῆς. Πῶς ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν ν' ἀποδράσῃ. «Φωνὴ Θεοῦ!» Ἐνα ἐφιαλτικὸν ὄνειρον πού σώζει . . .

Ἄσκλητος Κορυτσᾶς κ. Εὐλόγιος Κουρίλας συνεχίζει τὴν ἐξιστῶρησιν τῆς περυσινῆς ἀσυλήπτου τραγωδίας τῆς «ὀμάδος τῶν προσωποποιήτων». Ἀφηγεῖται ἤδη τὸ πῶς οἱ 150 ἐπιλεκτοὶ ὄμηροὶ ἔφθασαν μετὰ ἀπεριγράπτου ταλαιπωρίας εἰς τὴν Ἀράχωβαν.

«Ἡ «πορεία τοῦ θανάτου» (τὴν ὀνομάζω οὕτω, διότι πολλοὶ ἔπαθαν κατ' αὐτὴν καὶ ἄλλοι διὰ νὰ σωθοῦν ἀπετόλμησαν, μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των, νὰ δραπετεύσουν) ἔφθασε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰς τὸ τέσμα τῆς μὲ τοὺς περισσοτέρους τῶν προωθουμένων τρομερὰ ἐξηντλημένους. Ὅσοι ἀπέκαμαν καὶ ἔπεσαν ἀπὸ μίαν ἀπρόοπτον ἐκρηξίν αἰσθήματος φιλανθρωπίας περισυνέλεξαν εἰς τὸ κάρρο πού ἠκολούθει τὴν φάλαγγα. Εἰς αὐτὸ ἐπεβίβασαν καὶ ἐμένα. Εὐρισκόμην, ὅπως σᾶς εἶπα καὶ χθές, εἰς παντελεῖ ἀδυναμίαν νὰ συνεχίσω τὴν περαιτέρω δραματικὴν πεζοποιίαν. Σημειώσατε, ὅτι προηγουμένως, προτοῦ δηλαδὴ προσεγγίσωμεν εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Ἀράχωβας, εἰς τὸν ἀνήφορον ἀπὸ Λεβαδείας πρὸς Ἐλικῶνα ἀπέκαμε καὶ ὁ συγκλητικὸς τοῦ Πανεπιστημίου κ. Ἡλίας Ἀναστασιάδης. Ὁ γίγας αὐτὸς Λάκων, ὁ εὐθυτενὴς τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ἀδάμαστος, εἰς τὸν σκληρὸν αὐτὸν δρόμον ἐκλινεν. Καὶ δὲν θὰ ὑπῆρχεν εἰς τὴν ζωὴν, ἐὰν δὲν εὐρίσκοντο δύο φιλάνθρωποι συναντιλήπτορες τῆς φά-

λαγγός μας, οί κ. κ. Χόνδρος και Λογοθέτης, να τὸν συγκρατήσουν. Ἦμην εἰς ἐκεῖνο τὸ σημεῖον τῆς διαδρομῆς ὁ οὐραγὸς και ἡ τριάς αὐτῆ τῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου εἶχε μείνει τελευταία. Ἐβλεπα λοιπὸν μὲ δικαιολογημένην συγκίνησιν τὸ σύμπλεγμα τῆς ἀνθρωπίνης και συναδελφικῆς ἀλληλοβοηθείας, πὺ ἐπειδὴ ἔπεφτε χιονόνερο, ἐκαλύπτετο ὑπὸ κοινῆς κουβέρτας και προχωροῦσε μὲ ὄσας δυνάμεις τοῦ ὑπελείποντο. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον διέκρινα μόνον βαστακτῆρα τὸν κ. Λογοθέτην. Τότε ἀκριβῶς, δι' αὐτὸ και τὸν ἔχασα ἀπὸ τὰ μάτια μου, ὁ κ. Χόνδρος ἐδραπέτευσε, τραγουδώντας κατὰ τὴν δρομαίαν ἐπιστροφὴν του τὸ «Λαοκρατία και ὄχι Βασιληᾶ», ἀναθεματίζων τοὺς Ἀγγλους και σπεύδων νὰ προφθάσῃ... νὰ σκοτώσῃ «τὸν ἄτιμον τὸν Σκόμπυ»! Εἰς τὸν ἀνήφορον αὐτὸν μικροῦ δεῖν ἐπίσης θὰ ἐχάναμε και τὸν Κώσταν Γράψαν, ὁ ὁποῖος τώρα γράφει ὄραϊα ποιήματα, ἀλλὰ εἰς τὴν ζοφερὰν νύκτα ἐλιποψύχει.

ΤΟΝ ΕΔΕΣΑΝ ΣΑΝ ΜΠΑΟΥΛΟ ΠΙΣΩ ΑΠΟ ΤΟ ΚΑΡΡΟ!

Και πῶς διεσώθη;

Εὐρέθηκε κάποιος ἀγαθὸς Ἐλασίτης, τὸν λυπήθη και, ἀντὶ νὰ τὸν ἐκτελέσῃ, τὸν ἔβαλε ἐπάνω εἰς τὸ κάρρο. Μάλιστα ἐνθυμοῦμαι, ὅτι ἐπειδὴ ἦταν γεμᾶτο και δὲν ἐπαιρνε ἐπάνω ἄλλον, ἔδωσε τὸν καιῦμένον τὸν Γράψαν σάν μπαούλο ἀπὸ πίσω ἀπὸ τὸ κάρρο! Ἐπηρεολούθησε ἀργότερα και μεγάλος καυγᾶς, διότι, ὅταν ἄλλαξε ὁ σκοπός, ὁ καινούργιος συνοδὸς ἠθέλησε νὰ κατεβάσῃ τὸ ἀνθρώπινον δέμα ἀπὸ τὸ ἀμάξι. Εὐτυχῶς εἰς τὸ τέλος ἡ κατάστασις παρέμεινε και μὲ τὸ κάρρο, εἰς τὸ ὁποῖον μετ' ὀλίγας ὥρας προσετέθημεν και ὅλοι ὅσοι μ' ἐξησθενημένας δυνάμεις ἐπέσαμε εἰς τὶς πλαγιὰς τοῦ Παρνασσοῦ, ἐφθάσαμε ἐπὶ τέλους εἰς τὴν Ἀράχωβαν πρὸς τὸ βράδυ τῆς 9ης Ἰανουαρίου. Τὴν ἐπομένην τὸ πρωὶ διετάχθη ἡ ὁμαδικὴ ἐκτέλεσις τῶν 13 συνομητῶν μας, πὺ ἐξελέγησαν κατὰ τὸ πλεῖστον μεταξὺ ἐκείνων πὺ ἐξηντλημένοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ φθάσουν εἰς τὴν Ἀράχωβαν πεζοποροῦντες και εἰς τοὺς ὁποῖους συγκατελεγόμεν και ἐγώ.

Πῶς δὲν σᾶς συμπεριέλαβαν τότε εἰς τὴν ὁμάδα τῶν δολοφονηθέντων;

Ὁ Σεβασμιώτατος ἀπαντᾷ ζωηρῶς:

Εἶναι ἀπλούστατον. Δὲν μ' εὐρήκαν! Ἐκείνην τὴν νύκτα ἐδραπέτευσα.

Ἀπὸ τὴν Ἀράχωβα;

Ἐκ τῆν Ἀράχωβα, μέσα ἀπὸ τὸ κτίριον τῆς Πολιτοφυλακῆς, τὸ ὁποῖον εὗρισκετο εἰς τὴν κεντρικὴν πλατεῖαν τῆς κωμοπόλεως καὶ ἔβριθεν ἀπὸ Ἐλασίτας.

Καὶ δὲν σᾶς ἀντελήφθησαν;

Ὅχι. Ἐπῆραν ὅμως εἶδῃσι πολὺ γρήγορα καὶ μὲ κατεδίωξαν μὲ λυσσώδη μανίαν, ἀλλ' ἀνεπιτυχῶς.

Πῶς ὅμως ἀπεδράσατε μέσα ἀπὸ τὰ χέρια τους;

Θὰ σᾶς ἐξηγήσω.

Καὶ ὁ μητροπολίτης Κορυτσᾶς ἀρχίζει νὰ ἐξιστορῇ τὴν ἱστορίαν τῆς περιπετειώδους διαφυγῆς του ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τῆς Πολιτοφυλακῆς, μίαν ἱστορίαν ὁμολογουμένως καταπληκτικὴν.

ΜΙΑ ΑΝΩΜΑΛΙΑ, ΠΟΥ ΑΠΟΒΑΙΝΕΙ ΕΥΕΡΓΕΤΙΚΗ

Ἐκ τὸ κάρρο ἀφήσαμε τὴν φάλαγγα πίσω, προηγήθημεν κατὰ μίαν ὥραν καὶ φθάσαμε εἰς τὴν Ἀράχωβα τὸ δειλινό. Μᾶς ὠδήγησαν εἰς τὸ οἶκημα τῆς Πολιτοφυλακῆς, ὅπου ἦλθαν καὶ μ' ἐπεσκέφθησαν καὶ δύο κληρικοί, ὁ ἐφημέριος τοῦ Συντάγματος τῶν Ἐλασιτῶν καὶ ὁ διάκονος τῆς Ἀράχωβας. Ἦμουν πὰ σχεδὸν ξυπόλυτος, διότι τὰ παπούτσια μου εἶχαν ἐντελῶς φθαρῆ ἀπὸ τὴν διέλευσίν μας ἐπάνω ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Βοιωτίας, καὶ ἐζήτησα ἀπὸ τὸν διάκονο νὰ φροντίσῃ, ἐὰν μπορούσε, νὰ μοῦ εὔρῃ ἓνα ζευγάρι ἄρβυλα. Εἶχα μαζί μου χρομμένες δυὸ χρυσῆς λίρες καὶ τὶς ἐνεπιστεύθην. Δυστυχῶς αἱ ἐνέργειαι του δὲν ἀπέληξαν εἰς ἀποτέλεσμα καὶ ἔμενα πλέον μὲ τὶς παντοῦφλες, πὺν συνέπεσε νὰ ἔχω πάρει μαζί μου. Ὅταν ἐνύκτωσε, κατὰ τὰς 10, μᾶς μετέφεραν ἀπὸ τὸ κτίριον τῆς Πολιτοφυλακῆς εἰς τὸ ἐνδιαίτημα, ὅπου εἶχεν ἐν τῷ μεταξύ καταλύσθῃ ἡ ὅλη φάλαγγς. Ἦτανε ἓνα ἄθλιο σπίτι καὶ εὐτυχῶς ἀνεπαρκῆς νὰ περιλάβῃ τὴν ὁμάδα.

Λέτε «εὐτυχῶς»;

Μάλιστα, διότι, ἐὰν ζῶ σήμερον, τὸ ὀφείλω ἀκριβῶς εἰς αὐτὴν τὴν αἰτίαν. Ὅταν ἐφθάσαμε μὲ τοὺς τελευταίους πὺν εὗρισκοντο εἰς τὴν Πολιτοφυλακὴν, τὸν γηραιὸν στρατηγὸν Γαρέζον καὶ τὸν δικηγόρον Κορωναιὸν, ὁ ὁποῖος ἦταν ἄρρωστος καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἔπαθε καρδιακὸν παροξυσμὸν εἰς τὴν Ἀμφισσαν καὶ δυστυχῶς ἀπέθανε, δὲν ὑπῆρχε μέρος διὰ νὰ διανυκτερεύσωμε καὶ ἡμεῖς μέσα εἰς τὸ κατάλυμα τῆς φάλαγγος. Κάθε γωνία εἶχε καταληφθῇ καὶ δὲν ἀπέμενε χώρος παρὰ εἰς τὴν εἴσοδον καὶ τὴν ἐξωτερικὴν σκάλα. Ἐξω ὅμως ἐχιόνιζε. Τότε ἔβαλα

τις φωνές και εις τὰς ζωηροτάτας διαμαρτυρίας μου προσήλθαν δύο φρουροὶ Ἐλασίται, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἕνας, διὰ νὰ μὲ καθυσυγάσῃ, μοῦ ἐδίλωσεν ὅτι εἶχε πατέρα παπᾶ.

Καὶ δὲν ντρέπεσαι, παρετήρησα, ἀφοῦ ἔχεις και πατέρα εις τὴν ὑπηρεσία τοῦ Χριστοῦ, ν' ἀφίνης ἕναν δεσπότη νὰ σάπισῃ ἀπὸ τὸ γιονόνερο, ἔξω ἐδῶ στὶς σκάλες;

Τί μπορῶ νὰ κάμω ; ἦταν ἡ ἀπάντησίς του.

Νὰ φροντίσης νὰ ξαναπαῦμε ἔμεις οἱ τρεῖς ἐκεῖ ἀπὸ πού μᾶς πήρατε: εἰς τὰ γραφεῖα τῆς Πολιτοφυλακῆς, πού ἔχουν και φωτιά, και τέλος πάντων μπορεῖ κανεὶς σὲ κάποια γωνιά νὰ πέσῃ λίγο νὰ κοιμηθῇ. Πέες, παιδί μου, ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν πατέρα σου και φρόντισε.

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΟΜΗΡΟΙ ΜΕΤΑΦΕΡΟΝΤΑΙ ΕΚ ΝΕΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΟΦΥΛΑΚΗΝ

Ἡ ἐκκλησίαις ἀπέδωσε τὸ ποιούμενον, διότι εἶνε ἀναντίρητον ὅτι παραλλίλως μὲ τὰ κακὰ στοιχεῖα, πού ἀναβιοῦσαν εἰς τὴν σκοτεινὴν ἐκείνην περίοδον τὴν παλαιότεραν ἱστορίαν τῶν ληστοσυμμοριῶν τῆς ἑλληνικῆς ὑπαίθρου, ὑπῆρχαν εἰς τὰς τάξεις τοῦ ΕΛΑΣ και παιδιὰ τοῦ Λαοῦ, τὰ ὁποῖα εἶχαν παρασυρθῇ. Καὶ ἄλλα, πού δὲν μποροῦσαν ν' ἀντιδράσουν και εὐρίσκοντο ὑποχρεωμένα νὰ πειθαρχοῦν εἰς τὰς ἐντολάς τῶν καθοδηγητῶν και τῶν ἐπιτρόπων. Τὸ γεγονός πάντως εἶναι, ὅτι ὕστερα ἀπὸ ὀλίγον, μαζί μὲ τὸν στρατηγὸν Γαρέζον και τὸν δικηγόρον Κορωναῖον, ὠδηγούμεθα ἐκ νέου εἰς τὰ γραφεῖα τῆς Πολιτοφυλακῆς. Ἐκεῖ μᾶς ἔβαλαν εἰς ἕνα δωμάτιο τοῦ δευτέρου ὀρόφου διὰ νὰ κοιμηθοῦμε. Ἡ γιονοιδύελλα ἔξω ἐμαίνετο. Ἐκλείσα τὸ παράθυρο, ἀλλὰ κατὰ σύμπτωσιν ἔμεινε τὸ ἕνα παντζοῦρι του ἀνοικτό. Θὰ ἰδῆτε, ὅτι ὅλαι αὐταὶ αἱ λεπτομέρειαι ἔχουν τὴν σημασίαν των και ἔπαιξαν ἰδιάζοντα ρόλον εἰς τὴν ἐπακολουθήσασαν ἀπόδρασίν μου και δι' αὐτὸ τὰς ἀναφέρω τόσον ἀναλυτικῶς. Ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἐξ ἄλλου διὰ πρώτην φορὰν οἱ φύλακές μας μᾶς ἔδωσαν τροφήν, παρεσκευάσθη συσσίτιο ἀπὸ κάτι ψιλοφάσουλα και μᾶς διενεμήθη ἐπίσης και μία μερίδα ἄσπρου ψωμοῦ. Ὡρα 11η νυκτερινὴ (ἄκουσα πού ἐσήμανε τὸ ὄρολόγι τῆς πλατείας) πέσαμε νὰ κοιμηθοῦμε. Ἀπόλυτη σιωπὴ βασίλευε σ' ὅλη τὴν Ἀράχωβα και εἶχε νεκρωθῇ και ἡ κίνησις μέσα στὸ οἶκημα, ὅπου μᾶς κρατοῦσαν. Δὲν εἶχα ἔως τὴν ὥραν καμμιά ἀπολύτως πρόθεσι νὰ δραπετεύσω και ἀπεναντίας ἡ καλὴ στέγη ἐκείνης

τῆς νύκτας καὶ ἡ σχετικῶς ἀνθρωπινὴ τροφή μ' ἔκαμαν κάπως νὰ συνέλθω καὶ εἶχα ἡρεμήσει. Ἐνῶ ὁμως ἐκοιμώμουν, συνέβη ἀπότομος καὶ ριζικὴ μεταβολή: Εἶδα ἓνα ἀφάνταστο ὄνειρο, πὺν μὲ ἀνεστάστωσε. Ἐνα ὄνειρο τρομερό, συνταρακτικό, ἐφιαλτικό, πὺν νομίζω πὺς τὸ βλέπω ἀκόμη καὶ τώρα.

Τι ἀκριβῶς εἶδατε;

ΟΝΕΙΝΟΝ ΠΟΥ ΟΔΗΓΕΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΩΤΗΡΙΑΝ

Πὺς εἶχαν ἔλθει οἱ Ἐλασίται νὰ μᾶς πάρουν καὶ νὰ μᾶς ἐκτελέσουν. Μιὰ φωνὴ ἐντός μου μοῦ ἔλεγε ἐπίμονα: «Σήκω φύγε γιὰ νὰ γλυτώσης, γιὰτί θὰ σὲ κόψουν». Ἐγὼ ἐν τούτοις—στὸν ὕπνο μου πάντοτε—δὲν ἠθέλησα νὰ ὑπακούσω εἰς αὐτὴν τὴν παρότρυνσιν καὶ ἔτσι ἐν συνεχείᾳ ἔβλεπα πὺς οἱ δήμιοι εἶχαν προσέλθει καὶ μὲ τραβοῦσαν ἀπὸ τὰ πόδια διὰ νὰ ξυπνήσω καὶ νὰ μὲ ὀδηγήσουν εἰς τὸν τόπον τῆς ἐκτελέσεως. Τινάχτηκα τότε ἐντρομος ἐπάνω. Ξύπνησα. Δὲν συνέβαινε φυσικά τίποτε. Ὁ στρατηγὸς Γαρέζος κοιμώταν μακαρίως καὶ ὁ ἀτυχῆς Κορωναῖος βογγοῦσε ἀπὸ τοὺς πόνους του. Ἐγὼ ἤμουν κἀθιδρωσ καὶ ζωηρότατα ταραγμένος. Ἡρμήνευσα τὸ ὄλον ὄνειρον ὡς «φωνὴν Θεοῦ» καὶ ὡς ὑπόδειξιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔπρεπε διὰ τὴν σωτηρίαν μου νὰ πειθαρχήσω ἄνευ χρονοτριβῆς. Καὶ κατέληξα τότε εἰς τὴν ἀπόφασιν ν' ἀποπειραθῶ νὰ δραπετεύσω ἀμέσως. Τίποτε δὲν μὲ κρατοῦσε. Μοῦ ἐκαρφώθηκε ἡ ἔμμονος ἰδέα, ὅτι ἐὰν τυχὸν δὲν ἔφευγα τὴν ἴδια ὥρα, τὸ τέλος μου ἐπέκειτο τραγικόν. Ἀλλὰ πὺς ν' ἀποδράσω ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὸ οἶκημα τῆς Πολιτοφυλακῆς καὶ τὴν πλατεῖα τῆς Ἀράχωβας, ὅπου κυκλοφοροῦσαν πληθωρικῶς οἱ Ἐλασίται; Σηκώθηκα ἐπάνω διὰ νὰ κατοπτρεύσω τὰ πράγματα καὶ νὰ ἰδῶ τί θὰ μπορούσα νὰ κάμω. Τὸ ἓνα παντζοῦρι τοῦ παραθύρου, ὅπως προανέφερα, εἶχε κατὰ σύμπτωσιν μείνει ἀνοιχτόν. Ἐσκυψα λοιπὸν καὶ ἐκύτταξα εἰς τὴν πλατεῖαν, πὺν ἦταν ἀκόμη φωτισμένη. Εἶδα, ὅτι μερικοὶ Ἐλασίται ἐφόρτωναν πολεμικὸν ὕλικὸν εἰς δύο-τρία φορτηγὰ αὐτοκίνητα. Ἐσκέφτηκα ὅτι—ἡ ὥρα κτύπησε σὲ μιὰ στιγμὴ 2 ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα—σὲ λίγο ἡ φόρτωσις θὰ ἐτελείωνε καὶ ἴσως ἡ πλατεῖα ν' ἀδειαζε, ὁπότε θὰ ἤμποροῦσα ν' ἀποτολήμω ἔξοδον. Ἄρχισα, λοιπὸν, ν' ἀπαγγέλλω τὸν Ὅρθρον, τὸν Ἐξάψαλμον γιὰ νὰ τονωθῶ καὶ συγχρόνως νὰ περάσῃ ἓνα κάποιον χρονικὸν διάστημα. Μετὰ μισὴ ὥρα πράγματι ἤκουσα θόρυβον μηχανῶν ἀναχωρούντων αὐτοκινήτων. Ἡ πλατεῖα—ἔσκυψα ἀπὸ τὸ παράθυρο καὶ ξαναεἶδα—ἦταν πλέον ἐντελῶς

ἔρημος. Ἡ μεγάλη στιγμή ἔφθανε. Ἡ ἐξωτερικὴ διαδρομὴ ἐνεφανίζετο ἐκ πρώτης ὄψεως ὡς μὴ ἐγκλείουσα πολλοὺς κινδύνους. Ἀλλὰ προέβαλε τότε ἀγωνιῶδες τὸ ἐρώτημα : Πῶς προηγουμένως θὰ κατώρθωνα νὰ βγῶ ἀπὸ τὸ οἶκημα τῆς Πολιτοφυλακῆς ; Εἰς τὸ πρῶτον πάτωμα ὑπῆρχαν καμμιά δεκαπενταριὰ Ἐλασίται. Πῶς θὰ περνοῦσα μπροστά τους χωρὶς νὰ μὲ πάρουν εἶδησι ; Ἐπροχώρησα τότε μὲ κάθε προσοχὴ καὶ προφύλαξι πρὸς τὴν πόρτα τοῦ δωματίου, πού εὐτυχῶς δὲν εἶχαν σκεφθῆ νὰ τὴν κλειδώσουν, τὴν ἀνοίξα καὶ ἀκροάσθηκα : Λειτουργοῦσε στὸ κάτω πάτωμα ἓνα τηλέφωνο καὶ ἤκούετο ρυθμικὴ καὶ μονότονη ἢ φωνὴ τοῦ τηλεφωνητοῦ τῆς ὑπηρεσίας, πού μετεβίβαζε διὰ τοῦ σύρματος κάποια «διαταγὴ». Τώρα τί ἔπρεπε νὰ κάμω ;...

Ὁ Σεβασμιώτατος Κορυτσαῖς, ἀποφασισμένος νὰ διακινδυνεύσῃ τὰ πάντα, δὲν ἐδίστασε. Προηγουμένως μόνον ἀπηυθύνθη πρὸς τὸν συγκρατούμενόν του δικηγόρον Κορωνάιον, ὁ ὁποῖος βογοῦσε ἀπὸ τοὺς πόνους, καὶ ἦταν μὲν πεσμένος, ἀλλὰ πραγματικὰ δὲν ἐκοιμᾶτο. Τὸν ἠρώτησεν, ἐὰν θὰ ἤθελε νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ. Ὁ ταλαίπωρος ὅμως συνόμηρός του δὲν ἦταν εἰς θέσιν νὰ συμμερισθῆ τὴν ἀπόπειραν ἀποδράσεως.

Καὶ συνεχίζει ὁ διαπρεπὴς ἱεράρχης :

«Ἄνοιξα τότε τὴν πόρτα, ἀφοῦ προηγουμένως ἔκαμα τὸν σταυρό μου, καὶ προχώρησα διὰ νὰ ἐπιχειρήσω νὰ κατεβῶ τὴν σκάλα. Μέσα ὅμως εἰς τὸ σκοτάδι δὲν μποροῦσα νὰ διακρίνω τίποτε καὶ ἔτσι, μόλις ἔπιασα τὸ κάγκελο, γλύστρησα κι' ἄρχισα κρατούμενος ὅμως ἀπὸ τὸ κάγγελο νὰ γκρεμίζωμαι πρὸς τὰ κάτω. Πόσας ἐν τούτοις ἀδήλους δυνάμεις περικλείει ὁ ἄνθρωπος ! Εἰς ἐκείνην τὴν δύσκολον ὥραν, εἰς μίαν ὑπερτάτην προσπάθειαν, ἐπέτυχα νὰ κρατηθῶ, νὰ πιασθῶ καλὰ καὶ νὰ ξαναγυρίσω χωρὶς θόρυβον πρὸς τὰ ἐπάνω, διὰ νὰ κατοπτεύσω ὁμαλῶς τὰ πράγματα, προτοῦ ν' ἀποτολμήσω τὴν τελειωτικὴν ἐξόρμησιν. Ἀλλὰ τί εἶδους ἀνίχνευσιν καὶ κατατόπτεισιν μποροῦσα νὰ κάμω, ὅταν τὸ σκοτάδι ἦταν πυκνότατο, ἐγὼ δὲ τὴν ὥρα πού μᾶς ἔφερναν, μὴ ἔχοντας κατὰ νοῦν νὰ ἐπιχειρήσω δραπέτευσιν, δὲν εἶχα προσέξει ποίαν διάταξιν εἶχαν τὰ πράγματα μέσα εἰς τὴν ἔδραν τῆς Πολιτοφυλακῆς. Στάθηκα λοιπὸν ἓνα κάποιο χρονικὸν διάστημα καὶ προσπαθοῦσα νὰ συνηθίσω τὸ πυκνὸν ἔρεβος, πού ἐκάλυπτε μὲ τὸν μαῦρον μανδύαν του τὰ πάντα, καὶ νὰ πάρω μιὰ ἰδέα περὶ τοῦ ποῦ ἀκριβῶς ἐκοιμῶντο οἱ στρατωνισμένοι ἐντὸς τοῦ οἰκήματος Ἐλασίται.

Καὶ τὰ καταφέρατε ;

τῆς νύκτας καὶ ἡ σχετικῶς ἀνθρώπινῃ τροφῇ μ' ἔκαμαν κάπως νὰ συνέλθω καὶ εἶχα ἡρεμήσει. Ἐνῶ ὅμως ἐκοιμώμουν, συνέβη ἀπότομος καὶ ριζικὴ μεταβολή: Εἶδα ἓνα ἀφάνταστο ὄνειρο, ποῦ μὲ ἀνεστάτωσε. Ἐνα ὄνειρο τρομερό, συνταρακτικό, ἐφιαλτικό, ποῦ νομίζω πὼς τὸ βλέπω ἀκόμη καὶ τώρα.

Τὶ ἀκριβῶς εἶδατε;

ONEINON ΠΟΥ ΟΔΗΓΕΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΩΤΗΡΙΑΝ

Πὼς εἶχαν ἔλθει οἱ Ἐλασίται νὰ μᾶς πάρουν καὶ νὰ μᾶς ἐκτελέσουν. Μιὰ φωνὴ ἐντός μου μοῦ ἔλεγε ἐπίμονα: «Σήκω φύγε γιὰ νὰ γλυτώσης, γιατί θὰ σὲ κόψουν». Ἐγὼ ἐν τούτοις —στὸν ὕπνο μου πάντοτε— δὲν ἠθέλησα νὰ ὑπακούσω εἰς αὐτὴν τὴν παρότρυνσιν καὶ ἔτσι ἐν συνεχείᾳ ἔβλεπα πὼς οἱ δῆμιοι εἶχαν προσέλθει καὶ μὲ τραβοῦσαν ἀπὸ τὰ πόδια διὰ νὰ ξυπνήσω καὶ νὰ μὲ ὀδηγήσουν εἰς τὸν τόπον τῆς ἐκτελέσεως. Τινάχτηκα τότε ἐντρομος ἐπάνω. Ξύπνησα. Δὲν συνέβαινε φυσικὰ τίποτε. Ὁ στρατηγὸς Γαρέζος κοιμώταν μακαρίως καὶ ὁ ἀτυχῆς Κορωναῖος βογγοῦσε ἀπὸ τοὺς πόνους του. Ἐγὼ ἤμουν κἀθιδρωσ καὶ ζωηρότατα ταραγμένος. Ἡρμήνευσα τὸ ὄλον ὄνειρον ὡς «φωνὴν Θεοῦ» καὶ ὡς ὑπόδειξιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔπρεπε διὰ τὴν σωτηρίαν μου νὰ πειθαρχήσω ἄνευ χρονοτριβῆς. Καὶ κατέληξα τότε εἰς τὴν ἀπόφασιν ν' ἀποπειραθῶ νὰ δραπετεύσω ἀμέσως. Τίποτε δὲν μὲ κρατοῦσε. Μοῦ ἐκαρφώθηκε ἡ ἔμμονος ἰδέα, ὅτι ἐὰν τυχόν δὲν ἔφευγα τὴν ἴδια ὥρα, τὸ τέλος μου ἐπέκειτο τραγικόν. Ἀλλὰ πὼς ν' ἀποδράσω ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὸ οἶκημα τῆς Πολιτοφυλακῆς καὶ τὴν πλατεῖα τῆς Ἀράχωβας, ὅπου κυκλοφοροῦσαν πληθωρικῶς οἱ Ἐλασίται; Σηκώθηκα ἐπάνω διὰ νὰ κατοπτρεύσω τὰ πράγματα καὶ νὰ ἰδῶ τί θὰ μπορούσα νὰ κάμω. Τὸ ἓνα παντζοῦρι τοῦ παραθύρου, ὅπως προανέφερα, εἶχε κατὰ σύμπτωσιν μείνει ἀνοιχτόν. Ἐσκυψα λοιπόν καὶ ἐκύτταξα εἰς τὴν πλατεῖαν, ποῦ ἦταν ἀκόμη φωτισμένη. Εἶδα, ὅτι μερικοὶ Ἐλασίται ἐφόρτωναν πολεμικὸν ὑλικὸν εἰς δύο-τρία φορητὰ αὐτοκίνητα. Ἐσκέφτηκα ὅτι—ἡ ὥρα κτύπησε σὲ μιὰ στιγμὴ 2 ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα—σὲ λίγο ἡ φόρτωσις θὰ ἐτελείωνε καὶ ἴσως ἡ πλατεῖα ν' ἀδειάζε, ὅποτε θὰ ἤμποροῦσα ν' ἀποτολήμῃσω ἔξοδον. Ἀρχισα, λοιπόν, ν' ἀπαγγέλλω τὸν Ὁρθρον, τὸν Ἐξάψαλμον γιὰ νὰ τονωθῶ καὶ συγχρόνως νὰ περάσῃ ἓνα κάποιον χρονικὸν διάστημα. Μετὰ μισὴ ὥρα πράγματι ἤκουσα θόρυβον μηχανῶν ἀναχωρούντων αὐτοκινήτων. Ἡ πλατεῖα—ἔσκυψα ἀπὸ τὸ παράθυρο καὶ ξαναεἶδα—ἦταν πλέον ἐντελῶς

ἔρημος. Ἡ μεγάλη στιγμή ἔφθανε. Ἡ ἐξωτερικὴ διαδρομὴ ἐνεφανίζετο ἐκ πρώτης ὄψεως ὡς μὴ ἐγκλείουσα πολλοὺς κινδύνους. Ἀλλὰ προέβαλε τότε ἀγωνιῶδες τὸ ἐρώτημα : Πῶς προηγουμένως θὰ κατώρθωνα νὰ βγῶ ἀπὸ τὸ οἶκημα τῆς Πολιτοφυλακῆς ; Εἰς τὸ πρῶτον πάτωμα ὑπῆρχαν καμμιὰ δεκαπενταριὰ Ἐλασίται. Πῶς θὰ περνοῦσα μπροστά τους χωρὶς νὰ μὲ πάρουν εἶδησι ; Ἐπροχώρησα τότε μὲ κάθε προσοχὴ καὶ προφύλαξι πρὸς τὴν πόρτα τοῦ δωματίου, πού εὐτυχῶς δὲν εἶχαν σκεφθῆ νὰ τὴν κλειδώσουν, τὴν ἀνοιξα καὶ ἀκροάσθηκα : Λειτουργοῦσε στὸ κάτω πάτωμα ἓνα τηλέφωνο καὶ ἤκούετο ρυθμικὴ καὶ μονότονη ἡ φωνὴ τοῦ τηλεφωνητοῦ τῆς ὑπηρεσίας, πού μετεβίβαζε διὰ τοῦ σύρματος κάποια «διαταγὴ». Τώρα τί ἔπρεπε νὰ κάμω ;...»

Ὁ Σεβασμιώτατος Κορυτσᾶς, ἀποφασισμένος νὰ διακινδυνεύσῃ τὰ πάντα, δὲν ἐδίστασε. Προηγουμένως μόνον ἀπηυθύνθη πρὸς τὸν συγκρατούμενόν του δικηγόρον Κορωναῖον, ὁ ὁποῖος βογοῦσε ἀπὸ τοὺς πόνους, καὶ ἦταν μὲν πεσμένος, ἀλλὰ πραγματικὰ δὲν ἐκοιμᾶτο. Τὸν ἠρώτησεν, ἐὰν θὰ ἤθελε νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ. Ὁ ταλαίπωρος ὅμως συνόμηρός του δὲν ἦταν εἰς θέσιν νὰ συμμερισθῆ τὴν ἀπόπειραν ἀποδράσεως.

Καὶ συνεχίζει ὁ διαπρεπὴς ἱεράρχης :

«Ἐνοιξα τότε τὴν πόρτα, ἀφοῦ προηγουμένως ἔκαμα τὸν σταυρό μου, καὶ προχώρησα διὰ νὰ ἐπιχειρήσω νὰ κατεβῶ τὴν σκάλα. Μέσα ὅμως εἰς τὸ σκοτάδι δὲν μποροῦσα νὰ διακρίνω τίποτε καὶ ἔτσι, μόλις ἔπιασα τὸ κάγκελο, γλύστρησα κι' ἄρχισα κρατούμενος ὅμως ἀπὸ τὸ κάγγελο νὰ γκρεμίζωμαι πρὸς τὰ κάτω. Πόσας ἐν τούτοις ἀδήλους δυνάμεις περικλείει ὁ ἄνθρωπος ! Εἰς ἐκείνην τὴν δύσκολον ὥραν, εἰς μίαν ὑπερτάτην προσπάθειαν, ἐπέτυχα νὰ κρατηθῶ, νὰ πιασθῶ καλὰ καὶ νὰ ξαναγυρίσω χωρὶς θόρυβον πρὸς τὰ ἐπάνω, διὰ νὰ κατοπτεύσω ὁμαλῶς τὰ πράγματα, προτοῦ ν' ἀποτολήμω τὴν τελειωτικὴν ἐξόρμησιν. Ἀλλὰ τί εἶδους ἀνίχνευσιν καὶ κατατόπτεισιν μποροῦσα νὰ κάμω, ὅταν τὸ σκοτάδι ἦταν πυκνότατο, ἐγὼ δὲ τὴν ὥρα πού μᾶς ἔφερναν, μὴ ἔχοντας κατὰ νοῦν νὰ ἐπιχειρήσω δραπέτεισιν, δὲν εἶχα προσέξει ποίαν διάταξιν εἶχαν τὰ πράγματα μέσα εἰς τὴν ἔδραν τῆς Πολιτοφυλακῆς. Στάθηκα λοιπὸν ἓνα κάποιο χρονικὸν διάστημα καὶ προσπαθοῦσα νὰ συνηθίσω τὸ πυκνὸν ἔρεβος, πού ἐκάλυπτε μὲ τὸν μαῦρον μανδύαν του τὰ πάντα, καὶ νὰ πάρω μιὰ ἰδέα περὶ τοῦ ποῦ ἀκριβῶς ἐκοιμῶντο οἱ στρατωνισμένοι ἐντὸς τοῦ οἰκήματος Ἐλασίται.

Καὶ τὰ καταφέρατε ;

Χάρις εἰς τὸ ἐξῆς γεγονός : Ὁ τηλεφωνητὴς ἀνοίξε κάποτε τὴν πόρτα τοῦ διαμερίσματός του, βγῆκε γιὰ μιὰ στιγμή ἔξω καὶ ξαναγύρισε. Αὐτὸ ἦταν ἀρκετό.

Διὰ ν' ἀντιληφθῆτε ποῦ ἦσαν οἱ φύλακές σας ;

Ο ΔΙΑΔΡΟΜΟΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΚΟΙΜΩΜΕΝΟΥΣ ΕΛΑΣΙΤΑΣ

Ἀκριβῶς. Μὲ τὸ ἀνοιγμα τοῦ «τηλεφωνικοῦ θαλάμου» ἐφωτίσθη γιὰ λίγο ὁ διάδρομος. Ἐπωφελήθη καὶ ἀστραπιαίως διεπίστωσα, ὅτι καμμιά δεκαπενταριά πολιτοφύλακες εἶχαν πέσει στὸ διάδρομο καὶ ἐκοιμῶντο καὶ ἀκόμη, ὅτι ἔνθεν καὶ ἔνθεν αὐτοῦ τοῦ διαδρόμου εἰς τὰ ἄκρα ὑπῆρχε ἀπὸ μιὰ πόρτα. Ποιὰ τώρα ἦταν ἡ ἐξωτερικὴ τοῦ δρόμου; Αὐτὸ δὲν ἦταν δυνατόν νὰ τὸ προσδιορίσω. Θὰ ἐπῆγαινα εἰς τὴν τύχη. Πράγματι. Περίμενα νὰ ξαναγυρίσω ὁ τηλεφωνητὴς στὸ μέρος του καὶ ἀμέσως, χωρὶς νὰ χάσω καιρό, ἠκολούθησα τὴν δεξιὰν πλευρὰν τοῦ διαδρόμου, ὅπου οἱ κοιμώμενοι Ἐλασίται δὲν ἦσαν τόσοσὸν πολυάριθμοι, Προχωροῦσα ἀπὸ τὴν μέση, χωρὶς ἄμεσον κίνδυνον νὰ τοὺς πατήσω. Σιγά-σιγά ἔφθασα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰς τὴν πόρτα. Εὐτυχῶς καὶ αὐτὴ ἦταν ξεκλείδωτη. Ἀνοίγω, βγαίνω, ἔξω ψυχῇ. Ἀναπνέω μὲ ἀνακούφισιν, ἀλλ' ἡ ἱκανοποίησίς μου ἀκαριαίως μετατρέπεται εἰς ἀπογοήτευσιν. Κάτω εἶναι πλάκες : Ἐβγῆκα δηλ. εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ σπιτιοῦ καὶ ὄχι εἰς τὸν δρόμον.

Καὶ τότε ;

Ξαναγυρίζω. Διασκελίζω ἐκ νέου τὴν πόρτα καὶ νά, εἶμαι πάλιν εἰς τὸν διάδρομον. Αὐτὴν τὴν φορὰν ἡ ἀγωνία μου εἶναι διπλῆ. Ὅχι διότι εὐρέθηκα ὑποχρεωμένος νὰ γυρίσω εἰς τὰ βήματά μου, ἀλλὰ πρωτίστως διότι διὰ νὰ φθάσω εἰς τὴν πόρτα τοῦ δρόμου, ποῦ τώρα ξέρω καλὰ, ὅτι εἶναι ἐκείνη ποῦ ὑπάρχει εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τοῦ διαδρόμου, δὲν ὑπάρχει ἄλλη διέξοδος : Πρέπει νὰ περάσω ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς κοιμωμένους Ἐλασίτας ποὺ ἔχουν δημιουργήσει μὲ τὰ σώματά των ἕνα φυσικὸν ἔμπόδιον, τὸ ὁποῖον φράσσει ἔντελῶς τὴν ὁδὸν τῆς ἀποχωρήσεως.

ΕΠΑΝΩ ΑΠΟ ΤΑ ΣΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΟΦΥΛΑΚΩΝ

Ἀλλὰ, σὰς ἐπαναλαμβάνω, εἰς τὰς κρίσιμους στιγμὰς ὁ ἄνθρωπος γίνεται διαφορετικὸς καὶ ἀποτολμᾷ πράγματα, ποὺ ὀμαλῶς θεωρεῖ παρακινδυνευμένον ἀκόμη καὶ νὰ τὸ συλλογισθῆ. Ἔτσι κι' ἐγὼ δὲν ξέρω ἀπὸ ποιά ἀόρατον δύναμιν ἐμπνεόμενος

καὶ ἐμψυχούμενος ἐπροχώρησα καὶ ἄρχισα νὰ πατῶ ἐπάνω εἰς τὰ σώματα τῶν κοιμισμένων Ἑλασιτῶν γιὰ νὰ βγῶ στὸ δρόμο. Ἐπειδὴ δὲ ἐσκέφθην, ὅτι μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς θὰ μισοξυπνοῦσαν, ἔτσι πὺν τοὺς πατοῦσα ἢ τοὺς ἔσπρωχνα γιὰ ν' ἀνοίξω δίοδον καὶ ὅτι θὰ ἦταν ἐπικίνδυνον γιὰ μένα, ἐὰν ἀντελαμβάνοντο μιὰ σιωπηλὴ σκιὰ νὰ διολισθαίνῃ ἀπὸ ἐπάνω τους, ἴσως νὰ ὑπωπτεύοντο, ἐπεστράτευσα ὄχι πλέον τόλμην, ἀλλὰ θράσος.

Καὶ τί ἐκάνατε ;

ἘΟ Σεβασμιώτατος ἐπεξηγεῖ :

Ἐνῶ ἐκεῖνοι μουρμούριζαν καὶ διεμαρτύροντο, διότι τοὺς ἐπιτιμοῦσα ζωηρῶς, πὺν εἶχαν πιάσει τὸν διάδρομον καὶ ἐδυσχέραιναν τὴν κυκλοφορίαν, φυσικὰ κανεῖς καὶ μάλιστα ἐπάνω εἰς τὸν ὕπνο του δὲν ἐφραντάσθηκε, ὅτι ἦταν ὁ κρατούμενος Δεσπότης, ἐκεῖνος πὺν τοὺς ἔλεγε νὰ βγάλουν τὸν «σκασμὸ» καὶ μάλωνε γιὰ τὸ μέρος πὺν εἶχαν πέσει νὰ κοιμηθοῦν. Σίγουρα ὅλοι θὰ ἐνόμισαν, ὅτι τοὺς μιλοῦσε κάποιος καπετάνιος ἢ ἄλλος ἀξιωματοῦχος τοῦ ΕΛΑΣ. Χωρὶς λοιπὸν νὰ βγάλουν λέξι ἢ ὀπωσδήποτε ν' ἀντιδράσουν μ' ἀφήσαν κι' ἔφθασα ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ἐξώθυρα. Φοβόμουν πρὸ πάντων μὴ ἐπηρεασθῆ ὁ τηλεφωνητής. Δι' αὐτὸ μὲ καρδιοκτύπι μεγάλο τραβῶ τὸ μοχλὸ τῆς πόρτας. Εὐτυχῶς ξεκλείδωτη. Καὶ νά, εἶμαι ὀριστικῶς στὸ δρόμο.

ΔΡΟΜΑΙΑ ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΖΕΜΕΝΟ

Ἡ πλατεῖα τῆς Ἀράχovas σκοτεινὴ, ἀπὸ ἓνα καφενεῖο μόνον ἤρχετο λίγο φῶς. Ἐπισκοπῶ τὰ πέριξ προσεκτικὰ, ἀλλὰ δὲν διέκρινα πουθενὰ ψυχὴ ζῶσα. Εἶχα ἄλλως τε συνεπίκουρον τὸν οὐρανὸ : Ἡ χιονοθύελλα ἐπανήρχετο. Τὸ χιονόνερο ἔπεφτε διαπεραστικὸ καὶ ἐνοχλητικὸ καὶ φυσικὰ εἰς τὰς 3 ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα κανεῖς χωρὶς δικαιολογημένην αἰτίαν δὲν θὰ ἦταν δυνατὸν μὲ τέτοιο καιρὸ νὰ κυκλοφορῆ εἰς τὴν κωμόπολιν. Δὲν ἔχασα τότε δευτερόλεπτο. Εἶχα δέσει τίς παντοῦφλες μου—παπούτσια δὲν διέθετα πλέον— μὲ κάτι σχοινιά. Ἄρχισα νὰ περπατῶ γλήγορα. Εἶναι ἀπερίγραπτον τὸ συναίσθημα πὺν μὲ κατεῖχε. Ἐνόμιζα, ὅτι εἶχα ξαναγεννηθῆ. Οὔτε κούρασιν, οὔτε ταλαιπωρίες, οὔτε κακώσεις, οὔτε τὸ ἔλκος μου, οὔτε τὰ 65 μου χρόνια. Τίποτε. Ἐτρεχα σχεδὸν σὰν παλληκάρι 20 ἐτῶν καὶ ἐνόμιζα πὺς ἤμουν ἄλλος ἀνθρωπος ξένος πρὸς τὴν ὄλην τραγικὴν δοκιμασίαν, πὺν εἶχα γνωρίσει. Εἶναι, σᾶς βεβαιῶ καὶ πάλιν, ἀσύλληπτον τὸ ποῖαν

παρακαταθήκην ἀδήλου ζωτικότητος διαθέτει ὁ ὄργανισμός μας καὶ τὴν προβάλλει σὲ κἄτι τέτοιες στιγμές.

Καὶ ποῦ ἐπήγατε, Σεβασμιώτατε ;

Νὰ μείνω μέσα εἰς τὴν Ἀράχωβα ; ἐσκέφτηκα, ὅτι θὰ ἦτο παραφροσύνη, διότι τὸ σχῆμά μου δὲν θὰ μοῦ ἐπέτρεπε νὰ κρυφθῶ πουθενὰ καὶ φυσικά, ὅταν οἱ κάτοικοι θὰ ἐπέζοντο κανεὶς δὲν θὰ μποροῦσε νὰ μὲ κρατήσῃ κρυμμένο. Ἄλλ' οὔτε καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀράχωβα ὑπῆρχε κοντινὸ μέρος, ὅπου θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εὔρω καταφύγιο. Μόλις πηδώντας τὰ κτιστὰ σκαλοπάτια ποῦ κατέβαζαν εἰς τὴν πλατεῖα, ἐπῆρα τὸν κύριον δρόμον τῆς βυθισμένης εἰς τὸν ὕπνο ὄρεινῆς κωμοπόλεως, καὶ σὰν ἐβγῆκα εἰς τὴν ὑπαιθρον, ἀντελήφθην ὅτι ἕως τὸ βάθος τοῦ ὀρίζοντος ἐξετείνοντο ἀτελείωτα ἀμπέλια ποῦ καὶ αὐτὰ ἦσαν ἀκατάλληλα διὰ νὰ καλύψουν τὴν φυγὴν μου. Ἦταν προφανές, ὅτι ἔπρεπε νὰ φθάσω τὸ ταχύτερον εἰς τὸ Ζεμενό, ὅπου ἡ σύνδενδρος περιοχὴ θὰ μοῦ ἐπέτρεπε νὰ διαφύγω τυχὸν καταδίωξιν. Ἦδη ἐνῶ περπατοῦσα γρήγορα στὸν δημόσιον δρόμον διέκοινα κάποιον ποῦ ἐρχότανε ἀπὸ τὴν ἀντίθετον πλευρὰν πρὸς τὰ ἐπάνω, παρεμέρισα, καὶ ἔπεσα εἰς τὸν λάκκο ἀμπελιῶνος καὶ ἐκεῖνος προσπέρασε χωρὶς νὰ μ' ἀντιληφθῆ. Ἄλλ' ἐὰν ἤρχοντο εἰδικῶς ἔοπισω μου πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ τοὺς ξεγελάσω. Αὐτὸ τὸ ἀγωνιῶδες πρόβλημα μ' ἀπασχολοῦσε, ἐνῶ ἐπετάχυνα τὸ βῆμα καὶ αὐτὸ ἐνετάθη εἰς βαθμὸν σχεδὸν ἀπογνώσεως, ὅταν μέσα εἰς τὴν ἀπέραντη νυκτερινῇ ἡσυχίᾳ ἄκουσα ξαφνικὰ ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Ἀράχωβας νὰ ἔρχωνται φωνές : Μιλοῦσαν γωνιά. Νὰ εἶχεν ἄραγε, ἀνακαλυφθῆ, ὅτι ἐδραπέτευσα καὶ ν' ἀφεώρα ἔμένα τὸ περιεχόμενον ποῦ διελαλεῖτο ; Ἐξείνην τὴν στιγμὴν δὲν μποροῦσα νὰ ξέρω. Ὑπέθετα μόνον».

ΚΡΕΜΑΣΜΕΝΟΣ ΕΙΣ ΤΟ ΒΑΡΑΘΡΟΝ ΦΘΑΝΟΥΝ ΟΙ ΕΛΑΣΙΤΕΣ

Ὁ μητροπολίτης Κορυτσᾶς εὐρίσκεται εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου κατὰ τὰς 3 1/2 τὸ πρωτὶ τῆς 10 πρὸς τὴν 11 Ἰανουαρίου, διασχίζει ἐν τάχει τὸν δημόσιον δρόμον, ποῦ ὀδηγεῖ πρὸς τὸ Ζεμενό, ἐνῶ οἱ Ἐλασίται εἶχον ἀντιληφθῆ, ὅτι εἶχεν ἀποδράσει καὶ συνεχίζει :

« Πάντως τὰ ἠχητικὰ ἀγριοπά μηνύματα, ποῦ ἔφερε πρὸς τὸ μέρος μου ὁ ψυχρὸς ἄνεμος τοῦ Ἰανουαρίου, μ' ἐχαλύβδωναν εἰς τὴν προσπάθειαν διαφυγῆς καὶ ἐπετάχυνα ὅσο μποροῦσα τὸ βῆμα. Πατοῦσα μόνον ἐκεῖ ποῦ ἐμαύριζε· διότι ὅποιο ση-

μείον τοῦ δρόμου ἐγυάλιζε, ἦσαν νερά. Αἰφνιδίως μοῦ φάνηκε πὼς ἄκουσα πίσω μου καλπασμὸν ἀλόγου. Τὰ ἔχασα ἀκόμη πιὸ πολὺ καὶ ἐπάνω εἰς τὴν παραζάλη μου στὸ γύρισμα μιᾶς γεφύρας πατῶ ξαφνικὰ σὲ κάτι ποῦ μαύριζε καὶ ἐντρομος αἰσθάνομαι, ὅτι δὲν ἔχω πατήσει στὸ ἔδαφος! Γέρονω στὸ κενὸν καὶ ἀντιλαμβάνομαι, ὅτι πάτησα στὸ ἀνοιγμα μιᾶς βαθειᾶς χαράδρας. Ἀστραπιαίως ὅμως ὅσον καὶ ἐνστικτωδῶς τὸ γερὸν μπαστοῦνι, ποῦ κρατῶ, τὸ ἐνσφηνώνω σ' ἓνα πυκνὸ στρωμα λάσπης ποῦ ἦταν συσσωρευμένη κάτω ἀπὸ τὸ στόμιον τοῦ ἀνοίγματος τῆς χαράδρας. Ἡ κίνησις εὐτυχῶς εἶναι ἐντονη καὶ δραστική. Τὸ μπαστοῦνι σφηνώνεται βαθειά καὶ ἐγὼ πέφτωντας κρεμιέμαι πιά σὰν σταφύλι ἀπὸ τὴν ἄκρη τοῦ ξύλου, ποῦ τὸ κρατῶ γερά. Τὴν ἴδια στιγμή περνᾷ ἐπάνω ἀπὸ τὴν γέφυρα ὁ ἵππεύς, ποῦ εἶχα ἀκούσει νὰ ἔρχεται ἀπὸ τὸν δρόμον τοῦ Ζεμενοῦ. Κοντοστέκεται καὶ κυττάζει τριγύρω. Εἶναι φανερὸν ὅτι ψάχνει νὰ εὔρη κάτι. Καὶ ἀντιλαμβάνεσθε φυσικὰ τί ἦταν αὐτὸ ποῦ ζητοῦσε. Ἐὰν διατηροῦσα ἄλλως τε τὴν παραμικροτέραν ἀμφιβολίαν, δὲν ἐπέρασε πολλὴ ὥρα, ποῦ ἦλθεν ἄλλο σαφέστερον γεγονὸς ποῦ μ' ἔπεισεν ἀπολύτως : Οἱ Ἐλασιῖται εἶχαν πάρει εἶδησι ποῦ τοὺς ξέφυγα, διέταξαν γενικὸ συναγερομὸ καὶ μὲ κατεδίωκαν ἤδη μὲ ἀφάνταστον λύσαν...

Πῶς τὸ διεπιστώσατε ;

Ἔως ὅτου κατορθώσω μετὰ ἀγωνιώδη προσπάθειαν νὰ εὔρω τρόπο νὰ πιασθῶ ἀπὸ τὴν ἄκρη τῶν βράχων καὶ νὰ ἀνέβω ἀπὸ τὸν λάκκον, ποῦ ἔχαινε κάτω ἀπὸ τὴν γέφυρα, ἔφθασεν εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος καὶ κουστοδιά πεζῶν Ἐλασιτῶν. Ἐγὼ εἶχα γίνει ἓνα μὲ τοὺς βράχους καὶ εἶχα κολλήσει ἐπάνω στὴ λάσπη. Οἱ πολιτοφύλακες σταμάτησαν ἐπάνω εἰς τὴν γέφυρα καὶ ἔφθασαν ἕως ἐμὲ καθαρὰ— δὲν ἀπειχαν ἄλλως τε περισσότερο ἀπὸ πέντε μέτρα οἱ «συναγωνιστὰὶ ἀκοιόνταν αἱ συνομιλίας των :

«Ποῦ θὰ μᾶς πάη : ἔλεγε προφανῶς ὁ ἐπὶ κεφαλῆς : Θὰ τὸν πιάσουμε καὶ ἅμα τὸν βάλουμε πάλι στὰ χέρια μας θὰ τὸν γδάρουμε, μωρὲ παιδιά, καὶ ὕστερα κομματάκια-κομματάκια θὰ τὸν ρίξουμε στὰ τσακάλια...».

Κρατοῦσα καὶ τὴν ἀναπνοή μου ἀκόμη διὰ νὰ μὴ τυχὸν καὶ μ' ἀντιληφθοῦν. Ἐκαμαν δὲ μακρὸν σταθμὸν εἰς τὸ σημείον ἐκεῖνο, πράγμα ποῦ ἐδείκνυε καθαρὰ, ὅτι ὑπωπτεύοντο, ὅτι ἦτο ἐνδεχόμενον νὰ ἦμουν χωμένος μέσα εἰς τοὺς ὄγκους τῶν βράχων καὶ τῆς λάσπης, ποῦ τὸ πυκνὸ σκοτάδι μετέβαλλεν εἰς κρυψῶνας, ποῦ ἦταν ἀδύνατον ἐκείνην τὴν στιγμήν νὰ ἐρευνηθοῦν ἐπιμελῶς καὶ ἀκινδύνως. Ἡ ἀγωνία μου ὅμως ἐνετάθη,

ὄταν σὲ λίγο ἢ ζουστωδία ἀπεμακρύνθη, ἀλλ' ἀφῆκεν ἐπάνω εἰς τὴν γέφυραν ἓνα σκοπό ! Αὐτὸς δὲ δὲν περιορίσθη νὰ ἔλθῃ ἕως τὴν ἄκρῃ τῆς γεύρας : Κατέβηκε καὶ μέσα εἰς τὸ λάκκο καὶ ἔφθασε—προχωρώντας κατ' εὐθείαν κατ' ἐπάνω μου !—εἰς ἔλαχίστην ἀπόστασιν ἀπὸ τὸ μέρος, ὅπου εἶχα προσκολληθῆ ὀλόκληρος εἰς τὸ ἔδαφος. Δὲν μὲ διέκρινε, ἀλλ' ἐπεστράτευσε ἓνα τέχνασμα διὰ νὰ ἐξακριβώσῃ τί συνέβαινε. Ἄρχισε νὰ φωνάζῃ δυνατά :

« Ἐβγα, Δέσποτα, ἔγινε ἀνακωχή... Ἐβγα καὶ θὰ ξεπαγιάσῃς... Ἐβγα νὰ πᾶμε πίσω νὰ κοιμηθῆς, τώρα πού τελείωσαν τὰ βράσανά σου... »

Ὅπως ἀντιλαμβάνεσθε, δὲν ἔπεσα φυσικά εἰς τὴν παγίδα, καὶ οὔτε μοῦ ἐπέρασε ἀπὸ τὸν νοῦν, ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἀληθεύῃ ὁ ἰσχυρισμὸς του, ὅτι εἶχε δῆθεν συναφθῆ ἀνακωχή. Διότι, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν χωροῦσεν ἀμφιβολία, ὅτι δὲν θὰ ἔβγαιναν μ' ἐκεῖνον τὸν παλιόκαιρο μέσα εἰς τὴν νύκτα διὰ νὰ μὲ ἀναζητοῦν, οὔτε ὁ ἀρχηγὸς θὰ ἔλεγε ὅ,τι ἤκουσα προηγουμένως. Ἀλλ' ὁ Ἐλασίτης εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς ἐρεῦνης ἐπροχώρησε ἀκόμη πὸ πολὺ. Ἐφθασε πλέον τόσο πολὺ κοντά μου πού μποροῦσε καὶ ἡ ἀναπνοή μου νὰ μὲ προδώσῃ δεδομένου, ὅτι τὸ σκοτάδι μ' ἐκάλυπτε πάντοτε. Ἐπίασα λοιπὸν τὴν μύτη μου καὶ ἄνοιξα τὸ στόμα διὰ ν' ἀναπνέω χωρὶς οἱ ἐκπνοὲς νὰ μποροῦν νὰ μὲ ἀποκαλύψουν. Ἀλλὰ σὲ λίγο ἐνόμισα, ὅτι ὅλα τελείωσαν : Μοῦ ἦλθε νὰ βῆξω ! Ἐπάνω εἰς τὴν ἀπόγνωσί μου ἔπιασα μὲ τὰ δυὸ χέρια τὸν λαιμό μου, τὸν ἔσφιξα δυνατά καὶ μ' αὐτὴν τὴν κίνησι—μοῦ ἐξήγησαν ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ εἰδικοὶ λαρυγγολόγοι, τοὺς ὁποίους ἠρώτησα, ὅτι ἐπιτυγχάνεται—« ἔπνιξα » τὸν βῆχα πού μοῦ ἐρχότανε. Εἶδα ἔτσι τὸ Χάρο μὲ τὰ μάτια μου, ἀλλὰ τὸ σπουδαῖον εἶναι, ὅτι δὲν μὲ ἀντελήφθη ὁ Ἐλασίτης, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ πλέον εἶχε πείσει τὸν ἑαυτό του, ὅτι ἔψαξε καλὰ ὅλον τὸν λάκκον, εἰς τὸ τέλος ἀπελπίστηκε καὶ ἐπῆρε τὸν δρόμον τῆς ἐπιστροφῆς πρὸς τὴν Ἀράχωβα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐσώθην ὡς ἐκ θαύματος, ὅπως ἐπίσης παρεμφερῶς ὡς ἐκ θαύματος ἐσώθη καὶ ὁ διάκονός μου, πού ὁμοίως ὑπέστη τὰ δεινὰ τῆς ὀμηρείας...

Ἦτανε εἰς τὴν φάλαγγά σας ;

Ὁ Σεβασμιώτατος διευκρινίζει :

Ὁ διάκονός μου, Θεόδουλος Παπαδάκης, εἶχε συλληφθῆ τρεῖς ἡμέρες πρὸ ἐμοῦ καὶ ὀδηγηθῆ εἰς τὸ Περιστέρι. Ἐν συνεχείᾳ ὁμως μαζὶ μὲ τοὺς τελευταίους 45 ὁμήρους, πού μετήχθησαν ἀπὸ τὸ στρατόπεδον ἐκεῖνο τῆς δυστυχίας, ἀπεσπίασθη καὶ ἐστάλη

εἰς τὰ Κρόρα. Ἐκεῖ καὶ οἱ 45 οὗτοι δύσμοιροι ὄμηροι ἐξετελέσθησαν.

Καὶ ὁ διάκος ;

Ἀκριβῶς δι' αὐτὸ σᾶς ὠμίλησα περὶ θαύματος. Ὁδηγήθη καὶ ἐκεῖνος εἰς τὸ πεδῖον τῆς ἐκτελέσεως καὶ μέσα εἰς τὴν φρίκην τοῦ ὀμαδικοῦ τερατώδους ἐγκλήματος καὶ τοὺς γόους τῶν δολοφονουμένων κατὰ δεκάδας ἀθῶων θυμάτων, κατώρθωσε νὰ σωθῆ κατὰ τὸν περιεργότερον καὶ σχεδὸν ἀπίστευτον τρόπον. Ἐκαίοντο εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Κρόρων πεῦκα καὶ γύρω εἰς τίς μεγάλες αὐτὲς φωτιὲς διεπράττοντο αἱ ἀνατριχιαστικαὶ θηριωδία καὶ οἱ στυγεροὶ φόνοι, πού ἐξεγείρουν κάθε ἀνθρώπινη καρδιά. Οἱ καπνοὶ αὐτοὶ αἱ ζωηραὶ συγκίνησεις, ὅλα τὰ ἔντονα συναισθήματα, πού ἦτο μοιραῖον νὰ δοκιμάζῃ ὁ μεταφερόμενος πρὸς ἐκτέλεσιν ἱεροδιάκονος, ἔγιναν ἀφορρὴ αἰφνιδίως νὰ χάσῃ τὴ ὄρασίν του. Ἀπέλειπεν ἀπὸ τὰ μάτια του ἡ δύναμις διὰ νὰ βλέπῃ καὶ ἐσύρετο πρὸς τὸν τόπον τῆς ὀμαδικῆς ἐκτελέσεως—ἐξετελέσθησαν, ὅπως σᾶς εἶπα, καὶ οἱ 45 τελευταῖοι ὄμηροι Περιστερίου—ἐντελῶς τυφλός ! Μιὰ γυναίκα τότε τὸν ἐλυπήθη καὶ ἀπευθυνομένη πρὸς τοὺς δημίους του τοὺς ἐφώνησε : (1)

Θέλετε νὰ τὸν τιμωρήσετε καὶ θέλετε νὰ τὸν τυραννήσετε ; Γιατί νὰ τὸν σκοτώσετε ; Ἀφῆστέ τον, ἔτσι ὅπως εἶναι τώρα στραβός, νὰ γυρίζῃ καὶ νὰ ὑποφέρῃ εἰς ὅλην του τὴν ζωὴ...

Οἱ βασανισταὶ του παρεδέχθησαν τὴν «λύσιν» καὶ ὁ καλότυχος Θεόδουλος Παπαδάκης ἀπέφυγεν οὕτω τὴν ἐκτέλεσιν, θὰ συμφωνήσετε, ἐντελῶς ὡς ἐκ θαύματος.

Καὶ εἶναι ἀκόμη τυφλός ;

Ὁχι. Ἀνέβλεψε μετ' ὀλίγας ἡμέρας. Ἐλεύθερος τὰ Θεοφάνεια ἐρραντίσθη μετ' ἁγιασμόν καὶ ἡ ὄρασίς του ἐπανῆλθε κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, πού εἶχε προσκαίρως ἀτονήσει, ἀπὸ τὴν μεγάλην συγκίνησιν καὶ τὴν βαθεῖαν πίστιν. Μὲ ἀφάντα-

1. Κακῶς ἐγράφη ὑπὸ τοῦ κ. Μαμάκη, ὅτι ἡ τύφλωσις τοῦ Θεοδούλου ἐπῆλθεν εἰς τὰ Κρόρα. Αὐτὸ τὸ τρομερὸν δυστύχημα τοῦ συνέβη εἰς τοὺς ἐξωθεν τῶν Θηβῶν στρατῶνας ὑπὸ τὰς ἰδίας συνθήκας, ὅπου ἔκαιον τὰ χρωματισμένα παραθυρόφυλα. ἀφοῦ ἐπὶ δύο ἡμέρας ἐβασάνισθη τρομερά, ὠδηγήθη τυφλός εἰς τὸ σχολεῖον τῶν Θηβῶν, ὅπου ἐκεῖ πλέον ἐπανῆλθε ἡ ὄρασίς του. Πῶς διέφυγε τὴν ἐκτέλεσιν εἰς τὰ Κρόρα, ὅπου ἐξετελέσθη σχεδὸν ὅλη ἡ ὀμάς, δὲν ἠδυνήθη νὰ τὸ ἐξακριβώσῃ. Πῶς δὲν ἐξετελέσθη; τὸ γνωρίζουν οἱ ἐκτελεσταί. Ὅτι τὸν ἀπέσπασαν τὴν νύκτα ἀπὸ τοὺς συνομήρους του πρὸς ἐκτέλεσιν, τοῦτο γνωρίζει μόνον.

στον χαρὰν τὸν ξανασυνήντησα μόλις ἔφθασα μετὰ τὰς δραμα-
τικὰς περιπετείας καὶ τὴν λυσσώδη καταδίωξίν μου εἰς τὴν Λε-
βάδειαν, ὅπου εὐρέθηκα εἰς τὰς 12 Ἰανουαρίου».

ΝΕΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ. ΝΑΡΚΑΙ ΚΑΙ ΚΑΤΑΔΙΩΞΙΣ ΜΟΤΟΣΥΚΛΕΤΑΣ

Πῶς ὁμως, Σεβασμιώτατε, ὀλοκληρώσατε τὴν διαδρομὴν
τῆς σωτηρίας σας ;

Μετὰ τὴν ἱστορία τῆς γεφύρας, πού σᾶς διηγήθηκα, ἐπρο-
χώρησα ἕως τὸ Ζεμενὸ καὶ ὅταν ἔφεξε πέρασα τὸ βουνό, ὅπου
ἡ περαιτέρω διαδρομὴ περιέκλειε καὶ ἄλλον κίνδυνον : Ὁ δρόμος
ἦταν γεμάτος νάρκες, πού εἶχαν ἐγκατασπαρῆ διὰ τὰ δυσχεραί-
νουν τὴν προώθησιν τῶν βρεττανικῶν δυνάμεων, οἱ ὁποῖες προ-
ῆλαν πρὸς βορρᾶν. Ἐκεῖ ἐνεφανίσθη καὶ μία μοτοσυκλέττα
πού ἤρχετο εἰς καταδίωξίν μου, ἀλλ' ἐγὼ ἐγονάτισα μέσα σ' ἓνα
χαντάκι καὶ ἡ μοτοσυκλέττα ἐπέρασε σὲ μικρὴ ἀπόστασι χωρὶς
ὁ ὀδηγὸς νὰ μ' ἀντιληφθῆ, διότι ἐπρόσεχε μπροστά του μ' αὐ-
στηρὰν προσήλωσιν ἀπὸ φόβον μὴ τυχὸν καὶ προσκούσῃ σὲ
καμμὴ νάρκη ! Ἀλλὰ ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα δὲν ἤμποροῦσα νὰ
προχωρήσω ἄνευ κινδύνου. Εἰσηρχόμην εἰς περιοχὰς κατοκημέ-
νας καὶ ἔπρεπε νὰ λάβω εἰδικώτερα προφυλακτικὰ μέτρα καὶ
νὰ ἐπιχειρήσω πρὸ πάντων νὰ χρησιμοποιήσω κάποιον μεταφορι-
κὸν μέσον διὰ νὰ ἀπομακρυνθῶ τὸ ταχύτερον ἀπὸ τὴν περιοχὴν
πού ἤλεγχαν οἱ διώκταί μου».

Ὁ Μητροπολίτης Κορυθαῖος ἀφοῦ, ὅπως εἶδαμε, ὑπέστη
τὰ πάνδεινα καὶ διῆλθεν ἀπὸ τὰς πιὸ ἀγωνιώδεις δοκιμασίας, τε-
λικῶς ἐπέτυχε νὰ παραληφθῆ ἀπὸ ἓναν καρραγωγέα Γρηγόρη
ὀνόματι, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβεν ἔναντι ἀμοιβῆς νὰ τὸν μεταφέρει
ἕως τὸν Πειραιᾶ. Ὅταν τὸν εἶδε ὁ χωρικὸς τὸν ρώτησε :

« Μήπως εἶσαι ὁ παππᾶς πού ζητοῦσε πρὶν ἀπὸ λίγο μὴ μο-
τοσυκλέττα ; »

Μὰ δὲν βλέπεις ; τοῦ ἀπήντησεν ὁ Σεβασμιώτατος. Που
σοῦ ἤρθε νὰ μὲ ρωτήσης ;

Πράγματι.

Ὁ Μητροπολίτης Κορυθαῖος εἶχεν ἐν τῷ μεταξύ κατορθώ-
σει νὰ μετεμφιεσθῆ σὲ βλάχον. Τὸ πῶς, εἶναι ἀπλούστατον :
Ἐβγαλε τὸ καλυμμαῦχι καὶ τὸ ἔκρουσεν κάτω ἀπὸ τὴν κουβέρ-
τα του πού ἔρριξε στοὺς ὤμους καὶ τὴν ὁποίαν φέρνοντας ἕως
τὸ στόμα του—δικαιολογία τὸ κρῦο—ἔκρουβε τὰ γένηα, ἐνῶ συγ-

χρόνως ἔδεσε τὸ κεφάλι του μ' ἓνα μαντῆλι. Σήκωσε κατόπιν τὰ ράσα καὶ τὰ κρατοῦσε καὶ αὐτὰ κάτω ἀπὸ τὴν ριγμένη στοὺς ὤμους κουβέρτα καὶ ἔτσι δὲν παρεῖχε παρὰ τὴν ἐντύπωσιν ἑνὸς γέρου ὀρεσιβίου ταλαιπωρημένου ἀπὸ τὸν δυνατὸ χειμῶνα (1).

Ὁ καρραγωγεὺς ἐπέισθη κατόπιν τούτου νὰ τὸν παραλάβῃ καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Λειβαδιά, ὅπου ὁ Σεβασμιώτατος δὲν ἤθελε κατ' ἀρχὰς νὰ εἰσέλθῃ, διότι παρ' ὅτι ὑπῆρχαν ἀγγλικά τμήματα οἱ Ἑλασίται ὠργίαζαν ἀκόμη καὶ εἶχε συμβῆ τὸ καταπληκτικὸν γεγονός ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν Βρετανῶν νὰ συλληφθῇ τὸ ζεῦγος Ἀντωνιάδη καὶ νὰ μεταχθῇ μαζί μὲ τοὺς ἄλλους ὀμήρους πέραν τῆς Ἀμφίσσης, διότι ἡ δύσμοιρος αὐτῆ δυὰς εἶχεν ἐκφράσει κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν Ἀγγλῶν εἰς Λειβαδιά τὴν χαρὰν τῆς γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πόλεως.

Ἄλλ' εἰς τὸν Μητροπολίτην Εὐλόγιον ἡ διέλευσις ἐκ Λεβαδείας ἀπέβη εὐεργετική, διότι ἐκεῖ τὸν ἀνεῦρεν ὁ διασωθεὶς διάκονός του Θεόδουλος καὶ ὁ ἡγούμενος τῆς πλησίον μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκά καὶ τὰ μαρτύριά του οὐσιαστικῶς ἔληξαν χωρὶς ἐν τῷ μεταξὺ οὔτε ἐπὶ στιγμὴν ν' ἀποστῇ τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν ὑποχρεώσεων του ὡς θρησκευτικοῦ καὶ πνευματικοῦ ἡγήτορος. Ὑπῆρξε μάλιστα τόσον θαρραλέος ὁ ἐμπνευσμένος αὐτὸς ἱεράρχης ὥστε, ὅπως διεκηρύχθη εἰς εἰδικὴν συνεδρίασιν τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου ἀπὸ τὸν κοσμήτορά της κ. Βλάχον καὶ τοὺς Καθηγητὰς κ.κ. Ἐξαρχόπουλον, Λογοθέτην καὶ Μαρινάτον, ἐτόλμησε καὶ ἐξεφώνησε μέσα εἰς τὸ Περιστέρι λόγον, ποῦ ὁ ὀμηρος στρατηγὸς Μάγκλαρης τὸν ἐχαρακτήρισεν ὡς «παράφρονος θάρρος», διότι μπροστὰ στοὺς δεσμοφύλακας τοῦ ΕΛΑΣ ἑκαυτηρίαζε τὰ ἐγκλήματά των. Εἰς δὲ τὴν Μάνδρα τὴν ἡμέρα τῶν Θεοφανείων μετὰ τὴν πρόχειρον λειτουργίαν διὰ τὴν ὁποίαν μιλήσαμε καὶ τὰς εὐχὰς, ἔπειθ' ἀνέπεμψεν, ἔλαβεν ἐκ νέου τὸν λόγον καὶ ἀνέφερε περὶ Μεγάλῃς Ἑλλάδος καὶ ἐθνικῶν ὀνείρων ὑπὸ τὰ ὄμματα πάλιν καὶ τὰ ὄτα τῶν ἀνθρώπων τῆς Πολιτοφυλακῆς.

1. Ὁφείλω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι οὐδέποτε μοὶ ἐπῆλθεν ἡ ἰδέα μεταμφίσεως πρὸς ἐξαπάτησιν. Ἐμάτευον τὰ ράσα διὰ νὰ μὴ βρέχωμαι, καὶ νὰ περιπατῶ ἐλευθέρως. Ἐκράτουν τὸ καλυμμαύχιον ὑπὸ τὴν κουβέρταν διὰ νὰ μὴ βρέχεται, καὶ ἐπομένως τὴν ἀκάλυπτον κεφαλὴν ἔπρεπε νὰ τὴν προστατεύσω διὰ μανδηλίου. Περιετυλισσόμενη μέχρι στόματος μὲ τὴν κουβέρταν διὰ τὸ δριμύ ψῦχος. ἀλλ' εἰάν τὰ προληπτικά αὐτὰ μέτρα μὲ παρουσίαζον ὄντως μετημφισμένον, τοῦτο εἶναι ἀπλῆ σύμπτωσις, καὶ εἰς αὐτὸν ἀκόμη τὸν καρραγωγέα ὄταν μὲ ἠρώτησε, δὲν ἠθέλησα νὰ εἶπω ψεύματα, ὅτι δὲν εἶμαι παπᾶς.

ΟΜΑΔΙΚΗ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΩΝ 13 ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΩΝ

Ἄλλ' ἐὰν ἐσώθη ὁ ἅγιος Κορυτσᾶς, 13 ἄλλοι ἐπίλεκτοι τῆς ομάδος τῶν προσωπικοτήτων εὐρήξαν τραγικὸν θάνατον ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀράχωβαν, ὀλίγας μόνον ὥρας ἀφοῦ ἀπέδρασεν ὁ διακεκοιμένος κληρικός. Εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πρὸ τερατώδη κακουργήματα, ἀπὸ τὰ διαπραχθέντα κατὰ τὰ Δεκεμβριανά, ἡ ἀνατρίαχιαστικὴ ἱστορία τῆς ἐκτελέσεως τῶν 13 ἐπιφανῶν ὁμηρῶν. Θὰ παραθέσωμε ὅσα στοιχεῖα ὑπάρχουν διὰ τὴν ἀσυλλήπτου τραγικότητος ὁμαδικὴν αὐτὴν δολοφονίαν κατὰ ἀφήγησιν τοῦ προέδρου τοῦ δικηγορικοῦ συνέλογου Ἀθηνῶν καὶ βουλευτοῦ ἤδη τῆς πρωτευούσης κ. Κλ. Θεοφανοπούλου καὶ τῶν κ. κ. Παναγιώτη καὶ Νικολάου Θεοφανοπούλου. Ὁ πρῶτος εἶναι ἀδελφὸς τοῦ ἐκ τῶν 13 ἐκτελεσθέντων καθηγητοῦ καὶ προπρυτάνεως τοῦ Πολυτεχνείου Ἰωάννου Θεοφανοπούλου καὶ οἱ δύο ἄλλοι υἱοὶ τοῦ αὐτοῦ τραγικοῦ θύματος τῆς ἐλαστικῆς θηριωδίας. Ἡ ἐκλογὴ μας ἔλαχεν εἰς τὴν οἰκογένειαν Θεοφανοπούλου, διότι οἱ υἱοὶ τοῦ ἐκτελεσθέντος προωθήθησαν κατὰ τὰς δραματικὰς ἡμέρας τῆς τραγωδίας μέχρι Λεβαδείας ὁ ἓνας καὶ μέχρι Ἀμφίσσης ὁ ἄλλος. Ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς δὲ ὄλων τῶν θυμάτων μόνον ὁ κ. Νικόλαος Θεοφανόπουλος μὲ τὸν ἐκ Ψυχικοῦ ἐνδιαφερόμενον διὰ τὸν ἐκτελεσθέντα Ἀνδρουλῆν κ. Μπέζην παρευρέθησαν, ὅταν πέρουσι κατὰ τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου ἀνεκαλίφθησαν, οἱ τάφοι ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀράχωβαν καὶ ἔγινεν ἡ ἐκταφὴ τῶν πτωμάτων τῶν 13 ἀδικοσκοτωμένων. Κατὰ συνέπειαν ἡ οἰκογένεια Θεοφανοπούλου ἐμφανίζεται κατέχουσα τὰς περισσοτέρας λεπτομερεῖας ἀναφορικῶς μὲ τὸ ἀνείπωτον αὐτὸ δράμα.

Ἔως τώρα, ποῦ μᾶς ἀφηγεῖται ὁ κ. Π. Θεοφανόπουλος, δὲν γνωρίζομεν ἐπακριβῶς πῶς ἔγινεν ἡ ἐκτέλεσις, διότι δὲν ὑπῆρξεν αὐτόπτης μάρτυς ἢ μᾶλλον κανεὶς ἀπὸ τοὺς τυχόν αὐτόπτας μάρτυρας δὲν ἠθέλησεν ἀπὸ φόβον νὰ μιλήσῃ καὶ ν' ἀποκαλύψῃ τὰς ἀκριβεῖς συνθήκας τοῦ στυγεροῦ ἐγκλήματος. Ἐκεῖνο ποῦ γνωρίζομεν εἶναι, ὅτι εἰς τὰς 7 τὸ πρωτὶ τῆς 11ης Ἰανουαρίου, ὀλίγας ὥρας ἀφοῦ ἀπέδρασεν ἀπὸ τὴν Ἀράχωβαν ὁ Μητροπολίτης Κορυτσᾶς, ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς συνοδείας Βασίλειος Τσῶκος ἢ ὅπως αὐτὸν ἀνομάζετο «Καπετὰν Βλαχάβας», διέταξε σῖναξιν τῆς φαλαγγος εἰς τὸν κύριον δρόμον τῆς κωμοπόλεως καὶ ἄμεσον ἀναχώρησιν. Ἄλλ' οἱ ὁμηροὶ ἦσαν φοβερὰ ἐξηντλημένοι ἀπὸ τὴν ἀδιάκοπον καὶ τὴν ἐπίπονον πεζοπορίαν μέσα εἰς τὰ χιόνια καὶ οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ομάδος ἐδήλωσαν ἀδυναμίαν νὰ συνεχίσουν.

«Ὁ μαέστρος τῆς «Λυρικῆς Σκηνῆς» κ. Λεωνίδας Ζώρας, πού ἐκοιμήθηκεν ἐκείνην τὴν νύκτα ἀνάμεσα εἰς τὸν πατέρα μου καὶ τὸν Σπύρον Τρικούπην καὶ εἰς τὸν θάλαμον, ὅπου διενυκτέρευσαν οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς 13, πού συνέθεσαν τὸν μοιραῖον ὄμιλον, ἀφηγεῖται ὅτι, ὅταν ὁ Βλαχάβας ἔδωσε τὴν ἐντολὴν νὰ βγοῦν ἔξω στὸ δρόμο καὶ νὰ ἐτοιμασθοῦν διὰ καινούργια ὁδοιπορία, ὅλοι ἐδήλωσαν ἀδυναμίαν, τόσο πού ὁ «καπετάνιος» ἄρπαξε ἓνα αὐτόματο καὶ ἔκαμεν, ὅτι ἐτοιμάζεται νὰ βάλῃ ἐναντίον των, λέγοντας «τί στάσι μοῦ κάνετε ἐδῶ πέρα ἔσεῖς;» Ὅταν τοῦ ἀντετάχθη, ὅτι δὲν ἦταν ἔλλειψις διαθέσεως ὑπακοῆς, ἀλλὰ πλήρης πλέον ἀνεπάρκεια δυνάμεων, ὁ Βλαχάβας ἐφάνη δῆθεν καμπτόμενος καὶ τοὺς εἶπε νὰ ἐξέλθουν καὶ θὰ ἐφρόντιζε ἐκεῖνος νὰ εὕρῃ τίποτε σοῦστες διὰ νὰ τοὺς μεταφέρει μὲ αὐτές. Τότε ὅλοι ἐβγήκαν καὶ ἐτάχθησαν μὲ μέτωπον πρὸς τὸ σπίτι πού εἶχαν κοιμηθῆ, κατὰ τριάδας εἰς φάλαγγα, πού ἡ μιά τῆς ἄκρας εὐρίσκετο πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ Ζεμενὸ καὶ ἡ ἄλλη πρὸς τὸ μέρος Χρισσοῦ καὶ Ἀμφίσσης. Ὁ Βλαχάβας διέσχισε τὴν παράταξιν καὶ ἐσταματοῦσε κάθε τόσο καὶ ἐρωτοῦσε τοὺς ὁμήρους πὸς ἐλέγοντο, ἀπὸ πού ἦσαν, τί ἐπηγγέλλοντο, καὶ ἐξεχώριζε σιγὰ-σιγὰ διαφόρους. Ἡ ἐντύπωσις ἦτο, ὅτι ἡ ἐπιλογὴ ἀπετέλει ἐκδήλωσιν εὐνοίας, ἐφ' ὅσον πρωτίστως ἐπροτιμῶντο ἐκεῖνοι, πού τὴν προτεραιάν εἶχαν πέσει ἀπὸ ἐξάντλησιν εἰς τὶς πλαγιὰς τοῦ Παρνασσοῦ. Ὁ αὐτόπτης μαέστρος προσθέτει, ὅτι ὑπῆρξαν ὠρισμένοι, ὅπως π. γ. ὁ Κοριζῆς, πού ἐνῶ ἦσαν ὑγιεῖς καὶ σχετικῶς ἀκμαῖοι, νομίζοντες ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ληφθῆ φροντὶς εὐεργετική, ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Βλαχάβαν νὰ τοὺς κρατήσῃ.

Ο ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ 13 ΑΤΥΧΩΝ ΘΥΜΑΤΩΝ

Καὶ ἐξεχώρισε πράγματι ὁ αἰμοχαρὴς «καπετάνιος» 12. Ἦτοι τὸν ἀρεοπαγίτην Γ. Κερασιώτην, τὸν πρῶην ὑπουργὸν Σπύρον Τρικούπην, τὸν γενικὸν διευθυντὴν τῶν φυλακῶν τοῦ ὑπουργείου Δικαιοσύνης Θ. Παπαευσταθίου, τὸν πολιτικὸν μηχανικὸν καὶ ἀδελφὸν τοῦ πρωθυπουργοῦ Σ. Κοριζῆν, τὸν μηχανικὸν μεταλλειολόγον τῆς ἐταιρείας Λιπασμάτων Δημουλίτσαν, τὸν πρόεδρον τῆς κοινότητος Ἐκάλῃς Ἀποστολίδην, τὸν διευθυντὴν τοῦ Ταμεῖου νομικῶν κ. Σ. Σταυρόπουλον, τὸν στρατηγὸν Κοριζῆν, πρῶην ὑπουργὸν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, τὸν τέως γενικὸν διοικητὴν Μακεδονίας Ι. Ἡλιάκην, τὸν ἐκ Ψυχικοῦ προανεφερθέντα Ἀνδρουλῆν, τὸν Δ. Ρώταν, πού εἶχε ἓνα πόδι

ψεύτικο, καὶ τὸν στρατηγὸν Κατσιγιαννάκη. Διέταξεν ἐπίσης ὁ Βλαχάβας νὰ μείνουν καὶ μερικὲς γυναῖκες, ποὺ ἠκολούθουν τὴν φάλαγγα.

Τὸν πατέρα σας δὲν τὸν συμπεριέλαβε ;

Ὁ πατέρας μου, πάντοτε κατὰ τὰς βεβαιώσεις τοῦ μαέστρου Ζώρα, εἶχε μείνει τελευταῖος μέσα εἰς τὸ κατάλυμά των, διότι ὁ καυμένος εἶχε στερηθῆ τοῦ ἐνὸς νεφροῦ καὶ συνεπείᾳ ἀνεπιτυχοῦς ἐγχειρήσεως εἶχε ἀπὸ 25ετίας χαῖνον τραῦμα, ποὺ ἤθελε καθημερινὴν ἀλλαγὴν καὶ ποὺ ἀντιλαμβάνεσθε εἰς ποίαν δοκιμασίαν τὸν εἶχε φέρει κατὰ τὴν ἀπάνθρωπον μεταγωγὴν του εἰς τὰ βουνά. Βγῆκε λοιπόν, μόλις ἐτελείωνε ἡ ἐπιλογή, καὶ ἐζήτησεν ὁ ἴδιος νὰ συμπεριληφθῆ εἰς ἐκείνους, ποὺ θὰ ἔμεναν διὰ νὰ σταλοῦν εἰς τὸ Χρισσὸ μὲ κάποιον μεταγωγικὸν μέσον. Ὁ Βλαχάβας τὸ ἀπεδέχθη παρενθὺς σὰν νὰ τὸ ἐπιζητοῦσε...

Φρονεῖτε ὅτι ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἦταν ἀποφασισμένη ἡ ἐκτέλεσις ;

Εὐρίσκομαι εἰς ἀδυναμίαν νὰ τὸ προσδιορίσω. Γεγονὸς πάντως εἶναι ὅτι ἡ φάλαγξ ἐξεκίνησεν ἀμέσως καὶ ὅτι οἱ 13 ἔμειναν ὄρθιοι εἰς ἓνα τοῖχον. Καὶ ἀκόμη ἀναφέρεται, ὅτι ὁ πολιτευτὴς κ. Γ. Στράτος ἐζήτησε καὶ ἐκεῖνος νὰ μετάσχη τοῦ ὀμίλου, ἓνας δὲ ἔλασίτης τὸν ἀπώθησε καὶ τὸν ἐξηνάγκασε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν γραμμὴν του. Ὁ ἔλασίτης αὐτός, λέγουν ὅτι εἶχεν ὑποχρεώσεις εἰς τὸν κ. Στράτον καὶ ὅτι, ἐὰν τὸν ὑποχρέωσε μὲ ξύλον ν' ἀκολουθήσῃ τὴν φάλαγγα, τὸ ἔκαμε μόνον καὶ μόνον, διότι προφανῶς ἐγνώριζε ποία μοῖρα ἐπεφυλάσσετο εἰς τ' ἀτυχῆ 13 ἀθῶα θύματα, ποὺ παρέμεναν εἰς τὴν Ἀραχώβα μὲ τὴν ψευδαίσθησιν, ὅτι θὰ ἐξυτηρετοῦντο !

Καὶ πότε ἐγινεν ἡ ἐκτέλεσις ;

Δὲν ἐπέρασε πολλὴ ὥρα. Ὁ ὄμιλος τῶν μελλοθανάτων ὠδηγήθη εἰς ἓνα σημεῖον ἀπέχον περὶ τὰ δύο χιλιόμετρα ἀπὸ τὴν Ἀραχώβα. Εἰς τὴν θέσιν Ἅγιος Τρύφωνας, ὅπου ὑπάρχει μὰ ἐκκλησία καὶ λίγο πρὸ πέρα μὰ δεξαμενὴ μὲ νερό. Ἐκεῖ τοὺς διέταξαν ὅλους νὰ γδυθοῦν. Φαίνεται, ὅτι τοὺς ἐγύμνωσαν μέσα εἰς τὴν ἐκκλησία, διότι σὲ μὴ γωνιά τῆς ἀνευρέθη μὴ ταυτότης ἀνήκουσα εἰς τὸν πατέρα μου.

Καὶ πῶς ξέρετε, ὅτι ἐγυμνώθησαν καὶ οἱ 13 ;

Τὰ πτώματα εὐρέθησαν ὅλα μὲ φανέλλα, ἐσώβρακα—μερικὰ μάλιστα μόνον μὲ φανέλλα—καὶ μὲ τὶς κάλτσες. Ὑπῆρξεν ἡ ἐκδοχὴ—τὴν ἀνέφεραν ἀπὸ πληροφορίας ποὺ συνεκέντρωσεν ἀπὸ τοὺς κληρικοὺς Ἀραχώβης ὁ Σεβασμώτατος Κορυτσαῖς—ὅτι,

ἀφοῦ τοὺς ἐγύμνωσαν τοὺς ὑπεχρέωσαν νὰ πέσουν εἰς τὴν δεξαμενὴν τοῦ ποτίσματος, μέσα εἰς τὸ παγωμένο νερό, καὶ πὼς μετὰ ἀπὸ αὐτὸ τὸ φορικτὸ χειμερινὸ λουτρὸ ἐπεδόθησαν οἱ δῆμοι εἰς τὸ ἀπάνθρωπον, ἐγκληματικὸν ὄργιόν των. Ἐπὶ αὐτῆς ἡ ἐκδοχὴ δὲν ἐπιστοποιήθη ἄλλοθεν. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι μᾶλλον τοὺς ἐπερίμεναν καὶ μόλις ἐξήρχοντο γυμνοὶ ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τοὺς ἐσκότωναν ἀμέσως!...»

Ἦς ἐποδὸν τοῦ τμήματος τούτου τῆς «Ὀμηρικῆς τραγῳδίας» παραλαμβάνω ποίημα τοῦ κ. Κ. Λογοθέτου δημοσιευθὲν ἐν τῇ «Ἀπολογητικῇ» τοῦ 1945.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ ΑΜΦΙΣΣΑΝ

Ἄμφισσα, κλινὴ πατρὶς μεγάλων διδασκάλων,
πολλῶν ἀπέβης σότειρα, μικρῶν τε καὶ μεγάλων.
Τὰ δῶρα τῶν κατοίκων σου καὶ ἡ φιλοξενία,
ζωὴ ὑπῆρξαν εἰς ἐμέ, ζωὴ καὶ σωτηρία.
Αἰχμαλωσίας βάσανα, δεινὰ τῆς ὀμηρείας,
ἀφάνταστα μαρτύρια σκληρῆς ἀπανθρωπίας,
μᾶς ἔκαμαν νὰ εἴμεθα ἀνθρώπιναι σκιαί,
ναυάγια, ἐρείπια, εἰκόνες φοβεραί.
Καὶ ὅμως ζωὴν μᾶς ἔδωσαν, ὑγείαν εὐρωστίαν,
καὶ πάλιν μᾶς ἀπέδωσαν καλῶς σ' τὴν κοινωνίαν.
οἱ εὐγενεῖς οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως Ἄμφισσης,
τοῦ στέμματος τοῦ Παρνασοῦ, Δωρίδος βασιλίσσης.
Ἦ πόλις, πρὶν μοῦ ἐχάρησες ἀστέρα τῆς ψυχῆς μου
καὶ εἰς τὸ τέλος ἔδωκες ζωὴν εἰς τὴν ζωὴν μου.
Ἦ γγὺς εἰς μέγα ἱερόν, ἐγγύτατα μουσῶν,
τρέφε δει βλαστήματα γενναίων καὶ σοφῶν.
Βασίλευε παινευτοῦς, χάριζε σ' τὴν πατρίδα
τὸ φῶς τὸ ἀπολλώνειον, τὴν πίστιν καὶ ἐλπίδα.

Κ. Λογοθέτης

Καθηγ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Β'. ΠΡΟΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑΙ ΕΝΑΣΧΟΛΗΣΕΙΣ

Ἀπελευθέρωσις ὁμήρων. Τὰ ἐπινίκια εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Αἱ ἐκδηλώσεις τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς ὑπὲρ τοῦ μητροπολίτου Κορυτσᾶς.

Ἐπρεπεν ἐπὶ τέλους καὶ τὸ φυτώριον τῆς ἐθνικῆς ἰδέας, τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον, ἡ ἔστια τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ κλασσικοῦ πολιτισμοῦ, ἡ μήτηρ τοῦ φωτός, νὰ ἐκδηλωθῆ, νὰ καθορίσῃ τὴν θέσιν του εἰς τὸ δράμα αὐτὸ τῆς ἐθνικῆς συμφορᾶς, εἰς ὃ τὸ ἔθνος, διηρημένον εἰς δύο ἀντίπαλα στρατεύματα, ἐνεπλάκῃ εἰς φοβερὸν ἐμφύλιον σπαραγμὸν καὶ ἀπὸ τὸ ἀδελφικὸν αἷμα ἐβάπτετο ὀλόκληρος ἡ ἑλληνικὴ γῆ. Ἐπέστη λοιπὸν ἡ κατάλληλος στιγμή μετὰ τὴν καταστολὴν τοῦ Δεκεμβριανοῦ κινήματος καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς ἀνθελληνικῆς ἐπαναστατικῆς ὀργανώσεως καὶ τὴν ἀρξαμένην ἐπάνοδον τῶν τληπαθῶν ὁμήρων. Ἦτο ἡ 13ῃ Ἰανουαρίου 1945, ὅτε εἰς γενικὴν συνέλευσιν ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῶν τελετῶν **ἐξεδηλώνετο τὸ Πανεπιστήμιον**. Πῆτωρ τῆς ἡμέρας ἦτο ὁ διασωθεὶς «δραπέτης» τῆς φάλαγγος τῶν «προσωπικότητων» καθηγητῆς τῆς Φυσικῆς κ. Δημ. Χόνδρος, Μακεδὼν ἀνὴρ. Οὗτος προοιμιαζόμενος ἠθέλησε νὰ δικαιολογήσῃ τὴν οὐδετερότητα τοῦ «ἐθνικοῦ κέντρου», ἀλλὰ μετ' ὀλίγας γραμμὰς οἶονεὶ μεταγνοῦς ἐπιφέρει ἐπὶ λέξει: **«εἰς τὴν σύγκρουσιν ταύτην τὸ Πανεπιστήμιον δὲν ἤμπορεῖ νὰ μείνῃ ἀμέτοχον, ἀν δὲν θέλῃ νὰ παραιτηθῆ πάσης συμμετοχῆς εἰς τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἐθνους, δὲν εἶναι δὲ δυνατὴ ἀμφιβολία περὶ τῆς ἐκλογῆς του»**. Ὄντως ὁ κ. Χόνδρος «τὸν λίθον ποτὶ τὰν σπάρταν ἄγων» ἔθεσε πρὸ τῆς ἐπισήμου ὁμηγύρεως τὸ ἐπὶ τάπητος ζήτημα ἦτοι «τὸν δάκτυλον εἰς τὸν τύπον τῶν ἤλων» καὶ εἶχε πάντα λόγον αὐτὸς ὡς ὄμηρος, δοκιμάσας τὴν ἐχθροπάθειαν καὶ ἀχαρακτήριστον διαγωγὴν καὶ τὰ κακοῦργα ἔνστικτα τῶν τε συναδέλφων ἡγετῶν τοῦ κινήματος καθηγητῶν καὶ

τῶν οἰκτρῶν τούτων θυμάτων, τῶν φοιτητῶν, περὶ ὧν εἶδομεν, τί ἀφηγεῖται (1). Καὶ ἐξακολουθεῖ ἐπιμόνως ἀνερευνῶν τοὺς λόγους καὶ τὰ αἷτια τῆς τοιαύτης καταπτώσεως τοῦ κέντρου : «Μακρὰ καὶ συστηματικὴ ὑπονομευτικὴ ἐργασία ἔγινε εἰς τὴν δυστυχεῖ μας χώραν κατὰ μεθόδους καὶ σχέδια ἐφαρμοσθέντα καὶ εἰς ἄλλας χώρας, μέρος δὲ σπουδαιότατον τῆς ἀντεθνικῆς ταύτης ἐργασίας ἦτο ἡ ὑπονόμευσις τῆς Ἑθνικῆς Ἰδέας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, τὴν ὁποίαν ὑπεβοήθησαν δυστυχῶς αἱ ὑπουλοὶ ἐνέργειαι ὀλίγων ἑλληνοφώνων καθηγητῶν καὶ ἡ ὁποία ἔκαμε τοὺς φοιτητάς, πρὸ ὀλίγου ἀκόμη ἐδο-
νοῦντο ἀπὸ τὸν παλμὸν τῶν Ἑθνικῶν Ἰδανικῶν, νὰ λη-
σμονήσουν, ὅτι εἶναι Ἕλληνες καὶ ὡς μέλη τῶν ἀντεθνικῶν ὀργανώσεων ΕΑΜ, ΕΠΟΝ, ΕΛΑΣ καὶ τοῦ ἀνωθεν εὐλο-
γοῦντος αὐτὰς ΚΚΕ, νὰ παρουσιάσουν τὴν οἰκτρὰν ἐμφάνισιν τῶν ἡμερῶν τῆς ἀπελευθερώσεως, διὰ τὴν ὁποίαν ἐντόνως ἐγὼ διεμαρτυρήθην κατὰ τὴν τελευταίαν γενικὴν μας συνέλευσιν τῆς 27-10-44.

Οἱ μὴ μολυνθέντες ἀπὸ τὸ μίasma τῆς ἀρνήσεως τῆς πατρίδος φοιτηταί, ἂν καὶ ἀποτελοῦντες, ὡς ἐλπίζω, τὴν πλειοψηφίαν, ἦσαν ἐν γένει ἀνοργάνωτοι καὶ ἄοπλοι καὶ ἀνίκανοι νὰ ἐπιβλη-
θοῦν εἰς τοὺς ὀργανωμένους καὶ ἐνόπλους ταραξίας.

Αἱ εὐγενέστεραι ἔννοιαι, δικαιοσύνη, ἰσότης, ἀνθρωπίνη ἀλληλεγγύη, αἱ ὁποῖαι τόσον ἰσχυρῶς ἀπηχοῦν εἰς τὴν νεανικὴν ψυχὴν, ἐχρησιμοποιήθησαν ἀριστοτεχνικῶς διὰ τὸ ἔργον τῆς δια-
φθορᾶς τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας.

Κύριοι Συνάδελφοι,

Κατὰ τὰ 33 ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα διατελῶ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου, προσεπάθησα, ὅπως εἶχα καθῆκον, νὰ ὀδηγῶ τοὺς φοιτητάς πρὸς τὰ ἐπιστημονικά, ἔθνικὰ καὶ ἀνθρώπινα ἰδα-
νικά, ἡ δὲ προθυμία μὲ τὴν ὁποίαν οἱ φοιτηταί, ἀνεξαρτήτως κομματικῶν ἢ κοινωνικῶν ἀποχρώσεων, προσέτρεχον πρὸς ἐμέ, ὅσάκις παρουσιάζετο εἰς αὐτοὺς οἰαδήποτε δυσκολία καὶ αἱ ἐν-

1. Τὸ αὐτὸ ἔπρεπεν ἐγκαίρως νὰ πράξη καὶ ἡ Ἐκκλησία, καθ' ὃν χρόνον μάλιστα ἱερεῖς ἐσφαγιάζοντο καὶ ἀρχιερεῖς ἐσύροντο ὡς κοινοὶ κατάδικοι εἰς μπουδρούμια, ἐκακοποιοῦντο κατὰ τὸν χειρότε-
ρον τρόπον καὶ κατεδικάζοντο εἰς θάνατον, ναοὶ κατεστρέφοντο καὶ τὰ ἱερὰ τῆς θρησκείας μας ἐββεηλοῦντο. Ἐὰν καθώριζε τὴν θέ-
σιν τῆς, δὲν θὰ εἶχομεν τὰς πέντε ἑκατόμβας τῶν ἱερέων καὶ τοὺς 800 κατεστραμμένους ναοὺς.

θουσιώδεις ἐκδηλώσεις συμπαθείας, ὁσάκις τοὺς συνήντων εἰς τὰς συγκεντρώσεις των, μοῦ ἔδιδε, ἐνόμιζα, τὸ δικαίωμα νὰ φρονῶ, ὅτι κοινῶς ἀνεγνωρίζετο, ἂν ὄχι ἡ ἐπιτυχία, τουλάχιστον ἡ εἰλικρίνεια τῆς προσπαθείας μου.

Ἐν τούτοις πρὸ 15 ἡμερῶν συνελήφθη, ἐφυλακίσθη ὡς κοινὸς ἐγκληματίας, ὑπεβλήθη εἰς ἀφαντάστους ταλαιπωρίας καὶ ἐξευτελισμούς. μὲ συνέλαβαν δὲ καὶ μὲ ἐνέπαιζαν φοιτηταί, καὶ μάλιστα ἀπὸ ἐκείνους ἀκριβῶς οἱ ὅποιοι συστηματικῶς κατέφευγον εἰς τὴν προστασίαν μου καὶ τοὺς ὁποίους ἐπανειλημμένως καὶ μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς μου εἶχα σῶση ἐπὶ τῆς ξένης κατοχῆς ἀπὸ τὰς ἐπιθέσεις ἐνόπλων ὁμάδων. Εἶχαν συναίσθησιν τοῦ αἰσχους τῆς διαγωγῆς των οἱ συλλαβόντες με καὶ δὲν ἐτόλμων νὰ μὲ ἀτενίσουν, ὅταν μὲ ὑψηλὰ τὴν κεφαλὴν πικρῶς τοὺς ἐπετίμων, ἀλλ' ἡ μαύρη αὐτὴ ἀχαριστία μὲ ἔκαμε νὰ ἀναγνωρίσω πόσον βαρεῖα ἦτο ἡ πλάνη μου καὶ *νὰ χάσω τὴν πίστιν εἰς τὴν νεολαίαν.*

Δὲν λυποῦμαι, ὅτι συνεισέφερα καὶ ἐγὼ τὴν μερίδα τοῦ πόνου εἰς τὴν ἐθνικὴν συμφορὰν· διότι εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀντιληφθῶ ἀμέσως χωρὶς τὸ προσωπεῖον τῆς ὑποκρισίας τὰς ἀληθεῖς τῶν ἐγκληματικῶν αὐτῶν ὀργανώσεων ἐπιδιώξεις, ἐπέισθη δέ, ὅτι ὄχι φανατισμὸς ἢ τύφλωσις, ἀλλὰ ψυχρὰ καὶ ἀντικειμενικὴ ἐκτίμησις τῆς πραγματικότητος μὲ ἔκαμαν ἀπὸ πολλοῦ νὰ διακηρύττω, ὅτι *τὸ ΕΑΜ εἶναι δ ὑπ' ἀρ. 1 ἐχθρὸς τῆς Ἑλλάδος.*

«Μεγάλῃ Ἑλλάδα θέλετε, παληοτόμαρα, Σόφια, Σόφια, ἔ!» ἦσαν αἱ κραυγαὶ μὲ τὰς ὁποίας ὑπεδέχοντο τὰς ἀτελειώτους σειρὰς τῶν θλιβερῶν ὁμήρων, ἀνδρῶν, γυναικῶν. ἀνηλίκων παιδιῶν, γερόντων, τοὺς ὁποίους παρὰ πάντα κανόνα στοιχειώδους ἀνθρωπισμοῦ βλοσυροὶ δεσμοφύλακες, ὑπὸ τὴν διαρκῆ ἀπειλὴν τῆς ἐκτελέσεως, ὀδηγοῦν πρὸς βορρᾶν, νησιτικούς, διψασμένους, ἀπογυμνωμένους, ἀνυποδήτους, χωρὶς νὰ ἐπιτρέπουν εἰς αὐτοὺς νὰ παρεκκλίνουν διὰ νὰ ἀποφύγουν τὰ χιόνια καὶ τὴν λάσπην τοῦ δρόμου. «Μὴ χαλάτε τὶς τετράδες νὰ μὴ γεμίσετε κανένα μακρὸ χαντάκι».

«Τί τοὺς βαστάτε καὶ δὲν τοὺς καθαρίζετε ;» καὶ κάπου κάπου ἡ ταξικὴ παραλλαγή «Θαρρεῖς πῶς εἶσαι στὸ Κολωνάκι, στὴν πολυκατοικία σου» ;

Ἡ λύσσα των ὅμως ἐστρέφετο κατὰ τῆς Μεγάλῃς Ἑλλάδος. δηλ. κατὰ τῆς ἰδέας τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος καὶ εἰς τὴν καρδιά των δὲν ὑπῆρχε θέσις διὰ κανὲν ἀνθρώπινον αἰσθημα. Εἰς τὸ τέλος τοῦ ἀνηφόρου τῆς Μάνδρας εἰς Μάζι, ἐνῶ ἐξηντλημέ-

νη ἐπροχώρει ἡ φάλαγξ, τῆς ὁποίας ἀπετέλουν μέρος, καὶ ἡ ὁποία περιελάμβανε καθηγητὰς τοῦ Πανεπιστημίου, Πολυτεχνείου καὶ Ἀνωτ. Ἐμπορ. Σχολῆς, Ἀεροπαγίτας, Στρατηγούς, Ναυάρχους, ἓνα Μητροπολίτην καὶ ἄλλας «προσωπικότητας», καθὼς καὶ οἱ δεσμοφύλακές μας ἔλεγαν. Ὁ συνάδελφος κ. Ἀναστασιόδης, ἡμιθανὴς ἀπὸ κόπωσιν ἀπὸ ἀσιτίαν καὶ δίψαν ἐζήτει ὀλίγας σταγόνας νερό. «ἀμέσως θὰ τηλεγραφήσουμε στὸν βασιλέα νὰ σοῦ στείλῃ. μήπως θέλῃς καὶ καμμιά σαίζ-λόγγ;» «Τρεῖς μέρες ἔχουμε νὰ φᾶμε», ἔλεγαν οἱ δυστυχισμένοι σκλάβοι. «ἡμεῖς ἔχουμε δεκατρία χρόνια νὰ φᾶμε», ἀπαντοῦσαν οἱ δεσμοφύλακες. Καὶ δὸς του μὲ τὸν ὑποκόπανο εἰς τὰς γυναῖκας ἰδίως, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐπροχωροῦσαν ἀρκετὰ γρήγορα. Πέντε ἔλειψαν ἀπὸ τὴν φάλαγγά μας μέχρι τῆς διαφυγῆς μου, ἀπὸ τοὺς ὁποίους τρεῖς, μία κυρία, τῆς ὁποίας ἀκόμη νομίζω, ὅτι ἀκούω τὴν τελευταίαν κραυγὴν, εἰς εἰσαγγελεὺς μὲ ξύλινο πόδι καὶ ἄλλος ἓνας ἡλικιωμένος κύριος ἐξετελέσθησαν, διότι δὲν ἠμποροῦσαν νὰ παρακολουθήσουν...»

Μεθ' ὃ ἀκολουθεῖ τὸ ἐγκριθὲν

Ψ Η Φ Ι Σ Μ Α

τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν Καθηγητῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Οἱ Καθηγηταὶ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν συνελθόντες εἰς Γενικὴν Συνέλευσιν σήμερον 13ην Ἰανουαρίου 1945 ἐπὶ τῇ ἀπελευθερώσει τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς ἀνθελληνικῆς ἐπαναστατικῆς ὀργανώσεως ἀποφασίζουσιν ὁμοφώνως τὰ ἑξῆς :

1) Ἐκφράζουσι τὴν βαθεῖαν αὐτῶν ἀγανάκτησιν διὰ τὴν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος ὑποκίνησιν τοῦ ἐμφυλίου παραγμοῦ καὶ διαπιστοῦσι μετ' εὐλόγου ὑπερηφανείας, ὅτι ἡ μεγίστη πλειοψηφία τοῦ Ἑλλ. λαοῦ παρέμεινεν ἀμόλυντος ἀπὸ τοῦ ἀντεθνικοῦ μιάσματος καὶ ἀφωσιωμένη εἰς τὸν συμμαχικὸν ἀγῶνα...

5) Διακηρύττουσιν, ὅτι οὐδεμία κοινωνικὴ μεταρρυθμίσις εἶναι ἀνεκτὴ εἰς πάντα Ἑλληνα μὴ στηριζομένη ἐπὶ τῆς ἀκατάλυτου ἰδέας τῆς πατρίδος καὶ τῶν ἀδιασπᾶστος μετ' αὐτῆς συνδεομένων ἐθνικῶν ἰδανικῶν, τὰ ὁποῖα ἐκραταίωσε ἡ μακρὰ καὶ ἔνδοξος ἑλληνικὴ ἱστορία, κηρύσσονται δὲ ἀδιστάκτως ὑπὲρ πάσης κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως φερούσης τὴν σφραγίδα τῆς πατροπαραδότου ἑλληνικῆς καὶ χριστιανικῆς ἀλληλεγγύης καὶ τῶν ἑλληνικῶν δημοκρατικῶν ἰδανικῶν.

6) Διαδηλοῦσι τὴν ἀκλόνητον αὐτῶν πεποίθησιν, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις θὰ ἐπιβάλῃ τὰς ἀναγκαίας κυρώσεις κατὰ τῶν ἐγκληματησάντων καὶ ὅτι θὰ λάβῃ πάντα τὰ ἐπιβαλλόμενα μέτρα, ὅπως πᾶσα φανερὰ ἢ λανθάνουσα ἀντεθνικὴ ὀργάνωσις μὴ δυνηθῇ τοῦ λοιποῦ νὰ βιάσῃ τὴν πατρίδα, τὸ δὲ Πανεπιστήμιον παραμείνῃ ἀκλονήτως ἐθνικὴ καὶ ἀληθὴς ἐστία ἑλληνικῆς καὶ ἀνθρωπιστικῆς μορφώσεως ἀπαλλασσόμενον παντὸς ἀντεθνικοῦ προσκόμματος.

7) *Ἐκφράζουσι τὴν θερμοτάτην αὐτῶν καὶ εἰλικρινεστάτην συμπάθειαν πρὸς τοὺς ἀπαχθέντας ἀθῶους ὁμήρους καὶ ἰδιαιτέρως πρὸς τοὺς ἐξ αὐτῶν καθηγητάς, φοιτητάς καὶ ὑπαλλήλους τοῦ Πανεπιστημίου, πάντας βασανισθέντας δι' ἀνεκφράστων βασάνων ἄνευ διαμαρτυρίας τῶν πανεπιστημιακῶν ἡγητόρων τῶν βασανιστῶν καὶ ἀπαιτοῦσι τὴν ἄμεσὴν αὐτῶν ἀπελευθέρωσιν.* (Ἀπόσπασμα τῶν πρακτικῶν τῆς γενικῆς συνελεύσεως τῶν Καθηγητῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τῆς 13ης Ἰανουαρίου 1945).

Προήδρευσε λοιπὸν τῆς συνελεύσεως ὁ κ. Χόνδρος καὶ ὡς ὁ πρεσβύτερος τῆς ἱεραρχίας τῶν καθηγητῶν καὶ διότι δι' εὐφυοῦς στρατηγήματος διαφυγὼν νύκτωρ ἐκ τῆς φάλαγγος τῶν «ἐπιλέκτων» πρῶτος ἐπεφοίτησεν Ἀθήναζε ἀσθμαίνων ὡς ἄλλος ἡμεροδρόμος Φειδιππίδης, ἵν' ἀναγγεῖλῃ τὴν ἑαυτοῦ νίκην καὶ τὰ φοβερὰ τῆς φάλαγγος δεινοπαθήματα. Εἰς τὴν μακρὰν, ἣν ἀνετυπώσαμεν, ἐξιστορήσιν διακρίνει τὸν καθηγητὴν οὐ μόνον ἡ ζωηρὰ περιγραφὴ καὶ ἡ ἀφηγηματικὴ χάρις, διηγηθισμένη ἐννοεῖται καὶ διὰ τοῦ χρωστικοῦ καλάμου τοῦ κ. Μαμάκη, ἀλλὰ καὶ ἡ φιλαλήθεια. Τῷ κανόνι τούτῳ δὲν ἠκολούθησεν εἰς τὴν προσλαλίαν του, προκειμένου περὶ τῆς εὐθύνης, ἣν ὑπέχει τὸ Πανεπιστήμιον διὰ τὴν ἀριστερίζουσαν ἀπόκλισιν τῶν φοιτητῶν, ἀποδιδούς ταύτην μόνον εἰς τοὺς ἑλληνοφώνους συναδέλφους του. Ἄλλ' ἐξ ἄλλοτε περὶ τούτου. Ἐγὼ ἐν τούτοις δὲν θὰ παραλείψω νὰ συγχαρῶ αὐτὸν ἐνταῦθα διὰ τὴν παρησίαν καὶ τὸ θάρρος τῆς γνώμης, ἣν παρετηρήσαμεν καὶ κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῆς μαρτυρικῆς τῆς φάλαγγος πορείας, ἀποτελεῖ οὗτος μετὰ τῆς ξυνωρίδος Λογοθέτου-Παπαϊωάννου τὴν τετιμημένην τριάδα τῶν ἀκαδημαϊκῶν διδασκάλων, ἐξιστορησάντων τόσον πιστῶς τὴν ὀδύσειαν τῶν «προσωπικοτήτων». Ἡ πατρις θὰ εὐγνωμονῇ πρὸς αὐτούς, διότι μετὰ πανεπιστημιακῆς αὐθεντίας ἐξέθεντο τὰ δραματικὰ γεγονότα, καὶ ἠθέλησαν νὰ ἀποκαλύψωσι τὰς ἐν τῷ ἱερῷ αὐτῆς σώματι διανοιγείσας πληγὰς. Οἱ κυβερνῶντες πρῶτον καὶ ἔπειτα πᾶς ὁ δυνάμενος ἄς προσπαθήσῃ νὰ ἐπουλώσῃ ταύτας, ἵνα ὡς τάχιστα

ιαθῶμεν καὶ σωθῶμεν. Τοῦ λόγου γενομένου περὶ τῶν φαλάγγι-
τῶν ὁ ρήτωρ ἠγαθύνθη νὰ παρενείρῃ καὶ «ἓνα Μητροπολίτην».
Οὗτος ὡς καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου δὲν συμμετεῖχε τῆς
ὀμηγύρεως, διότι ἀκριβῶς ἐκείνην τὴν ὥραν ἐπέστρεφεν ἐκ
τῆς ὀμηρείας. Νομίζω, ὅτι ἂν πολὺ κάλλιον ἐσκέπτετο θὰ ἀπεσιώ-
πα τοῦτον τελείως, ἀλλὰ πρόσφατον καὶ ἔναυλον τὴν μνήμην τῆς
ἐν τῷ σχολείῳ τῆς Μάνδρας τελετουργίας ἔχων δὲν ἠδυνήθη νὰ
ἀντιστῆ εἰς τὸν πειρασμόν· διότι ἦτο ἀκριβῶς καὶ αὐτὸς ἐκ τῶν
συγκινηθέντων, ὡς ἐμαρτύρησαν καὶ τὰ εὐμενῆ διὰ τὴν ἐπιτυ-
χῆ ἐκλογὴν τῶν ἀπαγγέλθεισῶν εὐχῶν σχολιά του, ὧν αὐτήκοος
ἔγενόμην. Δὲν γνωρίζω τί εἶπε διὰ τὸ πατριωτικὸν κήρυγμά μου,
ὅπερ κατ' ἐπιταγὴν τοῦ ὁμαίμονος συναδέλφου κ. Λογοθέτου
ἔκαμα ὡς παραμυθίαν πρὸς τοὺς ἀναξιοπαθοῦντας καὶ δει-
νῶς δοκιμαζομένους συνδεσιώτας, ἀλλ' αὐτὸ ἐγένετο ἄμεσος
ἀφορμὴ τῆς συγκροτήσεως τοῦ «Λαϊκοῦ δικαστηρίου», ὅπερ μι-
κροῦ δεῖν νὰ μὲ ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν Γολγοθᾶν. Ὁ κ. Χόνδρος
ὁμολογουμένως εἶναι καλὸς πατριώτης καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ
μὴ ἐνεθουσιάσθῃ ἐκ τῆς ἐθνικῆς ἐκείνης μυσταγωγίας, ἀλλ' ἡ
παράταξις, εἰς ἣν ἀνήκει καὶ ἡς ἐγὼ ὑπῆρξα πάντοτε στόχος καὶ
πέτρα σκανδάλου, τὸν ἐπηρέασε τόσον πολὺ, ὥστε νὰ διακόψῃ
ἤδη πάντα μετ' ἐμοῦ δεσμόν καὶ αὐτὸν τὸν ἀπλοῦν χαιρετισμόν.
Τόσον, ὡς φαίνεται, αὐστηρὰ ἐπετιμήθη, διότι ἐποιήσατο ἁ-
πλῶς μνειάν τῆς ἐμῆς ταπεινότητος. Τὴν στιγμὴν ταύτην ἔρχε-
ται εἰς τὴν μνήμην μου τὸ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου (κεφ. ξδ',
6) : «καὶ ἐγεννήθημεν ὡς ἀκάθαρτοι πάντες ἡμεῖς, ὡς ράκος
ἀποκαθημένης πᾶσα ἡ δικαιοσύνη ἡμῶν» ! Ἄλλ' ἐπανερχόμενος
ἐκ τῆς παρεκβάσεως, ἣτις κατέλαβεν ὧδε θέσιν, ἵνα τακτοποιή-
σω ἑμαυτὸν ὡς πρὸς τὴν ἀνωμαλίαν τοῦ κ. Χόνδρου, ἐξαίρω
τὴν ἀνεπιφυλάκτως ἐκδηλωθεῖσαν ὁμόφωνον καὶ ὁμόψυχον
ἐπίσημον γνώμην τῆς πανεπιστημιακῆς ὀμηγύρεως. Οὗτω
καὶ τὸ πανεπιστήμιον ἀπροῖξ ἐχόμενον τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων
καὶ ἔχον σύμβολον τὴν θεὰν τῆς σοφίας καὶ ἀνδρείας — δυὰς
ἀρετῶν, ὡς δέον, ἵνα ἔχη πᾶς διδάσκαλος καὶ πολιτικός, «λό-
γων ρητῆρ ἔργων τε πρηκτῆρ» — ἠρθῆ εἰς τὸ ὕψος τῶν περι-
στάσεων καὶ οἱ τῶν Μουσῶν θεράποντες ἐμπνεόμενοι ἐκ τῆς θαν-
μασίας ρήτρας τοῦ Περικλέους : «φιλοκαλοῦμεν μετ' εὐτελείας
καὶ φιλοσοφοῦμεν ἄνευ μαλακίας» χαιρὲν εἰπόντες εἰς τὸν ἀπε-
ρίσπαστον καὶ μαλθακῶδη ἰδιωτικὸν βίον κατὰ τὸ προτελευ-
ταῖον ἄρθρον τοῦ ψηφίσματος : «ἀποφασίζουσιν ὅπως κατὰ τὸ
αὐριανὸν συλλαλητήριον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὀμιλήσῃ ἐκ μέρους
τοῦ Πανεπιστημίου ὁ ἀντιπρόεδρος κ. Δ. Μπαλάνος καὶ μετά-

σχωσι τοῦ συλλαλητηρίου ἅπαντες οἱ καθηγηταὶ ἐν σώματι, εἶνα πρὸς τοῖς ἄλλοις διακηρύξωσιν, ὅτι οὐδεμία κοινωνικὴ μεταρρουθμισις εἶναι ἀνεκτὴ εἰς πάντα Ἑλληνα μὴ στηριζομένη ἐπὶ τῆς ἀκαταλύτου ἰδέας τῆς πατρίδος» (1).

Ἡ δεξίωσις εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολήν.

Ἐπανελθόντες ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπέσαμεν ὅλοι σχεδὸν οἱ ὄμηροι εἰς τὸ κρεββάτι, ἐπάθομεν τὴν λεγομένην κατὰ νεολογίαν τότε πλασθεῖσαν «ὄμηρίτιδα», διὸ καὶ ἡ σχολὴ μόλις κατὰ Φεβρουάριον ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ μου καὶ μόνου—ὁ κ. Λογοθέτης ἐβράδυνε πολὺ ἀκόμη ν' ἀναρρώση—εἶχε τὴν καλὴν διάθεσιν ν' ἀσχοληθῇ μὲ τὸ ζήτημα τῶν ἐπανακαμψάντων συναδέλφων ὁμήρων καθηγητῶν. Ἐν τῇ συνεδρίᾳ λοιπὸν τῆς 3ης Φεβρουαρίου 1945 ὁ πρόεδρος τοῦ καθηγητικοῦ συλλόγου τῆς Φιλοσ. σχολῆς κ. Νικ. Ἐξαρχόπουλος, καθηγητῆς τῆς Παιδαγωγικῆς, ἀνὴρ ἐγνωσμένων πατριωτικῶν φρονημάτων λαβῶν τὸν λόγον ἔλεξε τάδε :

«Τρεῖς συνάδελφοι συνελήφθησαν ὄμηροι κατὰ τὰ πρόσφατα θλιβερὰ γεγονότα καὶ ἐδεινοπάθησαν, ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Κορυθαῶ κ. Εὐλόγιος Κουρίλας, ὁ κ. Κ. Λογοθέτης καὶ ὁ κ. Μιχ. Βολωνάκης. Ἰδίᾳ οἱ δύο πρῶτοι ὑπέστησαν ἀληθινὰς βασάνους, καὶ ἐσώθησαν ὡς ἐκ θαύματος. Ἐκφράζω τὴν χαρὰν μου διὰ τὴν διάσωσιν τῶν τριῶν συναδέλφων. Εἰς τὴν χαρὰν μου ἐπιπροστίθεται ὁ θαυμασμός μου διὰ τὸ ἡρωϊκὸν θάρρος, διπερ ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Κορυθαῶς ἐπεδειξάτο κατὰ τὸν χρόνον τῆς ὄμηρειας του· διότι, ὡς μᾶς ἐπληροφόρησαν ἀξιόπιστοι μάρτυρες, καὶ λόγους ἐξεφώνησεν ἐνώπιον τῶν δεσμοφυλάκων, καυτηριάσας τὰς πράξεις των, καὶ ἀπτόη-

1) Καὶ ἐνταῦθα παρατηρῶ, ὅτι ἐὰν ἡ γενναία αὕτη ἀπόφασις ἐλαμβάνετο, ὅταν ἐγὼ τῷ 1943 ἀνέλαβον τὴν προεδρίαν τῆς φοιτητικῆς Λέσχης καὶ ἠγωνιζόμεν νὰ διαλύσω τὴν σπεῖραν τῶν ἀναρχικῶν φοιτητῶν, δὲν θὰ εἶχομεν τὴν κατάστασιν, ἣν διὰ ζωηρῶν χρωμάτων περιέγραψεν ὁ κ. Χόνδρος. Ἐνθυμοῦμαι, ὅτι ἡμέραν τινα ἐν τῇ Πρυτανείᾳ ἐξέθηκα τὴν θλιβεράν κατάστασιν τῶν φοιτητῶν καὶ συνέστησα τὰ ἐπιβαλλόμενα μέτρα. Τότε ἀντεῖπεν ὁ διευθυντῆς αὐτῆς, ὁ ἐρυθρὸς καθηγητῆς Γεωργαλάς καὶ εἰσηκούσθη αὐτὸς ὁ ὑπονομευτῆς τοῦ ἔργου μου καὶ ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῶ (βλ. Τὸ κράτος τῆς ἀληθείας σ. 6—9).

τος ἐξετέλεσεν τὰ ἱερὰ καθήκοντα. Προτείνω, ὅπως ἡ σχολὴ ἐκφράσῃ ἐγγράφως εἰς τοὺς συναδέλφους τὴν χαρὰν τῆς ἐπὶ τῇ διασώσει των καὶ ἰδιαιτέρως συγχαίρω τὸν Σεβασμιώτατον διὰ τὸ ἡρωϊκὸν θάρρος, τὸ ὁποῖον ἐπεδείξατο τιμήσας ἑαυτὸν καὶ τὸ Πανεπιστήμιον».

Ἡ Σχολὴ σύσσωμος ἐπευφήμισε τὰ λεχθέντα, μεθ' ὃ ὁ τῆς ἀρχαιολογίας καθηγητῆς κ. Σπ. Μαρινᾶτος εἰς ἄκρον συγκεκινημένος κατέθεσε ταῦτα :

«Ἐπιθυμῶ νὰ παράσχῳ τὰς ἀκολούθως λεπτομερείας ἐν σχέσει πρὸς τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ σεβαστοῦ συναδέλφου κ. Ν. Ἐξαρχοπούλου (Συνεδρία 5 Φεβρ. 1945).

Μετὰ τὴν διαφυγὴν μου ἐκ τῶν χειρῶν τῆς Πολιτοφυλακῆς τοῦ ΕΑΜ, τὸ μεσονύκτιον τῆς 22ας Δεκ. 1944, ἐπηκολούθησαν αἱ συλλήψεις ὄλων τῶν ἀμέσων γειτόνων μου (τῆς ὁδοῦ Πατησίων) ἤτοι τοῦ ναυάρχου Μανουσάκη ἐκτελεσθέντος ἀκολούθως — ἀνεύρομεν τὸ πτώμα παρὰ τὰ ἄνω Λιόσια — τοῦ διευθυντοῦ ὑπουργείου Γεωργίας κ. Ξένου καὶ τοῦ στρατηγοῦ Μ. Μάγκλαρη. Ὅταν ὁ τελευταῖος ἐπέστρεψε, τὸν ἐπεσκέφθη, ὅπως τὸν συγχαρῶ, τότε δὲ τὸν ἤκουσα νὰ διηγῆται, ὅτι εἰς τὸ Περιστέρι, ὅπου ἐκρατοῦντο πολλοὶ αἰχμάλωτοι ὄμηροι συνέβη συγκινητικὸν γεγονός, τὸ ὁποῖον ἔφερε δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν κρατουμένων. Ἐπρόκειτο δηλ. περὶ ἐνὸς μητροπολίτου, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου (ὁ κ. Μάγκλαρης ἐνόμιζεν, ὅτι πρόκειται περὶ καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς σχολῆς) ὀνόματι Κουρτίλας, ὁ ὁποῖος ἀναβὰς ἐπὶ σκίμπος ἐξεφώνησε λόγον πατριωτικώτατον καὶ πλήρη σχεδὸν παράφρονος θάρρους. Ἐνῶ δηλαδὴ ἦσαν παρόντες καὶ οἱ δεσμοφύλακες τῶν ὀμήρων, ὁ «δεσπότης» ἐκήρυττε τὸ θάρρος καὶ τὴν πίστιν πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν θρησκείαν, ἐβεβαίω, ὅτι οἱ κακοῦργοι καὶ τὰ ἐγκληματικὰ τέρατα (ἐννοῶν τοὺς ἐλασίτας) δὲν πρόκειται νὰ ἔχουν πλέον τῶν δέκα ἡμερῶν ζωὴν, ἐκάλει πάντας νὰ διατηρῶσι τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἀκμαιότητά των διὰ νὰ μὴ πέσουν θύματα τῆς ἰδίας ἑαυτῶν ἐσωτερικῆς συντριβῆς καὶ ὠμίλει περὶ ἐπικειμένης θείας τιμωρίας κατὰ τῶν ἐγκληματιῶν καὶ προδοτῶν τῆς πατρίδος. Ὁ στρατηγὸς κ. Μάγκλαρης προσέθεσεν, ὅτι λόγω τῶν ἐξαιρετικῶς τραγικῶν στιγμῶν πάντες ἠσθάνθησαν βαθεῖαν κατάνυξιν. Πολλοὶ εἶχον ἀναλυθῆ εἰς δάκρυα ἄφθονα, πάντες δὲ ἐνόμιζον, ὅτι αἱ στιγμαὶ τοῦ μητροπολίτου Κορυτσᾶς ἦσαν

πλέον μετρημένοι· διότι ἐθεώρουν, κατόπιν τῶν γεγονότων τούτων, τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ὡς βεβαίαν.

Τὸν κ. Μάγκλαρην ἤκουσα καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις νὰ ἐπαναλαμβάνῃ τὴν αὐτὴν ἱστορίαν εἰς τὸν κύκλον τῶν γνωστῶν του, ἐξ οὗ ἐμφαίνεται ἡ ἰσχυρὰ ἐντύπωσις τὴν ὁποίαν ἀφῆκεν εἰς αὐτὸν τὸ ἐπεισόδιον ἐκεῖνο τοῦ Περιστερίου».

Σπ. Μαρινᾶτος

Τὸν γενναῖον στρατηγὸν κ. Μάγκλαρην ἐνθυμοῦμαι καλῶς, διότι αὐτὸς εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ μοὶ παραχωρήσῃ τὸ κἀδισμὰ του, μικρὸν σκαμνίον, εἰς τὸ κρατητήριον. τὸν συνήντησα δὲ ἐσχάτως λειτουργήσας εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγ. Ἀντωνίου (τέρμα Πατησίων) ὅπου ὡς ἐπίτροπος συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ, καὶ ἔχει ἐπισπάσει τὴν ἐκτίμησιν ὀλοκλήρου τῆς ἐνορίας διὰ τὸν εὐλαβῆ ζῆλον μεθ' οὗ ἐργάζεται πρὸς τὸ καλὸν τῆς ἐνορίας.

Ὁ ἐξ ὑπογυίου ἐκφωνηθεὶς τότε λόγος ἔχει τὴν ἐξῆς ἱστορίαν καὶ συνδέεται μὲ τὴν περιπέτειάν μου. Ὄταν ἐκ τῶν κρατητηρίων τῆς Κυψέλης μὲ ἐσήκωσαν δύο ἐνοπλοὶ ἐλασίται, διότι ἐξεκενοῦτο καὶ ἡ περιοχὴ αὐτή, μὲ μετέφερον διὰ τοῦ τέρματος Πατησίων πρὸς τὸ Περιστέρν, ἀντὶ νὰ μὲ ὀδηγήσουν εἰς Νοσοκομεῖον, ὅπως μὲ ὑπέσχοντο. Πολλάκις ἔπεσα καθ' ὁδὸν ἔνεκα τοῦ ἔλκουσ. Ἐφθάσαμεν εἰς τοὺς Ἀγίους Ἀναργύρους (Ἀττικῆς) καὶ ἐπειδὴ τὸ Περιστέρν εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ τῶν Ἀγγλων μὲ ἔρριψαν εἰς ἓνα παντοπωλεῖον, ὅπου σωρηδὸν εἰς τὸ χῶμα κατέκειντο 91 ἄνθρωποι, τραγικὴ κατάστασις! Ἴνα τὸν ὄσω λοιπὸν τὸ φρόνημα ὠμίλησα περίπου ὡς ἐξῆς :

«Ὁ Χριστὸς εἶναι ἐν μέσῳ ἡμῶν. καὶ αὐτὸς ἔπαθε χειρότερα ἀπὸ ἡμᾶς, διὰ τοῦτο «φιλεῖ Θεὸς συγκάμνειν τῷ κάμνοντι», ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι. μᾶς παρακολουθεῖ μᾶς συμπονεῖ. Δὲν μᾶς ἐπληξεν ἡ δικαιοσύνη διὰ νὰ στενοχωρῶμεθα, ἀλλ' ἡ ἀδικία, ἡ δυστυχία τῆς Πατρίδος, ἣτις ἐγέννησε τὰ ἐγκληματικὰ τέρατα ποὺ ἐδημιούργησαν τὸν ἐμφύλιον σπαραγμὸν. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὅλοι συνετελέσαμεν καὶ οἱ πλέον φιλήσυχοι διὰ τῆς ἀνοχῆς. Ὄταν ἐβλέπαμεν τὸν κατήφορον ποὺ πῆραν αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι, τοὺς ἐγκατελείψαμεν εἰς χεῖρας τοῦ Σατανᾶ. πᾶσα κοινωνία καὶ τάξις ἀνθρώπων ἔχει τὰ καθήκοντά της. καὶ αὐτὸς ὁ ἄμβων ἐσίγησεν, καὶ ὅλοι ἐκύτταζαν πῶς νὰ σώσωσι τὸ

σαρκίον τους και ὄχι τὴν πατρίδα. Ἴδου τώρα ἡ Νέμεσις δεινῶς τιμωρεῖ και ἡμᾶς, καιτοι εἰς τίποτε δὲν ἐπταίσαμεν, εἰς οὐδὲν ἐπειράξαμεν αὐτούς που μᾶς ἔκλεισαν εἰς τὸ παντοπωλεῖον αὐτὸ και εἵμεθα ἐπὶ τοῦ χώματος ἐστιβαγμένοι, ὅπως οἱ μπακσλιάρου. ἀλλ' ἄς φανῶμεν ἄνδρες και οὐχὶ παιδιά. Τὸ πρῶτον καθῆκον ἐνὸς ἀτυχοῦς αἰχμαλώτου εἶναι τὸ ἀξιοπρεπῶς ὑπομένειν, και τὸ δεύτερον τὸ ὠφελεῖσθαι ἐκ τῆς δυστυχίας. Δοιπὸν ἄς φρονηματιοθῶμεν, και ἄς ὀρκισθῶμεν, ὅτι θὰ ἐργασθῶμεν ὑπὲρ τῆς πατρίδος, δὲν θὰ ἀφήσωμεν νὰ πάθῃ αὐτὰ που βλέπομεν σήμερον, που ραγίζει ἡ καρδιά παντὸς Ἑλληνοσ. Ἄς ὑποτάξωμεν τὴν δυστυχίαν εἰς τὴν ἰσχυρὰν ἡμῶν θέλησιν. ἀντὶ αὕτη νὰ μᾶς δαμάσῃ, θὰ τὴν καταδαμάσωμεν ἡμεῖς. Και οἶσ προαναγγέλλω, ὅτι μετ' ὀλίγον, τὸ πολὺ δέκα ἡμέρας, ἡμεῖς μὲν θὰ ἐξέλθωμεν νικηται και θὰ εἵμεθα ὑπερήφανοι, διότι ἐπάθομεν ταῦτα χάριν μιᾶς ὑψηλῆς ἰδεολογίας, χάριν τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος, και ἡ πατρίς θὰ εἶναι εὐτυχῆς, διότι ἔχει τοιούτους ἥρωας, οἵτινες γνωρίζουσι νὰ θυσιασθῶσι, ὅταν τὸ καλῆ ἢ ἀνάγκη. αὐτοὶ δὲ θὰ εἶναι οἱ ἠττημένοι και θὰ δικασθῶσιν ὑφ' ἡμῶν, ἐάν, ἐννοιεῖται, προλάβωμεν τὴν ἐπικειμένην θείαν κατ' αὐτῶν τιμωρίαν. «Ὁ Θεὸς μεθ' ἡμῶν. Γνωτε ἔθνη και ἠττᾶσθε, ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός».

«Ζήτω ἡ αἰωνία Ἑλλάς!»

Ἄλλ' ἀπουσίαζεν, ὡς εἶπομεν, ἐκ τῆς συνεδρίας ὁ συνέκδημὸς μου κ. Κων. Λογοθέτης, ὁ σπουδαιότερος τῶν ταλαιπωριῶν μου μάρτυς, ὁ ἡρωοποιήσας ἐαυτὸν διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν συνάδελφων του. Οὗτος ἀσθενῆς, κατακείμενος, ἔσχε τὴν εὐγενῆ καλωσύνην ἀπὸ τῆς κλίνης νὰ πέμψῃ εἰς τὴν Σχολὴν τὴν ἐξῆς κατάθεσιν, ἣτις ἱκανοποιεῖ πλήρως τοὺς φίλους μου και ἐπιβραβεύει τοὺς ὑπὲρ τοῦ ταπεινοῦ προσώπου μου ἀγῶνας αὐτῶν ἐν τῇ φιλοσοφικῇ Σχολῇ ἐναντίον συναδέλφου, διώκτου παντὸς ἀγαθοῦ ἀνδρὸς, ὅστις ἡγειρεν ἀμείλικτον πόλεμον ἀντὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς ἐμέ, ἐπιλαθόμενος ὅτι μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν βασιλοφρόνων και τὴν ἐπάνοδον τοῦ ἀειμνήστου βασιλέως Κωνσταντίνου εὐρέθη ἐκτὸς τοῦ Πανεπιστημίου, και ἐγώ, ὅστις ἔπαθον μετὰ τὰ Νοεμβριανὰ τὰ πάνδεινα και ὑπερδιετῆ φυλάκισιν, οὐδὲν ζητήσας δι' ἑμαυτὸν, ἐπαρουσίασα αὐτὸν εἰς τὸν φίλον μου, τὸν μακ. Δ. Γούναρη, και ἔπεισα αὐτὸν νὰ τὸν ἀποκαταστήσῃ (βλ. Κράτος ἀληθείας). Ἴδου ἡ ἐπιστολή:

Κύριε Κοσμητορ,

Ἐπειδὴ ἔμαθον, ὅτι ἐγένετο λόγος πολλαχοῦ περὶ τοῦ συναδέλφου Σεβασμιωτάτου κ. Εὐλογίου Κουρίλα, ἐνόμισα καλὸν νὰ σημειώσω τὰ ἑξῆς :

Ἐν τῷ χρόνῳ τῆς ὀμηρείας πολλὰ ἐπάθομεν, πολλὰ εἶδομεν καὶ πολλὰ ἐδοκιμάσαμεν. Ἐν τῶν οὐκ ὀλίγων θαυμαστῶν εἶναι καὶ ἡ ἑξαιρετος συμπεριφορὰ, ἡ ἐθνικὴ ἐνέργεια καὶ τέλος ἡ κατὰ θαῦμα διαφυγὴ τοῦ σεβ. μητροπολίτου καὶ συναδέλφου. Ὁ Σεβασμιώτατος οὐχὶ ἀπαξ διὰ τῆς ὑπερόχου τόλμης καὶ τοῦ ἀληθινοῦ ἡρωϊσμοῦ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς ὀμηροὺς καὶ εὐκαιρίαν, ὥστε νὰ συλλάβωσιν τὴν ἐννοίαν τοῦ ποῖα τῆς εἶναι ἡ δύναμις τῆς ἐκκλησίας, ὅταν ἔχη ἀξιόλους λειτουργοὺς. Πλὴν ἄλλων θὰ ἐνθυμῶνται τὴν ἡμέραν τῶν Φώϊων καὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν αὕτη ἐωρτάσθη ἐν τῇ Μάνδρα τῆς Ἀττικῆς. Κατὰ τὴν πρωΐαν δηλ. τῆς ἁγίας ἐκείνης ἡμέρας ὁ μητροπολίτης ὀμηρος ἐκάλεσε τοὺς συνομήρους του εἰς σύντομον, ὡς εἶπε, προσευχὴν ἀπήγγειλεν ἱκανὰς καταλλήλους προσευχὰς καὶ εἶτα ἔξεφώνησεν ἐθνικὸν λόγον. Εἶπον ἐθνικόν, διότι ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ ὀμιλήσῃ περὶ ἐλευθερίας, περὶ Μεγάλης Ἑλλάδος καὶ πληρώσεως ἐθνικῶν ὀνείρων, οὐχὶ ἄνευ ἐκπλήξεως πολλῶν φοβουμένων, μήπως τοιοῦτοι λόγοι γίνωσιν ἀφορμὴ ἑξαγριώσεως τῶν ἀρμοδίων φρουρῶν καὶ πολλῶν κακῶν (1).

Ὁ σεπτὸς ἱεράρχης εἶχε λησμονήσει φαίνεται, ὅτι ἦτο ὀμηρος μεταξὺ ὀμηρῶν καὶ ἴσως ἐνόμισε πρὸς στιγμήν, ὅτι εὗρισκετο ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος ἢ ὅτι ἦτο ἐπὶ τῆς πανεπιστημ. καθέδρας καὶ ἐδίδασκε τὸ μάθημά του, ἱστορίαν ἑλληνικὴν. Ὁμολογῶ, ὅτι τὸ τόλμημα τοῦτο μὲ ἐφόβησεν. Καὶ ἐνῶ ἔβλεπον τὴν συγκίνησιν τῶν ἐκλεκτῶν συνομήρων (ἦτο ἡ λεγομένη ὀμάς τῶν «ἐπιλέκτων») καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς πολλῶν ἰδίᾳ δὲ τῶν στρατηγῶν πλήρεις δακρῶν, παρεδόθην ἀκουσίως εἰς ῥέμβην καὶ πικροὺς διαλογισμοὺς. Ποῦ εἶναι, ἔλεγον κατ' ἑμαυτόν, ποῦ εἶναι οἱ πολλοὶ καὶ διάφοροι καλοθεληταί, οἱ διαβάλλοντες καὶ συκοφαντοῦντες, οἱ ὀμιλοῦντες περὶ ἀλβανιστοῦ, περὶ μισέλληνοσ καί...

1. Τοῦ αὐτοσχεδίου τούτου λόγου περίληψιν βραχεῖαν θὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης ἐν τῷ οἰκείῳ μέρει.

προδότου!! Διότι, εάν ήσαν εκεί και ύφίσταντο και αυτοί εν τοιαύταις στιγμαῖς διὰ τοιούτου κηρύγματος ἐθνικὴν ἀναβάπτισιν, θὰ ήσχύνοντο ἀναμφιβόλως δι' ὅσα εἶχον εἶπει και θὰ ἐκρυπτον τὸ πρόσωπον ἐξ ἐντροπῆς. Τότε θὰ ὁμολόγουν, ὅτι ὁ ὁμιλητής, ὁ ἐθνικὸς δηλονότι κήρυξ, δὲν ήτο μισητός τις και ἐπικίνδυνος ἀλβανιστής, ἀλλὰ σεβασμία ἐκκλησιαστικὴ μορφή ὑπομιμνήσκουσα τοὺς Γρηγορίου και τοὺς Χρυσοστόμους... Εὐτυχῶς ὁ χρυσὸς δοκιμάζεται ἐν τῷ πυρὶ και οἱ ἄνθρωποι ἐν ταῖς δοκιμασίαις.

Μετὰ τιμῆς Κ. Λογοθέτης

Ἐν Ἀθήναις τῇ 3 Φεβρ. 1945.

Ὅμολογῶ, ὅτι ἡ γεφυρὰ τῶν φιλοσόφων σχολῆ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ήρθη εἰς τὸ ὕψος, και ὀφείλω νὰ ἐκφράσω ἐδῶ τὴν εὐγνωμοσύνην μου. Ἡ μερίς τῶν ἀντιδραστικῶν και ἀμετανοήτων, ἧς ὁ πάτρων ήν ἡδὴ ἐκτὸς τοῦ Πανεπιστημίου καταληφθεῖς ὑπὸ τοῦ ὀρίου τῆς ἡλικίας, ἐπεκρότησε τότε πλήρως τὴν στάσιν τῆς Σχολῆς (1) και ὁ εἰς τὴν μερίδα ταύτην ἀνήκων κοσμήτωρ ήναγκάσθη νὰ μοι ἀπευθύνη τὸ ἐξῆς γράμμα μὲ τὰ στυγνά, ὡς εἶπεῖν, συγχαρητήρια.

1 Ἐπειτα ὅμως, εἰς τῆς μερίδος ταύτης, διακρινόμενος πάντοτε ὡς φίλερις και θρασύδειλος, εἰσπηδήσας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον καθ' ὄν χρόνον ἡ δικτατορία τοῦ Μεταξᾶ εἶχε στήσει τὸ Διευθυντήριον εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας, κατὰ τὴν (μετὰ πάροδον μηνὸς) ἐν τῷ καθαρῷ ἀνάγνωσιν τῶν πρακτικῶν ἔκρινε καλὸν νὰ παλινοθήσῃ και νὰ γάμη ἀρκετὴν ἀβαρίαν εἰς τὰς ὑπὲρ ἐμοῦ ἐκθειαστικὰς δηλώσεις του. και τοῦτο, διότι, ὡς ἔμαθον, ὁ μὲν καθηγητής κ. Ἀμαντος εἶχεν ἀναγκασθῆ ν' ἀποσύρῃ τὴν κατ' αὐτοῦ ὡς ἀριστερίζοντος καταγγελίαν, ἡ δὲ κυβέρνησις καθιέρωσε τὸν «κατευνασμὸν» ὡς πρὸς τοὺς κομμουνιστὰς και ἀνέλαβεν αὐτοὺς ὑπὸ τὴν προστασίαν της, και ἐπομένως εἶχε σηκώσει πάλιν τὴν μύτην του. Ἄλλ' ἔρχεται μοι εἰς νοῦν τὸ τοῦ Αἰσώπου : «οὔτε ὅτε ἤλθες ἔγνων σε, οὔτε εἰάν φύγῃς μελήσει μοι». Δὲν ἔγραψα ταῦτα παραπονούμενος, οὔτε διότι εἶχον ἀνάγκην τῶν εὐφήμων λόγων του, ἀλλ' ἵν' ἀποδείξω, ποῖοι ήσαν οἱ πολεμοῦντές με, και ἵνα μάθῃ ὁ κόσμος, διατὶ παρακμάζει τὸ Πανεπιστήμιον.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΤΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ
ΤΩΝ ΣΧΟΛΩΝ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 7-3-1945

Ἀριθ. Πρωτ. 60

Περίληψις 45

Πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Κορυθαῖς καὶ
Καθηγητὴν Πανεπιστημίου κ. Εὐλόγιον Κουρίλαν.

Κύριε Συνάδελφε,

Ἔχω τὴν τιμὴν νὰ ἀνακοινώσω ὑμῖν, ὅτι ἡ Σχολὴ
κατὰ τὴν συνεδρίαν αὐτῆς τῆς 3ης καὶ 5ης Φεβρουαρίου ἐ.
ξ. ἀπεφάσισε νὰ ἐκφράσῃ πρὸς ὑμᾶς τὴν λύπην καὶ τὴν
συμπάθειάν της, διότι συλληφθέντες ὡς ὄμηρος κατὰ τὸ
πρόσφατον ἀντεθνικὸν κίνημα, οὐ μόνον ἐδεινοπαθή-
σατε, ἀλλὰ εἴχατε τὸ ψυχικὸν σθένος νὰ ἐνθαρρύνητε
τούς συνομήρους σας εἰς τὴν ἐγκαρτέρησιν τῶν κακουχιῶν.

Μετὰ συναδελφικῶν χαιρετισμῶν.

ὁ Κοσμήτωρ Ν. Βλάχος

Ἀπάντησις εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολήν.

Εἰς ἄκρον συγκεινημένος ἐκ τῆς δεξιώσεως καὶ τῆς ἀποφάσεως,
ἦν ἔλαβεν ἐν τῇ παρουσίᾳ συνεδρία ἡ Φιλοσ. Σχολή, ἐκφράζω τὰς
εὐχαριστίας μου καὶ δοξάζω ἅμα τὸν πανοικτίρμονα Θεόν, διότι
μὲ διετήρησεν εἰς τὴν ζωὴν, ἵν' εὐτυχίσω καὶ παρασταθῶ ἐν τῇ
ρῶν περιπετειῶν καὶ τραγικῶν παθημάτων. Θέλω νὰ ἐξάρω ὡς
σημαντικῇ ἐν τῷ βίῳ μου ἡμέρᾳ ταύτῃ κατόπιν τόσῳ θλιβε-
λιαν ἐπιοικοδομητικὸν τὸ γεγονός, ὅτι πλὴν τῆς Θεολογικῆς
πᾶσαι τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου αἱ σχολαί ὡς καὶ τὸ Πολυ-
τεχνεῖον ἀντεπροσωπεύθησαν ἐπαρκῶς εἰς τὴν «ὄμηρικὴν φά-
λαγγα» εἰς τὴν φοβερὰν αἰχμαλωσίαν, ἣτις τοσοῦτον ἐξύψωσε
καὶ ἐτόνωσε τὴν νομιμόφρονα τῶν ἐθνικοφρόνων παράταξιν.
Λυποῦμαι, διότι δὲν παρίσταται κατὰ τὴν εὐσημον ταύτην ἡ-
μέραν, ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος καὶ συναθλητὴς κ. Κων. Λο-
γοθέτης. Πολλοὶ ὡς εἰκὸς ἐξεπλάγησαν, ὅτ' ἔμαθον τὴν σύλλη-
ψίν μου καὶ διηρωτῶντο, πῶς ὁ ἐν τοῖς ἐθνικοῖς ἀγῶσιν ἐγγη-
ράσας πολύπειρος δεσπότης ἐνέπεσεν εἰς τὴν παγίδα τῶν Ἑλα-
σιτῶν; Ἀχοαδάντως πιστεύω, ὅτι ἡ θεία Πρόνοια κρατεῖ εἰς
χειρας τὰ νήματα τῆς ζωῆς ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν, ὡς εἶπε καὶ ὁ

Κύριος ἡμῶν, ὅτι «καὶ θοῖξ ἐκ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν οὐ μὴ ἀπόληται» (Λουκ. κα' 18) ἄνευ τοῦ θελήματος αὐτοῦ. Βεβαίως εἶχον συναίσθησιν τοῦ μεγίστου κινδύνου, ὃν διέτρεχον ἐν τῷ ἀποκέντρῳ Ψυχικῷ, ἀφοῦ οἱ πρόσφυγες τοῦ ἔναντι συνοικισμοῦ, τοῦ Διαβολορρέματος καὶ τῆς Καλογρέζας, ὑφ' ὧν περιστοιχίζεται τὸ προάστειον, ὠρύνοντο. Ἡ καπετάνισσα σύζυγος τοῦ ἱεροψάλτου τοῦ συνοικισμοῦ ἐβαυκαλίζετο φωνάζουσα, ὅτι θὰ εἶχεν ὡς ὑπηρέτριαν τὴν πλουσιωτέραν κυρίαν. Εἶχον προγράψει ἀπὸ πολλοῦ ὄλους ἡμᾶς τοὺς ἐγκατοίκους ἐπὶ τῷ τέλει νὰ ἐκδικηθῶσι τὴν σπουδαιότεραν τῶν Ἐθνικοφρόνων κοινότητα καὶ νὰ καρπωθῶσι τὰς ὡραίας αὐτῶν ἐπαύλεις, ὅπερ καὶ ἐπραγματοποίησαν μετὰ τὴν σύλληψιν ἐκείνων, ὅσοι δὲν κατώρθωσαν νὰ φύγωσιν, ὧν ἔσχατος ἦμην ἐγώ. ἄλλ' οὐδέποτε ἐφантаζόμην, ὅτι δὲν θὰ ἐσέβοντο τὸ ἀξίωμα μου καὶ τὸ γῆρας. Ενόμιζον, ὅτι τὸ πολὺ θὰ μὲ κλείσωσιν εἰς Νοσοκομεῖον, ἀφοῦ ἦμην κλινῆρης ἐπιδεινωθέντος κατ' ἐκείνας τὰς ἀπαισίας ἡμέρας τῆς πείνης καὶ τῆς φρίκης τοῦ στομαχικοῦ ἔλκους, ἢ εἰς πλησιόχωρον μονὴν κατὰ τὰ παρ' ἡμῖν εἰωθότα. προσέτι δὲ ἡ δημοσίευσις τοῦ βιβλίου μου : «Τὸ κράτος τῆς ἀληθείας κτλ.» (Ἀθῆναι 1944) διεσκέδασε πολλὰς καὶ δεινὰς κατ' ἐμοῦ συκοφαντίας καὶ πλάνας καὶ ζατηύνασε τὴν κατ' ἐμοῦ μῆνιν τῶν ἀντιπάλων (1).

1. Ὁ τότε τελειόφοιτος τῆς Θεολογίας καὶ νῦν καθηγητῆς Ἁγγελος Νεξερίτης, ὃν ἐπὶ δύο ἑβδομάδας ἐφιλοξένουν εἰς τὴν οἰκίαν μου κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Δεκεμβρίου, ἐνῶ ἐγίνοντο μάχαι ἐν Πειραιεῖ καὶ ἐκινδυνευσεν πράγματι νὰ συλληφθῆ, μόλις ἐφθασεν εἰς Πειραιᾶ μοι ἔγραφε τὰ ἑξῆς :

Πειραιεὺς τῆ 20 Δεκ. 1944

Πρὸς τὸν Σεβασμιώτανον Ἁγιον Κορυτσᾶς κ. κ. Εὐλόγιον

Σεβασμιώτατε Ἁγιε Κορυτσᾶς,

Λαμβάνω τὴν τιμὴν ν' ἀναφέρω ὑμῖν ἐγγράφως, ὅτι ὁ ἀρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Μπούας³ ἐλθὼν εἰς τὴν οἰκίαν μου μοι

2. Ὁ ἐν λόγῳ κ. Μπούας, ὅστις μοι ἔλεγεν, ὅτι ἔχει τὰ μέσα νὰ μὲ σώσῃ, ἂν καὶ γνωρίζῃ καλῶς, ὅτι δὲν διατρέχω κίνδυνον, καὶ ἄλλα πολλὰ μοι ἔγραφε μόνον νὰ μὲ καθυσηχάσῃ, ὡς ἐκ τῶν ὑστέρων ἐπέισθην, καὶ τίποτε ἄλλο : «*Εἶμαι ἀπέναντί σας ὑποχρεωμένος. Ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων διακηρύττω τὴν πολυμάθειάν σας, τὴν ἐπιστημονικὴν σας ὑπεραξίαν, τὴν ἱεραρχικὴν σύνεσίν σας.*

[Ἄλλὰ δυστυχῶς ἐπλανώμην. Ἐπεδείχθη, ὅτι δὲν εἶχε πεισθῆ περὶ τῆς ἀθωότητός μου αὐτὸς ὁ αὐτουργὸς τῆς κατ' ἐμοῦ κακοβούλου κινήσεως, οὕτινος τὸ ὄριον τῆς ἡλικίας ἀπήλλαξεν εὐτυχῶς τὴν σχολὴν. καὶ μετὰ τὴν κυκλοφορίαν τοῦ βιβλίου, ὅπερ ὀδυνηρὰν κατάπληξιν ἐνεποίησεν εἰς πάντα ἀναγνώστην διὰ τὸ μέγεθος τῆς κακότητος τοῦ ἀνδρός, δὲν ἔπαυσε νὰ δημιουργῇ ἐπεισόδια εἰς βάρος μου καὶ ἐντὸς τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ ἀναφέρω τὸ ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῶν τελετῶν κατὰ τὴν 27ην Ὀκτωβρίου π.ἔ. ὡς καὶ ἄρθρον ὑβριστικώτατον δημοσιευθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἢ καθ' ὑπαγόρευσίν του· διότι ποιεῖται μὲν ἐν συννοθύλευμα ἐκ τῶν Πρακτικῶν τῆς Σχολῆς. ἀλλ' ἔχει καὶ σημεῖά τινα, ἅπερ ἐλέχθησαν μὲν ἐν τῇ συνεδρίᾳ, ἀλλὰ δὲν ἐγράφησαν ἐν

διαβεβαίωσε, ὅτι ἡ «Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ ΕΑΜ» οὐδεμίαν ἔχει μεθ' ὑμῶν ἀντίθεσιν. Ὅμοίως θεωρεῖ τὰ διαλαμβανόμενα ἐν τῷ συγγράμματί Σας «Τὸ κράτος τῆς ἀληθείας» ὡς ἀνθρωπιστικὰς καὶ διεθνιστικὰς διδασκαλίαις, αἵτινες τείνουσιν εἰς τὴν ἔνωσιν τῶν Βαλκανίων εἰς ὁμοσπονδιακὸν κράτος. Ἄρα οὐ μόνον δὲν ἐγείρει ἐναντίον ὑμῶν δίωξιν τινα, ἀλλὰ τοῦναντίον ἀναλαμβάνει ὑμᾶς ὑπὸ τὴν προστασίαν της. Ἐπίσης μοὶ ἀνεκοίνωσεν, ὅτι δύναται νὰ βοηθήσῃ ὑμᾶς εἰς τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν ἔδραν ὑμῶν κατόπιν συνεννοήσεως μετὰ τῶν Ἀλβανικῶν Ἐαμικῶν ἀρχῶν. Τὰ δὲ διαδοθέντα καὶ γραφέντα εἰς τοίχους νομίζει ὡς γελοῖα καὶ συκοφαντίας στερουμένας ὑποστάσεως.

Μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ κατασπάζομαι τὴν τιμίαν δεξιάν.

Ἄγγελος Ο. Νεζερίτης. Βοηθὸς Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Δ/τῆς Περ. «Ἀπολογητικὴ» Λεωφόρος Γεωργίου Α' 34 Πειραιεύς.

τὴν ἀρετὴν σας καὶ πρωτίστως τὸν ἀκραιφνῆ πατριωτισμὸν σας. Εἶναι λυπηρὸν, ὅτι τὰ δημοσιογραφικὰ ὄργανα τῆς ἀριστερᾶς μας παρατάξεως ἔβαλον συκοφαντικῶς ἐναντίον ὑμῶν, ἐνῶ θὰ ἔπρεπε ἀπέναντί σας νὰ ἴστανται εὐλαβῶς. Οἱ ὑπὲρ τῶν δικαίων τοῦ ἔθνους ἀγῶνές σας καλύπτουν σελίδας σαράντα ἐτῶν, ἐν πόνοις ἀτρέτους καὶ παλαίσμασι ἡρωϊκοῖς. Φρονῶ, ὅτι θὰ ἀναγνωρίσῃ τὸ σφάλερον τῶν διαπιστώσεών της διὰ σᾶς ἡ ἀριστερὰ παρατάξις. Εἰσθε Ἕλλην μὲ τιμητικοὺς τίτλους. Εἰσθε δ' ἐμπνευσμένος Ἕλλην ἱεράρχης. Εἰσθε ὁ τίμιος ἀγωνιστὴς ἀγῶνων ἱερῶν καὶ δσίων ὑπὲρ τῶν τιμαλφῶν τοῦ Γένους. Ἐχεῖς φθονοῦντας ἐχθρούς. Τοῦτο ὁμῶς εἶναι σημεῖον τῆς ὑπεροχῆς σας καὶ τῆς ἀξίας σας. ἀλλ' εἰς αὐτὴν τὴν ὡραίαν χώραν, εἰς τὴν ὁποίαν θάλλει ἡ ἐλαία καὶ ἀνθίζει ἡ φαιδρὰ πορτοκαλέα ἔχουν εὐκόλον τὴν κατηγορίαν προδότης...διὰ διαπρεπεῖς Ἕλληνας».

αὐτοῖς, τοῦθ' ὅπερ προδίδει τὴν πατρότητα τοῦ λιβέλλου](¹), Ἡσύχαζον παρ' ὅλα ταῦτα καθαρὰν ἔχων τὴν συνείδησιν, ὅτι οὐδὲν κακὸν ἔπραξα, καὶ αὐτὸ ἐπανελάμβανον εἰς τοὺς προτρέποντάς με ν' ἀπομακρυνθῶ ἐκ τοῦ Ψυχικοῦ καὶ διαπορούμενος ἔλεγον πρὸς αὐτούς: πῶς εἶναι πιστευτὸν νὰ συλλάβωσιν ἐμέ, ὅστις ἀπὸ πολλοῦ ἤμην καὶ ὁ πνευματικὸς χειραγωγὸς τῶν προσφύγων κηρύττων τὸν λόγον τοῦ θεοῦ καὶ ἐν τῷ ναῶ τοῦ συνοικισμοῦ καὶ εἰς τὴν ἔναντι τῆς οἰκίας μου Ἀγίαν Βαρβάραν! Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα διαλογιζόμενος κατέληξα εἰς τὴν ἀμετάκλητον ἀπόφασιν νὰ μείνω εἰς ἡν ἐτάχθην θέσιν καὶ νὰ μὴ γείνω ρίψασπις, καὶ νὰ μείνω μετὰ τῶν ὑπολειφθέντων ἐν τῷ Ψυχικῷ, καὶ ἅς πάθω ὅτι πάθωσι καὶ αὐτοί. Δὲν ἠθέλον νὰ παραβῶ τὴν ἀρχὴν, ἣν ἐτήρησα πιστῶς καθ' ὅλους τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας^(*). Ἐφρόνουν, ὅτι συνέχεια ἐκείνων εἶναι καὶ ἡ παρούσα δοκιμασία καὶ οἱ φοβεροὶ διωγμοί. Πιστεύω, ὅτι ἐν τοῖς τοιούτοις σκληροῖς ἀγῶσιν οἱ χαρακτῆρες τῶν γενναίων ἀνδρῶν χαλυβδούνται καὶ καθίστανται ἐπιμονώτεροι καὶ κραταιότεροι αἱ ἐθνικαὶ ιδέαι. Εἶναι πανθομολογούμενον, ὅτι αἱ ιδέαι θέλουσι μάρτυρας. Τὸ αἷμα αἰεὶ ὑπῆρξεν ἡ ἐπισφράγις τῆς ἀληθείας καὶ ὁ θρίαμβος πάσης ὑψηλῆς ιδέας.

1. Τὰ ἐντὸς ἐνταῦθα [. . .] ὡς καὶ αἱ ὑποσημειώσεις δὲν ἐλέχθησαν ἐν τῇ συνεδρίᾳ. πολλὰ τούτων ἔμαθον καὶ διεπίστωσα ἔπειτα καὶ ἐθεώρησα ἀναγκαῖον πρὸς διαλεύκανσιν τοῦ ζητήματος νὰ τὰ προσθέσω. Τὸ φύλλον, εἰς ὃ ἐδημοσιεύθη τὸ λιβελλογράφημα πρὸς ἐξέγερσιν τῶν κομμουνιστῶν ἐναντίον μου, ἐν ᾧ χρόνῳ διηθύνον τὴν φοιτητικὴν Λέσχην, εἶναι τὸ πασίγνωστον παράνομον καὶ ἀναρχικώτερον καὶ αὐτοῦ τοῦ «Ριζοσπάστου», ἢ «Μάχη», ἣτις ἐξακολουθεῖ καὶ νῦν ἐκδιδομένη ἐβδομαδιαίως (βλ. τὸ κατάπτυστον ἄρθρον κατωτέρω). Τοῦτο ἀποδεικνύει τὸ σῶμα τοῦ ἐγκλήματος, τὴν συνεργασίαν τοῦ καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας μετὰ τῶν κομμουνιστῶν. Ἡ ἀηδὴς αὕτη ἐναντίον μου πολεμικὴ ἐξηκολούθησε καὶ μετὰ ταῦτα, ἀλλὰ πάντοτε εἰς τὰ κομμουνιστικὰ φύλλα, ὅπου οἱ μεγάλοι πατριῶται συνάδελφοι ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ εὕρισκον χῶρον πρὸς δημοσίευσιν. καὶ αὐτὸ ἀρκεῖ νὰ χαρακτηρίσῃ τοὺς ἀνθρώπους αὐτούς, οἵτινες ἠθέλησαν νὰ ἐπικρίνωσι τὴν ἐθνικὴν μου δρᾶσιν. Πολλὰ ἀκόμη θὰ γράψῃ ἡ ἱστορία διὰ τοὺς ἀνομολογήτους αὐτῶν ἐναντίον μου σκοπούς, «ἄγει δὲ εἰς φῶς τὰ πάντα χρόνος», ἀλλὰ καὶ ταῦτα εἶναι ἀρκετὰ ἐπὶ τοῦ παρόντος.

2. Κατὰ τὰ Νοεμβριανά, ὅτε ὅλοι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐπιστράτων πῆραν τὰ βουνά, πολὺ μὲ παρεκίνησαν νὰ τοὺς ἀκολουθήσω, δὲν τὸ ἔπραξα ἀκολουθῶν τὸ ἀποστολικόν, «ἔτοιμοι αἰεὶ εἰς ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰτῶντι ἡμᾶς λόγον» ἐν γνώσει ὅτι θὰ κατεδικαζόμην. αὐτὸ ἔπραξε καὶ ὁ Σωκράτης, ὅστις δὲν ἠθέλησε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰς φυλακάς σεβόμενος τοὺς νόμους τῆς πατρίδος.

Τὸ ὀδυνηρότερον δι' ἐμὲ ἦτο, διότι *συνελήφθην ὑπὸ φοιτητοῦ καὶ πανταχοῦ ὡς συνοδεῖαν καὶ ἀνακριτὰς τῶν συλλαμβανομένων διέκρινα φοιτητὰς*. Κατηγορία σοβαρὰ οὐδεμία μοὶ ἀπηγγέλθη, ἀλλ' ἐπανελαμβάνοντο τὰ τῶν τριόδων γνωστὰ φληναφήματα, ἅπερ καὶ ἐν τοίχοις ἐγράφοντο ὑπὸ ἀπεμπολημένων φοιτητῶν κινουμένων φεῦ! ὑπὸ ψευδαδέλφων. Ὁ φοιτητὴς τῆς Χημείας καπετὰν Φάνης (= Βασ. Μπαρτζώκας) μὲ ἤρπασεν ἄρον, ἄρον καὶ νυκτὸς διὰ τῶν Τουρκοβουνίων μὲ ὠδήγησε μετὰ τριακοντάδος ἄλλων εἰς τὰ κρατητήρια τῆς Κυψέλης. *Οἱ σφοδροὶ πόνοι τοῦ στομάχου μὲ ἔρριψαν τρεῖς φορὰς κατὰ γῆς ἀναίσθητον. Εἰς μίαν στιγμήν ἔβαλε καὶ μ' ἐπυροβόλησαν*, ἀλλ' ἡ σφαῖρα ἀπέτυχε διὰ τὴν μετὰ παραδῶσιν ἔπειτα εἰς τοὺς πλέον αἰμοβόρους τῆς Κυψέλης ἐλασίτας—φυσικὰ ἀφοῦ ἐνταῦθα ἦτο τὸ διευθυντήριο καὶ οἱ μεγάλοι δῆμιοι—αὐτοὶ ἀντιληφθέντες τὴν ὑποτροπὴν τῆς νόσου ἐπέμενον νὰ συνοδεύσω τὴν διὰ τὸ Περιστέρι ἐκκινουσαν φάλαγγα διὰ νὰ τελειώσω εἰς τὴν πεντάωρον ἐκείνην πορείαν. Ἡ ἐπίμονος ἄρνησίς μου μ' ἔσωσε καὶ ἀφέθην εἰς Κυψέλην ριφθεὶς εἰς τὰ κοινὰ κρατητήρια. Ὅτε ἀντίκρουσα ταῦτα διεμαρτυρήθην ἐντόνως, διότι οὐδέποτε ἀνέμενον τοιοῦτον ἐξευτελισμόν. *Οἱ ἀρχιερεῖς καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν Τούρκων καὶ Βουλγάρων οὐδέποτε ἐκρατοῦντο μετὰ τῶν κοινῶν καταδικῶν*. Παρεδίδοντο εἰς τὴν μητρόπολιν. Εἰς μάτην ἀνέφερον τὸ παράδειγμα τῶν βαρβάρων Γερμανῶν, οἵτινες περιώρισαν τὸν ἀρχιεπίσκοπον Δαμασκηνὸν εἰς τὴν ἐν Ψυχικῷ ἔπαυλιν του. ἀλλ' ἐλάλουν εἰς ὧτα μὴ ἀκουόντων. Κατεδικάσθη *νὰ στρυμωχθῶ εἰς τὸν ἀνθρώπινον ἐκεῖνον σωρὸν καὶ πολλάκις νὰ ποδοπατηθῶ. ἐλησμόνησαν ὅτι εἰς τὸ ράσον ἐνδὸς ἱεράρχου ὀφείλει ἡ Ἑλλάς τὴν ἐλευθερίαν*, ὑπὲρ ἧς αὐτοὶ διετείνοντο, ὅτι ἀγωνίζονται. Καθ' ὅλην δὲ τὴν διαδρομὴν διέκρινα *ἀνεξήγητον πάθος καὶ μῖσος τῶν κουκουέδων πρὸς τὸ ἱερὸν ἐνδυμα*, τὸ ἐξελάμβανον ὡς τὸ «κόκκινο πανί» καὶ τοὺς ἐτρόμαζεν. Ἄλλ' ὅσον αὐτοὶ προσεπάθουν νὰ μ' ἐξευτελίσουν ἀπέναντι τῶν κρατουμένων, τόσον ἐγὼ ἐπέμενον νὰ ἐκτελέσω τὰ πρὸς αὐτοὺς θρησκευτικὰ μου καθήκοντα, ὡς δὲν ἔπαυσα καὶ καθ' ὅλην τὴν ὁμηρείαν νὰ προσεύχωμαί μετ' αὐτῶν, νὰ τοὺς παρηγορῶ καὶ νὰ τονώσω τῶν ἀπηλπισμένων τὸ ἠθικόν. Τὸ γεγονός τοῦτο πράγματι ἠρέθιζε πολὺ τὰ νεῦρά των, διότι αὐτοὶ ἐπεδίωκον πάσῃ μηχανῇ νὰ ἀφαιροῦν τὴν ζωὴν των, ἐγὼ δὲ ν' ἀναζωογονῶ αὐτούς, ἐπανελαμβάνετο δηλ. τὸ λεγόμενον περὶ ἀνθρακῆος καὶ γναφέως. ἀλλ' ἡ μεγάλη αὐτῶν πρὸς τὸν Θεὸν πίστις ἐθανμα-

τούργει και ἐν Κυψέλῃ· διότι μετὰ τὴν Παράκλησιν πολ-
λάκις ἠκούομεν τὰ ὀνόματα τῶν θερμῶς δεομένων και τὸ
πρόσταγμα : « πάρτε τὲς κουβέρτες και φύγετε », και ἄλλους ἐνε-
δυνάμωνεν, ὥστε ν' ἀψηφῶσι τὴν πείναν και τὰς ἄλλας ταλαι-
πωρίας τοῦ μαρτυρικοῦ βίου ἐν τε ταῖς φυλακαῖς και κατὰ τὴν
πορείαν π.χ. τῆς 5' φάλαγγος τῶν « ἐπιλέκτων ». ἄλλως δὲν δύ-
νεται νὰ ἐξηγηθῇ ἡ ἀντοχὴ αὐτῶν κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ Κι-
θαιρῶνος, τοῦ Ἑλικῶνος και τὴν ἀνάβασιν ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ.
ἀδιάκοπος σχεδὸν 68 ὥρων πορεία « πορεία τοῦ θανάτου »
ὡς πρέπει νὰ ὀνομάσῃ τις αὐτήν, διήκουσα 250 χιλιόμε-
τρα! ἔξαναγκαστικὸν βᾶδισμα ἐν μέσῳ χειμῶνι και ἀφαντάστων
στερήσεων και ἀπεριγράπτων κακουχιῶν, νέων, γερόντων, ἀν-
δρῶν, γυναικῶν και παιδίων (ὑπῆρχε και ὀκταετής!) ἀσθενῶν
και γωλῶν τὸν ἕτερον πόδα. Ἦσαν τόσα τὰ δεινὰ τῆς ὁδοιπο-
ρίας ταύτης, ὥστε, **δταν ἐφθάσαμεν εἰς Ἀράχωβαν, εἶχομεν**
μείνει ἐκ τῶν ὑπερδιακοσίων μόνον οἱ ἡμίσεις, οἱ ἄλλοι,
ὅσοι δὲν εὔρον οἰκτρὸν θάνατον ἔμπροσθεν μας, ἐσώθησαν διὰ
φυγῆς ἐν καιρῷ νυκτός, ἀλλὰ και τούτων πολλοὶ ἐσπαράχθη-
σαν ὑπὸ τῶν λύκων ἢ ἀπέθανον ὑπὸ ἀσιτίας και τοῦ ψύ-
χους ἐπὶ τῶν ἀποκρήμνων βράχων τοῦ γιονοσκεποῦς Παρνασ-
σοῦ και Ἑλικῶνος. **ὁ διάκονός μου Θεόδουλος** εἰς τοὺς ἔξω
τῶν Θηβῶν στρατῶνας ἐκ τῶν κακουχιῶν και τῶν καιομένων ἐ-
λαιωδῶν σανιδωμάτων ἀπὸ παράθυρα και θύρας **ἐτυφλώθη!**
διὰ νὰ λαθῇ τὴν παραμονὴν τῶν Θεοφανείων ἐν Θήβαις ραν-
τισθεῖς διὰ τοῦ μεγάλου ἀγιασμοῦ.

Ἦκούομεν ἀνὰ πᾶν σχεδὸν βῆμα τὸ « μήνυμα τοῦ θανά-
του » διὰ συνταρακτικῆς φωνῆς : « προχωρᾶτε γλήγορα... ὅποιος
σταματήσῃ, θὰ ἐκτελεσθῇ! » **μήνυμα σπαραξικάρδιον**
διὰ τοὺς ὑπεργήρους, τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς ἀναπήρους, και
ἐν γένει τοὺς βραδυποροῦντας, ὧν οὐκ ὀλίγοι ἐφρονεύθησαν
πράγματι εἰς μνημόσυνον αἰώνιον ἀδελφικῆς θηριωδίας! Ἡ
φάλαγξ ἀπετελεῖτο κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ ἡλικιωμένους, κορυ-
φὰς τῆς κοινωνίας ἐν τε τῇ ἐπιστήμῃ και τῇ διπλωματίᾳ, τῷ
ἐμπορίῳ και τῇ βιομηχανίᾳ (πολιτικοὶ εὐάριθμοι). ὑπῆρχον και
οὐκ ὀλίγοι ναύαρχοι και στρατηγοὶ ἐνδοξοὶ, οἵτινες ἦσαν πρω-
τοπόροι—ἐγὼ δὲ πάντοτε οὐραγὸς ὡς ὁ Ξενοφῶν—**Τὸ ἔγκλημά**
μας ἦτο ἐν, ὅπερ μᾶς ἐκοπάνιζον κάθε στιγμή, ἡ μεγάλη
ιδέα, ἡ ἐθνικὴ ιδέα τῆς Μεγ. Ἑλλάδος, ¹ ὑπὲρ ἧς τὸ Ε-

1. Ἀκριβῶς ὁ διάκονός μου συνελήφθη, διότι κατὰ τὴν ὑποδοχὴν
και παρέλασιν τῆς τετιμημένης ταξιαρχίας τοῦ Ρίμινι ἐφώναζε: ζήτη
ἡ Μεγάλη Ἑλλάς!

θνος ἔχουσε καὶ χύνει διαρκῶς ποταμοὺς αἱμάτων. Τὸ αἷμα τῶν ἡρώων διεχάραξε τὰ ὄρη αὐτῆς κατὰ τοὺς ἐσχάτους τούτους καιροὺς ὡς ὑπεριάτην τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς προσπάθειαν. Οἱ δορυφόροι τῆς εὐγενοῦς ταύτης ἰδέας, ἰδέας, δι' ἣν θὰ ἦσαν ἄξιοι πάσης τιμῆς, ἐσίροντο ὑπὸ Ἑλλήνων δίκην κακούργων ἄφωναί — καὶ τὸ λέγω πρὸς τιμὴν των — ὡς πρόβατα ἐπὶ σφαγῆν, προπηλακιζόμενοι διαρκῶς ὡς μεγαλοιδεάται. Ἀλλὰ πῶς ἀντείχομεν; πόθεν ἡ τεραστία εὐψυχία καὶ δύναμις; Ἡ ἰδέα γεννᾷ τὴν πίστιν καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν, καὶ ὁ ἐνθουσιασμός τὴν αὐταπάρησιν. ὅταν βαπτισθῇ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ἰδέαν, ἀνάπτει, φλέγεται ὡς ὁ πεπυρακτωμένος κατὰ τὴν βαφήν σίδηρος, χαλυβδοῦται, γιγαντοῦται, γίνεται ὑπεράνθρωπος. τότε τὸ ἀσθενὲς καὶ ἐξηντλημένον σῶμα ὡς δι' ἠλεκτρικοῦ ρεύματος μετουσιοῦται, ἀναλαμβάνει δυνάμεις ἀγνώστους μέχρι τότε καὶ ὁ σκελετώδης ἐκεῖνος ἄνθρωπος ἐξηρωῖται. Ἡ πίστις ἢ ἐθνικὴ τότε λαμβάνει τὰς δυνάμεις τῆς θρησκευτ. πίστεως, ἧτις ἀνέδειξε τοὺς μάρτυρας· διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἐκαυχᾶτο γράφων πρὸς τοὺς Κορινθίους (Β', 4, 7): «Ἐχομεν δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστροκίνοις σκεύεσιν, ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ἢ τοῦ Θεοῦ καὶ μὴ ἡμῶν, ἐν παντὶ θλιβόμενοι, ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενοι... καταβαλλόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἀπολλύμενοι». Οὕτως ἀποπνευματίζεται ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ ἕλη ὑποχωρεῖ καὶ εἶσον φθείρεται ὁ ἔξω ἄνθρωπος, τόσον ὁ ἔσω ἀνακαινίζεται καὶ συντελεῖται μία θαυμαστὴ μεταστοιχείωσις. Δυστυχῶς δὲν παρίσταται ὁ συγδάειφος κ. Λογοθέτης, ὁ διδάσκων τὴν μεταστοιχείωσιν τῶν Νεοπλατωνικῶν, νὰ μᾶς ἐξηγήσῃ πῶς κατώρθωσε νὰ ἐφαρμόσῃ ταύτην εἰς τὸ ἀσθενὲς σῶμά του. Ἀπὸ δύο ἐτῶν σπανίως μετὰ πολλοῦ κόπου κατήρχετο ἐκ τοῦ Ψυχικοῦ εἰς τὰς συνεδριάσεις, αἱτ' ἐκ φιλεβίτιδος, νόσου δεινῆς, πάσχων μάλιστα μὲ ἐπεσκέπτετο ὀλίγην βαδίζων ἀπόστασιν καὶ μοι παρεπονεῖτο διὰ τὸ μαρτύριον, πὺν ἐτραβοῦσεν. καὶ ὁμως οὗτος διεκρίθη ὡς δμηρος ἐπὶ ἀντοχῇ, καὶ οὐ μόνον διήνυσσε τὴν ὄρειβασίαν ἐκείνην, ἧτις δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν τοῦ Ἀντίβα διάβασιν τῶν Πυρηναίων, ἀλλ' ἐβοήθει καὶ ὑπεβάσταξε καὶ ἄλλους! Οὕτως ἐξηγεῖται πῶς ὁ ὀμιλῶν μεθ' ὑμῶν, μὲ τὸ γηραιὸν καὶ ἐξησθενημένον σαρκίον, πίπτων καὶ ἐγειρόμενος, ἀντέσχεν ἀναρριχώμενος μέχρις Ἀραχώβης, εἰς τὸ χιλοστόν ὑψόμετρον τοῦ Παρνασσοῦ. Οἱ ἄλλοι συνέχισαν καὶ περαιτέρω, ἀλλὰ τὸν τεῦθεν οἱ αὐστηροὶ τῶν ὁμήρων ὄροι εἶχον μεταβληθῇ, καὶ μετὰ τετραήμερον εἰς Ἀμφισσαν διαμονὴν χαίροντες οὗτοι καὶ ἀγαλλόμενοι ἦνωτι-

ζοντο τὴν ὑπογραφὴν τῆς ἀνακωχῆς, ἢ δὲ ἐμφάνισις τοῦ «Ἐρυνθροῦ Σταυροῦ» ἔλκε το πρόβλημα τῆς πείνης καὶ γυμνώσεως. Οἱ ἀσθενεῖς ἐδέχοντο τὴν ἐπίσκεψιν ἰατρῶν καὶ πάντα ἐμαρτύρουν, ὅτι ἐγγὺς ἢ ἡμέρα τῆς ἀπολυτρώσεως.

Μέχρι τῆς Ἀραχώβης ἐσύρετο καὶ ὁ δεσπότης μετὰ κόπου καὶ μόχθου, ἀλλὰ πάντοτε εἰς τὸν ἀνήφορον τοῦ Παρνασσοῦ καθυστερῶν ὀπισθεν τῆς φάλαγγος. Τοῦτο ἐνέβαλεν εἰς φόβον τὸν ἀγαπητὸν κ. Λογοθέτην, μήπως μὲ κρημνίσωσι κατὰ τῶν βράχων, καὶ περὶ τὸ Ζεμενὸν ἐγκαταλείπει τὴν φάλαγγα καὶ ἔρχεται καὶ μὲ εὐρίσκει κατακείμενον καὶ ἀνίκανον πλέον νὰ συνεχίσω τὴν μαρτυρικὴν πορείαν. Προσπαθεῖ νὰ μὲ βοηθήσῃ. Βεβαίως ἐγνώριζον, ὅτι ἐδῶ οἱ ὑπολειπόμενοι οὐ μόνον δὲν στεφανοῦνται, ἀλλὰ καὶ ἐκτελοῦνται! ἀλλὰ τί νὰ ἔκαμνον; «τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἀλλ' ἢ σὰρξ ἀσθενής». Οἱ στομαχικοὶ πόνοι πρὸς τῇ πείνῃ μὲ εἶχον ἐξαντλήσει καὶ ὥρα τῇ ὥρα ἀνέμενον τὴν αἰμορραγίαν, ὅτ' ἀκαριαίως ἐπέρχεται ὁ θάνατος. εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην τῆς τελείας ἐξαντλήσεως ἦσαν ἐκείνην τὴν ἡμέραν περίπου δύο δεκάδες μελλοθάνατοι. Θὰ ἀντικρύζαμεν ἀσφαλῶς τὸ ἐλαστικὸν πολυβόλον, ἐὰν δὲν εἴμεθα ἐγγὺς τῆς κωμοπόλεως καὶ ἐὰν ἦτο νῦξ διὰ νὰ καλύψῃ τὸ τερατῶδες ἔγκλημα τῆς μαιφονίας. ἀπέφευγον συνήθως οἱ δῆμοί μας τὰ βλέμματα τῶν χωρικῶν, τὸ φῶς τῆς ἡμέρας δὲν ἠνείχετο τὰ σκότια ἔργα τῶν δαιμόνων τῆς κολάσεως. Μικρὸν πρὶν ἢ φθάσωμεν εἰς τὸ τέρμα τοὺς ἀποκαμόντας 14 μελλοθανάτους μᾶς ἀνεβίβασαν εἰς κάρρον μέχρις Ἀραχώβης. Ἐνταῦθα καὶ πρὸς πρόληψιν πάσης ἀποδράσεως μᾶς ἐξησφάλισαν διὰ διπλῆς φρουρᾶς εἰς τὸ μέγαρον τῆς Πολιτοφυλακῆς. Εὐτυχῶς δύο εὐγενεῖς Λευίται σπλαγγισθέντες μᾶς ἔφερον ὀλίγην τροφήν, οἱ δὲ ὑπουργοὶ Στράτος καὶ Τρικούπης, οἱ συμφιλιωθέντες τες ἐκεῖ πολιτικοὶ ἀντίπαλοι, διὰ φίλων ἐπρομήθευσαν καὶ αὐτοὶ τροφάς, καὶ οὕτω βουλιμαίως ἐπληρώσαμεν τὴν ἀπὸ ὄκτα-μέρου κενὴν γαστέρα μας. Παρατήρησα ἀνακούφισιν ἱκανὴν — ἢ ἐξάντλησις προήρχετο κυρίως ἐκ τῆς πείνης — καὶ προβλέπων, ὅτι πιθανὸν κατὰ τὸ σύστημα τῶν ἐλασιτῶν μετ' ὀλίγον νὰ μᾶς ἔβαζαν εἰς τὴν γραμμὴν διὰ πορείαν, παρεκάλεσα τὸν καλὸν διάκονον Ἰωάσαφ νὰ μοὶ προμηθεύσῃ ὑποδήματα, ἔστω καὶ ἀρβύλας, διὰ νὰ δυνηθῶ νὰ ἀντικαταστήσω τὰ καταλελυμένα. ἐκράτουν ἀκόμη δύο χρυσᾶς πρὸς πληρωμὴν λίρας.

Ἔως τότε παρ' ὅλας τὰς παροτρύνσεις τοῦ φίλου κ. Λογοθέτου δὲν εἶχον ἀποφασίσει νὰ δραπετεύσω. Ὁ καλοκάγαθος ἀνὴρ μοὶ ἔλεγεν: «ὄλος θὰ μᾶς σφάξουν, δεσπότη μου, ἐσᾶς θὰ σᾶς γδά-

σκότει θὰ εἶχον καταστροφῇ ὑπὸ τῆς ἐκρήξεως τῶν ναρκῶν. Ἄλλ' ὁ κίνδυνος δὲν ἐξέλειπεν. ἐφόσον δὲν εὔρισκον δάσος νὰ κρυφθῶ, ἤμην ὑπερβέβαιος, ὅτι θὰ ἔστελλον πρὸς καταδίωξίν μου, τοῦλάχιστον ὁ λόγος, ὅστις ἔνεκα τῆς βροχῆς εἶχε κλεισθῆ εἰς τὸ Ζεμενόν, ὅταν ἐγὼ διεπέρασα τὸν σταθμὸν. Μεταξὺ Παρνασσοῦ καὶ Ἐλικῶνος ὑπάρχει βουνόν. ἐκεῖ ἀνεκάλυψα κέδρον μεγάλην, πυκνόφυλλον, κεκλιμένην καὶ ἀποτελοῦσαν λόχμην, ἱκανὴν νὰ μὲ στεγάσῃ. Ἐκεῖ ὑπεράνω τῆς ὁδοῦ εἰς τὸ προσφυῆς τοῦτο ἄντρον ἐκρύφθην καὶ ἐπὶ ὥραν ἔμεινα. Ἄφοῦ εἶδον, ὅτι ἡ καταδίωξις καθυστέρει, ἔκρινα καλὸν νὰ ἀνέλθω εἰς κανὲν τροχοφόρον ἐκ τῶν ἐπιστροφόντων ἐξ Ἀραχώβης, ὅπου εἶχον μεταφέρει τὰς ἐφοδιοπομπὰς τῶν ἐλασιτῶν. Ἀλλὰ μόλις κατῆλθον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, νὰ καὶ ἡ μοτοσυκλέττα! ἔφθασε, εἶπον, τὸ τέλος, **ἐγονάτισα εἰς τὸν ὄχθον, ἔκαμα τὸν σταυρὸν μου καὶ ἤμην ἔτοιμος νὰ δεχθῶ τὴν σφαῖραν.** Ἀλλὰ τί συνέβη; Μὲ ἔσωσαν αἱ νάρκαι! Ὁ διώκτης ἠναγκασμένος νὰ βλέπῃ ἔμπροσθέν του διὰ νὰ φυλαχθῆ ἀπὸ τὰς νάρκας, ἔτρεχε δί-κην ἀγριοχοίρου, ὅστις δὲν δύναται νὰ στρέψῃ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τὴν κεφαλὴν, καὶ οὕτως δὲν μὲ ἀντελίφθη γονατισμένον εἰς τὸ χαντάκι. Ἦτο θαῦμα πῶς κατώρθωσα τέλος νὰ πείσω τὸν ἐλασίτην καρραγωγέα νὰ μὲ ἀνεβάσῃ, ἀντὶ ἀδράς, ἐννοεῖται, ἀμοιβῆς, εἰς τὸ ὄχημά του διὰ νὰ μὲ μεταφέρῃ εἰς Λεβάδειαν, ἄλλως θὰ ἠναγκαζόμην νὰ διανυκτερεύσω ἐπὶ τοῦ ὑψηροφουῆς Ἐλικῶνος, ὅπου ἀντὶ τῶν ἐρατεινῶν Μουσῶν ἤθελον συναντήσῃ τοὺς λυσιπῶντας λύκους, καὶ ἀσφαλῶς θὰ ἐγινόμην θηριάλωτος, ὅπως τόσοι ἄλλοι συνόμηροι. Παραλείπων τὸν κίνδυνον, ὃν διέτρεξα καὶ εἰς τὴν ἐν λόγῳ πόλιν, ὅπου, καίτοι εἶχον φθάσει οἱ Ἄγγλοι, ὠργίαζον εἰσέτι οἱ κομμουνισταὶ καὶ ὁ Γρηγόρης μὲ τὸ ἀμάξι κατηυθύνετο νὰ μὲ παραδώσῃ εἰς τὸ διευθυντήριον! ἀλλὰ, πρὶν φθάσωμεν ἐκεῖ, παρουσιάζετο παρ' ἐλπίδα ὡς ἀπὸ μηχανῆς Θεοῦ ὁ διάκονός μου Θεόδουλος μετὰ τοῦ ἡγουμένου τοῦ ὁσίου Σεραφεῖμ Κυριακοῦ Ναοῦμ, οἵτινες μὲ ἀφῆρπασαν ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἀθλίου ἐκείνου ἀνθρωπαρίου. Ὁ ἅγιος ἡγούμενος μᾶς ἐφιλοξένησε πλουσιοπαρόχως, μᾶς ἐκαθάρισεν ἀπὸ τοῦ ρύπου τῆς ὀμηρείας καὶ τὰ «ἑλληνικὰ ζωῦφια», καὶ καὶ οὕτως εὔρισκομαι ἐν μέσῳ ἀγαπητῶν συναδέλφων, ὅθεν καὶ ἀναπέμπω εὐχαριστίας, δόξαν καὶ αἶνον τῷ σωτῆρι Θεῷ πάντων ἔνεκα.

Ὁ διάκονος Θεόδουλος Λαυριώτης Παπαδάκης¹.

Ὅπως παρακινήθησιν καὶ ἄλλοι Λευῖται, ἵνα πράξωσι τὸ καθήκον των, καταχωρίζω ἐνταῦθα ἐπιστολὴν διὰ τὴν δρᾶσιν τοῦ Διακόνου μου Θεοδούλου Λαυριώτου Παπαδάκη σταλεῖσαν παρὰ τοῦ κ. Χρήστου Θαλασσινοῦ, διευθυντοῦ Λαϊκῆς Τραπέζης Ἀθηνῶν. Περὶ τούτου ὅλοι μὲ συγχαίρουσιν, ὅσοι συνηντήθησαν κατὰ τὴν ὁμηρεῖαν μετ' αὐτοῦ, καὶ ὀνόμαζον αὐτὸν εἰς τὴν φάλαγγα ὄχι Θεόδουλον, ἀλλ' *ἀνθρωπόδουλον*. ὡς ἐξυπηρετοῦντα μετ' ἄκρας ἀνταπαρνήσεως τοὺς πάντας, ὅπως καὶ αὐτοὶ τὸν ἐβοήθησαν, διότι τὸν πῆραν οἱ ἐλασῖται, ὅπως εὐρέθη καὶ ἀνεχώρησε μόνον μὲ τὸ ράσον καὶ κατώρθωσε νὰ ζήσει εἰς τὴν ἀνήκουστον αὐτὴν περιπέτειαν καὶ νὰ σώσῃ καὶ ἄλλους φέρων ἐνίστε αὐτοὺς ἐπ' ὤμων⁽²⁾.

Ἐν Ψυχικῷ τῇ 20 Ἰανουαρίου 1945

Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Κορυτσᾶς καὶ καθηγητὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου κ. Εὐλόγιον Κουρίλαν.

Μετὰ μεγάλης μου λύπης ἐπληροφορήθην τὴν ἐκ μέρους τῶν ἐλασιτῶν σύλληψίν σας ὡς ὁμίρου, ἀλλὰ καὶ μετὰ μεγάλης μου χαρᾶς ἔμαθον τὴν κατόπιν πολλῶν περιπετειῶν καὶ κακουχιῶν εὐτυχῇ ἐπάνοδόν σας. Δυστυχῶς τὴν αὐτὴν τίχην ὑπέστην καὶ ἐγὼ συλληφθεὶς ὑπὸ ἐλασιτῶν ὡς ὁμηρος κατὰ τὰς θλιβεράς ἡμέρας τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ὑποστὰς οὐκ ὀλίγας κακουχίας εὐρίσκομαι ἤδη κλινίρης λόγῳ κρυοπαγημάτων. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀπαισίαν περίοδον τῆς ὁμηρείας μου *παρήγορος ἄγγελος καὶ παραστάτης τῆς ομάδος μας ἦτο ὁ συνόμηρός μας καὶ ἄξιος διάκονός σας κ. Θεόδουλος Παπαδάκης, ὅστις διὰ τῆς βαθείας πιστεῶς του πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τῶν παρηγορητικῶν του λόγων μᾶς ἐνεθάρρυνε τόσο, ὥστε τὴν μὲν ἀπὸ Περιστερίου εἰς Κρόρα πορεῖαν μας νὰ αἰσθανθῶμεν ὀλιγώτερον ὀδυνηράν, τὴν δὲ παραμονὴν μας εἰς τὸ χωρίον*

1. Βλέπε ἀνωτέρω σ. 37—38 τὰ γραφόμενα τοῦ κ. Γ. Ἡσαίου καὶ ἄλλας μαρτυρίας κατωτέρω ἐντὸς τοῦ χειμένου.

2. Τοῦτον τῷ 1945 κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον παρέπεμψε εἰς τὴν μονὴν τῆς Μετανοίας ἡμῶν Μεγίστην Λαύραν καὶ κατὰ τὴν τάξιν ἐχειροτονήθη ἱερεὺς, εἶτα δὲ ἔλαβε τὸ ὄφρικιον τοῦ ἀρχιμανδρίτου καὶ τὸ τοῦ Πρωτοσυγκέλλου Κορυτσᾶς διὰ τὰς πολλαπλᾶς ἐθνικᾶς ἐκδουλεύσεις εἰς τὴν ἐπαρχίαν ἐκεῖνην καὶ τὴν δραστηριότητα πρὸς ἀναδιοργάνωσιν τῶν ἱερῶν μονῶν.

Κρόρα, ἐντὸς τῶν καμμένων ἐρειπίων καὶ τῶν χιόνων, ὀλιγώτερον ἐπώδυνον, χάρις εἰς τὴν αὐτοθυσίαν του καὶ τὰς ἀνεξαντλήτους φροντίδας καὶ περιποιήσεις του πρὸς τοὺς συμπάσχοντας δηήρους.

Ἦτο ὁμως ἄφατος ἡ λύπη μας, Σεβασμιώτατε, ὅταν τὸ ἀπόγευμα τῆς προπαραμονῆς τοῦ νέου ἔτους 1945 οἱ ἐλασῖται τὸν ἀπεμάκρυνον τῆς ομάδος μας καὶ μάλιστα, ὅταν τὴν ἐπομένην ἐκκυκλοφόρησεν ἡ φήμη περὶ ἐκτελέσεώς του. Εὐτυχῶς ὁμως ἡ διάσωσίς του, τὴν ὁποίαν ἐπληροφορήθημεν μεταγενεστέρως, ἀνεκοίφισε καὶ ἐπλήρωσε χαρᾶς τὴν καρδίαν μας.

Διὰ ταῦτα παρακαλῶ Ὑμᾶς, Σεβασμιώτατε, ὅπως δεχθῆτε τὰ εἰλικρινῆ μου συγχαρητήρια καὶ τὰς εὐχαριστίας μου διὰ τὸν διάκονόν σας, ὅστις ἀπεδείχθη ἀντάξιος μαθητῆς τοῦ μεγάλου διδασκάλου, ὡς Ὑμεῖς, καὶ διὰ τὸν ὅποιον ἡ ἐκκλησία δικαίως θὰ σεμνύνηται, ὅτι τοιοῦτον ἱερωμένον συμπεριλαμβάνει εἰς τοὺς κόλπους τῆς.

Εὐχόμενος, ὅπως ἡ ἀρετὰ δοκιμασθεῖσα πατρίς μας εὔρη τὸν δρόμον τῆς γαλήνης καὶ προόδου διὰ τῆς συναδελφώσεως ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων, παρακαλῶ Ὑμᾶς, Σεβασμιώτατε, νὰ μοὶ ἐπιτρέψητε νὰ ἀσπασθῶ τὴν δεξιάν σας.

Χρῆστος Θαλασσινὸς διευθυντῆς τῆς Λαϊκῆς Τραπέζης.

Εἰς ἀμνησιν τῆς αὐτοθυσίας ταύτης καὶ τῶν ἐθνικῶν φρονημάτων, ὑπὲρ ὧν ὁ διάκονος προεκινδύνευσεν, ἡ ἀρχιεπισκοπὴ ἄνευ οὐδὲ τῆς ἐλαχίστης αἰτίας, ἄνευ καταδικαστικῆς ἀποφάσεως ἔπαυσεν αὐτὸν ἐκ τῆς ἐνορίας τῆς ἁγίας Εὐφημίας, διότι οὕτως ἀπήτησαν οἱ εὐάριθμοι ἐκεῖ κομμουνισταί, ὧν ἐπὶ κεφαλῆς ὁ ἀστυνομικός, ὁ παραδοὺς τὴν Ν. Φιλαδέλφειαν εἰς τοὺς ἐλασῖτας κατὰ τὰ Δεκεμβριανά, καὶ δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὴν διαμαρτυρίαν τοῦ ἐκκλησιαστ. συμβουλίου, ὅπερ παρουσιασθὲν παρέστησε τὴν ἀδικίαν, ἣτις γίνεται καὶ εἰς τὸν ἐφημέριον καὶ εἰς τὸν ναόν, ὑπὲρ οὗ ἀκαταπονήτως ἐμόχθησεν ἐπὶ τετραετίαν ὡς καὶ ὑπὲρ ὅλων τῶν ἐνοριτῶν, τῶν πτωχῶν καὶ δεομένων βοηθείας, διαθέτων τὸ αὐτοκίνητόν μας. Δὲν ἐπετρέψαμεν νὰ δοθῆ ἡ ἐνυπόγραφος διαμαρτυρία σχεδὸν ὅλων τῶν ἐνοριτῶν, διότι καὶ «οἱ λίθοι κεκραῖονται» περὶ τῆς ἀληθείας. Ἄλλ' ἄς μὴ θαναμάσῃ διὰ τοῦτο ὁ ἀναγνώστης, ἐφ' ὅσον προήχθησαν οἱ καταπροδόντες ἡμᾶς μεγαλόσχημοι κληρικοὶ καὶ ἐφ' ὅσον προάγονται εἰς τὰς ὑψίστας ἐκκλησιαστικὰς θέσεις οἱ μηδὲν πράξαντες κατὰ τὰς πονηρὰς ἐκείνας ἡμέρας. «Θοῦ, Κύριε, φυλάξῃν τῷ στόματί μου».

Ἐπακόλουθα τῆς ἐξ Ἀραχώβης φυγῆς μου.

Ἐπανελθὼν ἤκουσα διαφόρους ἀδεσπότους φήμας τεθείσας εἰς εὐρείαν κυκλοφορίαν ὑπὸ ἀνθρώπων ἀργοσχόλων τε καὶ καλοθειητῶν, ὅτι δῆθεν, ἢ ἀπόδρασίς μου εἶχε τινὰ δυσάρεστα Ἐπακόλουθα ἐν Ἀραχώβῃ (περὶ τῶν κακοβούλων τούτων σπερμολογιῶν θὰ ἀσχοληθῶμεν ἐν τέλει τοῦ βιβλίου). Ταῦτα διεψεύσθησαν ἀμέσως ὑπὸ τῶν ἐπανελθόντων συνομηθῶν ὡς καὶ ὑπὸ σύμπαντος τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου, ὅστις ἐξηρεύνησε κατὰ μῆκος καὶ πλάτος καὶ παρουσίασε τὰ πραγματικά αἷτια τοῦ τουφεκισμοῦ τῶν 13 ἀειμνήστων συνομηθῶν. Οὐδεμία ἐφημερίς ἀνέμιξε τὸ ἕμὸν ὄνομα, οὔτε οἱ ἐπὶ τόπου μεταβάντες καὶ διερευνήσαντες τὰ πάντα συγγενεῖς αὐτῶν εἶπόν τι περὶ ἑμοῦ. ἐπομένως ἀπεστομώθησαν καὶ κατησχύνθησαν οἱ ἐπιβουλευθέντες μοι κακὰ καὶ διανοηθέντες διὰ τοῦ σατανικοῦ τρόπου καὶ τῶν ψευδολογιῶν νὰ μειώσωσι τὴν τεραστίαν ἐντύπωσιν, ἣν ἐνεποίησεν εἰς ὄλους ἢ διαφυγὴ καὶ σωτηρία μου. Ἰδίᾳ κατεκεραύνωσεν αὐτοὺς διὰ τὴν κακοήθειαν καὶ ἐστιγμάτισε τοὺς ἔλασίτας διὰ τὸ κακούργημα ἢ «Ἔστια», ἐφημερίς, ἣτις ἀπὸ τῶν φοιτητικῶν χρόνων οὐδέποτε ὑπῆρξε πρὸς ἑμὲ συμπαθῆς διὰ τὰς τότε ἀντιθέσεις μας ἐπὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος (βλ. κύριον ἄρθρον τῆς 12-2-45 κ.ἀ.). Ἄλλ' ἐγὼ εἰς τοὺς ἀνάνδρους καὶ κρυφολαλητὰς ἐγκαθέτους τούτους οὐδέποτε ἔδωσα οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην προσοχίην, ἐκεῖνο διὰ τὸ ὅποιον ἀνησύχουν ἦτο διὰ τὰ ἐν Ἀραχώβῃ ἐπισυμβάντα μετὰ τὴν δραπέτευσίν μου. διεδίδοντο πολλά, ὅτι ἐξ αἰτίας μου ἐνοχοποιήθησαν ἀθῶοι ἄνθρωποι. Δὲν ἐπίστευον εἰς ταῦτα· διότι εἶναι ἀληθές, ὅτι οἱ Ἀραχωβῖται οὐδὲ κἂν ἐκινήθησαν οὔτε ἔδειξαν δι' ἐμὲ ἐνδιαφέρον. μάλιστα ἐνῶ ἀπεβιβαζόμην εἰς τὴν πλατεῖαν καὶ εἶδον τοὺς ἱερεῖς, οἵτινες μὲ ὑπεδέχθησαν ἔξω τοῦ χωρίου, ἐπομένως ἤκουσαν περὶ τοῦ αἰχμαλώτου ἀρχιερέως, τινὲς ἐπλησίασαν τὸ ὄχημα καὶ ἔρριπτον εἰς ἡμᾶς βλοσυρὰ βλέμματα, ὅπερ μοὶ ἐνεποίησε θλιβερὰν ἐντύπωσιν. Μοὶ ἔμελε μόνον περὶ τοῦ εἰρημένου Διακόνου· διό, ἵν' ἀπαλλάξω αὐτὸν καὶ πάντα ἄλλον πάσης ἐνοχῆς ἐξέθηκα ἐν ἐκτάσει τὴν περιπέτειαν, ὥστε νὰ πεισθοῦν καὶ οἱ ἔλασίται, ὅτι οὐδεὶς εὐθύνεται διὰ τὴν διαφυγίην μου. Ἦμην τῆς γνώμης, ὅτι ἢ δρασίς των δὲν εἶχε λήξει καὶ δὲν ἐψεύσθη· διότι μετὰ ταῦτα δεινῶς ἐτιμωρήθησαν οἱ Ἀραχωβῖται τῷ 1947 εἰσβαλόντων 800 ἀνταρτῶν.

Ψυχικὸν 8 Μαρτίου 1945

Πρὸς τὸν ἱεραδιάκονον Ἰωάσαφ ἑφημέριον Ἀραχώβης.

Εὐλαβέστατε ἱεροδιάκονε,

Μόλις συνελθὼν ἐκ τῆς δεινῆς ταλαιπωρίας καὶ τῶν κακουχιῶν τῆς ὀμηρείας θεωρῶ καθῆκον νὰ σᾶς εὐχαριστήσω ἐπὶ τῇ προφρόνῳ διαθέσει καὶ φιλοξενίᾳ, τῇ ἐπιδειχθείσῃ πρὸς ἐμὲ κατὰ τὸ ἑσπέρας τῆς 10ης Ἰανουαρίου, ὅτε διέμενον ἐκεῖ. Ὁ Θεός, ὁ τὰ πάντα πανσόφως οἰκονομῶν, σᾶς ἐφώτισε μετὰ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Συνεσίου Κουκούλη, τοῦ καλοῦ συμπατριώτου μου, τυχαίως νὰ εὑρεθῆτε παρὰ τὴν ἕξω πηγὴν τῆς πόλεως, ἐνῶ εἰσρηχόμεθα ἐγὼ καὶ οἱ τέσσαρες συνόμηροί μου ὁ στρατηγὸς κ. Γαρέζος, ὁ πρ. βουλευτὴς κ. Γ. Στράτος, καὶ οἱ μακ. Κορωναῖος δικηγόρος καὶ Σπ. Τρικούπης. Πρὸ μιᾶς ὥρας μᾶς εἶχον ἀνεβάσει ἐπὶ τοῦ κάρρου ὡς ἀποκαμόντας πλέον ἐκ τῆς μακρᾶς καὶ ἐπιπόνου ὁδοιπορίας. Παρεκάλεσα ὑμᾶς νὰ φέριτε ὀλίγα τρόφιμα, διότι ἐπὶ ἑβδομάδα εἴμεθα νήστεις. Ἐσπεύσατε μόλις εἶχον ἀνέλθει εἰς τὴν Πολιτοφυλακὴν νὰ μὲ ἐπισκεφθῆτε ἀμφοτέρωθεν. Τότε ἐγνωρίσθημεν καὶ ἔμαθον, ὅτι σὺ μὲν εἴσθε ἐκ τῆς μονῆς τοῦ ὁσίου Λουκά, ὁ δὲ ἀρχιμανδρίτης ἐξ Ἠλείου, καὶ ἐγνώριζε τὸν Διάκονόν μου ἐν Ἀθήναις ὡς συμφοιτητής. ἔμαθον ἐπίσης, ὅτι αὐτὸς ἦτο ἱερεὺς τοῦ στρατοῦ τῶν ἑλασιτῶν. Τότε ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ ἐκθέσω τὰ δεινά, ἅπερ ὑφιστάμεθα. Σᾶς ἔδειξα τὰ κατεστραμμένα μου ὑποδήματα καὶ παρεκάλεσα διὰ νὰ μὴ βადίσω τὴν ἐπιούσαν γυμνόπους ἐπὶ τῶν χιόνων τοῦ Παρνασσοῦ νὰ μὲ εὔρητε ἐν ζευγὸς ἀρβύλας ἔστω καὶ τετριμμένας, θὰ τὰς ἠγόραζον ὅσα ὅσα διὰ νὰ σωθῶ. Εἰς τὸν στρατιωτικὸν ἱερέα, ὅστις μετὰ συγκινήσεως μὲ ἤκουσεν, ἔδωκα καὶ ἐν βιβλίον μου «Τὸ κράτος τῆς ἀληθείας» τυπωθὲν ἐν Ἀθήναις τῷ 1944, καὶ ὅπου ἀποδεικνύω πῶς μὲ εἶχον συκοφαντήσῃ διάφοροι ἐχθροί μου διὰ νὰ μὲ ἐξοντώσωσι, καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἰδίας κατηγορίας ἐστηρίχθη ἡ σύλληψίς μου ὑπὸ τῶν ἑλασιτῶν. Ἐπανῆλθες μετὰ ὥραν, μοὶ ἔφερες εἰς μανδήλιον προσφορὰν καὶ τυρὸν καὶ 100 δρ. οἶνον. Οἱ σύντροφοί μου εἶχον σπεύσει νὰ ἀγοράσουν καὶ εἶχον δειπνήσει, ἐγὼ ὅμως τοὺς ἔδωσα τὸ ἀντίδωρον. Μοὶ εἶπες, ὅτι ἐστάθη ἀδύνατον νὰ εὔρητε ὑποδήματα, καὶ ἀνεχώρησες —εἶχε σκοτεινιάσει— τὸν δὲ ἀρχιμανδρίτην δὲν εἶδον πλέον. μοὶ ἐπέστρεψε μόνον ἀργὰ τὸ βιβλίον μετὰ τῆς παραγγελίας, ὅτι τοῦ ἔτυχεν ἐπείγουσα ἐργασία καὶ δὲν δύναται νὰ ἔλθῃ. Περὶ ἐννάτην ὥραν δύο σκοποὶ μᾶς μετέφερον νὰ

διανυκτερεύσωμεν μετὰ τῆς φάλαγγος, ἀλλὰ μὴ εὐρεθείσης θέσεως ἐκεῖ μᾶς ἐπανεφέρων εἰς τὴν Πολιτοφυλακὴν μετὰ συσσιτίου (ἄρτου μετὰ φασολίων). τὴν 10ην ἐφάγομεν τὸ σισσίτιον καὶ εἰς τὰς 11 ἐπέσαμεν νὰ κοιμηθοῦμεν οἱ τέσσαρες (ὁ κ. Στράτος ἔμεινε εἰς τοὺς φαλαγγίτας) εἰς τὸ δωμάτιον ἄνωθεν τῆς πλατείας. Καίτοι ἡμῖν ἄπνοος ἀπὸ ἑβδομάδος, ἐσκεπτόμην, μόλις ἔγυρα εἰς τὰ σανίδια, ὅπου ἔστρωσα τὸ ράσον καὶ ἐσκεπάσθην μὲ τὴν κουβέρταν, τὰ καταλελυμένα παπούτσια μου. καὶ τότε ἐκοιμήθην, ὅταν ἔλυσά τὸ ζήτημα νὰ περιπατήσω μὲ ταῖς παντοῦφλες. Εἶχον κοιμηθῆ περὶ τὰς 3 ὥρας, ὅτε ἀκούω φωνὴν εἰς αὐστηρὸν ὕψος : «σίκου, φύγε γλήγορα διότι θὰ σὲ ἐκτελέσουν». Ἠγέρθην ἀμέσως καὶ βλέπω, ὅτι ὅλοι ἐκοιμῶντο μακαρίως καὶ εἰς τὸ τζάκι ἐρρουχάλιζον 10 ἑλασίτες σκοποὶ. Ἡ πλατεῖα ἦτο γεμάτη αὐτοκίνητα μὲ στρατόν, ποῦ ἔφευγον. ἐνόησα, ὅτι ἐξεκενοῦτο ἡ Ἀράχωβα. εἶχον ἀκούσει ἀφ' ἐσπέρας, ὅτι ἡ Λεβαδιὰ κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἀγγλων. Τὸ ράσον μου καὶ φεύγω, ἀφοῦ περιέμενον ὀλίγον ἕως ποῦ ἄδιασε ἡ πλατεῖα. Ἐξῶ ἦτο ἄκρα ἡσυχία, εἶχον κοιμηθῆ ὅλοι. εἶχε 3 ὥρες νύκτα ἀκόμη. εἰς τὸ κάτω πάτωμα ἠκούετο μόνον ὁ τηλεφωνητής. Καταβαίνων ἀπὸ τὴν πρώτην κλίμακα μικροῦ δεῖν νὰ κρημνισθῶ. ἐσώθην δι' ἀοράτου χειρός ! ἀνέμενον νὰ ἴδω φῶς καὶ ἠκούον ὅτι εἰς τὸν διάδρομον ἠτοιμάζοντο νὰ κατακλιθῶσιν οἱ σκοποὶ. Περιέμενον. ὅτε κατ' εὐτυχίαν ὁ τηλεφωνητής τοῦ κάτω πατώματος αὐτοῦ ἠνοιξε τὴν θύραν διὰ νὰ μεταβῆ εἰς τὸ ἄλλο γραφεῖον. τότε εἶδον, ὅτι εἰς τὸν διάδρομον ἐκοιμῶντο οἱ σκοποὶ. Ἀφοῦ αὐτὸς ἐκλείσει τὴν θύραν, ἀπεφάσισα νὰ κατέλιθω καὶ πατῶν ἐπάνω εἰς τοὺς σκοποὺς κατώρθωσα νὰ φθάσω εἰς τὴν θύραν, ἣν εὐτυχῶς δὲν εἶχον κλειδώσει. ἐξελθὼν εὐκόλως κατῆλθον εἰς τὴν πλατεῖαν, διότι ἔφεγγον τὰ ἠλεκτρικὰ τοῦ καφενεῖου. Δὲν συνήντησα κανένα, εἰ μὴ 2—3 φορητὰ αὐτοκίνητα, μὲ ἐσβεσμένους τοὺς φανοὺς κατὰ μῆκος τῆς κεντρικῆς ὁδοῦ τῆς πόλεως, ἕως εἰς τὴν βρύσιν, ὅπου ἐγέμισα τὸ μπουκαλάκι, ποῦ μοῦ ἀφῆκες μὲ τὸ κρασί.

Ἡμῖν πλέον ἔξω τῆς πόλεως. τρέχω δρομαίως νὰ εὔρω δάσος νὰ κρυφθῶ, ἕως νὰ ἔλθωσιν οἱ Ἀγγλοι. ἀλλ' ἠπατήθην, διότι δάσος δὲν ὑπάρχει, ἕως κάτω εἰς τὸ Ζεμενόν. Εἰς τὸν λάκκον, ὅπου οἱ Γερμανοὶ ἔχουσι καταστρέψει τὴν γέφυραν, παρ' ὀλίγον νὰ χαθῶ. ἐκρημνίσθην, ἀλλ' ἐσώθην ὡς ἐκ θαύματος. Ἦτο ζοφερὸν τὸ σκότος καὶ ἔβρεχεν, ἕως νὰ ἀνέλθω εἰς τὸν δρόμον, μ' ἐπρόλαβεν ἰππεὺς τις διευθυνόμενος εἰς τὴν Ἀράχωβαν. ἔπεσον χαμαί, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι μὲ ἀντελήφθη, διότι μὲ ἐφώναξε.

Τότε ἐσκέφθην νὰ διεισδύσω εἰς τὸν λάκκον ἄνωθεν τῆς ὁδοῦ, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθην νὰ προχωρήσω, εἰ μὴ 3—5 μέτρα περίπου. Δὲν εἶχε παρέλθει πολὺ ὥρα καὶ ἀκούω φωνὰς ἀγρίας—κουστωδία δολοκλήρος ἐξ Ἀραχώβης ἤρχετο πρὸς σύλληψίν μου—Ἐφθασαν εἰς τὸν λάκκον. ἐκεῖ ὅπου ἤμην, ἀλλὰ δὲν ἠδύναντο νὰ μὲ ἀνακαλύψωσιν ἔνεκα τοῦ ψηλαφητοῦ σκότους. οὐδὲν μὲ ἐκάλυπτεν, εἰ μὴ ἡ κουβέρτα μου. Προυχώρησαν πρὸς τὸ Ζεμενόν. Ἄλλ' ἔπρεπε νὰ προχωρήσω νὰ εὕρω δάσος νὰ κρυφθῶ. Μετὰ ἐν τέταρτον ὥρας ἐξῆλθον τοῦ λάκκου, ἀλλὰ μόλις εἶχον βαδίσει περὶ τὰ 30 μ. ἀκούω ἄνθρωπον βήγοντα. ἀνέβαινεν ἀπὸ τὸ Ζεμενόν. Ἀιέσως ἔπεσα ἀπὸ τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ πεζοδρομίου καὶ ἐσκεπάσθην καλῶς. τὸ ἔδαφος πάλιν μ' ἐκάλυπτε, διότι δὲν εἶχε χιόνι, ἦτο κατωφερές. Ὁ πεζὸς ἐκάθισεν ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν εἰς ἀπόστασιν 20 μ. ἤκουον αὐτὸν βήγοντα. Μετὰ ταῦτα ἔρχεται κατεπάνω μου. ἐσκέπασα κεφαλὴν καὶ πόδας. πράγματι ἐστάθη πλησίον μου, καὶ φωνάζει: δέσποτα, νομίζων ὅτι εἶμαι ἐντὸς τοῦ λάκκου. Ἐξαμνον τὸν σταυρόν μου κρατῶν καὶ τὴν ἀναπνοήν μου. μοῦ ἔρχεται βῆξ! κατώρθωσα μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ νὰ συγκρατηθῶ, ὅστις μὲ ἐλυπήθη καὶ ὁ ἐφιάλτης φεύγει πρὸς τὸν λάκκον καὶ ἐκεῖ ἐφώναζε καὶ διηρεύνα, ἐξ οὗ ἐπέισθην, ὅτι ἦτο τῆς κουστωδίας καὶ αὐτός. Ἐφυγε δι' Ἀραχώβαν, καὶ ἐγὼ πῆρα τὸν δρόμον μου πρὸς τὰ κάτω. ἐκεῖ ἀφῆκα τὸν σκοῦφόν μου καὶ μισὸ πρόσφορον ἐντὸς ἱερατικοῦ μανδηλίου. Ἐκεῖθεν προυχώρουν ἐν μέσῳ ἐλασιτῶν καὶ κουκουέδων, οἵτινες ἀνέβαινον ἀπὸ Λεβαδείας φεύγοντες τοὺς Ἄγγλους. μετὰ μίαν ὥραν δὲ παρουσιάσθη ἐντὸς τῶν νεφῶν καὶ ἡ σελίγη καὶ ἐφαινόμην ἐξ ἀποστάσεως, ὥστε νὰ μὴ δύναμαι νὰ ἐκνεύσω τῆς ὁδοῦ. Δὲν μὲ ἠμπόδισε κανεὶς, καίτοι μ' ἔβλεπον τρέγοντα. Ποῦ ἦτο αὐτὴ ἡ δύναμις; ὄντως δύναμις τοῦ Ὑψίστου! Ἐν τῇ ὁρμῇ ἀντιπαρῆλθον καὶ τὸ Ζεμενόν χωρὶς εἰς τὸ σκότος νὰ τὸ ἀντιληφθῶ. κάτωθεν αὐτοῦ μὲ πῆρεν ἡ ἡμέρα, ἀκριβῶς ἐκεῖ πού εἶχε φθάσει ἡ τοποθέτησις τῶν ναρκῶν ὑπὸ τῶν ἐλασιτῶν διὰ νὰ παρεμποδίσουν τοὺς Ἄγγλους. Ἄλλοίμονον, ἐὰν διηρχόμην τὸ μέρος τοῦτο μέχρι τοῦ Καρακολίου νύκτα! Πρὶν καταβῶ εἰς τὸν ποταμὸν ἐσκεπτόμην κάπου νὰ χωθῶ εἰς τὸ δάσος φοβούμενος, μήπως στείλουν καμμίαν μοτοσυκλέταν καὶ μὲ ἐκτελέσουν. ἀλλ' οἱ θάμνοι δὲν μὲ ἐκρυπτον, οὔτε μ' ἐπροστάτευον κατὰ τῆς βροχῆς. Πέραν τοῦ ποταμοῦ ἢ μᾶλλον χειμάρρου καὶ ἄνωθεν τῆς ὁδοῦ ἀνεκάλυψα κέδρον. ὑπ' αὐτὴν ἐκάθισα καὶ μετὰ πεντάωρον πορείαν ἀνεπαύθην καὶ ἔφαγον. Παρῆλθεν μία ὥρα καὶ ἤρχισα νὰ κρυώνω, ὅτε εἶδον

κάρρα ἄδεια κατερχόμενα ἐξ Ἀραχώβης, ὅπου εἶχον μεταφέρει ἐλασίτας. Κατήλθον εἰς τὴν ὁδὸν καὶ ἐνῶ ἤμην ἔτι εἰς τὸν χάνδακα ἀκούω τὴν μοτοσυκλέταν κατερχομένην μεθ' ὁρμῆς καὶ πρὶν ἢ προλάβω νὰ κρυφθῶ (καὶ ποῦ νὰ ἀναβῶ εἰς τὸν κρημνόν ;) μὲ προκαταλαμβάνει. Ἐνόμισα, ὅτι ἔφθασε τὸ μοιραῖον καὶ ἐγονάτισα διὰ νὰ προσευχηθῶ. Καὶ ὅμως χάριτι θείᾳ ἐσώθην καὶ πάλιν. Ὁ δήμιος δὲν μὲ ἀντελήφθη· διότι ἐνῶ ἔφευγε δρομαίως ἔβλεπεν ἔμπρὸς μήπως προσκρούση εἰς νάρκας. Ἐτρεξα τότε νὰ φθάσω τὰ κάρρα, ἀπερ εἶχον σταματήσει οἱ ἀντάρται ἐκεῖ, ὅπου διχάζεται ἡ ὁδὸς διὰ τὸ Δίστομον. Δὲν ἠδύναντο νὰ περάσουν διὰ τὰς νάρκας, ἐν δίτρογον ὅμως ἐπέρασαν. Ἀκολουθῶ αὐτό, ἀλλ' ὁ καρραγωγεὺς ἠρνεῖτο φοβούμενος. αὐτὸς μοι εἶπεν, ὅτι ἡ μοτοσυκλέτα ἐζήτει ἕναν παπᾶν. Μετὰ πολλὰ, ἀφοῦ ἔτρεχον κατόπιν του μίαν ὥραν καὶ ἀφοῦ ἀπήντησα εἰς ὅλας του τὰς ἀξιώσεις, μ' ἐπῆρε ἐπάνω καὶ ἐξαπλωθεὶς καὶ σκεπασθεὶς μὲ τὴν κουβέρταν ἔφθασα αἰσίως εἰς Λεβάδειαν. Ἐκεῖ εὔρον τὸν Διάκονόν μου Θεόδουλον, ὅστις ἐλευθερωθεὶς εἰς Θήβας ἤρχετο πρὸς ἀναζήτησίν μου μετὰ τοῦ φίλου καὶ συμπολίτου μου ἠγουμένου τοῦ ὀσίου Σεραφεῖμ ἀρχιμανδριτοῦ Κυριακοῦ Ναοῦμ. Ταῦτα γράφω, ἵνα γείνωσι γνωστὰ εἰς τὴν Ἀράχωβαν, ἣτις εἶναι ἡ πόλις τῆς σωτηρίας μου, καὶ ἵνα πάντες, ὅσοι πιστεύουσιν εἰς τὸν Θεόν, ἀναφωνήσωσιν «τίς Θεὸς μέγας ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν ; σὺ εἶ ὁ Θεός, ὁ ποιῶν θαυμάσια μόνος» ! Εἰς αὐτὴν τὴν δεινὴν περιπέτειαν, τὴν ὁποίαν τὸ δύσμοιρον ἔθνος διῆλθε δεχθὲν τὰ βέλη ἐκ τῶν ἰδίων τέκνων παρετήρησα, ὅτι ὅσοι εἶχον θερμὴν, ζωντανὴν τὴν πίστιν ἐσώθησαν. Λοιπὸν ἄς λατρεύσωμεν τὸν Θεὸν τῶν πατέρων ἡμῶν ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ καὶ ἄς εἴπωμεν μετὰ τοῦ προφητάνακτος : «Ἐὰν γὰρ καὶ πορευθῶ ἐν μέσῳ σκιᾶς θανάτου, οὐ φοβηθήσομαι κακὰ, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ. ἡ ράβδος σου καὶ ἡ βακτηρία σου αὐταὶ μὲ παρεκάλεσαν» (μ' ἐπαρηγόρησαν). **Πολὺ θὰ μὲ ὑποχρεώσης, ἂν μοι γράψης τί ἔλεγον τὰ χωνιά, ἀπερ ἤκουον, ἐνῶ ἔτρεχον τὸν δρόμον καὶ τί ἐγένετο μετὰ τὴν φυγὴν μου. Ἰδίως μ' ἐνδιαφέρει νὰ μάθω μήπως ἔπαθες τίποτε μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου, ὅπως καὶ ὁ ἀρχιμανδριτής, ἐπειδὴ ἤλθατε πρὸς ἐπίσκεψίν μου. Ἐὰν εἶναι αὐτοῦ νὰ διαβιβάσητε τὰς εὐχὰς μου. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἶη μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν.**

† Ὁ μητροπολίτης Κορυθαῖς Εὐλόγιος Κουρίλας,
καθηγητῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Ὁ Ἰωάσαφ καταδιωχθεὶς καὶ αὐτὸς δι' ἄλλας πράξεις, ἃς οἱ ἐχθροὶ του προσῆπτον, εἶχε ἀγῶνας καὶ συγκοινωνία δὲν ὑπῆρχε, μετὰ πολλοὺς δὲ μῆνας τὴν 3-6-45 μοι ἀπήντησε δι' ἐκτεταμένης ἐπιστολῆς, ἐξ ἧς ἀποσπῶ τὰ ἑξῆς καὶ καταχωρίζω αὐτὰ, ὅπως ἀκριβῶς γράφει :

« Ἐλάβον τὴν ἐπιστολὴν τῆς Ὑμετέρας Σεβασμιώτητος καὶ ἐχάρηκα πολὺ πάρα πολὺ, πὺ ἐσώθητε· διότι συλογιζόμενα, εἶναι κρῖμα νὰ χαθῆ ἓνας Δεσπότης καὶ φαίνεται ἀνθρώπος σοφός, ὡς ἡ Σεβασμιώτης Σας. Δὲν σᾶς ἀπήντησα ἀμέσως, διότι δὲν ὑπῆρχε συγκοινωνία, ἀλλὰ καὶ ἐσκεπτόμουν νὰ ἔλθω μόνος μου στὴν Ἀθήνα νὰ σᾶς φιλήσω τὸ χέρι καὶ νὰ τὰ εἰποῦμε. Ὅταν τὸ πρῶτ' οἱ σκοποὶ ἀντελήφθησαν τὴν φυγὴν Σας, ἔγινεν ἀναστάτωσης εἰς ὅλην τὴν Ἀραχῶβαν. Συστηματικὴ ἔρευνα ἔγινε εἰς ὅλα τὰ σπίτια καὶ εἰς ὅλα τὰ κρυψόφυγα. Ἐμένα καὶ τὸν ἐφημέριον τῆς ἐνορίας Παναγίας Ἀραχῶβης μᾶς πήρανε στὸ κρατητήριον, ὅτι ἡμεῖς σᾶς ἐφυγαδεύσαμε. ἀλλὰ μετὰ ὀλίγας ὥρας μᾶς ἀπέλυσαν. Ὅλοι οἱ κάτοικοι Ἀραχῶβης μετὰ χαρᾶς καὶ ἀνακουφίσεως ἔμαθον τὴν σωτηρίαν Σας. Ἱεροδιάκονος Ἰωάσαφ Κοστογιάννης ».

Μετ' οὐ πολὺ πράγματι ἦλθεν εἰς ἐπίσκεψίν μου ὁ καλὸς Διάκονος καὶ μοι ἀνεκοίνωσε πολλὰς λεπτομερείας καὶ ὅτι μέχρι τῆς πρωΐας, ὅτε ὁ Βλαχάβας διέταξε τὴν φάλαγγα νὰ κινήσῃ, ἐνόμιζον, ὅτι ἐκρυπτόμην ἐντὸς τοῦ χωρίου· διὰ τοῦτο καὶ ὁ καπετάνιος ἀναγγέλλων εἰς τὴν φάλαγγα τὸ γεγονός προσέθεσε : « **Θὰ τὸν πιάσουμε πὺ θὰ μᾶς πάη ;** » (ὡς μὲ ἐπληροφόρησεν καὶ ὁ κ. Λογοθέτης). Τὰ γωνιὰ ἤρχισαν ἀπὸ τὰς τρεῖς μετὰ τὸ μεσονύκτιον νὰ φωνάζουν καὶ νὰ ἀπειλοῦν γῆν καὶ οὐρανόν : « **Θὰ σᾶς κάψουμε τὰ σπίτια, θὰ σᾶς κόψουμε τὰ κεφάλια... ἂν δὲν μᾶς παραδώσετε τὸν Δεσπότη** ».

Τὴν ἐπομένην, ὅτ' ἔμαθον ἐκ Λεβαδείας, ὅτι ἐγὼ ἔφυγα, ἔπαυσεν ἡ καταδίωξις. Εἶναι καὶ αὐτὸ μία ἀπόδειξις, ὅτι, ἐφόσον ἠλπίζαν νὰ μὲ ἀνακαλύψωσιν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ προβῶσιν εἰς ἀντίποινα· ἄλλως θὰ τὸ ἔλεγον αὐτὸ εἰς τοὺς ὁμήρους, ὅτι ἐπειδὴ ἔδραπέτευσεν ὁ δεσπότης κτλ.

1. Πολὺ ὑπέφερον ἀδίκως καὶ παραλόγως ριφθεὶς ὁ δυστυχὴς εἰς τὰς φυλακὰς καὶ ἠγωνίσθη μεγάλην νὰ τὸν σώσω καὶ κατώρθωσα νὰ τὸν εὐγάλω ἀπὸ τὰς φυλακὰς. Κατηγγέλθη ὡς δοσίλογος. Ἐσχάτως ἦτο ἐκτοπισμένος εἰς Μακρόνησον. Εἶχε καὶ ἀδελφὸν ἐνωμοτάρχη, ὅστις ἐφονεύθη κατὰ τὸ Δεκεμβριανὸν κίνημα ὑπὸ τῶν ἑλασιτῶν.

Ἡ περιπέτεια μιᾶς βαλίτσας καὶ ἡ ἀπώλεια δύο συγγραμμάτων.

Ἀνωτέρω εἶδεν ὁ ἀναγνώστης πῶς χάριν τῆς βαλίτσας προυτίμησα νὰ διακινδυνεύσω τὴν ζωὴν. καὶ πράγματι ὀλίγον ἔλειψε νὰ τερματίσω αὐτὴν ἐπὶ τοῦ Κιθαιρῶνος, ἐὰν δὲν εὗρισκετο ὁ γενναῖος στρατηγὸς κ. Νικ. Παπαδήμας νὰ μὲ σώσῃ. Καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ κιβωτίου κυρίως ἦσαν τὰ δύο συγγράμματα, ἀπερ ἀσφαλῶς ἐχάθησαν διὰ παντός. Ἀποφασίζω νὰ ἐκθέσω τὰς προσπαθείας μου καὶ τὸν μάταιον ἀγῶνα πρὸς ἀνακάλυψιν χάριν τῆς ἱστορίας. Ἴσως ὅμως ἐκ τῶν γραφομένων ἐνταῦθα συγκινηθῆ ὁ κάτοχος τούτων καὶ μοὶ τὰ ἐπιστρέψῃ. Ἐκ τῆς ὧδε καταχωρισθείσης ἀλληλογραφίας θὰ μάθῃ πᾶς τις ὅλον τὸ ἱστορικόν. Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν μας περὶ τὸ τέλος τοῦ Ἰανουαρίου ἀπέστειλα τὸν Διάκονόν μου εἰς τὸν ἐφημέριον τοῦ Κριεκουκίου παπᾶ Ἀλκιβιάδην διὰ νὰ παραλάβῃ τὴν ἐμπιστευθεῖσαν αὐτῷ βαλίτσαν. ἀλλ' ἐπέστρεψεν ἄπρακτος, διότι ὁ ἱερεὺς οὗτος δυσχυρίζετο, ὅτι αὐθήμερόν μας ἔστειλεν εἰς Θήβας τὴν βαλίτσαν μὲ ἀγνωστον ἀνδρῶπον! Ἡ ἀπάντησις αὐτῆ καὶ ἄλλαι πληροφορίες, ἃς εἶχον ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἀλλὰ καὶ τὸ θράσος του μὲ ἐπεισαν, ὅτι δὲν λέγει τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὅτι κατεκράτει αὐτὸς τὴν παρακαταθήκην βέβαιος ὢν, ὅτι ἐγὼ δὲν θὰ γλυτώσω ἀπὸ τοὺς ἐλασίτας. Καὶ τότε ἠναγκάσθην νὰ καταγγείλω αὐτὸν εἰς τὸν μητροπολίτην Θηβῶν καὶ Λεβαδείας νομίζων, ὅτι εἰς αὐτὸν ὑπάγεται τὸ Κριεκούκιον, ὡς ἐγγύτατα κείμενον πρὸς τὰς Θήβας. Μοὶ ἀπίντησεν : «...Χαίρων διὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀνιστορήτου περιπετείας Σας, γνωρίζω ὑμῖν, ὅτι τὸ Κριεκούκιον δὲν ἀνήκει εἰς τὴν ἰδικὴν μου περιφέρειαν, ἀλλ' εἰς τὴν τοῦ ἀγίου Ἀττικῆς. Πάντως ἂν μάθω τι περὶ ἀπολεσθέντων πραγμάτων Σας θὰ σᾶς ἐνημερώσω...» (Λεβάδεια τῆ 25-3-45). Καὶ τότε ἀπετάθην πρὸς τὸν οἰκεῖον μητροπολίτην δις καὶ τρίς, ὅστις δὲν μὲ ἤξίωσε καὶ ἀπαντήσεως, καίτοι ἔστειλα καὶ τὸν Διάκονόν μου, ἀλλ' ἠορέσθη νὰ καλέσῃ τὸν ἀνάξιον ἱερέα καὶ νὰ τὸν συμβουλεύσῃ ἀπλῶς. ἀλλ' οὐδὲν ἤνυσεν. Ἴδου ἡ ἀπολυθεῖσα ἐπιστολή μου :

Ἐν Ψυχικῷ τῆ 2 Φεβρουαρίου 1945

Σεβασμιώτατε ἄγιε ἐν Χριστῷ ἀδελφέ,

Ἐν πρώτοις ἅμα συνελθὼν ἐκ τῆς δεινῆς ταλαιπωρίας πε ὑδω νὰ εὐχαριστήσω Ὑμᾶς διὰ τὸ ἐνδιαφέρον, ὅπερ ἐδείξα-

τε εἰς ἐμὲ ὡς ὄμηρον καὶ εἶτα νὰ γνωρίσω Ὑμῖν τὰ ἐξῆς :
Ὅταν διωκόμενοι κατὰ τὰ Δεκεμβριανὰ ὑπὸ τῶν Ἄγγλων
μετὰ τῶν ἀνταρτῶν καὶ ἀναγκαζόμενοι ὑπὸ τούτων νυχθημερὸν
νήστεις νὰ ὀδοιπορῶμεν, ἀφικώμεθα εἰς Κριεκούκιον, ἠναγκά-
σθην νὰ ἀφήσω ἐκεῖ τὴν βαλίτσαν μου, ἅτε ἀρνησαμένων τῶν
συνοδευόντων ἡμᾶς ἀνταρτῶν νὰ θέσωσιν αὐτὴν ἐπὶ τοῦ κάρρου
ὡς μέχρις αὐτοῦ ἔπραττον, ἐπειδὴ δὲ εὕρισκόμεθα ἐντὸς τοῦ
ναοῦ, ὅπου ἐφθάσαμεν κατὰ τὰς μεταμεσονυκτίους ὥρας καὶ
ἀνεπαύθημεν 2—3 ὥρας, ἀφῆκα τὴν βαλίτσαν μου εἰς τὴν νεω-
κόρον μετὰ τοῦ δελταρίου μου, νὰ παραδώσῃ αὐτὴν πρὸς τὸν
ἐφημέριον, πρὸς ὃν ἔγραφον νὰ παραλάβῃ αὐτὴν καὶ μὲ πρῶ-
την εὐκαιρίαν νὰ παραδώσῃ αὐτὴν εἰς τὸν ἐν Θήβαις, ἀρχιερα-
τικὸν Ὑμῶν ἐπίτροπον καὶ ἐμὸν φίλον παπᾶ Ἰωάννην, ὅστις
βεβαίως θὰ ἐγνώριζε ποῦ θὰ εἶμαι διὰ νὰ μοὶ φέρῃ αὐτήν.
Ἄλλὰ πρὶν ἐκκινήσωμεν ἐκ Κριεκουκίου, ἐνῶ εὕρισκόμενην εἰσέτι
ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ, ἔρχεται ὁ τῆς ἐνορίας διάκονος καὶ παραδίδω
εἰς αὐτὸν τὴν βαλίτσαν μετὰ τοῦ δελταρίου, καὶ αὐτὸς ἀνέλαβε
τὴν φροντίδα, ὅπως μὲ ἐμπιστον ἄνθρωπον μοὶ ἀποστείλῃ αὐ-
τὴν εἰς Θήβας πρὸς τὸν παπᾶ Ἰωάννην, ἔδωσα δὲ εἰς αὐτὸν
καὶ τὸ δελτάριον. Ἐφάνη πολὺ πρόθυμος νὰ μὲ ἐξυπηρετήσῃ
καὶ ἐμεσολάβησε μάλιστα νὰ πείσῃ τὸν καπετάνιον νὰ μοὶ πα-
ραλάβῃ αὐτήν, ἀλλ' ἐστάθη ἀδύνατον ὥστε ἀφῆκα αὐτὴν εἰς
χεῖρας τοῦ διακόνου. Προχθὲς ἀπέστειλα τὸν ἐμὸν διάκονον
Θεόδουλον, (ὃν ἐγνώρισατε ὡς ὄμηρον), ἵνα παραλάβῃ τὴν βα-
λίτσαν εἰς Κριεκούκιον. καὶ τὸν μὲν διάκονον δὲν συνήντησεν,
ἴσως κρύπτεται, ἢ διακόνισσα ὅμως, ἣτις μετέβη πρὸς ἀναζητή-
σιν, ἔφερε τὸν ἱερέα, τὸν νεώτερον ἐκ τῶν δύο, ὅστις εἶπε ταῦ-
τα εἰς τὸν διάκονόν μου, ὅτι αὐθημερὸν μοὶ ἀπέστειλαν τὴν
βαλίτσαν εἰς Θήβας προσωπικῶς εἰς ἐμὲ (καὶ οὐχὶ εἰς τὸν παπᾶ
Ἰωάννην) εὔρον εἰς μίαν σούσταν, ὅπου ἦσαν ἐλασῖται, ἕνα δῆθεν
ὄμηρον (δὲν λέγουσι τὸ ὄνομα), ὅστις μὲ ἐγνώριζε καὶ αὐτὸς
ἀνέλαβε νὰ μοὶ τὴν παραδώσῃ. Αὐτὰ εἶναι ὅλα ψευδῆ. α') Ποῦ
ἤξευραν, ὅτι εἶμαι εἰς Θήβας καὶ τὸ μέρος ποῦ θὰ μᾶς ὀδήγουν
καὶ διατι δὲν τὴν ἔστειλαν εἰς τὸν παπᾶ Ἰωάννην ; β) Πῶς
εἰς ἄγνωστον ἄνθρωπον χωρὶς νὰ ἐρωτήσωσι τὸ ὄνομα παρέδω-
καν τὴν βαλίτσαν ;

Καὶ ἐὰν ὑποθέσωμεν, ὅτι τὴν ἔβαλαν εἰς σούσταν, αὕτη βε-
βαίως ἔπρεπε νὰ μᾶς συναντήσῃ καθ' ὁδόν διότι ἡμεῖς ὡς κεκ-
μηκότες τόσον ἠργοποροῦμεν μὲ τὰς συχνὰς καὶ μακρὰς ἀνα-
παύλας, ὥστε ὁ ὄμηρος θὰ μᾶς ἔβλεπεν, ἐφθάσαμεν δὲ ἀπὸ
πρωΐας κινήσαντες περὶ λύχνων ἀφᾶς εἰς Θήβας, καὶ ἐστράφη-

μεν ἀριστερὰ διὰ τὰ καταλύσωμεν εἰς Ἀμπελοχώρι — ἦτο τοῦ Προδρόμου— ὅθεν μετὰ δύο ὥρας ἐφύγομεν καὶ διήλθομεν διὰ τῆς ἀγορᾶς τῶν Θηβῶν, ἐκκενωθεισῶν ἤδη. Ὑποψιάζομαι, σεβασμιώτατε, ὅτι ὁ ἐφημέριος δὲν λέγει τὴν ἀλήθειαν. ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ διακόνου ἀπεφάσισαν νὰ σφετερισθῶσι τὸ περιεχόμενον τῆς βαλίτσας πιστεύσαντες, ὅτι ἐγὼ δὲν θὰ ἐσωζόμην, ἀφοῦ εἶδον τὴν ἀγριότητα πρὸς ἐμὲ τῶν ἀνταρτῶν. ἐνόμισαν, ὅτι εἶχον τὰ ἱερά μου εἰς τὴν βαλίτσαν καὶ εἶτε ἄλλο πολύτιμον καὶ ἐπεβουλεύθησαν τὸν νοσφισμόν. Ἐὰν εἶχον τὰ ἱερά μου ἄμφια καὶ τοιοῦτον τι ἕτερον, θὰ ἐθεώρουν μικρὸν τὸ κακόν. Δυστυχῶς ἡ ἀπώλεια τῆς βαλίτσας μου θὰ ἦτο συμφορὰ μεγάλη καὶ ἀνεπανόρθωτος καὶ δι' ἐμὲ καὶ διὰ τὴν ἐπιστήμην. εἶχον δύο πολύτιμα χειρόγραφα. 1) Τὸ σύγγραμμα «Χριστιανισμὸς καὶ Ἑλληνισμὸς κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας». Τούτου ἐξετυπώθησαν ἐφέτος μόνον 6 τυπογραφικὰ φύλλα ὑπὸ τοῦ ἐκδοτ. οἴκου Π. Δημητράκου καὶ τὸ ὑπόλοιπον ἐκ 10 τυπογρ. εἶχον παραλάβει εἰς τὴν βαλίτσαν νὰ τὸ ἀναθεωρήσω καὶ νὰ τὸ στείλω ἐνταῦθα πρὸς ἐκτύπωσιν (δυστυχῶς οὔτε ἀντίγραφον ἔχω, οὔτε σημειώσεις) διότι μοὶ ὑπέσχοντο, ὅτι θὰ μὲ ὀδηγήσωσιν εἰς Νοσοκομεῖον, ἀφοῦ ἤμην ἀσθενής. 2) Ἐτερον σύγγραμμά μου, «Ἱστορία τῶν Ἀλεξανδρινῶν καὶ Χριστιανικῶν χρόνων», τόμ. Α', περιέχον σειρὰν μαθημάτων πρωτοτύπων, ἅπερ ἐδίδαξα τὸ παρελθὸν ἔτος. Τὰ δύο ταῦτα ἔργα, πρωτότυπα εἰς τὸ εἶδος καὶ προῖον 30ετοῦς ἐργασίας, οὔτε ἐγένοντο ἐν Ἑλλάδι, οὔτε δὲ νὰ ἀντικαταστήσω αὐτά, ἐγὼ τοῦλάχιστον, δύναμαι.

Διὰ ταῦτα παρακαλῶ, ἅγιο ἀδελφέ, νὰ ἐξαντλήσητε πᾶσαν τὴν δραστηριότητα Ὑμῶν πρὸς τε τὸν ἐφημέριον καὶ τὸν Διάκονον νὰ μοὶ παραδώσωσι μόνον τὰ χειρόγραφα, διὰ τὰ λοιπὰ τοῦ περιεχομένου τῆς βαλίτσας δὲν ἐπιμένω. Ἐθεώρησα καθήκον πρὶν ἢ ἀπευθυνθῶ πρὸς τὰς στρατιωτικὰς ἀγγλικὰς ἀρχὰς καὶ τὴν ἑλλην. ἀστυνομίαν νὰ παρακαλέσω Ὑμᾶς περὶ τούτου, ἵνα μὴ ἐκθέσωμεν τὸν κλῆρόν μας. Ἐγὼ πεποίθησιν, ὅτι ἡ προσπάθεια Ὑμῶν θὰ ἔχη καλὰ ἀποτελέσματα καὶ σύντομα.

Ἐὰν εὔρω ἄνθρωπον θὰ ἀποστείλω Ὑμῖν τὸ ὑποσχεθὲν βιβλίον μου, «Τὸ κράτος τῆς Ἀληθείας».

Ἐπὶ τούτοις ἀπεκδεχόμενος τὴν ταχίστην Ὑμῶν ἐνέργειαν ὑποσημειοῦμαι λίαν φιλαδέλφως

ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς

† ὁ Κορυθαῖς Εὐλόγιος Κουρίλας

Υ. Γ. Παρακαλῶ θερμῶς ἐπιδοθῆτω ἡ ἐσώκλειστος εὐχα-

ριστήριός μου εἰς τὸν συμπολίτην μου ἡγούμενον Κυριακόν, ὅστις τοσοῦτον εὐγενῶς καὶ μεγαλοπρεπῶς ἐδεξιώσατο καὶ ἐφιλοξένησεν ἡμᾶς.

Μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Θεοδούλου καὶ τὴν γελοῖαν ἀπάντησιν, ἣν ἔδωκεν ὁ αἰδεσιμολογιώτατος Ἀλκιβιάδης μοὶ ἐπεβάλλετο νὰ γράψω τὸ ἐπόμενον ἀποφασιστικὸν γράμμα :

Ἐν Ψυχικῷ τῇ 5 Φεβρουαρίου 1945

Πρὸς τὸν ἐφημέριον τοῦ ἱεροῦ ναοῦ Κριεκουκίου αἰδεσιμώτατον παπᾶ Ἀλκιβιάδην, ἀρχιερατικὸν ἐπίτροπον.

Ποῦ μὲ ἐστενοχώρησεν ἡ ἀπάντησις, ἣν ἐδώκατε πρὸς τὸν Διάκονόν μου Θεόδουλον, ὅτι τὴν βαλίτσαν μου ἐστείλατε εἰς Θήβας μὲ ἄγνωστον πρόσωπον νὰ μοῦ τὴν παραδώσῃ! Ἐγὼ εἶχον γράψαι εἰς τὸ ἐπισκεπτήριόν μου νὰ μοὶ τὴν στείλητε εἰς τὸν ἀρχιερατικὸν ἐπίτροπον παπᾶ Ἰωάννην εἰς Θήβας, διότι οὗτος θὰ ἐγνώριζε ποῦ θὰ εὐρίσκωμαι καὶ θὰ μοῦ παρέδιδεν αὐτήν. καὶ διατι νὰ μὴ ἐρωτήσητε τὸ ὄνομα τοῦ κομιστοῦ καὶ νὰ λάβητε παρ' αὐτοῦ καὶ ἀπόδειξιν, ἀλλὰ εἶμαι βέβαιος ὅτι ἡ βαλίτσα αὐτὴ τὴν ἡμέραν, ποῦ λέγετε, ἦτοι τὴν 7ην Ἰανουαρίου, δὲν ἐστάλη εἰς Θήβας, διότι καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν «ἡ φάλαγξ τῶν ἐπιλέκτων» 200 ἄνθρωποι ἐβαδίζομεν πρὸς τὰς Θήβας, καὶ ὁ ὄμηρος(;) αὐτὸς ποῦ ἔλαβεν, ὡς λέγετε, τὴν βαλίτσαν θὰ μᾶς συνήντα, θὰ μᾶς ἔβλεπεν. ἐφθάσαμεν περὶ λύχνων ἀφᾶς εἰς Θήβας καὶ ἐστράφημεν νὰ καταλύσωμεν εἰς τὸ Ἀμπελοχώρι, διότι ἐξεκενούντο αἱ Θῆβαι.

Πιστεύω, ὅτι κατόπιν τῆς βαναύσου στάσεως, ἣν ἐτήρουν πρὸς ἐμὲ οἱ συνοδεύοντες ἡμᾶς Κουκουέδες καὶ ἧς ἐγένετο θεατῆς ὁ λαὸς τοῦ Κριεκουκίου, ἐπιστεύσατε καὶ σεῖς, ὅπως καὶ ὅλη ἡ φάλαγξ, ὅτι μὲ εἶχον διὰ ξεμπέρδευμα καὶ ἐσκέφθητε νὰ κρατήσητε τὴν βαλίτσαν μου πιστεύσαντες, ὅτι ἔχω τὰ ἱερά μου ἄμφια καὶ ἄλλα πολύτιμα καὶ προέβητε ἴσως καὶ εἰς τὴν διάρρηξιν τῶν κλείθρων.

Λοιπὸν δὲν σᾶς καταδικάζω, ἀλλ' ἀπαιτῶ νὰ μοὶ στείλητε τὰ δύο πολύτιμα δι' ἐμὲ χειρόγραφα, ἦτοι τὴν συνέχειαν τοῦ ἐκτυπωμένου ἔργου «Ἑλληνισμὸς καὶ Χριστιανισμὸς» καὶ τὴν «Ἱστορίαν τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων» περιεχομένην εἰς τρεῖς φακέλλους (τὰ ἄλλα πάντα σᾶς τὰ χαρίζω) διότι εἰς εἰς δὲν χρησιμεύουν ταῦτα. Ἀποτείνομαι ὡς πνευματικὸς πατήρ καὶ σᾶς συμβουλεύω νὰ σπεύσητε νὰ συμμορφωθῆτε πρὸς τὴν ἀνω-

τέρω, διότι δὲν θέλω νὰ ἐκθέσω τὸν κληρὸν, ἄλλως, ἐὰν ἐντὸς ἑβδομάδος δὲν λάβω ἀπάντησιν, θὰ λάβω ἄλλας ἀποφάσεις.

Ὁ Μητροπολίτης Κορυθαῖς Εὐλόγιος Κουρίλας.

Ἡ θρασεῖα καὶ ὑβριστικὴ τοῦ παπᾶ Ἀλκιβιάδου διεξοδικὴ (4 μεγάλαί σελίδες) ἀπάντησις κατωτέρου κληρικοῦ πρὸς ἱεράρχην μὲ ἔπεισεν ἔτι πλέον περὶ τῆς ἐνοχῆς του. Ἐκ τῆς ἀηδοῦς αὐτοῦ ἐπιστολῆς παραλαμβάνω ὧδε τὴν ἀρχὴν μόνον ὡς δεῖγμα τοῦ ὕφους του καὶ «ἐξ ὀνύχων τὸν λέοντα γινώσκωμεν», τὸ μέσον ἔνθα τὸ ἱστορικὸν τῆς βαλίτσας καὶ τὸ τέλος ὅπου ἐκτοξεύει ἀπειλάς. Βλέπων ὅτι ἐμπλεξά μὲ κακότροπον ἄνθρωπον, τὸν ὁποῖον δυστυχῶς ἡ ἐκκλησία τὸν περιέβαλε μὲ τόσα ὀφφίκια, παρητήθη καὶ δὲν ἠθέλησα νὰ τὸν ἐναγάγω, ἄλλως ἤμην τόσῳ κακοπαθημένος καὶ ἐξηντλημένος ἐκ τῆς ὀμηρείας, καὶ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀντεπεξέλθω εἰς δικαστικὸν ἀγῶνα, οἵτινες καὶ χρόνον καὶ κόπον καὶ χρῆμα ἀπαιτοῦσιν, ἤμην δὲ τελείως ἀπεροφημένος εἰς τὰς παραδόσεις μου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Ἄλλως θεωρῶ μείωσιν καὶ ἀναξιοπρέπειαν τὸ τοιοῦτον εἶδος τῶν δικαστηρίων. Ἄφῃσα ἀντίδικον τὸν Κύριον. Ἴδου ἡ ἀπάντησις :

«Ἐν Ἐρυθραῖς (Κριεκούκιον) τῇ 13 Φεβρουαρίου 1945

Σεβασμιώτατε Πάτερ, προσκυνῶ.

Μόλις αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἐγενόμην κάτοχος τῆς ἀπὸ 5ης τρέχοντος Ὑμετέρας ἐπιστολῆς. Πρὸς στιγμὴν ἐνόμισα, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ ἢ δὲν ἐγράφη ἀπὸ Ὑμᾶς ἢ ἂν ἐγράφη ἰδιοχείρως δὲν ἀπευθύνεται πρὸς Ἱερέα. Ἴσως πρὸς κανέναν τυχαῖον ἄνθρωπον τῆς κατωτέρας κοινωνικῆς ὑποστάθμης. Δυστυχῶς δὲν μπορῶ νὰ ἐκφρασθῶ κατ' ἄλλον τρόπον, ἀπηυθύνετο ἀπὸ Μητροπολίτην πρὸς Ἱερέα. Μάλιστα παρ' ὅλον ὅτι δὲν ἠδυνάμην νὰ πιστεύσω αὐτό, ἐν τούτοις αὐτὸ συνέβαινε.

Πρὶν ἢ προβῶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐπιστολῆς Σας, ἀφ' οὗ εἶδον, ὅτι ἀπεστέλετο ἀπὸ πνευματικὸν Πατέρα, ἤμην βέβαιος, ὅτι δι' αὐτῆς θὰ ἀπηυθύνοντο εὐλογίαι Ὑμῶν πρὸς ἕνα κατώτερον κληρικόν, ἴσως καὶ νοηθεῖσαι ὅποια ὅμως πλάνη μου ! περιέτυχων (sic) ὕβρεις καὶ κατηγορίας...

Τὴν 7ην Ἰανουαρίου ἡμέραν Κυριακὴν καὶ ὄραν 10ην περίπου πρωϊνὴν ἐπιστρέψας εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν ναὸν ἀπὸ λειτουργίαν καὶ μνημόσυνον, πού ἔκαμα εἰς παρεκκλήσιον ἐντὸς τῆς κωμοπόλεώς μας, μοῦ παρέδωκεν ὁ Διάκονός μας τὴν βα-

λίτσαν Σας μὲ τὸ ἐπισκεπτήριόν σας, ὃ καὶ κρατῶ. ἔφερα ταύτην εἰς τὴν οἰκίαν μου καὶ ἐσκεπτόμην πῶς θὰ ἠδυνάμην νὰ ἐξυπηρετήσω ὑμᾶς ἀποστέλλων τὸ ταχύτερον, ὡς μοῦ ἐγράφατε, τὴν βαλίτσαν εἰς Θήβας.

Μετὰ 10 λεπτὰ περίπου ἀναμένων εἰς τὸν δρόμον (ἡ οἰκία μου εἶναι ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀθηνῶν-Θηβῶν καὶ περὶ τὰ 200 μέτρα ἀπὸ τὸν Μητροπολιτικόν μας ναὸν) παρεκάλεσα ἕναν κύριον, ἐπιβάτην μιᾶς σουσιτίσας ὀδηγουμένης ἀπὸ ἐλασίτην. καλοενδεδυμένον, νὰ μοῦ κάμῃ τὴν χάριν νὰ δώσῃ τὴν βαλίτσαν εἰς τὸν παπᾶ-Ἰωάννην ἀρχ. ἐπίτροπον Θηβῶν, ὃν ἐξέλαβα διὰ ὄμηρον μὴ δυνάμενον νὰ περιπατήσῃ καὶ ὅστις ἦτο ἐξαπλωμένος πάνω σὲ πράγματα ποῦ εἶχεν ἢ σουσιτίσα κεκαλυμμένα μὲ μίαν κουβέρταν, ἐπροθυμοποιήθη νὰ μὲ ἐξυπηρετήσῃ καὶ ἕως ὅτου πάρω τὴν βαλίτσαν ἀπὸ τὸ σπίτι καὶ τὴν παραδώσω ἐπροχώρησε ἢ σουσιτίσα μὴ θέλοντος τοῦ ἐλασίτου νὰ σταματήσῃ. Δίδοντας τὴν βαλίτσαν καὶ λέγοντας νὰ τὴν ἀφήσῃ τὸν παπᾶ μοῦ λέγει ὁ πολίτης: «μὴν ἀνησυχεῖτε, θὰ τοῦ τὴν δώσω τοῦ ἰδίου τοῦ Δεσπότου· διότι τὸν γνωρίζω». ἐν τῷ μεταξὺ ἡ σουσιτίσα ἐβάδιζε καὶ ἔβρεχε.

Πῶς ἦτο δυνατόν ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας νὰ σκεφθῶ νὰ πάρω ἀπόδειξιν, ἀφοῦ ἐβάδιζεν ἡ σοῦστα καὶ ἔβρεχεν; (1) ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ παραλήπτου τί νὰ τὸ ἔκαμα; ἐὰν ἐσκεπτόμην, ὅτι θὰ κρατοῦσαν τὴν βαλίτσαν, δὲν μποροῦσαν νὰ μοῦ δώσουν καὶ ψεύτικο ὄνομα; ὅλα αὐτὰ ἐγένοντο, σεβασμιώτατε, εἰς διάστημα χρόνου μικρότερον τῶν 5 λεπτῶν. ἡ προθυμία μου ἀφ' ἐνός νὰ σᾶς φανῶ χρήσιμος, ἢ ἐξαπάτησις ἴσως τοῦ καλοενδεδυμένου ἐπιβάτου τοῦ λέγοντός μοι, ὅτι σᾶς γνωρίζει καὶ θὰ τὴν ἔδιδε Σᾶς τοῦ ἰδίου τὴν βαλίτσα, διότι τοὺς εἶπα ἐν τῷ μεταξὺ, ὅτι θὰ τὴν ἄφινεν τοῦ παπᾶ-Γιάννη, ἀλλὰ ἐπροορίζετο γιὰ Σᾶς πρὸ ἡμισείας ὥρας σᾶς πέρασαν ὄμηρον οἱ ἐλασίται, ἢ ἔλλειψις ἀφ' ἑτέρου μέσου ἐμπίστου καὶ γνωστοῦ (ὁ κόσμος ἀπὸ διημέρου δὲν ἀπεμακρύνετο τῶν οἰκιῶν, διότι ἐπολυβολεῖτο ὁ δρόμος ἀπὸ ἀεροπλάνα), ἢ μεγάλη σας ἀνάγκη νὰ λάβετε τὸ ταχύτερον τὴν βαλίτσαν σας (ὑπελόγησα νὰ εἶχατε κλινοσκεπάσματα ἐντὸς καὶ τροφίμα) καὶ ὄχι ἄμφια καὶ θησαυρούς, ὅπως

1. Αὐτὸ τὸ δις «ἔβρεχε» εἶναι ἀποκαλυπτικώτατον· διότι ὅλοι τῆς φάλαγγος οἱ ὄμηροι δύνανται νὰ μαρτυρήσωσιν, ὅτι ἡ 7η Ἰανουαρίου ἦτο ἡ ὠραιότερα ἡμέρα, λιακάδα καὶ χαρὰ θεοῦ μετὰ τὴν θυελλώδη νύκτα, ἣν εἶχομεν περάσει εἰς τὸν Κιθαιρῶνα. θὰ ἔλεγε τις, ὅτι ἴσως ἔβρεχε εἰς τὸ χωρίον, ἀλλὰ μετὰ 10 λεπτὰ κάτω ἀπ' αὐτὸ εἶμεθα, πῶς δὲν ἐβράχημεν; Ἰστέον ὅτι αἱ ἀνορθογραφίαι ἐτηρήθησαν.

ὑπολογίζετε, ὅτι ἐσκέφθην, αὐτὰ ὅλα μὲ ἠνάγκασαν νὰ κάμω ὀπως-ὀπως καὶ στείλω καθ' ὃν τρόπον ἔστειλα αὐτὴν καὶ ἐχάθη, ὁ Θεὸς ὅμως δι' ἐμὲ εἶναι πολὺ μέγας καὶ ἴσως ποιὸς ἠξεύρει νὰ μὴ θελήσῃ νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἄδικον, συκοφαντικὴν καὶ αὐταρχικὴν σκέψιν.

Μετὰ 2 ἡμέρας, ὁπότεν πλέον ἦλθαν οἱ ἄνδρες τῆς Ταξιαρχίας καὶ ἐπεκοινωνήσαμεν μὲ τὰς Θήβας, ἔστειλα ἄνθρωπον εἰς τὸν παπᾶ Ἰωάννη καὶ ἐπληροφόρηθην, ὅτι οὔτε τὴν βαλίτσαν ἔλαβεν οὔτε σᾶς εἶδεν καὶ πάλιν ἐσκέφθην, ὅτι ἴσως νὰ σᾶς τὴν ἔδωσαν καθ' ὁδόν· διότι *ἡμίσειαν ὥραν μετὰ τὴν διέλευσιν ὧμων* διήρχετο ἡ σουσιτίσα¹...

Θὰ ἐθεώρουν ἐμαυτὸν πολὺ ἱκανοποιημένον καὶ εὐτυχῆ, ἐὰν διαλογιζόμενοι ψυχραίμως τὰ ὅσα μοὶ ἀπηυθύνετε καὶ τοὺς χαρακτηρισμούς, οὓς μοὶ ἀπεδόσατε, ἠθέλατε ἀνακαλέσει ἔστω καὶ ἐν τῇ μνήμῃ Ὑμῶν καὶ ἄτινα πολὺ ἀπέχουσι ἀπὸ τοῦ νὰ δύνανται νὰ μὲ χαρακτηρίσωσι.

Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει παρ' ὅλον ὅτι τοῦτο δὲν θὰ μοὶ ἐπετρέπετο, διότι εἶμαι πνευματικόν σας τέκνον, εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ ζητήσω ἀρμοδίως ἀποκατάστασιν τῆς διασυρομένης παρ' Ὑμῶν ὑπολήψεώς μου, ἀναφερόμενος σχετικῶς εἰς τὸν Ἀρχιερέα μου καὶ Μακαριώτατον Ἀρχιεπίσκοπον.

Πεποιθὼς ὅτι ἐπὶ τῆς παρουσίας μου θέλω τύχει ταχείας ἀπαντήσεώς Σας.

Διατελῶ μετὰ τοῦ προσήκοντος Σεβασμοῦ

Πρωτοπαπᾶς Σακελλάριος καὶ ἀρχ. Ἐπίτροπος Ἐρευθρῶν».

Ἐκ τῶν γραφομένων ἐνταῦθα πρὸς τοῖς ἄλλοις καταφω-
ρᾶται καὶ ὡς ἀναρχικὸς ὁ καλὸς μας λευίτης καὶ ἀντὶ νὰ ζητήσῃ
συγγνώμην, ἂν πράγματι δὲν ἦτο ἔνοχος, διότι παρέδωκε τὴν
πολύτιμον βαλίτσαν μου εἰς τὸν τυχόντα, ὅστις ἀσφαλῶς διὰ νὰ
μὴ δώσῃ τὸ ὄνομά του ἦτο κομμουνιστὴς, ἀπειλεῖ. Συγχαίρω
τὸν ἅγιον Ἀττικῆς διὰ τοὺς πρωτοπαπάδες καὶ σακελλαρίους
του. Τούτων οὕτως ἐχόντων ἔδωκα πρὸς δημοσίευσιν εἰς τὴν
«Βραδυνὴν» τὴν ἐξῆς «Εἰδοποίησιν».

Ἐκατὰ τὴν ὁμηρεῖάν μου ἐν Κριεκουκίῳ (7 Ἰαν. 1945) πα-
ρέδωκα εἰς πρόσωπον (τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα δὲν ἀνακοινοῦμεν ἔτι

1. Μετὰ τὸ ψεῦδος, ὅτι ἐβρεχεν, ἡ ἀντίφασις ἡ ἐξῆς : ἀνωτέρω σ. 136 εἶπεν, ὅτι μετὰ 10 λεπτά πέρασεν ἡ σουσιτα, τώρα δις μετὰ ἡμίσειαν ὥραν !

ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὸ ἀξίωμα του καὶ μέχρι τῆς στιγμῆς πού θὰ προσέλθωμεν ἐνώπιον τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης), μίαν βαλίτσαν καινουργῆ, δερματίνην περιέχουσαν διάφορα πράγματα καὶ τὰ χειρόγραφα, δύο πολύτιμα διὰ τὸ ἔθνος συγγράμματα: 1) «Ἑλληνισμὸς καὶ Χριστιανισμὸς κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας», τοῦτου ἐξετυπώθη τὸ $\frac{1}{3}$, τυπογραφικὰ φύλλα β. 2) «Ἱστορία τῶν Ἑλληνιστικῶν χρόνων» εἰς τακτοποιημένα δελτία. Τὰ πονήματα ταῦτα εἶναι πρωτότυπα, προῖδον τριακονταετοῦς σπουδῆς καὶ ἐρεῦνης. Διὰ πάντα ἄλλον ταῦτα εἶναι ἀχρηστα, στεροῦσι ὁμως τὸ Πανεπιστήμιον καὶ τὸ ἔθνος πολυτίμων ὄπλων. Ταῦτα κατακρατοῦνται κακῶς· διὸ παρακαλεῖται πᾶς ὁ γνωρίζων σχετικῶς διὰ τὴν παρακράτησιν ταύτην νὰ μὲ εἰδοποιήσῃ εἰς Ψυχικόν, ὁδὸς Ἑλικῶνος 5 καὶ νὰ ἔχῃ πεποιθήσῃ, ὅτι δὲν προσφέρει ὑπηρεσίαν εἰς ἐμέ, ἀλλ' ἐθνικὴν τοιαύτην, θὰ εὐγνωμονῶσιν δὲ αὐτῷ καὶ οἱ μαθηταί μου, ὧν χάριν ἐπέσπευδον τὴν ἐκτύπωσιν». Ταῦτα ἔδωκα εἰς τὴν Βραδυνήν, ἥτις ὁμως ἐδημοσίευσεν μόνον τὰ ἐξῆς τῇ 21-5-45 μὲ τίτλον «Ἀπώλεια χειρογράφων.»

«Ὁ Μητροπολίτης Κορυθαῖς καὶ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου κ. Εὐλόγιος Κουρίλας, συλληφθεὶς ὁμηρος εἶχε παραδώσει εἰς κάποιον βαλίτσαν περιέχουσαν καὶ τὰ χειρόγραφα δύο ἔργων του: 1) Ἑλληνισμὸς καὶ Χριστιανισμὸς κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας καὶ 2) Ἱστορία τῶν Ἑλληνικῶν χρόνων. Παρακαλεῖται πᾶς ὁ γνωρίζων τι διὰ τὴν παρακράτησιν νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν ἐν λόγῳ Μητροπολίτην εἰς Ψυχικόν, ὁδὸς Ἑλικῶνος ἀριθ. 5». Οὔτε φωνή, οὔτε ἀκρόασις!

Συνεργασίαι μετὰ τῶν συμμάχων

Αἱ μετὰ τῆς Ἀγγλικῆς πρεσβείας σχέσεις

Εἰς τὴν Λεβάδειαν, ὅταν ἐφθάσαμεν, εὔρομεν τὸν ἀγγλικὸν στρατὸν ἀγωνιζόμενον νὰ καθαρῖσῃ τὴν πόλιν ἀπὸ τοὺς ἔλασίτας. ἀλλ' αὐτοὶ ἦσαν ἀνοικονόμητοι. καίτοι ἐδόθη ἀμνηστεία εἰς ὅλους καὶ ἀπηγορεύθη γενικῶς ἡ ὄπλοφορία, αὐτοὶ περιεφέροντο καὶ αὐθις ἐνοπλοί. Οἱ Ἄγγλοι τοὺς ἔσπαζαν τὰ ὄπλα καὶ αὐτοὶ ἔπαιρνον ἄλλα. Καὶ μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου τὰ ἐγκλήματά των δὲν ἐσταμάτησαν. Γοιούτας διαταγὰς εἶχε δώσει ὁ αἰμοσταγὴς Ἄρης. Ἀντικρύσαμεν αὐτόν, ὅταν τὴν 9ην Ἰανουαρίου ἡ φάλαγξ ἐφθασεν ἐκεῖ. Ἡμεῖς προηγηθέντες ἐπὶ τῆς σούστας εἶδομεν περὶ πλήθους ἀγορὰν τὴν πόλιν ὕλην προπέμπουσαν αὐτὸν διὰ νὰ «πίρῃ τὰ βουνά», διότι τὴν

ἐπομένην θὰ ἦσαν οἱ Ἕλληες ἐκεῖ. **Ἐπὶ κεφαλῆς εἶδον τὸν μητροπολίτην κ. Πολύκαρπον**—τὸν ἐγνώριζον ἀπὸ ἀρχιγραμματέα τῆς Ἱ. Συνόδου—ἀπὸ τῆς σούστας διὰ νεύματος τὸν ἐκάλεσα. Μ' ἐπλησίασε. τὸν παρεκάλεσα νὰ μὲ ἴδῃ. ἀλλ' εἶχε γίνῃ καλὸς ὑποτακτικὸς τοῦ Βελουχιώτου καὶ δὲν ἦλθεν. Εὐτυχῶς εἰς τὴν μετὰ διήμερον ἐπιστροφὴν μου ἐγνώρισα τὸν Ἄγγλον ταξίαρχον, ὅστις μᾶς προσέφερε τσαί καὶ ὅταν ἤκουσεν, ὅτι συνδέομαι μετὰ τοῦ πρεσβευτοῦ κ. Λῆπερ, ἔκαμε τὰ πάντα νὰ μὲ περιποιηθῇ. τὴν ἐπομένην δὲ μὴ ἔχων ἄλλο αὐτοκίνητον διέθεσε ὀλόκληρον φορτηγὸν πρὸς μεταφορὰν ἡμῶν εἰς Ἀθήνας. Καὶ ἐνταῦθα εἰς τὴν Καλλιθέαν, ὅπου ἐν καιρῷ νυκτὸς κατελίξαμεν, ἐτύχομεν ἰδιαιτέρων περιποιήσεων. Διενυκτερεύσαμεν παρὰ φιλικῇ οἰκογενείᾳ καὶ τὴν ἐπιούσαν ἐν ταχύπτερον τζιπ μᾶς μετέφερον εἰς Ψυχικόν. Μετὰ τοῦ κ. Λῆπερ ἐγνώρισθην ἀμέσως κατὰ φθινόπωρον 1944, ὅτε κατέλαβον οἱ σύμμαχοι τὰς Ἀθήνας. Τότε ἀπέστειλαν εἰσοσάδα οἱ Ἄγγλοι ἀξιωματικῶν εἰς Κορυτσᾶν καὶ ἐσκέπτοντο νὰ καταλάβωσι τὴν Ἀλβανίαν (καὶ εἶθε νὰ τὸ ἔπραττον). Ὅτε μοὶ ἐζητήθη ἡ γνώμη καὶ ἀμέσως ὑπέβαλον μακροσκελὲς ὑπόμνημα περὶ τῆς σημασίας, ἣν εἶχον τὰ Βαλκάνια εἰς τὸν συμμαχικὸν ἀγῶνα πρὸς προστασίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐν γένει τῆς Μεσογείου. Τὸ παλαιὸν ὄνειρον τοῦ Μέττερνιχ περὶ **Μεσευρώπης**, ὅπερ πρὸ 100ετίας καὶ πλέον ἐνεστερνίσθη ἡ ἀγγλικὴ διπλωματία πρὸς σύμπηξιν τοῦ **κράτους τῶν Νοτιοσλαύων** πρὸς ἀναγκαίσις Ρώσων καὶ Γερμανῶν, δὲν εἶχε θέσιν τῷ 1944, ὅτε οἱ Νοτιοσλαῦοι ἦσαν πρωτοπόροι τῶν Μποσεβίτζων. Ἐπρότεινα νὰ ἔχωσιν ὑπ' ὄψιν τὰ φυσικὰ καὶ ὄχυρά ὄρια, ἅπερ δι' ἑπταπυργίων εἶχον κατοχυρώσει οἱ Βυζαντινοί, τὸν Αἴμιον καὶ Σκάρδον, τὸν ὄρεινὸν ἐκείνον ὄγκον διήκοντα ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ διὰ τῶν Ἰλλυρικῶν Ἀλπεων καταλήγοντα εἰς τὸν Ἀδρίαν. Οἱ ἀκρίται, οἱ αἰῶνιοι φρουροὶ τῆς ὁροσειρᾶς ταύτης, ἀπορθητὸν κατὰ τοῦ σλαβισμού καὶ γερμανισμού προμαχῶνος, ὑπῆρξαν οἱ Ἕλληες καὶ οἱ Ἀλβανοί, ὁ διφυὴς οὗτος ὁμαίμων λαός. Αὐτὸν τὸν σκοπὸν ἀσφαλῶς εἶχε καὶ ἡ ἑλληνικὴ τοῦ 1821 ἐπανάστασις, ἣν τόσῳ ἐπιμόνως ὑπεστήριξεν ἡ Ἀγγλία. Ἀλλὰ τὸ ὀρητήριον δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ Πελοπόννησος, ἐνθα μοιραίως περιωρίσθη, ἀλλ' ἡ Ἡπειρος καὶ Ἀλβανία· διὸ καὶ ἀπέστειλε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἸΘ' αἰῶνος πρόξενον εἰς Ἰωάννινα καὶ Μαιζήναν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τὸν συνταγματάρχην Leake μετὰ πολεμοφοδίων καὶ πυροβόλων διὰ νὰ γυμνάσῃ τὸν στρατὸν τῆς πολεμικῆς αὐλῆς τοῦ «λέοντος τῶν Ἰωαννίνων». Τὴν ἀρθρὴν ταύτην τῆς Ἀγγλίας πο-

λιτικήν υιοθέτησεν πλήρως ὁ διορατικώτατος Ἕλλησ καὶ ἐγκολ-
πώσαμενος τὸν Ἕγγλον «ἔδωκε τὰ παπούτσια» εἰς τὸν πρόξε-
νον τῆς Γαλλίας Πούκεβιλλ, ὅστις ὑπεστήριξε τὸ σχέδιον τοῦ
Μ. Ναπολέοντος νὰ ἐπαναστατήσῃ τὴν Πελοπόννησον διὰ νὰ
τὴν καταστήσῃ προμαχῶνα τῆς Ἑπτανήσου. Τῆς ἐγκρίτου ταύ-
της πολιτικῆς εἶχετο ἡ Ἕγγλία καὶ μετὰ τὴν ἐκρηξιν τῆς Ἑπα-
ναστάσεως· διὸ καὶ ὁ Λουριώτης μετὰ τοῦ Ὁρλάνδου, οἵτινες
διέτριβον τῷ 1824 εἰς Λονδῖνον πρὸς σύναψιν τοῦ πολεμικοῦ
δανείου, ἔγραφον πρὸς τὴν κυβέρνησιν: «Γνώμη προσέτι τῶν φιλ-
ελλήνων εἶναι νὰ προσπαθήσῃ ἡ σεβ. διοίκησις **νὰ κερδίσῃ
τοὺς Ἕλβανοὺς μὲ τὰ χρήματα, χωρὶς νὰ ζητῇ νὰ κυριεύσῃ
τόπους τῆς Ἕλβανίας**, νὰ προσπαθήσῃ δὲ διὰ τὴν ἄλωσιν τῆς
Θετταλίας καὶ τῶν φρουρίων τῆς χερσονήσου καὶ Ναυπάκτου»
(Ἄρχειον Ὑδρας Ι', σ. 105). Τὴν σύμπληξιν Ἕλβανικοῦ κρά-
τους ὑπεστήριξε πάντοτε ἡ Ἕγγλία καὶ κατὰ τὸ «Βερολ. Συνέ-
δριον», ἀναφανδὸν δ' ἔπειτα ὁ Γλάδστων. Εἰς τὸ Λονδῖνον εἶ-
χε τὸ κέντρον ὁ δημιουργὸς τῆς Ἕλβανικῆς ἀνεξαρτησίας Φαῖκ
Κονίτσας ἐκδίδων τὴν Albania καὶ ὁ στρατηγὸς Persy ἦτο ὁ ὄρ-
γανωτὴς τῆς χωροφυλακῆς ἐν Ἕλβανίᾳ. Ἐν τέλει ἐξέθηκα καὶ
πρόγραμμα ἐργασίας πρὸς δημιουργίαν πραγματικοῦ κράτους
καὶ ὠρίζον ὡς ἐξῆς τὰ μέτωπα: ἀντικομμουνιστικόν, πολιτικὸν
καὶ ἔθνικῆς προπαγάνδας, τύπου, ἐμπορίου καὶ βιομηχανίας καὶ
δὴ τὸ οἰκονομολογικὸν μέτωπον.

**Δεξιώσεις μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐκ τῆς ὀμηρείας ὑπὸ τῆς
Ἑλληνοβρεττανικῆς ἐνώσεως ἐθελοντῶν.**— Ἡ ὄρ-
γάνωσις τῶν σπουδαστῶν τῶν ἀνωτέρων σχολῶν.

Πάντα τὰ ἀνωτέρω μετὰ τὴν σύλληψιν μου ἔμειναν σχέδια
ἀπραγματοποίητα, οἱ δισταγμοὶ καὶ τὸ ἀναβλητικὸν καὶ δυσκί-
νητον πνεῦμα τῶν Συμμάχων συνετέλεσε οὐ μόνον τὴν ἔνωσιν
τῆς Βορ. Ἑπείρου νὰ μὴ κατορθώσῃ νὰ πραγματοποιήσῃ ἡ Ἕλ-
λάς, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἕλβανίαν νὰ χάσωμεν πλαισιωθεῖσαν εἰς τὸν
συνασπισμὸν τῆς Ἑρυνθῆς Δημοκρατίας. Ὅπως ἐγὼ ἐξήτησα νὰ
προχωρήσωμεν εἰς τὴν Κορυτσᾶν, ἔπειτα ἔμαθον, ὅτι ἐγένετο
πρόσκλησις καὶ ὑπὸ τῶν πολιτικῶν τῆς Ἕλβανίας, ἀλλ' εἰς μά-
την! ἐπέπρωτο ἡ χώρα νὰ παραδοθῇ εἰς τὴν καταστροφὴν καὶ
ἐρήμωσιν, ἣν ἐπὶνεγκον οἱ κομμουνισταί, αἱ ἀτίθασσοι ὄρδοι
τῶν ἀποτεθηριωμένων Ἕλβανῶν, καὶ νὰ καταστῇ οὕτω τὸ πλεον-
νευραλικὸν σημεῖον εἰς τὸν ὀρίζοντά μας, ἠφαίστειον ἐγκυμο-

νοῦν μεγάλους καὶ ἀπροόπτους κινδύνους διὰ τὴν δυστυχισμένην Ἑλλάδα.

Ἄλλ' ἔδει νῦν πρὸς ἄλλον νὰ στραφῶμεν τομέα : νὰ περισυλλέξωμεν καὶ ἀναδιοργανώσωμεν τὴν φοιτητικὴν νεολαίαν. Τὰ «Δεκεμβριανὰ» ἀπέδειξαν, ὅτι *φοιτηταὶ δὲν ἦσαν ἰδικοί μας*. Ἡ Νεάπολις, ἡ μεγάλη καὶ πυκνοκατοικημένη συνοικία τῶν φοιτητῶν, ἐχορημάτισε φεῦ ! ἡ Βαστίλλη, τὸ αἰμοσταγὲς ὄχυρόν καὶ τὸ ὄρητιῆριον αὐτῶν, ὅθεν ἔβαλλον κατὰ παντὸς διερχομένου πολίτου, ὅθεν ἐξώρμων καὶ κατηνθύνοντο πρὸς σὺλλήψεις, πρὸς φόνους, πρὸς διαρπαγὰς, πρὸς ἀνατινάξεις κτιρίων, μὴ σεβασθέντες οὐδ' αὐτὴν τὴν ἐστίαν τοῦ φωτός, τὸ πνευματικὸν κέντρον, τὸ χάσμα καὶ καύχημα παντὸς Ἑλλήνος, τὸ ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον ! ὁ βανδαλισμὸς ἔφθασε καὶ εἰς αὐτὴν τὴν *alma mater!* ἔληλητήθη, διηρπάγη, ἐγένετο γῆς Μαδιάμ· αἱ βιβλιοθήκαι, τὰ μουσεῖα, τὰ ἐργαστήρια, λεία Μυσῶν. Τὰ θρανία, τὰ γραφεῖα, αἱ ἔδραι ἔτρεφον ἐπὶ ἡμέρας πολλὰς τὴν φωτιά, ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρός. Ποῦ εὐρισκόμεθα ; εἰς ποίαν ἐποχὴν; μήπως ἐγύρισαν οἱ αἰῶνες; μήπως ὁ ἀτταβισμὸς τῶν νέων παλινδρομεῖ ἐξικνούμενος εἰς τὴν ἄνω ἀρχαιότητα, εἰς τοὺς προγόνους τῶν ὀρέων, εἰς τὰς ἀγέλας τῶν ἀγρίων; τίς δώσει εἰς τὴν φωνὴν μου δύναμιν καὶ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς πηγὰς δακρῶν; Ἠρῶτοι οἱ εὐγενεῖς Ἄγγλοι ἔλαβον ὑπὸ σοβαρὰν ἔποψιν τὴν ἀπελπιστικὴν ταύτην τῶν «σπουδαστῶν τῶν ἀνωτέρων Σχολῶν» κατάστασιν, τὴν θλιβεράν καὶ ἀξιοδάκρυτον αὐτῶν κατάπτωσιν, καὶ ἠθέλησαν οὐχὶ μόνον διὰ ὀραίων λόγων, ἀλλὰ καὶ διὰ παραδειγμάτων, διὰ τοῦ συγχρωτισμοῦ νὰ δυνηθῶσι νὰ ἐκτρέψωσι τοὺς νέους ἀπὸ τὸν κατήφορον καὶ διαμορφώσωσι τὸν νοῦν καὶ τὴν ψυχὴν καὶ πρὸς ἔργα ἀγαθὰ καὶ γενναῖας ὑπὲρ τῆς πατρίδος πράξεις νὰ προωθήσωσιν. Τοιοῦτον ἱερὸν σκοπὸν ἐπεδίωκεν ἡ «Ἑλληνοβρετανικὴ ἔνωσις ἐθελοντῶν», τὸ ἴδρυμα ἐκεῖνο τῆς ὁδοῦ Σκουφᾶ, ἵνα καὶ ἀπὸ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, οὗ ὁ μεγαλοπρεπέστατος ἐγγὺς ἐκεῖ ὑψοῦται ναός, διδαχθῶσιν «χρησιτότητα καὶ νήφοντες ἐν πᾶσι καὶ ἐνδύσονται ἀγαθὴν συνείδησιν» ὡς λέγει τὸ τροπᾶριον αὐτοῦ. Οἱ Ἕλληνες ἔχουσι τὴν ὀραιότεραν ἱστορίαν, τὰς λαμπροτέρας παραδόσεις τὰ ἀγνότερα ἠθὴ καὶ ἔθιμα, ἓνα φωτεινότατον πολιτισμόν, ἀφ' οὗ τὰ πρῶτα στοιχεῖα ἠρύσθησαν ὅλοι οἱ πεπολιτισμένοι λαοί, καὶ ὡς ἀπὸ στερεᾶς βάσεως προήγαγον ἑαυτούς, ὥστε νὰ εἶναι δι' ἡμᾶς σήμερον τύπος καὶ ὑπογραμμός. «Οἱ Ἄγγλοι εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν, ἔλεγε πρὸς τοὺς Κερκυραίους ὁ πρεσβευτὴς Λήπερ, εἶναι ἄπλοῖ καὶ ἀνθρώπινοι, εἰς τὴν δημο-

σίαν ὅμως ζωὴν ἔχουν αὐστηροὺς κανόνας παραδόσεως καὶ πειθαρχίας· διότι ἀπὸ τὴν μακροχρόνιον ἐλευθέραν των ζωὴν ἔμαθαν νὰ δίδουν ἀξίαν εἰς τὰς προσπαθείας τοῦ παρελθόντος, πού κατοχυρώνει ἢ παράδοσις καὶ νὰ κατανοοῦν τὴν ἀνάγκην τῆς πειθαρχίας» («Ἐστία» 23-5-45). Εἰδικώτερον διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν, ἦν τοσοῦτον περιφρονοῦσιν οἱ νεοέλληνες διανοούμενοι καὶ ἀθετοῦσι τελείως οἱ ὀψίπλουτοι καὶ χρυσοκάνθαροι, ὁ Γλάδστων ἔγραφεν ἐν τῇ «Συγχρόνῳ Ἐπιθεωρήσει» πρὸς τὸν ἀγγλικὸν λαόν, εἰς ἄρθρον ἐπιγραφόμενον: «Ἀξίζει νὰ τὴν διατηρήσωμεν τὴν ἀγγλικὴν ἐκκλησίαν;» ἀναδημοσιευθὲν ἐν μεταφράσει παρ' Ἀριστάρχῃ (Τὸ βουλγαρικὸν ζήτημα, τόμ. Β', 1885, σ. 130) ταῦτα :

«Ἡ ἐκκλησία τοῦ μεγάλου τούτου ἔθνους ἀξίζει νὰ διατηρηθῇ καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον πρέπει νὰ ἐγκαρτερήσωμεν εἰς πάσας τὰς ἀναγκαίας θυσίας. Ἐν τῇ καταστάσει διατελοῦσι τὰ πνεύματα καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν περιστάσεων, ἃς διερχόμεθα, *ἡ ἐκκλησία δὲν δύναται νὰ διατηρηθῇ ἂν κλίνωμεν τὴν πλάστιγγα τῆς δογματικῆς ἐκφράσεως* εἴτε πρὸς τὸ μέρος τοῦ τελετουργικοῦ εἴτε πρὸς τὸ τῆς διερμηνείας τῶν ὁδηγίων κατὰ τὴν ἐναντίαν ἔννοιαν...».

Διεγείρει ὄντως τὸν θαυμασμὸν ἢ ἐσωτερικὴ ὀργάνωσις καὶ νομιμόφρων σεμνοπρέπεια καὶ σοβαρότης τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ, ἥς ἄνευ οὔτ' ἀποκτᾶται ἢ ἐξωτερικὴ δύναμις καὶ λαμπρότης, οὔτ' ἀποκτηθεῖσα παραμένει διαρκῶς, ἐὰν δὲν τροφοδοτῇ αὐτὴν τῶν τε ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων ὁ θεοσεβῆς νοῦς καὶ ὁ ἠθικὸς καὶ τίμιος βίος.

Ἐκ τῶν πρώτων, ὅστις ὑπήκουσεν εὐχαρίστως εἰς τὴν φιλόφρονα πρόσκλησιν τῆς εἰρημένης «Ἐνώσεως», ἦν διηύθυνεν συντάγματάρχης ἑλληνομαθῆς, ὁ κ. Γεώργιος Βάου, ἡμῖν ἐγώ. Ἡ πρόσκλησις εἶχε τὴν ἔννοιαν τῆς τιμητικῆς δεξιώσεως, νὰ γνωρισθῶμεν εἰς τὸ περιβάλλον αὐτῆς καὶ τοῦ προσωπικοῦ τῆς Ἀγγλικῆς Πρεσβείας καὶ νὰ ἀποτείνω τοὺς προσήκοντας λόγους εἰς τοὺς Βρεττανοὺς καὶ Ἑλληνας, τὰ ἐκλεκτὰ μέλη τῆς σπουδαζούσης νεότητος. Αἱ εὐρεῖαι τοῦ ἰδρύματος αἴθουσαι καὶ οἱ διάδρομοι αὐτοὶ ἦσαν ὑπερπλήρεις. Μὲ παρουσίασεν εἰς τὴν ὁμήγυριν δι' ὀλίγων ἀλλὰ σημαντικῶν, καὶ μεστῶν φιλοφροσύνης λέξεων, ὁ πρόεδρος κ. Βάου, εἶτα διὰ θερμῆς καὶ ἐνθουσιώδους προσλαλιᾶς μὲ συνέστησεν ὁ γραμματεὺς κ. Παγουλάτος ἔξιστορήσας τὴν ἐθνικὴν δρασίμ μου καὶ τὰ δεινομαθήματα κατὰ τὰ Δεκεμβριανά. Ὡμίλησα ὡς ἑξῆς :

Ἕλληνας καὶ Ἕλληνας Σπουδασταὶ Μία μετάβασις εἰς τὴν Ἀγγλίαν

Εἰς τὰ πεπολιτισμένα καὶ προηγμένα κράτη ἡ σπουδάζουσα νεότης ἀποτελεῖ τὴν πρωτοπορίαν εἰς πᾶσαν εὐγενῆ καὶ ἰδεολογικὴν ἐκδήλωσιν. Ἀπηλλαγμένη τῶν βιοτικῶν ἐκείνων συνθηκῶν, αἵτινες εἰς τοὺς ὄριμους ἄνδρας τὴν ἐνεργὸν δρασὶν κανονίζουν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπὶ τῇ βάσει ὑλικῶν συμφερόντων, ζῆ εἰς τὸν πνευματικὸν κόσμον καὶ ἀφίεται ἐλευθέρως εἰς τὰς ἀνατάσεις τῆς ψυχῆς καὶ τὰ σκιρτήματα τῆς καρδίας ἠλεκτριζομένης ἐκ τῶν καλῶν σπουδασμάτων. Ἀναπτεροῦται διὰ τῆς ζωηρᾶς φαντασίας εἰς ἰδεολογικὰς σφαίρας, ἐνδιατρίβει ἀενάως εἰς τοὺς εὐθαλεῖς λειμῶνας τῆς ἐπιστήμης καὶ ἀπλίστως ἀπολαμβάνει τοῦ νέκταρος καὶ τῆς ἀμβροσίας ἐν τῇ πανδαισίᾳ τῶν συγγραμμάτων τῶν μεγάλων ἀνδρῶν. Εὐτυχεῖς ὅσοι διανύετε τὴν χρυσοῦν τῆς νεανικῆς ἡλικίας περίοδον, ὅσοι συνεδέθητε πρὸς ἀλλήλους διὰ τῆς ἰδεώδους φιλίας, ἣτις δὲν γνωρίζει συμφέρον καὶ ἰδιοτέλειαν, ὅσοι ἀποτελεῖτε τὴν «Ἀγγλοελληνικὴν τῶν νέων ὀργάνωσιν», ἣτις ὡς βάσιν τῶν εὐγενῶν ἐπιδιώξεων ἔχει τὴν ἀνάπτυξιν σχέσεων καὶ στενῆς συνεργασίας μετὰ τῶν Ἕλληνων συναδέλφων κατὰ τὴν πολεμικὴν καὶ μεταπολεμικὴν περίοδον ὑπὲρ τῶν ἰδεωδῶν τῆς κινδυνευούσης Πατρίδος καὶ Θρησκείας, ὑπὲρ τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος καὶ τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων, ἅπερ ἡ λαΐλαψ τῶν νέων ἰδεῶν ἀπειλεῖ νὰ ἀνατρέψῃ. Εὐτυχέστεροι εἰσθε ὑμεῖς, οἱ ἀποτελοῦντες τὸν Σύνδεσμον τοῦτον, ὅστις πρόκειται νὰ δώσῃ χεῖρα βοηθείας εἰς τὴν ἀγωνιζομένην πατρίδα, διότι προΐσταται αὐτοῦ εὐγενῆς ἀνιῆς μεγάλης δράσεως καὶ εἰς ἄκρον ἰδεολόγος, ὁ κ. Γ. Γ. Βάου. Ὁ Σύνδεσμος οὗτος οὐ μόνον μετὰ τῶν εὐγενῶν Ἕλληνων συνδέει τὴν Ἕλληνικὴν νεότητα, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν ἐθνικῶν ἰδεῶν. ὑπισχνεῖται τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν προαιωνίων ἡμῶν πόθων καὶ τὸν θρίαμβον τοῦ μεγαλείου τῆς Ἑλλάδος. Φιλοπάτριδες νέοι, τὸ πολύτιμον αἷμα ὑμῶν εἰς τὴν παροῦσαν περίστασιν, ἐὰν τὸ ζητήσῃ ἡ πατρίς, δὲν θὰ χυθῇ ἐπὶ ματαίῳ. Πρέπει νὰ εἰσθε λίαν ὑπερήφανοι, διότι συνεργάζεσθε καὶ συναγωνίζεσθε μετὰ τῶν μεγάλων ἡμῶν συμμάχων ὑπὲρ τῶν ἐλευθεριῶν καὶ τοῦ αἰσιωτέρου μέλλοντος ὀλοκλήρου τοῦ κόσμου, ὑπὲρ τῆς κατισχύσεως τοῦ δικαίου πάντων ἐκείνων, ὅσοι πιστεύουσιν εἰς τὸν Χριστὸν καὶ θεωροῦσι τὴν ἁγίαν ἡμῶν θρησκείαν ὡς ἄγκυραν ἐλπίδος καὶ σωτηρίας, ὑπὲρ τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ὅστις ἐν Ἀγγλίᾳ τε καὶ Ἀμερικῇ ἀντιπροσωπεύει τὴν γνησιωτέραν μορφήν

τοῦ κλασικοῦ πολιτισμοῦ διαμορφωθέντος καὶ τελειοποιηθέντος ὑπὸ τῶν εὐαγγελικῶν ἀρχῶν. Ἀλλὰ τὰ δύο ταῦτα εἶναι καθαρῶς Ἑλληνικὰ προϊόντα ἀρωματιζόμενα ὑπὸ τοῦ νεωτέρου εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος. Ἐπομένως οὐχὶ ὑπὲρ ξένων, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἀγωνίζεσθε, ὑπὲρ τῆς τιμαλφεστέρης ἐθνικῆς κληρονομίας. Τὸ νεώτερον τοῦτο πνεῦμα ἀντικατοπτρίζεται ἐν τῷ ἀγγλοσαξονικῷ πολιτισμῷ. Οὗτος ἐκδηλοῦται πρὸ παντὸς ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ ὑπὲρ τῶν ἀκαδημαϊκῶν πολιτῶν μερίμνῃ, εἰς οὓς ἐμπνέει τὴν ἔννοιαν τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν κοινωνίαν καθήκοντος καὶ τὸν ἱερόν πρὸς τὴν θρησκείαν ἐνθουσιασμόν, ἥτις εἶναι ἡ πηγὴ πάσης εὐτυχίας. Καρπὸς ἀγλαὸς τῆς ἀγαστῆς ταύτης μερίμνης εἶναι ἡ ὁργάνωσις τῆς πανεπιστημιακῆς νεότητος (ἡ μεγαλειτέρα τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ ὁργανώσεων), ἥτις ἐμφαίνεται πρὸ παντὸς εἰς τὰ μεγαλύτερα Πανεπιστήμια» τὸ τῆς Ὁξφόρδης καὶ Καίμπριτζ καὶ ἡ «Διεθνῆς ὁργάνωσις τῶν νέων» κέντρον ἔχουσα τὸ Λονδίνον.

Οὕτω διαπαιδαγωγούμενοι οἱ νέοι ἀποβαίνουν οἱ ἄριστοι πολῖται, οὐ μόνον διὰ τὴν πατρίδα αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν κόσμον ὅλον. καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ὑπερβολή, ὅταν ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι οἱ Βρεττανοὶ κυριαρχοῦσιν ἐπὶ τοῦ ἡμίσεως σχεδὸν τοῦ κόσμου καὶ ἐπιδαψιλεύουσι τὰ ἀγαθὰ καὶ εἰς ἀνθρώπους εὐρισκομένους εἰς πρωτόγονον κατάστασιν. Πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν ἀγαθῶν τοῦ πολιτισμοῦ ἐθεώρησαν ἀπαραίτητον τὴν διάδοσιν τῶν Ἀγ. Γραφῶν, καὶ πρὸς τοῦτο ἐργάζεται ἀπὸ δύο ἑκατοντάδων ἔτων ἡ περιλάλητος «Βιβλικὴ Ἑταιρεία» μεταφράσασα αὐτὰς εἰς ὑπερχιλίας γλώσσας. Δὲν ὑπάρχει μέρος εἰς τὴν ὑψηλίον ὄλην, ὅπου νὰ μὴ εὐρίσκηται τὸ βιβλιοπωλεῖον τῆς Βιβλικῆς Ἑταιρείας, καὶ νὰ μὴ συναντήσῃ τις πλανόδιον καὶ περιοδεύοντα πράκτορα αὐτῆς, ὅστις μετὰ τῆς Ἀγίας Γραφῆς πωλεῖ καὶ διάφορα ἄλλα θρησκευτικὰ βιβλία. Ἡ θρησκεία διὰ τὸν Ἀγγλον δὲν εἶναι τὸ τετριμμένον καὶ πεπαλαιωμένον ἐνδύμα, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ πασχάλιος στολή. Ἐπὶ τῆς τραπέζης αὐτοῦ θὰ εὔρης δύο ἀπαραίτητα βιβλία τὴν Βίβλον καὶ τὸν Μίλτωνα καὶ περαιτέρω τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Σαίξπηρ.

Τὸ εὐαγγέλιον εἶναι ὁ ἀχώριστος σύντροφος αὐτοῦ, τὸ ἀπαραίτητον ἐγκόλιον. Ἡ θρησκεία τοῦ Ἀγγλου εἶναι ζῶσα πίστις, πάντοτε δι' ἔργων ἐνεργουμένη. Τοῦτο εἶναι πασίγνωστον τοῖς πᾶσιν, ὅπως καὶ ἡ Κυριακὴ ἀργία εἶναι ὄντως ἀφιερωμένη εἰς τὸν Κύριον καὶ εἰς πνευματικὴν ἱερὰν ἐργασίαν. Δὲν εἶναι τὰ καταστήματα μόνον κλειστὰ καὶ πάντα τὰ κοσμικὰ κέντρα, ἀλλὰ σταματᾷ καὶ πᾶσα ἄλλη κίνησις καὶ αὐτὴ ἡ πρὸς τὰ

ἑστιατόρια κατευθυνομένη, καὶ αὐτὰ εἶναι κλειστά. Μία κίνησις μόνον παρατηρεῖται ἢ πρὸς τοὺς ναοὺς καὶ τὰ διάφορα θρησκευτικὰ κέντρα καὶ μία φωνὴ ἀκούεται, ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς αὐτὰς τὰς πλατείας καὶ τοὺς δημοσίους κήπους.

Ἡ Κυριακὴ εἶναι ἡ ἡμέρα θρησκευτικοῦ συναγεροῦ. Οἱ ναοὶ εἶναι κοσμοβριθεῖς, κόσμος ἐκλεκτὸς συνωστίζεται καὶ ἴσταται μετ' εὐλαβείας εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν ἐπὶ 1—2 ὥρας. καὶ ἐν τέλει μεταλαμβάνει τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Ἡ Κυριακὴ ἀργία ἦτο θεσμὸς τῶν Βυζαντινῶν καὶ οἱ Ἕλληες μετὰ τῶν ἄλλων βυζαντ. παραδόσεων παρέλαβον καὶ αὐτήν. Ἦτο ἐκ τῶν πρώτων χριστιανικῶν νόμων, οὓς καθιέρωσεν ὁ Μεγ. Κωνσταντῖνος τῷ 321 (Cod. Just. 3,12,2. Βασ. 7, 17, 19). Ἄλλ' ὁ μέγας ἐκεῖνος αὐτοκράτωρ εἶχεν ἐξαιρέσει τὴν σπουδαιότεραν τάξιν, τοὺς γεωργοὺς, ἧτις ἔχει ἀνάγκην καὶ περισυλλογῆς εἰς τοὺς ναοὺς. Προσέθηκεν αὐτὴν Λέων ὁ Σοφὸς διὰ τῆς 54 Νεαρᾶς γράφων, ὅτι «οὐ τὸ σπουδαῖον τῆς γεωργίας, ἀλλὰ τοῦ καρποδότης ὁ ἔλεος» καὶ ἐθέσπισεν: «ὥστε πάντας ἐν τῇ θείᾳ καὶ τὴν ἀφθαρσίαν ἡμῶν ἐγκαινισασαμένη ἡμέρα σχολάζειν ἀργία καὶ μῆτε γεωργὸν μῆτε τινὰ ἕτερον ἄπτεσθαι ἔργων ἐν ταύτῃ τῶν μὴ νενομισμένων». Ἐν τῷ «Ἐπαρχικῷ βιβλίῳ» ἀπηγόρευσε καὶ τοὺς καπήλους νὰ ἔχωσι κατὰ Κυριακὴν ἀνοικτὰ τὰ καπηλεῖα, καὶ εἰς τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς ἀπὸ τοῦ ὄρθρου μέχρι βαθείας νυκτός¹. Ποθεῖ ὁ Ἕλληες καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα μιαν ἡμέραν σχολάζων ἀπὸ πάσης βιοτικῆς ἐργασίας νὰ μελετᾷ ἐπ' ἀδείας τὸν θεῖον νόμον καὶ νὰ λατρεύσῃ τὸ θεῖον ἀπαραιτήτως ἐν ταῖς ἐκκλησίαις «ἐν ἐκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν θεὸν» λέγει ὁ προφητὰναξ, καὶ «εὐφράνθη ἐπὶ τοῖς εἰρηκόσι μοι εἰς οἶκον κυρίου πορευσόμεθα» (Ψαλμ. 67 καὶ 121). Οὔτε δὲ καὶ ἐφημερίδας ἀναγινώσκει τις τὴν Κυριακὴν τὸ σύνολον ἐν Ἑλλάδι πολλῶ μᾶλλον τὰ ἁμαρτωλὰ βιβλία τῶν μυθιστοριῶν. (2) καὶ πότε ἄλλοτε τῆς ἑβδομάδος θὰ δύναται ὁ χριστιανὸς νὰ ἀναγινώσῃ τὰ ἱερὰ βιβλία, τὴν «στερεὰν τροφήν» τοῦ Εὐαγγελίου, ἂν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἁγίαν ἡμέραν ἀσχολῆται μὲ τὴν ἐλαφρὰν φιλολογίαν; ἀλλ' οὔτε εἰς τὰ

1. Βλεπ. τὸ ὥρατον βιβλίον τοῦ Χριστοφιλοπούλου (Ἀθῆναι 1935) ΙΘ', 3 καὶ τὰ αὐστηρὰ κατὰ τῶν ἐμπόρων μέτρα (ΙΓ', 3).

2. Εἶδον εἰς τὸ «Ἔθνος» 24-1-50 τὴν ἐξῆς εἶδησιν ἐκ Λονδίνου, ὅτι «ὁ τελευταῖος ἀποθανὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα διευθυντὴς Τραπεζῆς Τζωρτζ Οὐίλλιαμ Κηγλυσάιντ οὐδέποτε εἰς τὴν ζωὴν του ἐδιάβασε κυριακάτικην ἐφημερίδα. Καὶ τὸ μίσος του κατὰ τῶν ἐφημερίδων τῆς Κυριακῆς ἐξεδηλώθη καὶ εἰς τὴν μόλις δημοσιευθεῖσαν διαθήκην του. Δι' αὐτῆς ἀπαγορεύει εἰς τοὺς κληρονόμους του ρητῶς νὰ διαθέσουν

τοῦ κλασσικοῦ πολιτισμοῦ διαμορφωθέντος καὶ τελειοποιηθέντος ὑπὸ τῶν εὐαγγελικῶν ἀρχῶν. Ἄλλὰ τὰ δύο ταῦτα εἶναι καθαρῶς Ἑλληνικὰ προϊόντα ἀρωματιζόμενα ὑπὸ τοῦ νεωτέρου εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος. Ἐπομένως οὐχὶ ὑπὲρ ξένων, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἀγωνίζεσθε, ὑπὲρ τῆς τιμαλφεστέρας ἐθνικῆς κληρονομίας. Τὸ νεώτερον τοῦτο πνεῦμα ἀντικατοπτρίζεται ἐν τῷ ἀγγλοσαξονικῷ πολιτισμῷ. Οὗτος ἐκδηλοῦται πρὸ παντὸς ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ ὑπὲρ τῶν ἀκαδημαϊκῶν πολιτῶν μερίμνῃ, εἰς οὓς ἐμπνέει τὴν ἐννοιαν τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν κοινωνίαν καθήκοντος καὶ τὸν ἱερὸν πρὸς τὴν θρησκείαν ἐνθουσιασμόν, ἧτις εἶναι ἡ πηγὴ πάσης εὐτυχίας. Καρπὸς ἀγλαὸς τῆς ἀγαστῆς ταύτης μερίμνης εἶναι ἡ ὀργάνωσις τῆς πανεπιστημιακῆς νεότητος (ἡ μεγαλειτέρα τῶν ἐν Ἑγγλίᾳ ὀργανώσεων), ἧτις ἐμφαίνεται πρὸ παντὸς εἰς τὰ μεγαλύτερα Πανεπιστήμια» τὸ τῆς Ὁξφόρδης καὶ Καίμπριτζ καὶ ἡ «Διεθνῆς ὀργάνωσις τῶν νέων» κέντρον ἔχουσα τὸ Λονδίνον.

Οὕτω διαπαιδαγωγούμενοι οἱ νέοι ἀποβαίνουν οἱ ἄριστοι πολῖται, οὐ μόνον διὰ τὴν πατρίδα αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν κόσμον ὅλον. καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ὑπερβολή, ὅταν ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι οἱ Βρεττανοὶ κυριαρχοῦσιν ἐπὶ τοῦ ἡμίσεως σχεδὸν τοῦ κόσμου καὶ ἐπιδαψιλεύουσι τὰ ἀγαθὰ καὶ εἰς ἀνθρώπους εὐρισκόμενους εἰς πρωτόγονον κατάστασιν. Πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν ἀγαθῶν τοῦ πολιτισμοῦ ἐθεώρησαν ἀπαραίτητον τὴν διάδοσιν τῶν Ἁγ. Γραφῶν, καὶ πρὸς τοῦτο ἐργάζεται ἀπὸ δύο ἑκατοντάδων ἐτῶν ἡ περιλάλητος «Βιβλικὴ Ἑταιρεία» μεταφράσασα αὐτὰς εἰς ὑπερχιλίας γλώσσας. Δὲν ὑπάρχει μέρος εἰς τὴν ὑφήλιον ὅλην, ὅπου νὰ μὴ εὐρίσκηται τὸ βιβλιοπωλεῖον τῆς Βιβλικῆς Ἑταιρείας, καὶ νὰ μὴ συναντήσῃ τις πλανόδιον καὶ περιοδεύοντα πράκτορα αὐτῆς, ὅστις μετὰ τῆς Ἁγίας Γραφῆς πωλεῖ καὶ διάφορα ἄλλα θρησκευτικὰ βιβλία. Ἡ θρησκεία διὰ τὸν Ἕγγλον δὲν εἶναι τὸ τετριμμένον καὶ πεπαλαιωμένον ἐνδύμα, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ πασχάλιος στολή. Ἐπὶ τῆς τραπέζης αὐτοῦ θὰ εὔρης δύο ἀπαραίτητα βιβλία τὴν Βίβλον καὶ τὸν Μίλτωνα καὶ περαιτέρω τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Σαίξπηρ.

Τὸ εὐαγγέλιον εἶναι ὁ ἀχώριστος σύντροφος αὐτοῦ, τὸ ἀπαραίτητον ἐγκόλπιον. Ἡ θρησκεία τοῦ Ἕγγλου εἶναι ζῶσα πίστις, πάντοτε δι' ἔργων ἐνεργουμένη. Τοῦτο εἶναι πασίγνωστον τοῖς πᾶσιν, ὅπως καὶ ἡ Κυριακὴ ἀργία εἶναι ὄντως ἀφιερωμένη εἰς τὸν Κύριον καὶ εἰς πνευματικὴν ἱερὰν ἐργασίαν. Δὲν εἶναι τὰ καταστήματα μόνον κλειστὰ καὶ πάντα τὰ κοσμικὰ κέντρα, ἀλλὰ σταματᾷ καὶ πᾶσα ἄλλη κίνησις καὶ αὐτὴ ἡ πρὸς τὰ

ἑστιατόρια κατευθυνομένη, καὶ αὐτὰ εἶναι κλειστά. Μία κίνησις μόνον παρατηρεῖται ἢ πρὸς τοὺς ναοὺς καὶ τὰ διάφορα θρησκευτικὰ κέντρα καὶ μία φωνὴ ἀκούεται, ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς αὐτὰς τὰς πλατείας καὶ τοὺς δημοσίους κήπους.

Ἡ Κυριακὴ εἶναι ἡ ἡμέρα θρησκευτικοῦ συναγερμοῦ. Οἱ ναοὶ εἶναι κοσμοβριθεῖς, κόσμος ἐκλεκτὸς συνωσιζέται καὶ ἴσταται μετ' εὐλαβείας εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν ἐπὶ 1—2 ὥρας. καὶ ἐν τέλει μεταλαμβάνει τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Ἡ Κυριακὴ ἀργία ἦτο θεσμὸς τῶν Βυζαντινῶν καὶ οἱ Ἕλληες μετὰ τῶν ἄλλων βύζαντ. παραδόσεων παρέλαβον καὶ αὐτήν. Ἦτο ἐκ τῶν πρώτων χριστιανικῶν νόμων, οὓς καθιέρωσεν ὁ Μεγ. Κωνσταντῖνος τῷ 321 (Cod. Just. 3,12,2. Βασ. 7, 17, 19). Ἄλλ' ὁ μέγας ἐκεῖνος αὐτοκράτωρ εἶχεν ἐξαιρέσει τὴν σπουδαιότεραν τάξιν, τοὺς γεωργοὺς, ἧτις ἔχει ἀνάγκην καὶ περισυλλογῆς εἰς τοὺς ναοὺς. Προσέθηκεν αὐτὴν Λέων ὁ Σοφὸς διὰ τῆς 54 Νεαρᾶς γράφων, ὅτι «οὐ τὸ σπουδαῖον τῆς γεωργίας, ἀλλὰ τοῦ καρποδότου ὁ ἔλεος» καὶ ἐθέσπισεν: «ὥστε πάντας ἐν τῇ θείᾳ καὶ τὴν ἀφθαρσίαν ἡμῶν ἐγκαινιασαμένη ἡμέρᾳ σχολάζειν ἀργία καὶ μῆτε γεωργὸν μῆτε τινὰ ἕτερον ἀπτεσθαι ἔργων ἐν ταύτῃ τῶν μὴ νενομισμένων». Ἐν τῷ «Ἐπαρχικῷ βιβλίῳ» ἀπηγόρευσε καὶ τοὺς καπίλους νὰ ἔχωσι κατὰ Κυριακὴν ἀνοικτὰ τὰ καπηλεῖα, καὶ εἰς τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς ἀπὸ τοῦ ὄρθρου μέχρι βαθείας νυκτός¹. Ποθεῖ ὁ Ἕλληες καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα μίαν ἡμέραν σχολάζων ἀπὸ πάσης βιοτικῆς ἐργασίας νὰ μελετᾷ ἐπ' ἀδείας τὸν θεῖον νόμον καὶ νὰ λατρεύσῃ τὸ θεῖον ἀπαραιτήτως ἐν ταῖς ἐκκλησίαις «ἐν ἐκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν θεὸν» λέγει ὁ προφητὰναξ, καὶ «εὐφρανθήν ἐπὶ τοῖς εἰρηκόσι μοι εἰς οἶκον κυρίου πορευόμεθα» (Ψαλμ. 67 καὶ 121). Οὔτε δὲ καὶ ἐφημερίδας ἀναγινώσκει τις τὴν Κυριακὴν τὸ σύνολον ἐν Ἑλλάδι πολλῇ μᾶλλον τὰ ἀμαρτωλὰ βιβλία τῶν μυθιστοριῶν. (2) καὶ πότε ἄλλοτε τῆς ἑβδομάδος θὰ δύναται ὁ χριστιανὸς νὰ ἀναγινώσκῃ τὰ ἱερὰ βιβλία, τὴν «στερεὰν τροφήν» τοῦ Εὐαγγελίου, ἂν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἁγίαν ἡμέραν ἀσχολῆται μὲ τὴν ἐλαφρὰν φιλολογίαν; ἀλλ' οὔτε εἰς τὰ

1. Βλεπ. τὸ ὥραϊον βιβλίον τοῦ Χριστοφιλοπούλου (Ἀθήναι 1935) ΙΘ', 3 καὶ τὰ αὐστηρὰ κατὰ τῶν ἐμπόρων μέτρα (ΙΓ', 3).

2. Εἶδον εἰς τὸ «Ἔθνος» 24-1-50 τὴν ἐξῆς εἶδησιν ἐκ Λονδίνου, ὅτι «ὁ τελευταῖος ἀποθανὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα διευθυντὴς Τραπεζῆς Τζώρτζ Οὐίλλιαμ Κηνλυσάιντ οὐδέποτε εἰς τὴν ζωὴν του ἐδιάβασε κυριακάτικην ἐφημερίδα. Καὶ τὸ μῖσός του κατὰ τῶν ἐφημερίδων τῆς Κυριακῆς ἐξεδηλώθη καὶ εἰς τὴν μόλις δημοσιευθεῖσαν διαθήκην του. Δι' αὐτῆς ἀπαγορεύει εἰς τοὺς κληρονόμους του ρητῶς νὰ διαθέσουν

θέατρα και τούς χορούς συχνάζει ὁ Ἀγγλικὸς λαὸς ἐν Κυριακῇ ('). Αὐτὰ τὰ πράγματα συμβαίνουν ἐν Ἀγγλίᾳ μὲ τὴν Κυριακὴν ἀργίαν, ἅπερ εἶναι πρωτάκουστα ἐν Ἑλλάδι, ὅπου ὁ θεσμὸς οὗτος λίαν προώρως πρὸ βθετίας, ὡς νομίζω, καθιερώθη. Λέγω προώρως, διότι ὁ λαὸς δὲν ἔχει προπαρασκευασθῆ, καὶ δὲν ἔχει διαπαιδαγωγηθῆ εἰς τοῦτο. καὶ εἰς μὲν τὰς πόλεις μεταχειρίζονται τὴν ἀργίαν διὰ νὰ ἐξέρχωνται εἰς τὰς ἐξοχὰς καὶ νὰ φοιτῶσιν εἰς τὰ θέατρα καὶ κινηματογράφους ἢ νὰ καρφωθῶσιν εἰς τὴν καρέκλαν τοῦ καφενεῖου καὶ νὰ μεθοκοποῦν εἰς τὰς ταβέρνας, εἰς δὲ τὰ χωρία ἀπὸ πρωΐας νὰ συγκροτῶσι τὰς λαϊκὰς ἀγορὰς οὐδεὶς σκέπτεται νὰ πάῃ νὰ κάμῃ τὸν σταυρὸν εἰς τὸν ναόν» (²),

τὰ κεφάλαιά του εἰς ἐπιχείρησιν ἀσχολουμένην μὲ τὴν παραγωγὴν οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν ἢ τὴν ἐκδοσὶν κυριακάτικων ἐφημερίδων!

Οἱ φίλοι του λέγουν, ὅτι ἡ ἀπέχθεια αὐτῆ τοῦ Κηνλυσάιντ πρὸς τὰς ἐφημερίδας τῆς Κυριακῆς ὠφείλετο εἰς τὸ περιβάλλον μέσα εἰς τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀνατραφῆ. Ὁ πατέρας του ἦτο πάστορ καὶ ἠννόει νὰ τηρῆται αὐστηρότατα ἡ Κυριακὴ ἀργία. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ υἱὸς εἶχε συνηθίσει νὰ θεωρῆ ὡς ἀμάρτημα τὴν ἐκδοσὶν ἐφημερίδων κατὰ τὴν Κυριακὴν...».

1. Εἰς τὸ «Νταίλν Μαίιλ» τῆς 20ῆς Μαΐου ἀνέγνωσα, ὅτι ἡ «Ἐλευθέρα Ἐκκλησία τῆς Σκωτίας, κατὰ τὴν Γενικὴν τῆς συνέλευσιν ἐν Ἐδιμβούργῳ, ἀπεφάσισε ν' ἀποστείλῃ εἰς τὸν Πρωθυπουργὸν κ. Ἀττλὴ διαμαρτυρίαν «διότι ἡ Διάδοχος τοῦ Θρόνου καὶ ὁ Σύζυγός της κατὰ τὴν εἰς Παρισίους ἐπίσημὴν τῶν ἐπισκεψίθῃσαν κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Κυρίου ἦτοι τὴν Κυριακὴν ἕνα νυκτερινὸν χορευτικὸν κέντρον, ἕνα θέατρον καὶ ἵπποδρομίαν»!

Οἱ Βρεττανοὶ δὲν εἶναι οὔτε ἐναντίον τοῦ χοροῦ, οὔτε ἐναντίον τοῦ θεάτρον, οὔτε δέ, πολλῶ μᾶλλον, ἐναντίον τῶν ἵπποδρομιῶν. Εἶναι λαὸς ἀθλητικὸς. Ἀλλὰ δὲν ἐννοοῦν, κατὰ τὰς Κυριακὰς νὰ βλέπουν τὸ μέλλον βασιλικὸν ζεύγος, πού θὰ ὀνομάζεται ἐπισήμως: «ὑπερασπιστῆς τῆς Πίστεως», καὶ πού θὰ πρέπη κάθε Κυριακὴν νὰ παρακολουθῆ τὴν θεῖαν λειτουργίαν, δὲν ἐννοοῦν λέγω, οἱ βασιλεῖς νὰ παραβαίνουν τὴν Κυριακὴν ἀργίαν! Ἄν καὶ τὴν πρωΐαν τῆς Κυριακῆς ἐκεῖνης εἰς τὸ ναῦδριον τῆς ἐν Παρισίοις βρεττανικῆς Πρεσβείας ἐτελέσθη λειτουργία, καθ' ἣν μετέλαβεν ἡ Διάδοχος καὶ ὅλον τὸ ἐκκλησίασμα ἀπὸ 600 περίπου! Ἐξοχὸν παράδειγμα! (βλ. «Προσφυγικὸν Κόσμον» 6-6-48).

2. Πολλὰ κοινόχρηστα καταστήματα κλείουσι μετὰ μεσημβρίαν, ὡς ἐδήλωσαν οἱ παντοπῶλαι τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ τῷ 1949 καὶ οἱ κουρεῖς: «Τὸ σωματεῖον Κουρέων καὶ Κομμωτῶν Ἀθηνῶν εἰδοποιεῖ τὰ μέλη του, ὅτι αὐριον, ἑορτὴν τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ, τὰ καταστήματά των θὰ παραμείνουν κλειστὰ τὸ ἀπόγευμα».

Ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου Ἐργασίας ἐλήφθησαν αἱ ἀκόλουθοι ἀποφάσεις ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς Κυριακῆς ἀργίας: Ἐπετράπη ἡ κατὰ τὴν Κυριακὴν λειτουργία ὄλων τῶν καταστημάτων εἰς Δερβίσι, τῶν

τὸ ζήτημα τῆς Κυρ. ἀργίας κανονίζει οὐχὶ ἡ ἐκκλησία, ἀλλὰ τὸ Συμβούλιον τῆς ἐργασίας! Οἱ νέοι πάντοτε διαφλέγονται ὑπὸ τοῦ φλογεροῦ πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἔρωτος καὶ ἀκάθεκτοι ρίπτονται εἰς τὰς σπουδὰς, μεταρσιούμενοι εἰς ὑψηλὰς ἰδέας καὶ φαντασιώδεις πολλάκις θεωρίας. Τὸ κράτος φυσικῶς ὑποβοηθεῖ τὴν τάσιν αὐτὴν καὶ τὸν ὄργανισμὸν πρὸς μάθησιν δι' ὄλων τῶν μέσων. Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ τοῦτο, ἵνα μὴ καταντῶσι φαντασιόπληκτοι καὶ σχολαστικοὶ συνδυάζει τὴν θεωρίαν πρὸς τὴν πράξιν καὶ μετριάζει πᾶσαν ὑπερβολὴν, ἥτις κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην εἶναι κακία. Ἐγκαίρως ὑποβάλλει εἰς αὐτοὺς τὴν ἔννοιαν τῶν πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν κοινωνίαν ὑποχρεώσεων. Ἐν Ἀγγλίᾳ οἱ φοιτηταὶ συγκροτοῦσι τὴν Πανεπιστημιακὴν πόλιν καὶ εἶναι τέλειοι Ἀκαδημαϊκοὶ πολῖται ἀναπτύσσοντες πᾶσαν αὐτενέργειαν καὶ δρασίαν καὶ μὴ ὑστεροῦντες τῶν ἄλλων εἰς τὸ ὑπὲρ κοινῶν καλοῦ καθῆκον. Συσσιτοῦντες ὁμοῦ, ὅπως οἱ ἀρχαῖοι Σπαρτιαῖται, καὶ κοινοβιακῶς διαιτώμενοι ἐθίζονται εἰς πᾶσαν αὐτάρκειαν καὶ κοινοπραγίαν, πειθαρχοῦντες καὶ ἀλλήλους ἀνεχόμενοι. Παρουσιάζουσιν ἰδιόρρυθμον εὐαγγελικὴν πολιτείαν, ἐν ἣ ἡ πράξις καὶ θεωρία ἀποτελοῦσι καλλίστην ἁρμονίαν, ἡ μὲν ψυχὴ τρέφεται τοῖς ἀρίστοις διδάγμασι, τὸ δὲ σῶμα διὰ κανονικῆς καὶ φυσικῆς κατὰ τὸ πλεῖστον διαίτης καὶ γυμναστικῶν ἀσκήσεων ἀναπτύσσεται ἁρμονικῶς καὶ διατηρεῖται ἀκμαιότατον. Τὸν χρόνον, ὃν πολλοὶ ἐξ ὑμῶν διέρχεσθε εἰς τὰ κέντρα τῆς Ὁμονοίας, ὅπου ἐξαντλεῖται πᾶσα ἰκμὰς καὶ φθίνει ἡ πνευματικὴ ζωὴ μετὰ τῆς σωματικῆς εὐεξίας, δαπανῶσιν εἰς τοὺς ἀπεράντους παραδείσους τῶν πόλεων (εἶναι οἱ περίπατοι τοῦ Ἀριστοτέλους) καὶ εἰς ἐκ-

κουρείων τῆς πόλεως Ἰωαννίνων καὶ τῶν καφενείων τοῦ Ἡρακλείου Κρήτης καὶ ἄλλαι τοιαῦται ἀνατρεπτικαὶ διατάξεις· π. γ.

Παρετάθη μέχρι τῆς 1ης μ.μ. ἡ κατὰ τὴν Κυριακὴν ἐργασία τῶν φωτογραφείων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης.

Καθιερώθη ἡ Κυριακὴ ἀργία δι' ἅπαντα τὰ καταστήματα τῆς Στυλίδος. Νέαν ἐξέλιξιν παρατηροῦμεν ἐσχάτως ἐν Ἑλλάδι εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο. Ὁ εὐλαβὴς Κ. Δημητρίου διαμαρτυρούμενος εἰς τὴν «Ἀκρόπολιν» 31-8-49 γράφει τὰ ἀξιοπρόσεκτα : «Κατὰ Κυριακὰς καὶ ἑορτάς, τὰς ὥρας τῆς θείας καὶ ἱερᾶς λειτουργίας εἰς παρακείμενα τῶν ἱερῶν ναῶν καφενεῖα παίζουν ἀπὸ τῆς 8ης πρωϊνῆς μεγάφωνα. Μεγαλυτέρα ἀσέβεια δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ. Ἐπικαλοῦμαι ὄθεν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Σπυρίδωνος, ὅπως διαταχθῇ τὸ ἀνοιγμὰ τῶν ἐν γένει καφενείων καὶ ζαχαροπλαστείων τὴν 10.30 πρωϊνὴν καὶ παύσῃ τὸ πρωτοφανὲς αὐτὸ σκάνδαλον, τὸ ὁποῖον ἐξεγείρει τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν παντὸς Χριστιανοῦ.

δρομάς, ἐν αἷς ἐμπνεόμενοι ὑπὸ τῶν καλλωνῶν τῆς φύσεως διδάσκονται πλείονα ἢ ἐν τοῖς τέσσαρσι τοίχοις τῶν διδακτηρίων. Ἡ φύσις εἶναι τὸ μέγα καὶ σοφώτατον βιβλίον, ὅπου ἀναγιγνώσκουσι μόνον αἱ ἐκλεκταὶ διάνοιαι, εἶναι τὸ μέγα θυσιαστήριον τοῦ πλάστου, ὅπου εἰς τοὺς γνησίους φυσιολόγους ἀποκαλύπτονται τὰ θαυμάσια τῆς θείας δημιουργίας. Ὑμεῖς ὡς Ἕλληνες εἰς τὸν τόπον τοῦτον οἰκοῦντες, ὅπου ἐξετυλίχθησαν τὰ μεγαλύτερα ἱστορικὰ γεγονότα, ὅπου διεσώθησαν τὰ θαυμασιώτερα τῆς τέχνης μνημεῖα, ἔχετε πλείονας ἀφορμὰς ἢ μᾶλλον ἐπιτακτικὸν καθῆκον πρὸς ἐκδρομάς. Παρορμῶσιν ὑμᾶς πρὸς ἀπομάκρυνσιν ἐκ τοῦ μεμολυσμένου τούτου περιβάλλοντος ὁ διαυγῆς καὶ ἀκτινοβόλος ἀττικὸς οὐρανός, τὸ αἰώνιον ἔαρ καὶ ἡ γλυκύτης τοῦ ἡμετέρου κλίματος, ἡ ὑλομανοῦσα καὶ ἐν μέσῳ χειμῶνι βλάστησις, ἡ ὡραία θάλασσα καὶ αἱ θελκτικαὶ παραλῖαι, αἱ καλλιτεχνικαὶ τῶν ὁρέων γραμμαὶ καὶ τὰ ἄλλα ἔξοχα τῆς ἡμετέρας φύσεως προτερήματα, ἅπερ ἐν τῷ ἐκπάγλῳ αὐτῶν μεγαλείῳ παρουσιάζουσιν ἀληθῶς πανήγυριν ὀφθαλμῶν, ὡς εἶπε τις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ρωμαντικῶν. Κανχώμεθα καὶ δικαίως, διότι διεσώσαμεν τοὺς ἀνεκτιμήτους πνευματικούς τῶν προγόνων θησαυρούς, ἐξ ὧν διδασκόμεθα τὴν παντοδαπὴν σοφίαν καὶ τὰ μυστήρια τῶν ἐπιστημῶν καὶ θαυμάζομεν τὸν ἀνέφικτον ἐκείνων πολιτισμὸν. Ἄλλ' οἱ Ἄγγλοι ἐφήρμοσαν τὸν ἀρχαῖον πολιτισμὸν καὶ παρουσιάζουσι αὐτὸν εἰς πάσας τὰς ἐκφάνσεις τοῦ βίου. Ὅπως παρ' ἡμῖν ὑπάρχουσιν οἱ τὸν βοσκηματώδη βίον ἐν τοῖς γράμμασι ὑποστηρίζοντες, οἱ ἔξωφρενικοὶ δημοτικισταὶ οἱ ἐπικαλούμενοι μαίλαροί, καὶ παρ' Ἄγγλοις εἶναι οἱ νωθροὶ καὶ φυγόπονοι, οἱ ἀντιδρῶντες κατὰ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς. Ἄλλὰ τὰ μεγάλα πνεύματα καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἀλλαγῶν ἐκηρύχθησαν ἀλληλέγγυα κατ' αὐτῶν καὶ ἀνέλαβον κραταῖον ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς. Ὁ σὲρ Φρεῖδ. Κέννον, ὁ γνωστὸς πατυρολόγος, ὁ εὐτυχῆσας ν' ἀνακαλύψῃ τὴν «Ἀθηναίων πολιτείαν» τοῦ Ἀριστοτέλους, ὡς πρόεδρος τῆς ἐν Μπέδφορντ κλασσ. ἐνώσεως εἶπεν «οἱ θέλοντες νὰ καταργήσωσι τὴν διδασκαλίαν τῆς ἑλληνικῆς ἢ νὰ καταστήσωμεν αὐτὴν ἴδιον κτῆμα ὀλίγων ἐκλεκτῶν καταφέρουσιν καιρῖον πλήγμα κατὰ τῶν ὑψηλοτάτων συμφερόντων τῆς διανοίας καὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς». Καὶ ὁ Ρενὰν τῷ 1891, ἐν ἔτος πρὸ τοῦ θανάτου, ὡς πρόεδρος τοῦ ἐν Παρισίοις «Συλλόγου πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῶν ἐλλ. σπουδῶν» ἔγραφε πρὸς τὴν γεν. συνέλευσιν: «τὸ ἀνθρ. πνεῦμα ἠθέλην ἀποβάλλει ἐν παντὶ μέρος τῆς λάμπσεως τῆς ἰδίας αὐτοῦ εὐγενείας τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν τὰ ἑλληνικὰ πρωτότυπα δὲν θὰ ἀπετέλουν πλέον τὴν

βάσιν τῆς ἐλευθερίου ἀγωγῆς» Κατὰ τὸν Θερειανὸν ἔτι καὶ νῦν βάσις παιδείας καὶ ἡμερώσεως εἶναι τὰ ἀριστουργήματα τῶν κλασσικῶν ποιητῶν καὶ φιλοσόφων, εἰς ἃ διὰ παντὸς ἀτενίζουσι τὰς ὄψεις οἱ περὶ πολλοῦ ποιούμενοι τὴν κανονικὴν τῆς διανοίας ἀνάπτυξιν, τὴν ἐναρμόνισιν τοῦ ἥθους διάπλασιν καὶ τὴν ἐμμελῆ τῆς αἰσθητ. κρίσεως διαμόρφωσιν. Ἡ ἀνυπέροβλητος ἀκρότης τῶν προϊόντων γραμματολογίας καὶ καλλιτεχνίας, ἢ τὴν Ἑλλάδα ἀποδείξασα μεγάλην γεναρχίαν φυλῶν συνηρημολογήθη πρὸς τὴν ἔθν. συνάφειαν καὶ ἀλληλουχίαν. καὶ ἡ τοῦς ἰδίου δεσπότης χειρωσαμένη Ἑλλάς διὰ τῆς διανοητικῆς τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς αἰσθητικῆς τοῦ ἀτόμου ἀναπτύξεως διετρόνωσε τὴν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου τελείωσιν ἐν ἀπάσαις ταῖς φάσεσιν αὐτοῦ (Φιλολ. ὑποτυπ. σ. 253-4)· διὸ καὶ συμπεραίνει ἐν σ. 257 ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἔθνος συμπεριέλαβεν ἅμα ἐν ἑαυτῷ καὶ διέπτυξε τελειότερον τοῦ ἐλληνικοῦ ἅπαντα σχεδὸν τὰ στοιχεῖα, ὅσα καθ' ἕκαστα ἐν τοῖς ἐπισημοτάτοις τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ἔθνων ὑπάρχοντα χαρακτηρίζουσιν εἰδικώτερον ἕκαστον τούτων, εἶναι ἀλήθεια ἐγνωσμένη ἤδη καὶ ἀναμφίλεκτος. Ἐντεῦθεν ὁ ἐλληνικὸς βίος, ὥσπερ ὑπὸ μίαν σύνοψιν συνάγων καὶ παραδιδούς τὸ κράτιστον τῆς καθολικῆς τῶν ἀνθρώπων κοινωνίας, ἔμελλε φυσικῶ τῷ λόγῳ νὰ κατασταθῇ παρὰ τοῖς λογίοις Εὐρωπαϊοῖς σπουδαιότατον θέμα. Οἱ σοφοὶ Βρεττανοὶ αἰσθάνονται τόσῳ μεγάλην τὴν ἀνάγκην τῆς σπουδῆς τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, ὥστε κατὰ τὸ 1919, ὅτ' ἐγένετο κίνησις τις περὶ καταργήσεως τῆς ὑποχρεωτικῆς σπουδῆς τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Ὁξφόρδης, σύσσωμος ἀπεφαίνετο ἢ σύγκλητος ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως φρονοῦσα, ὅτι ἡ Ὁξφόρδη πρέπει ν' ἀποβῇ κέντρον, ὅπου οἱ νέοι θὰ σταματῶσιν ἐπὶ βραχὺν χρόνον εἰς τὰς ἀνωτέρας βαθμίδας τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, προσηρμοσμένης πρὸς τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ παρόντος, διὰ νὰ ἐξέλθωσιν ἔπειτα πάνοπλοι εἰς τὸν κόσμον, εἰς τὰς περιπετείας τῆς ζωῆς καὶ τῆς τραχείας ἐργασίας. Ὁ κόσμος πρέπει ν' ἀνοικοδομηθῇ, ὁ δὲ **ζωογόνος ἀῆρ πρὸς τοῦτο πνέει ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον ἐλληνικὸν πολιτισμον.** Ὁ καθηγητὴς Τσάρτον Κόλλινς εἰς τὸ ἔργον του «Ἡ ἐλληνικὴ ἐπίδρασις ἐπὶ τῆς Ἀγγλικῆς ποιήσεως» ὑπομνήσκει εἰς ἡμᾶς, ὅτι ἡ σπουδὴ τῆς ἐλληνικῆς ἐξεβίασε τὴν εἴσοδον αὐτῆς εἰς τὰ Πανεπιστήμια παρ' ὅλην τὴν συναντηθεῖσαν δριμυτάτην ἀντίδρασιν καὶ ὁ θαυμασμὸς πρὸς τὴν «νέαν τοῦ πνεύματος μόρφωσιν» προεκάλει γενναίας χορηγίας πρὸς τὰ σχολεῖα καὶ τὰ κολλέγια καὶ ἦγεν οὕτω εἰς τὴν καταβολὴν νέων θεμελιῶν. Ὑπ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἔγραφε τότε ὁ ἀρθρογράφος τῆς

«Westmister gazett» και κατέληγεν ὡδε : « Ἄλλ' εἴτε εἶναι δυνατὴ εἴτε ὄχι ἡ ἀκριβὴς ἀναμέτρσις τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἑλληνικῆς, τὸ βέβαιον, ἐν τούτοις εἶναι, ὅτι *εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν χαρακτῆρων ἢ ἐπιδράσις τῆς ἀπέβη βαθυτάτη.* Δὲν εἶναι δὲ ὀλιγώτερον βέβαιον, ὅτι αἱ τύχαι τῆς Ἑγγλίας ἀπὸ δημοσίας ἀπόψεως ἐβασίσθησαν ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ λαοῦ. Ἐνυπῆρχε βεβαίως τὸ ἀρχικὸν ὕλικόν, τὸ τραχὺ, ὑγιὲς καὶ δύσκαμπτον ὕλικόν, ἀλλὰ θὰ παρέμενε ἐντελῶς διάφορον ἀπ' ὅτι εἶναι σήμερον ἄνευ τῆς ἑλληνικῆς ζύμης». Ὁ δὲ διάσημος τῆς Ὁξφόρδης ἑλληνιστῆς Θωμᾶς Καίνς ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τοὺς «Times» διεκκήρυττεν, ὅτι ἡ κατάργησις τῆς ἑλληνικῆς ὅσον καὶ τῆς λατινικῆς θ' ἀπεμάρανε καὶ τὴν μελέτην τῆς Κ. Διαθήκης, ἣτις ἐγράφη ὑπὸ συγγραφέων ἐκπαιδευθέντων εἰς ἑλληνικὸν περιβάλλον, θὰ παρέβλαπτε δὲ καὶ τὴν μελέτην τῆς λατ. φιλολογίας καὶ νομοθεσίας, ἀπεστερημένων τῶν ἑλλ. βάσεων, καὶ *θὰ ἐπέφερε τὴν κατακρήμνισιν τοῦ εὐρωπ. πολιτισμοῦ... Ἡ ἑλλην. γλῶσσα εἶναι πασῶν τῶν ἄλλων ἢ πλέον ἐλαστικὴ, ἢ σπουδαιότερα καὶ ἐκφραστικώτερα καὶ ἐπομένως ἢ ἐγγύτερον εὐρισκομένη πρὸς τὰ πράγματα καὶ τὴν σκέψιν καὶ τὴν τελειοποίησιν τοῦ ἀνθρώπου... Ἐν τῇ ποραγωγῇ τοῦ εὐεργετικοῦ τούτου ἀποτελέσματος ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι ἢ ἀναγκαῖα καὶ οὐσιωδεστέρα γνώσις.* Ἐὰν εἰς τὰς συνήθεις ἀσχολίας τοῦ βίου ἡ καταλληλοτέρα μελέτη εἶναι ἢ ἀφορῶσα εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν φύσιν αὐτοῦ, εἰς τὴν μελέτην τῶν λόγων, οἵτινες κάμνουν αὐτὸν νὰ σκέπτηται ὀρθῶς περὶ τοῦ καλοῦ καὶ κακοῦ, περὶ τῶν καλῶν τῆς χώρας κυβερνητῶν, καὶ εἰς τὴν μελέτην ταύτην ἡ ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ γλῶσσα καὶ φιλολογία εἶναι ἀσυγκρίτως σπουδαιότεραι καὶ ἀναγκαιότεραι εἰς τὴν ἀνθρωπότητα παρὰ τὰ μαθηματικὰ καὶ αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι... ἡ ἑλληνικὴ μάλιστα εἶναι κατὰ πολὺ ἀνωτέρα τῆς λατινικῆς ἕνεκα τοῦ σχεδὸν ὑπερφυοῦς βλέμματος, ὃν οἱ μεγάλοι Ἕλληνες ἱστορικοί, φιλόσοφοι καὶ ποιηταὶ κατώρθωσαν νὰ ρίψουν εἰς τοὺς νόμους καὶ τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως... καὶ τοὺς ἐνδιαθέτους λογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς διεπούσας αὐτοὺς ἀρχὰς».

Ἐμπνεομένη λοιπὸν ἐκ τοιούτων σπουδασμάτων καὶ γαλουχομένη ὑπὸ ἑλληνικῆς παιδείας ἢ σφριγῶσα φοιτητικὴ νεότης ἀεννάως φρονηματίζεται καὶ ἀποβαίνει τὸ ἀγλαῖσμα τῆς κοινω- νίας, οἱ ἀντιπροσωπευτικοὶ τύποι καὶ νεοθαλεῖς βλαστοὶ τῆς ὑψηλῆς ἀριστοκρατίας τοῦ πνεύματος. Χωρὶς νὰ καταπονῶσι πολὺ τὴν διάνοιαν ἐκμανθάνουσι τελείως τὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικά

καὶ ὡς ἐν ἔκμαγείῳ ἀποτυποῦσιν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν τὸ κάλλος τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ διαμορφοῦσι τὸν ἑξαίσιον αὐτὸν βρεττανικὸν χαρακτῆρα.

Εἰς τὸν οὕτω μεμορφωμένον καὶ διὰ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας τελειοποιούμενον Βρεττανὸν διαλάμπει ἡ χάρις καὶ ἡ ἀπλότης, ἦν ἐν τῇ τέχνῃ ἐκφράζει ὁ δωρικὸς ρυθμὸς, ἡ ἀγαθότης καὶ ἡ φιλαλίθεια, τὸ ἡρεμον μεγαλεῖον, ἡ ὑπομονὴ καὶ ἐπιμονή. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι ἡ τέχνη εἶναι ἡ κυριώτερα τοῦ πολιτισμοῦ ἐκδήλωσις. *Ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ θρησκευτικὴ συμπληροῦσιν τὴν ἔννοιαν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἀποτελεῖ τὴν κορωνίδα καὶ τὸ ἐπιστέγασμα τῆς μορφώσεως.* Αὕτη κυριαρχεῖ εἰς ὅλας τὰς ἐνεργείας καὶ πράξεις. Αὕτη κατευθύνει τὰς σκέψεις ὡς ὑψίστη ἐν τῷ ἀνθρώπῳ δύναμις, κανονίζει ὅλον τὸν βίον καὶ ἐξευγενίζει τοὺς σκοπούς. *Ὁ ἀθρησκος θεωρεῖται ἐχθρὸς τῆς πολιτείας καὶ ἐπικίνδυνος ἐν τῇ κοινωνίᾳ.* Ἴδου τὸ ἄκρον ἄωτον τοῦ πολιτισμοῦ!

Ἐκ τοῦ βαθέος θρησκευτικοῦ τούτου αἰσθήματος καὶ ἐκ τῆς συνταυτίσεως τῶν σκοπῶν τῆς πολιτείας πρὸς τοὺς τῆς θρησκείας προῆλθε, νομίζω, ἡ τάσις τῶν Ἀγγλῶν πρὸς ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν· διότι οὕτω μόνον θὰ δυνηθῆ ὁ Χριστιανισμὸς νὰ κατισχύσῃ τῶν ἀντιθέτων ρευμάτων, ἅτινα τόσο ἀπειλητικὰ παρουσιάζονται κατὰ τοὺς παρόντας καιρούς. Τὴν τῆς ἐνώσεως πρώτην ἐνέργειαν ἐπισκόπος τις Θηβαΐδος ἐποιήσατο παρεπιδημῶν εἰς τὴν Μ, Βρεττανίαν πρὸς σύναξιν ἐλέους, ἐνέβαλε τὴν ἰδέαν εἰς τοὺς ἀγγλικανοὺς ἐπισκόπους περὶ ἐνώσεως αὐτῶν μετὰ τῆς οἰκουμ. ἐκκλησίας καὶ ἐκόμισεν ἐπιστολὰς αὐτῶν πρὸς τοὺς πατριάρχας. Οἱ τηρηταὶ τῆς ἀνατολικῆς ὀρθοδοξίας συνοδικῶς κρίναντες περὶ τούτου ἐκτεταμένως ἀπεκρίθησαν εἰς τὰς ἐρωτήσεις τῶν Βρεττανῶν ἐπισκόπων (Βαλλιάνου Ἱστορ. τῆς Ρωσ. ἐκκλ. σ. 313). Ἡ ἀλληλογραφία αὕτη, ἣτις εἶναι ἡ πρώτη περὶ τοῦ μεγάλου τούτου ζητήματος, εἶναι ἀνέκδοτος. Περὶ τοῦ ἀειμνήστου Ἀλεξ. Λυκούργου, ὅστις μετέβη τῷ 1869 εἰς Ἀγγλίαν γράφουσιν πολλά, ἅπερ ἀποτελοῦσι τόμον περὶ ὧν ἐγράψαμεν καὶ ἡμεῖς.

«Ὅσα ἐγγύθεν ὁ Α. Πανιερότης ἐθεάσατο τε καὶ ἐνηχίθη ἀνὰ πᾶσαν τὴν μεγάλην Ἀγγλίαν ὄντως ζηλωτὰ καὶ θεοφιλῆ ἔργα καὶ ρήματα πάντα τὴν ὑψηλὴν καὶ θερμὴν εὐλάβειαν χαρακτηρίζουσι τὴν πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν» (Ὀρθόδοξος ἐκκλησ. ἐπιθεωρ. Α', 126). Ὁ διαπρεπὴς ἐκεῖνος ἱεράρχης ἐγένετο ὁ μεγαλοκέρυξ ἐν Ἑλλάδι τῶν μεγάλων χριστιανικῶν ἀρετῶν τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ καὶ πρῶτος ἐρμηνευτὴς αὐτοῦ πρὸς τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου ἐκ-

«Westmister gazett» και κατέληγεν ὡδε : «Ἄλλ' εἴτε εἶναι δυνατὴ εἴτε ὄχι ἡ ἀκριβὴς ἀναμέτρσις τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἑλληνικῆς, τὸ βέβαιον, ἐν τούτοις εἶναι, ὅτι εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν χαρακτῆρων ἢ ἐπιδράσις τῆς ἀπέβη βαθυτάτη. Δὲν εἶναι δὲ ὀλιγώτερον βέβαιον, ὅτι αἱ τύχαι τῆς Ἑγγλίας ἀπὸ δημοσίας ἀπόψεως ἐβασίσθησαν ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ λαοῦ. Ἐνυπῆρχε βεβαίως τὸ ἀρχικὸν ὑλικόν, τὸ τραχύ, ὑγιὲς καὶ δύσκαμπτον ὑλικόν, ἀλλὰ θὰ παρέμενεν ἐντελῶς διάφορον ἀπ' ὅτι εἶναι σημερινὸν ἄνευ τῆς ἑλληνικῆς ζύμης». Ὁ δὲ διάσημος τῆς Ὁξφόρδης ἑλληνιστῆς Θωμᾶς Καίινς ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τοὺς «Times» διεκίρυσεν, ὅτι ἡ κατάργησις τῆς ἑλληνικῆς ὅσον καὶ τῆς λατινικῆς θ' ἀπεμάρανε καὶ τὴν μελέτην τῆς Κ. Διαθήκης, ἣτις ἐγράφη ὑπὸ συγγραφέων ἐκπαιδευθέντων εἰς ἑλληνικὸν περιβάλλον, θὰ παρέβλαπτε δὲ καὶ τὴν μελέτην τῆς λατ. φιλολογίας καὶ νομοθεσίας, ἀπεστερημένων τῶν ἑλλ. βάσεων, καὶ θὰ ἐπέφερε τὴν κατακρήμνισιν τοῦ εὐρωπ. πολιτισμοῦ... Ἡ ἑλλην. γλῶσσα εἶναι πασῶν τῶν ἄλλων ἢ πλέον ἐλαστικὴ, ἢ σπουδαιότερα καὶ ἐκφραστικώτερα καὶ ἐπομένως ἢ ἐγγύτερον εὐρισκομένη πρὸς τὰ πράγματα καὶ τὴν σκέψιν καὶ τὴν τελειοποίησιν τοῦ ἀνθρώπου... Ἐν τῇ ποραγωγῇ τοῦ εὐεργετικοῦ τούτου ἀποτελέσματος ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι ἢ ἀναγκαῖα καὶ οὐσιωδέστερα γνώσις. Ἐὰν εἰς τὰς συνήθεις ἀσχολίας τοῦ βίου ἢ καταλληλοτέρα μελέτη εἶναι ἢ ἀφορῶσα εἰς τὸν ἀνθρώπον καὶ τὴν φύσιν αὐτοῦ, εἰς τὴν μελέτην τῶν λόγων, οἷτινες κάμνουν αὐτὸν νὰ σκέπτηται ὀρθῶς περὶ τοῦ καλοῦ καὶ κακοῦ, περὶ τῶν καλῶν τῆς χώρας κυβερνητῶν, καὶ εἰς τὴν μελέτην ταύτην ἡ ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ γλῶσσα καὶ φιλολογία εἶναι ἀσυγκρίτως σπουδαιότεραι καὶ ἀναγκαιότεραι εἰς τὴν ἀνθρωπότητα παρὰ τὰ μαθηματικά καὶ αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι... ἡ ἑλληνικὴ μάλιστα εἶναι κατὰ πολὺ ἀνωτέρα τῆς λατινικῆς ἕνεκα τοῦ σχεδὸν ὑπερφυοῦς βλέμματος, ὃν οἱ μεγάλοι Ἕλληνες ἱστορικοί, φιλόσοφοι καὶ ποιηταὶ κατώρθωσαν νὰ ρίψουν εἰς τοὺς νόμους καὶ τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως... καὶ τοὺς ἐνδιαθέτους λογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς διεπούσας αὐτοὺς ἀρχὰς».

Ἐμπνεομένη λοιπὸν ἐκ τοιούτων σπουδασμάτων καὶ γαλουχομένη ὑπὸ ἑλληνικῆς παιδείας ἢ σφριγῶσα φοιτητικὴ νεότης ἀεννάως φρονηματίζεται καὶ ἀποβαίνει τὸ ἀγλαῖσμα τῆς κοινω- νίας, οἱ ἀντιπροσωπευτικοὶ τύποι καὶ νεοθαλεῖς βλαστοὶ τῆς ὑψηλῆς ἀριστοκρατίας τοῦ πνεύματος. Χωρὶς νὰ καταπονῶσι πολὺ τὴν διάνοιαν ἐκμανθάνουσι τελείως τὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικά

καὶ ὡς ἐν ἔκμαγείῳ ἀποτυποῦσιν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν τὸ κάλλος τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ διαμορφοῦσι τὸν ἑξαισίον αὐτὸν βρεττανικὸν χαρακτῆρα.

Εἰς τὸν οὕτω μεμορφωμένον καὶ διὰ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας τελειοποιούμενον Βρεττανὸν διαλάμπει ἡ χάρις καὶ ἡ ἀπλότης, ἣν ἐν τῇ τέχνῃ ἐκφράζει ὁ δωρικὸς ρυθμὸς, ἡ ἀγαθότης καὶ ἡ φιλαλήθεια, τὸ ἡρεμον μεγαλεῖον, ἡ ὑπομονὴ καὶ ἐπιμονή. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι ἡ τέχνη εἶναι ἡ κυριώτερα τοῦ πολιτισμοῦ ἐκδήλωσις. *Ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ θρησκευτικότης συμπληροῦ τὴν ἐννοίαν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἀποτελεῖ τὴν κορωνίδα καὶ τὸ ἐπιστέγασμα τῆς μορφώσεως.* Αὕτη κυριαρχεῖ εἰς ὅλας τὰς ἐνεργείας καὶ πράξεις. Αὕτη κατευθύνει τὰς σκέψεις ὡς ὑψίστη ἐν τῷ ἀνθρώπῳ δύναμις, κανονίζει ὅλον τὸν βίον καὶ ἐξευγενίζει τοὺς σκοπούς. *Ὁ ἀθρησκος θεωρεῖται ἐχθρὸς τῆς πολιτείας καὶ ἐπικίνδυνος ἐν τῇ κοινωνίᾳ.* Ἴδου τὸ ἄκρον ἄωτον τοῦ πολιτισμοῦ!

Ἐκ τοῦ βαθέος θρησκευτικοῦ τούτου αἰσθημάτων καὶ ἐκ τῆς συνταυτίσεως τῶν σκοπῶν τῆς πολιτείας πρὸς τοὺς τῆς θρησκείας προῆλθε, νομίζω, ἡ τάσις τῶν Ἀγγλῶν πρὸς ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν· διότι οὕτω μόνον θὰ δυνηθῇ ὁ Χριστιανισμὸς νὰ κατισχύσῃ τῶν ἀντιθέτων ρευμάτων, ἅτινα τόσῳ ἀπειλητικὰ παρουσιάζονται κατὰ τοὺς παρόντας καιρούς. Τὴν τῆς ἐνώσεως πρώτην ἐνέργειαν ἐπισκόπος τις Θεσσαῖδος ἐποιήσατο παρεπιδημῶν εἰς τὴν Μ, Βρεττανίαν πρὸς σύναξιν ἐλέους, ἐνέβαλε τὴν ιδέαν εἰς τοὺς ἀγγλικανοὺς ἐπισκόπους περὶ ἐνώσεως αὐτῶν μετὰ τῆς οἴκουμ. ἐκκλησίας καὶ ἐκόμισεν ἐπιστολὰς αὐτῶν πρὸς τοὺς πατριάρχας. Οἱ τηρηταὶ τῆς ἀνατολικῆς ὀρθοδοξίας συνοδικῶς κρίναντες περὶ τούτου ἐκτεταμένως ἀπεκρίθησαν εἰς τὰς ἐρωτήσεις τῶν Βρεττανῶν ἐπισκόπων (Βαλλιάνου Ἱστορ. τῆς Ρωσ. ἐκκλ. σ. 313). Ἡ ἀλληλογραφία αὕτη, ἣτις εἶναι ἡ πρώτη περὶ τοῦ μεγάλου τούτου ζητήματος, εἶναι ἀνέκδοτος. Περὶ τοῦ ἀειμνήστου Ἀλεξ. Λυκούργου, ὅστις μετέβη τῷ 1869 εἰς Ἀγγλίαν γράφουσιν πολλά, ἅπερ ἀποτελοῦσι τόμον περὶ ὧν ἐγράψαμεν καὶ ἡμεῖς.

«Ὅσα ἐγγύθεν ὁ Α. Πανιερότης ἐθεάσατο τε καὶ ἐνηγήθη ἀνὰ πᾶσαν τὴν μεγάλην Ἀγγλίαν ὄντως ζηλωτὰ καὶ θεοφιλῆ ἔργα καὶ ρήματα πάντα τὴν ὑψηλὴν καὶ θερμὴν εὐλάβειαν χαρακτηρίζουσι τὴν πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν» (Ὀρθόδοξος ἐκκλησ. ἐπιθεωρ. Α', 126). Ὁ διαπρεπὴς ἐκεῖνος ἱεράρχης ἐγένετο ὁ μεγαλοκήρυξ ἐν Ἑλλάδι τῶν μεγάλων χριστιανικῶν ἀρετῶν τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ καὶ πρῶτος ἐρμηνευτὴς αὐτοῦ πρὸς τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου ἐκ-

κλησίας, ἱεροῦ πόθου. Ἐτερος ἱεράρχης τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου πρὸ 25ετίας ἐπισκεψάμενος τὸ Λονδῖνον ἐθαύμασε «τὸ ἐκκλησιαστικὸν μορφωτικὸν ἴδρυμα, ὅπου ἀσχολοῦνται περὶ τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν μόρφωσιν τῶν ἐργατῶν, ἐργατίδων καὶ τέκνων τοῦ λαοῦ. Ὑπάρχει εἰς τὸ ἴδρυμα βιβλιοθήκη, ἀναγνωστήριον, μικρὰ ἐκκλησία, αἴθουσα μουσικῆς. Ὁργανοῦνται ἐκδρομαὶ καὶ διάφορα ἀθῶα παιγνίδια καὶ γυμνάσια, ὥστε αἱ ἀδρανοῦσαι πνευματικαὶ καὶ ἠθικαὶ δυνάμεις τῶν ἐργατῶν νὰ κινῶνται καὶ ἀναπτύσσωνται ἐπὶ καλῶ καὶ ὄχι νὰ λιμνάζουν καὶ νὰ σήπωνται εἰς τὰ καπηλεῖα καὶ εἰς ἄλλα ἐργαστήρια διαφθορᾶς. Μοὶ ἐδηλώθη, γράφει, ὅτι οἱ Ἄγγλοι φοιτηταὶ τῆς Θεολογίας ἐν Ὁξφόρδῃ ἐργάζονται μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν των εἰς τὸ εὐεργετικὸν τοῦτο ἴδρυμα, ὁμοίως δὲ καὶ οἱ Σέρβοι φοιτηταί, πλὴν τῶν ἡμετέρων, ἀποφευγόντων μέχρι τοῦδε νὰ παρακολουθοῦν τὰ χρησιμώτατα ταῦτα κοινωνικά καὶ ἠθικά καθιδρύματα» καὶ καταγοητευμένος ἐξ ὧν εἶδε γράφει πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κανταουρίας: «Κατέλιπον τὸ Λονδῖνον πλήρης θαυμασμοῦ πρὸς τὴν Ἀγγλικανικὴν ἐκκλησίαν, τῆς ὁποίας εἶσθε τὸ χάσμα καὶ ἡ δόξα. Γινώσκετε νὰ ἐμπνέητε τὸ χριστιανικὸν ιδεῶδες εἰς τὸν ἀγγλικὸν λαόν, ὁ ὁποῖος ὀδηγούμενος ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας κάμνει τὰ ἰδαρῆ πραγματικότητα καὶ ζῆ τὴν ἀληθῆ χριστιανικὴν ζωὴν». Πρὸς δὲ τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην γράφει! «Ἡ ἀγγλικανικὴ ἐκκλησία πολὺν αἰσθάνεται σεβασμὸν καὶ εὐλάβειαν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπίσης, φρονῶ, ὅτι πρέπει νὰ γίνηται αὐστηροτέρα διαλογὴ περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀποστελλομένων εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ὁξφόρδης Ἑλλήνων σπουδαστῶν, νὰ ὑποχρεῶνται δὲ οὗτοι νὰ συμμορφώνωνται πρὸς τὸν κολλεγιακὸν βίον καὶ νὰ φοιτῶσι πρὸς πρακτικὴν ἀσκήσιν εἰς τὰ θαυμάσια μορφωτικὰ καὶ ἠθοπλαστικὰ καθιδρύματα τῆς Ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰ ἔχει νὰ ὠφεληθῆ ἢ ἡμετέρα ἐκκλησία, ἀφομοιοῦσα πρὸς ἑαυτὴν ὅσα εἶναι δυνατὸν καὶ ἐκφράζουσα ὑφ' οἷαν ἐκφρασιν ἀπαιτεῖ ἡ ἑλληνικὴ ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ» (Χρυσάνθου Μητροπολίτου Τραπεζοῦντος; «Σχέσεις Μεγάλῃς Ἐκκλησίας καὶ Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας» ἐν Γρηγ. Παλαμᾶ, ἔτος Δ', 1919, σ. 906). Ἡ ἀγγλικανικὴ ἐκκλησία ἔκτοτε οὐκ ἐπαύσατο ἐπιδιώκουσα ἀνενδότως τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ἱεροῦ τούτου σκοποῦ διὰ πολυαρίθμων δημοσιευμάτων καὶ ποικίλων ἐνεργειῶν. Ἐσχάτως μετὰ τὸν εὐρωπαϊκὸν πόλεμον συνετονίσθη μεγάλως ἡ κίνησις αὕτη διὰ τῆς ἀμοιβαίας ἐπισκέψεως τῶν ἀρχηγῶν τῶν δύο ἐκκλησιῶν καὶ τῆς συγκλήσεως θεολογικῶν ἐν Ἀγγλίᾳ συνεδρίων εἰς ἃ εἴχομεν καὶ ἡμεῖς τὴν τι-

μὴν νὰ παραστῶμεν. Ἡ ποθητὴ ἔνωσις ἐπιτευχθήσεται ἀσφαλῶς, διότι εἶναι βουλὴ Θεοῦ, ἀλλὰ πρὸς τοῦτο οἱ μὲν πρέπει νὰ κατέλθωσιν ἀπὸ τοῦ δογματικοῦ ὕψους καὶ δείξωσι διὰ τῶν ἔργων τὴν ὀρθότητα τῆς πίστεως, οἱ δὲ νὰ ἐμβαθύνωσι περισσότερο εἰς τὴν ἔρευναν τῶν δογμάτων—ἡ δὲ ἔρευνα εἶναι μήτηρ τῆς ἀληθείας— καὶ νὰ ἔλθωσι εἰς μείζονα πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους ἐπαφήν, ἵνα πεισθῶσιν, ὅτι ἡ χριστιανικὴ πίστις ἔχει παρ' ἡμῖν βαθυτάτας τὰς ρίζας, διότι ἄλλως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διασωθῇ τὸ δόγμα καὶ νὰ ἀναδειχθῶσι τόσοι τῆς πίστεως μάρτυρες. Ὁ τῷ 1875 ἐπισκεψάμενος τὴν Ἀνατολὴν Σάνδφορ, ἐπίσκοπος Γιβραλτάρ, ἐδημοσίευσεν λόγους ἐγκωμίων ὑπὲρ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, οὓς τύποις ἐξέδοτο μετ' ἄλλων πολλῶν σχετικῶν ὁ Δ. Ἀριστάρχης (Τὸ Βουλγ. ζήτημα Δ', 161-163) μετ' οὓς ὁ σοφὸς ἱεράρχης εἶπε τὰ ἑξῆς : «Ὁφείλομεν ν' ἀναλογισθῶμεν, ὅτι ἐὰν αἱ διαφοραὶ, αἵτινες χωρίζουσιν εἰσέτι τὰς δύο ταύτας ἐκκλησίας εἶναι μεγάλαι, πολὺ μεγαλύτεροί εἰσιν οἱ σύνδεσμοι, δι' ὧν αὐταὶ διατελοῦσιν ἠνωμένα. Εἴμεθα ἐν καθ' ὅτι ἀφορᾷ τὸν ἀποδιδόμενον ταῖς ἁγ. Γραφαῖς σεβασμόν, πιστεύομεν αὐτὰς ὡς τὸν μόνον ἀλάνθαστον ὁδηγὸν τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν, τῆς χριστιανικῆς κατηχήσεως. Ἐν εἴμεθα ἐπὶ τῇ ἀποδιδομένῃ λατρείᾳ καὶ εὐλαβείᾳ τῷ κοινῷ ἡμῶν Κυρίῳ καὶ Σωτῆρι Ἰησοῦ Χριστῷ θεωροῦντες αὐτὸν ὡς τὴν μόνην καὶ ἀεὶ παροῦσαν κεφαλὴν τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας».

Πρὸς προαγωγὴν τῶν ἀγαθῶν τούτων σχέσεων οὐ παύεται καὶ ἡ ἀγγλικανικὴ ἐκκλησία μεταδίδουσα εἰς τοὺς πιστοὺς ἀφθονα τὰ στοιχεῖα ἐκ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας καὶ συχνὰς ἀφορμὰς πρὸς οἰκείωσιν μετὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας, ἀκολουθοῦσα δὲ καὶ τῷ ἀποστόλῳ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν ταῖς Βρεττανήσοις Θεοδώρῳ τῷ Ἰαρσεῖ, ὅστις μετὰ τῆς ἁγίας Γραφῆς παρέδωκε καὶ τὰ ἔπη τοῦ Ὁμήρου εἰς τοὺς εὐσεβεῖς Ἀγγλοὺς ὡς ἱερὰν παρακαταθήκην, ἀπαιτεῖ τὴν γνῶσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ ὡς γλώσσης πρωτοτύπου τῶν ἱερῶν Γραφῶν· διὸ καὶ ὑπάρχει ἡ διάταξις ἐν τῷ Ἀγγλικῷ Εὐχολογίῳ (μετάφρασις ἑλληνικὴ ὑπὸ I. Γενναδίου σ. 23) : **Προτροπὴ, ὅπως οἱ τῶν Ἀγγλῶν παῖδες προσεύχωνται εἰς ἑλληνικὴν τῶν Ἀποστόλων γλῶσσαν**, ὅθεν καὶ πολλαὶ ἀγγλικανικαὶ κατηχήσεις ἐξεδόθησαν σὺν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἰδίως διὰ τὴν σχολικὴν χρῆσιν τῶν ἀγγλοπαίδων (βλ. αὐτ. 32 ἐ.).

Κατὰ τὸ 1937 εὐρισκόμενοι εἰς τὸ Ἐδιμβούργον εἰς συνέδριον πρὸς ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν προσεκλήθημεν περὶ τοὺς 50 ἀντιπρόσωποι τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος εἰς τὴν τέλεσιν τῆς σκω-

τικῆς θείας λειτουργίας. Εὐγενῶς λίαν παρεδόθη ἡμῖν εἰς χεῖρας ἑλληνικὴ μετάφρασις ἐκδοθεῖσα τῷ 1932 ὑπὸ τοῦ Προμάτου τῆς ἐν Σκωτία ἐπισκοπιανῆς ἐκκλησίας. Αὕτη διατυπῶται εἰς ἀπταιστον ἑλληνικὸν ὕφος τῆς λειτουργίας τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν ὑπὸ τοῦ αἰδ. Κλαυδίου Λεονάρδου Μπρουν, ἱερέως τοῦ ἐν Ἐδιμβούργῳ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ματθαίου καὶ εὐσεβάστως ὑπὸ τοῦ ἐκδότου ἀφιερῶται εἰς τῆ Α. Θ. Παναγιότητι, τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ λοιποῖς ὀρθοδόξοις πατριάρχεις, ἀρχιεπισκόποις καὶ ἐπισκόποις καὶ παντὶ τῷ ὀρθοδόξῳ κλήρῳ καὶ λαῷ». Ἡ τε διατύπωσις καὶ ἡ ἐκτέλεσις μικρὸν διαφέρει τῆς ἡμετέρας λειτουργίας καὶ δὴ ὡς πρὸς τὴν τάξιν τῶν εὐχῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐλόγησις τῶν τιμίων δώρων, ὅπερ εἶναι καὶ τὸ οὐσιῶδες μέρος, οὐδόλως διαφέρει, ὅπως καὶ ἡ ἱερατικὴ περιβολή. Ἐκεῖνο ὅπερ ἐνεποίησεν ἡμῖν βαθυτάτην ἐντύπωσιν εἶναι ἡ συρροὴ τοῦ λαοῦ καὶ ἡ ἄκρα εὐλάβεια μεθ' ἧς παρίστατο, ἐν τέλει δὲ οἱ πλεῖστοι μετέλαβον τῶν ἀχράντων μυστηρίων ἐξ ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν (ὅπως ἡμεῖς καὶ οὐχ ὡς οἱ παπισταί). Μετελάμβανον δ' ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ ἁγίου ποτηρίου, ὅπως οἱ ἱερεῖς ἀνευ λαβίδος. Πόσον ἀνόητοι εἶναι οἱ Ἕλληνες ἐκεῖνοι, οἵτινες δὲν προσέρχονται εἰς τὴν ἁγίαν μετάληψιν, ἵνα μὴ μολυνθῶσιν!!! ἀγνοοῦντες οἱ ἄσεβεῖς, ὅτι «τὰ ἅγια οὐ μολύνονται» καὶ καθαρῶν τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος.

Ὁ εἰς ἄκρον φιλορθόδοξος κληρικὸς Ἄγγλος Riley ἐπισκεψάμενος τῷ 1873 τὸν Οἰκουμενικὸν πατριάρχῃν Ἰωακείμ Γ' διεπίστωσε τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας πρὸς ἔνωσιν, καὶ ἐκεῖνος διεβεβαίωσατο αὐτὸν περὶ τῶν ἀγαθῶν πρὸς τοὺς ἀγγλικανοὺς διαθέσεων τῆς Ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἐξέφρασε δὲ καὶ τὴν χαρὰν, διότι εἶδεν ἐπίσημον κληρικὸν Ἄγγλον. Ὁ Riley ἐκεῖθεν λαβὼν συστάσεις μετέβη εἰς Ἅγιον Ὄρος καὶ ἔγραψε τὸ ὠραῖον βιβλίον Athos Mount, ὅπερ ἐξέδοτο ἐν Λονδίῳ τῷ 1877 (βλ. σ. 30-34). Οὗτος μετὰ ταῦτα ἦν ὁ ξεναγὸς τῶν Ἑλλήνων καὶ διηύθυνε τὰς ἐργασίας εἰς τὰ ἐν Λονδίῳ συνελθόντα χριστιανικὰ συνέδρια, καὶ μετέφρασε καὶ τὴν ἑλληνικὴν λειτουργίαν εἰς τὸ ἀγγλικὸν διὰ τοὺς Ἄγγλους τοὺς θέλοντας νὰ παρακολουθήσωσιν αὐτήν.

Θέλω νὰ εἰσθε ὑπερήφανοι ὡς Ἕλληνες, διότι ἡ φιλοπατρία πατρίδα ἔχει τὴν Ἑλλάδα, ἀπ' ἧς ἐδόθησαν εἰς τὸν κόσμον ὅλον παραδείγματα αὐτοθυσίας καὶ ἀμμιῆτου ἡρωϊσμοῦ. Εὐτυχῶς ἔχομεν καὶ νῦν τοιαῦτα, ἅτινα προσεπόρισαν εἰς τὴν νέαν γενεάν ἡμῶν αἰώνιον κλέος. Οἱ φερέλπιδες νέοι ἠλεκτριζό-

μενοι ἐκ τῶν παραδειγμάτων τούτων ρίπτονται ἀκάθεκτοι εἰς τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας, καθ' οὓς τὰ ἄγρια πάθη καὶ αἱ κομματικαὶ διαφοραὶ σιγῶσιν. «Διὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστιν τὴν ἀνίαν», ὑπὸ τῆς εὐλογίας τῆς ἀγίας ἡμῶν ἐκκλησίας, ἣτις ἔχει γράψει σελίδας ἀθανάτου δόξης εἰς τὸ ἀπελευθερωθὲν ἔθνος, οἱ Ἕλληνες ἐθριάμβευσαν πάντοτε ἐν πολέμοις. Εἶναι πράγματι ἀσυναγώνιστοι! ἀλλὰ «γαλεπώτερον τοῦ κτήσασθαι τὸ φυλάξαι». Χάνωμεν πάντοτε ἐν εἰρήνῃ! Ἐπὶ τῆς πρασίνης τραπέζης εὐρισκόμενοι ἀπομεμονωμένοι δὲν κατορθώνομεν νὰ ἐπιβάλωμεν τὰς δικαίας ἡμῶν ἀξιώσεις. Ἴδου καιρὸς νὰ ἀποκτήσωμεν φίλους, καὶ φίλους ἰσχυροὺς, οἵτινες ἐλθόντες εἰς τὴν χώραν ὡς ἐλευθερωταὶ ἀναμένουσι παρ' ἡμῶν νὰ δείξωμεν, ὅτι εἴμεθα ἄξιοι πάσης υποστηρίξεως, ὅτι θὰ φανῶμεν ἀντάξιοι τῶν ἐνδόξων ἡμῶν προγόνων. Θὰ ἀγωνισθῶμεν γενναίως πρὸς ἀπολύτρωσιν τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν καὶ ὀλοκλήρωσιν τῶν ἐθνικῶν ἐδαφῶν. Τοῦτο ὑπόσχονται οἱ γενναῖοι ἡμῶν σύμμαχοι πρὸς οὓς ἐταυτίσαμεν τὴν τύχην, ἐὰν ἐνωθῶμεν καὶ καταπνίξωμεν τὰ πάθη ἡμῶν χάριν τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος συνεχίζοντες τὸν ἀγῶνα μέχρι τῆς πλήρους καὶ τελείας νίκης. Εἴμεθα ὀλίγοι, ἀλλὰ τὰ ἀθλά μας εἶναι μεγάλα (1).

Ἐπειτα ὁ εὐγενὴς Βρεττανὸς καὶ πρόεδρος τῆς «Ἐνώσεως» μοὶ ἀπέστειλε τὸ ἑξῆς γράμμα :

ΕΛΛΗΝΟΒΡΕΤΑΝΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ ΕΘΕΛΟΝΤΩΝ

Ἀθῆναι 28 Μαρτίου 1945.

Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Κορυθαῖς κύριον Εὐλόγιον Κουρίλαν, τακτικὸν Καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου.

Σεβασμιώτατε,

Διαβιβάζομεν ἐξ ὀνόματος τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου θερμὰς εὐχαριστίας διὰ τὴν ὁραίαν ὁμιλίαν, ἣν εἴχατε τὴν εὐγενῆ καλωσύνην νὰ εἶπητε εἰς τὰς αἰθούσας τῶν γραφείων τῆς Ἐνώσεως ὡς καὶ διὰ τοὺς φιλόφρονας λόγους διὰ τὸ πρόσωπον τοῦ Προέδρου τῆς Ἑλληνο-Βρετανικῆς Ἐνώσεως Ἐθελοντῶν.

Παρακαλοῦμεν δὲ νὰ πιστεύσητε εἰς τὴν ἐκφρασιν τῆς βαθείας ἐκτιμήσεως καὶ τιμῆς, μεθ' ὧν διατελοῦμεν

Ὁ Πρόεδρος

Γεώργ. Μ. Μπαδός

1. Κακὴ περίληψις, τοῦ ἐνταῦθα λόγου μου ἐδημοσιεύθη ἐν «Ἀπολογιτικῇ τοῦ 1945 ἔτος Α' τεύχος 4ον καὶ ἐν τῇ «Ἐπιστήμῃ» τοῦ 1946.

Τὰ ἐθνικοθρησκευτικὰ κηρύγματα καὶ ἡ στάσις τῆς
Ἐκκλησίας ἔναντι τοῦ Κομμουνισμοῦ — Ἀγῶνες
ἐν τῇ χειμαζομένῃ Ἠπειρῷ.

Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν μου ἐπανελάβον τὰς ἐν τῷ Πανεπι-
στημίῳ παραδόσεις καὶ ἐδιδόρῃσα καθῆκον νὰ προτιμήσω σειρὰν
μαθημάτων ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς «Ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ»,
ἦν πρῶτος ἐγὼ ἐδίδαξα, περὶ τῆς «*κοσμοπολιτείας*» τῶν Στωι-
κῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰ καινὰ τῶν κομμουνιστῶν καὶ λαοκρατι-
κῶν δαιμόνια. Μεταξὺ τῶν μαθητῶν μου ἐσύχναζον καὶ κομ-
μουνισταὶ ὡς ἐγκάθετοι διὰ νὰ μὲ διασύρουν ἔπειτα καὶ λίαν
κακοβούλως νὰ διαστρέψωσι τὴν διδασκαλίαν μου διὰ τοῦ ἐρυ-
θροῦ τύπου των, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τέλει τοῦ βιβλίου μου. Ἄλλ'
ὡς ἱεράρχης εἶχον καὶ ἕτερον ἀσφαλέστερον βῆμα, τὸν οἶκον
τοῦ Θεοῦ. Ὁ λαός, ἀληθείας δικαζούσης, εἶχεν ἐγκαταλειφθῆ
καὶ ἐγένετο ἕρμαιον τοῦ πονηροῦ δαίμονος διὰ τῶν ἑτεροδιδα-
σκαλιῶν τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀπάτης. Ὁ ἄμβων, εἰς τὸ σπου-
δαῖον ζήτημα τῶν νέων τούτων ἀριστερῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ἀντε-
θνικῶν κηρυγμάτων τῶν ὀπαδῶν τῆς σοβιετικῆς δημοκρατίας,
εἶχεν ἀσυγχωρήτως σιγήσει, οὐδὲ ἐννοοῦσεν ἢ ἐπίσημος ἐκκλη-
σιαστικὴ ἀρχὴ νὰ ἀφήσῃ τὴν παθητικὴν στάσιν· διὰ τοῦτο ἐγώ,
ὅστις ὡς παθὼν εἶχον δοκιμάσει τὴν ἀγριότητα τῶν ἐλασιτῶν
καὶ εἶχον ἐμβαθύνει εἰς τοὺς καταχθονίους αὐτῶν σκοπούς, εὐ-
ρον ἀντίδρασιν ἢ κάλλιον εἰπεῖν ἀποδοκιμασίαν διὰ τὰ ἐθνικο-
θρησκευτικὰ μου κηρύγματα, καὶ μετὰ βίας οἱ προσκαλοῦντές
με εἰς λειτουργίας ἐλάμβανον τὴν συγκατάθεσιν, καὶ μόνον διὰ
τὰς ἀπομεμακρυσμένας συνοικίας καὶ τὰ προάστεια, εἰς τὰ ὅποια,
εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐκίρῃσα πανταχοῦ, ὡς πράττω καὶ μέχρι σήμερον
(σπανιώτερον ὅμως). Ἡ ἐκκλησία ὡς ἀπ' ἀρχῆς ἀκολουθεῖ τὴν πα-
θητικὴν στάσιν καὶ τὸν λεγόμενον «κατευνασμόν», ὅπερ ὅμως δὲν
πράττουσι καὶ οἱ ἀντίπαλοι. ἀκόμη δυστυχῶς δὲν ὠργάνωσε προ-
παγάνδαν πρὸς τελείαν διαφώτισιν τοῦ χριστιανικοῦ πληρώμα-
τος περὶ τῶν ἐπικειμένων κινδύνων. **Τὰ πρόβατα τοῦ Χρι-
στοῦ δὲν ἔχουσι ποιμένας.** Φροντίζομεν διὰ τὸ μαλλὶ καὶ τὸ
γάλα καὶ τὰ ἀφήσαμεν νὰ ψωριάσωσιν. Πρέπει νὰ ὁμιλήσωμεν
καθαρὰ, ν' ἀντιμετωπίσωμεν μετὰ θάρρους τὸν κίνδυνον, ἀν-
θέλωμεν ν' ἀποφύγωμεν αὐτόν. Ὁ «ἠθικὸς ἐπανεξοπλισμὸς»
ἤρχισε πρὸ τετραετίας διὰ νὰ σταματήσῃ μετ' ὀλίγον. **Πνευμα-
τικὴ ἐργασία καὶ ἀναδιοργάνωσις οὐδεμίᾳ ἐκτελεῖται ἐν
τῷ συνόλῳ,** ἐκτὸς τῆς προερχομένης ἐξ ἀτόμων τινῶν.

Καὶ ὅμως ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας δὲν ἀδιαφορεῖ, ἀντιμετωπίζει τὸν κίνδυνον καὶ λαμβάνει ἔκτακτα μέτρα πρὸς φρούρησιν τῆς πίστεως καὶ σωτηρίαν τοῦ λαοῦ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Ὅλοι ἀνεγνώσαμεν εἰς τὸν τύπον «ὅτι ἀπεφάσισεν ὁ πάπας ν' ἀποκλείσῃ τοὺς Μαρξιστὰς ἀπὸ πάσης ἀσκήσεως θρησκευτικῶν καθηκόντων. Οὕτω **κομμουνιστὰι καὶ Μαρξιστὰι σοσιαλιστὰι δὲν θὰ ἐπιτρέπεται ἐφεξῆς νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὰς καθολικὰς ἐκκλησίας, νὰ συμμετέχουν εἰς λιτανεῖας ἢ εἰς οἰανδήποτε θρησκευτικὴν τελετὴν. θὰ ἀρνηθῆται ὁ ἱερεὺς τὴν ταφὴν κομμουνιστῶν**, ἐκτὸς ἐὰν οὗτοι πρὸ τοῦ θανάτου των εἶχον δημοσίᾳ ἀποδείξεις μετανοίας. Διὰ τῆς ἰδίας ἀποφάσεως ἀπαγορεύεται εἰς τοὺς καθολικοὺς νὰ ἔρχωνται εἰς γάμον μέ μὲλη κομμουνιστῶν κττ». (Ἔστια 20-10-47. καὶ εἶχε πολὺ δίκαιον ἢ ἑφημερίς εἰς τὰς 24 νὰ ἐπιτίθῃται κατὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου). Τί μέτρον ἐλήφθη ὑπὸ τῆς ἑλλην. ἐκκλησίας διὰ τοὺς σφαγιασιέντας ἱερεῖς; τίνες κυρώσεις ἐπεβλήθησαν εἰς τοὺς σφαγιαστὰς; Εἰς τὸν «Ἐθνικὸν κήρυκα» τῆς 13-2-49 ἀναγινώσκω γράμμασι κεφαλαίοις: «**Ὁ Πάπας ἀφώρισεν δλους τοὺς ὀπωσδήποτε μετοσχόντας εἰς τὴν δίκην τοῦ Μιντζέντου**» καὶ ἀκολουθεῖ:

ΡΩΜΗ 12 (Ἰδ. ὑπὴρ).— Ἡ νέα ἐπίσημος ἀνακοίνωσις τοῦ συνελθόντος Κονσιστερίου τῶν καρδινάλιων, ὑπενθυμίζει, ὅτι ὅλα τὰ πρόσωπα τὰ ὅποια, ὑπὸ οἰανδήποτε ἰδιότητα μετέσχον τῆς δίκης τοῦ καρδινάλιου Μιντζέντου καὶ συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ ἐμποδισθῇ οὗτος ἀπὸ τῆς ἀσκήσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἀρχιεπισκοπικῶν καθηκόντων του εἶναι ἀφωρισμένα.

Πρόκειται περὶ εἰδικοῦ ἀφορισμοῦ τὸν ὅποιον ὑφίσταται τις διὰ τὸ γεγονὸς καὶ μόνον, ὅτι διέπραξε παράπτωμα καθοριζόμενον ὑπὸ τῶν Κανόνων τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου. Εἰς τοὺς ἀφορισμοὺς τούτους ὑποπίπτουν τὰ πρόσωπα τὰ ὅποια, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, μετέσχον ὑπὸ οἰανδήποτε ἰδιότητα τῆς δίκης τοῦ καρδινάλιου Μιντζέντου καὶ συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ παρεμποδισθῇ οὗτος ἀπὸ τῆς ἀσκήσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἀρχιεπισκοπικῶν του καθηκόντων.

Οἱ κύκλοι τοῦ Βατικανοῦ ἀναλύοντες τὴν ἀνωτέρω ἀνακοίνωσιν τοῦ Κονσιστερίου τινάζουν, ὅτι δι' αὐτῆς προειδοποιοῦνται ὅλοι ἐκεῖνοι, οἵτινες εἰς τὸ μέλλον θὰ διαπράξουν τὸ ἴδιον «ἔγκλημα», ὅτι θὰ ὑποστοῦν τὴν ἴδιαν ποινήν.

Ἦδη ἀπὸ τῆς 30ῆς Δεκεμβρίου εἶχον ἀφορισθῆ ἐκεῖνοι, οἵτινες ἔθεσαν χεῖρα ἐπὶ τοῦ καρδινάλιου Μιντζέντου.

Δι' ὁμοίου ἀφορισμοῦ ἐτιμωρήθησαν τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1946 ὅλοι οἱ ὑπεύθυνοι, ἀνεξαρτήτως βαθμοῦ, διὰ τὴν παραπομπὴν εἰς δίκην τοῦ δόκτορος Στέπινιτς, ἀρχιεπισκόπου τοῦ Ζάγκρεμπ τῆς Γιουγκοσλαβίας, καταδικασθέντος εἰς δεκαῆξ ἑτῶν καταναγκαστικὰ ἔργα δι' ἔγκλήματα ἐναντίον τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ Κράτους».

Συνεκινήθη, ἑταράχθη ὅλος ὁ κόσμος διὰ τὸν φυλακισθέν-

τα καρδινάλιον με τὸν θόρυβον τὸν ὁποῖον ἤγειρεν ὁ καθολικισμὸς καὶ ἐξακολουθεῖ ἡ προπαγάνδα, καὶ οὕτως ἔσωσεν ἐκ τῆς ἀγχόνης τὸν ὁμολογητὴν ἠρωα τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅστις πρὸ τοῦ στρατοδικείου ἀπελογήθη μετὰ παρησίας καὶ δὲν ὠρρώδησε ποσῶς. Τριετία σχεδὸν εἶχε παρέλθει ἀπὸ τοῦ φρικώδους τῶν Δεκεμβριανῶν δράματος καὶ ὁ τύπος σύσσωμος ἀπήτησε παρὰ τῆς ἐκκλησίας νὰ λάβῃ θέσιν ἔναντι τοῦ κομμουνισμοῦ. Μαΐου 29 τοῦ 1947 ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἀπαντᾷ μᾶλλον δικολαβικῶς, ὅτι «ἡ ἐκκλησία ἐκκληροῖ ὀλοκλήρωτικῶς τὸ καθήκον της κατὰ τὴν παροῦσαν διὰ τὴν Ἑλλάδα τραγικὴν ὥραν» καὶ ὅτι «ἡ ἐκκλησία δὲν ἀνήκει εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ δὲν ὑπεισέρχεται εἰς ἀντιθέσεις πολιτικᾶς». Ἡ κυβέρνησις προσεπάθει νὰ ἀναγκάσῃ τὴν ἐκκλησίαν νὰ λάβῃ θέσιν, διὸ καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἐκάλεσε τὴν σύνοδον «προκειμένου νὰ συζητηθῇ τὸ γνωστὸν ἔγγραφο τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας περὶ τῆς θέσεως τῆς ἐκκλησίας ἔναντι τῆς ἀνταρσίας». Ἡ ἐστία τῆς 30 Μαΐου γράφει μετὸν τίτλον «Ἡ ὑποχρέωσις τῆς Ἐκκλησίας» τὰ ἑξῆς: «Δὲν πρόκειται βέβαια νὰ παρασύρῃ κανένα ἀφελῆ ἢ καταβαλλομένη προσπάθεια τοῦ κομμουνισμοῦ, ὅπως μία ἀπλῆ καὶ ἐπιβαλλομένη ὑπόμνησις τοῦ στοιχειώδους καθήκοντός της εἰς τὴν ἡγεσίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας, παρασταθῇ ὡς ἀπόπειρα βιαίας ἀναμίξεως τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν «ἐμφύλιον πόλεμον». Κανεὶς δὲν διανοήθη νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὴν Ἱερὰν Σύνοδον, ὅπως συγκροτήσῃ σώματα ἀμύνης κατὰ τῶν συμμοριτῶν ἢ ἐκδῶσῃ ἐμπρηστικὰ κηρύγματα.

Δὲν ἔμπορεῖ ὅμως ἐπ' ἄπειρον νὰ ἐμφανίζεται ὡς ζῶσα ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος καὶ τηροῦσα στάσιν ἀψόγου οὐδετερότητος καὶ δὲν ἔμποροῦν οἱ Ἱεράρχαι, μετὸ πρόσχημα τῆς ἀπασχολήσεως εἰς τὰς ὄχι καὶ τόσον σημαντικὰς ἐργασίας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, νὰ ἀπουσιάζουν ἐπὶ τόσον καιρὸν ἀπὸ τὴν ἐνδεδειγμένην θέσιν των κοντὰ εἰς τὰ ποίμνιά των, καθ' ἣν στιγμὴν διεξάγεται ἕνας λυσσώδης, ἀκίρुकτος πόλεμος ἔναντιον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὑφίστανται οἱ ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ τόσων ἑλληνικῶν περιφερειῶν ἀπερίγραπτα βασανιστήρια, φονεύονται, σφάζονται σταυρώνονται καὶ μαρτυροῦν Ἕλληνες ἱερεῖς καὶ καλόγηροι.

Εἶναι στοιχειώδης καὶ σύμφωνος πρὸς μακραίωνα παραδόσεις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἡ ὑποχρέωσις τῶν ἡγετῶν των νὰ εὐρίσκωνται κοντὰ εἰς τοὺς πιστοὺς κατὰ τὰς κρίσεις αὐτὰς στιγμᾶς. Καὶ ἀποτελεῖ ὑπηρεσίαν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν ἡ ὑπόμνησις αὐτῆς τῆς ὑποχρέωσεως».

Τέλος ἡ Σφιγξ ἐλάλησε καὶ ἡ ὠδίνουσα ἔτεκεν. Ἴδου ἡ

ἔγκυκλιος, ἦν ἀμέσως ἔκαμε γνωστὴν ὁ τύπος ὅλος καὶ παρακαλῶ τὸν ἀναγνώστην νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὴν ἔννοιαν αὐτῆς.

Ἐν Ἀθήναις τῆ 3 Ἰουλίου 1947

Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸν εὐσεβῆ ἑλληνικὸν λαόν.

Ἡ Ἐκκλησία ἀπ' αἰώνων συμπαραστάτις τοῦ Γένους, μετ' αὐτοῦ συνορτάζουσα τὰς ἡμέρας τῆς δόξης καὶ τῆς εἰρήνης, μετ' αὐτοῦ συμπορευομένη τὸν δρόμον τῶν ἀκανθῶν καὶ τῶν διωγμῶν καὶ τῶν ἀγώνων, φορεὺς, ἐν ἀδιαιρέτῳ μετὰ τοῦ Γένους ἐνότητι, τῆς κιβωτοῦ τῆς ἑλληνικῆς ἀρετῆς καὶ τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, πενθεῖ σήμερον πένθος βαρύτερον, βλέπουσα νὰ γύνεται ἀστείρευτον τὸ αἷμα τῶν τέκνων τῆς εἰς ἀδελφοκτόνον ἀγῶνα.

Ὅτε κατὰ τὰς σκοτεινὰς ὥρας τῆς προσφάτου δουλείας προσέβλεπε πάνελπις τὴν ἐρχομένην ἀπελευθέρωσιν τῆς Φυλῆς καὶ τὴν καθολικὴν δικαίωσιν τῶν πόθων τῆς, ἦτο ἀδύνατον νὰ πιστεύσῃ, ὅτι εἰς τὰ τόσα δεινὰ τῆς Κατοχῆς θὰ προσετίθετο τῶν ἰδίων τῆς τέκνων ἡ παρεκτροπὴ ἀπὸ τὸν προδιαγεγραμμένον δρόμον τῆς Ἱστορίας. Ἔτι πλέον. Ἦτο ἀδύνατον νὰ πιστεύσῃ, ὅτι τόσον βαθεῖα εἶχεν συντελεσθῆ διάβρωσις ἑλληνικῶν συνειδήσεων, ὥστε νὰ λησμονήσουν τὸν λόγον τῶν ἰδίων τῶν ἀγώνων, τὸν λόγον τῶν μόχθων καὶ τῶν ἰθυσιῶν τῶν ἀλλεπαλλήνων ἑλληνικῶν γενεῶν· διότι, καὶ ἂν πολλάκις ἀμαρτίσασαι καὶ πολλάκις πλανηθεῖσαι, οὐδέποτε ὅμως κατέστησαν αὐταὶ ἐπιλήσιμονες μέχρι σήμερον τῆς ἱστορικῆς αὐτῶν ἀποστολῆς καὶ τοῦ καθήκοντός των ἀπέναντι τῶν ἰδεωδῶν, τὰ ὅποια ἐξ αὐτῶν τῶν ἰδίων ἐξεπήγασαν διὰ νὰ καταυγιάσουν καὶ νὰ κυριαρχήσουν ἐν τῷ κόσμῳ. Σήμερον δὲν πρόκειται περὶ ἀντιδικίας προσώπων ἀπλῶς, περὶ ἐκδηλώσεων ὑπερφιάλου φιλαρχίας, περὶ συμπτωματικῆς καὶ τυχαίας νόσου. πρόκειται περὶ ἀντιδικίας πρὸς βαθύτερα ἐθνικὰ ἰδανικά, περὶ ἀνταρσίας κατὰ τοῦ πνευματικοῦ ἰησαυροῦ τοῦ Γένους, πρόκειται περὶ ὀργανωμένης προμελετημένης ἀποπειρας νὰ καταλυθῆ δι' ἐπιμόνου μακρῆς καὶ ὑπόουλου ἐργασίας ὁ ἐθνικὸς κόσμος, πρόκειται περὶ προσπαθείας ἀνιέρου νὰ χωρισθῆ ὁ λαὸς ἀπὸ τὴν πραγματικὴν του κληρονομίαν, τὴν ἱστορικὴν του αὐτονομίαν καὶ τὴν μακράϊωνα παράδοσιν αὐτοῦ.

Ἡ δοκιμασία μιᾶς βαρβαροῦ Κατοχῆς, ἡ ἐπακολουθήσασα ἐξαθλίωσις, ἡ πανταχόθεν ἐπιδειχθεῖσα λήθη καὶ ἀδιαφορία

παρεπίκραναν τὴν ψυχὴν πολλῶν καὶ τὴν κατέστησαν ὄρμιον, ἵνα καταστῆ λεία τῆς προσωπακῆς αὐθαιρεσίας, τῆς βίας καὶ τοῦ πνεύματος τῆς καταστροφῆς. Ἀλλὰ, ὅσον καὶ ἂν ἐφαίνοντο ἐν ἄρχῃ δεδικαιοιογημένοι αἱ πλάναι, σήμερον πλέον, ὅταν ἀπεσαφηνίσθησαν καὶ εἰς τῶν πλέον δυσπίστων τὰ ὄμματα οἱ σκοποὶ καὶ ὅταν τὰ χρησιμοποιηθέντα μέσα δὲν ὑπῆρξαν παρὰ ἢ φθορὰ τῶν ἀγαθῶν καὶ ἢ ἐγκληματικὴ δρασσις, ἐξικομένη μέχρι βεβηλώσεως τῶν ἱερῶν καὶ ὁσίων τῆς θρησκείας, ἐξέλιπον καὶ αἱ τελευταῖαι δικαιολογίαι. Σήμερον δὲν ὑπάρχουν περιθώρια ἀμφιβολίας καὶ δισταγμοῦ καὶ διὰ πᾶν τέκνον, τὸ ὁποῖον διατηρεῖ τὴν πίστιν τοῦ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ Γένους, μία εἶναι ἡ ὁδὸς τοῦ καθήκοντος.

Ἡ Ἐκκλησία δὲν γνωρίζει πολιτικὰς μερίδας, δὲν γνωρίζει κοινωνικοὺς διαφορισμούς. Εἰς τοὺς ἀνταγωνισμοὺς μεταξὺ τῶν πρὸς ἀνάληψιν τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας καὶ πρὸς ρύθμισιν τῆς πολιτικῆς τάξεως τῶν πολιτῶν ἡ Ἐκκλησία μένει ξένη. Ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ μελετῇ ξένη, διὰ μὴ μερὶς στασιάζῃ κατ' αὐτοῦ τούτου τοῦ ἔθνους, μετὴν ὑπαρξίν τὰς παραδόσεις καὶ τὰ ἰδανικά τοῦ ὁποίου εἶναι δι' ἀκαταλύτων δεσμῶν συνδεδεμένη. Δὲν παρέμεινέ ποτε ἀδιάφορος, ὅσας τὸ ἔθνος ἐκινδύνευσεν. Δὲν δύναται νὰ παραμείνῃ ἀδιάφορος καὶ ὅταν πρόκειται περὶ ἐπιβουλῆς κατὰ τῶν προαιωνίων ἰδανικῶν τοῦ ἔθνους, παρὰ τὸ πλεονὸν τοῦ ὁποίου εὐρέθη πάντοτε πρόμαχος ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία.

Ἀλλὰ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εἶναι πηγὴ ἀγάτης. Οὔτε ἐγκόσμιος κριτὴς εἶναι, οὔτε τιμωρός, οὔτε πολὺ περισσότερον ἐκδικητής. Θὰ αἰσθάνεται καὶ θὰ περιβάλλῃ πάντοτε τὰ τέκνα τῆς τὰ πνευματικά μετὴν ἄδοilon ἀγάτην, μετὸν βαθὺν πόθον νὰ τὰ ἴδῃ ἀνανήφοντα, μετανοοῦντα, ἐπανερχόμενα εἰς τοὺς μητρικοὺς τῆς κόλπους διὰ νὰ τύχουν τῆς ἐπειθείας καὶ τῆς συγγνώμης καὶ τῆς λήθης. Συμπορευομένη πρὸς τὴν φυσικὴν γενναιοφροσίνην τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἡ Ἐκκλησία καλεῖ τὰ τέκνα τῆς νὰ ἀποσπασθοῦν ἀπὸ τὰς δυνάμεις τοῦ κακοῦ καὶ νὰ ἐμπιστευθοῦν ἑαυτὰ εἰς τὴν ἀγάτην τῆς Ἐκκλησίας, τῆς Πολιτείας καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Ἡ Ἐκκλησία ἰδιαιτέρως προέρχεται εἰς τὴν διαβεβαίωσιν, ὅτι θὰ παράσχῃ ὅλην τὴν ἠθικὴν αὐτῆς προστασίαν εἰς τὰ εὐλκρινῶς μετανοοῦντα, καὶ μετὰ νομοταγῆ διάθεσιν ἐπιστρέφοντα εἰς τὴν ἀγκάλην τῆς Πατρίδος πνευματικά αὐτῆς τέκνα. Καὶ οὐδεὶς πρέπει νὰ δυσπιστήσῃ εἰς τὰς συστάσεις αὐτὰς τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ δυσπιστία νοεῖται

μόνον εἰς τοὺς λόγους ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐπιδιώκουν νὰ ἐλαττώσουν τὸν ἀριθμὸν τῶν Ἑλλήνων καθιστῶντες αὐτοὺς θύματα τῶν ἰδίων πολιτικῶν σκοπῶν. Σήμερον εἶναι καιρὸς ἀκόμη διὰ τὴν ἐπιστροφήν, ἡ ὁποία θὰ σώσῃ τὰς ψυχὰς καὶ θὰ ἐνδυναμώσῃ τὸ δοκιμαζόμενον Ἔθνος. Ἐν τῇ εὐημερίᾳ τοῦ ἐθνικοῦ συνόλου, ἡ ὁποία θὰ ἐπακολουθήσῃ ταχέως τὴν κατάπαυσιν τοῦ σημερινοῦ σπαραγμοῦ, θὰ εὔρουν πάντες, δίκαιοι καὶ ἄδικοι, παθόντες καὶ μετανοήσαντες τὴν γαλήνην, τὴν ἀσφάλειαν, τὴν ἀτομικὴν προκοπὴν. Καὶ οἱ παθόντες μὲ τὸν καιρὸν θὰ λησμονήσουν ὡς Χριστιανοὶ τὰ ἐγκλήματα, τῶν ὁποίων ὑπῆρξαν θύματα. Καὶ οἱ μετανοήσαντες διὰ τῆς ἐργασίας, τοῦ ζήλου τῆς ἐμπράκτου μεταβολῆς θ' ἀνακαταστήσουν (sic) μὲ τὸν καιρὸν τὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ θέσιν των καὶ θὰ ἐτοιμάσουν ἐν εἰρήνῃ τὸ μέλλον τῶν τέκνων των.

Αὕτῃ εἶναι ἡ ὁδὸς τοῦ καθήκοντος, αὕτῃ εἶναι ἡ ὁδὸς τοῦ καλῶς ἐννοουμένου συμφέροντος διὰ πάντα, ὅστις δὲν ἀπεσπάρσθη ὀριστικῶς ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν οἰκογένειαν καὶ ὅστις δὲν παρεφρόνησε βανκαλιζόμενος, ὅτι διὰ τῆς μεταφυτεύσεως ξένων ἰδεολογιῶν θὰ εὐτυχήσῃ ἐλέῳ αὐτῶν. Ἀλλὰ εὐἀριθμοὶ πιστεύομεν, ὅτι εἶναι οἱ τόσον βαθέως νοσήσαντες. Ἡ εὐθυκρισία τοῦ ἑλληνικοῦ νοῦ, ἡ λεπτότης τοῦ ἑλληνικοῦ αἰσθητήματος, ἡ λάμψις τῆς ἑλληνικῆς παραδόσεως, τὸ βαθὺ ἑλληνικὸν θρησκευτικὸν αἶσθημα εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἔχουν ἀφήσει ἴχνη ἀνεξίτηλα, τὰ ὁποία εἰς μίαν εὐλογημένην στιγμήν θὰ ἀναλάμπουν καὶ εἰς τὰς πλέον συσκοτισθείσας ψυχὰς. Εἶναι ἀδύνατον νὰ εἶναι πολλοὶ ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι θὰ ἀνιέξουν μέχρι τέλους εἰς τὴν ἄρνησιν καὶ δὲν θὰ ὑποταγοῦν εἰς τὰς παροτρύνσεις τῆς χριστιανικῆς ἀρετῆς, τῆς φιλοπατρίας καὶ τῆς σωφροσύνης. Δὲν εἶναι δυνατόν ἄνθρωποι γαλουχηθέντες ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν μας, ἀπὸ τὰ ἐθνικὰ ἰδανικά, ἴσως καὶ κρατερῶς ἀγωνισθέντες εἰς τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας ἐν τέλει νὰ μὴ ἀντιληφθοῦν, ὅτι ἡ μέθοδος τῆς καταστροφῆς καὶ τοῦ ἐγκλήματος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὀδηγήσῃ εἰς σκοποὺς ὀρθοὺς καὶ ἀξίους τοιούτων θυσιῶν.

Ἄς ἀναπολήσουν οἱ τόσον τραγικῶς πλανώμενοι, ὅτι, ὅταν οἱ Χριστιανοὶ ἠγωνίζοντο κατὰ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας, ἄλλοι ἐγκλημάτουν εἰς βάρος αὐτῶν, ποτὲ ὅμως αὐτοὶ δὲν ἐγκλημάτησαν εἰς βάρος οἰουδὶποτε. Μὲ τὸ ὄπλον τῆς ἀρετῆς κατέκτησαν τὸν κόσμον. Καὶ σήμερον πῶς εἶναι δυνατόν ὅ,τι αὐτοὶ κατέκτησαν εἰς τοὺς αἰῶνας μὲ τὴν δύναμιν τῆς ἀρετῆς νὰ καταστραφῇ μὲ τὴν δύναμιν τῆς βίας καὶ τοῦ ἐγκλήματος ;

Εἰς ὃ σημεῖον περιέστη ἡ σπαράσσουσα τὸ Ἔθνος αἱματη-

ρὰ ἀνταρσία οὔτε πλάνη δὲν χωρεῖ πλέον. Χωρεῖ ἡ συγγνώμη πρὸς τοὺς θέλοντας εἰλικρινῶς νὰ τὴν δεχθῶν. Χωρεῖ ἡ ἀγάπη, ἡ ὁποία τελικῶς θὰ ἀνασυνδέσῃ τὸ διχασθὲν Ἔθνος εἰς μίαν οἰκογένειαν χριστιανικὴν ἐν ὁμονοίᾳ ἀγωνιζομένην ν' ἀνοικοδομήσῃ τὸ κατερειπωμένον τίμιον οἶκόν της.

Ὁ Ἅγιος Θεὸς ἅς φωτίσῃ πάντας νὰ πράξουν τὸ ὀφειλόμενον ἔναντι τῆς Πατρίδος ἱερὸν καθήκόν των.

Ἀθῆναι 3 Ἰουνίου 1947.

Ὁ Ἀθηνῶν Δαμασκηνός, πρόεδρος. Ὁ Φθιώτιδος Ἀμβρόσιος. Ὁ Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Αἰγίνης Προκόπιος. Ὁ Ἀρτης Σπυρίδων. Ὁ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας Ἱερόθεος. Ὁ Φλωρίνης Βασίλειος. Ὁ Δρυϊνουπόλεως Δημήτριος. Ὁ Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης Ἀνδρέας. Ὁ Ἐδέσσης καὶ Πέλλης Παντελεήμων. Ὁ Θήρας Σπυρίδων. Ὁ Κερκύρας καὶ Παξῶν Μεθόδιος.

Ὁ τύπος μίαν ἐπιτυχῶς ἐχαρακτήρισε τὴν ἐκκλησίαν ἐμμένουσαν καὶ μετὰ τὴν ἐγκύκλιον εἰς «οὐδετερότητα», ἐνῶ μαίνεται ὁ «ἐμφύλιος πόλεμος» ὡσεὶ ἔζη ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, ὅπως οἱ μητροπολίται πράγματι εὐρίσκοντο εἰσέτι μακρὰν τῶν ἐπαρχιῶν διαμένοντες σχεδὸν ὅλοι καὶ τηροῦντες καὶ αὐτοὶ τὴν «ἄψογον στάσιν». τοῦτο ἔπραττον καὶ ὅταν ἐξαναγκασθέντες ἐκ τῆς βοῆς τοῦ τύπου μετέβησαν εἰς τὰς ἐπαρχίας—ἀποτελοῦσιν ἐλαχίστας ἐξαιρέσεις τοῦ κανόνος οἱ ἱεράρχαι ἐκεῖνοι, οἵτινες λόγῳ καὶ ἔργῳ ἔδρασαν κατὰ τοῦ κομμουνισμοῦ—Τινές, ἵνα μὴ πέσωσι εἰς πειρασμόν, κατώρθωσαν καὶ πάλιν νὰ παρατείνωσι τὴν διαμονὴν των, εἰς δέ, θρακιτικῆς ἐπαρχίας, μόλις πρὸ ὀλίγων μηνῶν μετέβη ἀγνώριστος ἐκεῖ ὡς ἐκ τῆς δωδεκαετοῦς ἐδῶ ἀπουσίας του. καὶ ὁ μὲν μακ. Δαμασκηνός ἐκράτει αὐτὸν διὰ τοῦ «ἀριστίνδην», ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ δεσποτικώτερος τοῦ πατρὸς τοῦ ἀπολυταρχικοῦ τούτου θεσμοῦ, Ἰωακείμ τοῦ Γ', θεραπεύων τὴν ἀδυναμίαν τῶν φιλαθηναίων συναδέλφων του, ἐτελειοποίησεν αὐτὸν διὰ νόμου θεσπίσας τὴν μετὰ ἑξάμηνον ἀντικατάστασιν τῶν ἡμίσεων μελῶν πάσης ἐνιαυσίας Συνόδου. Τὸν ἀνομολόγητον σκοπὸν τοῦ θεσμοῦ τούτου εὐκόλως πᾶς τις ἐννοεῖ. Τούτου δὲ δεδομένου δὲν θὰ εἶναι παράδοξον νὰ ἔχωμεν καὶ ἰσόβιον συνοδικὸν σῶμα, τῆς ἐπιλογῆς ἐπιδιδούσης. Ἄλλ' ἅς σχολιάσωμεν μικρὸν τὴν ἐγκύκλιον. Ὅταν κατὰ πρῶτον διεξῆλθον αὐτὴν, ἔμεινα κατενθουσιασμένος, διότι ἦτο ὡσὰν νὰ τὴν ὑπηγόρευα ἐγὼ αὐτός, πνεῦμα ἐκκλησιαστικόν, χριστιανικώτατον, μὲ ὠραίας λέξεις καὶ φράσεις καὶ ἔγκριτα ἐθνικὰ ἀξιώματα. Πράγματι οὐ-

τω και ἐγὼ ἐπὶ μάρτυρι τῷ Θεῷ ἐκήρυττον και κηρύττω, με τὴν διαφορὰν ὅμως, ὅτι ὡς παθῶν και ἀντικρύσας τὴν ἀγριότητα τῶν ἐλασιτῶν, εἶμαι πραγματικώτερος (ρεαλιστής). Καὶ ἀναφέρομαι εἰς τὸ πρῶτον μνημόσυνον, ὅπερ ἐτέλεσα τὴν 4-3-45 ἐν Χαλανδρίῳ ὑπὲρ τοῦ μάρτυρος Νίκου Γ. Καρελλᾶ, ὅστις εὐρέθη ἐν Θήβαις κατακρεουργημένος. Ἀφοῦ ἐξιστόρησα τὰ κατὰ τὸν Καρελλᾶν, συνέδεσα τὸ συμβᾶν και με τὸ δροᾶμά μου, ὅπερ και νυκτὸς ἀκόμη με ἐβασάνιζε ἐπὶ μῆνας πολλούς. ἐν τέλει τί ἔπραξα ; συνεχώρησα τοὺς δημίους, ἤνοιξα τὰ ἀγκάλας και ἐκάλεσα τὰ πεπλανημένα πρόβατα εἰς τὴν μάνδραν τοῦ Χριστοῦ. Ὁ δυσπιστῶν ἄς ἐρωτήσῃ τὸν παπᾶ Ἐλευθέριον, τότε ἐφημέριον Χαλανδρίου, νῦν δὲ ἀγ. Σοφίας Πειραιῶς και τὸν ἀδελφὸν τοῦ ἐθνομάρτυρος και τοὺς παρευρισκομένους εἰς τὸ μνημόσυνον Χαλανδρινούς. Ἀλλ' ἡμεῖς εἴμεθα ἄτομα, δὲν εἴμεθα ἡ ἀρχὴ και ἡ ἐξουσία. ἡ ἐκκλησία ὅμως δὲν ἔπρεπε νὰ περιορισθῇ εἰς συμβουλὰς. κρατεῖ εἰς χεῖρας τὸ «Πηδάλιον» ἦτοι τὸν κώδικα τοῦ Ποινικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, νὰ ἐπιβάλλῃ τὰς κυρώσεις, ὅπως ἔπραξε και ὁ Παῦλος εἰς τὸν αἰμομίκτην ἐκείνον Κορίνθιον, ὃν παρέδωκε τῷ Σατανᾷ, ὅπως ἄλλως και αὐτὸς ὁ πανάγαθος και πολυεύσπλαγγνος Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου διαγγέλλει : «ἐὰν θέλητε και εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε». ἀλλ' αὐτὸ εἶναι ἡ πρώτη ρήτρα διὰ τοὺς μετανοοῦντας και ἐπικαταλλαγέντας τῷ Θεῷ, ἀλλ' ἔπεται και ἡ δευτέρα φοβερὰ ρήτρα : **ἐὰν δὲ μὴ θέλητε, μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται** τὸ γὰρ στόμα Κυρίου ἐλάλησε ταῦτα». Ὑπέθεσα λοιπὸν ὅτι ἡ ἐγκύκλιος ἦτο ἡ πρώτη ρήτρα ἐξαγγέλλουσα τὰ μέτρα τῆς ἐπεικείας (1). Ὁ τύπος

1. Εἶχομεν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας οἱ Ἑπειῶται μεταβῆ πρὸς ἀποχαιρετισμὸν τοῦ Πατριάρχου Μαξίμου εἰς Κηφισίαν. Μᾶς ἔλεγεν ὁ ἅγιος Δρυϊνουπόλεως κ. Δημήτριος, ὅτι προθύμως ὑπέγραψεν, ἀφοῦ ἐπρόκειτο περὶ συμβουλῶν, ἄλλως...! Φαίνεται, ὅτι εἶχε προταθῆ και ἄλλο σχέδιον, ὅπερ δὲν ὑπεγράφη. Ἐκτιμῶ τὴν εὐλιχρίνειαν και τὸ ἠθὸς του, διότι δι' ὑψηλοτέρους σκοπούς, ὅπως ἐπὶ κατοχῆς πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς δὲν ἠθέλε νὰ ἔλθῃ εἰς ρῆξιν, οὕτω και πρὸς τοὺς ἐλασίτας. Καὶ δὲν μετέβη μὲν εἰς τὴν ἑδρὰν του, εἰς Κόνιτσαν, ἐπὶ δεκαετίαν, ἀλλὰ διέτριβεν ἐγγὺς αὐτῆς ἐν Ἰωαννίνοις. Μὲ παρεξήγησε διότι μετέβην μόνος εἰς Κόνιτσαν διὰ τὰ ἐπινίκια (7 Ἰαν. 1948) μετὰ τῶν ὑπουργῶν Δ. Λόντου και Θ. Δεσύλλα. ἀλλὰ τί ἔπρεπε νὰ κάμωμεν, ἀφοῦ πρὸ δύο ὡρῶν εἶχε προπορευθῆ ἡ βασίλισσα ; Ἐφθάσαμεν ἐκεῖ, ἐνῶ ἐδούλευε τὸ κανόνι ἀκόμη. Ὁ λαὸς νομίσας, ὅτι εἶμαι ὁ ἐπίσκοπος των ἤρχισε τὰς κωδωνοκρουσίας και ἀνερογιθήμεν εἰς τὴν ἐπάνω ἐκκλησίαν διὰ νὰ δοξολογήσωμεν τὸν Θεὸν ἐπὶ τῇ περιλάμπρῳ νίκῃ, ἣν ἤγειρεν ὁ ἡρωϊκὸς μας στρατὸς κατὰ τῆς ἀνταρσίας. Ὁ

οὐδόλως ἔμεινεν εὐχαριστημένος ἐκ τοῦ περιεχομένου. καὶ νομί-

φιλόθρησκος τῆς Κονίτσης λαὸς διψῶν ἀρχιερέα μ' ἐπολιόρησαν ὅ-
λοι ἐκλιπαροῦντές με νὰ μείνω εἰς τὴν νεόδμητον ὠραίαν μητρόπολιν
καὶ παρεπονήθησαν, διότι δὲν τοὺς ἐπισκέπτεται ὁ ἀρχιερεὺς των,
ὅπερ καὶ διὰ τοῦ τύπου ἐξήγγειλαν. εἶπον, ὅτι ἐργάζεται ἐν Ἰωαν-
νίνοις διὰ τὸν ἀνεφοδιασμόν. καὶ πράγματι εἶχε συγκεντρώσει εἰς
τεραστίαν ἀποθήκην τρόφιμα καὶ ἱματισμόν, ἀλλ' οὐχὶ εἰς ἀσφαλές
σημεῖον, καὶ κατώρθωσαν οἱ ἀντάρται νὰ τὰ διαρπάσουν. Αὐτὰ τῆς
ἱστορίας χάριν. Μετέβημεν μετὰ τοῦ στρατηγοῦ κ. Δημ. Μπότσαρη
καὶ εἰς τὴν Θεσπρωτίαν καὶ ἐρριψοκινδυνεύσαμεν. ἐν Φιλιάταις ἐσω-
σαμεν δι' ἑνὸς στρατηγήματος τὴν πόλιν κυκλωθεῖσαν τὴν 15—16 Ἰαν.
ὑπὸ 150 ἀνταρτῶν. ἀλλ' ὁ μητροπολίτης ἐλθὼν τὴν ἐπιούσαν μᾶς
διεβίβασεν ἀντὶ εὐχαριστιῶν ἐν ἀνόητον καὶ αὐθαδὲς γράμμα, νὰ ἐγ-
καταλείψωμεν πάραντα τὴν ἐπαρχίαν, διότι ἄνευ ἀδείας τοῦ ἐκῆρυξα
ἀπὸ τοῦ ἐξώστου τῆς δημαρχίας! ἄλλως θὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὴν ἀστυνο-
μίαν τὴν ἀπέλασίν μου!!! Μοὶ ἔκαμε κατάπληξιν τὸ θράσος συμπα-
τριώτου καὶ φίλου ἱεράρχου, ὅστις ἐγνώριζε καὶ τὴν ἀποστολὴν μου,
ὡς προέδρου τῆς «Ἀνωτάτης συντονιστικῆς ἐπιτροπῆς ἀγῶνων Ἠπει-
ρου» καὶ τὴν ἐντολήν, ἣν μοὶ εἶχεν ἀναθέσει ἡ Γενικὴ Πανηπειρω-
τικὴ συνέλευσις 75 ὀργανώσεων ἐν τῷ Ζαππεῖῳ συνελθοῦσα, νὰ ὀργα-
νώσῃ τὴν ἀμυναν τῆς χώρας μετὰ τῶν στρατηγῶν Ἠπειρωτῶν κατό-
πιν προσκλήσεως τῶν ὀργανώσεων Ἰωαννίνων ἐπὶ τῇ προόψει εἰσ-
βολῆς τῶν ἀνταρτῶν καὶ τοῦ ἀμέσου κινδύνου, ὃν θὰ διέτρεχεν ἡ
χώρα. Ἐγνώριζεν ὁ ἅγιος Παραμυθίας ταῦτα πάντα καὶ ὅτι ἐπιτρο-
πὴ ἐξ Ἰωαννίνων ἐμφανισθεῖσα ἐνώπιον τῆς συνελεύσεως εἶχε πα-
ραστήσει διὰ λίαν ζωηρῶν χρωμάτων τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον. Μᾶς
συνεκίνησαν ὄντως ὅλους οἱ θερμοὶ λόγοι καὶ ἡ πατριωτικὴ ἐκκλη-
σις, ὥστε ἐγὼ πρῶτος διὰ τὴν ἑναρξίν τοῦ ἀγῶνος μὴ ἔχων ἄλλο νὰ
προσφέρω, ἀφιέρωσα τὴν χρυσοῦν ἀρχιερατικὴν μου στολὴν, ὅπως καὶ
ὁ ἅγιος Ἀργυροκάστρου κ. Παντελεήμων. Ἐγνώριζε, λέγω, ταῦτα.
ἀλλὰ καὶ ἐὰν δὲν θὰ ἐγνώριζε τῷ τὰ εἶπον ἐν Ἰωαννίνοις, ὅπου κατ'
ἐπανάληψιν συνηνιήθημεν καὶ συνεφάγομεν παρὰ τῷ μητροπολίτῃ καὶ
ἤκουσεν, ὅτι θὰ ὑπάγωμεν καὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν του καὶ ἐπειδὴ τὰ
ἐγνώριζεν εἰς τὴν ἀπάντησίν μου δὲν τὰ ἀνέφερον, ἀλλ' εἶπον, ὅτι ὡς
καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου οὐδεὶς δύναται νὰ μὲ ἐμποδίσῃ νὰ
περιέρχωμαι τὴν δοκιμαζομένην πατρίδα μου καὶ νὰ ὀμιλῶ ἐν τῇ
ἀγορᾷ εἰς τοὺς συμπατριώτας μου καὶ εἰς τὸ μέτωπον πρὸς τὸν στρα-
τόν, οὔτε ἡ ἱερὰ Σύνοδος, πρὸς ἣν ἠτεῖλει νὰ μὲ καταγγείλῃ, ἔχει δι-
καίωμα νὰ μὲ δικάσῃ, διότι εἶμαι ἱεράρχης ξένης ἐκκλησίας. Ἦτο ἡ
τσάμικη φιλοφροσύνῃ τοῦ σεβ. κ. Δωροθέου, διότι ἐπιμείνας νὰ μὴ
ἐκκενωθῶσιν οἱ Φιλιάτες ἔσωσα καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὴν πόλιν. οἱ
ἀντάρται ἐφυγον ἀμέσως καὶ μετέβησαν ἐκείνην τὴν νύκτα εἰς τὴν
δύο ὥρας μακρὰν Σαγιάδα καὶ τὴν κατέστρεψαν. ἀλλ' ἐν Ἠγουμενί-
τῃ ἠναγκάσθη νὰ μὲ παρουσιάσῃ πρὸ τοῦ λαοῦ καὶ ὠμίλησα, ὅπως
καὶ ἐν Παραμυθίᾳ, τῇ ἔδρᾳ του, ὅπου μᾶς ἐφιλοξένησεν εἰς τὴν μη-
τρόπολιν. Εἶναι ἐκ τῶν δραστηριωτέρων ἀρχιερέων. ἀλλὰ δὲν γνωρί-
ζω ποῖος τὸν ἐξώθησεν εἰς τὸ ἀτυχὲς ἐκεῖνο διάβημα, ὅπερ κατ' ἀβ-
δηρικὸν τρόπον διελαλήθη ὡς κατόρθωμα εἰς τὴν ἐπαρχιακὴν ἐ-
φημερίδα! Ἡ ἀχαρκτήριστος αὕτη διαγωγὴ πρὸς ἐμέ, περὶ τὰ 70

ζω, ὅτι δὲν εἶχεν ἄδικον. Ἔπρεπε ἡ ἐκκλησία ἐγκαίρως μετὰ τῶν ἄλλων ἀνωτάτων πνευματικῶν ἰδρυμάτων, τῶν ἐθνικῶν συλλό-

ἔτη γεγονότα, τοῦ νεαροῦ ἱεράρχου, ὁμολογῶ, ὅτι μ' ἐπληξε βαθύτατα. Ἐπήγαινα μὲ νεανικὸν ὄντως ἐνθουσιασμὸν νὰ πατήσω τὰ ἱερὰ ἐδάφη τοῦ Σουλίου, ὅπου ὁ πατήρ μου δωδεκαετῆ μὲ εἶχε φέρει ἐκ Κορυτσᾶς ν' ἀντικρύσω τὸ ὄρος Κουρίλα, ὅθεν ἀπὸ τὴν πρώτην σουλιωτικὴν ἐπανάστασιν ἐξετοπίσθησαν οἱ πρόγονοί μου καὶ ἴδρυσαν τὴν Κουρίλαν τῆς Κορυτσᾶς. ἀλλ' ἡ θεία Νέμεσις δὲν ἤργησε—μετὰ λύπης τὸ λέγω— Μετὰ ἐν περίπου ἔτος διαβάντες οἱ ἀντάρται, ὅπως εἶχομεν προῖδει, τὸν Καλαμᾶν κατέκλυσαν τὴν δύσμοιρον Θεσπρωτίαν. Δὲν ἠυδόκησεν ὁ τότε προκαθήμενος Ἰωαννίνων νὰ μᾶς συνδράμη νὰ ὀργανώσωμεν σώματα καὶ νὰ ἐντοπίσωμεν τὴν ἄμυναν καὶ δὲν ὑπέγραψε τὴν γενικὴν ἀπόφασιν τῶν κοινωτ. ἀρχῶν καὶ τῶν ὀργανώσεων καὶ ἔπαθε ἀνήκουστα ἢ Ἡπειρος δεινὰ καὶ πρὸ παντὸς αὐτῆ ἡ Παραμυθία Δὲν ἐθελοκακήσαμεν, εἰργάσθημεν μετὰ τοῦ ρέκτου γραμματέως τῆς Ἐπιτροπῆς κ. Θ. Πάσχου καὶ ἀπεστείλαμεν τροφίμα καὶ ἱματισμὸν εἰς δισεκατομμύρια ἀνερχόμενα, ὁμοίως καὶ εἰς τὴν ἐν Ἁγίῳ Ἀνδρέᾳ Παιδόπολιν συνεκεντρώσαμεν μερίμνη τῆς Βασιλείσης περὶ τὰ 700 παιδιὰ συμμοριόπληκτα. καὶ ἐσπεύσαμεν πρῶτοι νὰ συλλυπηθῶμεν καὶ ἐδεξάμεθα καὶ τὰς εὐχαριστίας τοῦ κ. Δωροθέου ἀπὸ 26-5-49 ἐξ Ἡγουμενίτης.

Μητροπολίτην Κορυτσᾶς Εὐλόγιον Κουρίλαν,
Πρόεδρον Ἀνωτάτης Συντονιστικῆς Ἐπιτροπῆς Ἡπείρου
καὶ Θεόδωρον Πάσχον, Πανεπιστημίου 46, Ἀθήνας

Δοκιμασθὲν ποιμνιον καὶ ἡμεῖς προσωπικῶς ἐκφράζομεν θερμὰς εὐχαριστίας διὰ ἐπιδειχθὲν ἐνδιαφέρον. Ἐγκαταστήσαντες οἰκοτρόφους Σάββατον εἰς Κέρκυραν ἐπεστρέψαμεν αὐθιμερόν. Χθὲς Δευτέραν ἐπεσκέφθημεν πόλιν Παραμυθιάς. Γυναικόπαιδα περιθάλλονται ἐν Ἡγουμενίτῃ καὶ περιχώροις. Φρόνημα λαοῦ θαυμάσιον.

Μητροπολίτης Παραμυθιάς Δωρόθεος

(Βλέπε ἐν τέλει τοῦ κεφαλαίου τούτου 4 σχετικὰ ἔγγραφα).

Ἐν Ἰωαννίνοις ὁ φίλτατος μητροπολίτης ἔκρινε καλὸν νὰ μὴ ἐμφανισθῶ πρὸ τοῦ πλήθους, ἀλλὰ παρεκάλεσα τὸν στρατηγὸν καὶ μὲ ἀντικατέστησεν. Ὡμίλησα ὅμως εἰς τὸν Βορειοηπειρωτικὸν Σύλλογον. Εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ ἐξάρω τὴν τεραστίαν πνευματικὴν καὶ ἐθνικὴν ἐργασίαν, ἣτις ἐγένετο εἰς δύο ἀκροπόλεις τῆς Ἡπείρου (περὶ τοῦ κέντρου δὲν ὑπάρχει λόγος) εἰς τὴν Ἄρταν, ὅπου ἀφιέρωσεν ὅλον τὸν βίον του ὁ πρὸ τριετίας ἀποβιώσας ἀείμνηστος Σπυρίδων Γκινάκας, καὶ εἰς τὸ Μέτσοβον χάρις εἰς τὸν ἀρχιερατικὸν ἐπίτροπον, τὸν ἀρχιμ. Μόδεστον, κληρικὸν πλήρη σφρίγγους καὶ ἐθνικοῦ φρονήματος. Εἰς ἀμφοτέρα τὰ μέρη ἐτύχομεν ἀρίστης ὑποδοχῆς, ὡμίλησαμεν πρὸ ὀγκώδους συναγερμού λαοῦ, πρωτοστατοῦντος παραδειγματικῶς εἰς πᾶσαν ἐθνικὴν κίνησιν. Τί ἀξίζει ὁ θρησκευτικὸς ἀρχηγός! Ἐν Προβέξῃ δὲν μετέβην ἔνεκεν ἀσθενείας, ἀλλ' ὁ γενναῖος Σουλιώτης στρατηγὸς μ' ἐπληροφόρησε διὰ τὴν καλὴν δρᾶσιν τοῦ μητροπολίτου κ. Ἀνδρέου.

γων και λοιπών σωματείων και οργανώσεων να λάβη απόφαση, ώστε να μη δώσει το ενδόσιμον εις τον άριστερόν τύπον να χαρακτηρίση την έγκύκλιον «προϊόν δημοσίου και ώμοϋ κομματικού έκβιασμού» και να αφήση την άνταρσίαν να περιέλθη εις θέσιν άμυνομένου δια ν' άπαντήση: «δέν έχει κανένα δικαίωμα ή Σύνοδος να ζητή να καταθέσουν τα όπλα εκείνοι που άμύνονται!» Η «Έστία», ήτις είχεν έκστρατεύσει και δέν άφηνεν ουδέ μίαν ήμέραν άνενόχλητον τον Δαμασκηνόν, έως να τον ευγάλη από την ουδετερότητα, καθόλου δέν ένεθουσιάσθη. «Την εκκλησίαν του ό έλληνικός λαός την θέλει έμπνευστήν και θεματοφύλακα των τιμιωτέρων παραδόσεών του», γράφει (4-5-48), «και ουχι εκβιαζομένην από άλλους, διστάζουσαν και επιφυλακτικήν, έπομένην όλων των άλλων εις τους μεγάλους έθνικούς άγώνας». Γράφονται δέ ταυτα εν έτος μετά την έγκύκλιον, οτε όλος ό τύπος είχεν εκστρατεύσει ήγουμένου του «Νέου κόσμου» και ύπεστήριζε τας δηλώσεις του πρωθυπουργού Σοφούλη, όστις διεκήρυττεν, ότι ή ήγεσία της έλληνικής εκκλησίας κρατεί αυτήν μακράν της μάχης εν αντιθέσει προς τας άλλας εκκλησίας, έφ' όσον δέν αναλαμβάνει σταυροφορίαν άληθή κατά του «ψυχοφθόρου» ΚΚΕ έξαναγκάζουσα τους παρασυρθέντας να έγκαταλείψουν αυτό. και ό διαρρέυσας χρόνος απέδειξεν, ότι ή «έγκύκλιος» τίποτε τό γενναίον, τίποτε τό αποφασιστικόν δέν περιέχει και περιορίζεται άπλώς εις τό πλήθος ωραίων λέξεων. Πās τις άνέμενεν ένα *παγκληρικόν συναγερομόν*, κηρίγματα εις τους ναούς, εις τά σχολεία, εις τους συλλόγους, εις τά θέατρα, εις τας οικογενείας, πνευματικήν εκστρατείαν όλων των θεολόγων και των θρησκευομένων έπιστημόνων, προς διαφώτισιν, προς διαπαιδαγώγησιν της νεότητος και νουθέτησιν των γονέων, ίνα λάβωσιν ιδιαιτέραν περι των παιδιών πρόνοιαν· διότι έντεϋθεν εκ των πόλεων έτρέποντο προς τά όρη.

Οί άριστεροί έδρων μυστικώς ώργανωμένοι εις τας «άχτίδας» και τόσους άλλους ποικιλωνύμους καταχθονίους πυρήνας ενεργούντες κατά τον σατανικώτερον τρόπον έντός των πόλεων και πρό των όμμάτων ήμών. Τί έπραττον αι θρησκευτικαι οργανώσεις, ή «Ζωή», οι «Τρεις Ίεράρχαι», ό «'Απόστολος Παϋλος» και τόσαι άλλαι, αίτινες συντηροϋνται με τό δηνάριον του πτωχού λαού ; Τί κατώρθωσεν ή «'Αποστολική διακονία», ήτις έσφετερίσθη τα είσοδήματα των ναών δια να κάμνη πολυτελείς επιπλώσεις και να συγκροτή πολυαρίθμους υπαλλήλους ; Ποϋ είναι τό ίεραποστολικόν έργον και ή υπέρ του άποσκιστοϋντος λαού μέριμνα ; Μετά την περιφήμον έγκύκλιον οι άρχιερείς, έφ' όσον

δὲν ἠκολούθησεν δευτέρα, ἐξηκολούθησαν ἀτάραχοι τὴν οὐδετερότητα. Εἷς ἐξ αὐτῶν, ὁ ἅγιος Θεσσαλιώτιδος, εἰλικρινέστερος καὶ τολμηρότερος τῶν συναδέλφων του, μίαν ἀκριβῶς ἑβδομάδα μετ' αὐτὴν ἐλάμβανε δημοσίᾳ θέσιν. Εἰς τὰς 1ῃ τοῦ Ἰουνίου 1947 τὸ «Ἑλληνικὸν αἷμα» διαμαρτυρούμενον γράφει ὑπὸ τὸν ἐνδεικτικὸν τίτλον : «*Ἡ συνοδοιπορία. Ὁ κ. Ἰεζεκιήλ οὐδέτερος ἔναντι τῆς ἀθεΐας καὶ τῶν ἐγκλημάτων.*— Ἐν καταπληκτικὸν τηλεγράφημα πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν αἷμα» τὸ ἐξῆς :

«Οὐδέποτε ἐκλήθην ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Τσιγγούνα νὰ ὀμιλήσω κατὰ τῶν κομμουνιστῶν. Ὁ στρατηγὸς ἐπεσκέπτετο συχνὰ τὴν Μητρόπολιν συνδειπνοῦντες φιλικῶς. Τί ἐλέγετο μεταξὺ τυροῦ καὶ ἀχλαδίου οὐδεμίαν ἔχει ἀξίαν. Ὁμίλησα πολλάκις ἐπ' ἐκκλησίαις περὶ μεγάλης Ἑλλάδος, περὶ συνδιαλλαγῆς καὶ ἐπιστροφῆς παραπλανηθέντων Ἑλλήνων περὶ διαγραφῆς ἀπὸ χριστιανικῆς καρδίας τῆς λέξεως ἐκδίκησις. *Εἰδικῶς περὶ κομμουνισμοῦ οὐδέποτε ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ ὀμιλήσω διότι ὁ κομμουνισμὸς εἶναι πολιτικὴ ὀργάνωσις πρὸς τὰς δποίας ἡ Ἐκκλησία δὲν ἀναμιγνύεται* ψέγουσα τὰ πρεσβευόμενα ὑπ' αὐτῶν. οὔτε τοιαύτη ὀμιλία θὰ συνετέλει εἰς τὴν εἰρήνευσιν, ἀλλὰ εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ διχασμοῦ.

Μητροπολίτης Θεσσαλιώτιδος Ἰεζεκιήλ»

Ἐπὶ τοῦ τηλεγραφήματος τοῦ κ. Ἰεζεκιήλ, ἔξακολουθεῖ τὸ «Ἑλληνικὸν αἷμα» ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἐξῆς :

1) Τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ κ. Ἰεζεκιήλ μεταξὺ «τυροῦ καὶ ἀχλαδίου»—καὶ τὰ ὅποια οὗτος δὲν διαψεύδει—ἔχουν κάποιαν ἀξίαν, διότι ἐκδηλώνουν τὰς πραγματικὰς ἀντιλήψεις του, αἱ ὅποια ἐξηγοῦν τὴν φαινομενικῶς οὐδετέραν, κατ' οὐσίαν δὲ εὐμενῆ πρὸς τὸ ΚΚΕ στάσιν του.

2) Ὁ κομμουνισμὸς δὲν εἶναι μόνον πολιτικὴ ὀργάνωσις. εἰς τὴν βᾶσιν ὑπάρχει μία χονδροειδῆς φιλοσοφία ἀγροίκου ὑλισμοῦ. Ὁ κ. Ἰεζεκιήλ ἀγνοεῖ τοῦτο; Ἄν ὄχι, τότε νομίζει, ὅτι δὲν εἶναι χρέος τῆς Ἐκκλησίας νὰ ἀντικρούσῃ ἓνα σύστημα πεπλανημένων ἰδεῶν, αἱ ὅποια ἀποτελοῦν ἄρνησιν ἀπὸ ρίζης τῆς οὐσίας τοῦ Χριστιανισμοῦ ; Καὶ εἰς ποίαν ἄλλην παρομοίαν περιπτώσιν ἡ Ἐκκλησία κατέθεσε τὰ ὄπλα τῆς ἀληθείας καὶ ἀφῆκεν ἀνυπεράσπιστον τὴν συνείδησιν τῶν Χριστιανῶν ἔναντι τοῦ ψεύδους καὶ τοῦ δόλου ;

3) Εἰδικώτερον ὁ κομμουνισμὸς εἶναι θεωρία ἀθεϊστικὴ καὶ κατὰ συνέπειαν ἀντιχριστιανικὴ. Ὁ ἰδρυτὴς τοῦ κομμουνισμοῦ Κάρλος Μάρξ ἔχει γράφει τὸν ἀφορισμὸν, ὅτι «ἡ θρησκεία εἶναι τὸ ὄπιον τοῦ λαοῦ». Ὁ θεμελιωτὴς τοῦ Σοβιετικοῦ Κράτους Νικόλαος Λένιν, εἶναι γνωστὸν, ὅτι διεξήγαγεν ἀμείλικτον πόλεμον ἔναντι τῆς θρησκείας, ἦτο δὲ τόσο ἀπόλυτος

εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ καὶ τόσον ἀδιάλλακτος, ὥστε δὲν ἠνείχετο οὔτε φιλοσοφικὰς καθαρῶς θεωρίας, αἱ ὁποῖαι θὰ ἦτο δυνατόν ἔστω καὶ ἐμμέσως νὰ ἔλθουν εἰς ἐνίσχυσιν τῶν θρησκευτικῶν δογμάτων.

Ἐρωτῶμεν τὸν κ. Ἰεζεκιήλ : διεφώτισε ποτὲ τὸ ποίμνιον του περὶ ὄλων αὐτῶν ; Ὑπερησπίσθη ποτὲ τὸν Χριστιανισμὸν ἔναντι τῆς ἀθεϊστικῆς, ὑλιστικῆς καὶ ἀντιχριστιανικῆς μεγαλαυχίας τοῦ κομμουνισμοῦ, ὁ ὁποῖος διεκήρυξεν ὅτι «ἐξεδίωξε τὸν Θεὸν ἀπὸ τὸ τελευταῖον του καταφύγιον, τὴν ἀνθρωπίνην ἱστορίαν»; (Ἐλεγχος συντριπτικός, καὶ δυστυχῶς δὲν ἀνηρέθη).

Ἀπεκάλυψεν εἰς τὰς χριστιανικὰς συνειδήσεις ὁ κ. Ἰεζεκιήλ τὸ ψεῦδος ; Προειδοποίησε διὰ τὴν ψευδελπιστημονικὴν πανουργίαν ; Καὶ ἔδωκεν εἰς τοὺς πιστοὺς τὸ πνευματικὸν ὄπλον τῆς χριστιανικῆς πίστεως διὰ νὰ **καταπολεμήσουν** τὸν κομμουνιστικὸν ἀθεϊσμόν ;

4) Ὁ κομμουνισμὸς καὶ ὡς πολιτικὴ ὀργάνωσις εἶναι ἀντικλησιαστικός. Δὲν ἀναφερόμεθα μόνον εἰς ὅσα γνωστὰ καὶ ἐξωτερικὰ ἔπραξε κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Ρωσίαν. Ὑπεθυμίζομεν εἰς τὸν κ. Ἰεζεκιήλ τὰς ἑκατοντάδας τῶν σφαγιασθέντων ἀπὸ τοὺς ἑαμίτας ἱερέων καὶ τὰς τόσας καταστροφείας καὶ δηρωθείας ἐκκλησίας. Ἐστιγματίσεν ὁ κ. Ἰεζεκιήλ τὰς ἐνεργείας αὐτάς ; Ἐκαυτηρίασε τὰ ἀντιχριστιανικὰ αὐτὰ ἀνοσιουργήματα ; Καὶ πῶς συμβιβάζει τὴν ἄψογον οὐδετερότητα του ἔναντι τῶν δολοφονικῶν πληγμάτων κατὰ τῆς πίστεως μὲ τὴν ἐμπιστοσύνην, μὲ τὴν ὁποῖαν ἡ Ἐκκλησία τοῦ ἔχει ἀναθέσει ὄχι μόνον τὴν ὑπεράσπισιν τῶν χριστιανικῶν συνειδήσεων, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐρύτεραν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν πρόοδον τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν ;

5) Ὁ κομμουνισμὸς, ὅπως ἀναγνωρίζεται διεθνῶς, δὲν εἶναι **ἐθνικὴ** πολιτικὴ ὀργάνωσις, ἀλλὰ ὄργανον καὶ ἐξάρτημα **ξένης** Δυνάμεως. εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲ χρησιμοποιεῖται ὡς μοχλὸς διὰ τὴν πραγματοποίησιν βλέψεων, αἱ ὁποῖαι θὰ ὠδήγουν εἰς πλήρη ἀφανισμόν γεωγραφικόν, φυλετικόν καὶ ἐθνικόν τῆς Ἑλλάδος. Ἐναντι αὐτῆς τῆς **ἰδιομορφίας** τοῦ κομμουνισμοῦ ὁ κ. Ἰεζεκιήλ φρονεῖ, ὅτι πρέπει νὰ μείνη ἀπαθὴς καὶ ἀδρανής. Ἄλλ' ἡ Μητρόπολις Θεσσαλιώτιδος δὲν εἶναι τμῆμα τῆς Ἐκκλησίας κάποιας μακροῦνης χώρας. Εἶναι ἐκκλησία **ἑλληνικὴ** καὶ δὲν ἔμπορεῖ νὰ μείνη ἀσυγκίνητος ἐνώπιον τῆς ἀντεθνικῆς ἐξορμήσεως τοῦ **Κ. Κ. Ε.** (Πολὺ σοβαρὸν τὸ δῖλημμα).

6) Εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον ἐναπόκειται νὰ ἐρευνήσῃ τὸ ζήτημα κατὰ πόσον ὁ Θεσσαλιώτιδος Ἰεζεκιήλ εὐρίσκεται ἐντὸς

τῆς τελευταίας της ἀποφάσεως διὰ τὴν ἀνταρσίαν καὶ τῆς ἔστω ὀψίμου δηλώσεως τοῦ προέδρου της διὰ τὸ ἑαμικὸν κίνημα, τὸ ὁποῖον ἐχαρακτήρισεν ὡς ἀντεθνικὸν καὶ ἐγκληματικόν (1).

1. Δυστυχῶς εἰς τὴν χειμαζομένην τῆς Ἑλλάδος ἐκκλησίαν δὲν εὐρέθη ὁ «*Ἱεραπόστολος μεταξὺ τῶν κουκουέδων*», περὶ οὗ ἡ «*Ἐστία*» (20-5-49) ἐγραφε λίαν ἐπικαίρως: «Ὁ πατὴρ Φραγκῖσκος Φεγιέ, ἀνέλαβεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν πρωτοβουλίαν μιᾶς θαρραλέας σταυροφορίας, μὲ σκοπὸν νὰ προσηλυτίσῃ εἰς τὴν Χριστιανικὴν πίστιν καὶ τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν εἰδικῶς τοὺς «*παραστρατημένους*» κομμουνιστὰς συμπατριώτας του.

Ὡς πεδίον τῆς δράσεώς του ὁ θαρραλέος αὐτὸς Ἱεραπόστολος ἐξέλεξε τὰ λαϊκὰ ἀκριβῶς προάστεια τῶν Παρισίων, ποὺ ἀπὸ καιροῦ ἔχουν ἐπονομασθῆ «*Ἐρυθρὰ ζώνη*» τῆς Γαλλικῆς πρωτευούσης, λόγῳ τῆς πληθώρας τῶν «*ἐρυθρῶν*» στοιχείων εἰς αὐτά.

Τελευταίως εἰς τὴν ἐρυθρὰν Σαρτρουβίλλ, ὁ πατὴρ Φεγιέ ἀντιμετώπισεν, ἐπὶ τρία ἀλλεπάλληλα βράδρια, ἓνα ἐξαιρετικῶς μαχητικὸν καὶ ἐξημμένον ἀντίπαλον, τὸν νεαρὸν ἠγέτην τοῦ τοπικοῦ ἐρυθροῦ πυρῆνος, ποὺ ἐπήγαινε ἀπὸ σκοποῦ νὰ ἀντικρούσῃ τὰ χριστιανικὰ κηρύγματα τοῦ Ἱεραποστόλου.

Ὁ πατὴρ Φεγιέ δὲν ἔχασε τὴν ψυχραιμίαν του, ἀλλὰ ἀνταπήνησεν ἀποστομωτικὰ εἰς τὰς διακοπὰς τοῦ ἐρυθροῦ ταραξίου. Τὸ τρίτο βράδυ μετὰ τὸ κήρυγμα, ὅταν ὁ Ἱεροκῆρυξ εἶχεν ἤδη ἀποσυρθῆ εἰς τὴν σκηνήν, ποὺ ἐχρησίμευεν ὡς κατοικία του, ἐδέχθη μίαν ἀπροσδόκητον ἐπίσκεψιν. Ὁ ἐπισκέπτης ἦτο ὁ νεαρὸς κομμουνιστής.

Εἶναι ἀκόμη ἠγέτης τοῦ πυρῆνος καὶ μέλος τοῦ Κομμουνιστικοῦ κόμματος, ἐδήλωσε πρὸ ἡμερῶν ὁ πατὴρ Φεγιέ. Ἀσφαλῶς ὅμως πολὺ γρήγορα θὰ διαγραφῆ ἀπὸ τὸ κόμμα, διότι ἔχει ἤδη ἐπιστρέψει εἰς τοὺς κόλπους τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσῃ καὶ εἰς τοὺς συντρόφους του τὰς νέας ιδέας του.

Ἡ περιεργὸς ἀποστολή, τῆς ὁποίας ἠγέται ὁ πατὴρ Φεγιέ, συνεχίζει τὴν περιόδον της ἀνά τὰ Παρισινὰ προάστεια. Εἰς τὰ κηρύγματα, ποὺ ὁργανώνονται ἀπὸ τὴν ἀποστολήν, προσκαλοῦνται εἰδικῶς οἱ ζωηρότεροι κομμουνισταὶ ἐκάστης περιοχῆς διὰ νὰ συζητήσουν ἐλευθέρως καὶ ἀβιάστως ἐπὶ ὅλων τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ζητημάτων μὲ τοὺς πρωτοτύπους αὐτοὺς Ἱεραποστόλους.

Αἱ ἐπιτυχίαι, ποὺ ἔχουν σημειώσει ἕως τώρα εἰς τὴν προσπάθειάν των ὁ πατὴρ Φεγιέ καὶ οἱ συνεργάται του, ἀπέσπασαν θερμότερον ἔπαινον ἐκ μέρους τοῦ Καρδινάλιου Σύρ, ἀρχιεπισκόπου τῶν Παρισίων, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐλογον μῆνιν τῶν συντρόφων Τορέξ καὶ Σία.

Ἐξηλεύσαμεν τὴν ἀποστολήν καὶ τὸ ἔργον τοῦ πατρὸς Φεγιέ, καὶ μὲ τὸν ὑποτακτικὸν μου Θεόδουλον, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε χειροτονηθῆ Ἱερομόναχος, ἤρχισαμεν τὴν ἐργασίαν ἀπὸ τὰ προάστεια, ὅπου μετὰ πολλὰ βάσανα ἐλάμβανε διορισμὸν ἐφημερίου. Εἰς τὸν Ἅγιον Νικόλαον Ἀμαρουσίου εὗρομεν 8 μόνον ἐκκλησιαζομένους χριστιανοὺς. Ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν διὰ τῶν κηρυγμάτων μας τὰ πεπλανημένα πρόβατα ἐπανῆλθον εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας. Αἰφνης ὁ Θεόδουλος μετατίθεται ἀνευ λόγου ὀλίγον παρέκει, εἰς τὰ Μελλίσσια, κέντρον κομμουνισμοῦ. Ἴσως θὰ ἔλεγέ τις διὰ νὰ συνεχίσῃ

Πῶς ἀμείβονται οἱ ἐργάται ἀμπελῶνος τοῦ Χριστοῦ.

Καὶ ἐξηκολούθησεν ἔκτοτε καὶ ἐξακολουθεῖ τὸν δρόμον του ὁ ἅγιος Θεσσαλιώτιδος ἀπολαμβάνων τὰς πλουσίας προσόδους τῆς ἐπαρχίας του, ἀκεραίας τὰς ἀποδοχὰς καὶ ὅλας τὰς τιμὰς καὶ μετὰ συμπάντων τῶν ἄλλων συναδέλφων του καὶ τὸ μετὰλλειον τῆς τιμῆς «δι' ἐξαιρέτους πράξεις»! Τῶν αὐτῶν καὶ μειζόνων τιμῶν καὶ ἀποδοχῶν γενναιοδῶρων ἠξιοῦτο μητροπολίτης τῆς αἱματοκυλισθείσης Μακεδονίας, ὅστις δύο μῆνας πρὶν φθάσωσιν οἱ Βούλγαροι ἐθεώρησε φρόνιμον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἐπαρχίαν του. νὰ παραμείνῃ ἐπὶ πολὺν χρόνον εἰς Θεσσαλονίκην, καὶ ἔπειτα προῖδὼν καὶ ἐνταῦθα κίνδυνον κατέφυγεν εἰς τὸν εὐδιον λιμένα τῶν Ἀθηνῶν! Καταπολεμηθεῖσης δὲ τῆς ἀνταρσίας λαμβάνει ἄλλην ἐγγὺς τῆς Θεσσαλονίκης ἐπαρχίαν, τὴν εὐαρέσκειαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ παράσημον τῆς ἀνδρείας! Ο *tempora*, ο *mores*! Ἐγὼ δέ, ἐπειδὴ οὐδέποτε ἐπέδιωξα νὰ λάβω παράσημα, ἐθεωρήθην ἀνάξιος, ἀπὸ πολλοῦ δὲ εἴμεθα μετὰ τοῦ Θεοδούλου τιμωρημένοι διὰ παύσεως! Τούτων οὕτως ἐχόντων διότι ἐθεωροῦμην ὡς «ἀποδοκιμασθεὶς λίθος» καὶ βαρὺς καὶ βλεπόμενος, *ἔπρεπε νὰ γίνῃ μέγας ἀγὼν διὰ νὰ δοθῇ ἄδεια λειτουργίας* διὰ νὰ μεταλάβω καὶ ὡς χριστιανός· «κάμνει ἐπαναστατικὰ κηρύγματα» ἔλεγον—κατὰ παραδρομὴν τῆς γλώσσης βεβαιότατα ἀντὶ νὰ εἴπωσιν...—Μὲ ἐκάλεσαν κατὰ τὸ 1946 εἰς Πειραιᾶ (ἅγ. Ἀνάργυροι, ὅπου ἐφημέρευεν ὁ φοιτητὴς μου Παπᾶ Μιχαὴλ) διὰ πανηγυρικὴν λειτουργίαν. ἐχάλασαν τὸν κόσμον, τσακίσθησαν πηγαινοερχόμενοι εἰς Ἀθήνας, ἔβαλαν μέσα. ἀδύνατον νὰ δοθῇ ἄδεια, ὅπερ συνέβη καὶ πέρουσιν. Μὲ ἐκάλεσαν εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν τῆς Καλλιθέας, ὅπου ἐπίτροπος ὁ φίλος κ. Χρῆστος Μεταλλεΐδης, ὀπτικὸς τῆς ὁδοῦ Σταδίου. Ἐμπόδια ἀνυπέροβλητα ἀπὸ τὸ Γραφεῖον τῆς ἀρχιεπισκοπῆς «δὲν τὸν ξέρομε, δὲν ἠλθέ ποτε εἰς τὰ γραφεῖά μας, θὰ σᾶς στείλουμε ἑμεῖς ὅποιον θέλουμε». ἐπὶ δύο-τρεις ἡμέρας, ἠγωνίζετο ὁ κύριος Ἐπίτροπος, ἀλλ' εἰς μάτην. Τέλος προτείνει νὰ στείλουν δύο ἀρχιερεῖς, ἓνα διὰ τὸν ἑσπερινὸν καὶ ἕτερον διὰ τὴν λειτουργίαν. «μάλιστα, εἶπον, ἀλλ' ὄχι τὸν Κου-

τὸ ἔργον τῆς ἐπισυναγωγῆς κάκεϊ. Φεῦ! οὐχί, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀνατραπῇ καὶ ὅπερ συνετελέσθη ἐν Ἀμαρουσίῳ! Ἐγένετο ἀμοιβαία μετάθεσις καὶ διαγρίσθη ἐκεῖ ὁ κομμουνιστὴς παπᾶ Τζαβέλας ἐκ Πύργου. Τούτου ὁ υἱὸς εἶχεν ὑψώσει τὴν σημαίαν τῆς ἀνταρσίας εἰς τὰ Μελίτσια. ἄλλος δὲ υἱὸς του, ὁ δικηγόρος, ἔγραψεν, βιβλίον ὑπὲρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου.

ρίλαν» Εἶχον ἀηδιάσει αὐτὴν τὴν κατάστασιν καὶ ἐὰν ἡ θεία λειτουργία δὲν εἶχε καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς «διαφωτίσεως», ἤθελον ὀρκισθῆ νὰ μὴ ἐπιτρέπω εἰς τοὺς φίλους νὰ μὲ καλοῦν⁽¹⁾. Ἐν τούτοις μετὰ πολλῆς ἐδεχόμενῃ δυσκολίας, καὶ δημοσιεύω τὰ σχετικὰ διὰ τὴν λειτουργίαν, ἣν ἐτέλεσα εἰς τὴν Ν. Σμύρνην τῆς ἁγ. Παρασκευῆς. Προηγίθη ἀπὸ φίλον μου συστατικὴ ἐπιστολὴ⁽²⁾. Ἴνα δὲ λάβῃ ὁ ἀναγνώστης καὶ ἰδέαν τῶν «ἐπαναστατικῶν μου κηρυγμάτων», καταχωρίζω καὶ τὸ εὐχαριστήριον τῆς ἁγ. Παρασκευῆς καὶ ἕτερον τοῦ Λιοπεσίου τῆς Ἀττικῆς, ὅπου ἔχω κάμει πολλὰ κυρύγματα καὶ τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸν συνά-

1. Ἐπιμαρτύρομαι, ὅτι οὐδέποτε ἡ ἀρχιεπισκοπὴ εἰς ἐθνικὰς τελετὰς πανηγύρεις καὶ μνημόσυνα ἡρώων μὲ ἐκάλεσεν. Ἀπεναντίας καὶ ὅταν μὲ ἐκάλουν ἄλλαι ὀργανώσεις (πλὴν τῶν ἡπειρωτικῶν σωματείων ὅπου ἤμην πρόεδρος) ἔφερον ἀνυπερβλήτα ἐμπόδια. Τὴν 5 Νοεμβρ. τοῦ 1946 συνέβη τὸ τραγικὸν δράμα τοῦ Σκοῦ, ἡ «Ἐθνικὴ Παμφοιτικὴ ἔνωσις» ἐτέλει μνημόσυνον ὑπὲρ τῶν πεσόντων καὶ κρουρηθέντων καὶ εἶχε καλέσει ὅλας τὰς ἐπισήμους ἀρχάς. Ἐζητήθην καὶ ἐγὼ νὰ τελέσω αὐτό. Ὅτε ἤλθεν ἡ ὥρα καὶ ἤμην ἔτοιμος νὰ φορέσω τὰ ἱερὰ ἄμφια εἰς τὸ Ἱερὸν τοῦ ναοῦ τῆς μητροπόλεως, εἰσέρχεται ὁ ἅγιος Ζιγῶν κ. Κύριλλος Καρπαλιώτης, σεμνὸς ἱεράρχης καὶ Ἁγιορείτης. πλησιάζει καὶ μὲ ἐρωτᾷ, μήπως θέλω νὰ λάβω μέρος, διότι, εἶπε, δὲν ἦτο ἔτοιμος, νὰ ὀμιλήσῃ ἐπειδὴ αἰφνιδίως εἰδοποιήθη. «Καλὰ ἔκαμες καὶ ἤλθες, ἀπήντησα, διότι ἔρχεσαι ἀπὸ τὴν αἱματοβαφημένην Μακεδονίαν καὶ θὰ μᾶς εἴπῃς ὠραῖα πράγματα». «Ἄ! ὄχι, ἀντέτεινε, θὰ τελέσω μὲν τὸ μνημόσυνον, ἀλλὰ θὰ ὀμιλήσητε σεις, ἐφ' ὅσον σᾶς προσεκάλεσαν οἱ φοιτηταί». Δὲν ἐπειθόμην καὶ ἐπρότεινα εἰς τὸν παρευρεθέντα ἐπίσκοπον Χανίων κ. Ἀγαθάγγελον Ξηρουχάκη, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ οὗτος ἠρνήθη ἠναγκάσθην νὰ ὑποχωρήσω. Τοῦ λόγου γενομένου περὶ τοῦ ἐκλεκτοῦ τούτου καὶ λογιωτάτου ἱεράρχου, ὅστις καὶ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ εἰς πολλὰς τῆς Ἰταλίας κοινότητος καὶ ἐν Βιέννῃ ὡς προϊστάμενος ἐτίμησε τὴν ἐκκλησίαν, ὀφείλω νὰ διακηρῶς στεντορεῖα τῇ φωνῇ, ὅτι εἶναι ὁ μόνος, ὅστις ἀντεπροσώπευσεν ἐπαξίως τὴν ἐκκλησίαν ἐν Κρήτῃ ἐπὶ κατοχῆς, καὶ ὁ δυσπιστῶν ἀναγνώτῳ τὸν ὀγκῶδη τόμον: «Ὁ ἐπίσκοπος Κυθωνίας καὶ Ἀποκορώνου Ἀγαθάγγελος Ξηρουχάκης 1872 — 1948. Ἐκκλησία Κρήτης. Γερμανικὴ κατοχὴ 1941—1945» ὑπὸ Στεφ. Μυλωνάκη, γυμνασιάρχου, Χανιά 1948. ἐξεδόθησαν καὶ ἕτεροι δύο τόμοι.

2. Σεβασμιώτατε,

Ἐχω τὴν τιμὴν νὰ παρουσιάσω τῇ Ὑμετέρῃ Σεβασμιότητι τὸν λογιώτατον προϊστάμενον τῆς ἐνορίας μας γνωστότατον ὡς ἐκ τῆς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν γενομένης εὐφήμου μνείας τῶν συγγραμμάτων του, προσερχόμενον, ὅπως ὑποβάλλῃ Αὐτῇ παράκλησιν τῆς ἡμετέρας Κοινοῦτητος.

Μεθ' ὑπερόχου τιμῆς ὁ Ἄρχων Μ. Ὑπομνηματογράφος
τῆς Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας
καθηγητῆς Ἰ. Παπαδόπουλος

Ἐν Ν. Σμύρνη τῇ 23ῃ Ἰουλίου 1945.

δελφον κ. Γ. Σακελλαρίου, καθηγητὴν τῆς φιλοσοφίας καὶ εἰς τὴν ἄβραμαϊαν οἰκογένειάν τοῦ κ. Δημ. Σπύρου, πρὸς τὴν Κοινότητα καὶ ἐκλεκτοῦ πατριώτου.

Ἄριθ. Πρωτ. 184.

Ἐνοριακὸς ναὸς Ἁγ. Παρασκευῆς
Ν. Σμύρνης

Πρὸς τὴν Α. Σεβασμότητα, τὸν Μητροπολίτην Κορυθαῖαν
καὶ Σελασφόρου κ. κ. Εὐλόγιον. Ψυχικόν.

Κλητὴ καὶ ἐκλεκτὴ τῆς Ἐκκλησίας Ἱεράρχα. Τὸ ἐκκλησιαστικὸν Συμβούλιον τοῦ ἐν Ν. Σμύρνη ἱεροῦ Ναοῦ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς καθῆκον καὶ ἱερὰν ὑποχρέωσίν του θεωρεῖ, ἵνα καὶ ἐγγράφως ἐκφράσῃ πρὸς Σέ, τὸν καλὸν Ποιμένα καὶ Διδάσκαλον τῶν ὀρθῶν δογμάτων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, τὰς ἐγκαρδίους αὐτοῦ εὐχαριστίας ὡς καὶ τὴν βαθεῖαν αὐτοῦ τε καὶ τῆς Ἐνορίας συμπάσης εὐγνωμοσύνην, συγκαταβάνα ὅπως δεχθῆ τὴν παράκλησίν των καὶ προστῆ ἀφιλοκερδῶς τῶν ἱ. Ἀκοιλουθιῶν εἰς τὸν πανηγυρίζοντα ἡμέτερον Ναὸν καὶ ὡς φῶς τοῦ κόσμου μεταδώσῃ εἰς τὴν διάνοιαν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ πυκνοῦ ἐκκλησιασματος τὸν φωτισμὸν τῆς γνώσεως, τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ καθήκοντος.

Καὶ οἱ πατριωτικοὶ σας λόγοι, Σεβασμώτατε, ἡ ἀπήχησις τῶν ὁποίων ἐξακολουθεῖ νὰ ὑψίσταται εἰς τὰς καρδίας καὶ τὰς συνειδήσεις τῶν ἀγροατῶν Σας, ἐνεθουσίασαν καὶ ἐνεψύχωσαν ἅπαντας.

Εὐέλπιστοῦντες ὅτι ἡ Ὑμετέρα Σεβασμότης θέλει εὐμενῶς ἀποδεχθῆ τὰς ὁμοθύμους καὶ εὐγνώμονας ἐκδηλώσεις μας, ὡς ποτε μέγας τις βασιλεὺς ἐδέξατο δῶρον ὕδωρ ἀπλοῦν ἐκ παλάμης χωρικοῦ, ἐξαιτούμεθα τὰς θεοπειθεῖς Αὐτῆς εὐχὰς καὶ διατελοῦμεν μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ.

Τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Συμβούλιον

Ἄρχ. Ζαχόπουλος (1) Ἄρχ. Γραμματεὺς Σκαρμῆτσος.

Ἐν Νέα Σμύρνη τῇ 31 Ἰουλίου 1945

1. Ὁ ἀρχιμανδρίτης εἶναι ὁ συντάκτης τῆς ἐπιστολῆς καὶ τοῦ ὠραίου βιβλίου «Ἱστορικαὶ σελίδες περὶ Κασαμπᾶ, Ἀχμετῆ, Ὁργανλῆ—Πάρσας κτλ. 1625—1922». Ἀθῆναι 1934, κληρικὸς λογιώτατος καὶ παλαίμαχος ἐθνικὸς ἀγωνιστὴς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σμύρνης. Τούτου μετὰ μεγάλων τιμῶν ἐφορτάσθη πέρυσιν ἡ πεντηκονταετηρίς τῆς δράσεώς του ἐν Ν. Σμύρνη εἰς τὴν «Ἐστία», τὸ μορφωτικὸν κέντρον τῆς λαμπρᾶς κοινότητος ὅπου πολλακίς ἐνεφανίσθη ἀπὸ τοῦ βήματος ὡς

Κοινότης Παιονίας—Λιόπεσι ᾠΑττικῆς

ᾠΑριθμ. πρωτ. 112. Παιονία τῆ 26ῆ Μαρτίου 1945
Σεβασμιώτατε ᾠΙεράρχα,

ᾠὩς ἐκπρόσωπος τῆς Κοινότητος Παιονίας εὐλαβῶς ἀπευθύνω
τὰς εὐχαριστίας ἐμοῦ καὶ τῶν συμπολιτῶν μου εἰς τὴν ᾠΥμετέ-
ραν Σεβασμιότητα διὰ τὴν συμμετοχὴν σας εἰς τὴν ἐθνικὴν ἐμ-
φάνισιν, κατὰ τὸν μεγαλοπρεπῆ ἑορτασμὸν τῆς 25ῆς Μαρτίου,
ἐπετείου τῆς ἐθνεγέρσεως τοῦ ᾠἙλληνικοῦ γένους ἀπὸ δεσμὰ
ἀφόρητα δουλείας παλαιᾶς καὶ προσφάτου.

Βεβαιωθῆτε, Σεβασμιώτατε ᾠΙεράρχα, ὅτι ἡ συμμετοχὴ
σας ὡς ἐνὸς ἐθνικοῦ ἀγωνιστοῦ καὶ ἀνταξίου ᾠΙεράρχου, ὡς ἡ
ᾠΥμετέρα προσωπικότης, συνετέλεσε ὥστε οἱ συμπολιταὶ μου
νὰ πλημμυρῆσουν τὰς καρδίας των ἐθνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, καὶ
ἀποτέλεσμα τῶν πατριωτικῶν καὶ πλήρων ἐθνικοῦ περιεχο-
μένου λόγων σας νὰ ἀφήσετε ἀπερχόμενος πατριωτικὴν ἀνά-
μνησιν καὶ εὐγνωμοσύνην ἀπεριόριστον. Πρὸς τούτοις διαβεβαι-
οῦμεν ᾠΥμᾶς, ὅτι ἡ ἐπιτυχία τῆς λαϊκῆς αὐτῆς ἀναβαπτίσεως εἰς
τὸν ἐθνικὸν ἐνθουσιασμὸν ὑπῆρξε ἀποτέλεσμα τῆς ἀπηχίσεως
τῶν λόγων σας, καὶ τῆς εὐσεβοῦς σας συμμετοχῆς.

Μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης

ὁ Πρόεδρος τῆς Κοινότητος ᾠΑ. ᾠΑνυφαντῆς

Καὶ ἤδη περαίνων τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἐθεώρησα ἀναγκαῖον
νὰ συμπληρώσω τὰ ὀλίγα, ᾠἄπερ ἔγραφα ἐν σ. 123-124 περὶ τοῦ
Θεοδούλου Παπαδάκη.

ᾠΑπὸ τετραετίας ὁ Λαυριώτης τότε βοηθὸς ἐπίσκοπος κ.
Βασ. ᾠΑτέσης (νῦν π. Λήμνου) ἔχων πρὸς τὸν ὑποτακτικὸν μου
παλαιὰς ὑποχρεώσεις διώρισεν αὐτὸν εἰς τὴν Νέαν Χαλκηδόνα,
εἰς τὸν ναὸν τῆς ἁγίας μεγαλομάρτυρος Εὐφημίας, ὅπου καὶ ἐγὼ
ἤρχισα νὰ πυκνώσω τὰ κηρύγματα διὰ τὰ ὁποῖα, ὡς γνωστόν,
δὲν χρειάζεται ᾠἄδεια. Τὰ τρία πρῶτα ἔτη ἐγένοντο περὶ τὰ 50
κηρύγματα, ᾠἄπερ συνεπύκνωσαν τὸ ἐκκλησίασμα καὶ προσείλκυνον
πολλοὺς καὶ ἐκ τῶν πέριξ συνοικιῶν, Ν. Φιλαδελφείας, ᾠἈγ.
ᾠἈντωνίου κτλ. Εἶδομεν καλὴν καρποφορίαν καὶ ἡ ἐνορία εἶχε
καταπληκτικὴν πρόοδον καὶ ἔνεκα τοῦ Κατηχητικοῦ σχολείου,

καὶ ἡμεῖς ἐξεφωνήσαμεν τὸν πανηγυρικὸν τῆς ἐθνικῆς ἑορτῆς τῆ
1947, μὲ θέμα: «ᾠἩ ἐθνικὴ συνείδησις καὶ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς
παράγοντες τῆς ᾠἘπαναστάσεως».

ὅπερ ἐπὶ πολὺ διηύθυνε θαυμασίως ἡ εὐσεβεστάτη κ. Δέσποινα Ἀναστασιάδου. Πολλάκις ἐκήρυξαν ὁ τε ἐκλεκτὸς καὶ σοφὸς ἱεροκέρυξ Σάββας Παπαγεηγοριάδης καὶ ὁ θεολόγος κ. Γ. Πετρόπουλος, ἐπομένως «ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ προέκοπτεν». Ἄλλ' ἡ δημιουργικὴ αὕτη ἐργασία καὶ ἐξ ἄλλου ἢ κατάρρευσις τοῦ κομμουνισμοῦ ἐνέβαλεν εἰς σύντονον κίνησιν τὰ στελέχη αὐτοῦ καὶ ὑπὸ ἀρχηγόν τὸν Ἀπόστ. Μάρκουλην πρ. ὑπομοίραχον, ὅστις εἶχε παραδώσει τὴν περιφέρειαν αὐτὴν μετὰ τῆς Νέας Φιλαδελφείας εἰς τοὺς ἐλασίτας τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1944, ἐπέτυχον τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ πρωτοσυγγέλλου μου Θεοδούλου, ὅστις ἤδη πέραν τοῦ ἑξαμήνου εἶναι ἐκτὸς θέσεως (1). Πᾶσαι αἱ ἐνεργεῖαι τοῦ ἐκκλησ. συμβουλίου καὶ σχεδὸν πάντων τῶν ἐνοριτῶν εἰς οὐδὲν κατέληξαν. Καὶ οὕτως ἐπέτυχον οἱ κουκουέδες, ἀφοῦ δὲν κατώρθωσαν κατὰ τὴν ὁμηρεῖαν νὰ τὸν ἐξοντώσουν, καὶ τὸν κατεδίκανον εἰς τὸν διὰ πείνης θάνατον. Νομίζω, ὅτι ἐκ μέρους τῆς ἐκκλησίας ἦτο ἄξιος καλλιτέρας μεταχειρίσεως ὁ πρωτοσύγκελλος τῆς Κορντοῦσας, ὅπου ἠγωνίσθη ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὑπερανθρώπως μετὰ πάσης αὐτοθυσίας· διὸ καὶ ἡ ἄλβαν. κυβερνησις μετὰ δύο ἔτη τῷ 1938 ἐξήτησε τὴν ἀπέλασίν του καὶ ἐσώθη, ὅταν ἐδήλωσα ἐπισήμως, ὅτι φεύγω καὶ ἐγὼ· διότι δὲν δύναμαι νὰ θυσιάσω τὸν ὑποτακτικόν μου, ὃν ἀπὸ παιδίον 13 ἐτῶν ἔχω καὶ τὸν ἐμόρφωσα καὶ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει καὶ ἐνταῦθα ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, καὶ δὴ ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ καθήκοντός του. Ἐκεῖ τὸν ἔσωσα, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθην νὰ τὸν σώσω ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τῶν κομμουνιστῶν. Τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν διεβίβασε πρὸς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν θερμότατον ἔγγραφον ἐκθειάζον τὴν ἐθνικὴν του *μεμαρτυρημένην δρασιν* ἐν Ἀλβανίᾳ, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν. Ἄς ἐκκενώσωμεν τὸ πικρὸν τῆς διώξεως ποτήριον μέχρι τρυγός! εἶναι πικρότερον, διότι προσφέρεται ἐξ οἰκείων, ὑπὲρ ὧν ἠγωνίσθημεν μεταξὺ τῶν πρώτων καὶ δι' ἐνὸς στρατηγήματος ἐπετύχομεν, ὡς διὰ μαγικῆς ράβδου, νὰ σταματήσωμεν τὴν ἀντίδρασιν καὶ τὸν ἀμείλικτον τριῶν ἑφημερίδων κατὰ τὴν ἐκλογὴν πόλεμον. Ὁ νοῦν νοεῖτω.

1. Ἐν Ἀθήναις ἔχει σχηματισθῆ ἡ ἰδέα, ὅτι οἱ ἀρχιερεῖς δὲν ἐκφράζονται κατὰ τῶν κομμουνιστῶν· διὸ καὶ πάντοτε μᾶς ἐφεγον οἱ κομμουνισταὶ τῆς Ν. Χαλκηδόνας. Ἠσύχασαν, ὅταν ἔπαυσαν αὐτὸν καὶ 2—3 ἀρχιερεῖς, ὅπου εἶχον λειτουργήσει ἐν τῷ μεταξύ, δὲν ἀνέφερον. Ἄλλ' ἦλθε συνοδικὸς ὁ ἁγ. Κασσανδρείας, ὅστις λειτουργήσας δορυμύτερος ἐπετέθη κατ' αὐτῶν καὶ τότε οἱ ἐθνικόφρονες τοὺς ἔλεγον: νὰ ποῦ ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι ἀρχιερεῖς ἀντικομμουνισταί.

Ζωηρὰ συμμετοχὴ εἰς τὸν ἐν Ἠπειρῷ ἀγῶνα.

Μετὰ ἐν Τεχεράνη-Γιάλτα κρίσιμον συνάντησιν τῶν τριῶν Ρουτζβέλτ-Στάλιν-Τσῶρτσιλ καὶ τὴν παραχώρησιν τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν εἰς τὴν ἐπιρροὴν τῆς Ρωσσίας καὶ μετὰ τὰς ἐπισήμους μετ' ὀλίγον δηλώσεις τοῦ Ἄγγλου πρωθυπουργοῦ, ὅτι τὸ ζήτημα τῆς Ἀλβανίας δὲν εἶναι πλέον βαλκανικόν, ἀλλ' εὐρωπαϊκόν, ἐπίσθησαν οἱ ἐπαίοντες, ὅτι πρὸς σωτηρίαν τῶν Ὀρθοδόξων καὶ ἐν γένει τοῦ Χριστιανικοῦ στοιχείου τῆς Ἀλβανίας πρὶν ἢ σοβιετοποιηθῆ ἀπαιτεῖται παρ' ἡμῶν αὐτῶν ἐνεργὸς δρασίς· διὸ καγὼ μεριμνῶν περὶ τοῦ ποιμνίου τῆς θεόθεν λαχούσης μοι ἐπαρχίας κατόπιν συνέννοήσεως μετὰ τῶν ἐνταῦθα δυναμικῶν παραγόντων κατέστρωσα ἐν τάχει ὀλόκληρον πρόγραμμα ἀμέσου εἰσβολῆς εἰς Ἀλβανίαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν Ἠπειρῷ εἶχε τὴν ἐξουσίαν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ΕΔΕΣ στρατηγὸς Ναπ. Ζέρβας, συνηντήθη μετὰ τοῦ σεβ. μητροπολίτου Ἰωαννίνων, ὅστις συμβιβασθεὶς πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς ἐπεκοινώνει ἐλευθέρως καὶ ἐπηγαινο-ἤρχετο εἰς τὴν ἐπαρχίαν. Ὁ ἐνθουσιώδης καὶ παλαίμαχος ἱεράρχης προθύμως ἀνέλαβε νὰ μεσολαβήσῃ καὶ μετέβη εἰς Ἰωάννινα, ὅπως μελετήσῃ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν κατάστασιν, συνεννοηθῆ μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν σωμάτων καὶ εἰδοποιήσῃ ἡμᾶς τὸ ταχύτερον. Μετ' οὐ πολὺ ἐλάβομεν τὸ ἐξῆς γράμμα, ὅπερ ἐπικυροῦται καὶ ὑπὸ τοῦ ἀκολούθου τοῦ κ. Ἀντωνιάδου ἀρχιμανδρίτου καὶ καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Σεβασμιώτατε ἐν Χριστῷ ἀδελφε, Ἁγιε Κορυτσᾶς Εὐλόγιε

Ἐπανελθὼν ἐνταῦθα ἐμελέτησα κατὰ τὰ προσυμφωνηθέντα τὴν ὑπόθεσιν συμβουλευθεὶς καὶ τοὺς γνωστοὺς φίλους καὶ συνεργάτας. Πάντες ἐχάρησαν καὶ ἔμειναν κατ' ἀρχὴν σύμφωνοι· πλὴν πάντες φρονοῦμεν, ὅτι ἡ ἔλευσις ὑμῶν ἐνταῦθα εἶναι εἰσέτι πρόωρος λόγῳ τῶν κρατουσῶν συνθηκῶν. Ἐλπίζομεν, ὅτι δὲν θὰ βραδύνη νὰ ἔλθῃ ὁ καιρὸς καθ' ὃν θὰ Σᾶς δοθῆ ἡ εὐκαιρία νὰ προσφέρητε καὶ Ὑμεῖς τὰς ὑπὸ τῆς φιλοπατρίας Σας ἐνδεικνυόμενας πολυτίμους ὑπηρεσίας.

Μετ' ἀδελφικῆς ἀγάπης ὀλοπρόθυμος

Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 15.7.1944 Ἰωαννίνων Σπυριδῶν

Ἐν Αθήναις τῇ 20 Ὀκτωβρίου 1946

Πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον ἅγιον Κορυτσᾶς κ. κ. Εὐλόγιον κ.τ.λ.

Σεβασμιώτατε,

Μετ' ἐκπλήξεως ἤκουσα νὰ κυκλοφοροῦν φῆμαι καὶ κρίσεις περὶ Ὑμῶν σκοποῦσαι νὰ παραστήσωσιν Ὑμᾶς ἢ ὡς φρονοῦντα ἀντεθνικῶς ἢ τοῦλάχιστον ὡς ἀδιαφοροῦντα. Ὡς τεκμήριον δὲ τούτου προσάγεται ἡ ἀπουσία Ὑμῶν ἐκ τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ ἀγῶνος. Αἱ ἐρεσχελεῖαι αὐταὶ πιθανὸν νὰ ἔφθαναν καὶ μέχρι τῶν ὧτων Ὑμῶν καὶ ἴσως νὰ προκάλεσαν δικαίως ἀθυμίαν τινὰ διὰ τὸν πρόδηλον συκοφαντικὸν τῶν χαρακτῆρα. Θὰ ἤθελον νὰ παρακαλέσω Ὑμᾶς νὰ ἐνθυμηθῆτε τὸ «ἔξεστι Κλαζομενίοις ἀσχημονεῖν», νὰ μὴ ἐπηρεασθῆτε δὲ ἀπὸ τοὺς κοασμοὺς τῶν βατράχων τούτων, νὰ ἐξακολουθήσητε δὲ μετὰ θάρρους καὶ ἐλπίδος ὅπως καὶ μέχρι τοῦδε τοὺς εὐγενεῖς Σας ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς ὑποδουλωμένης καὶ ταλαιπωρημένης ἐνδόξου, ἀλλ' ἀτυχοῦς Βορείου μας Ἡπείρου, φιλτάτης πατρίδος μας. Τὸ ἐπιχείρημα, ἄλλως τε τόσον γελοῖον καὶ μωρὸν, δὲν περιλαμβάνει μόνον Ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους ἐκλεκτοὺς Ἡπειρώτας, ὅσοι δὲν ἔτυχε νὰ συμπεριλαμβάνωνται ἐν τῇ Ἐπιτροπῇ τῶν δικαίων τοῦ βορειοηπειρωτικοῦ ἀγῶνος, ἢ καλύτερον ὅλους τοὺς Ἡπειρώτας, ἐφ' ὅσον μόνον ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν ἐπιτροπὴν δίδει τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸν τίτλον τοῦ πατριώτου κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν διαδοσιῶν τούτων. ἀλλ' ἄς μὴ ἀσχοληθῶ περισσότερον μὲ τὴν ἡλιθιότητα τῆς συκοφαντίας ταύτης, ἥτις ἀφορᾷ ἐν τέλει καὶ ἐμέ, ἀλλὰ καὶ τὸν μέγαν ἔτι γίγαντα τῆς Ἡπείρου, τὸν Σεβασμιώτατον ἅγιον Ἰωαννίνων, ὅστις δὲν συμπεριλαμβάνεται εἰς τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς. Τὸ ζήτημα τῆς συνθέσεως τῆς ἐπιτροπῆς εἶναι πολιτικόν, οὐδεμίαν δὲ παρέχει ἔνδειξιν περὶ ἐλλείψεως πατριωτικοῦ φρονήματος διὰ τὴν μὴ συμπεριλαμβανομένην εἰς αὐτὴν ἀπειράριθμον στρατιάν τῶν λοιπῶν ἐξεχόντων Ἡπειρωτῶν, οἵτινες συνεχίζουσιν ἐργαζόμενοι καὶ συνεργαζόμενοι μετὰ τῆς Ἐπιτροπῆς ὡς σύμβουλοι καὶ συστρατιῶται αὐτῆς. Διὰ ν' ἀποδείξω πόσον συκοφαντικὴ καὶ διαστρεβλωτικὴ τῶν πραγμάτων εἶναι ἢ ὡς ἀνωτέρω διάδοσις τῶν πεπωρωμένων ἐχθρῶν Σας, λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ Σᾶς ὑπομνήσω καὶ τὴν κατὰ τὸ διάστημα τῆς Κατοχῆς ἀλλὰ καὶ τὴν μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν *σχεδιασθεῖσαν παρ' Ὑμῶν καὶ τοῦ ἀγίου Ἰωαννίνων κίνησιν, καθ' ἣν εἶχεν αποφασισθῆ νὰ μεταβῆτε Ὑμεῖς εἰς τὰ Ἰωάννινα πρὸς ἐγγυτέραν παρακολούθησιν*

καὶ ὀργάνωσιν τοῦ βορειοηπειρωτικοῦ ἀγῶνος καὶ διέ-
σδυσιν εἰς τὴν Βόρειον Ἡπειρον. Ἡμῖν παρὼν εἰς τὴν συ-
ζήτησιν πρὸς ὀργάνωσιν τῆς κινήσεως, ἀνεμένομεν δὲ τὸν στρα-
τηγὸν κ. Ζέρβαν, ἀρχηγὸν τῆς ἀντιστάσεως, ἵνα προχωρήσωμεν
περαιτέρω. Ἀλλὰ τὸ Δεκεμβριανὸν κίνημα καὶ τὰ ἐπακολουθή-
σαντα ἔματαίωσαν τὰς προσπάθειάς μας (1). Εἶμαι μάρτυς προ-
σέτι τόσων ἄλλων ἐνεργειῶν καὶ προσπαθειῶν Σας πρὸς κατευ-
όδωσιν τῶν ὑπὲρ τῆς Βορείου Ἡπείρου ἀγῶνων καὶ προσπα-
θειῶν Σας καὶ ὅτι ὁσάκις ἐζητήθη ἡ γνώμη καὶ συμβουλή Σας
παρὰ τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ βορειοηπειρωτικοῦ ἀγῶνος καὶ τοῦ
προέδρου αὐτῆς ἀγίου Ἀργυροκάστρου κ. Παντελεήμονος, ὅ-
στις Σας ἐπεσκέπτετο κατ' οἶκον, οὐδέποτε ἠρηνήθητε. Ἐπίσης
γνωρίζω καλῶς—ἐξουσιοδοτήσατε δὲ ἐμὲ νὰ μεταβιβάσω τοῦτο
—ὅτι προθύμως ἀναλαμβάνετε νὰ κάμητε σειρὰν δημοσίων
διαλέξεων ὑπὲρ τῆς Βορείου Ἡπείρου. Ἐὰν ὅμως διὰ τὸ πλη-
θος τῶν ρητόρων δὲν ἔφθασεν ἔτι ἡ σειρά Σας, περὶ τούτου
εἶμαι βέβαιος, ὅτι δὲν εὐθύνεσθε Ὑμεῖς.

Ταῦτα εἶχον, Σεβασμιώτατε, νὰ εἶπω Ὑμῖν, τῶν ὁποίων
δύνασθε νὰ κάμητε οἰανδήποτε χρῆσιν Ὑμεῖς νομίζετε.

Μετὰ τιμῆς καὶ ἀγάπης

Εὐάγγελος Ἀντωνιάδης, ἀρχιμανδριτῆς,
καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Ἐστείλαμεν διαμαρτυρίαν πρὸς τὰς ξένας ἐκκλησίας, ἥτις ἐ-
δημοσιεύθη εἰς τὸ «Ἡπειρ. Μέλλον» τὴν 29ην Ἰουνίου 1945.

«Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία Ἀλβανίας ἔχουσα σύστασιν ἀπὸ ἀ-
ποστόλου Παύλου εὐρίσκεται ἐν διωγμῷ. Οἱ Χριστιανοὶ τοῦ Ἰλ-
λυρικοῦ διασωθέντες ἀπὸ διωγμοῦς Ῥωμαίων Αὐτοκρατόρων,
ἀπὸ σκληρᾶς τυραννίας Τούρκων ἐξοντώθησαν νῦν ἐν εἰκοστῷ
αἰῶνι ὑπὸ Τουρκαλβανῶν. Οὗτοι ἐν συνεργασίᾳ μετὰ Γερμανοῖ-
ταλῶν κατέκαυσαν τὰ χωρία, κατέσφαξαν πλείστους Ἑλληνας
Ὁρθοδόξους καὶ σχεδὸν πάντας τοὺς Ἐθνικιστάς, ὅσοι δὲν
ἐπρόφθασαν νὰ φύγωσιν. Ἡδὴ ἡ ἀναρχικὴ τῶν Τιράνων κυ-

1. Ὄταν ὁ κ. Ζέρβας ἦλθεν ἐνταῦθα καὶ ἐγένετο προσκύνημα ἡ
«Μεγάλῃ Βρετανίᾳ», συνητήθημεν καὶ τῷ εἶπον, ὅτι μὲ τὸ ἐπιτε-
λεῖόν του ἐνταῦθα, τὸ ὑπὸ τὸν κ. Ἰω. Ματσούκαν ἐργαζόμενον, εἶ-
χομεν καταστρώσει τὸ σχέδιον. ἀλλ' ἐσπευσμένως ἐστάλη παρὰ τοῦ
Σκόμπυ, ἵνα διαλύσῃ τὰ σώματα κατὰ τὰς συναφθείσας συμφωνίας ἡ
μᾶλλον, ἵνα τὸν διαλύσουν οἱ ἔλασται, οἵτινες παρασπονδήσαντες
καὶ αὐθις ἐπετέθησαν ἀγρῶς, καὶ οὕτω τὰ πάντα ἐναυάγησαν.

βέρνησις αἰχμαλωτίζει τοὺς ἑναπολειφθέντας καὶ μεταφέρει εἰς Βόρειον Ἀλβανίαν πρὸς ἑξόντωςιν. Ἐπικαλούμεθα τὴν σύντονον καὶ σωτηριώδη ἐνέργειαν Ὑμῶν καὶ τὸ ἔλεος τῆς Χριστιανικῆς Εὐρώπης κατὰ τῶν νέων διωκτῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Σώσατε τοὺς ὁμολογητὰς τῆς πίστεως, οἵτινες ἐπὶ 500 ἔτη ἐκράτησαν τὸν σταυρὸν ἐκεῖ ὑψηλὰ εἰς διαμαρτυρίαν κατὰ ἡμισελήνου καὶ ἐλάμπρυναν ἱστορίαν Ἐκκλησίας διὰ μαρτύρων. Σώσατε τὸν ἑλληνοχριστιανικὸν πολιτισμὸν. Οἱ Ὁρθόδοξοι τῆς Ἀλβανίας καὶ Βορείου Ἡπείρου, θεματοφύλακες τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, οἱ πλέον πεφωτισμένοι τῶν βαλκανικῶν λαῶν ἰθυσιάζονται διὰ ὑγιεῖς ἐκπολιτιστικὰς ἀρχὰς καὶ ἐθνοσωτηρίους παραδόσεις αὐτῶν.

† Ὁ Κορυθαῖς Εὐλόγιος.

† Ὁ Ἀργυροκάστρου Παντελεήμων.

Ἐπεράσπισις ἐπίσημος κατὰ κακοβούλων συκοφαντῶν καὶ ὑπονομευτῶν τῆς πανεπιστ. θέσεώς μου.

Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ Ἐν Ἀθήναις τῇ 4 Νοεμβρίου 1946
Βορειοηπειρωτικοῦ ἀγῶνος

Πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον μητροπολίτην Κορυθαῖς
Σεβασμιώτατε,

Πληροφορηθέντες μετὰ λύπης μας, ὅτι ἀνεύθυνα πρόσωπα καταφέρονται καθ' Ὑμῶν ὡς δῆθεν μὴ θελήσαντος νὰ συνεργασθῆτε μετὰ τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς Βορειοηπειρωτικοῦ ἀγῶνος ὑπὲρ τῆς στεναζούσης ὑπὸ ἀπεχθῆ ζυγὸν πατρίδος μας, ὡς μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης, ἐλθόντα ἐπανειλημμένως μεθ' Ὑμῶν εἰς ἐπαφήν, ἵνα ἀνταλλάξωμεν γνώμας περὶ τοῦ τρόπου τῆς μεθ' Ὑμῶν συνεργασίας, ὀφείλομεν νὰ βεβαιώσωμεν, ὅτι Σὰς εὖρομεν πρόθυμον διὰ πᾶσαν συνεργασίαν ὑπὲρ τῆς Β. Ἡπείρου μας. Ἐθέσατε δὲ πρὸς τοῦτο εἰς τὴν διάθεσίν μας τὰ συγγράμματά Σας, προσεφέρθητε δὲ καὶ διαλέξεις ἀκόμη νὰ δώσητε, ἂν καὶ παρὰ τὴν προθυμίαν Σας διάφοροι συνθῆκαι δὲν μᾶς ἐπέτρεψαν νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὰς σπανίας ἰκανότητάς Σας διὰ τὴν πατρίδα μας, τοῦτο δὲν σημαίνει ἄρνησίν Σας. Εἶναι γνωστὸν ἄλλως τε, ὅτι Σεῖς πάντοτε εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς πατρίδος εὐρέθητε πάντοτε μεταξὺ τῶν πρώτων ἐπὶ τῶν ἐπάλλεων ἀπὸ τῆς νεανικῆς Σας ἀκόμη ἡλικίας.

Μετὰ σεβασμοῦ Β. Μοῦτσος, Μ. Πασχόπουλος, Μ. Λέξος.

Αὐτὴ ἡ ἐπιστολὴ μοὶ ἐστάλη παρὰ τῆς Ἐπιτροπῆς πρὸς ἀποστόμωσιν τῶν ἐννοούντων ἐθνικὴν δρᾶσιν πεζοδρομίου.

Ἐπὶ κατοχῆς εὐρεθεὶς ἐνταῦθα ἐκτὸς θέσεως, διότι ἡ θέσις μου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Θ)νίκης εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ τοῦ κ. Ἄντ. Σιγάλα μόλις μετέβην εἰς Κορυτσᾶν, ὑπέβαλον ὑποψηφιότητα (διὰ καλλίτερον, ἀντὶ νὰ μετατεθῶ, διότι ὅσοι εἶχον μετατεθῆ ἐσώθησαν) ἀφοῦ ἡ Συντ. πρᾶξις 59 μᾶς ἀπέλυεν. Ἄλλ' ἔλεγεν, ὅτι ὅσοι ὑπῆρξαν καθηγηταὶ τακτικοὶ καὶ ἔκτακτοι δὲν ὑποβάλλουσιν ὑποψηφιότητα, καὶ ἀποφασίζει περὶ αὐτῶν ἡ Σχολή. Οἱ ἐχθροὶ μου ἔπεισαν τὸν ὑπουργὸν Ἀθανασιάδην-Νόβαν, ὃν εἶχον φιλοξενήσει εἰς Λαύραν, πρυτανεύοντος τοῦ Ἡπειρώτου Δ. Μπαλάνου, νὰ ἐκδώσῃ νόμον, καθ' ὃν ἐξηροῦντο οἱ ἔκτακτοι καὶ ἐπετρέπετο εἰς τοὺς μὴ ἔχοντας δίπλωμα ἑλλην. Πανεπιστημίου νὰ ἐκλέγωνται! Τὸν νόμον τοῦτον ἔμαθον τὴν τελευταίαν στιγμὴν καὶ τοῦτο διὰ νὰ μὴ δυνηθῶ νὰ προετοιμασθῶ. Ἐν τούτοις ἠναγκάσθην νὰ ὑποβάλω ὑποψηφιότητα καὶ ἐξελέγην, ὑπερψηφισθεὶς μὲ μίαν λευκὴν ψῆφον, ἣτις μετὰ δύο ἔτη μὲ ἐμαύρισεν, διότι ἐπαύθην ὑπὸ τοῦ Συμβ. Ἐπικρατείας, ἐνῶ μένουσιν οἱ λαβόντες μίαν μόνην ψῆφον! ἐκ τοῦ συνόλου.

Τὸ κήρυγμα τῆς ἐξορμήσεως εἰς Ἀλβανίαν.

Αἱ δυσμενεῖς συνθῆκαι, αἵτινες σημειοῦνται εἰς τὸ γράμμα τοῦ κ. Σπυρίδωνος, εἶναι ἡ ἀποτυχία τοῦ ἀγῶνος Ζέρβα. Ὁ γενναῖος οὗτος πατριώτης, εἰς ὃν ὀφείλεται ἡ ἀντίστασις τῶν ἐθνικοφρόνων ἐπὶ κατοχῆς, ἐπάλαιε ἀπεγνωσμένως πρὸς τὸ ΕΑΜ, ἢ μᾶλλον ἀπὸ τοῦ 1943 πρὸς τὴν Κόμινφορμ, ἣτις εἶναι ἄρνησις τῆς Γ' διεθνοῦς, τεραστίαν ὀργάνωσιν. Αὕτη ἐργαζομένη κατὰ τὰ κελεύσματα τῆς Μόσχας εἶχε δηλητηριάσει ὅλην τὴν ὑπαιθρον χώραν καὶ διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου ἠνάγκαζε τοὺς κατοίκους νὰ προσχωρήσωσιν εἰς τὰ Σοβιετ. Ὅτ' εἶδεν ὁ Ζέρβας, ὅτι ματαιοπονεῖ μόνος καὶ θέτει εἰς κίνδυνον ἑαυτόν, ἐκάλεσε τὸν Ἄρην Βελουχιώτην καὶ συνεχωνεύθη ἢ μᾶλλον ὑπετάγη σχεδὸν ἀποδεξάμενος τοὺς ὅρους τοῦ ΕΑΜ μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς ἀλλαγῆς τοῦ πολιτεύματος εἰς σοβιετ. δημοκρατίαν (Ἀκρόπολις 31-3-50, 2-4-50). Ὁ ἀγὼν ἐφεξῆς δὲν εἶναι ἀπελευθερωτικός, ἀλλ' ἐμφύλιος. περαιτέρω ἐπανελαμβάνετο ὁ κομματικὸς ἀγὼν μεταξὺ ἀκρων δημοκρατικῶν καὶ ἐθνικοφρόνων βασιλικῶν. μετὰ δὲ τὴν ἄτιμον καὶ ἀγρίαν δολοφονίαν τοῦ συνταγματάρχου Ψαρροῦ τὸ πεδίου ἐμεινε ἐλεύθερον εἰς τὸ ΕΑΜ. Ὁ ἥρωϊκὸς ἀρχηγὸς ἐκλεκτῆς ομάδος κ. Ἀλεξ. Παπαδόπουλος, τότε ἀξιόλο-

γον στέλεχος τοῦ Ζέρβα, ἔγραφεν : καὶ δύο παρατάξεις, ἡ κομμουνιστικὴ καὶ ἡ βασιλικὴ κινοῦν πάντα λίθον νὰ μᾶς ἐπισκιάσουν καὶ νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἐπικράτησίν μας» (Ἀκρόπ. 3-5-50 σ. 3) αὐτοὶ ἦσαν ἀκόμη οἱ ἄγνοοὶ δημοκρ. ὀπαδοὶ τοῦ Ζέρβα. Μεσολαβοῦσι τὰ γνωστὰ ἐν Ἀθήναις γεγονότα, ἔπειτα τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν πρὸς διαβουκόλησιν τῆς κοινῆς γνώμης χειραγωγεῖται ὑπὸ τῆς «Κεντροικῆς ἐπιτροπῆς βορειοπ. ἀγῶνος». Ἐκλήθην νὰ τελέσω τὸ μνημόσυνον τοῦ ἀειμνήστου Ἀργυροκαστρίτου Βασ. Σαχίνη εἰς τὸν Ἁγ. Γεώργιον Καρύτση. Εἰς τὸν λόγον μου ὠμίλησα περὶ τῆς ἐξορμήσεως πρὸς ἀπειλευθέρωσιν τῆς πατρίδος μας καὶ ἔλαβον τὸ ἔξης θεορμὸν εὐχαριστήριον.

Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ Ἀριθ. 2468
Βορειοπειρωτικοῦ ἀγῶνος.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 21 Νοεμβρίου 1946

Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Κορυτσᾶς κ. κ. Εὐλόγιον.

Σεβασμιώτατε,

Θεωροῦμεν καθῆκόν μας νὰ σᾶς εὐχαριστήσωμεν διὰ τὴν πρόθυμον συμμετοχὴν Σας εἰς τὸ μνημόσυνον τῆς παρελθούσης Κυριακῆς καὶ νὰ Σᾶς συγχαρῶμεν διὰ τὸ ἐθνικόν Σας σάλπισμα ὑπὲρ ἐντόνου πλέον ἀγῶνος διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος μας. Ἡ ὁμιλία Ὑμῶν ὑπῆρξεν ὑπέροχος πατριωτικὴ ἔξαρσις ἐξερχομένη ἀπὸ τὰ μύχια τῆς ψυχῆς ἐνδὸς παλαιοῦ ἀγωνιστοῦ, ἐνδὸς πραγματικοῦ ἐθνάρχου, ποὺ ὑπενθυμίζει τοὺς διδασκάλους τοῦ Γένους μας. Συνεκινήσατε καὶ συνηρπάσατε τὸ ἐκκλησίασμα, τὸ ὁποῖον ἐπάλλετο ἀπὸ τὸ αἴσθημα, ποὺ ἡ ψυχὴ Σας τοῦ μετέδιδε καὶ ἀπεδείχθη ἔτοιμον μὲ τοιοῦτον ἱεράρχην νὰ θυσιάσῃ τὸ πᾶν διὰ τὴν ἀπειλευθέρωσιν τῆς στεναζούσης ὑπὸ ἀπεχθῆ ζυγὸν πατρίδος μας.

Ἡ ὁμιλία Ὑμῶν ὑπῆρξε συγχρόνως καὶ μεστὴ σοφίας, δικαίως δὲ αὐτιωνομάσθητε ὑποφήτης τῆς Δωδώνης, διότι μᾶς ἠρμηνεύσατε τὰ ἱερὰ θέσφατα περὶ τῆς δυνάμεως καὶ ἐκτάσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ πατρίδι μας καὶ ἐθέσατε ὄριον τούτου τὸν Τόμαρον καὶ τὸν Αὐλώνα! Μᾶς ἐξιστορήσατε τὰ θαύματα τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἅτινα διὰ τῶν αἰώνων συνστελέσθησαν εἰς τὴν ἀπωτάτην ἐκείνην γωνίαν τῆς πατρίδος μας, μᾶς παρουσιάσατε τὸν Τόμαρον πλέον ὡς Δωδώνην καὶ τοὺς Δωδωναίους Σελ-

λους ὡς τοὺς ἀκρίτας καὶ θεματοφύλακας τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων τοῦ ἱεροῦ μαντείου τῆς Δωδώνης. Μᾶς ἀπεκαλύψατε, ὅτι ὁ ἱστορικὸς Φιλόστρατος κατὰ τὸν Β' μ. Χ. αἰῶνα, ὅτε διέβη τὸν κορινθιακὸν κόλπον καὶ ἤκουεν ἀπὸ τὰς κορυφᾶς τῶν ὄρεων «ὁ μέγας Πὰν τέθνηκε»!¹ ἀνεκάλυψεν ἐν τούτοις εἰς τὴν πατρίδα μας τὸν Δωδωναῖον Δία καὶ ἤκουσε τὴν κλαγγὴν τῶν λεβήτων καὶ τὸν θροῦν τῶν φύλλων τῆς ἱερᾶς δρυὸς καὶ ἀντίκρουσε τὰς πελειάδας!

Ἡ ὄμιλις Ὑμῶν, τόσον δι' ἡμᾶς τοὺς Βορειοηπειρώτας, ὅσον καὶ διὰ τοὺς λοιποὺς παραστάντας εἰς τὸ μνημόσυνον Πανελλήνας, ὑπῆρξε νέον βάπτισμα εἰς τὴν ἐθνικὴν κολυμβήθραν τοῦ Σιλῳάμ, εἰς τὴν ὁποίαν ἠκούετο ἡ βροντώδης φωνὴ τοῦ ὑποφήτου τῆς Δωδώνης καὶ τὸ πατριωτικὸν σάλπισμα τοῦ νέου Ρῆγα τῆς Βορείου Ἡπείρου ἀναφωνοῦτος τὸ «νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγῶν».

Ἐπὶ τούτοις διατελοῦμεν μετὰ σεβασμοῦ καὶ ἐξαιρετικῆς ἐκτιμῆσεως.

Ὁ Πρόεδρος κ. ἄ. Μ. Λέξος (¹)

Ὁ Γεν. Γρ. Θ. Μπεννακίδης

Τὸ κήρυγμά μας εἶχε καλὴν ἀπήχησιν ἐν μέσῳ πατριωτῶν καὶ ἐκλεκτοῦ ἐκκλησιασματος. ὑπῆρχον ὑπουργοί, καθηγηταί, στρατηγοὶ καὶ τῆς ἀνωτέρας κοινωνικῆς τάξεως ἄνθρωποι. Ἀποτέλεσμα, ὅτι ἀμέσως κατόπιν κατέκλυσαν τὴν οἰκίαν μου οἱ παλαιοὶ Μακεδονομάχοι καὶ νέοι Ἡπειρωτομάχοι. Ὁ ἡρωϊκὸς Μαντούβαλος ἐνεθυμήθη ἡμερῶν ἀρχαίων. ἀναψε τὸ αἷμά του καὶ ἤνοιξε γραφεῖον, ὅπου ἐνεγράφοντο ἐθελονταί. Ἡλεκτρίσθησαν πάντες καὶ ἠμιλλῶντο οἱ νέοι πρὸς τοὺς παλαιούς. Ἐννοεῖται, ὅτι ἕκαστος ἀντελαμβάνετο τὸν ἀγῶνα κατ' ἴδιον τρόπον. ὁ λαὸς δὲν γνωρίζει πολιτικὴν σκοπιμότητα, ὑπακούει τυφλῶς εἰς τὸ αἶσθημα τῆς καρδίας του, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἀκόλουθος ἐπιστολὴ ἐνὸς λαμπροῦ πατριώτου καὶ ἀκαμάτου μαχητοῦ ἐν Ἡπείρῳ.

1. Ὁ πρόεδρος μητροπολίτης ἅγιος Ἀργυροκάστρου ἔλειπεν εἰς Ἀμερικὴν μετ' ἀποστολὴν ὑπὲρ τῆς βορειοηπειρωτικῆς ὑποθέσεως.

Ἀθήναι 18 Νοεμβρίου 1946.

Πρὸς τὸν Σεβαστὸν Ἀρχηγὸν τοῦ Βορειο-ηπειρωτικοῦ ἀγῶ-
νος Ἐπίσκοπον Κορυτσᾶς.

Σεβασμιώτατε καὶ ἀγαπητὲ πατριῶτα,

Προσελθὼν εἰς τὸ ἱερὸν μνημόσυνον τῶν ὑπὲρ τῆς ἰδέας τῆς πατρίδος πεσόντων γενναίων Βορειο-ηπειρωτῶν (Ναὸν Ἀγ. Γεωργίου Καρύτση) ἤκουσα μετὰ κατανύξεως τὸν φλογερὸν καὶ γεμᾶτον πίστεως λόγον σας, ὡς καὶ τὸ σύνθημα τῆς ἐξορμήσεως πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Β. Ἠείρου ἐκ τοῦ ζυγοῦ τοῦ ἀπαισιωτέρου δυνάστου της. Τὸ αἶμα ρέει, τὰ κακουργήματα ἐκτελοῦνται μπροστὰ στὰ μάτια τῆς πολιτισμένης Εὐρώπης, μὰ ἀκόμη αὐτὴ δὲν συγκινεῖται!

Τὰ συνεχιζόμενα ὅμως φρικτὰ βασανιστήρια τοῦ ἀλυτρώτου φιλελευθέρου Βορειοηπειρωτικοῦ λαοῦ δὲν μποροῦν ν' ἀφήσουν ἡσυχὰ τὶς καρδιὰς τῶν ἀδελφῶν σας Κρητῶν, πού πάντα ἔδωσαν τὸ αἷμά των εἰς τὴν ἀδελφήν τους Ἠπειρον.

Δυὸ φορές ἡ τύχη μου ἐπεφύλαξε τὴν τιμὴν νὰ δώσω τὸ αἷμά μου γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἠπειρωτῶν. Μίαν τὸ 1912-13 ὡς ἐθελοντὴς φοιτητὴς τῆς Ἰατρικῆς, τραυματισθεὶς θανάσιμως καὶ δευτέραν στὴν Ἐθνικὴν ἀντίστασιν 1942-945, διοικήσας (Συνταγματάρχης ἤδη) ὡς ἀρχηγὸς τομέως ΔΡΙΣΚΟΥ — ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ πέντε ἡρωϊκὰ καὶ ἔνδοξα τάγματα ἀνταρτῶν ἦτοι τό :

1) Τάγμα Κράψης ὑπὸ τὸν γενναῖον Καπετάνιον Σπῦρον Μητροκώσταν. 2) Τάγμα Ἀνατολικῆς ὑπὸ τὸν ἡρωϊκὸν Λοχαγὸν κ. Περίδην Γ. 3) Τάγμα Μαλακάσης ὑπὸ τὸν φιλελεύθερον καπετάνιον Πανταζῆν Διονύσιον. 4) Τάγμα Κονίτσης ὑπὸ τὸν ἄριστον Λοχαγὸν Ντέτσιαν Ἰω. καὶ 5) Τάγμα Γοτίστης ὑπὸ τὸν φιλελεύθερον Κωνσταντινίδην Ἀγαθοκλῆν.

Συγγράψαμε μὲ αἷμα τὰς ὄραιότερας σελίδας τῆς Ἑλληνικῆς ἀντιστάσεως, 28 ἡμερῶν πραγματικῶν μαχῶν κατὰ τοῦ βαρβάρου ἐπιδρομέως. δυνάμεις τοῦ τομέως καταδιώκουσαι κατὰ πόδας τὸν ἐπιδρομέα πρῶται διὰ νυκτὸς εἰσέβαλον εἰς τὸ Φρούριον τῶν Ἰωαννίνων, καὶ τὴν χαραυγὴν περὶ ὥραν 5.30' τῆς 15-10-44 ὕψωσαν ἐπὶ τοῦ κοντοῦ τοῦ Φρουρίου τὴν σημαίαν τῆς ἀπελευθερώσεως.

Οἱ γενναῖοι μάρτυρες ἀντάρται καὶ ὁ λαὸς τῶν Ἰωαννίνων δὲν θὰ ξεχάσουν τὴν ἱστορικὴν ἐκείνην ἡμέραν τῆς 15-10-44, οὔτε τὸν ἀρχηγὸν τους πού τοὺς ὠδηγοῦσε στὴν νίκην γιὰ

τὴν λευτεριά, πάντα παραστεκόμενον δίπλα στοὺς μαχομένους ἀντάρτας στὴν πρώτη γραμμὴ τοῦ πυρός. εἰς δὲ τὸν ἀγῶνα ἀμύνης, ὃν μᾶς ἐπέβαλον παραφρονήσαντες Ἕλληνες, ἐτηρήσαμεν τὴν ἀνδροπρεπῆ στάσιν πὺ ἀρμόζει σὲ φιλοτίμους ἀγωνιστάς.

Σήμερον ὅμως ἡ ψυχὴ μας ἀνησυχεῖ. Λαὸς δοσίλογος, ὄχλος Ἀρβανιτάδων κατασφάζει καὶ ἐξανδραποδίζει φιλελεύθερα ὑπόδουλα ἀδέλφια μας, πὺ στεναρίζουν στὴν σκλαβιά. Δυστυχῶς οἱ πολιτικοὶ τοῦ τόπου μας ὠθοῦν τὸ Ἔθνος μας εἰς ἐπικίνδυνον σημεῖον μὲ τὰς διαρκεῖς σκοπιμότητας· διὰ τοῦτο ἐθεώρησα καθήκον μου διὰ τρίτην φορὰν νὰ ἐγκαταλείψω ἐπιστήμην (Ἱατρικὴν) καὶ οἰκογένειαν, ὅπως βρεθῶ παραστάτης στὲς ἀγωνιώδεις στιγμὲς τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνός Σας.

Διὰ τῆς παρουσίας μου δηλῶ, ὅτι *τίθεμαι ὑπὸ τὰς διαταγὰς σας διὰ τὸν ἰερὸν καὶ ἐθνικὸν ἀγῶνα*, ὃν ἀνελάβετε πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν σκλάβων ἀδελφῶν μας, ὥστε νὰ νοιώσουν μὴ γιὰ πάντα οἱ ἀχάριστοι Ἀρβανιτάδες, ὅτι ἡ Ἑλλάς, πὺ δίδαξε σ' ὅλον τὸν κόσμον, πόσον ἀξίζει ἡ ἐθνικὴ ἐλευθερία, ξεύρει καὶ νὰ προασπίξῃ τὰ καταδυναστευόμενα ἀλύτρωτα παιδιὰ της, νὰ μάθῃ δὲ κι' ὅλος ὁ κόσμος, ὅτι ἡ Βόρειος Ἡπειρος εἶναι σάρκα τῆς μητέρας Ἑλλάδας καὶ χωρὶς τὴν Ἑλλάδα της προτιμᾷ τὸν ἔνδοξον θάνατον ἀπὸ τὴν ἀτιμωτικὴν ζωὴν, πὺ σκέπτονται νὰ τῆς ἐπιβάλουν.

Μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ

Πρόθυμος διὰ τὸν ἐθνικὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα.

Σταμάτης Ν. Μανταδάκης

ἰατρός, ἀπόστρατος συνταγματάρχης

Παρὰ τὰς ἀντιξοῦς ἀτομικὰς μου, ἄς διήνουν, περιστάσεις ἡ ἰδέα τῆς ἐνεργοῦ δράσεως προώδευε καὶ κατέκτα ἔδαφος. Ὡς πρόεδρος τῆς «Ἀνωτάτης Συντον. Ἐπιτροπῆς» ἐρχόμενος εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς ἀρμοδίους ἐκαλλέργουν αὐτὴν καὶ εἰς κάθε περιστάσιν ἐδίδασκον τὰ δέοντα, ὡς δεικνύουν τὰ κατωτέρω :

«Ἀκοίμητοι οἱ πόθοι οἱ Ἐθνικοί».

«Ὁ διαπρεπὴς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Σεβασμιώτατος Κορυτσᾶς Κος Εὐλόγιος Κουρίλας καταθέτων στέφανον ἐκ μέρους τῆς Κ. Ε. Β. Α. ἐπὶ τῇ 7ῃ ἱστορικῇ ἐπετείῳ τῆς καταλήψεως τῆς Κορυτσᾶς εἰς τὸν Ἄγνωστον στρατιώτην εἶπε τὰ ἑξῆς :

«Αγήρως ἡ μνήμη τῶν ὑπὲρ πατρίδος πεσόντων ! Τὰ ἔθνη ἐκεῖνα μόνον θαυματουροῦν ἐν τῷ κόσμῳ, ὅσα διατηροῦσι τὰς ἐθνικὰς καὶ θρησκευτικὰς παραδόσεις ἀνεξαλείπτους ἐν τῇ μνήμῃ καὶ ἐν ἐκάστη δεδομένη περιστάσει ἐπιδεικνύουσι τὰ αἰσθήματα καὶ τοὺς πόθους καὶ διὰ πάσης θυσίας ἐπιδιώκουσι τὴν πραγμάτωσιν αὐτῶν. Ἡ Ἑλλάς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἔγκυαυται εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, διότι ἀνενέωσε τοὺς θρυλικούς ἀγῶνας καὶ τὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματα τῶν ἀρχαίων καὶ ἔστησε ἀξιομίμητα ἐκάστοτε τροπαία. Ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία εἶναι ἱστορία ἡρωϊκὴ «ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν». Ἡ Ἑλλάς ἐδίδαξε καὶ εἰς ὀλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα τὰς ἰδέας τῆς ἐλευθερίας καὶ φιλοπατρίας. Δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ προστρέξω εἰς τὸ παρελθόν. Ἐχομεν πρόσφατον τὸ γεγονός, οὔτινος σήμερον τελοῦμεν τὴν εὐσημον ἑορτήν: τὸ Ἀλβανικὸν ἔπος, καθ' ὃ τὰ ὄρη Βόιον, Γράμμος, Λίβανον, Τρεμπεσίνα κλπ. θὰ διασώσωσιν ἀείμνηστον τὴν μνήμην τῶν ἐνδόξων τροπαίων τῶν Ἑλλήνων.

Οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι μαχηταί, εἰς οὓς σήμερον κλινόμεν γόνυ καὶ καταθέτομεν τὸν ἀμαράντινον στέφανον τῆς δάφνης, ὤρμησαν ὡς γίγαντες καὶ ἔτρεψαν εἰς ἄτακτον φυγὴν τοὺς κανιβάλους τῆς Ἰταλίας, οἵτινες φεύγοντες ὡς λαγωοὶ ἔκατρακύλουν ἀπὸ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Βοῖου διὰ νὰ σωθῶσιν ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ εἰς τὰ αὐτοκίνητά των. Ὅταν γεννηθῆ νέος Ὅμηρος διὰ νὰ ραψοδήσῃ τὸ Ἀλβανικὸν ἔπος, θὰ θαυμάσῃ ὁλος ὁ κόσμος τοὺς νέους Ἕλληνας καὶ θὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι εἶναι ἄξιοι ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων. Ἀλλὰ καταθέτοντες τὸν στέφανον σήμερον, τῆς αἰδίου μνήμης τῶν ἡρώων σύμβολον, ἀκούομεν καὶ τὴν αὐστηρὰν αὐτῶν ἐπιταγὴν νὰ συνεχίσωμεν τὸν ἀγῶνα καὶ νὰ ἐπανορθώσωμεν τὰς ἀνατροπὰς καὶ ἀναστατώσεις, ἃς ἐπέφευρεν ὁ παγκόσμιος πόλεμος, ὅστις ἀνέτρεψεν ὅρια, ἀνεστάτωσεν ἔθνη, ἐσάλευσεν τὰς φρένας ἀνθρώπων ἐλαστικῶν τὴν συνείδησιν. Ἐχομεν ἱερὰν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ τηρήσωμεν τὸν ὄρκον, ὃν ἐκάστοτε ἐπαναλαμβάνομεν εἰς τὸ ἡρῶν τοῦτο. Οἱ πολιτικοὶ καὶ τὰ ἔθνη εἶναι παράγοντες ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς ἱστορίας. ἀλλ' ἡ νέα θεωρία εἶναι, ὅτι μόνον ἐκεῖνα τὰ ἄτομα, οἱ λαοὶ καὶ τὰ ἔθνη δημιουργοῦσι τὰ μεγάλα ἱστορικὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα διασώζουσι ἀκμαίαν τὴν παράδοσιν καὶ τοὺς πόθους τοὺς ἐθνικοὺς ἀκοιμήτους ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν, ἐφ' ὅσον ὁ ἐθνισμὸς ἀποτελεῖ εἰς αὐτοὺς βίωσιν. Εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἡ Ἀθηναϊκὴ πολιτεία μετὰ σκληροῦς ἀτυχεῖς ἀγῶνας πρὸς κατάληψιν τῆς «θείας Σαλαμίνας» εἶχεν ἀπαγορεύσει νὰ γίνηται λόγος περὶ αὐτῆς, τόσον αὐστηρῶς, ὥστε ὁ τολμητῆς ἐτιμωρεῖτο διὰ

θανάτου! Ὁ Σόλων δὲν συνεμορφώθη πρὸς τὸν νόμον τοῦτον. Ἐπειὶ φορέσας πῖλον, δηλ. προσποιηθεὶς τὸν παράφρονα, παρουσιάσθη εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἀπήγγειλεν ποίημα τόσον ἐνθουσιῶδες, ὥστε ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ ὄπλισε τοὺς πολίτας, οἵτινες ὀρμήσαντες ὡς ἐν σῶμα ἐκυρίευσαν τὴν Σαλαμίνα καὶ ἀπέσπασαν ἀπὸ τῶν Μεγαρέων. Ἐναφέρω τοὺς τελευταίους στίχους τοῦ σπουδαίου τούτου θουρίου: «Ἴωμεν εἰς Σαλαμίνα μαχησόμενοι περὶ νήσου ἡμερτῆς, χαλεπὸν τ' αἶσχος ἀπώσάμενοι» (1).

Ὁ ἐν Ἰωαννίνοις πρόεδρος τῆς «Ἐπιτροπῆς Βορειοηπειρωτῶν» ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας, ἀκούσας τὰ ἀνωτέρω, ἄπερ καὶ ἐξέδωκε, καὶ ἄλλα παρὰ τῆς ΚΕΒΑ περὶ τῶν σχεδίων μας ἀπηύθυνέ μοι τὴν ἐξῆς ἐπιστολὴν:

Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 29 Νοεμβρίου 1947.

Σεβασμιώτατε,

Πλήρης ἐνθουσιασμοῦ, διότι ὑμεῖς, τοῦ ὁποίου ἡ διάνοια καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἀνωτερότης ἐδέχθη νὰ καθοδηγήσῃ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ Σωὺν Ἰωαννίνων καὶ Ἀργυροκάστρου ὅλους ἡμᾶς διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ προβλεπόμενου μας, ἐκφράζω τὴν αἰώνιον εὐγνωμοσύνην τῆς γεροντικῆς μου ψυχῆς πρὸς ὑμᾶς (sic).

Τῆς ὑμετέρας Σεβασμιότητος πειθίμιον τέκνον **Χ. Βάρφης**.

Ἡ Ἠπειρος ἐν κινδύνῳ! Συναγερμὸς Ἠπειρωτῶν.

Ἀπὸ τοῦ θέρους τοῦ 1947 οἱ ἀντάρται ὀρμώμενοι ἐξ Ἀλβανίας εἶχον εἰσβάλλει διὰ τῶν Μεσογεφύρων εἰς Ἠπειρον καὶ κατέλαβον τὴν γέφυραν Μπουραζάνι. Συγκίνησις μεγάλη ἐν Ἀθήναις. Ὅλοι ἀναμένομεν, ὅτι θὰ ἐπροχώρουν πρὸς τὸ Καλπάκι. ἄλλ' ὁ στρατὸς κατώρθωσε νὰ τοὺς ἀναγκάσῃ νὰ σκορπισθῶσι δεξιὰ καὶ ἀριστερά, πρὸς τὸ Ζαγόρι καὶ τὸν Κασιδιάρη. Ἄλλ' ὁ κίνδυνος οὐδόλως ἐξέλιπεν, ἐφ' ὅσον ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα ὄρη ἐπλεύρισαν τὸ Πωγῶνι ἀφ' ἑνὸς καὶ τὸ λεκανοπέδιον τοῦ Καλαμᾶ ἀφ' ἑτέρου. Ἡ «Ἀνωτάτη Ἐπιτροπὴ ἀγώνων Ἠπείρου» ἐκάλεσε εἰς γενικὴν συνέλευσιν τοὺς Ἠπειρώτας ἐν Ζαπτεῖῳ καὶ οἱ πρόεδροι τῶν σωματείων, οἱ βουλευταὶ καὶ στρατηγοὶ ἀπεφάσισαν τὴν ἰδίαις αὐτῶν δαπάναις συγκρότησιν «Ἠπειρωτικῆς Ταξιαρχίας» καὶ ἐζητήσαμεν μόνον τὰ ὄπλα ἀπὸ τὴν κυβέρνη-

1. Ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ «Βορείῳ Ἠπείρῳ» 29-11-47.

σιν, παρουσιάσθημεν καὶ εἰς τὸν Βασιλέα. δὲν μᾶς ἐδόθησαν καὶ ἐγκατελείφθη ἐν τοῖς σπαργάνοις ἢ Ἡπειρ. Ταξιαρχία. Ἄλλ' οἱ Ἡπειρωταὶ ἠγωνίων προβλέποντες ἄμεσον κίνδυνον. Δέκα ἡμέρας πρὸ τῆς κατὰ τῆς Κονίτισης ἐπιθέσεως ἀπέστειλαν μακρὸν τηλεγράφημα πρὸς ὅλας τὰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας καὶ πρὸς τοὺς βουλευτὰς Ἡπείρου καὶ ταύτην τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς «Ἐπιτροπῆς», ποιούμενοι θερμὴν ἐκκλήσιν πρὸς σωτηρίαν τῆς κινδυνευούσης χώρας.

Ἰωάννινα τῇ 21ῃ Δεκεμβρίου 1947.

Πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Κορυτσᾶς κ. κ. Εὐλόγιον.

Ἀναφερόμενοι εἰς τὸ ἐσώκλειστον ἀντίγραφον τηλεγραφήματός μας πρὸς τοὺς αὐτόθι ἀρμοδίους καὶ κατόπιν σχετικῆς ἀποφάσεως ληφθεῖσης ὁμοφώνως παρακαλοῦμεν, ὅπως συμφώνως πρὸς ληφθεῖσαν ἀπόφασίν σας καὶ πρωτόκυλλον τιμῆς ὑπογραφῆν παρ' Ὑμῶν ἔλθῃτε τάχιστα ἐνταῦθα πρὸς λήψιν ἀποφάσεως ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς κινδυνευούσης ἰδιαιτέρας μας Πατρίδος.

Ἡ Ἐπιτροπή: Κ. Γκολέτσης πρόεδρος δημοτικοῦ Συμβουλίου, Εὐάγ. Φακατσέλης, Θ. Βούρης, Εὐθ. Τζάλλας, Βασ. Σιόμπολας.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΔΗΜΟΣ ΙΩΑΝΝΙΤΩΝ

Ἀριθ. πρωτ. 7180 Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 21 Δεβρίου 1947.

Κυρίου Προέδρου Κυβερνήσεως, Ἀντιπροέδρου Κυβερνήσεως, Ὑπουργοῦ Στρατιωτικῶν, Δημοσίας Τάξεως, Ἀμερικανικᾶς καὶ Ἀγγλικᾶς Ἀποστολάς, ἀρχηγοῦς κομμάτων Ζέρβαν, Παπανδρέου, Γονατᾶν, Κανελλόπουλον, Ἀλεξανδροῦν, Μαρχεζίνην, Βουλευτὰς Ἡπείρου Καλκάνην, Καζαντζῆν, Τζωρτζόπουλον, Δερδεμέζην, Ἀθανασίου, Μάρδαν, Κωνσταντινίδην, Ἀναγνώστου, Εὐθ. Καζαντζῆν, Ρίζον, Οἰκονομίδην, Φωτόπουλον, Γαρουφαλιᾶν, Βαλλῖνον. Ἀ θ ἦ ν α ς,

Ἐπιτροπή προέδρων Συλλόγων, Ἐπιμελητηρίων, Σωματείων ἐργατῶν, Ἀναπήρων καὶ θυμάτων πολέμου, Ἀγροτικῶν ἐνώσεων Συνεταιρισμῶν καὶ Ἀνταρτοπλήκτων ἐπαρχιῶν, συνελθόντες εἰς τὸ Δημαρχεῖον ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ

Δημάρχου και λαβόντες γνώσιν τῶν ἀνακοινώσεων τῆς ἐπανελθούσης ἐξ Ἀθηνῶν Ἐπιτροπῆς, κατόπιν μακρᾶς και ἐμπεριστατωμένης συζητήσεως καθ' ἣν διεπιστώθη παρὰ πάντων ἡ αὐτόχρομα τραγική, και ἐπικίνδυνος κατάστασις ἀπὸ ἀπόψεως ἀσφαλείας και δράματος ἀνταρτοπλήκτων ἐπαρχιῶν Ἡπείρου, ἀπεφάσισεν ὁμοφώνως τὰ ἐξῆς :

1) Κρούει τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου διὰ τὴν δημιουργηθεῖσαν ἐν Ἡπειρῷ κατάστασιν ἐκ τῆς πυρπολήσεως τῶν χωριῶν, τῆς ἐξοστρώσεως τῶν κατοίκων, τῆς καταστροφῆς και ἐρημώσεως πάσης τῆς ὑπαίθρου χώρας, ἐκ τοῦ καθ' ἡμέραν ἐπιτεινομένου κινδύνου τῆς ἀνταρσίας, τεινούσης νὰ λάβῃ ὀλεθρίας διαστάσεις δι' ὑπόστασιν Ἡπείρου ἀποτελούσης προμαχῶνα τῆς Ἑλλάδος. 2) Ὑψώνει φωνὴν ἀπογνώσεως και ἀξιοῖ ἄμεσον ἀποστολὴν σοβαρῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων πρὸς ἀπόκρουσιν σοβαροῦ ἐπικρεμαμένου κινδύνου. 3) Παρακαλεῖ Συμμαχικὰς στρατιωτικὰς ἀποστολάς ἐκδηλώσουν κατανόησιν ἡπειρωτικοῦ δράματος και Ἑλλάδος, ἐνισχύουσαι Κυβέρνησιν πρὸς ἀποτελεσματικὴν καταστολὴν ἀνταρσίας. 4) Βεβαιώνει, ὅτι ἡ Ἡπειρος ἡ ὁποία οὐδέποτε ὑστέρησεν εἰς ἐθνικοὺς ἀγῶνας, θὰ ἐξακουθῆσῃ και πάλιν πρωτοπόρος εἰς τὴν καταστολὴν τῆς ἀνταρσίας.

Δήμαρχος Βλαχλείδης.

Πρόεδροι Συλλόγων : Δικηγορικοῦ Σιόμπολας, Λάμπας Συμβολαιογράφων, Γκατσῆς Ὀδοντιατρικοῦ, Ζάγκλης Ἐμπορικοῦ Ἐπιμελητηρίου, Γκολέτσης Ἐπαγγελματικοῦ Ἐπιμελητηρίου, Παλώδιος Ἐμπορικοῦ Συλλόγου, Θούρης Ἐργατικοῦ Κέντρου, Βάρδας... Βορειοηπειρωτικοῦ Συλλόγου Βάρφης, Σουλίου Ντάσιος, Ζαγορισίων Λιούμας, Πωγωνησίων Οἰκονόμου, Κονίτσης Κίττας, Μετσόβου Παπαζήσης, Ἀναπήρων 1912—22, Τσοφόπουλος, Ἀναπήρων 140—41 Στάμιος, Θυμάτων πολέμου Παλώδιος, Παλαιῶν Πολεμιστῶν Σιομπότης, Ἐνώσεως Γεωργικῶν συνεταιρισμῶν Κώτσης, Συλλόγου Δημοσίων ὑπαλλων Πανταζῆς, Διευθύνται ἐφημερίδων Λ. Πανίδης, Εὐάγ. Φακατσέλης, και Εὐθύμιος Τζάλλας.

Πρὶν ἢ συνέλθωμεν νὰ λάβωμεν ἀποφάσεις ἐπὶ τῆς ἐκρούθμου ταύτης και τραγικῆς ἐν Ἡπειρῷ καταστάσεως ὁ φιλόπατρις διευθυντῆς τῆς « Ἀκροπόλεως » ἔγραψε τὴν 12-12-47 τὸ ἐξῆς φλογερὸν ἄρθρον ὑπὸ τὸν τίτλον « Ἡ Ἡπειρος » :

«Κοιμώμεθα. Ἄλλὰ ὁ ὑπουλος ἐχθρός, ὁ ὁποῖος ἀγρυπνεῖ, ἔτοιμάζεται νὰ μᾶς πάρη τὴν Ἑπειρον!

Εἶναι βέβαιον, ὅτι ἡ Ἑπειρος κινδυνεύει νὰ χαθῆ, ὁ ἐχθρὸς θὰ κατέβη ἕως τὸν Ἀμβρακικὸν καὶ θὰ εἰσχωρήσῃ βαθειὰ μέσα εἰς τὸν κορμὸν τῆς Ἑλλάδος, διότι βαθειὰ εἰς τὸν κορμὸν τῆς Ἑλλάδος εἰσδύει ἡ ὄροσειρὰ τῆς Πίνδου. δὲν ἤμπορεῖ δὲ νὰ κρατήσῃ τὴν Πίνδον παρὰ μόνον ὁποῖος κατέχει τὴν Ἑπειρον.

Ἦδη ἡ Ἑπειρος ἔχει ἐρημωθῆ. Ἡ ὑπαιθρος ἐκάη. Τὸ καλύβι, πού ἐκτίσθη μὲ τόσους μόχθους τῆς ξηνητιάς, δὲν ὑπάρχει πλέον. Καὶ δὲν ἔχει κανένα μέσον ὁ δυστυχησμένος Ἑπειρώτης χωρικὸς νὰ τὸ ξαναφτιάσῃ.

Τὰ Ἰωάννινα εἶναι μελαγχολικὴ προσφυγόπολις. Τριάντα χιλιάδες χωρικοὶ ἔχουν συρρεῖσαι ἀπὸ τὴν ρημαγμένην ὑπαιθρον. Καὶ ἄλλοι πέντε ἕξ χιλιάδες ἀπὸ τὴν θρυλικὴν καὶ αἱματοβαμμένην Βόρειον Ἑπειρον, ὅπου ὠρθώθη ἡ δόξα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐσώθη ἡ τιμὴ τῶν ἐθνῶν. Ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν μεγάλων, εὐεργετημένων ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος, τοὺς ἐδιώξεν ὁ βάρβαρος δυνάστης Ἐμβερ Χότζα!

Ἡ σλαβοανταρσία ἔφθασε μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε σήμερον νὰ εἶναι πιθανόν, ὅτι θὰ μᾶς ἀποσπάσῃ τὴν Ἑπειρον!

Εἶναι λοιπὸν τόσον πολλὰ τὰ ἀνταρτικὰ στρατεύματα; Καὶ εἶναι τόσον γενναῖοι οἱ συμμορίται;

Οὔτε τὸ ἓν, οὔτε τὸ ἄλλο. Ἀλλὰ ἡμεῖς τοὺς πολεμοῦμεν μὲ τὰ πλέον ἀπρόσφορα μέσα καὶ μὲ τὴν πλέον ἀκατάλληλον τακτικὴν διὰ τὴν ἐξόντωσιν τῆς ἀνταρσίας.

Σὲ κάποιαν μάχην πρὸς συμμορίτας παρεδόθη ὁ κομμουνιστῆς Σολῆς, ἐπιτελάρχης ἑνὸς ἀπὸ τὰ δρωῖντα κατὰ τῆς Ἑπείρου ἕξ ἀνταρτικὰ τάγματα. Ἦτο σημαίων κομμουνιστῆς καὶ συμμορίτης. Ἐκπαιδευθεὶς εἰς τὸ Μπουλκες, ἱκανός, δεδοκιμασμένος. Φαίνεται ὅμως, ὅτι τὸ φῶς τῆς γνώσεως τὸν εἶχε φωτίσει. Καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ἄτιμον ἀγῶνα.

Ὁ Σολῆς ἀνέπτυξεν ὅλο τὸ σχέδιον, τὸ ὁποῖον ἠτοιμάζοντο νὰ ἐκτελέσουν μετὰ 2 ἡμέρας τὰ ἕξ τάγματα. Εἶπεν, ὅτι ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῶν ἦτο τὸ Δελβινάκι, ἐνῶ μία ὁμάς δυναμιστῶν ἐπρόκειτο νὰ ἀνατινάξῃ τὴν γέφυραν τῶν Ἀγίων. Μεγάλη καὶ σπουδαία γέφυρα ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ Κακαβιάς— Ἀργυροκάστρου. Τέσσαρα χρόνια διήρκεσεν ἡ κατασκευὴ τῆς. Θὰ ἀνετινάσσετο λοιπόν! ἀνατινάξις δὲ φιλοτεχνουμένη ἀπὸ σλαβοαντάρτας δὲν ὁμοιάζει διόλου μὲ τὰς ἀνατινάξεις, πού ἔκαναν οἱ Ἰταλοί, οἱ Γερμανοί ἢ οἱ Σύμμαχοι. Ἡ τεχνικὴ τῶν

μπολσεβίκων ἔχει προοδεύσει πολὺ εἰς ὅ,τι εἶναι καταστροφή, ὅταν ἀνατινάσσεται ἀπὸ τοὺς ἀντάρτας μία γέφυρα. Ἡ Μεραρχία τέλος εἰδοποιήθη. Ἀποτέλεσμα :

Οἱ ἀντάρται ἐκτελοῦντες μαθηματικῶς τὸ σχέδιον, τὸ ὁποῖον εἶχε καταδοθῆ εἰς τοὺς ἰδικούς μας, ἐτίναξαν εἰς τὸν ἀέρα τὴν γέφυραν τῶν Ἀγίων, ἐμπῆκαν εἰς τὸ Δελβινάκι, ἐληλάτησαν, ἐπυρπόλησαν, ἐσκότωσαν ὅλους τοὺς Βορειοπειρώτας πρόσφυγας, πὺ ἐμεναν ἔκει. Καὶ ἐστρατολόγησαν βιαίως ὄσους νέους εὐρῆζαν. Αὐτοὺς πὺ βάζουν μπροστὰ κατὰ τὰς μάχας καὶ τοὺς δεκατίζομεν ἡμεῖς μὲ τὰ πυρὰ μας.

Εἰς τὴν παρατέρα γέφυραν ἕνας ὑπομοίραρχος Γκορτζίδης, αὐτὸς πὺ εἶχε συλλάβει τὸν περιβόητον καπετὰν Ἀντίβαν, παλληκάρι ἀπὸ τὰ λαμπρότερα τῆς Χωροφυλακῆς, ἐκράτησεν ἄμυναν μὲ μερικὸς χωροφύλακας, ὅπως καὶ μερικὰ τμήματα ΜΑΥ.

Ἡρωϊκὴν ἄμυναν. Ὁ Γκορτζίδης καὶ ἄλλος ἀπὸ τοὺς ἄνδρας τοῦ ἐφονεύθη. Ὁ ἵπουργὸς τῆς Δημοσίας Τάξεως, ἡ Κυβέρνησις, κανεῖς, δὲν ἐβγήκε νὰ εἰπῆ ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος : (πολλὰ πράγματα ζητεῖς Ἀκρόπολις, τιμᾶται ὡς ἄγνωστος ἥρωος).

— Ἦσουν γενναῖος, Γκορτζίδη. Ἡ Ἑλλὰς σ' εὐγνωμονεῖ. Ἡ Πατρίς τιμᾶ τὴν μνήμην σου μὲ ἕνα δάκρυ.

Τίποτε ! Μόνον οἱ Ἡπειρωτῆται, ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, προφέρουν μὲ ὀφειλέτην θαυμασμὸν τὸ ὄνομα τοῦ ἥρωος.

Γκορτζίδης !...

Ἡ Ἡπειρος ἔστειλεν ἐδῶ μίαν ἑξαμελῆ πρεσβείαν διὰ νὰ εἰπῆ εἰς τὸ νοθερὸν καὶ ἀσυγκίνητον κράτος : χάνεται. Οἱ Ἡπειρωτῆται ὅμως δὲν θέλουν νὰ θυσιασθοῦν. Θέλουν νὰ τοὺς δοθοῦν τὰ μέσα διὰ νὰ ἀμυνθοῦν. Διαφορετικὰ θὰ φύγουν ὅλοι εἰς μίαν πρωτοφανῆ μετανάστευσιν καὶ θὰ κατέβουν εἰς τὴν πρωτεύουσιν. Ἡ Ἡπειρος εἰς τὰς Ἀθήνας !

Ἡ Εὐβοία προχθὲς προσεφέρθη νὰ συγκροτίση καὶ νὰ συντηρήσῃ ἰδίᾳ δαπάνῃ μίαν δύναμιν ἐθνοφρουρᾶς διὰ τὴν ἄμυνάν της. Ἡ Εὐβοία εὐτυχῶς εὐπορεῖ. Ἀλλὰ ἡ Ἡπειρος δὲν ἔχει παρὰ πτωχὴν κατεστραμμένην γῆν καὶ ἐρείπια. Λέν ἡμπορεῖ νὰ ὀπλίση ἐξ ἰδίων της δυνάμεις ἀμύνης.

Ἐπάρχουν εἰς τὴν Ἑλλάδα μεγαλοπλούσιοι, βιομήχανοι, ἐφοπλισταί, ἄλλοι οἱ ὅποιοι μποροῦν νὰ διαθέσουν εὐχερῶς ὅσο χρῆμα χρειάζεται διὰ νὰ ἀγοράσωμεν ἐπὶ τέλος ἀπὸ ὅπου βροῦμεν ὄπλα, **ἀφοῦ οἱ σύμμαχοι δὲν μᾶς δίνουν.** Ἀλλὰ γνωρίζομεν, ὅτι αὐτοὶ οἱ μεγαλοπλούσιοι κληθέντες **ἀντέταξαν ἀρνήσιν.** Ἐδήλωσαν, ὅτι δὲν εἰσφέρουν διὰ νὰ ἀγορασθοῦν ὄπλα. Τὰ πλοῖά τους πλέουν μακρὰν τοῦ κινδύνου, τὰ ἐργαστᾶσια, πὺ

ἀγοράζουσι εἰς τὴν Φλωρίδα, δὲν βάλλονται ἀπὸ ὄλμους συμμορι-
τῶν, καὶ τὸ συνάλλαγμα, ποὺ προμηθεύονται μὲ παληοδραχμῆς,
τὸ φριγαδεύουσι καὶ δὲν θὰ τοὺς τὸ πάρη κανεῖς.

**Ἄρνοῦνται λοιπὸν νὰ δώσουσι χρήματα διὰ νὰ ἀγορά-
σωμεν ὄπλα.** Ἐνῶ ὑπάρχουσι ὄπλα ἔξω καὶ ἠμπορούσαμεν νὰ
ἀγοράσωμεν.

Οἱ Ἡπειρωταὶ ἐπομένως τί νὰ κάμουν; Σκέπτονται. Εἰς
τὴν Ἡπειρον ἔχει ἐνεργηθῆ πανστρατιά. Τριάντα χιλιάδες Ἡ-
πειρωταὶ—30000—ὑπηρετοῦσι σήμερον ὑπὸ τὰ ὄπλα. Ὅχι λοι-
πὸν ὄλοι, ἓνα μέρος μόνον ἀπ' αὐτοὺς, ἂν διετίθετο διὰ τὴν
Ἡπειρον, ὅπου γνωρίζει ἄριστα κάθε λίθον, θὰ ἐτσάκιζεν ὀρι-
στικῶς τὴν ἀνταρσίαν. Οἱ ἔξ Ἡπείρου στρατιῶται ἄλλωστε θὰ
ἐπολεμοῦσαν ἐκεῖ διὰ νὰ σώσουσι τὸ πατρογονικόν τοὺς σπιτι ἀπὸ
τὴν φωτιάν καὶ τὴν ἀδελφήν τοὺς ἀπὸ τὰ βρωμόχερα τοῦ ἀν-
τάρτη. Ἀλλὰ οὔτε αὐτὸ δὲν γίνεται. Ἐπομένως, σύμφωνα μὲ
τὴν προειδοποίησιν τῆς πρεσβείας τῶν Ἡπειρωτῶν, **θὰ χάσω-
μεν τὴν Ἡπειρον.**

Μὴ ἀποκοιμώμεθα. Ἔτσι δὲν ἠκούσαμεν τὴν προειδοποίη-
σιν τοῦ Σολῆ, καὶ ἀνετινάχθη ἡ γέφυρα τῶν Ἀγίων, καὶ αἵ-
ματοκυλίσθη τὸ Δελβινάκι.

Ἀκούσετε τὴν σειρήνα. Σημαίνει εἰσβολήν».

Ἀπὸ ἐνὸς ἔτους ἀκριβῶς ἐφωνάζομεν τὰ ἀνωτέρω πρὸς τε τὸ
Γεν. Ἐπιτελεῖον καὶ τὴν Κυβέρνησιν καὶ ἐκρούομεν τὸν κώδω-
να τοῦ κινδύνου, πρὶν εἰσέτι εἰσβάλωσι εἰς Ἡπειρον αἱ ἀνταρ-
τικαὶ ὁρδαί. Ἐν Ἀλβανίᾳ τότε εἶχον σχηματισθῆ δύο, ὅπως καὶ
ἐν Ἑλλάδι, ἐθνικαὶ παρατάξεις καὶ δὲν ἦτο δύσκολον νὰ συνεν-
νοηθῶμεν. Ἐχρειάζετο ὀλίγη τόλμη, καὶ θὰ εἶχομεν βάλει τὸν
πόδα εἰς τὴν Β. Ἡπειρον, καίτοι ἀνθίσταντο οἱ Ἀγγλοὶ, ἐνῶ
ἔδιδον ἀσυδοσίαν εἰς τοὺς κομμουνιστὰς νὰ μᾶς ἐξαπολύσουσι τὸν
«τρίτον γῦρον». Ἐφρόντιζον οἱ εὐλογημένοι νὰ καταστήσουσι ἀ-
νίκανον τὸν ἐλληνικὸν στρατὸν νὰ ἐνοχλήσῃ τὸν Ἐμβερ Χότζαν
—καὶ πῶς ἄλλως, ἀφοῦ οἱ ἴδιοι τὸν εἶχαν δημιουργήσει;—(βλ.
Ζέρβαν ἐν «Ἀκροπόλει» 21-7-50, σ. 5).

Ἐνόμιζον οἱ κυβερνῶντες, ὅτι μὲ τοὺς «Ἐθνοφρουροὺς»
καὶ τὰ ἐθελοντικὰ τῶν ΜΑΥ σώματα ἐξησφάλιζον τὴν ἄμυναν
τῆς ὑπαίθρου χώρας. Ἐσπευσα τότε καὶ συνήντησα τὸν ὑπουρ-
γὸν τῶν Στρατιωτικῶν κ. Γ. Στράτον καὶ προεῖπον τὴν ἀποτυ-
χίαν. «δὲν φωνάζετε, προσέθηκα, κανένα ἐπιζῶντα Μακεδονο-
μάχον νὰ σᾶς μάθῃ πῶς γίνονται τὰ σώματα»; Μετὰ τὴν ἀπο-
τυχίαν ἠθέλησα 2—3 φορὰς νὰ τὸν ἴδω, δὲν μὲ ἐδέχθη καὶ ἡ
ἄμυνα τῆς Χώρας ἔβρινε κατὰ κρημνόν, ἕως οὗ ἐκρημνίσθη καὶ

αὐτός, ἀφοῦ δὲν παρητήθη (1). Ὅτε ἀνέλαβεν ὡς πρωθυπουργὸς ὁ κ. Γ. Παπανδρέου νύξιν μόνον ἐποιήσαμεν αὐτῷ περὶ ἐντοπισμοῦ τοῦ ἀγῶνος καὶ ἀντελήφθη ὡς ὀξυδερκῆς ἀμέσως· διὸ ἔπειτα εἰσηγεῖτο εἰς τὴν Βουλὴν τὰ ἐξῆς, ἐνῶ ἐν Ἡπείρῳ ἦτο καιρὸς ἀκόμη· διότι οἱ ἀντάρται δὲν εἶχον διαβῆ τὸν Καλαμᾶν :

Ἐπιτόπιος ἄμυνα—Μετάβασις εἰς Ἡπειρον

«Ἄλλὰ οὔτε αἱ στρατιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις, οὔτε τὰ καταδιωκτικὰ τμήματα θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιφέρουν ἀποτέλεσμα, ἂν δὲν συμπληρωθοῦν καὶ μὲ ἄλλον θεμελιῶδες μέτρον.

Ὁ κομμουνισμὸς, κύριοι συναδελφοί, ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν κατοχὴν ἀριστοῦχος εἰς τὴν πείραν τοῦ συμμοριακοῦ ἀγῶνος. Εἶναι εἰς τὴν ὑπαιθρον πανταχοῦ παρῶν καὶ τὰ πάντα γνωρίζων. Καὶ ἀπέναντι αὐτοῦ τοῦ πανταχοῦ παρόντος καὶ τὰ πάντα γνωρίζοντος, ποῖον ἡμεῖς ἐθέσαμεν ἀντιμέτωπον ; Ἐνα πανταχοῦ ἀπόντα καὶ τὰ πάντα ἀγνοοῦντα. Τὸ Κράτος. Ποῖον εἶναι τὸ Κράτος ; Ὁ στρατιώτης, ὁ χωροφύλαξ καὶ ὁ ὑπάλληλος. Καὶ οἱ τρεῖς εἶναι ἀπόντες ἢ εἶναι διαβάται ἀπὸ τὸ χωρίον. Καὶ ὑπὸ τὴν δευτέραν των ἐμφάνισιν εἶναι χειρότεροι. Διότι ἐκθέτουν τὸν ἐθνικόφρονα χωρικὸν εἰς τὰς ἀντεκδικήσεις τοῦ συμμορίτου. Ἄλλὰ τίθεται καὶ τὸ ἐρώτημα. Ἐχομεν ἄλλον ἀντίπαλον ; Ἐχομεν εὐτυχῶς, ἀλλὰ τὸν μετεβάλαμεν ἢ εἰς ὑποζύγιον τοῦ κομμουνισμοῦ ἢ εἰς πρόσφυγα. **Εἶναι τὸ χωρίον τῆς Ἑλλάδος. Μόνον τὸ χωριὸ τῆς Ἑλλάδος ὀργανούμενον στρατιωτικῶς, ὄχι ὑπὸ τύπον ἐθελοντικὸν, ἢμπορεῖ νὰ εἶναι ὁ ἀπόφασιστικὸς ἀντίπαλος τοῦ κομμουνισμοῦ.** Προτείνομεν στρατεύσιν κλάσεων εἰς τὰ χωρία. Τὸ χωριὸ θὰ στρατευθῆ. Καὶ θὰ τοῦ δώσωμεν μόνον πηλίκιον, ἄρβυλα καὶ ὄπλον καὶ στρατιωτικὸν νόμον καὶ ἐξάρτησιν ἀπὸ τὴν ἐγγυτέραν στρατιωτικὴν διοίκησιν καὶ καμμίαν ἄλλην δαπάνην. Καὶ θὰ μᾶς δώσῃ ὅλην τὴν εὐγνωμοσύνην του

1. Μὲ πόνον ψυχῆς λέγω τοῦτο· διότι ὁ κ. ναύαρχος μὲ ἐγνώριζεν, ἂν οὐχὶ ὡς Μακεδονομάχον τοῦλάχιστον ὡς ὄμηρον — ἦτο καὶ αὐτός, ὡς εἶδομεν, ἐκ τῶν μελλοθανάτων τῆς ἐν Ἀραχῶβῃ Πολιτοφυλακῆς — κατὰ δὲ Σωκράτην ὁ ἐπαγγελόμενος ἄλλους νὰ σώσῃ, πρέπει νὰ γνωρίξῃ νὰ σώσῃ πρῶτον ἑαυτὸν — Ἐγνώριζον τί ἀξίζει δι' αὐτόν, χολὸν τὸν ἕτερον πόδα, ἢ ἐβενίνη «ράβδος τῆς σωτηρίας» μου· διὸ καὶ προθύμως, ὅταν μοῦ τὴν ἐζήτησε, τὴν παρεχώρησα καὶ ἐσώθη. Ὅταν ὁμως καὶ ἐγὼ ἐζήτησα κάτι παραμικρὸν ἀπ' αὐτόν, ἐφάνη λίαν ἀδιάφορος, οὔτε δὲ διὰ τὸ γενικὸν καλὸν ἠθέλησε νὰ μὲ ἀκούσῃ. Πάντοτε, ὅσάκις ἐζήτησαν νὰ τὸν ἴδω, συνειργάζετο (τὴν καταστροφὴν) μετὰ τῶν Ἀγγλων ! Τὴν παρένθεσιν ἀνέμενεν, ἀφοῦ δὲν τοῦ ἔδιδον ὄπλα.

καὶ ὅλον τὸ πάθος του διὰ τὴν ὑπεράσπισιν καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ οἴκου του.

ΕΝΑΣ ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ : Τὰ Μ. Α. Υ. ;

Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ : Τὰ Μ. Α. Υ. ὅπου ἐχρησιμοποιήθησαν καλῶς ἀπέδωσαν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν οὔτε τὰ Μ. Α. Υ. εἶναι αὐτά, τὰ ὅποια προτείνομεν. Αὐτὴ ἡ στρατεύσις εἶναι ἡ στατικὴ ἄμυνα. Χωρὶς τὸ στρατευμένο χωρὶς ὅλα θὰ εἶναι μάταια. Διὰ τὸν ἐξοπλισμὸν τῶν χωρικῶν μέχρις ἑνὸς ἀριθμοῦ ὅπλα ὑπάρχουν εἰς τὴν ὑπαιθρον. Φθάει νὰ εὔρεθῶν καὶ νὰ διατεθῶν προπόντως. Πέραν ὅμως αὐτῶν τὰ ὑπόλοιπα πρέπει νὰ εὔρεθῶν. Καὶ ἡ ἀτυχὴς περιπέτεια τῆς τελευταίας παραγγελίας τῶν ὀπλων ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως πείθει, ὅτι μὲ ἀσημάντους δαπάνας εἶναι δυνατόν νὰ εὔρεθῶν οἱ καλύτεροι τύποι τῶν ὀπλων. Ἐὰν δὲν διασφαλισθῶν τὰ ὅπλα αὐτὰ εἶναι θέμα παραιτήσεως τῆς Κυβερνήσεως. Καὶ εἶμαι βέβαιος, ὅτι ἐνώπιον τοιαύτης ἀποφασιστικῆς στάσεως τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ἐξησφαλίζετο. Αὐτὸ εἶναι τὸ σχέδιον τῆς νίκης. Ὁ στρατὸς ἐκκαθαρίζων τὰς περιοχὰς θὰ προχωρῇ πρὸς τὰ σύνορα. Ὅπισθὲν του θὰ ἐγγυῶνται τὴν ἀσφάλειαν συνεργαζόμενοι αἱ δυνάμεις τῆς χωροφυλακῆς, τῶν καταδιωκτικῶν ἀποσπασμάτων καὶ τοῦ στρατευμένου χωρίου». (Βλ. «Ἔθνος» 25-5-48).

Ἀκριβῶς ἀπεφασίσαμεν καὶ ἡμεῖς νὰ ἐφαρμόσωμεν ταῦτα ἐν Ἠλείῳ, μὲ τὴν διαφορὰν, ὅτι ἀνελάμβανεν ἡ «Ἐπιτροπὴ» καὶ τὴν διατροφὴν τῆς οἰκογενείας τῶν ἐπιστράτων. Ὄθεν ἐγκαίρως ἐσπεύσαμεν νὰ ἐμφανισθῶμεν εἰς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα καὶ ἐζητήσαμεν τὴν ὑψηλὴν μεσολάβησίν του διὰ τὴν συγκρότησιν «ἐθελοντικῆς ἠπειρωτικῆς Ταξιαρχίας», ὡς ἐγραφε καὶ ἡ Ἐστία 30-7-40 : «Κατόπιν ἐντολῆς Πανηπειρωτικοῦ Συνεδρίου, τοῦ πραγματοποιηθέντος τὴν προπαραελθούσαν Κυριακὴν, παρουσιάσθη ἐνώπιον τοῦ Βασιλέως ἐπιτροπὴ, ἀποτελουμένη ἐκ τῶν Μητροπολιτῶν Κορυτσᾶς καὶ Ἄρτης, τῶν βουλευτῶν κ. Γ. Ν. Δρόσου καὶ Εὐρ. Καζαντζῆ, τοῦ Δημάρχου Ἰωαννιτῶν κ. Βλαχλείδου καὶ τοῦ Γεν. Γραμματέως τῆς Ἐπιτροπῆς κ. Θ. Πάσχου. Ἡ Ἐπιτροπὴ ἀνέπτυξε πρὸς τὸν Βασιλέα τὰς ἀνάγκας τῆς Ἠλείου καὶ ἐτόνισεν ἰδιαιτέρως, ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ συγκρότησις μιᾶς καὶ πλέον ἐθελοντικῆς Ταξιαρχίας ἐμπειροπολέμων νέων, οἱ ὅποιοι πλαισιούμενοι ἀπὸ ἀξιωματικούς θὰ ἠδύναντο νὰ βοηθήσουν ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν ἄμυναν τῆς πολυπαθοῦς αὐτῆς περιοχῆς». Εἶχομεν καὶ τὸν ψηφισθέντα νόμον, ὅστις ἐφηρμόζετο ἐν Εὐβοίᾳ, ἀλλὰ διὰ τὰ ΜΑΥ. Ἐν τῇ πανηπειρωτικῇ τοῦ Ζαπείου συνελεύσει, ὅπου ἀνέ-

πτυχα τὸ θέμα τοῦτο, παρευρίσκειτο καὶ ὁ σεβ. συνάδελφος, ὁ μητροπολίτης Ἀργυροκάστρου κ. Παντελεήμων, ὅστις ἐν τέλει λαβὼν τὸν λόγον εἶπε περίπου τὰ ἑξῆς: «Εἶμαι σύμφωνος μὲ τὰς ἀπόψεις τοῦ σεβ. ἀγίου Κορυτσᾶς καὶ προτείνω αὐτὸν νὰ παρακαλέσωμεν ν' ἀναλάβῃ τὴν ὀργάνωσιν. Ἦμην μαθητῆς, ὅταν τῷ 1908 ἦλθεν εἰς Κορυτσᾶν καὶ ἀναδιοργάνωσεν ὅλην τὴν ἐπαρχίαν. . . » Εἶχον πράγματι ἀναλάβει τότε τὸν ἐντοπισμὸν τοῦ Μακεδ. ἀγῶνος, διότι ἀπὸ τοῦ 1907 ὡς γνωστόν αἱ Μεγ. Δυνάμεις ἐξαναγκασθεῖσαι ὑπὸ τῶν διηνεκῶν διαμαρτυριῶν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης εἶχον ἀπαγορεύσει αὐστηρῶς τὴν ἐντεῦθεν ἀποστολὴν σωμάτων, καὶ δὴ ἀξιωματικῶν, καὶ ἡ ἀμυνα παρελύετο. Τότε ἐγὼ ἐκλέξας περὶ τὰς δύο δεκάδας ὀπλαρχηγῶν Μακεδόνων ἀπέστειλα αὐτοὺς δι' ἰδιωτικῶν ἐράνων, καὶ οὕτω μὲ ἄνδρας ἐγχωρίους, οἵτινες τὴν μὲν ἡμέραν εἰργάζοντο τὴν δὲ νύκτα ἐπολέμουν, διετηρήσαμεν τὸν ἀγῶνα μέχρι τοῦ 1912. Εἰς τὴν ἐπαρχίαν Κορυτσᾶς ἐστείλαμεν τρεῖς γενναίους ὀπλαρχηγούς, τὸν Σοῦλον, Νταϊλάκην καὶ Σιδέρην (1).

Ἐν μέσῳ ἀκρατίτου ἐνθουσιασμοῦ ἐγένετο παμψηφεὶ δεκτὴ ἡ πρότασις τοῦ ἀγίου Ἀργυροκάστρου καὶ ὠρίσθη ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν Ἡπειρωτῶν στρατηγῶν Βασ. Μελά, Ναπ. Ζέρβα, Λ. Μπότσαρη, Β. Κρυστάλλη—ἦσαν καὶ τινες ἐκ τῶν προέδρων σωματείων—ἧτις ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ μητρ. Κορυτσᾶς θὰ παρουσιάζετο πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ν' ἀναπτύξῃ τὸ πρόγραμμα καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν ἔγκρισιν, μετ' ὃ μετὰ τοῦ ἀγίου Ἀργυροκάστρου, τῶν βουλευτῶν καὶ τινων ἄλλων θὰ μετέβαινεν εἰς Ἡπειρον διὰ τὰ περαιτέρω. Ἡ κινητήριος δύναμις διὰ τὸ ταξίδιον ὡς συνήθως ἦτο ὁ γεν. γραμματεὺς τῆς Ἐπιτροπῆς κ. Θεοδ. Πάσχος. Τὴν ἐπομένην σύσσωμος ὁ τύπος ἐπεκρότησε τὰς ληφθεῖσας ἀποφάσεις καὶ ἐξῆρε τὴν μεγάλην πατριωτικὴν χειρονομίαν τῶν Ἡπειρωτῶν, οἵτινες—πρᾶγμα σπανιώτατον—εὐρέθησαν ἠνωμένοι καὶ ἀνέλαβον δι' ἰδίων δαπανῶν τὴν συντήρησιν τῶν ἐνόπλων σωμάτων πρὸς σωτηρίαν τῆς κινδυνευούσης πατρίδος. Ἡ 13 Δεκεμβρίου ἦτο ἡμέρα συναγεροῦ πανελληνίου ὑπὲρ τῆς Ἡπείρου καὶ ἕνας παλμὸς ἱερός ὤθει πάντας νὰ σπεύσουν πρὸς σωτηρίαν αὐτῆς. Αἱ ἀποφάσεις ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸν τύπον ὁμοιομόρφως ὡς ἑξῆς:

«Ἡ Ἀνωτάτη Συντονιστικὴ Ἐπιτροπὴ Ἐθνικῶν Ἀγῶνων Ἡπείρου ἀναλαβοῦσα τὸν ἀγῶνα κατόπιν τῆς πραγματο-

2. Βλ. περὶ τούτου τὸ «Κράτος τῆς Ἀληθείας» σ. 60—63.

ποιηθείσης τὴν 9)12)47 Πανηπειρωτικῆς συσκέψεως Ἱεραρχῶν, Ὑπουργῶν, Στρατηγῶν, Βουλευτῶν, τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεῖ προεδρείων Ἡπειρωτικῶν ὀργανώσεων καὶ τῆς ἀφιχθείσης ἐξ Ἡπείρου ἑξαμελοῦς Πρεσβείας, ἣτις ἐξέθεσεν λεπτομερῶς τὴν πραγματικὴν κρίσιμον κατάστασιν τῆς Ἡπείρου, ἀνακοινοῖ, ὅτι κατὰ τὴν σύσκεψιν ἀνεγνωρίσθη παρ' ἀπάντων τὸ ἄκρως σοβαρὸν τῆς ὅλης ἐν Ἡπείρῳ καταστάσεως. Εἰς τοιοῦτον δὲ σημεῖον συγκεκνημένοι οἱ Σεβασμιώτατοι Μητροπολίται Κορυτσαῖς Εὐλόγιος καὶ Ἀργυροκάστρου Παντελεήμων προσέφερον τὰς ἀρχιερατικὰς τῶν στολᾶς ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος.

Τὴν ἱστορικὴν καὶ μεγάλην αὐτὴν πατριωτικὴν χειρονομίαν τῶν Μητροπολιτῶν τῆς Ἡπείρου ἠκολούθησαν μὲ χρηματικὰς συνεισφορὰς καὶ οἱ κ.κ. Ν. Ζέρβας, Γ. Μελάς, στρατηγὸς Δ. Μπότσαρης, Β. Οὐτόπουλος, Θ. Πάσχος, Γ. Μέντζος, Χ. Κιτσόπουλος, Τζήμας, Τούμπουρας, Γ. Τζωρτζόπουλος, Σ. Παπασταύρου, Γαρουφαλιᾶς, Π. Σύρμος καὶ Σ. Καζαντζῆς.

Ἀκολούθως ἐξελέγη Ἐπιτροπὴ, ἣτις ἀπετελέσθη ἐκ τοῦ Προέδρου τῆς Ἀνωτάτης Συντονιστικῆς Ἐπιτροπῆς Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Κορυτσαῖς Εὐλόγιου, τοῦ Σεβασμιωτάτου Ἀργυροκάστρου Παντελεήμονος, τοῦ ὑπουργοῦ κ. Γ. Μελά, τοῦ στρατηγοῦ Ν. Ζέρβα, τοῦ στρατηγοῦ Δ. Μπότσαρη, τοῦ στρατηγοῦ Β. Κρυστάλλη, τοῦ Γεν. Γραμματέως τῆς Ἐπιτροπῆς Θ. Πάσχου, τοῦ πρώην ὑφυπουργοῦ κ. Χ. Παπασταύρου, τοῦ κ. Τουμπούρου, τοῦ κ. Τσάκου, τοῦ κ. Γ. Μέντζου, τῆς ἀφιχθείσης ἑξαμελοῦς Πρεσβείας ἐξ Ἡπείρου καὶ ἀπάντων τῶν Βουλευτῶν ὡς καὶ τινῶν Προέδρων Ἡπειρωτικῶν ὀργανώσεων κλπ.

Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐξουσιοδοτήθη νὰ ἐνεργήσῃ παρὰ τῇ Κυβερνήσει καὶ τοῖς ἀρμοδίοις ὑπουργοῖς διὰ τὴν ἄμεσον ἐμπέδωσιν τῆς τάξεως καὶ ἀπελευθέρωσιν ὑποδουλωθειῶν ὑπὸ τῶν συμμοριτῶν διαφόρων περιφερειῶν, ἐπίσης δὲ καὶ διὰ τὴν ἄμεσον περίθαλψιν τῶν συμμοριοπλήκτων. Ὁμοίως ἡ Ἐπιτροπὴ ἐξουσιοδοτήθη, ὅπως σύσσωμος μεταβῆ εἰς Ἡπειρον, ἵνα μελετήσῃ ἐκεῖ τὴν ὅλην κατάστασιν διὰ νὰ ληφθῶσιν οὕτω ἐσπευσμένως τὰ ἀναγκαζοῦντα μέτρα πρὸς προάσπισιν τοῦ πατρίου ἑδάφους.

Ὁλόκληρος ὁ πληθυσμὸς τῶν ἐν Ἀθήναις, Πειραιεῖ καὶ περιχώροις ἐγκατεστημένων Ἡπειρωτῶν εὐρίσκεται ἐν συναγερωῶ ἀναμένων τὸ σύνθημα, ἵνα κατέλθῃ σύσσωμος διὰ τὴν προάσπισιν τῆς φιλτάτης ἰδιαιτέρας του πατρίδος.

Ὡς γνωστὸν ἡ ἀνωτέρω Ἐπιτροπὴ ἐπεσκέφθη σύσσωμος

τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως παρισταμένου καὶ τοῦ ἀντιπροέδρου τῆς Κυβερνήσεως κ. Κ. Τσαλδάρη, οἵτινες ἀναγνώρισαντες τὸν ἄμεσον κίνδυνον, ὃν διατρέχει ἡ Ἑπείρος, ὑπεσχέθησαν, ὅτι θὰ δώσουν τὴν αἰτηθεῖσαν λύσιν ἐντὸς τῆς ἐπομένης.

Ἡ Ἐπιτροπὴ συνεργομένη αὔριον Σάββατον εἰς μίαν τῶν αἰθουσῶν τῆς Βουλῆς θὰ συζητήσῃ καὶ θὰ λάβῃ τὰς ἐνδεικνυόμενας ἀποφάσεις». (Νέα 13-12-47).

Ταῦτα ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς «Ἀνωτάτης συντονιστικῆς Ἐπιτροπῆς» τῆς 16-12-47 σελ. 47-50⁽¹⁾, ἐσχολίασαν δὲ λίαν εὐμενῶς πᾶσαι αἱ ἐφημερίδες. «Ἡ ἡπειρωτικὴ πρεσβεία κινεῖται ἀπὸ ἡμερῶν πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις, γράφουν τὰ Νέα, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἐνίσχυσιν καὶ συντονισμόν τοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν ἀνταρτῶν εἰς τὴν Ἑπείρον. Εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι αἱ προσπάθειαι τῆς θὰ στεφθοῦν ὑπὸ ἐπιτυχίας καὶ αἱ ἐκκλήσεις τῆς θὰ εὗρουν βαθεῖαν ἀπήχησιν εἰς τὴν ψυχὴν ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Ἐκαμαν τόσα κατὰ καιροῦς οἱ Ἑπειῶται διὰ τὴν προάσπισιν τοῦ πατρίου ἐδάφους, ὥστε νὰ δικαιῶνται νὰ ὑπολογίζουσιν ἐπὶ τῆς ἐνεργοῦ καὶ ἐνθουσιώδους συμπαραστάσεως ὅλων τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰς σημερινὰς δυσκόλους στιγμὰς πού διέρχεται ἡ πολυπαθὴς των Πατρίς». Ἡ δὲ «Ἐστία» αὐθιμερὸν ἐδημοσίευσεν τὸ ἐξῆς σχόλιον :

«Θετικὰ μὲ πλήρη ἐπίγνωσιν τῆς σοβαρότητος τῆς καταστάσεως, ἀλλὰ καὶ μὲ πραγματικὴν ἀποτελεσματικότητα οἱ Ἑπειῶται διεξάγουσιν τὸν ἀγῶνά των διὰ νὰ ἐξυπνήσουν τὸ Κράτος ἀπὸ τὸν λήθαργόν του καὶ νὰ τὸ ἐξαναγκάσουν νὰ λάβῃ τὰ ἐνδεικνυόμενα μέτρα διὰ νὰ προστατευθῇ ἢ τόσον σημαντικὴ αὐτὴ διὰ τὸ ἐθνικὸν σύνολον ἐπαρχία ἀπὸ τὸν ἀπειλοῦντα αὐτὴν σοβαρὸν κίνδυνον.

Τρία εἶναι τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς προσπαθείας των αὐτῆς : πρῶτον ἡ ἀπόλυτος ἐνότης. Ἐλησμόνησαν ὅλας τὰς διαφοράς, αἱ ὁποῖαι ἤμπορεῖ νὰ ἐχώριζαν τοὺς Ἑπειῶτας κατὰ τὸ παρελθόν, καὶ ἐνεργοῦν ὅλοι ἀπὸ κοινοῦ ἐπὶ τῇ βάσει ἐνὸς συγκεκρωμένου προγράμματος καὶ χωρὶς δισταγμούς. Δεύτερον τὸ γεγονός, ὅτι γνωρίζουσιν νὰ ζητοῦν ἀπὸ τὸ Κράτος πράγματα

1. Παρατήρησα μετὰ λύπης, ὅτι ὁ γραμματεὺς κ. Πάσχος λίαν περιληπτικῶς ἐκθέτει τὰ πράγματα ἐνταῦθα, καὶ μόνον τὰ ἰδικά του συνήθιζε νὰ περιγράφῃ κατὰ πλάτος. Ἔνεκα τῆς σπουδῆς δὲν ἀνεγνώσθησαν τὰ ἐν σχεδίᾳ πρακτικὰ διὰ νὰ συμπληρωθῶσιν.

σαφῆ, συγκεκριμένα καὶ ὄχι ἀδύνατα. Τρίτον, ὅτι εἶναι οἱ ἴδιοι πρόθυμοι νὰ ἀναλάβουν καὶ νὰ συμμερισθοῦν ὅλας τὰς θυσίας τὰς ὁποίας θὰ χρειασθῆ ἡ ἀποφασιστικὴ προσπάθεια διὰ τὴν προσπάθειαν τῆς ἀπειλουμένης ἰδιαιτέρας Πατρίδος των.

Αὐτὸς ὁ τρόπος τῆς ἐνεργείας ἐπιβάλλει πραγματικὸν σεβασμὸν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι ἄλλωστε δὲν ἔπαυσαν ποτὲ νὰ ἀποβλέπουν μὲ ἐντελῶς ἰδιαιτέραν στοργὴν πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς Ἡπείρου, πού ἀπηλευθερώθη ἀπὸ τὸν ξενικὸν ζυγόν. Καθιστᾷ ὁμως καὶ διὰ τὴν Κυβέρνησιν ἀκόμη ἐπιτακτικώτερον τὸ καθῆκον, ὅπως χωρὶς δισταγμοὺς καὶ καθυστερήσεις πραγματοποιήσῃ τὰ λογικὰ πράγματα, πού τοὺς ζητοῦν οἱ Ἡπειρωταί».

Ἡ ἀξία τῶν ἀτάκτων ἐνόπλων σωμάτων κατὰ τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα.

Ἀπὸ πάσης ἀποψεως ἐνεδεικνύετο ἡ δημιουργία ἐνόπλων σωμάτων, ἐφ' ὅσον ὁ στρατὸς λόγῳ τῆς ὀλιγότητος αὐτοῦ καὶ τοῦ μήκους τοῦ μετώπου (200 χιλιομ.) ἔχων δὲ καὶ τὸ ἐσωτερικὸν μέτωπον δὲν ἐπῆρκει — μία Μεραρχία καὶ μόνη — ἀλλ' ὑπάρχει καὶ τὸ γνωστὸν ἀξίωμα, ὅτι ὁ ἐχθρὸς καταπολεμεῖται μὲ τὰ ἴδια ὄπλα (ὅταν δὲν ἔχωμεν ἀνώτερα). Οἱ ἀντάρται ὡς τοιοῦτοι ἐνίκησαν πολλάκις τὸν τακτικὸν στρατὸν καὶ μᾶς ἐβασάνισαν ἐξαιτίαν ὀλόκληρον καὶ ἀπεχώρησαν, ἀφοῦ κατέστρεψαν σχεδὸν ὅλην τὴν ὑπαιθρον χώραν, ἐκτύπησαν καὶ πολλὰς μικρὰς πόλεις, ὅπως τὴν Νάουσαν, Τρίγκαλα, Καρπενήσιον, τὰ Γρεβενὰ κ. ἄ. (1) Τοὺς Βουλγάρους κομιτατζήδες ἐν Μακεδονίᾳ δὲν ἐνίκησεν ὁ στρατός, ἀλλὰ τὰ ἀν-

1. Οἱ βαθύτεροι λόγοι ἐξηγοῦνται ὡδε: «Δυστυχῶς ἡ τότε ἡγεσία δὲν ἠθέλησέ ποτε νὰ θέσῃ ὡς ἀποκλειστικὸν σκοπὸν τῆς τῆν ἐξόντωσιν τῶν συμμοριτῶν. ἐπέμενε πρωταρχικῶς εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ στρατοῦ διὰ κανονικὸν πόλεμον, χωρὶς ν' ἀναλογίζηται, ὅτι ἐὰν ἐν τῷ μεταξύ ἐπεκράτουν οἱ συμμοριταὶ αὐτομάτως καὶ διαπαντὸς θὰ ἔπαυεν ὑφισταμένη διὰ τὴν Ἑλλάδα ἡ ἀνάγκη στρατοῦ οἰασθήποτε μορφῆς πλὴν τοῦ ἐρυθροῦ» (Ἀκρόπ. 18-7-50) καὶ ταῦτα ἐνῶ οἱ κίνδυνοι ἐπεσφρευόντε ὡς ἐκτίθενται ἐν 5-11-50. Πάνυ δὲ εὐφυνῶς ἀπήντησεν εἰς τὸν Ἄγγλον κατὰ τὴν δραματικὴν ἐκείνην συζήτησιν τοῦ ἐπιτελείου ὁ Ζέρβας, ὅτι, ὅταν θὰ ἔχωμεν τὸν στρατὸν, δὲν θὰ ὑπάρχῃ Ἑλλάς! Καὶ ὁμως ἐφημεροῦζοντο αἱ ἐπιχειρήσεις «Κόραξ» «Terminus», «Τίγρις», «Λαῖλαψ», «Ἄετὸς» κττ. μὲ τελείαν καὶ καταστροφικὴν ἀποτυχίαν, μόνον καὶ μόνον διότι διέτασεν ὁ μεγάλους στρατηγὸς Ρόλλινγξ!

νητον Μακεδόνα όπλαρχηγόν του 1878, τον ένδοξον άντιστράτηγον Κων. Σμολένσκην, Μοσχοπολίτην, τον λαμπρόν πατριώτην και παιδαγωγόν Ι. Δέλλιον, και ό ένθεος δέ πατριωτικός ζήλος των πολυταλάντων μακεδονικών ένταυθα οίκογενειών, Δραγούμη, Ζλατάνου, Ρακτιβάν κ. ά. είχαν ήδη τώ 1909 άποφέρει τους καρπούς προς όργάνωσιν άπελευθερωτικών σωμάτων έξ έντοπίων με έντοπίους άρχηγούς⁽¹⁾. Κατά τον πολυετή άγώνα, όν έρωμένως ύπεστήριξαν και οι ίθαγενείς άνεδείχθησαν και τά κατάλληλα πρόσωπα, άτινα γινώσται του έδάφους, των πραγμάτων και των προσώπων και της γλώσσης αυτών παρέσχον πολυτίμους ύπηρεσίας. Είς τά κέντρα της Μακεδονίας ό μηχανισμός ήτο άπλούστερος παρ' ό τι έφαντάζοντο έν Αθήναις, όν διεχειρίζοντο άνθρωποι όλιγότερον ειδικοί (ός έν αρχή ό Κώττας ό Βαγγέλης, ό Νταλίπης, ό Μπρούφας κ. ά.) άρκει να είχαν τον ιερόν ένθουσιασμόν⁽²⁾. Έκ του εμφανούς ήσαν οι διδάσκαλοι, οι ιερείς και άρχιερείς έτι, οι έμποροι, οι ποιμένες και ύλοτόμοι και έν πολλοίς και αυται αι δημογερονται. Τούτου ένεκα με την ανακήρυξιν του Συντάγματος και τά μέτρα των Νεοτούρκων δέν έπήλθε διαταραγή, άπεναντίας με την φαινομενικήν παροχήν έλευθερίας και ίσοπολιτείας έλάβομεν άφορμήν, πρώτος ό ταυτα γράφων, να μεταβληθώμεν εις ένναποστόλους (βλ. «Κράτος της Αληθείας σ. 58—64), έπιτηδείως διδάσκοντες εις τον λαόν να χρησιμοποιώσι τας έλευθερίας «έφ' ά δεϊ». Εϊμεθα ως Μακεδόνες ευγνώμονες προς τους ιδρυτάς της «**Πανελληνίου όργανώσεως**», του νέου Μακεδονικοϋ κέντρου, όπερ εις την έγκύκλιον της 26-9-909 έγγραφε προς τους μετασχόντας του άγώνος άρχηγούς μικρόν μετα την ανάκλησιν των άξιωματικών: «Πρό τοιαύτης άποφάσεως της προκατόχου κυβερνήσεως εύρεθέντες και έπιθυ-

1. Από του γεγονότος τούτου έκηρύχθη άμείλικτος πόλεμος έναντίον μου έν Αθήναις παρ' άξιωματικών, όν ήλεγchon έν τώ ύπομνήματι την έν Μακεδονία δράσιν των, έν οίς και ό πρό μικρού άποθανών Κ. Μαζαράκης, οίτινες και άνεκλήθησαν.

2. «Είναι άξιον πολλής προσοχής τó γεγονός, ότι οι (Μακεδόνες) Έλληνες μαχηταί, πλην της αναμφισβητήτου ήθικής ύπεροχής, άναδεικνύουσι πολεμικάς άρετάς καταπλησσούσας και έμπνεούσας τον φόβον εις τους άντιπάλους αυτών και πανηγυρικώς διαψεύδουσι τους ... ύπερ τó δέον τας των Βουλγάρων στρατιωτικάς άρετάς έξυμνήσαντας». (Αί Ιστορικά περιπέτειαι της Μακεδονίας υπό Αλμάζ, Αθήναι 1912 σ. 133. Είναι δέ ούτος ό Αλεξ. Μαζαράκης, όστις θαυμασίως ειργάσθη ως Ιωαννίδης άπό του έλληνικοϋ Προξενείου Θεσσαλονίκης έξυπηρετών τας άνάγκας του άγώνος).

μοῦντες νὰ περιορίσωμεν τὰς ἐπὶ τοῦ διὰ τόσων θυσιῶν ἀποκτηθέντος ἐδάφους ἀναποφεύκτους ἐθνικὰς ἀπωλείας...μέχρις οὗ λυσιτελέστερον διαρρυθμισθῶσι τὰ τῆς ἐθνικῆς ταύτης ὑποθέσεως ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νέων συνθηκῶν, σπεύδομεν ἀφ' ἑνός μὲν νὰ παρακαλέσωμεν τοὺς ἀρμοδίους, *ὅπως συνεχισθῇ κατὰ τὸ δυνατὸν ἡ χαραχθεῖσα ἐθνικὴ δρᾶσις* διὰ τῶν . . . (τὰ ὀνόματα τῶν νέων ἀρχηγῶν, ἅπερ δι' εὐνοήτους λόγους δὲν ἐγράφησαν) καὶ τῶν καταλληλοτέρων ἐκ τῶν ἐγγωρίων ὀργάνων, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν διατήρησιν τοῦ ἐνταῦθα κεντρικοῦ γραφείου τῆς «Πανελληνίου ὀργανώσεως». Σκοπὸς τοῦ γραφείου τούτου εἶναι ἡ ἐκπλήρωσις τῶν πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους ὑποχρεώσεων, ἡ παρακολούθησις τοῦ ἀγῶνος καὶ ἡ ἐξάσκησις πάσης ἐπιρροῆς, ἡ τήρησις συνοχῆς μετὰ τοῦ ὑποδούλου πληθυσμοῦ, ἡ ἔμπνευσις εἰς αὐτὸν τῆς ἰδέας τῆς μὴ ἐγκαταλείψεώς του μέχρι δραστηριωτέρας ἐνεργείας καὶ ἡ τήρησις ἐστραμμένης τῆς προσοχῆς αὐτοῦ πρὸς τὸ ἐλεύθερον κράτος». Καὶ πράγματι διετηρήθη πλήρης συνοχὴ καὶ ἐπετελέσθη θαυμασίᾳ ἐργασίᾳ κατὰ τῶν τεκταινομένων ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κομητατζήδων, οἵτινες οὐδόλως παρεπίσθησαν νὰ διαλυθῶσι μετὰ τὸ τουρκικὸν σύστημα, ἀλλ' ἐξηκολούθουν τὴν αἰμοσταγῆ δρᾶσίν των ὡς καὶ πρότερον. Οἱ Μακεδόνες πράγματι ἐθεώρησαν τὴν νέαν προσπάθειαν ὡς συνέχειαν τοῦ ἀγῶνος, ὅστις ἤρξατο τῷ 1904. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐπεξετάθη ὀλίγον, διότι ταῦτα εἶναι, δύναμαι νὰ ἰσχυρισθῶ, τοῖς πολλοῖς τελείως ἄγνωστα, καθότι τὸ ἀρχεῖον τοῦ Μακεδ. ἀγῶνος δὲν ἔχει δημοσιευθῆ, ὁ δὲ Μαζαράκης ἐγνώριζε μὲν, ὅτι οὐδόλως διεκόπη ἡ ἀνταρτικὴ δρᾶσις, ἀλλὰ διὰ πολιτικούς λόγους γράφει τὸ ἀντίθετον.

Ἴδου μία περίπτωσις μετὰ ἤθετιαν σχεδὸν νὰ μνησθῶ ἡμερῶν ἀρχαίων· διὸ καὶ πᾶς τις εὕρισκόμενος εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν θὰ ἐπεθῦμει νὰ γένηται νέος Σαμουήλ διὰ νὰ δημιουργήσῃ εἰς τὰ στήθη τῶν συμπατριωτῶν μου Σουλιωτῶν τὸν πυριγενῆ ἐκείνον ἐνθουσιασμόν, καίτοι οἱ αἰῶνες δυστυχῶς δὲν ἀντιγράφουσιν ἀλλήλους. Δὲν εἶναι εὐκόλος σήμερον ἡ ἐπάνοδος εἰς περιόδους, καθ' ἃς ἡ καρδία ἐπαλλεν ἐκ συγκινήσεως ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῆς λέξεως «πατρίς» καὶ ῥίγη κατελάμβανον τοὺς Ἕλληνας πατριωτικοῦ παροξυσμοῦ, ὅταν ἐκαλοῦντο νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν ὑπαρξίν της ἢ ν' ἀγωνισθῶσι πρὸς ἀπελευθέρωσιν ὑποδούλων ἀδελφῶν. Ἀλλ' εἶναι ἀδύνατος ἀνάγκη νὰ ἐπαναφέρωμεν τὰς ἀγίας ἐκεῖνας ἡμέρας, καθ' ἃς μόνον τὰ εὐγενῆ αἰσθητήματα ἐκυριαρχοῦν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πανελλήνων καὶ προώθουν αὐτοὺς εἰς ὑπεργείους σκέψεις καὶ εὐρυτέρους ὀρίζοντας, τὴν ἐποχὴν,

καθ' ἣν αἱ διὰ τὴν πατρίδα θυσαί δὲν ἐγνώριζον περιορισμούς. Τὸ σύνολον τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας δὲν εἶναι ἄλλο τι, εἰ μὴ θυσαί ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. **Πρῶτοι οἱ Ἕλληνες ἐδίδαξαν εἰς τὸν κόσμον τὴν φιλοπατρίαν.**

Καὶ ἡ ἀρχαία ποίησις δὲν εἶναι ἄλλο τι, εἰμὴ ὁ ὕμνος τῆς ἐλευθερίας καὶ ὁ θρίαμβος τοῦ δικαίου. Ἡμῖν καὶ εἶμαι τῆς γνώμης, ὅτι δὲν ἐδημιουργήθη εἰσέτι τὸ «ἐσωτερικὸν μέτωπον». Δὲν ἀρκεῖ ὁ ἔνοπλος ἀγὼν, χρειάζεται καὶ ἡ εἰρηνικὴ ἐνέργεια, ἡ πνευματικὴ ἀναγέννησις διὰ νὰ ἐπανδρώνη τοὺς ἀγωνιζομένους καὶ ἀποιχομένους διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ ἀγαθὰ τῆς νίκης. Τὰ σχολεῖα καὶ ἡ ἐκκλησία πρέπει νὰ μεταβληθῶσιν εἰς ἀνοικτὰ ἠφαιστεια καὶ νὰ ἐκπέμπωσι φλόγας θρησκευτικοῦ καὶ ἐθνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Ὑστερεῖ πολὺ ὁ διαφωτισμὸς τῶν χωρικῶν καὶ ἡ ἀποκάθαρσις ἀπὸ τοῦ κομμουνιστικοῦ μιάσματος. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τῶν πόλεων.

Μετὰ 2-3 ἡμέρας εἶδομεν τὸν πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως, τὸν μακ. Σοφούλην καὶ τὸν καθυστερήσαντα ὀλίγον ἀντιπρόεδρον κ. Κ. Τσαλδάρην καὶ συνεζητήσαμεν ἐπὶ 1 ὥραν. Τὸν λόγον λαβὼν ὁ στρατηγὸς κ. Ζέρβας, καίτοι εἶχεν ὀρισθῆ νὰ ἀναπτύξω ἐγὼ τὸ ζήτημα τῆς ὀργανώσεως σωμάτων, περὶ ὧν ἐλάχιστα εἶπεν ἐν τέλει καὶ δὴ διὰ τὴν παροχὴν 2000 ὀπλων παρὰ τῆς Κυβερνήσεως. τὸ κύριον θέμα, διὰ τὸ ὁποῖον ἐνδιεφέρετο οὗτος, ἦτο ἡ ἀντικατάστασις τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς VIII μεραρχίας τῆς Ἡπείρου, ὑποστρατήγου κ. Ἀντωνοπούλου διὰ τοῦ κ. Παπποῦ· ἐκ τῶν ὑστέρων ἔμαθον, ὅτι ὑπῆρχον λόγοι προσωπικοί, διότι ὁ Ἀντωνόπουλος ἀπεδείχθη ἄξιος τῆς θέσεώς του εἰς τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Κονίτισης. Ἐν τέλει ἡ κυβέρνησις ἐφάνη πρόθυμος μετὰ μεγάλης χαρᾶς νὰ μᾶς ὑποστηρίξῃ, ἀνέλαβε δὲ νὰ πείσῃ καὶ τὸ Γεν. ἐπιτελεῖον, ἐδίσταζεν ὁμως ὡς πρὸς τὸν Ἀγγλον ἀρχηγὸν τῆς ἀναδιοργανώσεως τοῦ στρατοῦ κ. Ρόλλινγς—ἐφήρμοζεν οὗτος τότε τὸ σχέδιον Terminus εἰς τὸν ἀνταρτοπόλεμον—ὅπως ἀδυσώπητος ἐν τούτῳ ἀπεδείχθη καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ἠνύοι τὸν σχηματισμὸν ἀτάκτων σωμάτων (1). Καὶ ὁ

1. Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἔχω ὑπ' ὄψιν τὴν ἐπίσημον τοῦ Γεν. Ἐπιτελείου (ὡς ἐξάγεται) ἐκθεσιν περὶ τοῦ ἀνταρτοπολέμου τὴν ἐν τῇ «Ἀκροπόλει» τοῦ 1950 δημοσιευθεῖσαν εἰς συνεχῆ σειρὰν ἀρθρων ὑπὸ τὴν ἀτυχῆ ἐπιγραφὴν : «Διατὶ ὁ Ζαχαριάδης ἔχασε τὸν ἀνταρτοπόλεμον» ὡς καὶ τὰς ἐμὰς γνώσεις καὶ τὴν πείραν. Κατὰ τὸν Γαλλοῖσπανικὸν πόλεμον (1808—1814) ἡ νίκη ὀφείλετο εἰς τὰ ἀτακτα σώματα, ἐπίσης καὶ εἰς τὸν Βαλκανικὸν πόλεμον εἰς τὰ σώματα, ἀπερ εἶχομεν διατηρήσει ἡμεῖς ἐν Μακεδονίᾳ, ἦσαν οἱ πρωτοπόροι

μως ἡ «Πρώτη αὐθεντικὴ ἐξιστόρησις» ἀναφέρει ἐπὶ λέξει : «Τί ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτελεσθῇ διὰ τῆς τακτικῆς αὐτῆς τὸ ἀπέδειξαν ἄλλως τε τὴν ἰδίαν ἐποχὴν σχηματισμοὶ κατ' οὐσίαν ἐθελοντικοί, ὅπως τὸ ἀπόσπασμα τοῦ ὑπολοχαγοῦ Ν. Χονδροῦ, ὁ ὁποῖος μὲ μίαν δράκα ἀνδρῶν ἀπέβη ὁ τρόμος τῶν συμμοριτῶν ἀπὸ τοῦ Ἐγγελοῦ μέχρι τῶν Γρεβενῶν, τὰ δύο ἡπειρωτικὰ τάγματα τῶν χωροφυλάκων ἄνευ θητείας, τὰ ὁποῖα συνεκρότησεν ὁ στρατηγὸς Ζέρβας, ἡ διλοχία τοῦ Γαλάνη κλπ.» (Ἐκτ. 16-7-50). Τὰ «δύο τάγματα» ἦσαν τὰ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἰωάννου καὶ Παπαδοπούλου, ὑπαξιωματικῶν τῆς χωροφυλακῆς, ὧν τὸν ὕμνον διὰ τὰ ἐπιτελεσθέντα θαύματα ἠκούσαμεν μυριοστόμον ἐν Ἠπείρῳ, ὅπως καὶ τῆς διλοχίας ὄρεινῶν καταδρομῶν τοῦ Γαλάνη, αὐτοὶ δὲν ἦσαν ἄνθρωποι, ἀλλ' ἡμίθεοι ἦρωες. Δικαίως ἡ Ἠπειρος εὐγνωμονοῦσα ἔπεμψεν ἀμφοτέρους βουλευτάς εἰς τὴν ἀναθεωρητικὴν συνέλευσιν.

Ἡ τραγικὴ κατάστασις ἐν Ἠπείρῳ τῷ 1947.

Ἡ κατάστασις ἀπὸ ἑξαμήνου ἐξελίσσεται εἰς βάρος ἡμῶν ἐν Ἠπείρῳ καὶ οἱ συμμοριταὶ ὄλονεν περιέσφιγγον τὸν ζωτικὸν χῶρον. Ἡ διηνεκὴς ἡμῶν ἐπαφὴ πρὸς τοὺς συμπατριώτας καὶ πολλοὺς στρατιωτικοὺς μᾶς παρῆλθεν ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς **τραγικῆς πραγματικότητος**. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ VIII μεραρχία διοικουμένη τότε ὑπὸ τοῦ ἐμπείρου ὑποστρατήγου Πεντζοπούλου πρὸ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου ἔθετεν εἰς ἐνέργειαν τὴν ἐπιχείρησιν «Κόραξ» πρὸς ἐκκαθάρισιν τῆς περιοχῆς Βορ. Πίνδου καὶ Γράμμου, ἀλλὰ μικρὰς διαθέτουσα δυνάμεις—2500 ἀνδρας εἰς μέτωπον 200 χιλιομ.! ἐνῶ οἱ συμμοριταὶ εἰς ἓν μόνον σημεῖον ἠδύναντο νὰ συγκεντρώσωσι τὸν ἀριθμὸν αὐτόν, ὅστις παρ ἡμῖν ἠλαττοῦτο ἔτι λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν, ὅτι πλεον τῶν 500 ἀπετέλουν τὰ μετόπισθεν—ἀνεχαιτίζετο ὑπὸ τῆς ἀκαθέκτου ὀρμῆς τοῦ ἐχθροῦ. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἰουλίου ἡ δρᾶσις λαμβάνει τεραστίαν ἑκτασιν, εἰς πᾶσαν δὲ κροῦσιν ἀντεπετίθεντο ἰσχυρῶς οἱ ἀντάρται χάρις εἰς τὸν τέλειον σύγχρονον ὅπλισμόν των. Οὕτω μετὰ τὸ πρῶτον δεκαήμερον κατώρθωσαν νὰ κερδίσωσι

τῶν νικῶν. Εἶναι λίαν ὑποβοηθητικὰ εἰς τὰς ἀνιχνεύσεις καὶ ἀναγνωρίσεις, εἰς τοὺς ἀφηνιδιασμούς, τὴν κατασκοπίαν καὶ τὰς καταδιώξεις εἰς τὰ ὄρεϊνά καὶ δυσπρόσιτα σημεῖα, ὅπου δυσκόλως δύναται νὰ γίνῃ μάχη ἐκ τοῦ συστάδην. Ἀρκεῖ νὰ εἶναι καλῶς πλαισιωμένα εἰς τὸν στρατὸν καὶ οἱ ἄνδρες νὰ εἶναι ἐντόπιοι γινώσται τῶν πάντων.

τὴν πρωτοβουλίαν καὶ ἐποίουν καὶ αἰφνιδιασμοὺς ἐν καιρῷ νυκτός, ὥστε *διέτρεχε τὸν κίνδυνον νὰ ὑπερφαλαγγισθῇ ἡ μεραρχία*. Ζωηρὰ τῆς ἡγεσίας ἀνησυχία. πρὸς στιγμὴν ἀνέλαβε πρωτοβουλίαν καὶ συγκεντρώσασα πᾶσαν τὴν δύναμιν ἀπόδησε πρὸς τὸν Γράμμον τὸν ἐχθρόν. Ἄλλ' ἀνασυνταχθεὶς οὗτος τὴν 8 Ἰουλίου ἀπεκάλυψε τὸν ἀπώτερον, πρὸς ὃν κατηνθύνετο, στόχον, τὴν Κόνιτσαν. Τεράστια δυνάμεις ἀπὸ Κορυτσᾶς καὶ Πρεμετῆς καὶ ἐφοδιοπομπαὶ συνεκεντροῦντο καὶ κατέλαβον πάντα τὰ ἐπίκαιρα σημεῖα, ὥστε ἤγαγον εἰς ἀμηχανίαν τὸν Πεντζόπουλον καὶ εἰς προφανῆ κίνδυνον. Παρεσκευάσθη τὴν 12ην, ὡς ἠδύνατο· διότι ἡ ἐπιούσα, καθ' ἣν ἔφθασε καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Β' σώματος κ. Καλογερόπουλος, ἦτο ἡμέρα κρίσεως. Ἀπεφάσισαν νὰ συμπληρώσουν τὸ σχέδιον «Κόραξ» μὲ τὰς ὑπαρχούσας δυνάμεις! οἰαδήποτε ἐπικουρία ἀπεκλείετο νὰ ἔλθῃ ἐγκαίρως. Ὡς ἐκραγεῖσα βόμβα ἠκούσθη εἰς τὰς Ἀθήνας εἰς τὰς 13 Ἰουλίου ἡ *καταστροφή τῆς γεφύρας Μπουραζάνι* προσβληθείσης διὰ δυνάμεως 2500 ἀνταρτῶν. Γόοι καὶ ζοπετοὶ τοῦ ἠπειρωτικοῦ λαοῦ ἀνῆρχοντο εἰς τὸν οὐρανόν—*διεκρίπτετο ἡ πρὸς τὴν Κόνιτσαν ἀμαξιτὴ ὁδός!*—Οἱ στρατηγοὶ μας μὲ τὸ σχέδιον «Κόραξ» ἔστειλλον «ἐς κόρακας» τὸν στρατόν, βαρεῖαι αἱ ἀπώλειαι καὶ οὐκ ὀλίγη ἡ διαρροή, ἐνῶ ὁ καπνεργάτης Μάρκος ἀριστοτεχνικῶς ἀνέπτυσε τὸ σχέδιον «ἐλιγμοῦ» καὶ ἀπὸ τοῦ μεσονυκτίου μέχρι τῆς πρωΐας ἐκτίσατο πανταχοῦ τὴν πρωτοβουλίαν. Ὁ φρουρὸς τῆς γεφύρας, λαμπρὸς ἀντισυνταγματάρχης Ἀρβανιτάκης, περικυκλωθεὶς μὲ τοὺς ἐλαχίστους ἐναπομείναντας Λεωνιδεῖς κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ καὶ ἔφθασεν εἰς Καλπάκι. Αὐτὰ ἦσαν τὰ καλὰ τῆς ξενοτρόπου ὀργανώσεως. Τί νὰ κάμῃ ἡ ἡγεσία μας; Εἰς οἰκτρὰν ἀποτυχίαν διὰ τῆς πανωλεθρίας τῶν Γρεβενῶν κατέληξε καὶ ἡ ἐπιχείρησις «Terminus» καὶ ἐπιλέγει ἡ ἐκθεσις: «προέβαλλε τώρα μετὰ πεντάμηνον ἄγονον προσπάθειαν τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων πλέον παρὰ ποτε θανάσιμος ἡ ἀπειλὴ τῆς κομμουν. ἐπικρατήσεως... Ὁ πατὴρ τοῦ σχεδίου «Terminus», ὁ στρατηγὸς Ρόλλινγξ δύναται νὰ πανηγυρίξῃ» 21-9-50. Ἡ Κόνιτσα ἀπεμονοῦτο καὶ ἐνομίσθη, ὅτι διέφυγε τὸν κίνδυνον, διότι δὲν κατελήφθη ἀμέσως· ἀλλὰ «γεγονότα δραματικά, τὰ ὅποια ἤρχισαν αἰφνιδίως νὰ ἐκτυλίσσωνται μὲ ταχύτητα κινηματογραφικὴν, ἐπρόκειτο πολὺ συντόμως νὰ διαλύσουν τὴν ἐντύπωσιν αὐτὴν καὶ νὰ *σπείρουν εἰς δλόκληρον τὴν Ἠπειρον διὰ πρώτην φορὰν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ συμμοριτοπολέμου τὴν σύγχυσιν καὶ τὸν πανικόν*» (Ἀκρόπ. 26-8-50). Ἀπόπειρα προσεγγίσεως εἰς Κόνιτσαν πυροβολαρχίας ἀπέτυχε

παταγωδῶς, καὶ ἐγκατελείφθησαν ἐπὶ τόπου αὕτη τε καὶ τὸ τεθωρακισμένον «Ντίγκο» καὶ ἐπάγεται ἡ ἔκθεσις : «Ἦδη ἐπήρ-
χοντο ραγδαῖα τὰ γεγονότα καὶ τὰ μοιραῖα ἐπακόλουθά των καὶ
ὄχι μόνον εἰς τὴν Ἠπειρον, ἀλλ' ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἡς Ἑλ-
λάδος ἠπλώνετο ἀτμόσφαιρα ἀγωνίας καὶ ταραχῆς ἀνευ-
προηγούμενου». Τὰ Ἰωάννινα εἰς ἄμεσον κίνδυνον, Hannibal
ante portas, στρατ. νόμος : «Ἀπασαὶ αἱ ἐχθρικαὶ δυνάμεις περι-
οχῆς Κονίτσης διελθοῦσαι καὶ κινούμεναι πρὸς νότον περιβάλλου-
σιν ἐκατέρωθεν τὸ Καλπάκι... Ἄμυνα Ἰωαννίνων προβληματι-
κὴ...» Ταῦτα ἀνακοινοῦται ὁ Μέγαρχος τὴν 14 Ἰουλίου καὶ δύνα-
μις ἐν τῇ πόλει μόνον οἱ λιποτάκται τοῦ Μπουραζάνι. Οἱ ἀξιωμα-
τικοὶ εἶχον χάσει τὴν ψυχραιμίαν. τὴν ἐπομένην ἔτι σοβαρώτερα
ἡ κατάστασις. «Πόλις Ἰωαννίνων ἐν ἄμεσῳ κινδύνῳ» ! καὶ μετὰ
3 ὥρας : «Ἰωάννινα καὶ ὀλόκληρος Ἠπειρος ἐν κινδύνῳ» ! Ἡ
ἀφιξις τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Δημοσίας τάξεως κ. Ζέρβα ἐνεποίησεν
μεγάλην ἀνακούφισιν. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ ἀπτόητος γεν. γραμμα-
τεὺς τῆς Γεν. Διοικήσεως κ. Βασ. Μοῦτσος μόνος του αὐτοχει-
ροτονηθεὶς ἀρχηγὸς τῆς σωτηρίας εἶχε στρατολογήσει ἕως 150
ὀπλοφόρους. Τὸ σῶμα τοῦτο ἐπλαισίωσαν καὶ τὰ παλληκάρια
τῶν παλαιῶν σωμάτων τοῦ Ζέρβα ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ τοῦ
ἀρχηγοῦ των. Οὗτος προχωρήσας πρὸς τὸ Καλπάκι ἀντιμετω-
πίζει τὸν ὀπισθοχωροῦντα πανικόβλητον στρατὸν καὶ εἰς τοὺς
Ἀσπραγγέλους δέχεται τὰ πυρὰ τῶν συμμοριτῶν, οἵτινες εἶχον
καταλάβει ἤδη τὸ Μιτσικέλι, ὅπερ ὑψοῦται ὑπερθεῖν τῶν Ἰω-
αννίνων. Ἀλλ' εἶχον διαταγὴν οὐχὶ διὰ τὴν πόλιν, ἀλλὰ συνε-
χίζοντες τὸν «ἐλιγμὸν» διὰ τῶν Ζαγορίων νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς
Πίνδον, τὸ ὄχυρόν καταφύγιόν των, ἐνθεν θὰ ἐξώρμουν ἐν
καιρῷ εὐθιέτρῳ πρὸς κατάληψιν τῆς Κονίτσης ἀπὸ τοῦ «ἐρυθροῦ
κράτους» τοῦ Γράμμου (1). Δυνάμειν νὰ ἐπαναλάβωμεν καὶ ἡ-
μεῖς, ὅτι ἡ παρουσία τοῦ στρατηγοῦ Ζέρβα ἐξύψωσε τὸ φρόνη-
μα τοῦ λαοῦ, θὰ ἦτο δὲ ἀκόμη τελεσφοροτέρα, ἐὰν συνωδεύετο
καὶ ὑπὸ τοῦ σεβ. παλαιμάγου μητροπολίτου, ὅστις καὶ ἐν Ἀθήναις
διαμένων εἶχεν ἐπιφορτίσει ἡμᾶς τοὺς νέους(;) νὰ τρέχωμεν καὶ νὰ
τὸν ἀντικαθιστῶμεν πάντοτε καὶ πανταχοῦ. Εἰς τὸ ὕψος του ἐ-
στάθη, ὅσον παρευρίσκετο ἐνταῦθα, ὁ ἀείμνηστος Ἄρτης Σπυρί-
δων, καίτοι ὑποφέρων ἐπικινδύνως ἐκ τῆς καρδίας, ἔτρεχε μαζύ
μας ἀπὸ ὑπουργεῖου εἰς ὑπουργεῖον, ἀπὸ τοῦ Ἐπιτελείου εἰς τὰ
Ἀνάκτορα, ἀκούραστος πάντοτε, αἰωνία του ἡ μνήμη ! Συμπέ-

1. Ταῦτα πάντα ὁ πολύπειρος Μέγαρχος Πεντζόπουλος δὲν τὰ
ἀντελήφθη δυστυχῶς· διὸ καὶ ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ κ. Ἀντωνοπούλου.

ρασμα ἐκ τῆς ἱστορικῆς ταύτης ἀνασκοπήσεως ἐξάγεται, ὅτι ἐν Ἑπιερῷ ἐγκυμονεῖ κατὰ τὸ φθινόπωρον 1947 μέγας κίνδυνος. Τὰ διάφορα σχέδια τοῦ Ἑγγλοῦ στρατηγοῦ ἀπέτυχον οἰκτρῶς καὶ ἡ δύναμις τῶν συμμοριτῶν ηὔξήθη τεραστίως. Κατὰ τὴν ἐκθεσιν: «Ὁ Ὀκτώβριος τοῦ 1947 εὑρίσκει τὸν κομμουνιστικὸν στρατὸν πολὺ ἰσχυρότερον παρ' ὅ,τι κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐπιχειρήσεων «Terminus», σταθερῶς πλέον ἐγκατεστημένον εἰς τὸν ζωτικὸν χῶρον τῆς Β. Πίνδου.. οἱ συμμοριταί... εἶχον ἐκτείνει τὴν δρασίν των ἐπικινδύνως εἰς ὀλόκληρον σχεδὸν τὴν ἑκτασιν τῆς χώρας. Ἐπὶ πλέον δὲ ἡ ὀργάνωσις των ἐβελτιοῦτο ἀλματωδῶς, ἡ ἀριθμητικὴ των δύναμις ηὔξανε καὶ ὁ ἐφοδιασμός των συνεπληροῦτο... Εἶχεν ὅμως ἡ ἀποτυχία τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ 1947 καὶ ἐν ἄλλο ἐπακόλουθον ἐξαιρετικῶς σοβαρὸν καὶ ἀνησυχητικόν. Ὁ πληθυσμὸς τῆς ὑπαίθρου ἀποκαρδιωθεὶς πλέον καὶ φοβούμενος μήπως ἐγκαταλειφθῆ κατὰ τὸν χειμῶνα εἰς τὴν μαρίαν τῶν συμμοριτῶν ἀθρόως συνέρρεεν εἰς τὰς πόλεις, δημιουργῶν οὕτω τὸ πρόβλημα τῶν συμμοριοπλήκτων» (Ἀκρόπ. 30-9-50). Ταῦτα πάντα ἐναγωνίως διαπυθνόμενοι ἐνετείνομεν τὰς προσπάθειάς ἡμῶν πρὸς συντονισμόν τῶν δυνάμεων τοῦ ἐθνικοῦ στρατοῦ αἰτούμενοι ἐπιμόνως παρὰ τῆς κυβερνήσεως νὰ ἐπιτρέψῃ τὸν σχηματισμὸν τῆς ἐν λόγῳ «Ἑπειρωτικῆς Ταξιαρχίας». Ἐνίσχυε δὲ μεγάλως τὰς προσπάθειάς ἡμῶν ἡ παρουσία τῆς Πρεσβείας καὶ ἡ ἐκκλησις τῆς πόλεως Ἰωαννίνων. Ἀξιωματικῶς εἶναι, ὅτι τινὲς τῶν ἐφημερίδων, ὡς ἐπὶ προδγμ. ἡ «Καθημερινή» (13-12-47) τῆς ἀποφάσεως τοῦ Ζαπτείου προέταξε τὸ ἐξῆς ἀνακοινωθέν, οὗ τὸ περιεχόμενον ἔλαβεν χώραν πρὸ εἰκοσαήμερου. τὸ δὲ πρᾶγμα φαίνεται, ὅτι δὲν ἔχει τὴν ἐννοιαν τῆς προωθήσεως τῶν ἀποφάσεών μας, ἀλλ' ἀπεναντίας νὰ μετριάσῃ τὴν ἀνυσηγίαν μας.

«Πῶς ἔχει ἡ κατάστασις εἰς τὴν Ἑπειρον.— Ἀνακοίνωσις τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν— Τὸ ἄρθρον τῆς ἐφημερίδος «Ἀκρόπολις».

«Τὸ ὑπουργεῖον τῶν στρατιωτικῶν ἀνεκοίνωσε τὰ ἐξῆς σχετικῶν μὲ ἄρθρον πρωϊνῆς ἐφημερίδος διὰ τὴν Ἑπειρον (1):
«Τὴν νύκτα τῆς 26ης Νοεμβρίου εἰσέδυσαν εἰς τὴν πε-

1. Τὸ ἄρθρον τοῦτο, τὸ πολύκροτον, εἶναι τὸ ἐν σ. 187 — 190.

ριοχὴν Ζίτσας καὶ Δολιανῶν 1200 συμμοριῖται. Ἀπὸ τῆς πρωΐας τῆς 27ης Νοεμβρίου ἰσχυραὶ δυνάμεις στρατοῦ καὶ ἀεροπορίας ἤρχισαν καταδίωξιν τῶν συμμοριτῶν. Συνήφθησαν μάχαι εἰς Ζίτσαν, Μαυροβούνι, Πελεκάνια, Βασιλικόν, Δελβινάκι, Κεράσοβον, Στρατίνιτσα, Δεσποτικόν καὶ τελικῶς ἐπὶ τοῦ ὄρους **Κασιδιάρη**, ὅπου κατέφυγον οἱ συμμοριῖται καταδιωκόμενοι. Ἐκτοπισθέντες καὶ ἀπὸ τὸ ὄρος Κασιδιάρη κατέφυγον εἰς τὴν ὄρεινὴν περιοχὴν τῶν ἀλβανικῶν συνόρων ἀπὸ **Καναβιάς** μέχρι **Τσαμαντᾶ**.

Τὰ τμήματα τοῦ στρατοῦ συνεχίζουν τὴν καταδίωξιν τῶν πρὸς τὴν ἄνω περιοχὴν. Εἰς ὅλας τὰς ἄνω μάχας οἱ συμμοριῖται ὑπέστησαν σοβαρὰς ἀπολείας εἰς ἔμψυχον καὶ ἄψυχον ὕλικόν, τῶν ὁποίων αἱ περισσότεραι ἐκ τῆς δράσεως τῆς ἀεροπορίας. Ζημίας ἐπροξένησαν οἱ συμμοριῖται εἰς τὰ χωρία Βασιλικόν καὶ Δελβινάκι καὶ **ἀνετίναξαν τὴν γέφυραν Ἐγρίων, ποταμοῦ Καλαμᾶ**, ἐφ' ἧς συνεχίζεται ἐργασία ἀποκαταστάσεως. Αἱ ὑπάρχουσαι εἰς Ἡπειρον δυνάμεις στρατοῦ καὶ ἐθνοφρουρᾶς εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὰς ἐν τῷ συνόλῳ δι' ὀλόκληρον τὴν χώραν διατιθεμένας δυνάμεις καὶ ὅπως οὐν ἐπαρκεῖς, ὥστε νὰ μὴ δικαιολογοῦνται οἱ φόβοι τοῦ ἀρθρογράφου, ὅτι κινδυνεύει ἡ Ἡπειρος.

Ἐποῦν ἀφορᾷ τὴν κριτικὴν του ἐπὶ τῆς ἐκεῖ στρατιωτικῆς ἡγεσίας, αὕτη **ἀνταπεκρίθη μέχρι σήμερον λίαν ἐπιτυχῶς εἰς τὴν κυρίαν ἀποστολὴν της, ὥστε νὰ μὴ ἀποτελῇ σοβαρὸν στοιχεῖον κρίσεως διὰ τὸ γενικὸν ἔργον της ἢ ἀνατίναξις μιᾶς γεφύρας.**

Συνιστᾶται εἰς τὸ κοινόν, ὅπως κρίνη ψυχραίμως, λογικῶς καὶ μετ' ἐπιφυλάξεως τοιαῦτα δημοσιεύματα, ἀποβλέποντα συνήθως εἰς τὴν δημιουργίαν ἐντυπώσεων, ἵνα μὴ ὑφίσταται ἐκ τούτων ἡθικὴν ἐπίδρασιν καὶ κλονίζεται ἡ γενικὴ πεποίθησις πρὸς τὴν αἰσίαν ἔκβασιν τοῦ ἀγῶνος».

Ἡ ἔλλειψις ὄπλων—Ὁ ἐθνομάρτυς Διονύσιος ὁ Σκυλόσοφος — Μία παρήγορος ἄκτις ἐν Κονίτῃ—Ἡ ἀπροσδόκητος ἀναχώρησις τοῦ μητρ. Κορυτσᾶς.

Βεβαίως τὸ ἀντιλεγόμενον τοῦτο ἀνακοινωθέν, ὅπερ ἐξεδόθη δι' ἐσωτερικὴν κατανάλωσιν, οὐδόλως μᾶς ἀνεχαίτισεν ἐν γνώσει πλέον διατελοῦντας τῆς ἐμπεριστατωμένης τοῦ μετώπου καταστάσεως. ἀλλ' ἡ εἰκοσαήμερος βραδύτης προῆλθε, διότι

δὲν ἦτο δυνατόν τόσον εὐκόλως νὰ ἐκμαιεύσωμεν τὴν συγκατά-
θεσιν τῶν ἐπισήμων ἀρχῶν διὰ τὸν ἐντοπισμὸν τοῦ ἀγῶνος καὶ
τὴν παροχὴν ὄπλων. Ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν μᾶς ἐδή-
λου, ὅτι οὔτε ἐν ὄπλον διαθέτει—ἐκτὸς ἐὰν θέλωμεν νὰ μᾶς
δώσῃ τουρκικοὺς Γκράδες, ὄπλα ἐν χρήσει πρὸ 40ετίας—Πρὸς
στιγμὴν ἐσκέφθην νὰ δεχθῶ ἐνθυμηθεὶς τὸ 1912, ὁπότε ἐξ-
ελθὼν εἰς τὰ ὄρη τῆς Χαλκιδικῆς μετὰ τοὺς Ἀγιορείτας καὶ
συναντήσας τοὺς ἀντάρτας εἰς τὸν Χολομῶντα, μὴ ὑπαρχόν-
των οὔτε Μάνλιχερ οὔτε Γκράδων διαθεσίμων, ἠναγκάσθην νὰ
ἐξοπλίσω τὸ σῶμά μου μετὰ τὰ παληομαρτίνα τοῦ 1897, «κάλ-
λια σπασμένα τ' ἄρματα παρὰ τὰ χέρια ἄδεια». (ἐπιζῆ ὁ ἰατρὸς
τοῦ σώματος ἐκείνου, νῦν δὲ ἰατροδικαστής, κ. Ἀθ. Φατοῦρος,
ὅστις ἔπεισε τὸν ἀρχηγὸν Βασ. Παπακώσταν νὰ μοὶ παραχω-
ρήσῃ καὶ τὰ ἄθλια ἐκεῖνα ὄπλα βλ. τὸ «Κράτος τῆς ἀληθείας»
σ. 64-65). Ἐπίστευον, ὅτι ἡ πολυπαθὴς Ἡπειρος θὰ συμπλη-
ρώσῃ τὴν ἀδυναμίαν τῶν ὄπλων, ὅτι ὡς Ἀνταῖος αἴρουσα τὴν
κεφαλήν ἐκ τοῦ ἐδάφους εἶχεν ἀκόμη ἰκανὴν ἀκμὴν, ἀφοῦ γί-
νεται καθεκάστην τὸ θέατρον νέων συμφορῶν, καὶ δι' αὐτὸ
ἀνέλαβον νὰ γείνω ὁ θεόπεμπτος αὐτῆς ἐλευθερωτῆς ἀπὸ τῆς
κομμουνιστικῆς τυραννίας. Μὲ συνεκίνησε πολὺ, ὀφείλω νὰ ὁμο-
λογήσω, καὶ μοὶ ἔδωκε νεανικὴν ζωὴν καὶ σφριγὸς ἄρθρον, τοῦ
κ. Βρανούδη νομίζω, δημοσιευθὲν εἰς τὸ «Ἡπειρωτ. μέλλον»
21-4-47, ἐπιγραφόμενον : *«Διονύσιος ὁ Σκυλόσοφος, ὁ φλο-
γερός δεσπότης, ποῦ ξεσήκωσε τὴ Θεσσαλία καὶ τὴν Ἡπει-
ρο (1600-1611). Τὰ Τρίκκαλα στήνουν τὴν προτομὴν
του. Τὰ Γιάννενα πότε ;»*. Ἀντιγράφω τινὰ ἐκ τῶν σπουδαιο-
τέρων : «ἀγνοημένος ἀπὸ τὴν ἐπίσημη ἱστορία κρατᾷ ἀκόμα
τὸ γλευαστικὸ ἐπίθετο Σκυλόσοφος, φωτοστέφανο διπλὸ τοῦ
μαρτυρίου τοῦ ἀπ' τοὺς Τούρκους καὶ τῆς καταφρόνιας τοῦ
ἀπ' τοὺς ἀνάξιους τουρκολάτρεις ἐχθροὺς τῆς μνήμης του. Εἶ-
ναι καιρὸς νὰ γνωστῆ πλατιά, νὰ θρονιαστῆ ψηλότερα... Στὰ
Γιάννενα, στὴ ρίζα τοῦ πανύψηλου βράχου, ποῦ φυτρώνει στὴν
ἀκρολιμνιά... ξεχωρίζει ἡ «τρύπα τοῦ Σκυλόσοφου», ἡ σκοτει-
νὴ σπηλιὰ ποῦ δέχτηκε καταδιωγμένο τὸν ἀντάρτη Δέσποτα
(sic), ὅταν *τ' ἀσκήρια του σκορπίσανε καὶ λυσσασμένοι οἱ
Τοῦρκοι τὸν καταζητοῦσαν*. Μιὰ μαρμαρίνη πλάκα... Στὴ
λίμνη μας τὴν ἀγλύκαντη ἀναρριγοῦν ἀκόμη οἱ ἱερώτερες πα-
ραδόσεις τῶν ἀγῶνων τῆς φυλῆς μας... ἡ αἱματόβρεχτη σπη-
λιὰ τοῦ μαρτυρίου μένει αἰῶνες τώρα σιωπηλή. Ὅμως ὅλα μὲς
στὴν ἐκφραστικώτατη σιωπὴ τους ἀφήνουν διάχυτο ν' ἀπλώνε-
ται τῶν λησμονημένων τὸ παράπονο».

«Ἡ ἱστορία ὀλοζώντανη μιλάει σὲ κάθε βῆμα καὶ στέλλει θερμὸ ἀπ' τὰ ἔγκατα τῆς γῆς μας τὸν ἀνασασμὸ τῆς, κ' οἱ μορφές τῶν ἀφανῶν μαρτύρων μας τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς χριστιανωσύνης ζητοῦν τὸ μνημεῖο τους . . .» Ἄλλ' οἱ μάρτυρες πλεόν τοῦ ἀψύχου μνημείου θὰ εὐχαριστηθῶσι, νομίζω, ἂν τοὺς μιμηθῶμεν, «ἔργῳ καὶ δηλοῦσθαι τὰς τιμὰς» κατὰ Περικλῆ καὶ ἀνεγείρωμεν τὸ ἔμψυχον μνημεῖον. Τὸν ἐθνομάρτυρα Διονύσιον ἡμεῖς οἱ ὁμότροποί του ποτὲ δὲν πρέπει νὰ τὸν λησμονήσωμεν. Ἐν Ἀγίῳ Ὅρει τῷ 1928 παρορηθῆεις ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ μακ. Σάβρου, ὅπερ σκιάζει τὰς τῶν ἄλλων, ἠρεύνησα ἐπιμελῶς τὰς τε βιβλιοθήκας καὶ τὰ ἀρχεῖα καὶ ἀνακαλύψας πολλὰ ἀνέκδοτα ἔδωκα ἰδιοχείρως εἰς τὸν μακαριστὸν ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν Χρυσόστομον νὰ τὰ δημοσιεύσῃ εἰς τὴν «Θεολογίαν». Δὲν μὲ πειράζει, διότι ἐθεώρησε καλὸν νὰ θέσῃ τὴν ὑπογραφὴν του ! ἐχάρην μάλιστα, διότι ὁ κακόνυμος Διονύσιος εὔρε καὶ τὸν ἱστορικὸν τῆς ἐκκλησίας μας θαυμαστήν, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ μοὶ ἐπιστρέψῃ ὅσα τῆς ἐμῆς χειρὸς δὲν ἐδημοσιεύθησαν. Ἐπέμεινα χρόνια νὰ τὰ ζητῶ, ἀλλ' εἰς μάτην, ἐχάθησαν. Τότε ἐνόησα, ὅτι ἐκεῖνος ἦτο ἀγράμματος, ἤθελεν ἄλλην προσφορὰν καὶ ἔτσι «ἔρριψα τὸν κῦβρον» καὶ διέβην τὸν Καλαμᾶν... διὰ νὰ συγκρουσθῶ εἰς τοὺς Φιλιάτες πρὸς ἄλλον ὁμότεχνον... ὡς ὁψόμεθα ἀμέσως ἐκτενέστερον.

Δηλῶ, ὅτι ἐνώπιον τοῦ πρωθυπουργοῦ κατὰ τὴν συζήτησιν εἵχομεν συνηγοροῦσαν καὶ τὴν πρεσβείαν, δύο ἐκ τῶν μελῶν μάλιστα ὠμίλησαν ἐν ἐκτάσει, τὸ ἐν ἦτο ὁ κ. Φακατσέλης. Αὕτη δαπάναις τῆς «Ἀνωτάτης Ἐπιτροπῆς» παρέμεινε ἐνταῦθα δύο ἑβδομάδας καὶ ἔφυγεν, ὅτε ἤρχισεν ἡ κατὰ τῆς Κονίτισης ἐπίθεσις διὰ νὰ προπαρασκευάσῃ τὸ ἔδαφος, ἀφοῦ τῆς εὐγάλαμε καὶ τὰ εἰσιτήρια. Τὸ σύνολον τῆς συγκροτηθείσης ἐπιτροπῆς ἦσαν 22 ἄτομα, ὧν ἐπληρώσαμεν ἐπίσης τὰ εἰσιτήρια διὰ τὴν ἀεροπορικὴν μετάβασιν. Δὲν ἦτο δὲ εὐκόλον νὰ φύγωμεν προτίτερα, ἀφοῦ ἐμεσολάβουν τὰ Χριστούγεννα καὶ ἡ πρώτη τοῦ ἔτους. Βεβαίως, ἐὰν εἴμεθα μόνον τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου τῆς «Ἀνωτάτης», ἐφεύγομεν οἰανδήποτε ὄραν, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ ἔχωμεν καὶ ἄλλους τινὰς δυσκινήτους καὶ τοὺς δύο ὑπουργοὺς τῆς Προνοίας καὶ Ἀνοικοδομήσεως διὰ τοὺς συμμοριοπλήκτους καὶ τοὺς ἀστέγους καὶ ἐν γένει δι' ὅλους τοὺς χωρικοὺς, οὓς ἐμάστιζεν ἡ πείνα καὶ ἡ γυμνότης ἐν μέσῳ χειμῶνι. Εἴχομεν ὁμοῦ καὶ τὸν ρέκτην διευθυντὴν τῆς περιθάλψεως κ. Θεοδωρίδην. Τέλος καλῶς-κακῶς τὴν 4 Ἰανουαρίου 1948, ὅπως ἠδυνάμεθα, παρὰ τὰς ἀντιξοὺς περιστάσεις καὶ τὰς ἀτομικὰς ἐπειγούσας ὑποθέσεις

μας¹, ἐκινήσαμεν καὶ πρὸ μεσημβρ. εἴμεθα εἰς τὰ Ἰωάννινα εἰς ἠλιόλουστον μὲν ἡμέραν, ἀλλ' ὁ οὐρανὸς τῆς «Ἀνωτάτης», ἦν μὲ τόσας ἐκκλήσεις καὶ ἐκλιπαρήσεις εἶχον καλέσει, ἀμέσως **ἤρχισε νὰ συννεφιάξῃ!** Οὐδεὶς, ὀθενδήποτε, παρουσιάσθη εἰς τὸ ἀεροδρόμιον νὰ μᾶς πῆ τὸ «ὡς εὖ παρέστηκε!» νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς τὰ καταλύματα κτλ. Ὅλοι τέλος ᾤκονομήθησαν, διότι ἦσαν ἐντόπιοι, διὰ τὸν πρόεδρον τῆς «Ἀνωτάτης», τὸν μητροπολίτην Κορυτσαῖς δὲν εὐρέθη κατάλυμα! Ἀνέλαβεν ὁ ἀεικίνητος κ. Β. Μοῦτσος καὶ ἐτηλεφώνησεν εἰς τὸν Μητροπολίτην. Ὁ σεβασμιώτατος κ. Σπυρίδων, ὅταν ἐλαμβάνοντο αἱ ἀποφάσεις ἦτο ἐν Ἀθήναις, ἀλλ' ἀδιαθετῶν δὲν προσῆλθεν εἰς τὸ Ζάππειον. Μετέβημεν οἴκαδε καὶ τοῦ τὰ ἀνηγγείλαμεν ὅλα, δὲν ἔφερον οὐδεμίαν ἀντίρρησην. Ἐφυγεν ὅμως ἀμέσως καὶ ἐνομίσαμεν ὅλοι, ὅτι θὰ συνεργασθῆ μεθ' ἡμῶν. Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸν κ. Μοῦτσον ἦτο ἀρνητικὴ. Ὁ καλὸς αὐτὸς πατριώτης τότε ὑπεχρέωσε τὸν διευθυντὴν τῆς Γεν. Διοικήσεως, τὸν κ. Βασ. Ρουσόπουλον, καὶ εἰς τὸ σπῆτι, ὅπου ἐκάθητο, μοὶ παρεχώρησεν ὁ ἐξαιρετος οὗτος ἄνθρωπος ἐν δωμάτιον. διὰ τὸ φαγητὸν ἐξώδενον ἐξ ἰδίων, ἔτρωγον εἰς τὸ Ἐστιατόριον «Ἑλλάς» (νομίζω). Ὁ «Ἡπειρωτικὸς Ἀγὼν» τοῦ Φακατσέλη γράφει ἀπλῶς :

«Ἡ ἄφιξις Ὑπουργῶν.»

«Τὴν 1ην μ.μ. τῆς 5ης τρέχοντος ἀφίχθη ἀεροπορικῶς ἐξ Ἀθηνῶν ἡ κάτωθι ἐπιτροπὴ! Δεσύλλας ὑπουργὸς Προνοίας, Λόντος ὑπουργὸς Ἀνοικοδομήσεως, Θεοδωρίδης, Καρδαμίτσης, Παγουλάτος(;) Μελᾶς Γ., Μητροπολίτης Κορυτσαῖς Εὐλόγιος, Πάσχος, Θ. Γεν. Γραμμ. τῆς Συντονιστικῆς Ἐπιτροπῆς Ἐθνικοῦ Ἀγῶνος Ἡλείου, Σῦρμος Π., Κωτσοβασίλης Δ., Μελᾶς Β., Μπότσαρης Δ., Ἀθανασίου Ν., Δερδεμέζης Α., Ρίζος Φρ., καὶ Τρωριζόπουλος Γ.

Ἐκ μέρους τῆς Συντον. Ἐπιτροπῆς Ἐθνικοῦ ἀγῶνος θὰ διατεθῶσι 2000 δέματα περιέχοντα σιγαρέττα, γλυκίσματα κο-

1. Ἐγὼ π.χ. ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἐδικαζόμην εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας διὰ τὴν γενομένην ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν μου προσφυγὴν, ὅτι διωρίσθην παρανόμως καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου. Ἐν γνώσει ὅτι θὰ ἔχανον τὴν θέσιν μου — ἦν βεβαιότατα δὲν θὰ τὴν ἔχανον, εἰάν παρουσιαζόμην καὶ παρηκολούθουν καὶ διώριζον καὶ δικηγόρον — ἐκίνησα. Ἐπικαλοῦμαι τὴν μαρτυρίαν τοῦ στρατηγοῦ κ. Ζέρβα, ὅστις ἀνέλαβεν ἔπειτα νὰ διορίσῃ τὸν κ. Βαμβέτσον, ἀλλ' ἦτο ἀργά. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἀνιερὸς ἐκ τῶν ὀπισθεν πόλεμος!

νιακ και άλλα είδη εις τὰ προκεχωρημένα τμήματα. Ἡ ἐν λόγῳ Ἐπιτροπὴ θέτει εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Γεν. Δ. Ἡπίου τοῦ ποσὸν τῶν 10 ἑκατομ. δρ. προερχόμενον ἐξ ἐνεργειῶν τῆς εἰς Ἀθήνας». Ὁ ταῦτα γράφων διευθυντὴς εἶναι ὁ κ. Φακατσέλης-μέλος τῆς Πρεσβείας καὶ ἐκ τῶν ἀγορευσάντων πρὸς τὸν Σοφούλην. Ἐπεκοινωνήσαμεν ἀμέσως μετὰ τῶν ἀρχῶν, ὁ Μέγαρος ἐπεκρότησε τὸ σχέδιόν μας καὶ ὁ δήμαρχος κ. Βλαχλείδης ἦτο θιασώτης τῆς ιδέας, ἀλλ' ὁ μητροπολίτης πάντοτε ἀπέφευγεν. Μᾶς ἔλεγε διαρκῶς, ὅτι ἡ κατάστασις ἦτο κρίσιμος καὶ οὐδὲν πλέον, οὐδέποτε συνεζητήσαμεν τὸ κύριον θέμα, καίτοι πολλάκις προεκλήθη. Ἡ Βασίλισσα τέλος τὴν μεθεπομένην μᾶς ἠνοιξε τὸν δρόμον διὰ τὴν Κόνιτσαν. Κατὰ τὴν περὶ τὸ «Δέμα» συνάντησιν μὲ ἠρώτησε μετὰ τὴν Κόνιτσαν πού θὰ ὑπάγω. ἀπήντησα «εἰς τὴν Κορυτσᾶν!» καὶ ἔδειξα τὰ βουνὰ τοῦ Λεσκοβικίου. «Μὰ θὰ μπορέσετε», εἶπεν, «ἂν μὲ βοηθήσῃ καὶ ἡ Μεγαλειότης Σας;» ἀντεῖπον. Τὸ μειδιάματά της καί μοι ἔδιδε νὰ ἐννοήσω. Τὸ προσκύνημά μας εἰς τὴν ἡρωικὴν Κόνιτσαν καὶ ἡ δοξολογία, ἣν ἐτελέσαμεν, ἦτο «εὐλογία Κυρίου καὶ ἔλεος». Μετὰ δύο ἡμέρας, ἐνῶ ἠτοιμαζόμεθα νὰ φύγωμεν, μὲ καλεῖ ὁ ἔνδοξος νικητὴς, ὁ ἦρωας Παλλαντᾶς, εἰς ὃν εἶχον ἀνακοινώσει τὰ διαμειφθέντα μετὰ τῆς Βασίλισσης καὶ μοι λέγει ἔξαλλος ἐκ χαρᾶς : *«Σεβασμιώτατε, εἰσηκούσθη ἡ δέησις σας. Αὐτὴν τὴν ὥραν ἔλαβον τὴν ἐξῆς διαταγὴν, ἣν ἐκράτει εἰς χεῖρας, νὰ προχωρήσωμεν εἰς καταδίωξιν τοῦ ἐχθροῦ ἐντὸς τοῦ ἀλβανικοῦ ἐδάφους. Δὲν θὰ φύγετε, θέλω νὰ σᾶς ἔχω κοντὰ νὰ πᾶμε εἰς τὴν Κορυτσᾶν». Εἰς κανένα ἄλλον δὲν θὰ εἶπω τὸ μυστικόν, μόνον εἰς ὑμᾶς»*. Πᾶς τις φαντάζεται τὴν συγκίνησίν μου. Τὸν εὐχαρίστησα καὶ τὸν συνεχάρην θερμῶς, διότι ἡ τύχη τόσον τὸν εὖνοεῖ, καὶ «ὁ θεὸς βοηθός, προσέειπα. θὰ εἶναι ἡ εὐτυχεστέρα ἡμέρα τοῦ βίου μου νὰ εἰσέλθω εἰς τὴν ἠλευθερωμένην ἀπὸ τοὺς κομμουνιστὰς Κορυτσᾶν καὶ ἅμα ὑπάγω ἄς ἀποθάνω» (1). Ἄλλ' ἐνῶ ἠτοιμαζόμεθα νὰ κατέλθωμεν διὰ νὰ στήσωμεν τὸ στρατόπεδον εἰς τὰ Δολιανά, ὅθεν θὰ ἐγίνε-

1. Καὶ τὸ ἐξῆς διάβημα δύναται νὰ χαρακτηρίσῃ τὸν ἦρωα τῆς Κονίτισης (Βραδυνὴ 2-1-48 ὅτε δηλ. δὲν εἶχε λήξει ὁ ἀγὼν, διότι ἡ ἠσυχία δὲν ἐπανεληφθῆ καὶ κατεῖχον οἱ συμμορίται τὸν προμαχῶνα τοῦ Μπουραζάνι, τὸ Λυκόμορον). «Ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν κ. Γ. Στράιος ἔλαβε τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα ἐκ τῆς 7θης Ταξιαρχίας : «426 ὑπερασπιστὰς Κονίτισης ἀγωνιζόμενοι μὲ βαθεῖαν πίστιν διὰ τὴν ἰερότητα τοῦ ἀγῶνος τῆς Πατρίδος ὑποβάλλομεν μετ' ἐμοῦ τὰς θερμὰς εὐχὰς ὑπὲρ εὐδωσσεως ἀγῶνός μας πρὸς τὴν σεβα-

το άμέσως ή έξόρμησις, καλοῦμαι ὑπό τοῦ σεβασμιωτάτου εἰς τὸ τηλέφωνον: «*Σπεῦσε νὰ ἔλθῃς γλήγορα, διότι ὁ στρατὸς φεύγει!* ἠπέιλησα, ὅτι θὰ κάμω συλλαλητήριον μὲ μαύρας σημαίας καὶ θὰ βαδίσωμεν πρὸς τὰς Ἀθήνας». Κατάπληξις καὶ εἰς ἐμὲ καὶ εἰς τὸν συνταγματάρχην, καὶ ἡμῖν ἠναγκασμένος ν' ἀναχωρήσω. Πράγματι γὰρ συνέβαιναν. διεμαρτυρήθημεν ὁμοῦ μὲ τὸν Μητροπολίτην εἰς τὸν Μέγαρον, ὅστις μᾶς εἶπεν, ὅτι μόνον ἐν τμήμα στρατοῦ ἀνεχώρησε καὶ θὰ ἀντικατασταθῆ. Ἐκ τῶν ὑστέρων ἐγνώσθη, ὅτι οὕτως εἶχε τὸ πρᾶγμα. Ἡ εἰρημένη ἐκθεσις γράφει: «Γενικῶς αἱ εἰς Ἑπειρον δυνάμεις ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου 1947 δοκιμαζόμεναι εἰς συνεχεῖς μετακινήσεις καὶ μάχας εἶχον ἐγγίσει τὸ ὄριον τῆς ἀντοχῆς κατὰ τὰς τελευταίας μάλιστα ἡμέρας τῆς μάχης (τῆς Κονίτσης) πολλοὶ ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται ἐσίροντο κυριολεκτικῶς ἐμψυχούμενοι μόνον ἀπὸ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Πανελληνίου: «νὰ μὴ πέσῃ ἡ Κόνιτσα». Ἡ κατάσταση αὕτη δὲν διέλαθε τὴν προσοχὴν τῆς VIII Μεραρχίας, καὶ ἐπίμονος πανταχόθεν κατεβλήθη προσπάθεια διὰ τὴν ἀνασυγκρότησιν καὶ ἐνίσχυσιν τῶν μονάδων τούτων» (Ἀκρόπ. 15-12-51). ἀλλὰ τότε πῶς ἐξεδόθη ἡ διαταγὴ περὶ προχωρήσεως; Ἡ ἡγεσία τοῦ στρατοῦ δὲν ἠθέλε νὰ μὴ ἐκμεταλλευθῆ τὸν πανελλήνιον ἐκείνον ἐνθουσιασμόν καὶ τὴν ἀναπτέρωσιν τοῦ ἠθικοῦ τοῦ στρατοῦ, ὅστις ἐξεδηλώθη εἰς τοὺς δύο λόγους μου εἰς Κόνιτσαν, ὅπου καὶ ὁ στρατηγὸς Μπότσαρης ἠλέκτρισεν ἀρκούντως τὰ ἡρωϊκὰ παλληκάρια μας. Ὁ ἦρωας ἐκείνος τῆς ἡμέρας, συνταγματάρχης Παλλαντᾶς, ἀνταποκρινόμενος εἰς τὸ ὑπὲρ τῆς ἐμῆς ταπεινότητος ἐκδηλωθὲν αἰσθημα τοῦ τε στρατοῦ καὶ τῶν Κονιτσιωτῶν ἴσως αὐτὸς νὰ ἐδημιούργησε ζήτημα, διὰ νὰ μὲ ἔχη παρὰ τὸ πλευρόν του. Πάντως εἶμαι πεπεισμένος, ὅτι διὰ νὰ καρπωθῆ ἡ Στρατιὰ πραγματικὸν κέρδος ἐκ τῆς νίκης τῆς Κονίτσης ἐκαλλιέργει τὸ σχέδιον τῆς καταδιώξεως τοῦ ἐχθροῦ· διὸ καὶ ὁ *Παλλαντᾶς μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐστρατοπέδευσεν εἰς Δολιανὰ* καὶ προσεπάθει νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν καταπονεμένην μονάδα του τὸ ταχύτεχον. Ἄν δὲν ἐπραγματοποιήθη τὸ σχέ-

στὴν Κυβέρνησιν Ἑλλάδος καὶ τὸν Ὑπουργόν μας. Τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν δόξαν τῆς Ἑλλάδος δὲν θὰ κηλιδώσωμεν. Ἀγωνιζόμενοι διὰ τὴν ἱερώτερη ὑπόθεσιν τῆς Πατρίδος θὰ θυσιασθῶμεν διὰ τὸ δίκαιόν της. Ὡς Διοικητὴς τῶν ἡρώων Κονίτσης σὰς διαβιβάζω, ὅτι δύναται ἡ σεβαστὴ Κυβέρνησις τῆς Πατρίδος μας νὰ στηρίζεται εἰς τὸν Ἐθνικὸν Στρατὸν της. Ὁ Διοικητὴς Παλλαντᾶς Ἀντιχης». Τὸ τηλεγράφημα τοῦτο εἶναι ἐπεξηγηματικὸν τῆς διαταγῆς τῆς ἐξορμήσεως.

διον αυτό, τοῦτο ὀφείλεται τὸ μὲν εἰς τὴν ἐπέμβασιν τῶν Συμμάχων, τὸ δὲ εἰς τὰ γεγονότα τοῦ 1948, ἅπερ εἶναι τὰ δραματικώτερα τῆς ἱστορίας τοῦ συμμοριακοῦ πολέμου. Ἡ νίκη τῆς Κονίτσης ἤρχισε νὰ μὴ κάμνη πλέον τὴν ἀρχικὴν ἐντύπωσιν, διότι ὁ λαὸς διέβλεπε ἐξαπλούμενα ζοφερὰ νέφη εἰς τὸν συνοριακὸν ὁρίζοντα. Τὰ μεγαλεπήβολα σχέδια τοῦ Ρόλλινγξ ἀνεβίβαζον τὰς συμμορ. δυνάμεις τοῦ Μάρκου ἀπὸ τῶν 10.000 τοῦ 1947 εἰς 28.000 ἀρχομένου τοῦ 1948 (βλ. Ἀκρόπ. 23-12-50) Πρὸ τῆς μάχης τῆς Κονίτσης ἡ στρατ. ἡγεσία εἶχε πολὺ μικρὰν ιδέαν περὶ τῶν συμμοριτῶν, ἀλλ' ἀφοῦ διεπιστώθη, ὅτι εἰς τὸ στρατηγεῖον τοῦ Μάρκου δὲν ἦσαν προσηρτημένοι ξένοι ἀξιωματικοὶ ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι «ὁ τέως καπνεργάτης καὶ οἱ συνερ, γάται του εἶχον τῆς στρατηγικῆς καὶ τῆς τακτικῆς τοῦ μάχεσθαι-ἀρχετὴν πείραν καὶ μάλιστα ιδέαν πολὺ καλὴν» (Ἀκρόπ. 9-12-50). Καὶ ὅμως οὐδεὶς ἐσκέφθη νὰ προσαρτήσῃ τὰ ἀνταρτικὰ εἰς τὴν μαχομένην στρατιὰν σώματα. Τὴν σοβαρὰν ταύτην ἔλλειψιν ἀνεπλήρωσαν εἰς τὴν μάχην τῆς Κονίτσης οἱ Ἕλληνες κομμάντος ὑπὸ τὸν ἐξαιρετὸν ἀρχηγὸν Γιάνναρην, ὃς διαπιστώνει ὁ εἰς πέρας ἐνεργῶν τὸν θρίαμβον τῆς Κονίτσης συνταγματάρχης Κ. Καρδαρᾶς, διοικητῆς τῆς 43 ταξιαρχίας εἰς τὴν ἡμερησίαν διαταγὴν, ἣν λαμβάνω ἐκ τοῦ «Ἐθνους» 14-1-48 καὶ ἣτις ἔχει ὧδε :

«Ἡ Γ' Μοῖρα Καταδρομῶν διετέθη δι' εἰδικὴν ἀποστολὴν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς 43ης ταξιαρχίας, δρώσης δια τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς περιοχῆς Κονίτσης. Ἡ μοῖρα αὕτη ἐκκινήσασα τὴν νύκτα τῆς 3-4 Ἰανουαρίου ἐκ Κονίτσης καὶ διὰ ταχυτάτης ἐνεργείας διελθούσα ἀθορύβως, θαρραλέως καὶ ἀποφασιστικῶς διὰ μέσου τῶν ἐχθρικῶν ἀντιστάσεων, κατώρθωσεν, ἐκ τῶν νότων τοῦ ἀντιπάλου ἐνεργοῦσα, νὰ κυκλώσῃ τοὺς συμμορίτας καὶ νὰ καταλάβῃ τὸ ὕψωμα Λυκομόρου, ἢ κατάληψις τοῦ ὁποίου ἐπέφερεν ἐξάρθρωσιν τῆς ὅλης τοποθεσίας, ἐξ ἧς διηυκολύνθη ἐνεργεια πεζικοῦ καὶ οὕτως ἐντὸς 48 ὥρῶν ἅπανα ἡ περιοχὴ Κονίτσης ἠδυνήθη νὰ ἀναπνεύσῃ τὸν ἀέρα τῆς ἐλευθερίας.

» Ἐν Λυκομόρῳ ἐδέχθη πολλαπλᾶς καὶ πείσμονας ἀντεπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ, ἅς ἀπώθησε καὶ ἀπέκρουσε μετὰ λύσεως. τετράκις ἦλθεν εἰς πάλιν μετὰ τοῦ ἐχθροῦ σῶμα πρὸς σῶμα ἐπενεγκούσα σοβαρὰς ἀπωλείας, σωρεία δὲ πτωμάτων ἐκάλυψε τὴν περιοχὴν Λυκομόρου. Περιῆλθεν εἰς χεῖράς μας ἀφθονία πυρομαχικῶν, ὀπλισμοῦ, τηλεμέτρων τριπόδων, διοπτρῶν πυροβολικοῦ, κανονισμῶν πυροβολικοῦ, ὡς καὶ διάφορα ἔγγραφα πολυτίμου σημασίας. Ἐὰν ἦτο δυνατὴ ἡ ἐνίσχυσις θὰ ἠχμαλωτίζετο τὸ πυροβολικὸν τοῦ ἐχθροῦ καὶ θὰ κατεστρέφοντο δύο γέφυραι

ζωτικῆς σημασίας διὰ τοὺς συμμορίτας. Ἡ ἀνδρεία καὶ ὁ ἡρωϊσμός τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλιτῶν τοῦ ἐπιλέκτου τούτου ἑλληνικοῦ Σώματος, ἡ αὐταπάρνησις, ὁ ἐνθουσιασμός καὶ ἡ πίστις πρὸς τὸν διεξαγόμενον ἀγῶνα μαρτυροῦν πόσον πράγματι πολῦτιμοὶ εἶναι αἱ μονάδες αὗται, αἵτινες δύνανται νὰ ἐπιτελέσουν ἀποστολάς, ὡς οὐδὲν τῶν ὀπλῶν τοῦ ἑλληνικοῦ Στρατοῦ δύναται νὰ ἐπιτελέσῃ καὶ μάλιστα ἐφόσον δρῶσιν ἄνευ τῆς ἐνισχύσεως οὐδενὸς ὀπλοῦ. Τὴν κατάληψιν τοῦ Λυκομόρου μόνον ἡμίθεοι ἠδύναντο νὰ πραγματοποιήσουν, τὴν ἐπραγματοποίησαν ὁμῶς οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ ὀπλίται τῆς Γ' Μοίρας Καταδρομῶν. Μετὰ ἰδιαιτέρας συγκινήσεως ἐξ ὀνόματος τῆς 43ης ταξιαρχίας εὐχαριστῶ καὶ συγγαίρω τὸν διοικητὴν τῆς μοίρας, τοὺς ἀξιωματικούς καὶ τοὺς ὑπερηφάνους ἥρωας ὀπλίτας διὰ τὴν πολῦτιμον συνδρομὴν, ἣν προσέφερον εἰς τὴν ταξιαρχίαν διὰ τῆς ἐκπληρώσεως ὑπερανθρώπου ἔργου, προλαβόντες ἡμετέρας ἀπωλείας. Οἱ ὀπλίται μας θὰ ἀναμιμνήσκωνται πάντοτε τοὺς ἡμιθέους τῆς Γ' Μοίρας Καταδρομῶν».

Μετὰ τὸ ἐθνικὸν προσκύνημα καὶ τὸ βάπτισμα, ὅπερ ἐλάβομεν εἰς τὸ μέτωπον τῆς ἡρωϊκῆς Κονίτσης, εἵμεθα ἀποφασισμένοι νὰ δημιουργήσωμεν Κόνιτσαν εἰς ἕκαστον νευραλγικὸν σημεῖον τοῦ ἡπειρωτικοῦ μετώπου καὶ νὰ καταδείξωμεν, ὅτι ὁ ἑλληνισμὸς δὲν εἶναι ἀριθμὸς, ἀλλ' εἶναι οὐρανία δύναμις, ἥτις νικᾷ τοὺς ἀριθμούς, εἶναι καὶ νοῦς, ὅστις ὑποτάσσει τὴν ὕλην. Εἰς Ἰωάννινα δὲν εὗρομεν καὶ πάλιν προθυμίαν καὶ ἠναγκάσθημεν μετὰ τοῦ στρατηγοῦ κ. Δ. Μπότσαρη—πάντες σχεδὸν οἱ συνέκδημοι ἐξηφανίσθησαν καὶ ἕκαστος εἰργάζετο δι' ἑαυτὸν μᾶλλον ἢ διὰ τὸ σύνολον—νὰ ἐκδράμωμεν (13 Ἰαν.) εἰς Μέτσοβον, οὗτινος ἡ ἡρωϊκὴ ἀντίστασις εἶχε προηγηθῆ τῆς Κονίτσης (ἐγένετο τῇ 13-10-47). Ὁ ἥρωας καὶ ἐκεῖ ὑπῆρξεν ὁ διοικητὴς τοῦ 584 πεζ. τάγματος ἀντισυνταγματάρχης Παλλαντᾶς, «Ἕλλην φανατισμένος καὶ μαχητὴς γενναῖος καὶ ἔμπειρος» (ἐκθεσις). Οὗτος διὰ τὸ ἐπισφαλὲς εἰς ἄμυναν τῆς τοποθεσίας τοῦ Μετσόβου, κειμένου ἐντὸς βαθυπέδου, ἐντὸς τῆς πόλεως ἀφῆκεν διμοιρίαν μόνον, τὴν χωροφυλακὴν καὶ ἐλαχίστους ΜΑΥ, ὅλην δὲ τὴν δύναμιν ἔφερον εἰς τὰς ὑπεράνω σκοπιᾶς, ἰδίᾳ εἰς τὴν Τσοῦκαν καὶ τὸ Καρακόλι, ὅθεν ἐπὶ ἐβδομάδα μὲ εὐαρίθμους ἄνδρας ἀπέκρουσε τὰς ἀγρίας τῶν συμμοριτῶν ἐφόδους. Ἀνθαμιλλώμενος πρὸς αὐτὸν καὶ ὁ Ἠπειρώτης ταγματάρχης Στυλ. Τζουμάρας ἐπολέμησε εἰς τὴν Πέτραν καὶ τὸ Δεμάτι μὲ καταπληκτικὴν γενναϊότητα καὶ μὲ τὸ 581 τάγμα ἐπιλέκτων παλαιμάχων διέλυσε τὴν πολιορκίαν τοῦ Μετσόβου σώσας, πλὴν τοῦ δημάρχου,

τοὺς κατοίκους ἐκ τῆς σφαγῆς, καίτοι δὲ ἀσθενὴς ἀπώθησεν ἰσχυρὰν τοῦ ἐχθροῦ ἔφοδον καὶ προήχθη ἐπ' ἀνδραγαθία. Ὡς μᾶς ἔλεγεν ὁ λαμπρὸς ἐπιτελάρχης τῆς VIII Μεραρχίας συνταγμ. Λασπιᾶς ἄνευ τῆς νίκης τοῦ Μετσόβου δὲν μπορούσαν νὰ κρατηθοῦν οὔτε ἡ Κόνιτσα οὔτε τὰ Ἰωάννινα. Εἰς τοὺς συντελεστάς τῆς Κονίτσης δὲν δύναται ν' ἀποσιωπηθῇ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ταγματάρχου Γ. Περίδου «ἐνὸς τῶν κυρίων πρωταγωνιστῶν τῆς ἀμύνης, ἴσως δὲ τοῦ σημαντικωτέρου» (Ἐκθ. 28-11-56). Οὗτος μὲ τοὺς γενναίους τοῦ 582 τᾶγματος διεκρίθη εἰς μάχας ἐντὸς τῆς πόλεως, αἵτινες παρουσίαζον τὴν ἀγριωτέραν μορφήν τοῦ ἐμφυλίου σπαραγμοῦ καὶ ὡς ἀρχηγὸς ἀνταρτικοῦ σώματος δρᾶσαντος θαυμασίως ἐπὶ κατοχῆς εἰς Περιστέρη (βλ. σ. 132).

Ὁ ἀβδηριτισμὸς καὶ ἡ ὑπαναχώρησις Ἰωαννίτου δημοσιογράφου — Θρασύτης καὶ ἀναίδεια.

Ἐπανελθὼν λίαν ἀργὰ ἐκ Μετσόβου ἐθεώρησα καλὸν νὰ ἐπισκεφθῶ τὸ «Γιλδίς», ὅπως ἐκάλουν ἐν Ἰωαννίνοις τὰ γραφεῖα τοῦ «Ἡπειρωτ. ἀγώνος», ἐφημερίδος, ἧς ὁ διευθυντὴς Εὐάγγ. Φακατσέλης εἶχε πρωτοστατήσει, ὡς εἶδομεν, εἰς τὴν πρόσκλησιν ἡμῶν, ἀποτελέσας μέλος τῆς Πρεσβείας καὶ μάλιστα ἔλαβε τὸν λόγον καὶ ἐνώπιον τοῦ πρωθυπουργοῦ. Μετέβην μόνος μου καὶ οὐχὶ μετὰ τοῦ ἀχωρίστου συνεκδήμου στρατηγοῦ κ. Μπότσαρη καὶ τοῦτο, διότι μετ' αὐτοῦ εἶχε κομματικὰς ἀντιθέσεις. Ἐκ τῶν μελῶν τῆς Πρεσβείας ἐπλησίασαν ἡμᾶς σχεδὸν ὅλα τὰ ἄλλα μέλη καὶ δὴ ἡ ξυνωρίς τῶν ρητόρων αὐτῆς, οἱ κ. κ. Κώτσης καὶ Παπαζοῆστου, οἵτινες διὰ τῆς θαυμασίας εὐγλωττίας των καὶ τῆς ζωηρᾶς ἐκθέσεως τῆς καταστάσεως τοσοῦτον συνεκίνησαν ἡμᾶς ἐν τῇ Γεν. συνελεύσει τοῦ Ζαπτείου, ὅλα, λέγω, πλὴν τοῦ Φακατσέλη δυστυχῶς πολιτευθέντος ὅλως ἀντιθέτως πρὸς τὸν τίτλον τῆς ἐφημερίδος του καὶ παρασπονδήσαντος τόσον ἀποτόμως. Συνωμιλήσαμεν ἐπὶ μίαν καὶ πλεον ὥραν καὶ προσεπάθησα νὰ τὸν κατατοπίσω εἰς τὰς οὐσιώδεις λεπτομερείας τοῦ προγράμματος ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, ὅτι ὁ «Ἡπειρωτ. ἀγών» θὰ ἔλκε τὴν σιγὴν τοῦ Ἰωαννιτικοῦ τύπου καὶ θὰ ἔκαμνε τὴν ἀρχὴν πρὸς διαφώτισιν τοῦ λαοῦ διὰ τὸν μεγάλον σκοπὸν μας. Ἡ ἀλήθεια εἶναι, ὅτι εὗρον πλήρη κατανόησιν καὶ ἀνεχώρησα κατενθουσιασμένος. Ἄλλ' ὁ λαὸς λέγει «ἡ νύχτα κάνει τὸν παπᾶ κ' ἡ αὐγὴ δεσπότη». Τί μυστήρια ἐξετυλίχθησαν, τί τοῦ ὑπεσχέθησαν ὅι γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ἐρυθροὶ καὶ μαῦροι διὰ νὰ προδώσῃ τὸν πρόεδρον καὶ τοὺς πρωτεργάτας τοῦ ἀγώνος «οὐκ οἶδα, ὁ

θεός οἶδεν», ἐν εἶδον, ἀφοῦ ἐβανκαλιζόμεν δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ὑπὸ τῶν αἰσιωτέρων ἐλπίδων, ἐν εἶδον, μόλις ἔλαβον τὸν «Ἡπειρωτικὸν ἀγῶνα» τῆς 14-1-48, τὸ κύριον ἄρθρον, ὅπερ ὡς βόμβα ἐκρηκτικὴ κατέπληξε πάντας ἡμᾶς.

«Σύστασις ὑστάτη.»

«Νὰ μᾶς συγχωρήσετε, ἀγαπημένοι μας συμπατριῶτες, ἐπίσημοι, ἡμεπίσημοι καὶ ἀνεπίσημοι, πὺ παροικεῖται εἰς καλὰς καὶ κακὰς ἡμέρας στήν γεμάτη ὠμορφιᾶς καὶ καλλωσύνης (sic) Ἀθῆνα...»

Θὰ σᾶς ποῦμε κάτι :

Ἐμεῖς εἴμεθα λαός. Πολλὰ πράγματα δὲν κατέχομε. Σπουδασμένοι σὲ πολιτικὴ καὶ συλλογισμοὺς βαθεῖς καὶ περιπλεγμένους δὲν εἴμεθα σὲ θέσι νὰ κάμνωμε, τοὺς ἑαυτοὺς μας καλὰ καλὰ, ἔξω ἀπὸ τὸ χωράφι μας καὶ τὸ νοικοκυριὸ τοῦ καλυβιοῦ μας, ἱκανοὶ νὰ ὑπερασπίσωμε, δὲν εἴμεθα. Γι' αὐτὸ καὶ ἐσᾶς τοὺς διαβασμένους, τοὺς ξύπνιους στὸ πνεῦμα καὶ τοὺς πολύξερους στὰ πράγματα τὰ πολιτικὰ σᾶς βάλαμε ἡγέτας, τοῦτέστι μπροστὰ ἐπὶ κεφαλῆς μας. Πρόβατα ἔμεῖς, κριοὶ ἐσεῖς, ἡγοῦμενοι θορυβωδῶς καὶ ὑπερηφάνως.

Καὶ λοιπόν, τέτοιοι ἔμεῖς, ἀλλοιώτικοι ἐσεῖς, ἀνίξεροι ἔμεῖς, πολύξεροι ἐσεῖς, περιμένομε οἱ ἀτυχεῖς ἀπὸ σᾶς καὶ δρόμο καλὸ νὰ μᾶς δείξετε καὶ γιὰ τὴν προκοπὴν μας νὰ φροντίσετε, καὶ τοὺς κινδύνους, πὺ μᾶς ἀπειλοῦν, σὺν ἀνοιχτομάτηδες πλειότερο ἐσεῖς, πρῶτοι νὰ δῆτε καὶ πρὶν μᾶς θανατώσουν νὰ μᾶς εἰδοποιήσετε. Νὰ μᾶς σώσετε, ἀδερφέ. Γιατὶ ἀλλοιῶς τί σοῖ ἡγεσία εἶστε καὶ πάνω ἀπὸ τὰ κοιμώμενα κεφάλια μας φρουρούς μας ἀγρυπνοῦντας πιστεύομεν, ὅτι σᾶς ἔχομε ;

Κάμνομε λάθος τάχα ; Ὅμως δὲν εἶναι λάθος, ὅταν πιστεύῃ ὁ χωριάτης, πὺ ἔχει φύλακα καλοπληρωμένον (!) τοῦ ἀμπελιοῦ του, ὅτι τὴν ὥρα πὺ κοιμᾶται αὐτὸς ἀγρυπνεῖ ἐκεῖνος. Καὶ δὲν θάχῃ ἄδικο ἐν συνεχείᾳ ὁ χωριάτης αὐτός, ὁ πληρῶνων καὶ ὁ πιστεύων στήν ἀγρυπνη φύλαξι τοῦ ἀμπελιοῦ του, ἂν ἀνακαλύπτων, ὅτι αὐτὸ κλέβεται καὶ αὐτὸς καταστρέφεται, διότι ὁ φύλακας κοιμᾶται ἢ μεθοκοπάει σὺν κρασποπουλειᾷ, **νὰ τὸν ἀρπάξῃ ἀπὸ τὸ σβέρο καὶ νὰ τὸν πετάξῃ ἔξω ἀπὸ τὸ ἀμπέλι μὲ λάκτισμα ;**

Νὰ μᾶς συγχωρήσετε... Ἡ παραβολὴ δὲν σᾶς ἀφορᾷ, ἀλλὰ ταιριάζει κάπως μὲ τὶς περιστάσεις.

Ἄλλ' ἄς μὴ προλογίζωμεν ἀνιαρῶς. Πρὸ μηνὸς ἤρθαμε.

στην Ἀθήνα, ἔμεῖς οἱ ὑποδεκανεῖς τοῦ στρατοῦ καὶ οἱ βιοπα-
λαιστοὶ ἐπαγγελματῖαι καὶ σᾶς εἶπαμε :

Κινδυνεύει ἡ Ἡπειρος! Γιατὶ γίνεται τοῦτο καὶ δὲν γίνε-
ται ἐκεῖνο. Γιατὶ βλέπομε τοῦτο καὶ δὲν βλέπομε τὸ ἄλλο. Γιατὶ
τέλος πάντων γίνεται ἓνα φταίξιμο στὴν Ἡπειρο μεγάλο, πού,
ἐπειδὴ ὡς τὴ στιγμὴ ἢ πηγὴ του δὲν βλέπομε νὰ βρῖσκεται καὶ
νὰ θεραπεύεται, θὰ μᾶς παραδόση (sic) στὸ μαχαῖρι καὶ στὴ
φωτιὰ καὶ στὴν κόλασι τοῦ συμμορίτη.

Σᾶς παρακαλοῦμε!... Ἐπειδὴ ἴσως ἔμεῖς νὰ εἴμαστε φτω-
χοὶ στὸ πνεῦμα, νὰ εἴμαστε μπουνταλάδες καὶ νὰ λέμε κουτα-
μᾶρες, ἐπειδὴ δὲν ξεύρομε οὔτε ἄλγεβρα, οὔτε τριγωνομετρία,
οὔτε τοὺς γύρους τοῦ ἔγκεφάλου τοῦ δικοῦ σας δὲν εὐτυχοῦμε
νὰ ἔχωμε, κάνετε μᾶς τὴ μεγάλη χάρι καὶ ἐλάτε μιὰ στιγμὴ
κάτω.

Ἰδέτε, μελετῆστε, διαπιστώστε καὶ γυρίστε πάλι στὴν Ἀ-
θήνα σας καὶ στεῖλτε τὴ φωνή σας τὴν καλλιζέλαδη καὶ διαπε-
ραστικὴ στὰ αὐτιά πού χρειάζεται, ξυπνήστε τοὺς ἰδιοκτίτας
τῶν αἰτιῶν αὐτῶν καὶ προλάβετε τὸν κίνδυνο. Νάρθῃτε ἀμέσως
ὁμως! Ἔτσι σᾶς εἶπαμε. Γιατὶ ἔμεῖς εἴχαμε δὴ τὴ σκέψι τοῦ
Μάρκου, πού σεῖς παρ' ὅλη τὴ σοφία σας καὶ παρ' ὅλη τὴν ἐ-
ξυπνάδα σας, δὲν εἴχατε δὴ. Γιατὶ ἡ Ἀθήνα εἶναι θορυβώδης
καὶ σκανδαλωδῶς θεαματικὴ καὶ δὲν σᾶς ἄφηνε οὔτε ν' ἀκού-
σετε, οὔτε νὰ δῆτε τοῦ Μάρκου τὶς διαβολές.

Ἡρθάτε... *Ἡρθάτε δμως πότε ; Ἀργά ! πολὺ ἀργά !*
Ὅταν οὔτε ν' ἀρθῆτε ἐχρειάζετο, γιατί ἡ Κόνιτσα εἶχε
κάμει πιά τὸ καθῆκον της. Ἡρθάτε, ὅταν εἶδατε τὸν Μάρ-
κον πού εἶχε μπῆ στὸ μαντρί μας, καὶ εἶχε ἀνοίξει τὸ στόμα νὰ
μᾶς φάη καὶ χάρις στὴ Θεία Πρόνοια πού τοῦ δίδει βλακείαν
καὶ χάρις τὸν ἠρωϊσμό 427 ἠρώων, εἶχε διωχτῆ μὲ σπασμένα τὰ
μοῦτρα. Τί ἄ σᾶς κάναμε τότε ; Ὁ σκοπὸς ἦταν ν' ἀρθῆτε
πρὶν ἔρθῃ ὁ Μάρκος στὸ μεσοχώρι τῆς Κόνιτσης, νὰ πιστοποιή-
σετε αὐτὰ π ἄ σᾶς εἶπαμε καὶ γυρίσετε στὴν Ἀθήνα ἐπειγόν-
τως. Νὰ τοῦ σᾶς εἶπαμε καὶ γυρίσετε στὴν Ἀθήνα ἐπειγόν-
τως. Νὰ τοῦ σοφούλη κὺς τὰ εἰπῆτε ὕστερα ἐσεῖς τῶν κυβερνητῶν, καὶ τοῦ
τὰ μέτρα αἰ τοῦ Στράτου καὶ τοῦ Ρόλιγξ ἀκόμη. Νὰ λάβουν
θὰ γίνονττους. Νὰ προλάβουν τὸ κακό. Νὰ προλάβουν αὐτὸ πού
Ἑλλάδο αν καὶ θάφτιαναν σὲ 15 μέρες κυβερνήτη τῆς μισῆς
αὐτὸ ἦτ τὸν Τίτο καὶ τὸν Χότζα... Αὐτὸς ἦταν ὁ σκοπὸς καὶ
καὶ νὰ αν τὸ καλό, καὶ αὐτὸ θὰ μᾶς ἔκανε νὰ σᾶς ἀγαπήσωμε
καί... πιστέψωμε στὴν ἡγεσία σας τὴν πομπώδη, τὴν θορυβώδη
μεγαλειώδη (;).

Δὲν τὸ ἐκάμετε αὐτό. Κάματε τὸ ἄλλο, τοῦτο δηλαδή :

Ἔρχεστε, κάμετε περιπάτους στοὺς τόπους, πὺ ἐχύθη αἷμα ἡρώων καὶ σωτήρων τῆς Ἑλλάδος καὶ στὸ τέλος ἀνεβήκατε καὶ στοὺς ἐξώστας καὶ βγάλετε καὶ λόγους!

Κοῖμα σας! Λόγους θέλομε ἐμεῖς ;

Καλημέρα σας... Ἔργα θέλαμε, ἐνέργειες.. θέλομε, ζύπνημα τῶν κυβερνητῶν θέλομε, ἐγερτήριο σάλπισμα στὰ κρεββάτια τοὺς ἄπάνω θέλομε, σωτηρία θέλομε... καλημέρα σας... Ἄναπτέρωσι ἡθικοῦ, θὰ μᾶς πῆτε... Δὲ γελοῦμε. Κλαῖμε! Ἄλλ' ἀκριβῶς ἀπὸ μᾶς ἀντλεῖτε, καλημέρα σας, ἡθικὸ καὶ ἔσεις... Ὅμως τέλος. Ὅ,τι ἔγινε, ἔγινε. Ὅ,τι κάμετε, κάμετε. Χάρισμά σας. Τὰ παρακάτω θέλομε. Καὶ αὐτὰ εἶναι τοῦτα :

Φύγετε ἀπὸ δῶ! Γρήγορα! Ἀεροπορικῶς! Πηγαίνετε στὴν Ἀθήνα καὶ εἰπέτε στὸν Σοφούλην, στὸν Σιγάτον, στὸ Ἐπιτελεῖο τὰ ἐξῆς:

1) Στὴν Κόνιτσα κατορθώσαμεν νὰ μὴ ἡττηθῶμεν. (Καὶ ἂν ἡττώμεθα θὰ σᾶς ποῦμε αὔριο τί γκρεμὸς θὰ μᾶς περιέμενε).

2) Ὅτι ὁ Μάρκος ζῆ, βασιλεύει στὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Ἠπειροῦ καὶ ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ ἐπανέλθῃ δοιμύτερος, φοβερότερος καὶ ἐπικινδυνωδέστερος.

3) Ἡ Κόνιτσα δὲν εἶνε ἀνεξάντλητες καί... τῶν φρονίμων ὀλίγα, καὶ

4) Τὸ καὶ σπουδαιότερον. Νὰ μᾶς πῆτε, ἀφοῦ θὰ ρωτήσετε ἀρμοδίως, τίμια, εἰλικρινά, ἀνδρικό, ὅπως ἀρμόζει σὲ ἡγέτας, ἂν πρέπει νὰ καθίσωμεν στὴν Ἠπειρο ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν καὶ τὴν προστασίαν τοῦ Κράτους ἢ εἶναι ἀνάγκη ν' ἀναλάβωμεν μόνοι νὰ σώσωμεν ἑαυτοὺς ἢ προσφέροντάς τους νὰ σώσωμεν τὴν τιμὴν μας.

Καλημέρα σας! Αὐτὸ θέλομεν. Οὔτε λόγους, θέλομεν, οὔτε δέματα — νὰ σᾶς χαρῶμεν...

Ε. Α. Φ[ακατσέλης]

Ἀφήνω τὸν νοήμονα ἀναγνώστην ἔχων ὑπ' ὄψιν, ὅσα ἀνωτέρω ἐγράψαμεν, νὰ κρίνῃ τὸν ἄνδρα.

Τί νὰ πρωτοθαυμάσῃ τις εἰς αὐτὸ τὸ ἄρθρον, ὅπερ διὰ νὰ αὐξήσῃ τοὺς ἀναγνώστας ἐτέθη κύριον καὶ μὲ στοιχεῖα μαῦρα μεγαλώτατα; Τὴν ἐλεεινὴν καὶ ἀπροσδιόριστον γλῶσσαν ἐφημερίδος ἐκδιδομένης εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν πρωτεύουσαν, ἣτις **παροιμιωδῶς** διεκρίθη εἰς τὰ γράμματα ; ⁽¹⁾ ἢ τὰ ἀσυνάρτητα

1. Λαμβάνω ἀπὸ σύγχρονον περιγραφὴν ('Ακρόπ. 29-9-49) εἰς ὠραίαν δημοτικὴν γλῶσσαν περὶ τοῦ πῶς θεωρεῖ ὁ Ἕλληνας τὰ Ἰωάννινα τὰ ἐξῆς : «Τὰ Γιάννενα ἀπέμειναν πάντοτε ἢ Ἀκρόπολις τῆς

καὶ ἀλληλοσυγκρουόμενα διανοήματα, ἢ τὸ ταπεινὸν καὶ ἀγο-
ραῖον τῆς φράσεως καὶ τὴν χονδροειδῆ εἰρωνείαν πρὸς τὰ μέλη τῆς
Ἐπιτροπῆς, ἣτις ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν ἀρίστων Ἑπειρωτῶν τῆς
ἀνωτέρας ἀθηναϊκῆς κοινωνίας ; Ἴδου ὑποδοχή ! Ἴδου φιλοξε-
νία ! ἀπὸ κύριον, ὅστις ἦλθε καὶ μᾶς ξεσήκωσεν ἄρον, ἄρον, εἰς
τὴν καρδίαν τοῦ χειμῶνος, νὰ ἐλθῶμεν νὰ σώσωμεν τὸ σπῆτι
καὶ τὰ γραφεῖά του ! "Ἄν ἐφθάσαμεν ὀλίγον ἄργά, **αὐτὸς ὁ
ἴδιος ἐγνώριζεν**, ἐὰν αὐτὰς τὰς 20 ἡμέρας διεσκεδάζομεν ἐν
Ἀθήναις, καὶ ἐὰν ἀφίσαμεν θύραν νὰ μὴ κτυπήσωμεν καὶ σκά-
λαν νὰ μὴ ἀνέβωμεν. ἄλλως δὲν ἐτίθετο τὸ ζήτημα νὰ πᾶμε καὶ
νὰ γυρίσωμε, ἀλλὰ νὰ λάβωμεν ἀποφάσεις περὶ τῆς ἀναδιοργα-
νώσεως τῆς ἀμύνης. Καὶ εἰς τοῦτο ἔπρεπε νὰ ἐνωθῶν ὅλοι οἱ
Σύλλογοι καὶ εἴχομεν ἐν τῷ μεταξύ καὶ τοιοῦτον ἀγῶνα πολὺ ἀ-
νιαρόν. Μία ἐκκωφαντικὴ φωνὴ τοῦ πάσχοντος Πάσχου ἀπὸ τῆς
οἰκίας τοῦ στρατηγοῦ κ. Δημ. Μπότσαρη ἠκούσθη ἐντὸς τῶν ἀ-
νακτόρων ! διὰ νὰ πείσωμεν τὸν ἀμετάπειστον πρόεδρον τῆς Πα-
νηπειρωτικῆς κ. Βασιλείου Τζαλόπουλον. "Ἄν τὸ ταξίδιον μας
ἦτο ψυχαγωγικὸς περίπατος, τὸ γνωρίζουν ὅλοι οἱ Ἰωαννῆ-
ται, οἵτινες δὲν ἐτόλμων νὰ ἐξέλθουν μέχρι Μποσδοῦνι (8
χιλιόμετρα) καὶ ἂν ἐξεφωνίσασιν λόγους, πάλιν ἄς μαρτυρή-
σωσιν οἱ αὐτοὶ ποὺ οὔτε ἀποθὲν ἤκουσαν τὴν φωνὴν ἡμῶν.
Νὰ φύγωμεν καὶ νὰ εἴπωμεν εἰς τὸν Σοφούλην τί περισσό-
τερον, ἀπ' ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐπὶ μίαν ὥραν ἤκουσε παρὰ τῆς Ἐ-
πιτροπῆς καὶ αὐτοῦ τοῦ κατηγόρου μας ; Τώρα ἔπρεπε τὸ ἐγερ-
τήριον σύνθημα καὶ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος νὰ δώσουν τὰ
Ἰωάννινα, ὁ ἠπειρωτικὸς λαὸς, νὰ ἔκαμνον οἱ ἐν Ἰωαννίνοις
συναγερομένον ἐπὶ τῇ ἀφίξει τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ οὐχὶ ἐπὶ 20 ἡμέ-
ρας νὰ τοὺς παρακαλῶμεν νὰ συνέλθουν διὰ νὰ ἐγκρίνουν τὸ
πρόγραμμά μας (διὰ νὰ μὴ τὸ ὑπογράψῃ ἔπειτα ὁ προκαθήμενος,
παρὰ τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν ἐνώπιον τοῦ τότε Δημάρχου κ.
Βλαχλείδου, μετ' οὗ πρὶν ἀναχωρήσωμεν τὸν ἐπεσκέφθημεν εἰς
τὴν κρεββατοκάμαράν του). Πῶς ἄλλως θὰ ἐπείθετο ἡ κυβέρνη-

*Ἑλληνικῆς Ἰδέας. Ἀπὸ τὰ βράθη τὰ σκοτεινὰ τῆς Σκλαβιάς ἀκτινο-
βολοῦσε τὸ φῶς τῶν Γραμμάτων καὶ τῆς Πίστεως μετ' σχολάς, ὅπως
τῶν Φιλανθρωπινῶν, τοῦ Ἐπιφανείου, ἡ Γκουμαία, ἡ Μαρουσαία, ἡ
Μπαλαναία, ἡ Καπλαναία, ἡ Ζωσιμαία ἔχει γραφῆ ἀπὸ συγγραφεᾶ
πολυγνώστην : «Χάρις εἰς τὰς τῶν Ἰωαννίνων Σχολὰς ἢ Ἑλληνικὴ
γλῶσσα διεδόθη εἰς τὴν καταβεβραβρωμένην πρότερον εὐρωπαϊκὴν
Τουρκίαν». (Εἶναι μαρτυρία τοῦ κλεινοῦ Ἰωαννίτου μητροπολίτου Ἀ-
θηνῶν Μελετίου. Περὶ τῆς παιδείας ἐν Ἰωαννίνοις βλ. τὴν μονογρα-
φίαν τοῦ φίλου κ. Φάνη Μιχαλοπούλου).

σις νὰ μᾶς παραχωρήσῃ τὰ 2000 ὄπλα, ἀφοῦ ἔδωσεν εἰς τοὺς ΜΑΥ καὶ τὰ ἐπέταξαν ἢ ἐπέταξαν καὶ αὐτοὶ εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον εἰς τὴν πρώτην ἔφοδον αὐτομολήσαντες (μαρτυρία τοῦ ἐν Φιλιάτες ἀρχηγοῦ συνταγματάρχου κ. Γάτσου) ;

Ἄλλ' ὁ ἄλλοπρόσαλλος ἐκεῖνος δημοσιογράφος φαίνεται, ὅτι τὸ ἄρθρον τοῦτο ἔγραψεν ὑπὸ τὰς ἀναθυμιάσεις τῆς βαρελοθήκης· διότι ἀκριβῶς τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μας γράφει τὰ ἀντίθετα εἰς τὸ φύλλον του τῆς 27 Ἰανουαρίου ὁ ἐκλεκτός συνεογάτης του Χρῆστος Ζωημίχος, τρίστηλον ἄρθρον ὑπὸ τὸν ἐνδεικτικὸν τίτλον «*Οἱ καιροὶ οὐ μενετοί*» ἔξ οὗ ἀποσπῶμεν ταῦτα :

«Ἐχομεν δύναμιν καὶ δὲν ἔχομεν διαχείρισιν. Διὰ τοῦτο λοιπόν, ἀπευθύνομαι ἀκόμη μιὰ φορά στοὺς ἡγέτας τῶν διαφόρων Σωματείων καὶ Ὁργανώσεών μας καὶ κάνω ἐκκλήσιν πρὸς τὰ γνωστὰ πατριωτικὰ αἰσθήματά των, ν' ἀρθοῦν στὸ ἕψος τῶν περιστάσεων καὶ τῶν τρομακτικῶν συμφορῶν ποὺ πλήττουν τὴν πατρίδα μας καὶ νὰ ἐνωθοῦν, γιατί «ἡ ἰσχὺς ἐν τῇ ἐνώσει».

Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἐταιρεία» μετὸν πρόττανιν κ. Δημ. Μπαλᾶνον. Ἡ «Πανηπειρωτικὴ Ἀδελφότης» μετὸν κ. Βασ. Τζολόπουλον. Ἡ Πανηπειρωτικὴ Συνομοσπονδία μετὸν στρατηγὸν Βασ. Κρυστάλλην. Ἡ «Ἀνωιάτη Συντονιστικὴ Ἐπιτροπὴ» μετὸν Δεσπότην Κουρίλαν καὶ μετὸν κ. Θεοδ. Πάσχον. Ἡ «Ἐνωσις τῶν Ζαγορησίων» μετὸν κ. κ. Εὐθυμιάδην καὶ Ζοῦγγον. Ὁ «Σύλλογος Θεσπρωτῶν» μετὸν κ. κ. Παπασταῦρον, Μπέμπην καὶ Κούντουρον. Ὁ «Πανηπειρωτικὸς Σύνδεσμος Πειραιῶς» μετὸν κ. Βασ. Ἐξαρχον. Καὶ ἀπευθύνομαι τώρα πρὸς τοὺς Ἡπειρώτας Ἀθηνῶν, Πειραιῶς, Περιχώρων. Ὅλοι ἐσεῖς οἱ ὁποῖοι ἔχετε ὁμολογουμένως νὰ ἐπιδείξητε ἀπαράμιλλον πατριωτικὴν δρᾶσιν καὶ τιμᾶτε ἐπαξίως τὸ ἡπειρωτικὸν ὄνομα ἐν τῇ ξένῃ, δώσατε τὰ χέρια ἀμέσως καὶ χωρὶς χρονοτριβίην. *Ὁ κίνδυνος τῆς ἀγαπημένης μας πατρίδος δὲν εἶναι ὅπως πρῶτα πρὸ τῶν θυρῶν, ἀλλὰ ἀπὸ μέσα ἀπὸ τίς πόρτες. Οἱ λύκοι εἰσέδυσαν σιὸ ποιμνιοστάσιον.* Ἡ πείνα θερίζει τὰ γυναικόπαιδα καὶ τοὺς γέροντας ποὺ σέρονται στοὺς παγεροὺς δρόμους τοῦ ἡπειρωτικοῦ χειμῶνος. Καὶ μαζὶ μετὰ ὅλα τὰ ἄλλα, ἄς ἀναπτυχθῇ περισσότερον ἢ ἀτομικὴ πρωτοβουλία στὸ κεφάλαιον τῆς οικονομικῆς συνδρομῆς. Καὶ ἡ συνδρομὴ αὕτη τῇ φορά δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἀπὸ τὸ περισσεύμα, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ὑστέρημα, γιατί ἔτσι θὰ μπορέσουμε νὰ διατηρήσουμε τὴ φυλὴν μας καὶ νὰ σώσουμε πραγματικὰ τὴν πατρίδα μας. Ὅσοι ἔχετε ἀντίθετη γνώμη, κάνετε μιὰ ἐπί-

σκεψη οικειοθελῶς σάν κι' αὐτὴ πὺν ἔκανα ἐγὼ ἐδῶ στὸν τόπο τῆς τραγωδίας. Ἄλλὰ ὅ,τι ἔχει νὰ γίνη, πρέπει νὰ γίνη ἀμέσως. Τὸ σάλπισμα νὰ εἶναι ἠχηρό, βροντῶδες, ἐκκωφαντικὸν καὶ ἀντάξιον τῆς καταγωγῆς μας καὶ τῆς ἐνδόξου καὶ λαμπρᾶς ἱστορίας μας. ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἀντάξιον τῶν περιστάσεων καὶ τῶν κινδύνων τῆς πατρίδος μας. Γρήγορα ὅμως γιατί, «οἱ καιροὶ οὐ μενετοί.». Δηλαδή φύγετε καὶ ἐλάτε, δὲν σᾶς θέλαμε προχθές, τώρα σᾶς θέλομε..!

Ἔψος αὐτοθυσίας — βάθος ἀχαριστίας! Ἡ μία ἀτοπία διαδέχεται ἄλλην μετὰ συνεχείας δραματικῆς. Ἐξόρμησις πρὸς Φιλιάτες — Μικροῦ δεῖν εἰς χεῖρας συμμοριτῶν — Πῶς ἐσώθημεν καὶ ἐσώσαμεν τὴν πόλιν — Ἀρχιερέως συναδελφικὴ ἀβρότης!

Ἡ Θεσπρωτία ἐν κινδύνῳ! Ἡ κατάληψις τῆς Μουργκάνας καὶ αἱ συνεχιζόμεναι σποραδικῶς ἀπόπειραι τῶν ἀνταρτῶν πρὸς διάβασιν τοῦ Καλαμᾶ εἶχον δημιουργήσει πανικόν, ὅταν ἡμεῖς ἤλθομεν εἰς Ἰωάννινα. Τότε ὁ μητροπολίτης Δωρόθεος, ἀεικίνητος ὡς ἀγωνιστῆς ἱεράρχης, πηγαينوήρχετο καὶ **μᾶς παρουσίαζε ραγικὴν τὴν κατάστασιν.** Ἐπὶ κατοχῆς εἶχε πρωτοβουλίαν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ του, ἔπειτα ὅμως ἐξηρτάτο ἐκ τοῦ κέντρου τῶν Ἰωαννίνων — αὐτοὶ δὲν εἶναι ἄλλο ἢ ἐπίσκοποι τοῦ Ἰωαννίνων — εἶχον καταλάβει, ὅτι ἡ στέρησις τῆς ἀνεξαρτησίας ἐστενοχῶρει πολὺ τὸν Σουλιώτην, ὅστις καὶ τὸ χωρίον Λέλοβον (;), τὴν γενέτειράν του, μετωνόμασε Δεσποτικόν δηλ. εἶχε ταυτίσει τὴν τύχην του μετὰ τὸ Σοῦλι. Τώρα ὅμως δὲν διέκρινα τὸν ἐνθουσιασμόν μετ' οὐ μὸι ὁμίλει ἐν Ἀθήναις. Ἡ παρουσία μου ἐγένετο κάρφος εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, ἀλλ' ἐγὼ, ὅπως εἶπον καὶ ἀνωτέρω (σ. 164), δουλεύων πρὸς τὸν σκοπὸν μου διαρκῶς τῷ ἀνέφερον, ὅτι **ἡ προσοχὴ μου εἶναι περισσότερον ἐστραμμένη πρὸς τὴν ἀρχέγονον πατρίδα μου, τὸ Σοῦλι.**

Δύο-τρεῖς ἡμέρας πρὶν φύγωμεν ὁ γραμματεὺς τῆς Ἐπιτροπῆς κ. Πάσχος εἶχε τεθῆ εἰς κίνησιν νὰ τὸν συναντήσῃ, ἀλλὰ δὲ κατώρθωσε νὰ μᾶς φέρῃ εἰς ἐπαφὴν (1).

1. Ἴσως δὲν ἠθελε καὶ αὐτὸς ὁ Πάσχος, ὃν δὲν ἦτο τῆς γνώμης καὶ ὁ σύνδοξός μου νὰ τὸν ἔχωμεν μαζὺ εἰς αὐτὸ τὸ ταξίδιον — ἔπρεπε νὰ μείνῃ νὰ παρασκευάσῃ τὰ τῆς γεν. συνελεύσεως τῶν ἐν τῇ πόλει ὀργανώσεων — Πάσχος δὲ συμπάσχει ἀεὶ μετὰ τοῦ Πάσχου καὶ

Εἰς τὴν 15ην τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου, τὸ πρωῖ-πρωῖ ἐπῆγα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τοῦ στρατηγοῦ, ἀφοῦ εἶχομεν κανονίσει τὰ τοῦ ταξιδίου ἀφ' ἑσπέρας καὶ μετὰ τοῦ Μεράρχου εἶχομεν συμφωνήσει νὰ μᾶς δώσῃ ἐξωπλισμένον αὐτοκίνητον (τζίπ)—ὀφείλω νὰ διακηρύξω, ὅτι ὁ στρατηγὸς κ. Ἀντωνόπουλος μᾶς ἐξυπηρέτησε πάντοτε μετὰ μεγάλης προθυμίας— Ἦλθεν εἰς τὸ σαλόνι μὲ τὴν ἑφημερίδα εἰς χεῖρας καὶ μοι ὑπεδείκνυε τὴν εἴδησιν ὅτι ὀλίγον ἔξω ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα **εἰς τὸν δρόμον μας ἐκαυθάριζον νάρκας**, «πᾶμε χαμένοι», μοι λέγει γελῶν, ὅπως πάντοτε. τῷ ἀπαντῶ «μήπως ἦλθαμε γιὰ καλὸ. ὅποιος πάει στὸν πόλεμο βάζει πρῶτα τὸ κεφάλι του στὸν ντορβά». Ἦτο τῆς ὀρθῆς βεβαίως γνώμης νὰ ἀνεβάλλομεν διὰ τὴν ἐπαύριον, νὰ καθαρίσουν τὸν δρόμον καὶ θὰ ἐπηγαίναμεν ἀσφαλῶς, διότι θὰ εἶχομεν συμπορευόμενα καὶ τὰ μέλη τῆς «Ἐρευνητικῆς ἐπιτροπῆς» ἀντέταξα κατηγορηματικὴν ἀντίρρησην α') διότι θὰ ἔδιδον καὶ ἄλλας ἀκόμη 24 ὥρας καιρὸν εἰς τὸν ἐχθρὸν νὰ μοῦ πιάσῃ τὸν δρόμον καὶ β') διότι κατ' οὐδένα τρόπον μᾶς συνέφερε νὰ συμπορευθῶμεν μετὰ τῆς Ἐπιτροπῆς, ἀφοῦ ὑπῆρχε παρ' αὐτῆ ὁ σύνδεσμος τῆς κυβερνήσεως, ἐπειδὴ ὑπάρχει πιθανότης, ἔλεγον, εἰς ἡμᾶς νὰ φορτώσουν τὰς τυχὸν ἀποτυχίας αὐτῆς εἰς τὸ ἔργον.

Τέλος καὶ ὁ φίλος κ. Κάτσης, ἀνταποκριτὴς τοῦ ἀθηναϊκοῦ τύπου, συνεφώνει μετὰ τοῦ στρατηγοῦ. Τότε ἀπεφάσισα νὰ ὑπάγω μόνος, ἀλλ' ὁ καλὸς στρατηγὸς δὲν ἠθέλησε νὰ μὲ ἀφήσῃ καὶ μὲ πᾶσαν ἀξιέπαινον ἀνταπάρρησιν μὲ ἠκολούθησεν. πράγματι σχεδὸν καθ' ὅλην τὴν διαδρομὴν νάρκαι καὶ σημεῖα ὑποπτα. Περὶ τὸ δειλινὸν (ὥραν 4 μ.μ.) ἀνῆλθομεν εἰς νὴν ἀκρᾶιαν πόλιν τῆς Θεσπρωτίας, ἣτις κάλλιστα δύναται νὰ παραβληθῆ πρὸς μοναδικὸν αὐτῆς φρούριον ὑπερκειμένη τοῦ Καλαμᾶ, ὅπως ὁ Ἀκροκόρινθος. Ἦτο Πέμπτη, ἡμέρα ἀγοραία, ἣτις συγκεντρώνει ἐκεῖ πάντα τὰ περιχώρα, εὔρομεν τὸν κόσμον ἐν τῷ διαλύεσθαι καὶ μᾶς ἀνέμενον ὀλίγον διὰ νὰ προγευματίσωμεν προχείρως. Ὁμιλήσαμεν ἐγὼ τε καὶ ὁ στρατηγὸς ἀπὸ τοῦ ἐξώστου τῆς Δημαρχείας καὶ ὁ λαὸς ἐνεθουσιάζετο μὲν, ἀλλ' ὄχι νὰ φωνάζῃ καὶ «ὄπλα, ὄπλα» καὶ ἀμέσως θὰ μάθωμεν τὴν αἰτίαν. Μετὰ ταῦτα ὄρισαντες τὴν ἴην ὥραν, ἵνα συγκεντρωθῶσι πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ τῆς πόλεως πρὸς λῆψιν ἀποφάσεων μετέβημεν εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ Ταξιάρχου, ὅστις μοι ἔκαμεν ἀρίστην ἐντύπωσιν, ἦτο ψημένος στρα-

μόνον. Ἴσως προέβλεπε τὸν κίνδυνον καὶ δὲν ἠθελε νὰ γείνη αὐτὴ ἡ ἐκδρομὴ ἀνευ αὐτοῦ· διὸ καὶ μὲ τὸν Φακατοσέλην διετήρησε τὰς καλὰς σχέσεις ! καὶ ἐτόλμησε μάλιστα ἔπειτα νὰ τὸν φέρῃ εἰς Ψυχικόν !

τιώτης. Ἐφαίνεται πολὺ ἱκανοποιημένος, διότι τοῦ Καλαμᾶ ἡ γέφυρα εἶχε πλέον ἀναστηλωθῆ καὶ εἶχε τακτικὴν συγκοινωνίαν μετὰ τῆς στρατιωτικῆς περιφερείας του (1). ἀλλὰ παρεπονείτο, διότι οἱ 400 ἄνδρες δὲν ἠδύναντο νὰ φυλάξωσι εἰς τόσην ἔκτασιν. Μᾶς ἠρίθμησε μεμονωμένα κρούσματα, ἀλλ' ἔφρουρεῖτο καλῶς ἡ γέφυρα, ἦσαν 20 ἄνδρες. Συνεζητήσαμεν τὰ ἐρωτήματα, ἅπερ εἶχε στείλει ἡ «Ἐρευν. Ἐπιτροπὴ» καὶ τὴν ἐπομένην θὰ ἦρχετο νὰ λάβῃ ἀπάντησιν. Ἀφήνομεν τὸν γενναῖον Ταξίαρχον. Δὲν ἠθέλησε νὰ συμμετάσχη τῆς συσκέψεως, ἴσως εἶχε προειδοποιηθῆ περὶ ὑπόπτων τοῦ ἐχθροῦ κινήσεων καὶ ἦτο ἀνάγκη νὰ λάβῃ πᾶν δυνατὸν μέτρον. Ὅτι ἡ ξυνωρίς τῶν ἐπισκεπτῶν διετρέχουσαν πάντοτε κίνδυνον, δὲν ἐπιτρέπεται συζήτησις. Ἐγὼ μὲν ἤμην προγεγραμμένος καὶ ἐπικεκηρυγμένος, ἀφ' ἧς ἔδραπέτευσα ἐξ Ἀραχώβης καὶ εἰς περίπατον ἀκόμη, πού ἔβγαινα εἰς Ψυχικόν, παρηκολουθούμην, ὁ δὲ στρατηγὸς ἦτο ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν σεσημασμένος ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ ὀροθέτου Τελλίνι, οὔτινος ἡ δολοφονία, ὡς διεπίστωσα, ἐν Ἀλβανίᾳ ἀποδίδεται εἰς αὐτόν (2). Ὑπενθυμίζω εἰς τὸν ἀναγνώστην, ὅτι, ὅταν ἐχαράσσοντο τὰ ἑλληνοαλβανικὰ σύνορα ἦτο ὁ κ. Μπότσαρης ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἑλλην. ὀροθετικῆς ἐπιτροπῆς, καὶ χάρις εἰς αὐτὸν ἐνεσφηνώθημεν εἰς τὴν Νεμέρτσκαν μέχρι σχεδὸν ἄνωθεν τῆς Πρεμετῆς ἐπὶ ἀλβανικοῦ ἐδάφους, ἕως πυροβόλου βολῆς ἀπὸ τὰ στενὰ τῆς Κλεισούρας. αὐτὸ ἦτο τὸ μόνον κέρδος τοῦ φόνου τοῦ Ἰτα-

1. Σχετικῶς μὲ τὴν κατάστασιν ἡ «Βραδυνή» 2-1-18 ἔγραφεν : «Καθ' ἣ τηλεγραφεῖ ἐκ Φιλιατῶν ὁ Νομάρχης κ. Σακκᾶς, παρουσίᾳ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Δωροθέου, τοῦ Ταξίαρχου Διοικητοῦ τῆς 84 περιοχῆς κ. Πρόκου, τοῦ Διοικητοῦ Χωροφυλακῆς τοῦ μηχανικοῦ, Δημάρχων, ἀξιωματικῶν καὶ πλήθους λαοῦ, ἐτέλεσε τὰ ἐγκαίνια τῆς γεφύρας Καλαμᾶ, τύπου Μπέλει. Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης παρέδωκεν εἰς τὸν Νομάρχην τεραστίαν σημαίαν διὰ τὸ φυλάκιον τῆς γεφύρας, δῶρον τῆς Σχολῆς Αἰδοποπούλου Ἀθηνῶν, τὴν ὁποίαν παρέδωκεν ὁ Νομάρχης εἰς τὸν Ταξίαρχον κ. Πρόκον ἐν μέσῳ ἐπευφημιῶν τοῦ λαοῦ.

Τὰ εἰς τὴν περιοχὴν Φιλιατῶν ὑπολείμματα τῶν ληστοσυμμοριτῶν ὑποχωροῦν ἀτάκτως πρὸς Ἀλβανίαν δι' ἀνεφοδιασμόν των.

Οἱ συλληφθέντες ληστοσυμμοριταί, οἱ περισσότεροι βιαίως ἐπιστρατεύθεντες διηγοῦνται τὰς ὀμότητας τῶν ληστοσυμμοριτῶν, τὰς συλλήψεις νεανίδων καὶ τὴν μεταφορὰν αὐτῶν εἰς Ἀλβανίαν. Οἱ ἠρωϊκοὶ κάτοικοι τοῦ Ἄνω καὶ Κάτω Σεχώρου μάχονται παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Ἐθνικοῦ μας στρατοῦ. Εἰς τὸ ἐν λόγῳ χωρίον ἐξετελέσθησαν 8 πρόκριτοι καὶ 2 γυναῖκες».

2. Τὸ ζήτημα τοῦτο μετὰ πολλῆς ἐμβριθείας ἠρεβύνησεν ὁ κ. Κόκκινος, ἐνθ' ἄνωτ. Α', σ. 168 ἐ.

λοῦ ἀντιπροσώπου, ὅστις ὀθενδήποτε προελθὼν ἀπεδόθη εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες ἐπλήρωσαν τόσον ἀκριβὰ διὰ νὰ διώξουν τοὺς Ἱταλοὺς ἐκ τῆς Κερκύρας. οἱ ἰσχυροὶ πάντοτε ἔχουσι τὸ δίκαιον καὶ οἱ ἀδύνατοι πληρώνουν τὰ σπασμένα.

Τούτων οὕτως ἐχόντων ἡ σύλληψις μας θὰ ἐπανηγυρίζετο ὑπὸ τε τῶν Ἀλβανῶν καὶ συμμοριτῶν καὶ ἦτο πολὺ εὐκόλος εἰς τὸ ἀπότατον τοῦτο ἄκρον καὶ ἐγγύτατα τῶν ἄλβανικῶν ὁρίων· διὸ καὶ πάση σπουδῇ συνεκεντροῦντο καὶ μᾶς περιέσφιγγον, ἐνῶ ἡμεῖς συνεδριάζομεν εἰς τὴν Δημαρχεῖαν. Εὐτυχῶς ὅμως πού ἡ ἐξόρμησις εἶχε συντελεσθῆ μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου καὶ οὐδεὶς εἶχεν ἀντιληφθῆ τὰς κινήσεις. ἄλλως θὰ εἶχε σκορπίσει τὸ πόπουλον καὶ δὴ οἱ 4000 πρόσφυγες τῶν περιχώρων. Ἐννοεῖται, ὅτι εἶχομεν καὶ ἐντὸς τῆς πόλεως τοὺς καταδότας, διότι παντοῦ, ὅπου ἐπηγαίναμεν, ἐμανθάνομεν, ὅτι τὰ $\frac{40}{100}$ ἦσαν κομμουνισταί, ἀλλ' ἐλώφαζον καὶ συνεννοοῦντο μυστηριωδῶς μετὰ τῶν συμμοριτῶν ἔχοντες θαυμασίαν ὁργάνωσιν. Εἰς τὴν συνδιάσκεψιν προσῆλθον πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ καὶ οἱ προύχοντες. Τὴν πρότασίν μας περὶ ὁργανώσεως ἐνόπλων σωμάτων πλὴν ἄλλων ἀπέκρουσαν καὶ οἱ δύο παριστάμενοι στρατιωτικοί, ὁ ἀπόστρατος συνταγματάρχης Οἰκονομίδης καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Μάυδων ἀντισυνταγματάρχης Γάτσος, ὅστις ἦτο τελείως ἀπογοητευμένος ἐκ τῆς ἐλεεινῆς διαγωγῆς, ἣν ἔδειξαν οἱ ἐθελονταί του. Οὕτω πάντες ἐξωτερίζεον τὴν ἐθνικὴν ἀποκαρτέρησιν, ἣν εἶχον πάθει. Ἦναγκάσθημεν νὰ ἀναπτύξωμεν μετὰ τοῦ στρατηγοῦ κ. Μπότσαρη τὴν νέαν μας ὁργάνωσιν (1) καὶ ὅτι οὔτε γυμνοὺς θὰ ἀφήσωμεν τοὺς ἄνδρας οὔτε τὰς οἰκογενείας των νὰ πεινοῦν, οὔτε δὲ καὶ ἐθελοντὰς θὰ καλέσωμεν, ἀλλ' οὐς κρίνομεν ἡμεῖς διὰ προσωπικῆς κλίσεως ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν ἀξιωματικῶν τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ τασσομέ-

1. Σημειωτέον ὅτι ὁ κ. Μπότσαρης ἦτο ἐξ ὅλων τῶν ἐπιζώντων στρατηγῶν ὁ μόνος ἐξειδικευμένος εἰς τὴν ὁργάνωσιν μικτῶν εὐζωνικῶν σωμάτων. Εἰς τὸ ὠραῖον βιβλίον τοῦ Σ. Ράπτη; «Ὁ πόλεμος στὴν Ἠπειρο», Ἀθῆναι 1914, ἀναγινώσκω ἐν σ. 44: «Ὁ ὑπολοχαγὸς (τοῦ μηχανικοῦ) Μπότσαρης ἐπὶ κεφαλῆς εὐζώνων καὶ ἐθελοντικοῦ σώματος...» καὶ σ. 82: «ἡ μόρφωσις του, ὁ πατριωτισμὸς, ἑλληνικὸς καὶ ἠπειρωτικὸς, ἡ δραστηριότης καὶ ἡ ἀφοσίωσις τοῦ νεαροῦ αὐτοῦ Σουλιώτου ἀξιωματικοῦ ἐδικαιολόγουν τὴν ἀνατρεθείσαν εἰς αὐτὸν τιμὴν, ὡς καὶ τὴν ἐδικαίωσεν ἐκ τῶν ὑστέρων. Ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ σώματος τούτου ἐτέθησαν καὶ πάντα τὰ ἐκ τῆς δυτ. Ἠπείρου σώματα (ἀνελθόντα εἰς 4000), ἅπερ ἀνεφύοντο ἀπὸ τὸν θερμὸν καὶ ἐν ὁργασμῶ σφοδρῶ ἀνακύπτοντα ἠπειρωτικὸν πατριωτισμόν». Ἐπιθι τὸ κεφ. «Ὁ Μπότσαρης πρὸς τὸ Σούλι» σ. 85 ἐ. 91 ἐ. Ἐμνήσθη καὶ αὐτὸς λοιπὸν ἡμερῶν ἀρχαίων καὶ ἀνεσκομβώθη διὰ τὴν ὁργάνωσιν τῶν σωμάτων.

νους με τούς βαθμούς και δικαιουμένους προβιβασμῶν και ἀμοιβῶν. Τὰ οὕτως ὀργανωμένα σώματα θὰ εἶναι ἐπικουρικὰ τῶν κατὰ τόπους τακτικῶν ταγμάτων, χρησιμοποιούμενα, δι' οὓς σκοποὺς ἀνεπτύξαμεν ἀνωτέρω (σ. 164). Εἶχομεν κερδίσει τὸ ζήτημα, ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω, και δὲν ἔμενεν ἄλλο τι, εἰ μὴ ἡ σύνταξις τοῦ πρακτικοῦ, ὅτε ὁ καλὸς διδάσκαλος Παπαφωτίου κληθεῖς ἔξω ἔφερε τὴν εἶδησιν, ἣτις ἀνεστάτωσε τοὺς συνέδρους, Εὐρισκόμεθα περὶ τὴν 8ην ὥραν πολιορκημένοι ὑπὸ 150 συμμοριτῶν ! Πρὸς στιγμὴν ἔσταμάτησε τὸ μυαλό μας, ἀλλ' ἅμα ἀντελήφθη ὑπόπτους τινὰς κινήσεις πρὸς διάλυσιν τῆς συνεδρίας «ὁ σῶζων σῶζέτω ἑαυτόν». ἠτοιμάζοντο ἵνα σπεύσουν νὰ σώσουν τὰς οἰκογενείας των και νὰ δημιουργήσουν τὸν πανικόν, ὅπερ θὰ ἐστοίχιζε τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως και ὅλων ἡμῶν ὑπὸ 150 ἀνταρτῶν ! Καὶ τώρα καταλαμβάνομεν, διατί, ὅπου ἐπετέθησαν εἰς χωρία και πόλεις (πλὴν τῆς Φλωρίνης), ἦσαν νικηταὶ οἱ ὀλιγιστοὶ ἀντάρται, διότι ὁ πληθυσμὸς ἦτο ἀνοργάνωτος και ἔτσι ἐπ' αὐτοὺς ἐφαρμόζεται τὸ τῆς Γραφῆς «εἰς διώξεται χιλίους και χίλιοι μυριάδας» ! Τί θὰ ἔκανεν ἡ ἐδρεύουσα ἐκεῖ δύναμις 100 περίπου στρατιωτῶν, ὅταν ἐδημιουργεῖτο ὁ πανικὸς και δὲν ἐγνώριζεν ἐκεῖ «ὁ σκύλος τὸν ἀφέντη». Ἡ στιγμὴ ἦτο κρίσιμος, ἐκινδυνεύομεν, ἐκινδύνευε τὸ πᾶν. Τότε ἐγεγνηθεῖς εἶπον, ὅτι με ἐφώτισεν ὁ Θεός, ὅστις θαυματουργεῖ εἰς τοιαύτας περιστάσεις εἰς τοὺς πιστεύοντας. Τί νὰ εἶπω εἰς ἀνθρώπους τρομοκρατημένους ; και δὲν εἶχον δίκαιον νὰ τὰ χάσουν, ἀφοῦ εἶχον ὑπ' ὄψιν τί ἐπάθαινον οἱ ἀνθρώποι, ὅπου ἐπετίθεντο τὰ ἄγρια στίφη τῶν ἑαμοβουλγάρων ; Συνέστησα ψυχραιμίαν και πίστιν εἰς τὸν Θεὸν και ἐὰν αὐτοὶ εἶναι 150, εἶπον, ἡμεῖς εἴμεθα 7000 θὰ τοὺς πνίξωμεν με τὰ σάλια μας, με τὰς πέτρες θὰ τοὺς συντρίψωμεν. ἀλλὰ θὰ σωθῶμεν, ἀν φύγωμεν ; οὐδεμίαν ἐλπίδα ὑπάρχει, τὴν γέφυραν αὐτοὶ θὰ τὴν ἀνετίναξαν πρὶν μᾶς πολιορκήσουν. Ἄν φύγωμεν πρὸς τὰ κάτω θὰ μᾶς πνίξουν σὺν τὰ πρόβατα εἰς τὸν ποταμόν. πρὸς τὸ βουνὸν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κινηθῶμεν. Θὰ μείνωμεν, θὰ πολεμήσωμεν, ὅπως δύναται ὁ καθένας, και πιστεύω εἰς τὸν ἅγιον Θεόν, ὅτι θὰ νικήσωμεν. εἶναι προτιμώτερον νὰ προβάλωμεν τὰ στήθη μας, ὅτε θὰ πέσωμεν ἐνδόξως, παρὰ νὰ γυρίσωμεν τὰ νῶτα εἰς τὸν ἐχθρόν, ὅπερ δὲν εἶναι ἴδιον τῶν Ἑλλήνων. . . Αὐτὰ και τὰ τοιαῦτα εἶπον, ἀλλ' ἐγνώριζον, ὅτι μόλις διαλυθῶμεν αὐτὰ θὰ τὰ ἔπαιρνε ὁ ἄνεμος, Τότε θεία φώτισις ἦτο νὰ προσθέσω και τὸ ἔξης. «Δὲν σᾶς ἠρώτησα τί στρατὸν ἔχετε, διότι δι' ἐμὲ στρατός εἶναι ὄλος ὁ λαὸς τῆς πόλεως, ἀλλὰ σᾶς λέγω τοῦτο, ὅτι

προχθές ἐγυρίζαμεν ἀπὸ τὴν Ἄρταν εἰς Ἰωάννινα, καὶ καθ' ὁδὸν συνητήσαμεν 50-60-70 μεγάλα φορτηγὰ στρατιωτικὰ αὐτοκίνητα, τὰ ὅποια ἐγύριζον ἄδεια. Δὲν γνωρίζω, ἀλλὰ πάντως εἶναι βέβαιον, ὅτι αὐτὰ κατὰ θὰ ἔφεραν εἰς Ἰωάννινα». Ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτὸ ὠμίλησε καὶ ὁ κ. Μπότσαρης μὲ ὅλην τὴν εὐφράδειαν, ἣτις τὸν χαρακτηρίζει, καὶ τοιουτοτρόπως διελύθημεν. Ἔπρεπε νὰ περάσωμεν, ὡς καταλαμβάνετε, ἀγωνιώδη νύκτα καὶ ἀνεμένομεν νὰ μᾶς δώσῃ εἶδησιν ὁ Ταξίαρχος περὶ τοῦ πρακτέου. Εἴχομεν δειπνίσει, ἀναμένομεν ἐναγωνίως, ἀλλ' οὔτε φωνὴ οὔτε ἀκρόασις. Πρὸς στιγμὴν ὑπέθεσα, ὅτι ἦτο φάρισα τοῦ διδασκάλου διὰ νὰ ζυγοστατίσῃ, ἀν αἱ πράξεις ἡμῶν συνεβάδιζον μὲ τοὺς λόγους. Ἐκοιμήθην ἀτάραχον ὕπνον ὡς κεκμηκῶς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας. Θὰ ἦτο προτιμώτερον νὰ περιπατῆ τις εἰς τοὺς κατεστραμμένους ἐκείνους δρόμους παρὰ νὰ ἐποχῆται ἐπὶ αὐτοκινήτου, ὅπερ βυθιζόμενον εἰς λάκκους, ὀρύγματα καὶ χάνδακας ἀνετινάσσετο εἶτα ἀποτόμως τὸ σῶμα εἶχε παραλίσει πλέον καὶ ἐλύριζε διὰ νὰ ἀντέξῃ εἰς τὰς ἀποτόμους πτώσεις καὶ τοὺς τιναγμούς. Ἠγέρθημεν λίαν πρωτὶ καὶ διησθανόμεθα πῶς ἐπέρασεν ἡ νύξ, ὅποτε μᾶς ἔρχεται διὰ τοῦ τηλεφώνου ἡ λυπηρὰ εἶδησις, ὅτι οἱ ἀντάρται ἐπληξαν τὴν 18 χιλιομ. πρὸς τὴν θάλασσαν ἀπέχουσαν Σαγιαδά! οἱ κάτοικοι ἔπαθον ἀνήκουστα κακὰ καὶ οἱ διασωθέντες εἰς τὴν παραλίαν, κυρίως τὰ γυναικόπαιδα καὶ οἱ γέροντες, ἀνέμενον ὑπὸ ραγδαϊοτάτην βροχὴν νὰ μεταφερθῶσιν εἰς τὴν ἐναντι Κέρκυραν. Ἐπαθον οἱ δυστυχεῖς ἐκεῖνο, ὅπερ θὰ ἐπαθαίνομεν ἡμεῖς, οἵτινες χάρις τῷ θεῷ ἐσώθημεν. Τί συνέβη δηλαδή; Ἐπιτοπίως τότε ἐπληροφορήθημεν τὰ ἑξῆς: Ἔσπευσαν οἱ σύνδεσμοι τῶν ἑλασιτῶν, οἵτινες ἐκυνήγουν κυρίως ἐμὲ καὶ τὸν στρατηγόν, καὶ διεβίβασαν εἰς αὐτοὺς, ὅτι «ὁ δεσπότης καὶ ὁ στρατηγὸς ἦλθον καὶ ἔφερον δυνάμεις καὶ φύγετε γλήγορα, διότι χαθῆκατε». Αὐτὴν τὴν ἐξήγησιν ἔδωκαν τότε ὅλοι οἱ ἐπαίοντες. Πάντως ἡ γενναία στάσις μας καὶ ἡ ἀπόφασις ν' ἀνπισταθῶμεν, γεγονός τὸ ὅποῖον δὲν ἦσαν συνειθισμένοι οἱ ἑλασίται ν' ἀντικρούσωσιν, ἔπεισαν αὐτούς, ὅτι ὑπῆρχον ἐν Φιλιάτες ἰσχυραὶ δυνάμεις. ἀλλοίμονον ἐὰν ἐτρομοκρατούμεθα καὶ ἤρχιζεν ἡ διαρροή! αὐτὸ θὰ ἦτο αὐτόχρημα προδοσία, πρόσκλησις τοῦ ἐχθροῦ ἐντὸς τῆς πόλεως!

Τέλος οὕτως ἢ ἄλλως ἀπηλλάγημεν τοῦ ἐφιάλτου καὶ εὐρέθημεν σεσωσμένοι. Τί ἔπρεπε νὰ πράξῃ ἡ πόλις; καμπάνες δοξολογία, εὐχαριστία πρὸς τὸν λυτρωτὴν Θεόν, ὅστις ἐμώρανε τοὺς συμμορίτας καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Βλέπω τὸν ἅγιον

τῆς ἡμέρας, Ἰαν. 16. «Ἡ προσκύνησις τῆς τιμίας ἀλύσεως τοῦ ἁγίου καὶ πανευφήμου ἀποστόλου Πέτρου». Τὸ ἱστορῆμα ἀναφέρεται εἰς Πράξ. ιβ', 3, καθ' ὃ ὁ Ἡρώδης «προσέθετο συλλαβεῖν καὶ Πέτρον. . . ὃν καὶ πιάσας ἔθετο εἰς φυλακὴν παραδούς τέσσαρσι τετραδίοις στρατιωτῶν φυλάσσειν αὐτόν... Ὅτε δὲ ἔμελλεν αὐτὸν προάγειν ὁ Ἡρώδης, τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ ἦν ὁ Πέτρος κοιμώμενος μεταξὺ δύο στρατιωτῶν δεδεμένος ἀλύσει δυοῖ, φύλακές τε πρὸ τῆς θύρας ἐτήρουν τὴν φυλακὴν». τότε δηλ. ἐφανισθεὶς ἄγγελος Κυρίου ἔλυσεν αὐτοῦ τὰ δεσμὰ καὶ ἐξήγαγεν ἐκ τῆς φυλακῆς. Ἐδόξασα τὸν Θεόν, διότι τῇ πρεσβείᾳ τοῦ ἀποστόλου ἔλυσε καὶ ἡμῶν τὸν κλοιὸν τῶν συμμοριτῶν καὶ εὐρέθημεν ἐλεύθεροι. Ἀνέμενον λοιπὸν νὰ κτυπήσῃ ἡ καμπάνα. ὅτ' ἔφθασεν ἡ μεσημβρία καὶ ἐπέρασε πολὺ, τότε ἄλλη καμπάνα ἐκτύπησεν εἰς τὴν θύραν. Παρουσιάσθη ἱερεὺς κομιστῆς ἐπιστολῆς ἐκ μέρους τοῦ Σεβασμιωτάτου, ὅστις ἀφείδ τους συμμοριοπλήκτους τῆς Σαγιαδάς εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ἐνέσκηψεν εἰς Φιλιάτες ν' ἀνταμείψῃ τὸν σωτῆρα τῆς πόλεως ὡς ἐξῆς : ¹

Ἐν Φιλιάταις τῇ 16-1-1948 ὥρα 4 μ. μ.

Πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Κορυτσᾶς κ. κ. Εὐλόγιον.

Σεβασμιώτατε ἐν Χριστῷ ἀδελφέ,

Πληροφορηθέντες τὴν ἀφίξίν σας εἰς τὴν καθ' Ἡμᾶς Θεόσωστον Ἐπαρχίαν παρ' ἰδιώτου, ἄνευ γνώμης καὶ συγκαταθέσεως Ἡμῶν ἐξεπλάγημεν ἐπὶ τούτῳ.

Τὸ πρᾶγμα θὰ ἦτο συγγνωστόν, ἐὰν μὴ ἐπροχωρούσατε καὶ εἰς περαιτέρω ἐνεργείας ἦτοι εἰς τὸ νὰ προβῆτε ἄνευ τῆς γνώμης τοῦ οἰκείου Ἱεράρχου εἰς δημοσίαν ὁμιλίαν ἀπὸ τοῦ ἐξώστου

1. Μάρτυς μου ὁ Κύριος, κατόπιν τῶν γεγονότων μεταξὺ ἐμοῦ καὶ αὐτοῦ ἐπίστευσα, ὅτι ἐγένετο ἡ κατανόησις καὶ δὲν ἠθελον νὰ ἐνθυμηθῶ πλέον αὐτὸ τὸ γεγονός, τὸ ὁποῖον, ὡς εἶπον ἀνωτέρω (σ. 164), τόσον ἔτρωσε τὴν φιλοτιμίαν μου. Ἄλλ' ὅταν οἱ φίλοι Θεσπρωτοὶ (Λαμπρόπουλος ἐν Χαλανδρίῳ κ.ά.) μοὶ ἀνέφερον ἔκκληκτοι, ὅτι ἀνέγνωσαν εἰς ἐπιτόπιον ἐφημερίδα, εἰς ἣν μετὰ καυχήσεως ἔγραφεν ὁ κύριος Δωρόθεος, ὅτι μὲ ἐδίωξεν ἐκ τῆς ἐπαρχίας του — αὐτὸ τὸ ψευδέστατον — μετὰ λύπης ἀναγκάζομαι κατὰ παράκλησιν φίλων Θεσπρωτῶν πάλιν, οἵτινες ἤκτιρον αὐτόν, καὶ πρὸς διαφώτισιν τοῦ κοινοῦ νὰ δημοσιεύσω τὸ γράμμα.

τοῦ Δημαρχείου τῶν Φιλιατῶν¹ καὶ τὸ χεῖριστον, ὅτι εἰς τὰς Δημοσίας Ἀρχὰς καὶ ἰδιώτας τῶν Φιλιατῶν κατηγορήσατε τὸν οἰκεῖον Ἱεράρχην ὡς ἄπειρον εἰς τὸ ἔργον του.

Ἐπειδὴ ὁμως ἡ πράξις αὕτη ἀντίκειται πρὸς τοὺς Θεῖους καὶ Ἱεροὺς κανόνας καὶ Νόμους τοῦ Κράτους, παρακαλοῦμεν ὑμᾶς τὸν πεπειραμένον Ἱεράρχην, ὅπως ἐγκαταλείψετε ἐντὸς εἰκοσι τεσσάρων ὡρῶν τὴν πόλιν τῶν Φιλιατῶν καὶ ἐξέλθετε τῶν ὁρίων τῆς καθ' Ἡμᾶς Θεοσώστου Ἱεράς Μητροπόλεως.

Ἐν περιπτώσει μὴ συμμορφώσεώς σας πρὸς τὸ παρὸν ἔγγραφον θὰ ἀναγκασθῶμεν νὰ λάβωμεν μέτρα διὰ τῶν ἀρμοδίων Ἀστυνομικῶν Ἀρχῶν.

Ἐπὶ τούτοις κατασπαζόμενοι τὴν Ὑμετέραν Σεβασμιότητα ἐν Κυρίῳ διατελοῦμεν μετ' ἀγάπης.

Ὁ Μητροπολίτης Παραμυθίας, Φιλιατῶν καὶ Γηρομερίου

Δωρόθεος.

Ἀπὴντησα ἀμέσως τὰ δέοντα (βλ. σ. 164), ἐν τῇ ταραχῇ μου ὁμως ἐλησμόνησα νὰ κρατήσω ἀντίγραφον. Ὁ γράφων τὴν ἀνόητον ἐπιστολὴν πρὸς τὸν περιοδεύοντα πρόεδρον τῆς Ἀνωτάτης συντονιστικῆς ἐπιτροπῆς ἐθνικῶν ἀγώνων Ἡπείρου ἐννόησεν ἀμέσως τὸ σφάλμα του καὶ ὡς δικανικὸς ἀνὴρ (;) ἠθέλησε νὰ κολάσῃ τὸ πρᾶγμα, ὅτι τὸν κατηγορήσα, λέγει, ὡς ἄπειρον εἰς τὸ οἰκεῖον ἔργον. Τοῦτο οὐδόλως ἀληθεύει, διότι τὸ συμφέρον μου

1. Ἐρωτῶ τὸν κύρ Δωρόθεον, ὅστις θέλει νὰ μᾶς κάμῃ τὸν Νομοκάνονα, πόθεν ἔλαβε τὴν ἀδειαν, ὅταν κατὰ τὴν 10 Ὀκτ. 1944 πνέων μένεα κατὰ τῶν Γερμανοϊταλῶν, ὑπολειφθέντων περὶ τοὺς 100 εἰς τὰ βόρεια τῆς νήσου καὶ ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ ἐξώστου ἐν Κερκύρα νὰ ὁμιλήσῃ πρὸς τὸν λαόν; ὁ μητροπολίτης Κερκύρας διέτριβε τότε ἐν Ἀθήναις. Καὶ ἐγὼ μὲν ὡς ἀρχιερεὺς, οὔτινος κύριον ἔργον ἀνέκαθεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἶναι τὸ διδάσκειν τὸν λαόν, ἐξῆλθον πρὸς τοὺς Φιλιαταίους περιβεβλημένος τὰ ἐμβλήματα τοῦ ἀξιώματος. Οὗτος ὁμως παρουσιάσθη ὡς ἀντάρτης, ὡς μοὶ διηγεῖτο ὁ φίλος κ. Χρ. Σούλης γυμνασιάρχης, φέρων καὶ τὸ ὄπλον καὶ τὴν σπάθην καὶ ἐπειδὴ ὁ λαὸς ἀνέμενε νὰ ἀντικρύσῃ ἀρχιερέα, βλέπων δὲ πωγωνοφόρον ἀντάρτην (ὡς ἦσαν οἱ τοῦ ΕΔΕΣ) ἠπόρει, ἠναγκάσθη νὰ φωνάξῃ ὁ ἴδιος: «Ἐγὼ εἶμαι ὁ Παραμυθίας!» Οἱ δὲ Κερκυραῖοι ἀποτροπιασθέντες ἔστρεψαν τὰ νῶτα καὶ ἔμεινε μὲ τοὺς ἀντάρτας, οἵτινες ἀπεκάλουν αὐτὸν Παπαφλέσαν! Ὁ πανηγυρικός του, ἐπειδὴ μετ' ὀλίγον θὰ ἐξεδιώκοντο οἱ ἐδεσῖται ἐκ τῆς Ἡπείρου, θὰ εἶχε βεβαίως τὴν ἐννοίαν «ἐξοδιαστικοῦ» (κατ' ἐκκλησ. γλώσσαν)· ὅθεν δὲν ἦσαν ἐλευθερωταὶ τῶν Γερμανῶν, φευγόντων μηδενὸς διώκοντος, ἀλλ' ἐπιδρομεῖς ζητούντες ἄσυλον, ὡς ὀψόμεθα.

καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς πατρίδος μοὶ ἐπέβαλλε νὰ τὸν περιποιηθῶ, οὔτε δὲ εἶχον καιρὸν ν' ἀσχοληθῶ περὶ τὸ ἄτομόν του κατόπιν τῶν δραματικῶν γεγονότων¹. ἄλλως, ὅταν τὴν ἐπομένην συνηντήθημεν καὶ ἐξηγήθημεν, δὲν μοὶ ἀνέφερε τοιοῦτόν τι, ἄρα κενὸς ὁ λόγος. ἄλλὰ, καὶ ἂν ἔλεγον τοιοῦτόν τι, μακρὰν τῆς ἀληθείας δὲν θὰ ἦ-

1. Ἐγὼ δὲν ἠσχολήθην μὲ τὰ ἔργα τῶν ἐκεῖ σεβασμιωτάτων, μεθ' ὧν ἄλλως ἄκρα φίλα μᾶς συνέδεεν ἐνιαῦθα, καὶ εὖρον τὸν μελᾶ μου. Ἀλλοίμονον, ἂν παρεσυρόμην εἰς ἔλεγχον ἐκ τῆς κατακρίσεως τοῦ κόσμου, ἥτις περιεβόμβει εἰς τὰ ὠτά μου. Περὶ τοῦ Δωροθέου μάλιστα καὶ βουλευτῆς τις τῆς ἐπαρχίης πολλάκις μοὶ ἐξιστόρει τὰ ἄθλά του... καὶ ἃς ὁμολογήσῃ καὶ οὗτος περὶ τῆς στάσεώς μου. Δὲν μετέβην νὰ κρίνω τὸν κόσμον ἐκεῖ, ἀλλὰ νὰ τὸν σώσω, καὶ λυποῦμαι, διότι μὲ παρεξήγησαν οἱ ἅγιοι ἀδελφοί. Καὶ πρὸς ἀπόδειξιν ἀνεξικακίας ἀναμετρῶ ὧδε τὴν ἐθνικὴν τοῦ ἀδελφοῦ Δωροθέου δρασιν πρὸς τὸ μέγεθος τῆς καταστροφῆς τῆς Ἡπείρου. Τὰς εἰδήσεις ἀντλῶ ἐκ τῆς «Κατακαυμένης Ἡπείρου» συγγραφείσης ὑπὸ Θ. Γ. Παπαμανώλη (ἐν Ἀθήναις τῷ 1945) ἐντολῇ τε καὶ δαπάνῃ τοῦ ὑμνουμένου ἀρχιερέως. Δὲν πρόκειται δὲ περὶ τῆς Ἡπείρου, ἀλλὰ μόνον περὶ τῆς Θεσπρωτίας, ἥτις δὲν ἦτο κυρίως «Κατακαυμένη» ἐφ' ὅσον ὁ ἐπίσκοπος ἦτο μακρὰν, κατεστράφη δυστυχῶς τῷ 1948, ὅτε καίτοι παρῶν, οὐδὲν ἠνυσεν πρὸς σωτηρίαν αὐτῆς μετὰ τὴν ἐκεῖθεν δραματικὴν ἀναχώρησίν μας. *Ἐσώθη τότε διὰ τοῦ ἥρωικοῦ Σουλιώτου Βασ. Καμάρα, ἀντισυνταγματάρχου, διοικητοῦ Χ Μεραρχίας*, ἥτις ἀποτελουμένη κατὰ μέγας μέρος ἐξ Ἡπειρωτῶν, κάτω τῶν 2000 τὸν ἀριθμὸν, ἀπέδειξε τι ἠδύνατο νὰ πράξωσιν οἱ Ἡπειρώται, ὅταν ἡ φλόξ τῆς φιλοπατρίας διαθερμαίνῃ τὰ στήθη των. Ὁ Δωρόθεος δὲν μετέβη μετὰ τὴν χειροτονίαν εἰς τὴν ἐπαρχίαν, ἀλλ' ἐνοσηλεύετο ἐν Ἀθήναις, περὶ δὲ τὰ τέλη Σεπτεμ. 1948 εὕρισκετο εἰς Ἰωάννινα, ἐνῶ 49 Παραμυθῖοι ἐσφάζοντο ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ὡς ἀρνία ἐν τῇ ἔδρᾳ του (29 Σεπτ.) ἐν οἷς καὶ ὁ ἀρχιερατικὸς ἐπίτροπος Εὐάγ. Τσαμᾶτος, ὁ καθηγ. Ἀπόστ. Χρυσόχου καὶ γραμματεὺς τῆς μητροπόλεως, ὁ γυμνασιάρχης Κ. Σιωμόπουλος καὶ ἄλλα ἐξέχοντα πρόσωπα. Ἐφθάσε τὴν ἐπομένην τοῦ τραγικοῦ δράματος, ἐνῶ, ἂν δὲν ἐβουκαλίζετο ὑπὸ τῶν ὑποσχέσεων τῶν Γερμανῶν καὶ ἔσπευδεν ἐπὶ τόπῳ θὰ ἠδύνατο νὰ τοὺς σώσῃ. Τρομοκρατηθεῖς, διότι ἐκρατήθη ὀλίγας ὥρας ὑπὸ τῶν Γερμανῶν, ἐγκατέλιπε τὸ ποίμνιον εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ τὴν 4 Νοεμβρίου μετὰ 1 μῆνα περίπου. Ὁ κατὰ παραγγελίαν συγγραφεὺς δὲν εὕρισκει λόγους νὰ ἐξάρῃ τὸ «μέγα μαρτύριον» τοῦτο τοῦ ἱεράρχου καὶ ἡμεῖς δὲ συγκαταβατικῶς ἐπικροτοῦμεν, ἀφοῦ ἄλλοι δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐξέλθωσι τῶν Ἀθηνῶν, ἠρκοῦντο δὲ εἰς τὰς παλαιὰς δάφνας των καὶ ἐκ ταπεινοφροσύνης ἀπεποιοῦντο νέας! Ἐν δὲν συγχωρῶ εἰς τὸν ἅγιον Παραμυθίαν διατί, ἀφοῦ ὁ Γερμανὸς φρούραρχος πεισθεὶς περὶ τῆς ἀθωότητος αὐτοῦ ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ συγγνώμην «δηλώσας συγχρόνως, ὅτι εἴμεθα ἐλεύθεροι πλέον νὰ ἐκτελέσωμεν τὰ ἀρχιερατικὰ ἡμῶν καθήκοντα», ὡς διηγείται ὁ ἴδιος (σ. 74), διατί ἐγένετο ὅτι σπασίς αὐτὸς ὁ Σουλιώτης; Πράγματι εἶχε χάσει τὸ ἠθικόν, διότι ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας καὶ τὸ ὑπόμνημα πρὸς τὴν ἐλληνικὴν κυβέρνησιν συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ Παπαμανώλη δὲν ἐτόλμησε νὰ ὑπογράψῃ ὡς ἀλη-

το. Ἡ ἀπειρία ἐκ δύο λόγων προέρχεται α' ἐκ τῆς ἡλικίας. ὁ Δωρθέος ἀπὸ διακόνου τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἀγ. Βασιλείου χειροτονηθεὶς ἐπροξένησε κοινὸν σκάνδαλον, νεαρῶτατος δεσποτοποιηθεὶς ἐπὶ κατοχῆς ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπ. Δαμασκηνοῦ, ἐβόα ὀλόκληρος ἢ πρωτεύουσα. τὸ κακὸν εἶναι μεγαλότερον, διότι ἐγένετο προηγούμενον καὶ ἀπαρχὴ σειρᾶς νεαρῶν ἀναοριχηθέντων εἰς τὸ ὑπέρτατον τῆς ἐκκλησίας ἀξίωμα καὶ κρατούντων ὡς εἰρωνεῖαν ράβδον καὶ βακτηρίαν, συντρόφους καὶ στηρίγματα τοῦ γήρατος καὶ τοῦ βάρους τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὑπηρεσιῶν τοῦ χειροτονουμένου. πρὸς τούτοις δὲν ἔμαθε καὶ νὰ συμπεριφέρηται πρὸς γηραιότερους συναδέλφους του καὶ λευκοπώγωνας: «Πληροφορηθέντες τὴν ἀφιξίν σας εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς Θεόσωστον Ἐπαρχίαν... ἄνευ γνώμης καὶ συγκαταθέσεως ἡμῶν.» 1) "Ὁλοι, ὅσοι εἰς Χριστὸν πιστεύομεν καὶ ἐν τῷ ἐλληνικῷ διαβιοῦμεν κράτει, γνωρίζομεν, ὅτι μόνον οἱ βασιλεῖς καὶ πατριάρχαι (οὐχὶ πάντοτε) γράφουσι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Ἔχω ἐνώπιόν μου σεπτὸν γράμμα τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας κ. Χριστοφόρου ἀπὸ 4-5-51: «ἀπαντῶντες εἰς τὸ... ἀδελφικὸν γράμμα τῆς Ὑμετέρας Σεβασμιότητος... Εὐχαριστοῦντες Ὑμῖν διὰ τὰς παρεχομένας ἡμῖν πληροφορίας». 2) Ἄς μάθη πᾶς Ἕλληνα μικρὸς ἢ μέγας, βαπτισμένος ἢ ἀβάπτιστος, ὅτι πρὶν ἐκκινήσῃ ἀπὸ τὸν τόπον του πρὸς Θεσπρωτίαν χάριν κυνηγίου ἢ περιηγήσεως, χάριν ἐμπορίου ἢ ἄλλης τινὸς ὑποθέσεως, χάριν ἐπιθεωρήσεως ἢ ιστορι-

θῆς ποιμῆν. ἄλλο χειρότερον! διὰ νὰ κολακεύσῃ τοὺς κατακτητὰς ὅλα τὰ ἐγκλήματα καὶ τὰς καταστροφὰς ἀναφέρει εἰς τοὺς Ἀλβανούς, ὡσεὶ οἱ Ἀλβανοὶ διηύθυνον τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις! Λυτὸ τὸ ἔγγραφο καὶ τὴν πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον ἐκθέσει ὁ συγγραφεὺς θεωρεῖ ὡς ἐξαιρετὰ ἱστορικὰ μνημεῖα καὶ δείγματα τῆς ἀνεκπλαλήτου φιλοπατορίας τοῦ ἐν λόγῳ ἐπισκόπου (σ. 75). Εὐτυχῶς εἰς τὸ δεύτερον ὑπογράφεται, διότι φέρεται ἡμερομ. 20 Μαρτίου 1944, ὅτε τὸ μέτωπον τῆς Γερμανίας εἶχε σπάσει πλέον καὶ τὰ δεσμὰ τῆς γλώσσης, ἐλύοντο οἱ καθυστερήσαντες πολιτικοὶ ἔσπευδον νὰ δώσωσι τὸ παρὸν εἰς τὴν Μέσην Ἀνατολήν καὶ οἱ δοσίλογοι κατελαμβάνοντο ὑπὸ πυριγενοῦς πατριωτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Οὕτω καὶ ὁ Δωρθέος, ἀφοῦ ἐξέθηκε τὰ πολεμικὰ του ἀνδραγαθήματα πρὸς τὴν Σύνοδον, σπεύδει εἰς τὴν Θεσπρωτίαν—ἦτο Σεπτέμβριος πλέον τοῦ 1944 καὶ οἱ μὲν Ἴταλοι εἶχον καταθέσει τὰ ὄπλα, οἱ δὲ Γερμανοὶ ὀπισθοχωροῦσι κανονικῶς—ἀποβάλλει τὰ ῥόσα καὶ μετασηματίζεται εἰς ἄγριον ἐκδικητὴν κατὰ τῶν Γερμανῶν, μεθ' ὧν τέως συνειργάζετο, «παίρνει τὸ δπλοπολυβόλο καὶ πολεμᾷ εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν ὡς ἀντάρτης» στέλνει γραφὴν εἰς τοὺς Γερμανοὺς διὰ τοὺς βομβαρδισμοὺς τῆς Παραμυθίας ἐπὶ ἐπιστολογάρτου τῆς ἀνταρτικῆς ὀργανώσεως, ὡσάν νὰ τοὺς λέγῃ: «ἀντάρτης ἔγινα καὶ ἐγώ» (σ. 183).

κῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν μελετῶν, πρέπει πρῶτον νὰ ἀποταθῆ πρὸς τὸν ἅγιον Παραμυθίας, καὶ ἂν ἐγκρίνη αὐτὸς καὶ δώσῃ τὴν συνατάθεισιν τότε νὰ ἀποφασίσῃ, ἄλλως «πάει χαμένος», εἶναι ἐκεῖ ὁ Δωρόθεος ἄρχων τοῦ Ἱερόντος καὶ Κωνσταντοῦ... νὰ φέρῃ δὲ καὶ τὰ πορθμεῖα διὰ τὸν Χάρωνα, ἄλλως θὰ ἀποτελματωθῆ εἰς τὰ ἔλη τοῦ Φαναρίου. «Ἄνευ γνώμης τοῦ οἰκείου Ἱεράρχου ἐπροχωρήσατε καί... εἰς δημοσίαν ὁμιλίαν ἀπὸ τοῦ ἐξώστου τοῦ Δημαρχείου!» Κύριοι βουλευταί, διδάσκαλοι, περιηγηταί καὶ σεῖς οἱ Κομπογιαννῖται, πὺ ἐφοροῦσατε ἄλλοτε τὸν Γιαννίτικον κόμπον, προσέξατε, γιὰ ὄνομα Θεοῦ, πρῶτον νὰ κατευθυνθῆτε εἰς τὴν Μητρόπολιν νὰ βάλῃτε τὴν κολοβὴν, νὰ καταβάλῃτε τὸ παράβολον διὰ νὰ ἀποκτήσῃτε τὴν ἄδειαν παραμονῆς καὶ ἔπειτα νὰ ἐκθέσῃτε τὸ πρόγραμμά σας καί, ἂν τὸ ἐγκρίνη ὁ ἄρχων τοῦ Ἱερόντος, τότε θὰ ὁμιλήσῃτε. Μά, κύριε Δήμαρχε, δὲν μὲ κατετόπιζες πρὸς τοὺς κενοπροπεῖς καὶ σοφοὺς νόμους τοῦ Δεσπότη σας πρὶν μὲ ὁδηγήσῃτε εἰς τὸν ἐξώστην διὰ νὰ προλάβωμεν τὴν ἔξωσιν! Αὐτὰ εἶναι τὰ ὀλισθήματα τῆς νεότητος καὶ οἱ καρποὶ τῆς περὶ τὸ διοικεῖν ἐπαρχίαν ἀπειρίας τοῦ σεβ. Παραμυθίας. Ἱεράρχη ἡ ἀπειρία ἔχει καὶ ἄλλην πηγὴν δηλ. προέρχεται β') ἐκ τῆς ἀμαθείας καὶ κλασικὸν τύπον ἀποτελεῖ ἡ δημοσιευομένη ἐπιστολή. Ὁ Δωρόθεος περὶ τὸ 1940 ἀπεφοίτησεν ἐκ τῆς Χάλκης. ἄλλ' ἡ Χάλκη δὲν εἶναι ἡ «Θεολογικὴ σχολή» ἐκείνη πὺ γνωρίζομεν, ἀπέχει παρασάγγας — ἐπεσκεψάμην αὐτὴν τῷ 1937 — δὲν εἶναι κἄν οὔτε τέλειον γυμνάσιον, ἀλλὰ περιορίσθη εἰς τὸν τύπον τῆς παλαιᾶς «Ἱερατικῆς σχολῆς» τοῦ Μπαλατᾶ (τώρα νομίζω πὺς συνεπληρώθη) καὶ ἀπόδειξις αὐτό, ὅπερ ὑποστηρίζει ὁ ἐγκαλῶν με (διὰ παραπεμπτικῶν) νὰ τιμωρηθῆ Ἱεράρχης ξένης ἐκκλησίας ὑπὸ τῆς Ι. Συνόδου τῆς Ἑλλάδος, ἐπειδὴ ὁμίλησε ἀπὸ τοῦ ἐξώστου τοῦ Δημαρχείου καὶ «ἡ πρῶξις αὐτῆ ἀντίκειται πρὸς τοὺς θεῖους καὶ ἱεροὺς κανόνας καὶ τοὺς νόμους τοῦ Κράτους», ἔγκλημα καθοσιώσεως! ἐὰν τὸν ἐρωτήσῃτε, ποῖοι εἶναι οἱ κανόνες καὶ οἱ νόμοι; θὰ σᾶς εἴπῃ: «πηγαίνετε νὰ τοὺς εὔρητε!» διότι κατὰ Θουκιδίδην «ἀμαθία θράσος τίχτει». Καὶ ὡσεὶ μὴ ἦρκον ὅλαι αὐταὶ αἱ τεθροεῖαι, ἀπειλεῖ νὰ μὲ διώξῃ διὰ τῆς ἀστυνομίας! ἔδῳ τὸ θράσος ὑπερβαίνει τὸ ὄριον, κατανατᾶ (ἐπιτραπήτω μοι ἡ λέξις) ἀναίδεια πλέον. ἄλλ' ὁ ἀστυνόμος, ἕνας λαμπρὸς Κερκυραῖος ἐλέγετο Βραδῆς (sic) καὶ ἦτο πράγματι, ταχὺς μὲν εἰς τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι τὰ αἷτια τῆς παρεκτροπῆς τοῦ Ἱεράρχου, ἀλλὰ βραδὺς εἰς τὸ πράττειν τὰ κελευόμενα ὑπ' αὐτοῦ. Τέλος πολὺ μὲ ἀνησχόλησεν ὁ συμπατριώτης μου,

πρέπει νὰ τὸν ἀφήσω καὶ νὰ τῷ εὐχηθῶ, ποιμὴν ταχθεὶς εἰς τὴν πολυπαθῆ ἑπαρχίαν, ἣτις ἀπὸ τῆς δημιουργίας τοῦ ἀλβανικοῦ κράτους εἶναι τὸ νευραλγικὸν σημεῖον τῆς Ἡπείρου, νὰ μιμηθῆ τοὺς δύο τελευταίους προκατόχους του, τὸν τε αἰοίδιμον Ἀθηναγόραν καὶ τὸν νῦν σεβ. Δράμας κ. Γεώργιον. Ἀμφότεροι κατήγοντο ἀπὸ Μ. Πρωτοσυγκέλλων, ὅπερ ἀποδεικνύει πόσον ἐφρόντιζε τὸ Πατριαρχεῖον νὰ στέλλῃ ἐκεῖ τοὺς ἀριστεῖς τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς (1).

Θέλω νὰ γάμω ἓνα ἐπίλογον περὶ τῶν Φιλιατικῶν. Φαίνεται, ὅτι τὸ στρατήγημά μας ἔσχε τὴν προσδοκωμένην ἀπήχησιν πρὸς τοὺς ἀντίρτας, οὐχὶ δὲ καὶ πρὸς τὸ νοῆμον τῆς κωμοπόλεως κοινόν, οὔτινος ἢ ψυχολογικῆ κατάστασις ἦτο τρομοκρατία συνεχῆς προβαίνουσα κατ' ἀριθμητικὴν πρόοδον. Ἐπεσον μὲν τὸ ἑσπέρας νὰ κοιμηθῶσιν, ἀλλ' ὁ ἀδυσώπητος Μορφεὺς δὲν ἤκουε τὴν ἐφύπνιον προσευχὴν. ὁ ἦπνος δὲν τοὺς ἔπιανε, ὅπως δὲν με ἔπιανε καὶ ἐμέ, διότι τὸ δωμάτιον ἦτο πολὺ μέγα, ὅπερ ἐπιτείνει τὸ ψῦχος τοῦ μεσοχειμῶνος, ὅταν δὲν μετριάζεται ὑπὸ τῆς θαλασσορῆς ἐστίας. Τὸ τζάκι δὲν ἀναβε πλέον διὰ τὸ μὴ ὑπάρχειν ξύλα, διότι ἔξω τοῦ κατωκημένου χώρου ἦτο τὸ κράτος τῶν συμμοριτῶν. Τὸ αὐτὸ μοὶ παρεπονεῖτο, ὅτι ἔπαθε καὶ ὁ στρατηγός, διότι τὸ στῶμά του δὲν ἦτο γὰν ἀπὸ χόρτον, ἀλλ' ἀχύρινον! ἀλλ' αὐτὸς δὲν «τὴν ἄρπαξε», ὅπως ἐγώ· διό καὶ τὴν πρωΐαν τῆς δευτέρας βραδυᾶς ἐβάδιζον πρὸς περιπνευμονίαν. Τὸ πρωΐ ἀντικρύσαμεν εἰς τὴν πλατεῖαν συναγερμὸν καὶ πλῆθος γυναικοπαίδων ἐπιβαινόντων ἐπὶ αὐτοκινήτων τῆς ΙΕΚΑ, ἅπερ εἰς τοιαύτας περιστάσεις ἀντὶ ἀδράς ἀμοιβῆς ἐπετάσσοντο ὑπὸ τῶν κατοίκων. οἱ ὑπάλληλοι βεβαίως ἐγνώριζον τὰς αὐστηράς τοῦ κράτους διαταγὰς, ἀλλ' ὑπεῖκον εἰς τὸ φιλεύσπλαχρον αἰσθημα τῆς ἀλληλεγγύης, ὅπερ συνεδύαζον πάντοτε καὶ μετὰ τοῦ

1. Εἰς ἀπάντησιν ἔγραφον εἰς τὸν ἐν Χριστῷ ἀδελφόν, δι' ὃν λυποῦμαι, ὅτι κατάγεται ἀπὸ τὸ Θεσπρωτικόν (ἀνωτ. κακῶς ἐγράφη Δεσποτικόν) ὅτι θὰ ἔλθῃ ὦρα, καθ' ἣν πολὺ θέλει μετανοήσῃ, διότι μοὶ ἔγραψε τοιοῦτον γράμμα, διότι ὡς ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος ἐγὼ γράφω ἱστορίαν καὶ θὰ ἴδῃ, ἂν εἶμαι «πεπειραμένος» (ὡς εἰρωνικῶς με ὀνομάζει). ἀλλ' αὐτὸς ἀντὶ τούτου ἐπεκαλεῖτο τὴν ἐπέμβασιν τῆς ἀστυνομίας πρὸς ἔξωσιν ἐκ τῶν ὁρίων καὶ ἐδημιούργει δυσμενῆ ἐναντίον μου ἀτμόσφαιραν. καὶ τοσοῦτον ἐδηλητηρίασε τὰ πνεύματα, ὥστε εἰς ἑορτὰς καὶ τελετὰς οἱ ἐνταῦθα ἐκ Φιλιππῶν καταγόμενοι οὐδέποτε μοὶ ἔστειλαν πρόσκλησιν, ὅπως κατῴρθωσε καὶ ὁ ἁγ. Δρυϊνουπόλεως, ἄξιός ὁ μισθός των! ἐνῶ πλεῖστα ἄλλα σωματεῖα, ὑπὲρ τῆς ἑπαρχίας τῶν ὁποίων δὲν διεκινδύνευσα, προσκαλοῦσί με μετὰ παρακλήσεων νὰ συνεορτάσωμεν. π.χ. οἱ ἀρτοποιοὶ κατ' ἔτος σχεδόν.

ἀτομικοῦ συμφέροντος — οὕτως ἐξηγεῖται πῶς οἱ τοῦ ὑπουργείου τῶν Μεταφορῶν ἔκτισαν περὶ τὰς 100 ὥραιας ἐπαύλεις ἀπέναντι μας, εἰς τὸ λεγ. Νέον Ψυχικόν, καὶ κτίζουσιν ἀδιακόπως — "Ἐρρηξα κραυγὴν διαμαρτυρίας πρὸς πᾶσαν διεύθυνσιν, ἐκάλεσα τὰς ἀρχάς, τὸν ταξίαρχον, εἰς μάτην. οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ τοὺς σταματήσῃ, οἱ πειρασμοὶ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου, οὕτινος ἡ μνήμη ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐworτάζετο, εἶχον φέροι τὸ ἀποτέλεσμα. τὸ αὐτὸ συνέβαινε καὶ τὰς δύο ἡμέρας τῆς ἐκεῖ διαμονῆς μας. Ὁ πανικός, ὃν ἐφοβούμεθα εἶχε συντελεσθῆ. Τὰ εἶχον χάσει ὅλοι. δὲν εἶδομεν κανένα πλὴν τοῦ ταξίαρχου καὶ τοῦ ἀστυνόμου νὰ μᾶς προπέμψῃ. "Ἐπρεπε νὰ ἴδωμεν τὸν κ. Δήμαρχον, ἐκτυπήσαμεν τὴν θύραν του, ἐπεμένομεν, τίποτε. φαίνεται νυκτὸς εἶχε δραπετεύσει. Καίτοι τὸ κρῦο μὲ εἶχε καταβάλλει καὶ ἔπρεπε νὰ προλάβω τὸ κακόν, ὅπως μὲ συνεβούλευσε καὶ ὁ στρατηγός, ἔκρινα ἀναγκαῖον νὰ συνεχίσωμεν τὴν περιοδείαν, εὐτυχῶς δὲ ἡ βροχὴ εἶχε παύσει. Διήλθομεν, ὡς εἶπομεν, καὶ τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἐπαρχίας μὲ τὸ «πετούμενον» τζίπ καὶ εἰς τὸ ἄνω λεκανοπέδιον τοῦ Καλαμᾶ μᾶς κατέλαβεν ἡ παγερὰ νύξ, ψῦχος δριμύτατον καὶ ὅλα τὰ κακὰ μαζευμένα. Εἶδες, ἀναγνώστᾶ μου, πλοιάριον χειμαζόμενον μεταξὺ τῶν ἀγρίων τοῦ βορρᾶ κυμάτων καὶ ὡς κέλυφος ὠοῦ ἐκσφενδονιζόμενον; τὸ αὐτὸ ἔπασχε καὶ τὸ τζίπ, ὅτε μὲν αἰωρούμενον, ὅτε δὲ βυθιζόμενον εἰς τὰ χαίνοντα ὀρύγματα τῆς ὁδοῦ. (¹). Ἦτο φοβερὸς ὁ κλυδωνισμὸς καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματός μας εἶχον παραλύσει καὶ ἔπρεπε νὰ ἀποφεύγωμεν τοὺς λάκκους, τὰς ἀποτόμους ἀναβάσεις καὶ καταβάσεις, καὶ νὰ κατευθύνωμεν τὸ ὄχημά μας πρὸς τὰ ἰσιώματα. ἀλλ' ὁ ἅγιος Θεὸς δὲν μᾶς ἔκαμε τόσον ἀναισθητοὺς, ὅσον θὰ ἦτο τὸ παρὰ Βυζαντινοῖς λεγόμενον «αὐτοκίνητον» εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν (²). Ἐκεῖ πιθανὸν νὰ ἐκρίπτοντο νάρκαι! ἀλλὰ δὲν ἦτο μόνος αὐτὸς ὁ φόβος, εἶχομεν ἀπέναντι τοῦ Καλαμᾶ καὶ τὰς κινουμένας νάρκας, τοὺς ὀπλισμένους συμμορίτας, οἵτινες μεμονωμένως διέβαινον εἰς ὄρισμένα μέρη ἐπὶ σχεδίας τὸν ποταμόν. κάτωθεν τῆς Ζίτσας, πολὺ κάτω, διεκρίναμεν ὁ—β τοιοῦτους τρέχον-

1. Πολλοὶ μᾶς ἤκτιραν διατὶ νὰ μὴ ἐπανέλθωμεν διὰ τῆς ἀσφαλούς θαλασσίας ὁδοῦ, ὅπως ἐταξίδεον πάντες καὶ ὁ κύρ Δωρόθεος; καλὰ, ἀλλὰ πῶς θὰ ἐβλέπομεν τί ἐγίνετο εἰς τὴν ξηράν;

2. Αὐτοκίνητον παρ' αὐτοῖς—δὲν γνωρίζω διὰ τίνα λόγον—ἐλέγετο ὁ ὄνος! Εἰς τὰ ἀνέκδοτα τοῦ λαοῦ ἀναφέρεται, ὅτι ἠρώτησαν τὸν κύρ Μέντορα: «τί σ' ἀρέσει καλλίτερα ὁ ἀνήφορος ἢ ὁ κατήφορος;» τὸ νοῆμον ζῶον ἀπήντησε: «μὰ χάθηκε τὸ ἰσιώμα»;

τας. Ἐσταματήσαμεν διὰ νὰ πιάσωμεν «μετερίζι», ἀλλ' ὁ παρατυχῶν ποιμὴν μᾶς καθησύχασεν: «δὲν θᾶρτουν ἕως ἐδῶ, εἶπε, εἶναι ἄλλο κοπάδι ἐκεῖ πλησίον, θὰ ρίξουν στὸν ὠμό τους ἀπ' ἓνα ἄρνάκι καὶ θὰ φύγουν, εἶναι οἱ καϋμένοι πεινασμένοι». Εἰς κάθε σταθμὸν, εἰς κάθε χωρίον συναντούσαμε τοὺς χωρικοὺς μαζευμένους καὶ μουδιασμένους, ἡ ἀπελπισία τους ἦτο ζωγραφισμένη εἰς τὰ πρόσωπα. Ἐθαύμαζον πῶς τολμῶμεν καὶ ταξιδεύομεν—τὸ ἀληθὲς εἶναι, ὅτι καθ' ὅλην τὴν διαδρομὴν εἶναι ζήτημα, ἐὰν συνητήσαμεν 2—3 αὐτοκίνητα καὶ ταῦτα στρατιωτικά—Μᾶς ἔβλεπαν σὰν πεσμένους ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ μᾶς ἐπλησίαζον νὰ μάθωσι νέα καὶ νὰ μᾶς ἐρωτοῦν, «ποῦ εἶναι ὁ στρατός μας, γιατί μᾶς ἄφκατε νὰ μᾶς σφάζουν οἱ ἀντάρτες σὰν τᾶρνιά ;» Ἐνεθυμήθην τότε τὸ δημοφιλέστατον δροπολιτικο πένθιμον ᾄσμα: «τί μᾶς σφάζουν σὰν ἄρνιά —σὰν ἄρνιά τῆς Πασχαλιᾶς— σὰν κατζίκια τ' Ἀγιγιωργιοῦ!» ἀλλ' ὁ εὐτράπελος καὶ χιουμοριστῆς στρατηγὸς τοὺς ἤξευρε καὶ δὲν τοὺς τὰ γόριζε, «γιατί, μωρέ, λιὲς μᾶς σφάζουν; σὰν πόσους νᾶσφαξες καὶ λόγου σου; μᾶς κάνεις τὸν μισοκακόμοιρο, γιατί εἶσαι δῶθε τοῦ ποταμοῦ, ἀμ' ἔξερω γὼ πόσους θᾶσφαξες σὰν ἦσουν πέρα ;» ἀλήθεια μαθηματική, διότι σχεδὸν ἴσια-ἴσια ἦσαν τὰ πρόβατα καὶ τὰ ἔριφια. Τέλος περὶ ἐννάτην ὥραν ἐφθάσαμεν εἰς Ἰωάννινα. τὴν ὥραν αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἔκτης τὸ «νυφοπάζαρο» εὐρίσκετο πάντοτε εἰς ὀργιάζουσαν ἀκμὴν. Τὸ πᾶν κατεστρέφετο καὶ αὐτοὶ «ἀγρόν ἠγόρασαν», ἄλλοι Ταραντῖνοι! Τί ἄξιζεν ἓνας Ζάλευκος εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν! Ἐσπευσα νὰ ὑπάγω νὰ κατακλιθῶ εἰς τὴν Σιβηριάν, ὡς ὠνόμαζον τὴν οἰκίαν τοῦ μακ. Κούρεντα—σωστὴ ξεχαρβαλωμένη καζάρμα ἀναπεπταμένη εἰς τοὺς 4 ἀνέμους. Οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖ μὲ περιεποιοῦντο, ὅσον ἠδύναντο, ἀλλὰ τί νὰ κάμουν καὶ αὐτοὶ ἦσαν πτωχοὶ καὶ ὁ εὐγενέστατος ἐξ ἄλλου κ. Βασ. Ρουσόπουλος ἦτο ὑπάλληλος... Κατεκλίθην, ὡς εἶχον, χωρὶς θέρμανσιν, χωρὶς τίποτε τρίζων ἐκ τοῦ ρίγους τοὺς ὀδόντας. βασανισμένος ὕπνος μετὰ οἰγοπυρετοῦ! Αἱ κωδωνοκρουσαὶ τὸ πρωὶ ἦτο πρόσκλησις εἰς τὸν πανηγυρίζοντα καθεδρικὸν ναὸν τοῦ ἁγ. Ἀθανασίου καὶ διὰ πολλοὺς λόγους ἔπρεπε νὰ ὑπάγω, ἔφθασα εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Λειτουργίας, ἐλειτούργει ὁ σεβ. Δρυϊνουπόλεως, ἀσθενοῦντος τοῦ Σπυριδῶνος¹. Εἶναι ἡ πρώ-

1. Ἀναγκάζομαι ν' ἀναφέρω ἐπεισόδιον ἀνάξιον μὲν λόγου αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, ἀλλὰ χαρακτηριστικὸν τῶν διαθέσεων. Εἰσερχόμενος εἰς τὸ ἱερὸν βῆμα, ἀφοῦ προσεκύνησα τὴν ἁγ. Τράπεζαν, ὠπισθοχώρησα καὶ ἐσταμάτησα ἐμπροσθεν τῆς πολυθρόνας, ὅπου ἦτο τὸ καλυμμαῦχι τοῦ ἱεροῦργουόντος. Οὗτος στραφείς μὲ ἀγριωπὸν βλέμμα χωρὶς κἂν νὰ μὲ χαι-

τη φορά, καθ' ἣν ἀκούω λειτουργίαν πανηγυρικὴν ἐν Ἰωαννίνοις καὶ ἀνέμενον νὰ ἴδω τάξιν καὶ εὐπρέπειαν καὶ εἰς τὴν προεβυγενῆ μητρόπολιν τῆς Ἡπείρου. Μετὰ τὸ εἰρημένον ἐπεισόδιον ἠκολούθησεν ἄλλο καὶ ἄλλο. Κατὰ τὸν Ἀπόστολον ἐνσκήπτει ὁ ἱεροκήρυξ κ. Χαράλαμπος Δονάτος, ἀρχαῖος τελειόφοιτος τῆς Θεολ. Σχολῆς τῆς Χάλκης, Πρεμετηνός¹. Ἐπρόκειτο νὰ ἐκφωνήσῃ τὸν πανηγυρικόν. Ἀκούω τὸν νεαρὸν πρωτοσύγκελλον Χρυσόστομον μετ' ἐμφάσεως νὰ λέγῃ : «Πρόσεχε νὰ μὴ ὑπερβῆς τὸ ¼ τῆς ὥρας, διότι θὰ ἔλθω νὰ σὲ κατεβάσω!» — εἶναι ὁ μικρὸς Ἀλῆ πασαῦς τῆς μητροπόλεως, ἀνάπτων τὸ σιγάρον ἀπὸ τὸ σιγάρον τῶν ἀρχιερέων! — Κατὰ τὸ Κοινωνικὸν ἐταράχθη τὸ ἱερὸν βῆμα καὶ πάλιν ἀπὸ φωνῶν τοῦ πρωτοσυγγέλλου. Ἐζητήθη ἱερεὺς νὰ θάψῃ ἓνα στρατιώτην. Φάλαγξ προσφύγων ἱερέων ἐπλήρου τὸ βῆμα, καὶ ἀντὶ ν' ἀναθέσῃ εἰς ἓνα ἐκ τούτων, διέταξε τὸν ἐφημέριον, ὅστις οὐ μόνον κεκμηκῶς ἐκ τῆς μακροῦς ἀκολουθίας, ἀλλ' εἶχε καὶ τόσα ὑψώματα νὰ μοιράσῃ εἰς τοὺς ἐορτάζοντας. καὶ φαίνεται ἐδυστρόπησε καὶ βλέπω τὸν καλὸν Ἀλέ-

ρεῖσιον φωνάζει : «γέροντά μου, θὰ καθίσῃς εἰς τὸ καλυμμαῦχι μου!» ἦτο τὸ «καλῶς ὄρισες». Οὕτω τὸ καλυμμαῦχι εἶχε περισσότερα δικαιώματα ἐπὶ τῆς πολυθρόνας ἀπὸ ἓναν γέροντα καὶ ἀσθενοῦντα ἀρχιερέα! ἀπήντησα : «μὴ φοβᾶσαι δὲν πρόκειται νὰ καθίσω», καὶ οἱ μὲν παριστάμενοι κληρικοί, ἐν οἷς καὶ ὁ ἅγιος Ἀργυροκάστρου, ἔμειναν ἐνεοὶ ἐπὶ τῆ θαναύσῃ συμπεριφορᾷ τοῦ Ἀρβινοπόλεως, ἐγὼ δὲ διελογιζόμεν καὶ ἔλεγον κατὰ διάνοιαν : «ἔτσι κάμνουν οἱ φρόνιμοι οἰκονόμοι, φυλάττουν οὐ μόνον τὸ κεφάλι, ἀλλὰ καὶ τὸ καλυμμαῦχι. Τὸ δικό μου, ἀφοῦ ἔπαθε τόσας συμφοράς, μίαν φοράν εὐρέθη καὶ εἰς τοὺς πόδας τοῦ στρατηγοῦ. ἐπηγαίναμεν εἰς τὸ Μέτσοβον· μετὰ τὸ τράνταγμα τοῦ τζιπ ἔφευγε διαρκῶς ἀπὸ τὸ κεφάλι μου, ἀλλ' ἐπειδὴ ἤμην κρυωμένος ἐκράτουν ἐπάνω τὴν κουβέρταν καὶ παρακάλεσα τὸν καλὸν αὐτὸν ἄνθρωπον, νὰ κάμῃ καθήκοντα ὑποδιακόνου, νὰ μὲ κρατᾷ τὸ καλυμμαῦχι, ἀλλ' εἰς ἓνα ἀπότομον τίναγμα ἔφυγεν αὐτὸ ἀπὸ τὰ χέρια του, αὐτὸς δὲ ἐλησμόνησεν ἔπειτα τί ἐκράτει. Ὅταν ἐν τέλει τὸ ἐζήτησα, ἀνεκάλυφα αὐτὸ ὡς ὑποπόδιον τῶν ποδῶν!» «Ἄχ, στρατηγέ μου! κρίμα, ποῦ εἶχον σκοπὸν νὰ σὲ κάμω καὶ διάκονον», παρετήρησα.

1. Εἶχον 40 σχεδὸν ἔτη νὰ συναντήσω τὸν κ. Δονάτον. Ἔχει ἐξελιχθῆ εἰς ὑπερπατριώτην καὶ παρουσιάζεται ἔχων τὸ μονοπώλιον τοῦ πατριωτισμοῦ, ὅπερ ὁμως δὲν προσκτᾶται εἰς τὰς πόλεις, ἀλλ' ἀλλαχοῦ δλίγον συνεζητήσαμεν καὶ εἶδον αὐτὸν ἀδιάλλακτον. καὶ ἐλυπήθην πολὺ εἰς τοῦτο, διότι ἡ λαμπρὰ μὀρφωσίς του ἔπρεπε νὰ τὸν ἀναβιδάσῃ εἰς ἀνωτέρας σφαίρας. Συνιστῶ αὐτῷ φιλικῶς «μὴ ὑπερφρονεῖν, οἷς δεῖ φρονεῖν». Ἄλλοτε μ' ἔτιμα ἀποστέλλων μοι ἀντίγραφα τῶν πρὸς τὸ ὑπουργεῖον ἐκθέσεων του ὡς ἐπιθεωρητῆς τῶν σχολείων Πρεμετῆς καὶ Λεσκοδικίου (1915) καὶ εἶναι τόσον λογικὰ αὐτά, ὅπου ἔγραφε τότε ὥστε δύναμαι νὰ εἶπω ὅτι ὁ μακ. Βενιζέλος πολὺ ἐπηρεάσθη ἀπ' αὐτάς. Τότε συνέχιζε τὴν παράδοσιν τοῦ Ἀραβαντικοῦ Λαμπριῶδου κ. ἀ. Τώρα παρασύρεται ὑπὸ τῶν πατριδοκαπήλων.

ξιον (νῦν ἐπίσκοπον Εὐρύπου) διαμαρτυρόμενον καὶ ἐτοιμαζόμενον νὰ ὑπάγῃ (φαίνεται ἦτο καὶ τοῦ στρατοῦ ἱερεὺς) ὁπότε ἐκπαῖ εἰς ἀγρίας φωνὰς ὁ μικρὸς Ἄλῃ πασᾶς καὶ ἀνευ ἀντιλογίας φεύγει ὁ ἐφημέριος. Μετὰ τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου εἶδον τὰς ὥραϊας ἐορταστικὰς ἐνδυμασίας τῶν γυναικῶν, μετέβημεν εἰς τὸν ἀσθενοῦντα μητροπολίτην, ὅστις ἐδέχετο ἐν τῷ γραφείῳ του. Καίτοι ὑπέφερον καὶ ἔπρεπε νὰ εἰσέλθω εἰς Νοσοκομεῖον διὰ νὰ τακτοποιήσω τὴν ὑγίειαν, ἐκάθησα καὶ ἐδιηγήθην ὅλα τὰ γεγονότα τῶν Φιλιατῶν καὶ τοῦτο διὰ νὰ πείσω τὸν σεβασμιώτατον περὶ τοῦ ἀμέσου κινδύνου, ὃν διατρέχει ἡ Θεσπρωτία. Ἡ ὥρα παρήλθε καὶ μ' ἐκράτησαν εἰς τὸ γεῦμα. Ἠρώτησα ὡς ἀσθενὴς περὶ τοῦ φαγητοῦ καὶ μοὶ εἶπον, ὅτι εἶχον ψάρι. Ἐνόμισα, ὅτι ἦτο εὐκαιρία εἰς τὴν πανηγυρικὴν τῆς μητροπόλεως τραπέζαν νὰ γευθῶ τὰ ὥραϊα ψάρια τῆς λίμνης καὶ δὴ τοὺς ὀνομαστοὺς κυπρίνους, ἀλλ' ἤπατήθην. τὸ ψάρι ἦτο σολομὸς, κονσέρβα! Ἐπρεπεν ἴσως νὰ μὴ τὸ δοκιμάσω, διότι γευσάμενος μόλις ἐπρόλαβα νὰ φθάσω εἰς τὴν κατοικίαν μου καὶ ἔπαθον στομαχικὴν καὶ ἐντερικὴν ἀναστάωσιν. Ἐμακάρισα τὸν κ. Σπυρίδωνα, ὅστις ἔφαγε μόνον γιαοῦρι, ὅπερ θὰ ἐπροτίμων, ἐὰν ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς τραπέζης. Ἐπομένως ἐφεξῆς εἶχον ἐπιδεινῶσιν τῆς ἀσθενείας, ὡς ἦτο ἐπόμενονον.

Ὡς συμπέρασμα προκύπτει τοῦτο: ὁ λαὸς τῆς Θεσπρωτίας, γενναῖος καὶ φιλόπατρις λαός, στερεῖται τῆς καταλλήλου ἡγεσίας, ἣτις θὰ ἠδύνατο νὰ χειραγωγήσῃ αὐτὸν πρὸς τὰ ἔμπροσ. Ὁ μακαρίτης Βενιζέλος ἔλεγεν, ὅταν ἤκουσε περὶ ἐπαναστάσεως τῆς Βορ. Ἠπειροῦ, ὅτι αὐτὸς θὰ ἀπεφάσιζε καὶ τὴν Ἠπειρὸν ὅλην νὰ δώσῃ εἰς τὴν Ἀλβανίαν διὰ νὰ ἀποζητήσῃ τὸ ἐλληνικὸν στοιχεῖον τὴν ὑπεροχὴν νὰ διοικήσῃ τὴν χώραν καὶ νὰ ἐξελληνίσῃ τοὺς Μουσουλμάνους καὶ τέλος νὰ ἐκπολιτίσῃ τοὺς Ἀλβανούς. ἀλλὰ καὶ οὗτος ἦτο μακρὰν τῆς πραγματικότητος. Εἶχε παρασυρθῆ ἀπὸ τὴν ἐθνικὴν φιλολογίαν μας, ἀλλ' ἐνταῦθα αἱ ἀξίαι εἶναι μᾶλλον χάριται, τὰ πνευματικὰ ὄπλα καὶ νῦν ἀκόμη μᾶς λείπουν.

Ἄγνωστοι σελίδες ἐθνικῆς δράσεως— Τὸ Βορειο-ηπειρωτικὸν καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς Κυβερνήσεως— Ὑπουργὸς καὶ καταχθόνιος ἐν Ἀθήναις βυσσοδομία, ἀέναος πόλεμος ἐκ τῶν ὀπισθεν.

Ἡ ἐν σ. 176 δημοσιευθεῖσα ἐπιστολὴ τῆς «Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς» ὑπεδείκνυε τὸν καπνὸν τοῦ ἀπὸ πολλοῦ λωφάζοντος πυρὸς πρὸς καταστροφὴν πάσης πατριωτικῆς ἐνεργείας καὶ μεταίωσιν τοῦ προκειμένου ἡμῖν σκοποῦ. Οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν, ἀφοῦ

ἀπέτυχον οἰκτρῶς εἰς τὴν μάχην ἐκ τοῦ συστάδην ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ἐξῆλθον εἰς τὰς τριόδους, εἰς τὰ καφενεῖα, εἰς τὰ κέντρα, προυχώρησαν καὶ μέχρι τῶν ἑφημερίδων πρὸς δυσφίμισιν τοῦ ὀνόματός μου διαδίδοντες πᾶσαν ἔρεσχελίαν, «ὅτι κεν ἐπ' ἀκαιρίμαν ἦκοι γλῶτταν». Εἶχον πλέον κατακτήσει τὸν τύπον, ἐμοῦ τελείως ἀδιαφοροῦντος, καὶ ἔβλεπεν ὁ κόσμος εἰς τελετὰς καὶ μνημόσυνα ἐθνικὰ τὴν φωτογραφίαν μου ὡς τελεταρχοῦντος· ζητῶν δὲ μεταξὺ τῶν ὀνομάτων δὲν εὔρισκε τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχιερέως, «ὠμίλησε» γράφουν, ἀλλὰ τίς; δὲν λέγουν, εἰς τοιαύτην δηλ. ποταπότητα κατήντησαν τὴν δημοσιογραφίαν, ἥτις βεβαίως ἔχει ὑψηλότερον προσορισμόν. Εἰς τὸ εἰρημένον (σ. 171) μνημόσυνον τῶν θυμάτων τοῦ Σκοῦ τὸ «Ἔθνος» 5-11-46 ἀναφέρει ὄλων τῶν ἐπισήμων καὶ τῶν ρητόρων τὰ ὀνόματα, πλὴν τοῦ ἡμετέρου. Θὰ ἐξήρει βεβαίως καὶ τὴν εἰκόνα μου, ἐὰν δὲν ἦμην εἰς τὸ σύμπλεγμα. Μὲ ξεσηκώνουν οἱ δυστυχεῖς Βορειοηπειρώται νὰ ἀναβῶμεν εἰς τὸ Τατόι, νὰ καταθέσωμεν στέφανον ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ἀειμνήστου βασιλέως Γεωργίου. Ἐφόρεσα τὰ ἱερά μου, ἀνέγγων τὴν συγχωρητικὴν εὐχὴν, ὡς μαρτυρεῖ ἡ φωτογραφία, ὠμίλησα δὲ καὶ τὰ πρέποντα. διαμνημονεύονται ὄλοι οἱ ὀμιληταὶ πλὴν ἐμοῦ (βλ. Ἡπειρωτ. Μέλλον 1-5-47). Τὸ κακὸν ἐπροχώρησεν εἰς ἀπίστευτον βαθμόν. Νεανίσκος—μικρὸς ἢ μέγας οὐ γνωρίζω—πάντως οὐχὶ ἀντάξιος τοῦ μεγάλου δημοσιογράφου πατρὸς υἱός, ὁ Ἰώπ, ὅστις δὲν τιμᾷ καὶ τὸ ὄνομα, ὅπερ φέρει τοῦ μεγάλου Ἑλληνοδορυκτῆτος Μακεδόνας, ἔγραψεν εἰς τὸ «Ἔθνος» σειρὰν ἄρθρων 19 κατ' ἀριθμὸν, ἀλλ' ἴσον τῷ μηδενὶ κατὰ τὴν ἀξίαν (1) Αἱ δὲ «ἀπολύτως ἐξηκριβωμένοι πηγαί», ἐξ ὧν ἀντλεῖ, ρέουσι κρουνηδὸν ἐκ τῶν ἀδεσπότην καὶ τῶν ὑπόπτου κατασκευάσματος δῆθεν Ἰωαννιτικῶν πρακτορείων τῆς «Βορείου Ἡπείρου» καὶ τοῦ «Ἡπειρωτ. μέλλοντος». Μίαν ἀρετὴν κέκτηται ὁ νεαρὸς (= ὑδαρὸς, τὴν ἡλικίαν ἢ τὸν νοῦν; ἴσως τὸ συναμφοτέρον), τὴν ἐπιπολαιότητα. Πράγματι ὑδροκέφαλος ἔπρεπε νὰ εἶναι καὶ πράκτωρ τοῦ ἀλβ. τύπου ὁ γράφων: «Τέλος ὁ ἐπισκοπικὸς θρόνος τῆς Κορυτσᾶς χηρεύει σήμερον, διότι ὁ Κορυτσᾶς Ἀγαθάγγελος ἀπεβίωσε προσφάτως καὶ μέχρι

1. Τὰ ἄρθρα ἐξεδόθησαν πολλαχού καὶ εἰς βιβλίον: «Αὐτὴ εἶναι ἡ Ἀλβανία!..» Ἀθῆναι 1946, 8ον, σ. 79. ἐν ἀρχῇ ἡ εἰκὼν τοῦ Ἀργυροκάστου κ. Παντελεήμονος. Τὸν θρασὺν καὶ ἀσεβῆ τοῦτον νέον ἐκρίναμεν πρεπόντως κατὰ παράκλησιν τῶν Ἀγιορειτῶν διὰ τὸ λιβελλογράφημα, ὅπερ ἐδημοσίευσεν εἰς τὰ «Νέα» πέρυσιν. Βλ. Παράδοξοι κενοφωναὶ καὶ παραδοξολογίαι, ἔτος ΙΕ', 1950, σ. 231-236 τῆς «Ἀγιορειτ. Βιβλιοθήκης» καὶ «Ἀγιορειτ. μελετήματα», σ. 27-32 καὶ ἄλλοι ἔγραψαν κατ' αὐτοῦ ὑπερασπίζοντες τὸν ἱερὸν ἐκείνου τόπον.

τῆς στιγμῆς δὲν ἔχει εὐρεθῆ ὁ ἀντικαταστάτης του» («Ἔθνος» 23-7-46). Βεβαιότατα ὁ ἀναγνώσας ἀνωτέρω τὰ γραφόμενα περὶ τοῦ ἄγαν ἐξυμνουμένου ἁγίου Ἀργυροκάστρου, μεθ' οὗ εἰς τὴν ἰδίαν μοῖραν ἐπισκοπικὴν ἐσμέν⁽¹⁾, θὰ ὑποθέσῃ, ὅτι ὁ Ἀγαθάγγελος, Τουπίκλην Τσαμίτσε, ἦτο ὁ κανονικὸς ἐπίσκοπος καὶ οὐχὶ ὁ ἐπιβάτης τοῦ θρόνου, οὗ ὁ μητροπολίτης ἀπὸ 12ετίας εὐρίσκεται ἐνταῦθα οὐχὶ ἄγνωστος τις, ἀλλὰ καὶ μέγας θορυβοποιὸς διὰ τοὺς τοιαῦτα φλίναροῦντας, ὅστις καὶ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ὡς «μητροπολίτης Κορυτσᾶς» ἐπιτιλοφορεῖτο παρὰ τὰς διαμαρτυρίας Ἰταλο-ἀλβανικῆς ἐπὶ κατοχῆς κυβερνήσεως⁽²⁾. Δὲν θὰ ἠθελον οἱ Ἀλβανοὶ καλλίτερον συνήγορον ἐν μέσαις Ἀθήναις ἀπὸ τὸν τόσῳ προχείρως λύνοντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ αὐτῶν ζητήματα καὶ δὲν ἀμφιβάλλω, ὅτι ὁ Χότζας δι' αὐτὸ καὶ μόνον παρέσχεν εἰς τὸν ἀρθρογράφον ἄφεισιν ἁμαρτιῶν δι' ὅσα κατ' αὐτοῦ γράφει, καὶ ὅμως ὁ καλὸς Πάπ μαινεται ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν δικαίων, ἐνῶ διέγραψεν ἐκ τοῦ «καταλόγου τῶν ζώντων» τὸν μητροπολίτην Κορυτσᾶς, ὅστις ἐξωστρακίσθη, διότι οἱ Ἰταλοὶ ἀνεκάλυψαν, ὅτι ἦτο Ἕλληνας καὶ οὐχὶ Ἀλβανός, ὡς λέγει τὸ τηλεγράφημα δι' οὗ ἐπαύθη⁽³⁾ καὶ οὕτω παρέδωκε τὴν ἐπαρχίαν Κορυτσᾶς, ἣτις μόνη ἔχει τὰ 2)3 τοῦ ὀρθοδόξου πληθυσμοῦ τῆς Ἀλβανίας, εἰς τὸν ἀλβανιστὴν ἐπίσκοπον Τσαμίτσε, οὗτινος τὸ μόνον τρόπαιον ἦτο, διότι μετέβη εἰς τὸ συνέδριον τῆς Ρώμης καὶ

1. Ἡ διαφορὰ εἶναι ἡ ἐξῆς: Ἐσχάτως τῷ 1938 εἶχον κηρύξει τὸν πόλεμον ἐπισήμως κατὰ τῆς ἀλβανικῆς κυβερνήσεως διὰ τὸν συστηματικὸν διωγμὸν κατὰ τῶν Ὀρθοδόξων πρὸς ἐξισλαμισμόν. ἡ Σύνοδος ὁμοῦ καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἅγιος Ἀργυροκάστρου μὲ εἶχον καταδικάσει καὶ τὴν ἀπόφασιν ἐφήρμοσαν μόνον ὅταν ἦλθον οἱ Ἰταλοὶ, ἐπειδὴ ἐγὼ δὲν ἐξῆλθον νὰ τοὺς ὑποδεχθῶ. τότε διεφώνησεν οὗτος, ἀλλ' ἦτο ἀρχαί. Ἡ Σύνοδος ἀναφανδὸν ὑπεστήριξε τὰς ἀπόψεις τῶν Ἰταλῶν, οἵτινες εἶχον ἐξαπολύσει τοὺς Οὐνίτας. Εἰς τὴν ἐπαρχίαν μου ἐσταμάτησαν τὴν προπαγάνδαν, διότι ἠπειλήσα, ὅτι θὰ ἐξέλθω εἰς τὰ ὄρη νὰ ὑπερασπίσω τὸ ποίμνιον. Ἐστενοχωρήθημεν ὅλοι ἐδῶ, διότι ὁ ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς ἔφυγε μὲ τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν καὶ ἀφήκε τὸ ποίμνιον, ἐνῶ οἱ Ἰταλοὶ καὶ οἱ Μουσουλμᾶνοι τὸν παρεκάλεσαν νὰ μείνῃ. καὶ ἐδῶ ὅταν ἦλθεν, ἐμὲ μὲν δὲν μὲ ἄφηνον νὰ ἐπανέλθω. δι' αὐτὸν ἐδήλωσαν, ὅτι οὐδεμίαν ἀντίρρησην εἶχον.

2. Ἀπερισκέπτως ἔγραψε καὶ ὁ καθηγητὴς κ. Ἀμαντος τὸ πρῶν εἰς τὸν τίτλον μου, ἀλλ' ἔλαβεν ὑπουργὸς ὢν τότε τῶν θρησκευμάτων τὴν προσήκουσαν ἀπάντησιν ὡς ἀγνοῶν τὸ κανονικὸν δίκαιον (βλ. «Νέαν Ἐστίαν» τόμ. 1944, σ. 931—942).

3. Κατὰ Σεπτ. τοῦ 1939 πάσχων ἀπὸ στομαχικοῦ ἔλκους καὶ ἀπὸ πόνων τοῦ ποδὸς ἐκ πτώσεως ἀπὸ τοῦ ἵππου κατὰ τὴν περιοδείαν ἔλαβον κανονικὴν ἄδειαν νὰ ἐλθῶ νὰ θεραπευθῶ. μόλις ἔφθασα ἐνταῦθα μ' ἐτηλεγράφησαν «Ἐλλείπει ἀλβανικῆς ὑπηκοότητος ἐπαύθητε ὑπουργοῦ Δικαιοσύνης... Σταυροφόρος Σωτήριος» (τοποτηρητής).

συνηγόρησεν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῆς ἀλβανικῆς ἐκκλησίας μετὰ τῆς Παπικῆς. Τούτου τοῦ φρονήματος ἦτο καὶ ὁ προκαθήμενος, ὅστις, μόλις ἔπαυσαν ἐμέ, μετέβη εἰς Κορυτσᾶν καὶ ἐπρότεινε τὸ αὐτό, ἀλλὰ προύλαβε καὶ ἀνεχώρησεν ἄλλως . . . ἐξυμνεῖ λοιπὸν καὶ αὐτόν. «Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Τυράνων Χριστόφορος, φανατικὸς Ἄλβανός, ἀλλὰ καὶ ἄσπιλος ἐκκλησιαστικὸς ἡγέτης!» («Ἔθνος» 20-7-46). Εἶναι ἄσπιλος ὁ Χριστόφορος, διότι ἀπεδέξατο τὴν Οὐνίαν καὶ ἐσχάτως ἔπεμψε τηλεγραφήματα εἰς τοὺς συμμάχους ὑπὲρ τοῦ Χότζα (ἐφημ. Ριζοσπάστης 25-5-45), διότι ὀμίλει κατὰ τῶν Ἑλλήνων ραδιοφωνικῶς κατὰ τὸν πόλεμον. καὶ ἐν γένει, ὅλους ἀγαθοὺς τε καὶ πονηροὺς καὶ τὸν Σκοδραῖον Εἰρηναῖον ἐπαινεῖ καὶ τοὺς Φραγκισκανοὺς τῆς Σκόδρας καὶ τὸν καθολικὸν κληρὸν. Δὲν ἔμεινε λοιπὸν θέσις διὰ τὴν ἐμὴν ταπεινότητα οὔτε ὀνομαστικῶς νὰ μὲ ἀναφέρῃ. Ἀφοῦ δὲ ἐσαλατοποίησε τὴν ἐκκλησίαν, ἔρχεται καὶ εἰς τὴν πολιτείαν καὶ διαστρέφει ἀνοικτιρμῶνως ἱστορικὰ γεγονότα γνωστά τοῖς πᾶσιν ὡς τὰ γραφόμενα περὶ τοῦ βασιλέως Ἀχμέτ Ζόγου (27-7-45 ὅπως ἀντιθέτως συνέβησαν) ὡς καὶ περὶ τῶν Φράσσαρι Μεντῆ καὶ Μιντᾶτ (13-7-46). τὰ ἄλλα, ἀνοησίαι καὶ ἀντιφάσεις ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον καὶ ἀναφέρω μίαν ἀντίφασιν. Ἐγένετο τὸ 1944 ἡ συνεννόησις διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν δύο κρατῶν πρωτοστατοῦντος τοῦ πρωθυπουργοῦ Κῶτσε Κότα ἐν Θεσσαλονίκῃ: «Οἱ Ἄλβανοὶ εἶχον συντάξει μὲ περισσὴν ἐπιμέλειαν, ἀλλὰ καὶ πονηρίαν τὸ σχέδιον. Δι' αὐτοῦ ἱκανοποιεῖτο ὁ προαιώνιος πόθος τῶν Ἑλλήνων, ἡ ἀπόδοσις τῆς βοῆς. Ἡπειροῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα» ὅπερ ἐπλήρωσαν ὅμως πολὺ ἀκριβᾶ ὅτε συντάξας Κότας καὶ ὁ κομίσας τὰς ὑπογραφὰς τῶν Ἄλβανῶν Δ. Φάλλος, διότι ἐτουφεκίσθησαν ἀμφότεροι παρὰ τοῦ Ἐμβέρ Χότζα, διότι δῆθεν ἐγένετο ἐν ἀγνοίᾳ, ἐνῶ ἐν ὀνόματι αὐτοῦ ἐνῆργει ὁ ἐν Ἀργυροκάστρῳ γαμβρὸς αὐτοῦ Ὁμάρι. ταῦτα γράφει εἰς τὴν 16 Ἰουλίου εἰς τὴν δὲ 20 ἐπιφέρει: «ἀπὸ τὴν Σκύλλαν δηλ. νὰ πέσωμεν εἰς τὴν Χάρυβδιν; Δὲν θὰ ἦτο προτιμώτερον νὰ ἐξοντωθοῦν καὶ τὰ δύο θηρία καὶ κυρίως νὰ μᾶς ἀποδοθῇ ἡ Βόρ. Ἡπειρος μὲ ὀλιγωτέρους λόγους θαυμασμοῦ καὶ φιλίας διὰ τὴν Ἑλλάδα;» Κριμα πὺν δὲν προσεκλήθη ἀμέσως εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν! Ἄλλ' ὅλα αὐτὰ εἶχον καὶ σκοπὸν τινα, ἀνομολόγητον βεβαίως, ὅπου ἐγράφοντο. Ἐπρόκειτο τότε νὰ ἀποσταλῇ ἐπιτροπὴ Βορειοηπειρωτῶν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ ἐπειδὴ ὁ ἅγιος Ἀργυροκάστρου ἐστάλη εἰς Παρισίους πολλοὶ φίλοι ἐνῆργουν, ἴν' ἐγὼ ἀποσταλῶ εἰς Ἀμερικὴν, ὡς ὁ πλέον ἐνδεδειγμένος. Οἱ φίλοι μου διέκρινον κάποιον δισταγμὸν εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν, ἀράγε θὰ δεχθῶ τοιαύτην

ἀποστολήν καὶ τίνες ἦσαν αἱ ἀντιλήψεις μου ἐπὶ τῆς λύσεως τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ. Τότε κατὰ Μάρτιον, νομίζω, τοῦ 1945 ὑπέβαλον ὑπόμνημα εἰς τὸν ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν Σοφιανόπουλον, ὃν ἀντικαθίστα ὁ ὑφυπουργὸς κ. Μιχ. Τσαμαδός. Θεωρῶ ἐπίκαιρον νὰ δημοσιεύσω ἐνταῦθα ἐπιστολήν αὐτοῦ ἀπὸ 14-10-46, ὅστις κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν δὲν ἦτο εἰς τὸ ὑπουργεῖον, ἀλλ' εἶχεν ἐπανέλθει εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀντιπροέδρου τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπιζωτηρίας.

Ἄνεφερον ἀνωτέρω, ὅτι τὸ ὑπουργεῖον δὲν ἦτο βέβαιον ὅτι θὰ δεχθῶ ἀποστολήν. Ἐστηρίζετο δὲ εἰς τὸ ἐξῆς γεγονός. Πρὸ μικροῦ μοὶ παρέδωκε τὸν φάκελλον τῶν ἐν Βορείῳ Ἠπειρῷ κακουργημάτων ἐπὶ κατοχῆς καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ κάμω ἓνα πρόλογον, ὅσον τὸ δυνατόν ἐκτενέστερον. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπέστρεψα τὸν φάκελλον δηλώσας, ὅτι δὲν δύναμαι νὰ παραδεχθῶ τοὺς ἀριθμοὺς αὐτοὺς καὶ νὰ θέσω τὴν ὑπογραφήν μου εἰς κακουργήματα, ἅπερ συνέβησαν εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν πόλεμον τῷ 1916, ὡς ἡ καταστροφὴ τῶν δύο περιφερειῶν τῆς Κορυτσᾶς τῶν Βακουφίων καὶ τῆς Ὀπαρέως, καὶ οὐχὶ εἰς τὸν παγκόσμιον, ὡς διῆσχυρίζεται ὁ συντάξας τοὺς πίνακας.

Καὶ οἱ πίνακες οὗτοι ἐπρόκειτο νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὸν ΟΗΕ, καὶ ὑπεβλήθησαν ὡς ἔμαθον. Ἴδου ἡ ἐπιστολή:

«Σεβασμιώτατε καὶ ἀγαπητὲ φίλε,

Σᾶς εὐχαριστῶ πολὺ διὰ τὸ βιβλίον σας. «Τὸ Κράτος τῆς ἀληθείας», τὸ ὁποῖον εἴχετε τὴν καλωσύνην νὰ μοῦ δώσητε. Τὸ βιβλίον τοῦτο εἰς τὸ ὁποῖον ἐκτίθενται ἱστορικῶς οἱ ἀγῶνές σας ὑπὲρ τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Ἀλβανίᾳ δὲν μὲ ἐδίδαξε νέον τι, διότι ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως ἐγνώριζον, ὅτι ὁσάκις θὰ παρουσιάζετο εὐκαιρία ἐργασίας ὑπὲρ τοῦ ἑλληνισμοῦ, σεῖς, ἐμπνεόμενος διαρκῶς ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν αἰσθημάτων, θὰ εὐρίσκεσθε εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τοῦ ἀγῶνος. Τὸ ἀπεδείξατε, ὅταν κληθεῖς ἐδέχθητε νὰ μεταβῆτε εἰς Ἀλβανίαν ὡς μητροπολίτης Κορυτσᾶς, ὅπου καὶ ἐδράσατε ἐπιτυχῶς ὑπὲρ τῶν δικαίων τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ πλέον πρόσφατον παράδειγμα ἔχω ὑπ' ὄψιν μου, ὅταν πρὸ ἑνὸς ἔτους περίπου μὲ ἐπεσκέψθητε εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν μοῦ ἐδηλώσατε¹, ὅτι εἰσθε πρόθυμος νὰ ἐξακολουθήσητε τὸν ὑπὲρ

1. Ὁ ἐξαιρετὸς αὐτὸς διπλωμάτης διηύθυνεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν, ἕως οὗ ἀπεστάλη ὡς πρέσβυς εἰς διάφορα εὐρ. κράτη. Τὸ ἐν λόγῳ ὑπόμνημα ἐννοεῖ ἐνταῦθα, ὅπου ἕκαμα τὴν δήλωσιν καὶ ὅπερ εἶναι τὸ κατωτέρω δημοσιευόμενον.

των δικαίων μας ἐν Ἀλβανίᾳ ἀγῶνα καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Εἶμαι βέβαιος, ὅτι τὸ αὐτὸ θὰ συμβῆ καὶ εἰς τὸ μέλλον.

Εὐχαριστῶν καὶ πάλιν καὶ ἀσπασζόμενος τὴν δεξιάν σας διατελῶ μὲ πολλὴν φιλίαν».

Μ. Τσαμαδός.

Πρὸς τὸν ἀξιότιμον ὑφυπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ἀγαπητὲ κ. Τσαμαδέ,

Ὅτε ἤκουσα εἰς τὸ Ψυχικὸν τὸν διορισμὸν Σας εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Γεωργίου Μουρίκη, ἐορτάζοντος τὸ ὄνομά του, ἠγαλλίασε τὸ πνεῦμά μου, διότι εἶπον θὰ ἔχωμεν ἓνα παλαιὸν διπλωμάτην εἰς τὸ Ὑπουργεῖον καὶ γνώστην ὅλων τῶν ἐθνικῶν μας ζητημάτων καὶ δὴ τοῦ ἀγιορειτικοῦ καὶ τοῦ ἀλβανικοῦ· διὸ μόλις κατῆλθον χθές, μετὰ τὸ πανεπιστήμιον, ἦλθον νὰ Σᾶς συγχαρῶ καὶ νὰ Σᾶς ὁμιλήσω δι' ἀμφοτέρω τὰ ἐπίμαχα αὐτὰ ζητήματα, ἅπερ ἡ ἀσθενίς μου ἀντίληψις θεωρεῖ χαμένα. Τὸ ἅγιον Ὅρος μετὰ 100 ἐτῶν ἀγῶνας παραδίδεται ὅλως ἀταλαιπώρως εἰς τὴν διεθνοποίησιν καὶ ταύτην ἐκ τῶν ἔνδον πλέον συντελουμένην, καὶ οὐ μόνον διεθνοποίησιν, ἀλλὰ καὶ ἄμεσον ἐκσλαβισμόν! καὶ ἐνῶ ταῦτα τελεσιουργοῦνται ἐκεῖ, ἡ Κυβέρνησις ἔστειλε ὡς διοικητὴν τὸν δικηγόρον Παπαδημητρίου, ἄγνωστον ἄνδρα εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ διπλωματίαν, κατὰ παράβασιν τοῦ σχετικοῦ νόμου, ὅστις ἔμεινε σεβαστὸς μέχρι τοῦδε παρὰ τὰς ἐντόνους προσπάθειάς πολλῶν ἐκάστοτε μνηστήρων ἔξω τῆς καριέρας. Καὶ ὅμως ἔπρεπε ὁ μεγαλύτερος διπλωμάτης νὰ διορισθῆ ἐκεῖ σήμερον. οὐδὲν σημαίνει κατ' ἐμέ, διότι προσωρινῶς διὰ τῆς δυνάμεως τῶν ὅπλων ἀποκατεστάθη ἡ Ἰ. Κοινοῦτης, ἀφ' ἧς μετὰ ψυχικοῦ ἄλγους ἔμαθον, ὅτι ἡ μοναὶ λείπουσι, διότι εὐρίσκονται ὑπὸ διάλυσιν, ἐνῶ αἱ τρεῖς σλαβικαὶ ἔχουσι πληθυσμὸν (νῦν) ἀνώτερον ὅλων τῶν λοιπῶν ἑλληνικῶν. Διελύθη καὶ ἡ Ἀθωνιάς σχολή, ἣν μετὰ τύσους ἀγῶνας κατωρθώσαμεν ν' ἀναστήσωμεν, παρὰ τὴν σλαβικὴν ἀντίδρασιν τὴν ὁποίαν τότε ἡμεῖς κατενικήσαμεν¹. Οὐδεὶς, οὐδεὶς ἐπιστήμων,

1. Βλ. Τὸ ἡμέτερον σύγγραμμα: «Ἀθῶς, φῶς ἐν σκότει... Ὁ ἐθνικὸς πλοῦτος ἐν κινδύνῳ», Ἀθῆναι 1935 σ. 54—65. Τὸ Ἅγιον Ὅρος ὀφείλει ἀπειρον εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν κ. Τσαμαδόν, διότι ὡς διευθυντῆς τοῦ Β'. Πολιτικοῦ τμήματος ἦλθεν εἰς τὸν Ἀθῶν καὶ μᾶς ἐβοήθησε πολὺ εἰς τὴν σύστασιν τῆς Σχολῆς, ἐνήργησε δὲ ὅπως ὁ ὑπ' ἐμοῦ συνταχθεὶς κανονισμὸς ἐγκριθῆ ἀσυζητητέ. Διὰ τὴν ἀνασύστασιν ταύτης μετέβημεν ἐσχάτως εἰς τὴν μονὴν Βατοπεδίου μετὰ

ἀποστολήν καὶ τίνες ἦσαν αἱ ἀντιλήψεις μου ἐπὶ τῆς λύσεως τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ. Τότε κατὰ Μάρτιον, νομίζω, τοῦ 1945 ὑπέβαλον ὑπόμνημα εἰς τὸν ὑπουργὸν τῶν ἑξωτερικῶν Σοφιανόπουλον, ὃν ἀντικαθίστα ὁ ὑφυπουργὸς κ. Μιχ. Τσαμαδός. Θεωρῶ ἐπίκαιρον νὰ δημοσιεύσω ἐνταῦθα ἐπιστολήν αὐτοῦ ἀπὸ 14-10-46, ὅστις κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν δὲν ἦτο εἰς τὸ ὑπουργεῖον, ἀλλ' εἶχεν ἐπανέλθει εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀντιπροέδρου τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας.

Ἄνεφερον ἀνωτέρω, ὅτι τὸ ὑπουργεῖον δὲν ἦτο βέβαιον ὅτι θὰ δεχθῶ ἀποστολήν. Ἐστηρίζετο δὲ εἰς τὸ ἐξῆς γεγονός. Πρὸ μικροῦ μοὶ παρέδωκε τὸν φάκελλον τῶν ἐν Βορείῳ Ἡπειρῶ κακουργημάτων ἐπὶ κατοχῆς καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ κάμω ἓνα πρόλογον, ὅσον τὸ δυνατὸν ἐκτενεστέρον. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπέστρεψα τὸν φάκελλον δηλώσας, ὅτι δὲν δύναμαι νὰ παραδεχθῶ τοὺς ἀριθμοὺς αὐτοὺς καὶ νὰ θέσω τὴν ὑπογραφήν μου εἰς κακουργήματα, ἅπερ συνέβησαν εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν πόλεμον τῷ 1916, ὡς ἡ καταστροφὴ τῶν δύο περιφερειῶν τῆς Κορυτσᾶς τῶν Βακουφίων καὶ τῆς Ὀπαρέως, καὶ οὐχὶ εἰς τὸν παγκόσμιον, ὡς διῆσχυρίζεται ὁ συντάξας τοὺς πίνακας.

Καὶ οἱ πίνακες οὗτοι ἐπρόκειτο νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὸν ΟΗΕ, καὶ ὑπεβλήθησαν ὡς ἔμαθον. Ἴδου ἡ ἐπιστολή:

«Σεβασμιώτατε καὶ ἀγαπητὲ φίλε,

Σᾶς εὐχαριστῶ πολὺ διὰ τὸ βιβλίον σας. «Τὸ Κράτος τῆς ἀληθείας», τὸ ὁποῖον εἶχετε τὴν καλωσύνην νὰ μοῦ δώσητε. Τὸ βιβλίον τοῦτο εἰς τὸ ὁποῖον ἐκτίθενται ἱστορικῶς οἱ ἀγῶνές σας ὑπὲρ τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Ἀλβανίᾳ δὲν μὲ ἐδίδαξε νέον τι, διότι ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως ἐγνώριζον, ὅτι ὁσάκις θὰ παρουσιάζετο εὐκαιρία ἐργασίας ὑπὲρ τοῦ ἑλληνισμοῦ, σεῖς, ἐμπνεόμενος διαρκῶς ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν αἰσθημάτων, θὰ εὐρίσκεσθε εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τοῦ ἀγῶνος. Τὸ ἀπεδείξατε, ὅταν κληθεῖς ἐδέχθητε νὰ μεταβῆτε εἰς Ἀλβανίαν ὡς μητροπολίτης Κορυτσᾶς, ὅπου καὶ ἐδράσατε ἐπιτυχῶς ὑπὲρ τῶν δικαίων τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ πλέον πρόσφατον παράδειγμα ἔχω ὑπ' ὄψιν μου, ὅταν πρὸ ἐνὸς ἔτους περίπου μὲ ἐπεσκέφθητε εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν μοῦ ἐδηλώσατε¹, ὅτι *εἰσθε πρόθυμος νὰ ἐξακολουθήσητε τὸν ὑπὲρ*

1. Ὁ ἐξαιρετὸς αὐτὸς διπλωμάτης διηύθυνεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἑξωτερικῶν, ἕως οὗ ἀπεστάλη ὡς πρέσβυς εἰς διάφορα εὐρ. κράτη. Τὸ ἐν λόγῳ ὑπόμνημα ἐννοεῖ ἐνταῦθα, ὅπου ἔκαμα τὴν δήλωσιν καὶ ὅπερ εἶναι τὸ κατωτέρω δημοσιευόμενον.

των δικαίων μας ἐν Ἀλβανίᾳ ἀγῶνα καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Εἶμαι βέβαιος, ὅτι τὸ αὐτὸ θὰ συμβῆ καὶ εἰς τὸ μέλλον.

Εὐχαριστῶν καὶ πάλιν καὶ ἀσπασόμενος τὴν δεξιάν σας διατελῶ μὲ πολλὴν φιλίαν».

Μ. Τσαμαδός.

Πρὸς τὸν ἀξιότιμον ὑφυπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ἀγαπητὲ κ. Τσαμαδέ,

Ὅτε ἤκουσα εἰς τὸ Ψυχικὸν τὸν διορισμὸν Σας εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Γεωργίου Μουρίκη, ἐορτάζοντος τὸ ὄνομά του, ἠγαλλίασε τὸ πνεῦμά μου, διότι εἶπον θὰ ἔχωμεν ἓνα παλαιὸν διπλωμάτην εἰς τὸ Ὑπουργεῖον καὶ γνώστην ὅλων τῶν ἐθνικῶν μας ζητημάτων καὶ δὴ τοῦ ἀγιορειτικοῦ καὶ τοῦ ἀλβανικοῦ· διὸ μόλις κατήλθον χθές, μετὰ τὸ πανεπιστήμιον, ἦλθον νὰ Σᾶς συγχαρῶ καὶ νὰ Σᾶς ὁμιλήσω δι' ἀμφοτέρα τὰ ἐπίμαχα αὐτὰ ζητήματα, ἅπερ ἡ ἀσθενής μου ἀντίληψις θεωρεῖ χαμένα. Τὸ ἅγιον Ὄρος μετὰ 100 ἐτῶν ἀγῶνας παραδίδεται ὅλως ἀταλαιπώρως εἰς τὴν διεθνοποίησιν καὶ ταύτην ἐκ τῶν ἔνδον πλέον συντελουμένην, καὶ οὐ μόνον διεθνοποίησιν, ἀλλὰ καὶ ἄμεσον ἐκσλαβισμόν! καὶ ἐνῶ ταῦτα τελεσιουργοῦνται ἐκεῖ, ἡ Κυβέρνησις ἔστειλε ὡς διοικητὴν τὸν δικηγόρον Παπαδημητρίου, ἄγνωστον ἄνδρα εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ διπλωματίαν, κατὰ παράβασιν τοῦ σχετικοῦ νόμου, ὅστις ἔμεινε σεβαστὸς μέχρι τοῦδε παρὰ τὰς ἐντόνους προσπάθειάς πολλῶν ἐκάστοτε μνηστήρων ἔξω τῆς καρριέρας. Καὶ ὅμως ἔπρεπε ὁ μεγαλύτερος διπλωμάτης νὰ διορισθῆ ἐκεῖ σήμερον. οὐδὲν σημαίνει κατ' ἐμέ, διότι προσωρινῶς διὰ τῆς δυνάμεως τῶν ὅπλων ἀποκατεστάθη ἡ Ἰ. Κοινοῦτης, ἀφ' ἧς μετὰ ψυχικοῦ ἄλγους ἔμαθον, ὅτι 6 μοναὶ λείπουσι, διότι εὐρίσκονται ὑπὸ διάλυσιν, ἐνῶ αἱ τρεῖς σλαβικαὶ ἔχουσι πληθυσμὸν (νῦν) ἀνώτερον ὅλων τῶν λοιπῶν ἑλληνικῶν. Διελύθη καὶ ἡ Ἀθωνιάς σχολή, ἣν μετὰ τόσους ἀγῶνας κατωρθώσαμεν ν' ἀναστήσωμεν, παρὰ τὴν σλαβικὴν ἀντίδρασιν τὴν ὁποίαν τότε ἡμεῖς κατενικήσαμεν¹. Οὐδεὶς, οὐδεὶς ἐπιστήμων,

1. Βλ. Τὸ ἡμέτερον σύγγραμμα: «Ἀθως, φῶς ἐν σκότει... Ὁ ἐθνικὸς πλοῦτος ἐν κινδύνῳ», Ἀθῆναι 1935 σ. 54—65. Τὸ Ἅγιον Ὄρος ὀφείλει ἄπειρον εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν κ. Τσαμαδόν, διότι ὡς διευθυντῆς τοῦ Β'. Πολιτικοῦ τμήματος ἦλθεν εἰς τὸν Ἀθῶ καὶ μᾶς ἐβοήθησε πολὺ εἰς τὴν σύστασιν τῆς Σχολῆς, ἐνήργησε δὲ ὅπως ὁ ὑπ' ἐμοῦ συνταχθεὶς κανονισμὸς ἐγκριθῆ ἄσυζητητῆ. Διὰ τὴν ἀνασύστασιν ταύτης μετέβημεν ἐσχάτως εἰς τὴν μονὴν Βατοπεδίου μετὰ

πλὴν δύο ἱατρῶν, οὐδεὶς θεολόγος εὐρίσκεται νῦν ἐκεῖ. ὁ μόνος ἀρχιμανδρίτης Ἀθανάσιος Παντοκροτορινὸς εὐρίσκεται εἰς τὴν ἁγίαν Ἀναστασίαν ἐν Χαλκιδικῇ. Εἰς τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Παντελεΐμονος εὐρίσκονται 3—4 θεολόγοι, εἰς μάλιστα καὶ βυζαντιολόγος τοῦ Πανεπ. τῆς Σορβόνης, δὲν γνωρίζω διὰ τὰς ἄλλας σλαβικὰς μονάς. Χάριν τῆς Ἱστορίας κρούω τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου, ὅτι φεύγει τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς χεῖρας. Ἔρχομαι εἰς τὸ ἀλβανικόν. διὰ τὴν βόρειον Ἡπειρον ἔγραψα εἰς τοὺς 4 τόμους, ἔγραψα εἰς τὸ «Κράτος τῆς Ἀληθείας» καὶ ἔρρηξα «κραυγὴν τοῦ ἀδικουμένου ἑλληνισμοῦ»· Δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν, καὶ ἐνῶ ἀπέδειξα τὸν ἑξελληνισμόν τῆς χώρας ἐκείνης καὶ ὅτι, ἐνῶ ἐξεδιώχθη ὡς Ἕλληνας ἐξ Ἀλβανίας, κινδυνεύω ἐδῶ νὰ ἐκλαμβάνωμαι ὡς ἀλβανιστὴς, ὡς προδότης! ἀλλὰ περὶ τούτου οὐ φροντίζω Ἱπποκλείδῃ ἢ Ἱστορίᾳ μου εἶναι γεγραμμένη μὲ ἀρκετὰ μεγάλα γράμματα, καὶ μόνον τυφλοὶ δὲν βλέπουσιν. Μὲ ἐνδιαφέρει ὁμως, διότι γίνεταί καὶ ἡ βόρειος Ἡπειρος, διότι πολεμάτε ὅλοι μὲ τὰ σκουριασμένα ἔργαλα τοῦ 1914, ἐνῶ γνωρίζετε, ὅτι δὲν κάμνετε τίποτε, ἀλλὰ θέλετε νὰ ἐξαπατήσητε τὸν ἑλληνικὸν λαόν, ὅτι δῆθεν ἐργάζεσθε. εἶπον καὶ ἐλάλησα ἁμαρτίαν οὐκ ἔχω. Δὲν ἔχει τὴν τόλμην τὸ ὑπουργεῖον νὰ εἶπῃ εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν, ὅτι δὲν τὴν θέλομεν τὴν βόρειον Ἡπειρον ἢ δὲν μᾶς τὴν δίδουν, ἀλλὰ τὰ φορτώνετε εἰς ἄλλους, ὅτι ἐμποδίζει ὁ Κουρίλας. Ἴδου ἐγὼ εἶμαι ὁ Κουρίλας, ὅστις οὐ μόνον τὴν Β. Ἡπειρον, ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν Ἀλβανίαν δύναμαι μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ νὰ Σᾶς προσφέρω, ἀλλὰ δὲν θέλετε.

Πρὸ ἑνὸς μηνὸς καὶ πλέον εἰς τὸν προκατόχόν Σας κ. Γ.

τοῦ κ. Βενιζέλου καὶ τῇ ἐπιμονῇ αὐτοῦ ἀπεφασίσθη καὶ σὺν Θεῷ ἀπὸ τοῦ Σεπτ. ὅ' ἀναπετάσῃ τὰς πύλας. Ὑπεγράφη τὸ διάταγμα.

1. Ὁ πλήρης τίτλος τοῦ βιβλίου τούτου, ὅπερ ἔκαμε κατάπληξιν εἰς τοὺς ἀναγνώστας, ἔχει οὕτως: «Μητροπολίτου Κορυθαῶν Εὐλογίου Κουρίλα, τακτικοῦ καθηγητοῦ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου. Πανεπιστημιακὰ. Τὸ Κράτος τῆς ἀληθείας—Κραυγὴ τοῦ ἀδικουμένου ἑλληνισμοῦ ἀπὸ Δωδώνης καὶ Τομόρου μέχρι Ταυγέτου—Σλαῦοι καὶ Ἀλβανοὶ ἐν Ἑλλάδι—Ἀντίλαοι. Χρήστου Η. Μητσοπούλου π. βουλευτοῦ-διπλωμάτου· Ἑλληνικὴ μισαλληλία, Ἑλληγες καὶ Ἀλβανοί.» Ἀθῆναι 1914. Τὸ βιβλίον τούτο ἐκυκλοφόρησεν εἰς 1200 ἀντίτυπα, αἵνα ἐντὸς 2—3 μηνῶν ἐξηνιλήθησαν. ἀνακινουῦνται ὅλα τὰ Βαλκανικὰ προβλήματα καὶ ἐξονυχίζονται τὰ ἐπὶ τάπητος ἔθνικα ζητήματα, κατατροπώνονται δὲ οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας.

Μελᾶν ἐνεχείρισα πρὸς ἔγκρισιν θερμὴν ἔκκλησιν πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τῶν χριστιανικῶν ἔκκλησιῶν καὶ κυβερνήσεων ὑπογεγραμμένην καὶ παρὰ τοῦ συναδέλφου μου μητροπολίτου Ἀργυροκάστρου κ. Παντελεήμονος ὑπὲρ τοῦ ἐξοντωμένου ἑλληνισμοῦ τῆς Β. Ἡπείρου. Δὲν τὴν ἐπετρέψατε δὲ νὰ διαβιβασθῇ ὅπου δεῖ¹. Διὰ τί ; διότι δὲν θέλει ὁ Κουρίλας νὰ σώσῃ τοὺς χριστιανούς ; οὐχὶ βεβαίως, ἀλλὰ διότι δὲν θέλετε ὑμεῖς. Ἴσως λέγετε : τί τὴν θέλομεν τὴν Β. Ἡπειρον, ἀφοῦ δὲν ἔμειναν ἐκεῖ Ἕλληνες ; διὰ νὰ διατηρήσωμεν τοὺς τουρκαλβανούς καὶ νὰ ἔχωμεν ἀλβανικὴν μειονότητα ἐν Ἑλλάδι ; Τί ἔχομεν νὰ κερδίσωμεν ἀπὸ τὰ κατσάβραχα τῶν γεγυμνωμένων ἀλβανικῶν ὀρέων ; νὰ βαρύνωμεν μόνον τὸν προὔπολογισμόν τοῦ πτωχοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ; Τὰ αὐτὰ περίπου ἐλέχθησαν ἐν Καίρῳ εἰς ἀπάντησιν, ὅταν οἱ ἐθνικισταὶ Ἀλβανοὶ ὑπὸ τὸν τέως πρωθυπουργὸν Κώτσε Κόταν προέτειναν τὴν ἔνωσιν τῆς Ἀλβανίας ὑπὸ τὸ σύστημα τοῦ διαρχικοῦ κράτους. Λοιπὸν οὐχὶ οἱ Ἀλβανοί, ἀλλ' ὑμεῖς δὲν θέλετε. Καὶ οὐ μόνον τὴν Ἀλβανίαν δὲν θέλετε διὰ νὰ μὴ ἐγγίξητε τὴν φίλην Σερβίαν — ἢ ὅποια ὅμως προθύμως ἐδέχθη τὴν ἔνωσιν — ἀλλ' ἐτιμωρήσατε διὰ θανάτου καὶ τοὺς προτείναντας τὴν ἔνωσιν. Οὗτοι συλληφθέντες εἰς Θεσ)νίκην παρὰ τῶν Ἐαμιτῶν, τῶν ἀποτροπιαζομένων τὴν μεγάλην Ἑλλάδα, παρεδόθησαν εἰς τοὺς κομμουνιστὰς τῆς Ἀλβανίας νὰ δικασθῶσιν ὡς δοσίλογοι, ἐσώθησαν δὲ τῆς εἰς θάνατον καταδίκης, διότι κατέθεσαν, ὅτι μόνον γνώμας ἀντίλλαξαν μεταξύ των ἐν Θεσ)νίκῃ, ἀλλὰ δὲν ἐπρότειναν καὶ ἐγγράφως. Καὶ ἔρχεται ἡ « Ἐστία » τῆς 5 Μαΐου 1945, ἣτις ἐκθέτει ὅλα τὰ ἀπόρρητα καὶ προσθέτει : « ὑπέγραψαν δὲ καὶ σχετικὸν ἔγγραφο » (sic). Ὅταν μὲ ἐκαλέσατε καὶ μὲ ἐστείλατε εἰς Ἀλβανίαν μὲ εἶπατε ὅτι, ἐπειδὴ ἀποδέχσθε τὰς περὶ ἑλληνοαλβανικῆς συνεννοήσεως ἰδέας καὶ ἐκτιμᾶτε τοὺς ἀγῶνάς μου, διὰ τοῦτο μὲ προτιμᾶτε νὰ πάω ἐκεῖ καὶ μετὰ δεκαετῆ προσπάθειαν καὶ ἐπιμονὴν μὲ ἐπέισατε, καὶ ἐπῆγον καὶ ἔπραξα ὅτι ἦτο δυνατόν πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τῶν ἀγαθῶν σχέσεων ἐκεῖ, εἰς τοιοῦτον βαιθμόν, ὥστε τὸ μέγα Σάββατον τοῦ 1939 ἡ Κορυτσᾶ σύσσωμος ἐν διαδηλώσει ἐξ ἤγει τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος. δὲν τὴν ἐδέχθητε. καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἐγὼ, ὅστις μετέβην εἰς τὸ ἑλλ. προξενεῖον καὶ ἀπήτησα νὰ ἔλθῃ ἑλλ. στρατὸς νὰ καταλάβῃ τὴν Κορυτσᾶν πρὶν φθάσωσι οἱ Ἰταλοὶ, ἐγὼ ἤμην προγεγραμμένος καὶ ἐξε-

1. Ἐπεστράφη ἀμέσως καὶ ἐδημοσιεύθη (βλ. σ. 177).

διώχθην, διότι εὐρέθη, ὅτι δὲν ἤμην Ἄλβανὸς ὑπήκοος, ἀφοῦ μετέβην ἐκεῖ μὲ ἑλλ. διαβατήριον καὶ δὲν ἐφρόντισα νὰ πολιτογραφηθῶ· αὐτὸ τὸ ἐγνώριζον, ἀλλ' ἐπέμεινα ἐπὶ 4 μῆνας ἀγωνιζόμενος τὸν καλὸν ἀγῶνα, ἕως ὅτου δεινὴ ἀσθένεια μὲ ἠνάγκασε νὰ ἔλθω ἐδῶ πρὸς θεραπείαν, ἐγνώριζον, λέγω, ὅτι θὰ ἐξεδιωκόμην ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν καὶ ἀλβανιστῶν ὡς προδότης, οὐδέποτε ὅμως ἐπίστευον, ὅτι θὰ ἐθεωροῦμην καὶ ἐδῶ προδότης καὶ θὰ ἤροχόμην νὰ χαιρετίσω τὸν ἀρχαῖον φίλον κ. κ. Μ. Τσαμαδὸν καὶ νὰ προτιμήσῃ νὰ δεχθῇ τὸν κ. Καζαντζάκη, τὸν ἀναρχικὸν τῆς Ἑλλάδος¹, ὁ ὑπουργὸς κυβερνήσεως ἐθνικῆς, καὶ δὲν θὰ δεχθῇ τὸν μητροπολίτην Κορυτσᾶς, ὅστις ὑπὸ τῶν συντρόφων τοῦ εἰρημένου ὑπέφερε τὰ πάνδεινα ὡς ὄμηρος, ἀνεχώρησα βεβαίως, ἀφοῦ ἀνέμεναν ἐπὶ ὄραν μίαν εἰς τὸν προθάλαμον, ὅπερ δὲν τὸ ἔχω πράξει ποτέ. Ἴσως προεκρίνατε νὰ δεχθῆτε τοὺς ἀσθενεῖς καὶ κακῶς ἔχοντας (διότι καὶ ὁ συνοδεύων αὐτὸν φαίνεται ὅτι πάσχει, ἀφοῦ διδάσκει ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἐναντίον τῆς ἀποφάσεως τοῦ ἀνωτάτου συμβουλίου τοῦ Κράτους, οὗ εἰσθε ἀντιπρόεδρος), δι' αὐτὸ δὲν θέλω νὰ μνησικακίσω καὶ ἔχω ὅλην τὴν καλὴν θιάθειν νὰ Σᾶς συγχαρῶ ἀπὸ καρδίας διὰ τὸ νέον ὑπουργημα.

† ὁ Κορυτσᾶς *Εὐλόγιος Κουρίλας*

Ἐν Ψυχικῷ τῇ 15]5]45

1. Ἐδῶ ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι ἐγένετο δεινὴ παρενόησις. Εἴθισται τέως τὸ ὑφυπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν, στεγαζόμενον πάντοτε ἐν τῷ αὐτῷ γνωστῷ μεγάρῳ, νὰ ἔχῃ τὰ γραφεῖα ἀριστερᾶ τῷ εἰσερχομένῳ (καὶ δεξιᾶ ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτ.). Οὕτως ἐπὶ Δραγούμη καὶ Μελά ὑφυπουργῶν τῶν ἐξωτερικῶν. Καὶ ἐγὼ λοιπὸν κατηνύθην πρὸς τὰ ἀριστερά, ὅπου ὅμως, ὡς ἔμαθον ἔπειτα, ἦτο ὁ ὑφυπουργὸς τοῦ Γραφείου τύπου κ. Ζακυθηνός. Ἐγὼ ἀναμείνας μάτην ἐπὶ πολὺ ὀργισθεῖς, ὄτ' εἶδον νὰ προτιμᾶται ὁ Καζαντζάκης ἀπῆλθον καὶ ἔγραψα τὴν ἀνωτέρω ἐπιστολήν. Ταύτην ἀναγνούς ὁ κ. Τσαμαδὸς μὲ εἰδοποίησε ἀμέσως, ὅτι εὐχαρίστως θὰ μὲ ἐδέχετο εἰς ἀκρόασιν. Ἄλλ' ἐγὼ πάλιν κατηνύθην πρὸς τὰ ἀριστερά καὶ εἰσαχθεῖς ἀντίκρυσσα τὸν κ. Ζακυθηνόν. Ἐξηγήθην καὶ καθήσας μικρὸν παρ' αὐτῷ καὶ λαβὼν ὑπόσχεσιν, ὅτι θὰ ἤρχετο εἰς τὴν ἐμὴν ἐν Ψυχικῷ οἰκίαν νὰ μάθῃ τὴν ρωσικὴν πολιτικὴν ἐν Ἀθῶν (τὰ εἶχε βάλει ὡς γνωστὸν τότε μὲ τοὺς Ρώσους ὁ ὑφυπουργὸς τοῦ Τύπου) ἀπῆλθον καὶ μὲ παρουσίασαν παρευθὺς πρὸ τοῦ ὑφυπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν, ὅστις ἔμεινε κατάπληκτος διὰ τὰ γραφόμενα περὶ Καζαντζάκη κτλ. Ὁ ἀναγνώστης θὰ ἐκτιμήσῃ τὴν στάσιν μου πρὸς τὸν ὑπουργὸν τοῦ Τύπου, ὅστις τοσοῦτον κακῶς εἶχε πολιτευθῆ πρὸς ἐμὲ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ (βλ. σ. 111).

Εἶχεν ἀποφασισθῆ ἡ ἀποστολή μου, ἀλλ' ἐπανελθὼν ὁ Σοφριανόπουλος ἐματαιώσεν αὐτήν, εἶτα δὲ προυτιμήθη νὰ σταλῆ ὁ συνάδελφος, καὶ τοῦτο ἦτο οἰκονομία θεοῦ, διότι καὶ τὴν εὐκταίαν λύσιν, ἐὰν ἐπετύγγανον, πάλιν θὰ τὴν παρεξήγουν (βλ. 236). Εἶναι **δυστύχημα καὶ σφάλμα ἀνεπανόρθωτον**, διότι αἱ προτάσεις μου δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν. θὰ εἶχεν ἔκτοτε λυθῆ τὸ ζήτημα καὶ δὲν θὰ μᾶς ὑπεδείκνυεν ὁ Τρίγκβε Λῆ τώρα νὰ **συν-εγνωθῶμεν μετὰ τῶν Ἀλβανῶν**! Τὸ πῶς ἐπολιτεύθη ἐγὼ πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς καὶ τι ἐπραῖα πρὸς προάσπισιν τῶν ἑλλήν. δικαίων ἐν Κορυτσᾷ, ἦσαν ἤδη γνωστὰ ἐκ τοῦ «Κράτους τῆς ἀληθείας» σ. 78—86. Δυστυχῶς δὲν δύναμαι νὰ δημοσιεύσω τὸ πρὸς τὸν πρωθυπουργὸν Ι. Μεταξᾶν **ὑπόμνημα τῶν Κορυτσαίων**, ὅπερ ἀμέσως ἀπέστειλαν δι' ἐπιτροπῆς ἀφικομένης ἐνταῦθα μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κορυτσᾶς ὑπὸ τοῦ ἑλλήν. στρατοῦ. Περικοπαὶ τινες κατεχωρίσθησαν εἰς τὸ «Κράτος τῆς ἀληθείας». Πα-ραλαμβάνω ἐδῶ τὸ τέλος καὶ τοῦτο, διότι ἔχει σχέσιν μὲ τὴν μακεδονικὴν δρᾶσίν μου. Τότε εὐρισκόμην ὡς παυθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν καὶ διέμενον ἐνταῦθα ἀγωνιζόμενος πρὸς τὴν ἀσιτίαν, ἐνῶ ἡ Κορυτσᾶ ἐπανηγύριζεν.

«Ἐάν, ὡς πληροφοροῦμεθα, ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἐπάνοδον τοῦ σεβασμιωτάτου εἰς τὴν μητροπολιτικὴν του ἔδραν ἐπὶ τῷ λόγῳ, διότι ἔπαυσεν αὐτὸν—ἐννοεῖται ἀντικανονικῶς καὶ ἀνθαιρέτως—ὁ διατελὼν τυφλὸν ὄργανον τῶν Ἰταλῶν ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης, οὐχὶ δι' οὓς λόγους ἀναφέρουσιν οἱ κανονισμοὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ **διότι εἶχε τὴν ἑλληνικὴν ὑπηκοότητα**, μοὶ φαίνεται, ὅτι **εἶναι μεγίστη ἀδικία καὶ πρᾶξις ἀπάδουσα εἰς αὐτὰ τὰ συμφέροντα τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους**. Ἡ παράνομος καὶ ἀνθαιρέτος αὕτη πρᾶξις τῶν βιαιοπραγησάντων Ἰταλῶν **στρέφεται πρωτίστως κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους**, οὗ ἐξακρηρίσθη ὑπ' αὐτῶν ὡς φίλος καὶ πράκτωρ τῶν συμφερόντων, καὶ ἔπειτα κατὰ τοῦ σεβασμιωτάτου κ. Εὐλογίου, ὁ ὁποῖος νομίζομεν, ὅτι **ἔπρεπε νὰ νὰ προστατευθῆ καὶ ἀνταμειφθῆ, ἀκριβῶς διότι κατηγορεῖται διὰ τὴν ἑλληνικὴν ὑπηκοότητα καὶ τὴν περιφρούρησιν τῶν ἑλληνικῶν συμφερόντων ἐν Ἀλβανίᾳ, καὶ ὡς τοιοῦτον ἡμεῖς οἱ Κορυτσαῖοι τὸν γνωρίζομεν ἀπὸ 30ετίας καὶ πλέον**. Εἶναι αὐτός, ὅστις ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ Μακεδονικοῦ Συλλόγου ἐπὶ Τουρκοκρατίας τῷ 1908 **περιῆλθεν ὡς ἐθναπόστολος ὁλόκληρον τὴν ἐπαρχίαν καὶ ἐξεφώνησεν εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον, τὸν τότε καθεδρικὸν ναόν, ἐθνικώτατον λόγον ἀρχόμενος ἀπὸ τὸν ρητὸν τοῦ φιλο-**

σόφου Φίχτε «*Ἑλλάς, Ἑλλάς, τί θὰ ἦτο ὁ κόσμος ἄνευ σοῦ*»;». Τὸ ἐνθουμούμεθα, διότι μᾶς ἔκαμε κατάπληξιν ἡ τόλμη του αὐτη. Τὸν ἐγνωρίσαμεν πρόεδρον τοῦ Μακεδονικοῦ Συλλόγου ἐν Ἀθήναις, ὅτε ἡ δοῦσις του ἐν τῷ Μακεδονικῷ ἀγῶνι ἦν εἰς ἄκρον παραδειγματικὴ καὶ πατριωτικὴ, διότι περιήρχετο τὴν Μακεδονίαν καὶ ἄλλα μέρη τοῦ Ἑλληνισμοῦ *ἰδίαις δαπάναις*. Ἐπειδὴ, Ἐξοχώτατε, ἔνεκα τῆς ἀπουσίας τοῦ καλοῦ ποιμενάρχου *καταρρέει ὀσημέραι τὸ ἔργον του*, τὸ ὁποῖον, ὡς ἀνέφερα, διὰ πολλῶν κόπων καὶ μόχθων κατώρθωσεν ὁ σεβασμ. κ. Εὐλόγιος, εἶναι κατὰ πάντα λόγον δίκαιον καὶ ἐκ τῶν περιστάσεων ἐπιβεβλημένον *ἢ ταχεῖα ἐπάνοδος τοῦ κανονικοῦ ἡμῶν μητροπολίτου εἰς τὸ ποιμνιὸν του*, ὅπερ τὸν ἀναμένει ἀνοικταῖς ἀγκάλαις διὰ τὸ χαρμόσυνον Πάσχα».

Τὴν συντριπτικὴν ἀπάντησιν ἔδωκαν εἰς τὸν ἀρθρογράφον τοῦ «Ἐθνος» Πώπ, ἔδωκαν αὐτοὶ οἱ Βορειοηπειρῶται διὰ τοῦ ἡδῆ καθηγητοῦ τῶν Ἑλληνικῶν ἐν τῷ Ἀρσακείῳ καὶ συγγραφέως κ. Νικ. Παπαδοπούλου, ἐκλεκτοῦ πατριώτου ὡς καταδικασθέντος εἰς θάνατον ἐν Ἀλβανίᾳ. Ἴδου ἡ ἀπάντησις δημοσιευθεῖσα εἰς τὴν αὐτὴν ἑφημερίδα 31-7-46 :

Κύριε Διευθυντά,

«Ὁ συνεογάτης σας κ. Πώπ γράφων περὶ τῆς δικτατορίας τοῦ Ἐμβέρ Χότζα καὶ τοῦ σημερινοῦ καθεστῶτος τῆς Ἀλβανίας ἀνεφέρθη καὶ εἰς τὴν στάσιν τοῦ Ὀρθοδόξου Κλήρου ἐν τῇ ἄλβανικῇ Ἐκκλησίᾳ. Παραδόξως ὁμως, ἐνῶ ἀφιερώνει λίαν κολακευτικοὺς λόγους διὰ τὸν Μητροπολίτην Ἀργυροζάστρου, οὐδόλως ἐμνημόνευσε τὸν διαπρεπέστατον ἱεράρχην τῶν ἐν Ἀλβανίᾳ Ὀρθοδόξων, τὸν Μητροπολίτην Κορυτσᾶς κ. Εὐλόγιον Κουρίλαν, διὰ τὸν ὁποῖον ἡμεῖς οἱ ἐκ τῶν μερῶν ἐκείνων καταγόμενοι δικαίως σεμνυνόμεθα.

Δὲν εἶνε τοῦ παρόντος νὰ ἐξιστορηθῇ ἡ τεσσαρακονταετῆς ἐθνικὴ καὶ θρησκευτικὴ δοῦσις τοῦ τετιμημένου αὐτοῦ ἱεράρχου, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ μελετητὴς τοῦ ἔργου του θὰ ἀφιερῶσῃ σελίδας ὀλοκλήρους, ἀλλ' «ἀπόδοτε τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι». *Ἐπὶ τοῦ μητροπολιτικοῦ θρόνου τῆς Κορυτσᾶς οὐδέποτε ἐκάθησεν σοφώτερος ἀνὴρ καὶ φλογερότερος πατριώτης καὶ ἐθνικὸς διδάσκαλος.*

Ἐν τῶν μελημάτων τοῦ ἱεράρχου ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἀναλήψεως τῶν καθηκόντων αὐτοῦ ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει Κορυτσᾶς ἦτο ἡ ἐκεῖ ἵδρυσις τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς, ὅπερ

οὐκ ἔστιν ἄλλο ἢ τὸ ἴδιον τὸ ἑθνικὸν ἐκπαιδευτικὸν ἔργον τῆς ἐκείνων ἐποχῆς.

καὶ ἐπέτυχε χάρις εἰς τοὺς ὑπερανθρώπους ἀγῶνάς του παρὰ τὴν ἰσχυρὰν ἀντίδρασιν τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει ἀλβανιζόντων ὁμογενῶν. Εἰς τὴν Σχολὴν ταύτην ἐδιδάσκετο παρ' ἐκλεκτῶν καθηγητῶν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐπὶ πολλὰς ὥρας καθ' ἑβδομάδα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον προεκάλεσε ζωηρὰν τὴν δυσφορίαν τῆς Κυβερνήσεως τῶν Τριάνων.

Προσέτι διὰ τῶν ἐνεργειῶν καὶ προσπαθειῶν τοῦ κ. Εὐλογίου Κουρίλα ἀπετράπη εἰς τὸν νομὸν Κορυτσᾶς ἡ ἐπιγαμία μεταξὺ Τουρκαλβανῶν καὶ Ὀρθοδόξων, ἐνῶ πρὸ τῆς ἀφίξεως τούτου εἰς Κορυτσᾶν διὰ τῆς προπαγάνδας τῆς ἀλβανικῆς Κυβερνήσεως καὶ διὰ τῆς καταργήσεως τῆς διδασκαλίας τῶν Ὀρθοσκευτικῶν ἐν τοῖς σχολείοις, εἶχον λάβει χώραν πλείστα ἐπιγαμῖαι μεταξὺ Μουσουλμάνων καὶ Ὀρθοδόξων.

Συγκεκριμένως δὲ κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1938 ἀπηγόρευσε ἀυστηρῶς δύο τοιαῦτα συνοικέσια εἰς χωρία τῆς Κορυτσᾶς, μεταβὰς εἰς ταῦτα αὐτοπροσώπως καὶ ἐπιστρέψας εἰς τὴν ἔδραν του πλήρης ἱκανοποιήσεως ἐτόλμησε νὰ ἐκφωνήσῃ βαρυσήμαντον λόγον ἐν τῷ καθεδρικῷ ναῷ τῆς πόλεως, ὁ ὁποῖος οὐδέποτε εἶχεν ἀκουσθῆ ἐν Ἀλβανίᾳ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἰσαποστόλου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἀρχὴ ἦτο «Δὲν ἦλθον ἐνταῦθα νὰ θάψω τὸν Χριστιανισμόν καὶ νὰ ἐπιτρέψω τὸν ἐξισλαμισμὸν ἐν μέσῳ εἰκοστῷ αἰῶνι, ἀλλ' ἦλθον νὰ διασώσω τοῦτον καὶ νὰ ἐπαναφέρω τοὺς ἐξομώτας εἰς τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων των».

Καὶ πολλὰς ἄλλας ὑπηρεσίας ὀφείλει εἰς τὸν Μητροπολίτην Κορυτσᾶς ἡ Ὀρθόδοξος ἐν Ἀλβανίᾳ Ἐκκλησία καὶ κυρίως τὴν μεγάλην αὐτοῦ συμβολὴν εἰς τὸν κατὰ τῶν Οὐνιτῶν ἀγῶνα. Οἱ Οὐνῖται εἶχον ἀρχίσει τὴν δρᾶσιν αὐτῶν καὶ εἶχον ἐξαπλώσει τοὺς πλοκάμους καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν Ἀλβανίαν πολὺ πρὸ τῆς ἰταλικῆς ἐν Ἀλβανίᾳ κατοχῆς.

Ἐγὼ ὁ ἴδιος, ἐξόριστος εἰς Ἑλβασάν ὑπὸ τῆς ἀλβανικῆς Κυβερνήσεως τὸ 1934 διὰ τὴν ἐνεργὸν ἀνάμιξίν μου εἰς τὸν σχολικὸν ἀγῶνα τῶν Βορειοηπειρωτῶν ἐπεσκέφθην τοὺς ἀπεσταλμένοι ; τοῦ Πάπα καὶ συνεζήτησα πολλάκις μετ' αὐτῶν. Ὅταν δὲ οἱ Οὐνῖται ἐτόλμησαν νὰ κάμουν τὴν ἐμφάνισιν αὐτῶν εἰς Κορυτσᾶν ἀντίκρουσαν τὴν ἰσχυρὰν μορφήν τοῦ κ. Κουρίλα, ὁ ὁποῖος κατεπολέμησε τούτους, ὅσον οὐδεὶς διὰ τοῦ λόγου τῆς διδασκαλίας, τῆς γραφίδος καὶ τῆς περιοδείας αὐτοῦ ἀνὰ τὰ ἑκατὸν εἴκοσι χωρία τῆς ἐπαρχίας του. Μένεα λοιπὸν πνέοντες ἐναντίον τούτου οἱ Ἀλβανοὶ καὶ οἱ Οὐνῖται, μόλις κατελήφθη ἡ Ἀλβανία ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ἐνήργησαν καὶ ἐπέτυχον τὴν ἀπο-

μάκρουνσιν τοῦ ἱεράρχου ἐκ Κορυτσᾶς, ὁπότε καὶ κατέφυγεν ἐν-
ταῦθα ὡς πρόσφυξ, ἔνθα δὲν ἔπαυσε νὰ προσφέρῃ πολυτίμους
ὑπηρεσίας εἰς τὸ Ἔθνος καὶ τὴν Ἐπιστήμην.»

Εὐχαριστῶν διὰ τὴν φιλοξενίαν **N. Παπαδόπουλος** καθηγητῆς

Ἄλλ' ὁ κ. Παπαδόπουλος δὲν γράφει τί ἔπαθον μετὰ τὴν
ἐκφώνησιν τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἐκείνου λόγου — ὑπὸ τὸ πνεῦμα
αὐτὸ εἶχον δημοσιεύσει καὶ δύο ἐκτεταμένα ἄρθρα εἰς τὸ ἐν Ἀ-
θήναις ἐκδιδόμενον «Ἐκκλῆσ. Βῆμα» 21 Ἰουν. καὶ 18 Ἰουλ.
1938, ἅπερ καὶ παρουσίασαν ὡς προδοτικὰ οἱ ἄλβανισταί—φαί-
νεται εἶχε δραπετεῖσαι διὰ νὰ σώσῃ τὴν κεφαλὴν του, καὶ ἀναγ-
κάζομαι πάλιν νὰ καταφύγω εἰς τὸ εἰρημένον «Ἐπόμνημα»
ἐπειδὴ τὸ πλαστογράφημα τοῦ Πῶπ ἐδημοσιεύθη καὶ εἰς τὸν
«Πανηπειρωτικὸν ἀγῶνα τῆς Ν. Ὑόρκης τῷ 1948 καὶ ἀλλαγῶ.

«Κατὰ Μάρτιον τοῦ 1939 συνῆλθεν εἰς Τίρανα ἡ Ἰ. Σύ-
νοδος, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβε μέρος καὶ ὁ ὑποφαινόμενος (ταῦτα
ἀναφέρει εἰς τῶν ὑπογραψάντων τὸ ἔγγραφο) ὡς λαϊ-
κὸν μέλος ἐκ μέρους τῆς Ἐπαρχίας Κορυτσᾶς. Ἀμέσως ἀφίκον-
το δύο νέοι εἰς Τίρανα ὀνομαζόμενοι Βασ. Μάνης καὶ Πέτρος
Κοτόκος, κάτοικοι Κορυτσᾶς, γνωστοὶ διὰ τὰς κομμουνιστικὰς
ιδέας των, **μὲ μίαν ἀναφορὰν φέρουσαν περὶ τὰς διακοσίας
ὑπογραφὰς τῶν πολεμίων τῆς Ἐκκλησίας** καὶ ἄλλων δυση-
ρεστημένων κατὰ τοῦ Σεβ. κ. Εὐλογίου, ἀπευθυνομένην πρὸς
τὸν ἀρχιεπίσκοπον κ. Χριστοφόρον. Διὰ ταύτης ἐζήτησαν τὴν
ἀπομάκρυνσιν τοῦ μητροπολίτου ἐκ Κορυτσᾶς. Οἱ εἰρημένοι νέοι
εἶχον πρωτοστατήσῃ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν κομμουνιστῶν κατὰ τὰς
εἰρημένας δημοτικὰς ἐκλογάς, μάλιστα ὁ **Π. Κοτόκος, ἀδελφὸς
τοῦ σεβασμ. Ἀργυροκάστρου κ. Παντελεήμονος, διὰ τὰς κομ-
μουνιστικὰς ιδέας του ἐξωρίσθη εἰς Ἰταλίαν.** Εἰς τὴν Σύ-
νοδον αὐτὴν ὁ ἅγιος Κορυτσᾶς δὲν ἠθέλησε νὰ προσέλθῃ εἰς
ἐνδειξιν διαμαρτυρίας κατὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου, ὅστις σκοπίμως,
ἐνῶ εἰς τοὺς ἄλλους ἐπισκόπους εἶχε καταβάλλει ὅλους τοὺς μι-
σθοίς, εἰς αὐτὸν οὔτε μέρος, καὶ ἐπειδὴ ἐγνώριζεν, ὅτι αἱ ἐναν-
τίον του ἀντιδράσεις ἐγίνοντο τῇ ὑποκινήσει τοῦ ἀρχιεπισκόπου,
τοῦ ἀγίου Βερατίου ἐξοδεύοντος διὰ νὰ γείνη Κορυτσᾶς.
Εἰς ἐμὲ ἔλαγεν ὁ κληρὸς ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς ἐπαρχίας Κο-
ρυτσᾶς ἐν τῇ Συνόδῳ ταύτῃ νὰ καταρρίψω τὰς **τελειῶς ἀβα-
σίμους καὶ ψευδεῖς κατηγορίας κατὰ τοῦ σεβασμιωτάτου**
καὶ νὰ ὑπεραμυνθῶ τῶν κανόνων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ δι-
καίου. Ἐκ τῶν κατ' ἰδίαν συνομιλιῶν πρὸς τὰ μέλη τῆς Συνό-

δου ἐπέισθην, ὅτι ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ κ. Εὐλόγιου θὰ ἀπεφασίζετο, ἔστω καὶ παρανόμως ἐντελῶς καὶ ἀδίκως, διὰ δῆθεν λόγους σκοπιμότητος, ὑποβεβλημένους ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς Κυβερνήσεως, καὶ ἐπειδὴ τὴν τοιαύτην προᾶξιν τῆς Ἱ. Συνόδου ἐθεώρουν οὐχὶ μόνον ἐξευτελιστικὴν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν μας, ἀλλὰ καὶ μεγάλην ἀδικίαν καὶ παρανομίαν κατὰ σεπτοῦ καὶ δραστηρίου ἱεράρχου, διὰ νὰ προσανατολισθῶ κάλλιον ἐν ταῖς ἐνεργείαις μου συνήντησα τὸν πρωθυπουργὸν κ. Κ. Κόταν, εἰς τὸν ὁποῖον, ἀφοῦ τοῦ ἐξέθεσα δι' οὓς λόγους ὁ ἀρχιεπίσκοπος εἶχε κηρυχθῆ ἔναντιον τοῦ μητροπολίτου μας, διΐσχυριζόμενος, ὅτι ἐκτελεῖ ἐπιθυμίαν κυβερνητικὴν, κατέληξα εἰπὼν: ἔαν τῇ ἀληθείᾳ ἦτο ἀπαίτησις τοῦ βασιλέως νὰ φύγῃ ὁ κ. Εὐλόγιος ἐκ Κορυτσᾶς ὡς ἀνεπιθύμητος, δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ ληφθῇ ἀπόφασις, ἡ ὁποία ὡς ἐντελῶς αὐθαίρετος καὶ ἀντικανονικὴ θὰ ἐξέθετε τὴν Ἱ. Σύνοδον ἐνώπιον τοῦ Πατριαρχείου καὶ ὅλου τοῦ κόσμου καὶ ἐδήλωσα, ὅτι ἀνελάμβανον ἐγὼ νὰ πείσω τὸν κ. Εὐλόγιον νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ νὰ καταλάβῃ τὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καθηγησίαν του, συγχρόνως δὲ ὑπέμνησα εἰς τὸν προβλεπτικὸν κ. Κόταν, ὅτι ἔδει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰς συνεπείας καὶ ὅτι θὰ εἶχε νὰ κάμῃ μὲ ἀνθρώπον σιδηρᾶς θελήσεως καὶ δεινὸν τοῦ καλάμου χειριστὴν, ὁ ὁποῖος θὰ ὑπερίσπιζε τὰ δίκαιά του δι' ὅλων τῶν δυνατῶν μέσων, καὶ τοῦτο πρέπει νὰ τὸ σκεφθῆ ἡ Κυβέρνησις. Ὁ συνετὸς πρωθυπουργὸς μοι εἶπε «θὰ διορθωθοῦν ὅλα, τηλεγραφήσατε εἰς τὸν σεβασμιώτατον εἰς Κορυτσᾶν νὰ ἔλθῃ ἀμέσως, θὰ τὸν παρουσιάσω εἰς τὸν βασιλέα». Ὁ ἅγιος Κορυτσᾶς ὄντως ὑπήκουσε καὶ ἦλθεν εἰς Τίρρανα καὶ παρουσιασθεὶς κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Σύνοδον ἀνήρесе μίαν πρὸς μίαν ὅλας τὰς προσαφθείσας αὐτῷ κατηγορίας, ὥστε ὅλοι ἔμειναν ἀναυδοί, τοῦ δὲ ἁγίου Ἀργυροκάστρου θελήσαντος νὰ ἀντεῖπῃ ὁ σεβασμιώτατος τὸν ἀπεστόμησεν εἰπὼν «κακὰς ἐξετάσεις δίδεις διὰ τὸ δίπλωμα τῆς Νομικῆς, ὅπερ σοῦ εὐγάλα ἐγώ. Θέλεις τὴν Κορυτσᾶν, τὸ ξεύρω, ἔλα νὰ σοῦ τὴν δώσω καὶ μὴ ἐξευτελίξης τὴν ἐπιστίμη». Τὴν ἐπομένην ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ζώγου, ὅστις συγκινηθεὶς ἀπὸ τὴν προσφώνησιν τὸν ἐκράτησε συνομιλῶν ἐπὶ μίαν ὥραν, ὁπότε ὁ σεβασμιώτατος ἔφερε εἰς γνῶσιν τοῦ ἀνακτος τὴν ἀξιοθρήνητον τῶν Χριστιανῶν κατάστασιν, ὡς ἀντελήφθη ἐκ τῶν περιοδειῶν καὶ ἅμα ἐνεχείρισεν αὐτῷ μακρὸν ὑπόμνημα πρὸς διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων. Ὁ βασιλεὺς οὐχὶ μόνον ὑπεσχέθη τὴν λῆψιν τῶν δυνατῶν μέτρων πρὸς βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν χριστιανῶν καὶ περιφρούρησιν τῶν δικαίων των, ἀλλ' ἐκφράσας

πρὸς αὐτὸν τὴν βαθεῖαν ἐκτίμησιν εἶπεν: «εἶμαι πεπεισμένος, σεβασμώτατε, ὅτι ἡσο ἄξιος διὰ πατριάρχης καὶ εἶμαι εὐτυχῆς διότι σᾶς ἔχω εἰς τὴν Κορυθαῖαν, ὅπου εἶναι σπουδαιότατον κέντρον δράσεως, νὰ εἰσθε βέβαιος, ὅτι θὰ ἔχητε πάντοτε τὴν ὑποστήριξίν μου.»

Ὁ περίεργος ἀναγνώστης θὰ ἤθελε νὰ μάθῃ τὸ περιεχόμενον τοῦ προδοτικοῦ δημοσιεύματός μου ἐν τῷ Ἀθήνησιν ἐκδομένῳ «Ἐκκλησιαστικῷ βήματι», δι' ὃ ἐλέχθησαν πολλὰ εἰς βάρος μου καὶ ὁ ἀδελφὸς Ἀργυροκάστου ὡς νομικῶς λαβὼν τὸν λόγον ἐξήνεγκεν αὐστηρὰν ἐν ἀρχῇ τὴν ἐτυμηγορίαν ἐναντίον μου. Ἴδου τὰ δύο ἄρθρα τοῦ «Ἐκκλ. βήματος».

«Η ΑΛΒΑΝΙΚΗ ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

«Α'. Πῶς εὔρομεν τὴν Ἐκκλησίαν».

«Μέγα ἀληθῶς γεγονὸς διὰ τὴν Ἀλβανικὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀναγνώρισις αὐτῆς. Ὁ λαὸς τέως ἔχων ὑπ' ὄψιν, ὅτι αἱ μὲν ἀρχιερεῖς του ἦσαν καθηρημένοι καὶ ὅτι οἱ ἱερεῖς του ὑπὸ τοιούτων ἱερέων ἐχειροτονοῦντο καὶ διηθύνοντο, κατ' οὐδένα τρόπον ἤθελε νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν πρὸς αὐτούς. Οὐ μόνον δὲ οἱ πλείστοι ἐθεώρουν τὰ ὑπ' αὐτῶν τελούμενα μυστήρια ἀνεέργητα, ἀλλ' οὐδὲ μετέβαινον πλέον εἰς τοὺς ναοὺς. Οὕτω οἱ ναοὶ ἠρημώθησαν.

Τότε ἐκκλωφόρησαν ἐν Ἀλβανίᾳ εἰς ἀπίστευτον βαθμὸν αἱ νέαι ἀναρχικαὶ καὶ ἀθειστικαὶ ἰδέαι. Αὐταὶ εὔροῦσαι ἔδαφος ἔνεκα τῆς μαστιζούσης τὸν λαὸν ἀφαντάστου δυστυχίας καὶ ἀμαθείας προεχώρησαν καὶ εἰς τὰ πλέον ἀπόκεντρα χωρία.

Ἀλλὰ συνέβη καὶ ἕτερόν τι, ἵνα ἐπιδεινώσῃ παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς τὸ κακόν, ἡ εἰσαγωγή ἐν Ἀλβανίᾳ τοῦ πολιτικοῦ γάμου. Ἦδη ἀπὸ τοῦ 1929 οἱ πολλοὶ ἀρκοῦνται εἰς τὴν ἐν τῇ Δημαρχίᾳ γενομένην δήλωσιν, ἣτις εἶναι ἀπλῆ ληξιαρχικὴ πρᾶξις. Εἰς ἓνα χωρίον τῆς Πρεμετῆς εὔρον 45 τοιούτους! (ἔξ ὄλων δηλ. οἱ ἡμίσεις ἦσαν ἄνευ ἱερολογίας). Φυσικῶς τούτων τὰ τέκνα ὡς ἐκ πορνείας προερχόμενα κατὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνας δὲν δύναται νὰ βαπτισθῶσι· «ἡ δὲ πορνεία οὐκ ἔστι γάμος, λέγει ὁ μέγας Βασίλειος, ἀλλ' οὐδὲ ἀρχὴν γάμου ἀποτελεῖ». Ὡς ἀφορμὴν οἱ τοιοῦτοι προβάλλουσι τὴν ἀθλίαν οικονομικὴν κατάστασιν, διὰ νὰ μὴ καταβάλλωσι τὸ παράβολον διὰ τὴν ἔκδοσιν ἀδείας γάμου, ἥτοι ἐν τάλληρον. Ἀλλὰ δὲν εἶναι τοῦτο, εἶναι ἡ ἐπίδρασις τῶν νέων ἰδεῶν, ἡ διασάλευσις τῶν θρησκευτικῶν πεποι-

θήσεων. Δὲν ἤρκεσαν μόνον αὐτά, ἐπήκολούθησε ἕτερον ὀλεθριώτατον κακόν, ὃπερ ὑπῆρξε τραῦμα καίριον διὰ τὴν Ὁρθοδοξίαν, ἢ ἐκ τῶν σχολείων ἀποβολὴ τῶν θρησκευτικῶν! Ὁ πολιτικὸς τῆς Ἀλβανίας κόσμος, ἀνακηρύξας ἐν τῷ Συντάγματι τὸ κράτος ἄθρησκον (afetar), ἀπέβαλεν ἐκ τῶν σχολείων οὐ μόνον τὰ ἱερά μαθήματα, ἀλλὰ καὶ πᾶν ὄτι πρὸς τὰς κρατούσας θρησκευτικὰς συνεδέετο πεποιθήσεις (π.χ. καὶ τὸν σταυρὸν ἀπὸ τῶν σακκιδίων τῶν μαθητῶν, ὅπου ἦν κεντημένος). Μαθητὴς, ὅστις ἔκαμνε τὸν σταυρὸν ἢ ἐφοῖτα εἰς τὸν ναὸν δὲν ἐλάμβανε καλοὺς βαθμούς. Ἡ καθιερωθεῖσα καὶ εἰς Ἀλβανίαν Κυριακὴ ἀργία ἔχει τὴν ἔννοιαν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τῶν συνήθων σχολάζοντες ἐργασιῶν μετεβαίνουσιν εἰς τοὺς ναοὺς. Ἀλλ' ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν πᾶν τοῦναντίον συνέβη. Ἡ μὲν μαθητιῶσα καὶ ἡ ἄλλη ἐργαζομένη νεότης ἀπὸ πρωΐας τὰς Κυριακὰς ἐξήρχοντο εἰς προσκοπικὰς ἀσκήσεις ἢ προστρατιωτικὰς (paraushtarake), ὅπως λέγονται ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ αἵτινες ἔπειτα περικόπτουσι τὸν χρόνον τῆς ἰητείας, οἱ δὲ ἄνδρες ἔμενον εἰς τὰ καφενεῖα. Εἰς τοὺς ναοὺς ἐσύχναζον αἱ γυναῖκες ἢ μᾶλλον τὰ γραῖδια. Ἐντεῦθεν ἡ παντελὴς ἀποξένωσις τῶν νέων ἀπὸ τῆς θρησκείας. Ἡμεῖς παιδιὰ καὶ νέοι ὄντες ἐγνωρίζομεν ἀπὸ στήθους ὅλους τοὺς ὕμνους καὶ τὰ τροπάρια τῆς ἐκκλησίας, οἱ δὲ σημερινοὶ οὔτε τὸ Κύριε ἐλέησον γνωρίζουσι οὔτε δὲ καὶ τὸν σταυρὸν νὰ ποιῶσιν. Ἐνεκα τῆς θρησκευτικῆς ταύτης ἀδιαφορίας ἐπεπόλασαν δυστυχῶς αἱ ἀθεϊστικαὶ καὶ ἀνατρεπτικαὶ εἰς τὰ σχολεῖα ἰδέαι. Εἰς δὲ τὴν κοινωνίαν ἀνεφάνησαν οἱ μικτοὶ γάμοι, μάλιστα Ὀθωμανῶν νέων μετ' ὁρθοδόξων νεανίδων. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας δὲν εἶναι ἀνεξίτητον, πῶς ἐν Ἀλβανίᾳ, ὅπου οἱ Ὁρθόδοξοι ἐπὶ ἔτη ἐτήρησαν τόσον ὑψηλὰ τὴν σημαίαν τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τὴν πίστιν ἀμίαντον, ἀνεπήδησαν εἰς μέσον οἱ Καθολικοὶ καὶ δὴ οἱ Οὐνῖται Ἀλβανοὶ τῆς Σικελίας καὶ γὰρ Ἰταλίας ὡς σωτήρες, ἀνοίγοντες σχολεῖα καὶ διὰ χρημάτων καὶ παντὸς μέσου ἐργαζόμενοι καὶ διακηρύττοντες, ὅτι ἤλιθομεν νὰ διδάσκωμεν τὰ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως καὶ νὰ σώσωμεν τοὺς Ὁρθοδόξους ἀπὸ τοῦ ἐκτουρκισμοῦ! Τούτων οὕτως ἐχόντων δὲν εἶναι παράδοξον, ὅτι εὔρομεν τοὺς μὲν ναοὺς κενούς, τοὺς ἱερεῖς δὲ πενομένους. Τούτων ἡ πλειονότης, ἀμαιθέστατοι καὶ τῆς τελευταίας κοινωνικῆς ὑποστάθμης, σιμωνιακῶς δυστυχῶς χειροτονηθέντες εἰς τὰ δυσκλεῆ ἔτη τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀναρχίας, οὐδενὸς σεβασμοῦ ἀξιοῦνται παρὰ τοῦ λαοῦ. Παρουσιάζονται καθ' ἑκάστην εἰς τὴν Ἱερὰν Μητρόπολιν ρακένδντοι καὶ κατατεθλιμμένοι ἐπαιτουῦντες τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, τινὲς δὲ καὶ ἀπειλοῦντες, ὅτι, ἐὰν δὲ λάβωσι βοήθημα, θὰ

μεταστῶσιν εἰς τὸν Οὐνιτισμόν. Νέοι καὶ νεάνιδες ὁμοίως, ἐφιέμενοι ἀνωτέρων σπουδῶν προσέρχονται ἀθρόοι ζητοῦντες ὑποστήριξιν μὲ τὴν ἀπειλὴν καὶ αὐτοὶ εἰς τὸ στόμα, ὅτι θὰ ἀπέλθωσιν εἰς τὰ ξένα σχολεῖα, ὅπου παγιδεύονται καθ' ἑκάστην. Νέαι εἰς ὄραν γάμου ζητοῦσι προῖκα παρὰ τῆς Ἰ. Μητροπόλεως, ἄλλως ἐπισείουσι τὴν ἀπειλὴν, ὅτι θὰ στεφανωθῶσι μετὰ καθολικῶν, οἵτινες ὡς γνωστὸν δὲν ἀπαιτοῦσι προῖκα. Δυστυχεῖς ἀνθρώποι μικροὶ καὶ μεγάλοι καταφεύγουσιν εἰς τὴν Μητρόπολιν ζητοῦντες ἔλεος καὶ συνδρομὴν. Ἀλλὰ τί νὰ τοὺς κάμη ὄλους αὐτοὺς ἢ Μητρόπολις, ἣτις ἐπίσης πένεται; Ἡ τῆς Κορυθαῖς τοῦλάχιστον εἰσπράττουσα ἄλλοτε (μέχρι τοῦ 1929, ὅτε καθιερώθη ὁ ἀστικὸς κῶδιξ) 800 λίρας χρυσᾶς ἀπὸ τῶν διαζυγίων, προικοσυμφώνων, διαθηκῶν κ.τ.τ. σήμερον περιορίσθη εἰς τὰ δικαιώματα ἀδείας γάμου καὶ τὰς προαιρετικὰς τῶν πιστῶν ἐπιχορηγήσεις. Αὗται ὅμως, ἔνεκα τῆς δεινῆς ἐν Ἀλβανίᾳ οικονομικῆς κρίσεως, οὔτε κατὰ τὸ ἥμισυ πραγματοποιοῦνται. Ἀπὸ τούτων δὲ πρέπει νὰ ὑπολογισθῇ ὅ τε ἀρχιερατικὸς μισθὸς καὶ ὁ τοῦ προσωπικοῦ τῆς Μητροπόλεως καὶ πάντα τὰ λοιπά. Ἡ λεγομένη κρατικὴ ἐπιχορήγησις συνήθως μόλις ἐπαρκεῖ διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ἀρχιεπισκοπῆς τῶν Τιράνων.

Ἄλλοτε τὸ φιλόπτωχον καὶ κοινοτικὸν τῆς Κορυθαῖς ταμεῖον (Λάισσον) ἐπίρκει πλουσιοπαρόχως εἰς ὅλας τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας ἀνάγκας, ἀλλὰ τὰ κεφάλαια αὐτοῦ (εἰς 200 ἑκατομ. δραχμ. ἀνερχόμενα) κατατεθειμμένα εἰς τὴν Ἐθνικὴν τῆς Ἑλλάδος Τράπεζαν κατεσχέθησαν διὰ νόμου ψηφισθέντος τῷ 1931».

«Β'. Ἡ συντελεσθεῖσα ἐργασία.— Ἡ ἐπάνοδος τῶν πιστῶν εἰς τοὺς ναοὺς.— Ἡ συστηματοποίησις τοῦ κηρύγματος καὶ τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων.— Ἡ ἴδρυσις τοῦ Σεμιναρίου καὶ ἡ κατατρόπωσις τῆς προπαγάνδας.— Ἡ μισθοδοσία τοῦ κλήρου».

«Ἐν πρώτοις ἡ Πατριαρχικὴ εὐλογία εἰς λαὸν εὐσεβῆ, ὅπως ὁ ἄλβανικὸς, ὑπῆρξε θαυματουργὸς ὡς τις ἠλεκτρικὸς σπινθὴρ διελθοῦσα καὶ συγκινήσασα τὸ πᾶν. Οἱ νέοι ὑπὸ τοῦ Οἴκουμεν. Πατριάρχου χειροτονηθέντες ἀρχιερεῖς συναισθανόμενοι τὸ βαρὺ καθῆκον τῆς ὑψηλῆς αὐτῶν ἀποστολῆς, ἐπελάβοντο τοῦ ἔργου μετὰ τοῦ ἀπαιτουμένου ζήλου. Συχνὰ καὶ φλογερὰ κηρύγματα, περιοδεῖαι συνεχεῖς καὶ ἐπισκέψεις καὶ τῶν πλέον ἀπομεμακρυσμένων καὶ ὄρεινῶν χωρίων, ὅπου ἀπὸ βθετίας ἀρχιερεὺς δὲν εἶχε θεαθῆ, ἀνεζωογόνησαν καὶ ἐνεθουσίασαν τὸν λαόν. Ἐν

Κορυτσᾶ, ἐν τῇ πρωτεύουσῃ ταύτῃ τῆς Ὁρθοδοξίας, ἐπετείναμεν ὅλας ἡμῶν τὰς δυνάμεις, 5 κηρύγματα καθ' ἑβδομάδα ποιῶντες, ἰδιαίτερον δι' ἐκάστην τάξιν καὶ ἡλικίαν ἀνθρώπων, Ἰδιαίτερος ἐπεστήσαμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς τὸν ἐθισμόν εἰς τοὺς ναοὺς τῆς μαθητιώσης νεότητος καὶ τὴν μετάδοσιν αὐτῇ τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν, καὶ πρὸς τοῦτο συνεστήσαμεν τὰ Κυριακὰ κατηχητικὰ μαθήματα καὶ τὸν μουσικὸν χορὸν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ καθηγητοῦ τῆς ψδίκῃς καὶ ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς κ. Σωτ. Κόσμου. Ὁ ἐμπνευσμένος οὗτος μουσουργὸς διδάσκων κρᾶμά τι ρωσικῆς τετραφωνίας καὶ Βυζαντινῆς μουσικῆς συνεκέντρωσεν ὁμάδα νέων καὶ νεανίδων καὶ κατήρτισεν αὐτοὺς τόσον καλῶς, ὥστε σήμερον καθ' ἑκάστην Κυριακὴν καὶ ἑορτὴν συναρπάζουσι τὸ ἐκκλησίασμα τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ. Ἐξ ἄλλου καὶ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγ. Γεωργίου (οἱ δύο σπουδαιότεροι ναοὶ τῆς Κορυτσᾶς), ὁ κ. Μόσχος καὶ ἄλλοι φιλότιμοι νέοι συνεκρότησαν ἕτερον χορὸν, ὅστις συνεκίνησε βαθυτάτα τὸν λαὸν κατὰ τὴν Μεγάλῃν Ἑβδομάδα καὶ δὴ κατὰ τὴν περιφορὰν τοῦ Ἐπιταφίου, ὄνπερ συνώδευσε 20.000 λαὸς τῆς πόλεως (δηλ. μετὰ τῶν Ὁρθοδόξων καὶ οἱ Μουσουλμάνοι).

Ἡ ἐπιβληθεῖσα εἰς τοὺς ναοὺς εὐταξία καὶ ὁ μετὰ σιωπῆς καὶ ἀμετακινήτου στάσεως ἐκκλησιασμὸς ἰδίᾳ τῶν γυναικῶν, αἵτινες εἶχον μεταβάλλει ἄλλοτε εἰς ἀγορὰν τὸν ναόν, συνετέλεσεν, ὥστε νὰ φοιτῶσι πάντες μικροὶ καὶ μεγάλοι καὶ νὰ ἐπαναλάβωσι τὸν ἀρχαῖον οἱ ναοὶ κόσμον πληροῦμενοι, καὶ μάλιστα ὁ μητροπολιτικὸς, ὅσῳκις παρίσταται ὁ ἀρχιερεὺς, «μέχρι τῶν κερμάτων τοῦ θυσιαστηρίου», ὅπως λέγει ὁ Δαβίδ. Τὸν κολοφῶνα τῆς ἐπιτυχίας ἡμῶν ἀπετέλεσεν ἡ σύστασις τοῦ Ἱεροδιδασκαλείου ἢ Σεμιναρίου Ἰωάννου Μπάγκα ἐν Κορυτσᾶ.

Τὸ ἴδρυμα τοῦτο, ὅπερ ὑπὸ ἄλλην μορφήν καὶ πρὸς ἱερώτερον σκοπὸν συνεχίζει τὸ ἔργον τοῦ ἄλλοτε Μπαγκείου Γυμνασίου, εἶναι τὸ κόσμημα καὶ ἀγλαΐσμα τῆς πόλεως ἡμῶν. Καὶ ὀφείλεται τὸ ἀγαθὸν τοῦτο εἰς γενναιοδωρίαν τῆς ἐν Ἀθήναις Μπαγκείου ἐπιτροπῆς, καὶ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, οἵτινες ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτῶν πρὸς τὴν νεογέννητον ἡμῶν ἐθνικὴν ἐκκλησίαν εὔρον τρόπον νὰ συμβιβάσωσι τὸ πνεῦμα τῆς διαθήκης πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ ὀρθοδόξου Ἀλβανικοῦ λαοῦ, ὅστις ἐκ τοῦ Σεμιναρίου θὰ ἔξη πλέον μεμορφωμένους ἱερεῖς καὶ διδασκάλους. Πλὴν τοῦ Σεμιναρίου τούτου λειτουργεῖ καὶ ἕτερον ἐν Τιράνοισ, ὅπερ ὅμως δὲν ἔλαβεν εἰσέτι τὴν πλήρη ὀργάνωσιν, ὅπως τὸ τῆς Κορυτσᾶς, τοῦτο εἶναι πλήρες κλασσικὸν γυμνάσιον καὶ ἱερατικὴ ἄμα σχολὴ μετὰ παιδαγωγικῶν μαθημάτων.

Ἄλλὰ τὸ ἀναμορφωτικὸν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἔργον δὲν θὰ ἦτο πλήρες, ἐὰν δὲν ἐπετυγχάνομεν ἐφέτος (ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς) τὴν ἐπαναφορὰν τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων εἰς τὰ σχολεῖα. καὶ ἡ ἐπιτυχία αὕτη ὀφείλεται εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τῆς Δημογεροντίας Κορυτσαῶς. Συνέβη δὲ ὡς ἑξῆς: Ἐν Κορυτσαῖ, κατὰ τὸ εἰς Ἀγγλίαν περυσινὸν ἡμῶν ταξίδιον καιρὸν εὐροῦσα ἡ καθολικὴ προπαγάνδα, ἴδρυσεν σχολὴν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν 8—10 καλογραιῶν καὶ τὴν ἐποπτείαν τοῦ καθολικοῦ ἱερέως Βρουνέτη. Διὰ διαφόρων δώρων καὶ ὑποσχέσεων κατώρθωσαν νὰ συγκεντρώσωσι περὶ τὰ 400 παῖδια καὶ κοράσια. Τότε μετὰ ματαίας διαμαρτυρίας πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ἀνέλαβον τὴν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ἐπίθεσιν κατὰ τῆς προπαγάνδας. Μετὰ 3 κηρύγματα ἔπεισα χάρις τῷ θεῷ τοὺς εὐσεβεῖς καὶ φιλοτίμους Κορυτσαίους νὰ ἀποσύρωσι ἐκεῖθεν τὰ τέκνα των, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅμως νὰ πείσωμεν τὴν Κυβέρνησιν νὰ εἰσαγάγῃ τὰ ἱερά εἰς τὰ σχολεῖα. Οὕτως ἠναγκάσθημεν νὰ συντάξωμεν τὸ ὑπόμνημα ἐκεῖνο καὶ νὰ ὑποστηρίξωμεν αὐτὸ καὶ προσωπικῶς πρὸς τὴν ἐν Τιράνοις Κυβέρνησιν, ἐπιζαλεσθέντες καὶ τὴν ἐπέμβασιν τῆς Α. Μ. τοῦ σεπτοῦ ἡμῶν ἀνακτος Ζώγου τοῦ Α'. Ἡ εἰσαγωγή τῶν θρησκευτικῶν εἰς τὰ σχολεῖα ἦτο ἡ τελεία τῶν καθολικῶν κατατρόπως. Οὗτοι ἀπελπισθέντες ἀφήκαν σχεδὸν τὴν Κορυτσαῖν τραπέντες πρὸς τὴν Αὐλῶνα καὶ τὸ Ἀργυρούζαστρον, ὅπου διεξάγεται ἤδη ὁ ἀγὼν, καταλήξας καὶ εἰς ἀφορισμὸν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ἀναγνωσθέντα ἐν Αὐλῶνι.

Ἡ Ἱερά Σύνοδος κατὰ τὸ διαρρεῦσαν ἔτος συνήλθε τρεῖς καὶ ἠσχολήθη κυρίως περὶ τὸ οἰκονομικὸν μέρος, κατώρθωσε δὲ νὰ αὐξήσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ Κράτους δεδομένην ἐπιχορήγησιν εἰς τὸ διπλάσιον. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ πάλιν δὲν ἐπῆρξον τὰ ἔσοδα, ὥστε νὰ καλύψωσι τὰ ἔξοδα, ἐποιησάμεθα αἵματηρὰς οἰκονομίας, ἐλαττώσαντες τοὺς μισθοὺς ἡμῶν κατὰ τὸ $\frac{1}{6}$, ὡς καὶ τοὺς τοῦ προσωπικοῦ κατὰ 50 %, ὥστε νὰ ἐπιτύχωμεν τὸ ἰσοζύγιον. Οὕτως ἐφέτος πρῶτην ἤδη φορὰν ἡ Ἀλβανικὴ Ἐκκλησία θὰ ἔχῃ πραγματικὸν καὶ οὐχὶ εἰκονικὸν προϋπολογισμὸν.

Ἡ μεγαλυτέρα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἐπιτυχία ἦτο νὰ πείσῃ τὴν Κυβέρνησιν, ὥστε νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν σύγκλησιν γενικῆς τῶν Ὀρθοδόξων συνελεύσεως πρὸς ἀναθεώρησιν τοῦ Καταστατικοῦ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν Χάρτου. Ἡ ἀναθεώρησις, ἣτις προπαρασχενασθεῖσα ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου θὰ παρουσιασθῇ εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ λαοῦ ἐντὸς τοῦ τρέχοντος ἔτους πρὸς ἔγκρισιν, βάσιν ἔχει τὸν πατριαρχικὸν τόμον καὶ τοὺς ἱερὰς κανόνας ὡς καὶ τὰ συντάγματα τῶν ἄλλων ὀρθοδόξων Ἐκ-

κλησιῶν, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν καὶ τῶν ἰδιαιτέρων συνθηκῶν, ὑφ' ἧς διατελεῖ ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν οὕσα εἰς ἄθρησκον (γράφει ἀνεξίθρησκον) κράτος. Ἐπειτα θὰ συζητηθῆ ἡ ἐξεύρεσις τῶν οἰκονομικῶν πόρων πρὸς μισθοδοσίαν τοῦ κλήρου, καὶ ἡ ἀνόρθωσις τῶν Μονῶν, ἐν αἷς ἔχει ἐκλείψει τελείως ὁ μοναχικὸς βίος.

Αἱ μεγάλαι τῶν μονῶν κτηματικαὶ περιουσίαι ὡς καὶ αἱ τῶν κοινοτικῶν ναῶν δύνανται ν' ἀποτελέσωσι πάντως τὴν βάσιν, ἀλλ' ἐὰν δὲν ἔλθῃ ἐπίκουρος καὶ ἡ Κυβέρνησις πρὸς τὴν ἤδη κατασταῶσαν ἐθνικὴν τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησίαν, οὐδὲν μέγα δύναται νὰ γίνῃ καὶ πρὸ παντὸς νὰ πεισθῶσι καὶ οἱ ὀρθόδοξοι, ὅτι δεόν νὰ καταβάλλωσι τὴν ὀριζομένην ἀρχιερατικὴν ἐπιχορήγησιν, ἣτις ἐπὶ τουρκοκρατίας καίτοι διπλασία κατεβάλλετο ἀνελλιπῶς.

Οὕτω ἡ αὐτοκέφαλος ἡμῶν ἐθνικὴ Ἐκκλησία μετὰ τῆσαύτην δεινὴν περιπέτειαν εὐρίσκει τὴν κανονικὴν ὁδὸν καὶ συνεχίζει τὴν ὑψηλὴν αὐτῆς ἀποστολὴν ἔχουσα τὴν στοργικὴν ἀγάπην τοῦ σεπτοῦ ἡμῶν Ἀνακτος καὶ τὴν ὑποστήριξιν τῆς Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως.

Γ'. «Δεισιδαιμονίαι καὶ ἀντιχριστιανικαὶ συνήθειαι».

Πολλὰ τοιαῦτα ἀπηντήσαμεν ἐν Κορυτσᾷ ἀπὸ πολλοῦ τοῦ χρόνου ἐρριζωμένα· π.χ. τὴν παραμονὴν τῆς Ἀναλήψεως ἐορτάζουσι διὰ λατρείας ἔξωθεν τῆς πόλεως τὸν ἅγιον Ροσαλιὸν (λατρεία πολὺ διαδεδομένη καὶ παρὰ τοῖς ἐν Ἑλλάδι Ἀλβανοῖς). Παρασκευάζουσι ἔξω τὸ φαγητὸν καὶ ἐσθιόντες διασκεδάζουσι μετὰ ἁσμάτων καὶ χοροῦ κυρίως αἱ τῆς ἀριστοκρατίας γυναῖκες καὶ παιδιά — οἱ ἄνδρες ἀποκλείονται —. Εἰς τὸν ἐσπερινόν, ὡς γνωστόν, κάμνομεν τὴν ἀπόδοσιν τοῦ Πάσχα καὶ ὁ καθεδρικὸς ναὸς ἦτο ἄδειος. Τὴν ἐπομένην ἀπήγγειλα δριμύτατον λόγον καὶ εἶπον: «Ἀποτείνομαι πρὸς τὰς δεσποίνας καὶ δεσποινίδας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἤλθον νὰ προπέμψωμεν τὸν Χριστόν, καὶ ὑπῆγαν νὰ τιμήσωσι ἓνα εἰδωλολατρικὸν καὶ ἀνύπαρκτον ἅγιον». Ἄλλη κακίστη συνήθεια ἦτο νὰ περιφέρωσι τὸν νεκρὸν καὶ νὰ τὸν σταματήσωσι πρὸς ὅλους τοὺς συγγενικοὺς οἴκους — δηθὲν ν' ἀποχαιρετίσῃ — εἶναι οὐ σμικρὸν τὸ μαρτύριον διὰ τοὺς φορεμένους κληρικοὺς καὶ δι' ὅλους τοὺς παρακολουθοῦντας. Πολὺ ἠγωνίσθη νὰ σταματήσῃ αὐτὸ τὸ καρναβάλι, «ἀφήσατε τὸν νεκρὸν νὰ πορευθῆ εἰς τὴν αἰώνιαν ἀνάπαυσιν· μὴν τὸν τυραννῆτε, ὑποφέρει ἡ ψυχή, ἐφ' ὅσον τὸ σῶμα κεῖται ἐντὸς τοῦ τάφου», αὐτὰ καὶ ἄλλα ἔλεγον πρὸς τοὺς πλουσίους, οἵτινες εἶναι ἀπαι-

τητικοὶ εἰς τὰ τοιαῦτα. «Ἐπειδὴ «εἶωθε τὸ ἀρχόμενον τοῖς ἀρχουσιν ἑξομοιοῦσθαι», ἃς προβῆ ἡ ἀριστοκρατικὴ τάξις νὰ περικόψη αὐτάς, ὅπως γίνεται καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ φυσικῶς θὰ ἀκολουθήσωσι καὶ οἱ λοιποί, ἄνευ ἐπισήμων ἀποφάσεων καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀπαγορεύσεων».

Δ'. «Τὰ βρέφη καὶ τὰ παιδιὰ εἰς τοὺς ναοὺς».

Ἄλλη κακὴ συνήθεια ἐπεκράτει διὰ τὰ μικρά, τὰ ὅποια ὀδηγοῦσιν οἱ γονεῖς εἰς τοὺς ναοὺς μὲ κουλούρια, καραμέλλες, φρούτα κτλ. εἰς τὰς χεῖρας. Τὰ εἰσάγουσι καὶ τὰ ἀφήνουσιν ἑλεύθερα, καὶ ἐπειδὴ κατ' ἀρχάς, ὅταν ἦλθομεν εἰς Ἀλβανίαν, τὸ ἐκκλησιαστικὸν εὐαριθμον, ἐπληροῦτο ὁ ἀπέραντος ναὸς τῆς Μητροπόλεως (ἰσομεγέθους πρὸς τὸν τῆς τῶν Ἀθηνῶν μητροπόλεως) ἀπὸ παιδικὸν ὄχλον, ὅστις ἔμπαινε-ἔβγαινε διαρκούσης τῆς θείας λειτουργίας καὶ ἀτακτοῦσεν εἰς ἀνυπόφορον βαθμόν· ἡ δὲ αὐτὴ τῆς Μητροπόλεως ἦτο πλήρης μικροπωλητῶν, χάριν τῶν μικρῶν τούτων πελατῶν αὐτῶν. Ὡστε ἡ ἐκκλησία μὲ τὰς συνομιλίας τῶν γυναικῶν καὶ τὰς ἀταξίας τῶν μικρῶν μετεβάλλετο εἰς σωστὸν παζάρι! Αἶ, καὶ τὸ κακὸν τοῦτο ἔπαυσε πλέον. Ἐπειδὴ ὁ ναὸς πληροῦται ἤδη, τοὺς μικροὺς τοποθετοῦμεν εἰς τὸ μέσον, ἀπὸ τοῦ σωλέος μέχρι τοῦ τέμπλου, ἐπιτηρουμένους ὑπὸ δύο εὐταξιῶν. Ὡστε εἶναι πολιωρημένοι καὶ δὲν δύνανται νὰ μπαινοβγαίνουν. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ περὶ τοὺς χοροὺς ἐτοποθετήσαμεν τὴν μαθητιῶσαν νεότητα. Δὲν ἠθέλησαμεν νὰ ἐμποδίσωμεν τὰς μητέρας νὰ φέρωσιν ἐν ἀγκάλαις τὰ βρέφη· εἶναι δὲ ἀξιοθαύμαστον, ὅτι τὰ ἀθῶα ταῦτα πλάσματα οὐδεμίαν ἐνόησαν μᾶς προξενοῦν καὶ ἀναμένουσι μετὰ πρωτοφανοῦς εὐταξίας τὸ τέλος τῆς λειτουργίας, ἵνα καὶ τὰ παιδιὰ μετὰ τῶν μεγάλων λάβωσι παρὰ τοῦ ἀρχιερέως τὸ ἀντίδωρον.

Ε'. «Ἡ συρροὴ εἰς τοὺς ναοὺς».

Παρατήρησα, ὅτι ἐκεῖνο ὅπερ συνεκέντρωσε τὸ πλῆθος εἰς τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν εἶναι ἡ παρουσία τοῦ Μητροπολίτου καὶ τὸ κήρυγμα. Ἀπὸ 100 ἕως 150, ὅπου ἐσύχναζον πρὶν εἰς τὸν μητροπολιτικὸν ναόν, τώρα ἑδεκαπλασιάσθησαν καὶ νομίζεις, ὅτι ἡ Κυριακὴ εἶναι Πάσχα. Μία κακὴ συνήθεια, ἣτις συμβαίνει δυστυχῶς εἰς ὅλην τὴν Ἀλβανίαν, μὲ ἔκαμε νὰ ἀπογοητευθῶ. Μετὰ τὴν μεγάλην εἴσοδον τὸ πλεῖστον τῶν ἀνδρῶν, ἐν σώματι ἔφευγεν ἀπὸ τὴν Λειτουργίαν, καθ' ἣν στιγμὴν ἀκριβῶς

ἄρχεται αὕτη. Ἐκαμα διδασκαλίαν ἰδιαιτέραν καὶ εἰς τοῦτο καὶ ἠναγκάσθη νὰ παρομοιάσω τοὺς οὕτως ἀποχωροῦντας πρὸς τὸν προδότην Ἰούδαν! Εἶμαι εὐτυχής, ὅτι καὶ ἡ συνήθεια αὕτη ἐξέλιπε καὶ ὀλόκληρον τὸ πλῆθος κάθηται μέχρι τέλους διὰ νὰ λάβῃ τὸ ἀντίδωρον. Οἱ μόχθοι ἡμῶν ἐπὶ ἓν ἔτος, καθ' ὃ ἐκάναμεν περὶ τὰ 200 κηρύγματα, ἐστέφθησαν χάριτι θείᾳ ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας καὶ ἔχομεν συγκεντρωμένον εἰς τοὺς ναοὺς τὸ πλήρωμα τοῦ Χριστοῦ εὐλαβῶς προσευχόμενον.

ΣΤ'. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ καὶ ἡ διακόσμησις τῶν ναῶν.

Ἐπικρατοῦσα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἡμῶν, ὅπως καὶ καθ' ὅλην τὴν Ἀλβανίαν μουσικὴ εἶναι ἡ βυζαντινὴ. Ἐλάχιστοι, τοῖς δακτύλοις μετρούμενοι, δυστυχῶς ὑπάρχουσιν οἱ βετεράνοι ψάλται τῆς μακαρίας τῇ λήξει παλαιᾶς ἐποχῆς, εἰδήμονες τῆς θείας τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν μουσικῆς. Ἡ περιφέρεια Δεβολίου καὶ Κολωνίας, ὅπου συναντᾷ τις τοὺς ἐξ Ἁγίου Ὄρους προερχομένους (ἐνθα ἐργάζονται ὡς ὑλοτόμοι καὶ κτίσται), διακρίνεται διὰ τοὺς καλοὺς ψάλτας. Ἐνταῦθα καὶ ἡ διακόσμησις τῶν ναῶν τελεῖα ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, καὶ ἡ εἰκονογραφία, τὰ τυπικὰ καὶ ὅλα ἐν γένει προδίδουσι τὴν ἁγιορειτικὴν προέλευσιν. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως ἡμῶν ὑψοῦνται δύο μεγαλοπρεπεῖς καὶ πελώριοι ναοί, τύπου καθαρῶς ἁγιορειτικοῦ, ὧν αἱ εἰκόνες ἐτεχνουργήθησαν ὑπὸ διασήμεων Ἁγιορειτῶν ζωγράφων. Πάντοτε ἡ Κορυτσᾶ εἶχε καλοὺς ζωγράφους, σπουδάσαντας εἰς τὸν Ἄθω. Οἱ ἀδελφοὶ Κωνσταντῖνος καὶ Ἀθανάσιος, Κορυτσαῖοι, ὡς ὑπογράφονται, οἱ ζωγράφησαντες τὸν καταστραφέντα δυστυχῶς παλαιὸν μητροπολιτικὸν ναὸν καὶ τὸν τῆς μονῆς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων Βυθκουκίου, εἶναι ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐφιλοτέχνησαν καὶ τὰς τοιχογραφίας διαφόρων ναῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει κατὰ τὸν ΙΙΙ' αἰῶνα. Παρὰ τὴν βυζαντινὴν μουσικὴν, ἣν ὡς πατροπαράδοτον θὰ προαγάγωμεν πάση θυσίᾳ, ἀναπτύσσεται ἐν Κορυτσᾶ καὶ ἐν εἶδος εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς, ἣτις ὅμως διαφέρει τῆς τετραφωνίας. Ταύτην καλλιεργεῖ καὶ διδάσκει ὁ ἀξιόλογος συμπολίτης ἡμῶν κ. Σωτήριος Κόσμος μουσικοσυνθέτης καὶ καθηγητῆς τῆς Ὀρδικῆς ἐν τῷ Λυκείῳ τῆς Κορυτσᾶς. Τὸ ὠραῖον σύστημα αὐτοῦ, ὅπερ ἐδιδάχθη καὶ ἐμνήθη ἐν Βουκουρεστίῳ, στηρίζεται ἐπὶ τῆς ρωσικῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Πρὸ ἐτῶν εἶχεν εἰσαγάγει αὐτὸν εἰς Κορυτσᾶν, ἀλλ' αἱ τότε συνθῆκαι καὶ καιρικαὶ περιστάσεις δὲν ἠνύνησαν καὶ ἠναγκάσθη ὁ φιλόπατρις καὶ φιλευσεβὴς καλ-

λιτέχνης νὰ παύσῃ. Ἐφ' ὅτου ἤλθομεν εἰς Κορυτσᾶν, ἐκαλέσαμεν αὐτὸν καὶ παρεκάλεσαμεν νὰ προπονήσῃ τὸν χορὸν. Εὐτυχῶς εἰργάσθη μεθ' ὅλου τοῦ ζήλου καὶ κατήρτισε λαμπρὸν τοιοῦτόν, ἀποτελούμενον ἐκ πεντηκοντάδος νέων, ὅστις συναρπάζει τὸ ἐκκλησίασμα καὶ ἀναβιβάζει εἰς ὑπεργείους σφαίρας τοὺς φιλακολούθους Κορυτσαίους. Παρόμοιος χορὸς κατηρτίσθη καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Ἡλίας Μόσχου καὶ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

Ζ'. «Ἡ καταπολέμησις τῆς προπαγάνδας».

Ὅταν πέρουσι ἀφικόμεθα εἰς Κορυτσᾶν εὕρομεν ἐγκατεστημένον ἓνα ἱερέα καθολικὸν καὶ ἓνα οὐνίτην. Καὶ ὁ μὲν καθολικὸς ἐδικαιολογήθη, ὅτι εὐρίσκεται χάριν τῶν ἐλαχίστων ὑπαλλήλων καὶ ἀξιωματικῶν καθολικῶν, ἡ δὲ παραμονὴ τοῦ οὐνίτου οὐδόλως ἐδικαιολογεῖτο καὶ διὰ τοῦτο ἐν τέλει ἐπέισθη νὰ ἀναχωρήσῃ. Εἰς τούτους ἐπισκεψαμένους με εἰς τὴν ἱερὰν μητροπόλιν, εἶπον ὅτι ἐπειδὴ τὸ κράτος ἡμῶν εἶναι φιλελεύθερον καὶ ἔχει ἀνεξίθρησκείαν, θὰ εἶναι καὶ ἐκ μέρους μου ἐλεύθεροι ἐργαζόμενοι πρὸς οἰκοδομὴν τῶν πιστῶν καὶ ἔνωσιν τῶν Ἀλβανῶν καὶ ἠθικοποίησιν αὐτῶν διὰ τῶν ὑψηλῶν τοῦ Εὐαγγελίου ἀρχῶν, ἀλλ' οὐχὶ πρὸς προπαγανδισμόν καὶ διάσπασιν αὐτῶν. Δυστυχῶς ἐπωφεληθέντες τὴν εἰς τὰ χριστιανικὰ συνέδρια τῆς Ἀγγλίας μετάβασίν μου ὑπερέβησαν τὰ ἔσκαμμένα, καὶ οὐ μόνον διενήργησαν προπαγάνδαν καὶ προσηλυτισμόν, ἀλλὰ καὶ ἐγκατέστησαν καὶ σχολὴν καλογραιῶν ἐν ἀγνοίᾳ τῆς σεβαστῆς Κυβερνήσεως. Ἀνέμενον μετὰ τὴν ἐπάνοδόν μου ἐπὶ ἓνα μῆνα, μήπως ἡ παρουσία μου τοὺς πτοήσῃ, ἀλλ' ἔβλεπον ὅτι τὸ κακὸν προυχώρει καὶ τὰ παιδιά καὶ κοράσια μας, ἀντὶ νὰ ἐγγραφῶσιν εἰς τὰ δημόσια σχολεῖα, διὰ διαφόρων μέσων τῆς προπαγάνδας ἐσύροντο εἰς τὴν σχολὴν τῶν καλογραιῶν. Λαβὼν ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ τοιοῦτον οὐδέποτε εἶχε γίνεῖ εἰς Κορυτσᾶν οὔτε ἀλλαγῶν τῆς Νοτίου Ἀλβανίας καὶ πεισθεὶς, ὅτι ἀνταποκρίνομαι καὶ εἰς τὰς ἐγνωσμένας πατριωτικὰς καὶ συντηρητικὰς ἀρχὰς τοῦ σεπτῶν βασιλέως καὶ τῆς ἐθνικῆς κυβερνήσεως, ἤρχισα συνεχῆ κηρύγματα, ἀπερ' ἐντὸς ὀλίγου ἔπεισαν τοὺς γονεῖς ν' ἀποσύρῳσιν ἐκ τοῦ ξένου σχολείου τὰ τέκνα αὐτῶν. Πρέπει νὰ γνωρίζωσιν οἱ πάντες, ὅτι ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν ἀπὸ πολλοῦ διελύθησαν πάντα τὰ ξένα σχολεῖα καὶ αὐτὰ τὰ Ἀμερικανικὰ, ἵνα μὴ ἡ ὀθνεῖα διδασκαλία ἐπηρεάσῃ τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα τῶν Ἀλβανῶν. Οὗτος βεβαίως ἀποτελεῖται ἐκ τῶν παναρχαίων ἠθῶν καὶ ἐθίμων, ἀπερ' ἄποσοῦτον βαθέως εἶναι ἐρριζωμένα ἐκ τῆς οἰκογενειακῆς καὶ

κοινωνικῆς ἡμῶν ἀνατροφῆς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς θρησκευτικῆς δια-
παιδαγωγήσεως. Ταῦτα ἀσφαλῶς δὲν θὰ ὑπάρξωσιν, ὅταν τὴν
διάμόρφωσιν τῶν παιδῶν ἐμπιστευθῶμεν εἰς τοὺς ξένους. Εἶναι
ἄξιοι παντὸς ἐπαίνου οἱ Κορυτσαῖοι, διότι τὴν πρόοδον καὶ ἀνά-
πτυξιν αὐτῶν στηρίζουσιν ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἐθνικῶν
παραδόσεων καὶ ἀπέκρουσαν πάντοτε τὴν ξένην προπαγάνδαν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 13ῃ Ἰουνίου 1938
Ὁ Κορυτσαῖς Εὐλόγιος Κουρίλας

Ἄλλ' ἐπανελθῶμεν εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τοῦ συστηματικοῦ
διωγμοῦ καὶ τῆς κακοτροπίας, ἣν εἰς ἐκάστην εὐκαιρίαν ἐξεδή-
λουν οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους ἢ οὐδόλως ἐγνώριζον ἢ
καὶ εἶχον εὐεργετήσει πολυειδῶς, καὶ εἶναι δυστυχῶς μεγαλόσχημοι
κύριοι τῶν Ἀθηνῶν, πρὸς κατάπληξιν δὲ καὶ Ἡπειρῶται ἱεράρ-
χαι, γινόμενοι πρόσκομμα εἰς τὸ ἔργον μου περὶ τῆς ἠθικῆς καὶ
ἐθνικῆς ἀνασυγκροτήσεως τῆς Ἑλλάδος, οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ πε-
ρὶ ἀπελευθερώσεως τῶν ὑποδούλων ἀδελφῶν, «οἷζυροὶ θνητοὶ»
οὗς οἰκτίρει τὸ Εὐαγγέλιον: «οὔτε ὑμεῖς εἰσέρχεσθε εἰς τὴν βα-
σιλείαν τῶν οὐρανῶν οὔτε τοὺς ἄλλους ἀφίετε εἰσελθεῖν». Θὰ
ἐπιβαρύνῃ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἢ εὐθύνη, διότι αὐτοὶ ἐγένοντο αι-
τία νὰ ἐπιδράμωσι κατὰ τὸ 1948 καὶ 1949 ἔτη τὰ στίφη τῶν
ἀνταρτῶν καὶ νὰ ἐνσπείρωσι εἰς τὴν Ἡπειρον, τὴν καταστρου-
φὴν καὶ ἐρήμωσιν χειροτέραν τοῦ βαναύσου Ῥωμαίου Αἰμίλλου
Παύλου.

Ὅλοι οἱ ἀρχιερεῖς, ὅλαι αἱ ὀργανώσεις, πλεῖστοι ἰδιῶται
ἐπίσημοι καὶ ἄσημοι ἔλαβον παράσημα καὶ μετάλλια «τιμῆς»
«ἀνδρείας» «ἐξαιρέτων πράξεων» κ.τ.τ. διὰ τὰ κατορθώματά
των εἰς τὸν ἐπὶ κατοχῆς ἀγῶνα τῆς ἀντιστάσεως. Ἐλαβον δὲ
καὶ ἐκεῖνοι, ὅσοι ἔσωσαν ἑαυτοὺς μόνον! Τὸ Πανεπι-
στήμιον καὶ οἱ ἀστυνομικοὶ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ εἶχον λησμο-
νηθῆ τελεῖως εἰς τὸν πυθμένα τῶν ἀτομικῶν παιθῶν. Ἡ ἀνέλ-
κυστος ὀφείλεται εἰς τὸν πεπνυμένον καὶ μέγαν πατριώτην, τὸν
μακαριώτατον Πάπαν καὶ Πατριάρχην κ. κ. Χριστοφῆρον, καὶ
τὴν «Ἐθνικὴν Παμφοιτητικὴν ἔνωσιν». Εἰς τὸν κατάλογον τῶν
παρασημοφορηθέντων συμπεριελήφθη καὶ ἡ ἐμὴ ταπεινότης, ὅλως
ἀπροσδοκῆτως καὶ ἐν παντελεῖ μου ἀγνοία—διὸ καὶ δὲν παρέστην
εἰς τὴν τελετὴν—Περὶ ἐμοῦ δὲν δύναται νὰ ζητηθῆ ὁ λόγος
ἀλλαχόθεν, ὡς δύναται νὰ λεχθῆ περὶ ἐνὸς μεγαλοσχήμονος κα-
θηγητοῦ, διότι δὲν εἶμαι πλέον ἐν ἐνεργείᾳ. Τοῦτο ἀποδεικνύει
καὶ ἡ παραχάραξις τοῦ ὀνόματός μου: «Κουρίλας Εὐλόγιος κα-

θηγητής τῆς θεολογ. σχολῆς» (!) Τὴν σεμνὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τελετὴν ἀνέγραψε πᾶς ὁ τύπος. λαμβάνω ἐκ τῆς Καθημερινῆς 19-10-50.

ΠΑΡΑΣΗΜΟΦΟΡΙΑΙ

«Ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Χριστοφόρος ἐπαρσημοφόρησε χθὲς δράσαντας κατὰ τὴν κατοχὴν καθηγητάς, φοιτητάς ἰδιώτας καὶ ἀστυνομικοὺς» (—ἀναστάτως διὰ τὸν Κορυτσᾶς. Ὁ νεοφώτιστος ἐθνικόφρων καθηγητὴς ἀντιμέτωπος).

«Ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Χριστοφόρος ἀπένειμε χθὲς τὴν ἕην ἐσπερινὴν κατὰ τὴν διάρκειαν τελετῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τὸ παράσημον τοῦ Πολεμικοῦ Σταυροῦ τοῦ Ἀποστόλου Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου μετὰ διπλώματος εἰς ἐθνικῶς δράσαντας κατὰ τὴν κατοχὴν καθηγητάς τοῦ Πανεπιστημίου, φοιτητάς, ἰδιώτας καὶ συνεργασθέντας εἰς τὸ κλιμάκιον τῆς ἐθνικῆς ὀργανώσεως ἀναστάσεως τοῦ γένους (Ο.Α.Γ.). Εἰς τὴν τελετὴν παρέστησαν μέλη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ὀλόκληρος ἡ Σύνοδος τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας. καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ πολλοὶ φοιτηταί. Ἐκ μέρους τῆς ἀμερικανικῆς πρεσβείας παρευρέθησαν οἱ ἀκόλουθοι ὄλων τῶν ὄπλων.

Τὴν ὀργάνωσιν Ο.Α.Γ. ἀντεπροσώπευσεν ὁ ἀρχηγὸς αὐτῆς κ. Ἰωάννης Μπομποτίνος καὶ ὁ ὑπαρχηγὸς κ. Κ. Γιαννάτος.

Ἐν ἀρχῇ φοιτητικῆ χορωδία ἔψαλε θρησκευτικὸς ὕμνος.

Ἀκολούθως ὁ πρύτανις Σωτηρίου προσεφώνησε καταλλήλως τὸν Πατριάρχην Χριστοφόρον, τονίσας τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας. Κατόπιν τὸν λόγον ἔλαβεν ὁ Πατριάρχης, ὁ ὁποῖος ἀναγνωρίζων τὴν ἐθνικὴν δρασίν τοῦ Πανεπιστημίου κατὰ τὸ διάστημα τῆς κατοχῆς ἀπένειμε τὸ παράσημον εἰς τοὺς κάτωθι καθηγητάς:

Σωτηρίου Γεώργ. πρύτανις, Μουτούσην Κωνστ. ἀντιπρύτανις, Ἐμμανουήλ Ἐμμ. προπρύτανις, **Κουρίλαν Εὐλόγ. καθηγητὴν Θεολογικῆς Σχολῆς**, Φωκᾶν Εὐάγ. κοσμήτορα Ἱατρικῆς Σχολῆς, Ἀποστολάκην Γεώργ., Σκλαβοῦνον Γεώργιον, Κατσαρᾶν Ἰωάνν., Φωτεινὸν Γ., Παμπούκην Γεώργ., Μιχαηλίδην Νίκ., Χωρέμην Κων., Ἰωακείμογλου Γεώργ., Μαρουδῆν Γεώργ., Φωτεινὸν Παν., καὶ Οἰκονόμον Σπυρ. καθηγητάς τῆς Ἱατρικῆς σχολῆς, Κεφαλᾶν Γεώργ. καθηγητὴν τοῦ Ὀδοντια-

τρικου σχολείου, Ζώραν Γεώργ. καθηγητήν τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς καὶ Γαλανὸν Σπυρ. καθηγητήν τῆς Φυσικομαθηματικῆς σχολῆς.

Ἐπίσης ἐπαρασημοφόρησε τοὺς φοιτητὰς : Γεωργούδην Γ., Μουτούσην Ν., Κοντοθανάσην Σπ., Μυλωνοπούλου Γαβριέλλαν, Μικέλην Χρ. καὶ Κουρουπὸν Μιχαήλ.

Τέλος ἐπαρασημοφόρησε δι' ἐθνικὴν δρᾶσιν κατὰ τὴν κατοχὴν τοὺς ἰδιώτας : Φάρου Εὐάν, Μεταξᾶ Λουκίαν, Μιμικόπουλον Κ., Πέταν Ἐπ., Ρουσάνογλου Ν., Σκαρπαλέζον Ἀρ., Ἰωαννίδην Ἀρ., ἀνταποκριτὴν ξένων ἐφημερίδων καθὼς καὶ τὸν ἀρχιμανδρίτην Ἀλέξ. Γεωργιάδην.

Ἡ τελετὴ τῆς παρασημοφορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον μετέδότη ραδιοφωνικῶς.

Ἐπίσης εἰς εἰδικὴν τελετὴν γενομένην χθὲς τὴν 8ην μ. μ. εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς «Μεγάλης Βρετανίας» ὁ Πατριάρχης Ἀλέξανδρος (γράφει Χριστόφορος) ἀπένευμεν εἰς τοὺς κάτωθι ἀστυνομικοὺς διὰ ἰδίαν ἐθνικὴν δρᾶσιν τὸν αὐτὸν πολεμικὸν Σταυρόν:

Ἐβερτ Ἀγγελον, ἀρχηγὸν ἀστυνομίας πόλεων, Ζαγκλῆν Δημ., Ρακιτζῆν Θεόδ., Ἰσαγκλῆν Νικόλ. ἀστυνομικοὺς διευθυντὰς β'. Πανόπουλον Ἰωάν. ἀστυνομ. διευθ. α', Λεκατσᾶν Χαρ. ἀστυνομ. διευθυντὴν β'. Παπαδόπουλον Ἀρ. ἀστυνόμον α'. Χαλοῦλον Γεώργ., Δερελῆν Νικ., Μανέταν Στέφ. ἀστυνόμ. β'. Μπουντᾶν Ἡλ., Παπασπυρόπουλον Κωνστ., Σπηλιόπουλον Γεώργ. ὑπαστυνόμους α'. Παπακωνσταντίνου Λουκᾶν, ἀστυν. α'. Πετρετῆν Κων. ὑπασπ. β'».

Παρθῆλον μῆνας τέσσαρες ἕως νὰ φθάσουν ἐξ Ἀλεξανδρείας τὰ διάσημα καὶ τότε ὠρίσθη ἡ 18η Φεβρουαρίου ἔ. ἔ. ἡμέρα Κυριακή, καὶ ἔγραφον αἱ ἐφημερίδες, ὅτι εἰς τὸν κινηματογράφον «Παλλὰς» προσεκλήθησαν ὅλαι αἱ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι νὰ παρασταθῶσι κατὰ τὴν ἐπίδοσιν τῶν παρασήμων, ὑπὸ τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ πατριάρχου, ἀλλ' οὗτος δὲν κατωνομάζετο.

Μετὰ τὴν ἀναγκαίαν ταύτην παρένθεσιν δηλοῦμεν, ὅτι δὲν παρέστη εἰς τὴν τελετὴν καὶ ὁ Πρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου. ὅστις, καὶ ὅταν μετέβη ἐσχάτως εἰς Ἀλεξανδρείαν, δὲν προσῆλθε μετὰ τῶν ἄλλων ν' ἀσπασθῆ τὴν δεξιὰν τοῦ Πατριάρχου ἀρχομένης τῆς τελετῆς ὁ γραμματεὺς τοῦ πατριάρχου μὲ παρουσίαν ὡς ἀντικαταστάτην τοῦ πατριαρχικοῦ ἀποκρισταρίου (οἱ ἀκριβολογοῦντες δὲ ἔλεγον, ὅτι ἦτο πολιτικὴ ἢ ἀσθένειά του). Ἀφοῦ εἶπον ὀλίγα λόγια καὶ ἐξήγησα τοὺς λόγους, οἵτινες ἐπεισαν τὸν Μακαριώτατον νὰ κάμῃ τὴν εὐγενῆ καὶ πατριωτικὴν αὐτὴν χειρονομίαν ἐξιστορήσας καὶ τὰς ἐθνικὰς ὑπηρεσίας του πρὸς τὸν

στρατὸν τῆς Μῆσης Ἀνατολῆς καὶ τὴν πρόνοιαν πρὸς ἐπισιτισμὸν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐπὶ κατοχῆς, προσήλωσα εἰς τὸ στήθος ἑνὸς ἑκάστου (τῶν ὑπερτεσσαράκοντα ἀτόμων) τὸν χρυσοῦν σταυρὸν, συγχρόνως ἐκφωνουμένου καὶ τοῦ ὀνόματος. Ὡμίλησαν καὶ ἄλλοι ἔπειτα, ἠκολούθησε καὶ πατριωτικὴ συναυλία, ὥστε ἔμειναν πάντες κατενθουσιασμένοι οὐ μόνον οἱ ἐντός, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐκτὸς τοῦ θεάτρου, διότι ὅλοι οἱ περὶ τὸ Σύνταγμα γῶροι ἦσαν κοσμοβριθεῖς—ἐλαίμον ἄνθρωποι οἱ κληρικοὶ διὰ τῆς ἀπουσίας — Ὁ λόγος, δι' ὃν ἀνέφερον τὸ γεγονός ἐνταῦθα εἶναι νὰ εἶπω τοῦτο, ὅτι τὴν ἐπομένην ὁ τύπος ἀνέγραφεν ὅλων τῶν ρητόρων τὰ ὀνόματα, καὶ αὐτῶν τῶν τῆς συναυλίας, τῶν ἐπισήμων, ὑπουργῶν, στρατηγῶν κτλ. καὶ πάλιν δὲν ἔμεινε γῶρος διὰ τὸ ταπεινὸν τοῦ τόσον κοπιάσαντος ἀρχιερέως ὄνομα! Ἀνέφερον ὀλίγα ἐκ τῶν ἀπειρορίθμων παραδείγματα, ἵν' ἀποδείξω τὸ πῶς ἐργάζονται ἐν Ἑλλάδι τὰ ἀντεθνικὰ ὄργανα καὶ αἱ σκοτειναὶ δυνάμεις. Ὅταν εἰσηγομένη—ἐβράδυνα μικρὸν, διότι εἶχον μνημόσυνον— τὸ κατὰ μιστόν θεάτρον ἐπὶ τῷ συνδήματι τοῦ μεγαφώνου ἔσειετο ἐπὶ ὃ λεπτὰ τῆς ὥρας ἐκ τῶν χειροκροτημάτων, ἐξ ὧν τρομάξας ὁ εὐαίσθητος ἐκεῖνος καθηγητῆς, ὅστις ἀκούει εἰς τὸ ἑβραϊκὸ-τουρκικὸν ὄνομα, ἔτράπετο εἰς ἄτακτον φυγὴν καὶ δὲν ἐστάθη νὰ λάβῃ τὸν «Σταυρὸν τοῦ ἁγ. Μάρκου». ἔφυγεν, ὡς τὸ διάβολος ἀπὸ τὸ θυμιάμα φοβηθεὶς μὴπως ἀποδοκιμασθῆ ὑπὸ τῶν φοιτητῶν. Ὑπῆρχον ἐκκρεμεῖς λογαριασμοὶ μετὰ ἡμᾶς. Ὅταν ἦλθον οἱ σύμμαχοι, ἵνα πωλήσῃ εὐθνήδον πατριωτισμὸν καὶ διατηρήσῃ τὴν θέσιν τοῦ, ἔκαμνε τὸν ὑπερεθνικόν, ἵνα καλύψῃ τὰς εὐθύναις του· διὸ καὶ ἠσέβησε κατὰ τρόπον ἀνήκουστον ἐναντίον μου εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου⁽¹⁾. Δὲν ἔχει καμμίαν σημασίαν, ἂν ὁ αὐθαδιάσας οὗτος ἐπὶ κατοχῆς ἔφερε ζηλοτύπως στολὴν Γερμανοῦ ἀξιωματικῶ καὶ ἀντὶ νὰ μεταχειρισθῆ τὴν δυνάμιν του νὰ τροφοδοτήσῃ τὸν λι-

1. Ἄλλ' ἢ θεία δίκη ἦλθεν ἀμέσως τιμωρός διότι μόλις ἐξῆλθε τῆς αἰθούσης τὸν παρέλαβον εἰς τὴν αὐλήν οἱ κουκουέδες φοιτηταί, οἵτινες τὸν ἐγνώριζον πολὺ καλὰ καὶ τοῦ «ἔψαλλον τὸν ἀναβαλλόμενον» (ἐννοεῖται ὅτι τὸ αὐτὸ ἔπαθον καὶ ἐγὼ ὕστερα, ἀλλ' ὀκνηροῦ ποτε εἶχον ξεθυμάνει). Τὴν ἐπομένην 28-10-34 ὁ «Ριζοσπάστης» μᾶς εἶχε παραλάβει ἀμφοτέρους: «Ἀποδοκιμάστηκαν δύο προδότες καθηγητῆς.» Ἡ εἰς τὸ ἐπόμενον φύλλον τοῦ «Ριζοσπάστου» διάψευσις τοῦ ἀποδοκιμασθέντος ἐπεβεβαίωσε κατὰ τὸν ἐπισημότερον τρόπον τὸ πρᾶγμα, διότι οὐδ' ἀποθνήσκον ἦτο δυνατόν ἐνεκα τοῦ πατριαρχικοῦ ὀνόματος νὰ ἐκλάβωσιν οἱ φοιτηταί ὡς ἀρχιερεῖς τὸν ἀρράσωτον λαϊκόν! ἀντὶ ἐμοῦ δηλονότι, ὡς διατείνεται. Οἱ κουκουέδες δὲν λανθάνουσιν!

μοχτονοῦντα ἔλλη. λαὸν ἀπεθρησαύριζεν ἀπὸ τὸ μονοπώλιον τῶν φαρμάκων—αὐτὸ διαλαλοῦν αἱ κακαὶ γλῶσσαι—Τώρα ἐμφανίζεται μὲ τὰ διάσημα τοῦ ἐθνικόφρονος. Αὐτὰ μὴ σᾶς ξενίζωσιν, ἢ Ἑλλὰς ὑπῆρξεν ἡ πατρίς τῶν Μεταμορφώσεων καὶ ὁ εὐφυῆς Ὀβίδιος ἐντεῦθεν ἠντίγησεν τὰς μυθολογικὰς παραδοξολογίας του. Καὶ αὐθαδιάζει ὁ ἀνὴρ ἐν τῇ τελετῇ ἐκείνῃ, καθ' ἣν ἤγομεν τὰ ἐλευθέρια καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς τυραννίας, ἐναντίον τίνος; ἐναντίον ἐκείνου, ὅστις τῷ 1944-25 Μαρτίου ἐκφωνῶν ἀπὸ ραδιοφώνου τὸν πανηγυρικὸν τῆς ἡμέρας διεκίρυσσε μεγάλη τῆ φωνῇ πρὸς τὸν ἔλλη. λαόν, ἐν ᾧ χρόνῳ οἱ κοάζοντες σήμερον εἶχον ἐξαφανισθῆ ἐκ μέσου ἡμῶν ἢ ἐκίρυστον τὰ ἀντίθετα ὡς δουλοπρεπεῖς, καὶ συνίστα ταῦτα :

«Στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου εἰς τὴν πίστιν καὶ εἰς τὰς οἰκογενειακὰς ἡμῶν παραδόσεις. Ἡ ἑλληνικὴ οἰκογένεια εἶναι ἡγιασμένη καὶ ἡ οἰκογενειακὴ τιμὴ εἶναι ὁ ἀγλαότερος καρπὸς τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Πρὸς Θεοῦ, ἅς μὴ κηλιδώσωμεν τὸ ὄνομα τοῦ "Ἑλληνοσ ἀντὶ προσκίρων ἀγαθῶν «ἡ τιμὴ τιμὴ δὲν ἔχει καὶ χαρὰ στὸν ποῦ τὴν ἔχει». "Ἄς ἀποδείξωμεν, ὅτι τὸ φρούριον τῆς ψυχῆς μας εἶναι πάντοτε ἀπόρρητον καὶ τὸ ὑψηλὸν φρόνημα ἀκατάβλητον. Καὶ ὅσοι ἐμπορεῖσθε ἀπὸ τοιοῦτον γενναῖον αἰσθημα ἐλάτε μαζί μου νὰ διακηρύξωμεν κατὰ τὴν ἱερὰν ταύτην ἡμέραν, ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἶναι μία, ἐλευθέρια, ἀνεξάρτητος καὶ τοιαύτη θὰ μείνη εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα ἐφόσον ὑπάρχουν Ἑλληνοσ πατριῶται. Ἡ Ἑλλὰς πρέπει νὰ σωθῆ.

Ἄλλ' ἡ σωτηρία αὕτη ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς αὐτοῦσ καὶ μόνον ἀπὸ ἡμᾶς. "Ἄς ἐνωθῶμεν, ἅς ὀργανωθῶμεν καὶ ἅς σταθμίσωμεν καλῶς τὰς ἐθνικὰς ἡμῶν δυνάμεις, αἱ ὅποῖαι καλῶς ἐιατιθέμεναι ὑπῆρξαν πάντοτε ἀντάξια τῶν ἐθνικῶν ἐκδικήσεων. "Ἄς συνασπισθῶμεν λοιπὸν καὶ ἅς ἐργασθῶμεν ὑπὲρ τῆς ἀναγεννήσεως μιᾶς ἐθνικῆς Ἑλλάδος διὰ τῆς πραγματώσεως τῶν ἐθνικῶν μας ἰδεωδῶν. Ἐγγὺς καὶ ἐπὶ θύραισ ἡ εἰρήνη. εὐχομαι, ἵνα μὴ εὐρεθῶμεν ἔξω τοῦ νυμφῶνος, ὡς αἱ μωραὶ παρθένοι. Εἰς τὸν ἐντιμον καὶ σπουδαῖον αὐτὸν ἀγῶνα δέον νὰ πρωτοστατήσῃ ἡ πρὸς τοῦτο ἀνωθεν κεκλημένη ἐκκλησία. τὸ ράσον παρ' ἡμῖν ἔχει συνυφανθῆ μετὰ τῶν ἐθνικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀγῶνων. Θὰ ἐκστρατεύσῃ τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ὡς ἐθνικὴ κάμινος θὰ ἀναδώσῃ τὰς φλόγας τῆς ἐθνικῆς δρα-

σεως, ὅπως ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ διετήρησεν ἀσβεστον τὸ πῦρ τῆς φιλοπατρίας, ὅθεν δικαίως ἐθνικὸν ἐπικαλεῖται. Εἰς τὴν σεμνὴν ταύτην ξυνωρίδα θὰ ἀκολουθήσωσιν αἱ ποικίλαι ὀργανώσεις καὶ τὰ σωματεῖα καὶ ὅλαι αἱ κοινωνικαὶ καὶ ἐργατικαὶ τάξεις. Θὰ ἀποτελέσωμεν τὴν μεγάλην πνευματικὴν ἐκστρατείαν πρὸς διαφώτισιν καὶ διαπαιδαγώγησιν πρῶτον τῆς φερέλπιδος νεότητος ἡμῶν καὶ εἶτα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅστις δυστυχῶς, παρὰ τὴν ἐγνωσμένην φιλοπατρίαν, στερεῖται χειραγωγοῦ εἰς τὴν μεγάλην ταύτην ἐθνικὴν κρίσιν. Ἀλλὰ νομίζω, ὅτι πρέπει νὰ προχωρήσωμεν καὶ περαιτέρω, νὰ διοργανώσωμεν καὶ συντονώσωμεν τὰς ἐθνικὰς ἡμῶν δυνάμεις, ἐφ' ὅσον οἱ καιροὶ ἐπιτρέπουσιν. Μὴ ἀπελπισθῶμεν, καὶ περὶ τὴν ἐνδεκάτην ὥραν εἶναι καιρὸς, ὁ Θεὸς εἶναι μεθ' ἡμῶν. Ἡ Ἑλλὰς εἶναι αἰωνία καὶ ὡς τοιαύτη ἀναγεννᾶται πάντοτε ἐκ τῆς καταστροφῆς, ὡς ὁ μυθολογούμενος φοῖνιξ. Περὶ τῆς διαιωνίσεως ταύτης τοῦ ἑλληνικοῦ Ἔθνους καὶ περὶ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ὡς παραγόντων τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, ὑπῆρξε τὸ θέμα τοῦ περυσينوῦ πανηγυρικοῦ μου λόγου, ὃν ἐντολῇ τῆς Πανεπιστημιακῆς Συγκλήτου ἀνέλαβον νὰ ἐκφωνήσω, καὶ ἐπειδὴ τὸ Πανεπιστήμιον καὶ πέρυσι καὶ ἐφέτος δὲν ἐώρτασε, χάριν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ παραχωρῶ αὐτὸν πρὸς δημοσίευσιν εἰς τὰς ἐφημερίδας. Καὶ τώρα ἅς στραφῶμεν πρὸς τὴν γιγαντομαχίαν ἐκείνην γενεάν, ἣτις πρὸ μιᾶς περὶπου ἐκατονταετηρίδος κατέπληξε τὸν κόσμον ὅλον καὶ τῆς ὁποίας τὴν ἀνάμνησιν τελοῦμεν σήμερον καὶ ἅς ἀντλήσωμεν δύναμιν ἀπὸ τοὺς μεγάλους μας νεκρούς». (Ἀκρόπολις 29-3-44). Οὐ μόνον δὲ εἰς ἐφημερίδας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ «Κράτος τῆς ἀληθ.» ἐδημοσίευσεν αὐτὰ (σ. 34-37) καταλήγων εἰς τὸν Ρίγγαν Φεραῖον: «Μὴν ἐλπίζετε εἰς ξένους καὶ υἱοὺς νεοθευμένους ἢ πατρὶς νὰ λυτρωθῆτε». Εἶναι λίαν περιέργον, ὅτι διὰ τοὺς λόγους τούτους καὶ οἱ πανεπιστημιακοὶ ἀδυσώπητοι ἐθνικόφρονες(;) ἀλλὰ καὶ οἱ ἐλασῖται μοὶ ἀπήγγελλον κατηγορίαν ἐπὶ γερμανοφιλίᾳ καὶ τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου! τὸ τί συνέβαιεν εἰς αὐτὴν τὴν συμπαιγνίαν ἐγνώσθη ἐκ τῶν ὑστέρων. Ἄλλ' ἐπανέλθωμεν.

Ἐὰν οἱ πατριῶται Ἑλληνας ἐγνώριζον τῆς ἀλαλήτου ἐκείνης ὀμιλίας μου—εὐτυχῶς ἢ ἀγία ράβδος μου ἔσωσε τὸ τσαλακωμένον χειρόγραφον—καὶ ὅτι ἔνεκα τῆς βαρβάρου ἐκείνης ἐπιθέσεως (φοβοῦμαι μήπως) τὰ θέσφατα τοῦ θεοῦ ἔσβυσαν διὰ παντός, φεῦ! διὰ τὸ ἐπίμαχον ἐκεῖνο τῶν διεκδικήσεών μας ση-

μείον, οὐ μόνον δὲν θὰ εἰσηγον τὸν δράστην εἰς τὸ «Ἐθνικὸν Ἴδρυμα» — καὶ δὲν εἶχον δίκαιον ἐγὼ νὰ ἀπορρίψω ἐπανελημμένας προσκλήσεις; — ἀλλ' οὔτε εἰς τὸ Πανεπιστήμιον δὲν θὰ τῷ ἐπέτρεπον νὰ διδάσκη. Ἀνεκφράστῳ θλίψει συνέχομαι ἀναπολῶν τὴν στιγμήν ἐκείνην, ὅτι παρῆλθεν ἀναυδος ἀπὸ τοῦ ἐπισήμου ἐκείνου βήματος ἀνὴρ ἐγγηράσας εἰς τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας, ἱεράρχης ἀντιπροσωπεύων τὰ 3)4 τῶν καταδυναστευομένων ἀδελφῶν ἡμῶν Ὁρθοδόξων ἐν τῇ γείτονι ἐρυθρᾷ χώρᾳ, νὰ ἐξαγγείλῃ ὡς καθηγητῆς τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας εἰς ὀλόκληρον τὸν πεπολιτισμένον κόσμον τὴν ἀμετάκλητον θέλησιν τοῦ ποιμνίου του, πρωτοστατοῦντος ἐν πάσῃ ἐποχῇ ἐν τοῖς Βαλκανίοις λαοῖς ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ὑπὲρ τῶν ἑλλ. γραμμάτων, διαφλεγόμενου ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ συνεχίσῃ τὴν ἔνδοξον καὶ δαφνοστεφῆ σταδιοδρομίαν του, ἱεράρχης, λέγω, γενόμενος ὑποφήτης τοῦ Δωδωναίου Διός, ἵνα καὶ ὡς τοιοῦτος διασαλπίσῃ τὴν βουλὴν τοῦ Ὑψίστου (βλ. σ. 180). Πενθῶ ἀπαρηγορήτως, διότι ἀνεχαιτίσθη νὰ πράξῃ τὸ ἱερὸν τοῦτο καθῆκον παρ' ἑλληνοσ, ἀλλόφρονος καθηγητοῦ καὶ εἶτα παρεδόθη καὶ εἰς χεῖρας κακούργων ὡς ἀμνὸς ἄκακος πρὸς σφαγὴν! «λαὸς μου, τί ἐποίησά σοι καὶ τί μοι ἀνταπέδωκας;» Μάλιστα, κύριοι, ὅσοι ἐπεδοκιμάσατε τὸν ἐκτείναντα βέβηλον χεῖρα πρὸς ἀρχιερέα, θέλω δι' ἀκαταμαχίτων τεκμηρίων ἀποδείξει, ὅτι ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης **ὑπεγράφη τὸ συμβόλαιον τῆς μαιφονίας** ὑπὸ τοῦ Δολιοφθορέως ἐκείνου καθηγητοῦ καὶ τῶν φωνασκούντων καννιβάλων — δεκάδος δυστυχῶς καθηγητῶν, ὧν οἱ πλείστοι ἦσαν ὑπουργοὶ τῶν ὁρέων καὶ ἔπειτα οἱ δῆμιοι τοῦ λαοῦ καὶ οἱ ἠθικοὶ τῶν σφαγέων αὐτουργοὶ — **Ἡ πράξις αὕτη θὰ ἀποιελέσῃ πάντοτε στίγμα ἀνεξίτηλον εἰς τὸ ἔθνικόν Παν.** ὅπως καὶ ἡ ἔπειτα ἀσεβειστάτη ἐναντίον μου ἀπόπειρα τοῦ κοσμήτορος τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς, φέροντος καὶ τούτου μεγαλαύχως τὴν τήβεννον τοῦ ἐθνικόφρονος! Εἶναι ὁ ἕξ ὑπογυίου ἱστορικὸς ἐκεῖνος, ὅστις ἐχρησιμοποίησε τὸ δημοσιογραφικὸν βῆμα διὰ ν' ἀναρριχηθῆ εἰς τὴν πανεπιστημιακὴν ἔδραν ἐπὶ δικτατορίας. Ἀλλ' ἡ μοῦσα Κλειὸ ἀπέκρουσε πάντοτε αὐτὸν καταδικάσασα δέσμιον εἰς τὴν τοῦ πευθῆνος τάξιν μισθοφορεῖν καὶ εἰς πίθον Δαναίδων ἀντλεῖν. Ἀφήνω τώρα τὸν νοήμονα ἀναγνώστην νὰ χαρακτηρίσῃ τοὺς βιαιοπραγῆσαντας κατὰ ἱεράρχου, οὐτινος ὁ βίος, ὡς ἀπεδείχθη διὰ πολλοστὴν φορὰν, εἶναι διηνεκῆς θυσία ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης, ὑπὲρ τῆς θρησκείας καὶ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους. Οἱ ἠθικοὶ αὐτουργοὶ τῆς συλλήψεώς μου ὑπὸ τῶν ἀλαστόρων ἑαμιτῶν ἑματαίωσαν ὅλα τὰ σχέδια καὶ ὅλας τὰς ἀποφάσεις. Διὰ τὰ ἀντεθνικὰ ταῦτα κατορθώματα τῶν ἐχθρῶν

μου ἐχάρησαν μόνον οἱ Ἄλβανοὶ καὶ ὁ ἀλβανικὸς τύπος διε-
τυμπάνιζεν αὐτὰ χαιρεκάκως, ὡς ἀνήγγειλέν ἡ ΚΕΒΑ εἰς τὸν
πρῶταν κ. Γ. Οἰκονόμου καὶ τὸν κ. ὑπουργόν.

Δὲν ἐγνώριζον τὰς θλιβερὰς ταύτας σκηναὶς οἱ ἐν Εὐρώπῃ
φίλοι μου, αἵτινες ἔλαβον χώραν ἐντὸς τῆς αἰθούσης τῶν τελε-
τῶν τοῦ τεμένουσ τῶν Μουσῶν.

Δὲν ἐγνώριζον τὰ ἀνήκουστα βασανιστήρια κατὰ τὰ «Δεκεμ-
βριανὰ» καὶ τὴν τραγικὴν ὁμηρείαν μου, ἣτις κατέληξεν εἰς τὴν
θανατικὴν μου ποινὴν, ὡς εἶδομεν. Ἐμαθον μόνον τὴν ἐκτυλι-
χθεῖσαν ἀκοσμίαν τοῦ 1942 μετὰ τὴν παμπηφεῖ γενομένην ἐκλο-
γὴν μου, ὡς καθηγητοῦ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας. Κατ' αὐτὴν ἀ-
πουσίαζεν ὁ καθ. Σ. Κουγέας, ἐπανελθὼν ἐδημιούργησε μετὰ
τῶν 3-4 ὀπαδῶν του μαλλιαρῶν συναδέλφων δαίμονιώδη θόρυ-
βον θέλων νὰ μὲ παραστήσῃ ὡς ἀντεθνικόν. ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον
κατέληξεν εἰς βάρυς του, διότι ἀναιρεθεισῶν διαρρηδὴν ὄλων
τῶν κατηγοριῶν, ἀπεδείχθη αὐτὸς αἰσχροὺς συκοφάντης μάλιστα
καὶ ἀντεθνικός. Ἡ ὀλομέλεια τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς εἰς δύο
παρατεταμένας συνεδριάσεις, ἀκούσασα τὸν κατήγορον καὶ τὴν
ἀπολογία μου, διεπίστωσε τὴν μεγαλειώδη ἐθνικὴν μου δρασιν
καὶ τὴν ἀσυναγώνιστον ἐπιστημονικὴν μου κατάρτισιν διὰ τὴν ἐν
λόγῳ ἔδραν. Πρωτοφανῆς δὲ ὕμνος ἐστεφάνωσε τὸν κρινόμενον
καθηγητὴν, τῶν συναδέλφων λαβόντων τὸν λόγον κατὰ σειράν
ὡς βλέπει τις εἰς τὸ «Κράτος τῆς ἀληθείας» ἢ τὰ «Πανεπιστη-
μιακὰ». Διαπρεπὴς Γερμανὸς καθηγητὴς φιλέλλη καὶ ἰδιαίτερος
φίλος μου τῷ 1949 μοὶ ἀπέστειλε τὰ ἐκδοθέντα ἐν τῷ μεταξὺ
ἔργα τοῦ. Εὐχαριστῶν αὐτῷ, ἔπεμψα τὰ «Πανεπιστημιακὰ» μου.
Ἐλαβον ἐκτενῆ ἀπάντησιν, καὶ θὰ συγχωρήσῃ ὁ κλεινὸς καὶ
σοφὸς καθηγητὴς νὰ καταχωρίσω ἐνταῦθα τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπα-
στολῆς του κατὰ πίστην ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ μετάφρασιν :

Ἐν Μονάχῳ τῇ 5ῃν Ἀπριλίου 1950

Σεβασμιώτατε Κύριε Μητροπολίτα,

«Πρὸ πολλοῦ ἤδη θὰ ἔπρεπε νὰ σᾶς εἶχον εὐχαριστήσῃ διὰ
τὴν εὐγενῆ ἀποστολὴν τῶν Ὑμετέρων «Πανεπιστημιακῶν», ἀ-
τινα ὁμοῦ μὲ τὰ μικρότερα ἄλλα πονήματα ἔφθασαν εἰς χεῖράς
μου σῶα καὶ ἀβλαβῆ. Ἄλλ' ἤθελα νὰ διαβάσω πρῶτον τὸ πο-
λυσέλιδον βιβλίον, ὅπερ καὶ ἔπραξα ἐν τῷ μεταξὺ μὲ μεγάλην
προσοχὴν παρὰ τὸν μέγιστον φόρτον ἐργασίας. Τὰ ἐν αὐτῷ ὑφ'
Ὑμῶν ἐκτιθέμενα ἦσαν δι' ἐμὲ πολὺν διδακτικὰ, ἰδιαίτατα καὶ
διὰ τὸν λόγον, ὅτι εὐρισκόμεθα ἀπὸ ἐτῶν ἤδη πολλῶν ἀνευ στε-

νοτέρας ἐπαφῆς μὲ τὰς Ἀθήνας καὶ οὔτε κἂν ἐφημερίδας λαμβάνομεν. Ὡς ἐκ τούτου ὅλα τὰ συμβάντα ταῦτα ἦσαν τελείως ἄγνωστα εἰς ἐμὲ καὶ ἐν πολλοῖς ἐπεξηγηματικὰ (ἐτέρων, ἀκατανοήτων εἰς ἐμὲ μέχρι τοῦδε.— Σημ. μεταφραστοῦ).

Τινὰ ὑπῆρξαν δι' ἐμὲ καὶ παρηγορητικά, διότι εἶδα, ὅτι ἐν Ἑλλάδι δὲν καταπολεμοῦνται μόνον οἱ ἄλλοδαποὶ φίλοι τῆς χώρας, ἀλλ' ὅτι καταπολεμοῦνται καὶ Ἕλληνες μὲ ἔντασιν προξενούσαν ἐκπληξιν. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ εἶναι δι' ἡμᾶς σχεδὸν ἀκατανόητα. Ὅχι διότι παρ' ἡμῖν δὲν ὑπάρχουν ὡσαύτως ἐκδηλώσεις προσωπικῆς ἐχθρότητος καὶ διαβολαί, ἀλλὰ νομίζω ὅτι μὲ ὀλίγον περισσότεραν ἀντικειμενικότητα διεξάγουν τὸ ἔργον αὐτῶν. Διὰ τὴν ἰδικήν μου περίπτωσιν δύναμαι ὡς πρὸς τὰ ἀνωτέρω νὰ εἶπω, ὅτι αἱ γερμανικαὶ ἀρχαὶ καὶ οἱ συνάδελφοι, μετὰ ξὺ τῶν ὁποίων φυσικὰ δὲν ὑπάρχουν μόνον προσωπικοὶ μου φίλοι, ἐστάθησαν ριζικῶς καὶ σταθερῶς ὑπὲρ ἐμοῦ, ἂν καὶ μερικοὶ ἐκ φόβου μὴ ἐκτεθῶσι δὲν εὐρέθησαν εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν (τῶν ὑποστηρικτῶν μου. Σημ. μετ.). Αἱ συκοφανταί, αἱ ἐκτοξευθεῖσαι ἐναντίον μου, προήρχοντο ἄνευ ἐξαιρέσεως ἀπὸ ξένους «φίλους». οὔτοι ἐξεμεταλλεύθησαν κατὰ τρόπον ἐξόχως ποταπὸν τὴν ἀδυναμίαν μου νὰ ἀμυνθῶ, διὰ νὰ μὲ διαβάλλουν εἰς τὰς ἀρχὰς κατοχῆς καί, ὡς σὺν τῷ χρόνῳ πληροφοροῦμαι, ἐναντι συναδέλφων ἄλλων οὐδετέρων χωρῶν κατὰ τρόπον ἀσυνείδητον. Δὲν νὰ ἀναμένητε ἀπὸ ἐμὲ νὰ ἀνεμιγνυόμην εἰς τὰς ἐσωτερικὰς διαμάχας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν».

Οἱ ἀπώτεροι σκοποὶ τῆς δυσφημίσεως καὶ προδοσίας τῶν ἀντιπάλων διὰ δύο τρόπων εὐδοοῦντο κατὰ τὴν μαύρην ἐκείνην ἐποχὴν, ὡς ὀρίζει ὁ ἀρθρογράφος τῆς «Ἐστίας» (18-7-47), ὁ πρῶτος ἦτο διὰ τῆς ἐκθέσεως τῶν πλέον ἐπικινδύνων ἐθνικῶν στοιχείων ἀπέναντι τῶν Γερμανῶν καὶ τῶν Ἰταλῶν, οὕτως ὥστε νὰ συλλαμβάνωνται ἀπὸ αὐτοὺς καὶ νὰ ἐξουδετεροῦνται, καὶ ὁ δεύτερος ἦτο ὁ διὰ τῆς συστηματικῆς δυσφημίσεώς των ὡς συνεργασθέντων μὲ τοὺς κατακτητὰς... Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ ἄτιμοι τρόποι ἐχρησιμοποιήθησαν ἀπὸ τοὺς κομμουνιστὰς εἰς μεγίστην κλίμακα, καὶ οὕτω κατώρθησαν τοὺς μὲν πολιτικοὺς νὰ τοὺς ἀχρηστεύσουν, ὅσους δὲν κατώρθησαν νὰ παρασύρῳσιν, ἐπενεγκόντες μετὰξὺ αὐτῶν τὴν διαίρεσιν εἰς βασιλικοὺς καὶ δημοκρατικούς. Οἱ ἐθνικόφρονες δὲν εἶχον πλέον τοὺς ἡγέτας των, καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλ' εὐρέθησαν πρὸ ἐκπλήξεων νὰ βλέπωσι αὐτοὺς τοὺς βασιλόφρονες πολιτικοὺς νὰ ἐργάζονται κατὰ τοῦ βασιλέως Γεωργίου. Τὸ πρόγραμμα τοῦτο ἐφηρημόσθη καὶ ἐπέ-

τυχε πλήρως «μὲ τὴν ἡτλημένην ἢ ἀκουσίαν, ἀλλ' ὄχι ὀλιγό-
τερον πολύτιμον, βοήθειαν ὠρισμένων μὴ κομμουνιστικῶν παρα-
γόντων... κατώρθωσαν... τὴν μονοπώλησιν τοῦ ἀγῶνος τῆς ἀν-
τιστάσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα». (21-7-47). Ἐγὼ ἐπιπροσθέτω καὶ
ἕτερον τρόπον, ὅστις ἐφηρμόσθη εἰς τὸν οἶκόν μου ἐν Ψυχικῷ.
Ἐπάρχει τις ἐνταῦθα μεγαλοκαρχαρίας, ὅστις ἐπὶ Γερμανῶν
ἐπλούτισεν ὑπερμέτρως χρησιμοποιοῦσας κατ' ἀπόλυτον κυριό-
τητα τὰς βυθικόρους τοῦ πρὸς ἀνέλκυσιν βυθισθέντων πλοίων ἐν
τῷ λιμένι Πειραιῶς. Οὗτος ἰσανὰς χρυσᾶς λίρας προσέφερε καὶ ἐ-
πὶ πλεόν ἐν πολυτελῆς αὐτοκίνητον εἰς τοὺς καταλαβόντας τὸ Ψυ-
χικὸν ἐλασίτας. Δὲν ἤρκεσαν ὅλα αὐτά, ἐζήτησαν ἀντίλυτρα καὶ εἰς
αἷμα ἀθῶν ἔθνηκοφρόνων—ὧν εἰς καὶ ὁ ἡμέτερος Διάκονος
Θεόδουλος—ἵνα λοιπὸν διαπιστώσῃ τὴν εἰλικρινῆ καὶ ἀνοπισθό-
βουλον προσχώρησιν τοῦ εἰς τὸ ΕΑΜ, ἔπρεπε νὰ διαπράξῃ καὶ
αὐτὸ τὸ ἀνοσιώτατον ἔγκλημα, δηλ. νὰ καταγγείλῃ τοὺς γείτονάς
τον ὡς συνεργασθέντας μετὰ τῶν Γερμανῶν, αὐτὸς ὁ βεβυθι-
σμένος εἰς τὸν φιλογερμανισμόν καὶ ἐξ αὐτοῦ πλουτίσας καὶ εὐ-
ρύνας τὰς διαστάσεις του, ὁ πρόην μόνις ἀποζῶν ὡς καθηγητῆς
τῆς Γαλλικῆς ἐν Ὑδρα διὰ τῶν παραδόσεων καὶ ἔπειτα δὲ ἐπὶ
ἡ κατοχῆς ὀχούμενος μεγαλοπρεπῶς ἐπὶ ἰδιοκτητοῦ αὐτοκινήτου
καθ' ὃν χρόνον ὅλοι κατηρχόμεθα εἰς Ἀθήνας ἀποστολικῶς
καὶ ἀνηρχόμεθα ὁμοίως ἀσθμαίνοντες πολλάκις μὲ τὸ φοβερὸν
ἐκεῖνο «λιοπύρι» δύο καὶ πλεόν ὥρας διανύοντες, ἐξηντλημένοι
δὲ ἐκ τῆς συνεχοῦς νηστείας. Εἶναι ἀληθές, ὅτι 1—2 φορὰς
κατὰ σύμπτωσιν ἐξερχόμενος τῆς οἰκίας του μὲ πῆρεν εἰς τὸ αὐ-
τοκίνητον ἰδὼν με βαδίζοντα μετὰ κόπου.

Κατάπληξιν ἐνεποίησεν εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς διανομῆς τῶν
παρασήμων ἢ ἀχαρακτῆριστος διαγωγή τοῦ πρυτάνεως τοῦ Πανε-
πιστημίου κ. Γ. Σωτηρίου, ὅστις ἀπετόλμησε, ὡς ἔμαθον, νὰ ἐμφα-
νισθῇ πρὸ τῆς πατριαρχικῆς Μεγαλειότητος διὰ νὰ ματαιώσῃ τὴν
παρασημοφορίαν μου! Ὅταν ἔμαθον τοῦτο, ἔμεινα ἐκστατικός· διότι
εἶχον πάντοτε μὲ τὸν κύριον αὐτὸν καλὰς σχέσεις. ἐπληροφορήθην
ὁμως ἔπειτα, ὅτι δὲν τὸ ἐπραξεν ἐκ πεποιθήσεως, ἀλλὰ διὰ νὰ εὐχα-
ριστήσῃ τὸν ἀριστερίζοντα διευθυντὴν τῆς ἐνταῦθα Γαλ. ἀρχ. σχολ-
ῆς, μετ' οὗ τὸν συνέδεσεν ἡ μαλλιαρὴ σύζυγός του, καὶ ὡς ἀντάλ-
λαγμα ἔλαβε τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι θὰ τοῦ ἐκδώσῃ ὁ Γαλάτης οὗτος
τὸν Β' τόμον τῆς «Χριστ. ἀρχαιολογίας» του (1). Σὺλλυποῦμαι
αὐτῷ ἀπεμπολήσαντι ἀντὶ πινακίου φακῆς τὰ πρωτοτόκια. ἄ-

1. Ὅλοι σχεδὸν οἱ σοφοὶ συγγραφεῖς τοῦ Πανεπιστημίου, ὧν

παρνεϊται δυστυχῶς τὴν γλωσσικὴν ἰδεολογίαν του, εἰς τὰς δυσμὰς τοῦ βίου, ὑπὲρ ἧς ὡς φοιτητῆς προύταξε τὰ στήθη κατὰ τὰ «Εὐαγγελιακὰ» ὡς ἐκλεκτὸν μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ μαρτυρεῖ ἢ φωτογραφία καὶ ρητορεία του. Κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἰς τὴν σκηνὴν ἐν τῷ Ξενοδοχείῳ τῆς Μ. Βρετανίας κατὰ συγκυρίαν παρίστατο καὶ τὸ προεδρεῖον τῆς «Παμφοιτητικῆς», ὅπερ

ὁ ἐγκέφαλος εἶναι ρευστός, ἀφ' ὅτου διελύθη (ἢ μᾶλλον διηράγη) ἡ Γερμανικὴ Σχολὴ καὶ βιβλιοθήκη ἐποίησαν ἀπότομον στροφὴν ἀπὸ τῆς γερμ. cultura εἰς τὴν γαλλ. civilisation. Ὁ προφέσσορας Κουκουλὲς ἠρνήθη ἐπιμόνως νὰ δημοσιεύσῃ εἰς τὴν «Ἐπετηρίδα ἑταιρ. βυζ. σπουδῶν» κρίσιν μου περὶ τοῦ σπουδαίου ἔργου τοῦ Fr. Dölger : «Aus den Schatz-Kammern des Heiligen Berges» (Μόναχον 1948), ἦν μετὰ θερμὴν παράκλησιν τοῦ προέδρου κ. Π. Πουλίτσα συνέταξα καὶ ἀπέρριψε πρότασιν περὶ συμμετοχῆς εἰς τὸ πανηγ. τεύχος τῆς 60ετηρίδος τοῦ μεγάλου βυζαντιολόγου καὶ φιλέλληνος τούτου Γερμανοῦ καὶ ἔλαβεν ὡς ἀντάλλαγμα παρὰ τοῦ κ. Merlier τὴν ἔκδοσιν τοῦ βιβλίου του περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν — διαδίδεται καὶ ἕτερα περὶ τούτου συναλλαγὴ μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Grégoire — καὶ τὸ μὲν βιβλίον του ἐξεδόθη, εἰς τὴν Ἀκαδημίαν ὅμως, ὅπου ἐσχάτως ἦτο ὑποψήφιος ἔμεινεν «εἰς τὰ χρῦα τοῦ λουτροῦ». Θλίβομαι κυρίως δι' ὅσα κυκλοφοροῦν κατ' αὐτὰς εἰς βᾶρος τοῦ πρώην συναδέλφου καὶ δὴ διὰ τὴν διαχείρισιν τῆς Ἐταιρείας βυζ. σπουδῶν, ἧς διατελεῖ ὢν ἰσόβιος γραμματεὺς. Εὐχομαι νὰ εἶναι ψευδῆ ὅσα μοὶ γράφει ἐπίλεκτον μέλος τῆς Ἐταιρείας, κύριος, ὅστις ἐξήλεγξε τοὺς λογαριασμούς. Πολλὰ οὗτος καταμαρτυρεῖ ἐναντίον του, ἅπερ ὅμως καθυστέρησαν νὰ διαβιβασθῶσιν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν. Τίς οἶδε τί ἄλλας ἀβαρίας θὰ τοῦ ζητήσουν οἱ Ἀσμοδαῖοι, οἱ μαλλιαρεῖ τῆς Ἀκαδημίας, καὶ πρῶτα πρῶτα ν' ἀποκηρύξῃ τὰς γλωσσικὰς ἰδέας του καὶ νὰ ἐγγραφῇ εἰς τοὺς... ὁπαδοὺς τοῦ «πονηροῦ κόμματός» των. Μία δέ, ἣτις παρέπεται τῇ πρώτῃ, θὰ εἶναι ἡ ἀποταγὴ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ ὑποταγὴ εἰς τὸν Σατανᾶν! Ναι, ἀδελφοὶ Χριστιανοί, διότι ὁ κ. Merlier εἶναι ἄκρος κομμουνιστὴς μετὰ τῆς συζύγου του, ἣτις δυστυχῶς ἀκούει εἰς τὸ ὄνομα Λογοθέτη, καὶ λέγουσι μάλιστα, ὅτι εἰς αὐτὴν ὀφείλεται ἡ ἐκτροπὴ τοῦ Γαλάτου αὐτοῦ εἰς τὸν μαλλιαρισμὸν καὶ... Γνωρίζετε δὲ πάντες τὸ ἐντιμον ἔργον αὐτοῦ με τὰς περιφήμους ὑποτροφίας—ὁ τύπος ἐπὶ διεΐαν περὶ τοῦ δεινοῦ σκανδάλου ἔγραψεν— Ὅλοι οἱ νέοι ἐστρατολογήθησαν ἐκ τῶν κομμουνιστῶν καὶ ὅσοι δὲν ἦσαν, ἀπέπτυσαν τὸν ἐθνισμὸν χάριν τῆς ὑποτροφίας καὶ πρὸ πάντων οἱ λογοτέχναι. Ἐν Παρισίοις, ἐνῶ ἡ ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεῖα ἠγωνίζετο ὑπερανθρώπως εἰς τὸν ΟΗΕ ὑπὲρ τῶν ἑλλήν. δικαίων, οἱ Ἕλληνες φοιτηταὶ συνεδρίαζον μετὰ τῶν κομμουνιστῶν καὶ Σλαύων κατὰ τῆς Ἑλλάδος! Ὁ κ. Merlier, ἀφοῦ συνετέλεσε τὸν προσηλυτισμὸν τῶν νέων, ἐστράφη πρὸς τοὺς γέροντας προφέσσορας, οἵτινες συναγωνίζονται ν' ἀρνηθῶσι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον καὶ νὰ γίνωσι νέοι τῆς ἀπωλείας! «Φρίξον ἦλιε κοὶ στέναξον γῆ»! διὰ τὸ κατάντημα τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου μας. βλ. Δραγούμην εἰς Καθημ. 6-11-46.

ἐπιτῷ ἀκούσματι ἐξεργάγη εἰς σφαιρᾶς διαμαρτυρίας, ὡς ἐκ θε-
τικῆς πηγῆς ἐπληροφορήθην, καὶ ἐάν δὲν παρευρίσκετο κάποιος
ἀστυνομικός, τίς οἶδε τί θὰ ἠκόλουθει, ὅταν ἡ συζήτησις ἐφθα-
σεν εἰς τὸ σημεῖον τοῦ νὰ λησμονήσουν οἱ φοιτηταί, ὅτι εὐρί-
σκοντο πρὸ τοῦ Μαζαριωτάτου, τόσον εἶχε παρεκτραπῆ εἰς βάρ-
ρος μου ὁ πρῦτανις. «Καὶ ὅταν οἱ κομμουνισταὶ μᾶς ἐσπρωγχαν
εἰς τὰ ὑπόγεια τῆς «Φοιτητ. Λέσχης», μᾶς ἐκάλυπτον τὴν κε-
φαλήν μὲ σάκκον καὶ μᾶς ἐσάπιζαν στὸ ξύλο, ποῦ ἦσουν κομμ-
μένος σὺ, κ. πρῦτανι καὶ οἱ ἄλλοι; καὶ ὅμως ὁ Κουρίλας ἦλθεν
ὡς πρόεδρος τῆς «Ἐπιτροπῆς» καὶ μᾶς ἔσωσε, μᾶς ἔφερε τροφίμα
κτλ. καὶ τὸ σπουδαιότερον μᾶς ἐνέβαλε τοιαύτας δυνάμεις καὶ
θάρρος, ὥστε νὰ κατασυντριψώμεν τοὺς κομμουνιστὰς καὶ νὰ
ἀναλάβωμεν ἡμεῖς τὴν διοίκησιν τῆς Λέσχης. καὶ νὰ σώσωμεν
τὸ Πανεπιστήμιον, ποῦ θὰ ἦτο σήμερον ἐρυθρόν; Τὸν Δεσπότη
βλέπαμε ὅλος ὁ κόσμος νὰ τὸν ὑβρίζουν οἱ κομμουνισταὶ καπη-
λικώτατα εἰς τοὺς τοίχους «Θάνατος στὸν Προδότη, τὸν παπᾶ
Κουρίλα...». Ποῦ ἦσουν, ὅταν ἐγκαταστάθηκαν οἱ ἐλασίτες εἰς;
Ἄθinas καὶ εἶχαν τὸ Ἀ Σῶμα στρατοῦ ἀπέναντι τῆς Ἀκαδη-
μίας καὶ μᾶς κυνηγοῦσαν νὰ μᾶς συλλάβουν; Ὁ Δεσπότης στά-
θηκε, σεῖς μᾶς ἀποφεύγατε ὡσὰν μασματικούς, αὐτὸς μᾶς,
πῆρε καὶ μᾶς πῆγεν ἐκεῖ κοντὰ εἰς τὰ Γραφεῖα τοῦ κ. Ζέρβα
καὶ σωθήκαμε...» (1).

Πρὸς βεβαίωσιν τῶν ἀνωτέρω καταχωρίζω τὰ δύο ταῦτα
γράμματα :

ΕΘΝΙΚΗ ΠΑΜΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ—Κεντρικὴ Διοίκησις.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 20 Μαρτίου 1945

Πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Κορυτσᾶς κ.κ. Εὐλόγιον
Κουρίλαν, Ψυχικό.

Σεβασμιώτατε,

Τώρα πὺν ξεπρόβαλε ἡ λευτεριά στὴν Πατρίδα μας νοιώ-
θουμε ἀκατάλυτο τὸ ἠθικὸ χρέος ν' ἀπευθυνθοῦμε σὲ Σᾶς, πὺν

1. Περὶ τῆς ὑπὲρ τῶν φοιτητῶν προνοίας μου καὶ τῶν μεγάλων
προσπαθειῶν περὶ τῆς ἐπιβιώσεως αὐτῶν ἐπὶ κατοχῆς, ὅτε μετὰ τὸν
τραυματισμὸν τοῦ κ. Γ. Σακελλαρίου, καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας,
ἀνέλαβον ὡς πρόεδρος τῆς ἐν τῷ ὑπουργεῖου συσταθείσης ὑπὲρ τῶν
φοιτητῶν «Ἐπιτροπῆς» βλ. «Κράτος τῆς Ἀληθείας» δ. 6—15.

στό διάστημα τῆς κατοχῆς σταθήκατε στό πλευρό μας στή κάθε μας ἐξόρμηση ἐναντίον τῶν Ἰταλῶν καί Γερμανῶν ἐπιδρομέων. Ξεχωριστά ἀπ' ὅλους τοὺς καθηγητὰς Σεῖς, δίχως φόβο σταθήκατε πρωτόπορος στή κάθε ἐξόρμηση τῶν φοιτητῶν τοῦ ἔθνικου Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, στήν κάθε ἀνάγκη τους, στήν κάθε ζήτησή μας, Ξεπεράσατε τὸν Πάλαιων Πατρῶν Γερμανὸν μέ τὸν ἥρωϊσμό Σας καί σταθήκατε ὁ Ἐθνικὸς καί Ὁρθοσκευτικὸς φωτοδότης φάρος σὲ μᾶς τὴν νέα γενιά τοῦ Ἔθνους, ἐνῶ σήμερα πολλοὶ γθεσινοὶ ἄρνητὲς θὰ παριστάνουν τοὺς πατριῶτες. Στὰ συλλαλητήρια, στὶς ἐξορμήσεις, στὶς συσκέψεις, στὶς ἀποστολές, στὶς φυλακὲς πάντα στό πλευρό μας σταθήκατε. Ἡ μορφή Σας ἐξαγνισμένη ἀπ' τὸν ἀγῶνα τὸν ἔθνικὸν μίᾶς ὀλάκερης ζωῆς σας ἐξαυλώθηκε στήν συνείδησή μας καί γιὰ τὴν γενιά μας γίνετε σύμβολο πού ἐκπροσωπεῖ τὴν ἰδέα τοῦ ἀθανάτου ἑλληνισμοῦ.

Μετὰ σεβασμοῦ

Ὁ Πρόεδρος, Γ. Γεωργούδης ὁ Γεν. Γραμματεὺς Χ. Μικέλης.

ΕΘΝΙΚΗ ΠΑΜΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ, Κεντρικὴ Διοίκησις.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 7 Αὐγούστου 1950

Πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Κορυτσᾶς κ. κ. Εὐλόγιον Κουρίλαν, Ψυχικό.

Σεβασμιώτατε,

Εἴμεθα εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ Σᾶς ἀναφέρωμεν, ὅτι ἡ Α. Θ. Π. Πάπας καὶ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας καὶ πάσης Ἀφρικῆς κ. Χριστοφόρος ηὐδόκησε νὰ ἀπονεύμῃ τὸν Σταυρὸν τοῦ Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου εἰς τοὺς κατὰ τὴν κατοχὴν ἔθνικῶς δράσαντας ἐναντίον τῶν κατακτητῶν εἰς τὸ κλιμάκιον τῶν φοιτητῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Μεταξὺ αὐτῶν ἐκ τῶν πρώτων συμπεριλαμβάνεσθε καὶ Σεῖς. Δυστυχῶς ὅμως αἱ μικρότητες καὶ πάλιν δὲν ἔλειψαν ἐκ μέρους ἐνίων καθηγητῶν, οἱ ὅποιοι ἀντέδρασαν εἰς τὴν τελετὴν αὐτῆς τῆς ἑορτῆς. Εἰδικῶς ἡ στάσις τοῦ Πρυτάνεως μας κ. Γ. Σωτηρίου ὑπῆρξε ἀγαρακτῆριστος μέχρι σημείου νὰ χρησιμοποιήσῃ πᾶν μέσον διὰ τὴν ματαίωσιν τῆς παρασημοφορίας, ἐπειδὴ

δι' αὐτῆς θὰ ἐμφανίζοντο οἱ πραγματικῶς ἐθνικῶς δράσαντες ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ μας.

Ἡμεῖς ὅμως δὲν ξεγνοῦμε τοὺς πραγματικοὺς συμπαραστά-
τας μας τόσο κατὰ τὸν ἀγῶνα τῆς κατοχῆς, ὅσον καὶ μετὰ τὴν
ἀπελευθέρωσιν, ἐναντίον τῶν κομμουνιστῶν καὶ θεωροῦμεν ὑπο-
χρέωσιν ἡμῶν, ὅπως παρακαλέσωμεν νὰ εὐαρεστηθῆτε νὰ παρευ-
ρεθῆτε εἰς τὴν τελετὴν καὶ διὰ τῆς εὐλογίας Σας εὐοδοθῆ ὁ
συνεχιζόμενος ἀγῶνας μας.

Μετὰ σεβασμοῦ

Ὁ Πρόεδρος Γ. Γεωργούδης, Ὁ Γεν. Γραμματεὺς Χ. Μικέλης.

Μετέβημεν εἰς Ἡπειρον ὑπὸ τὰς πλέον δυσμενεῖς συνθήκας.
Περιήλθομεν ὀλόκληρον τὸ μέτωπον ἐνῶ τὸ πᾶν ἐμάλνετο καὶ
οἱ συμμορῖται εἶχον φθάσει πρὸ τῶν Ἰωαννίνων. Διακιν-
δυνεύσαμεν ἐν Φιλιάτες κυκλωθέντες ὑπὸ 150 ἀνταρτῶν.
Ἐσώσαμεν ἑαυτοὺς καὶ τὴν πόλιν—ἐνῶ ὅλοι σχεδὸν τὰ ἔχασαν
καὶ ἠτοιμάζοντο νὰ ἐκκενώσουν τὴν πόλιν—ὁ τύπος ἐτήρησεν
ἄκραν σιγὴν, οὔτε ἐμνημόνευσέ τις τοῦ ὀνόματος ἡμῶν (1). Θὰ
ἠγνοεῖτο τελείως ἡ μεταβάσις μου, ἐὰν ὁ φωτογρ. φακὸς δὲν μὲ
συμπεριελάμβανεν ἐν τῷ ἀεροδρομίῳ μετὰ τῶν ἄλλων ἐπισήμων
μὲ τὴν ἀνώνυμον (δι' ἐμὲ) ἐπιγραφὴν : «Οἱ ὑπουργοὶ κ. κ. Δε-
σύλλας καὶ Λόντος (ἐν τῷ μέσῳ ἡμὴν ἐγώ), οἱ βουλευταὶ τῆς Ἡπεί-
ρου καὶ ἐκπρόσωποι τῆς Πανηπειρωτικῆς Ἐπιτροπῆς ἀνεχώ-
ρησαν χθὲς ἀεροπορικῶς δι' Ἰωάννινα πρὸς ἐξέτασιν τῆς κατα-
στάσεως εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Κονίτισης κ.τ.λ.» («Ἔθνος 5-7-48).
Ἐλέχθη ἀνωτέρω (σ. 165) περὶ τῆς μεταβάσεώς μας εἰς Κό-
νιτσαν καὶ τῆς μετὰ τῆς βασιλείσεως Φρειδερίκης συναντήσεως.
Τὸ γεγονός τοῦτο ἐκ δεκάδος Ἑλλήνων δημοσιογράφων, οἵτινες
ἦσαν συνεπιβάται μου ἐπὶ τοῦ αὐτοκινήτου, οὐδεὶς ἐσημείωσεν,
εἰ μὴ ἡ Ἀμερικανὶς ἀντιπρόσωπος τῶν «Times». Ἐκ τῆς
«Βραδυνῆς» (23-1-48), ἣτις οὐχὶ δι' ἐμὲ, ἀλλὰ χάριν τῆς Ἀ-
νάσσης μετέφρασε τὸ ἄρθρον, ἔμαθε περὶ ἐμοῦ ὁ κόσμος. ἀνα-
τυποῦμεν τὸ σχετικὸν μέρος ἀπαραλλάκτως :

1. Πέρυσιν ὁ καθ. κ. Γ. Ζώρας μεθ' ἐνὸς ἄλλου συναδέλφου
εὐδίας γενομένης ἐπεσκέφθησαν τὰ Ἰωάννινα καὶ ὠμίλησαν. ἐχάλασεν
ὁ κόσμος εἰς εἰδήσεις καὶ ἀνακοινωθέντα : «Δύο καθηγηταὶ τοῦ Πα-
νεπιστημίου ἐν Ἰωαννίνοις, οἱ λόγοι των, ἡ δράσις των...». Ἦτο ἡ
μόνη πρᾶξις ἀξιεπαινος τῆς πνευματικῆς ἐξορμήσεως, ἣν διαρκῶς ἐ-
μελέτα ἡ φιλοσ. Σχολή.

«Μετὰ τὴν νίκην εἰς τὴν Κόνιτσαν. Μαθηταὶ καὶ αἰχμάλωτοι: «Ὅπλα καὶ ἐφόδια» νὰ πῆτε τοῦ κ. Τρουϊμαν...» Πῶς εἶδα τὴ Βασίλισσα. Χαίρε Μπουμπουλίνα.

» Ἡ ἐν Ἑλλάδι ἀνταποκρίτρια τοῦ ἀμερικανικοῦ περιοδικοῦ «Τάιμς» Δις Μαίρ Μπάρμπερ, ἡ ὁποία ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Κονίτσης ἔσπευσε πρὸς τὰ ἐκεῖ, ἀπέστειλε σειρὰν τηλεγραφημάτων, τὰ ὁποῖα τὸ ἐν λόγῳ περιοδικὸν δημοσιεύει κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν, ὅπως τὰ ἔλαβε. Εἶναι τόσο χαρακτηριστικὰ εἰς τὴν συντομίαν των καὶ τόσο ἐκφραστικά, ὥστε ἀξίζουν νὰ ἀναδημοσιευθοῦν. Ἴδου λοιπὸν αὐτὰ ὅπως ἐλήφθησαν :

«Καθὼς πλησιάζομε τὴν Κόνιτσα, μερικὰ βλήματα περνοῦν ἀπὸ τὸ κεφάλι μας. Προχωροῦμε πάνω σ' ἓνα καναδικὸ φορητὸ γὸ αὐτοκίνητο, πὺ ἀσφαλῶς δὲν θὰ ἀνεγνώριζαν, ἂν τὸ ἔβλεπαν οἱ κατασκευασταὶ του. τόσα πολλὰ εἶχε ἐπάνω του σύρματα καὶ σχοινιά γιὰ νὰ τὸ συγκρατοῦν νὰ μὴ διαλυθῇ. Στὸν δρόμα μας συναντήσαμε ἀναρίθμητους κρατῆρας ἀπὸ ἐκρήξεις ναρκῶν καὶ ξεκοιλιασμένων μουλαριῶν.

Καθησμένος δίπλα στὸν ὁδηγὸ ἦταν ὁ μαυροφορεμένος λευκοπώγων Ἐπίσκοπος Εὐλόγιος τῆς Κορυτσᾶς, μιᾶς πόλεως πὺ οἱ Ἕλληνες δηλοῦν, ὅτι τοὺς ἀνήκει. Ὁ Ἐπίσκοπος συμφωνεῖ ἐπ' αὐτοῦ. Πολλὲς φορὲς ἡ φάλαγγά μας ἐσταμάτησε γιὰ νὰ μπορέσῃ ὁ Ἐπίσκοπος νὰ κατέβῃ καὶ νὰ εὐλογήσῃ τοὺς στρατιώτας πὺ περνοῦσαν. Ἐξαφνα σὲ μιὰ ἀπ' αὐτὰς τὶς στάσεις ἐφάνηκε ἓνα μπλὲ στρατιωτικὸ αὐτοκίνητο Φὸρντ νὰ κατεβαίνη ἀπὸ τὴν Κόνιτσα. Ἀπὸ μέσα ἐπήδησε μιὰ ξεσκούφωτη μὲ κανονικὸ πρόσωπο κοπέλλα πὺ φοροῦσε μάλινες κάλτσες καὶ ἓνα γκριζο μὲ γαρνιτοῦρα ἀπὸ γοῦνα πανωφόρι. Κάτω ἀπὸ τὸ μανίκι φαινόταν ἓνα σμαραγδένιο βραχιόλι.

Χαίρε, Μπουμπουλίνα ! ἐφώναξε ὁ Ἐπίσκοπος. Ἡ κοπέλλα αὐτὴ μὲ τὰ γαλάζια μάτια καὶ τὰ ξανθὰ μαλλιά, ἦταν ἡ βασίλισσα τῆς Ἑλλάδος Φρειδερίκη. Εἶχεν ἀγνοήσει τὴν ἀπόφασιν τοῦ στρατηγοῦ διοικητοῦ τῆς 8ης Μεραρχίας, ὁ ὁποῖος εἶχεν εἶπει πρὸς τοὺς ἀνταποκριτὰς :

«Δὲν θὰ μετὰβῃ κανεὶς στὴν Κόνιτσα. Ἡμπορεῖ νὰ εἶναι Βασίλισσα, ἐδῶ ὅμως ἐγὼ εἶμαι ὑπεύθυνος».

Ἡ Φρειδερίκη ἦτο ἡ πρώτη πὺ ἐπέρασε τὸ βαλλόμενον ὑπὸ τῶν ὀβίδων γεφυρὶ τῆς Κονίτσης μετὰ τὴν ἐπισκευὴν του ἀπὸ τοὺς μηχανικούς.

χρῶν. Ἡ πρώτη ἐντύπωσίς μας ἀπὸ τὴν Κόνιτσαν, καθὼς ἐμίσηκαμε στὴν κυρίαν πλατείαν τῆς πόλεως, ἦτο ὅτι τὰ βλήματα τοῦ πυροβολικοῦ δὲν εἶχαν ἐπιφέρει πολλές ζημίες. Τὰ σπίτια εἶναι πολὺ στερεὰ κτισμένα ἀπὸ πέτρα μὲ κήπους καὶ περιπλοκάδες πάνω στοὺς διαρκῶς ὑγροὺς τοίχους. Καὶ νόμιζε κανεὶς, ὅτι αἱ ὀβίδες μόλις μπόρεσαν νὰ κλονίσουν τὴν στερεότητά των.

Μόλις ἦλθε ἡ νύκτα, τὸ πυροβολικὸ ἄρχισε καὶ πάλιν. Τὴν φορὰν ὅμως αὐτὴν ἦταν τὰ ἑλληνικὰ πυροβόλα ποὺ ἔβαλλον ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν ἐναντίον τῶν θέσεων τῶν ἀνταρτῶν ψηλά πάνω στὰ βουνὰ πρὸς τὰ βορειοανατολικά. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω.

Τὸ συμπέρασμα μου εἶναι τοῦτο, ὅτι εἰς τὸ ἰσχυρὸν ρεῦμα τῆς ὑλοφροσύνης, τῆς ματαιοφροσύνης καὶ τῶν ἀνατρεπτικῶν ἰδεῶν συμπαράσπονται δυστυχῶς καὶ οἱ ταχθέντες ὡς πνευματικοὶ ἡγέται τοῦ ἀνωτάτου σεμνεῖου τῶν Μουσῶν! Οὗτοι ἀπαξ ἐκτροχιασθέντες ἀμείλικτον ἐκίρουζαν πόλεμον κατὰ τῶν στερεῶς ἐχομένων τῶν πατρίων καὶ ὀρθοφρονούντων.

Τὰ ψεύδη τηλεγραφοῦνται, αἱ συκοφαντίαι γίνονται, καὶ θὰ ἦτο σφάλμα νὰ ἀπαγορευθοῦν. Ἡ ἐλευθερία τοῦ συκοφαντεῖν εἶναι μέγα ἐπιχείρημα ὑπὲρ τοῦ συκοφαντουμένου, ποὺ ἐπιτρέπει τὴν συκοφαντίαν. Μετὰ τὴν ψευδολογίαν καὶ τὴν συκοφαντίαν ἔρχονται αἱ ρηταί, αἱ ἐπίσημοι, αἱ πλήρεις διαψεύσεις. Αὐταὶ εἶναι τὸ μόνον θεμιτὸν ὄπλον. Καλῶς χρησιμοποιούμενον εἶναι ἀρκετὰ τελεσφόρον. Δὲν ἀπαλείφουν ὅμως ἐξ ὀλοκλήρου τὸ κακόν, ποὺ ἐπροξένησεν ἡ ψευδὴς εἰδήσις καὶ ἡ συκοφαντικὴ. Ἰσχύει δυστυχῶς εἰς τοὺς αἰῶνας τὸ γνωστὸν ρητὸν τοῦ Ντὸν Μπαζίλιον: «Συκοφαντεῖτε, συκοφαντεῖτε, θὰ μείνη πάντα κατι». Αὐτὸ τὸ γνωρίζουν οἱ συκοφάνται. Καὶ γνωρίζουν ἐπίσης πόσον αἱ ἐντυπωσιακαὶ εἰδήσεις εἶναι ἐνδιαφέρουσαι διὰ τὸ ἀπληροφόρητον κοινόν. Ἐν τῷ μεταξὺ καθ' ἑκάστην φονεύονται Ἕλληνες δι' ἓνα ἀγῶνα ὑπὲρ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ κόσμου.

Ἄλλ' ἡμεῖς ἀντιφωνοῦμεν μετὰ τοῦ θεοῦ Παύλου οὐκ ἀξία τὰ παιδήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀποκαλυφθῆναι δόξαν καὶ ἐπαναλαμβάνομεν τὸ Χρυσοστομικόν, «τίς τὸν ἑαυτὸν μὴ ἀδικοῦντα οὐδεὶς παραβλάψαι δύναται», Ἐθνηοῦμεν ὅμως ἀπαρηγορήτως, ὅτι ἐπὶ ὁθετίαν μοχθήσαντες καὶ θυσιασθέντες ὑπὲρ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων, ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ὑποδούλων ἀδελφῶν, ὑπὲρ τῆς δόξης τῆς ἀγιωτάτης ἡμῶν θρησκείας, ἐγενόμεθα ἤδη εἰς τὰς δυσμὰς τοῦ βίου παίγνιον τῶν ὁμοεθνῶν μου, τῶν ὁμοδόξων, τῶν ἰσοψύχων, τῶν ἀδελφῶν, τῶν δυστυχῶς ψευδαδέλφων ἀποδειχθέν-

των. Ἀλλὰ τὰ κατορθώματα τῶν ἀδίκων κριτῶν, περὶ ὧν εἶπέ που ὁ Ἀριστοτέλης : «ἐν τι τῶν ἀδυνάτων ἢ χαλεπῶν ἐστι, μὴ κοινωνήσαντας τῶν ἔργων κριτὰς γενέσθαι σπουδαίους». Ἐκ τῶν 50 ἐκτυπωθέντων βιβλίων μου (ἐκτὸς ἄρθρων καὶ πραγματειῶν) τὰ πλεῖστα ἀνάγονται εἰς 3—4 κύκλους πρωτοτύπου ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γραμματεία, οἱ δὲ πολεμοῦντές με μόλις ἄκροις τοῖς δακτύλοις ἤψαντο αὐτῶν διὰ τὰ ἀνακαλύψωσι τρωτὰ ἀνυπαρκτα. ἀλλὰ «δὲν ὑπάρχει χειροτέρα παράκρουσις τοῦ πνεύματος, εἶπεν ὁ Μποσνέ, ἀπ' ἐκείνην, ἣτις συνίσταται εἰς τὸ νὰ βλέπη τις τὰ πράγματα οὐχὶ ὅπως εἶναι, ἀλλ' ὅπως θὰ ἤθελε νὰ εἶναι». Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐγώ, ὅστις εἶμαι ἐκ τῶν «μὴ πάντα πᾶσι χαριζομένων, ἀλλ' ἔστιν ἃ καὶ προσκρούειν εἰδότην ὑπὲρ τοῦ βελτίονος» (Γρηγ. Ναζιανζηνοῦ Συντακτῆριος, κεφ. 25, Migne Πατρ. 36, στ. 489), πρέπει νὰ ἐπανέλθω πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ὅσων ἔχω γράψει περὶ τῆς ὑποθέσεως αὐτῆς.

ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΝΟΣΕΙ ΑΝΙΑΤΩΣ. ΟΙ ΑΝΑΞΙΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ ΤΟΥ.

Τί περιμένομεν λοιπόν ; Θηρία ἀνήμερα κατήντησαν οἱ ἄνθρωποι καὶ ἡ ἀγάπη ἐξέλιπεν ἐκ τῆς καρδίας αὐτῶν. Ὅχι χριστιανισμός, ἀλλ' οὐδ' ἀνθρωπισμός δυστυχῶς παρατηρεῖται παρ' ἀνθρώποις, οἵτινες ἐτάχθησαν διδάσκαλοι τοῦ λαοῦ. Ἴσως εἰς πολλὰ πράγματα, ὡς γράφει τις, ὁ ἄνθρωπος ἀπεδείχθη καὶ τῶν ζῴων κατώτερος· διότι τὰ ζῶα δὲν γνωρίζουν τὰς ἀκολασίας του, ὡς ὀδηγούμενα καὶ περιοριζόμενα ὑπὸ τοῦ ἐνστίκτου καὶ μόνον. Εἶναι βεβαίως λυπηρόν, λυπηρότατον, ὅτι κατὰ τὰς ἀναταραχάς, ἃς δυανύομεν, πολλοί, φανεροί τε καὶ ἀφανεῖς—οἱ τελευταῖοι πλεονάζουσιν—οἱ ἐπὶ κεφαλῆς ὀρισθέντες τῆς πνευματικῆς ἡγεσίας ἐν Ἑλλάδι κατὰ κανόνα ἐδέχθησαν τὰς κοινωνικὰς μας ἐν παλινδρομία μεταβολάς, ὡς κάτι τὸ μοιραῖον καὶ ἀναπότρεπτον. Οὐδεμία δραστηριότης ἐπεδείχθη ἐκ μέρους τούτων κατὰ τὰ ἐπίμαχα σημεῖα, ἵνα διαφωτισθῇ ὁ λαὸς πρὸς τὴν ὀρθὴν κατεύθυνσιν. Οὐδεμία προσπάθεια νὰ κατατοπισθοῦν οἱ ἀρμόδιοι λειτουργοὶ ἐπὶ τῶν συνεπειῶν τῶν ὅλως ἀβασανίστως καὶ ἀψυχολογητῶς λαμβανομένων μέτρων διὰ τὴν θεραπείαν τῶν ἐκδηλωθεισῶν πολιτικοκοινωνικῶν ἀνωμαλιῶν. *Ἄν καὶ ὁ συμβολίζων τὴν ἱστορικὴν καὶ μαρτυρικὴν πορείαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν μέσῳ τῶν λοιπῶν ἐθνῶν*

*μυθος του Προμηθεως, ειναι καρπος της μεγαλης ελλη-
νικης σκεψεως και φαντασιας, εν τούτοις η απο της απελευ-
θερωσεως του Εθνους τιτλουχος πνευματικη ηγεσια μας προ-
τιμα να τηρη την θεσιν της αδραειας και του Επιμηθεως!*

Προς τι λοιπον ο θορυβος προς την κατευθυνσιν ταυτην
νυν; Ειναι αρα πλεον δια την ολιγορησασαν πνευματικην ηγε-
σιαν του Εθνους δι' οϊανδηποτε διαφωτιστικην ενεργειαν. Το
κακον θα παυση, απου προηγουμενωσ φθαση εις την ολοκληρω-
σιν του. Εις την ολοκληρωσιν ταυτην ομως του κακου θα δια-
λαμβανηται και η τιμωρια των υπαιτιων του σημερινου μας
χαους. Περι τουτου να ωσι βεβαιοι παντες οι οπωσδηποτε συν-
τελεσαντες και συντελουντες δια την καταστροφην της χωρας,
ειτε λογω αδραειας ειτε λογω ικανοποιησεως προσωπικων επι-
διωξεων.

Δεν τα λεγω εγω, ειναι το κηρυγμα και η αποφασις του
λαϊκου δικαστηριου, οπερ αντιπροσωπευει ο ημερησιος τυπος.
Ποθεν τουτο το απογοητευτικον φαινομενον; Οτι εψυχρανθη
η εθνικη ημων πιστις, εμαρανθη τελειως η θρησκευτικη πεποι-
θησις. «Παντες εξεκλιναν αμα ηχρειωθησαν» κατα Δαβιδ, «ουκ
εστι ποιων αγαθον, ουκ εστιν εως ενος»!

Διαπρεπης διπλωματης, ο αριγνωτος παρ ημιν Λουδ Τζωρτζ,
περι του θρησκευτικου εν τω σχολειω παραγοντος γραφει: «Ου-
δεποτε αι ψευδεπιστημονικαι κρισεις επι της θρησκείας και της
ιστοριας εις τα σχολεια της Αγγλιας ανεκινήθησαν (και ομως
εις το ημετερον πανεπιστημιον απο πολλου διδασκεται η θεωρια
του Δαρβινου, ενω ουτως εν τη πατριδι του αποσκορακιζεται).
τα εκπαιδευτικα συμβουλια εκ πεφωτισμενων ανδρων συγκρο-
τούμενα αναχωροουσιν απο της αρχης, οτι η θρησκεία αποτε-
λει ουσιωδη παραγοντα της ανθρωπινης φύσεως και δεν
δύναται να ειναι πληρης η εκπαιδευσις δια της αγνοιας
των θρησκευτικων μαθημάτων» (βλ. Αλήθειαν, 15 Αυγού-
στου 1949).

Διακεκριμένος καθηγητης του Πανεπιστημιου μη ανεχόμε-
νος τας διαπραττομένας εν τη σχολη του αδικίας και το υλο-
μανοῦν πάθος της αντιζηλίας, εν τη ακμη της επιστημονικης
δράσεως του παραιτησάμενος προς μεγίστην της επιστήμης
ζημίαν, γραφει εις την προς τον υπουργόν παραίτησιν τῷ
1946:

«Ἡ περιφρόνησις τῶν Ἀκαδημαϊκῶν νομίμων καὶ ἡ διὰ πολιτικῆς αὐθαιρεσίας ἀναρρίχῃσι τῶν κυρίων τούτων εἰς τὰς Ἀκαδημαϊκὰς ἑδρας, ἐμφανίζει αὐτοὺς στερουμένους οὐ μόνον Ἀκαδημαϊκοῦ πνεύματος καὶ ἡθους, ἀλλ' ἀκόμη καὶ πάντως διδακτικοῦ κύρους. «Πῶς δύνασαι λέγειν τῷ ἀδελφῷ σου», λέγει τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον, «ἄφες ἐκβάλλω τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου, αὐτὸς τὴν ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου δοκὸν οὐ βλέπων;» Εἰς τοὺς τοιούτους μοιραίως θὰ ὑπενθυμίζεται παρὰ τῶν ἀκοσάτων τῶν τὸ «ὑπόκριτά, ἐκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν σου, καὶ τότε διαβλέψῃς τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐκβαλεῖν». Ἐὰν λοιπὸν ἡ Ἀκαδημαϊκὴ διδασκαλία πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπιδιώκῃ καὶ τὸν φρονιματισμὸν τῆς νεολαίας καὶ τὴν ὑπόκρουσιν τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν σεβασμὸν τοῦ νόμου καὶ τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν — περὶ τούτου δὲ οὐδεμίᾳ ἡδύνατο οὐδαμόθεν νὰ διατυπωθῇ ἀντίρροσις ὡς πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Θεολογικῆς τοῦλάχιστον Σχολῆς, περὶ ἧς ἰδιαιτέρως ἐν τῇ παρουσίᾳ πρόκειται — τότε ποίαν ἠθικὴν θὰ ἐξήσκουν οἱ διδάσκαλοι οὗτοι, ὧν ἡ Ἀκαδημαϊκὴ σταδιοδρομία ἄρχεται ἀκριβῶς μὲ τὴν ἐπίσημον ἀπολάκτισιν καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν στοιχειωδῶν κανόνων τῆς καινικῆς λειτουργίας καὶ εὐρυθμίας παντὸς ὀργανισμοῦ καὶ πάσης κοινωνίας; Ἐὰν δὲ εἰς τὰ μικρὰ καὶ εὐχερῆ ταῦτα ἀποδεικνύωνται ἀδόκιμοι, ποῖον ἐχέγγυον θὰ παρεῖχον διὰ τὰ ὑψηλότερα καὶ θειότερα, καὶ συνεπῶς δυσχερέστερα; Μὴ αὐταπατώμεθα, πάντοτε ἰσχύει τὸ γνωμικόν, ὅτι ἐξ ὄνου τεκμαίρεται ὁ λέων καὶ ἐκ τῶν κινήσεων γνωρίζομεν τὸν κάτοχον τῆς διαρπαγείσης λείας, τὸν ληστήν. Ἄς μὴ ἀπατώμεθα.

Τοιαῦται μέθοδοι, ἐνέργειαι καὶ ἀντιλήψεις, ὑποσκάπτουσαι ἐκ θεμελίων τὴν ἔννοιαν τοῦ δικαίου καὶ τῶν ἠθικῶν καθόλου ἀξιῶν, ὑπὲρ ὧν τοσοῦτον ἐχύθη καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ χύνηται αἷμα, πρέπει νὰ καταδικάζωνται καὶ ἀποδοκιμάζωνται καὶ κολλάζωνται ἀμειλίκτως, ἐὰν πιστεύομεν εἰλικρινῶς εἰς τὴν ἀξίαν καὶ χρησιμότητα τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν, ἐὰν θέλωμεν νὰ καλλιεργηθῶσι καὶ ἐπικρατήσωσι καὶ ἐν τῷ ἔθνει καὶ τῇ κοινωνίᾳ ἡμῶν ὑγιεῖς ἀρχαί. Προκειμένου μάλιστα περὶ τοῦ κατ' ἐξοχὴν ἐργαστηρίου τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν, τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, ἀφ' ἧς ἡ ἐκκλησία καὶ τὸ ἔθνος ἀναμένουν τὴν ἀναγέννησιν τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, πρέπει νὰ ἐπακολουθήσουν βαρεῖαι κυρώσεις κατὰ τῶν παραβατῶν ψευδοδιδασκάλων, ἵνα καὶ οἱ ἴδιοι συνετισθῶσι καὶ οἱ ἄλλοι καὶ οἱ ἐπιγενόμενοι παραδειγματισθῶσιν. Δὲν εἶναι δίκαιον, ἀπλοῖκοι μὲν καὶ ἰδιῶται νὰ σήπωνται εἰς τὰς φυλακὰς διὰ παρομοίας παραβάσεις, μεγαλοσχήμονες δὲ

διδάσκαλοι ὄχι μόνον νὰ μὴ τιμωρῶνται, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιβραβεύωνται διὰ τὰς παραβάσεις των. Ἀνάγκη νὰ ἐπανέλθῃ ἡ εὐρυθμία ἐν τῷ ἀνωτάτῳ ἡμῶν ἐκπαιδευτικῷ ἰδρύματι.

Καὶ ἵνα τελειώσω μὲ εὐαγγελικὴν τινα ρῆσιν, ὑπενθυμίζω ὅτι, ἐὰν τὸ ἄλλας μωρανθῇ, δὲν δύναται δι' οὐδενὸς ἑτέρου ν' ὀλισθῇ ἢ ἀρτυθῇ, δὲν εἶναι δὲ εὐθετον οὔτε εἰς γῆν οὔτε εἰς κοπρίαν. Ἐπίσης ἐὰν τὸ ἐν ἡμῖν φῶς γίνῃ σκότος, τὸ καθ' ἑαυτὸ σκότος θὰ γίνῃ ἀπροσμέτρητον». Εἶναι ὁ γράφων ὁ ἀρχιμανδρίτης Εὐάγγελος Ἀντωνιάδης καὶ τὸν συγκαίρω, ὅστις καὶ εἰς ἄλλην κρίσιμον δι' ἐμὲ αὐτὸν περίστασιν εἶχε τὸ θάρρος, νὰ ὑψώσῃ τὴν φωνὴν καὶ νὰ ἀπορραπίσῃ μεγαλορρήμονα πατριώτην τῆς φιλοσοφ. σχολῆς (βλ. ἀνωτ. σ. 176).

Ἄλλ' ἡ κατάρρευσις τοῦ γοήτρου τῆς Θεολογικῆς σχολῆς χρονολογεῖται ἀπὸ παλαιότερους χρόνους καὶ ἴσως νῦν κάπως ἀνεχαιτίσθη—ὄντως ὑπάρχουσι καθηγηταὶ τιμῶντες αὐτήν—Εἰς βιβλίον πρὸ 60 ἐτῶν σχεδὸν ἐκδοθὲν ἀναγινώσκω τὰ ἑξῆς, ἀπερ παρ' ὄλην τὴν ὑπερβολὴν δὲν στεροῦνται παντάπασιν ἀληθείας : «Ἐκάθησαν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς ἐκκλησίας θεομαϊκταὶ καὶ ἀνήθικοι, κατέλαβον τὰς ἔδρας τῆς θεολογίας ἀνθρώποι μυκτηρίζοντες πᾶν ἱερόν καὶ ὄσιον, ὀργιάζοντες καὶ μοιχεύοντες καὶ ψευδολογοῦντες καὶ θυσιάζοντες τὰ πνευματικὰ χάριν τῶν ὑλικῶν, στερούμενοι παντὸς ἱεροῦ ζήλου. . . ἐπῆλθεν ἡ κατὰπτωσις τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐν τῇ πτώσει ταύτῃ καὶ ἡ πτώσεις τῆς πολιτείας» (').

Ἄλλ' οἱ δύο μακαρίζεται ἐκεῖνοι, οἷς ἐκ τῶν ἐγγύς ἐγνωρίσαμεν, δὲν ἦσαν μὲν ἀδιάβλητα τὸ ἦθος, εἶχον ὁμῶς καὶ ἀρετὰς τοιαύτας, αἵτινες ἐκάλυπτον τὰ ἠθικά των ὀλισθήματα. καὶ τὰ μὲν κακὰ διεδίδοντο εἰς στενὸν πάντοτε κύκλον, τὰ δὲ καλὰ ἐγνώριζεν ὅλος ὁ κόσμος. Λυποῦμαι, διότι δὲν δύναμαι νὰ εἶπω τοῦτο περὶ τοῦ ἐν σ. 266-268 ἐλεγχόμενου καθηγητοῦ. οὗτος ἀπὸ τῆς μεταστάσεως εἰς τὸ μοχθηρὸν κόμμα, ἵνα διατρανώσῃ τὴν ὄψιμον μεταστροφὴν ὑπεχρεώθη καὶ

1. Τὰ πάθη μιᾶς τριανδρίας ὑπὸ Φιλοπ. Στεφανίδου. Ἀθηναί. 1865, σ. 18. Ταῦτα ἐπεβαιώθησαν ἔπειτα περὶ δύο μεγαλοσχημῶν διδασκάλων τῆς θεολογίας, τοῦ ἐνὸς μάλιστα διασυρομένου μεταξὺ τῶν διανοουμένων ἐπὶ δύο δεκαετηρίδας, ὁ οἰκτρὸς Βολίδης ἐτόλμησε νὰ περιαιγάγῃ ἀνά τὸ "Ἁγίου Ὄρους λίβελλον ἔντονον καὶ ἔντυπον κατ' αὐτοῦ.

νά γράφη πλέον εἰς τὴν «γνήσια δημοτικὴ» — ὁ Θεὸς νά τὴν κάμη δημοτικὴν — ἀκούσατε καὶ χειροκροτήσατε⁽¹⁾. «Μὲ μεγάλη εὐχαρίστησι πάντοτε διαβάζω τὶς μελέτες τοῦ κ. Θ. Ξ.⁽²⁾, πὸν ἀναφέρονται στὴν ἐκκλησιαστικὴ ὑμνογραφία. . . ἐξετάζει. . . μὲ αἰσθητικὴ διείσδυσι στὰ κείμενα. . . τονίζει τὴ συναναστροφὴ (!) τοῦ λαοῦ μας μὲ τοὺς ὕμνους, πὸν στὴ λαϊκὴ γλῶσσα συναντῶνται (γρ ἀπαντῶνται) αὐτοῦσι ἢ μεταφρασμένοι. . . Μὲ τὶς μελέτες τοῦ μᾶς ἀνοίγει νέους δρόμους γιὰ τὴν ἐρμηνεία. . . μὲ τόσο ἐνθουσιασμὸ καὶ κατανόησι»⁽³⁾.

Λυποῦμαι, ἐπαναλαμβάνω, διότι ὡς φοιτητὴς εἶχον τὸν Σπετσιώτην τοῦτον, ἀγωνισθέντα εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν κατὰ τοὺς τετιμημένους ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς γλώσσης τοῦ Εὐαγγελίου, ὡς πρότυπον, ὅτε μετὰ δεκαετίαν ἔλαχεν εἰς ἐμὲ ὁ κληρὸς νά προΐσταμαι τῆς Φοιτητικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ 1911 καὶ τοῦ παμπληθοῦς ἀθηναϊκοῦ σύλλαλητηρίου ὑπὲρ διασώσεως τῆς γλώσσης. Εἶχον τοσοῦτον ἐνθουσιασθῆ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ βιβλίου: «**Φοιτητικαὶ σελίδες τοῦ 1901**» (Ἀθῆναι 1902), ὅπερ αὐτὸς κυρίως συνέταξεν ἐκ τῶν πυριγενῶν λόγων του καὶ ἐνθέων παρορμήσεων τοῦ μυστακοφόρου φοιτητοῦ τῆς Θεολογίας, οὗς ὡς πρόεδρος εἰς διαφόρους περιστάσεις ἐξεφώνει (βλ. σ. 78, 80, 88, 115, 134), ὥστε ἔξαλλος μὲ τὸ ἱερὸν λάβαρον εἰς χεῖρας ὥρμησα ἀκατάσχετος νά διασχίσω τὰς πυροβολαρχίας, αἵτινες περιεζώννουν τὸ Πανεπιστήμιον μετὰ τῶν διανυκτερευσάντων ἐκεῖ φρουρῶν φοιτητῶν. Ἠγρῦται ἢ ἐλπιδοφόρος φοιτητ. νεότης καὶ ἀνέμενε τὴν ἀφίξιν τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τὸν συνωστιζόμενον λαόν, ὅπως ἀκούσῃ τὸ πρὸς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν ψήφισμα. Πῶς ἠδύ-

1. Εἰς τὸ κόμμα τοῦτο τρεῖς! καθηγηταὶ τῆς θεολ. σχολῆς ἀνῆκουν. ὁ Μπαλάνος, ὁ Λούβαρης καὶ οὗτος, οἵτινες ὑπερήσπισαν ἐνώπιον τοῦ Συμβ. ἐπικρατείας τὸν Κακρυδῆν (βλ. «Δίκην τῶν τόνων» σ. 85, 89, 90).

2. Καὶ ὅμως ὁ κρινόμενος Θεόδ. Ξύδης γράφει εἰς καθαρεύουσαν, ὅπως καὶ τὴν κρινομένην ὑπὸ τοῦ Σοτηρίου πραγματείαν: «**Μελετήματα περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως**». Πῶς λοιπὸν ὁ νεοφώτιστος ἐξωμότης μαλλιαρὸς εὐχαριστεῖται; λέγει ἀλήθειαν ἢ προσποιεῖται;

3. Νέα ἐστία, τόμ. 45, 1949, σ. 619. Σημειωτέον ὅτι τὸ μαλλιαρονεωτεριστικὸν τοῦτο περιοδικὸν μόνον εἰς τοιαύτην γλῶσσαν δημοσιεύει καὶ ἐντεῦθεν καὶ εἰς πᾶσαν γλῶσσαν ἀναρχίαν ἐκτρέπεται. Ἀλλὰ διερωτῶμαι κατὰ τί ἀπλουστεύεται ἡ γλῶσσα μὲ τοιοῦτον σύστημα;

νατο ὁ ὑποφαινόμενος πρόεδρος τοῦ Μακεδονικοῦ συλλόγου καὶ ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως τῆς Μακεδονίας, νὰ μὴ ἀναμιχθῶ εἰς τὸ εἰρὸν ζήτημα. . . . ζήτημα θρησκευτικὸν ἅμα, καὶ ἔθνικόν, ὅπερ ὄφειλε νὰ κραδαίνῃ τὰς χορδὰς παντός. Ἕλληνας ὀρθοδόξου, ὅπερ ἀπέβλεπεν οὐ μόνον τοὺς ἐλευθέρους, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον τοὺς δούλους Ἕλληνας, ζήτημα τέλος, τῆς Μεγάλης. . . Ἑλλάδος», ὡς ἐδημηγόρει τότε ὁ Σωτηρίου (σ. 117).

Δὲν εἶναι ἀνακόλουθος λοιπὸν καὶ ρίψασπις ὁ καθ. τῆς χριστ. ἀρχαιολογίας ταῦτα τότε γράφων, νῦν δὲ συνταχθεὶς εἰς τοὺς ὀλετήρας τῆς γλώσσης ;

Ἀνωτέρω ἀνεφέρομεν τοὺς ὑδροκεφάλους δημοτικιστὰς πανεπιστημιακοὺς διδασκάλους, οἵτινες ἐκήρυξαν ἀμείλικτον πόλεμον κατὰ τῶν μὴ τοιούτων ἔθνικοφρόνων συναδέλφων των. καὶ ἀποτελοῦσι μὲν ἀπόλυτον μειονοψηφίαν, ἀλλ' εἰς κίνδυνος καὶ ὄνειδος τοῦ τεμένουσ τῶν Μουσῶν. Ὁ χαρακτηρισμὸς ἐκ πρώτης ὄψεως δύναται νὰ θεωρηθῇ βαρὺς διὰ τοὺς ταραχοποιοὺς αὐτοὺς καὶ χάριν τῶν πολλῶν κρίνω ἀναγκαῖον νὰ διασαφηνίσω τὰ λεχθέντα.

Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἡ ἠθικὴ κρίσις εἶναι γενικὴ εἰς ὅλα τὰ Πανεπιστήμια τοῦ κόσμου, ἅπερ δυστυχῶς δὲν κατώρθωσαν νὰ ἀποτελέσωσιν ἐξαίρεσιν εἰς τὴν γενικὴν τῆς κοινωνίας ἑξαθλίωσιν (1). Ἀλλ' ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς ὑπερβαίνει τὰ ὄρια τῆς ἀναλο-

1. Τὸ κακὸν περιέγραψεν ὁ Sir Walter Moberly εἰς τὸ βιβλίον «The Crisis in the University», London 1949. Πρόεδρος οὗτος ὁ ἀκαδημ. καθηγητὴς τῆς Οἰκονομικῆς ἐπιτροπῆς τῶν ἀνωτάτων σχολῶν ἠρεύνησε τὴν κατάστασιν τῶν βρεττ. Πανεπιστημίων καὶ γράφει, ὅτι *ἀπέτυχον εἰς τὴν κυρίαν ἀποστολήν των* καὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ παράσχωσιν ὡς κέντρα πνευματικὰ τὴν ἠθικὴν εἰς τὸν κόσμον ἡγεσίαν, κλονιζόμενον δι' ἑλλειψιν ἀσφαλείας, ἧς εἴπερ ποτε καὶ ἄλλοτε αἰσθάνεται οὗτος τὴν ἀνάγκην. Φρονεῖ δέ, ὅτι πρὸς σωτηρίαν τοῦ πολιτισμοῦ χρειάζεται ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ἐπανάστασις, ἀνταξία ἐκείνης, ἧτις παρ' ἡμῶν ἐδημιούργησε τὰ σύγχρονα τεχνικὰ μέσα. Βάσις ταύτης δέον νὰ εἶναι ἡ θρησκευτικὴ ἀναγέννησις. Ταῦτα πού θαυμάζομεν νῦν, διότι τὰ γράφει Ἄγγλος, ἐλέχθησαν πρὸ ἑκαντονταετίας σχεδὸν παρ' ἡμῶν ἀπὸ τοῦ Μακράκη. Οὗτος σκοπὸν τῆς «Γραμματομαθείας» του ἔθετο *τὴν διάσπασιν τοῦ παιδὸς κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν* (βλ. «Ἡ φιλοσοφία καὶ αἱ φιλοσοφικαὶ ἐπιστῆμαι», Ἀθῆναι 1875, «Φιλοσοφικὴ ἠθικὴ», 1883). Ἡθέλησε δ' ἐπειτα νὰ πολιτευθῇ διὰ νὰ ἰδρῶσῃ «τὸ

γίας, διότι τὸ κακὸν δὲν εἶναι σημερινόν, ἀλλὰ χρονολογεῖται ἀπὸ πολλοῦ.

Εἰς τὸν ὀρίζοντα τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις καὶ μεταξὺ τῶν ἱεροφάντορων τῆς γραφομένης γλώσσης διακριτικὴν θέσιν κατέχει ὁ Διονύσιος Θερειανός, ὁ ὕμνητῆς τοῦ Κοραῆ εἰς ἔργον, ἐν ᾧ πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου Χίου συνδέει καὶ ἐξιστορεῖ ὀλόκληρον τὴν ἐλληνικὴν γραμματεῖαν δι' ἀριστοτεχνικῆς πλοκῆς καὶ ἀδυναγωνίστου ὕφους καὶ καλλιπερίας. Ὁ ἐξαιρετός οὗτος Κερκυραῖος καὶ θερμοουργὸς Ἕλληνας μετὰ πόνου ψυχῆς περιγράφων τὴν σκιερὰν τοῦ ἔθνους ὄψιν ἐν ἀξιολόγῳ τομίδιῳ, ἐπιγραφομένῳ «Φιλολογικαὶ ὑποτυπώσεις» (Τεργέστη 1885, ἐν σελ. 272—174) γράφει: «Οἱ παρ' Ἕλλησιν ὑμνούμενοι «φωστῆρες» εἶναι ὀλίγων ἐξαιρουμένων ἡμιμαθεῖς, ἀγυρτικοὶ τὸ ἐπιτήδευμα καὶ ἐξ ἀνάγκης περιαντολόγοι. Πρὶν συρράψωσιν ἐλεεινὴν τινὰ πραγματεῖαν, διακωδωνίζουσι διὰ τῶν ἐφημερίδων, ὅτι ἀσχολοῦνται νυκτὸς καὶ ἡμέρας πρὸς συγγραφὴν ρηξικελεύθου πονήματος· ἅμα δὲ τυπωθεῖσαν ἀποστέλλουσι πρὸς τὸν «ἐρίτιμον συντάκτην» τῆς «ἀξιολογωτάτης καὶ πατριωτικωτάτης ἐφημερίδος. . .» εἰς «τεκμήριον ἐξόχου τιμῆς καὶ ὑπολήψεως». ὁ δὲ συντάκτης, πρὶν φυλλομετρήσῃ τὴν δωροφορηθεῖσαν συρραφὴν, ἀναγγέλλει εἰς τὸ κοινόν, ὅτι «ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ διαπρεποῦς λογίου κάλλιστον καὶ ἐθνωφελέστατον ἔργον, ἐν ᾧ τὸ γλαφυρὸν τοῦ ὕφους ἀμιλλᾷται πρὸς τὴν ἐμβρίθειαν τῶν ιδεῶν». λόγον δὲ ποιούμενος περὶ τοῦ Πανεπιστημίου ἀποκαλεῖ αὐτὸ «κηφνοτροφεῖον» (σ. 274). Εἶναι λίαν περίεργον, ὅτι ὁ Θερειανὸς χωρὶς νὰ εἶναι ὀπαδὸς τοῦ Μακράκη συνεφώνησε πρὸς αὐτὸν χλευάζοντα τὸ Πανεπιστήμιον ὡς «πανσκοτιστήριον»⁽¹⁾. Ἐν μέτ' αὐτὸν ἔτος καὶ ὁ υἱὸς τοῦ τρανοῦ Ἀσωπίου, ὁ Εἰρηναῖος, ἔλεγε τοὺς φιλοσόφους «φιλοζόφους» (Ἄττ. ἡμερολ. ΚΑ', 1886, σ. 38). Πρὸς πρόληψιν τῆς μετονομασίας ταύτης ὁ καθ.

ὑγιὲς χριστοκρατικὸν πῶνίτευμα, ἀλλ' ὁ λαὸς προῦτίμησε τὴν φανλοκρατίαν.

1. Βλ. «Περὶ ἰδρύσεως χριστιανικοῦ Πανεπιστημίου πρὸς κατάργησιν τοῦ νῦν ὑφισταμένου σατανικοῦ Πανσκοτιστηρίου» (Βιβλιοθήκη τοῦ Λόγου, περιοδικὸν τῆς β' περιόδου, Α', 1, 1928). «Τὶς τῶν φοιτητῶν γράφει, ἐξῆλθε μεμαθηκῶς τὴν πάτριον γλῶσσαν καὶ ἐπιστάμενος, τὸν νοῦν, ὃς τεταμύεται εἰς τὸν Ἕλληνα λόγον; Διατρίβουσι τετραετίαν καὶ ἐξέρχονται ἐπιπόλαιοι, ἡμιμαθεῖς καὶ οἰηματῖαι» σ. 11.

τῆς φιλοσοφίας Ν. Κοτζίᾶς, ὁ πρῶτος ἐκδούς πεντάτομον ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας, εἶπε τὰ δέοντα καὶ ἤλεγξε τὰ κακὰ γράψας «Περὶ τῆς Πανεπιστημιακῆς σπουδῆς» (Ἀθῆναι 1858, 224 σελίδας), βιβλίον μοναδικὸν ἐν Ἑλλάδι εἰς τὸ εἶδος. Ἀδρομερῶς περὶ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἔγραψάν τινες τῶν νεωτέρων, ὧν ἀναφέρω τὸν Στέφ. Ρώσσην καὶ τὸν Ἀθαν. Μπούτουραν («Φιλολογία—Ἐκπαίδευσις—κοινὴ μόρφωσις», Ἀθῆναι 1910). Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἔλαβεν εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας καὶ τὴν ἀκμὴν τῆς δράσεως, ὁ ἀκαταπόνητος Μακεδὼν φιλόλογος, τὸ διὰ τοὺς οὐρανούς εἰσιτήριον «μὲ τὴν ταχεῖαν ἀμαξοστοιχίαν» ὡς λέγομεν, ἔνεκα τοῦ ἀμειλίκτου πολέμου, ὃν ἐκήρυξε κατ' αὐτοῦ ἡ ἐμπάθεια τοῦ μακ. Γ. Χατζιδάκι. Ἔπαθε φυματίωσιν! Ἐκ τῶν κατὰ καιροὺς ὑπουργῶν τῆς παιδείας μόνος ὁ ἀείμνηστος Ἀθαν. Εὐταξίας ἐσκέπαστο νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὸ καταρρέον πνευματικὸν ἴδρυμα καὶ συνέταξε τὴν ἀξιωματικὴν ἐκθεσιν τοῦ νομοσχεδίου περὶ ὀργανισμοῦ τοῦ Πανεπιστημίου» (Ἀθῆναι 1900, 4ον, σ. 65). Διεκτραγωδεῖ ἀρχόμενος ὧδε τὴν κατάστασιν: «Ποῦ ἢ ἐθνικὴ ἀποστολὴ τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου, ἣν εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν οἱ πρῶτοι ἴδρυταί του; Ποῦ τὰ ἐθνικὰ ἰδεώδη, ἅτινα ὀφείλουν αὐτὸ νὰ καλλιεργῇ παρὰ τοῖς τροφίμοις του, διὰ τούτων δὲ νὰ διαδίδῃ ἀνὰ τοὺς ἐλευθέρους καὶ ὑποδούλους Ἕλληνας καὶ παρ' αὐτοῖς ἔπι τοῖς ἀλλογενέσιν ὁμοδόξους; Ὅταν ἀναλογισθῶμεν, ὅτι καὶ καθ' ὃν χρόνον ἐφοίτων οἱ τελευταῖοι οὗτοι εἰς τὸ ἡμέτερον πανεπιστήμιον, ἠκόνιζον μόνον ἐν αὐτῷ τὰ ὄπλα, ἅτινα θὰ μετεχειρίζοντο εἶτα κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὅταν ἀναλογισθῶμεν, ὅτι εἰς τροφίμος αὐτοῦ, ὁ δαφνοστεφῆς ποιητῆς τοῦ Ἀρματωλοῦ Γρ. Σταυροῖδης, ἐγένετο εἶτα ἀμειλίκτος διώκτης τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ πρόμαχος τοῦ βουλγαρισμοῦ ἐν τῇ δυσμικῇ Μακεδονίᾳ (1). Ὅταν ἀναλογισθῶμεν, ὅτι ἔκτοτε ἐπαύσαντο οἱ ἀλλογενεῖς προσερχόμενοι εἰς τὸ ἡμέτερον Πανεπιστήμιον καὶ ἐκ τῶν ὁμογενῶν δὲ οἱ εὐπο-

1. Οὗτος ἠλλάξεν ἐν Ἑλλάδι τὸ ὄνομα, Γρ. Πάρλιτσε πρὶν ὀνομαζόμενος καὶ ὢν ὁ συμπολίτης του Χ. Καρμίτσης Ἀχριδηνὸς κατήγγειλεν ὡς Βούλγαρον, ἔκαμνε δὲ τὸν ἐλληνοδιδάσκαλον ἐν Ἀχρίδι (βλ. Χρυσασαλίδα Δ', σ. 572). Οὗτος παραποιήσας τὸ δημῶδες ἄλβαν. διήγημα «Καπιτάν Κουσμᾶ» εἰς ἐπικὸν δοκίμιον ὠνόμασε «Σκενδέρβηνη», μετέσχε διαγωνισμοῦ καὶ ἐβραβεύθη ὑπὸ τοῦ Ραγκαβῆ, ἀπορριφθέντος τοῦ Ὀρφανίδου, ὅστις εἶχεν ὑποβάλλει τὸν «Ἀγιον Μηνᾶν», ἐντεῦθεν ἡ δίωξις.

ροῦντες προτιμῶσι τὰ Πανεπιστήμια τῆς ἁλλοδαπῆς. . . Ὄταν, λέγομεν, ἀναλογισθῶμεν ταῦτα πάντα, ἀδύνατον νὰ μὴ ἀνομολογήσωμεν, ὅτι τὸ Πανεπιστήμιον ἡμῶν δὲν ἀποφέρει, οὕς οἱ πρῶτοι ἰδρυταὶ του ἀνέμενον παρ' αὐτοῦ καρπούς (1).

Τὴν ἱστορικὴν ταύτην ἀναδρομὴν ἔκαμα διὰ νὰ ἀποδείξω, ὅτι τὸ πανεπιστήμιον γωλαίνει καὶ κατὰ κρημνῶν φέρεται καὶ ὅτι ἀρχέγονον τὸ κακὸν καὶ τὰ κοχλάζοντα πάθη ἀκάθεκτα καὶ ὡς ἀπεδείχθη, ἀνιάτα. Διεπόμπευσα ἱκανῶς ταῦτα διὰ τοῦ βιβλίου μου ἐκ 320 σελίδων εἰς 8ον ἀποτελουμένου τῷ 1944 : «Πανεπιστημιακά. Τὸ κράτος τῆς ἀληθείας. Κραυγὴ τοῦ ἀδικουμένου ἑλληνισμοῦ κιλ.» ἀλλ' εἰς μάτην. Ὁ πόλεμος ἐσυνεχίσθη μετὰ τοσαύτης ἀγριότητος καὶ παραφροσύνης μέχρις ἐξοντώσεως. Καὶ τότε ἀνεπαύθησαν οἱ ἀδυσώπητοι ἐχθροί μου, ὅταν μὲ εἶδον ἐκτὸς τοῦ Πανεπιστημίου λαμβάνοντα ὡς ἀντιμισθίαν τῶν τεσσαρακονταετιῶν ἀγῶνων καὶ θυσιῶν 500.000 δραχ. σύνταξιν!

Ἐντιπελάργησις ἢ τα παρεπόμενα τοῦ «Κράτους τῆς ἀληθείας».

Ἐγνώριζον καλῶς εἰς οἴους σκληροὺς ἀπεδυσμένην ἀγῶνας, ποίους κινδύνους ἀντιμετώπιζον μεταβαίνων εἰς Ἀλβανίαν, ἐθυσίαζον δὲ καὶ τὴν σύνταξίν μου ὑπερεικοσαετοῦς ὑπηρεσίας. Ἴνα μὴ δώσω ὑπονοίας, ἔπραξα ὅ τι καὶ ὁ Καποδίστριας ἐλθὼν εἰς

1. Περί τῶν «Ἑλληνικῶν σπουδῶν» τοῦ Πανεπιστημίου ἐγράψαμεν τῷ 1949 τρία ἄρθρα ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἡλιος», τόμ. 17, σ. 28, 51, 92. διεκόπη δὲ ἡ συνέχεια, καὶ μάλιστα ἐκινδύνευσε νὰ ἐξαφανισθῇ ὑπὸ τῶν ὄρρωδούντων τὴν φωνὴν τῆς ἀληθείας, καίτοι κατὰ Ρενὰν εἶναι «τὸ ἦδι-στον τῶν ἀκουσμάτων». Ὁ Σ. Κουγέας λάβρως ἐπετέθη κατὰ τοῦ Βλαχογιάννη, διότι εἰς τὸ Βιβλίον «Κλέφτες τοῦ Μοριά» ἐκατηγόρει ἱστορικώτατον πρόσωπον τῆς ἐπανάστασεως. Ἀλλ' οὗτος ἀπήντησεν: «Ἄν ἡμουν ἱστορικός σὰν σένα, θὰ κύταζα νὰ σκεπάζω τῆς ψευτιῆς του. ὅ τι ἐγραψα ἦταν πικρότατα μὰ ἀληθινά, καὶ οὐδεὶς εἰδήμονας ἱστορικός δὲν εἶχε νὰ κάμῃ τίποτε ἄλλο, παρὰ, ν' ἀναιρέσῃ τῆς ἀλήθειαις ἐκεῖνες τῆς δικῆς μου καὶ ψευτιῆς νὰ τῆς ἀποδείξῃ («Ἱστορικά ραπίσματα κατὰ Κουγέα» σ. 68.

Ἑλλάδα, περὶ οὗ ὁ Τρικούκης γράφει: «Εἰς μάτην καθ' ἣν ὥραν ἐκλήθη· εἰς τὴν κυβέρονησιν τοῦ τόκου τούτου παρητήθη πάσης συντάξεως ρωσικῆς καὶ ἀπελύθη παντὸς ρωσικοῦ δεσμοῦ· οὐδεὶς ὑπελίμβανε τὴν διαγωγὴν ταύτην εἰλικρινῆ· ἀλλ' ἠδίκουν τὸν ἄνδρα, διότι οἰαδῆποτε καὶ ἂν ἦτον ἢ πρὸς τὴν ρωσικὴν αὐτὴν κλίσις του, οὐδενὸς Ἑλληνοῦ ἢ καρδία ἦτο ἑλληνικωτέρα».

Ἐπαύθην ἐκ τῆς θέσεώς μου καὶ ἐξωρίσθην ἐκ τῆς μητροπόλεώς μου ὑπὸ τῶν ἐπιδρομέων Ἰταλῶν τῷ 1939, διότι εὐρέθην, ὅτι ἦμην Ἑλλήν καὶ οὐχὶ Ἀλβανός. Αὐτὰ λέγει τὸ τηλεγράφημα, αὐτὸ ἐπιβεβαιώνει τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, αὐτὸ μαρτυρεῖ ἡ δρᾶσίς μου καὶ ὁλοσ ὁ βίος ἐνταῦθα καὶ ἐν ἀγίῳ Ὄρει. Ὅλα ταῦτα δι' ἐπισήμων ἐγγράφων πιστοποιοῦνται. Τὰ ἀκούουσι, τὰ βλέπουσιν. Οὐδεμίαν σημασίαν δίδουσιν εἰς τὰς ἀποδείξεις. Διαρρήγνυνται καταβοῶντές μου, κραυγάζοντες ὅτι δὲν εἶμαι Ἑλλήν, εἶμαι Ἀλβανός καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ φύγω ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου. Εἶμαι Ἀλβανός, Ἀλβανιστῆς μάλιστα. Διατί; διότι ἔγραψα, ὅτι ἡ Δρόβιανη κεῖται εἰς τὴν Ἀλβανίαν—καὶ τοῦτο τῷ 1935, ὅτε πλέον εἶχον καθορισθῆ τὰ σύνορα τοῦ ἁλβ. κράτους καὶ ἀναγνωρισθῆ καὶ ὑπὸ τῆς ἑλλην. κυβερνήσεως ἀνευ ἐπιφυλάξεω. — Ἐγὼ τότε εὐρισκόμενος ἐν Ἀθῶ ἐνόμιζον, ὅτι πρέπει νὰ σκέπτομαι καὶ νὰ γράφω, ὅπως οἱ λοιποὶ Ἕλληνες· π. γ. ἐν τῇ Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ ἀνεγίνωσκον, τόμ. ΙΑ', σ. 937: «Κορυτσᾶ, πόλις τῆς Β. Ἠπειροῦ ὑπαγομένη εἰς τὸ ἁλβαν. κράτος», καὶ «Δασσαρητίς» (=ἐπαρχία Κορυτσᾶς) γῶρα εἰς τὰ νότια τῆς Ἰλλυρίας, δυτικῶς τοῦ νομοῦ Φλωρίνης σ. 909. Καὶ ὁμοῦς ὁ Ν. Βλάχος γράψας εἰς τὸ «Μακεδονικόν» (Ἀθην. 1935, σ. 205) «Ἀλβανόφωνοι ὁρθόδοξοι κάτοικοι τῆς Ἠπειροῦ καὶ τῆς περιφερείας Κορυτσᾶς» ἠξιώθη τῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ εἰσδοχῆς (1).

Ἦτο ἔγκλημα καθοσιώσεως, ἐπαναλαμβάνω, διότι ἐγράψαμεν Νότιον Ἀλβανίαν τὴν Β. Ἠπειρον, καὶ ὁμοῦς ἄλλοι ἐβράβεύθησαν, διότι οὕτως ἔγραψαν καὶ ἐγένοντο δεκτοὶ ὡς ὑποψήφιοι διὰ τὴν χηρεύουσαν ἔδραν μου, καὶ ἐννοῶ τὸν γυ-

1. Ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ ἐχομένου πλὴν ἄλλων σοβαρῶν ἀμπλακημάτων καὶ οὐσιωδῶν ἐλλείψεων, καὶ τὰ ἐξῆς: ἠργάσθησαν 156, 205, 231 ἠργάζετο 171, ἠργάσθη 185, 121 κ. ο. κ.

μνασιάρχη Κ. Στεργιόπουλον, οὔτινος τὰς πραγματείας ἐξέδωκεν ἢ Ἀκαδημία καὶ ὅστις ὡς ὑπότροφος ἐστάλη εἰς Παρισίους. Ἐγράψεν εἰς τὸ Ἐγκυκλ. Λεξικὸν τοῦ «Ἡλίου», τόμ. Β', σ. 185 Νότιον Ἀλβανίαν τὴν Β. Ἡπειρον. Ἀπολογούμενος οὗτος πρὸς τὸν αὐστηρῶς ἐλέγγοντα αὐτὸν Γ. Γάγαρη γράφει μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἐξῆς εἰς τὸ «Ἡπειρωτικὸν μέλλον». 20-11-48, διότι, ὡς λέγει, παρενοήθη.

«Τὸ ἀκριβὲς κείμενον ἔχει ὡς ἐξῆς «Οἱ μὲν Ἕλληνες ἀποβλέποντες εἰς τὴν Νότιον Ἀλβανίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπῆρχε συμπαγῆς ἑλληνικὸς πληθυσμὸς (βλ.λ. Βόρειος Ἡπειρος), προελαύνουν καὶ καταλαμβάνουν. . .», ἐνῶ ὁ κ. Γάγαρης τὸ ἀνεδημοσίευσεν : «Οἱ μὲν Ἕλληνες ἀποβλέποντες εἰς τὴν Νότιον Ἀλβανίαν εἰς τὴν ὁποίαν ὑπῆρχεν συμπαγῆς ἑλληνικὸς πληθυσμὸς, προελαύνουν καὶ καταλαμβάνουν. . .» Διὰ τοῦ ἄρθρου μου δηλαδὴ ὁλόκληρος ἢ νότιος Ἀλβανία ταυτίζεται πρὸς τὴν Βόρειον Ἡπειρον.

«Δὲν θὰ ἠθέλα νὰ κρίνω τὴν πράξιν ταύτην τοῦ κ. Γάγαρη, πράξιν παραχαράξεως τοῦ κειμένου, ἀφίνων εἰς τοὺς ἀναγνώστας τοῦ «Ἡπειρωτικοῦ Μέλλοντος» νὰ συναγάγουν σχετικὰ συμπεράσματα ἀπὸ σεβασμὸ πρὸς τὰ γεγράμματα, ἔστω καὶ ἂν ταῦτα δὲν συγκρατοῦνται, ἀλλὰ παραστρατοῦν καταφόρως, ὅταν ἔρχονται νὰ κρίνουν ἄλλους.

«Θὰ ἠθέλα νὰ σημειώσω ἰδιαιτέρως, ὅτι ἡ χρῆσις τοῦ ὄρου «Νότιος Ἀλβανία» δὲν ἠμπορεῖ νὰ πειράξη καὶ δὲν πρέπει, ὅταν γράφωμεν περὶ μιᾶς χώρας, περὶ ἑνὸς κράτους ὑφισταμένου, ἐφ' ὅσον οἱ γεωγραφικοὶ ἐπιθετικοὶ ὄροι νότιος, βόρειος, δυτικὸς, ἀνατολικὸς, εἶναι συμβατικοὶ καὶ ἀναφέρονται εἰς τὴν κατάστασιν πού παρουσιάζει ἡ χώρα κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συγγραφῆς μιᾶς μελέτης. Καὶ δὲν πρέπει νὰ πειράζον οἱ ὄροι αὐτοὶ νότιος καὶ βόρειος καὶ δυτικὸς καὶ ἀνατολικὸς, ὅταν μάλιστα προσδιορίζονται μὲ ἐπεξηγήσεις κατὰ τρόπον καταφανῆ, ὁ ὁποῖος νὰ μὴ ἐπιδέχεται ἀμφισβήτησιν παρὰ ἀπὸ κακῆς πίστεως κριτικὸν καὶ μελετητὴν. Ὁ ἱστορικὸς ἔχει πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν σύγχρονόν του κατάστασιν μιᾶς χώρας, τῆς ὁποίας τὴν ἱστορίαν πραγματεύεται καὶ εἶναι ἐπόμενον νὰ προβαίνει εἰς φυσικὰς διαιρέσεις αὐτῆς συμφώνως πρὸς τὰ δεδομένα τῆς στιγμῆς. Ὁφείλει νὰ πράττῃ τοῦτο πολλάκις, διότι καθίσταται περισσύτερον παραστατικὴ ἢ ἀφήγησις τοῦ καὶ περισσύτερον ζωντανῆ ἢ ἀπεικόνισις τῶν γεγονότων. Καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τούτου ἂς συγκρίνη κανεὶς τὸ χωρίον, ὅπως ἐγράφη εἰς τὸ Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν τοῦ «Ἡλίου», καθ' ὃ «οἱ μὲν Ἕλληνες ἀποβλέ-

ποντες εἰς τὴν Νότιον Ἀλβανίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπῆρχε συμπαγῆς ἑλληνικὸς πληθυσμὸς (βλ. λ. Βόρειος Ἑπειρος), προελαύνουν» πρὸς τὸ ὑποδεικνυόμενον ὑπὸ τοῦ σεβαστοῦ κ. Γάγαρη καθ' ὃ «οἱ μὲν Ἕλληνες ἀποβλέποντες πρὸς τὴν Βόρειον Ἑπειρον προελαύνουν. .»

«Ὅσον ἀφορᾷ εἰδικώτερον τὸν ὄρον «Νότιος Ἀλβανία» σημεῖω, ὅτι μνημονεύεται ἤδη ὑπὸ τοῦ Ἀθ. Ψαλίδα (Ἑπειρωτικὰ Χρονικά, τ. Στ', 1931, σελ. 58), ὃ ὁποῖος δὲν φαίνεται νὰ εἶναι πράκτωρ τῶν Αὐστριακῶν καὶ τῶν Ἰταλῶν» (1).

Κατεκρίθημεν διότι δὲν ὀνομάσαμεν τὴν χερσόνησον τοῦ Αἴμου ἑλληνικὴν (ὅπως τῇ ἀληθείᾳ οὐδεὶς τὴν ὀνομάζει οὕτως, ἀφότου περιελήφθησαν καὶ τὰ σλαβ. κράτη ἐν αὐτῇ), ἀλλ' Ἰλλυρικὴν (βλ. Κράτος τῆς ἀληθείας σ. 118—121 γεωγράφους, γεωγρ. χάρτας, ἱστορικοὺς κτλ. οἵτινες Ἰλλυρικὴν χερσόνησον γράφουσι, ἄλλοι δὲ Βαλκανικὴν).

Προσάγω καὶ μίαν ἔτι ἐπίσημον ἀπόδειξιν ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ ἐν Λονδίῳ πρεσβευτοῦ Ἰω. Γενναδίου ἐν τῷ πανηγυρικῷ λόγῳ, ὃν ἐξεφώνησεν ἐν Ἀθήναις κατὰ τὰ ἐγκαίνια τῆς φερωνύμου Βιβλιοθήκης: «Τὰ Βαλκάνια (ἐκ τοῦ τουρκολ. Βαλκάν) ὃ ἑλληνικώτατος Αἴμος. Ὡς πρὸς τοῦτο ἀπεφασίσθη φαίνεται, ὑπὸ τῶν ἀποτασσομένων πάσῃ ἑλληνικῇ παραδόσει νὰ δεχθῶμεν τὸν ὀνομαστικὸν ἐκσλαβισμόν πάσης τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου (ἢ τῆς Ἰλλυρικῆς χερσονήσου, ὅπως οἱ παλαιοὶ ἡμεῖς καὶ μὴ ἐκβαρβαρωθέντες γ ἡσίοι Ἕλληνες τὴν ἐγνωρίσαμεν) σ.

1. Ἀλλαγῶ ὁ προστατευόμενος τοῦ Κουγέα ὀνομάζει «κάτω Ἀλβανία» τὴν Β. Ἑπειρον»: «Τὸ βιλαέτιον Ἰωαννίνων περιεῖχεν ὅλην τὴν κάτω Ἀλβανίαν καὶ μόνον ἠΚοριτσᾶ ὑπήγετο εἰς τὸ βιλαέτιον Μοναστηρίου». Τὰ βόρεια σύνορα τῆς Ἑπείρου, Ἀθῆναι 1945, σ. 42, σημ. 1. καὶ τὸ βιβλίον τοῦτο ἐλογοκρίθη ἀνστηρότατα ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν, ὅπερ καὶ ἐξέδοτο τύποις, καὶ ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν δημοσιευμάτων, καὶ ἀποροῦμεν πῶς ὁ censor Κουγέας δὲν κατήγγειλεν καὶ αὐτὴν ἐπὶ ἀνιεθνικότητι! (Περὶ τούτων βλ. «Κράτος τῆς ἀληθείας σ. 112—122 ἐν ἐκτάσει). Πάντοτε διετήρει τὴν ψυχραιμίαν καὶ διεξήρχετο ἀπαρτηρήτως τὰ τοιαῦτα, ὅπως καὶ ὅταν ἔκρινε τὴν νεοτύπων τοῦ Ψαλίδα Γεωγραφίαν καὶ ἔβλεπε τὸ ἐξῆς: «*Ἐν τῇ κάτω Ἀλβανία... πρώτη καὶ μητρόπολις εἶναι τὰ Ἰωάννινα*» (αὐτ. σ. 114) καὶ μόνον ὅταν ἀνέγνωσεν ἐμέ, γράφοντα τὴν ἀλήθειαν, ὅπως καὶ πάντες οἱ Ἕλληνες, ἐξηγέρθη μανιωδῶς!

27, έκδ. Παρισίων 1926. Διπλωμάται, καθηγηταὶ καὶ δημοσιογράφοι ἔκτοτε μέχρι σήμερον γράφουσι «Βαλκανικὴ χερσόνησος» (βλ. Βῆμα 29 11 52, σ. 1) ἐγὼ δὲ καταδικάζομαι ὡς προδότης, διότι ἔγραψα Ἰλλυρικὴν τὴν χερσόνησον ἀπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θηβαίου Κάδμου Ἰλλυριοῦ οὕτω κληθεῖσαν!

Μᾶς κατηγορήσεν ὁ ἐθνικὸς κέρβερος Κουγέας, διότι εἴπομεν τοὺς ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας *φιλέλληνας* καὶ ἔλαβε τὴν ἀρμόζουσαν ἀπάντησιν, εἰς ἣν ἐπισυνάπτω καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἐπισκόπου Θηβῶν Παΐσιου, ὅστις θέλων νὰ περιποιηθῆ τοὺς Ὑδραίους ὡς *ἐκλεκτοῦς Ἑλλήνας* γράφει ἐν ἐπιστολῇ, τυπωθεῖσῃ εἰς τὴν «*Ἐνδοξον Ὑδραν*» (ἀπὸ 15 Μαΐου 1821): «Τὰ καθ' ἡμᾶς, *φιλέλληνες ἀδελφοί*, θέλετε πληροφορηθῆ ἀπὸ στόματος τοῦ ἰδίου κομιστοῦ» (σ. 27). Ἐξωργίσθη ὁ ἀνὴρ, διότι ἔγραψα, ὅτι οἱ ἀλβανόφωνοι χωρικοὶ τῆς Εὐβοίας ἦσαν τότε ἀγράμματοι. Ὁ Σατωβριὰν διὰ τοὺς Σαλαμινίους γράφει: «Ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀδιαφορία τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἐξ ἴσου θλιβερά καὶ ἐπονείδιστος, καθότι, *οὐ μόνον ἀγνοοῦσι τὴν προγοικὴν ἱστορίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν τόσῳ δοξάσασαν αὐτοὺς γλῶσσαν*. Εἶδομεν δὲ Ἄγγλον ἐγκαταστάντα ἐκεῖ ὑπὸ ἱεροῦ ζήλου, ἵνα διδάξῃ αὐτοὺς τὴν Ἑλληνικὴν.» I, ἐπιστ. β, 83.

Καὶ τὴν στιγμὴν ταύτην μὲ καταλαμβάνει ἱερὰ ἀγανάκτησις, ἣτις κατέλαβε τὸν Παῦλον, ὅτ' ἐπεριαντολόγει. Ὑποκριταί, οἱ διυλίζοντες τὸν κώνωπα καὶ καταπίνοντες τὴν κάμηλον. Πατριδοκάπηλοι, τυφλοὶ καὶ ὀδηγοὶ τυφλῶν, προσπαθεῖτε μὲ διαστροφὴν λέξεων καὶ φράσεων νὰ καταδικάσητε ὡς ἀντεθνικὴν καὶ προδότην τὸν ἐκ γενετῆς ἐργάτην τῆς ἐθνικῆς ἰδέας καὶ πολὺν τῆς ἐπιστήμης θεράποντα, σεῖς οἱ ἀστράτευτοι, οἱ ἀπόλεμοι καὶ ἐλέῳ τῶν πολιτικῶν κομμάτων ἀναρριχηθέντες εἰς τὴν πανεπιστημιακὴν ἔδραν, ἐνῶ ἐγὼ ξένος πρὸς τὴν πολιτικὴν τοῦ τόπου ἐξελέγην καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἐν Ἀθήναις καθηγητῆς διὰ παμψηφίας. δὲν παρεκάλεσα, ἀλλὰ παρεκλήθην ('). Παρεκαλούμην ἐπίσης, ἐπιμόνως μάλιστα, ἐπὶ

1. Βλ. Κράτος τῆς ἀληθ, σ. 30 ὅπου ἡ προτείνασά με Ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν καθηγητῶν Κ. Λογοθέτου, Α. Χατζῆ καὶ τοῦ μακ. Ε. Πεζοπούλου ἀποτελουμένη γράφει: «Ὅ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἀναλογιζόμενος καταλαμβάνεται ὑπὸ εὐλόγου ἀπορίας καὶ διερωτᾶται, πῶς τοιοῦτος ἀνὴρ ἐν τῇ παρ' ἡμῖν λειψανδρία δὲν ἐχρησιμοποιήθη, ὡς ἔδει εἰς τὴν ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν, καὶ διατὶ τοιαύτη ἐπιστημονικὴ δύναμις

δεκαετίαν ὄλην, προταθείς ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὡς ὑποψήφιος ἀρχιεπίσκοπος, ἵνα διοργανώσω τὴν νεοσύστατον ἀλβανικὴν ἐκκλησίαν. ὁ δὲ ἀποκρισάριος αὐτοῦ τότε Τράπεζοῦντος Χρῆσανθος μοι ἔγραφεν ἐπὶ λέξει, ὅταν ἐν τέλει ὑπέκυψα ὡς ἑξῆς : «Θεωρῶ δὲ εὐτύχη τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀλβανίας, ὅταν σεῖς τεθῆτε ὁ λύχνος ὁ καιόμενος καὶ φαίνων» (1). Ἐσπούδασα ὡς Ἀγιορείτης μοναχὸς καὶ εἶχον ἀμετάθετον σκοπὸν ὡς τοιοῦτος νὰ ἐγκαταβιώσω εἰς τὸν Ἄθω, ὅπου καὶ μετέβην μετὰ τὴν ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου ἀποφοίτησιν. Χωρὶς νὰ θέλω μὲ ἀνέμιξαν καὶ ἐκεῖ εἰς τὴν διοίκησιν, ἀλλ' εὗρισκον καιρὸν νὰ ἀσχολῶμαι καὶ εἰς μελέτας καὶ ἐκεῖ, ὅπου εἶχον μεταφέρει καὶ τὴν πλουσίαν μου βιβλιοθήκην, ἔγραψα καὶ μέχρι τοῦ 1935 τὰ πλείστα τῶν συγγραμμάτων μου. Δὲν ἀπέκρουσα ὅμως καὶ τὴν προτροπὴν φίλων καθηγητῶν τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Πανεπιστημίου νὰ ὑποβάλω ὑποψηφιότητα διὰ τὴν ἔδραν τῆς Βυζαντινολογίας, τοῦ κ. Ἰ. Παπαδοπούλου ἐπιδιώκοντος νὰ καταλάβῃ τὴν ἐν Ἀθήναις κενὴν θέσιν, ὅθεν ἐκενοῦτο ἡ ἔδρα του. Ὑπεχώρησα, διότι θὰ ἠδυνάμην ἐκ τοῦ ἔγγυς νὰ ἐξυπηρετήσω καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ Ἁγίου Ὄρους, καὶ οὕτως ἀπέφευγον καὶ τὴν εἰς Ἀλβανίαν μετάβασίν μου, ἣν πάση μηχανῇ ἀπέκρουον προβλέπων τὰ μέλλοντα συμβῆναί μοι κακά. Ἡ Ἐπιτροπὴ ἰδοῦσα, ὅτι εἶχον πλείω ἱστορικὰ ἔργα, μὲ παρεκάλεσε νὰ ζητήσω τὴν ἔδραν τῆς ἱστορίας, ἣτις ἀπὸ δεκαετίας ἦτο κενή, μὴ παρουσιασθέντι ὡς ὑποψηφίου. καὶ οὕτως ἐξελέγην καθηγητῆς τῆς ἱστορίας τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἀλλ' ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων καὶ ἡ ἐπιδεινωθεῖσα ἐν Ἀλβανίᾳ θέσις τῶν Ὀρθόδοξων μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Οἰκουμ. Πατριαρχείου καθαιρέσιν τῶν 4

εἶχε παραρριφθῆ ἀδικαιολογητῶς εἰς τὴν λήθην ; Ἀλλ' ἐπάναγκες τέλος, ὅπως τὸ διαπραχθὲν σφάλμα, ἔστω καὶ ἀργά, ἐπανορθωθῆ. παρακληθῆ δὲ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον ὁ σοφὸς ἀνὴρ. . . »

1. Βλ. ὁλόκληρον τὸ γράμμα ἐν «Κράτει τῆς ἀληθ.» σ. 75. Προτάθην μὲν ὡς ἀρχιεπίσκοπος, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ ἐκλεγῶ ὑπὸ τῆς συνόδου τῆς Ἀλβ. Ἐκκλησίας καὶ νὰ εἶμαι καὶ ἐπίσκοπος ἐκεῖ ἐν ἐνεργείᾳ· διὸ καὶ ἐξελέγην Κορυτσᾶς προσωρινῶς ὡς τοποτηρητῆς (sic) ἦτο ὁ Δυρραχίου Χριστ. Κίσης. Ἀλλὰ δὲν ἐγενόμην ἀρχιεπίσκοπος, διότι ὁ ἀδελφὸς ἅγιος Ἀργυροκάστρου Παντελεήμων παραιοπονδύσας καὶ ἀθετήσας τὰς ἐπισήμους ἐνώπιον τοῦ Πατριάρχου ὑποσχέσεις ὑπεστήριξε τὸν ἀλβανιστὴν, τουρκολάτρην καὶ παπολάτρην Κίσην.

ἐπισκόπων σὺν τῷ ἀρχιεπισκόπῳ, τῷ γνωστῷ Βησσαρίωνι Τζοβάννη, ὧθει καὶ ἐκκλησίαν καὶ κράτος (ἑλληνικὸν καὶ ἀλβανικὸν) νὰ στραφῶσι πρὸς τὸ ταπεινὸν μου ἄτομον, ἀφοῦ οὐδεὶς ἀνελάμβανε τοιοῦτόν φορτίον ἐκ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀλβανοφώνων ἀρχιερέων. Ἐνέδωκα ἐπὶ τέλος, ὅταν τῷ 1936 ἐλθὼν ὁ πρόεδρος τῆς Βουλῆς (μετ' ὀλίγον δὲ πρωθυπουργὸς) Κῶτσε Κώτας μὲ ἐξώριζε νὰ μὴ ἀρνηθῶ πλέον, ὡς ὁ μόνος ἐνδεδειγμένος, ἄλλος. «θὰ γίνωμεν ὅλοι Οὐνῖται», εἶπε, «καὶ σεῖς θὰ δώσητε λόγον εἰς τὸν Θεόν». Ἀλλ' ἀκούσας ὁ φίλος μου κ. Χρ. Μητσόπουλος, πολιτευτῆς Ἀττικῆς, μὲ ἀπέτρεπε καὶ οὐδόλως συγκατετίθετο νὰ φύγω ἐξ Ἑλλάδος (1). Τέλος μὴ κατορθώσας νὰ μὲ πείσῃ εἰς τοῦτο, μ' ἔπεισε νὰ προβάλω ὄρους τινὰς κυρίως διὰ νὰ μὴ μείνω εἰς τοὺς δρόμους, ἅμα μὲ διώξουν οἱ Ἀλβανοὶ καὶ τότε ἀπεφασίσθη νὰ εἰσαχθῇ καὶ ἡ ἀλβανικὴ γλῶσσα εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, ὅπως εἶχον εἰσαχθῇ αἱ βαλκανικαὶ γλῶσσαι καὶ αὐτὴ ἡ ἑβραϊκὴ— ὁ νόμος περὶ εἰσαγωγῆς τῆς Ἀλβανικῆς εἶχε ψηφισθῆ τὸ 1911, ἣς ἡμῖν ὑποψήφιος—.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ὁ Πελασγὸς τῆς Κορυτσᾶς, ἐφημερὶς πατριωτικὴ ἐκδιδομένη ἐκεῖ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ διὰ τὰ φιλελληνικὰ αἰσθήματα καὶ τὴν ἐν γένει δρᾶσίν

1. Βλ. Κράτ. Ἀληθ. τὸ ἄρθρον αὐτοῦ : «*Ἀντίλαλοι. Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοί*». 213 ἐ. ἰδία τὸ Γ' κεφ. «*Τίνες οἱ κρύφιοι λόγοι τῆς ἐξαφθείσης ἔριδος. Ἡ μορφή τοῦ Εὐλ. Κουρίλα*» σ. 227 ἐ. Πρὸς τὴν Φίλος. σχολίην ἀποτεινόμενος γράφει : «*Ποῖοι δὲ οἱ καρποὶ τῆς εἰς τὸ ἐθνικὸν λεγόμενον Πανεπιστήμιον παρεισδύσεως τῶν Ἡροστράτων ;... Εἰσὶ πολλοὶ ἢ ἐν τῷ νῦν ἐκπεπτωκότι, τῷ ποτε ἐνδόξῳ πανεπιστημίῳ. . . εἰσὶ πολλοὶ οἱ ἐγκάθετοι τῶν ἐν γλώσῃ καὶ ἑλληνικοῖς ιδεώδεσι, παραδόσεσι καὶ ἀναμνήσεσιν ἀπεμπολησιμανῶν *συνωμοτῶν*, τῶν ἀκινδύνως διὰ τοῦ διαφθεῖρειν τὰς ψυχὰς σταδιοδρομοῦντων ἐν Ἑλλάδι καὶ τὸ πολίτευμα αὐτῆς κατεχόντων*» διότι ἡ Ἑλλὰς ἔχει «*ἀνθρωπάκηδες*» πολλοὺς, οἱ ὅποιοι ἀκούουσι πῆριξ ἰστάμενοι τῶν τεράτων αὐτῶν καὶ δὲν ταράσσονται. . . Εἰσὶ θεαταὶ τῆς ἰδίας ἐαυτῶν οἰκτρᾶς τύχης. . . » σ. 231. «*Καὶ ἰδοὺ ἐν ὀνόματι τῆς μαχητικότητος αὐτῆς τῆς ἰδιοσυγκρασίας του καὶ χωρὶς νὰ εἰσβάλῃ, ἀλλὰ μόνον διότι προσεκλήθη νὰ διδάξῃ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, ταράσσει ἐν αὐτῷ διὰ τῆς ἐμφανισέως του τοὺς ἐναντίους του, οἵτινές εἰσι καὶ οἱ πολλοί μιοι τῶν ἀληθῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. . . διότι ὁ δεσπότης Εὐλόγιος εἶναι ἀνὴρ δυνατός. . . » σ. 233.*

του φίλου Κων. Σκενδέρη, γράφει ἀπὸ 20-9-11 (ἀρ. φύλλ. 42) :
« Ἐπειδὴ τὸ γλωσσικὸν ζήτημά μας ἐτέθη ἐπὶ τοῦ τάπητος, καὶ
ἡμέρα τῆ ἡμέρα ἐπιστημονικώτερον ἐξετάζεται . . . πληροφοροῦ-
μεθα, ὅτι ἔδρα τῆς Ἀλβανικῆς εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Πανεπι-
στημίου Ἰδρύθη, ἣς ἴδωμεν ὁποίας βάσεις φιλολογικῶς αὐτῆ
θα ὑποδείξῃ. . . ἀφοῦ ὡς ἀποδεδειγμένον εἶναι ἡ γλῶσσά
μας εἶναι συγγενῆς τῆς ἑλληνικῆς. . . Διὰ τὸν «Πελασγὸν»
καθόλου δύσκολον δὲν εἶναι νὰ ἀφιερῶσιν στήλην εἰς τὴν γλῶσ-
σαν ταύτην μὲ οἰαδήποτε στοιχεῖα. . . ἐπέθύμουν ὅμως αἱ βάσεις
τῆς γλώσσης μας νὰ ἐτίθεντο κάπως φιλολογικῶς καὶ ὡς αὐτῆ ἡ
φύσις τῆς ἀπαιτεῖ. Εὐτυχῶς βλέπομεν . . . τὸ ἑλλ. Πανεπιστήμιον
ἔλαβε τὴν φροντίδα ταύτην ἰδρύσαν ἔδραν αὐτῆς». Τὸ φύλλον
τοῦτο εὗρίσκεται παρὰ τῆ κ. Σκενδέρη εἰς τόμον μοναδικόν, ὄν-
περ διασώσας ἐκ τῆς τελευταίας καταστροφῆς εὐγενῆς Ἰταλὸς
ἀξιωματικὸς παρέδωκεν εἰς αὐτόν. Ἐταῦθα ὑπάρχει καὶ ἡμέ-
τερον ἄρθρον (14-8-11) ἐξαῖρον τὴν δρῶσιν τοῦ φύλλου. Τοῦτο
δ' ἔπραξα πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν σχέσεων τῶν δύο ἀδελφῶν λαῶν
καὶ ἰδίᾳ τῆς ἱστορίας καὶ γλωσσολογίας, ἥτις θ' ἀποδείξῃ τὴν
συγγένειαν καὶ θὰ προσελκύσῃ τοὺς Ἀλβανοὺς νέους νὰ προτι-
μοῦν τὸ ἡμέτερον Πανεπιστήμιον ἀντὶ τῶν ἰταλικῶν, αὐστρια-
κῶν κ. ἄ. Τὸ γεγονός τοῦτο θὰ μοὶ ἔδιδε τὸ δικαίωμα νὰ ζητή-
σω ἀπὸ τῆς ἁλβαν. κυβερνήσεως τὴν εἰς τὰ σχολεῖα εἰσαγωγὴν
τῆς ἑλληνικῆς. Αὐτὰ ὅλα προυτάθησαν, συνεζητήθησαν καὶ ἀπε-
φασίσθησαν δι' ἐπισήμου ἐθνικοῦ συμβολαίου. ἀλλὰ διὰ νὰ
μὴ ἐκτελεσθῶσι ποτέ ! Παρὰ ταῦτα κατώρθωσα διὰ βιαίου μά-
λιστα τρόπου νὰ ἀποσπάσω τὸ Μπάγκειον κληροδότημα διὰ νὰ
ἀνοίξω τὸ ἑλληνικὸν Γυμνάσιον τῆς Κορυτσᾶς ὑπὸ τύπον Σε-
μιναρίου—ἦτο κατηρημένον ἀπὸ 25ετίας—“Ὅλοι αἱ λοιπαὶ
τοῦ κράτους πρὸς ἐμὲ ὑποχρεώσεις ἐσβέσθησαν ὑπὸ τοῦ Μεταξᾶ,
ὅπως ὁ Σβῶλος ἔπειτα ἔσβυσε τὰς ἀποταμιεύσεις τοῦ πτωχοῦ
λαοῦ. καὶ ὁ μητροπολίτης Κορυτσᾶς ἐκδιωχθεὶς κακὴν κακῶς
ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν τῷ 1939 ἔμεινεν «εἰς τοὺς τέσσαρες δρόμους»
ἐπὶ 3 ἔτη παλαίων κατὰ τῆς πείνης καὶ τῶν ἄλλων στερεῶ-
σεων, αὐτός, ὅστις κατὰ τὰς συμφωνίας ἔπρεπε νὰ ἔχη μισθὸν
μητροπολίτου ἐν ἐνεργείᾳ (sic). Ὁ διεξιὼν τὸν πρόλογον τῆς
«Ἱστορικῆς βιβλιογραφίας» μου (Ἀθήναι, τόμ. Β', 1941, σ.
15'—1η') τῶρα δύναται νὰ ἐννοήσῃ πλήρως τὰ ἐκεῖ ὀλίγον συνε-
σκιασμένως (ἔνεκα τῆς λογοκρισίας) γραφέντα : «Διότι ὅλως
ἀπροσδοκῆτως ὁ περιαδόμενος ὡς φίλιος καὶ ξένιος Ζεὺς ἐφάνη
εἰς ἡμᾶς ἀδυσώπητος. . . καίτοι καθ' ὅλον τὸν βίον ἡμῶν ἐν-
ταῦθά τε καὶ ἐν Ἀθῶν καὶ πανταχοῦ ὑπήρξαμεν ὀτρηροὶ αὐτοῦ

καὶ ἀκλινεῖς θεράποντες. . . ἀλλὰ ταῦτα. . . γράφομεν. . . τοὺς ὑπερφιάλους ἐκείνους καὶ παραβάτας τῶν ὄρων νὰ συνεισώσωμεν. . . Ὑπομένομεν λοιπὸν «ἕως ἡμέρα διαυγάση καὶ φωσφόρος ἀνατείλῃ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν» (Πέτρο. Β', α', 19). Παρῆλθε τὸ πρῶτον ἔτος, παρῆλθε τὸ δεύτερον καὶ πλησιάζει πρὸς τὸ τέρμα τὸ τρίτον. Τὸ τρίτον ἔτος εἶναι θαυματουργὸν δι' ἐμέ. Εἰς τὸ τρίτον ἔτος λήγει ἡ δοκιμασία τοῦ μοναχοῦ, καὶ ἐγὼ ἀναμένω τὸ τέλος τῶν δεινῶν καὶ τὸ βραβεῖον τῆς ὑπομονῆς· διότι καὶ ἄλλοτε εἰς τὸ τρίτον ἔτος ἔληξεν ἡ φυλάκισίς μου, εἰς ἣν μία ἀφθαστος ἰδεολογία μὲ εἶχε καταδικάσει. Ἴσως τελειώσῃ ὁ πόλεμος, πάντως δὲ ὁ ἰδικός μου». Ταῦτα ἔγραφον διαπομπεύων τὴν πρὸς ἐμὲ ἐπιδειχθεῖσαν κακότητα τῶν τε πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν, ἀλλ' ὁ ἐκ Δολῶν Δόλιος (ὅπως ἀκούω νὰ ἐπικαλεῖται) τί συμπέρασμα, νομίζετε, ἐξήγαγεν, ὅτι ἀνέμενον τοὺς Γερμανούς! Εὖγε τῆς ἀγχινοίας! ἐπομένως εἶμαι ὡς δοσίλογος ἄξιος ἀγχόνης. Ὁμολογῶ, ὅτι ἀπέκαμον ἀνθολογῶν ἀκάνθας καὶ μόνον ἐκ τοῦ λειμῶνος τοῦ ἐπικριτοῦ μου, ἐκούρασα δὲ καὶ τὸν ἀναγνώστην. Θὰ τερματίσω τὸν λόγον προσάγων ἐν ἔτι παράδειγμα, ὅπερ κατ' αὐτὸν ἀποτελεῖ τὸ σῶμα τοῦ ἐγκλήματος καὶ δι' αὐτὸ πάντοτε καὶ πανταχοῦ κατελάλησέ μου καὶ οὐ παύεται κακολογῶν με ὁ μέγας πατριώτης.

Ὁ Κουγέας εἶπεν, ὅτι ἔγραψα Νότιον Ἀλβανίαν, καὶ ὅτι δὲν ἀποδέχομαι αὐτὴν ὡς Βόρ. Ἡπειρον, ἀλλ' ἀτλῶς Ἡπειρον (1). Καὶ εἶναι ἔγκλημα ἀντεθνικὸν τὸ νὰ θεωρῆ τις τὴν Ἡπειρον μίαν καὶ ἀδιαίρετον, ὅπως καὶ οἱ ἀρχαῖοι γεωγράφοι, ὡς καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ τοῦ Βυζαντίου ἐπραξάν ὀνομάσαντες τὴν πέραν τοῦ Αὐλῶνος Ἰλλυρίαν Νέαν Ἡπειρον (2); Ἀλλὰ διὰ νὰ

1. Μοῦ διέφυγεν ἀνωτ. νὰ προσθέσω, ὅτι ὁ Κουγέας ἔπρεπε νὰ καταγγεῖλῃ καὶ τὸ ἑλλην. κράτος, ὅπερ ἐσχάτως ἐξετύπωσε γραμματόσημον ἀναμνηστικὸν τοῦ τελευταίου νικηφόρου πολέμου μὲ τὴν λέξιν «ΑΛΒΑΝΙΑ» (βλ. τὴν ἐφημ. «Βόρειος Ἡπειρος» 31-7-49.)

2. Ἐν τῇ Δ' οἰκ. συνόδῳ (451) ὑπογράφεται: *Εὐστάθιος Ἀπολλωνίας Νέας Ἡπείρου* καὶ «*Πέτρος Ἐχίνου Ν. Ἡ.*» μητρόπολις ἦν τότε ἡ Ἐπίδαμνος. Τὴν Ν. Ἡπειρον ὁ Εὐστάθιος καλεῖ *ἡπειρώτιδα Ἰλλυριῶν*: «Ἐξεῖργεν οὖν ἡ λατίνῃ γῆ πλῆθος οὕτω πολὺ στρατιᾶς ἀφ' ἱκανοῦ ἡμᾶς ἐκφοβοῦν. Καὶ γίνονται πάντες τῆς Ἰλλυριῶν ἡπειρώτιδος, ἡ τερματίζει τὰ Ρωμαίων εἰς τὸν Ἀδριανὸν κόλπον, καὶ περιέχοντες τὴν τῶν

μη δυσαρεστήσω τοὺς ὑπερεθνικιστὰς μεταχειρίζομαι ἔστιν ὅτε καὶ τὸν νεοπαγῆ ὄρον, ὃν μεταφράζων τὸν Hertzberg εἰσήγαγε πρῶτος ὁ Καρολίδης, καίτοι φρονῶ, ὅτι ὁ ἱστορικὸς δὲν πρέπει νὰ εἶναι «κάλαμος ὑπὸ ἀνέμου σειόμενος», ἀλλὰ καθῆκον ἔχει νὰ ἀντιτάσῃται εἰς τὰ ἀντίρροπα ρεύματα (βλ. Κράτ. Ἀληθ. σ. 113—114). Εἶναι δὲ ὁ κακόπλαστος ὄρος «Βόρειος Ἡπειρος» ἀνύπαρκτος μέχρι τοῦ 10' αἰῶνος λήγοντος καὶ ὅξει σολοικισμοῦ· ἀλλὰ κατ' οὐσίαν εἶναι καὶ ἐπιζήμιος εἰς ὅλην τὴν ἐθνικὴν ὑπόθεσιν. Τὰ νέα μόνον πράγματα χρειάζονται νέα ὀνόματα. Ἡ ἐνότης τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ἐξωτερικῶς δέον νὰ ὑφίσταται διὰ συνεχοῦς καὶ ἀμειαβλήτου διατηρήσεως τῶν γεωγραφικῶν ὀνομάτων. Ὁ ἑλληνισμὸς εἶναι ὀρθοδοξία, ἣτις διακελεύεται τοῖς πιστοῖς ἐπιτακτικῶς «τὰ ἀρχαῖα κρατεῖτω».

Κατὰ τὴν θεωρίαν αὐτὴν διέπραξαν σφάλμα οἱ ἐκθάψαντες ἐκ τοῦ τάφου λησμονημένον ὄνομα καὶ μετονομάσαντες τὴν Τσαμουριὰν Θεσπρωτίαν· διότι ἐν τῇ λ. Τσαμίς διεσώθη ὁ Θύαμις (νῦν Καλαμάς)· ἀλλ' οἱ ὀνοματοθέται, γραμματοδιδάσκαλοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ ἀστοιχείωτοι διοικητικοὶ ὑπάλληλοι, ἠγνόουν, ὅτι ἐν Ἡείρω τὸ θ—οὔτινος μέχρι σήμερον συζητεῖται ἢ προφορᾷ—προφέρεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὡς τσ (πρβλ. θῶμαξ—τσομάγκα, Θωμᾶς—Τσῶμος, Γένθιος—Γέντσος, ἀτάσθαλος—ἄτσαλος). Οὕτω τὰ μέρη τοῦ Θυάμιδος ἐλέγοντο κατ' ἀρχᾶς Τσαμερία καὶ εἶτα Τσαμουργιά. Καὶ ἡ Παραμυθία ἐκ τοῦ Παραθυαμία (πρβ.) Παρανία ἢ κοιλάς τοῦ Αὔου ἦτοι Ἀώου καὶ Παραξία παρὰ τὸν Ἀξιὸν καὶ τὸν νόμον τοῦτον ἡμεῖς ἀνακαλύψαντες ἀπεδείξαμεν, ὅτι Κορυτσᾶ εἶναι ἢ Κόρινθος (βλ. Κράτ. Ἀληθ. σ. 302—303).

Τὸ κήρυγμά μου εὐτυχῶς ἔσχε τὴν δέουσαν ἀπήχησιν εἰς κύκλον διανοουμένων. Ὁ φίλος στρατηγὸς Νότης Μπότσαρης εἰς διάλεξιν εἶπεν ἐνώπιον τῶν Βορειοηπειρωτῶν ἐν τῷ θεάτρῳ «διὰ τοὺς Ἕλληνας ὑπάρχει μία καὶ ἀδιαίρετος ἡ Ἡπειρος» («Φωνὴ τοῦ Πειραιῶς» 12-3-45). Τοῦτο ὅλοι οἱ διαπρέποντες βουλευταὶ καὶ στρατηγοὶ Ἡπειρωταὶ διεκήρυξαν πολλάκις εἰς συνελεύσεις πανηπειρωτικὰς διαμαρτυρόμενοι ἐντόνως διὰ τὴν λ. Βορ. Ἡπειρος. Καὶ ἐνθυμοῦνται πάντες μίαν τοιαύτην συν-

ἐκεῖσε μητρόπολιν, τὸ Δυρράχιον. Opuscula, ἔκδ. Tafel, σ. 283, 18).
Ἐνταῦθα ὀρίζεται καὶ ἡ ἕκτασις τῆς Ν. Ἡείρου.

έλευσιν ἐν τῷ Ζαπείῳ τῇ 3-6-49, ὅτε συνήλθομεν νὰ ὑποστηρίξωμεν τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ ἤδη ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Σπυρίδωνος (1). Τοιαύτην παρελάβομεν παρὰ τῶν πατέρων μας παράδοσιν. Ὁ ἀντιπρόσωπος Κεφαλληνίας ἐν τῇ Β' συνελεύσει τοῦ 1864 ἔλεγεν : «Οἱ Ἀλβανοὶ τῆς Ἡπείρου εἶναι ὁρθόδοξοι, εἶναι Ἕλληνες. ἅμα εἰσεχώρησεν ὁ ὄφις τοῦ παπισμοῦ εἰς τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὸ ἥμισυ αὐτῆς ἐγένετο παπικὸν (ἐννοεῖ τὴν βορείαν Ἀλβανίαν) δὲν εἶναι Ἕλληνες». Γ. Τυπάλδος Ἰακωβάτος (βλ. Ἐκκλ. Φάρ. Ἀλεξ. ΙΔ', 1915, σ. 62). Ἰδίως ἡ κοινὴ γνώμη, ἣς ὄργανον ὁ τύπος, ἀπαξάπαντες εἰ δημοσιογράφοι περιγράφουσι τὸν πόλεμον, τὸν διεξαχθέντα εἰς τὸ διαφιλονικούμενον μῆμα τῆς Ἡπείρου, ὡς «ἀλβανικὸν πόλεμον». Ἀλλ' ὁ καθηγητὴς τῆς ἀρχαίας ἱστορίας κοιμᾶται καθ' ὅλην αὐτὴν τὴν περίοδον τὸν νήδυμον καὶ ἐξύπνησε μόνον νὰ ἀνακαλύψῃ, ὅτι μόνον ἐγὼ εἶπον νότιον Ἀλβανίαν τὴν Β. Ἡ. Βλέπων τοὺς ἱστορικοὺς μας σιωπῶντας προέβη εἰς δηλώσεις ὁ πρωθυπουργεῶν τότε στρατηγὸς Στ. Γονατᾶς εἰς συγκέντρωσιν πάλιν ἐν τῷ θεάτρῳ Πειραιῶς :

«Δὲν σᾶς ἀποκρούπω τὴν δυσφορίαν μου διὰ τὴν ἐπικρατήσασαν συνήθειαν ὁ κατὰ τῶν Ἰταλῶν ἀθλὸς μας νὰ ἀποκαλῆται «Ἀλβανικὸν ἔπος», ἐνῶ πρόκειται περὶ βορειοηπειρωτικοῦ ἔπους, εἰς τὸν βωμὸν τοῦ ὁποίου ἐχύσαμεν τὸ εὐγενέστερον ἑλληνικὸν αἷμα» («Φωνὴ τοῦ Πειραιῶς» 12-3-45) (2). Τὸ «Ἡπειρωτ. μέλλον» ζωηρότερον ἐν ὑπερμέτρῳ ζήλῳ ἀντεπεξέρχεται ἀπογοητευμένον διὰ νὰ παύσῃ πλέον, ἀφοῦ μετὰ

1. Ἐνθυμοῦμαι τὰς λέξεις τοῦ στρατηγοῦ Ναπ. Ζέρβα : «Δὲν ὑπάρχει Βόρ. Ἡπειρος, ἡ Ἡπειρος εἶναι μία καὶ ἐνιαία». Περὶ τούτου βλέπε σχετ. ἄρθρον ἐπιμελημένον τοῦ ἱστοριοδίδου Φάνη Μιχαλοπούλου ἐν τῷ «Ἐθνει» 21-8-45, ὅπου παρατάσσονται ὅλαι τῶν ἀρχαίων συγγραφέων αἱ μαρτυρίαι περὶ τῆς ἑλληνικότητος τῆς Ἡπείρου, ἐκτεινομένης δι' ἀποικιῶν μέχρις Ἐπιδάμνου. Πολὺς ὁ λόγος περὶ Ὀρικοῦ κυρίως, περὶ δὲ τῶν ἄλλων γράφει συντόμως.

2. Ὁ Γονατᾶς ἀνέγνω τὸ «Ἡπειρωτ. μέλλον» τῆς 5-3-45, ὅπου διαμαρτύρεται ὁ ἐκ Πρεμετῆς Χρ. Γιόσκας περὶ τούτου. Τοῦτο ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἐν τῷ «Ἐθνει» τῆς 25-3-46 ὑπὸ τοῦ Βορειοηπειρωτοῦ Ι. Π. Α. Ἀλλ' ὅλαι αὐταὶ αἱ διαμαρτυρίαι εἰς ὧτα μὴ ἀκουόντων πάντες ἐξακολουθοῦν νὰ ὁμιλοῦν καὶ νὰ γράφουν περὶ ἀλβανικοῦ ἔπους καὶ προκαλοῦμεν νὰ μᾶς τὸ ἐξηγήσῃ ὁ Κουγέας.

τοὺς δημοσιογράφους καὶ οἱ ἱστοριογράφοι καὶ οἱ λογοτέχναι ἀκολουθοῦσιν ἀνεπιγνώστως τὴν σφαλερὰν νοοτροπίαν. ὡς πρὸς τὸ γλωσσολογικὸν μέρος ἀπαντῶσι μιᾷ φωνῇ· τὰ πολεμήσαντα ἐκεῖ παλληκάρια μας, ὅτι ὁσάκις ἐζήτησαν τι ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς ἐλάμβανον τὴν ἀπάντησιν «σκὰμ» = δὲν ἔχω. Ἴδου τὸ κύκνειον ἄσμα τοῦ πανηπειρωτικοῦ ὄργανου :

«Πολλάκις ἐπεστήσαμεν τὴν προσοχὴν τῶν ἀρμοδίων καὶ τοῦ Τύπου, ὅπως μὴ ἀναφέρουν τὰς λέξεις «Ἰαλβανικά βουνά», «Ἰαλβανικὸν ἔπος», οἱ «ἥρωες τῆς Ἰαλβανίας» κλπ. τονίζοντες ὅτι τὸ ἔπος καὶ ὁ θρίαμβος τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατὰ τὸ 1940—1941 δὲν ἔγιναν στὴν Ἰαλβανία, ἀλλὰ στὴν Ἡπειρον καὶ μόνον στὴν Ἡπειρον, ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν Ἄρταν καὶ τελειώνει εἰς τὴν Αὐλῶνα. Δυστυχῶς τὸ κακὸν συνεχίζεται.

«Ἐσχάτως πάλιν εἰς τὰς περιγραφὰς τῶν μαχῶν τοῦ Γράμμου καὶ Μουργκάνας ἐγράφησαν καὶ τὰ ἐξῆς :

«Οἱ συμμοριῖται πιεζόμενοι ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγουν πανικόβλητοι εἰς τὰ Ἰαλβανικὰ χωρία Ἐρσέκα, Κοσσοβίτσα, Λεσινίτσα, Σωτεῖρα, Λόγγος» κλπ.

«Πρέπει νὰ γνωρίζουν ἅπαντες, ὅτι δὲν ὑπάρχουν οὐδαμοῦ ἀπὸ τῆς Σαγιαδος μέχρι Φλωρίνης—ποὺ ἐκτείνονται τὰ ἑλληνοαλβανικὰ σύνορα—Ἰαλβανικὰ χωρία (!) Τὰ εὐρισκόμενα εἰς τὴν μεθόριον καὶ εἰς ἀρκετὸν βάθος ἐντὸς τοῦ ἐσωτερικοῦ χωρία εἶναι ἑλληνικώτατα μὲ ἀμιγῆ ἑλληνικὸν πληθυσμὸν καὶ τὰ ὅποια προσωρινῶς κατέχει ἡ Ἰαλβανία, ἣτις φροντίζει διὰ παντὸς μέσου νὰ τὸν ἐξοντώσῃ πρὸς «δόξαν» τῶν Ἰσχυρῶν τῆς γῆς, οἱ ὅποιοι διασαλπίζουν πάντοτε, ὅτι ἀγωνίζονται διὰ τὰς ἐλευθερίας τῶν λαῶν.

«Ἄς προσέχουμε λοιπὸν διὰ νὰ μὴ δίδωμεν ἐπιχειρήματα εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Βορ. Ἡπείρου» (Ἡπ. μέλλον 25-9-48). Αἱ ὑπερβολαὶ πάντοτε εἶναι κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην κακία, καὶ φέρουσι τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. Ἄρνούμενοι μίαν πασίγνωστον πραγματικότητα γενόμεθα κακῆς πίστεως ἐρμηνευταὶ καὶ δίδομεν τὸ δικαίωμα εἰς τοὺς ἄλλους νὰ παρουσιάξωμεν μὴ πιστεύοντες καὶ τὰς ἀληθείας, ἃς θέλομεν νὰ μεταδώσωμεν. **Ἡ ἀλήθεια σώζει.** Τῷ δόγματι τούτῳ ἐπόμενοι οἱ Ἡπειρωταὶ χρονογράφοι μέχρι τῆς προτελευταίας δεκαετηρίδος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος διέκρινον ἀπὸ τῶν Ἑλληνοφώνων τοὺς Ἰαλβανοφώνους τῶν μερῶν τούτων, ὀνομάζοντες αὐτοὺς ἀπλῶς «**Ὁρθοδόξους χριστιανοὺς**» (Ἀραβαντινός, Λαμπρίδης κ.ἄ.). Ἄλλως αἱ διαμαρτυρίαι αὗται ἦλθον κατόπιν ἐφορτῆς, ἀφοῦ διὰ τῶν ἐπισήμων ἐκθέσεων τοῦ **Ἐπιτελείου**, διὰ τῶν

περιγραφῶν τοῦ ἡμερησίου καὶ περιοδ. τύπου, διὰ τό-
σων καὶ τόσων ιστοριῶν ἐθμελιώθη εἰς τὴν κοινὴν συ-
νειδήσιν ἢ προσηγορίᾳ, «ἀλβανικὸς πόλεμος», «ἀλβανι-
κὸν ἔπος» κ.τ.τ. Ἀναφέρω ἓνα ἐκ τῶν σοβαρωτέρων συγ-
γραφέων, τὸν Ἑλευθ. Εἰμαρμένον: «*Ἡ Ἑλλὰς σιὰ βουνὰ
τῆς Ἀλβανίας*», Ἀθῆναι 1945. Οὗτος παρακολουθήσας
τὸν πόλεμον καὶ συγκακοπαθήσας μετὰ τοῦ στρατοῦ γράφει:
Τὸ χωριὸν λέγεται Παντελόνια, σ' ἓνα ὕψωμα γραφικώτατο ὃ
Ἄλῳσ κάνει τοὺς ἐλιγμούς του κάτω στῆ βαθειὰ χαράδρα
του καὶ τὰ γύρω βουνὰ γυαλίζουν κάτασπρα ἀπὸ χιόνι, *ἀλβα-
νικὸ χωριὸν* μετὰ τὰ συνηθισμένα χαμόσπιτα, ἄθλια καὶ φτω-
χικὰ. . . *Στὰ Ἀλβανικὰ βουνὰ* δὲν γίνονται στρατιωτικοὶ πε-
ρίπατοι. Σὲ βεβαιῶ, τέτοια ἄγρια, ἀφιλόξενα κατσάβρα-
χα δὲν ἔχω συναντήσῃ πουθενά. *Τὰ βουνὰ τῆς Ἀλβανίας*
εἶναι μιὰ κατάρα τοῦ Θεοῦ, θάλεγε κανεὶς, ὅτι, ἀφοῦ κοσκίνη-
σε ὁ Θεὸς τὰ ὑλικά τῆς γῆς γιὰ νὰ τὰ μοιράσῃ, πέταξε τ' ἀπο-
κοσκινίδια ὅλα ἐκεῖ πάνω καὶ τάκανε σωρούς» σ. 151 (τρὶς! τὸ
ἀλβανικὸν στοιχεῖον εἰς μίαν καὶ μόνην σελίδα). Ἀλλ' αἱ ὑστε-
ρικαὶ κρηναὶ δὲν ἔπεισαν κἄν τοὺς ὑπευθύνους ταγούς τῆς
πολιτείας, τοὺς οἰακοστρόφους τῆς ἐθνικῆς διπλωματίας. Ἀνα-
γινώσκω εἰς τὸ «*Βῆμα*» τῆς 22-11-52 εἰς δηλώσεις τοῦ Βενιζέ-
λου: «Οἱ τέσσαρες ἀντιστρατηγοὶ ἔχουν ἴδη δώσει ἀπτὰ δει-
γματα τῆς ἐπαγγελματικῆς τῶν ἱκανότητος τόσον *κατὰ τὴν
ἀλβανικὴν ἐποποιΐαν*. . .»

Τέλος ὡς ἐπισφράγισμα ἀναφέρω παραδείγματα ἐκ τῆς
ἱστορίας τοῦ ἀρχιστρατήγου (καὶ νῦν πρωθυπουργοῦ) κ. Ἀλεξ.
Παπάγου «*Ὁ πόλεμος τῆς Ἑλλάδος 1940—1941*» (Ἀθῆναι
1945): «Εἰς τὴν ΒΑ Μακεδονίαν αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις . . . κα-
τέλαβον ἀπὸ 1—5 Νοεμβρίου, γράφει, τὰ ἐπὶ τοῦ *Ἀλβανικοῦ
ἐδάφους* μεθοριακὰ ὑψώματα, ἅτινα ὑπέρκεινται ἀπὸ Λ τῆς ἄνω
κοιλιάδος τοῦ ποταμοῦ Δεβόλη. . . ἀσχολούμεναι μετὰ τὴν. . . προ-
παρασκευὴν τῆς ἐπιθέσεως κατὰ. . . τῆς Μόροβας» (γρ. Μωρά-
βας. δυστυχῶς ἢ κακῆ αὕτη γραφὴ ἐλήφθη ἐκ τοῦ αὐστρ. χάρ-
του καὶ ἐκωδικοποιήθη καὶ ἐν Ἑλλάδι, ὡς ἀναγινώσκομεν καὶ
εἰς τὰς ἀναμνηστικὰς ἐπιγραφὰς παρὰ τὸ μνημεῖον τοῦ ἀγνώστου
στρατιώτου) σ. 224. Μυριόλεκτον τοῦτο καὶ ἀνεξαίρετον, οὐδα-
μοῦ δὲ ἐν τῇ ἐπισήμῳ ταύτῃ ἱστορίᾳ εὕρισκει τις τὴν λέξιν Βό-
ρειος Ἰπείρος. Εἶναι λοιπὸν ἀντεθνικὸς καὶ ὁ στρατάρχης;
«Ἡ ἐκκένωσις τῆς Ἀλβανίας θὰ ἤρχιζε διὰ τῆς συμπτύξεως
τῶν δυνάμεων τοῦ τμήματος στρατιάς Δυτ. Μακεδονίας ἐν τη
γενικῇ κατευθύνσει Κορυτσᾶ—Καστοριά—Γρεβενὰ» σ. 301.

τοὺς δημοσιογράφους καὶ οἱ ἱστοριογράφοι καὶ οἱ λογοτέχναι ἀκολουθοῦσιν ἀνεπιγνώστως τὴν σφαλερὰν νοοτροπίαν. ὡς πρὸς τὸ γλωσσολογικὸν μέρος ἀπαντῶσι μιᾷ φωνῇ τὰ πολεμήσαντα ἐκεῖ παλληκάρια μας, ὅτι ὁσάκις ἐξήτουν τι ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς ἐλάμβανον τὴν ἀπάντησιν «σκὰμ» = δὲν ἔχω. Ἴδου τὸ κύκνειον ἄσμα τοῦ πανηπειρωτικοῦ ὄργανου :

«Πολλάκις ἐπεστήσαμεν τὴν προσοχὴν τῶν ἀρμοδίων καὶ τοῦ Τύπου, ὅπως μὴ ἀναφέρουν τὰς λέξεις «Ἑλβανικὰ βουνά», «Ἑλβανικὸν ἔπος», οἱ «ἥρωες τῆς Ἑλβανίας» κλπ. τονίζοντες ὅτι τὸ ἔπος καὶ ὁ θρίαμβος τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατὰ τὸ 1940—1941 δὲν ἔγιναν στὴν Ἑλβανία, ἀλλὰ στὴν Ἡπειρον καὶ μόνον στὴν Ἡπειρον, ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν Ἄρταν καὶ τελειώνει εἰς τὴν Αὐλῶνα. Δυστυχῶς τὸ κακὸν συνεχίζεται.

«Ἐσχάτως πάλιν εἰς τὰς περιγραφὰς τῶν μαχῶν τοῦ Γράμμου καὶ Μουργκάνας ἐγράφησαν καὶ τὰ ἐξῆς :

«Οἱ συμμοριῖται πιεζόμενοι ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγουν πανικόβλητοι εἰς τὰ Ἑλβανικὰ χωρία Ἑρσέκα, Κοσσοβίτσα, Λεσινίτσα, Σωτεῖρα, Λόγγος» κλπ.

«Πρέπει νὰ γνωρίζουν ἅπαντες, ὅτι δὲν ὑπάρχουν οὐδαμοῦ ἀπὸ τῆς Σαγιαδος μέχρι Φλωρίνης—ποὺ ἐκτείνονται τὰ ἙλληνοἙλβανικὰ σύνορα—Ἑλβανικὰ χωρία (!) Τὰ εὐρισκόμενα εἰς τὴν μεθόριον καὶ εἰς ἀρκετὸν βάθος ἐντὸς τοῦ ἐσωτερικοῦ χωρία εἶναι ἑλληνικώτατα μὲ ἀμιγῆ ἑλληνικὸν πληθυσμὸν καὶ τὰ ὅποια προσωρινῶς κατέχει ἡ Ἑλβανία, ἥτις φροντίζει διὰ παντὸς μέσου νὰ τὸν ἐξοντώσῃ πρὸς «δόξαν» τῶν Ἰσχυρῶν τῆς γῆς, οἱ ὅποιοι διασαλπίζουν πάντοτε, ὅτι ἀγωνίζονται διὰ τὰς ἐλευθερίας τῶν λαῶν.

«Ἐὰς προσέχουμε λοιπὸν διὰ νὰ μὴ δίδωμεν ἐπιχειρήματα εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Βορ. Ἡπείρου» (Ἡπ. μέλλον 25-9-48). Αἱ ὑπερβολαὶ πάντοτε εἶναι κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην κακία, καὶ φέρουσι τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. Ἀρνούμενοι μίαν πασίγνωστον πραγματικότητα γενόμεθα κακῆς πίστεως ἐρμηνευταὶ καὶ δίδομεν τὸ δικαίωμα εἰς τοὺς ἄλλους νὰ παρουσιάζονται μὴ πιστεύοντες καὶ τὰς ἀληθείας, αἱ δὲ θέλομεν νὰ μεταδώσωμεν. **Ἡ ἀλήθεια σώζει.** Τῷ δόγματι τούτῳ ἐπόμενοι οἱ Ἡπειρωταὶ χρονογράφοι μέχρι τῆς προτελευταίας δεκαετηρίδος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος διέκρινον ἀπὸ τῶν Ἑλληνοφώνων τοὺς Ἑλβανοφώνους τῶν μερῶν τούτων, ὀνομάζοντες αὐτοὺς ἀπλῶς «**Ὁρθοδόξους χριστιανοὺς**» (Ἀραβαντινός, Λαμπροίδης κ.ἄ.). Ἄλλως αἱ διαμαρτυρίαι αὗται ἦλθον κατόπιν ἐφορτῆς, ἀφοῦ διὰ τῶν ἐπισήμων ἐκθέσεων τοῦ **Ἐπιτελείου**, διὰ τῶν

περιγραφῶν τοῦ ἡμερησίου καὶ περιοδ. τύπου, διὰ τό-
σων καὶ τόσων ἱστοριῶν ἐθεμελιώθη εἰς τὴν κοινὴν συ-
νειδήσιν ἢ προσηγορία, «ἀλβανικὸς πόλεμος», «ἀλβανι-
κὸν ἔπος» κ.τ.τ. Ἀναφέρω ἓνα ἐκ τῶν σοβαρωτέρων συγ-
γραφέων, τὸν Ἐλευθ. Εἰμαρμένον: «*Ἡ Ἑλλὰς σιὰ βουνὰ
τῆς Ἀλβανίας*», Ἀθῆναι 1945. Οὗτος παρακολουθήσας
τὸν πόλεμον καὶ συγκακοπαθήσας μετὰ τοῦ στρατοῦ γράφει:
Τὸ χωριὸν λέγεται Παντελόνια, σ' ἓνα ὕψωμα γραφικώτατο ὃ
Ἄωος κάνει τοὺς ἐλιγμούς του κάτω στῆ βαθειὰ χαράδρα
του καὶ τὰ γύρω βουνὰ γυαλίζουν κάτασπρα ἀπὸ χιόνι, *ἀλβα-
νικὸ χωριὸ* μὲ τὰ συνηθισμένα χαμόσπιτα, ἄθλια καὶ φτω-
χικὰ. . . *Στὰ Ἀλβανικὰ βουνὰ* δὲν γίνονται στρατιωτικοὶ πε-
ρίπατοι. Σὲ βεβαιῶ, τέτοια ἄγρια, ἀφιλόξενα κατσάβρα-
χα δὲν ἔχω συναντήσει πουθενά. *Τὰ βουνὰ τῆς Ἀλβανίας*
εἶναι μιὰ κατάρρα τοῦ Θεοῦ, θάλεγε κανεὶς, ὅτι, ἀφοῦ κοσκίνη-
σε ὁ Θεὸς τὰ ὑλικά τῆς γῆς γιὰ νὰ τὰ μοιράσῃ, πέταξε τ' ἀπο-
κοσκινίδια ὅλα ἐκεῖ πάνω καὶ τάκανε σωρούς» σ. 151 (τρὶς! τὸ
ἀλβανικὸν στοιχεῖον εἰς μίαν καὶ μόνην σελίδα). Ἀλλ' αἱ ὑστε-
ρικαὶ κραυγαὶ δὲν ἔπαισαν κἄν τοὺς ὑπευθύνους ταγοὺς τῆς
πολιτείας, τοὺς οἰακοστρόφους τῆς ἐθνικῆς διπλωματίας. Ἀνα-
γινώσκω εἰς τὸ «Βῆμα» τῆς 22-11-52 εἰς δηλώσεις τοῦ Βενιζέ-
λου: «Οἱ τέσσαρες ἀντιστρατήγοι ἔχουν ἤδη δώσει ἀπὸ δει-
γματα τῆς ἐπαγγελματικῆς τῶν ἱκανότητος τόσον *κατὰ τὴν
ἀλβανικὴν ἐποποιΐαν*. . .»

Τέλος ὡς ἐπισφράγισμα ἀναφέρω παραδείγματα ἐκ τῆς
ἱστορίας τοῦ ἀρχιστρατήγου (καὶ νῦν πρωθυπουργοῦ) κ. Ἀλεξ.
Παπάγου «*Ὁ πόλεμος τῆς Ἑλλάδος 1940—1941*» (Ἀθῆναι
1945): «Εἰς τὴν ΒΑ Μακεδονίαν αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις . . . κα-
τέλαβον ἀπὸ 1—5 Νοεμβρίου, γράφει, τὰ ἐπὶ τοῦ *Ἀλβανικοῦ
ἐδάφους* μεθοριακὰ ὑψώματα, ἅτινα ὑπέρκεινται ἀπὸ Λ τῆς ἀνω
κοιλιάδος τοῦ ποταμοῦ Δεβόλη. . . ἀσχολούμεναι μὲ τὴν. . . προ-
παρασκευὴν τῆς ἐπιθέσεως κατὰ. . . τῆς Μόροβας» (γρ. Μωρά-
βας. δυστυχῶς ἢ κακῆ αὐτῆ γραφῆ ἐλήφθη ἐκ τοῦ αὐστρ. χάρ-
του καὶ ἐκωδικοποιήθη καὶ ἐν Ἑλλάδι, ὡς ἀναγινώσκομεν καὶ
εἰς τὰς ἀναμνηστικὰς ἐπιγραφὰς παρὰ τὸ μνημεῖον τοῦ ἀγνώστου
στρατιώτου) σ. 224. Μυριόλεκτον τοῦτο καὶ ἀνεξαίρετον, οὐδα-
μοῦ δὲ ἐν τῇ ἐπισήμῳ ταύτῃ ἱστορίᾳ εὐρίσκει τις τὴν λέξιν Βό-
ρειος Ἡπειρος. Εἶναι λοιπὸν ἀντεθνικὸς καὶ ὁ στρατάρχης;
«Ἡ ἐκκένωσις τῆς Ἀλβανίας θὰ ἤρχιζε διὰ τῆς συμπτύξεως
τῶν δυνάμεων τοῦ τμήματος στρατιᾶς Δυτ. Μακεδονίας ἐν τῇ
γενικῇ κατευθύνσει Κορυτσᾶ—Καστοριά—Γρεβενὰ» σ. 301.

Ἦτο πρὸ παντὸς ἐδῶ εὐκαιρία γὰ γράφη Β. Ἡπειρος, διότι μόνον αὐτὴν κατεῖχεν ὁ ἑλλην. στρατός, καὶ ὁμῶς δὲν τὸ ἔγραψεν. Καταστρέφων τὸν λόγον προσάγω μάρτυρά καὶ τὸν κ. Διον. Κόκκινον, τὸν ἱστορικὸν τῆς νεωτ. Ἑλλάδος, τὸν ἀκαδημαϊκὸν καὶ διευθυντὴν τῆς Ἐθν. Βιβλιοθήκης, ὅστις, ὅπως καὶ τόσοι ἄλλοι, καθιέρωσε τὸν ὄρον «Νότιος Ἀλβανία»: «καὶ ἐνέργειαι ἐν τῇ Ἡείρῳ θὰ τείνουν εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ. . . Αὐλῶνος καὶ τῆς νοτίου τούτου Ἀλβανίας κ. ἄ. (Οἱ δύο πόλεμοι τόμ. Β', Ἀθήναι 1946, σ. 82).

Καὶ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ὁ κατήγορός μου ἔλαβε πανηγυρικῶς τὴν ἀπάντησιν ἐκ τῆς κοινῆς γνώμης, ἣς τὸ διαισθητήριον ἐν προκειμένῳ εἶναι πλέον ἀνεπτυγμένον ἢ τὸ τοῦ ἐθνολόγου καθηγητοῦ. Ὅφειλῶ νὰ ὁμολογήσω, ὅτι οἰκτίρῳ ἐμαυτὸν ἀσχολούμενος νὰ ἀναιρέσω σχολαστικὰς μικρολογίας καὶ νὰ ἀναφέρω πράγματα διὰ τὰ ὁποῖα αἱ ἐπερχόμεναι γενεαὶ θὰ γελάσουν. Ἀλλ' ἦτο ἀδήριτος ἀνάγκη, ἵνα ἀποκαλυφθῇ ἡ νόσος, ἣτις ἐσταμάτησε πᾶσαν πρόοδον τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου (1). Αὕτη δὲ ἐπὶ τοσοῦτον ἐπεδεινώθη, ὥστε ἦρχισαν καὶ *σάτυροι κατὰ καθηγητῶν* νὰ γράφονται καὶ λίβελλοι παρὰ φοιτητῶν καὶ καθηγητῶν, ὡς π. χ. τοῦ Θεοδώρου Τασοπούλου (καθηγητοῦ τῆς φιλολογίας): «Τὰ ἔρμα λατινικά, πῶς κατήντησαν μὲ τὸν καθηγητὴ κ. Ἐρ. Α. Σκάσση. Ἀθήνα 1948». Ἐδῶ ὁμῶς ὁ συγγραφεὺς ἀπαριθμεῖ ὠρισμένα γεγονότα εἰς βάρος τοῦ καθηγητοῦ, ἀποδεικνύοντα τὴν ἠθικὴν κατάπτωσιν αὐτοῦ, καὶ ἂν δὲν ἦτο ὕβρις κατὰ τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς ἢ χρησιμοποιηθεῖσα παρ' αὐτοῦ χυδαία γλῶσσα, κατὰ τὰ ἄλλα εἶναι οὗτος λίαν ἀντικειμενικὸς καὶ δὲν ὕβριζει, ὅπως εἰς ἄλλο φυλλάδιον ἐκδοθὲν ἀμέσως κατὰ τοῦ ὑφηγητοῦ τῶν λατινικῶν Λουϊζίδου (2). Εἶναι πρωτάκουστον αὐτὰ ποιεῖ

1. Περὶ τούτου πρὸς τοῖς ἀνωτέρῳ ἐπιθι Ἰ. Ν. Σβορώνου, διευθυντοῦ τοῦ ἔθν. νομισμ. Μουσείου, «Εἰκῶν τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἐπιστημονικοῦ βίου». Ἀθήναι 1896, σ. 66. Τὸ βιβλίον εἶναι ἀξιανάγνωστον, διότι ἐξιστορεῖ πράγματα καταπληκτικά.

2. Δὲν εἶδον τὸν λίβελλον. Ὁ δικηγόρος ὑπερασπιστὴς τοῦ Τασοπούλου κατὰ τὴν δίκην ἀνέλυσε αὐτὸν καὶ αἱ ἐφημερίδες ἐδημοσίευσαν ἀρκετά, ὥστε νὰ δύναται τις νὰ σχηματίσῃ γνώμην. Ὅφειλῶ νὰ ὁμολογήσω, ὅτι κατὰ εἶχον ἀντιληφθῇ, ὅτε ἐβλεπον φοιτητὰς προγυμναζομένους εἰς τὸ Φιλολογικὸν σπουδαστήριον ὑπὸ τοῦ βοηθοῦ τοῦ κα-

καταγγέλλει τὸν καθηγητὴν: «Ἐχω διαπιστώσει, ὅτι πέρουσι, δούλευε, καὶ τώρα ἀκόμη δουλεύει, φροντιστήριον «ἑλληνικῶν σπουδῶν» μέσα στὶς αἴθουσες διδασκαλίας τοῦ Πανεπιστημίου, στὸ ὑπόγειο ἀμφιθέατρο τῆς ὁδοῦ Μασσαλίας 4 (εἶναι τὸ νέον κτίριον τοῦ Πανεπ.), καὶ μέσα στὸ σπουδαστήριον τῆς ὁδοῦ Σόλωνος, μὲ φροντίδα ἀναθεμένη σ' ἕναν ἐπιμελητὴ τῆς Φιλοσ. σχολῆς. Τρέχουν τὰ καημένα τὰ παιδιά νὰ πληρώσουν (sic) τὸ φόρο τῆς βλακειᾶς στὸν κ. φροντιστή, ποὺ ἔχει μεταβάλλει τὶς αἴθουσες τοῦ «ἱεροῦ τεμένους τῶν Μουσῶν» σὲ οἶκον ἐμπορίου. Δὲν τὸ ξέρει ἡ Φιλ. σχολή; «ὁ κόσμος τούμπανο κι ἐμεῖς κρουφὸ καμάρι» (αὐτ. σ. 9). Εἶναι ὑπερβολαί, ἀλλ' ἔχουσι πυρῆνα ἀληθείας.

Ἄλλ' αὐτὰ δύναται νὰ εἶπη τις εἶναι συνήθεις τῶν φοιτητῶν μεμψιμοιρίαι, παράπονα καὶ «ξεθυμάσματα» ἀναξιοπαθούτων ἢ ἀδικουμένων ὑπὸ τῶν κριτῶν καθηγητῶν, ὅμοια πρὸς ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα τοὺς ἔψαλεν ὁ Ὅρφανίδης εἰς τὸ «Τίριλιρι». Δὲν ἀντιλέγω, ἀλλ' οὐδέποτε εἶχον παρουσιασθῆναι νὰ γράψουν φοιτηταὶ κατὰ καθηγητῶν τόσον προκλητικῶς, ὡσὰν νὰ τοὺς καλοῦν εἰς μονομαχίαν, καὶ νὰ προβάλλουν ἐρωτήματα διὰ τὰ ὁποῖα νὰ ζητοῦν ἐπιμόνως καὶ ἀπειλητικῶς (ὡς ὁ Κρασσᾶς) ἀπαντήσεις. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι ἡ εὐπρέπεια καὶ τὸ σέβας ἐξέλιπε καὶ ὁ σύνδεσμος διδασκάλου πρὸς μαθητὴν δὲν ὑπάρχει, ὡς ὑπῆρχεν ἐπὶ τῶν φοιτητικῶν μας χρόνων, ὅτε ὁ καθηγητὴς ἐθεωρεῖτο θεῖον πρόσωπον, ὑπεράνθρωπον ὄν, προκαλῶν καὶ φόβον καὶ σέβας.

Ἄλλ' ἵνα καὶ ὁ ἀναγνώστης προΐδεασθῆ ἐπὶ τοῦ προκειμέ-

θηγητοῦ καὶ μάλιστα ἀστοιχείωτόν τινα ἠγούμενον Ἄγιορείτην, τὸν Καισάριον, ὅστις οὔτε τὸ δημοτικὸν εἶχε τελειώσει σχολεῖον καὶ διὰ πλουσιῶν τίτλων ἐνεγράφη εἰς τὴν Θεολ. Σχολὴν καὶ ἔλαβε δίπλωμα!! Δὲν θέλω νὰ πιστεύσω τὰ διαδιδόμενα, ὅτι ὁ πολυτάλαντος ἠγούμενος, ὁ ἐξωσθεὶς ἐκ τῆς μονῆς Σίμωνος Πέτρας διὰ μεγάλας χρηματ. καταχρήσεις καὶ κάτοχος πολυκατοικίας καὶ μεγάλων οἰκοπέδων ἐν Ν. Φιλαδελφείᾳ, διὰ νὰ ἀποσπᾷ τὸ δίπλωμα ἐξέδιδε τὰ βιβλία τῶν καθηγητῶν. Τοῦτο μόνον γνωρίζω, ὅτι ὡς ὑπερήλιξ (ἐξηκοντούτης!) καὶ ἀμαθὴς διήλθεν ἀβρόχοις ποσὶν ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου. ἀλλὰ «κούτσουρο μπῆκε, τοῦβλο βγήκε», ἡ δὲ ἔκδοσις τοῦ διπλώματος ἀποτελεῖ «σημεῖον ἀντιλεγόμενον» εἰς βᾶρος τῶν καθηγητῶν. Ἐνεκα τούτου ἡ Θεολ. Σχολὴ μεγάλην ἐξητυτέλλασθαι εἰς τὰ ὄμματα τῶν Ἄγιορειτῶν.

μένου δημοσιεύω ὧδε περικοπὴν τῆς ἀγορεύσεως τοῦ διακεκριμένου δικηγόρου Ν. Θηβαίου ἐκ τῆς ἀθηναϊκῆς «Μάχης» 4-8-50:

«Εἰς τὸν τόπον μας ἐπεκράτησεν δυστυχῶς ἡ συνήθεια τῶν συμβιβασμῶν. Εἶναι καταπληκτικόν, ὅτι οἱ ἴδιοι οἱ καθηγηταί, οἱ ὅποιοι εἶπον τὰ «ἐξ ἀμάξης» κατὰ τοῦ Λουϊζίδη (περὶ τῆς ἀνικανότητος καὶ τῆς ἀμαθείας του) τὸν... ἐψήφισαν! Οὐδεμία αἰτιώδης συνάφεια μεταξὺ τῆς γνώμης των δι' αὐτὸ καὶ τῆς ψήφου των. Οὐδεμία συνέπεια. Ἐχομεν γίνεαι ἡ χώρα τῶν παραλογισμῶν, ἡ χώρα τοῦ παρδαλοῦ κατσιακοῦ! Διὰ τοῦτο χρειάζονται ὠρισμένοι «κακοὶ» ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι μὲ τὸ φραγγέλιον ἀνὰ χεῖρας πρέπει νὰ κτυποῦν τὸν παραλογισμόν, τὴν ἀσυνδοσίαν, τὴν ἀπρέπειαν.

«Καὶ ἀνέφερον τὰ παραδείγματα τοῦ Ν. Θηβαίου ὁ ὁποῖος μὲ τὸ «Ν. Δίκαιον» προσέφερον ὑπηρεσίαν εἰς τὸν τόπον καυτηριάζων δριμύτατα τοὺς ἐπιστημονικοὺς καὶ ἄλλους παραλογισμοὺς τῶν τελευταίων ἐτῶν καὶ τοῦ διαδόχου του κ. Πέτρου Ζήση, ὁ ὁποῖος μὲ τὸν περιφημον ἐκείνον τύπον πού δημούργησεν τὸν Γ. Ἐγχαρτωμένον, δικολάβον ἐξ Ἀγράφων, συνεχίζει τὸ ὠραῖον αὐτὸ ἔργον.

«Τέτοιος εἶναι καὶ ὁ Τασόπουλος, ὁ ὁποῖος μᾶς ἀπεκάλυψε τί γίνεται εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Διότι τὰ πρακτικά, ἐνῶ κατὰ νόμον πρέπει νὰ δημοσιεύωνται ἔμειναν εἰς τὰ συρτάρια τῆς ἐλλείψει χρημάτων. Ἐάν ἐδημοσιεύοντο, ὄχι μόνον ὁ Τασόπουλος, ἀλλὰ πᾶς σοβαρὸς ἄνθρωπος θὰ ἐξεγείρετο καὶ θὰ ἔδιδε εἰς τοὺς κυρίους καθηγητὰς τῆς Σχολῆς αὐτῆς ἓνα μάθημα εὐπρεπείας καὶ θὰ τοὺς ἔλεγε:

«Κύριοι καθηγηταί, στερεῖσθε εὐπρεπείας! Κύριοι καθηγηταί, στερεῖσθε σοβαρότητος! Ἐκάνετε τὴν σχολὴν ἀμπελοχώραφόν σας!»

Ἄλλὰ δριμύτερον ὁ Τασόπουλος ἐπετέθη καὶ ἐξήλεγε τὴν ἡμιμάθειαν τοῦ καθηγητοῦ τῶν Λατινικῶν, τοῦ Φραγκολεβαντίνου Ἐρρίκου Σκάση—θλιβερόν κατάντημα, οἱ μαθηταὶ δημοσίᾳ διὰ τοῦ τύπου νὰ ἐλέγχωσι τὰ σφάλματα τῶν καθηγητῶν—Καὶ ὅμως οὗτος εἶναι ὑποψήφιος ἀκαδημαϊκὸς ἐπὶ τῇ βάσει λεξικοῦ, ὅπερ, ὡς ἰσχυρίζεται, ἔκανσαν οἱ κομμουνισταὶ καὶ ἔσωσε μόνον ὀλίγας ἐν ἀρχῇ σελίδας, ἃς περιφέρει τετυπωμένας!

Ἄλλος διασυρμὸς τῶν φιλολόγων καθηγητῶν ἐκυκλοφόρησεν εἰς 2—3 φυλλάδια ὑπὸ τοῦ τελειοφοίτου Κ. Κρασσᾶ—τύπου λίαν περιέργου, πανδαήμονος καὶ ἅμα μάρτυρος τῆς ἐπιστήμης—ἐκπονηθεὶς κατὰ τοῦ Σταματάκου καὶ τοῦ Χατζῆ τῷ 1948—1949. Ἐχω ἐνώπιόν μου καὶ λιθογραφημένην κριτικὴν

τῆς διδασκαλίας τοῦ Ὀρλάνδου, «Ὀρλάνδειος φιλοσοφία», ὃν περιτρόνωσ ἀποδεικνύει χωλαίνοντα περὶ τὸν ὄρισμὸν ἔργων τέχνης καὶ ἀντιφάσκοντα πρὸς τοὺς ὁμοτέχνους Ἑλληνας καὶ ξένους καθηγητάς. Εἰς τὸν «φοιτητικὸν ὕμνον» ἀρχεται ὡδε :

«χαιρετίζομεν ὅλοι μαζὶ
τοὺς μεγάλους σοφοὺς εὐγενῶς,
ποὺ διδάσκουν σ' ἡμᾶς μὲ στοργή,
μᾶς φωτίζουν μὲ ἄγιον φῶς».

Ἰδίως ὑπερεπαινεῖ καὶ θαυμάζει τὸν καθηγητὴν τῆς φιλοσοφίας κ. Θ. Βορέαν. Ἄλλ' ὁ διασυρμὸς τῶν φοιτητῶν πάντως δὲν δύναται νὰ ἀξιοποιηθῆ πρὸς σχηματισμὸν σοβαρᾶς περὶ τῶν ἐνδοκομματικῶν τοῦ Πανεπιστημίου γνώμης. Δυστυχῶς ὅμως κατ' αὐτάς τὸ ζήτημα σχολιάζεται καὶ ἔξω τοῦ πανεπιστημιακοῦ περιβάλλου καὶ ἐκεῖνο, ὅπερ ἐφοβούμεθα «τὰ ἐν οἴκῳ μὴ ἐν δήμῳ», δὲν τὸ ἀπεφύγομεν. Τούτων οὕτως ἐχόντων δίδεται καὶ εἰς ἡμὲ τὸ δικαίωμα νὰ εἶπω ὅ τι γνωρίζω, οὐχὶ βεβαίως πρὸς ψόγον, ἀλλ' ἐπὶ διορθώσει τῶν κακῶς ἐχόντων καὶ πρὸς ἐπίσχεσιν τοῦ κακοῦ. Φωνὴ τοῦ Τύπου. (Ἀθηναϊκὴ 17-2-53).

«Αἱ κατηγορίαι διὰ τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης».

«Θεσσαλονίκη, 17 (τοῦ ἀνταποκριτοῦ μας). — Ἡ σύγκλητος τοῦ ἐνταῦθα Πανεπιστημίου ἀπεφάσισεν, ὅπως συνέλθῃ καὶ συζητήσῃ ἐπὶ τῶν δημοσιευθέντων εἰς ἀθηναϊκὴν ἔφημερίδα, τὰ ὁποῖα θεωρεῖ, ὅτι θίγουν τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ιδρύματος. Ἀναφέρεται σχετικῶς, ὅτι δὲν εἶναι ἀληθῆ τὰ γραφέντα κατὰ τὰ ὁποῖα οἱ δύο προπρυτάνεις τῶν πανεπιστημίων τῶν Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης κ. κ. Μουτούσης καὶ Λιβαδάς συνωμίλησαν πρὸ 13 μηνῶν ἐπὶ διαφόρων ζητημάτων τῶν δύο Πανεπιστημίων καὶ ἀνέφερον, ὅτι δῆθεν καθηγηταὶ τῶν Πανεπιστημίων καὶ ἐλάμβανον χρήματα διὰ νὰ ἐξετάσουν τοὺς φοιτητάς».

Τὴν ἐπομένην ἀναγινώσκω εἰς τὴν «Ἀκρόπολιν» εἰς περίοπτον θέσιν : «Διαψεύδονται ὡς ἀνακριβεῖς αἱ πληροφορίες περὶ χρηματισμοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου» (σ.4). Ἄλλ' ἡ διάψευσις εἶναι μᾶλλον ἐπιβεβαίωσις—κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον—καὶ ἐδῶ ἀληθεύει κατὰ γράμμα· διότι πῶς ἐξηγεῖται, ὅτι ἀπεδείχθη καθηγητὴς τῆς ὀδοντοϊατρικῆς χρηματισθεὶς παρὰ φοιτητοῦ, καὶ ἡ Σύγκλητος ἀνέμενε νὰ καταληφθῆ ὑπὸ τοῦ ὄριου ἡλικίας διὰ νὰ μὴ τιμωρήσῃ αὐτὸν οὔτε πειθαρχικῶς πρὸς πα-

ραδειγματισμόν, ἵνα σταματήσει τὸ κακόν; Πῶς ἀνέχονται οἱ κύριοι καθηγηταὶ τὸν πολλαπλασιασμόν τῶν φροντιστηριακῶν σχολῶν. Δὲν αἰσθάνονται, ὅτι αὐτὸ εἶναι χρεωκοπία τοῦ Πανεπιστημίου. Εἶναι διάχυτος ἡ γνώμη, ὅτι λαμβάνουσι καὶ αὐτοὶ μέρος ἐκ τῶν φροντιστηρίων, ἵνα εὐνοήσωσι τοὺς ἐξεταζομένους.

Η ΘΛΙΒΕΡΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠ. ΑΘΗΝΩΝ

Τὴν ἐπομένην 19-2-53 τὸ «Ἐμπρός» ἔγραφεν ἐκτενέστατον ἀρθρον ὑπὸ τὸ τίτλον :

«Συντριπτικὰ στοιχεῖα εἰς βάρος καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου. — Ἀνεξάντλητοι αἱ μέθοδοι τῶν κερδοσκοπῶν».

«Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη ἐδικαίωσε τὸν ἀγῶνα τοῦ «Ἐμπρός». Ἡ ἀξιουμένη ἐκκαθάρισις τῶν Πανεπιστημίων ἀπὸ τὰ ὀλίγα παρείσια καὶ βλαβερὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα μειώνουν τὸ κῆρος τοῦ ἀνωτάτου ἐκπαιδευτικοῦ ἰδρυμάτος παρὰ τὴν ὑπαρξίν ἐπιστημονικῶν καὶ ἠθικῶν προσωπικότητων ἀδιαφιλονικήτου ὀγκῆς, εὗρε τὴν ὁμόθυμον ὑποστήριξιν ὄλων ἐκείνων οἱ ὁποῖοι πονοῦν τὸν τόπον. Τόσον οἱ ἀμέσως ἐνδιαφερόμενοι φοιτηταί, οἱ ὁποῖοι καταδυναστεύονται καὶ καταλανίζονται ἀπὸ ὀλίγους, ἀλλὰ τόσον δραστηρίους ἀναξίους καθηγητάς, ὅσον καὶ οἱ γενικώτερον ἀποβλέποντες εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ κύρους καὶ τὴν εὐρυθμον λειτουργίαν τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων προσέρχονται εἰς τὰ γραφεῖα τῆς ἔφημερίδος διὰ νὰ καταγγείλουν, νὰ στηλιτεύσου, νὰ ἐντοπίσουν εὐθύνας, νὰ ὑποδείξουν τὴν συμμετοχὴν των εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἔφημερίδος. Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ λεχθῆ, ὅτι ὁ ἀγὼν αὐτὸς εἶναι ἀγὼν κοινὸς καὶ τὸ βῆμα τῆς ἔφημερίδος βῆμα τῶν λευκῶν ἐπιτημόνων καὶ τῶν τιμίων ἀνθρώπων.

Τὸ χρέος τοῦ ὑπουργοῦ.

«Τὰ συντριπτικὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα ἐκλήθη ὁ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας νὰ ἐρευνήσῃ (ἔχουν παρέλθει ἤδη τέσσαρες ἡμέραι καὶ οὐδὲν ἐπὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἐγνώσθη) ἀποτελοῦν τὴν σύνοψιν ἐκ τῶν πρακτικῶν μιᾶς ἀποκαλυπτικῆς συνεδριάσεως τῆς Κοινοβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Παιδείας τῆς 20—21-2-52. συνίστανται δὲ εἰς τὰ ἑξῆς :

«Π ρ ῶ τ ο ν : Εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ἀνωτάτης ἐκπαιδευ-
σεως καὶ δημοσίας ὑγείας ἔχουν παρεισφρήσει κερδοσκοπικὰ καὶ
ἐκμεταλλευτικὰ στοιχεῖα.

«Δ ε ὕ τ ε ρ ο ν : Ὁρισμένοι ἐκ τῶν καθηγητῶν τῶν δύο
Πανεπιστημίων τῆς χώρας ἀποδεικνύονται κοινοὶ ἐπιχειρηματῆαι
διὰ τῆς ἐμπορίας τῶν τίτλων των καὶ τῶν γνώσεών των.

«Τ ρ ῖ τ ο ν : Μερικοὶ—ἐλάχιστοι εὐτυχῶς — μεγαλόσχημοι
ιατροὶ ἀποκαλύπτονται ἀρριβισταί, ἐπιδρομεῖς τῶν πνευματικῶν
ἰδρυμάτων τῆς χώρας, προδόται τοῦ ὑψηλοῦ λειτουργήματός
των καὶ τῆς κοινωνικῆς ἀποστολῆς των.

«Γ έ τ α ρ τ ο ν : Καθηγηταὶ καταγγέλλονται, ὅτι χρηματί-
ζονται διὰ νὰ «περάσουν» τοὺς φοιτητὰς εἰς τὰς ἐξετάσεις καὶ

«Π έ μ π τ ο ν : Ὑπάρχουν καθηγηταί, ἀσκηταὶ καὶ ἱεροπό-
στολοι, οἱ ὅποιοι πιστοὶ καὶ ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν
ιδέαν, προτιμοῦν νὰ πένονται, ἀλλὰ νὰ διατηροῦν τὸ κῦρος καὶ
τὸ γόητρον τοῦ λειτουργήματός των.

Νέα στοιχεῖα.

«Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὰς ἀνωτέρω βαρείας κατηγορίας, νέα
στοιχεῖα τὰ ὅποια κατόπιν ἐρεῦνης συνελέγησαν, ἀπαγγέλλουν
ἐναντίον ἐνίων καθηγητῶν τῶν Πανεπιστημίων νέον «κατηγορῶν»
καὶ προβάλλουν διὰ τὸν κ. ὑπουργὸν νέα ἐρωτηματικά. Καὶ αὐ-
τὰ εἶναι τὰ ἑξῆς :

« Μερικοὶ καθηγηταὶ ὅλων τῶν σχολῶν καὶ τῶν δύο Παν-
επιστημίων ὑποχρεώνουν τοὺς φοιτητὰς νὰ ἀγοράζουν τὰ συγ-
γράματά των ἐπὶ ἀπειλῇ (ὄχι φυσικὰ φανερά) νὰ τοὺς ἀπορρί-
ψουν κατὰ τὰς ἐξετάσεις. Ἡ προμήθεια τῶν συγγραμμάτων ὑπὸ
τῶν φοιτητῶν γίνεται γνωστὴ εἰς τοὺς καθηγητὰς διὰ τριῶν
τρόπων :

α) Διὰ τῆς πωλήσεως τοῦ συγγράμματος εἰς τοὺς φοιτητὰς
ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν καθηγητὴν, ὃ ὅποιος κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον
μεταβάλλεται εἰς ἔμπορον.

β) Διὰ τῆς πωλήσεως τοῦ συγγράμματος ἀπὸ τὸν ἐπιμελητὴν
ἢ τὸν βοηθὸν τοῦ καθηγητοῦ, ὃ ὅποιος διατηροῦν σκετικὴν κα-
τάστασιν τῶν ἀγοραστῶν φοιτητῶν ἀποστέλλει ταῦτα εἰς τὸν
ἀφεντικόν του (τὸν κ. καθηγητὴν) διὰ νὰ λάβῃ γνώσιν, προφα-
νῶς, ποῖοι εἶναι οἱ ἐπιμελεῖς φοιτηταὶ καὶ νὰ τοὺς «περάσῃ»
εἰς τὰς ἐξετάσεις, καὶ

γ) Διὰ τῆς προσκομίσεώς ὑπὸ τοῦ φοιτητοῦ εἰς τὸν κ. κα-
θηγητὴν ἀποκόμματος ἐκ τοῦ συγγράμματος, τὸ ὅποιον πᾶρα-

δίδεται ὡς ἀπόδειξις τῆς ἀγορᾶς τοῦ βιβλίου. (Παράδειγμα ὁ καθηγητῆς τῆς ἰατρικῆς κ. Γεράσιμος Ἀλεβιζᾶτος, ὁ ὁποῖος αὐτοχαρακτηρίζεται ὡς ὁ πρῶτος ἐκ τῶν τριῶν σοφῶν τοῦ κόσμου, διότι ἴσως ἐπενόησε τὴν μέθοδον τῶν διατηρήτων λευκῶν σελίδων τοῦ βιβλίου, αἱ ὁποῖαι ἀποκοπόμεναι προσκρημίζονται κατὰ τὰς ἐργαστηριακὰς ἐξετάσεις εἰς ἀπόδειξιν ἀγορᾶς τοῦ συγγράμματος εἰς τὴν εὐτελεῆ τιμὴν. . . τῶν 400.000 δραχμῶν ! Δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου τὸ σύγγραμμα «Μνημόνιον Ὑγιεινῆς» καθίσταται ἀχρηστον διὰ πάντα ἄλλον φοιτητὴν).

«Θέτομεν ὑπ' ὄψιν τοῦ κ. ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας τὴν κάτωθι συγκεκριμένην καὶ ἐνυπόγραφον καταγγελίαν πρὸς γνῶσιν.

Ἀθῆναι τῇ 18ῃ Φεβρουαρίου 1953.

Ἀξιότιμε Κύριε Διευθυντά,

«Συγχαίρω ὀλοψύχως τὴν ἱερὰν σταυροφορίαν τὴν ὁποίαν ἤρχισεν ἡ ἔγκριτος ἐφημερίς σας διὰ τὴν ἐξυγιάνσιν τῆς ἀνωτάτης παιδείας τῆς ὁποίας τρομακτικαὶ ἀθλιότητες ἔχουν ἀπὸ τῆς φρικτῆς διὰ τὸ ἔθνος Κατοχῆς ἐμφανισθῆ εἰς τὸ ἀνώτατον πνευματικὸν ἴδρυμα. Σύσσωμος ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἶναι παρὰ τὸ πλευρόν σας καὶ ἀναμένει τὴν παραδειγματικὴν πάταξιν τῶν ἐνόχων καθηγητῶν.

«Ὡς πρὸς τὴν χθεσινὴν πληροφορίαν τῆς ἐφημερίδος σας, περὶ καθηγητοῦ «ἀλεξιπτωτιστοῦ» τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς στερουμένου πτυχίου τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς, διορισθέντος κατὰ τὴν Κατοχὴν, βεβαιῶ ὅτι εἶναι ἀληθὲς καὶ πρόκειται περὶ τοῦ καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς κ. Γεωργίου Ζώρα, ὅστις δὲν ἔχει πτυχίον τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς. διωρίσθη κατὰ τὴν ἐπάρατον Κατοχὴν καὶ μετὰ ταῦτα ἐπροστατεύετο ὑπὸ τοῦ κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς 1ῆς Νοεμβρίου καταμαυρισθέντος ὑπουργοῦ τοῦ «Κέντρου» κ. Ἀθανασιάδη-Νόβα, ἄλλοτε καὶ ὑπουργοῦ Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων, ὅστις λέγεται, ὅτι εἶναι καὶ «κουμπάρος» του.

«Δὲν δύναμαι νὰ βεβαιώσω τὴν διαδομένην πληροφορίαν ὅτι ὠμίλει ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ Μπάρνι κατὰ τὴν περιόδον τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου 1940 — 41.

«Ἐλπίζω πάντως ὅτι, ὁ ἔνδοξος στρατάρχης Παπάγος, ὅστις ἐδημιούργησε τὸ ἑλληνικὸν ἔπος συντρίψας τοὺς Ἰταλοὺς, μετὰ ταῦτα δὲ τοὺς ληστοσυμμορίτας κομμουνιστάς, θὰ προσφέρῃ ὑψίστην ἐθνικὴν ὑπηρεσίαν, ἐὰν ἀπολύσῃ πάραυτα τὸν στερού-

μενον πτυχίου κατοχικόν καθηγητήν, ἐγκαινιάζων τὴν ἐξυγίαν—
σιν τῆς παιδείας μας, ἵνα χωρήσωμεν εἰς τὴν πραγματικὴν ἀνα-
συγκρότησιν, τὴν ὁποίαν ἐπηγγέλθη καὶ μετ' ἀγωνίας ἀναμέ-
νει ὁ ἑλληνικὸς λαός.

Εὐχαριστῶ διὰ τὴν φιλοξενίαν

Ἄγγελος Θ. Νεξερίτης

καθηγητῆς— συγγραφεὺς τῶν ἐπιστημονικῶν περιοδικῶν
«ΕΠΙΣΤΗΜΗ» καὶ «CROIX»

Παρρασίου 12, Ἀθήναι.

Παραλείπω τὴν συνέχειαν τῆς ἀρθογραφίας ταύτης καὶ ὁ-
περίεργος ὡς τὴν ἀναγνώσῃ διὰ νὰ ἴδῃ τὴν ἀποτελμάτως τῶν
ἰθυνόντων τὸ ἀνώτατον ἐκπαιδευτικὸν κέντρον. Θὰ περιορισθῶ
εἰς ἓν μόνον σκάνδαλον, ὅπερ διέπραξεν ὁ ἐν λόγῳ ὑπουργὸς
Νόβας (ὁ ὑποψήφιος νῦν ἀκαδημαϊκὸς μὲ τὰ ἀνύπαρκτα συγ-
γράμματά του, τὰ ὁποῖα ὡς διίσχυρίζεται κατεστράφησαν ἐπὶ τῆς
ἐαμοκρατίας!) Ὑπὸ τῆς πρώτης συντακτικῆς πράξεως τοῦ 1945
ἐξησφαλίζετο ἡ θέσις μου ὡς καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας, ἐπειδὴ
ἐχρημάτισα ἔκτακτος τοιοῦτος εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλο-
νίκης καὶ δὲν ὑπεχρεούμην νὰ ὑποβληθῶ εἰς νέαν δοκιμασίαν
ὡς κανονικῶς ἐκεῖ διορισθεὶς. Ὑπελείπετο μόνον ἡ Φιλοσ. σχο-
λῆ νὰ ἀποφανθῇ, ἂν ὁ διορισμὸς μου ἐν Ἀθήναις ἐγένετο κατὰ
τὸν νόμον. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸν νόμον εἶχον ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ τὴν
πλειονότητα τῶν καθηγητῶν, ἤμην ἐξησφαλισμένος. Ἀλλ' ὁ κ.
Νόβας τῇ ἐνεργείᾳ τῶ μαλλιαροκομμουνιστῶν, οἵτινες ἐξ ὑπο-
γείου διηύθυνον τὰ πάντα, τροποποιεῖ ἐν ἀγνοίᾳ πάντων τὸ ἄρ-
θρον τὸ σχετικὸν τῆς Συντακτικῆς πράξεως... καὶ θεσπίζει,
ἵνα οἱ ἔκτακτοι ὑποβληθῶσιν εἰς δοκιμασίαν καὶ ἤμην ἐγὼ
εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ὁ μόνος ἔκτακτος ἐκ Θεσσαλονίκης
προερχόμενος καὶ τακτικὸς ἐκλεγείς ὑπὸ τῆς ὀλομελείας τῆς
Φιλοσ. σχολῆς Ἀθηνῶν καθηγητῆς. Ἀλλ' ὁ ὑπουργὸς ἔπρεπε
νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν φίλον του Γ. Ζώραν καὶ νὰ τὸν ἀνταμείψῃ
διὰ τὴν φιλοξενίαν, ἣν ἔκαμνεν εἰς αὐτὸν ἐν Ρώμῃ εὐρισκόμε-
νος ὡς καθηγητῆς. Ὁ Ζώρας ὡς μὴ ἔχων δίπλωμα τοῦ Πα-
νεπιστημίου ἀπεκλείετο κατὰ τὸν νόμον. Λοιπὸν ὁ Νόβας ἔβαλε
τὴν διάταξιν, καθ' ἣν δὲν ὑποβάλλονται εἰς δοκιμασίαν οἱ ἔχοι-
τες δίπλωμα ξένου Πανεπιστημίου!

Τοιοῦτο τὸ μέγα σκάνδαλον καὶ ἡ γενομένη εἰς ἐμὲ ἐξόφθαλμος ἀδικία ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ, ὃν εἶχον φιλοξενήσει εἰς Λαύραν. Διεμαρτύρετο δλόκληρος ὁ τύπος. Τὸ «Ἑλληνικὸν αἷμα», τὸ σημαιοφόρον ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν ἐπάλξεων καὶ θαυμάσιον τοῦτο ἡμερήσιον φύλλον, ἔγραφε τὴν 13-12-45.

«Ὁ κ. Ἀθανασιάδης-Νόβας ἀπεφάσισε τὸ κλείσιμον τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Διὰ συντακτικῆς πράξεως ἀπομακρύνει τὴν δλότητα σχεδὸν τῶν καθηγητῶν. Θὰ καταγγελθῆ τὸ πραξικόπημα πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαόν.

«Κατ'ἀσφαλεῖς πληροφορίας μας, ὁ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας κ. Ἀθανασιάδης-Νόβας ἐτοιμάζει καὶ νέαν ἀναστάτωση εἰς τὴν ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν, τὴν φορὰν αὐτὴν διὰ τῆς μεθόδου τοῦ ὀρίου ἡλικίας τῶν καθηγητῶν.

«Οὕτω κατήρτισε συντακτικὴν πράξιν, διὰ τῆς ὁποίας ἀπομακρύνονται ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν πάντες οἱ ὑπερβάντες τὸ ὅσον ἔτος τῆς ἡλικίας των καθηγηταί. Διὰ τῆς ἰδίας συντακτικῆς πράξεως, ἀπομακρύνονται ἐπίσης καὶ ὅλοι οἱ ἀπὸ τοῦ 1936 καὶ ἐντεῦθεν διορισθέντες καθηγηταί, ἀδιαφόρως ἂν οὔτοι ἐξελέγησαν κανονικῶς ἢ μὴ ὑπὸ τῶν Σχολῶν.

«Ἡ καταρτισθεῖσα ὡς ἄνω συντακτικὴ πράξις θὰ εἰσαχθῆ πρὸς ἔγκρισιν εἰς τὸ σημερινὸν ἴσως ὑπουργικὸν συμβούλιον.

Κλείει τὸ Πανεπιστήμιον.

«Τὴν ἔκτασιν τοῦ ἀποπειρωμένου νέου πραξικοπήματος τῆς Κυβερνήσεως τῶν ἐγκαθέτων δύναται τις νὰ κατανοήσῃ, ἂν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, ὅτι τὸ ἐν τρίτον τῶν καθηγητῶν ἔχει ὑπερβῆ τὸ ὅσον ἔτος τῆς ἡλικίας των, ἕτερον δὲ ἐν τρίτον τῶν καθηγητῶν ἔχει ἐκλεγῆ μετὰ τὸ 1936. ἐπομένως διὰ τῆς νέας συντακτικῆς πράξεως τὸ Πανεπιστήμιον θὰ πρέπη νὰ κλείσῃ, διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ λειτουργήσῃ μὲ τὸ ἐν τρίτον τῶν καθηγητῶν. Σημειωτέον ὅτι εἰς μερικὰς Σχολὰς παραμένουν δύο ἢ τρεῖς καθηγηταί, καὶ αὐτοὶ ὅμως κατὰ πληροφορίας μας ἐδήλωσαν, ὅτι ἐξ ἀλληλεγγύης πρὸς τοὺς πληττομένους συναδέλφους των καὶ ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἐπιστήμην θὰ θεωρήσουν ἑαυτοὺς ὡς ἀπολυθέντας.

Τὸ ὄριον τῆς ἡλικίας.

«Δέον νὰ τονισθῆ, ὅτι αἱ πανεπιστημιακαὶ σχολαί, αἱ ὁποῖαι ἠρωτήθησαν ἐπὶ ὑπουργίας τοῦ κ. Οἰκονόμου, ὅπως ἐκφράσουν τὴν γνώμην των περὶ ὁρίου ἡλικίας τῶν καθηγητῶν, ἀπεφάνθησαν, ὅτι ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας ἐπιβάλλεται παράτασις τοῦ ἰσχύοντος ἤδη ὁρίου τοῦ 70οῦ ἔτους καὶ ἐπ' οἷδενι λόγῳ περιορισμός· διότι, ἐτονίσθη, λόγῳ τοῦ πολέμου, δὲν ἀνεφάνησαν νέοι ἐπιστήμονες ἱκανοὶ νὰ καταλάβουν πανεπιστημιακὰς ἔδρας εἰς ὄλους τοὺς κλάδους τῆς ἐπιστήμης, οἱ δὲ ὑπερβάντες τὸ ἥδον ἔτος εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ μόνοι ἐπιφανεῖς ἐπιστήμονες, τοὺς ὁποίους ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἡ Ἑλλὰς καὶ πρὸς τὸ παρὸν ἀναντικατάστατοι.

Ἐγένετο ἐκκαθάρισις.

«Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἀνωμάλως διορισθέντας, αἱ πανεπιστημιακαὶ σχολαί, βάσει τῶν μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν συντακτικῶν πράξεων, ἐνήργησαν ἤδη τὴν ἐκκαθάρισιν. Οὕτως ἐξ αὐτῶν εἰς ἄλλους μὲν διὰ νέας κρίσεως ἔδωσαν τὴν ἀπαιτουμένην πλειοψηφίαν, ἄλλους δὲ ἀπέρριψαν. Τέλος, ὡς πρὸς τὴν ἐκκαθάρισιν ἀπὸ ἀπόψεως ἠθους καὶ διαγωγῆς κατὰ τὴν περίοδον τῆς κατοχῆς, ἅπασαι αἱ περιπτώσεις παρελέμφθησαν εἰς τὸ ἄνωτατον πειθαρχικὸν συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ἀποτελούμενον ἐξ ἀνωτάτων δικαστικῶν παρέχει πᾶσαν ἐγγύησιν ἀμερολήπτου κρίσεως. Ἐπομένως οὐδεὶς λόγος δυνέτρεγε νὰ συνταχθῆ νέα συντακτικὴ πράξις ἐκκαθαρίσεως.

Θὰ διορίσῃ «ἡμετέρους».

«Ἐξ ὅλων τούτων καθίσταται πασιφανές, ὅτι τὰ νέα μέτρα ἀποβλέπουν εἰς τὸν ἐξοβελισμόν τῶν ἐθνικοφρόνων καθηγητῶν καὶ τὸν διορισμόν διαφόρων νεαρῶν κενοδόξων, ὅχι δι' ἐπιστημονικὴν δρᾶσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὸ πανεπιστήμιον ὅλων τῶν μοντέρνων ἀριστερῶν ἰδεῶν, καθὼς ἐπίσης καὶ διὰ τὴν ἱκανοποίησιν κομματικῶν ἀναγκῶν τῆς «λαοπροβλήτου» κυβερνήσεως· διότι, ὡς λέγεται, τὴν ἐν λόγῳ συντακτικὴν πράξιν θὰ ἀκολουθήσῃ νόμος, βάσει τοῦ ὁποίου οἱ νέοι καθηγηταὶ (ἀσφαλῶς μαλλιαροκομμουνισταὶ) θὰ ἐκλέγωνται συλλήβδην ὑπὸ μιᾶς τριμελοῦς ἐκ καθηγητῶν ἐπιτροπῆς, τὴν ὁποίαν θὰ ὀρίσῃ ἡ Κυβέρνησις.

Καταρρακούται ἡ ἐπιστήμη.

«Τὰ νέα αὐτὰ μέτρα τοῦ κ. Νόβα γνωσθέντα προεκάλεσαν ἀναστάτωσιν μεταξὺ τῶν καθηγητῶν τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων, πλὴν τῶν γνωστῶν ἑαυτῶν ἢ ἑαμιζόντων. Οἱ αὐτοὶ καθηγηταὶ ἐξέφραζον τὴν ἀγανάκτησίν των διὰ τὸ ἀποπειρώμενον ἀνοσιούργημα, τὸ ὁποῖον σὺν τοῖς ἄλλοις, καταρρακώνει καὶ τὴν αὐτοτέλειαν τῶν ἀνωτάτων αὐτῶν ἰδρυμάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιστήμην.

«Ἡ ἀντίδρασις κατὰ τῶν νέων διαλυτικῶν μέτρων τῆς κυβερνήσεως ἤρχισεν ἤδη ἐκδηλουμένη ἀπροκαλύπτως. Κατ' ἐξηκριβωμένας πληροφορίας μας εἴκοσι καθηγηταὶ ἔχουν ὑπογράψει αἴτησιν πρὸς σύγκλησιν γενικῆς συνελεύσεως, ἣτις θὰ ἐκδώσῃ ἐντονωτάτην διαμαρτυρίαν πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαόν, πρὸς τὸν ὁποῖον θὰ καταγγέλλῃ τὸ πρωτοφανὲς πραξικόπημα τῆς Κυβερνήσεως κατὰ τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτηρίων».

Τὸ πραξικόπημα, προωθούμενον ὑπὸ τοῦ Κουγέα, ἔλαβε πλεόν σάρκα καὶ ὀστέα διὰ τῆς ἀποφάσεως τῆς Σχολῆς, ἐξαναγκασθείσης εἰς τοῦτο. Δὲν κατώρθωσε οὔτε ἡ διαμαρτυρία ὀλοκλήρου τῆς Συγκλήτου, ἣτις ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν «Καθημερινήν» τῆς 31 1- 46, νὰ ἀναχαιτίσῃ τελείως τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἐκτρόπων διαιτάξεων τοῦ νοβαϊκοῦ νόμου, δι' οὗ ἐκαθαρίζοντο καὶ ἔφευγον 25 καθηγηταὶ ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου.

Ἐγὼ ἀσχολούμενος εἰς τὰ ἐθνικὰ ζητήματα ἡμῶν ἀμέριμνος διὰ τὴν θέσιν μου, διότι δὲν εἶχον σαφῆ ἔννοιαν τῶν τεκταινομένων καὶ τῆς προσγινομένης μοι διὰ τούτων ἀδικίας. Ὅτε τὴν παραμονὴν τῆς «Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου», εἰς τὰς 14 Αὐγούστου 1946, καλοῦμαι ἐπειγόντως ὑπὸ τοῦ γραμματέως τῆς Φιλοσ. σχολῆς Ν. Ἡλίας, ὅστις μοὶ λέγει νὰ ὑποβάλω αἴτησιν ὑποψηφιότητος διὰ τὸν ἐπαναδιορισμόν. Ἐμείνα κατάπληκτος, διότι εἶχον ὑπ' ὄψιν τὴν Συντακτ. πράξιν. . . Μοὶ λέγει αὕτη δὲν ἰσχύει δι' ὑμᾶς, διότι ἐξεδόθη τροποποίησις ἐν τῷ μεταξὺ καὶ αὕτη ἐφαρμόζεται». Ἠναγκάσθην ἐντὸς δύο ἡμερῶν νὰ ὑποβάλω ὑπόμνημα περὶ τῶν ἐργασιῶν μου κτλ. ἐνῶ ἤτοιμαζόμην νὰ πρωτοστατήσω εἰς τὴν πανήγυριν τῆς 15ης Αὐγούστου. Ἐν τῇ ἀγρυπνίᾳ ἐπὶ τοῦ θρόνου ἰστάμενος ἐσχεδιάζον τὸ ὑπόμνημα. Ἐκ τῆς ἔφημ. «Ἐθνος» 28-11-45 λαμβάνω τὴν ἀπόφασιν :

«Ἡ Φιλοσοφικὴ σχολὴ ἐπελήφθη ἐν πρώτοις τῶν ἐπὶ 4ης Αὐγούστου ἄνευ τῆς πλειοψηφίας τῆς διορισθέντων καθηγητῶν κ. κ. Θεοδωράκοπούλου καὶ Κακριδῆ, λαβόντων τότε μό-

νον πέντε ψήφους ἐπὶ δεκατριῶν καθηγητῶν. Καὶ τὸν μὲν κ. Θεοδωρακόπουλον (ἤδη ὑπουργὸν τῆς Παιδείας) ἀπὸ διμήνου ἤδη ἐνέκρινε καὶ ἐχαρακτήρισεν ὡς ὀμαλῶς ὑφιστάμενον καθηγητὴν τῆς φιλοσοφίας. Ἄλλὰ τὸν κ. Ι. Κακριδῆν ἀπέρριψε. βάσει δὲ τῆς ἀπορριπτικῆς τῆς κρίσεως τὸ ὑπουργεῖον τῆς παιδείας τὸν ἀπέλυσεν ἀπὸ τὴν ἔδραν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας. Πρὸ ἡμερῶν ἔθεσεν ὑπὸ τὴν κρίσιν τῆς καὶ τοὺς ἐπὶ Κατοχῆς διορισθέντας κ. κ. Φάβην (γλωσσολογίας) καὶ Ζώραν (νέας ἑλληνικῆς φιλολογίας). Καὶ τὸν μὲν πρῶτον ἐνέκρινε διὰ παμψηφίας. *Ἀπομένει δὲ ἐπὶ Κατοχῆς διορισθεῖς εἰς νέαν ἔδραν (ἱστορίας τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου) πρῶην(;) Μητροπολίτης Κορυτσᾶς κ. Κουρίλας. Ἡ ἔδρα του ἐνεκρίθη, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἦτο καὶ πρὶν καθηγητῆς ὁ κατέχων αὐτήν, θὰ προκηρυχθῆ πρὸς ὀμαλὴν συμπλήρωσιν».*

Τὸ συμπέρασμα. Διὰ τῆς συντ. πράξεως 67 τῆς 19-7-43, ἀρθρ. 3 ἀπολύονται οἱ ἐπὶ κατοχῆς διορισθέντες, «ἐφ' ὅσον δὲν διετέλεσαν καθηγηταὶ τακτικοὶ ἢ ἔκτακτοι κανονικῶς ἐκλελεγμένοι». ἐπομένως ἐγὼ ὡς ἔκτακτος δὲν ἐδιγόμην. Ἐπειτα διὰ τῆς συντ. πράξεως τῆς 6-10-45 ἀρθρ. 5, § 3 ἢ ἀνωτ. διάταξις ἰσχύει μόνον «διὰ τοὺς διατελέσαντας ἢ διατελοῦντας **τακτικῶς** ἢ ἐντεταλμένους καθηγητάς... ἐν ἀνεγνωρισμένῳ ξένῳ ὁμοταγεῖ Πανεπιστημίῳ», ὡς ἦτο ὁ Ζώρας. ἐπομένως ἐγὼ ἀπεκλειόμην!

Ἄλλὰ τί νὰ κάμωσιν οἱ φοιτηταί, ὅταν βλέπωσι τοὺς καθηγητάς ὡς ἀγροίκους ἐρίζοντας καὶ διαπληκτιζομένους κατ' ἀνοικεῖον τρόπον, καταναλίσκοντας τὸ πνεῦμα αὐτῶν εἰς μικρολογίας καὶ διὰ νὰ συντρίψωσι τὸν ἀντίπαλον κατερχομένους εἰς τόσον χθαμαλὸν ἐπίπεδον, ὥστε νὰ γίνωνται ἀντικείμενον χλεύης καὶ μυκτηρισμοῦ; Ἄλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ θέμα μας.

Τὰ μειονεκτήματα δὲν ἦσαν ἡ ἐπιστημονικὴ μου ἀνικανότης—τὸ κεφάλαιον τοῦτο οὐδόλως ἐδίγη— ἦσαν τὰ ἀνωτέρω, ἀπερ προσέβαλον τοῦ κλειδούχου τῶν ἐθνικῶν ἀπορρήτων τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν, ὅστις τῷ 1943 κατὰ τὴν «Δίκην τῶν τόνων» ἐνεφανίσθη ἐπὶ δικαστηρίῳ συνήγορος τοῦ Κακριδῆ, τοῦ εἰσηγητοῦ τῆς μαλιαρῆς γλώσσης εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, τοῦ καταργήσαντος τοὺς τόνους καὶ προωθοῦντος εἰς τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου διὰ τοῦ λατινικοῦ, τοῦ πατρωνος τῶν μαλιαροκομμουνιστῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Ἴνα κολακεύσῃ αὐτοὺς ἀπὸ πολλοῦ ἤρχισε νὰ διαφθείρῃ τὴν καθαρεύουσαν πανεπιστημιακὴν γλῶσσαν καὶ ἔγραψεν εἰς (ἐπίτομον) Παγκόσμιον ἱστορίαν, τόμ. Α', σ. 416β: «τὸ πρῶτον **ξεκλίνημα ἔγινεν** ἀπὸ

Καταρρακούται ἡ ἐπιστήμη.

«Τὰ νέα αὐτὰ μέτρα τοῦ κ. Νόβα γνωσθέντα προεκάλεσαν ἀναστάτῳσιν μεταξὺ τῶν καθηγητῶν τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων, πλὴν τῶν γνωστῶν ἑαμιτῶν ἢ ἑαμιζόντων. Οἱ αὐτοὶ καθηγηταὶ ἐξέφραζον τὴν ἀγανάκτησίν των διὰ τὸ ἀποπειρώμενον ἀνοσιούργημα, τὸ ὁποῖον σὺν τοῖς ἄλλοις, καταρρακώνει καὶ τὴν αὐτοτέλειαν τῶν ἀνωτάτων αὐτῶν ἰδρυμάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιστήμην.

«Ἡ ἀντίδρασις κατὰ τῶν νέων διαλυτικῶν μέτρων τῆς κυβερνήσεως ἤρχισεν ἤδη ἐκδηλουμένη ἀπροκαλύπτως. Κατ' ἐξηκριβωμένας πληροφορίας μας εἴκοσι καθηγηταὶ ἔχουν ὑπογράψει αἴτησιν πρὸς σύγκλησιν γενικῆς συνελεύσεως, ἣτις θὰ ἐκδώσῃ ἐντονωτάτην διαμαρτυρίαν πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαόν, πρὸς τὸν ὁποῖον θὰ καταγγέλλῃ τὸ πρωτοφανὲς πραξικόπημα τῆς Κυβερνήσεως κατὰ τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτηρίων».

Τὸ πραξικόπημα, προωθούμενον ὑπὸ τοῦ Κουγέα, ἔλαβε πλεόν σάρκα καὶ ὀστέα διὰ τῆς ἀποφάσεως τῆς Σχολῆς, ἐξαναγκασθείσης εἰς τοῦτο. Δὲν κατώρθωσε οὔτε ἡ διαμαρτυρία ὀλοκλήρου τῆς Συγκλήτου, ἣτις ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν «Καθημερινήν» τῆς 31 1- 46, νὰ ἀναχαιτίσῃ τελείως τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἐκτρόπων διατάξεων τοῦ νοβαϊκοῦ νόμου, δι' οὗ ἐκαθαρίζοντο καὶ ἔφευγον 25 καθηγηταὶ ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου.

Ἐγὼ ἀσχολούμενος εἰς τὰ ἐθνικὰ ζητήματα ἤμην ἀμέριμος διὰ τὴν θέσιν μου, διότι δὲν εἶχον σαφῆ ἔννοιαν τῶν τεκταινομένων καὶ τῆς προσγινομένης μοι διὰ τούτων ἀδικίας. Ὅτε τὴν παραμονὴν τῆς «Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου», εἰς τὰς 14 Αὐγούστου 1946, καλοῦμαι ἐπειγόντως ὑπὸ τοῦ γραμματέως τῆς Φίλοσ. σχολῆς Ν. Ἡλία, ὅστις μοὶ λέγει νὰ ὑποβάλω αἴτησιν ὑποψηφιότητος διὰ τὸν ἐπαναδιορισμόν. Ἐμείνα κατάπληκτος, διότι εἶχον ὑπ' ὄψιν τὴν Συντακτ. πράξιν. . . Μοὶ λέγει «αὕτη δὲν ἰσχύει δι' ὑμᾶς, διότι ἐξεδόθη τροποποιήσις ἐν τῷ μεταξὺ καὶ αὕτη ἐφαρμόζεται». Ἠναγκάσθην ἐντὸς δύο ἡμερῶν νὰ ὑποβάλω ὑπόμνημα περὶ τῶν ἐργασιῶν μου κτλ. ἐνῶ ἤτοιμαζόμην νὰ πρωτοστατήσω εἰς τὴν πανήγυριν τῆς 15ης Αὐγούστου. Ἐν τῇ ἀγρυπνίᾳ ἐπὶ τοῦ θρόνου ἰστάμενος ἐσχεδίαζον τὸ ὑπόμνημα. Ἐκ τῆς ἔφημ. «Ἐθνος» 28-11-45 λαμβάνω τὴν ἀπόφασιν :

«Ἡ Φιλοσοφικὴ σχολὴ ἐπελήφθη ἐν πρώτοις τῶν ἐπὶ 4ης Αὐγούστου ἀνευ τῆς πλειοψηφίας τῆς διορισθέντων καθηγητῶν κ. κ. Θεοδωρακοπούλου καὶ Κακριδῆ, λαβόντων τότε μό-

νον πέντε ψήφους ἐπὶ δεκατριῶν καθηγητῶν. Καὶ τὸν μὲν κ. Θεοδωρακόπουλον (ἤδη ὑπουργὸν τῆς Παιδείας) ἀπὸ διμήνου ἤδη ἐνέκρινε καὶ ἐχαρακτήρισεν ὡς ὁμαλῶς ὑφιστάμενον καθηγητὴν τῆς φιλοσοφίας. Ἄλλὰ τὸν κ. Ι. Κακριδὴν ἀπέρριψε. βάσει δὲ τῆς ἀπορριπτικῆς τῆς κρίσεως τὸ ὑπουργεῖον τῆς παιδείας τὸν ἀπέλυσεν ἀπὸ τὴν ἔδραν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας. Πρὸ ἡμερῶν ἔθεσεν ὑπὸ τὴν κρίσιν τῆς καὶ τοὺς ἐπὶ Κατοχῆς διορισθέντας κ. κ. Φάβην (γλωσσολογίας) καὶ Ζώραν (νέας ἑλληνικῆς φιλολογίας). Καὶ τὸν μὲν πρῶτον ἐνέκρινε διὰ παμψηφίας. **Ἀπομένει δὲ ἐπὶ Κατοχῆς διορισθεὶς εἰς νέαν ἔδραν (ἱστορίας τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου) πρῶην(;) Μητροπολίτης Κορυθαῶς κ. Κουρίλας. Ἡ ἔδρα του ἐνεκρίθη, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἦτο καὶ πρὶν καθηγητῆς ὁ κατέχων αὐτήν, θὰ προκηρυχθῆ πρὸς ὁμαλὴν συμπλήρωσιν».**

Τὸ συμπέρασμα. Διὰ τῆς συντ. πράξεως 67 τῆς 19-7-43, ἄρθρ. 3 ἀπολύονται οἱ ἐπὶ κατοχῆς διορισθέντες, «ἐφ' ὅσον δὲν διετέλεσαν καθηγηταὶ τακτικοὶ ἢ ἔκτακτοι κανονικῶς ἐκλελεγμένοι». ἐπομένως ἐγὼ ὡς **ἐκτακτος δὲν ἐθιγόμην**. Ἐπειτα διὰ τῆς συντ. πράξεως τῆς 6-10-45 ἄρθρ. 5, § 3 ἢ ἀνωτ. διατάξεις ἰσχύει μόνον «διὰ τοὺς διατελέσαντας ἢ διατελοῦντας **τακτικοὺς** ἢ ἐντεταλμένους καθηγητάς... ἐν ἀνεγνωρισμένῳ ξένῳ ὁμοταγεῖ Πανεπιστημίῳ», ὡς ἦτο ὁ Ζώρας. ἐπομένως ἐγὼ ἀπεκλειόμην!

Ἄλλὰ τί νὰ κάμωσιν οἱ φοιτηταί, ὅταν βλέπωσι τοὺς καθηγητάς ὡς ἀγροίκους ἐρίζοντας καὶ διαπληκτιζομένους κατ' ἀνοικεῖον τρόπον, καταναλίσκοντας τὸ πνεῦμα αὐτῶν εἰς μικρολογίας καὶ διὰ νὰ συντρίψωσι τὸν ἀντίπαλον κατερχομένους εἰς τόσον χιθαμαλὸν ἐπίπεδον, ὥστε νὰ γίνωνται ἀντικείμενον χλεύης καὶ μυκτηρισμοῦ; Ἄλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ θέμα μας.

Τὰ μειονεκτήματα δὲν ἦσαν ἢ ἐπιστημονικὴ μου ἀνικανότης—τὸ κεφάλαιον τοῦτο οὐδόλως ἐδίγη— ἦσαν τὰ ἀνωτέρω, ἀπερ προσέβαλον τοῦ κλειδούχου τῶν ἐθνικῶν ἀπορρήτων τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν, ὅστις τῷ 1943 κατὰ τὴν «Δίκην τῶν τόνων» ἐνεφανίσθη ἐπὶ δικαστηρίῳ συνήγορος τοῦ Κακριδῆ, τοῦ εἰσηγητοῦ τῆς μαλλιαρῆς γλώσσης εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, τοῦ καταργήσαντος τοὺς τόνους καὶ προωθοῦντος εἰς τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου διὰ τοῦ λατινικοῦ, τοῦ πάτρωνος τῶν μαλλιαροκομμουνιστῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Ἴνα κολακεύσῃ αὐτοὺς ἀπὸ πολλοῦ ἤργισε νὰ διαφθείρῃ τὴν καθαρεύουσαν πανεπιστημιακὴν γλῶσσαν καὶ ἔγραψεν εἰς (ἐπίτομον) Παγκόσμιον ἱστορίαν, τόμ. Α', σ. 416β: «τὸ πρῶτον **ξεκλίνημα** ἐγένεν ἀπὸ

τοὺς ἀρχαίους, ὅπερ δὲν θὰ ἔπραττον οἱ διδασκαλοὶ μας Λάμπρος καὶ Πολίτης, καίτοι ὑπερήσπιζον τοὺς δημοτικιστάς. ἐν δὲ σ. 417, 455 ἐπιστροφή τῶν Ἡρακλειδῶν, ἀντί κάθοδος. Ἐρωτῶ τὸν ἠκούσατέ ποτε καθ' ὅλην τὴν κρίσιμον ταύτην ἐποχὴν νὰ ὀμιλήσῃ ὑπὲρ βιωμῶν καὶ ἐστιῶν, διὰ τὰ ἱερώτερα τῆς φυλῆς, ἅπερ διακινδυνεύουσι; τὸν ἠκούσατε νὰ ἐγείρῃ φωνὴν ἐσχάτως ὁ ρυθμιστὴς τῶν ἐθνικῶν φρονημάτων τῶν συναδέλφων του, ὅτε ἡ κυβέρνησις ἐσκέπτετο νὰ ἐπαναφέρῃ τοὺς παυθέντας 4—5 κομμουνιστάς καθηγητάς; «ἀκὴν ἐγένετο σιωπῇ»! ἀλλ' ἐμάχετο περὶ ὄνου σκιάς διὰ συκοφαντιῶν, ραδιουργῶν καὶ ψευδολογιῶν νὰ ἀποδείξῃ ἐμὲ ἀντεθνικόν. ἀλλ' οὐ μόνον δὲν ἐπέτυχεν, ἀλλ' ἐγένετο καὶ ἀφορμὴ νὰ ἐκτεθῇ ἡ ἐθνικὴ μου δρᾶσις καὶ οἱ συνεχεῖς καὶ ἀδιάλειπτοι καὶ σκληροὶ πατριωτικοὶ ἀγῶνες, καθ' οὓς καὶ φυλακίσεις ὑπέστην καὶ εἰς θάνατον κατεδικάσθην. Καὶ διερωτῶμαι, τί ἔπραξεν οὗτος ὑπὲρ τῆς πατρίδος; ποῦ ἐπολέμησεν; τί ἐθυσίασε διὰ νὰ ἔχῃ τὸ θράσος νὰ ἐλέγχῃ τοὺς ἄλλους; (1) Ἐγράψαμεν περὶ τοῦ φιλοβουλγαρισμοῦ του (Κράτ. Ἀληθ., σ. 109-110). Ὅπως κατὰ τὸ Συνέδριον τῆς Σόφιας ἐπώλησε τὰ πρωτοτόκια, οὕτω τῷ 1924 ἀποσταλεῖς εἰς τὸ διεθνὲς Βυζ. Συνέδριον εἰς Βουκουρέστιον καὶ κολακευθεὶς ἀπὸ τὰς περιποιήσεις καὶ τὰς πανδαισίας τοῦ προέδρου τῆς ὀργανωτικῆς ἐπιτροπῆς Ν. Jorga, πλέκει ἐπανελθὼν τὸ ἐγκώμιον αὐτοῦ καὶ προσπαθεῖ ν' ἀποκαταστήσῃ τὸ γόητρον αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι, ὅπου μέχρι σήμερον θεωρεῖται ὡς μισέλλη. «ὡς ἐθνικιστῆς, λέγει, στηρίζεται εἰς μίαν ἱστορικὴν παράδοσιν, ἡ ὁποία ἀληθῶς δὲν **συμβιβάζεται πάντοτε πρὸς τὰ πράγματα** (καὶ τί ἄλλο ἤθελες;) καὶ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου παρεξηγήθησαν (!) αἱ τάσεις καὶ αἱ περὶ Ἑλλή-

1. Ἦτο ἡ ἐποχὴ, ὅπου ἐθριάμβευσεν ἡ ἀλήθεια, καὶ ἐγὼ μὲν πανηγυρικῶς ἀνεγνωρίζομην, ὅτι εὐ τε καὶ καλῶς καὶ πάνυ ἐπαξίως εἶχον καταλάβει τὴν θέσιν μου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ὁ δὲ Κουγέας ἔμενε κατηγορούμενος. τὸ ἔτος 1914, μόλις εἶχον ἐκδώσει τὸ «Κράτος τῆς Ἀληθείας» εἰς τὸ βιβλ. καὶ ἐκδ. οἶκον τοῦ Π. Δημητράκου. Ἐκεῖ ἐγνώρισα τὸν καθηγητὴν Σταματᾶκον συμπατριώτην αὐτοῦ. Οὗτος κατέθεσε τὸ ἐξῆς παρόντος καὶ τοῦ Δημητράκου, ὅτι κατὰ τὴν ἐπιστράτευσιν τοῦ 1915 ἐπέταξαν εἰς Μάνην καὶ τὸν ἡμίονον τοῦ Κουγέα. ἐχάλασε τὸν κόσμον νὰ τὸν ἐξαιρέσῃ. Τὸν ἐλεεινολόγησαν πάντες τότε τὸν μέγαν πατριώτην, ὁ δὲ πρόεδρος τῆς κοινότητος καὶ τὸν κατήγγειλεν, ὅτι ἡ πρᾶξις του αὕτη ἠτίμαζεν ὅλον τὸ χωρίον...

ων κρίσεις τοῦ Jorga, *μισέλλην δμως οὐδόλως εἶναι...* ἀκριβῶς τὸ ἐναντίον δύναται νὰ λεχθῆ» (Ἡμερολ. Μεγ. Ἑλλάδος 1925, σ. 518—519). Μετὰ ἐν ἔτος ὁ φιλελληνικότατος Jorga ὡς πρωθυπουργὸς ἐξέδιδε νόμον, καθ' ὃν ἐξεδιώκοντο ἐκ Ρουμανίας ὅσοι Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοὶ ἦσαν πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐγκατεστημένοι ἐκεῖ, ἐφ' ὅσον δὲν ἀπεδείκνυον τὴν ρουμανικὴν αὐτῶν καταγωγὴν! Εἶναι φιλέλλην ὁ Jorga, ὅστις γράφει, ὅτι ὁ *Ρήγας Φεραῖος ἦτο Ρουμάνος*, ὅπως καὶ οἱ πλείστοι τῶν Ρουμελιωτῶν Μακεδόνων καὶ Ἡπειρωτῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἐπαναστάσεως; (1) Πῶς εἶναι φιλέλλην ὁ Jorga, ὅταν γράφῃ, ὅτι ὁ *πατριάρχης Νήφων*, ὁ ἀρχομένου τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ὀργανώσας τὴν ρουμαν. ἐκκλησίαν, *ἦτο Σέρβος*; (2). Ἄλλ' ὁ Νήφων δὲν ἦτο ἄσημὸς τις, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζουν οἱ χρονογράφοι τὴν καταγωγὴν του. Ἔχομεν τὴν ἐξῆς σπουδαίαν μαρτυρίαν: «*Συνόδου οὖν γενομένης ἦλθον πάντες οἱ ἀρχιερεῖς Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς... καὶ ἐποίησαν αὐτὸν πατριάρχην ἦν γὰρ ἐν πᾶσι χρησιμώτατος καὶ ἔχων πλάτος γλώσσης, ὡς οὐδεὶς τῶν τότε ἀρχιερέων... ὡς ὑπερβαίνειν τοὺς τότε φιλοσόφους; ἦν γὰρ τῷ γένει ἐκ Πελοποννήσου ἐκ μητρὸς Ρωμαίας εὐγενοῦς, ἐκ πατρὸς δὲ ἀρχοντος Ἀλβανίτου υἱός*» (3). *Niphon war ein Serbe!* γράφει ἐπὶ λέξει ὁ Jorga. Καὶ ποῦ εὑρέθησαν οἱ Σέρβοι ἐν Πελοποννήσῳ τὸν ΙΕ' αἰῶνα μεσοῦντα; Ἀλλὰ δὲν σημειοῦται οὔτε τὴν πηγὴν, ὅθεν λαμβάνει τὴν εἶδησιν.

Ἦτο Πελοποννήσιος, διό καὶ ἐκάλουν αὐτὸν Μωραΐτην. Περὶ τούτου πρῶτοι ἡμεῖς ἠλέγξαμεν τὸν Ρουμάνον ἱστορικὸν ἐν τῷ «Γρηγορίῳ Ἀργυροκαστρίτῃ» (Ἀθῆναι 1935, σ. 47). Τὸ βιβλίον *πολλάκις ὁ Κουγέας τὸ ἐφυλλομέτησεν, ἀλλ' οὐδέποτε ἀνέγνω αὐτὸ ἐπισταμένως* καὶ δι' αὐτὸ δὲν τὸ ἐνόησεν. ἐθήρρευε τὰς λέξεις καὶ οὐχὶ τὴν διήκουσαν ἔννοιαν, ἵνα ἐκ τοῦ συνόλου κρίνῃ ὀρθῶς καὶ τὰ ἐπὶ μέρους· «*φιλόσοφος δὲ ἔστιν ἀληθινὸς ὁ ἐκ τῶν ὄντων τὴν αἰτίαν τῶν ὄντων εἰδώς*» (4).

1. Histoire des etats balcaniques. Paris 1925, σ. 186: «*Phigas de Velestino, qui était un Roumain des Balkans.*

2. Geschichte des rum. Volkes I, Gotha 1905, σ. 335 καὶ 398.

3. Κατὰ τὴν «Ἐκθεσιν Χρονικὴν» ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, London 1920, σ. 45.

4. Γρηγ. Σιναΐτης, Migne 150, σ. 1289 D.

Τελείως «ἀνείδεον» τῆς ἱστορίας καὶ νεωτέρας φιλολογίας, συκοφάντην καὶ διαστροφέα, ἐπιπόλαιον καὶ ψεύστην καὶ εἴτι ἄλλο ἀποδεικνύει αὐτὸν ὁ Βλαχογιάννης εἰς τὰ «*Ἱστορικὰ ραπίσματα*» Ἀθῆναι 1937, σ. 37, ὅπου καὶ ταῦτα : «Ψάξε ἀκόμη, Κουγέα, σκάλισε μήπως βρῆς κανένα σκύβαλο γλωσσικό, ἐνῶ μπροστά σου στέκεται ὁ ρωγὸς μὲ τὸ σιτάρι, μὰ σοῦ λείπουν τὰ κλειδιά νὰ μπῆς. Ἡ ὄρνιθα σκαλίζοντας βγάνει τὰ μάτια της» (1). Τί εἶχε συμβῆ; Ὁ Κουγέας πράγματι ἀνίκανος νὰ ἀναιρέσῃ τὰ γραφέντα ὑπὸ τοῦ Βλαχογιάννη, ὅτι *οἱ ἀγωνισταὶ καὶ αἱ φάλαγγες τῶν ἀρματωλῶν ἀνεφάνησαν εἰς τὴν Ρούμελην*, εἰς δὲ τὴν Πελοπόννησον οἱ «Κάποι» ἦσαν «παγάνες» τῶν Τούρκων πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς συγκοινωνίας (δεοβαναγάδες) καὶ καταδίωξιν τῶν ληστῶν, αὐτοὶ δὲ οἱ Ρουμελιῶται μετέδωκαν τὸ πῦρ καὶ εἰς τὸν Μωριάν, κατέφυγεν εἰς τὴν ἐθνικὴν Μοῦσαν. ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἐφάνη ἄστοργος πρὸς αὐτόν, διότι τὰ «κλέφτικα τραγούδια», ἵπερ κυκλοφοροῦνται μέχρι τοῦ νῦν ἐπιδεικτικῶς ὑπὸ τῶν Μωραϊτῶν *ἀπεδείχθησαν πλαστά*. «γυρεύει σωτηρία σὲ μέσα πρόχειρα. . . γιαιρικά τῆς κουτουράδας, ἠρωϊκὰ φάρμακα τοῦ θανάτου» (σ. 42). Ὁ Κουγέας ἠλάλαξεν ἐκ χαρᾶς, διότι ἀνεκάλυψεν δῆθεν, ὅτι ὁ ὑποτιθέμενος πλαστογράφος Σχινᾶς, εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις ὡς ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης κατεδίκαζεν εἰς θάνατον τὸν Κολοκοτρώνην, ἐπομένως ἦτο ἀδύνατον οὗτος ὁ Κωνσταντῖνος Σχινᾶς νὰ εἶναι ὁ ποιητὴς τῶν τραγουδιῶν τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἀλλὰ «τὴν ἔπαθε, ὡς ἀγράμματος», διότι ποιητὴς εἶναι ὁ Μιχαὴλ Σχινᾶς, ἦτοι *ἠγγόει ὁ Κουγέας, ὅτι ὑπῆρχον δύο Σχινάδες!* (σ. 45). Τὰ ποιήματα ἐδόθησαν ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν Θείρισιον καὶ ἐξεδόθησαν ἐσχάτως τῷ 1935 εἰς τὴν περίφημον Συλλογὴν τοῦ Haxthausen (2).

1. Τὰ «Ραπίσματα» τοῦ Βλαχογιάννη ἐγράφησαν ὡς ἀπάντησις διὰ τὴν κριτικὴν τοῦ Κουγέα εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀρματωλισμοῦ ἐν Πελοποννήσῳ «Κλέφτες τοῦ Μωριᾶ», ἐκδοθεῖσαν τῷ 1936, καὶ ἦσαν τόσον ἰσχυρὰ τὰ ραπίσματα, ὥστε ἐπέβαλον ἄκρην ἔκτοτε σιγὴν εἰς τὸν τοπικιστὴν καθηγητὴν τῆς ἱστορίας.

2. Ἐκαμε καὶ ἄλλην ὁ Κουγέας γκάφαν, ὡς οἱ γαλλίζοντες λέγουσιν, ἦτοι μωριάν καὶ ἐδημοσίευσεν ὡς «ἄγνωστον» τὸ γνωστόν :

«Πολλὴ μαυρίλα φαίνεται ἀπ' τοὺς Κολοκοτρωναίους»,
ὅπερ δὲν παρετήρησεν, ὅτι τὸ ἔχει ὁ Βλαχογιάννης εἰς τὸ «Κλέφτες»

Τούτων οὕτως ἐχόντων εἶχε πολὺ δίκαιον ὁ ἐπικριτὴς του νὰ γράψῃ: «Ὁ Κουγέας ἀναφέρει ἱστορικοὺς ἀνύπαρχτους, ξέ- νους, πὺν τάχα γράψανε γιὰ τὸν Κολοκοτρώνη. συλλογεῖς Κολοκοτρωναίικων τραγουδιῶν, πὺν δὲν ὑπῆρξαν. Ψευτολαϊκὰ τραγούδια ὡς γνήσια χωρὶς νὰ τ' ἀποδείξῃ» (σ. 23). **Ἡ μόνη ἀρετὴ τοῦ Κουγέα εἶναι τὸ ψεῦδος καὶ ἡ συκοφαντία.** τοῦτο τοῦλάχιστον διακηρύττουσι πάντες οἱ ἀντίλαλοί του, ὁ Βολωνά- κης, ὁ Λογοθέτης, ὁ Κουκουλές, ὁ Πέζόπουλος, ἵνα περιορισθῶ εἰς τοὺς σπουδαιότερους τοῦ καθηγητικοῦ συλλόγου τῆς Φιλοσο- φικῆς σχολῆς, ἐκ τῶν ἄλλων ἀναφέρω τὸν γυμνασιάρχην Ἐ. Παν- τελάκην (1). Οὗτοι διεπόμευσαν αὐτὸν ὡς ἄδικον κριτὴν καὶ ἐμ- παθέστατον ἐλεγκτὴν καὶ διαστροφέα τῶν εὔτε καὶ καλῶς λεχθέν- των, πρὸς δὲ καὶ πεζότατον περὶ τὰ γραμματικά, καταστρέψαντα τὰ κείμενα ὁσάκις ἐξ οἰήσεως ἐπιχείρησε νὰ διορθώσῃ. Εἶναι τοσαύτη τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ ἡ ἠθικὴ πώρωσις, ὥστε εἶχε δί- καιον ὁ καυμένος Βλαχογιάννης ν' ἀναφωνῇ: «**τοὺς ψεῦτες στη γλῶσσα τοῦ Κουγέα δὲν τοὺς λένε ψεῦτες!**» (ἐνθ. ἀνωτ. σ. 68) καὶ τότε οἱ φιλαλήθεις πρέπει νὰ λέγωνται ψεῦσται! Αὐτὸ ἔπαθε καὶ ὁ ὑποφαινόμενος. Μὴ εὐρίσκων ὁ κύριος αὐτὸς τρωτόν τι νὰ μὲ κατηγορήσῃ, διότι ἀπηλλάγην διὰ βουλευ- ματος, ἀνέλαβε νὰ παρατάξῃ τὰς ἀπορριφθεῖσας καταθέσεις τῶν ψευδομαρτύρων! χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὁ δῆθεν φιλόπατρις ἀνήρ, ὅτι ἐξευτελίζει ἑαυτὸν, ἀλλὰ, τὸ καὶ σπουδαιότερον, ἐκθέτει τὴν δικαιοσύνην τῆς πατρίδος του (βλ. Κράτ. Ἀληθ. σ. 179 ἔ.)

τοῦ Μοριᾶ» λαβῶν ἐκ τοῦ Passow (σ. 176). Πολλὰ πράγματα ζητεῖς ἀπὸ τὸν Κουγέα, μακαρίτη Βλαχογιάννη, νὰ ξεύρῃ τὰ δημοτικὰ τρα- γούδια καὶ νὰ διαβάξῃ τὸ βιβλίον σου, ἀφοῦ δὲν γνωρίζει τὴν ἱστορίαν τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος Μάνης (σ. 72) καὶ κλέπτει τὸν Πετρίδην.

1. Βλ. «Φιλολογικὰ παράδοξα», Ἀθῆναι 1915. Οὗτος ἐλέγχει τὰς «Κριτικὰς εἰς Θεόφραστον παρατηρήσεις» του, τὰς εἰς τὰ «Varia sacra» τοῦ Ἀθ. Παπαδ. Κεραμέως δημοσιευθείσας τῷ 1909 ὡς καὶ τὰ «Σχό- λια τοῦ Ἀρέθα». Τότε ὁ Κουγέας ἦτο καθηγητὴς Γυμνασίου. φυλλάδια 2—3 ἀναφέρω ἐνταῦθα ἐκ τῶν ἀπειραρίθμων κατὰ Κουγέα γραφέντων. 1) τοῦ Μιχ. Βολωνάκη, «Ἡ ἀνεπιστημοσύνη τοῦ κ. Σ. Κουγέα»... Μέρ. Β', Ἀθῆναι 1918. 2) τοῦ Κ. Λογοθέτου, «Ἐπίμετρον εἰς τὴν εὐσυ- νειδησίαν καὶ τὴν ἐπιστημοσύνην τοῦ Σ. Κουγέα» Β', Ἀθῆναι 1924, 3) τοῦ ἰδίου «Καὶ πάλιν ἡ περίφημος εὐσυνηδυσία καὶ ἐπιστημοσύνη τοῦ Σ. Κουγέα», φυλλάδιον Δ', Ἀθῆναι 1924.

Τελείως «άνειδεον» τῆς ἱστορίας καὶ νεωτέρας φιλολογίας, συκοφάντην καὶ διαστροφέα, ἐπιπόλαιον καὶ ψεύστην καὶ εἴτι ἄλλο ἀποδεικνύει αὐτὸν ὁ Βλαχογιάννης εἰς τὰ «*Ἱστορικὰ ραπίσματα*» Ἀθῆναι 1937, σ. 37, ὅπου καὶ ταῦτα : «Ψάξε ἀκόμη, Κουγέα, σκάλισε μήπως βρῆς κανένα σκύβαλο γλωσσικό, ἐνῶ μπροστά σου στέκεται ὁ ρωγὸς μὲ τὸ σιτάρι, μὰ σοῦ λείπουν τὰ κλειδιά νὰ μπῆς. Ἡ ὄρνιθα σκαλίζοντας βγάνει τὰ μάτια της» (1). Τί εἶχε συμβῆ ; Ὁ Κουγέας πράγματι ἀνίκανος νὰ ἀναιρέσῃ τὰ γραφέντα ὑπὸ τοῦ Βλαχογιάννη, ὅτι *οἱ ἀγωνισταὶ καὶ αἱ φάλαγγες τῶν ἀρματωλῶν ἀνεφάνησαν εἰς τὴν Ρούμελην*, εἰς δὲ τὴν Πελοπόννησον οἱ «Κάποι» ἦσαν «παγάνες» τῶν Τούρκων πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς συζκοινωνίας (δεσβεναγάδες) καὶ καταδίωξιν τῶν ληστῶν, αὐτοὶ δὲ οἱ Ρουμελιῶται μετέδωκαν τὸ πῦρ καὶ εἰς τὸν Μωριάν, κατέφυγεν εἰς τὴν ἐθνικὴν Μοῦσαν. Ἄλλὰ καὶ αὐτὴ ἐφάνη ἄστοργος πρὸς αὐτὸν, διότι τὰ «κλέφτικα τραγούδια», ἅπερ κυκλοφοροῦνται μέχρι τοῦ νῦν ἐπιδεικτικῶς ὑπὸ τῶν Μωραϊτῶν *ἀπεδειχθῆσαν πλαστά*. «γυρεύει σωτηρία σὲ μέσα πρόχειρα. . . γιαντζὰ τῆς κουτουράδας, *ἠεωϊκὰ φάρμακα τοῦ θανάτου*» (σ. 42). Ὁ Κουγέας ἠλάλαξεν ἐκ χαρᾶς, διότι ἀνεκάλυπεν δῆθεν, ὅτι ὁ ὑποτιθέμενος πλαστογράφος Σχινᾶς, εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις ὡς ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης κατεδίκαζεν εἰς θάνατον τὸν Κολοκοτρώνη, ἐπομένως ἦτο ἀδύνατον οὗτος ὁ Κωνσταντῖνος Σχινᾶς νὰ εἶναι ὁ ποιητὴς τῶν τραγουδιῶν τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἀλλὰ «τὴν ἔπαθε, ὡς ἀγράμματος», διότι ποιητὴς εἶναι ὁ Μιχαὴλ Σχινᾶς, ἦτοι *ἠγνῶει ὁ Κουγέας, ὅτι ὑπῆρχον δύο Σχινάδες!* (σ. 45). Τὰ ποιήματα ἐδόθησαν ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν Θείρισιον καὶ ἐξεδόθησαν ἐσχάτως τῷ 1935 εἰς τὴν περίφημον Συλλογὴν τοῦ Haxthausen (2).

1. Τὰ «Ραπίσματα» τοῦ Βλαχογιάννη ἐγράφησαν ὡς ἀπάντησις διὰ τὴν κριτικὴν τοῦ Κουγέα εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀρματωλισμοῦ ἐν Πελοποννήσῳ «Κλέφτες τοῦ Μοριᾶ», ἐκδοθεῖσαν τῷ 1936, καὶ ἦσαν τόσον ἰσχυρὰ τὰ ραπίσματα, ὥστε ἐπέβαλον ἄκραν ἔκτοτε σιγὴν εἰς τὸν τοπικιστὴν καθηγητὴν τῆς ἱστορίας.

2. Ἐκαμε καὶ ἄλλην ὁ Κουγέας γκάφαν, ὡς οἱ γαλλίζοντες λέγουσιν, ἦτοι μωριάν καὶ ἐδημοσίευσεν ὡς «ἄγνωστον» τὸ γνωστὸν :

«Πολλὴ μαυρίλα φαίνεται ἀπ' τοῦς Κολοκοτρωναίους», ὅπερ δὲν παρετήρησεν, ὅτι τὸ ἔχει ὁ Βλαχογιάννης εἰς τὸ «Κλέφτες».

Τούτων οὕτως ἐχόντων εἶχε πολὺ δίκαιον ὁ ἐπικριτὴς του νὰ γράψῃ: «Ὁ Κουγέας ἀναφέρει ἱστορικοὺς ἀνύπαρχτους, ξένους, πού τάχα γράψανε γιὰ τὸν Κολοκοτρώνη. συλλογεῖς Κολοκοτρωναϊκῶν τραγουδιῶν, πού δὲν ὑπῆρξαν. Ψευτολαϊκὰ τραγούδια ὡς γνήσια χωρὶς νὰ τ' ἀποδείξῃ» (σ. 23). **Ἡ μόνη ἀρετὴ τοῦ Κουγέα εἶναι τὸ ψεῦδος** καὶ ἡ συκοφαντία. τοῦτο τοῦλάχιστον διακηρύττουσι πάντες οἱ ἀντίλαλοί του, ὁ Βολωνάκης, ὁ Λογοθέτης, ὁ Κουκουλές, ὁ Πεζόπουλος, ἵνα περιορισθῶ εἰς τοὺς σπουδαιότερους τοῦ καθηγητικοῦ συλλόγου τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς, ἐκ τῶν ἄλλων ἀναφέρω τὸν γυμνασιάρχην Ἐ. Παντελάκη (1). Οὗτοι διεπόμπευσαν αὐτὸν ὡς ἄδικον κριτὴν καὶ ἐμπαθέστατον ἐλεγκτὴν καὶ διαστροφέα τῶν εὔτε καὶ καλῶς λεχθέντων, πρὸς δὲ καὶ πεζότατον περὶ τὰ γραμματικά, καταστρέψαντα τὰ κείμενα ὡσάκις ἐξ οἰήσεως ἐπιχείρησε νὰ διορθώσῃ. Εἶναι τοσαύτη τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ ἡ ἠθικὴ πώρωσις, ὥστε εἶχε δίκαιον ὁ καυμένος Βλαχογιάννης ν' ἀναφωνῇ: «**τοὺς ψεῦτες στη γλώσσα τοῦ Κουγέα δὲν τοὺς λένε ψεῦτες**»! (ἐνθ. ἀνωτ. σ. 68) καὶ τότε οἱ φιλαλήθεις πρέπει νὰ λέγωνται ψεῦσται! Αὐτὸ ἔπαθε καὶ ὁ ὑποφαινόμενος. Μὴ εὐρίσκων ὁ κύριος αὐτὸς τρωτόν τι νὰ μὲ κατηγορήσῃ, διότι ἀπηλλάγην διὰ βουλευματος, ἀνέλαβε νὰ παρατάξῃ τὰς ἀπορριφθείσας καταθέσεις τῶν ψευδομαρτύρων! χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὁ δῆθεν φιλόπατρις ἀνὴρ, ὅτι ἐξευτελίξῃ ἑαυτὸν, ἀλλὰ, τὸ καὶ σπουδαιότερον, ἐκθέτει τὴν δικαιοσύνην τῆς πατρίδος του (βλ. Κράτ. Ἀληθ. σ. 179 ἔ.)

τοῦ Μοριᾶ λαβὼν ἐκ τοῦ Passow (σ. 176). Πολλὰ πράγματα ζητεῖς ἀπὸ τὸν Κουγέα, μακαρίτη Βλαχογιάννη, νὰ ξεύρῃ τὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ νὰ διαβάσῃ τὸ βιβλίον σου, ἀφοῦ δὲν γνωρίζει τὴν ἱστορίαν τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος Μάνης (σ. 72) καὶ κλέπτει τὸν Πετρίδην.

1. Βλ. «Φιλολογικὰ παράδοξα», Ἀθῆναι 1915. Οὗτος ἐλέγχει τὰς «Κριτικὰς εἰς Θεόφραστον παρατηρήσεις» του, τὰς εἰς τὰ «Varia sacra» τοῦ Ἀθ. Παπαδ. Κεραμέως δημοσιευθείσας τῷ 1909 ὡς καὶ τὰ «Σχόλια τοῦ Ἀρέθα». Τότε ὁ Κουγέας ἦτο καθηγητὴς Γυμνασίου. φυλλάδια 2—3 ἀναφέρω ἐνταῦθα ἐκ τῶν ἀπειραρίθμων κατὰ Κουγέα γραφέντων. 1) τοῦ Μιχ. Βολωνάκη, «Ἡ ἀνεπιστημοσύνη τοῦ κ. Σ. Κουγέα»... Μέρ. Β', Ἀθῆναι 1918. 2) τοῦ Κ. Λογοθέτου, «Ἐπίμετρον εἰς τὴν εὐσυνειδησίαν καὶ τὴν ἐπιστημοσύνην τοῦ Σ. Κουγέα» Β', Ἀθῆναι 1924. 3) τοῦ ἰδίου «Καὶ πάλιν ἡ περίφημος εὐσυνειδησία καὶ ἐπιστημοσύνη τοῦ Σ. Κουγέα», φυλλάδιον Δ', Ἀθῆναι 1924.

Πολλά τῶν τοιούτων ἀνοήτων ψευδολογημάτων ἀφή-
ρεσε μετὰ τὴν συντριπτικὴν ἀπάντησίν μου καὶ δὲν ἐδημοσιεύθη-
σαν ἐν τῷ «Κράτει τῆς Ἀληθείας», ὅπου εἶναι τὰ πρακτικὰ τῶν
ἐπὶ δίμηνον θορυβωδῶν ἐκείνων συνεδριάσεων τῆς Φίλοσ.
σχολῆς (βλ. σ. 49 σημ.). Τὸ κατ' ἐμοῦ κυκλοφορῆσαν «Κίβδη-
λον νόμισμα», κακοηθέστατον λιβελλογράφημα, ἀλλ' ἅμα καὶ
ἀνόητον, ὅθεν ὁ Κουγέας ἀντλεῖ τὸ κατηγορητήριον, ἀνηρέθη
ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἐκδόντος αὐτό, ὅστις ἔπειτα ἐγένετο θαυμαστής
καὶ ἐγκωμιαστής μου (σ. 196, 104). οἱ ἀναγνώσται ἐκ τῶν ἀντι-
φάσεων εἶχον πεισθῆ ἤδη περὶ τῆς κίβδηλειας τοῦ συντάξαντος
τὸ «Κίβδηλον νόμ.» (σ. 185 ἔ.). Κατὰ τοῦ κίβδηλοποιοῦ συνα-
δέλφου μου εἶχον ἐκδώσει ἀπὸ τοῦ 1932 «*Τὸ μωρὸν ἄλας.*
*Ὁ ἀνεκδοτολόγος Ιατρὸς Σπυρίδων Καμπανάος Λαυριώ-
της ἐλεγχόμενος ὡς πλαστογράφος.*» Παρήλθον 4 ἔτη σχεδόν,
οὐ μόνον οὐδὲν ἀπήντησεν, ἀλλ' εὐρισκόμεθα καὶ εἰς καλὰς
σχέσεις (1). Εἰς τὰς παραμονὰς μάλιστα τῆς ἐκδόσεως τοῦ λι-
βέλλου, τῇ 8 Μαρτίου 1936, μοι ἔγραφε γράμμα πλήρες ἐν-
θουσιασμοῦ καὶ φιλοφροσύνης, ἵνα μὲ πείσῃ νὰ ἀφήσω τὰς
Ἀθήνας καὶ νὰ ἐπανέλθω εἰς τὴν Μετάνοιάν μου : «*Ἡ πολι-
οῦχός μας (Παναγία) θέλει τὸν γέροντα Εὐλόγιον εἰς τὸ
περιβόλι της διὰ νὰ καλλιερῆ καὶ ἐκριζώσῃ τὰ ζιζάνια
ἧτοι τοὺς κομμουνιστὰς καὶ νὰ τὰ ρίπτῃ διὰ τῆς γραφίδος
του ἔξω μακρὰν τοῦ πνευματικοῦ τούτου ἀμπελῶνος*» (αὐτ. σ.
191). Πῶς λοιπὸν ὁ ἴδιος μετ' ὀλίγους μῆνας ἔγραψε τὰ κίβδη-
λα ; Ἦσαν αἱ παραμοναὶ τῆς χειροτονίας μου καὶ ἡτοιμαζό-
μην νὰ μεταβῶ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ ἐφησυχάζων ἐκεῖ
πρόην δῆθεν Κορυθαῖς Ἱερόθεος ἐκινεῖτο σπασμωδικῶς ν' ἀ-
νακτῆσθαι τὴν, ἐφ' ἧς παρανόμω; ἐπέβη, θέσιν του γράφων καὶ

1. Ἐν τῷ μεταξὺ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν μου εἶχον πάλιν ἀναλάβει
τὴν διοίκησιν τῆς Λαύρας καὶ προήδρευσα μάλιστα τῷ 1934 τῆς Διο-
κωνιστοῦ συνάξεως τοῦ Ἁγίου Ὁρους, καὶ ὁ Καμπανάος ὡς ἀρχι-
γραμματεὺς τότε ἐκ μέρους τῆς Λαυρ. συνάξεως ἔγραφε πρὸς τὴν Ἱε-
ρὰν Κοινότητα «*τὸ εὐφροσύνον ἄγγελμα τῆς συμφιλίωσεως μετὰ τοῦ
συναδέλφου ἡμῶν πανοσιολογιωτάτου κ. Εὐλόγιου... ἐφ' ὅσον κατα-
δικαστικῆ κατ' αὐτοῦ ἀπόφασις δὲν ὑπάρχει*», καὶ μὲ ὀνομάζει «*ἄγ-
γελον χαρᾶς*», ἐζήτει δὲ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν κατ' ἐμοῦ κατηγοριῶν
τῶν διαβιβασθειῶν παρ' αὐτοῦ εἰς τὴν Ἱ. Κοινότητα, καὶ δημοσιευ-
θειῶν εἰς τὸ «Κίβδηλον νόμισμα» (Κράτ. Ἀληθείας σ. 178).

τηλεγραφῶν πανταχοῦ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Ἀχμέτ Ζώγου. Ἐπεισε τότε καὶ τὸν ἄλλοπρόσαλλον Λαυριώτην ἰατρὸν ἀνακαινίσας τὸ παλαιὸν καὶ κοιμώμενον ἢ λωφᾶζον πάθος ἐναντίον μου. Αὐτοῦ εἶναι τὰ περὶ τῶν ἐν Ἀλβανίᾳ μέρη τοῦ λιβέλλου καὶ ἄλλαι κακοήθειαι. Μοῦ ἐπλήρωσε τὴν εὐεργεσίαν ! Καταδικασθέντα ὡς προδότην ὑπὸ τῆς ἑλλην. κυβερνήσεως ἐφιλοξένησα ἐν ἀγνοίᾳ αὐτὸν εἰς Λαύραν καὶ ἔπεισα τὴν μονὴν νὰ τοῦ παραχωρήσῃ τὸν Μυλοπόταμον, τὸ ἐνδιαίτημα Ἰωακείμ Γ'. Διενεμήθη τότε πανταχοῦ τὸ «Κίβδηλον νόμισμα» καὶ ἐστάλησαν καὶ 500 ἀντίτυπα εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν θρησκευμάτων τῆς Ἀλβανίας. Διὰ τοῦτο ὁ κιβδηλογράφος θρηνεῖ ἀπαρηγορήτως : «ο tempoга ο mores! παύεται ἡ κορυφὴ τῆς ἐπιστήμης, ὁ κ. Νίκος Βέης, καὶ διορίζεται καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας ὁ Ἀλβανὸς Κουρίλας. *παραγκωνίζεται ὁ ἀσκητικώτατος πρῶην Κορυτσᾶς κ. Ἱεροθέος καὶ διορίζεται ἀρχιεπίσκοπος Ἀλβανίας ὁ Εὐλόγιος.*» (σ. 103). Τοῦτον ἐξυμνεῖ ὁ Κουγέας ! Ὅποια μοχθηρία, ὅποια διαστροφή ! Πόσον δίκαιον εἶχες, ἀλησμόνητε Βλαχογιάννη, νὰ φιλοδώρησῃς εἰς τὸν ἀσυνείδητον καθηγητὴν «Ἐὰ ἱστορικὰ ραπίσματα», ὅστις τοιοῦτος ὢν ὠρίσθη εἰς τὸ ἀνώτατον πνευματικὸν ἴδρυμα νὰ παιδαγωγῆσῃ καὶ νὰ φρονηματίσῃ τὴν φοιτητικὴν νεολαίαν ! «Ἄν ἔζη σήμερον ὁ Θεόφραστος, φωνάζει ὁ Παντελάκης, *θὰ κατέτασσε τὸν Κουγέαν εἰς τὴν ἀναισχυνίαν, τὴν ἀναισθησίαν, τὴν ἀπιστίαν ἢ θὰ ἠναγκάζετο νὰ δημιουργήσῃ χάριν τοῦ προτύπου τούτου φιλολόγου κρᾶμά τι ἐκ τῶν τριῶν κακιῶν*» (ἐνθ' ἀνώτ. σ. 8). Ἐξαίρεται ὁ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐθνισμὸς τοῦ Ἱεροθέου, περὶ οὗ ἐγράψαμέν τινα εἰς τὸ Κράτ. ἀληθ. (σ. 103—104), ὅστις ἠνάγκαζε τὸν ἐπισκεψάμενον αὐτὸν περὶ τὸ 1935 κληρικὸν Ἀγγλον Μ. Dawkins νὰ ἀπαγγεῖλῃ δεινὴν κατὰ τῶν Ἑλλήνων κατηγορίαν : «*Οἱ Ἕλληνες δεικνύουν ἀντοχήν, γράφει, μόνον διὰ τὰς ἰδικὰς τῶν ἐθνικῶς ἀξιώσεις, οὐχὶ δὲ καὶ τὰς τῶν ἄλλων*». Χαρακτηρίζει δὲ τὸν Ἱεροθέον ὡς *ἐθνικιστὴν Ἀλβανὸν* καὶ προσθέτει, ὅτι τὸ πατριαρχεῖον ἠρνήθη νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἀξίωσιν τῶν Ἀλβανῶν, ὅπως ἀναγνωρισθῆ ἢ ἐκκλησία τῶν αὐτοκέφαλος καὶ ἐπιτραπῆ νὰ τελῆται ἀλβανιστὶ ἢ λειτουργία καὶ τὰ τῆς λατρείας» (The Monks of Athos, London 1935). Μᾶς κατέκρινεν ὁ Κουγέας, ὅτι τῷ 1937 μεταβάντες εἰς Κορυτσᾶν εἰσηγάγομεν τὴν ἀλβανικὴν εἰς τοὺς ναοὺς. κατετροπώθη ὅμως διὰ τῆς ἀπαντήσεως τοῦ τότε ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν μακ. Α. Ρούφου (σ. 123—124). *Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἐλήφθη τῷ 1921 ἐν τῷ συ-*

νεδρίω τοῦ Βερατίου. Τὰς ἐνταῦθα εἰλημμένας ὑπὸ τῶν ἀλβανιστῶν ἀποφάσεις ἐνστερνισθεὶς ὁ Ἱεροθέος (ὅστις ἀποσταλεὶς ἐκεῖ ὡς τιτουλάριος ἐπίσκοπος Μηλιτουπόλεως νὰ παρακολουθήσῃ ἀπλῶς ὡς παρατηρητὴς τὰ γινόμενα ἀνεκηρύχθη αὐτοβούλως μητροπολίτης Κορυτσᾶς) **εἰσήγαγεν αὐτὸς εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν τὴν ἀλβανικὴν**, διὸ καταγγέλλει αὐτὸν ὁ γεν. πρόξενος Ἄρνινος Καβαλλιεράτος διὰ τῶν ὑπ' ἀριθ. 1378 καὶ 1626 ἐγγράφων τῆς 11ης καὶ 13 Φεβρ. 1923, καθότι τὰ ἐν Βερατίῳ ἀποφασισθέντα τὸ Πατριαρχεῖον οὐδόλως ἀνεγνώριζεν. Προηγουμένως ὅμως ὁ μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως, ὁ αἰμίμητος Βασίλειος, εἶχεν ἀποστείλει τῷ 1922 Δεκ. 31 ἐγκύκλιον τοῦ Ἱεροθέου ὑπὲρ τῶν ἀποφάσεων τοῦ συνεδρίου ἐκείνου σφόδρα διαμαρτυρόμενος καὶ ἀποκηρύττων τὸν ἀποστάτην ἐπίσκοπον (βλ. φάκελλον ὑπουργ. ἐξωτερικῶν ὑπ' ἀριθ. 35842). Καὶ ὅμως ὁ Ἱεροθέος εἰς ἀπάντησιν **ἔγραψε ψευδῶς τὰ ἐναντία εἰς τὰ Πατριαρχεῖα** διαβουκολῶν οὕτως ἀναισχύντως τὸ ἀνώτατον πνευματικὸν κέντρον διὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰ συμφέροντα τῶν Ἀλβανῶν καὶ ἀναγνωρισθῇ ὡς μητροπολίτης Κορυτσᾶς, ὅπερ καὶ ἐπέτυχεν. (βλ. εἰς ὑπουργ. ἐξωτ. τὴν ἐκθεσιν τοῦ Ἱεροθέου ὑπ' ἀριθ. 11077 τῆς 7-4-24). Εἰς τὸν παρατηρήσαντα αὐτὸν πρωτοσύγκελλον καὶ γραμματέα τῆς μητροπόλεως παπᾶ Σωτήριον, ὅτι ψεύδονται εἰς τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχη ἀπῆντα: «ἔτσι γίνονται αὐτὰ τὰ πράγματα, δὲν πειράζει.» Καὶ ὅμως ὁ Ἱεροθέος εἶναι καλὸς καὶ ἐξαιρετος πατριώτης καὶ φέρεται ὡς ὑπόδειγμα ὑπὸ τοῦ Κουγέα. Νέμεται μέχρι σήμερον ὅλην τὴν περιοχὴν τοῦ ἁγίου Ὄρους, ὅπου ἄλλοτε ἦσαν 2 — 3 ἀρχιερεῖς, λαμβάνει γενναῖον ἐπίδομα νῦν ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν (ΟΔΕΠ) καὶ συγχρόνως, ἄκουσον! **λαμβάνει καὶ ἀπὸ τὸν Ἀλβανὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀμερικῆς Φανόλην!** (τοῦλάχιστον μέχρι πρό τινος ἐλάμβανε τὴ γνῶσει καὶ τῆς ἐνταῦθα «Κεντρ. Ἐπιτροπῆς Βορειοηπειρωτικοῦ ἀγῶνος»).

Τοιοῦτοτρόπως ἀμέσως διὰ τοῦ «Κιβδήλου νομίσματος» καὶ ἐμμέσως διὰ τοῦ πανεπιστημιακοῦ ἐθνοφρουροῦ Κουγέα ὁ ὑπουργὸς Ἱεροθέος ἠρωοποιήθη καὶ ἀνέτως **ἀπολαμβάνων ἀμφοτέρωθεν τὰς ἐπιχορηγήσεις** ἐλευθέρως προπαγανδίζει ἐν Ἄθῳ ὑπὲρ τῶν Ἀλβανῶν δίδων συνεντεύξεις εἰς τοὺς ἐπισή-

μους ἐπισκέπτας (1). Καὶ ὁμῶς θεωρεῖται μάρτυς ὑπὸ τῶν ἀγνοούτων Βορειοηπειρωτῶν, καίτοι οὐδέποτε οὐδοπωσσιοῦν ἐκινήθη ἢ ἐνδιαφέρθη ποτὲ ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνός μας, οὔτε ὠμίλησέ ποτε οὔτε μνημόσυνόν τι ἐτέλεσεν εἰς τὸν ἅγιον ἐκεῖνον τόπον ὑπὲρ τῶν πεσόντων, οὔτε διαμαρτυρίαν τινὰ διεβίβασε πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς. καὶ ἐδύνατο πάντοτε πάνυ εὐχερῶς νὰ πράξῃ τοῦτο εἰς τὸν Ἄθω, ὅπου διάφοροι πολιτικοὶ τῶν συμμάχων μεταβαίνουνσιν. καὶ ἐνῶ δὲν πράττει τοῦτο, κατεργάζεται τὸ πᾶν ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἐπαράτου Φανόλη. Καὶ **ἀπολαμβάνει τριπλοῦν μισθόν, ἐνῶ ἐγὼ ἐξεσφενδονίσθην ἐκ τῆς θέσεώς μου διὰ νὰ ἀποθάνω τῆς πείνης!** Καὶ πρωτοστάτης εἰς τοῦτο ὑπῆρξεν ὁ Κουγέας, ὅστις μέχρι σήμερον περιάγει τὴν λιβελλογραφίαν διὰ νὰ παρουσιάσῃ τὸ ἴνδαλμά του, τὸν ἀμφοτεροπρόσωπον Ἱερόθεον. ἀλλὰ τὴν ἔπαθε ἄσχημα καὶ ἀντὶ νὰ πιάσῃ βασιλικὸν ἐδράξατο ἀκαλύφην (τζουκνίδα) «καὶ ἐνέπεσεν εἰς βόθρον, ὃν εἰργάσατο». Ὁ Ἱερόθεος κάμνει πολὺ καλά.

Τοιαῦτα τὰ τρόπαια τῶν ἐθνικῶν κουγεϊκῶν ἀγῶνων, καὶ τὰ ὀλίγα ταῦτα παραδείγματα ἀποδεικνύουσι τὸ μέγεθος τῆς ἀβελτηρίας καὶ πόσον σπανίζουσι παρ' ἡμῖν οἱ κεδνὰ περικλείοντες βουλευματα, εὐάριθμοι οἱ μὴ εἰδικότητα ἰδιοποιούμενοι, ὑπεράριθμοι δὲ οἱ πανδαημοσύνην ἐπαγγελλλόμενοι, καινοσπουδῖαν ἐπίμεμπτον, κενοδοξίαν κακόσινον, καὶ ἀμάθειαν στυγεράν νοσοῦντες. Ὁ κρινόμενος ἀνήρ ἀνίκει εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν τὴν πνευματικὴν τῆς ἀκαδημ. πολιτείας, θεωρεῖται μάλιστα κορυφή, κατέχει μεγάλας θέσεις, εἶναι «πολυθεσίτης». ἔχει εἰς κάθε ζήτημα γνώμην ἀξιωματικὴν· διὸ καὶ οὐδεὶς ἄνευ κινδύνου ἀντιτάσσεται αὐτῷ. Ὁχυρούμενος ὅπισθεν τῆς ἐπισημότητος τῆς θέσεώς του, ἥτις δι' αὐτὸν εἶναι θώραξ ἀδιαπέραστος, καὶ τῆς ἀνανδρίας ἐκείνων τῶν ὑποψηφίων, οἵτινες τρέμουσι πρὸ αὐτοῦ (ἔχομεν πρόσφατον παράδειγμα καθηγητοῦ διορισθέντος ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του, ὅστις κατὰ τὴν ἀγρίαν ἐπίθεσιν ἤρχισεν ὡς νήπιον νὰ γλαίῃ, διότι τὸν ὠνόμασε προδότην). Τούτου ἕνεκα

1. Ἄλλ' ἐλείδῃ ἐγὼ ἔγεινα αἰτία νὰ εἶναι εἰς τὸν Ἄθω ἀπολογοῦμαι, ὅτι ἦλθεν αἰφνιδίως καὶ δὲν ἐγνώριζον τί συνέβαιναν ἐν Ἄλβανίᾳ. Ὅταν δὲ ὁ ἀποκρισάριος τοῦ οἰκ. θρόνου μοὶ ἔγραψε νὰ τὸν ἐκδιώξω, ἀπήντησα αὐτῷ, ὅτι πρέπει νὰ τὸν περιορίσωμεν ἐνταῦθα νὰ μὴ γυρίσῃ εἰς τὴν Ἄλβανίαν καὶ μᾶς κάμῃ, ὅτι ἔκαμε ὁ πολὺς Βησσαρίων Τζοβάννης.

ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ παραδόξου τούτου ἀνδρὸς πολλοὶ νέοι, μύσται τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης, ἴστανται μακρὰν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἀπὸ τετραετίας κενωθεῖσα ἡ θέσις αὐτοῦ δὲν εὔρε τὸν ἀντικαταστάτην· διότι οὗτος διὰ τῆς κλίμας καὶ ἐκτὸς εὕρισκόμενος δίδει τὰς κατευθύνσεις. καὶ ὅμως τὸ πανεπιστήμιον εἶναι ἱερὸν καὶ ἀπαραβλαστον ἄστυλον τῆς Ἀληθείας καὶ τοῦ Δικαίου, ὥς τις ὠνόμασεν αὐτό, καὶ πάντες οἱ ἀθλοφόροι ἐργάται τῆς ἐπιστήμης δημιουργοῦσιν ἑαυτοῖς δικαιώματα ἀπὸ τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος προερχόμενα, κτῶνται πνευματικὴν περιουσίαν, ἣτις εἶναι περιουσία αὐτοῦ τοῦ Πανεπιστημίου· διὸ καὶ ἱερὰ μὲ κατέλαβεν ἀγανάκτησις ἐπὶ τῇ πρὸς ἐμὲ ἀνοικεῖω συμπεριφορᾷ αὐτοῦ, θεωροῦντος τὸ ἴδρυμα πατρικὴν κληρονομίαν καὶ παραχωροῦντος μονοπωλιακῶς τὰς ἐδρας εἰς τοὺς εὐνοουμένους καὶ περισαίνοντας αὐτὸν ἀυλοκόλακας καὶ ἀνθρωποδοῦλους. Ἐπὶ 40ετίαν ἐργασθεὶς ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης καὶ πατρίδος ἐπίστευον, ὅτι ἤμην ἄξιος νὰ εἰσέλθω ἐκεῖ. Ἐχει τρομοκρατήσῃ τοὺς πάντας, διότι δι' αὐτοῦ μοιράζονται ὅλαι αἱ θέσεις εἰς τὰ ἀνώτατα πνευματικὰ ἴδρύματα· διὸ καὶ πάντες οἱ ἀδικηθέντες καὶ ἀναξιοπαθοῦντες ἐπεκρότησαν τὴν χειρονομίαν μου. Διατί ἄραγε, νομίζετε, ἐξηγέρθη ἐναντίον μου; οὔτε διότι ἤμην ἄωρος, οὔτε διότι ἤμην ἀντεθνικός. οὐδὲν τοιοῦτον—ἀλλως δὲν ἐξηγεῖται πῶς μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης διετηροῦμεν ἀγαθωτάτας σχέσεις καὶ εἶχον μάλιστα ἀναθέσει αὐτῷ νὰ παρουσιάσῃ εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τὰς «Διοσκοριδεῖους μελέτας» μου⁽¹⁾—τὸ αἷτιον ἦτο, διότι ἀποφασίσας νὰ θέσω ὑποψηφιότητα δὲν προσέφυγον εἰς αὐτόν, τὸν κλειδοῦχον τοῦ Πανεπιστημίου! Τοῦτο μοὶ τὸ εἶπεν ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ρῆξιν ἔμπροσθεν

1. Ἀπέστειλα αὐτῷ ὡς φίλῳ ὀλόκληρον τὸ βιβλίον τῷ 1932, καλλιγεγραμμένον καὶ χρυσοδεμένον. ἀφοῦ τὸ ἐκράτησεν ἐπὶ ἔτος, μοὶ γράφει, ὅτι πρέπει νὰ κάμω περίληψιν. καὶ ταύτης δὲν γενομένης οὐδὲν ἐποίησεν. Ὅτε τῷ 1935 ἐξέδωκα αὐτὸ «Διοσκοριδεῖοι μελέται καὶ ὁ Λαυρωτικὸς Διοσκορίδης, μελέτη κριτικὴ καὶ ἱστορικὴ» ἔγραφον ἐν τῷ προλόγῳ «Ἡ τυβιγγαία βασ. Ἐταιρεία τῶν ἐπιστημῶν ἔδαπάνησεν ἀφειδῶς διὰ τὴν τοῦ Wellmann ἔκδοσιν καὶ ἡ νεαρὰ τῶν Ἀθηνῶν Ἀκαδημία ἐπιβάλλεται νὰ δωροφορήσῃ τῇ ἐπιστῆμῃ τὸν νέον Διοσκορίδην, τὸν πατέρα τῆς βοτανικῆς φαρμακολογίας. εἶναι δὲ πρωτότυπος καὶ μοναδικὴ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἡ ἐργασία αὕτη, δι' ἣς ἀπέδειξα καὶ τὰ τρωτὰ τῆς γερμανικῆς ἐκδόσεως καὶ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ σπουδαίου κώδικος τῆς Λαύρας.

τῆς αἰθούσης τῶν τελετῶν συναντήσας με συνομιλοῦντα μετὰ τοῦ καθ. Ἐξαρχοπούλου—ἡ ὑπεροψία του δὲν ἔχει ὄριον—καὶ ποῦ νὰ σὲ εὕρω, ἀπήντησα, ἀφοῦ ἦσο εἰς τὸ χωρίον σου (1) ; Τί ἀποδεικνύει τοῦτο ; τί ἄλλο ἢ τὰ ταπεινὰ ἐλατήρια ὑφ' ὧν κινεῖται ὁ ἀνὴρ οὗτος ὡς καὶ τὴν παντελῆ ἔλλειψιν ἀνωτέρων ἰδεωδῶν, ὧν ἄνευ ὁ βίος εἶναι νεκρός ; Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἔχει προσηλυτισθῆ καὶ οὗτος ὑπὸ τῶν κηρυγμάτων τοῦ Α. Ἐλευθεροπούλου διδάσκοντος εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης τὴν μαρξιστικὴν «καινὴν διδαχὴν» ἀπὸ τῆς φιλοσοφικῆς ἑδρας : «τὸ μόνον καὶ ἀτελεύτητον φυσικὸν ἰδεῶδες, λέγει, ἡ ἰδεοφροσύνη μου εἶναι καὶ ἡ ἰδεοφροσύνη τῆς ἀνθρωπότητος (δηλ. ὁ ἄγριος περὶ ὑπάρξεως ἀγῶν καὶ ἐπεξηγεῖ) *ἢ μὴ ὑσαρξίς οἰουδήποτε ἰδανικοῦ καὶ ἡ ἀτελεύτητος καὶ αἰωνίως ὁμοίως φυσικὴ πορεία τῶν πραγμάτων, ἡ αἰωνία πάλη περὶ κυριαρχίας ἐπὶ τῶν λοιπῶν*» («Γρηγ. Παλαμᾶς» ἔτ. ΙΖ', 1933, σ. 123). Ἡ ἠθικὴ πλάνη σχετίζεται πρὸς τὴν πνευματικὴν, ὡς ἡ αἰτία πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα· διότι ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου τὰς βαθυτάτας ρίζας ἔχει εἰς τὴν καρδίαν, καὶ ἐν τῇ ἠθικῇ παραπλανήσει φεύγει τὸ φῶς, ὡς ὁ ἀσθενὴς ὀφθαλμὸς, ἐπειδὴ θλίβει καὶ στενοχωρεῖ αὐτόν.

ἌΟ καθηγητῆς Ι. Κακριδῆς— Ὁ πόλεμος κατὰ τῶν τόπων καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ—Κάτω τὰ ἰδανικά!— Πάτρων καὶ προστάτης ὁ Κουγέας.— Οἱ φρουροὶ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς ἀκοίμητοι.— Τὸ ἑλλην. πνεῦμα ἦτο αἰεὶ ποτε ἡ ψυχὴ τῶν ἑλλην. γραμμάτων.

Οὐδεὶς τῶν εὖ φρονούντων ἀμφιβάλλει, ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τὰ ἰδεῶδη εἶναι οἱ φωτεινοὶ σκοποὶ πρὸς οὓς κατευθύνομεν τὴν πορείαν τοῦ πνευματικοῦ ἡμῶν βίου ἐν τῇ σφαίρᾳ τοῦ ἀληθοῦς, καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ, ἵν' ἀνέλθωμεν εἰς τὴν ἀκρό-

1. Ὁ ἀνὴρ θεράπων τοῦ κερδίου Ἐρμιοῦ ἐπλεύρισε τοὺς Γερμανοὺς κατακτητὰς καὶ ἐπέτυχε νὰ λάβῃ δῶρον δύο ἡμιόνους· διὸ καὶ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν συμπατριωτῶν του μετέβη εἰς Δολοὺς διὰ νὰ κάμῃ τὴν «μαύρην ἀγορὰν» ἤτοι νὰ πωλήσῃ τὸ ἔλαιον, ὅπερ ἠγοράζετο τότε «μὲ τὸ μάλαμα». ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ἐν τῶν ὑποζυγίων ἐχάθη καὶ περιεφέρετο εἰς τὰ χωρία τῆς Μάνης πρὸς ἀνεύρεσιν!

πολιν τῶν ιδεῶν, ὅπου κατὰ Πλάτωνα ἡ ὑπερτάτη ἰδέα, ὁ Θεός. Ὁ προκείμενος ἐνταῦθα ἀγὼν εἰς οὐδὲν ἕτερον ἀποσκοπεῖ, εἰμὴ νὰ ἀνασυνδέσωμεν τὴν γέφυραν, ἣτις διήκει καὶ φέρει ἡμᾶς εἰς τὴν πνευματικὴν, ἀφ' ἧς κατηνέχθημεν εἰς τὴν κοιλάδα ταύτην τοῦ γλαυθμῶνος, πατρίδα. Εἰς τὴν περιοχὴν τῶν ιδεῶδων, ἐν οἷς, πρυτανεύει τὸ ἠθικόν, καὶ τὰ ἄλλα ιδεώδη εὐοδοῦνται, εἰάν εὐρίσκωνται ἐν ἀρμονίᾳ μετ' αὐτοῦ. καὶ ἂν τὸ ιδεῶδες τῆς γνώσεως εἶναι ἡ ἀλήθεια, αὕτη δὲ περιέχεται ἐν τῇ σφαίρᾳ τοῦ ἠθικοῦ. Ὁ ἠθικὸς σκοπὸς εἶναι τὸ κέντρον, εἶναι ὁ καθολικὸς νόμος, εἶναι προσωπικότης διὰ τὰ ἠθικὰ ὄντα ἢ κατὰ τὸν Ἐγέλον τὸ ζωοποιὸν πνεῦμα, δηλ. εἶναι ὁλότης. Τοιοῦτος λοιπὸν εἶναι ὁ *συνεκτικὸς δεσμὸς τῆς κοινωνίας*. «Ἡ ἀνάπτυξις τῆς φυσικῆς ἀτομικότητος εἰς ἐλευθέραν καὶ ὡραίαν ἀτομικότητα εἶναι ἔργον καὶ σκοπὸς τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος. Τοῦτο δὴ λαμβάνει πᾶσαν τὴν ὑπὸ τῆς φύσεως ἢ τῆς παραδόσεως παρεχομένην ὕλην καὶ ἐπεξεργάζεται οὕτω καὶ μεταποιεῖ, ὥστε νὰ προσδώσῃ τὸ ἴδιον εἶδος. μεταβάλλει τὸν λίθον εἰς καλλιτεχνήματα καὶ ἐν αὐτοῖς ἐκδηλοῖ ἐαυτὸ φαιδρὸν καὶ ἐλεύθερον, χρησιμοποιοῖ ἀσμένως τὴν φύσιν καὶ τὴν παράδοσιν καὶ ἐκφαίνει ἐκπρεπῶς τὴν ἀτομικότητα» (1). Τὸ πνεῦμα τοῦτο κοπανίζουσι οἱ δημοτικισταί. Τούτων ἡγέτης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μακ. Ν. Πολίτου— οὗτος ὅμως ἐν τέλει τοῦ βίου του ἰδὼν τὴν διεστραμμένην, πρὸς ἣν ἐτρέπησαν ὁδόν, ἀπεκήρυξεν αὐτοὺς— ὑπῆρξεν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ὁ Κουγέας, ἐξαικολουθεῖ δὲ καὶ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ. «θεωρητικῶς μὲν δημοτικιστὴς ἐν τῇ πράξει δὲ καθαρεύων», ὡς ἔγραψεν ἐν τῇ «Ἀντιδικίᾳ τῶν τόνων» (σ. 231) ὁ κ. Ν. Ἐξαρχόπουλος). Τὸ πνεῦμα τῶν συγγραφέων δυσχυρίσθησαν, ὅτι θηρεύουσι καὶ οὐχὶ τὸ γράμμα, διὰ νὰ καταργήσωσι τὴν γραμμα-

1. Κωνστ. Λογοθέτου, «Ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἐγέλου καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτῆς εἰς τὴν νεωτέραν σύγχρονον διανόησιν», Ἀθήναι 1939 σ. 232. Τὸ δίτομον τοῦτο καὶ ὁγκῶδες σύγγραμμα τοῦ σοφοῦ ἔθνικοῦ ἀνδρός, ὅστις σήμερον κοσμεῖ τὴν φιλοσ. ἔδραν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ἐθαυμάσθη καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν Γερμανῶν, ἀνομιολογησάντων, ὅτι τοιοῦτον ἔργον περὶ τοῦ μεγάλου φιλοσόφου δὲν ἐγράφη εἰσέτι ὑπὸ τῶν συμπατριωτῶν του. Ἄν καὶ πλεῖστα ἔργα ἐξεδόθησαν, οὐδεὶς ἐν τούτοις ἐξήτασε καὶ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐγγελικῆς εἰς τὰ ἄλλα κράτη φιλοσοφίας, ὅπως ὁ κ. Λογοθέτης. καὶ ὅμως τοιοῦτον ἄνδρα, ὅστις παρουσιάσθη ὡς ὑποψήφιος μετὰ γόνιμον συγγραφ. ἐργασίαν, ὁ Κουγέας κατε-

τικήν. Ἄλλ' ἡ γραμματική, κύριοι, εἶναι ἡ κλείς, ἣτις εἰσάγει ἡμᾶς εἰς τὰ ἔργα των διὰ νὰ ἀντλήσωμεν τὸ πνεῦμα. «Δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ μάθωμεν τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν», ἀντιτείνουσι, «διαβάζομεν τὰς μεταφράσεις»—καὶ αὗται προέρχονται ἐκ τῶν γαλλικῶν μεταφράσεων!— ἀλλ' εἶναι δυνατὸν ἐκ μεταφράσεων νὰ κατανοήσῃ τις τὸ βάθος τῶν ἐννοιῶν ἐνὸς συγγραφέως; τὸ καθαρὸν ὕδωρ ἀντλεῖται ἐκ τῶν πηγῶν καὶ οὐχὶ ἐκ ρυακίων. Εἶναι ἀνόητοι. Δὲν ματαιοπονοῦσι τὰ ξένα κράτη, ἅτινα ἐπιφορτίζουν τὰ Γυμνάσια τῶν μὲ τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά, ἅτινα ἐπὶ 9 ἔτη διδασκόμενα προαλείφουσι τοὺς μεγάλους ἑλληνιστάς, ὧν ἡμεῖς οὔτε τὸν ἰμάντα τῶν ὑποδημάτων των δυνάμεθα νὰ λύσωμεν καὶ πορευόμεθα εἰς τὰ ξένα πανεπιστήμια πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ἀρχαίας ἑλλην. γλώσσης. Ἐδῶ μᾶς ἔπνιξε «τὸ κῆμα τῆς ἀμαθείας» (1). Καὶ ταῦτα διότι διανοήθημεν ἀπὸ πεντηκονταετίας καὶ πλέον νὰ ἀποτινάξωμεν ὡς ἐπαγθῆς φορτίον τὸ βῆρος τῆς κληρονομίας τῶν ἀρχαίων, ὧν ἡ ἐπίδρασις οὔτε ἔλειψεν οὔτε

πολέμησε λυσοδῶς, ὅπως καὶ τοὺς ἄλλους συμπατριώτας του. Ἀσφαλῶς θὰ οἰκτίρη τὴν κακότητα αὐτοῦ, ὅστις ἀναγνώσῃ τὸν ἐν τῇ «Ἀντιδικίᾳ» τὸν θαυμάσιον τοῦ Λογοθέτου ὑπὲρ τῆς γλώσσης λόγον (σ. 303—399), δι' οὗ κατέρριψε καὶ ὡς ἰστὸν ἀράχνης διέλυσε πάσας τὰς ἀτασθαλίας τοῦ Κακριδῆ ὡς καὶ τὰς μηχανορραφίας καὶ ἐπιβουλάς τῶν μαλλιαρῶν. Ὁ λόγος οὗτος, ὡς καὶ οἱ ἐν τοῖς «Ἀναλέκτοις» αὐτοῦ δημοσιευθέντες, δύο εἰσηγήσεις Σεβαστοπουλείου ἀγῶνος, Χυδαϊσμός καὶ κομμουνισμός, Ἡ δημοτικὴ γλῶσσα καὶ ὁ χυδαϊσμός κλπ. (σ. 187—203) καὶ δι' τὸ ἀποκορύφωμα : «Τὸ φιλολογικὸν ἔργον καὶ ἡ ἐθνικὴ δρᾶσις τριῶν αἰοιδίμων καθηγητῶν» (Κόντος-Μιστριώτης-Σκιᾶς) σ. 236—259, θὰ ἀποτελέσωσι μνημεῖον αἰώνιον εὐσεβείας καὶ φιλοπατρίας καὶ πηγὴν ἀνεξάντλητον ὕλικου διὰ τοὺς γλωσσαμύντορας, ἀποτρόπαιον δὲ διὰ τοὺς κομμουνιστάς. Ἐν αὐτοῖς ἀπεικονίζεται ὁ Ἑλληνας, ὁ χριστιανός, ὁ πανεπιστημιακὸς διδάσκαλος, ὁ φιλόσοφος.

1. Ὁ Πλούταρχος γράφει, ὅτι Ἀπολλώνιος ὁ Ρόδιος καλέσας τὸν Ρωμαῖον ρήτορα ν' ἀγορεύσῃ ἑλληνιστὶ μετὰ τὸ πέρας ἀνεφώνησεν, ἰδὼν τὴν τοῦ Κικέρωνος μεγίστην πρὸς τὴν τῶν κλασικῶν γραμμάτων ἐπίδοσιν : «σὲ μὲν, ὦ Κικέρων, ἐπαινῶ καὶ θαυμάζω, τῆς δ' Ἑλλάδος οἰκτεῖρω τὴν τύχην, ὁρῶν, ἂ μόνον τῶν καλῶν ἡμῖν ὑπελείπετο, καὶ ταῦτα Ῥωμαῖοις διὰ σοῦ προσγεγόμενα, παιδείαν καὶ λόγον» (ἐν β. Κικ. 4, 5). Τί ἄρα θὰ ἔλεγε νῦν, ὅτε αὐτοί, οἱ ἄλλοτε βάρβαροι, διδάσκουσιν ἡμᾶς τὴν γλῶσσαν;

δὲ καὶ πρέπει νὰ λείψῃ. «Τὴν ἐπίδρασιν αὐτὴν ἠμποροῦμεν νὰ θεωρήσωμεν ὀλεθρῖαν ἢ βλαπτικὴν, νὰ τὴν καταδικάσωμεν ὡς συντηρητισμοῦ ἢ «προγονοπληξίας» γέννημα, γράφει ὁ Συκουτρῆς, νὰ τὴν ἀγνοήσωμεν δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται. *Γνώσις καὶ κατανόησις τοῦ παρελθόντος μας εἶναι ἀπαραίτητος προῦ πόθεισι τῆς κατανοήσεως τοῦ παρόντος καὶ τῆς συνειδητῆς μας ἐνεργείας διὰ τὸ μέλλον*, διότι τὸ παρὸν ζῆ ἀπὸ τὸ παρελθὸν καὶ ἡ ἱστορία εἶναι ὁ μόνος διδάσκαλος τοῦ βίου διὰ τὰ μελλοντικά μας διαβήματα» (1).

Κατὰ τὴν παρελθούσαν γενεάν οἱ ἐλλόγιμοι ἦσαν σωφρονέστεροι εἰς τὸ γράφειν, ἀκριβολογοῦντες περὶ τὴν λέξιν καὶ φράσιν, ἐνθυμούμενοι πάντοτε, ὅτι «*ἄλλο ἐστὶ τὸ λέγειν καὶ ἄλλο τὸ εὖ λέγειν*». Ἄλλ' ἀφ' ὅτου ὁ Κοραῆς ἐκηρύχθη πολέμιος τῆς γραμματικῆς, ὧν τὸ πλῆθος εἶχε καταντήσει ἀπροσμέτρητον, ἀπεχαλιναγωγῆθησαν τινες καὶ ἐξετραχηλίσθησαν. Τὸ σύνθημα ἔδωκε διὰ τῆς «Γραμματικῆς τῆς κοινῆς ἑλληνικῆς γλώσσης», ἣτις κατὰ συγκυρίαν ἐτυπώθη μετὰ θάνατον εἰς τὸν ΣΤ' τόμον ὁμοῦ μὲ τὸν «Ἀπολλώνιον τὸν Δύσκολον» (Ἀθῆναι 1888). Πρακτικώτερος ἦν ὁ Βάμβας ἐκδοὺς μετὰ τῆς ἀρχαίας καὶ τὴν νέαν γραμματικὴν. Ἐκτοτε οἱ πολλοὶ ἔχοντες ἄνετον ἄδειαν καὶ «εὖωνον *τρακαρισμὸν* ὡς ἐκ τῶν καπηλείων εὐράμενοι, ἐχώρησαν εἰς τὸ γράφειν γραμματικὰς ἐξ ἀντιστρόφου συστήματος» Δούκας (Πρόλ. εἰς Ἡρωδιανὸν 1813). Πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ τούτου ὁ φιλογενὴς ἀνὴρ ἐξέδωκε τῷ 1804 ἐν Βιέννῃ τὴν «Κατ' ἐπιτομὴν γραμματικὴν, *Τερψιθέαν*». Εἶναι ἡ πρώτη σπουδαία γραμματικὴ κατὰ Θερειανὸν (Ἄδαμ. Κορ. Β', 280) ἐξ ὅσων ἐτυπώθησαν ἀρχομένου τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Μετὰ τὸν Δ. Δάρβαριν, μιμούμενον τὸν Κοραῆν εἰς τὴν «Ἀπλοελληνικὴν γραμματικὴν» (1806), πρὸς ἀντίπραξιν ὁ Κων. Χρυσοκέφαλος ἠνεγκεν εἰς φῶς ἐν Λειψία τῷ 1811 καὶ αὐτὸς τὴν «Τερψίνου» ψέγων τὸ ἀρχαῖζον ὕφος τοῦ Δούκα. ἀλλ' ἀπεστομώθησαν αὐτὸς καὶ οἱ μεταφράσαντες γερμανικὰς γραμματικὰς Βασ. Παπαευθυμίου (1811) καὶ Στ. Οἰκονόμου (1812). Παρὰ ταῦτα ὁ Νεόφυτος εἶναι ὁ εἰσηγητῆς τοῦ δόγματος «*βαθμηδὸν πρὸς τὴν ἀρχαίαν*» ὑπὸ τὸν ἐξῆς ὄρον: «Νὰ φυλάζωμεν τοὺς τύπους ἀπαραλλάκτους, νὰ λαμβάνωμεν ἐκεῖθεν κατ' ὀλίγον τὰ ἑλλιπῆ,

1. «Ἡμεῖς καὶ οἱ ἀρχαῖοι» Th. Zielinski, μετάφρ. ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ, Ἀθῆναι 1923, σ. 221.

ν^ο ἀποφεύγωμεν τὰ ξένα καὶ ἀλλόκοτα ιδιώματα καὶ ὀνόματα καὶ ἔτι μᾶλλον τὰ ἄξια κωμωδίας παραμορφώματα καὶ τέλος νὰ ἐκκινῶμεν τὴν σύνταξιν πρὸς τὸ τελειότερον κατ' ὀλίγον, νὰ συνεθίζωνται οἱ νέοι ἐν τοῖς σχολείοις νὰ ὁμιλῶσιν ἑλληνιστὶ» (Πρόλ. εἰς Διαλόγους Αἰσχύνου τοῦ Σωκρατικοῦ). πρὸς μετὰφρασιν δὲ ξένων φιλολ. ἔργων καὶ μυθιστοριῶν συνιστᾶ τὴν ὁμιλουμένην. Εἰς τοῦτο κατέληξαν οἱ ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἀγῶνες. Τότε ὁ Ν. Σοφριανὸς μετέφραζεν εἰς δημῶδη, ἣν δὲν ἐθεώρει χείρονα τῆς γλώσσης τοῦ Πλάτωνος. Ὡθησιν ἔδωκεν ὁ Κοραῆς φιλοσοφῶν καὶ ἐξετάζων τὴν φύσιν τῆς νεοελληνικῆς ἐκ τοῦ προφορικοῦ λόγου, καὶ ἐξακριβῶν τὴν ἔννοιαν ἐκάστου τῶν μερῶν τοῦ λόγου. Οἱ μαλλιοροὶ οὐχ οὕτω πράττουσιν, ἀλλὰ καταλήξει συμφύροντες : *οἱ ἰδέες*, συμπλέκοντες ταῖς προθέσεσι τὰ ἄρθρα : *στις ἀρχές*, μετέβαλον εἰς ἀληθῆ τὴν γραμματικὴν κυκεῶνα, ἵνα ἐπὶ τῇ βάσει τῆς γραφομένης εἴπωσιν, ὅτι *δὲν ὑπάρχει γραμματικῆ*, καὶ τὸ ἐλέτυχον αἱ γεννάδαι· διότι καὶ ἂν διδάσκωνται, ὅμως γραμματικὴν δὲν μανθάνουσιν οἱ παῖδες τῶν Ἑλλήνων. Ἔνεκα τούτου ἡ ὄλη πνευματικὴ μας καρποφορία σήμερον εἶναι ἡ ποίησις, τὸ διήγημα καὶ ἡ ἐλαφρὰ μυθιστορία. Ἄλλ' οἱ ἀρχαῖοι ἐφρόνουν, ὅτι «ἡ ποιητικὴ πολλὰς δίδωσιν ἀφορμὰς πρὸς σοφίαν καὶ εὐδαίμονα βίον, ἄνευ δὲ τοῦ ἀπὸ τῆς γραμματικῆς φωτὸς οὐχ' οἷόν τε τὰ παρὰ τοῖς ποιηταῖς διορᾶν ὅποιά ποτέ ἐστίν. *χρειώδης ἄρα ἡ γραμματικῆ*» (Anecdota Bekker σ. 659, 11 καὶ 724, 14). Ὁ Κοραῆς ἦναψε τὴν πυρκαϊάν πρῶτος. ὑποδαυλίζουσιν αὐτὴν κατὰ καιροὺς μονομερεῖς ἐπιστήμονες καὶ ἀσυνεπεῖς πρὸς ἑαυτούς, ὡς δύναμαι νὰ χαρακτηρίσω τὸν σοφὸν ἑλληνιστὴν Δ. Βερναρδάκην. Ἀμφότεροι παραβάλλονται πρὸς τὸν Λούθηρον, ὅστις ἐκ πάθους πρὸς τὸν παπισμὸν προέβη εἰς τὰ ἄκρα. οὕτω καὶ οὗτοι ἀντιδιαφερόμενοι πρὸς τοὺς ἄγαν ἑλληνίζοντας εἶπον πράγματα, διὰ τὰ ὅποια ἔπειτα μετημελήθησαν (1). Ὁ Βερναρδάκης ἀντικρούων τὸν Κόντον ἔγραφε : «Πόσοι πτωχαλαζόνες ἐν τῇ Δύσει

1. Βεβαίως ὡς μεταμέλεια θεωροῦνται τοῦ Κοραῆ ἄλλα πολλὰ (βλ. κατ.) καὶ τὰ ἐξῆς : «κηρύξας τις ἑαυτὸν ἀνεξάρτητον πάσης ὑποχρέωσης πρὸς τὴν παράδοσιν τῆς γλώσσης δὲν χρειάζεται ἄλλο ἰδιαιτέρον θάρρος, ἵνα πράξῃ τοῦτο καὶ πρὸς τὰς ἄλλας παραδόσεις». Βλ. Β. Φάβη, ὑπόμνημα πρὸς τὴν Ἀναθεωρ. Βουλὴν, Ἰούλιος τοῦ 1948, ὅπερ ὑπέβαλεν ἡ Φιλολ. σχολή.

δὲν κατεστράφησαν καὶ δὲν καταστρέφονται ὁσημέραι, διότι ἀντὶ συγκатаβαίνοντες πρὸς τὸν λαὸν καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἰσότητος, τὰς διεπούσας τὴν σημερινὴν εὐρωπ. κοινωνίαν, καὶ **παραιτήσαντες τὰς ἰδανικάς των προλήψεις** νὰ ἐργασθῶσι καὶ νὰ εὐημερήσωσιν ἐπ' ἀγαθῶ ἑαυτῶν καὶ τῆς πατρίδος, **ἠθέλησαν νὰ διατηρήσωσι τὴν λάμπιν τοῦ προγονικοῦ των ὀνόματος, λάμπιν ἰδανικὴν καὶ ὄλως ἀπατηλὴν ;**» (Ψευδαττ. ἔλεγχ. σ. 441). Καὶ διὰ νὰ ἐννοήσητε καλλίτερον τὸν ἄνδρα παραθέτω ἐνταῦθα τὸν ὑπ' αὐτοῦ χαρακτηρισμὸν τῶν Βυζαντινῶν, οὓς νῦν ἀνανήψας σύμπας ὁ πεπολιτισμένος θαυμάζει κόσμος. «Τίς ἀγνοεῖ τὸ **γραμματολογικὸν ἐκεῖνο τέρας**, γράφει, ὅπερ καλεῖται Βυζαντίς, σύνολον δηλαδὴ συγγραφέων, ὧν ἡ πλαστὴ καὶ μιξοβάρβαρος γλῶσσα ἀπέβη παροιμιώδης, ὄχι ὀλιγώτερον παρὰ τὴν ἀχώριστον ἀπὸ τοιαύτης γλώσσης ἀκρισίαν καὶ κακοζηλίαν, ἐνίοτε δὲ καὶ κακοήθειαν καὶ ψευδολογίαν. Ἔπρεπε ν' ἀναστατωθῆ ὁ κόσμος, ἔπρεπε νὰ πέσῃ ὁ προαιώνιος θρόνος, ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ ὁποίου εἶχε συνεχίσει ἀπὸ αἰῶνων νὰ τρέφῃ τὸν **ἀργὸν καὶ μιξοβάρβαρον αὐτὸν ἑλληνισμόν**. Ἡ τοιαύτη τῶν κληρικῶν καὶ λογιωτάτων ὀλιγαρχία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο αἰτία, ὅπως αὐτοὺς μὲν διασκορπίσῃ εἰς τὰ πέρατα τοῦ κόσμου ὁ ἀπὸ τοῦ βαρβάρου κατακτητοῦ τρόμος, τὸ δὲ ἔθνος ἀνανήψῃ κατὰ μικρὸν ἀπὸ τῆς μακροχρονίας καὶ ὀλειθρίας πλάνης» (σ. 442) (1). Ἄλλ' ὁ Βερναρδά-

2. Ταῦτα ἐν ὄψει ἔχων ὁ ἀείμνηστος ἐκεῖνος Ἡρ. Βασιάδης διεκήρυττεν ἐπισήμως : «Οἱ μὲν ὄλως ἀμεριμνῶσιν ἐν παχυλῇ παινώμενοι ἀμαθεία, οἱ δὲ, καίτοι τὸ γάλα τῆς ἑλληνικῆς θηλάσαντες παιδείας, ἀγριαίνουσι νῦν καὶ διῶνται αὐτῆς ἀμείλικτοι ἐξανίστανται κατὰ κόρρης τύπτοντες, ὡς τὰ ἀκόλαστα καὶ ἀγνώμονα ἐκεῖνα βρέφη, ἃ τοῦ γάλακτος κορεσθέντα, εἶτα τοὺς μαστοὺς δάκνουσι τῶν μητέρων καὶ τροφῶν ἢ τύπτουσιν αὐτὰς ἢ τοῖς ὄνυξι τὰ τόσον φιλόστοργα σπαράσσουσι πρόσωπα. . . Διὸ τιμωροῦντες ἄλλαις τε ποιναῖς καὶ δὴ καὶ βελονοκεντήσεσι τοὺς παῖδας . . . ὅταν ἐν τοῖς σχολείοις ὀμιλῶσιν ἑλληνιστί, ἀναγκάζουσιν αὐτοὺς ἀπομαθεῖν, ἦν παρὰ τῶν τροφῶν ὡς μητρικὴν ἔμαθον γλῶσσαν. Διατί δὲ ταῦτα; διότι **μέτρον, ὡς προεῖρηται, τῆς προαγωγῆς ἐκάστου εἰς τὸν πολιτισμὸν ἢ ἐκμάθησις ἐστὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης**» (Λόγος ἐκφωνηθεὶς ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλλ. Φιλολ. Συλλόγου κ. Ἡρ. Βασιάδου, Μαΐου 1869 σ. 298. Ὁ λόγος οὗτος ὡς ὑπόδειγμα ἐδη-

κης πολλάκις ἀναιρεῖ ἐαυτὸν ἐπὶ τοῦ γλωσσ. ζητήματος, ὅπερ μαρτυρεῖ, ὅτι ἦτο ἐμπαθής. Ἐν σ. 470 γράφει ταῦτα : «Εἶναι δὲ ἀνάγκη ὄχι μόνον τὸν ἐξ Ἑσπερίας πολιτισμὸν νὰ χωνεύσωμεν, ἀλλὰ καὶ τὸν πατριὸν ἑλληνισμὸν, οὗτινος ἔκπαιλαι εἵμεθα ἀπωρφανισμένοι, γενναίως καὶ φιλοτίμως νὰ ἐνστερνισθῶμεν, ὄχι ὡς ψιττακοὶ καὶ ὡς πίθηκοι, ἀλλ' ὡς Ἕλληνες, καθ' ὅσον ὁ ἑλληνισμὸς δῆλον οὗτος ἐν τε τοῖς γράμμασι καὶ ἐν τῇ πίστει παρέσχεν εἰς τὸν κόσμον ἰδανικὰ θεωρητικῶς τε καὶ πρακτικῶς ἔξοχα μέχρι τοῦδε καὶ ἀπαράμιλλα». Τοῦτο δὲν λέγεται ἀντίφασις ὡς πρὸς τὰ ἀνωτέρω ;

Ὁ μακ. Χατζηδάκις, ἐκ τῶν ὑπαναχωρησάντων καὶ αὐτός, ἀλλὰ πολὺ ἐνωρίς, ἰδοὺ πῶς γράφει διὰ τὸ κατάντημα τῶν μεταρρυθμιστῶν, ὧν νῦν ἀρχηγὸς ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ. «Φερόμεθα μακρὰν μὲν τῶν ἱερῶν καὶ ὀσίων, δι' ὧν οἱ πατέρες ἡμῶν ἐμεγαλούργησαν, ἐγγὺς δὲ τῆς ἀδοξίας καὶ παρακμῆς. Προφανὲς δὲ εἶναι, ὅτι ἡ ἀταξία καὶ ἀκολασία ἔν τινι κλάδῳ τοῦ ἔθνικοῦ βίου κατ' ἀνάγκην ἐπιδρῶ ὀλεθρίως καὶ ἐπὶ τοὺς λοιπούς, μάλιστα δὲ ἡ ἀκολασία ἐπὶ τῆς γλώσσης» (αὐτ.).

Ὡς πρὸς τὴν τότε κατάστασιν τῆς Γραμματικῆς ἐν τοῖς σχολείοις τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ ἐφαρμόζεται τὸ «πᾶσα ὑπερβολὴ κακία», ἀλλὰ μᾶλλον ἀντεστραμμένον, ἂν θέλῃς νὰ ἔχῃς τὴν πραγματικότητα, «πᾶσα κακία ὑπερβολή!» ἦτοι εἰς τὰς τότε γραμματικὰς μέτρον τοῦ κακοῦ δὲν ὑπάρχει. Φέρω πάλιν ὡς παράδειγμα τὸν Δοῦκαν, καίτοι ἀνέλαβον νὰ τὸν ἐπαινέσω—διότι ἀληθῶς εἶναι λογικώτερος τῶν ἄλλων.—Οὗτος ἀποκαμῶν καὶ ἀηδιάσας μετ' ὅσα ἔγραψε περὶ τοῦ δυνητικοῦ ἂν, ἀναφωνεῖ : «ὦ πρὸς Θεοῦ! πόθ' ἡμῖν ἔσοιτο ἀπὸ τῆς ληθαργίας αὐτῆς ἀνανήψαντας εὐέλπιδας ἐπὶ τὴν δέσποιναν ἀπιδεῖν φιλοσοφίαν ;» ἀλλὰ καὶ αὐτὸς εἶχε τὸ ἐπικάλυμμα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς· διὸ εἰς τὴν «Γερψιθέαν» του, οὐ μόνον ἐπεσώρευσεν ἐώλους θεωρίας, ἀλλ' ἐνεστερνίσθη καὶ τὴν ἀρχαΐζουσαν, ἵνα διδάξῃ τοὺς ἀστοιχειώτους Ἕλληνας τοὺς κανόνας! Δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀνανήψῃ καὶ αὐτός, καίτοι εἶχε διαγνώσει τὸ κακόν· διὸ ἐπιπροστίθησιν : «ἡ πολυκάνων κατάρρα, ἐξ ἧς ὥσπερ εἰ πᾶσαν σοφίαν ἐξαρούσεσθαι προσδοκῶντες, λανθάνομέν γε ἡμᾶς αὐτοὺς

μοσιεύθη μετὰ γαλλ. μεταφράσεως ὑπὸ τοῦ φιλλέλληνοσ G. d'Eichthal ἐν τῇ σπουδαίῳ αὐτοῦ ἔργῳ La langue grecque, Paris 1887, σ. 288—302. Περὶ τοῦ Βασιάδου γράφει πολλὰ ἐν σ. 248—255.

ἀντικρου θεροῖται γινόμενοι *πολλὰ μὲν ἀγορεύοντες*, ὀλίγα δὲ κατορθοῦντες, πάνυ τοι, νῆ τὸν Δι', ἀκανθῶδει καὶ ὑλομανούση ὑπὸ τῶν *ματαίων ἐκείνων κανόνων καὶ λεκτικῶν τεχνυδρίων καὶ ὅλως τετραχωμένη χρώμενοι τῇ δδῶ. . . Παύσωμεν περιτιῶς τε καὶ ἐπιβλαβῶς κανόνας ἐώλους τε καὶ ἀξυντελεῖς διὰ βίου ὀξονυχίζοντες, ἐγκύψωμεν τοῖς συγγραφεῦσιν». Ταῦτα σημειωσάμενος μετὰ τὴν ἀδολεσχίαν περὶ τοῦ ἄν, καὶ οἶονεὶ ἐπιλαθόμενος ἑαυτοῦ ἀναλαμβάνει νέον ἄχαρι ἄγωνα «περὶ τοῦ πλαγιασμοῦ ἀνορθωτικῶν μορίων» !! πρὸς συμπλήρωσιν τῆς «Τερψιδέας» του, ἧς ἐγὼ στερούμενος τῆς τερπνῆς θεᾶς ἀρούμαι τὰ μέρη ταῦτα ἀπὸ Θερειανοῦ (ἐνθ' ἄν.σ. 280—281). Παρὰ ταῦτα ὅμως ἀληθεύει, καὶ πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἦσαν εἰς ὑπερβολὴν συντηρητικοί, ἐφ' ὅσον δὲν ἐγνώριζον ποῦ βαίνουνσιν, ὅπερ γνωρίζομεν ἡμεῖς. Ἡ γλῶσσα ὡς φυσικὸς ὄργανισμὸς συνδέεται ἀναποσπᾶστος μὲ τὸν βίον τοῦ λαοῦ, ὅστις κυριαρχεῖ ἐπ' αὐτῆς, καὶ μία ἐκ τῶν ἐλευθεριῶν αὐτοῦ εἶναι καὶ τοῦτο, ὅτι *εἶναι ἐλεύθερος νὰ ὁμιλῇ καὶ νὰ γράφῃ τὴν γλῶσσαν, ὅπως βούλεται καὶ ἀρέσκειται αὐτὸς* καὶ οὐδενὶ ἐπιτρέπει νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὸ δικαίωμα τοῦτο, ὅπερ συνδέεται μὲ τὴν ὑπαρξίν του καὶ τὰ συμφέροντα ἐν τῷ βίῳ, τὰ καλῶς ἐννοούμενα. Τούτων οὕτως ἐχόντων καὶ ἡ γλῶσσα ἀκολουθεῖ ἀκριβῶς τὰς τύχας τοῦ λαοῦ καὶ συμεταβάλλεται μετ' αὐτοῦ εἰς ὅλας τὰς περιπετείας. εἶναι τὸ κάτοπτρον τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ καταστάσεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ· «πᾶσα γλῶσσα ἐν γένει, γράφει ὁ Ἀσώπιος, ἐστὶν ἀντανάκλασις τῆς νοήσεως παντὸς ἔθνους. ἡ γλῶσσα εἶναι τόσον τελειότερα, ὅσον ἡ διανοητικὴ αὐτοῦ δύναμις ἐπὶ μᾶλλον ἀναπτύσσεται» (1).*

Ὁ Ἴω. Βηλαρῶς παρουσιάζεται ὁ πρῶτος ἀνατροπεὺς ἐν Ἰωαννίνοις ὄν ὡς ἱατρὸς ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, οὗ ὑπῆρξεν αὐλόδουλος, καὶ οὐδένα πτοούμενος ὁμιλεῖ καὶ γράφει κατὰ τῆς καθεστηκυίας γραφομένης γλώσσης πρὸς ἀντικατάστασιν αὐτῆς διὰ τῆς ἄκρας δημοτικῆς *καταργῶν καὶ τόνους καὶ ὀρθογραφίαν*. εἶχε συνεργὸν εἰς τοῦτο καὶ τὸν Ἀθαν. Ψαλίδαν (2),

1. Παρὰ Καμπάνη «Ἱστορία τῆς νέας ἑλλ. κριτικῆς», Ἀθῆναι 1935, σ. 73.

2. Ὁ Ψαλίδας ἦτο ὁ θεράπων τοῦ Βελῆ, ὃν συνώδευσεν εἰς Τρίπολιν, ἐχθρὸς ἄσπονδος τοῦ Εὐγενίου γράψας καὶ λίβελλον κατὰ τοῦ διδασκάλου του.

ὅσους μάλιστα καὶ προώθει αὐτόν. Ἐν Ἰωαννίνοις τότε μεγάλως ἠκμαζον τὰ ἑλλ. γράμματα διὰ τῶν Μπαλαναίων, πρὸς οὓς εἶχε συγκρουσθῆ ὁ Ψαλίδας, καὶ τοῦ παλαιότερον δρᾶσαντος Εὐγ. Βουλγάρεως, οἵτινες ἦσαν ἀρχαῖζοντες. Τὸ κίνημα τοῦ Βηλαρά, ἐπαναστατικοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ συζητησίμου φιλοπατρίας, ἦτο ἀπάντησις εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐγενίου: «**ἐκσυρικτέον τὸ χυδαῖσι διαλέγεσθαι!**» Δικαιολογεῖται οὗτος ὧδε: «Μὰ ὅσοι φλυαροῦν πῶς ἡ γραικικὴ γλῶσσα, ὅσο σιμώνει στήν ἑλληνικὴ τόσο καλύτερη γίνεται, μοῦ φαίνεται τὸ ἴδιο σὰν νὰ ἐπιμελῶνταν μιὰ νιὰ φυσικὰ ὁμορφὴ καὶ χαριτωμένη νὰ διορθῶνῃ καὶ νὰ σιάξῃ τὸ πρόσωπό της σὰν τῆς γρηᾶ; γὰρ νὰ μοιάσῃ στήν ὁμορφιά, ὅπου ἐκείνη εἶχε στὰ νιάτα της, καὶ πλιὸ δὲν τὴν ἔχει. Στοχασμὸς παράξενος καὶ ἄξιος γιὰ τὰ μυαλά τῶν γραμματισμένων. . . Αὐτοὶ οἱ ἀερόμυαλοι προκομμένοι κατηγοροῦν τὴ μητρικὴν τους γλῶσσα γιὰ τὴν ἔχασαν καὶ ἐπαινοῦν μιὰ γλῶσσα, ὅπου δὲν τὴν ξέρουν. Ἔχασαν τὴ φυσικὴν τους γλῶσσα εὐθύς ὅπου ἀρχίνησαν στὰ σχολιά νὰ παπαγαλίζουν τὸ Λάσκαρη καὶ νὰ ξερομασσοῦν τὸ Γαζῆ. . . Τί εἶναι λοιπὸν ἡ διάλεκτος, ὅπου τόσο μᾶς ἐκθειάζουν καὶ **μᾶς ἐχάλασαν τόσο τ' ἀφτιά μὲ τὴ τραχιὰ καὶ ἄνοστη προφορὰ της;** Σωστός καὶ ἀκέραιος τραγέλαφος». (1) Καὶ ὑβρίζων τοὺς «Μακαρονιστάδες μὲ τις ἑλληνικοῦρές τους» ἐπιλέγει: «Γιὰ τί ἀποχταίνουν νὰ εἶναι σὰν οἱ **λερῆδες ἢς Αἴγυπτος**, ὅπου ἔκρουβαν ὅσα ἤξεραν μὲ τὸ σκοτεινὸ σύγνεφο τῶν ἱερογλυφικῶν τους; . . Ἄχ! νὰ ἦθελαν ν' ἀφήσουν τὲς σκουριασμένες παλιοῖδέες, ὅπου παιδιόθεν ἀπόχτησαν στὰ ψωρόσκολιά μας καὶ νὰ ἐπιχειροῦν νὰ διορθώσουν ἀληθινὰ τὴ γλῶσσα τοῦ καιροῦ μας! . . . Εἶμαι βέβαιος, ὅτι ἐβάλθησαν σ' αὐτὲς τις παλιοῖδέες ἀπὸ τὰ **κουτσοδασκαλέματα τῶν τζιμπλανοιχτομάτηδων** τῶν ἑλλ. σχολιῶν τοῦ αἰῶνά μας. . .» (αὐτ. 188). Καὶ ταῦτα προοιμαζόμενος ἔρχεται εἰς τὸ ἐπὶ τάπητος ζήτημα: «Παραξενεύομαι ἀκόμη καὶ σ' ἄλλο, τὸ ἀνοητότερον καὶ παραξενότερον **φήλιασμα** (2), ὅπου κάνουν τῆς γλώσσας μας, γράφοντάς τὴ μὲ **ἀλλοτεσνὴ ὀρθογραφία**, ἢ ὁποῖα γιὰ **τὴ γλῶσσα μας τὴ τωρεσνὴ γίνεται στραβογραφία**, ἐπειδὴς μεταχειρίζονται ψηφία περισ-

1. Ἀντιγράφω ἐκ τοῦ Παραρτήματος τῆς Νεοελλ. Φιλολογίας τοῦ Σαθα σ. 187.

2. Φήλιασμα γρ. φύλιασμα (= ἐμφυλίασις, ἐμβόλιασμα).

σότερα ἀπὸ τὶς ἀπλὲς φωνές» (παρὰ Καμπ. σ. 42). Ἦθελε δέ, ὡς φαίνεται, νὰ σχηματίσῃ *γλῶσσαν βαβυλωνιακὴν*. «Οἱ χάρες καὶ οἱ νοστιμάδες μιᾶς γλῶσσης δὲν εἶναι οἱ ἴδιες μὲ ἄλλης» καθεμιὰ ἔχει τὴν ξεχωριστὴν τῆς ὁμορφιά καὶ τὰ ξεχωριστὰ τῆς κάλλη»⁽¹⁾ ὁ δὲ πλουτισμός, λέγει, δέον νὰ γένηται οἴκοθεν, διότι τὰ ξένα «στολίδια, ὅπου δὲν τῆς ταιριάζουν, ἀντὶς νὰ τὴν ὁμορφύνουν τὴν ἀσκημαίνουσαν σὲ τρόπον ὅπου τὴν κατασταίνουσιν οὐρανοειδέστερη. . .» (αὐτ. σ. 48). Καὶ ποία ἡ «ὁμορφία»; Ἴδου ἓν παράδειγμα: «Καθε περησηο η αλο ψηφη απο το καθολικο η οληγοτερο απο τα χρηαζομενα σε καθε λεξη κανουν το γραψημο ανορθογραφο, αλοφονο, ανεσοστο κε εξαναγγης κακογραμενο κε βαρβαρο, αφορμης οπου δεν παραστενη πλεο τη λεξη σοστα καθος την προφερομε κιολα . . .να την καταλαβενομε αγαμνα κε μας ξυπναη αγαμνη κε στραβη ηδεα στο νου μας. αποδηγητε ληπον φος φανερα. . . πος ορθογραφια ηνε ο τροπος οπου αναφερα για να γραφομε . . . κε τουτα φτανουν για οσους θελουν να ορθογραφουν κε να ορθοδιαβαζουν»⁽²⁾.

Τὸ πραξικόπημα τοῦ Κακριδῆ. Οἱ πρὸ αὐτοῦ ἀτονισταί.

Δυστυχῶς τοῦ πνεύματος τούτου νεοφανῆς ἐπαρουσιάσθη διδάσκαλος ὁ Κακριδῆς, ὁ μαλλιαρὸς καὶ ἀτονιστῆς, ὅστις δρέψας ἐν Θεσσαλονίκῃ τοὺς καρποὺς τῆς ἀγγραμματισμένης του—διότι ὠδήγησε τοὺς νέους εἰς τὰ βουνὰ διὰ νὰ κατέλθωσιν ὡς σφαγεῖς καὶ ἐμπρησταί εἰς τὰς πόλεις—ἐπέδραμε καὶ εἰς τὸ Ἀθήνησι Πανεπιστήμιον νὰ εἰσαγάγῃ τὰ «καινὰ δαιμόνια». Ἀλλ' εὔρε τὸ φρούριον ἀπόρητον καὶ ἀπεπέμφθη μετὰ τὴν καταδίκην του ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας, ὅθεν ἦλθεν.

1. Ἡ γλῶσσα, ἦν συνιστᾶ ὁ Βηλαρᾶς, ἡ Γιαννιώτικη, ἔχει οὐκ ὀλίγους ιδιωτισμοὺς: χαλεύω, γρονίζω, γρόνιμος, διαμαίνομαι. ἦγλεπα, ἀποταπτό, ὀμπρήτερα, εἴνορο, ἀντισωστάς, ν' ἀπαριάνης, πάνω (=πηγαίνω), θελαπέης, ἀρέγαμαν, ρόκα, ἀδά, ἄντα κττ.

2. «Ἡ ρομενικὴ γλῶσσα. Τητογραφηα τον Κορφον 1814». Περιέχει δημιώδη μετάφρασιν τοῦ Πλατωνικοῦ Κρίτωνος καὶ μέρος ἐκ τοῦ βιβλ. τοῦ Θουκυδίδου. Προτάσσεται «Μηκρη ορμηνηα για τα γραματα. κε τη ορθογραφια της ρομενικης γλωσσας», ὅθεν καὶ τὸ ἀπόσπασμα.

εἰς τὴν Θεσσαλονίκην διὰ τὴν καμαρώσῃ τοὺς καπεταναίους μαθητῆς. **Ὁ μαλλιαρισμὸς ἀπέτεκε τὸν κομμουνισμὸν** καὶ οὗτος κατακτῆσας τὰς ἀκυβερνήτους ψυχὰς ἀπειλεῖ τὴν διαλύσῃ τὸ ἔθνος. Ἴδου τὸ κατάντημα τῆς καταργήσεως τῆς Γραμματικῆς καὶ τῶν τόνων! **Οἱ κανόνες τῆς Γραμματικῆς διδάσκουσιν εἰς τοὺς νέους τὴν ἀναρχίαν, ἢ δὲ κατάργησις αὐτῶν εἰσάγει τὴν ἀναρχίαν**, παραλύει τὸν ἐγκέφαλον τῶν νέων, ὥστε τὴν μὴ δύναται τὴν συγκρατήσῃ καὶ ἀποστηθίζῃ τὰ μαθήματα. Μετὰ τῆς Γραμματικῆς συναπώλετο, φεῦ! καὶ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ κατέκλυσαν τὴν ὡραίαν ἑλληνικὴν γῆν ὅλα συλλήβδην τὰ κακά. Τὴν ἀρχαίαν ἑλλ. φιλολογίαν ἀντικατέστησεν ἐπισήμως ἡ χυδαία, ἀναρχικὴ καὶ βαβυλωνιακὴ γλῶσσα. Μάθετε, ὦ εὐγενεῖς Πανέλληνες, ὅτι εἰς τὰ βιβλιοπωλεῖα, ὅταν ζητήσητε φιλολογικὸν βιβλίον, σᾶς παραπέμπουν εἰς τὴν νέαν ἑλλ. λογοτεχνίαν, ὅπερ μαρτυρεῖ ὅτι οἱ πνευματοφόροι σύγχρονοί μας λόγιοι ἔσβυσαν τὸ παρελθόν! Ἐνταῦθα ἡ τετριβία καὶ ἀκοσμία τῶν λέξεων καὶ φράσεων συναμιλλᾶται πρὸς τὸ κακέμφατον καὶ ταπεινὸν τῶν ἐννοιῶν καὶ τὴν ἀπρέπειαν τῶν ἐκφράσεων. Λέξεις πρωτάκουστοι, κακοσύνθετοι, βάρβαροι, ἀγοραῖαι, τῆς τελευταίας ὑποστάθμης, ἐμπολιτεύονται πρὸς ἔνδειξιν χυδαιολογικῆς σοφίας. αὐτὴ εἶναι ἡ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τῶν ὀρέων ἐσχάτως καθιερωθεῖσα γλῶσσα. Ἡ καθαρᾶ δὲν ἀρέσκει πλέον, ἐφ' ὅσον ἀκολουθεῖ τὸ πατροπαράδοτον: **«κάλλος ὀνόματός ἐστι τὸ πρὸς τὴν ἀκοήν ἢ πρὸς τὴν ὄψιν ἢ δὲ ἢ τὸ τῆς διανοίας ἐντιμον»**. Τοῦτο διακηρύττει ὁ μαθητῆς καὶ διάδοχος τοῦ Ἀριστοτέλους Θεόφραστος (ἀπόσπ. 95). Ἡ εὐθύνη καὶ ἡ κατάρα τοῦ ἔθνους τὰ μάλιστα βαρύνει τὸν πατριάρχην αὐτῶν ἐν τῷ ἀνωτάτῳ τῶν Μουσῶν τεμένει ἐπὶ 40ετίαν διδάσκοντα. Ὁ Κουγέας κατὰ τὴν δίκην ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος καὶ σπουδαιότερος μάρτυς τοῦ ἀλλόφρονος Κακριδῆ συμφρονῶν αὐτῷ: «διότι ἡ μὲν χοῆσις τῆς δημοτικῆς ἐπικρατήσασα ἀπὸ πολλοῦ εἰς τὴν λογοτεχνίαν, ἰσχυρίσθη, ἤρχισε τὴν εἰσάγεσθαι ἤδη καὶ εἰς τὴν ἐπιστήμην, πολλὰ δὲ ἐπιστημονικὰ συγγράμματα συνθετικὰ ἢ καὶ ἐρμηνευτικὰ ἔχουν γραφῆ εἰς τὴν δημοτ. γλῶσσαν, ἥτις δὲν εἶναι ξένη οὔτε ἀκατάληπτος εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλ' εἶναι καὶ αὐτὴ ἑλληνικὴ ὅσον καὶ ἡ ἀρχαία, οἰκειότερα δὲ καὶ προσιωτέρα καὶ ζωντανωτέρα εἰς τοὺς σημερινούς Ἕλληνας». Περαιτέρω **τὴν κατάργησιν τῶν τόνων δὲν τὴν θεωρεῖ ἀντεθνικὴν!** τὸ δὲ κατὰ τοῦ Κακριδῆ ἐλατήριον τῶν καθαρῶν ὀνομάζει προσωπικόν (;) καὶ ἐκ ζηλοφθονίας προερχό-

μενον (!) Δὲν ἠρκέσθη εἰς τὴν προφορικὴν κατάθεσιν ὁ Κουγέας, εἶχε στείλει καὶ ἐπιστολὴν εἰς τὸ Πειθαρχικὸν συμβούλιον δι' ἧς βάλλων κατὰ τῶν ἀειμνήστων καθηγητῶν Κόντου καὶ Μιστριώτου ἐπιλέγει : «Τὸ πνεῦμα, ποῦ διώκει σήμερον τὸν Κακριδῆν, εἶναι τὸ ἴδιον πνεῦμα τοῦ γλωσσικοῦ φανατισμοῦ. Τὸ κακοποιὸν τοῦτο πνεῦμα ζῆ ἀκόμη δυστυχῶς διὰ τὴν Ἑλλάδα» (1).

Εἶναι λοιπόν, Κουγέα μεγαλοπατριῶτα, ἐθνικὸν τὸ ἐγγεῖρημα, ὅπερ πρὸ 140 ἀκριβῶς ἐτῶν ὑπὸ τὴν ἀσπίδα τοῦ Φαλάριδος τῆς Ἡλείρου ἀπετόλμησεν ὁ παράφρων Βηλαρῶς; εἶναι γλώσσα ἑλληνική, πρὸς Θεοῦ, αὐτῆ, τὸ ἀπαίσιον αὐτὸ ἔκτρομα, καὶ ἠγωνίσθη νὰ σώσῃ τὸν Κακριδῆν, ὅστις θέλει νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν μεταρρυθμισὴν καὶ διῆσχυρίζεσαι, ὅτι ἡ κατάργησις τῶν τόνων δὲν εἶναι ἀντεθνική! Ἄδύνατον τοῦτο καὶ διὰ τὴν ἀστάθειαν τοῦ τόμου ἐν τῇ ἑλλην. γλώσσῃ, ἔνθα μετακινεῖται διαρκῶς ἀπὸ τῆς ληγούσης μέχρι τῆς προπαραληγούσης καὶ ἔτι παρέκει. Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται ἡ ἀποτυχία τῶν κατὰ καιροῦς προτεινάντων τὴν κατάργησιν. Ἐλλογιμώτατος Κερκυραῖος εὐπατρίδης ἐξέδοτο ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1817 βιβλίον ἄνευ τόνων καὶ πνευμάτων, ὃ Ἄνδρέας Θεοτύκης, βιβλίον, ὅπερ ἔνεκα τῆς ἰδιορρυθμίας ταύτης ἐξηφανίσθη, καίτοι χρηστοῦ περιεχομένου. **«Ἔργον πολλῶν ὠφελίμων θεολογίας τε καὶ ἠθικῆς φρασιθεῖς αὐτολεξὶ ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Ἀγίας Γρα-**

1. «Ἡ δίκη τῶν τόνων» σ. 79. Αὐτὰ εἶναι δικολαβικά, ὅπερ σὺνηθες καὶ ἀρχέγονον κακὸν διὰ τὸν οἰκτρὸν αὐτὸν ἄνθρωπον· διότι ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ σχέσεως τῆς δημοτικῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν καθαρεύουσαν, ἣν «πάντα λίθον κινουσι» ν' ἀντικαταστήσωσι διὰ τῆς χυδαίας, βλ. τὸν τόμον «Ἡ ἀντιδικία τῶν τόνων, ἐκ τῶν συνεδριῶν τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κτλ.» (ἀπάντησις εἰς τὴν «Δίκην τῶν τόνων») σ.231. Ἐνταῦθα ὁ σοφὸς παιδαγωγὸς ἐντριβῆς, εἶπερ τις καὶ ἄλλος, τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἀντεπεξέρχεται λίαν ἐπιτυχῶς καὶ ἀνατρέπει ἄρδην τὰς φληναφίας τοῦ Κουγέα. Οὗτος εἶναι ὁ κ. Νικ. Ἐξαρχόπουλος, ὅστις ἐκ καλοκαγαθίας ὅτε μὲν προτείνει τὴν δεξιὰν εἰς τὸν Κουγέα, ὅτε δὲ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα, προσπαθῶν διὰ τῆς πολιτικῆς ταύτης νὰ πλαισιώσῃ πρὸς ἑαυτὸν τὰς δύο διαμαχομένας μερίδας, πρᾶγμα τὸ ὅποιον δὲν ἐπραττεν ὁ ἀντίπαλός του, ἀλλ' ἄτεγκτος ἀπεστρέφετο ἰταμῶς τὸν κλάδον τῆς ἐλαίας.

φῆς κατὰ μίμησιν τῶν εὐρωπαϊκῶν καθηγητῶν πρὸς χρῆσιν τῶν νεοδιδασκομένων Ἑλλήνων καὶ προσφωνηθεὶς τῷ φιλοστοργοτάτῳ αὐτοῦ πατρὶ προέδρῳ τῆς ἐν Κερκύρα βουλῆς κτλ». Ὁ καινοτόμος συγγραφεὺς εἶχε μεγάλην ἰδέαν περὶ τοῦ ἔργου του· διὸ καὶ δὲν ἐφείσθη δαπάνης. κατεσκεύασε ἰδιότυπα παχέα στοιχεῖα, ὁμοιάζοντα πρὸς τὰ τῶν παλαιῶν χειρογράφων (1). ἀλλὰ καὶ αὐτὸ εἰς οὐδὲν ὠφέλησεν.

Μετὰ 80 ἔτη ἐμφανίζεται ἄλλος τῆς ἀτονίας διασώτης, εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τῶν ἐλληνίδων νήσων, εἰς τὴν Σαμοθράκην, ὁ ἰατρὸς Νικ. Φαρδύς, ὅστις ἐδημοσίευσεν τῷ 1884. «Περὶ ατονου καὶ απνευματιστου γραφης...» Μεθ' οἷας ἐπιπολαιότητος κρίνουσι τὸ ζήτημα τοῦτο οἱ μεταρρυθμισταὶ ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἐξῆς : «Ὁ Φαρδύς ἦταν λογικὸς ἄνθρωπος», λέγει τις, «καὶ εἶπε μέσα του : ὁ Ἀρίσταρχος (γρ. Ἀριστοφάνης, ὅστις ὅμως ἦτο Βυζάντιος) ἦτανε Σαμοθρακίτης καὶ σημείωσε πρῶτος αὐτὸς τοὺς τόνους καὶ τὰ πνεύματα στὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα. καὶ ἐγὼ εἶμαι Σαμοθρακίτης, ὡς τοὺς βγάλω ἐγὼ τοὺς τόνους καὶ τὰ πνεύματα ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα. . . τί χρειάζονται ; . . . ἀφοῦ πρὶν ἀπὸ τὸν Ἀρίσταρχο δὲν τὰ ἐσημείωναν οἱ Ἕλληνες, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐκείνου τοῦ καιροῦ εἶναι αὐτοὶ ποὺ τοὺς θαυμάζει ἡ Εὐρώπη καὶ ὁ κόσμος ὅλος. Ἐμεῖς τάχα δὲν θέλομε νὰ μοιάσωμε τοὺς Ἕλληνες ἐκείνους (2) ; Καὶ ὁ Φαρδύς εὔρε πλείστους πολεμίους καθ'

1. Σημειωτέον ὅτι ὁ Θεοτόκης τὰ προλεγόμενα καὶ τὴν πρὸς τὸν πατέρα του προσφώνησιν ἦν δὲ οὗτος ἐπίλεκτον μέλος τοῦ Συμβουλίου τοῦ Ἰονίου κράτους—ἔγραψε μετὰ τόνων καὶ πνευμάτων, ἴσως ἀξιῶσει αὐτοῦ. Εἶναι τελείως ἀνεξήγητος ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦ Θεοτόκη, ὅστις μαθητευόμενος ἐν Κυδωνίαις (Αἰβαλῆ δὲ ἐπιμένει νὰ λέγωμεν ὁ Κακρυδιῆς) ἔγραψε πραγματεῖαν (βλ. κατωτ.) λαμπρὰν περὶ καθιερώσεως τῆς ἀρχαίας γλώσσης ἐν τῇ συνηθείᾳ καὶ τῇ πράξει. Εἰς τὰ στοιχεῖα ὑπερέβη αὐτὸν ὁ Καζαντζάκης ἐκτυπώσας τὸν «Λυσία» μὲ μεγαλώτατα στοιχεῖα!

2. Ἰων Δραγούμης, «Σαμοθράκη», Ἀθῆναι 1926, σ. 93—94. Ὁ φιλόπατρις διπλωμάτης ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῶν ὀργάνων τοῦ Βενιζέλου Γυπαρικῶν κατὰ τὰ Νοεμβριανὰ τῷ 1917. Φαίνεται συνέγραψε τὸ βιβλίον περὶ τὸ 1910, ὅτε ὁ Ψυχάρης ἐπρότεινε τὴν κατάργησιν τῶν τόνων πλὴν τῆς βαρείας. Ὁ Ἀρίσταρχος ἦτο μαθητὴς τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ ἐτελειοποίησε τὸ τονικὸν σύστημα. Δὲν πιστεύω ὁ συγγραφεὺς νὰ

ὧν ἠναγκάσθη ν' ἀντεπεξέλθῃ διὰ τῆς β' ἐκδόσεως τῷ 1893 (1).

Μετὰ τοιαύτας ἀποτυχίας οἱ ἀτονισταὶ οὐδόλως ἀπεθαροῦνθησαν, καὶ τῷ 1914 ὁ φανατικώτατος τοῦ μαλλιαρισμοῦ ἡγέτης Πέτρος Βλαστός, ὡς προκλητικὸν σύνθημα νέου ἀγῶνος ἐξετύπωσε τὴν «Γραμματικὴ τῆς δημοτικῆς» κατὰ τὸ νέον σύστημα καὶ οὕτως ἦλθομεν εἰς τὸν περίφημον Κακροιδῆν. Οὗτος τελείως ἀδαῆς τῆς ἱστορίας τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος καὶ τῶν συναφῶν αὐτῇ πρὸς τε τὸ ἔθνος, τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν ἀρμονικῶν σχέσεων, αἵτινες ἐπὶ τόσους αἰῶνας συζητούμεναι προβάλλουσι ὡς ἀνεπίλυτα προβλήματα. ἐμφανίζεται αὐτὸς ἀνεργάτιςτος νὰ λύσῃ αὐτὰ ὡς ἀπὸ τρίποδος διὰ τῆς καταργήσεως τῶν τόνων καὶ τῆς ὀρθογραφίας, καὶ τὸ προαξικόπημα τοῦτο προβάλλει ὡς πανάκειαν ὄλων τῶν κακῶν εἰς τὸ τλήμον τοῦτο ἔθνος! Ὑπόσχεται τοῖς νέοις, ὅτι θὰ προβιβάζονται ἄνευ κόπου, ὅταν λείψουν οἱ τόνοι καὶ ἡ ὀρθογραφία. Εἰς τὸν ἀδίκως καταναλισκόμενον χρόνον θὰ μάθωσι τόσα καὶ τόσα ἄλλα χρήσιμα ἐν τῷ βίῳ πράγματα. Ἄλλ' εἰς τοῦτο ἔχει ἀντιλέγοντα τὸν μέγαν Ἀριστοτέλην, ὅστις περὶ παιδῶν ἀγωγῆς ὁμιλῶν παραγγέλλει συγχῶς, ἵνα μὴ περιορίζηται αὕτη εἰς τὸ συμφέρον καὶ τὸ ἀναγκαῖον μόνον, ὡς δουλικόν· «τὸ γὰρ ζητεῖν πανταχοῦ τὸ χρήσιμον ἥκιστα ἀρμόττει τοῖς μεγαλοψύχοις καὶ ἐλευθέροις» (Πολιτ. 8). Ὁ Χατζηδάκις εἰς τοὺς μεμψιμοιροῦντας διὰ τὸ δυσνόητον ἐν πολλοῖς μάθημα τῆς Γλωσσολογίας, ἀρτισυστάτου τότε ἔδρας, ἔλεγεν: «ἡμεῖς λυπούμεθα, διότι δὲν εἶναι δυσκολώτερον, διὰ νὰ ἀκονίζῃ, ὅπως τὰ μαθηματικά, τὴν διάνοιαν καὶ οὕτω νὰ γείνη «κτῆμα ἐς αἰί». (2) Ὁ Μ. Βασίλειος, ὅταν παρεπονοῦντο

ἐσκέπτετο σοβαρῶς συγκρίνων τὸν κορυφαῖον τῶν Ἀλεξανδρινῶν φιλολόγων πρὸς τὸν κοινὸν Ἀσκληπιάδην Φαρδύν, τὸν Γολιάθ πρὸς τὸν Δαβίδ.

1. Κατὰ τὴν ἔκδοσιν ταύτην μετερρῦθμισε τὸ σύστημα. Ἀφοῦ καὶ ἡ προσπάθεια τοῦ 1889 «Περὶ ατονου καὶ ἀπνευματιστου γραφῆς τῆς νεωτερας ελληνικῆς γλωσσης μαρτυριαὶ καὶ ἀποδειξεις» ἀπέτυχε, γράφει μὲ τόνους καὶ τὰς ὑπερδιουλλαβους (Βλ. Ζώραν ἐν Ἀντιδικίᾳ σ. 281), ὅπερ σύστημα ὑπεστήριξε καὶ ὁ Σκυλίτης σ. 282.

2. Περὶ ἐκπαιδευτ. μεταρρῦθμίσεων γράφων ὁ Συκουτρῆς ὑποσημειοῦται: «Θᾶξιζεν ἴσως νὰ τονίσω τοῦτο μόνον τὸ σημεῖον: Ἀληθινὴ ἀνθρωπιστικὴ παιδεία (οὕτως ὀνομάζει τὴν ἣν λαμβάνουν οἱ Γερμανόπαιδες εἰς τὰ Hochschulen) εἶναι τότε μόνον δυνατὴ, ὅταν...

αὐτῷ διὰ τὸ ἀκατάληπτον τοῦ περὶ Τριάδος δόγματος ἔλεγεν : «ὃ γὰρ ὁ κόπος ἐκτίησατο, τοῦτο ὁ πόθος ἐμαιεύσατο». Ὑψηλὴ ἀρχὴ καὶ πίστις τῶν ἀρχαίων ἦτο τὸ «τῶν πόνων ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ πωλοῦσιν οἱ θεοί». *“Οτε ἡ Ἑλλάς ἤρχιζε νὰ παρακμάξῃ, παρημελήθη καὶ ἡ γλῶσσα.* Ὁ Ἐπίκουρος ὠνειδίζετο «ὡς ἐν πολλοῖς ἀμαθῆς οὐδ’ ἐν ταῖς κοιναῖς ὁμιλίαις καθαρῶν» (βλ. Ε. Φωτιάδης, «Ἐκκλ. Βῆμα» ἀριθ. 142, Ἀπριλ. 1948). Κατὰ τὸν Θερειανὸν «μετὰ τῆς ἐλευθερίας (τὸ πάλαι) ἀπώλεσεν ἡ Ἑλλάς καὶ τὴν γνησίαν καὶ ἀκραιφνῆ τῆς φωνῆς συνείδησιν, τὸ ποσὸν ἠϋξήθη καὶ τὸ ποιὸν ἐνοθεύθη. Πρῶτος δὲ εἰσηγητῆς καὶ λογοτέχνης τῆς κοινῆς γραφομένης γλώσσης, (ἣτις ἀντικατέστησε τὴν Ἀττικὴν) δηλαδὴ τῆς παραπεποιημένης καὶ ἑταιρικῶς πεπλουτισμένης καὶ κεκομμένης Ἀττικῆς εἶναι ὁ μέγας ἱστορικὸς Πολύβιος». καὶ ποιεῖται ὁ φιλολογικώτατος ἀνὴρ ἀνασκόπησιν τῆς κοινῆς ταύτης γλώσσης, ἣν οὐδεὶς τῶν παρ’ ἡμῖν διατυμπανιζομένων προφασίσαντων ἐπεχείρησε νὰ κάμῃ, καὶ εὗρισκει πλείστας λέξεις τὸ πρῶτον εἰρημένας καὶ τύπους διπλοῦς καὶ ποικίλους σχηματισμούς. τὸ πλῆθος τῶν ἐκ προθέσεων νέων συνθέτων μαρτυρεῖ ὄντως, ὅτι αὐταὶ εἶχον ἐξασθενήσει πλέον σημασιολογικῶς, φαινόμενον, ὅπερ τεραστίως ἔπειτα ἐπέδωκεν. μετὰ τῶν νέων φυσικῶ τῷ λόγῳ ὑπάρχουσι καὶ τινα κίβδηλα «τοῦτο οὐδαμῶς ἐλαττοῖ, παρατηρεῖ, τὴν ἀνυπολόγιστον ἀξίαν τῆς πολυτίμου παρακαταθήκης». Τὸ δὲ λεγόμενον ἐνταῦθα, ὅτι «ὁ Πολύβιος παρήλλαξε προσέτι ἢ διεπλάτυνε τὴν ἔννοιαν πολλῶν λέξεων» θὰ ἦτο ὀρθότερον, ἐὰν ἔλεγεν, ὅτι παρέλαβε ταύτας παρὰ τοῦ προφορικοῦ λόγου παρηλλαγμένας. οὐχ ἦττον τὸ σημειῶδες εἶναι, ὅτι ἠρύσθη καὶ ἐκ τῶν παλαιῶν «πλείστας ὕσας λέξεις καὶ φράσεις τέως ἀσυνήθεις καὶ ἀχρή-

κλείσων τὰ μισὰ τοῦλάχιστον Γυμνάσια τοῦ Κράτους καὶ ἰδρυθούν ἄλλον τύπου σχολεῖα μὲ παράλληλον εἰδίκευσιν τοῦ διδάσκοντος προσωπικοῦ. Ἔτσι θ’ ἀπαλλαγῶμεν τῶν μαθητῶν καὶ διδασκάλων, πού τοὺς λείπει ἡ πίστις πρὸς τὴν ἀνθρωπιστικὴν παιδείαν. Ἀφ’ ἑτέρου. . . θὰ πεισθοῦν καὶ ὅσοι ἀπὸ τὸ παράδειγμα τῶν ἐμπορικῶν σχολῶν δὲν ἐπέισθησαν ἀκόμη, ὅτι τὰ ἐκπαιδευτικὰ μας χάλια δὲν δφείλονται εἰς τὴν γραμματικὴν καὶ τὸ συντακτικόν, ἀλλ’ εἰς τὴν ὀκνηρίαν καὶ ἀσυνειδησίαν τῶν ἀνθρώπων—ὄχι τοῦ συστήματος—καὶ τὸν κομματισμόν, εἴτε πολιτικὸς εἴτε γλωσσικὸς εἶναι οὗτος». Zielinski, «Ἡμεῖς καὶ οἱ ἀρχαῖοι» μεταφρ. σ. 259—269.

στους καταστάσας». καὶ τοῦτο ἔστω μάθημα διὰ τοὺς συγχρό-
νους μεταρρυθμιστάς, οἵτινες, ἀντὶ ν' ἀρύωνται ἐκ τοῦ ἀνε-
ξαντλήτου θησαυροῦ τῆς ἀρχαιότητος, προτιμῶσι νὰ ἐπι-
φορτίξωσι τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν διὰ νεοπλαστων, κα-
κοτέχνων, ἀκαταλήπτων καὶ βαρβαρικῶν λέξεων.

Τέλος παρατηρεῖ, ὅτι «ὁ φαινόμενος πλουτισμὸς εἶναι
πολλάκις αὐτόχρημα πτωχεία τῆς γλώσσης, (ὡς νῦν συμβαί-
νει εἰς τὴν ἐκχυδαῖσθεισαν). Ἡ ἀρχαία ἀπλότης καὶ ἡ κατὰ
πάντα ἔλλογος διασκευὴ τῆς ἑλληνικῆς φωνῆς ὑποδοῦσαι εἰς πο-
λυσύνθετον καὶ πολυποίκιλον κυκεῶνα ἠφανίσθησαν διὰ παν-
τός. . .» (Ἄδαμ. Κορ. Β', σ. 244—248 ἑ.). Καὶ ὁ Γερμανὸς
γλωσσολόγος Γουλιέλμος Humboldt δογματίζων, ὅτι *ἡ ὑψηλὴ
καὶ ἀρμονικὴ γλῶσσα εἶναι γεννήτρια τῶν ὑψηλῶν ἰδεῶν*,
λέγει: «ἡ ὑπεροχὴ γλώσσης τινὸς προέρχεται μάλιστα ἐκ τῆς
ἐνεργείας, δι' ἧς προκαλεῖ καὶ διεγείρει τὸ πνεῦμα καὶ ἐκ τῆς
εὐκολίας, ἣν παρέχει αὐτῷ νὰ θεωρῇ τὰς σχέσεις μᾶλλον τῶν
πραγμάτων ἢ αὐτὰ τὰ πράγματα». Εἰς τοῦτο πρὸ παντὸς διε-
κρίθη τὸ πάλαι ἡ ἀττικὴ διάλεκτος, ἧς ἡ εὐροια καὶ ἡ πλαστι-
κότης ἐχρησίμευσεν εἰς τὸ σπινθηροβόλον πνεῦμα τοῦ Πλάτωνος
νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ὡς δι' ἐκμαγείου νὰ συλλάβῃ τὰς
ιδέας καὶ περιγράψῃ ἡμῖν τόσον ζωηρῶς τὸν πνευματικὸν κό-
σμον. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ὀφείλει τὴν ἀθανασίαν αὐτῆς εἰς
τοῦτο, ὅτι ἐχρησίμευσε τὸ μέσον τῆς ἐκμαιεύσεως τῶν ἰδεῶν καὶ
ἐκθέσεως αὐτῶν τοῖς ἀνθρώποις. Τὸ μοναδικὸν ὄργανον τῆς
διαδόσεως τοῦ Εὐαγγελίου καὶ σαγηνεύσεως τοῦ εἰδωλολατρικοῦ
κόσμου. «*Μία ἰδέα καλλωπισμένη μὲ ἀνθηροτάτας φράσεις
δξύνει τὸν νοῦν, εὐφραίνει τὸ πνεῦμα, εὐχαριστεῖ τὴν διά-
νοιαν καὶ διεγείρει τὸ μιμητικὸν τῆς ψυχῆς εἰς ἀμίλλαν. . .*
καὶ ἀπὸ τὸ ἐνδοξότερον τῶν ἐκφράσεων ὀδηγούμενον τὸ ἔθνος
ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ τὸ πρῶτον βῆμα. . . εἰς τὴν πρόοδον τῆς μα-
θήσεως» (Κοδρικᾶς παρὰ Σάββα, Παράρτ. σ, 216.). Ὁ Ζαμπέ-
λιος, βαθὺς ἐρευνητὴς τῆς ἐξελίξεως καὶ δυνάμεως τῆς ἑλλην.
γλώσσης, γράφει: «Οἷον τὸ πνεῦμα γένους τινός, οἷαι αἱ ἠθι-
καὶ ροπαί, ὁ ἱστορικὸς προορισμὸς ἐν τῷ σταδίῳ τῆς ἐξευγενί-
σεως, τοιαύτη καὶ ἡ γλῶσσά του. Ἡ γλῶσσα ἔχει πρὸς τὸ γένος,
τὸ λαλοῦν καὶ γράφον αὐτήν, ὡς ἔχει τὸ γραμματικὸν ὕφος πρὸς
τὸ ἄτομον. Ὁ φιλόλογος συμπεραίνει ἐξ αὐτῆς τὴν ἐνεστῶσαν
τοῦ γένους ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ἐνδεχομένην ἅμα εὐεπιφορίαν του»
(Βυζαντ. μελέτ. 678). Τὰς πολυειδεῖς ταύτας σχέσεις τῆς ἑλλη-
νικῆς πρὸς τε τὸ ἔθνος καὶ τὸν πολιτισμὸν ἐν γένει γλώσσης
παντάπασιν ἀγνοῶν ὁ ἀπειρόκαλος Κακριδῆς, ὡς καὶ τὰς μεγά-

λας ἀρετὰς αὐτῆς, ἀπετόλμησέ ν' ἀμαυρώσῃ τὸ ἔκπαυλον κάλλος καὶ νὰ ἀλλοιώσῃ τὴν θείαν αὐτῆς μορφὴν. Τοιαύτη εἶναι ἡ ψυχροσύνη τοῦ ἀνδρός, ὅστις κατορθώσας δι' ἐπαναστάσεως νὰ μεταπηδήσῃ ἀμέσως ἐκ Θεσσαλονίκης εἰς τὰς Ἀθήνας ἐνόμισεν, ὅτι τὰ πάντα εἶναι κατορθωτά. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς οὐδεμίαν ἔχει ἰδεολογίαν, ἀλλ' ἰδιολογίαν μόνον, ἐπίστευσεν, ὅτι καὶ ἡ γλῶσσα ἀνίκει εἰς αὐτὴν τὴν σφαῖραν· διότι, ὡς λέγει ὁ Ρενὰν ἐν τῇ *Histoire des langues sémitiques* (I, σ. 403), «*ἡ γλωσσικὴ ἰκανότης ἐκάστου ἀτόμου εἶναι ἀκριβῶς ὅση καὶ ἡ διανοητικὴ καὶ ἕκαστος κόπτει ἀπὸ τὸ κοινὸν ὕψος τῆς γλώσσης, ἔνδυμα ἀνάλογον τοῦ ἀναστήματος αὐτοῦ. καὶ ἡ γνώμη αὕτη δὲν εἶναι καθόλου πρωτότυπος, τὸ πρῶτον διευτυπώθη ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος, ὅστις γράφει πού, ὅτι ἡ στρέβλωσις τῆς γλώσσης εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ τῆς τοῦ νοῦ στρεβλώσεως.*

Μέχρις οὗ ἐλιτύχη οὗτος ν' ἀναρριχηθῇ εἰς τὴν ἔδραν τῆς φιλολογίας, χάρις εἰς τὸν νεποτισμὸν του, ἐχοῖτο-τῇ καθαρᾷ γλώσσῃ. — τὸ αὐτὸ ἐμηχανεύθησαν καὶ οἱ ἄλλοι τοῦ ἰδίου φυράματος φερέλπιδες νέοι καθηγῆται τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς· διότι διὰ τοὺς τοιοῦτους ἡ ὑποκρισία λογίζεται ἀρετή! — Ὡς συντάκτης τοῦ Ἱστορικοῦ λεξικοῦ ἐπρότεινε πλὴν ἄλλων μεταρρυθμίσεων τῷ 1927 καὶ *τὴν κατάργησιν τῶν τόνων καὶ πνευμάτων* καὶ ἀφελέστατα γράφει: «οἱ τόνοι εἶναι πολὺ εὐκόλον νὰ καταργηθοῦν καὶ ἀντικατασταθοῦν ἀπὸ ἓνα οἰονδήποτε σημεῖον ἐπάνω εἰς τὴν τονίζομένην συλλαβὴν». καὶ τὸν πατρομῆτορά του Χατζηδάκιν ἀντικρούων, τὴν ἀπλοποίησιν εἰσηγησάμενον μόνον διὰ τὰς πρώτας τοῦ δημοτικοῦ σχολείου τάξεις, γράφει: «*Δι' αὐτὸ εἶναι καλλίτερα νὰ λείπουν ἀπ' ὅλα τὰ βιβλία οἱ τόνοι. μαζὺ μὲ αὐτοὺς θὰ φύγουν καὶ τὰ 2/3 τῶν ὀρθογραφικῶν μας δυσκολιῶν, ἡ σημερινὴ ποικιλία εἶναι ὅλως περιττή⁽¹⁾*». Ὅλοι οἱ νεαροὶ θηρεύουσι τὴν ἀπλότητα, διότι ἡ ποικιλία κόπους καὶ πόνους παρέχει, ἀλλὰ λησμονοῦσιν ὅτι «τὰ πόνω κτηθέντα ἀγαπᾶται, ὧν δὲ ἄγδια ἡ κτῆσις, οὐκ ἀσφαλὴς ἡ ἀπό-

1. Ἡμερολόγιον τῆς Μεγ. Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1927, σ. 212. Θράσος τῇ ἀληθείᾳ καὶ ἐωσφορικὸς ἐγωϊσμὸς νὰ ἀκούῃ τοιαῦτα κανεῖς ἀπὸ νεαρὸν ἀπόφοιτον τοῦ Πανεπιστημίου. Τὸ πάθος αὐτὸ ἀνεπτύχθη, ὅτε τῷ 1928—9 ἠκροάσθη ἐν Βερολίῳ τοῦ φιλέριδος καὶ μεμψιμοίρου—ὅστις πάντας ἔψεγε καὶ ἠρόσκατο εἰς ἑαυτὸν καὶ μόνον—καθηγητοῦ Maas.

κτῆσις» (Μ. Βασίλειος). Ἐάν οἱ κύριοι οὗτοι θέλωσι νὰ μάθωσι χωρὶς κόπον γλῶσσαν, ἄς μάθουν τὴν Ἀλβανικὴν εἰς μίαν μόνην ἑβδομάδα, ὅσον χρειάζεται δηλ. ἡ ἐκμάθησις τοῦ Ἀλφαβηταρίου, διότι οἱ Ἀλβανοὶ γράφουσιν, ὅπως ὁμιλοῦσιν. ἀλλὰ τί συμβαίνει ἐκεῖ; ἅμα περάσωσιν οἱ παῖδες τῶν πτωγῶν οἰκογενειῶν τὸ Ἀλφαβητάριον, ἀποφοιτῶσιν ἐκ τοῦ σχολείου· διότι ἐδιδάχθησαν τὴν γλῶσσαν! Ἀλλ' ἡ ἀξία τῆς γλώσσης ταύτης εἶναι ἀκριβῶς ἀνάλογος πρὸς τὸν καταβληθέντα κόπον. Τὸ ἴδιον πάσχουσι καὶ οἱ ἀγγλομαθεῖς Ἕλληνες τῆς Ἀμερικῆς. μανθάνουσιν τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ δὲν δύνανται ν' ἀναγνώσωσιν ἄρθρα ἑφημερίδων, εἰ μὴ μόνον εἰδήσεις καὶ διαφημίσεις. Μανθάνουσιν τὴν ἀγοραίαν καὶ χειρωνακτικὴν γλῶσσαν, οὐχὶ δὲ τὴν λογοτεχνικὴν, ἥκιστα δὲ τὴν ἐπιστημονικὴν.

«Ἡ νεοελληνικὴ ὀρθογραφία, φθέγγεται ὁ Κακριδῆς, μὲ τὴν αὐστηρὰν ἐφαρμογὴν τοῦ ἱστορισμοῦ εἰς τὴν νέαν γλῶσσαν, μὲ τὴν τόσον ἀλλαγμένην προφορὰν ἔπειτα ἀπὸ 2,500 χρόνια, ἀφοῦ ἐρρυθμίσθη ἡ ἀρχαία ὀρθογραφία, γεννᾷ δυσκολίας μεγάλας εἰς τὴν ὀρθογράφησιν τῆς ἐθνικῆς γλώσσης. . . αἱ μεγαλύτεραι ὀρθογραφικαὶ δυσκολίαι παρουσιάζονται εἰς τὸ ζήτημα τοῦ τονισμοῦ. ἀλλ' ἐδῶ εἶναι καὶ ἡ *θεραπεία. εὐκολωτέρα μὲ τὸν περιορισμὸν τῶν τριῶν τονικῶν σημείων καὶ τὴν κατάργησιν τῶν πνευμάτων*». Εἶπον καὶ ἐπαναλαμβάνω, ὅτι ὁ ἀνὴρ οὗτος αἰείποτε ψιττακίζει, αὐτὰ ταῦτα εἶχε διακηρύξει ὁ Τριανταφυλλίδης (βλ. «Ἡ ὀρθογραφία μας» σ. 119. «Τὸ πρόβλημα κτλ.» 60. «Δίκη τῶν τόνων» σ. 2, 136). Καὶ τώρα μὲν ὁ ἐγκάθετος τῶν ὀργανωμένων καὶ ἔξω τοῦ τεμένουσιν Μουσῶν δρώντων μαλλιαροκομμουνιστῶν τοῦτο καθ' ὑποβολὴν αἰτεῖται καὶ προσπαθεῖ νὰ πείσῃ εἰς παραδοχὴν καὶ τοὺς συναδέλφους του, *αὐριον ὄλοι θὰ ζητήσωσιν ἀσφαλῶς τὴν πλήρη κατάργησιν τῆς ὀρθογραφίας*, ἀφοῦ μετὰ τῶν τόνων καταργοῦνται τὰ δύο τρίτα αὐτῆς ἄλλως τὸ ἴδιον ἔπραξαν καὶ οἱ ἀπὸ δύο σχεδὸν ἑκατονταετηρίδων ἐκχυδαῖσται (ἐπιθι τὰ ἐν τῇ «Ἀντιδικίᾳ» σ. 32—36). μετὰ δὲ ταῦτα ἀνέτως θὰ εἰσαγάγωσι καὶ τὸ λατινικὸν ἀλφάβητον διὰ νὰ ἐξευρωπαϊσωσι τελείως τὴν δύσμοιρον ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἡ μεταξὺ τῶν φωνητικῶν σημείων καὶ τῶν ἐκφωνουμένων φθόγγων παρὰ τοῖς Γάλλοις διαφορὰ εἶναι ἀνωτέρα τῆς παρ' ἡμῖν, παρὰ δὲ τοῖς Ἀγγλοῖς τοσαύτη, ὥστε θὰ ἀπέβαινε τελείως ἀκατάληπτος ὁ προσφέρων ὅλα τὰ ἀνεκφώνητα. Παρὰ ταῦτα ἡ πλειστάκις ἐπιδιωχθεῖσα παρ' ἀμφοτέρων μεταρρύθμισις τῆς ὀρθογραφίας προσέκρουσεν εἰς ἀνυπερβλήτα ἐμπόδια. Τελευταίαν ἀπόπειραν ἐν Γαλλίᾳ ἔχο-

μεν τοῦ Νοεμβρίου 1941 (βλ. Ἀντιδ. σ. 36). Πέρουσι δὲ εἰς τὴν «Καθημερινήν» (4-7-52) ἔγραφε τὰ ἑξῆς ὁ Ἀθηναῖος :

«Ἐνα σπουδαῖον ζήτημα ἀπασχολεῖ τοὺς γαλλικοὺς ἑκπαιδευτικοὺς κύκλους : ἡ ἀπλοποίησις τῆς ὀρθογραφίας τῆς γαλλικῆς γλώσσης. Καθὼς βλέπω εἰς σχετικὸν σχόλιον, ἡ μελέτη τοῦ ζητήματος ἀνετέθη εἰς εἰδικὴν ἐπιτροπὴν, ἡ ὁποία ὑπέβαλεν ἡδη τὴν ἔκθεσίν της εἰς τὸ Ἀνώτατον Ἐπαιδευτικὸν Συμβούλιον τῆς Γαλλίας. Τὸ ζήτημα ἀπασχόλησεν εἰς μίαν τῶν προσφάτων ἑβδομαδιαίων της συνεδριάσεων καὶ τὴν Γαλλικὴν Ἀκαδημίαν. οὔτε ὅμως ἡ Ἀκαδημία κατέληξεν εἰς συμπεράσματα, οὔτε ἡ εἰδικὴ ἐπιτροπὴ, ἡ ὁποία θὰ συνεχίσῃ τὴν μελέτην τοῦ ζητήματος. Φυσικά, ὅπως καὶ εἰς τὰς ἄλλας γῶρας, πού ἀνεκινήθη τὸ ζήτημα τῆς ἀπλοποιήσεως τῆς ὀρθογραφίας, ἔτσι καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν, ἄλλοι μὲν τάσσουνται ὑπέρ, ἄλλοι δὲ κατὰ τῆς ἀπλοποιήσεως. Οἱ ὑπέρμαχοι λέγουν, ὅτι μία ἀπλοποίησις τῆς ὀρθογραφίας, θὰ ἀπαλλάξῃ τοὺς μαθητὰς ἀπὸ ματαίους κόπους καὶ ἀπὸ τὴν δαπάνην ὥρων, πού ἡμποροῦν πλέον ὠφελίμως νὰ χρησιμοποιηθοῦν καὶ ὅτι μὲ τὴν ἀπλοποίησιν θὰ μανθάνουν εὐκολώτερα τὴν γαλλικὴν οἱ ξένοι καὶ οἱ Ἰθαγενεῖς τῶν γαλλικῶν ἀποικιῶν. Οἱ κατὰ τῆς ἀπλοποιήσεως ἔξ ἄλλου κεκηρυγμένοι ἰσχυρίζονται, ὅτι ἡ μεταρρυθμισὶς θὰ δημιουργήσῃ μεγάλας περιπλοκάς. Καὶ ἐν πρώτοις θὰ χρειασθῇ νὰ ξαναγραφοῦν μὲ τὴν νέαν ὀρθογραφίαν ὅλα τὰ σχετικὰ βιβλία, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα φιλολογικὰ ἐπιστημονικά, πολιτικά κλπ. Ἐνθυμιοῦμαι, ὅτι τὸ τελευταῖον αὐτὸ εἶχεν ἐπικαλεσθῆ καὶ ὁ κ. Τσῶρτσιλ, ὅταν πρό τινων ἑτῶν εἶχεν ἀνακινήθῃ καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὸ ζήτημα τῆς ἀπλοποιήσεως τῆς ἀγγλικῆς ὀρθογραφίας».

Πρέπει νὰ γνωρίζωσιν οἱ Πανέλληνες τὸ ἑξῆς, ὅτι ἡ ἀκατανίκητος ἐν τῇ παρ' ἡμῖν διγλωσσίᾳ δυσκολία δὲν εἶναι οὔτε εἰς τοὺς τόνους οὔτε εἰς τὴν ὀρθογραφίαν, εἶναι, ὅπως ἀποφαίνεται ὁ Ἐμμ. Ροῦδης (Ἐἶδωλα, σ. 169), εἰς τοὺς γραμματικὸς τύπους καὶ περιορίζεται εἰς τούτους. «τὸ μόνον κέρδος τῶ ὄντι ἐκ τῶν νεωτερισμῶν τούτων εἶναι ἡ διάσπασις τῆς γλωσσ. ἐνότητος τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ παροχὴ ἐπιχειρημάτων εἰς τοὺς ἱκανοὺς ν' ἀρνηθῶσι ταύτην· ὅθεν καὶ ἡμεῖς μιμούμενοι τὰ ἄλλα ἔθνη δυνάμεθα ν' ἀνεχώμεθα τὴν παραδεδομένην ὀρθογραφίαν ὡς τὸ ἐλάχιστον τῶν δυστυχημάτων τῆς νεοελληνικῆς».

Ἐντύπωσιν κάμνει τὸ πομπῶδες καὶ ἐξεζητημένον ὕφος τοῦ Κακρυδιῆ. προκειμένου περὶ τοῦ πνεύματος τῶν συγγραφέων. μεταχειρίζεται τὸ «παρένθυσσον» λεγόμενον σχῆμα τοῦ λόγου, ὅπερ εἶναι πάθος ἄκαιρον καὶ κενόν, ὅπου δὲν χρειάζεται πά-

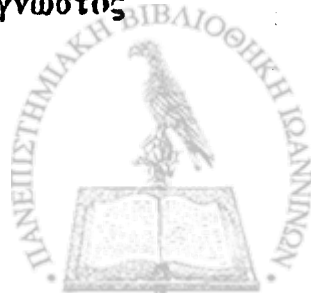

θος, ἢ ἄμετρον, ὅπου χρειάζεται μέτριον. **Εἶναι ὕψος τῶν ὑποκριτῶν**, οἵτινες βακχεύουν, ὅταν πρέπει νὰ νήφωσιν. Κόπτεται δηλ. ὁ Κακριδῆς διὰ τὸν κόπον καὶ τὴν ἀπώλειαν χρόνου εἰς τόνους καὶ ὀρθογραφίαν καὶ προτείνει, ὅτι χάριν τοῦ πνεύματος πρέπει νὰ καταργήσωμεν αὐτά. καὶ ὁμοιάζει, μὰ τὸν Δία, μὲ ἐκεῖνον ὅστις συνεβούλευεν, ἵνα μὴ κοπιᾶζωμεν καθεκάστην κόπτοντες τοὺς ὄνυχας νὰ κόψωμεν τοὺς δακτύλους! Σκοπὸς ὅμως τῆς συμμορίας ταύτης εἶναι ἡ **κατάργησις τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσης!** Ἄλλ' ἀφρόντως, ἀθέμιστος, ἀνέστιός ἐστιν ἐκεῖνος» (Ὀμι. Ἰλ, 9, 63), ὅστις ἐφαντάσθη τὴν κατάργησιν ταύτης. Κατὰ τὸν ἐξ Οἰκονόμων Οἰκονόμον «αὕτη, καὶ ὅταν ἡ νεωτέρα τελειοποιηθῇ, μένει πάλιν ἀθάνατος, καθὼς ἔμειναν ἀθάνατοι οἱ λαλήσαντες αὐτὴν ἥρωες. Αὕτη εἶναι ἡ **μόνη τελεα γλῶσσα τῶν Χαρίτων καὶ τῶν Μουσῶν, ἡ μόνη ἀκριβῆς τῆς φύσεως ἐρμηνεία, τὸ μόνον ἀνεκτίμητον λείψανον τῆς εὐγενείας μας, ἡ θεία παρακαταθήκη τῆς ἀγίας μας Ἐκκλησίας**, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπεταμίευσεν τὴν πρωτότυπον διδασκαλίαν τῆς πίστεως, ἡ ὀριστικωτάτη μουσικὴ εἰς τὸ νὰ ἡμερόνη τὰς ἐλληνικὰς ψυχὰς καὶ νὰ ἐμπνέῃ τὴν θεόδοστον μανίαν τῆς ἀρετῆς.

ὦ φθέγγι! Ἀθάνας φιλάτης ἐμοὶ θεῶν,
ὦ κάλλος! ὦ φῶς! τίς ἐκῶν σου, λείπεται;

«Ὁχι! μακρὰν ἀπὸ τοὺς περὶ διορθώσεως τῆς λαλουμένης ἡμῶν γλώσσης γνωμοδότας τοιαύτη συκοφαντία. Ὅσον τὸ κατ' ἐμέ, θέλω καὶ ἀπαιτῶ τοὺς νέους φιλομαθεῖς Ἕλληνας, ὅχι μόνον νὰ ἐννοῶσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀπαγγέλλωσιν. . . εὐκόλως τὴν παλαιάν μας γλῶσσαν». Ταῦτα γράφει εἰς τὴν «Γραμματικὴν». σ. νδ', τοῦ Α' τόμου.

Ὁ Θερεϊανὸς περιέγραψε τὴν ἔριδα; ἣτις ἐξεργάγη τὸ πάλαι μεταξὺ Ἀσωπίου καὶ Χρυσοβέργη διὰ τὴν κατάληψιν τῆς ἔδρας τῆς ἀρχαίας φιλολογίας. Ὁ τελευταῖος ἔκρινεν λίαν αὐστηρῶς τὴν εἰς τὸ Συντακτικὸν «Εἰσαγωγὴν» τοῦ Ἀσωπίου ἀποκαλέσας αὐτὴν «ὑδροκεφαλικὸν σύγγραμμα. Πανδέκτην ὑπέρομετρον ἀλλοτρίων πραγμάτων καὶ σύρραμμα ἀτάκτως συνερομένον ἐκ τῶν Γερμανῶν φιλόλογων, ἀπὸ τὸν Ἀπολλώνιον κακῶς ἐννοημένον καὶ ἀπὸ τινος ἄλλου νεωτέρου ἑλληνιστάς». (Φιλολ. Ὑποτ. σ. 119—120). Εἰς τῶν κρατίστων μαθητῶν τοῦ Ἀσωπίου ἐν τῇ Ἰονίῳ Ἀκαδημίᾳ, ὁ Οἰκονομίδης, ἀναλαβὼν τὴν ὑπεράσπισιν αὐτοῦ γράφει: «ἄσημος ἐπὶ σοφίᾳ καὶ ἄγνωστος

ἕως χθές εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐξήνθησεν αἴφνης ἐν μέσῳ τῆς ἑλευθέρας Ἑλλάδος πικρὸς τῶν σοφωτέρων Ἑλλήνων κατήγορος, βασιλεὺς ἐν τοῖς λόγοις ἀπονητὶ γενόμενος τὰ τέθριππα ἐλαύνων τοῦ λόγου» (σ. 121).

Ὁ Κακριδῆς κατὰ κακὴν μοῖραν ἐγκαινιάζει τὸ συγγραφικὸν στάδιον διὰ τῆς μυθολογικῆς μελέτης «Ἄραι» (Ἀθῆναι 1929). Τὸ κακέμφατον τοῦτο θέμα πρὸς διαβουκόλησιν, ἐννοεῖται, τῆς κοινῆς γνώμης ἔγραψεν εἰς καθαρεύουσιν, μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ ἀνοίξη τὰς πύλας τῆς Φιλοσ. σχολῆς, γνωστοῦ ὄντος, ὅτι ἀπὸ πολλοῦ ἐκαλλιέργει τὴν δημοτικὴν. Ἀλλὰ «Θεὸς οὐ μυκτηρίζεται». Ὁμοσε ἐξ ὑπαρχῆς εἰς «Τὸ ὕδωρ τῆς Στυγός. (κακοποιῶν θεότητος) τὸν μέγαν ὄρκον τῶν θεῶν τῆς μυθοθρήσκου ἡμῶν προγονικῆς ἀρχαιότητος», χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τὴν βαρυτάτην αὐτοῦ σημασίαν, διότι δὲν ἐδιάβασε τὴν πραγματείαν ταύτην τοῦ Παν. Δημητροπούλου (Ἀθῆναι 1855). ἀλλὰ διὰ τὴν δολιοφθορίαν ταύτην αἱ Ἑριννύες ἐξεδικίθησαν καὶ ἔστρεψαν τὰς ἀρὰς κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ. Διῖσχυρίζεται ἐνταῦθα, ὅτι ἡ λ. ἀρὰ εἶναι μέση καὶ σημαίνει εὐχὴν ἅμα καὶ κατάραν. ἴσως διὰ τὸν συγγραφέα μόνον, διότι οἱ ἄλλοι γνωρίζομεν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἦσαν λίαν δεισιδαίμονες καὶ ἀπέφευγον τὰς τοιαύτας λέξεις· διὸ καὶ ἔλεγον τὰς Ἑριννύας Ἐὐμενίδας, οὕτω καὶ ἡ εὐχή, ὅπου ὑπάρχει εἰς τοιαύτην περίπτωσιν, λαμβάνεται κατ' εὐφημισμὸν ἀντὶ τοῦ ἀρὰ=κατάρα. Μίαν ἄλλην λέξιν γνωρίζω τοιαύτην, τὸ «ἀνάθημα». αὕτη κατήντησεν εἰς τὴν σημασίαν τοῦ μέγροι σήμερον ἐν χρήσει «ἀνάθεμα», ἀλλ' ἐνταῦθα διεσταυρώθη ἡ ἔννοια τοῦ ἱερείου, ὅπερ ἐφέρετο εἰς θυσίαν. δηλ. εἰς ἀπώλειαν.

Ἀφοῦ δι' ἀνοσιουργήματος κατειργάζετο τὰ πρὸς ἐπιτυχίαν, ἵνα φανῇ μέγας καὶ ρηξικέλευθος φιλόλογος, διανοήθη νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν καθεστηκυῖαν γλῶσσαν καινοτομίαν πρωτάκουστον εἰς τὰ χρονικά τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου, λίαν τολμηρὰν καὶ ὑπερβαίνουσαν τὰ ὅρια τῆς εὐπρεπείας καὶ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς ἀνωτέρους, νέος μόλις ἐπανελθὼν ἐκ Γερμανίας καὶ ὑπαλλήλις, νὰ προτείνῃ τοιαῦτα πράγματα, ὅπερ ἀνατρέπουσι τὰς βάσεις τῆς γλώσσης. Ὅτε ὁ Κοραῆς ἔκαμνε τὰς πρώτας ἀποπειρας ἀπλοποιήσεως τῆς γλώσσης ὁ ἀντίτεχνός του Κοδρικᾶς ἀντετάσσετο λέγων : «τὸ κοινὸν καλὸν καὶ συμφέρον ἑνὸς ἔθνους ὡς σχετικὸν δὲν διακρίνεται, εἰ μὴ δυνάμει τῶν κοινῶν νόμων, οἱ ὅποιοι παριστάνουν τὴν κοινὴν γνώμην τοῦ ἔθνους. «νόμος καλόν, νόμος κακόν», ἔλεγεν ὁ Ἀβδηρίτης φιλόσοφος. «νόμος δ' ἐστὶ ὁμολογία κοινῇ πόλεως» κατ' Ἀριστοτέλην. Εἰς ποῖον

ἄρα αὐτοδέσποτον κράτος ἐπιστηριζόμενος ἕνας ἰδιαίτερος (ὁ Κοραῆς) ἠμπορεῖ νὰ τολμήσῃ ν' ἀντείπῃ εἰς τὸν κοινὸν νόμον καὶ νὰ δογματίσῃ, ὅτι τὸ κοινὸν χρέος ἔχει νὰ ὑπακούσῃ εἰς τοὺς ἀνθαιρέτους νόμους δύο ἢ τριῶν ἢ καὶ δέκα ἀτομικῶν (1) ; »

Προβάλλων ἀγέρωχος μὲ ὕφος Ρωμαίου πραιτορος, διαδίδων καὶ ἐπιβάλλων τὴν αἴρεσίν του εἰς τοὺς φοιτητὰς, παρασίτων καὶ πολλοὺς κρονολίρους καὶ μωροσόφους ἔξωθεν, ἐθεώρησεν ἑαυτὸν νομοθέτην τῆς γλώσσης ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ὠθοῦμενος εἰς τοῦτο ὑπὸ τῆς κλίμας τῶν μαλλιαροκομμουνιστῶν. ἠθέλησε νὰ μιμηθῇ τὸν Σόλωνα. ἀλλ' «ὁ Σόλων πόλεμον οὐ ποιεῖ» (Πλουτ. Σολ. 14), αὐτὸς δὲ σατραπικῶς πολιτευόμενος καὶ διὰ τῶν ἐπαναστατῶν καταλαβὼν τὴν ἔδραν πάντα λίθον ἔκινει πρὸς ἐκφραλισμὸν τῆς γλώσσης καὶ κατάργησιν τῶν ἑλλην. γραμμάτων, τύπον καὶ ὑπόδειγμα ἐπιδεικνύων τὰ ἐκτροματικά του 2—3 φυλλάδια, ἄτονα καὶ ἀπνεύμονα σκαλαθύρματα, δι' ὧν ὑπισχνεῖτο νὰ μεταγγίσῃ εἰς τοὺς νευροπαθεῖς θαυμαστάς του τὸ πνεῦμα καὶ τὴν σοφίαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ! Τί θὰ ἔλεγεν ὁ μακαρίτης Κοραῆς πρὸ τοιούτου κωμικοτραγικοῦ θεάματος, ὅστις, καίτοι ἐκατηγορεῖτο ὡς ἀνθαίρετος, οὐδ' εἰς αὐτὰ τὰ Πανεπιστήμια ἐπέτρεπε νὰ θέσουν ἐπὶ τῆς γλώσσης χεῖρα βέβηλον ; «Βλέπω καὶ ἐγὼ τὴν ὀχλοκρατίαν, τὴν περὶ τῆς γλώσσης», ἔγραφε 1 Νοεμ. 1811. «Ἐδωκε τὸ παράδειγμα . . . τὸ Λύκειον τοῦ Βουκουρεστίου. νομοθετεῖ περὶ γλώσσης ὡς νὰ ἦτο συγκροτημένον ἀπὸ συγγραφεῖς καὶ ποιητὰς ἐνδόξους (2). Προσεπιλέγω καὶ ταῦτα, ἅπερ γίνονται εἰς τὰς εὐνομουμένας πολιτείας. Ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος θέλει ν' ἀποτελῇ μετὰ τῶν ὁμοίων του κοινωνίαν, πό-

1. Παρὰ Θερεϊανῶ, Ἄδαμ. Κορ. Β', 309. Ἄντιδ. 258-9. Ὁ Κοδρικᾶς ὑπεστήριξεν, Ἀθηναῖος ὢν, τὴν παράδοσιν ἤτοι τὴν γλώσσαν τῆς ἐκκλησίας, ἣν καὶ οἱ πατέρες τοῦ ἔθνους τῷ 1821 ἠσπάσθησαν. Ὁ θέλων ν' ἀντλήσῃ ἐπιχειρήματα ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀναγνώτω τὸ βιβλίον τοῦ μεμουςωμένου τούτου λογίου «Μελέτη τῆς κοινῆς διαλέκτου», Παρίσιοι 1818, ὅπερ ὡς πυξίδα ἔχουσι πάντες οἱ καθαρεύοντες· διότι ὁ ἀνὴρ ἦν ἀρχηγὸς τῆς μέσης τάξεως τῶν μετριοπαθῶν.

2. Ἡ ὅλη συγγραφικὴ ἐργασία τοῦ Κακρυδῆ, ὅταν ἔκαμνε τὸ κήρυγμα τῆς ἀτονίας, δὲν ὑπερέβαινεν ἑκατοντάδας τινὰς σελίδων εἰς τε τὰ φυλλάδια καὶ τὰς βιβλιοκρισίας. Τὸ περιεχόμενον ἐξετινάχθη ἐν τῇ «Ἀντιδικίᾳ» (σ. 141 ἐ. 186—187, 195—197, 204, 224) ὑπὸ δύο κο-

λιν, ἔθνος, νὰ δώσῃ τὰς κατευθύνσεις εἰς τὴν ὀρθὴν ἐκπαίδευσιν, πρῶτον πρέπει νὰ γνωρίζῃ τὰ πράγματα κάλλιον παντὸς ἑτέρου καὶ ὡς τοιοῦτος πρέπει νὰ ἐμπνέῃ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἐμπιστοσύνην, καὶ δεύτερον νὰ παραδέξῃται, ὅτι ὅσα καὶ οἷα δικαιώματα ἔχει αὐτὸς ἐν τῇ κοινῶνι τσαῦτα καὶ τοιαῦτα ἔχουν καὶ πάντες οἱ ὅμοιοί του. Θὰ εἶναι μωρὰ καὶ δλεθρῖα καὶ δι' αὐτὸν τὸν ἴδιον ἢ ἀξίωσις νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τοὺς ἄλλους αὐθαίρετον τὴν θέλησίν του. Πάντως τοιαύτη ἐπιβολή, τοιαύτη βιαία ἐπικράτησις ἐπὶ τῶν ὁμοίων εἶναι πρόσκαιρος, διότι κατὰ φυσικὸν νόμον προκαλεῖ ἀντίδρασιν καὶ πόλεμον καὶ εἶναι καταδικασμένη, ἵνα πέσῃ καὶ γένηται συντρίμμα, θάπτουσα αὐτὸν πρῶτον ὑπὸ τὰ ἐρείπιά της, ὡς ἀκριβῶς συνέβη καὶ μὲ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀτονίας, οὐ μόνον κατέπεσεν ἡ θεωρία του, ἀλλὰ συμπάρεσυρε καὶ αὐτὸν μέχρι Θεσσαλονίκης καὶ μέχρι Θούλης σχεδόν.

Ἄριστη μέθοδος πρὸς ἐκμάθησιν τῆς Γραμματικῆς —
Τὸ «ἐλληνιστὶ διαλέγεσθαι» τοῦ Γυμνασίου Κυδωνιῶν— Ὑπερβολικὴ ἀρχαιομανία— Εὐγενίου Βουλγάρεως ὕμνος τῆς ἑλλ. γλώσσης.

Ἄνομολογῶ τὸ μαρτύριον τῶν μαθητῶν εἰς τὸ στάδιον τῆς πρώτης περιόδου τῆς ἑλληνομαθείας, ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ χειροκροτήσω τὸν Κακριδῆν, διότι ἡ πρότασις του ὁμοιάζει μὲ τὴν ἀπόφασιν ἐκείνου, ὅστις κινδυνεύσας νὰ πνιγῇ ὠρκίσθη, ὅτι δὲν θὰ ἔμβαιεν εἰς τὴν θάλασσαν, ἐὰν δὲν μάθῃ καλῶς νὰ κολυμβᾷ! Γνωρίζω, ὅτι ἡ γραμματικὴ εἶναι μέσον καὶ οὐχὶ σκοπός, ἄλλως καταντῆ ὁ τάφος τοῦ πνεύματος εἰς τὴν ἐπιδιωκομένην μόρφωσιν. Οἱ γλωσσομαθεῖς συνήθως δὲν ἀνήκουν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐξειλιγμένων λογίων (ὄρα τὸν γνωριμώτατον ἄλλοτε ἐν Ἀθήναις καὶ γελοιοδέστατον ἄμα Ἴβον, ὅστις ἐγνώριζεν 20 γλώσσας! ὄρα καὶ τοὺς ὑπηρέτας τῶν ξενοδοχείων) καὶ οὐκ ὀλί-

λοσῶν καθηγητῶν τῆς φιλολογίας, τοῦ Ἐμμ. Πεζοπούλου καὶ Ἀντ. Χατζῆ, δι' ὧν ἔκφορα ἐγένοντο τὰ τῆς ἀμαθείας του καὶ ἀπεδείχθη «ὑπέρου γυμνότερος αὐτὸς ὁ θεωρούμενος ὑπὸ τοῦ Κουγέα καὶ τῶν ὀπαδῶν του, ὡς ὁ κατ' ἔξοχὴν ἑλληνιστὴς τοῦ Πανεπιστημίου! Ἴσως νῦν μετὰ 20ετίαν νὰ ὠρίμασεν.

γοι διεκήρυξαν τὴν ἀλήθειαν ταύτην, ἀλλὰ δὲν μᾶς ὑπέδειξαν πῶς θὰ ἐννοήσωμεν τοὺς Ἕλληνας κλασσικοὺς ἀνευ τῆς γραμματικῆς. Ἐχω ὑπ' ὄψιν τὸν διαπρεπῆ ἐλληνοστὴν καὶ γλωσσολόγον Steithal, καθηγητὴν ἐν Βερολίῳ, ὅστις περὶ τῆς γραμματικῆς γράφει: «sie ist der Sarg, das Grab des griechischen Geistes. die Ausführung ist sein Werk, aber was ihn hierzutreibt, ist nicht sein Leben, sondern sein Tod...» (1). Συμφωνοῦμεν, ὅτι ὁ ἐπιμένων εἰς τὴν γραμματικὴν μόνον ἐρμηνείαν, ὅπως ἔπραττον οἱ Ἀλεξανδρινοί, εἶναι ὁ νεκροθάπτης τοῦ ἑλλ. πνεύματος. Οἱ διασημότεροι τῶν ἐλληνοστῶν καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας ἦσαν πάντες ἄνδρες ἔμπλεοι τοῦ ἑλλ. πνεύματος, ἀλλ' αὐτοὶ δὲν περιορίζοντο εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς γραμματικῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ ὠμίλουν ἐλευθέρως τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν, ὅπως καὶ τὴν λατινικὴν, καὶ ἔγραφον ἀπταίστως. Αὐτὸ τὸ σύστημα ἐλαττώνει πολὺ τὰς δυσχερείας τῆς γραμματικῆς καὶ μᾶς εἰσάγει πλησιεστίους εἰς τὸ πνεῦμα τῶν συγγραφέων καὶ ἐπεχείρησαν κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν περίοδον νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὰ σχολεῖα οἱ διδάσκαλοι τοῦ Γένους, καὶ ἐντεῦθεν δὲ ἡ ἀντίδρασις. Οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὰ σχολεῖα μᾶς ξένοι ἠπόρουν βλέποντες ἡμᾶς καθυστεροῦντας εἰς τοῦτο. Ὁ Ἀμβρόσιος-Φιρμῖνος-Διδότος ἀκούσας τὴν φήμην τοῦ ἐν Κυδωνίας ἑλλ. Γυμνασίου προσῆλθε καὶ κατετάχθη ἐν τοῖς 450 μαθηταῖς καὶ αὐτός. Βαρέως ἔφερε, διότι ἡ διδασκαλία ἐγίνετο διὰ τῆς νεοελληνικῆς καὶ ἔπεισε τοὺς καθηγητὰς ἐν τέλει νὰ καθιερώσουν τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν, ἣν καὶ ἐξέμαθε καὶ κατετάχθη μάλιστα ὡς ὁμότιμος ἐν τοῖς διδασκάλοις.

«Τὸ ψήφισμα τῶν ἐν Κυδωνία διδασκάλων» (2)

«... Ἐπειδὴ τὴν πατρίαν ἀναλαβέσθαι φωνὴν, τὴν δὲ χύδην καὶ ἀγοραίαν, ὡς πάντῃ ἀνοίκειον ἡμῖν τοῖς τῶν Ἑλλήνων ἐκείνων ἀπογόνοις, παντὶ τῷ θυμῷ ἀπόσασθαι ἐπιέμεθα, δεδόχθαι πᾶσιν ἡμῖν νόμον εἰσενεγκεῖν, ὡσθ' ἦνικ' ἂν συνῶμεν ἑλληνοιστὶ πάντας ἡμᾶς συνδιαλέγεσθαι καταναγκάζειν. Νό-

1. Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern, Berlin 1839—1891, 2 Theil II σ. 21.

2. Βλ. τί λέγει ὁ Κακρυδῆς ἐν Ἀντιδ. σ. 339 καὶ 404 καταλήγει: «κιμμιὰ ὠφέλεια δὲν μπορεῖ νὰ χαρῆ αὐτὸς πρὸν ποθεῖ νὰ πλησιάσῃ τὸν ἀρχαῖο κλασσικὸ γιὰ νὰ σκύψῃ δοῦλος του καὶ ἀπομιμητῆς του... μπροστὰ στὸ μεγάλο πρόσωπο».

μος ἐπιμελεῖσθαι ἕκαστον ἡμῶν ἑλληνιστὶ πάντας ἡμᾶς συνδιαλέγεσθαι· ὅς δ' ἂν μὴ ἐθέλη τοῦτο, σελίδα ἡμερικὴν ἐνώπιον ἡμῶν ἱστάμενος ἀπαγγέλλειν ἀποτινάτω τίμημα». (1).

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ προσπάθεια εἶχεν ἀρχίσει καὶ πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Διδότου. Τῷ 1811 ὁ Ἄνδρέας Θεοτόκης, ὃν εἶδομεν μεταξὺ τῶν ἀτονιστῶν, μαθητῆς τῆς β' τάξεως ἐν βραβευθέντι «αὐτοσχεδίῳ πονήματι τῆς ἑλληνικῆς γλώττης πέρι» γράφει ταῦτα: «Ἔστι δὲ τά γε μοι δοκοῦντα ἐν κεφαλαίῳ: «ἀποδοκιμασθῆναι τὴν λεγομένην μιξοβάρβαρον ἢ κατ' ἄλλους

1. «Οἱ ταῦτα συμψηφισάμενοι» 16 καθηγηταὶ φέρουσιν ἅπαντες καὶ ὁ γραφεὺς Μεθόδιος ἀρχαῖα ὀνόματα Ἄγγελῆς = Ἀλκιβιάδης, Διδότ = Ἀνάχαρις, Ἰωαννίκιος = Ἀριστείδης κτλ. Ταῦτα ἐκ τοῦ Didot Voyage dans la Grèce μεταγράφει ὁ Σάββας ἐν Παραρτ. σ. 295—296. Τὴν ἰδίαν τοῦ Διδότου ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν καὶ εἰς τὸν πρῶτον τῆς λατιν. γλώσσης καθηγητὴν τοῦ Ὀθωνείου Πανεπιστημίου Οὐλερίχον. Οὗτος εἰς τὸ χρήσιμον καὶ νῦν «Λατινικὸν Λεξικὸν» μεταφράζει τὰς λατ. λέξεις εἰς ἀρχαίαν ἑλληνικὴν καὶ συμβουλεύει ὁ φιλελληνικώτατος ἀνὴρ, (ὅστις ἐκδιωχθεὶς μετὰ τῶν ἄλλων Βαυαρῶν ἐκ τῆς ἑδρας του παρέμεινεν ἐνταῦθα πολέμων κατὰ τῆς δυστυχίας). «Οὐδεὶς δὲ φόβος μὴ τινα δυσχρησίαν ἢ ἀρχαία γλῶσσα τοῖς μελετῶσι παρέχῃ· δεῖ γὰρ τὸν Ἕλληνα ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων, εἴπερ τι ἄλλο, καὶ ταύτην ἐκμανθάνειν». (Πρόλ. τῆς ἐκδ. 1843). Τοιαῦται ὑποθῆκαι καὶ χρυσαὶ συμβολαὶ δὲν εἰσηκούσθησαν δυστυχῶς καὶ ἔκτοτε «ἐπὶ 100 ἔτη δὲν εὐρέθη ἄνθρωπος τῆς περιωπῆς τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας. καὶ δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἔνεκα τούτου, ἔνεκα τῆς μέχρι σήμερον ἐλαττωματικῆς δράσεως τοῦ Ὑπουργείου, ἢ φυλετικῆς μας ἔνωσις καὶ ἐντιῦθεν ἢ ἐθν. διαπαιδαγώγησις παρηγκωνίσθη καὶ ὑστέρησεν καὶ κατεδίκασε τὴν ἑλλ. νεότητα εἰς ἐθνικὴν στείρωσιν ἀπέναντι τῶν ἄλλων ὁμόρων ἐθνῶν. Ἡ ἑλλ. γλῶσσα ἐν πρώτοις ὡς ὄργανον τῆς ἐνώσεως ὅλων τῶν Ἑλλ. καὶ ὡς μέσον τὸν διαμορφώσεως τῆς ψυχικῆς τοῦ παιδὸς δὲν ἀφέθη ἐλευθέρᾳ, ὅτε μὲν ὑπὸ τοῦ σχολαστικισμοῦ, ὅτε δὲ ὑπὸ τοῦ ψευδοδημοτικισμοῦ τῶν ἐκπαιδευτ. συμβουλίων, νὰ βαδίση τὸν δρόμον τῆς ἐσχάτως δὲ ἀπὸ τοῦ 12 αἰ ἐκκλιδ. αὗται ὁμάδες ἐνεργοῦσαι ἄνευ ὀρισμένου προγράμματος. . . μιμούμεναι τυφλῶς διάφορα ξένα συστήματα παιδαγωγικῆς ὑπὸ τὸ νεωτεριστικὸν καὶ μεταρρυθμ. δῆθεν φῶς. . . εἰσάγον ἐκ τῆν. . . νεότητά μας τὸν ἐκφυλισμὸν τῆς Δύσεως». Θ. Κυπριας, Αἱ παραδόσεις τοῦ Ἑλλ. Ἔθνους, σ. 14—15.

γραικικὴν γλῶτταν, ἣτις κέχρηται χρόνοις ἄλλογλώσσοις, ὡς ἔστι τὸ θέλω γράψει, τοῖς ἀπαρεμφάτοις ἀντὶ ὀριστικῶν, εἶναι ἢ ἵνε ἀντὶ ἔστι, τὸ νὰ ἀντὶ τοῦ ἵνα, τὸ δὲν ἀντὶ τοῦ οὐ, τῇ παρὰ κανόνα συντάξει ρημάτων, τὰς γελοιώδεις τῶν λέξεων ἔτυμολογίας . . . καὶ μᾶλλον ταῖς ἄλλογλώσσοις φράσεσιν, ὧν ἔμπλεοί εἰσι πολλαὶ μεταφράσεις, ἅπερ πράγματα παρέχουσι καὶ τοῖς ἰδίους διδασκάλοις, ὅσοι οὐκ οἶδασι τὰς ἄλλοφώνους γλώσσας, καὶ εἰσαχθῆναι φράσιν ἑλληνικῆν, εὐσύντακτον. . . ἀλλ' ὅσον δ' οἶόν τ' ἔστι ἐπιβαίνειν τοῖς τοῦ Λουκιανοῦ, Ξενοφῶντος καὶ Ἰσοκράτους ἴγνεσι καὶ κατὰ μικρὸν ἐν ταῖς συνδιαλέξεσι τὴν τοῦ ἀπαρεμφάτου χρῆσιν, τοῦ μέλλοντος, τοῦ εὐκτικοῦ καὶ τῆς μετοχῆς καὶ τινῶν μορίων». *Ἡ τότε γενεὰ μετέχουσα διὰ λαμπρᾶς καὶ ἀξιεπαίνου ἐπιδόσεως τοῦ κάλλους καὶ τῆς λεκτικῆς ἀρμονίας καὶ δὴ τοῦ πλούτου τῆς ἀρχαίας γλώσσης ἀπέβλεπεν ὡς εἰς ἀπολεσθέντα παράδεισον καὶ προέβαινεν εἰς ἐπιχειρήσεις ἀπραγματοποιήτους.* (1) Κατὰ τὸν Μποσνὲ «δὲν ὑπάρχει χειροτέρα παράχρῳσις τοῦ πνεύματος ἀπὸ ἐκείνην, ἣ ὁποία συνίσταται εἰς τὸ νὰ βλέπη κανεὶς τὰ πράγματα ὄχι ὅπως εἶναι, ἀλλ' ὅπως θὰ ἠθέλε νὰ εἶναι». Ἀλλὰ περιέργος ζῆλος καὶ μανία εἶχε καταλάβει πολλοὺς κατὰ τὰ ἄλλα σοφοὺς διδασκάλους, ν' ἀναστήσωσι τὴν νεκρὰν ἀρχαίαν διάλεκτον καὶ ἐν τῇ συνηθείᾳ. Οὕτω π.χ. ὁ Κομμητᾶς εἰς τὸν «Παιδαγωγόν», πρακτικὴν γραμματικὴν ἐκδοθεῖσαν ἐν Βιέννῃ τῷ 1800, ὑπεστήριξε τὴν εἰς τὰ σχολεῖα εἰσαγωγὴν τῆς ἀρχαίας, τῆς μόνης ἀρμοζούσης «γνησίως Ἑλλήνων παισὶ» καὶ συμβουλεύει: «ἐὰν. . . ἐθίσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς τῆς Ἑλλάδος φωνῆς ἐπαίοντας καὶ προτίεσθαι αὐτῇν, πολλή. . . ἔσεται ἡ εὐχέρεια. . .

1. Ὁ Οἰκονόμος λέγει, ὅτι οὐδεμίᾳ περίπτωσις ἠδύνατο ν' ἀπομακρύνῃ ἀπ' αὐτῶν τὸ ἰδανικὸν τοῦτο. βαρύτεραν παρὰ ταύτην δυστυχίαν «δὲν ἐμποροῦσι νὰ μᾶς καταρυσθῶσιν οἱ ἐχθροὶ τοῦ ἑλλην. ὀνόματος». καὶ ἀμέσως μετ' ὀλίγον: «ἀντίλαλοι πρὸς ταύτην τὴν δόξαν εἶναι οἱ ἄλλοι περὶ γλώσσης δογματισταί, ὅσοι θέλουσι νὰ λαλῶμεν καὶ νὰ γράφωμεν ἀρχαῖα ἑλληνικά, τὸ μυστῶν πρᾶγμα εὐχῶν. ἀλλ', οἴμοι! τὸ ἔθνος δὲν καταλαμβάνει πλέον τοῦ Πλάτωνος τὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ μηδ' αὐτοὶ καθ' ὅσον πρέπει, οἱ φανταζόμενοι διάπυροι αὐτῆς ἐρασταί. ὁ πολὺς ἐνθουσιασμός των δὲν τοὺς ἐσυγχώρησε νὰ κρίνωσι πόσον διαφέρουσι ἀπὸ τῶν ἐνδόξων Ἑλλήνων τὰ συγγράμματα, ὅσα γράφουσιν αὐτοὶ» (Γραμμ. Α' 1817).

τοῦτο γενήσεται εἶγε ἐν ἅπασιν τοῖς σχολείοις τοὺς διδασκάλους ἀπαιτοῖεν, ὥσπερ τὸ διδάσκειν ἐπιμελῶς τοὺς μαθητάς, οὕτω καὶ τὸ προῖεσθαι τὴν ἐλλάδα φωνὴν οἱ ἐπιστατοῦντες. . .» (αὐτ. σ. 274). Ἄλλ', ὡς εἶπον, *τοῦτο ἐγένετο διὰ τὴν εὐχερῆ καὶ ταχεῖαν τῆς γραμματικῆς ἐμάθησιν*, (ὡς πράττουσι νῦν οἱ διδάσκαλοι ἐνταῦθα εἰς τὰ Ἀγγλικά καὶ Ἀμερικανικά σχολεῖα, διδάσκουσι καὶ ἐξετάζουσιν Ἀγγλιστί) διὸ ἐπάγεται : «οὕτω γὰρ καὶ γράφουσι καὶ λέγουσι μέγιστη ἔσται ἡ ὄνησις. . . καὶ γενήσεται ἡ λεγομένη τεῖννηκυῖα γλῶσσα τῶν πεπαιδευμένων ἢ καὶ φιλοσοφική, τὸ εὐκταϊότατον ὅσον γὰρ ἡμεῖς τῆς ἐλλάδος (φωνῆς) ἐχόμεθα, τοσοῦτο καὶ ταύτης οὐδεμία ἔκπτωσις γίνεται, ἀλλ' ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἀνάκλησις» (σ. 275, 282). Θόρυβος πολὺς τότε ἐγένετο, διότι ὁ Εὐγένιος τὰ διδακτικά βιβλία καὶ δὴ τὴν «Λογικὴν» ἔγραψεν εἰς ἀρχαῖζουσα γλῶσσαν, διακηρύττων τὸ *«ἐκσυρικτέον τὰ χυδαῖσι φιλοσοφεῖν ἐπαγγελλόμενα βιβλιότρια, τῆς ἐλλάδος φωνῆς ὡς οἶόν τε ἐπιμελουμένους, ἥς ἀνευ οὐδὲν τῶν πάλαι πεφιλοσοφηκότων ἐστὶν ἀπώνασθαι»* (Λογικῆς προδιατριβή, α', § β', σ. 48). Ἀλλὰ ὁ ἴδιος τὴν «Φιλόθεον ἀδολεσχίαν» καὶ ἄλλα χάριν τοῦ λαοῦ ἔγραψεν εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν. ὅτε δὲ ἤκουσεν, ὅτι δυσανασχετοῦσι διὰ τὸ γραφῶδες τῆς φράσεως εἶπε : «γραμματικὸν δεῖν γεγονέναι τὸν ταύτην τῆς ἔξεως ἐπαίειν βουλόμενον, ἵνα γὰρ οἱ τῆς ἐλλάδος ἐν ἔξει γεγονότες διδαχθῶσι ταύτην συνέταξα» (278), ὅπερ ἔδει δεῖξαι. καὶ οὕτως ἀποδεικνύεται καὶ ἐνταῦθα, ὅτι *οἱ πρὸ ἡμῶν τοῦ Γένους διδάσκαλοι προεπορεύθησαν τῆς μεθόδου τῶν Ἀγγλοαμερικανῶν*. Τότε δὲ ἀντεπεξεληθὼν κατὰ τοῦ χυδαίου φρονος Ψαλίδα, φέροντος τὴν γλῶσσαν τῆς Λογικῆς, ἐν τῇ πρὸς Παγκράτιον ἐπιστολῇ ἔπλεξε τὸν θεσπεσιώτερον τῆς ἐλληνίδος γλώσσης ὕμνον, ἐξ ἧς ἀποσπῶμεν τὰ ἐξῆς : «τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν ἐπαινοῦσί τε καὶ ἐπισυνιστῶσι πάντες καὶ αὐτοὶ ἔτι οἱ ἕτεροεθνεῖς. . . Εἰς πορισμὸν ἐπιστήμης τὴν ἐλληνικὴν ὁποιασδήποτε ἄλλης διαλέκτου ἢ παλαιᾶς ἢ νεωτέρας κρεῖττονα καὶ δεξιωτέραν διαπρυσίως οἱ πάντες ἀνακηρύττουσιν. αὕτη λέγουσι τοσοῦτον ὑπερέχει τῶν ἄλλων ὅσον ἀνὴρ εὐφυέστατος τοῦ ἀφυεστάτου, ὅσον πεπαιδευμένος τοῦ ἀπαιδευτοῦ» καὶ ἀναφέρει τὸ γνωστὸν *Jovem si loqui velit, non aliter loquuturum, quam scripserit Plato*. «ἐκθειάζουσι τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν διὰ τὴν ἐπανθίζουσαν αὐτῇ τῆς λέξεως ἁρμονίαν καὶ χάριν, ἥς ὁ Κυῖντιλιανὸς ὁμολόγει τὴν ῥωμαίαν φωνὴν ἀνεπίδεκτον. . . ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν περιοῦσαν αὐτῇ δύναμιν ἐπὶ τῆς τῶν νοουμένων ἀκριβοῦς παραστάσεως. . . Λιὰ δὴ τοῦτο καὶ τῶν παλαιῶν

πολλοὶ σοφοὶ ἄνδρες ἐξ ἔθνῶν διαφόρων τῇ πατρῷῳ φωνῇ χαίρειν εἰπόντες τὴν ὀθνεῖαν ἠσπάσαντο καὶ ἑλληνιστὶ προείλοντο συγγράψαι τὰ οἰκεία φιλοπονήματα. . . Ἐμοὶ δὲ καὶ τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο ἐκοινολογήθη παρά τινος, ὅτι καὶ οἱ ἐν Γεττίγγη Ἀκαδημαῖκοι (τούτων εἷς καὶ ὁ Εὐγένιος) βουλήν ποτε προύθεντο ἐν ἀλλήλοις, εἶπὼς ἦν ἀντὶ τῆς λατινικῆς τὴν ἑλληνικὴν διάλεκτον ἀντεισαγαγεῖν ἐπὶ τῶν ἐπιστημ. παραδόσεων. . . διότι οὐδεμίᾳ ἄλλῃ γλῶσσαι δύναται ὡς αὕτη προσφυῶς οὕτω καὶ ἠκριβωμένως ἐκφράζειν τὰ ἐν ἐπιστήμας καὶ τέχναις παραδιδόμενα». ἀναφέρει δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ αὐτοκράτειρα τῶν Ρωσιῶν Μεγ. Αἰκατερίνα εἰς τὸ ἔργον τῆς «περὶ ἀγωγῆς τῶν προγκήπων Ἀλεξάνδρου καὶ Κωνσταντίνου» ἐγγόνων τῆς, μνημονεύουσα τὰς γλῶσσας, ἐν αἷς ἔδει νὰ ἐκγυμνασθῶσι, τὴν ἑλληνικὴν ὑπὲρ τὰς ἄλλας πάσας ἐξαίρουσα οὕτω φησὶν ἐπὶ λέξεως: «Ἡ γλῶσσα ἡ ἑλληνικὴ ἐστὶν ἡ τῶν ἄλλων ἀπασῶν τῇ ὠφελείᾳ μακροῦ ὑπεραίρουσα· αὕτη γὰρ ἔσται ἡ τοῖς γαληνοτάτοις Προγκησι τῶν ἐπιστημῶν τὰ ἄδυτα ὑπανόξουσα· πρὸς τὰς πηγὰς οὖν ταύτης ὀδηγητέοι. . .»

Ἡ προτεινομένη τῶν τόνων κατάργησις. — Εἶναι ψεῦδος, ὅτι δὲν ὑπῆρχον ἀνέκαθεν οἱ τόνοι. — Καὶ ἐσημειοῦντο καὶ ἐξεφωνοῦντο. — Οἱ τόνοι τῶν παπύρων — Ὁ Οἰκονομίδης περὶ τονισμοῦ. — Ἡ ἑλλ. γραμματικὴ ἀπαραίτητος βᾶσις τῶν εὐρ. γλωσσῶν

Τὸ ἀνακινηθὲν ἐσχάτως τοῦτο ζήτημα εἶναι ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ κατὰ Βερναρδάκην «ἐνδιαφέρει τὴν σημερινὴν γλῶσσαν καὶ τὸ σημερινὸν ἔθνος πολὺ πλείοτερον παρὰ τὴν καθόλου ὀρθογραφίαν» (Ψευδαττ. ἔλεγχ. σ. 385). Ἦτο πρόκλησις ἡ ἐμφάνισις νεαροῦ καθηγητοῦ, τοῦ Κακριδῆ, μόλις ἐπιστρέψαντος ἐκ Γερμανίας μὲ τοιαύτας ἀνατρεπτικὰς ἰδέας, καὶ ἡ τόλμη αὐτοῦ νὰ καταργήσῃ τοὺς τόνους

2. Ἄλλο ρεῦμα ὑπάρχει νῦν ἐν Εὐρώπῃ ὑπὲρ τῆς διεθνοποιήσεως τῆς νεοελληνικῆς ὡς γλώσσης τῆς φιλολογίας, ἣν ἐπήγει καὶ ὁ Wilamowitz καὶ ἐθαύμαζε τὴν εὐχέρειαν αὐτῆς εἰς τὴν δημιουργίαν ἐπιστημονικῶν καὶ τεχνικῶν ὄρων (Ἄντιδ. 446).

καὶ διὰ ἐκτυπωθέντων φυλλάδιων τοῦ νὰ θέλῃ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν πλάνην τοῦ εἰς τοὺς φοιτητάς! Καὶ δὲν ἐστάθη μέχρις αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸ ἀνώτατον τοῦ κράτους δικαστήριον ἀκολουθούμενος ὑπὸ δικηγόρων καὶ καθηγητῶν τῆς νομικῆς νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸ σῆμα τοῦ καὶ νὰ δικαιολογήσῃ τὸ πραξικόπημα. Ὁ μέγας γραμματικὸς τοῦ Β' μετὰ Χριστὸν αἰῶνος Ἡρωδιανὸς γράφει: «Οἱ χρόνοι καὶ οἱ τόνοι καὶ τὰ πνεύματα Ἀριστοφάνους ἐκτυπώσαντος γέγονε πρὸς διαστολὴν τῆς ἀμφιβόλου λέξεως καὶ πρὸς τὸ μέλος τῆς φωνῆς συμπάσης καὶ τὴν ἀρμονίαν. . . ἑώρακε γὰρ καὶ τὴν μουσικὴν οὕτω καὶ τὸ μέλος καὶ τοὺς ῥυθμοὺς σημαινομένην, καὶ πῆ μὲν ἀνιείσαν, πῆ δὲ ἐπιτείνουσιν. . . Κατὰ τοῦτο καὶ Ἀριστοφάνης σημεία ἔθετο τῷ λόγῳ πρῶτα ταῦτα, ἵνα ἅμα σύλλαβῆς καὶ λέξεως γενομένης κανὼν τις ἔποιτο καὶ σημεῖον ὀρθότητος. . . καὶ τοὺς μὲν χρόνους τοῖς ῥυθμοῖς εἴκασε, τοὺς δὲ τόνους τοῖς τόνοις τῆς μουσικῆς». (Ἐπιτομὴ καθολ. προσφθίας κεφ. κ'.) Τὸ χωρίον εἶναι διδακτικώτατον. οὔτε λέγει, ὡς ἰσχυρίσθη ὁ κ. Ν. Βέης, ὅτι χάριν τῶν βαρβάρων πρὸς ὀρθὴν προφορὰν ἐπενοήθησαν, ἀκριβῶς διότι καὶ πρὸ τοῦ Ἀριστοφάνους ὑπῆρχον, αὐτοῦ δὲ μόνον συστηματοποιήσαντος τοὺς κανόνας περὶ τονισμοῦ τῶν Β' π. Χρ. αἰῶνα ἤτοι 400 ἔτη σχεδὸν πρὸ τοῦ Ἡρωδιανοῦ. Δύο χωρία ἐκ τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος, ἅπερ προσήγαγεν ὁ κ. Λογοθέτης (Ἀντιδ. σ. 346) εἶναι ἰσχυρὰ περὶ τούτου ἀπόδειξις. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης περὶ τόνων γράφει ὡς περὶ κοινῶν καὶ εὐχρηστων σημείων τοῦ λόγου (Σιμπλ. ἔλεγχ. 177 Β, 2). Δύο ἔτι παραδείγματα εἶναι ἀρκετὰ νὰ ἀποδείξωσιν, ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος ἔξεφωνοῦντο οἱ τόνοι, ἢ τε *δξεζα* καὶ ἡ *βαρεζα* ὡς καὶ ἡ ἕξ ἀμφοτέρων τούτων ἀποτελουμένη *περισπωμένη*. Τὸ «αὐλητρίς παῖς οὐσα δημοσία ἔστω» ἐπὶ θεάτρου ἀπαγγελλόμενον μόνον διὰ τῆς προφορᾶς *πιλῆς-περισπωμένης* ἠδύνατο νὰ διακριθῇ τοῦ πεσοῦσα. (Ἀριστ. Ἀχαρν. 551, βλ. Σχολ.). Τὸ ἕτερον πρὸδγ. εἶναι τὸ γνωστὸν τοῦ Εὐριπ. Ὀρέστου στ. 279 «ἐκ κυμάτων αὐθις αὐ γαλῆν' ὄρω». Ὁ ὑποκριτὴς—Ἡγέλογος δ' ἦν οὗτος—ἀντὶ ὀξείας προέφερε τὴν λέξιν μετὰ περισπωμένης (γαλῆν) καὶ προουκάλεσε τὸν γέλωτα τῶν ἀκροατῶν, ἀναμενόντων νὰ ἴδωσιν ἐπὶ τῶν κυμάτων γαλῆν! (Ἀριστ. Βάτρ. 306). Κατὰ τὸν Διονύσιον Θρακκα, μαθητὴν τοῦ Ἀριστάρχου, «τόνος ἐστὶ φωνῆς ἀπήχησις ἑναρμονίου ἢ κατὰ ἀνάτασιν ἐν τῇ δξείᾳ ἢ κατὰ δμαλισμὸν ἐν τῇ βαρεῖᾳ ἢ κατὰ περίκλασιν ἐν τῇ περισπωμένῃ». Δι' αὐτῶν ἐκανονίζοντο αἱ διαβαθμίσεις τῆς τονικῆς προσφθίας ὡς πρὸς τὸ ὕψος καὶ τὴν ἰσχὺν τῶν μεταλλα-

γῶν τῆς φωνῆς. Πῶς λοιπὸν θὰ ἐκανονίζετο ἡ φωνή, ἐὰν δὲν ὑπῆρχον τόνοι; Εἶναι γνωστὸν τοῖς πᾶσιν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι εἶχον μουσικὴν φωνὴν καὶ λαλιὰν (μουσικὸς τόνος) — ὅπερ νῦν ἐν μέρει διεσώθη εἰς τοὺς Χίους καὶ ἄλλους νησιώτας — διὸ ὁ μαθητῆς Ἀμμωνίου Ἰω. Φιλόπονος: «καθ' ἐκάστην λέξιν ἐν μιᾷ συλλαβῇ τίθεμεν ἢ ὀξεῖαν ἢ περισπωμένην, γράφει, ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς βαρεῖαν. . .» (Τονικὰ παραγγέλματα σ. 6). Τὴν ἀπαραίτητον χρῆσιν καὶ δὴ καὶ ἀναγκαίαν τῶν τόνων ἀποδεικνύει οὗτος ἐν τῇ διατριβῇ «Περὶ τῶν διαφόρως τονουμένων καὶ διαφορα σημαίνοντων» (ἔκδ. Eggenbof 1880), ἣτις περιέχει λεξιλόγιον ἐν πολλῇ παρὰ Βυζαντινοῖς χρήσει. Τοῦτο ἀνατρέπει τὴν γνώμην τῶν φρονούντων, ὅτι ἐπὶ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐπενοήθησαν χάριν τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἀλλογλώσσων, ἐπιχείρημα ὅπερ κυρίως ἐκ τοῦ Gardthausen λαμβάνουσι, τοῦθ' ὅπερ ὑποστηρίζει καὶ ὁ Ν. Βέης. Ἐὰν τοῦτο ἦτο ἀληθές, πρὸ παντὸς οἱ παλαιότεροι πάπυροι ἔπρεπε νὰ ἔχωσι τόνους, ὅπερ δὲν συμβαίνει, εἰ μὴ σπανίως. Ὁρθότερα φαίνεται ἡ γνώμη τοῦ Ἄγγλου παπυρολόγου Kenyon, φρονούντος ὅτι οἱ τόνοι ἐτίθεντο εἰς παλῦρους παρασκευαζομένους χάριν τῶν βιβλιοθηκῶν ἢ πρὸς πώλησιν. Τοιοῦτος εἶναι ὁ παλαιὸς πάπυρος τῆς Ἰλιάδος, οὔτινος τονίζονται πᾶσαι αἱ συλλαβαί (βλ. Ἀντιδ. σ. 474). καὶ ὁ βρετανικὸς τοῦ Βακχυλίδου τοῦ Α' π. Χ. αἰῶνος (βλ. Gardthausen, Griech. Palaeographie II, 1913, σ. 385). ἀμφοτέρων τούτων τονίζονται πᾶσαι αἱ συλλαβαί. Ὁ καθ. Ι. Καλιτσουνάκης πλέον τῶν ἄλλων συναδέλφων ἐνδιέτριψεν εἰς τὸ ζήτημα τῶν τόνων (Ἀντιδ. σ. 472 ἔ.), καίτοι δὲ εἶχε σπουδαίας πηγὰς ὑπ' ὄψιν δὲν ἐπωφελήθη ἐξ αὐτῶν ἀρκούντως, ὥστε νὰ διαφωτίσῃ καὶ ἡμᾶς, ἀλλ' ἐπελάγασεν εἰς δευτερεύοντα ζητήματα καὶ περιττὰς λεπτομερείας, χρησίμους μὲν, ἀλλὰ μὴ ἀναγκαίας διὰ τὴν «Ἀντιδικίαν τῶν τόνων». Εἶχεν ἐνώπιόν του τὸ περισπούδαστον βιβλίον τοῦ Θερειανοῦ, τὰς «Φιλολ. ὑποτυπώσεις», ὅπου ὑπάρχει κατακεχωρισμένη ἡ ἐγκριτος γνώμη τοῦ δεινοῦ φιλολόγου Οἰκονομίδου (περὶ τούτου καὶ αὐτὸς βραχέ' ἄττα ἔγραψεν εἰς τὸν Ι' τόμ. τῆς Μ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ. σ. 1009α, 1022α). Οὐδεὶς, ἐξ ὧν ἐγὼ γνωρίζω, τῶν νεωτέρων ἀνέλυσε τὴν σημασίαν τῶν τόνων, ὡς ὁ Κίπριος οὗτος ἐπιστήμων, καθηγητῆς τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας. Θὰ παραλάβω μέγα μέρος ἐνταῦθα τοῦ λόγου, ἐνθ' ἀφορμὴν λαμβάνων ἐκ τῶν «Ἐποικίων γραμμάτων», ἧτοι τῶν Λοκρικῶν ἐπιγραφῶν, γράφει περὶ δωρικῆς τονώσεως. Ὁ Οἰκονομίδης ἐξετάζων τὴν φύσιν τῆς ὀξεῖας καὶ τῆς περισπωμένης καὶ τὴν διαφορὰν τῆς τούτων δυνάμεως πρῶτον μὲν διδάσκει, ὅτι «ἡ ὀξεῖα ἐντείνουσα τὴν φωνὴν

ὡς δι' ἀποτόμου πλήγῃς (ἴσ. πλήξεως) καὶ βραχὺ περὶ τὸ τονιζόμενον ἐγχρονίζουσα, διασώζει ἔτι ἀναλώσιμον δύναμιν εἰς δύο ἐπομένας συλλαβὰς ἐπαρκοῦσαν. ἡ περισπωμένη τούναντίον, ὡς περιπλεκομένη περὶ τὸ μῆκος τοῦ τονιζομένου, ἐκ δὲ τούτου διπλάσιον τῆς ὀξείας περὶ αὐτὸ ἐγχρονίζουσα καὶ διπλάσιον δυνάμεως ἀναλίσκουσα, τσοῦτον διασώζει αὐτῆς ἀναλώσιμον, ὅσον ἐπαρκεῖ εἰς μίαν μόνην συλλαβὴν. . . Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀναλώσιμος ἐκάστου τόνου δύναμις μετρεῖται διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συλλαβῶν, οὐδαμῶς οὐδὲν πρὸς τὴν ἀπόλυτον τόνωσιν διαφέρει τὸ μῆκος ἢ ἡ βραχύτης τῶν ἐπομένων συλλαβῶν. . . Ἐν τῇ ἑλλην. γλώσσῃ ἢ τῶν τόνων ὀρθὴ χοῆσις ἐξήρηται οὐ μόνον ἐκ τῆς φύσεως τῶν τόνων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ τονικοῦ ρυθμοῦ ἢ τῆς τονικῆς προσωδίας. Ὁ μὲν τονικός. . . ρυθμός, ρυθμίζων τὴν τόνωσιν ἄλλων τε καὶ τῶν κλιτῶν τοῦ λόγου μερῶν, προσδιορίζει τὴν τονιστέαν τῆς λέξεως συλλαβὴν καὶ τὸν προσήκοντα τόνον, ἢ δὲ τονικὴ. . . προσωδία προσδιορίζει τὸ ποιὸν τῆς τονώσεως, ὅποθεν δὲ καὶ γεννᾶται ἡ λεγομένη ὀξεῖα καὶ ἡ περισπωμένη προσωδία. . . Οἱ γραμματικοὶ ἐδούλωσαν παντάπασιν εἰς τὴν λεγομένην χρονικὴν προσωδίαν οὐ μόνον τὸν τονικὸν ρυθμόν, ἀλλὰ καὶ τὴν τονικὴν προσωδίαν, ἐν ᾧ ἀναντιρρήτως καὶ τὰ τρία διέπουν τὴν τόνωσιν, καὶ ὅτε μὲν πάντα ἢ τινα συμπίπτουσιν, ὅτε δὲ νικᾷ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο κατὰ τὸν διάφορον τῶν διαλέκτων χαρακτήρα καὶ κατὰ τὴν φύσιν αὐτῶν τῶν τόνων. . . Οἱ ὑπὸ τῶν γραμματικῶν δημιουργηθέντες κανόνες ἴσως μὲν πρακτικῶς εἶναι ὠφέλιμοι, διὰ δὲ τὸ μονομερὲς τῆς ἐπόψεως πάσχουσιν ἐξαιρέσεις ἀλόγους, ἐπάγουσι δὲ καὶ εἰς ἔτι ἀλογωτέρας λύσεις τῶν ἀπορουμένων» (Φιλολ. ὑποτ. σ. 269—270). Ὁ Οἰκονομίδης, ὡς βλέπετε, ἠσχολήθη σπουδαίως περὶ τὸ τονικὸν ζήτημα καὶ κατέρριψε τὴν θεωρίαν τοῦ Ahtens περὶ τῆς δωρικῆς τονώσεως καὶ εἶναι ἄξιος μελέτης (1). Βεβαίως ὡς παρουσιάζε-

1. Ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ «Ἀντιδικία τῶν τόνων» ἀναφερομένων ἔργων περὶ τονισμοῦ, τελευταῖον μετὰ τὴν ἔκδοσιν ταύτης, τῷ 1915, ἐξέδωκεν εἰδικὴν μονογραφίαν ὁ Ch. Bally, «Manuel d'accentuation grecque», ἣτις μᾶλλον εἶναι τεχνολογική. Μέχρι τοῦδε ἦτο ἐν χρήσει εἰς δευτέραν ἔκδοσιν τοῦ Goetling ἡ καλὴ πραγματεία, «Allgemeine Lehre von Accent der griechische Sprache» 1835, Jena. Εἶναι μεθοδικωτέρα τῆς τοῦ Ἀρκαδίου, ἀλλ' ἦτο ἀνεπαρκής. Ἐπιθ. Ἐδ. Schwyzer, Griech. Gram. I. 1939. τὸ κεφ. Akzent und Quantität σ. 371—395.

ται τὸ ζήτημα τοῦτο, ἔχει οὐκ ὀλίγας δυσκολίας, ἀλλ' ἀφοῦ ἡ γραμματικὴ καὶ τὸ συντακτικὸν τῆς ἑλλην. γλώσσης θεωρεῖται ὡς βᾶσις καὶ πρότυπον εἰς τὰς ἄλλας εὐρ. γλώσσας ἀπὸ τῆς κατισχύσεως τῆς λατινικῆς εἶναι ἀνάγκη νὰ συγχωρήσωμεν τὰς δυσκολίας αὐτάς, ἐὰν θέλωμεν νὰ κατανοήσωμεν καλῶς τὰς ξένας γλώσσας. λαμβάνομεν ὑπ' ὄψιν τοῦτο, ὅτι ὁ μαθητὴς ὁ διδασκόμενος τὴν ἑλληνικὴν, ἔχει τὴν ἐξῆς μεγάλην εὐκολίαν, διότι προφέρει ἀπαράλλάκτως, ὅπως γράφει, καὶ χαίρει διὰ τὸ προσδόν αὐτὸ τῆς ἑλλ. γλώσσης, ὅπερ καμμία ἐκ τῶν νεωτέρων γλωσσῶν δὲν ἔχει. Ὁ Zielinski φρονεῖ, ὅτι «τὸ συντακτικὸν καὶ ἡ γραμματικὴ γενικῶς εἰς τὰς ἀρχαίας γλώσσας (ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν) πρέπει νὰ διδάσκωνται καὶ ὄχι εἰς τὴν μητρικὴν», καὶ τοῦτο διότι εἰς αὐτάς ἀνεπτύχθησαν. καὶ μαρτυρεῖ, ὅτι ἐκ τῶν μαθητῶν Ρώσων ἠδύναντο «μόνον οἱ ἑλληνομαθεῖς νὰ εὕρωσιν εἰς ρωσικὰ κείμενα ὑποκείμενον, κατηγορούμενον καὶ προσδιορισμὸν, ἀφοῦ ἡ ρωσικὴ ζωντανὴ ὁμιλία ἀποκλίνει ἀκατάπαυστα ἀπὸ τοὺς τύπους τῆς γραμματικῆς, πού ὑποχρεώνονται οἱ μαθηταὶ νὰ μανθάνουν» (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 64—65). Τὸ αὐτὸ δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν καὶ εἰς τοὺς σημερινούς Ἑλληνας μαθητάς, ὅτι ἀφ' ὅτου εἰσῆχθη ἡ δημοτικὴ εἰς τὰ σχολεῖα, εἶναι ἀδύνατον νὰ μάθωσι γραμματικὴν καὶ συντακτικόν.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐκ τῆς παραδόσεως. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἄνθρωποι σοβαροὶ καὶ ἐπιστήμονες παρεπλανήθησαν διατεινόμενοι, χωρὶς βεβαίως νὰ ἴδωσιν, ὅτι οὔτε οἱ πάπυροι οὔτε τὰ ἀρχαῖα χειρόγραφα φέρουσι τόνους! διαστρέφοντες σκοπίμως τὴν ἀλήθειαν (σ. 163), παραπέμπομεν αὐτοὺς α' εἰς τὸν Γ' τόμον τοῦ ἐν Κ/πόλει ἑλλ. φιλ. Συλλ. σ. 106—114. β') εἰς τὰ πανομοιότυπα, ἅπερ ἐξεδόθησαν διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς παλαιογραφίας καὶ γ') εἰς τοὺς καταλόγους τῶν χειρογράφων καὶ δὴ τὸν τῆς Πάτμου ὑπὸ Σακελλίωνος ἐκδοθέντα. Ὁ Πεζόπουλος ἔγραψε ἱκανά. Ὁ Μπαλάνος δὲν ἐμελέτησε παλαιὰ χειρόγραφα· εἶδε τὸν Σιναῖτικὸν κώδικα εἰς τὴν Ἑθν. βιβλ. ἐκ φωτοτυπίας, ὅστις ὄντως δὲν ἔχει τόνους. ἀλλ' ὁ σύγχρονος Βατικανὸς ἔχει, τὸ δὲ σπουδαιότερον πάντων καὶ ὁ παλίμψηστος τοῦ Ἐφραίμ, ὅστις θεωρεῖται τὸ πρῶτον σωζόμενον κείμενον τῆς ἀγ. Γραφῆς, ἔχει τόνους. Αναφέρω τούτους μόνον καὶ παραπέμπω προχείρως πρὸς πίστωσιν εἰς τὴν Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ. τόμ. Α', σ. 282—3, ὅπου Ὁμηρος τοῦ Β' μ.Χ., τόμ. ΙΘ', σ. 408 τοῦ μεγαλογραμμάτου ρυθμοῦ Εὐαγγέλια, ἐπειδὴ ἀνεγινώσκοντο μετὰ μέλους, δὲν ἔχουσι ἐνίοτε τόνους, ὡς συμβαίνει καὶ νῦν εἰς τὰ μουσικὰ βιβλία. Κατὰ ταῦτα τὰ λεγόμενα ὑπ' αὐτοῦ ἐν

τῇ «Δίκη», σ. 83 καὶ ἡ παρακομπὴ εἰς τὸν κ. Σιγάλαν (σ. 211) δὲν ἔχονται ἀληθείας. Τὸ κείμενον τούτου κατεχώρισεν ὁ Πεζόπουλος ἐν σ. 165—6. Πλείονα βλ. παρὰ Μ. Reil, *Zur Akzentuation griech. Handschriften* ἐν *Byz. Zeitschrift* XIX, σ. 476—509, συστηματικὴ ἐργασία, ἣν βλέπε. Ἀνέτρεψαν τὸ ἄτονον καὶ ἀπνευματίστον καὶ οἱ καθ. Β. Φάβης (ᾠαντιδικία σ. 430 ἔ.) ὁ Α. Χατζῆς (σ. 35—36, 454—456), ὅστις ἀναφέρει καὶ δύο παπύρους τοῦ Γ' μ.Χ. αἰῶνος μὲ τόνους, πνεύματα καὶ ἀπόστροφον. Ὁ Ζώρας (σ. 283 ἔ.), ἐκτενέστερον δὲ καὶ ἐρευνητικώτερον ὁ Ἰ. Καλιτσουνάκης (σ. 476 ἔ.).

Ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς παλαιογραφίας τοῦ Gardthausen (1) ἔχει νὰ διδαχθῆ τις πολλά. Ἡ πρώτη ὅμως ἐκδοσις αὐτοῦ τοῦ 1879, ἣν δὲν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν οἱ ἀνωτέρω καθηγηταί, ἔχει ἐπὶ πλέον καὶ τὰ ἐξῆς πανομοιότυπα παπύρων, φερόντων τόνους. ἐν σ. 282 τοῦ Β' τόμου Ὁμηρον, Γένεσιν, σ. 283—4 Ὁμηρον καὶ Βίβλον· ὅθεν καὶ ὁ Πεζόπουλος δικαίως ἐξεγείρεται κατὰ τῶν καθ. Μπαλάνου καὶ Βέη, οἵτινες διῖσχυρίσθησαν τὰ ἀντίθετα, ἀναφέρων παπύρους τοῦ Βακχυλίδου καὶ Μενάνδρου μετὰ τόνων. Ἰδίᾳ τὸν Μπαλάνον ἀποδεικνύει καὶ ἐξ ἄλλων ἔργων λίαν ἐπιπόλαιον καὶ ἀταλαιπώρως γράφοντα. (ᾠαντιδ. σ. 163—164). Ἔχω εἰς τὴν βιβλιοθήκην μου τὰς ἐκδόσεις τοῦ μεγάλου παπυρολόγου καὶ διευθυντοῦ τῆς Καισαρικῆς ἐν Βιέννῃ βιβλιοθήκης Καρόλου Wessely: *Les plus anciens monuments du christianisme écrits sur papyrus ...*.⁽²⁾ Οἱ πάπυροι οὗτοι εἶναι τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων καὶ περιέχουσι κείμενα τῆς ἀγ. Γραφῆς καὶ τῶν ἀποστολ. πατέρων, τῆς θείας λειτουργίας καὶ ἀνεκδότους εὐχάς, ὡσαύτως καὶ μαγικὰς τοιαύτας μετὰ ἐξορκισμῶν. Σπουδαιόταται εἶναι αἱ εἰς τὸ α' μέρος δημοσιευόμεναι ἐπιγραφαὶ καὶ ὑπομνήματα τοῦ ἐπὶ Δεκίου διωγμοῦ τῶν μαρτύρων τῆς πίστεως. Τί βλέπομεν λοιπὸν εἰς τὰ κείμενα ταῦτα; Ἐκ τῶν ἑκατοντάδων παπύρων μόλις τὸ 1/3 εἶναι ἐκεῖνοι, οἱ μὴ φέροντες τόνους. Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ εἴπωμεν ὡς σοβαροὶ ἄνθρωποι, ὅτι δὲν ὑπῆρχον τόννοι εἰς τὰ χειρό-

1. *Griechische Paläographie*, τόμ. II, Λειψία 1913². Θεμελιῶδες μέχρι νῦν ἔργον.

2. Τὰ σπουδαῖα ταῦτα κείμενα ἐξεδόθησαν μετὰ γαλλ. μεταφράσεως καὶ σχολίων ἐν τῇ *Patrologia orient.* τόμ. IV, 1906, σ. 97—210. Τόμ. XVIII, τεύχ. 3, 1924, σ. 843—509, Paris.

γραφα και εις τούς παπύρους μέχρι του Θ' αιώνου; Και όμως τούτο ισχυρίσθη ὁ πολὺς Μπαλάνος ὁ συγγραψας και διδάσκων τὴν Πατρολογία! Ἐάν ὑπάρχουν και ἄτονοι πάπυροι και μεμβράναι τούτο δὲν προϋποθέτει τὴν κατάργησιν τῶν τόνων, ἀλλὰ τὴν ἀμέλειαν ἢ και ἄλλον λόγον τῶν βιβλιογράφων. Ὑπάρχει πρὸς τούτους και τρίτη κατηγορία παπύρων, οἵτινες ἔχουσι και δὲν ἔχουσι τόνους (βλ. τόμ. XVII, σ. 397 και 438—439). Τούτο τί σημαίνει; Τί ἄλλο ἢ τὴν φυγοπονίαν ἢ και ἀμάθειαν τοῦ γράφοντος; Δὲν συμβαίνει και εἰς ἡμᾶς ἐκ παραδρομῆς πολλάκις τὸ τοιοῦτον και εἰς ἄλλους ἐξ ἀμαθείας; Ἀπὸ ἐτῶν παρασκευάζων τὸ *Δεξικὸν τῶν ἐπιστημονικῶν δρων και τῆς ιστορίας αὐτῶν* ἀπεδείκνωσα ὅλους τούς τόμους τῶν παπύρων τῆς Ἐθν. βιβλιοθήκης, 2—3 ἑκατοντάδας, ὡς και τὴν *Chrestomathie der Papyriuskunde τῶν Mitteis—Wilcken* (ἦν και ἔχω εἰς 4 τόμους) ὡς και ἄλλας μερικὰς συλλογὰς ('). Τὸ αὐτὸ λοιπὸν δύναμαι νὰ διαπιστώσω, ὅτι *ὀλίγοι ἄνευ τόνων πάπυροι ἀπαντῶνται.*

Ἡ Κακριδῆς τὰ πολλὰ λαμβάνει ἀπὸ τῶν διδασκάλων ἀντιγράφων και πλαστογραφῶν—Τὸ σωσίβιον του εἶναι τὸ «ἑλληνικὸν πνεῦμα», ὅπερ ἀγνοεῖ—Ἡ καθ. Τριανταφυλλόπουλος ἀντιφάσκων—Ἡ συνήγορος τοῦ Κακριδῆ και ἐκχυδαίστης τῆς φιλοσ. γλώσσης εἰς τὰ Πατριαρχεῖα!

Ἡ Κακριδῆς θελήσας νὰ παρουσιασθῆ μεταρρυθμιστῆς τῆς γλώσσης δὲν ἔχει εἰς ἑαυτὸν πεποίθησιν και τὸ θάρρος τῆς γνώμης, ἀλλὰ συνεχῶς ἐπικαλεῖται πρὸς δικαιολογίαν τὰ σεβαστὰ παρὰ τοῖς φιλολόγοις ὀνόματα τῶν μακαρίων τῆς λήξει Δ. Βερναρδάκη, Ν. Πολίτου και τοῦ Γ. Χατζηδάκι. Ἡ τελευταία τῷ 1940 ἔδωκε συνέντευξιν εἰς ἀθηναϊκὸν περιοδικὸν περὶ τοῦ το-

3. Βλ. *Εὐλογίον Κορυία* μητρ. Κορυτσᾶς, «*Ἱστορικὴ βιβλιογραφία τῶν Φυσ. ἐπιστημῶν*», τόμ. Β', Ἀθῆναι 1941, σ. 798 τοῦ εὐρετηρίου και 799 ἐν λ. πάπυροι και τοῖς ὀνόμασι τῶν ἐκδοτῶν τῶν συλλογῶν Ἄγγλων Hunt, Grenfell κτλ. Πρβλ. και Κ. Wessely, «*Aus der Welt der Papyri*» 1914.

νικου ζητήματος, και ἐπεριώρισε τὴν μεταβολὴν εἰς τὸ ἐλάχιστον· ἰδίως τὴν δασεῖαν τοῦ ἀρχικοῦ ρ και τὴν ὑπογεγραμμένην). Πάντως αὐτὸς δὲν ἔγραψέ ποτε μίαν λέξιν ἄτονον. (Δίκη τῶν τόν. σ. 19) ὁ Βερναρδάκης ὁμοίως (βλ. κατ.), δὲ ὁ Ν. Πολίτης ἔλεγεν : «*Ἐγὼ εἶμαι ὑπὲρ τῆς καθαρευούσης, πιστεύω εἰς τὴν καθαρεύουσαν, εἶναι μία γλῶσσα συστηματοποιηθεῖσα· και λαβοῦσα τὴν μορφὴν τῆς διὰ μακρῶν ἐργασιῶν σοφῶν ἀνδρῶν. Τὸ ὑλικόν τῆς εἶναι πλουσιώτατον, ἀδρόν... Ἡ καθαρεύουσα ἔχει τὰς συνηθεστέραις ἐννοίας ἐτοιμοὺς και προχείρους τὰς ἐκφράσεις. Θέλω τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἀπλῆς καθαρευούσης τόσον εἰς λογοτεχνίαν ὅσον και εἰς τὴν ἐπιστήμην...»*. Βλ. τὴν συνέντευξιν εἰς τὰς «*Ἀθήνας*» 22,23-2-19 και ὀλόκληρον τὸ κείμενον παρὰ Λογοθέτη (Ἀντιδ. 394—398). Δὲν λέγει λοιπὸν τὴν ἀλήθειαν ὁ φίλος κ. Γρ. Κασσιμάτης ἀναφερόμενος εἰς τὸν Πολίτην (Δίκη τῶν τόνων σ. 102). ἀτυχέστατη και ἡ ἐκφρασίς του «*προγονόπληκτος παρακμῆ*» (αὐτ.). Ἡ Ν. Ἐστία (τόμ. 40, 1946, σ. 778—9) γράφει : «*Ὅσο ὅμως και ἂν δὲν ἦταν φίλος ποτὲ τοῦ Κόντου ὁ Ν. Πολίτης, δὲν ἦταν και δημοτικιστὴς. Στὴ δίκη τοῦ Ναυπλίου εἶχε πεῖ : «δὲν δύναμαι νὰ ἀποδεχθῶ τὸν διορισμόν... εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς μαλλιαροσύνης... διότι θὰ ἠλεγχόμην ἀμέσως ὡς ἀνάξιος σφετεριστῆς αὐτοῦ». Εἶχεν ἐπιβάλει, φαίνεται, και εἰς αὐτὸν τὸν Ψυχάρην νὰ γράφῃ αὐτῷ εἰς καθαρεύουσαν και μίαν ἐπιστολὴν δημοσιεύει ἡ Ν. Ἐστία τοιαύτην. Ἀλλ' ἵνα συγκαλύψῃ τὸ διαπραττόμενον ἔγκλημα ὁ μετρορρυθμιστὴς και κτήσῃται τὸν φωτοστέφανον τῆς δόξης, τί ἐτεχνάσθη; ἀντὶ τῶν τόνων και πνευμάτων, γράφει, θὰ καταναλώσωμεν τὸν χρόνον εἰς τὸ πνεῦμα, εἰς τὸν πολιτισμόν, ὃν προσπορίζονται ἡμῖν τὰ συγγράμματα τῶν ἀθανάτων ἡμῶν προγόνων, τὸ ἐπιχεχρυσωμένον τοῦτο καταπότιον εὔρεν ἀρίστην ὑποδοχὴν και ἐξ ἐπιπολαιότητος πολλοὶ τὸ κατέπιον και ἀπεγαρκώθησαν, ἐχειροκρότησαν ἐπὶ τῇ χειρονομίᾳ τὸν ρηξικέλευθον καθηγητὴν, ὅστις μᾶς ἤνοιξε νέους ὄριζοντας εἰς τὴν φιλολογίαν! Ὁ λαβὼν γινώσιν τῆς δικολαβικῆς ὑπερασπίσεως τοῦ κ. Τριανταφυλόπουλου θὰ ἐπέισθη νομίζω, ὅτι ὁ διδάσκαλος τοῦ δικαίου «ἐλλεβόρου δεῖται». Ἀνατρέπει τὸ κατηγορητήριον ὡδε ὑπεραμυνόμενος τοῦ Κακριδῆ. «α'. Διακηρῦσσει, λέγουν οἱ κατήγοροι, ὅτι «εἶναι τεράστιος κόπος νὰ καταχτήσουμε μίαν γλῶσσάν και γενικὰ ἕναν κόσμον ποὺ ἔχει τώρα χιλιάδες χρόνια πεθάνει μαζί με τοὺς ἀνθρώπους ποὺ τὸν ἔζησαν». Τί.*

·εις τοῦτο ἀντιτάσσει ὁ συνήγορος ; « Ἡ διατύπωσις τῆς μομφῆς ταύτης, λέγει, εἶναι πανουργία. . . σοφιστικὴ ἔρμηνεία. Ὁ Κακριδῆς . . . δὲν διακηρύσσει, ἀλλὰ θέτει τὸ ἐρώτημα. ἀλλ', ὦ ἀγαθέ, δὲν εἶναι ἐρώτημα, δὲν ἔχει ἐρωτηματικόν, διότι ἄλλως τὰ λεγόμενα θὰ ἦσαν κενὰ ἐννοίας, ὅπως κενὰ εἶναι καὶ τὰ λεγόμενά σου, ἅπερ διὰ τὴν κολάσῃς τὸ πρᾶγμα συνδέεις μὲ τὸ περιφρημον «ἀντιμετρούμεθα» (τοῦτο οὐδεμίαν θέσιν ἔχει ἐνταῦθα) καὶ ἐρωτᾷς : «διὰ τί ἄρα γε εἶναι ἀνάγκη νὰ λάβωμεν ὡς μέτρον... νὰ «ἀντιμετρούμεθα» τὴν δημιουργίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ποῦ θὰ μᾶς ὑπέβαλλε εἰς τεράστιον κόπον;... (Δίκη σ. 91). Ἄλλ' εἶπον καὶ ἐπαναλαμβάνω, ὅλοι σχεδὸν οἱ μάρτυρες προσῆλθον ὡς δικηγόροι, ὡς φίλοι παρασυρθέντες ὑπὸ τῆς ἰσχυρᾶς προπαγάνδας νὰ σώσουν τὸν νεαρὸν καθηγητὴν, ἀγνοοῦντες τελείως τὸ γλωσσικὸν ζήτημα. Ὁ Κακριδῆς ἐν πολλοῖς ἀντέγραφεν ἄλλους. Ἐνταῦθα πλὴν τοῦ Βερναρδάκη, ὅστις πολὺ ἐτόνισεν ὁ εὐλογημένος τὴν προγονοπληξίαν, εἶχε πρόσφατον τὸ κήρυγμα τοῦ διδασκάλου του Κ. Ἀμάντου γράφοντος : «Τὸ βάρος, ὁ ὄγκος τῆς πνευματικῆς ἐργασίας τοῦ παρελθόντος ἑλληνισμοῦ πιέζει πολὺ τὸ παρόν, ὥστε καταπνίγει τὴν ἐλευθέραν δημιουργικότητα, ἐπιβάλλει τὴν μίμησιν!» (Βόρειοι γείτονες σ. 153). Ἄλλ' ἐκεῖνο, ὅπερ μοὶ ἔκαμε χειρίστην ἐντύπωσιν, εἶναι ἡ ἀντινομία τοῦ Τριανταφυλλοπούλου, ὅστις ἄλλα ἐδίδασκεν ἀπὸ τῆς ἕδρας καὶ ἄλλα δογματίζει ὡς δικηγόρος «τὰ μὲν ἔσω φιλομυθῶν τὰ δὲ ἔξω φιλοσοφῶν, πιστοποιῶν οὕτω ὅτι τὸ «νόμιμον» ἀναγινώσκεται ἐκατέρωθεν. Εἰς τὸ «Ἀστικὸν δίκαιον τῆς Ἑλλάδος» περὶ τῆς καλῆς συμπεριφορᾶς τῶν μαθητῶν του «πρὸς τὸ σεβαστὸν πρόσωπον», γράφει, «ἡ ἐπιστολὴ δὲν θὰ γραφῆ εἰς καθαρὰν δημοτικὴν, ἀκόμη δ' ὀλιγώτερον ἀνευ τόνων» (Ἀντιδ. σ. 456) καὶ ἐμφανίζεται ἤδη ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, ὑπερασπιστῆς τῆς ἐκφύλου δημοτικῆς τοῦ πελάτου του καὶ τῆς ἐξαφανίσεως τῶν τόνων. ο tempora, ο mores ! Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. ἀλλὰ τίς θὰ ἐπίστευεν, ὅτι θὰ τὸν διέψευδε καὶ αὐτὸς ὁ πελάτης εἰς τὴν ἀπολογία του ; «Σοφὰ καὶ ὠραῖα τὰ διδάγματα τῶν παλιῶν Ἑλλήνων, εἶπε, μὰ μὴ δεθεῖς σ' αὐτὰ μόνο. . . χάρου (sic) τὸν ἀνθρώπινο ἀγῶνα. . . ἡ ψυχὴ σου στὴ προσπάθεια αὐτῇ νὰ παραμερίσει τὰ δικά της ὄνειρα καὶ τίς πίστες καὶ νὰ πονέσει γιὰ ἕναν κόσμον ἄλλον» (Δίκη τῶν τόνων σ. 241). Ἄλλ' εἰς τοιαύτας ἀντινομίας καὶ ἀνακολουθίας ὀλίγον προσέχουσιν οἱ ἀνατροπῆς, πῶς γὰρ οὐ ; ἀφοῦ εἶναι ἀναρχικοὶ καὶ τὴν ἀναρχίαν ἀπὸ τῆς γλώσσης θέλουσι νὰ ἐπεκτείνωσι πανταχοῦ ; Αἱ ἠθικαὶ ἀξίαι παρ' αὐτοῖς

εἰς οὐδὲν λογίζονται. Ὑποκρίνονται καὶ μεταχειρίζονται ὅλα τὰ μέσα νὰ διαφθείρωσι τὰς συνειδήσεις. Ἐτόλμησαν ἐσχάτως νὰ φθάσωσι μέχρι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, νὰ μολύνωσι τὸ ἱερόν αὐτοῦ ἔδαφος διὰ τῆς προπαγάνδας. Ἀνωτέρω σ. 334 κατεχωρίσαμεν τὴν θαυμασίαν καὶ ἱερὰν ὄντως ὑποθήκην, ἣν ὡς θείαν ὁμφὴν ἀφῆκεν ἡμῖν ὁ ἀλήστου μνήμης Οἰκονόμος. Ἀκούει τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον τὴν φωνὴν αὐτοῦ, ὃν τοσοῦτον ζῶντα ἐτίμησεν καὶ ἀνεκήρυξεν αὐτὸν «πατριαρχικὸν τοῦ Οἴκουμ. θρόνου ἱεροκέρυκα καὶ διδάσκαλον πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν... καθολικὸν ἱεροκέρυκα τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας καὶ πασῶν τῶν ὀρθοδόξων τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ἐκκλησιῶν»; Δυστυχῶς τὸ Πατριαρχεῖον, τὸ λέγω ἐν συνοχῇ καρδίας, κωφεύει· ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται πῶς ἤνοιξε διάπλατα τὰς πύλας εἰς ἄκρον δημοτικιστὴν καὶ ἄσπονδον ἐχθρὸν τῆς ἐπισήμου γλώσσης, ἣν παρὰ τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας παρέλαβον οἱ πατέρες τοῦ 1821 καὶ φυλάττομεν ὡς ἱερὰν παρακαταθήκην· καὶ οὐ μόνον ἤνοιξαν τὰς πύλας καὶ ἐνηγκαλίσθησαν τὸν ἀποστάτην τοῦτον οἱ οἰακοστρόφοι τοῦ πνευματικοῦ ἡμῶν κέντρου, ἠθέτησαν τιμαλφεῖς παραδόσεις περὶ τῆς ἑλλην. γλώσσης, ἃς μεγάλη τῇ φωνῇ διεσάλπισεν ὁ κλεινὸς Ἰωακείμ ὁ Γ' καὶ ἐρρωμένως ἠγωνίσθη πρὸς διαφύλαξιν αὐτῶν ἀπαρέγκλιτον, ἀλλά, φεῦ! τὸ ἐπίσημον πατριαρχικὸν ὄργανον, ὁ «Ἀπόστολος Ἀνδρέας», ἀπὸ μηνὸς ἐκθειάζει καὶ ὑμνολογεῖ τὸν ξένον αὐτόν, ὅστις ἀκούει εἰς τὸ ὄνομα Ἰ. Θεοδωρακόπουλος καὶ εἶναι κακῇ τῇ μοίρᾳ διδάσκαλος τῆς φιλοσοφίας ἐν τῇ ἐνταῦθα Πανεπιστημίῳ. Κάποιος ἐγκάθετος μαθητῆς του ἀνέλαβε τὸ μυσαρὸν τοῦτο καὶ ἐπονείδιστον ἔργον ἐν τῇ ἀηδεῖ ἐκείνῃ γλώσσῃ, ἣν πρῶτος ἐν Ἑλλάδι καθιέρωσεν ὡς γλώσσαν τῆς φιλοσοφίας ὁ πάτριος του. Δὲν πιστεύω νὰ μὴ γνωρίζωσιν οἱ πατριαρχικοὶ φυλλάδιον κυκλοφοροῦν ἀπὸ τοῦ 1948. ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ποῖον τὸ σύστημα φιλοσ. ἠθικῆς τοῦ κ. Ἰ. Ν. Θεοδωρακοπούλου», ὃπερ ἐξέδοτο ὁ γνωστὸς γλωσσαμύντωρ καθηγητῆς Σπ. Παπανικολάου, διευθυντῆς τῆς «Ἐπιστημ. ἠχοῦς» ἀπὸ φωνῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου. Καταλήγει οὕτως εἰς τὸ ἐξῆς συμπέρασμα περὶ τοῦ Θεοδωρακοπούλου: «ἠρνήθη τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, τὴν προσωπικότητα καὶ χωριστὴν ἀπὸ τοῦ κόσμου ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ . . . ἀπέκρουσε τὴν ὑπαρξιν κόσμου ἀνεξαρτήτου ἀπὸ τῆς συνειδήσεως, οὔτε εὔρεν ἐν τῇ φύσει τάξιν καὶ ἁρμονίαν, δὲν ὑπάρχει, οὔτε ἀξία οὔτε νόημα εἰς τὴν φύσιν» (σ. 38). Ἡ σπουδαία αὕτη κριτικὴ ἀνεδημοσιεύθη ἔπειτα καὶ εἰς τοὺς «Τρεῖς Ἱεράρχας. Ὁ Θεοδωρακόπουλος εἶχε προφη-

τεύσει, ὅτι τὸν «θησαυρὸν τῶν νοημάτων καὶ λέξεων τῆς ἔκκλησίας θὰ τὴν συγχωνεύσῃ ἢ δημοτικὴ γλῶσσα»! (1).

Ἐὰς ἀκούσωσιν οἱ πατριαρχικοὶ τοῦλάχιστον τὴν ἔναυλον φωνὴν τοῦ μακαριστοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ. Οὗτος ἐξάπέλυσε τὴν θεόπνευστον ἐκείνην συνοδικὴν ἐγκύκλιον τῆς 16 Μαρτίου 1911, δι' ἧς κατακεραυνοῖ τοὺς ἀθλίους μαλλιαροὺς καὶ ἑτέραν πρὸς τοὺς φοιτητάς, τοὺς ἀγωνιζομένους τότε πρὸς κατοχύρωσιν τῆς γλώσσης κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου. μετὰξὺ ἄλλων ἔγραφε καὶ ταῦτα: «*Πᾶσα ἀπόπειρα οὐδαμῶτε, ἔστω καὶ ἀκρω τῷ δακτύλῳ τῆς χειρὸς γενομένη, πρὸς νόθευσιν, πρὸς ἐκφύλισιν ἢ ἐκχυδάσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης νὰ καταδικάζηται καὶ νὰ περιφρονῆται ἀπανταχοῦ τῆς Ὁρθοδοξίας*». Ἡ ἐγκύκλιος περιελίγηθη καὶ ἐν τῇ «Ἀντιδικῆ» σ. 544—546. Ἀμφότεραι δὲ ἐκυκλοφόρησαν τότε εὐρύτατα διὰ τῶν ἐφημερίδων.

Τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, ἡ συνεχὴς καὶ ἀδιάκοπος ἐπενέργεια αὐτοῦ εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν Ἑλλήνων—
Ἡ κατάκτησις τούτου ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν ὁ ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς τῆς φιλολογίας.

Ὅλοι οἱ πρὸ τοῦ Κακρυδιῆ λόγιοι κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ καὶ αὐτοὶ οἱ ποιηταί, οἱ πολυμαθεῖς καὶ πολυῖστορες, οἱ ἀθάνατοι ἐκεῖνοι διδάσκαλοι τοῦ Γένους, ἐβάδιζον εἰς τὸ σκότος. ἦσαν σχο-

1. Ὁ εὐλαβέστατος καὶ φλογερὸς πατριώτης, ὁ Θεοδωρακόπουλος, ὁ «πισμὴν παπᾶς», ἄτε σπουδάσας εἰς τὴν Ριζάρειον Σχολὴν ἀπεσχηματίσθη, μόλις ἐτελείωσεν, ὁ ἐκχέας ποταμοὺς ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ εἰς τὴν πρὸς τὸν Οἶκ. Πατριάρχην ἐπιστολήν, ὁ διακηρύξας ὅτι ὑπέστη τελείαν μεταβολὴν καὶ ἀναγέννησιν εἰς τὸ Φανάριον, ὅπου μετέβη πρὸς πραγμάτων ἀνομολογήτων σκοπῶν, νὰ μεταβάλῃ καὶ νὰ διαστρέψῃ τὰς συνειδήσεις τῶν φρουρῶν τῆς πίστεως καὶ τῆς γλώσσης, ὁ νεοφώτιστος οὗτος παρυστὰς εἰς τὸ τεσσαρακονθήμερον μνημόσυνον τοῦ μακ. Ἀντωνίου Χατζῆ, συναδέλφου του ἐν τῇ Φιλοσ. σχολῇ, τελεσθὲν εἰς τὸν Ἁγ. Γεώργιον Καρύττη ὑπ' ἐμοῦ πρὸ μηνός, ἐτράπη εἰς φυγὴν, διότι ἤκουσε τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐπιμνημοσύνου, μόλις διαρκέσαντος 1/4 τῆς ὥρας, «περὶ τοῦ ἑλλ. πνεύματος», οὗ θιασώτης ὑπῆρξεν ὁ θανὼν περιφανὴς ἑλληνοφίλης καὶ ἀδελφιδοῦς τοῦ Μιστριώτου.

λαστικοὶ περιοριζόμενοι μόνον εἰς τὸ γράμμα καὶ δὲν εἶχον ἀναγνώσει κἄν τὸν Παῦλον κηρύττοντα, ὅτι «τὸ γὰρ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζῶοποιεῖ» (Β' Κορ. γ', 6). Οἱ περιλάλητοι εἰσαγωγικοὶ λόγοι τοῦ ἀειμνήστου Μιστριώτου ἀναφέρονται εἰς τὸ γραμματικόν, ἐπομένως ἡ δημιουργία ἄρχεται ἀπὸ τοῦ Κακριδῆ καὶ μόνον. ἐπὶ χρόνους εἰς τὰ σχολεῖα καὶ τὰ πανεπιστήμια ἐκοπάνιζον ἄερα. «Αἰδῶς Ἀργεῖοι!» Αὐτὸς ἦτο ὁ ἐπιμνημόσυνος λόγος τοῦ πνευματομάχου Κακριδῆ πρὸς τοὺς διδασκάλους, οἵτινες ἐδίδαξαν αὐτὸν καὶ ἐμύησαν εἰς τὰ ἀπόρρητα τῆς ἑλλην. φιλολογίας. ἄλλ' ἡ κατηγορία αὕτη, οὐ σύνοιδας, ὅτι *mutato nomine de te fabula narratur*, ὅστις καταδικάσας τοὺς φωστῆρας τοῦ ἔθνους, οἵτινες κατηύγασαν κατὰ τὸ δούλειον ἡμᾶρ καὶ διέλυσαν διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος τὸ σκότος τῆς ἀμαθείας δωροφορήσαντες ἡμῖν τὴν ἐλευθερίαν, ἀποκηρύττεις ἀσυναισθήτως τὴν χρησιμότητα τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ; καὶ αὐτὸ περὶ αὐτῶν ἔδειξαν τὰ πράγματα, οἱ καρποὶ τῆς διδασκαλίας καὶ ὀρθῆς παιδείας. Θὰ περιορισθῶ εἰς 2—3 μόνον διδασκάλους τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ἀρίγνωτος ὁ Νεόφυτος Δούκας σχεδὸν αὐτομαθῆς ἑλληνιστής, καταρτισθεὶς εἰς τὰ πρῶτα βήματα εἰς τὴν ἐν Ζαγορίῳ μονὴν καὶ εἶτα εἰς τὸ Μέτσοβον. Καὶ ὅμως αὐτὸς ὁ μικρόσωμος καὶ κάτισχνος ἱερομόναχος ἐγένετο ὀτρηνὸς σκαπανεὺς τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐκδοὺς μεθ' ἑρμηνείας καὶ σχολίων 5—6 δεκάδας τόμων, **ὄλους σχεδὸν τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς**, ἄλλα τε κοινωφελῆ συγγράμματα καὶ 6 σειρὰς εἰς 3 τόμους ἐπιστολῶν ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ διαλέκτῳ ὅταν δημοσιευθῶσι καὶ τὰ ἐν χειρογράφοις σωζόμενα ἔργα του, τὰ ἅπαντα τοῦ πολυγραφεύτου διδασκάλου τοῦ Γένους **θὰ ὑπερβῶσι τοὺς ἑκατὸν τόμους!** Τὸ ἰδανικόν του καὶ ἡ κοσμοθεωρία ἦτο ἡ διάδοσις τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, ἴδρυσις σχολείων καὶ μόρφωσις χαρακτήρων. Σχολεῖα καὶ διδάσκαλοι ἦτο τὸ Α καὶ Ω τῶν «Προλεγομένων» του εἰς τὰς ἐκδόσεις. Δι' ἰδιαιτέρας μονογραφίας ἐπραγματεύθη περὶ τῆς ἀναδιοργανώσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ κλήρου (*). Τὴν ἀγῆρω αὐτοῦ μνήμην ἀπεθανάτισαν οἱ ἐπὶ τοῦ τάφου χαράξαντες

1. Περὶ τῆς πραγματείας ταύτης τῶν ἀντιρρήσεων Κυρίλλου τοῦ ΣΤ' διὰ τῆς γραφίδος τοῦ πρῶην Οὐγγροβλαχίας Ἰγνατίου βλ. ἐμὴν «Πατριαρχικὴν ἱστορίαν» τόμ. Α', Ἀθήναι 1951, σ. 235—245.

ἑξάδα ἀρχαϊκῶν ἐπιγραμμάτων μουσόληπτοι διδάσκαλοι, ὧν θανα-
μάζεται τὸ τοῦ Φιλίππου Ἰωάννου ἔχον ὧδε :

Μουσῶν μυστιπόλος γεγαῶς περίσεμν' ἐμύησεν
υἷας Ἑλλήνων ὄργια Πιερίδων
Νειόφυτος Δούκας, κλεινὸς γόνος Ἑπειροῖο,
οὐ σοφίην τόσσαί μαρτυρούσαι βίβλοι... (').

Ἄλλ' ὁ εὐλογημένος Κόντος δὲν ἀφῆκε κανένα χωρὶς νὰ
τὸν ἐκμυκτηρίσῃ ἐπὶ ἀναγτικισμῶ. μετὰ τὸν Εὐγένιον παρέ-
λαβε καὶ τὸν Νειόφυτον. Τότε ὑπερημύνθη ὁ Βερναρδάκης
οὕτως :

«Ὁ Δούκας ἔγραφε καὶ ἀνεγίνωσκεν ἑλληνικὰ χωρὶς νὰ
ἔχη κανέν ξένον βοήθημα, ὡς ἀδαῆς ξένων γλωσσῶν ('). ὅσαίς
δὲ ἤθελε νὰ γράψῃ ἐλάμβανε τὸν χάρτην καὶ ἔγραφεν, οὔτε λε-
ξικά, οὔτε ἐκδόσεις, οὔτε Κόβητοι, οὔτε Μόβητοι! Ἐπὶ τῶν
γονάτων τοῦ ὁ χάρτης, εἰς τὴν δεξιάν τοῦ ὁ κάλαμος καὶ ἡ
ἀγαπητή τοῦ ὄρνις ἐπὶ τοῦ ὤμου. . . Ἴδου ὄλη ἡ βιβλιοθήκη τοῦ
μακαρίτου ἀνδρός, ὄλαι αἱ πηγαι καὶ τὰ βοηθήματα, ὄλος ὁ ar-
ratus criticus! Ὁ ἑλλητισμὸς ὑπῆρχεν ὀλόκληρος ἐν τῇ
κεφαλῇ του» (ἐνθ' ἀνωτ. σ. 147—148).

Πράγματι δὲν ἀνέφερε ξένους φιλόλογους καὶ ὁμως ἀνεφέ-
ρετο ὑπὸ τῶν ξένων, Ducas dicit. Δὲν ἦτο μόνον ἀξιόλογος συγ-
γραφεὺς ὁ Δούκας, ἀλλὰ καὶ πολυῦμνητος διδάσκαλος, εὐδοκι-
μήσας τοσοῦτον εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ αὐθεν-
τικῆς σχολῆς (ὅπου προεδιτάχθη), ὥστε ἀνθημιλλῶντο οἱ ἐκεῖ
ὁμογενεῖς νὰ τὸν προσλαμβάνουν ὡς οἰκοδιδάσκαλον, ὅπερ δι'
αὐτὸν ἦτο πηγὴ πλούτου διὰ τὰς ἐκδόσεις. Ὡς πρὸς τὴν γλώσ-
σαν συνεφώνει μετὰ τοῦ Εὐγενίου καὶ Κομμητᾶ, ὃν εἶχε φίλον.
Ἦτο ἀδιάφορος διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἄλλων μαθημάτων,
ἀλλὰ διὰ τὰ φιλοσοφικά, φιλολογικὰ καὶ θρησκευτικὰ ἤθελε τὴν

1. Ὁραῖον καὶ τὸ ἐξῆς: «Κλαῦσαν καὶ μοῦσαι καὶ Ἀπόλλων ἀρ-
γυρότοξος—φόρμισεν γοερὸν κείμενον ἐνθα. . .», ὅπερ μᾶλλον ἀνήκει
εἰς τὰ ἀγλαίσματα τῆς χειρὸς τοῦ Οἰκονόμου. Βλ. Σ. Λώλου, Αἱ θρη-
σκευτ. ἰδέαι τοῦ Ν. Δούκα, Ν. Ὑόρκη, 1949, σελ. 25.

3. Αἱ ἐνστάσεις τοῦ Λώλου σ. 8, ὅτι ἤξευρε γλώσσας, δὲν θὰ ἐλέ-
γοντο βεβαίως παρὰ φιλόλογου.

ἀρχαίαν γλῶσσαν—καὶ εἶχε πολὺ δίκαιον, διότι ταῦτα ὡς κείμενα ἔχουσι τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἢ ἑλληνίζουσαν—δι' ἐκεῖνα ἔλεγε «γραφέσθων ὁποτέρως ἂν ὁ ἐπαγγελλόμενος ἐθέλη», διὰ δὲ τὰ δευτέρα οὐχί· «δεῖ γὰρ δὴ, ὡς ἂν ἔγωγε φαίην, τὰς μὲν ἀκροαματικὰς τῶν ἐπιστημῶν τὴν ἀρχαίαν καὶ ἔνδοξον ἐσθῆτα περιβαλέσθαι». καὶ ὁ λόγος προφανής, ἢ τριβὴ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ὕφος· «οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν εὐστόχως ἐπὶ τὸ φιλοσοφεῖν χωρεῖν μὴ προκαταρτισθέντας τῇ μελιτρόφῳ καὶ ἠθικωτάτῃ φωνῇ τῶν Ἑλλήνων». Ταύτην δὲ ἀπροκριματίστως ἀποδεχόμενος «γλῶσσα ἢ πατρώα, γράφει, ἢ *θεία γλῶσσα, ἢ γλωσσῶν ἀπασῶν μήτηρ καὶ παιδαγωγὸς τῶν ἐθνῶν*» (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 33—34). ἐφεξῆς δὲ ψέγει τὸν περὶ τὴν ἰουδαίαν ἐνασχολούμενον, «τοῦτον καὶ πατραλοῖαν τις εἰπὼν οὐκ ἂν ἀμάρτοι» καὶ ἐπάγεται κατ' αὐτοῦ, ὅλα τὰ κακά, ὅσα τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐπιτίμια ὑπαγορεύουσιν, ὧδε: «Οὗτος ἄλυτος δεσμὸς αὐτοῖς ἔστω, γενόμενος κοινὸς διὰ τῆς Ἑφημερίδος τοῖς πᾶσιν, ἵνα μάθωσιν οἱ ἄθιοι μηκέτι τὸ τῆς γλώσσης καλὸν εἶδος τοιούτοις καὶ τοσούτοις μολύνειν ῥύποις» ('). Δὲν πταίει εἰς τοῦτο ὁ φιλόπατρις Δούκας, ὅστις διὰ τὴν ὠφελίμην τὸ γένος διεμοίραζε δεκάδας χιλιάδας τόμων τῶν συγγραμμάτων του δωρεάν. πταίουσιν ἐκεῖνοι οἱ Χριστόπουλοι, οἱ Βηλαράδες, οἱ Καταρτζήδες, οἵτινες ἐξ ἀντιθέτου ὑβρίζον κατηλιχώτατα τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ὠνόμαζον «μακαρονιστὰς» καὶ «τρακαρικιστὰς» (') τοὺς ἀντιπάλους των. Ὁ Χριστόπουλος γράφει περὶ τῆς γλώσσης τοῦ Κοραῆ, ὅτι «ὁμοιάζει, ὅταν προφέρεται, μὲ ἀμάξι ἀσύμμετρα κατασκευασμένον, τὸ ὁποῖον σφρόμενον καὶ τ' ἄλλογα ἀφανίζει διὰ τὴν δυσανάλογίαν καὶ ὅσους φέρει κατενοχλεῖ διὰ τὸν *τρακαρισμὸν* του» (Μέγας, Α' 89). Ἀλλὰ μετὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν μὲ τὰς νέας φι-

1. Βλ. περαιτέρω ὅσα γράφει ἐν τῷ σπουδαίῳ τούτῳ βιβλίῳ ὁ φιλόπονος Ἰππειώτης Λῶλος περὶ τε τῆς ἀρχαίας καὶ δημώδους χαρακτηριστικὰ τοῦ Νεοφύτου λόγια. Θὰ ἔγραφε πλείονα, ἐὰν ἐδιάβαζε τὴν γ' ἔκδοσιν τῆς «Τετσηθῆας» (1812), ἐνθα ἐν ἐκτάσει ὁμιλεῖ περὶ γλώσσης καὶ ἀντεπεξέρχεται κατὰ Κοραϊστῶν καὶ Κοδρικιστῶν σύμμαχον ἔχων τὸν τε Λάμπρον Φωτιάδην καὶ τὸν Κορμητᾶν. Εἶναι ἡ ὁμῆς τῶν «Μακαρονιστῶν»!

2. Τρακαρικισμὸς κατὰ Σάθαν εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ ἄμβωνος τοῦ καιροῦ ἐκείνου καὶ ἀναφέρει εἰς τὸ Παράρτ. τῆς Ν. Φιλολ. σ.251-2 περικοπὴν λόγου τοῦ Μελετιῦ Συρίγου ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τοῦ Πατριαρχεῖων ἐκφωνηθέντος.

ἑλευθέρας ιδέας ἢ «Τερψιθέα» δὲν ἔτερε πλεον, ὁ λαὸς ἤθελε τὰς ἑλευθερίας του νὰ ἐφαρμόσῃ καὶ εἰς τὴν γλῶσσάν του. Οἱ πατέρες τοῦ ἔθνους ἐν τῇ πρώτῃ συνελεύσει κατὰ τὴν ἐπανάστασιν σχεδὸν παμψηφεί ἀπεδείχθησαν μετριοπαθεῖς καὶ συντηρητικοί, **ὡς ἐπλοημον γλῶσσαν τοῦ Κράτους ἀπεδέξαντο τὴν γλῶσσαν τῆς Ἐκκλησίας**, ἐνίκησαν δηλ. οἱ «Κοδρικισταί». Ὁ Νεόφυτος ἐμπεποτισμένος τὰ νάματα τῆς πατροπαράδοτου ἀρχαίας σοφίας, καὶ πλέων εἰς τὰ ιδεώδη καὶ **φοιβόληπτος γεγονῶς τοῦ ἔλλη. πνεύματος ἦτο ἐν λαμπρὸν μετέωρον εἰς τὸν ἑλληνικὸν ὀρίζοντα, πνευματικὴ ὠραία ἀκτινοβολία τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ**, ἣτις διεσειάγισε τρεῖς γενεὰς ἀνθρώπων μὲ τὰ ἱερώτερα ὄνειρα τῆς προγονικῆς εὐκλείας. Ἡ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων συνελθοῦσα ἐπὶ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ ἀνεκίρηνεν αὐτὸν μέγαν εὐεργέτην. ὁ Νεόφυτος Δούκας τοιοῦτοτρόπως ὡς οὐρανοπολίτης εἰσηλθὲν εἰς τὸ Πάνθεον τῶν μεγάλων τοῦ Γένους διδασκάλων καὶ διὰ τοῦ παραδείγματος καὶ τῶν συγγραμμάτων θὰ διδάσκη πάντοτε τοὺς ἐραστὰς τῆς σοφίας καὶ θὰ μεταλαμπαδεύῃ τὸ ἀθάνατον ἑλλη. πνεῦμα. Τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐδημιούργησε τοὺς ἱερολοχίτας τοῦ Δραγατσανίου καὶ τὸν διδάσκαλον αὐτῶν νὰ συνεχίσῃ τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα ἐνταῦθα κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, ἐνθ' ἀφήκεν ὡς ἱεράν παρακαταθήκην τὴν ὀργάνωσιν τῆς Ριζαρείου σχολῆς ἐν τῇ αὐλῇ τῆς ὁποίας ἀναπαύεται καὶ κοιμᾶται τὸν ὕπνον τοῦ δικαίου.

Ὁ Κακοιδῆς εἶχε συνομιλήτην ἐν Βερολίνῳ τὸν μακ. Ἰ. Συκουτρῆν. ἐδιδάχθησαν ἀμφοτέροι παρὰ τῶν ἰδίων καθηγητῶν. καὶ ὁμοῦ ὁ δεύτερος παρέχει εἰς αὐτὸν ἐθνικὰ διδάγματα, ὧν **τελειῶς ἀγευστος** καταφωρᾶται ὁ πρῶτος (βλ. Δίκη σ. 21 ἔ. καὶ τὴν λ. ἀντεθνικὴ διδασκαλία). Ὁ Συκουτρῆς πειρᾶται ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἐπὶ Τουρκοκρατίας οὐσιαστικὴ ἐθνικὴ συνείδησις δὲν ὑπῆρχε παρ' Ἑλλήσιν, ὅπως καὶ ἐπὶ βυζαντινῶν, ἣτις ἀκτινοβολεῖ τῷ 1821. «Ἡ μεταβολὴ αὕτη δὲν εἶναι αἰφνίδιος ἐπιφώτισις, γράφει, πολὺ ὀλιγώτερον δημιούργημα τοῦ φιλελληνισμοῦ. . . ὁ φιλελληνισμὸς ἀρχίζει ἀπὸ τὸ 21 καὶ τὴν ἐνίσχυσε μᾶλλον ἢ τὴν ἐπροκάλεσεν. **Εἶναι ἔργον τῆς ἀναγεννηθείσης τὸν 18ον αἰῶνα ἑλληνικῆς παιδείας, εἶναι τὸ ἔργον τῶν ταπεινῶν καὶ σχολαστικῶν—ἀν θέλετε—διδασκάλων**, πού μὲ τὸν Ἡρόδοτον καὶ τὸν Δημοσθένην εἰς τὰς χεῖρας ἐχάλκευσαν τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ τὸ αἶσθημα τῆς θυσίας πρὸς τὴν πατρίδα, τῆς κοινῆς συνεργασίας πρὸς δημιουργίαν ἀνεκτῆς ἐθνικῆς ὑπάρξεως. Τὸ πλῆθος τῶν χειρογράφων κλασσικῶν συγγραφέων, ἀντιγραμμένων τὸν 18ον αἰῶνα, εἶναι ἓνα ὑλικὸν δεῖ-

γμα τοῦ τεραστίου τούτου ρεύματος πρὸς παιδείαν—ὄχι κάθε παιδείαν, ἀλλὰ *παιδείαν ἑλληνικὴν—ὡς προϋπόθεσιν πάσης ἐθνικῆς παλιγγενεσίας*. . . ἀποτελεῖ τὸ πρόγραμμα τοῦτο τὸν τελικὸν σκοπὸν καὶ τὸ ἰδεῶδες ὄλων τῶν μορφωμένων καὶ μὴ τάξεων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, *ἰδεῶδες δημιουργηθὲν καὶ καλλιεργηθὲν ἀπὸ τούς πτωχοῦς διδασκάλους τοῦ γένους*» (Th. Zielinski «Ἡμεῖς καὶ οἱ ἀρχαῖοι», Ἀθῆναι 1928, μετάφρ. καὶ Ἐπιλεγόμενα I. Συκουτρή, σ. 230—231). Ἀφήνομεν τὸν ΙΗ' αἰῶνα.

Ἐν τῷ ΙΘ' αἰῶνι διὰ τὴν Ἑλλάδα εἶναι αἰὼν παλιγγενεσίας. εἰς ἀμελίκτος ἀγὼν πρὸς διαμόρφωσιν τῆς ἐπισήμου ἐπιστημονικῆς γλώσσης. Δὲν ἦτο πλέον ἢ ἐποχὴ τοῦ Νεοφύτου, ὅστις ὀρθῶς ποιῶν ἐσκέπτετο, ὅπως καὶ ὁ Εὐγένιος, νὰ καταστήσουν ὡς τοιαύτην τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν καὶ εἰ δυνατόν νὰ καθιερώσουν αὐτὴν ὡς *διεθνῆ τῆς ἐπιστήμης γλῶσσαν*, ἰδέαν, ἣν συνεζήτουν καὶ αἱ ἀκαδημαῖαι τῆς Γερμανίας (1). Ἡ γλωσσολογία ἔδωκεν ἐλευθερίαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ, ἣτις ἐθεωρήθη ὡς παλαιοντολογικὸν μνημεῖον διασωθὲν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς (2), καὶ ἀδιαφιλονίκητα προνόμια ἀνεγνώρισεν εἰς τὰς ζώσας κατὰ τόπους διαλέκτους. Τούτων οὕτως ἐχόντων ἔπρεπε νὰ γένηται συμβιβασμός τις. Τὸ τοιοῦτον ἐπρότεινεν ἐν Ἑλλάδι ὁ ἰδρυτὴς τῆς γλωσσολογ. κινήσεως, ὁ διδάσκαλός μας καθ. Γ. Χατζηδάκις, ἀλλὰ τὴν ἀσφαλιστικὴν δικλίδα τῆς καθαρευούσης ἐκράτει εἰς χεῖρας ὁ ἀείμνηστος Γ. Μιστριώτης, ὅστις εἶχε καὶ τὸ προτέρημα νὰ σύρῃ ὀπισθὲν του καὶ τὸν λαόν.

Ἄλλ' ἀφ' ἐνός ἢ ἐπ' αὐτοῦ ἐπιβολὴ τοῦ Κόντου, ὃν καὶ

1. Τὸ ζήτημα τοῦτο ἀνεκινήθη ἐσχάτως ἐν Ἀμερικῇ καὶ διη διὰ τὴν γλῶσσαν τῆς ἰατρικῆς βλ. *Medical Greek* κτλ. by Achil. Rose, New York 1908, I. Greek as the international language of physicians and Scholars in general σ. 2—75. II. Greek in Medicin 76-101.

2. Τότε ἔγραφεν ὁ γνωστός παρ' ἡμῖν Κ.Ο. Μύλλερως: «Ἡ γλῶσσα οὕσα τὸ πρῶτον δημιουργημὰ τῆς διανοίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ πάντων τῶν ἄλλων ἢ βίαις, εἶναι συγχρόνως τὸ σαφέστατον τεκμήριον τῆς τε καταγωγῆς τῶν ἐθνῶν καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους συγγενείας αὐτῶν. Διὰ τῆς συγκρίσεως τῶν γλωσσῶν μανθάνομεν σχέσεις τῶν ἐθνῶν εἰς χρόνους παλαιωτάτους, ἐξ ὧν οὔτε ἱστορία τις οὔτε μῦθος διεσώθη». (Ἱστορ. τῆς ἑλλ. φιλολ. μετάφρ. Κυπριανοῦ, Α', σ. 3).

ὡς διδάσκαλον καὶ ὡς συνάδελφον ἔπειτα ἐλάτρευε καὶ ἦν ἀχώριστος φίλος, ἀφ' ἑτέρου, ἡ ἰταμότης καὶ ὁ φανατισμὸς τῶν χυδαϊστῶν, ὅστις εἶχεν ἐξωθήσει αὐτοὺς μέχρις ἐξαγορᾶς τῶν συνειδήσεων! — τοῦτο δύναμαι νὰ διαβεβαιώσω ἐπισήμως, ὅτι κυρίως ἐξηγρίωσεν αὐτὸν— ἔπαισαν τὸν καθηγητὴν τῆς γλωσσολογίας νὰ συμφωνήσῃ μὲ τὸν ἀδιάλλακτον Μιστριώτην, ὅτι ἡ γλῶσσα δέον νὰ πλουτίζεται ἐκ τοῦ θησαυροῦ τῆς ἀρχαίας καὶ ἐντεῦθεν ν' ἀντλήῃ εἰς ἀντικατάστασιν τῶν ξένων καὶ βαρβάρων καὶ χυδαίων λέξεων. Ἡ συνταύτισις γνωμῶν τῶν δύο, τῶν ἐγκριτοτέρων καθηγητῶν τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς, ἐξεδηλώθη πλήρως κατὰ τὴν ἐξέγερσιν τῶν φοιτητῶν τῷ 1911. Τότε ἠναγκάσθη ἡ ἐθνοσυνέλευσις νὰ ἐξασφαλίσῃ διὰ συνταγματικῆς διατάξεως τὴν καθαρεύουσαν ὡς ἐπίσημον γλῶσσαν καὶ νὰ ἀπαγορεύσῃ τὴν μετάφρασιν τοῦ Εὐαγγελίου. Τὸ ψήφισμα τῶν φοιτητῶν, συνοδευομένων καὶ ὑπὸ σύμπαντος τοῦ λαοῦ, ὅστις ὑπέικων εἰς τὴν φωνὴν τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Ἰωακείμ τοῦ Γ' (1) ἐρρίφθη εἰς τὸν ἀγῶνα ἀσυγκράτητος, δὲν ἦτο δυνατόν, εἰμὴ ν' υἱοθετήσῃ ἡ ἐθνοσυνέλευσις, πλὴν ἐλαχίστης μειονοψηφίας. Τότε ἐπληρώθη τὸ «φωνὴ λαοῦ, φωνὴ Θεοῦ». Ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα συνεζητεῖτο τὸ γλωσσικὸν ζήτημα ὑπὸ τῶν πατέρων τοῦ ἔθνους ἐν τῇ Βουλῇ — τούτων ἐπιζῆ ὁ χειμαρρῶδης ρήτωρ κ. Εὐστράτιος Κολουμβάκης— καὶ ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰς τὰς συνελεύσεις, εἰς τὰ καταστήματα, εἰς τὰς ὁδοὺς, εἰς τὰς πλατείας καὶ πανταχοῦ. Ζήτη ἡ καθαρεύουσα, ζήτη τὸ Εὐαγγέλιον, κάτω οἱ προδόται μαλλιαροί! ἦτο τὸ σύνθημα. Ἡ φοιτητικὴ ἐπιτροπὴ, ὅπου ἐνεφανίζετο, ἀπεθεοῦτο ὑπὸ τοῦ λαοῦ. αὐτὴ ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα ἐβασίλευεν ἀντὶ Γεωργίου τοῦ Α'. Εὐγε εἰς τὸν ἀθηναϊκὸν λαόν, ὅστις γνωρίζει νὰ ἀγωνισθῇ ὑπὲρ τῶν ἰδεωδῶν μετὰ συνέσεως καὶ ἀξιοπρεπείας, ἔπλεεν εἰς ἐνθουσιασμόν, ὅστις ἦτο πράγματι παραληρισμὸς, ὅταν ἀντίκρουσε τὴν βίαν τῆς κυβερνήσεως Βενιζέλου καὶ ἐπιπτε εἰς τὰ πυροβόλα, ἐγνώριζε νὰ θυσιασθῇ χωρὶς νὰ παρεκτραπῇ. «μύτη δὲν ἔσταξεν αἷμα» ἢ κατὰ τὸ λέγειν τοῦ

1. Βλ. τὸ πατριαρχικὸν γράμμα ἐν Ἀντιδικῆ σ. 514—516, ὅθεν ἐνεπνεύσθη εἰς τὸν ἀπὸ τῶν Προπυλαίων τοῦ Πανεπιστημίου πύρινον λόγον του ὁ ρυσοφόρος πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς τῶν φοιτητῶν ἀρχόμενος διὰ προοιμίου, ὅπερ ἀπέβη παροιμιῶδες: «Λέων ἐρεύζεται καὶ τίς οὐ φοβηθήσεται, Κύριος ἐλάλησε» καὶ τίς οὐκ ἀκούσεται! Ἀπὸ τοῦ ἀσαλεύτου βράχου τοῦ Βοσπόρου φωνάζει ὁ οἰκουμένος πατριάρχης...

ἀειμνήστου Στεφ. Δραγούμη «ρίς καθημαγμένη δὲν ἐθεάθη». Οἱ φοιτηταί, οἱ στρατιῶται τῆς ιδέας, ἀπέδειξαν τότε, ὅτι ὄπλα ἔχουσι τὴν πίστιν καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν. (1) γνωρίζουν νὰ θυσιασθοῦν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ νὰ ἐκδικηθοῦν. Ἡ «φοιτητικὴ συντροφία» εἶχε τόσον ἐνθουσιασμόν καὶ αὐταπάρνησιν, ὥστε οὐδαμοῦ ἐτόλμησε νὰ ἐμφανισθῇ καὶ νὰ ἐκφράσῃ γνώμην. συνεδρίαζε ὑπὸ τὸ φῶς τῆς σελήνης εἰς τὸ ὑπερῶον τῶν γραφείων τῆς «Ἀκροπόλεως», ὅπου, ὡς ἐγνώσθη, συνέβησαν μικροεπεισόδια, ἀπερ δύνανται νὰ μαρτυρήσουν οἱ ἐπιζῶντες σύεδροι κ. κ. Φιλ. Δραγούμης καὶ ὁ ἀσκληπιάδης Νικ. Σπαρούνης.

Ὁ δημιουργὸς τῶν μεγαλουργημάτων αὐτῶν, ἡ ψυχὴ τῆς ἐθνικῆς ταύτης κινήσεως, ἦτο ὁ ἀθάνατος πνευματικὸς μας διδάσκαλος, ὁ Μιστριώτης, οὗτινος τὸν ὕμνον ἔπλεξεν ὅλος ὁ ἑλληνισμὸς κατὰ τὸν ἑορτασμόν τῆς τεσσαρακονταετηρίδος του. Ἐκ τοῦ πλουσίου λειμῶνος τῶν τότε ἐκφωνηθέντων ἐγκωμιαστικῶν λόγων ἀποσπῶμεν ἐνταῦθα ἀνθὴ τινὰ εὖοσμα. «Μερίζεις εὐρύθμωσ τὸν βίον σου, προσεφώνει αὐτῷ ὁ Πρύτανις τοῦ Ἰανεπιστημίου Μ. Κατσαράς, μεταξὺ τῆς διὰ ζώσης φωνῆς ἀπὸ τῆς ἔδρας καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ βιβλίου διδασκαλίας, διαπρύσιος κήρυξ τῆς τῶν προγόνων ἀρετῆς καὶ ἀθανασίας ἐν τε τῇ ἐρεῦνῃ τῶν πατρῶων κειμηλίων καὶ τῇ ἀμύνῃ ὑπὲρ τῆς συντηρήσεως ἐθνοσωτηρίων παραδόσεων» (Τεσσαρακοντ. σ. 9). Ἐκ μέρους δὲ τῆς Φιλοσ. σχολῆς ὁ ἀοίδιμος Σπ. Βάσης: «Ἄλλ' ἢ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν ἐρμηνεία δὲν ἔτεινεν εἰς μόνην τὴν τῶν κειμένων διασάφησιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν *ἐναργῆ εἰκονισμόν τοῦ ἠέθους τῶν ἐν αὐτοῖς ἐμφανιζομένων προσώπων καὶ εἰς τὴν τοῦ ὄλου πνευματικοῦ καὶ γραμματειακοῦ βίου τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων παράστασιν. Τοῦτο δ' εἶναι τὸ ἰδιαίτατον καὶ ἐθνικώτατον τῆς ὑμετέρας διδασκαλίας*: διότι ἂν παρ' ἄλλοις ἀνθρώποις τὰ ἑλλην. γράμματα εἶναι παιδείας καὶ ἡμερώσεως μέσον, παρ' ἡμῖν τοῖς Ἑλλησιν εἶναι *ἀνάμνησις καὶ ἀνακαίνισις λαμπρῶν ἐρχαίων ἡμερῶν, ἀναζωπυροῦσα δὲ*

1. Ἐνεπνέοντο ἀπὸ τὰ ὄρατα ἕσματα τοῦ Παν. Σούτσου: «Χώρα μεγαλοφυΐας εἰς τοὺς κόλπους σου τὸ πάλαι — ὦ πατρίς μου, αἱ ἰδέαι ἀνεβλάστανον μεγάλαι . . . Εἰφός σου τὸν λόγον ἔχεις, κεραυνόν σου τὴν ἰδέαν — στρατιώτας σου τὰ ἔθνη καὶ τὴν ἰριδα σημαίαν . . . Ἐψαλλον εἰς τὴν Ἑλλάδα τοὺς παιανὰς σου τὸ πάλαι, — Θερμοπύλαι, Σαλαμίνας, Μαραθῶνας καὶ Μυκάλαι . . . Εἶθε ψάλλωμεν καὶ πάλιν, εἶθε ἰδωμεν ἐν τάχει τὴν Ἑλλάδα τὴν Μεγάλην».

πρὸς νέους ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀνορθώσεως ἀγῶνας» (σ. 11—12). Τὸ ἰδιάζον τοῦτο προτέρημα τῆς διδασκαλίας τοῦ Μιστριώτου ἐξῆρε δεόντως καὶ ὁ ἀντιπροσωπεύων τὸ ὑπουργεῖον τῆς παιδείας τμηματάρχης τῆς Μ. ἐκπαιδεύσεως Ι. Καλοστύπης οὕτω : « διδάσκων καὶ συγγράφων καὶ συμβουλεύων καὶ πράττων δὲν ἀπεσκόπει μόνον εἰς τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ψυχὴν καὶ εἰς τὴν καρδίαν. Ἐν τῷ ἰδανικῷ τῆς πανεπιστ. διδασκαλίας καὶ μορφώσεως κεῖται ἐν τῇ ἐπιδιώξει τῆς ἐπιστημον. καὶ ἠθικῆς ἐκείνης **ἐνότητος καὶ ἀρμονίας, ἐν ἣ συμπίπτει ἡ θεωρία μετὰ τῆς πράξεως**, ἡ γνῶσις μετὰ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τὸ καλὸν μετὰ τοῦ ἀληθοῦς, εὐτυχεῖς βεβαίως δύνανται νὰ λογίζονται οἱ μαθηταί σου **μεταρσιούμενοι διὰ τῆς διδασκαλίας σου εἰς τοὺς ὑψηλοὺς ἐκείνους πνευματικοὺς καὶ ἠθικοὺς ὀρίζοντας**, οὓς διήνοιξαν καὶ ἐφ' ὧν κυριαρχοῦσιν ἀφθαρτοὶ ἢ ἑλλήν. ἰδέα, ἢ ἑλλην. ἠθικὴ καὶ ἢ ἑλλ. γλῶσσα. Διδάσκων τὰ ἑλλην. γράμματα **εἰσῆγες τὸ πνεῦμα καὶ τὰς ψυχὰς εἰς τὸν περίφωτον ἠθικὸν καὶ πνευματικὸν κόσμον τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος**, ἐνθεν μὲν ἀνυψῶν τὸν νοῦν καὶ τὴν καλαισθησίαν τῶν ἀκροωμένων μέχρι τοῦ ἀφθίτου κάλλους καὶ μέχρι τῶν ἀχράντων ἰδεῶν τῆς ἑλληνικῆς φιλοκαλίας καὶ διανοίας, ἐνθεν δὲ παρορμῶν τοὺς νέους πρὸς μίμησιν ἀρετῶν καὶ προαιρέσεων καὶ πράξεων ἰσοθέων» (15—17). Τέλος παρενείρομεν τοῦ Διευτ. Γερμανοῦ καθηγητοῦ καὶ δεινοῦ ἑλληνιστοῦ, ταῦτα : « Ὑμεῖς εἶσθε, γράφει, ἐν τῷ γλωσσικῷ ἀγῶνι **ἀληθῆς στρατάρχης**, ὡς ὁ δόκτωρ Φιλαδελφεὺς ἐγκωμιάζων ὑμᾶς ἀπεκάλεσε, διευθύνων μάχην. Παρὰ τὰς ἐκ τῆς ἰδίας χώρας ἐπιθέσεις καὶ τὰς ἐξωθεν προερχομένας, ἐτηρήσατε ὑψηλὰ τὴν σημαίαν τῆς ἑλλην. συγγραφικῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς παιδείας, νῦν δὲ στεφανοῦσιν ὑμᾶς ὡς τὸν νικητήν. **Τὸ ὄνομα Μιστριώτης θέλει λάμπει εἰς τοὺς αἰῶνας ὡς σύμβολον διανοητικῆς ἐλευθερίας καὶ ἐθνικῆς ἐνότητος τοῦ σύμπαντος ἑλληνισμοῦ**» (Ρητ. λόγ. τόμ. Ε', 160).

Καὶ ὅμως ὁ οὕτως παρὰ πάντων ἐξυμνούμενος κραταιὸς ἑλληνιστὴς καὶ φλογερὸς πατριώτης, ἀκαταπόνητος ἐργάτης τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, οὐ παρόμοιον δὲν βλέπομεν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, εἰς τὸν ἑλληνικὸν ὀρίζοντα ὑψιπέτης ἀετὸς δολιχοδρομῶν ἀνὰ τοὺς αἰθέρας τοῦ ἑλλην. πολιτισμοῦ, πολυγραφώτατος καὶ δοκιμώτατος συγγραφεὺς, ἀνεξάντλητος φορεὺς τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ὁ ἀποθεωθεὶς ὑπὸ τοῦ Πανελληνίου ζῶν καὶ μετὰ θάνατον καταλιπὼν ἀγήρω καὶ ἀξιοσέβαστον μνήμην, ὁ λατρευόμενος ὑπὸ τῶν μαθητῶν, σήμερον καθιβρίζεται ὑπὸ

τῶν μαλλιαρῶν καὶ δημοτικιστῶν τόσον βαναύσως καὶ καταπο-
λεμεῖται (1) τόσον συστηματικῶς, ὥστε νὰ καταντᾷ τὸ ὄνομα
τοῦ γεραροῦ διδασκάλου ἀντικείμενον γλείψης καὶ γέλωτος, εἰς
τοιούτον βαθμόν, ὥστε νὰ μὴ τολμοῦν καὶ αὐτοὶ οἱ θαυμασταὶ
του νὰ τὸν ὑπερασπίσουν, φεῦ! τῆς ἀγγιστροφου τῶν πνευμά-
των μεταβολῆς! Τὸ τοιούτον παρετήρουν πολλάκις προκειμένης
συζητήσεως εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν σχολὴν κατὰ τὰς τρικυμιώδεις
ἐκείνας συνεδριάσεις περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. Αὐτὸ πα-
ρατηρεῖ πᾶς τις καὶ ἐν ταῖς ὁμιλίαις τῶν καθηγητῶν, αἵτινες
περιελήφθησαν εἰς τὴν «Ἀντιδικίαν τῶν τόνων», ἔνθα μόνος
σχεδὸν ὁ καλοκάγαθος καὶ τῶν μᾶλλον ἀφωσιωμένων μαθητῶν
του κ. Κ. Λογοθέτης ἀνέλαβε τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ τοσοῦτον ἀνα-
ξιοπαθοῦντος διδασκάλου.

Καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο θὰ μοι ἐπιτραπῇ νὰ κάμω μικρὰν
παρένθεσιν διὰ τὸ ταπεινόν μου πρόσωπον. Ὅταν ἀποφάσει τῆς
Φιλοσ. σχολῆς ὑπεχρεώθημεν πάντες οἱ καθηγηταὶ νὰ γράψωμεν
πρὸς ἀπαρτισμὸν τῆς «Ἀντιδικίας τῶν τόνων», ἐτέθησαν εἰς κί-
νησιν τὰ πάντα καὶ οἱ πάντες νὰ μὴ συμμετάσχω ἐγώ, δηλ. νὰ
ἐξαίρεθῇ ἐκεῖνος, ὅστις ἠγωνίσθη πάντοτε καὶ ὡς ἀρχηγὸς τῶν
φοιτητῶν καὶ ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν
καὶ ἐθυσιάσθη καὶ εἶναι ὁ στόχος τῶν μαλλιαροκομμουνιστῶν
μέχρι σήμερον ἕνεκα τῆς γλωσσικῆς ἰδεολογίας του, καὶ πάντοτε,
ὁσάκις ἡ κυβέρνησις ἠὲν ὀφείλει αὐτοῦς, ἐγράφετο εἰς τὸν «μαῦρον
πίνακα» καὶ ἐκ τῶν 37 ἐτῶν τῆς καθηγεσίας κατὰ τὰ ἡμίση ὑπῆρ-
ξεν ἐκτὸς ὑπηρεσίας! (αὐτοὶ ἄρα ἔχουν τὸ «κακοποιὸν πνεῦμα»
καὶ οὐχὶ ἡμεῖς). Τί ἐμηχανεύθησαν λοιπὸν διὰ νὰ μὲ ἀποκλεί-
σωσιν; Ἀκούσατε καὶ κρίνατε, ἐὰν εἶναι ἄξιοι οὗτοι ὡς πνευ-
ματικοὶ διδάσκαλοι νὰ παιδαγωγήσωσι τοὺς φοιτητάς. Πείθουσι
τὴν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ κ. Ἐξαρχοπούλου συντακτικὴν ἐπιτρο-
πὴν, ὅτι, ἐὰν δὲν γράψω ἐγώ, θὰ γράψουν αὐτοὶ κατὰ τοῦ Κα-
κριδῆ. ταῦτα προτείνουσιν ὁ τε Βλάχος καὶ ὁ Ζακυθηνός, οἵτι-
νες εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς Φιλοσ. σχολῆς κατεδίκαζον τὸν Κακρι-

1. «Οἱ ἄνθρωποι, πού εὐρίσκουν εὐχαρίστησιν εἰς τὸ νὰ ὑποβί-
βάζουν τοὺς προγεγεστέρους, δεικνύουν πόσον ὀλίγην ἐμπιστοσύνην
ἔχουν εἰς τὴν ἰδικὴν των ἀξίαν, ὥστε νὰ χρειάζεται τὴν ἀρνητικὴν
ταύτην ἐνίσχυσιν. πόσον ὀλίγην ἱστορικὴν ἀντίληψιν ἔχουν διὰ νὰ κρί-
νουν καὶ ἐκτιμοῦν τὰ πράγματα σύμφωνα μὲ τὰς συνθήκας ἐντὸς
τῶν ὁποίων παρήχθησαν» Συκουτρῆς, Ἡμεῖς καὶ οἱ ἀρχαῖοι, σ. 253.

δὴν (βλ. Δίκη τῶν τόνων σ. 31,32). ὑπέσχοντο δὲ νὰ παρασύρουν καὶ τὸν ἀρχηγόν των Κουγέαν (εἶναι ἡ θεοστυγῆς τριάς ἡ ὁποία λυσσωδῶς μὲ κατεπολέμησε καὶ ἐπέτυχε νὰ μοι ἀκρωτηριάσῃ τὴν σύνταξίν μου νὰ λαμβάνω τὸ $\frac{1}{6}$ αὐτῆς!). Ὁ καταχθόνιος οὗτος ἀνὴρ εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς σχολῆς εἶχεν ἀποδοκιμάσει τὸ ὀρθογραφικὸν σύστημα τοῦ προστατευομένου του (βλ. σ. 26, 33), ἀλλ' εἰς τὴν δίκην εἶπεν, «*ὅτι ἡ κατάργησις τῶν τόνων δὲν εἶναι ἀντεθνικῆ*» καὶ βεβαίως κατ' εἰσήγησίν του ἐγένετο τὸ διάβημα. Μὲ ἐκάλεσεν ἡ ἐπιτροπὴ, ἐν ᾧ χρόνῳ ἐγὼ εἶχον γράψει (τὸ γραπτὸν ἐκεῖνο ἐν καιρῷ τῷ δέοντι. θὰ τὸ δημοσιεύσω, διότι τώρα ἐνταῦθα προσπαθῶ νὰ συμπληρώσω τὰ γραφέντα ὑπὸ τῶν συναδέλφων μου) καὶ μὲ παρακαλεῖ ν' ἀποσυρθῶ, α' διότι θὰ ἐξηγητοῦντο περισσότερον ἀπὸ τὰ γραφόμενά μου οἱ ἀντίπαλοι καὶ β' διότι ἦσαν πρόθυμοι νὰ συνεργασθῶσι εἰς τὸν κατὰ Κακριδῆ τόμον. Ἀπῆντησα διὰ τὸ α' «οὐ φροντίς Ἰπποκλείδῃ», διὰ τὸ β' μόνον ὑπεχώρησα. Πρὸς ἀποστόμωσιν τῶν φρονούντων, ὅτι δὲν ἔγραψα φοβηθεὶς τὸν ἀντίκτυπον, γράφω ταῦτα. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι, ὅτι τοὺς ἐξηπάτησαν καὶ δὲν ἔγραψαν!

Φωνὴ ἐκ τοῦ τάφου τοῦ ἀναξιοπαθοῦντος Μιστριώτου.
— Ἡ δρᾶσίς του καὶ τὸ φιλολογ. τρόποιον.— Ὁ
νάνος διάδοχός του.— Ὑμνος τῶν ἑλλήν. γραμ-
μάτων Ρώσου καθηγητοῦ.— Ὁ Συκουτρῆς.

Καὶ οὕτως οἱ ἐχθροὶ τῆς γλώσσης καὶ τῆς προκοπῆς τοῦ ἔθνους κατορθώνουν ν' ἀπογυμνώνουν τὴν παράταξιν τῶν ἐθνικοφρόνων, ἀφαιροῦντες ἕνα-ἕνα τοὺς στύλους τῆς ἰδεολογίας μας καὶ παραπέμποντες αὐτοὺς εἰς τὸ ἀνάθεμα! (διότι διαρκῶς βάλλουσι κατὰ τοῦ Μιστριώτου τὸν λίθον τοῦ ἀναθήματος ὡς «κακοποιοῦ πνεύματος»!) Ἀλλ' ἀκούω τὴν φωνὴν τοῦ μακαρίτου ἐκ τοῦ τάφου διαμαρτυρομένου: «Γεγηθὼς ἐπὶ τῷ ἀξιώματι καὶ μεστὸς χρηστῶν ἐλπίδων ἠρξάμην τῆς διδασκαλίας τῶν φοιτητῶν, φωνάζει. οἱ πρὸ τεσσάρων δεκαετηρίδων φοιτηταὶ ἐκ τῆς μορφώσεως αὐτῶν ἐπίστευον, ὅτι αἱ σιῆλαι τοῦ Ἡρακλέους τῆς φιλολογίας εἶναι ἡ γραμματικὴ τοῦ φιλοπάτριδος Γενναδίου καὶ τὸ συντακτικὸν τοῦ ἀειμνήστου Ἀσωπίου. Ἠγνόουν δ' ὅμως, ὅτι παρὰ τὰς εἰρημένας σιῆλας ὑπάρχουσι τὰ ἀνάκτορα τοῦ Διός, τὰ μῆλα τῶν Ἑσπερίδων, τὸ νέκταρ καὶ ἡ ἀμβροσία καὶ ὁ ἐρικύμων Ὀκεανός, ὅστις τρέφει παχυτέρους τῆς μεσογείου θαλάσ-

σης ἰχθύς. Ναί, πέρα τῆς γραμματικῆς καὶ τοῦ συντακτικοῦ, ἄπερ εἶναι τὰ πολυτιμότερα τοῦ φιλολόγου ὄργανα, ὑπάρχουσι **τὰ βασίλεια τῶν ἰδεῶν, αἵτινες ὁμολογουμένως εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν τοῦ φιλολόγου σκοπός.** Ἡ Ἑλλάς εἶναι ἡ μήτηρ τῶν ἰδεῶν καὶ αἱ ἰδέαι εἶναι σεμναὶ καὶ χαροπαὶ ἑλληνίδες. Ἦτο λοιπὸν δεινόν, εἰ οἱ Ἕλληνες δὲν ἠδύναντο ν' ἀναγνωρίσωσι τὰς ἑαυτῶν ἀδελφάς, ἀλλ' ἐγκλειόμενοι ἐν τισὶ σχολαστικοῖς τύποις ἐγίνοντο ἀνεπαρκεῖς, ὅπως αἰωρηθῶσιν εἰς τὰς ὑψηλὰς τῶν ἰδεῶν σφαίρας». (Τεσσαρακ. σ. 28—29). Αὐτός, ἀδελφοὶ χριστιανοί, εἶναι ὁ σχολαστικὸς Μιστριώτης, ὁ δοῦλος τῆς γραμματικῆς καὶ ἄγευστος τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ὅπερ ἀνεκάλυψε ὁ Κακριδῆς! Ἀλλ' ἄκουσον παρακατιῶν τί φθέγγεται ὁ παρ' ἡμῖν ζῶν νεκρός: «Οὕτως ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἐπῆλθε τελεία ἀναμόρφωσις· διότι πρότερον ἐν πᾶσι τοῖς συγγραφεῦσιν ἡ ἐρμηνεία ἦτο ἡ αὐτῆ, δηλαδὴ μόνον ξηρὰ γραμματικῆ. Δὲν ἠδύναντο ν' ἀναλύσωσιν αἰσθητικῶς τὴν Ἀντιγόνην τοῦ Σοφοκλέους, οὔτε φιλοσοφικῶς τὸν Φαίδωνα τοῦ Πλάτωνος...» (σ. 30). Καὶ πρὸς αἰσθητικωτέραν ἔννοιαν καὶ συμπλήρωμα τῆς ἀπὸ καθέδρας ἐρμηνείας εἰσήγαγε τὴν ἀπὸ θεάτρου διδασκαλίαν τῶν ἀρχαίων δραμάτων, ἐν τῇ πρωτοτύπῳ γλώσσει μετὰ μέτρων ἐν τοῖς χορικοῖς, μελοποιηθεῖσι ὑπὸ τοῦ ἠδυμόλπου καὶ μουσοτραφοῦς Ἰωάννου Σακελλαρίδου. «Ἡ ἐρμηνεία, συνεχίζει, καὶ ἡ κριτικὴ ἔχουσι λόγον πρὸς τὴν αἰσθητικὴν τῶν συγγραφέων ἀνάλυσιν, ἕν. . . οἱ κτίσται πρὸς τοὺς ἀρχιτέκτονας» (σ. 34). Θαυμάσιον τὸ παράδειγμα! Τί ἀπαντῶσιν οἱ πνευματοφύροι ὀπαδοὶ τοῦ Κακριδῆ; ἦτο χαμαιδιδάσκαλος ὁ Μιστριώτης καὶ ἄξιος γλεύης; Ἦτο κοινὸς τύπος διδασκάλου ἀκολουθῶν τοῖς τετριμμένοις; ἢ μήπως ὁ πάτρων αὐτῶν ἀντέγραψε τὸ πρωτότυπον τοῦτο ἐν τῷ Ἀθίηνῃσι Πανεπιστημίῳ κήρυγμα καὶ εἶναι νοσοφιστὴς καὶ οὐδὲν πλέον «ἀλλοτριόισι πτεροῖς κεκασμένος»; Δὲν ἔχει οὕτως τὸ πρᾶγμα; Ὁ τυχάρπαστος οὗτος ἀνὴρ προδίδει ὄκνον, «ἡ δὲ φιλολογία, κατὰ Μιστριώτην, δὲν εἶναι ὀκνηρὰ ἐπιστήμη, ἀλλὰ ζωοποιός, τὰ δὲ ἑλληνικὰ γράμματα ἔχουσι καὶ ἐθνοποιὸν δύναμιν» (σ. 36). Καὶ ὁ ἀλίηστου μνήμης διδάσκαλος, πλὴν τῆς διτόμου ὀγκωδεστάτης Γραμματολογίας, ἐξέδοτο καὶ ἐσχολιασμένους συγγραφεῖς περὶ τοὺς 50 τόμους, ὧν ἄξιοι ἀναγνώσεως εἶναι καὶ οἱ πρόλογοι. Τούτων ἐκυκλοφόρησαν περὶ τὰς ἑκατὸν χιλιάδας ἀντίτυπα! (σ. 33). Σχολαστικοί, γραμματικοὶ μόνον, εἶναι οἱ διδάσκαλοι οὗτοι, οἵτινες ἠλεκτρίζοντες καὶ συναρπάζοντες καθίστων αἰθεροβάμονας τοὺς φοιτητάς, οἵτινες

ἀναξωπυροῦντες τὰ ἔθνικὰ αὐτῶν ιδεώδη παρώρμουν εἰς συγκρότησιν φοιτητικῶν φαλάγγων, αἵτινες καὶ ἐξώρμουν ἀκάθεκτοι εἰς τοὺς νικηφόρους πολέμους πρὸς ἀπειλευθέρωσιν τῶν ὑποδοῦλων Ἑλλήνων; Καὶ τοιοῦτος πρὸ παντός ἦτο ὁ μέγας πατριώτης καὶ μεγαλοϊδεάτης Μιστριώτης, ὃν πρεπόντως ἐξυμνεῖ διὰ τε τὴν σοφίαν, τὴν φιλοπατρίαν, τὸν ἐνθουσιασμόν καὶ τὴν καλλιπέειαν ὁ κ. Λογοθέτης ('). Ἄλλ' ὁ διάδοχος αὐτοῦ Κακριδῆς ὑπὸ τὸ πρῶσμα τοῦ δῆθεν «ἐλληνικοῦ πνεύματος» διὰ τῆς γλωσσικῆς ἀναρχίας ἐκαλλιέργει ἴσως ἀσυναίσθητως τὴν κοινωνικὴν ἀναρχίαν ἣτοι τὸν κομμουνισμόν συγκεκαλυμμένως (καὶ φανερῶς κατὰ Χατζῆν, Δίκη σ. 12) ἀπὸ τῆς ἔδρας. Αὐτὴ εἶναι ἡ πικρὰ ἀλήθεια, θεοὶ ἱστορες! Αὐτὸς ἔστειλε τοὺς φοιτητὰς καὶ διδασκάλους εἰς τὰ βουνά, αὐτὸς ὥπλισε τὰς χεῖρας τῶν δημίων μας. Εἶναι ὁ ἀνὴρ, ὅστις οὐδεμίαν ἔθνικὴν δρᾶσιν ἔχει νὰ ἐπιδείξη καθ' ὅλον τὸν βίον του, κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα δραματικὰ γεγονότα, καθ' ἃ μικροὶ καὶ μεγάλοι ἐκινήθησαν πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἔθνους, διέμεινε ἀπαθὴς θεατὴς τρίβων χαιρεκάκως τὰς χεῖρας του πρὸ τῆς καταστρεπτικῆς πυρκαϊᾶς. ἦν διὰ τῆς ἀναρχικῆς διδασκαλίας του ὑπεδαύλιζεν· διότι, ὡς ἐλέχθη, ἡ κοινωνικὴ ἀναρχία κατὰγεται ἀπὸ τῆς γλωσσ. ἀναρχίας. Ἡ παρομιώδης τῶν Γερμανῶν πειθαρχία ὀφείλεται εἰς τὴν πειθαρχίαν τῶν κανόνων τῆς γραμματικῆς. Εἶναι ἡ κλεῖς τοῦ πνεύματος τῶν συγγραφέων. Καὶ ἐπειδὴ περὶ πειθαρχίας Γερμανῶν ὁ λόγος ὑπενθυμίζομεν, ὅτι καὶ ὁ Συκουτρῆς ὑπῆρξεν ἐν Βερολίνῳ συσπουδαστὴς καὶ ὁμότροπος τοῦ Κακριδῆ, ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἐμιμήθη τοὺς ἐν Ἀθήναις φοιτῶντας μεγάλους Καππαδόκας πατέρας, οὗτος δὲ τὸν ἀποστάτην Ἰουλιανόν. Ὁ εὐρυμαθὴς καὶ τοῦ ἑλλην. πνεύματος

1. «Ἀντιδικία» σ. 315—316. Δὲν δύναμαι νὰ μὴ μνημονεύσω ἐνταῦθα καὶ τὸν ἀλησιμόνητον διδάσκαλον Κ. Ζησίου. Οὗτος ἐν ὠραίᾳ μονογραφίᾳ «Διδάσκαλοι τοῦ Γένους», Ἀθῆναι 1915, τάδε γράφει περὶ τοῦ ἔργου των: «Ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ὁ παιδεύων τὴν νεότητα δὲν πρέπει εἰς τὰ νοητικὰ τῆς ψυχῆς μόνον συναισθήματα ν' ἀφορᾷ. . . πληρῶν τὸ ταμεῖον τῶν γνώσεων. . . μόνον ἐκ παντοίας ἐπιστήμης. Εἶναι καὶ ἄλλα συναισθήματα, ἅτινα φιλοστόργως περιέπων πρέπει ν' ἀναπτύσση εἰς ἀγλαόκαρπον ἄμπελον. . . τὰ ἠθικὰ καλούμενα, ἢ εὐσέβεια πρὸς τὸ θεῖον, πρὸς τὸ γῆρας, πρὸς τοὺς γονεῖς, ἢ τιμὴ πρὸς τὸ ὑπερέχον, ὁ θαυμασμός πρὸς τὸ γενναῖον καὶ ὑψηλόν, ἢ ἀφοσίωσις ὅλως πρὸς τὴν πατρίδα, ἢ δικαία τιμωρία τοῦ κακοῦ, ἢ δικαιοσύνη, πᾶν ὃ τι καλοῦμεν ἀρετὴν» (σ. 76. Βλ. Χ. Παπαμάρκου «Περὶ διδασκαλείου», 1882, σ. 180).

μεμεστωμένος συνέκδημός του αντιληφθείς την επικίνδυνον αὐ-
τοῦ στροφὴν προέβη εἰς τὴν μετάφρασιν συγγραφῆς *Ρώσου ἐν*
Βαρσοβία καθηγητοῦ, τοῦ πνευματώδους καὶ διασώτου τῶν
σπουδῶν τῆς κλασσικῆς φιλολογίας Θαδδαίου Zielinski, «*Ἡ-*
μεῖς καὶ οἱ ἀρχαῖοι» (Ἀθῆναι 1928). Ἦτο παράλειψις, διότι
τὸ βιβλίον τοῦτο ad hoc ἐκδοθέν, δὲν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν οἱ ἐκδό-
ται τῆς «Ἀντιδικίας τῶν τόνων». Ἐνταῦθα *ἐξαντιλῶνται δλα*
τὰ ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῆς θεραπείας τῶν κλασσικῶν σπου-
δῶν καὶ τῆς προσηλώσεως εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς Γραμ-
ματικῆς, ὧν ἀγλαὸς καρπὸς ἡ κατανόησις τοῦ ἑλληνικοῦ
πνεύματος καὶ τὰ ἐπίζηλα ἀγαθὰ τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ.
Ὁ Θαδδαῖος τῷ 1903 διατελὼν καθηγητῆς ἐν Πετρούπολει
ἐποίησατο σειρὰν διαλέξεων εἰς τοὺς ἀποφοίτους τῶν Γυμνασίων
καὶ πρακτικῶν Λυκείων τῆς Πετρούπολεως τοῦ ἔτους ἐκείνου.
Ἦτο τόσον σπουδαῖον τὸ θέμα εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν διεφαίνετο
ἡ πρώτη κρίσις εἰς τὴν ἀρχαιομάθειαν, καὶ τόσον ἐπιτυχῶς
ἐπραγματεύθη, ὥστε ἐκ τῆς β' ἐκδόσεως τῷ 1905 μετεφράσθη
καὶ εἰς τὴν Γερμανικὴν (ὅθεν μετέφρασε καὶ ὁ Ἑλληγ). Ἐπίτη-
δες δὲ ἐξέλεξε ὁ Συκ. τὸν Ρῶσον, ἵν' ἀποδείξῃ, ὅτι *τὸ μεγαλεῖον τῆς*
ρωσ. αὐτοκρατορίας ὀφείλετο εἰς τὸν ἑλληγ. πολιτισμόν.
«Παρ' ἡμῖν ἐν Ρωσίᾳ, γράφει, τὸ κτύπημα πού ὑπέστη ἡ κλασσικὴ
σπουδὴ μετὰ τὴν μεταρρύθμισιν τῶν Γυμνασίων τὸ 1890 ἔσχεν
ὡς ἀποτέλεσμα γενικὴν κατάπτωσιν τοῦ ἐπιπέδου τῆς μορφώσεως
τῶν ἀποφοίτων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, πιστοποιουμένην καὶ
διὰ τῆς μαρτυρίας αὐτῶν τῶν πολεμίων τῆς κλασσικῆς μορφώ-
σεως» καὶ ἀμέσως κατωτέρω ἐπιφέρει τὰ ἑξῆς: «*Ἡ ἀρχαιότης*
ἀποτελεῖ τὴν κανονικὴν τροφὴν τῆς νεωτέρας γενεᾶς. . .
Ἡ Ρωσία, ἡ ὁποία δὲν εἶχεν ἀνεκαθεν κλασσικὰ σχολεῖα, τότε
μόνον ἤρχισε νὰ γίνεταί πολιτισμένη χώρα, όταν ἴδρυσε
τοιαῦτα ἐκπαιδευτήρια» (σ. 12—14).

Ἄλλ' ὁ μεταφράστης διὰ τῶν «Ἐπιλεγομένων» ἐξήνεγκε
καὶ σπουδαίας ἰδίας γνώμας καυτηριάζων τοὺς παρ' ἡμῖν νεω-
τεριστὰς καὶ περιφρονητὰς τῆς ἀρχαίας διδασκαλίας. Εἶναι οἱ
διδάσκαλοί μας φυγόπονοι καὶ περὶ τὰ γραμματικὰ ἀκατάρτιστοι.
«*Ἀπὸ τὴν αὐστηρὰν ἐκείνην σχολὴν τοῦ Κοραῆ καὶ τοῦ*
Κόντου καὶ τοῦ Ἀσωπίου πρέπει νὰ περάσῃ οἰοσδήποτε
θέλει εἰς προσωπικὴν νὰ ἔλθῃ σχέσιν πρὸς τῶν ἀρχαίων
τὸ πνεῦμα, ὅστις θέλει νὰ γέλνῃ ἀληθινὸς φιλόλογος.» *Ἄνευ*
τοῦ πνεύματος τὸ γράμμα εἶναι νεκρόν. Ἄν ἄνευ τοῦ
πνεύματος τὸ γράμμα εἶναι νεκρόν, τὸ πνεῦμα χωρὶς τοῦ
γράμματος ἐξανεμοῦται εἰς ξυλόπνευμα. . . Ἀστυχῶς ἡ ἐρ-

· γασία αὐτὴ ἀρχίζει παρ' ἡμῖν, εἰς τοὺς δῆθεν «φωτισμένους» κύκλους. . . νὰ θεωρῆται περιττὴ καὶ βλαβερὰ διὰ τὴν ἐπιστημον. ἐργασίαν. Ἐναντίον αὐτῆς τῆς κβδηλεύσεως τοῦ ἀρχαίου πνεύματος πρέπει μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῶν πνευμόνων μας νὰ διαμαρτυρηθῶμεν. . . εὐρίσκουν δυστυχῶς σύμμαχον τὸ πατροπαράδοτον πνεῦμα τῆς ἐπαπολαιότητος καὶ τοῦ δημοσιογραφισμοῦ. . . Τὸ ἔθνος μας ὀφείλει πρὸ παντὸς νὰ ἐργάζεται καὶ νὰ πειθαρχῇ ἑαυτῷ πρὸς ὠρισμένον σκοπόν. . . κάθε βῆμα πού στοιχίζει ἐργασίαν καὶ ὄχι λόγια ἔχει τὴν ἀξίαν του. Ἡ γνῶσις τοῦ ἀρχαίου πνεύματος εἶναι τὸ τέλος ὅστις θέλει νὰ τὴν ἐπιτύχῃ πρέπει νὰ μάθῃ πρῶτα τὰ γράμματα» σ. 265.

Πῶς διετηρηρήθη μετὰ τὴν ἄλωσιν τὸ ἑλληνοχριστιανικὸν πνεῦμα καὶ ὁ πολιτισμός; — Αἱ ἐγκυκλοπαίδειαι καὶ χρηστομάθειαι — Ἀναγκαιότης τῆς Γραμματικῆς κατὰ Ἰώσηπον Μοισιόδακα καὶ τὸν Ρῶσον Θ. Zielinski — Τὸ ἑλλην. πνεῦμα καὶ ὁ Ὅμηρος ἐν τῇ Μ. τοῦ Μ. τοῦ Γένους σχολῇ — Ἡ ἀβελτηρία τῶν ἐν τῇ δίκῃ καθηγητῶν καὶ ἄλλων συνηγόντων — Κακριδῆς ὁ ἄμοιρος ἑλληνικοῦ πνεύματος — Ὁ ἄλλοπρόσαλλος καθηγητῆς Λούβαρις.

Ἐδῶ ἔχει τὴν θέσιν πρὸς ἀποστόμωσιν τῶν νεωτεριστῶν ἡ ἀποφάντικὴ κρίσις τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ τῆς γλωσσολογίας ἐν Βερολίνῳ H. Steithal, ἣν ἐξήνεγκεν ἐν τῇ «Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern» σ. 21. «ἐφ' ὅσον γηγενῆς τις λαὸς ζῆ μετὰ τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ ὀνόματος καὶ τῆς ἀρχαίας γλώσσης, γράφει, εἴτε εἰς τὰ ἀρχαῖα ἐδάφη, εἴτε εἰς ὀργανωμένας ἀποικίας, δὲν εἶναι ποσῶς νεκρός, καὶ ἐὰν ἀκόμη ἔχῃ ἀναμιχθῆ μετὰ τῶν πλέον ἑτερογενῶν στοιχείων. Οὕτω μέχρι σήμερον ζῶσιν Ἕλληνας καὶ ἑλληνικὸν πνεῦμα (griechischer Geist). ἐπίσης αἱ σύγχρονοι διάλεκτοι τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ διασώζουσι λέξεις ἀναγομένας εἰς τὴν παναρχαίαν ἐποχὴν (Wörter von hoher Alttertümlichkeit)». Καὶ ὅμως αὐτὴν τὴν ἀξιωματικὴν ἀπόδειξιν τῆς ταυτότητος τῶν νέων Ἑλλήνων μετὰ τῶν ἀρχαίων προσπαθοῦσι πάσῃ μηχανῇ νὰ ἐξαλείψωσι ἐκ τῆς νέας κοινῆς γλώσσης οἱ μεταρρυθμισταὶ προσλαμβάνοντες βαρβάρους λέξεις!

Πρὸς διάσωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος τῆς ἑλληνίζου-
σης γλώσσης εἰς τοὺς χρόνους τῆς βαρβαρότητος εἶδε τὸ φῶς
ἡ πρώτη τετράτομος «*Ἐγκυκλοπαιδεία φιλολογικῆ*» καὶ διε-
δόθη ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου ἱερέως καὶ γυμνασιάρχου τοῦ Φλαγ-
γινιανοῦ ἑλληνομουσείου Ἰω. Πατοῦσα τῷ 1710 ἐν Βενετία.
Μετὰ 100 περίπου ἔτη ἀνεφάνη καὶ ἔσχε πολλὰς ἐκδόσεις ἡ
χρησιμωτάτη «*Ἐγκυκλοπαιδεία ἑλληνικῶν μαθημάτων ἐκ-
τῶν ἀριστῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ποιητῶν*» συντεθεῖσα
παρὰ Στεφ. Κομμητᾶ τοῦ ἐκ Φθίης». Ἐν Βιέννῃ 1812—1814,
τόμ. 12. Οὗτος ὡς ἐξῆς εἰς ἀρχαΐζουσας, ἥς μετὰ Νεοφύτου Δούκα
ὑπέρομαχος ἦν, γράφει : «*φιλοσοφῆσωμεν δι' αὐτῆς καὶ μὴ
μόνοι φιλοσοφίας ἄμοιροι ὦμεν, χρήματος ὄντως θειοτά-
του καὶ μαθήματος ἀνθρώπῳ μάλιστα πρέποντος. . . τὸ
γὰρ πάντα τὸν χρόνον κατατρίβειν εἰς μιᾶς γλώσσης καὶ
ταύτης τεθνηκυίας μάθησιν ματαιοπονία ἀντικρὺς μηδε-
μιαν δνησιν φέρον. . . ἀλλὰ τοσοῦτον αὐτὴν διδαχθῆναι, ὅσον
ἀπόχρη, τὰ τε πλεῖστα αὐτῆς ἐννοεῖν ἀναγινώσκοντας καὶ τὴν
ἡμετέραν ταύτην, τὴν χυδαίαν φημί, εἶν γινώσκειν, εἶτα ἐπι-
τὴν τῆς φιλοσοφίας διδασκαλίαν μεταβῆναι*» (εἰς τὸν Παρ-
αινετικὸν τοῦ Μ. Βασιλείου). Τὰς Ἐγκυκλοπαιδείας ἔπειτα διε-
δέξαντο αἱ «Χρηστομαθεῖαι» τοῦ Φαρμακίδου, τοῦ Βυζαντίου
—Ραγκαβῆ κτλ. Ἦδη οἱ Ἕλληνες, οἵτινες ἀπὸ τῆς «Γραμ-
ματικῆς Χρηστομαθείας» τοῦ Πιρόκλου (Ε' αἰῶν) καθιέρωσαν
τὸν λαμπρὸν ὄρον, ἀντικατέστησαν αὐτὸν διὰ τοῦ «Ἀναγνωστι-
κοῦ», ὅπερ εἶναι ἄνευ σημασίας· συνεχίζουσιν ὁμῶς αὐτὸν οἱ Γερ-
μανοὶ καὶ οἱ ἄλλοι Εὐρωπαῖοι.

Ἀναλυτικώτερον ἔγραψε κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους
ὁ Μακρόκης εἰς τὴν πραγματείαν «Γλῶσσα καὶ λόγος» σ. 9. «Ἡ
ἑλληνικὴ γραμματικὴ ἐξετάζει τοὺς νόμους καὶ κανόνας, καθ'
οὓς ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα γίνεται λόγος, ἡ δὲ ἑλλην. φιλολογία
ἐξετάζει τὸν νοῦν (δηλ. τὸ πνεῦμα) τοῦ ἑλληνος λόγου, τουτέ-
στι ἀναλύει τὰ συγγράμματα. . . καὶ εὕρισκει τὸν ἐν αὐτοῖς
κείμενον νοῦν. ὅσα ἕκαστος ποιητῆς ἢ συγγραφεὺς ἐννόησεν ἐπὶ
τοῦ θέματος περὶ οὗ πραγματεύεται, ἥτοι ἡ ἔρευνα αὕτη εἶναι
ὁ σκοπὸς τῆς ἐπιστήμης, ἐν ᾗ ἡ γραμματικὴ εἶναι τὸ μέσον».
Ἀναγνοὺς τὴν λαμπρὰν ἐναίσιμον διατριβὴν τοῦ καθ. Νικ. Βο-
στταντζῆ (γρ. Μποστταντζῆ. οὕτω κακῶς γράφουσι: Βέλος ἀντὶ Μπέ-
λος καὶ Βότσαρης ἀντὶ Μπότσαρης! «Μηδὲν ἄγαν» ἔλεγον οἱ
οἱ ἀρχαῖοι) «*Αἱ παιδαγωγικαὶ ἰδέαι τοῦ Ἰωσήπου τοῦ Μοι-
σιόδακος*», (Ἀθῆναι 1941) ἐθαύμασα τὸν Θορᾶκα τοῦτον ἐν
τῇ Βλαχίᾳ πρὸ 200 σχεδὸν ἐτῶν διδάσκαλον. Ἐπιμένει βε-

βαίως εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς Γραμματικῆς, διότι «εἶναι μά-
ταιος κόπος, γράφει, νὰ ἐπιχειρῇ ὁ μαθητὴς νὰ ἐρμηνεύσῃ ἀρ-
χαῖα κείμενα, πρὶν ἢ γίνῃ κύριος τοῦ ὁμαλοῦ τυπικοῦ τῆς γραμ-
ματικῆς καὶ τινῶν κεφαλαιωδῶν κανόνων τῆς συντάξεως. ὁ δι-
δάσκαλος ὁ ὠθῶν τὸν μαθητὴν εἰς τοῦτο *ἐλέγχεται κενὸς πά-
σης παιδαγωγικῆς μορφώσεως*. . .» Τὸ γραμματικὸν ταμεῖον,
ὄπερ ἐκτίσαστο ἤδη ὁ μαθητὴς, θὰ ἐπιτρέψῃ αὐτῷ νὰ ἐπιτε-
λέσῃ ἀποτελεσματικῶς «τὴν δευτέραν παλινδρομίαν», ὡς ὀνομά-
ζει τὴν ἐρμηνείαν τῶν συγγραφέων (σ. 128). Τούτων τὰ κεί-
μενα, ἐπιφέρει, καὶ τὰ νοήματα «ἐγγγέουσι τοῖς μαθηταῖς ἡδο-
νὴν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον διεγείρει τὴν περιεργίαν αὐτῶν καὶ προ-
θυμοποιεῖ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πρὸς τὰ ἐπόμενα» (σ. 129)). Ἄλλ’
ἄς μὴ νομίσῃ τις, ὅτι τὸ πᾶν ἦτο ἡ ξηρὰ γραμματικὴ, ὡς συ-
κοφαντεῖ ὁ Κακριδῆς, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Μεταφράζων, λέγει,
(σ. 133) ὁ διδάσκαλος δημηγορίαν τοῦ Δημοσθένους πρέπει νὰ
ὠθήσῃ τὸν παῖδα, ὅπως παρὰ τὴν μετάφρασιν ἀσχοληθῇ καὶ
περὶ ζητήματα οἷα τὰ ἐπόμενα : «Ποῦ ἦτον ἡ Ὀλυνθος, ἡ Ἀμ-
φίπολις κειμένη, ποῖα πράγματα ἠκολούθησαν παρὰ τὴν ἡλικίαν
τοῦ Δημοσθένους, ποῖον ἕφος πολιτείας ἐκράτησεν ὁ Φίλιππος
πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ποῖα ἦτον ἡ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος κατὰ
τὸν καιρὸν τοῦ Φιλίππου, πῶς οἱ Ἀθηναῖοι ἐπολιτεύθησαν τό-
σον ἐξωτερικῶς ὅσον ἐσωτερικῶς» ; Ταῦτα γράφει ὁ Ἰώσηπος
ἐν τῇ «Παιδαγωγίᾳ», ἣν ἐξέδωκεν ἐν Βενετίᾳ τῷ 1779, σ. 133,
ἀπερ μᾶς παρουσίασαν ὡς ἀνακαλύψεις τῆς γερμανικῆς cultura
οἱ Γερμανόπληκτοι νεοἝλληνες. Ἐφρόνει ὁ σοφὸς οὗτος παιδα-
γωγός, ὅτι ὁ σπουδάζων τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν δὲν
ἠδύνατο ν’ ἀνταποκριθῇ «πρὸς τὰς ἀπίρους χρείας, τὰς ὁποίας
οἱ εὐγενεῖς ἀπαντῶσι παρὰ τὸ στάδιον τοῦ βίου. *Αἱ νομικαί,
αἱ πολιτικαί, αἱ γεωγραφικαί, ἄλλαι χρεῖαι*, αἵτινες συμ-
βαίνουν αὐτοῖς πολλάκις ἀναγκαῖαι καὶ αἵτινες ζητοῦσιν ἐκά-
στη τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτῆς, *πᾶσαι ἐλέγχουσι τὸ ταμεῖον τῆς
γραμματικῆς ὑπόκνον καὶ πτωχὸν καὶ πᾶσαι ἀνατρέχου-
σι τέλος εἰς τὸν πλοῦτον τῆς φιλοσοφίας*» (Παιδ. σ. 58—59,
παρὰ Βοστ. 106) δηλ. διὰ νὰ ἐκφρασθῶμεν ἐν τῇ σημερινῇ
φρασεολογίᾳ αἱ ἀνάγκαι αὗται πληροῦνται διὰ τοῦ ἑλλην. πνεύ-
ματος. Ὁ ἐκ Μοισίας οὗτος Δάξ μᾶς ὑπενθυμίζει τὸν Σκύθην
Ἀνάχαρσιν ἐκεῖνον, ὅστις τὸ πάλαι περιηγηθεὶς τὴν Ἑλλάδα
ἐθαυμάσθη ἐπὶ σοφίᾳ. ὡς ἀπροκατάληπτος καὶ ὀξείας ἀντι-
λήψεως ἀνὴρ ἔκρινε μετ’ εὐθυβουλίας τὰ ἑλλην. πράγματα· διὸ
καὶ συγκαταλέγεται ἐν τοῖς ἐπτὰ σοφοῖς τῆς ἀρχαιότητος. Μετὰ
τὸν Ἰώσηπον ἄλλος Σκύθης ἔρχεται νὰ διδάσκῃ τοὺς Ἕλληνας

χρησιμώτατα ἐπὶ τοῦ μετὰ χειρας θέματος πράγματα. Εἶπε τόσα πολλά διὰ τὴν ἀρχαιομάθειαν ὁ Ρῶσος Ζιλίνσκης, ὥστε πρὸς πρόληψιν παρανοήσεως γράφει : «Ὁχι, κύριοι, δὲν ἀποσκοποῦμεν ἐπάνοδον εἰς τὸ παρελθόν. Τὰ βλέμματά μας εἶναι πρὸς τὰ ἐμπρός, ὄχι πρὸς τὰ ὀπίσω ἐστραμμένα. Ἄν ἡ δρῦς ἀπλώνη βαθείας τὰς ρίζας τῆς εἰς τὸ ἔδαφος... δὲν τὸ κάμνει, διότι θέλει νὰ μεγαλώσῃ εἰς τὴν γῆν, ἀλλὰ διότι ἀπὸ τὸ ἔδαφος αὐτὸ ἀντλεῖ τὴν δύναμιν, διὰ τῆς ὁποίας θὰ κατορθώσῃ νὰ ὑψωθῇ πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ νὰ ὑπερβῇ ὅλους τοὺς θάμνους καὶ τὰ χόρτα, πού ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἔδαφους ἀρῶνται τὰς πρὸς τὸ ζῆν δυνάμεις των. Ἡ ἀρχαιότης δὲν πρέπει νὰ εἶναι κανὼν, ἀλλὰ ζωντανὴ δύναμις τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ» (αὐτ. σ. 116). Ἰδιαίτερον κεφάλαιον ἀφιερώνει μὲ ἐπιγραφὴν : «**Ἡ ἀρχαιότης εἶναι ἡ κοινὴ μας πατρίς**» καὶ γράφει : «ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Ἑλλὰς εἶναι δι' ὅλους μας σχεδὸν ἄγιοι τόποι καὶ οἱ πολιτισμένοι λαοὶ τῆς Εὐρώπης. . . ζητοῦν ἐκεῖ νὰ ἐξασφαλίσουν ἓνα κομματάκι γῆς δι' ἐρεῦνας καὶ ἀνασκαφάς. . . Naί, ἡ κοινὴ μας ἀρχαία πατρίς, αὐτὸ εἶναι τὸ θεμέλιον τῆς ἐνότητος τοῦ εὐρωπ. πολιτισμοῦ καὶ δι' αὐτὸ καὶ αἱ κεντρόμολοι δυνάμεις. . . ἐξυπηροτοῦν τὴν σπουδὴν τῆς ἀρχαιότητος» (σ. 118). Εἰς τὴν κλασσικὴν παιδείαν ὁ πατὴρ τοῦ σοσιαλισμοῦ Φερδ. Lasale διέβλεπεν ἰσχυρὸν ἀντίρροπον κατὰ τῆς κεφαλαιοκρατίας καὶ τὸ «ἀρραγὲς θεμέλιον τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος» (σ. 160) (1).

1. Καρπὸς τῶν πολυετῶν μελετῶν περὶ τῆς ἑλλ. ἀρχαιότητος εἶναι τὸ τελευταῖον ἔργον τοῦ Zielinski «Histoire de la civilisation antique, traduction par Alfred Fichelle...» Paris 1931, 8ον, σ. 470. Καὶ ὁ πολιτισμὸς οὗτος εἶναι ἀποκλειστικῶς ὁ ἑλληνικὸς, ὅστις μετὰ τὰς τρεῖς περιόδους, ἀχαικὴν, ἑλληνικὴν καὶ ἀττικὴν ἐπεκτείνεται πέραν τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος καὶ γίνεται οἰκουμενικὸς καὶ ὡς τοιοῦτος ἐξετάζεται ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν ἠθῶν καὶ ἰθίμων, τῆς ἐπιστήμης τῆς τέχνης καὶ τῆς θρησκείας μέχρι τοῦ 329. Ἡ μέθοδος αὕτη, κατὰ βάσιν *συνθετικὴ*, μᾶς παρουσιάζει τὴν ἐξέλιξιν καὶ τὰς διαφορὰς ἐκάστης ἐποχῆς, ἀλλὰ πάντοτε ἡ κυριαρχία (*domaine*) εἶναι τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα. Ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς ἐνταῦθα ἐξελίξεως παρατηρεῖ ὁ συγγραφεὺς τοῦτο τὸ σημειῶδες : «Ramenant la notion de «civilisation» et de «manière de vivre» de nombre des conceptions primitives—dont le contenu nous est connu par voie synthétique par le.

Ὀλίγα παραδείγματα θὰ προσκομίσω πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι ὁ Κακριδῆς διὰ τοῦ πνευματικοῦ κηρύγματός του «γλαῦκας ἐς Ἄθηνas κομίζει». Ὁ Κ. Σ. Ξανθόπουλος γηράσας εἰς τὸ διδασκαλικὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπάγγελμα γράφει περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ὀμήρου! «Συλλήβδην δὲ λέγω, ὅτι εἰς ἕκαστον στίχον οἱ μαθηταὶ εἶχον αἰσθανθῆ τι μέχρι καρδίας. Ἐγυμνάσθησαν εἰς τῆς γλώσσης τὰς κυριωτέρας διαφορὰς καὶ ἀνωμαλίας, ἐνόησαν τὰ αὐτὰρ, ρά, νύ, διότι συγχρόνως δις τῆς ἑβδομάδος εἶχον καὶ γραμματικὴν ὁμηρικὴν. ἐγνώρισαν τὰ ἴχνη τοῦ διγύμματος, ἐσυνείθισαν ἐγκαίρως εἰς εὐρυθμὸν ἀνάγνωσιν καὶ κατὰ Σάββατον ἐκστήθιζον τοὺς τῆς ἑβδομάδος στίχους. Ἄλλὰ θὰ μοι εἰπῆς, ὅτι μεταχειρίζομαι ὑπερβολάς, ἂν σοὶ βεβαιώσω, ὅτι ἤδη οἱ μαθηταὶ ἦσαν ἐνθουσιασμένοι δαιμόνιον τινα ἐνθουσιασμόν, τὸ ἐπαρτήρουν καθεκάστην τρόπον τινὰ μὲ τὸν Τηλέμαχόν των ἀνέβη ἢ παιδικὴ των καρδία εἰς ἄλλην τινὰ ἀνωτέραν αἰσθησιν καὶ κατέθετον ἐντὸς τοῦ στήθους πᾶσαν λέξιν καὶ πᾶσαν εἰκόνα καὶ οἶονεἰ ἔλεγον: «οὐποτε ἴλησομαι αὐτῶν». πίστευσε ὁμως, φίλε, . . . ὅτι ὁ λόγος μου δὲν εἶναι ἔμπειρος καὶ ἱκανὸς νὰ περιγράψῃ τὰς μετὰ τὴν παράδοσιν καὶ ἐφεξῆς ψυχολογικὰς συγκινήσεις . . .»

Μαρτυρῶ ἐν βάρει συνειδήσεως, ὅτι οὐδόλως ὁ διδάσκαλος οὗτος ὑπερβάλλει τὴν ἀλήθειαν. Τὰ αὐτὰ ἐδοκιμάζομεν μετὰ ὀθειάν εἰς τὴν Μεγ. τοῦ Γένους σχολήν. Κατὰ τὰς εἰς τὸν Βόσπορον καὶ τὸν μυχὸν τοῦ Κερατίου κόλπου ἐκδρομὰς συνηγωνιζόμεθα τίς θὰ ἀπήγγελλε περισσοτέρους καὶ κατὰ μέτρον στίχους, τίς εἰς πᾶσαν συζήτησιν θὰ ἔλεγε τὸν κατάλληλον στίχον. Ὁμολογῶ, ὅτι ὁ ὁμηρισμὸς εἶχε κατακτήσει τὴν ψυχὴν μας, ἐξῶμεν εἰς τὸν ὁμηρικὸν κόσμον! Δις τῆς ἑβδομάδος ἐξηγοῦμεν ἀνὰ τριάντα στίχους, οὓς καὶ ἀπεστηθίζομεν, καὶ ἐτελειώσαμεν κατὰ τὸ ἐν ἐξάμηνον δύο ραψωδίας. Εἰς τὸ τέλος ὁ ἀείμνηστος

groupement inconscient des phénomènes de mêmes ordre... par définition — nous devons avant tout, porter notre attention sur la différence essentielle entre la civilisation de l'homme et les moers qu'on peut observer dans le monde animal. Cette différence réside dans la faculté évolutive infinie de la première et l'absolue invariabilité de la seconde» (σ. 8). Ἄλλὰ δυστυχῶς ἐν τῇ πατρίδι τοῦ ταῦτα διδάξαντος ἐμπνευσμένου ἑλληνοστοῦ, ἐν Ροστόβ, ὁ ψευδώνυμος Ἕλληνας Κ. Τοπχαρᾶς ἐξέδωκε τῷ 1920 τὴ «Γραμματικὴ τῆς νεολιλικῆς γλώσσης»!

Μηνᾶς Αὐθεντόπουλος μᾶς ἠρώτησε τις θὰ ἠδύνατο νὰ ἀπαγγείλῃ ἀπὸ στήθους ὀλόκληρον ραψωδίαν ἐν μέτρῳ. Ἐκ τῶν 70 μαθητῶν εὐρέθησαν δύο, καὶ κατὰ περίεργον σύμπτωσιν, εἷς ἐκ τῆς γερουσίας, ὁ γράφων ταῦτα, καὶ ὁ μικροσκοπικὸς τῆς τάξεως Βενιαμίν, ὁ ἐκ Μακροχωρίου Παπαδημητρίου.

Ἐκ τούτου δὲ παρορμηθεὶς ὁ καλὸς διδάσκαλος λέγει : «ὥστε νομίζω ἂν μόνον τὸν Ὅμηρον ἀληθῶς σπουδάσῃ τὸ ἔθνος ἡμῶν . . . ἐπὶ δύο τρεῖς γενεάς, μέχρις ἀποβῆ ἔθνος, καὶ ποιητὴν (γρ. ποίησιν) καὶ φιλολογίαν καὶ τέχνην θὰ ἀποκτήσῃ σεμνήν». Εἶναι δὲ τῆς γνώμης, ὅτι *«ὁ ἀρχαῖος ἑλληνισμὸς ἐν γένει δὲν ἐννοήθη προσηκόντως ὡς θετικὸς κόσμος, ὡς ἀντικειμενικὴ βαθύνοια, ὡς ἀθάνατον πνεῦμα, ἐζητήθη μᾶλλον τὸ παρὸν»* (Προλ. σ. ζ΄.) (1).

Κατὰ ταῦτα τὸ δόγμα τοῦ Κακριδῆ δὲν εἶναι νέον. τὸ νέον ἐξῆρεν εὐστόμως ὁ καθ. Ν. Λούρος εἰς τὴν κατάθεσιν : «ὁ θαυμασμὸς τοῦ κ. Κακριδῆ πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἑλλην. γλῶσσαν ὠδήγησεν αὐτὸν εἰς τὴν παραγωγικὴν ἀναζήτησιν τοῦ τρόπου . . . καὶ τῶν μέσων διὰ τῶν ὁποίων ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ αἰσθηματικὴ, τὴν ὁποίαν περιέχει τὸ γραπτὸν πνεῦμα τῶν προγόνων μας, θὰ ἀποβοῦν ἀποδοτικώτερα στοιχεῖα εἰς τὴν πνευματ. ἀνάπτυξιν τῶν ἀπογόνων . . . οἱ ὅποιοι δυστυχῶς δὲν ἔτυχον μέχρι σήμερον τῆς πραγματικῆς μεταδόσεως τῆς πολυτίμου πνευματικῆς ἐκείνης οὐσίας» (2). Ἄλλ' ἰατρέ μου, ὅστις λαμπρῶς ψιττακίζεις τὸν λόγον, τὸν ὑποβληθέντα σοι, λησιμονεῖς, ὅτι ταῦτα ἀπὸ ἠθερίας *εἰσῆχθησαν μὲ τὴν περίφημον σταδιολογίαν καὶ ἐφαρμόζονται εἰς ὅλα τὰ Γυμνάσια*; καὶ σᾶς ἐρωτῶ, τί εἶναι ἡ ἐμβάθυνσις; Ἄλλος ἐκ τῶν μαρτύρων ἀπαιτεῖ τὴν «πνευματικὴν ἐκδήλωσιν» καὶ τὴν θέλει κατὰ Κακριδῆ «πρὸ πολὺπλευρη» (σ. 147), ὅτε «ἡ κρίσις τῶν περιεσπόμενων γάνει τὸν ἐπικριτικὸν τῆς ἄγονο καὶ ἄχαρο χαρακτήρα»! (σ. 195). Ἄλλ' ὁ Κακριδῆς ταῦτα διδάσκων ἀντιφάσκει πρὸς ἑαυτὸν· ὑποστηρίζει μὲν τὴν με-

1. Ἐπιστολαὶ περὶ διδασκαλίας τῆς ἑλλην. γλώσσης. Κ/πολις 1855.

2. Ἡ δίκη τῶν τόνων σ. 101. Ὁ θαυμασμὸς τοῦ Λούρου καὶ τοῦ Σκλαβούνου πρὸς τὸν ἥρωά των ὠθήσεν αὐτοὺς νὰ ἐπιστρατεύσωσι τοὺς δημοτικιστὰς διὰ τὴν μετάφρασιν τῶν ἰατρικῶν συγγραμμάτων των εἰς τὴν δημοτικὴν! καὶ φαντάζεται τις τί εἶδος μεταφράσεως θὰ εἶναι αὕτη, ἀφοῦ εἰς τὴν καθαρεύουσαν εἰσέτι δὲν ἔχομεν πλήρη ἑλληνικὴν ὀρολογίαν.

γαλητέραν προσήλωσιν πρὸς τὴν σοφίαν καὶ τὸ πνεῦμα τῶν ἀρχαίων, ἀλλαχοῦ ὅμως διακηρύττει, ὅτι **«ἰδανικὰ δανεισμέτα ἀπὸ ἄλλους καταντοῦν νὰ δουλώουν ὄχι νὰ φτερώουν τὴ σκέψη»** (σ. 6, 170, 190, 196)· ὥστε δέον ν' ἀπορρίψωμεν ὡς **καρκίνωμα τὴν «πνευματικὴν παράδοση»**, ὑπὲρ ἧς κόπτεται διαρκῶς, τὴν **«προγονοπληξία»** (σ. 27), ἣτις κατὰ τὸν κ. Κασσιμάτην **«σκοτῶνει τὸν ἀληθινὸ πατριώτη»!** (σ. 102). Ὁ Ἄλεξ. Διομήδης ἀποφαίνεται (σ. 165): **«τὴν εὐλάβειάν μας ὅμως πρέπει πρωτίστως νὰ ἐπιδείξωμεν ἀκολουθοῦντες τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον διεῖπε τὸν βίον τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος»** κ.τ.τ. Ἄλλ' αἱ ἀλληλοσυγκρουόμενα τῶν θαυμαστῶν του καταθέσεις γελωτοποιοῦσι τὴν ὑπόθεσιν καὶ ἐνταῦθα ὄντως ἐφαρμόζεται τὸ τῶν Γάλλων **«ὁ μωρὸς εὕρισκει μωρότερον θαυμαστήν»!** Θέλουσι τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ δὲν θέλουσι τὴν παράδοσιν. Δὲν μᾶς τὸ λέγουν καθαρά, ὅτι **θέλουσι νὰ σβύσουν πολιτισμὸν καὶ ἑλλην. ἱστορίαν**, ἣν θαυμάζει τὸ σύμπαν, καὶ νὰ ἐγκαινιάσουν τὸν βίον τῶν κομμουνιστῶν, τὴν ἀναρχίαν (1).

Πάντες οὗτοι, οἱ οὕτως ὡς κύμβαλα ἀλαλάζοντες, εἶναι **οἰκτρὰ θύματα τῆς σοφιστείας καὶ δημαγωγίας τοῦ ἀνδρός**, ὅστις ὡς Πυθία ἐξεστηκνῖα, προφοιβάζεται καὶ ἀσυνειδήτως ἐξερεύγεται **«ἄρρητα ῥήματα»**, εἰς τὰ ὁποῖα αὐτὸς οὐδόλως πιστεύει. προσποιεῖται μὲν ὡς δεινὸς ὑποκριτής, οὐδὲν ὅμως κατέχει, οὐτ' ἐννοεῖ τὸ σύνολον ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. τοῦτο ἐκθειάζει ὡς διονυσιαστής. Εἶναι ἀληθές, ὅτι, ὅστις δὲν ἐννοεῖ τὸν ρυθμὸν καὶ τὴν οἰκονομίαν ἐκάστου πράγ-

1. Ἐπέτυχον δὲ τοῦτο, διότι ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ οὐδέποτε ἐδιδάχθη συστηματικῶς καὶ ἐν συνεχείᾳ ἡ ἱστορία, καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ τετραετίας καὶ ἀπὸ τῆς ἀποχωρήσεώς μου διδάσκεται χάριν τοῦ ἐπιμισθίου ὑπὸ τῶν ἀρχαιολόγων! Οὕτως **ἐκαλλιεργήθη ὁ κομμουνισμὸς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ** καὶ διαμαρτύρονται ὅλοι διὰ τὸ ἀνιστόρητον τῶν ὑποψηφίων φοιτητῶν, καὶ κραυγάζει ὁ ὑπουργὸς κ. Π. Κανελλόπουλος εἰς τὴν Βουλὴν (βλ. Ἄκρόπ. 3-3-53), διότι οἱ ἐξετάσαντες καθηγηταὶ τοῖς ἀπέρριψαν. καὶ ὅμως οὗτος ἔψωσε **διάτορον φωνὴν μετὰ τῶν ἄλλων μαλλιαρῶν ὑπὲρ τοῦ Κακριδῆ** κατὰ τῆς πλειονοψηφίας, ἣτις «νοιώθοντας πιά κλονισμένη σύρριζα τὴν πνευματικὴν τῆς ὑπόστασιν καὶ θέλοντας νὰ στηρίξῃ στὸ ἄγονο διδαχτικὸ τῆς ἔργου τῆ φοιτητικῆ νεολαία, πού λαχταρᾷ μόρφωση οὐσιαστικὴ, ζήτησε ν' ἀπομακρύνῃ τὸν Κακριδῆ» (σ. 223).

ματος, δύναται νὰ ἐκπλήττηται ὡς ὁ Ἀσιανὸς διὰ τὸ μέγεθος τῆς κτίσεως, *εἶναι ὁμῶς μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ προσφέρῃ τὴν λατρείαν τοῦ πνεύματος*. ἡ ἐκπλήξις πληροῖ τὴν ψυχὴν μὲ τὸ αἰσθημα τῆς παντοδυναμίας τοῦ Ὑψίστου, τὴν δὲ συνείδησιν καὶ ἔννοιαν τῆς ἀγαθότητος *λαμβάνει μόνον ὁ ἀπολλωνιστῆς διὰ πνευματικῆς λατρείας*. Κρίνομεν αὐτὸν ἐκ τῶν λόγων του. ὁσάκις γράφει περὶ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνοσ ὁμιλεῖ ὡς ὄλωξ ξένος καὶ πολέμιος αὐτοῦ. «Βέβαια δε θα του ζητήσουμε να μας χαρίσει τις αξίες και τις πίστες του, ὅπως κάνουν εκείνοι που δεν ἔχουν πίστη στον ἴδιο τον εαυτό-τους, που δεν ἔχουν ν' αντιτάξουν ἓνα δικό-τους ζωντανὸ κόσμον και που ζητοῦν να υψωθοῦν με την ἀπόλυτη ὄρνηση του εαυτού-των και την πρόθυμη παραδοχή του ξένου κόσμου» (Φυλλάδιο σ. 13). Ὅτι ὁ **Κακριδῆς εἶναι ἀρνησις** καὶ οὐδὲν πλέον, ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ πρωτολείου ὅπερ ἐξελέξατο — τὰς «Ἀράς» — ὡς ἀπαρχὴν τῆς ἐκδηλώσεως τοῦ καταπλημμυροῦντος τὴν ψυχὴν του ἑλληνικοῦ πνεύματος! Ἄλλ' ὁ πλέον ἀλλοπρόσαλλος τῶν μαρτύρων εἶναι ὁ ἀνεκδιήγητος Λούβαρις. Οὗτος ἐν τῇ Συγκλήτῳ ὡς κοσμήτωρ τῆς Θεολ. σχολῆς εἶπε τὰ ἐξῆς περὶ τοῦ Κακριδῆ: «Ἐγὼ ὡς καθηγητῆς τῆς ἐρμηνείας ἀσχοληθεὶς καὶ γράψας ἐπανειλημμένως *ἐκφράζω τὴν ἐκπληξίν μου, πῶς φιλόλογος καθηγητῆς τῆς ἐρμηνείας τῶν ἀρχαίων συγγραφέων τοῖμα νὰ λέγη, ὅσα λέγει περὶ του ἀρχαίου κόσμου*. Σημαίνει, εἶπεν ὅτι εἶναι ἀνάξιος νὰ εἶναι...» (Δίκη τόμων σ. 41). Αὐτὰ ἐκύρυξε ὁ καθηγητῆς τῆς Θεολογίας ἐπισήμως τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1941. ἔπειτα μετὰ ἑξάμηνον, ὅταν τοῦ ὑπεσχέθησαν τὴν ἀκαδημ. ἔδραν — καὶ ὄντως ἐσχάτως ἔφερον αὐτόν, τὸν θεολόγον, ἀντιμέτωπον τοῦ κ. Κ. Λογοθέτου, καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας καὶ ἔδωκαν αὐτῷ 11 ψήφους διὰ τὴν ἔδραν τῆς φιλοσοφίας! — ἐθαμβώθη ὁ ἀνὴρ καὶ **ἀνέκρουσε πρῦμναν**, καὶ παρουσίασε τὸν Κακριδῆν ἄμεμπτον καὶ περιστεροῖν ἀθῶαν, (σ. 89—90). Οὕτω πρὸς κατασχύνην ἀπετελέσθη ἡ **κακόφρων τριάς τῶν θεολόγων μαλλιαρῶν, Μπαλάνος—Σωτηρίου—Λούβαρις**.—Τούτου τοῦ τελευταίου τὸ ἄστατον τοῦ χαρακτῆρος εἶναι παρομιῶδες.

Κατὰ τὰ Νοεμβριανὰ ἀνεμίχθη εἰς τὸ κίνημα τοῦ ὑποστρατήγου Θ. Λυμπρίτου κατὰ σύστασιν τοῦ καθ. Ζήκου Ρώση. Τὴν παραμονὴν τῆς ἐκρήξεως (5 Δεκεμ. 1917) ἐπροδόθησαν. Κατὰ τὴν ἀνάκρισιν ἠρνήθη (1), ἔπειτα ὁμῶς παρουσιάσθη πρὸς ἐκπληξιν

1. «Γνωμάτευσις τοῦ. . . στρατιωτ. δικαστ. συμβούλου. . . Δημ.

πάντων εἰς τὸ στρατοδικεῖον καὶ κατέδωκεν ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ τὰ τοῦ κινήματος μετὰ τῆς εὐτελείας, ὥστε ὁ πρόεδρος εἰς μίαν στιγμὴν μὴ δυνάμενος νὰ συγκρατηθῇ ἀνεφώνησεν: «εἰς ἔσῃ κατήντησεν ἡ Θεολογία!» Εὐτυχῶς εἰς τὸ ἐνταῦθα Στρατοδικεῖον ὑπάρχει ἡ ὑπ' ἀριθ. 564 τῆς 12-3-1920 ἀπόφασις, ἐν ἣ ἀναφέρεται: «ὁ Νικ. Δούβαρις τοῦ Ἰωάννου, ἐτῶν 35, διευθυντῆς Διδασκαλείου Θεσσαλονίκης», καταθέτων ὡς *μάρτυς τῆς κατηγορίας κατὰ τοῦ Δυμπρίτου καὶ τῶν ἄλλων*. Ἐπὶ κατοχῆς συνδεόμενος μετὰ τῶν Γερμανῶν ἐγένετο ὑπουργὸς τῆς Παιδείας ἐκ φιλοδοξίας κινούμενος— ἦν ὅμως ἐπλήρωσε πολὺ ἀκριβὰ καταδικασθεὶς ὡς δοσίλογος εἰς πενταετῆ εἰρκτὴν— κατεδίωξεν ἀπηνῶς πολλοὺς ἐθνικόφρονας καὶ τιμίους ἀνθρώπους ὡς καὶ τὸν ὑποφαινόμενον. Μ' ἔπαυσε χωρὶς λόγον ἐκ τῆς διευθίνσεως τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθν. Βιβλιοθήκης καὶ ἐσκέπετο νὰ μὲ παύσῃ καὶ ἀπὸ τῆς καθηγεσίας (βλ. τὸ πρὸς τὴν Πρυτανεῖαν ὑπ' ἀριθ. 25144 τῆς 25-5-43 ἔγγραφον). Παρουσιασθεὶς ἤλεγξα αὐτόν, διότι τοιαῦτα ἔκαμνε πρὸς ἓνα ἀρχαῖον φίλον του εἰπὼν «ἀφήνω ἀντίδικον τὸν Θεόν». Ἐκολοβώθησαν εὐτυχῶς αἱ ἡμέραι τῆς κυβερνήσεως ἐκείνης, ἄλλως «οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σάρξ». Καὶ ἔπειτα ἤμην γερμανόφιλος ἐγώ, τὸ «κλουτσοσκοῦφι» ἐπὶ κατοχῆς!

Ἄποστολάκη ἀντιπαιδαγ. ἐφετῶν ἐπὶ τῆς ἐπὶ συνωμοσίᾳ ἐπ' ἐσχάτῃ προδοσίᾳ κλπ. κατηγορίας κατὰ τῶν ὑποστρατ. Θ. Δυμπρίτη, ὑποστρ. Χ. Μαλάμου, ἀντιχου καὶ π. βουλευτοῦ Μ. Δερλερέ, ἀντ. Α. Σκαρλάτου, συντ. χωροφ. Χ. Ζάχου, συντ. Εὐριπείου Ι. κλπ.». Ἀθῆναι 1920, σ. 67-70: «Αἱ περὶ τοῦ κινήματος βεβαιώσεις τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου Θεσσαλονίκης Λούβαρη Νικολάου». Ἡ ἀνάκρισις λέγει: «εἶναι ἀντιθέτων πρὸς τὸ καθεστῶς φρονημάτων συναναστρεφόμενος ἀποκλειστικῶς γνωστοὺς ἀντιδραστικούς... καὶ φανατικὸς φιλογερμανὸς κατὰ τὴν κατάθεσιν τοῦ μάρτ. Πολυδ. Παπαχριστοδούλου... χρησιμοποιηθεὶς μάλιστα κατὰ Νοέμ.-Δεκ. 1916 ὡς αὐτόκλητος μάρτυς κατηγορίας καὶ ἐναντίον τοῦ ἤδη γεν. γραμματέως τοῦ ὑπουργ. Παιδείας Δ. Γληγοῦ... γνώστης τοῦ ὑπὸ τὸν Δυμπρίτην κινήματος ὁ Ν. Λούβαρης καὶ κατ' Αὐγουστον ἐν Τήνῳ ἀνακοινώσας τὴν ἀναβολὴν αὐτοῦ ἕνεκα τῆς ἀπουσίας τοῦ Βενιζέλου» (ὃν ἐσκόπουν νὰ φονεύσουν σ. 69). Βεβαίως δὲν εἶμαι κρυφιογνώστης νὰ γνωρίζω τί ἀκριβῶς συνέβη καὶ ὤθησεν αὐτὸν εἰς τὴν προδοσίαν, διὰ νὰ καταδικασθοῦν τόσοι ἐπίσημοι ἄνθρωποι! ἀλλὰ εἰκάζω, ὅτι τοῦ ὑπέσχεοντο καθηγεσίαν

Οἱ διδάσκαλοι τοῦ Γένους, ἡ διηνεκῆς προσήλωσις εἰς τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα.— Ἀθανάσιος ὁ Πάριος καὶ ἡ Ρητορικὴ του.— Διεξοδικὴ δημοσθενείων λόγων ἀνάλυσις.— Αἱ «μελέται».— Ἐγκριτος γνώμη τοῦ Wilamowitz — Ἄλλοι ἡμέτεροι καὶ ξένοι θιασῶται τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος.

Εἶναι ψεῦδος κακοηθέστατον, τὸν διασυρμὸν τῶν σοφῶν διδασκάλων τοῦ γένους σκοποῦν, τὸ λεγόμενον, ὅτι ἡ διδασκαλία τότε τῶν ἀρχαίων συγγραφέων περιορίζετο εἰς τὴν ἐκμάθησιν μόνον τῆς ἀρχαίας γλώσσης δηλ. εἰς τὸ γραμματικὸν μέρος καὶ πέραν τούτου οὐδέν.

Εἶδομεν ἀνωτέρω τί γράφει ὁ Συκουτρῆς διὰ τὴν ἐθνικὴν προεπαναστ. παιδείαν. ἐν σ. 237, διακηρύττει τὰ ἐξῆς «**παλίων κατὰ κόρης**» τὸν **Κακριδῆν**: «πόσον ἐσφαλμένη καὶ ἐπιπολαία εἶναι ἡ παρ' ἡμῖν κρατοῦσα γνώμη, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες συγγραφεῖς ἀπετέλεσαν πεδῖον γραμματικῶν παρατηρήσεων **μόνον** καὶ ὅτι οἱ διδάσκαλοι τῶν περασμένων γενεῶν, κενοὶ παντὸς πνευματικοῦ περιεχομένου, εἰς τὸ γράμμα μόνον ἐπρόσεχαν, ἀπέδειξα. Θὰ ἠμποροῦσα ὑπὲρ αὐτοῦ ἴσως καὶ ἄλλα στοιχεῖα νὰ προσκομίσω. . . » Ἐν τούτοις παρατηρεῖ, ὅτι ἔνεκα τῆς ἀμεθόδου διδασκαλίας δὲν παρουσίασαν τοὺς προσδοκωμένους καρπούς. «**Ἡ ἐπικοινωνία μας μὲ τοὺς ἀρχαίους δὲν ἐπήγαγεν ἀπὸ μέσα, προσετίθετο ἀπ' ἔξω**, ὡς φραγκικὴ μίμησις ἢ βυζ. παράδοσις ἢ ἐπέκτασις τῆς ἄλλης βαθυτάτα ἐρριζωμένης ἐθνικῆς μας συνειδήσεως». ἀλλὰ τὰ ἐπιχειρήματα, ἅπερ παρατάσσει ἐνταῦθα, ἀναιροῦσι τὰ λεχθέντα ἐν τῇ 237 σελίδι (βλ. καὶ 239-241). Παράδειγμα φέρω ἐνταῦθα διὰ τὴν ἕκτασιν τῆς διδασκαλίας τῶν ἑλληνικῶν τὴν Ρητορικὴν. Σήμερον περιορίσθη αὕτη μόνον εἰς τὴν Θεολογικὴν σχολὴν, καὶ ὅμως τότε ἐδιδάσκετο καὶ ἦν ἀπαραίτητον μάθημα τῆς ἐγκυκλίου παιδεύσεως **πρὸς κατανόησιν μάλιστα τῶν συγγραφέων**. Ἀθανάσιος ὁ Πάριος, περικλεῆς μαθητῆς Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως, εἰς τὴν Ἀθωνιάδα φοιτή-

πανεπιστημιακὴν, ὅπως καὶ εἰς ἐμὲ πρὶν μὲ καταδικάσουν, ἀξιοῦντες μόνον φιλιαν νὰ δηλολογήσω εἰς τὸν Βενιζέλον· διότι ὁ εὐφυῆς ἐκεῖνος πολιτικὸς ἤθελε νὰ κάμῃ κόμμα καὶ τίποτε ἄλλο. Ἀπὸ τότε ἀγρέψαν οἱ δεσμῶται καὶ περιέσφιξαν τὸν κλοιὸν μας.

σας, ἐξέδοτο πολυσέλιδον τόμον, τὴν «Ρητορικὴν»⁽¹⁾. Προοιμιάζεται δὲ οὕτως: «Πολλῶν ὄντως καὶ μεγάλων τῶν καλῶν ὄντων, ὧν τὸ καθ' ἡμᾶς γένος τῆ τῆς ἐπιγείου βασιλείας συναπεστέρηται λαμπρότητι, *οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ἡλίκον καὶ οἶον τὸ τῆς ῥητορικῆς ἕξεως ἦν ἀγαθόν*, πάλαι μὲν καὶ αὐτὸ συνεκλάμπον τοῖς συστοίχοις (sic) καλοῖς καὶ τοῖς ἐκ τῶν λόγων κάλλεσι εἰς τὸ βασίλειον κράτος. . . παθὼν δὲ καὶ αὐτὸ μετὰ τῶν ἄλλων, φεῦ! τὴν κακὴν ἔκλειψιν καὶ ἔσχάτην ζόφωσιν. . . προηγουμένως μὲν οἱ τοῦ δικανικοῦ γένους κατηγοοῦντο λόγοι, ἐπομένως καὶ τὰ λοιπὰ τῆς τέχνης συνεματαιοῦτο μέρος. . . ἡ μόνη τῶν λογικῶν τεχνῶν, καὶ πάλαι μὲν καὶ αἰεὶ ἀμήχανόν τε καὶ ἄμαχον τὸ κράτος ταῖς τῶν ἀνθρώπων καρδίαις ἐγκαυχωμένη καὶ φέρουσα, εἰς τὸ ἀπ' ἀρχῆς μὴ εἶναι ἡμῖν ἐπανέλυσεν». Πόσον δὲ χρήσιμος ἀπέβη αὐτῷ εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ Δημοσθένους μαρτυροῦσιν οἱ λόγοι του: «ἐντυχὼν τῆ τοῦ Ἑρμογένους καὶ θαμὰ ἐγκύπτων *κλειδα μὲν εἶναι ταύτην μόνην τῶν δημοσθενείων λόγων κατενόουν*. . . » Τί κατώρθωσεν ὁ *ἱερομόναχος* οὗτος διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τῆς ῥητορικῆς ἔστωσαν δείγμα αἱ «*θεωρίαι ἀναλυτικαὶ εἰς τὸν περὶ παραπρεσβείας κατὰ Αἰσχίνου λόγον τοῦ Δημοσθένους*», ὅς ἐπισυνάπτει εἰς τὸ παράρτημα σ. 29—85 καὶ ἡ «*ἀναλυτικὴ ἐξήγησις εἰς τὸν Α' τῶν Ὀλυνθιακῶν. . . λόγον*» σ. 84—143. Πρὸ τῆς τεραστίας ταύτης ἐργασίας ὀρρωδεῖ καὶ ἡ *μεγαλητέρα φιλολογικὴ προσωπικότης*. Αὐτό, Κακρυδιῆ μου, εἶναι τὸ στεῖρον πνεῦμα τῶν παλαιῶν διδασκάλων μας; Προέταξε τὰ «Προγυμνάσματα Ἀφθονίου τοῦ σοφιστοῦ μετὰ τῶν εἰς αὐτὰ παλαιῶν ἐξηγήσεων», ἅπερ ἀνεπλήρουν τὰ ἀπολεσθέντα τοῦ Ἑρμογένους. «*ἐν γὰρ ταῖς τῶν νεωτέρων χυδαιοπραγματείαις οὐδαμοῦ τούτων ἡ χρῆσις ἐμφαίνεται*». Ἐκ τούτου ὀρμώμενος γράφει: «ὅτι δηλαδὴ *εὐκτατον ἂν εἴη τοῖς Ἑλλήνων παισὶ τὴν πά-*

1. «Ρητορικὴ πραγματεία ἦτοι τῆς Ἑρμογένους τοῦ Ταρσεῶς, τοῦ κατ' ἐξοχὴν τεχνικοῦ καλουμένου, ῥητορικῆς τέχνης ἐξήγησις, συνοψισθεῖσα μὲν ἐκ διαφόρων παλαιῶν ἐξηγητῶν καὶ ὡς ἐνὶ ἀκριβέστατα φιλοπονηθεῖσα καὶ ἀναπληρωθεῖσα τὰ ἐλλείποντα ὑπὸ τοῦ ἐν ἱερομονάχοις ἐλαχίστου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, νῦν δὲ πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα τοῖς φιλολόγοις...» Ἐνετίησι 1799, δον μέγα, σ. 16, 572 καὶ ἐν σελλαι 216 προστίθεται ἐν παραρτήματι τὸ «Ἐγχειρίδιον διδάσκον ἰδίᾳ τὰ περὶ τοῦ ἐπιδεικτικοῦ γένους».

τριον σώζεσθαι γλώτταν και ἑλληνιστὶ τοὺς Ἕλληνας φθέγγεσθαι και γράφειν, ἀλλὰ μὴ χυδαίξειν τὰ πλεῖστα μιξοβαρβαρίζοντας» (σ. 17). Ἄλλ' ὁ Πάριος ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν μετριοπαθῶν· διὸ ἐπάγεται: «ταῦτ' ἄρα και τοὺς τὴν τέχνην διδασκομένους τῇ κοινῇ ἡμῶν ταύτῃ διαλέκτῳ γυμνάζεσθαι δεῖ και φράσιν ἀσκεῖν ἔτι ἐν ταῖς σχολαῖς, οἷα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις μετὰ ταῦτα ἐπάναγκες χρῆσθαι· **οἱ γὰρ ἑλληνίζειν ἦτοι διόλου ἢ ἐν μέρει βουλόμενοι ἀποτυγχάνειν αἰροῦνται**, οὐ ἔνεκα λέγουσιν» (αὐτ.). Ἐπ' ἐκκλησίαις πρέπει νὰ συμμορφωθῶμεν, λέγει, πρὸς τὴν τῶν λαῶν ἀσθένειαν και συνιστᾷ τὸν Μηνιάτην και τὸν Τηλέμαχον τοῦ Φενελῶνος «ὡς ἀρχέτυπα ῥητορικοῦ ὕφους ἀναγινώσκειν συνεχῶς και ὡς οἶόν τε μιμῆσθαι παραινοῦμέν τε και ἐντελλόμεθα». Ἄλλ' ὁ ἀγαθὸς διδάσκαλος φρονῶν, ὅτι «ἡ τῆς ῥητορικῆς τέχνης οὐκ ἐν τῇ θεωρίᾳ μόνῃ ἴσταται ὠφέλεια, ἀλλ' ἐν τῇ συχνῇ και ἀδιαλείπτῳ γυμνασίᾳ τε και μελέτῃ» (σ. 8) μετέφρασεν ἐν τῷ Παραρτήματι ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ και εὐρείαν ἀνάλυσιν ἐποίησατο «τοῦ ῥητορικωτάτου πάτρε Σενιέρι» τὸν περὶ θανάτου λόγον Α' (σ. 144—182). Ρέουσα δημοτικὴ ἢ γλῶσσα. περὶ δὲ τῆς ῥητορικῆς δεινότητος τοῦ περιφίμου Μηνιάτου ἔχει ἀντίθετον γνώμην και ἀναλύει 4 λόγους του (σ. 182—204). Δὲν ἐλησμόνησεν ὅμως και τὸν ἀρχηγέτην τῆς ῥητορικῆς τῶν πρωτοβυζαντ. χρόνων και διδάσκαλον τοῦ Χρυσοστόμου, τὸν Λιβάνιον, ὅστις παρηυδοκίμησε πάντας διὰ τῶν «Μελετῶν» του, αἵτινες τότε ἀπετέλουν τὸ πρότυπον.

Ἐ' Αναλυτικὴ ἐξήγησις. . . τῆς κατ' Μελέτης τοῦ Λιβανίου. Παθητικὸς ὁ λόγος και ποικίλος ταῖς μεταχειρίσεσιν· εἰ γὰρ και τύραννος ὁ ἀποκτανθεὶς, ἀλλὰ και πατήρ ὁ ἀποκτείνας. Φρονήσεως οὖν δεῖ ὅτι πλείστης εἰς τὸ τυχεῖν τῆς αἰτήσεως, ἵνα μὴ πλεον ἢ δεῖ τοῦ πεπτωκότος ὑπεραλγῶν ὡς υἱοῦ τοὺς ὡς τύραννον αὐτὸν μισοῦντας και μᾶλλον τοὺς ὑπ' αὐτοῦ κακῶς παθόντας διαφορήσῃ και τοῦναντίον ἢ βούλεται πείσῃται» (σ. 135—143) (1). Ἡ παράδοσις τῶν «Μελετῶν» ἦτο συνεχῆς προπόνησις και διαρκῆς μέχρις σχεδὸν τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅτε Μάξιμος ὁ Πλανούδης κατεσκεύασε δραματι-

1. Τοῦ Λιβανίου ἐξέδοτο ὁ Ric. Foëster διὰ Μελέτας. Libani opera, Vol. V-VII, Lipsiae 1909-1918 (Teubner). Οὗτος πλεῖστα ἀντέγραψεν ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τῆς ἡμετέρας Μετανοίας Μεγίστης Λαύρας· ἀλλὰ τὴν Μελέτην ταύτην δὲν ἔχει.

κὴν «Μελέτην» ἐκτείνας αὐτὴν εἰς δακτυλικὸν ἑξάμετρον. «Ἡ τοῦ παρόντος εἶδους ὑπόθεσις ἔστιν αὕτη. Ὁ Κλεόδημος πρὸς τινα πανήγυριν ἀπελθὼν ἐπὶ τῷ βοῦν ὠνήσασθαι περιέτυχέ τι τερατοουργῶ, ὃς μὲν συλλαβὼν καὶ εἰς βοῦν μεταμείψας τῷ Κλεοδήμῳ ἀπέδοτο πρότερον θαυμάσιά τινα ἐργασάμενος· ἐπεὶ δὲ πρὸς τὸν οἶκον οὗτος κατέλαβεν, αὐτὸς ὁ βοῦς εἰς τὸν μὲν ἐπανῆλθεν. Ταῦτα ἐλθὼν πρὸς τὸν Θαμύραν ὁ Κλεόδημος διηγεῖται, ὁ δὲ παραμυθεῖται τε καὶ πρὸς τὸν οἶκον ἐστιαθησόμενον καλεῖ» (1). Βεβαίως ὁ κατὰ τὰ ἄλλα σοβαρὸς καὶ πολυμαθὴς οὗτος λόγιος ἐν τούτῳ τῷ ὄντι ἀποδεικνύεται σχολαστικώτατος καὶ τοῦ ἐλαττώματος τούτου τῶν Βυζαντινῶν ὡς ὁ τελευταῖος αὐτῶν ἀντιπρόσωπος ἐξεκένωσε τὸ ποτήριον «μέχρι τρυγός».

Τὸ θέμα τοῦτο μᾶλλον ἤρμοζεν εἰς φλύαρον γραῖδιον, ἵνα διασκεδάσῃ τὰ ἐγγονάκιά του, ἀλλ' οὐχὶ εἰς τὸν λόγιον αὐτὸν ἀνλικὸν μοναχόν, ὅστις δικαίως ἐθεωρήθη ἕνεκα τῆς πολυμαθείας καὶ γλωσσομαθείας του ὡς ὁ πρόδρομος τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Δύσεως. εἶναι δὲ τὸ λογοτεχνικὸν τοῦτο γένος ἄλλο εἶδος μυθολογίας, εἰς ᾧ ἰδιαζόντως ἐνδιέτριβον οἱ Βυζαντινοὶ καὶ ἐκκληροδότησαν καὶ εἰς τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν λογίους. Βρίθουσιν οἱ ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις χειρογράφων φιλολογικοὶ κώδικες τοιούτων παιγνιδῶν θεμάτων καὶ πρωτοτύπων καὶ μεταφράσεων ἐκ τῶν τοῦ Λιβανίου, ὡς εἶναι καὶ τὸ ἐν ἡμετέρῳ κώδικι : «Τοῦ αὐτοῦ, περὶ δυσκόλου ἀνδρός, ὅστις γήμας λάλον γυναῖκα ἑαυτὸν προσαγγέλλει. Ἐξήγησις. Δίω τινὰ θέλων ὁ πολὺς ἐν λόγοις οὗτος ἀνὴρ, τό τε τοῖς εἰς ἄκρον δυσκόλοις καὶ τοῖς φλυαροῖς συμβαῖνον, δεῖξαι τοῦτον τὸν λόγον ἐξέδοτο. ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ μὲν δύσκολον... ἐς (γρ. ὡς) τὰ πολλὰ τοῖς ἀνδράσι συμβαῖνον, τὸ δὲ λάλον ταῖς γυναίξι, τούτου χάριν καὶ αὐτὸς προλογίζει τὸν λόγον περὶ δυσκόλου ἀνδρός. Διὰ τόνδε τὸν λόγον μεγάλως ὁ Λιβάνιος ἐκροτήθη, ὥστε τοῦτο μαθὼν ὁ πατὴρ ἡμῶν Βασίλειος μετεπέμψατο καὶ ἵτησεν αὐτόν» (2).

1. Ein Idyll des Maximus Planudes überreicht von Carl R. v. Holzinger, Wien 1893.

2. Ἡ ἐξήγησις ἐν φ. 149α—163β. Ἡ «Μελέτη» ὡς κείμενον ἐν τῷ VI τόμῳ τῆς ἐκδ. τοῦ Foëster, σ. 511-514. Ἐν τοῖς προλεγ. (σ. 495) ἀναφέρει τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Βασιλείου, ὅστις λέγει περὶ τοῦ Λιβανίου, ὅτι ἐξεφώνησεν ἐπισήμως καὶ εἰς μεγάλην συρροὴν κόσμου τὸν λόγον καὶ ἐθαυμάσθη. Λαμπρὰν μονογραφίαν. Περὶ αὐτοῦ ἔγραψεν ὁ G. R.

“Όλα ταῦτα ἀποδεικνύουσι, ὅτι τότε ἡ ἀρχαιομάθεια εἶχε γείνει βίωμα. Ὁ κορυφαῖος τῶν νεωτέρων φιλολόγων καὶ ἐκ τῶν ἰδρυτῶν τῆς νέας ἱστορικῆς σχολῆς ὁ Ulrich Wilamowitz-Moellendorf εἰς τὸν «Πολιτισμὸν τοῦ παρόντος» τῷ 1910 ἔγραφε : «δέον νὰ ἐξετάσωμεν τὸν ἑλληνισμὸν οὐχὶ αἰσθητικῶς (ἀκούε Κακριδῆ, ἀφοῦ δὲν τὰ ἤκουσες ἐν Βερολίνῳ), ἀλλ’ ἱστορικῶς —ἀπαιτεῖται ἡ ἀναπαράστασις τοῦ ὅλου ἱστορικοῦ περιβάλλοντος καὶ τῶν πραγματικῶν ὄρων τῆς τότε ζωῆς— ἐν χρονικῇ περιόδῳ τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ, διαρκεσάση μίαν καὶ ἡμίσειαν χιλιετηρίδα, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν βάσιν καὶ τὸν τύπον τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ ἰδικός μας πολιτισμὸς δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ μόνον ἐκ τῆς σχέσεως ταύτης. Ἐκ πάντων τῶν μερῶν τῆς διανοήσεως ἡμῶν τὰ νήματα δηγοῦσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Μόνον ἡ διδασκαλία τῆς ἑλληνικῆς δύναται νὰ παρασκευάσῃ καὶ νὰ παράσῃ τὴν ἱστορικὴν ἐκείνην ἀντίληψιν, ἣτις τὸν ἀνθρώπινον βίον ἐννοεῖ ὡς ὀργανικὸν πλάσμα, τὸν δὲ πολιτισμὸν οὐχὶ ὡς κατασκευάσμα, ἀλλ’ ὡς ἐξέλιξιν». Εἰς δὲ τὸν πρυταν. λόγον τῷ 1916 : «Ὁ ἑλληνισμὸς εἶναι πάντως ἡ κοινὴ βάση παντὸς πολιτισμοῦ, οὐχὶ μόνον ἐν τῇ Δύσει, ἀλλ’ ὅπουδήποτε καὶ ἂν προῆλθεν οὗτος ἐκ τοῦ Βυζαντίου. καὶ αὐτὸς ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι κληρονομία τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὅδηγεῖ τοὺς λαοὺς εἰς κοινόν τι νὰ διαγωνίζωνται καὶ ἰσχύωσιν ἐπὶ τοῦ κοινοῦ τούτου ἐδάφους» (Βλ. προχείρως Μ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ. ΚΑ, σ. 16α). Τὸ θέμα τοῦτο ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Wilamowitz πραγματεύεται ἐν ὀλίγοις ὁ Συκουτρῆς (ἐνθ’ ἀνωτ. σ. 256 ἐ.) Καὶ ἐπειδὴ ἐκ τῶν τῆς «Ἀντιδικίας», οἷονεὶ φημιθέντες ὑπὸ Κακριδῆ, οὐδεὶς, πλὴν τοῦ Λογουθέτου, ἔγραψε περὶ πνεύματος, «σημεῖου μάλα ἀντιλεγομένου», παραλαμβάνω τὸ μέρος αὐτὸ αὐτολεξεῖ (σ. 314) : «Εἶναι τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο, κύριε Κακριδῆ, ὅπερ συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Γένους. Τοῦτο δὲν λέγομεν ἡμεῖς μόνον οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ κηρύττουσιν οἱ ξένοι σοφοὶ καὶ δὴ ὁ μέγιστος τῶν νεωτέρων φιλολόγων, ὁ πολὺς Βιλαμόβιτς ἐπαινῶν τὸν Κοραῆν. ὡς διδάξαντα, ὅτι τὸ πνεῦμα εἶναι ἀθάνατον, καὶ ὅτι ἡ εὐ-

Sievers, ἦν ἐξέδοτο ὁ υἱὸς του : «Das Leben des Libanius. Berlin 1868. 10ον, σ. VIII, 324, ὅστις ὁμως μόνον περὶ τῶν λόγων του γράφει, περὶ δὲ τῶν «Μελετῶν» οὐδὲν ἀναφέρει.» Ἐγραψε καὶ ὁ L. Petit. Essai sur la vie et la correspondance du. Libanius. Paris 1866.

λογία τῶν προγόνων καὶ μετὰ πάροδον αἰώνων πολλῶν πορίζει εἰς τοὺς ἀπογόνους τὴν δύναμιν νὰ ἀνεγείρωσι τὸν ἴδιον αὐτῶν οἶκον· διότι ὁ Κοραῆς ἀφοσιωθείς ὀλοψύχως εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα προπαρεσκεύασε διὰ τῆς πνευματικῆς καὶ τὴν πολιτικὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους του . . . ἐν ἄλλαις λέξεσι διδάσκει ὁ σοφώτατος ἐκεῖνος ἀνὴρ, ὅτι, ἐὰν οἱ Ἕλληνες εἶχον τὴν «πνευματικὴν σκλαβιά», δὲν θὰ ἐπετύγγανον τῆς πολιτικῆς αὐτῶν ἐλευθερίας». Ἴδου καὶ οἱ ξένοι, κ. Κακριδῆ, πῶς κρίνουν τοὺς Ἕλληνας, ὅτι δὲν εἶχον διδασκάλους γραμματικούς μόνον, ἀλλὰ καὶ πνευματικούς, ὅπερ σὺ δὲν παραδέχεσαι, διακηρύττων, ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν σου «ἐξεχύθη ἡ χάρις τοῦ πνεύματος» ἐν Ἑλλάδι!

Τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν ἐντελῶς ἐμάνθανον ἐκεῖνοι χωρὶς νὰ ἔχωσι Πανεπιστήμια, ἀλλὰ προυχώρουν καὶ πέραν τούτου. **Ἐμάνθανεν καὶ νὰ σκέπτονται, ὅπως οἱ ἀρχαῖοι,** καὶ ἀντὶ τῶν πενιχρῶν σημερινῶν θεμάτων ἢ φροντιστηριακῶν ἀσκήσεων ἐσχεδιάζον τὰ ρητορικὰ γυμνάσματα καὶ τὰς **«Μελέτας»**, ἣτοι λόγους ἐπιδεικτικούς μὲ θέματα πλαστὰ ἐκ τοῦ δημοσίου ἢ καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων βίου. Δὲν παρατηρεῖται εἰς ταῦτα μόνον ἡ τέχνη τοῦ γράφειν καὶ ἡ καλλιπέπεια, ἀλλὰ καὶ προσαρμογὴ εἰς τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι καὶ τὴν ἡμέρωσιν τοῦ βίου αὐτῶν, ἣν ξενοτρόπως νῦν πολιτισμὸν λέγομεν. **Ἡ ἀρχαιότης εἶχεν ὄντως καταστήσει εἰς τὴν μαθητιῶσαν νεότητα βίωσις.** Δὲν εἶναι βεβαίως εὐκόλον νὰ καταρτίσῃ ὁ μαθητευόμενος «Μελέτην» ὡς ἐπὶ παραδείγματι: «Ποῦ ἂν εἴη πολιτεία γέρας ἀριστεῖ διδοῦσα κτεῖναι πολίτην ἀντιπολιτευόμενον» ἢ «περὶ τοῦ ἀριστείου ἐπὶ τῶν Μαραθῶνι τετελευτηκότων ἐπιταφίους ἐπ' αὐτοῖς λέγειν ἀμφισβητοῦσιν ἀλλήλοις ὃ τε τοῦ Κυναιγεῖρου πατῆρ Εὐφορίων καὶ ὃ τοῦ Καλλιμάχου Πολέμαρχος περὶ τοῦ πότερος αὐτῶν πρότερος ἀξιώτερός ἐστι λέγειν». Τοιαῦτά που θέματα ἐδίδοντο εἰς τοὺς ἀκροατὰς τοῦ Βουκουρεστίου Ἰασίου, Ἀθῶνος, Σμύρνης καὶ Κυδωνιῶν, ἅπερ **προὔποθέτουσι βαθεῖαν γνῶσιν τοῦ βίου καὶ τοῦ πνεύματος τῶν ἀρχαίων** (1). Παραπέμπω τὸν Κακριδῆν καὶ τοὺς αὐτῶ

1. Σήμερον δὲ ποῦ κατήντησαν οἱ μαθηταί; «Εἶναι πλέον ἢ ἐξώφθαλμον, ὅτι μὲ τὴν δῆθεν «δημοτικὴν», γράφει ἡ «Ἔστια» (3-6-47, ἦτις ἄλλοτε, ὅτε ἡμεῖς ἐξηγέρθημεν κατὰ τῶν χυδαῖστων, μᾶς κατεπόλεμει ἀγρίως καὶ μέχρι σήμερον μετὰ παρέλευσιν 42 ἐτῶν μνησικακεῖ

δμόφρονας εἰς τοῦ Οἰκονόμου, «Γραμματικῶν ἢ ἐγκυκλίων παι-
δευμάτων βιβλία Δ'. τόμος Α.» (ἐν Βιέννῃ 1817). ἦτο δὲ τότε
οὗτος «διδάσκαλος τῆς φιλολογίας εἰς τὸ φιλόλογ. Γυμνάσιον
τῆς Σμύρνης»), τὸ ΣΤ' κεφ. «Περὶ αἰσθητικῆς κρίσεως», σ. 43 ἔ.
καὶ δὴ εἰς τὸ ΙΒ' «*ὅτι ἡ αἰσθητικὴ κρίσις ἔχει πολλὴν ἐ-
πίρροϊαν πρὸς τὰ ἥθη καὶ πρέπει νὰ ἀξιόνηται πολλῆς
ἐπιμελείας*» (σ. 109 ἔ.): «ἡ ἔξῃς τοῦ ν^ο ἀκολουθῆ κανεῖς (sic)
τοὺς καθολικοὺς κανόνας τοῦ πρόποντος καὶ τῆς εὐταξίας εἰς
μίαν τινὰ ὑπόθεσιν τὸν κάμνει ἐπίσης ἀκριβῆ καὶ πεφροντισμέ-
νον καὶ εἰς τὰς ἄλλας του πράξεις. . . ἡ δὲ Ρώμη. . . ἐξημε-
ρώθη, ἀφοῦ ἐγεύθη τὰς χάριτας τῶν ἐλληνικῶν καὶ ἀπλῶς *δλα
τὰ ἥθη ἀναλόγως τῆς μετὰ τῶν Μουσῶν ὀμίλλας των ἀν-
θρωπίζουσι καὶ καλλιεργοῦνται*» (σ. 110).

Ἵνα ἔχωσιν πρόχειρα τὰ καλὰ, τὰ ἐκ παραδόσεως κεκτημένα,
συνέταξαν διάφορα βοηθήματα καὶ ἀναφέρω προχείρως: «*Τὸ πνεῦ-
μα τῶν ἐξοχωτέρων ἀρχαίων φιλοσόφων, ποιητῶν καὶ ῥητόρων Ἑλ-
λίνων, ἦτοι συλλογὴ γνωμικῶν, ἀξιωμάτων, παραγγελμάτων καὶ
ἀποφθεγμάτων ἀφορώντων τὴν ἠθικὴν πολιτικὴν καὶ ἐν γένει
τὴν τέχνην τοῦ ἀνθρώπινου βίου*» ὑπὸ Σολομῶντος Νικολαΐδου
Κυπρίου. Ἐν Ἐρμουπόλει... Σύρου 1839, 8ον, σ. 304. Κατὰ ταῦτα
*τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα εἶναι ἀνέκαθεν κοινὸν κτῆμα τῶν
θεραπόντων τῆς φιλολογίας* καὶ δὲν ἀνεμένομεν τὸν ἀπνεύ-

εἰσέτι), τὰ παιδιὰ μένουσιν τελείως ἀγράμματα. εἶναι ἀδύνατον πλέον νὰ
παρακολουθήσουσιν τὴν ὀρθόδοξον λειτουργίαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ
φθάνουσιν ἀνορθόγραμμα καὶ ἀνεργάτιστα εἰς τὸ Πανεπιστήμιον· διότι
εἰς τὸ Γυμνάσιον δὲν προλαμβάνουσιν νὰ ξεμάθουσιν τὰ ὅσα ἐδιδάχθησαν.
Ἐρωτᾶται λοιπόν: Διατί αὕτη ἡ ἐμμονὴ εἰς ἓνα γλωσσικὸν σύστημα
τελείως χρεωκοπημένον καὶ ἐπὶ πλέον καταδικασθὲν διὰ τῆς λαϊκῆς
ψήφου; . . .» Αὐτὰ ἐπηκολούθησαν μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν δημοτικι-
στῶν, οἵτινες κατέλαβον τὰς πανεπιστημ. ἑδρας, διὰ τὰς ὁποίας τίτλος
ἀπαραίτητος ἐθεωρεῖτο ἡ ἀποκήρυξις τῶν παραδόσεων. Ὁ κ. Κ. Ἄ-
μαντος προαλειφόμενος ἔγραψεν: «*Τὸ βᾶρος, ὁ ὄγκος τῆς πνευματ.
ἐργασίας τοῦ παρελθόντος ἐλληνισμοῦ πιέζει τόσοσιν πολὺ τὸ παρὸν,
ὥστε καταπνίγει τὴν ἐλευθέρην δημιουργικότητα, ἐπιβάλλει τὴν μίμη-
σιν*». (Οἱ Βόρειοι γείτονες τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1923, σ. 153). Γενό-
μενος ἔπειτα τῷ 1945 ὑπουργὸς κατώρθωσε νὰ ἄρῃ τὸ «βᾶρος» τοῦτο
ἐκ τῆς τῶν μαθητῶν ράχεως. (βλ. «Ἡ δημοτικὴ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν
εἰσαχθεῖσα» ἐν «Ν. Ἐστία» τόμ. 37, 1945, σ. 615).

μονα Κακριδῆν νὰ μᾶς διδάξη. Παρ' ἑνὸς καὶ μόνου, τοῦ σαρκω-
θέντος Θεοῦ, καὶ μόνον τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀπεκαλύφθη, ὅπερ
ἐνωθὲν μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κατέστησεν ἡμᾶς πνευματέμφονας,
ὅπως διετράνωσαν οὐ μόνον οἱ διδάσκαλοι τοῦ γένους μας, ἀλλὰ
καὶ οἱ ξένοι ('). Οὕτως ὁ καθηγητὴς Flach τῷ 1909 ἔγραφεν ἐν
τῇ Revue bleue: «La Grèce, vous le savez, a été l'initia-
trice de la civilisation en Europe. Elle est vraiment
l'alma mater, l'institutrice universelle, on pourrait
dire sans fausser l'image l'université dans les leçons ont
façonné le gènte littéraire et la génie artistique». Ὁ μέ-
γας παπυρολόγος Ἄγγλος Kenyon πρὸ τῶν ἀνεκτιμῆτων ἀνα-
καλύψεων τῆς χώρας τοῦ Φαραώ, ἐκπληττόμενος διερωτᾷται:
«καὶ ὁ ἀδιάφορος ἤδη... δύναται νὰ προβάλῃ τὸ θεμελιῶδες
ζήτημα, τίνα σπουδαιότητα κατέχει ἡ Ἑλλάς ἐν τῷ νέῳ εὐρωπ.
πολιτισμῷ; Ἡ ἐξαιρετικὴ ζωτικότης τῶν ἀνευρεθέντων νέων
ποιημάτων, ἱστοριῶν, ρητορ. λόγων, ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ φιλο-
λογία τῆς Ἑλλάδος ἐστὶν ὁμοῦν ἐκ τῶν ὁστέων ἡμῶν καὶ
σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς ἡμῶν. Ἡ φιλολογία τῆς Ἑλλάδος ἐστὶ
καὶ νῦν ὁμιλεῖ πρὸς ἡμᾶς διὰ ζώσης φωνῆς ὡς ἡ τῶν
ἡμετέρων κλασσικῶν. Δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ χωρίσωμεν τὰ
ἑλλ. στοιχεῖα ἐκ τοῦ ἡμετέρου πολιτισμοῦ καὶ δὲν δύναμαι νὰ
πιστεύσω, ὅτι ὁ πολιτισμὸς ἡμῶν καὶ ἰδίᾳ ἡ φιλολογία
ἡμῶν ἠθέλε δυνηθῆν νὰ συγκρατήσῃ τὸν ἑαυτῆς τόνον,
ἐὰν ἡ σπουδὴ τῶν ἑλληνικῶν ἠθέλε περιορισθῆν εἰς τοὺς
εἰδικοὺς μόνον. Τὸ καταργεῖν τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν εἶ-
ναι τὸ ἀφαιρεῖν τὴν κλεῖδα, ἣτις ἀνοίγει τὴν θύραν τῆς
πλουσιωτάτης ἐν τῷ κόσμῳ φιλολογίας ἐκείνης... ἐξ ἧς...
εἶναι ἐμπεποτισμένη ἡ ἡμετέρα φιλολογία, ἡ ἱστορία, ἐπίσης δὲ
καὶ ἡ ἡμετέρα ἐπιστήμη. Οἱ ἀφαιροῦντες τὴν κλεῖδα ταύτην
ὑποκρίνονται τοὺς γραμματεῖς... ἀποκλείουσι δηλαδὴ τοῖς ἀν-
θρώποις τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν» («Ἀθηνᾶ» τόμ. ΛΓ', σ.
78—9). Τοῦτο μὲ ἄλλας λέξεις λέγει καὶ ὁ Wilamowitz, ὅτι

1. Οὐδόλως ὠφέλησαν τὸν Κακριδῆν «Τὰ ἀνθρωπιστικὰ γράμ-
ματα, λόγος, ὃν ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ἐξεφώνησεν ὁ ἀνα-
ξιοπαθήσας καὶ ἀδοκίμω θανάτῳ τελευτήσας πατὴρ του, (Ἀθῆναι 1927).
Τὴν ἀγαθότητα τοῦ σοφοῦ λατινιστοῦ διδασκάλου μου Θεοφάνους
Κακριδῆ διακηρύττω καὶ εὐχομαι εἰς τὸν Ὑψιστον, ὅπως συγχωρήσῃ
καὶ τάξῃ αὐτὸν ἐν σκηναῖς δικαίων.

«διὰ πασῶν τῶν φάσεων τοῦ πνεύματος ἡμῶν οἱ δεσμοὶ ἄγουσιν ἡμᾶς πρὸς τὴν Ἑλλάδα. ἐκεῖ δὲ ἀνάγκη ν' ἀναζητηθῶσιν οἱ πρόγονοι παντὸς συγχρόνου πολιτισμοῦ».

Μετὰ τὸν Δοῦκαν καὶ Μοισιόδακα ἐκ τῶν Παριστρίων χωρῶν ἀναφέρω καὶ δύο ἄλλους. Ὁ ἱερομόναχος Δανιὴλ Φιλιππίδης ἐκ τῶν λογίων ἀρχαῖστῶν, ὅστις ὁμῶς μετάφρασιν τοῦ Τρόγου τῷ 1817 ἔκαμεν εἰς αἰολοδωρικὴν διάλεκτον πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Ἀθ. Χριστοπούλου, γράφει: «Ὅλαις αἱ γνώσεις ἐποῦ στολίζουσι καὶ κοσμοῦν τὸν ἄνθρωπον, ὅπου τὸν κάμνουν νὰ ἐξέξη, ὅπου τὸν κάμνουν μεγαλῆτερον καὶ τιμιώτερον ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του, ὅπου τὸν ὑψώνουν ἕως τὸν οὐρανόν, ὅπου τὸν κάμνουν εὐγενῆ τῷ ὄντι...Ὅλαις, λέγω, αὐταῖς πραγματεύθησαν εἰς τὰ ἑλληνικά: γεωργία, ἰατρικὴ, οἰκοδομικὴ, ἠθικὴ, πολιτικὴ, φυσικὴ ἱστορία, ἱστορία τῆς φύσεως, γεωμετρία, ἀριθμητικὴ, μεταφυσικὴ, ἀστρονομία κ.τ.τ.» καὶ ἐπιφέρει: «Ἄκουσε, φίλε, καὶ τί λέγει ἓνας Φρανσαῖος ἀπὸ τοὺς πρῶτους φιλοσόφους καὶ μαθηματικοὺς τοῦ περασμένου αἰῶνος: en morale et en politique nous ne faisons que traduire les anciens». (παρὰ Σάββα Νεοελλ. Φιλολ. σ. 200). Ὁ περιφανὴς Ἡπειρώτης καθηγητὴς ἐν Βουκουρεστίῳ, ὁ μετὰ τοῦ Δοῦκα ἀποτελῶν τὴν θαυμαστὴν ξυνωρίδα εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς γλώσσης ἀγῶνα, «Λάμπρος ὁ Φωτιάδης, ὁ «περικεῖρας» τὸ σχολαστικὸν καὶ κουραστικὸν ἐκείνο ψυχαγωγικὸν σύστημα, «ὁ ἀείμνηστος τοῦ γένους διδάσκαλος, προέθετο κατ' ἐξοχὴν νὰ ἐκπυρώσῃ τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροωμένων διὰ τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου ἐνθουσιασμοῦ, διὰ τῆς φιλοσόφου ἐκείνης μανίας, ἣν ἐντίκτει ἡ πραγματικὴ ἐρμηνεία τῶν ἀθανάτων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος φιλολογικῶν ἀριστουργημάτων» κατὰ Θερεϊανόν, ὅστις ἐπιφέρει: «ὁ Λάμπρος ἐνομιζέτο μὲν ἐπὶ τῶν ἐσχάτων αὐτοῦ ἡμερῶν θιασώτης τῶν νέων περὶ τῆς ἀναπλίσεως τοῦ γένους ἀρχῶν, ἦτο συγχρόνως καὶ ζηλωτὴς τοῦ συστήματος τῆς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ διδασκαλίας» (1). Τέλος καὶ αὐτὸς ἐν τῇ «Γεννήσει τῆς Φιλοσοφίας» ἐξυμνεῖ τὸ ἑλλ. πνεῦμα.

1. «Ἀδαμάντ. Κοραῆς Α', 82—83. Οὗτος γράφει, ὅτι ὁ Λάμπρος «περιέκειρεν ὀπωσοῦν τὸ ψυχ. συστ.» ἀλλ' ἔχω ἐν τῇ ἐμῇ βιβλιοθήκῃ: «Εὐριπίδου Ἐκάβη μετὰ ψυχαγωγίας ἐξ ἰδιογράφου Λάμπρου τοῦ Φωτιάδου καὶ σχολίων ὑπὸ Ν. Γ. Δοσίου», μοναδικὸν ὡς τοιοῦτον διὰ τὸν ἐπιθυμοῦντα νὰ μελετήσῃ τὸ σύστημα. ἐξεδόθη πολυτελῶς ὑπὸ τοῦ λογιου Ἡπειρώτου τούτου ἐν Γαλαξίῳ τὸ 1884.

Τὸ περὶ τοῦ «Ἑλληνισμοῦ» καταπληκτικὸν βιβλίον τοῦ Κων. Μπέλλου.—Τὸ ἑλλην. πνεῦμα καὶ οἱ Στωϊκοί.—«Πνεῦμα ὁ Θεός . . .»—Τὰ στοιχεῖα τοῦ ἑλλ. πνεύματος παρὰ Πλουτάρχῳ, ὁ «λόγος».—Ὁρισμὸς τοῦ ἀθανάτου ἑλλην. πνεύματος, ἡ «ἔνωσις τοῦ αἰσθητοῦ καὶ νοητοῦ κόσμου».—Ἡ ἐκ τούτου προσγινομένη τοῖς νέοις ὠφέλεια.—Σπουδαία γνώμη τοῦ φιλοσόφου ἱστορικοῦ Chamberlain.—Ὁ Ἡροκλῆς Βασιάδης καὶ τὸ περίλαμπρον ἔργον του «Περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς παιδείας».—Τί λέγει διὰ τὸ ἑλλ. πνεῦμα;—Ὁ μέγας θαυμασμὸς τοῦ Σέλλεϋ, ὕμνος τοῦ ἑλλ. πνεύματος.

Τὸ «πνεῦμα» λεκτικῶς, ἐκ τῆς φυσικῆς ἐννοίας τῶν ἀρχαίων, ὑπὸ τῶν Στωϊκῶν κατ' ἐπέκτασιν ἔλαβε καὶ ἠθικὴν ἐννοιαν ἢ ὡς νῦν λέγομεν πνευματικὴν «τὸ διῆκον διὰ πάντων πνεῦμα, ὑφ' οὗ τὰ πάντα συνέχεσθαι καὶ διοικεῖσθαι» (Γαλην. XIV, σ. 698 Kühn), καί, ὡς ὁ αὐτὸς ἐξηγεῖται, ὁ κόσμος ἀποτελεῖ σύστημα «ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς» καὶ ὕδατος καὶ ἀέρος καὶ τὸ διῆκον ἔχον διὰ πάντων αὐτῶν ἀρχηγὸν καὶ πρωτόγονον πνεῦμα, ὅπερ καλοῦσι παῖδες φιλοσόφων ἢ ψυχὴν ἢ μονάδα ἢ ἄτομον ἢ πῦρ ἢ ὁμωνύμως τῷ γένει πνεῦμα τὸ πρῶτον» (XIX, σ. 160). Κατὰ ταῦτα φιλοσοφικῶς ἀντικατέστησε τοὺς διὰ τὰς ἀνωτέρας ψυχικὰς δυνάμεις μέχρι τότε ἰσχύοντας ὄρους: νοῦς, νόησις, λόγος. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ Χριστιανισμὸς παρέλαβε τὴν ἐννοιαν τοῦ πνεύματος ὡς κυρίαν ἔκφρασιν τοῦ ἀνωτέρου ψυχικοῦ βίου, ὡς παρὰ Παύλῳ παρατηροῦμεν, ἐνθα καὶ ἀντιτίθενται αἱ ἐννοιαὶ ψυχὴ καὶ πνεῦμα πολλάκις, ἕως οὗ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ (δ', 24) πνεῦμα εἶναι τὸ ἄυλον καὶ νοερόν: «πνεῦμα ὁ Θεὸς καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν». Ἐφεξῆς δὲ σημαίνει τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ.

Ἄλλ', ὡς παρετήρησέ τις πολὺ ὀρθῶς, «κατὰ τοιοῦτον εἰρμόν ἰδεῶν λογικόν, αὐστηρῶς ἐπιστημονικόν καὶ φιλοσοφικόν, αἱ διὰ τῶν λέξεων «πνεῦμα ἑλληνικόν» ἔκφραζόμεναι ἐννοιαὶ ἐξισοῦνται πρὸς λεκτικὴν οὐτοπίαν», καὶ ἐπιφέρει, ὅτι ὁ ἑλληνι-

σμός «οὐδὲ προσέδωκεν εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ πνεύματος τὴν ἑλληνικὴν προσωνυμίαν» (1) καὶ ἀναφέρων τὴν ἀκμὴν τῶν ἐπιστημῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ νομίζει, ὅτι «τὸ ἐπονομασθὲν ἑλλ.πνεῦμα... οὐδὲν ἕτερον δηλοῖ, εἰ μὴ τὴν ἐπὶ τινὰς στιγμὰς τῆς ἱστορίας ἐπικρατήσαν ἑλλ. ὑπεροχὴν πρὸς ἀναψηλάφησιν τοῦ παγκοσμίου πνεύματος» (σ. 56). Ἐν τῇ φράσει τοῦ Πλουτάρχου: «ἡ ψυχὴ τοῦ μείσασχοῦσα καὶ λογισμοῦ καὶ ἀρμονίας οὐκ ἔργον ἐστὶ τοῦ Θεοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ μέρος» εὕρισκει τὰ στοιχεῖα τοῦ πνεύματος «λογισμὸν» καὶ «ἀρμονίαν», τοῦ «λογισμοῦ» συμφώνως πρὸς τὰ κρατοῦντα ἐν τε τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ ποιήσει δηλοῦντος τὸν «λόγον». *Ἐκ τῆς ἀρμονίας καὶ συμμετρίας ἡ ἰδέα τοῦ «καλοῦ».* Τοῦτο τὸ ὄραϊον ἦτοι ὁ κόσμος τῆς δημιουργίας εἶναι ἡ αἰσθητὴ ἀναπαράστασις τοῦ κόσμου τῶν

1. Κων. Γ. Μπέλλου, Τύχαι καὶ μέλλον τοῦ ἑλληνισμοῦ, Μέρ. Α' Συνοπτικὴ ἐπισκόπησις τῆς ὑποστάσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ, εὐθύναι τῆς ἑλληνικῆς πολιτείας, Paris 1935, σ. 54. Ἐκ τῆς ἀφιερώσεως ὁ συγγραφεὺς λόγιος ὁμογενῆς ζῶν ἐν Παρισίοις φαίνεται Μεγαλοσχιολίτης. Τὸ ὀγκῶδες καὶ φιλοκάλως τυπωθὲν τοῦτο βιβλίον (σ. 566) εἶναι εἰς ἀπέραντος ὕμνος τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, βαθεῖα μελέτη καὶ παράστασις ζωηρὰ τῆς παρουσίας ἀθλίας τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων καταστάσεως καὶ ὑπόδειξις τῶν πρὸς θεραπείαν μέσων. Γλῶσσα καθαρὰ καὶ καλλιεπής, ἰδέαι ὑψηλαὶ καὶ διὰ ποιητικῶν φράσεων ἐκδηλούμεναι, εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων συγχρόνων βιβλίων, ἅπερ ἐπὶ τοιοῦτου θέματος ἔχω ἀναγνώσει. Χρῆσις διαφιλῆς τῶν τε ἀρχαίων καὶ νεωτάτων πηγῶν εἰς τὰς κυριωτέρας τῶν εὐρωπ. γλωσσῶν. Εἶναι λυπηρόν, διότι οἱ συγγράψαντες τὴν «Ἀντιδικίαν» δὲν εἶχον τοῦτο ὑπ' ὄψιν. Τοῦτο ἔνεκα ἐθεώρησα ἀναγκαῖον νὰ σταχυολογήσω τινὰ ἐκ τοῦ Β' κεφ. «Τὸ ἴδιον τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος» σ. 49-93, καὶ τοῦ Γ', «Ἡ δυναμικότης τοῦ συμβόλου τοῦ ἑλλην. πνεύματος» ἦτοι τῆς ἑλλ. γλώσσης. σ. 95-135. Ἐν προομίοις ἀποφαίνεται ὅτι «μετάγγισις τοῦ ἑλλ. πνεύματος» οὔτε ἐκ τῶν ἄνω οὔτε ἐκ τῶν κοινοβουλευτικῶν πολιτευμάτων δύναται νὰ προέλθῃ, καὶ ὁ Χριστιανισμὸς διέψευσε τὰς ἐλπίδας μας, διότι ἠκολούθησε τὴν ἑβραϊκὴν νοοτροπίαν· ὅθεν ἀπαιτεῖται «ἡ κάθαρσις τῶν πηγῶν τοῦ χριστιανισμοῦ διὰ τῆς ἐν αὐτῷ ἐρεῦνης τῆς πρὸς κατίσχυσιν συμβολῆς τοῦ ἑλλ. πνεύματος... ὅτι μετὰ τὴν ἰδέαν τῆς θεότητος τὸ ἑλλ. πνεῦμα ἀποτελεῖ τὴν ἀγνοτέραν καὶ ἱερωτέραν ἔκφανσιν τῆς ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς δυνάμεως, ἣν ποτε ὁ κόσμος ἐγνώρισεν» σ. 5-6.

ιδεῶν ἐν ᾧ ἐδρεύει τό τε τὸ «ἀληθές» καὶ «ἀγαθόν» (57)
 καὶ ἐπειδὴ οἱ ἀρχαῖοι δὲν διέκρινον τὸ ἐνταῦθα τοῦ ὑπερέραν,
ὁ αἰσθητὸς καὶ νοητὸς κόσμος δι' αὐτοὺς ἦσαν ἠνωμένοι
 ὡς πρωτότυπον οὗτος, ἀντίτυπον δ' ἐκεῖνος. ὁ ἔπειτα χωρισμὸς
 ἐπήνεγκε τὴν χρεωκοπίαν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. *«Ἡ διανοητικὴ τοῦ*
πνεύματος ἔντασις ἐναρμονίζουσα οὕτω τὸν νοητὸν πρὸς
τὸν αἰσθητὸν κόσμον ἀνεφάνη τὸ πρῶτον εἰς τὸν ἑλληνι-
σμόν καὶ εἶναι ἴδιον τῆς ἑλλ. νοοτροπίας» (60). Ὁ Ἕλλην πρῶτος
 ἐπεχείρησε *να γεφυρώσῃ τὸν αἰσθητὸν πρὸς τὸν νοητὸν κόσμον.*
 Καὶ ἐρωτᾷ τί καλοῦμεν λοιπὸν ἑλλήν. πνεῦμα; *«Τὴν ἐντατικὴν*
δύναμιν τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος ἐν τῇ ὁλότητι
αὐτῆς ἐνέργειαν, ἔχουσαν ὡς ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὴν
δημιουργικὴν συστηματιστικὴν πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ἐξε-
λίξεως τῶν φυσικῶν νόμων καὶ τὴν ἐναρμόνιον αὐτῶν
πρὸς τὸν νοητὸν κόσμον συζυγίαν καλοῦμεν ἑλληνικὸν
πνεῦμα» (62). Τὸ πνεῦμα τοῦτο εἶναι ἀθάνατον, ἐπ' αὐτοῦ ἡ
 χρῆσις τῶν λέξεων παρακμὴ καὶ θάνατος δὲν ἐφαρμόζονται, ὁ
 δι' αὐτοῦ πολιτισμὸς εἶναι αἰώνιος. μόνον ὁ «ὕλικὸς πολιτισμὸς»
 τῆς Εὐρώπης ἀποθνήσκει. Ἀτυχῶς ἡ ὑσπληγὴς τῆς προόδου ἑξα-
 κολουθεῖ καταπίπτουσα ἐξ ἐσφαλμένης καὶ ἀντικειμένης πρὸς τὸ
 ἑλλ. πνεῦμα κατευθύνσεως, ἣν ἔλαβεν ἡ εὐρ. νοοτροπία. *«Τὸ*
ἑλλ. πνεῦμα ὡς τοιοῦτον ἠγνόησε καὶ θὰ ἀγνοῇ πάντοτε τὸν
θάνατον, διότι θάνατος πνεύματος ἀντίκειται πρὸς αὐτὴν ταύ-
την τὴν διὰ τῶν δύο τούτων λέξεων ὑποκρυπτομένην ἔννοιαν»
 (σ. 66, 68). Ἐφεξῆς ἐξετάζει τὴν στάσιν τῆς πολιτείας, τὴν
 στάσιν τὴν ἐχθρικὴν πρὸς τὴν παιδείαν καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμ-
 ματα καὶ δογματίζει (εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν Γεώργιος ὁ Β' ἐπα-
 νήρχετο εἰς τὸν θρόνον): *«Οὔτε διὰ τῆς ἐπαναφορᾶς τῆς βασι-*
λείας, οὔδ' ἐπὶ τῆς ὀριστικῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς δημοκρατίας
θὰ ἐπέλιθη ἀφύπνισις τοῦ ἑλλήν. πνεύματος, ἀλλὰ μόνον
διὰ τῆς ἐσκεμμένης μελέτης τοῦ παρελθόντος». καὶ κατα-
 λήγει: *«ἡ σπουδὴ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος θὰ ἐμπνεύσῃ αὐτο-*
πεποίθησιν εἰς τὸν ἑλληνόπαιδα, ὅτι εἶναι κύριος τῶν τε ἰδίων
τυγῶν, ὅπως καὶ τῶν τῆς πατρίδος αὐτοῦ» (σ. 70-61). Αὐτὸ τὸ
 τελευταῖον μᾶς κοπανίζει ὡς νέον καὶ πρωτότυπον κήρυγμα ὁ
 Κακριδῆς. Τὸ πᾶν λοιπὸν κατὰ τὸν Μπέλλον εἶναι τὸ παρελ-
 θὸν καὶ ἡ παράδοσις, *ἡ πρὸς τὸ θεῖον εὐσεβεία καὶ ἡ ὑπα-*
κοή καὶ πειθαρχία εἰς τοὺς νόμους. *«Ἐπὶ τῇ βάσει τοιαύ-*
της εὐσεβείας ὁ ἑλληνισμὸς πολιτεύεται ἐπὶ Τουρκοκρατίας, πρὸς
ἐπιδιώξιν τῆς ὁποίας παρὰ τῇ πρὸς τὸν Χριστὸν. . . πίστει ἀνα-
γορεύει ἰσότημον πρὸς τὴν πίστιν καὶ τὰ ἑλλήν. γράμματα,

τὴν πίστιν πρὸς τὸ ἑλλην. πνεῦμα, πίστιν, ἣν ἀπὸ δεκαετίας ἀφρόνως κλονίζει ἡ ἑλλην. δημοκρατία» (σ. 75). "Ὀντως ἔχει πολὺ δίκαιον ὁ συγγραφεὺς, διότι οὕτω χαλυβδουμένη ἐγιγαντώθη ἡ φυλὴ κατὰ τὰς δυσκλήρους ἐκείνας περιόδους τῆς ἐθνικῆς κρίσεως. «Τὸ ἑλλην. πνεῦμα εἶναι ἡ ἐντατικὴ ἐκδήλωσις τῆς παγκοσμίου σκέψεως, ἡ συνολικὴ τάσις τοῦ ἀτόμου, ὅπερ ἐν δεδομένῃ στιγμῇ, ἐν ὀδύνῃ καὶ πόνῳ δημιουργεῖ καὶ δημιουργεῖ οὐ μόνον διὰ τὸ μονομερὲς αὐτοῦ ἐγώ, οὐ μόνον διὰ τὴν εἰς ἣν ἀνήκει φυλὴν, ἀλλὰ διὰ πάσας τὰς φυλάς, διὰ τὴν ἀνθρωπότητα ὁλόκληρον» (σ. 99).

Πατάσσει ἀνηλεῶς τοὺς ψευδοδημοτικιστὰς καὶ μαλλιαροὺς, οἵτινες ὡς οἱ μεγαλύτεροι ἐχθροὶ παρέλυσαν καὶ ἐξηντέλισαν τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ ἐχαλάρωσαν οὕτως εἰς ἐπικίνδυνον βαθμὸν τὰς ἐθνικὰς δυνάμεις. Οὐδόλως ἀρνεῖται καὶ τὴν καλλιέργειαν τῆς δημοτικῆς διὰ τὴν ὀρθὴν κατανόησιν τῆς κλασσικῆς, ὡς μᾶς ἐδίδασκον οἱ μακ. Κόντος καὶ Βερναρδάκης, (1) καὶ τοῦ ἑλλ. πνεύματος, οὕτινος «ἡ κλασσικὴ εἶναι τὸ πιστὸν ὑλικὸν σύμβολον καὶ ἀπεικόνισμα». καὶ συμπεραίνει : «ἐὰν ἡ ἑλλην. πολιτεία εἶχε πραγματικὴν συναίσθησιν. . . τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς. . . θὰ ἀντελαμβάνετο, ὅτι ὁ κύριος σκοπὸς τῶν πολιτικῶν τῆς Ἑλλάδος, ὅφειλεν, ὅπως ἢ, ἡ μέσῳ τῶν ἑλλ. γραμμάτων ἀναβίωσις τοῦ ἑλλ. πνεύματος» (σ. 130), δι' οὗ «ἡ τοῦ ἀτόμου. . . κατανόησις παντὸς φαινομένου φυσικοῦ, ψυχολογικοῦ, ἀναγομένου εἰς τε τὸν φυσικὸν καὶ νοητὸν κόσμον. . . πᾶσαν αὐτῶν μετέπειτα διὰ τῶν λέξεων πιστὴν ἀναπαράστασιν, πᾶσαν τάσιν ἀνθρωπίνην πρὸς ἐξιδανίκευσιν διὰ τῆς δημιουργικῆς φαντασίας, τοῦ λογικοῦ συνοδοιπόρου καὶ ρυθμιστοῦ. . .» (σ. 109).

1. Ὁ πολὺς Ἀσώπιος ἔγραψεν : «Ἐγὼ εἶμαι πεπεισμένος περὶ τῆς γνώμης τοῦ μακαρίτου Κοραῖ, ὅτι ἐν πολλοῖς δυνατὸν γὰρ μάθῃ τις πλεονα διὰ τῆς μελέτης τῆς σημερινῆς γλώσσης ἢ ἐξ ὀγκωδῶν ξένων ὑπομνημάτων. Πάσῳ προσεῖ καὶ τὴν ἀτυχίαν γὰρ πιστεύσω, ὅτι πολλὰ τῆς σημερινῆς γλώσσης ἔχουσι ἑλληνικωτέρων φράσιν, ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, ἑλλην. φυσιογνωμίαν ἢ ἄλλα διὰ πομπωδεστέρων γεγραμμένα λέξεων». (Προλεγ. Συντάξεως Β' περιόδ. σ. ξα'). Περὶ τούτου ὁ βουλόμενος ἄς διεξέλθῃ τὴν καλὴν πραγματείαν τοῦ Κων. Κοντοπούλου : «Ἀθανασία τῆς ἑλλην. γλώσσης ἢ ἀνεύρεσις τῆς ὀμηρικῆς γλώσσης ἐν ταῖς δημῶδεσι διαλέκτοις τῆς συγχρόνου ἑλληνικῆς», Ἑλλ. Φιλ. Σύλλ. ΙΕ', 1884, σ. 9 ε'.

Ἄλλὰ πῶς τις θὰ ἀνέμενε καὶ τὴν ἐπικύρωσιν τῶν λεχθέντων περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος παρὰ τῶν ξένων φιλοσόφων καὶ ιστορικῶν. Θὰ περιορισθῶ μόνον εἰς τὴν ἔγκυρον ἑνὸς τῶν συγχρόνων, ἀλλὰ καὶ μεγαλητέρων καὶ βαθυτέρων ἐρευνητῶν καὶ κριτικῶν τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῆς παγκοσμίου ιστορίας, τοῦ Houston St. Chamberlain, Ἕλλησι γερμανισθέντος καὶ γαμβροῦ τοῦ Wagner. Οὗτος ἐξασφαλίζων τοῖς Ἕλλησι τὴν ἀποκλειστικότητα τοῦ πνεύματος προτάσσει :

« Διὰ τὰ τέκνα τῆς γῆς ταύτης δὲν ὑπάρχει εὐτυχία ὑψηλοτέρα αὐτῆς ταύτης τῆς προσωπικότητος (Γκαίτε).

« Τὴν εὐτυχίαν ταύτην, γράφει, τόσον πολὺ μεγάλην, οὐδέποτε λαὸς ἀπῆλυσεν ὅσον οἱ Ἕλληνες. Ἐντεῦθεν τὸ μοναδικὸν γόητρον τῆς προβολῆς τῶν ἀνδρῶν τούτων, *κάτι τι τὸ ἠλιόλουστον, τὸ ἀκτινοβολοῦν προέρχεται ἐξ αὐτῶν*. Τὰ μεγάλα αὐτῶν ποιήματα, αἱ μεγάλα σκέψεις δὲν εἶναι ἔργον ἀνωνύμων. . . ἡ τέχνη καὶ ἡ σοφία. Ὁ ἠρωϊσμός, ἰδοὺ τὸ ζωτικὸν στοιχεῖον τοῦ λαοῦ τούτου. Τὸ ἄτομον ὀρθοῦται καθ' ὅλον τῆς ἀτομικότητός του τὸ ἕψος, διαρρηγνύει τολμηρῶς τὴν μαγανείαν, ἣτις αἰχμαλωτίζει τὸ πλῆθος ἐντὸς κύκλου κοινοτάτων πραγμάτων, ἀποσπᾶται ἐκ τῆς τυραννίας πολιτισμοῦ, κατ' ἔνστικτον καὶ ἀσυνειδήτως ἐνεργοῦντος καὶ ὅστις ἀνωφελῶς παρατείνει τὴν ὑπαρξίν του. Οὕτω δὲ ἀτρόμητος χωρεῖ ἐν μέσῳ δάσους παρθενικοῦ, τῶν συσσωρευθεισῶν δεισιδαιμονιῶν, ἀποβαίνοντος πάντοτε σκοτεινοτέρου. *διανοίγει φωτεινὸν δρόμον, τολμᾷ διὰ τῆς μεγαλοφυΐας του!* Τοῦ κατορθώματος τούτου τὸ ἀποτέλεσμα δὲν εἶναι ἄλλο ἢ *νέα ἀντίληψις τῆς ἐννοίας, ἣν περικλείει ἡ λέξις «ἀνθρώπινον»*, καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης δύναται τις εἰπεῖν *προῆλθεν ὁ ἀνθρώπος «εἰς τὸ ἄπλετον φῶς τῆς ζωῆς»*. Καὶ προστίθουσιν, ὅτι τὸ τοιοῦτον οὐκ ἑνὸς ἀτόμου ἔργον. ἐν τῇ προσπάθειᾳ πρὸς ἀνεύρεσιν αὐτοῦ ἀπεδείχθη, ὅτι *ἔδρασαν προσωπικότητες ἐντὸς περιβάλλοντος προσωπικοτήτων*. Ἡ δρᾶσις περιέχεται εἰς τὴν εὐσυνείδητον κατάστασιν διὰ τῆς ἀντιδράσεως. *Ἡ μεγαλοφυΐα μόνον ἐντὸς πνευματώδους ἀτμοσφαιρας δύναται ν' ἀναπνεύσῃ. . .* καὶ καταλήγει : « Ὅ τι παρῆμει ἐκ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅ τι συγκρατεῖ αὐτὸν ἐν τῇ ζωῇ, μέχρι τῆς στιγμῆς, ὅ τι ἐξαορακτίσεν αὐτὸν νὰ εἶναι ἀκόμη τὸν ἸΘ' αἰῶνα τὸ φωτεινὸν ἰδεῶδες τοσοῦτων εὐγενῶν ψυχῶν, ἡ παρηγορία καὶ ἡ ἐλπίς αὐτῶν, δυνάμεθα νὰ συμπεριλάβωμεν ἐν μιᾷ λέξει : τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ μεγαλοφυΐα.

αὐτοῦ» (1). Εἶναι ὁ ἐκπρεπέστερος ὕμνος τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ὅπερ δι' ὀλίγων λέξεων ἐξεθείασε τὸ πάλαι καὶ ὁ Φίλων: «*Μόνη ἢ Ἑλλάς ἀνθρώπογοιεῖ φυτὸν οὐράνιον καὶ βλάστημα θεῖον, ἠκριβωμένον λογισμὸν ἀποτίκτουσα, οἰκειούμενον ἐπιστήμη.* τὸ δ' αἴτιον, ὅτι λεπτότητι ἄερος ἢ διάνοια πέφυκεν ἀκονᾶσθαι· διὸ καὶ Ἡρόκλειτος οὐκ ἀπὸ σκοποῦ φησίν: οὐ γῆ ξηρῆ, ψυχῆ σοφωτάτη καὶ ἀρίστη» (περὶ προνοίας παρ' Εὐσεβίῳ, Εὐαγγ. προπαρασκ. 398d). καὶ τοῦτο εἶπεν ὁ Πλάτων: «τόδε γέ μιν διανοηθῆναι χρὴ πάντ' ἄνδρα Ἕλληνα, ὡς τόπον ἔχομεν τὸν τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀρετὴν ἐν τοῖς μάλιστα ἀριστον» Ἐπινομ. 987D. Ὁ διαπρεπὴς φιλόλογος καὶ φιλόσοφος τῆς Μ. τοῦ Γ. σχολῆς, ἰδρυτῆς καὶ πρόεδρος τοῦ «Φιλολ. Συλλόγου» Ἡροκλ. Βασιιάδης, ἐκδούς τὴν περίλαμπρον ἔργασίαν «*Περὶ τοῦ ἑλλην. πολιτισμοῦ καὶ παιδείας*» προτάσσει πολλὰ περὶ τοῦ κλίματος καὶ δὴ τὴν γνώμην τοῦ ἱστορικοῦ Ranke: «Ἡ ἑλλ. γλῶσσα πασῶν τῶν ἄλλων ἰνδοευρωπαϊκῶν ὑπέροχος ἐστὶ κατὰ τε τὴν γραμματικὴν διαμόρφωσιν καὶ τὴν ἀναλογίαν τῇ ἐσωτερικῇ λογικῇ τοῦ ἀνθρώπ. πνεύματος. τὸ δὲ ἀρχιγένειθλον τοῦτο δώρημα ἐν τῇ φύσει τῆς ἑλλην. χώρας ζητητέον» (ἐν τῷ ΙΣΤ' τόμῳ τοῦ Συλλόγου, σ. 93).

Εἶναι ἡ πρώτη ἀπόπειρα συντάξεως τῆς παρ' ἡμῖν ἀνυπάρκτου «Ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ» ἣς ἐν ὑπερδιακοσίαις σελίσιν ὁ ἐκλεκτὸς τῶν ἑλληνίδων Μουσῶν θεράπων κατέστρωσε τὸ σχεδιάγραμμα καὶ ἀπετύπωσε θαυμασίως, τὸ πνεῦμα τῆς παρὰ τοῖς

1. La Genèse du XIXme siècle. Paris 1913, σ. 91-92. μετάρρασις ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ Die Grundlage κτλ. Καὶ ὅμως ὁ ταῦτα γράφων δὲν εἶναι καθόλου φιλέλληνας, οὐδὲ δέχεται τὸ ἀνέφικτον τοῦ ἑλλην. πολιτισμοῦ, ὅστις συνεπληρώθη ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς ἐπιστήμης τῶν νεωτέρων χρόνων, ἐν τούτοις ἀνομολογεῖ τὴν ἀθανασία τοῦ ἑλλην. πνεύματος. καὶ περὶ τέχνης γράφει: «*ἡ ἑλληνικὴ τέχνη ἐπιζῆ μεταξὺ ἡμῶν, ὡς ἡ ἀνάμνησις ἀπολεσθέντος παραδείσου*» σ. 99. Τοὺς Ἕλληνας χαρακτηρίζει ἐν βιβλίῳ, ὅπερ ἀριθμεῖ δύο δεκάδας ἐκδόσεων καὶ μεταφράσεις εἰς πάσας τὰς εὐρωπ. γλώσσας, ὡς ἑξῆς: «*Le Grec s'est montré de tous temps ce qu'il apparaît aujourd'hui: sans fois, sans patriotisme, sans désintéressement. Incapable de se dominer lui même, il n'a jamais su dominer les autres ni souffrir avec dignité et fierté leur domination κτλ.*» (σ. 57). Τί ἀπῆντησεν εἰς ταῦτα ὁ ἐπὶ 40ετίαν διδάσκων τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Κουγέας; ἢ παρουσιάζει τὸν ἑαυτοῦ τύπον εἰς ἀπάντησιν;

ἀρχαίους προόδου ὧδε ἐν συμπεράσματι : «Τοιοῦτος ὁ χρυσοῦς αἰὼν τοῦ Περικλέους, αἰὼν τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ λόγου», τοῦ μὲν ἀνθρ. γένους ἡλικία νεαρὰ καὶ χρηστῶν ἐλπίδων μεστή, τοῦ δὲ ἐλληνικοῦ ἀνδρική καὶ τελεία καὶ γονιμωτάτη· διότι οἱ μὲν ἄλλοι προγενέστεροι τῆς Ἑλλάδος χρόνοι ὅμοιοί εἰσιν ἡλίῳ ἀνατέλλοντι τῆς ροδοδακτύλου ἡοῦς προπορευομένης, οἱ δὲ τοῦ Περικλέους *μεσουρανῶν καὶ ὑπέρλαμπρος ἥλιος* (βλ. σ. 162) πανταχόσε τὰς φαιινὰς αὐτοῦ ἐκπέμπων ἀκτίνας, πάντα ἀπλέτῳ περιβάλλον φωτὶ καὶ *διαφωτίζων τοὺς γενικοὺς καὶ αἰωνίους νόμους τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ* ἐν τῇ θρησκείᾳ, ἐν τῇ ποιήσει, ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἐν τῇ τέχνῃ, ἐν τῷ ἠθικῷ καὶ πολιτικῷ βίῳ. οἴκοθεν δὲ ἐννοεῖται, ὅτι τὸ νέον πνεῦμα εἰσέδυσσε καὶ εἰς τὴν παιδείαν. . . » (σ. 277). Εἶναι κριμα, διότι ἡ πραγματεία αὕτη, ἣτις εἶναι τὸ φωτεινότερον δίδαγμα καὶ ἡ πιστοτέρα ἀπόδειξις τῆς πνευματ. δράσεως τῶν λογίων Κωνσταντινουπολιτῶν, δὲν ἐξεδόθη καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τόμον, ὅστις ἠθέλεν ἀποτελέσει ὄγκον ἐκ 500 τοῦλάχιστον σελίδων. καὶ οὕτω θὰ μᾶς συνέδεε μὲ τὸν «Βίον Ἑλλάδος» τοῦ Δικαιάρχου, ὅστις πρῶτος ἔγραψε τὸ πάλαι ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ. Σχετικὰ πρὸς τὸ θέμα εἶναι καὶ τὰ ἐγχειρίδια περὶ τε τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων. Τελευταίας ἐκδόσεως γερμανιστὶ ἔχω τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ ταύτας: Die hellenische Kultur dargestellt von Fr. Baumgartner — Fr. Polland—R. Wagner. Leipzig 1905, 8ον, ἐκδ. πολυτελῆς μετὰ 400 εἰκόνων καὶ 7 ἐγχρώμων πινάκων κτλ. ἐκ σ. IX, 489 καὶ χροιν. πίνακος διπλοῦ. καὶ τοῦ Jac. Burckhardt, Kulturgeschichte Griechenlands, Wien 1940, σ. XI, 968 μετ' εἰκόνων 180. Πάντες οὗτοι διασιῶται τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος ἐξαίρουσι τὸν ἐλληνικὸν πολιτισμόν, οὗ ἄνευ ἢ τε Εὐρώπῃ καὶ ὁ νέος κόσμος θὰ ἐστέναζον ὑπὸ τὸ βάρος τῆς βαρβαρότητος καὶ ἁμαθείας, ὅπως ἡ Ἀσία καὶ τὰ λοιπὰ μέρη, ὅπου δὲν ἐφώτισεν εἰσέτι ὁ ἐλληνικὸς ἥλιος διὰ τῶν πνευματικῶν ἀκτίνων. καὶ ἔρχεται εἰς τὰ χεῖλη μου καὶ πάλιν τὸ τοῦ J. Müller : «Ἑλλάς, Ἑλλάς τί θὰ ἦτο ὁ κόσμος ἄνευ σοῦ ;» Περὶ τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ ἰσχύει τὸ ἀξίωμα τοῦ Sir Henri Jummier Maine : «ἐξαιρέσει τῶν τυφλῶν τῆς φύσεως νόμων, οὐδὲν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ κινεῖται, *δπερ νὰ μὴ ἔχη ἐλληνικὴν τὴν καταγωγὴν*» (The Rede-Lecture, Μάιος 22, τοῦ 1875, σ. 38). Ὅσοι δὲ ἠθέλησαν νὰ ἀποχωρισθῶσι τοῦ ἀπαραιτήτου γνώμονος ἐματαιοπόνησαν· διότι κατὰ τὸν Logentz «ἄνευ τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ αἱ ἀνακαλύψεις τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν εἶναι ἐπι-

κίνδυνον δῶρον» (Καρολ. Εἰσαγ. 219). Πρὸς τοὺς λαμπροὺς τούτους ὀρίζοντας καὶ τὰς ἀκτινοβόλους τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἀστραπὰς κατηύθυνε τὰ βλέμματα ἡμῶν ὁ Βασιάδης. Ὁ Ματθ. Παρανίκας, ἕτερος ἱεροφάντωρ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν τῇ Πόλει, ἀφιεροῖ τὸ «Σχεδιάσμα περὶ τῆς ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει καταστάσεως τῶν γραμμάτων ἀπὸ ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἐνεστῶσης (ΙΘ΄) ἑκατονταετηρίδος». Κωνσ(τ)πολις 1867, πρὸς τὸν συμπατριώτην του πρῦταν τῶν λογίων καὶ προσφωνεῖ λίαν ἐπαξίως οὕτω: «Σοί, τῆς εὐάνδρου Ἡπίου γέννημα, ἀνατίθημι τὸ παρὸν περὶ τῆς ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει καταστάσεως τῶν γραμμάτων... σχεδιάσμα... Σοί, ὅστις μετὰ τὴν ἀπὸ φωνῆς καὶ καλάμου εἰς τὴν διάδοσιν τῶν γραμμάτων ἐργασίαν, μετὰ μακρὰν ἐν Εὐρώπῃ πρὸς ἐπαύξησιν τῶν γνώσεων διατριβήν, μετὰ τὴν εἰς τὴν βασιλίδα τῷ 1860 ἐπανάκαμψιν, πρὸς ἓνα καὶ μόνον σκοπὸν ἀφεώρας, τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ πάλαι ποτὲ κοιτίδι αὐτῶν, τῇ γηραιᾷ Ἀνατολῇ» (1). Καὶ τὸ μεγαλύτερον τρόποιον τοῦ φιλομούσου Δελβινακιώτου ἦτο ἡ ἴδρυσις τοῦ περικλεοῦς «Φιλολογικοῦ Συλλόγου» ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅστις ἐστήριξε τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος καὶ μεγάλως διεφήμισε καὶ εἰς τὸ ἔξωτερικόν. Ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος καὶ ἐν αὐτῷ τῷ προκαταρκτικῷ σταδίῳ του ἐτίμησε τὸν ἑλληνισμὸν καὶ πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐν Εὐρώπῃ βαθμιαίαν διάπλασιν ἐπιεικτεστέρων φρονημάτων περὶ τοῦ ἐνεστῶτος καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. Ἐγνωρίσαμεν διασίμους ἀλλογενεῖς καθηγητάς, γράφει ὁ Θερειανός, οἵτινες ἑταῖροι ὄντες τῶν ἀξιολογωτέρων ἐν Εὐρώπῃ Ἀκαδημιῶν, δὲν ὠκνησαν ὅμως νὰ ὁμολογήσωσι μετὰ περρησίας, ὅτι οὐχ ἦττον τετιμημένους θὰ ὑπελάμβανον ἑαυτοὺς, ἐὰν ἤξιοῦντο νὰ συγκαταριθμηθῶσι μετὰ τῶν μελῶν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει «Φιλολ. Συλλόγου» («Φυσιγνωμία τοῦ ἑλλην. ἔθνους», Τεργέστη 1870, σ. 60). Ἐπεκυρώθησαν δὲ τὰ ἐγκώμια ταῦτα ὑπὸ τῆς εὐεργετικῆς καὶ πολυμεροῦς δράσεως αὐτοῦ, ὡς βλέπει ὁ διεξερχόμενος α΄) τὴν «Εἰκοσιπενταετηρίδα» 1861—1886 (Κωνσταντινούπολις 1888), τόμον ὀγκώδη ἐκ σελίδων 624 εἰς 4ον, καὶ β΄) τὴν «Πεντηκονταετηρίδα» 1861—1911 (Κωνσταντινούπολις 1921) εἰς 8ον, σ. 490.

1 Βλ. G. d' Eichthal, La langue, grecque, Paris 1887, σ. 247, ὅπου ὁ Γαλάτης πλέκει τὸν ὕμνον τοῦ Βασιάδου.

Ἐνταῦθα βλέπει τις καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν 34 μεγάλων τόμων μετὰ τῶν πολυπληθῶν Παραρτημάτων ὡς καὶ τῆς Ζωγραφείου καὶ Μαυροκορδατείου Βιβλιοθήκης. Ἐν τοιαύτῃ πνευμ. ἀτμοσφαίρᾳ ἀνευρέθη καὶ αὐτὸς ὁ Μπέλλος, ὡς ἀπόφοιτος τῆς γεραρᾶς ἐκείνης Μεγ. τοῦ Γένους σχολῆς, ἣτις ἀναπετάσασα ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωσιν τὰς πύλας αὐτῆς εἶναι συνέχεια τοῦ «Πανδιδακτηρίου» τῶν Βυζαντινῶν καὶ τοῦ ἀκμάζοντος παρ' αὐτοῖς ἐλληνικοῦ πνεύματος. ἀντιπροσωπεύει δὲ τὸν λαὸν καὶ μόνον, διότι πρὸς τὴν ἐκκλησίαν δὲν εἶναι τόσον εὖνους ὁ Μπέλλος ἔχων τὴν στρεβλὴν γνώμην, ὅτι, ἐφ' ὅσον αὕτη διατηρεῖ εἰσέει τὸ ἔβραϊκὸν στοιχεῖον καὶ ἀνοίγει καὶ κλείει τὸν ναὸν μὲ τοὺς στυγνοὺς καὶ μοιρολατρικοὺς δαυϊτικοὺς ψαλμοὺς, δὲν δύναται ν' ἀντιπροσωπεύῃ τὸ ἑλλ. πνεῦμα!

Ἄς ἐνωτισθῶμεν ὅμως τί φρονεῖ αὐτὴ αὕτη ἡ Ὁρθόδοξος ἐκκλησία ἐκ στόματος ἑνὸς τῶν διαπρεπεστέρων καὶ ταῖς μούσαις πεφίλημένων ἱεραρχῶν, τοῦ περικλεοῦς μητροπολίτου Χίου Γρηγορίου, τοῦ Βυζαντίου. Οὗτος ἔγραψεν εἰδικὴν πραγματείαν, οἷαν οὐδεὶς τῶν Ἑλλαδικῶν ἠξιώθη νὰ παρουσιάσῃ, ἐπιγραφομένην: «*Τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα ἦτοι σχέσις τοῦ ἐλληνισμοῦ πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν*» ἐν Χίῳ 1869. καὶ ἄρχεται οὕτως ἐξ ἐφόδου: «ἡ ἐλληνικὴ παιδεία στενοτάτην ἔχει σχέσιν καὶ συνάφειαν πρὸς τὸν Ὁρθόδοξον χριστιανισμόν». ἀναφέρει τοὺς πατέρας καὶ διδασκάλους τῆς ἐκκλησίας, οἵτινες διεκήρυξαν, ὅτι εἶναι *ἀδύνατον ν' ἀποσπασθῇ ἡ μάθησις ἀπὸ τῆς κλαστικῆς παιδείσεως* καὶ νὰ στερηθῶσιν οἱ τῶν χριστιανῶν παῖδες τῆς σπουδαίας ταύτης καὶ ὑψηλῆς προγονικῆς σοφίας. «ἡ καθολικὴ συνείδησις τοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶν γένους προσεπμαρτυροῦσα τὸν ἀδιάρηκτον σύνδεσμον τῆς ἐλλήν. σοφίας πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν, καθιέρωσεν ἀνεκαθεν τὴν ἑορτὴν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ὡς ἑορτὴν θρησκευτικὴν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἑορτὴν ἐθνικὴν τῶν ἐλληνίδων Μουσῶν». Ἐκφέρει ἔπειτα τὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν ἐναντίον τῶν φληνάφων τῆς παρουσίας γενεᾶς, διατεινομένων, ὅτι τὸ ἑλλήν. πνεῦμα, δὲν ἐλειτούργησε, δὲν ἐδιδάχθη παραγκωνισθὲν ὑπὸ τῆς γραμματικῆς. «*Ἄπας ὁ δημόσιος βίος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, πρακτικὸς τε καὶ θεωρητικὸς, καὶ ποίησις καὶ πεζογραφία καὶ ἱστορία καὶ φιλοσοφία καὶ ῥητορεία καὶ διαλεκτικὴ καὶ πολιτεῦμα καὶ τὰ λοιπὰ ζωτικὰ τοῦ ἐλληνισμοῦ στοιχεῖα ἐνεκεντρίσθησαν οὕτως εἰπεῖν ἐν τῷ καλλιελάλῳ τῆς ἐκκλησίας ὀλοσχερῶς μεταστοιχειωθέντα καὶ ἀφομοιωθέντα πρὸς τὴν οὐσίαν καὶ τὸ πνεῦμα τῆς Ὁρθοδοξίας*» (σ. 2). Ὁ σεπτὸς ἱεράρχης διὰ

τῶν ἀδρῶν τούτων ἀποδείξεων θέλει νὰ εἶπῃ τοῦτο, ὅτι ὅπως ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς προσέλαβε σαρκωθείς ὅλον τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, οὕτω καὶ ἡ ἐκκλησία αὐτοῦ μετείληψε τῶν θεοπαρόχων ἀγαθῶν τῆς ἀρχαίας κληρονομίας, ἢ μᾶλλον δὲν ἐχωρίσθη ἀπ' αὐτῆς καὶ ἐντεῦθεν ἦντλησε τὴν τεραστίαν αὐτὴν καὶ ἀκαταγώνιστον δύναμιν. Ἡ δύναμις αὕτη, ἐπιλέγει, εἶναι «ἡ ὑπὸ τοῦ αἰωνίου λόγου καθαγιασθεῖσα ἑλληνικὴ παιδεία» (σ. 3). Οὐδεὶς, ἐφ' ὅσον ἐγὼ οἶδα, ἠρμήνευσε παραστατικώτερον τὸ οὐσιῶδες στοιχεῖον τοῦ ἑλλ. πολιτισμοῦ. «Τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, γράφει, φύσει ἑναρμόνιον ὄν ἑναρμονίως ἐμόρφωσε τὸν θεωρητικὸν καὶ τὸν πρακτικὸν τοῦ Ἑλληνος βίον. οὕτω λ.χ. ἐν μὲν τῇ ποιήσει βλέπομεν ἔπος, λύραν καὶ δράμα τὸ ἔπος ἐστὶν ἐξιστόρησις τῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἐντυπώσεων, ἡ λύρα παράστασις τῶν ἐσωτερικῶν αἰσθημάτων τε καὶ διανοημάτων, τὸ δράμα ἑναρμόνιος σύγκρασις ἀμφοτέρων. ἐν δὲ τῷ πεζῷ λόγῳ ἔχομεν ἱστορίαν ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὸ ἔπος, φιλοσοφίαν πρὸς τὴν λύραν καὶ ἔητορικὴν πρὸς τὸ δράμα! . . . ὡσαύτως καὶ ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ, ἦτοι τῇ νομοθεσίᾳ καὶ τῷ πολιτεύματι, τὴν αὐτὴν ἀρμονίαν τῶν ἀντιρρόπων ἀπαντῶμεν. . . τὴν αὐτὴν ἀρμονίαν εὐρίσκομεν καὶ ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ καὶ τοῖς λοιποῖς κλάδοις τοῦ πρακτικοῦ τῶν Ἑλλήνων βίου» (σ. 34).⁽¹⁾ **Οἱ ἐμπνευσμένοι ἱερομύσται τῆς κλασσικῆς παιδεύσεως ἐθαύμαζον πάντοτε τὸ κάλλος καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ἑλληνισμοῦ.** Ὅτι καλὸν καὶ μέγα ὑπὸ τεχνικὴν ἔποιν περιεῖχεν ἡ μυθολογία, ἡ ποιητικὴ χάρις, ἡ ἀπαράμιλλος τέχνη τῶν ναῶν, ὁ λεπτοφυῆς ρυθμὸς καὶ ἡ ἀρμονία, ἡ ἐκπαγλὸς τῶν ἀγαλμάτων καλλιτεχνικὴ τελειότης. Ταῦτα πάντα καὶ ἡ ἐκκλησία ἐνεστερνίζετο καὶ δι' αὐτῶν ἐρρῦθμιζε τὸν πνευματικὸν αὐτῆς διάκοσμον ἀποκρούουσα μόνον τὰς θρησκευτικὰς τῶν ἀρχαίων ἀποπλανήσεις⁽²⁾ ἐπίσης τὴν αὐτὴν ροπὴν βλέπομεν καὶ ἐν τῇ τέχνῃ.

1. Καὶ πάλιν ἐν Κωνσταντινίᾳ ὁ καθ. τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς Δημ. Σάργος ἐξέδoto τῷ 1912 «Τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα διὰ μέσου τῶν αἰώνων» (ὅπερ δὲν εἶδον). Ἄλλ' ὁ ἀνὴρ ζήσας τὰ τελευταῖα ἔτη ἐνταῦθα ἔπαθεν ἐξάντλησιν τοῦ ἑλληνισμοῦ μεταστὰς πρὸς τὸν δημοτικισμόν, εἰς ὃν μεθρμήνευσε τοῦ Εὐριπίδου τὰς ᾠδὰς. Αὐτὸς ὁ γλωσσαμύντωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐγένετο ἐνταῦθα διώκτης τῆς καθαρευούσης! Ὑπὸ ἄλλο ὄνομα ἔγραψε καὶ ὁ μακ. Εὐάγγ. Κολοκοτσᾶς, «Τὸ ἰδεῶδες παρ' Ἑλλήνων ἀνά τοὺς αἰῶνας», Ἀθήναι 1938, σελίδας 9 μόνον.

2. Ὁ μέγας φιλέλληνας Ἄγγλος ποιητὴς Σέλλεϋ διεσάλπιξεν, ὅτε οἱ

Ἄλλ' ἡμεῖς παιδιόθεν ταῦτα προεδιδάχθημεν παρὰ τοῦ μεγάλου πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου διαγορευόντος, ὅτι πρέπει νὰ προγυμναζώμεθα εἰς τὰ βάθη τῆς διανοίας τῶν ἀρχαίων «ὥσπερ ἐν σκιαίς τισι καὶ κατόπτοις τὸ τῆς ψυχῆς ὄμματι», διότι πρόκειται ἡμῖν ἄγων «πάντων ἀγῶνων μέγιστος» πρὸς τὴν τοῦ βίου ἡμῶν τελειότητα, «ὑπὲρ οὗ πάντα ποιητέον ἡμῖν καὶ πονητέον εἰς δύναμιν, καὶ ἐπὶ τὴν τούτου παρασκευὴν καὶ ποιηταῖς καὶ λογοποιοῖς καὶ ῥήτορσι καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμιλητέον, ὅθεν ἂν μέλλῃ πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν ὠφέλειά τις ἔσσεσθαι» (Παροιν. πρὸς τοὺς νέους, «ὅπως ἂν ἐκ τῶν ἐλληνικῶν ὠφελῶντο λόγων», ε'). ὑποδεικνύει δὲ ἡμῖν καὶ τὸν τρόπον τοῦ διαφυγεῖν τὰ βλαβερὰ τῶν ποιητῶν: «μὴ πᾶσιν ἐφεξῆς προσέχειν τὸν νοῦν. . . ἀλλ' ὅταν μὲν τὰς τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν πράξεις ἢ λόγους ἡμῖν διεξιῶσιν ἀγαπᾶν τε καὶ ζηλοῦν καὶ ὅτι μάλιστα πειρᾶσθαι τοιούτους εἶναι, ὅταν δ' ἐπὶ μοχθηροῦς ἀνδρας ἔλθωσι, τὴν μίμησιν ταύτην δεῖ φεύγειν ἐπιφρασσομένους τὰ ὧτα οὐχ ἦττον ἢ τὸν Ὀδυσσεῦ φασὶν ἐκείνοι τὰ τῶν Σειρήνων μέλη» ἢ γὰρ πρὸς τοὺς φαύλους τῶν λόγων συνήθεια ὁδὸς τίς ἐστιν ἐπὶ τὰ πράγματα ζ'. καὶ παράδειγμα ὠραῖον φέρει τὰς μελίσσας: «ἐκεῖναί τε γὰρ οὔτε ἄπασι τοῖς ἀνθεσι παραπλησίως ἐπέρχονται, οὔτε μὴν, οἷς ἂν ἐπιπτῶσιν, ὅλα φέρειν ἐπιχειροῦσιν, ἀλλ' ὅσον αὐτῶν ἐπιτήδειον πρὸς τὴν ἐργασίαν λαβοῦσαι τὸ λοιπὸν χαίρειν ἀφήκαν» η'. Τοσοῦτον οἱ πατέρες ἡμῶν ἐφρόντι-

ισχυροὶ γῆς τῆς ἐστραγγάλισον τὰ δίκαια τῆς Ἑλλάδος. «τῶν ἀπογόνων τοῦ ἔθνους, πού σ' αὐτὸ χρεωστᾶνε τὸν πολιτισμὸν τους. . .» τὰ ἀξιόλογα ταῦτα: «*Εἴμαστε ὅλοι Ἕλληνες!* Οἱ νόμοι μας, ἡ φιλολογία μας, ἡ θρησκεία μας, οἱ τέχνες μας ἔχουν τὶς ρίζες τους στὴν Ἑλλάδα. *Γιατὶ χωρὶς τὴν Ἑλλάδα. . . θᾶμαστε εἰδωλολάτρες καὶ ἄγριοι.* Ἡ μορφὴ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ἔφτασαν τὴν τελειότητά τους στὴν Ἑλλάδα, πού ἀποτύπωσε τὴν εἰκόνα τῆς στὰ τέλεια ἔργα, πού μὲ τὰ κομμάτια τους καὶ μόνον κάνουν τὴν νεώτερη τέχνη ν' ἀτελεῖται, καὶ πού ἐσπρωξαν ἀτελείωτα μέσ' ἀπὸ ἀμέτρητα κανάλια ἀδιόρατης ἐνεργείας στὴν ἐξευγένιση καὶ στὴ χαρὰ τὸ ἀνθρώπινο γένος ὡς τὴ συντέλειά του Ὁ νεώτερος Ἕλληνας εἶναι ἀπόγονος τῶν δοξασμένων ἐκείνων ὄντων (γρ. ὑπάρξεων). . . καὶ ἔχει κληρονομήσει ἀπὸ αὐτὰ τὴν ἴδια εὐαισθησία καὶ γρηγοράδα στὴν ἀντίληψη, τὸ ἴδιο θάρρος καὶ τὸν ἴδιο ἐνθουσιασμό», «Ἑλλάς», Α. Στρατιγοπούλου σ. 18-19, (Ἄθλια μετὰφρασις τοῦ Προλόγου τοῦ περιφήμου δράματος).

ζον, ἵνα μὴ συμβῆ «πρᾶγμα. . . μήτε τῇ δόξει κρέπον τῆς πό-
λεως ταύτης, γράφει ὁ Πατριάρχης Νικόλαος Β΄, ἐν ἣ πᾶσα
εὐσέβεια πολιτεύεται καὶ πᾶσα σοφίας ἀκρότης καὶ ἱεραῆς κατα-
στάσεως ἀκρίβεια» (Πατρ. Migne, τόμ. 11, στ. 264 δ). Τὸ γε-
γονὸς τοῦτο μαρτυρεῖ εὐγένειαν καὶ ἀξιοπρέπειαν πεπολιτισμέ-
νων ἀνδρῶν, ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τῶν χρησίμων καὶ ἐκλεκτῶν
τῆς ἑλλην. φιλολογίας. Δὲν ἦσαν σχολαστικοὶ περιοριζόμενοι εἰς
τὸ γράμμα, ἀλλ' εἶχον εὐρύτερους ὁρίζοντας, καὶ εἶχον ὑπ' ὄ-
ψιν διατὶ ἀπέτυχεν ὁ ἀλεξανδρεωτικὸς ἑλληνισμὸς ἀκολουθήσας
τοῖς ἴχνεσι τοῦ αὐστηροῦ γραμματικοῦ Ἀριστάρχου καὶ οὐχὶ
τοῦ Κράτητος Μαλλώτου. οὗτος ἐδίδασκε «τὸν κριτικὸν πάσης
δεῖ λογικῆς ἐπιστήμης ἔμπειρον εἶναι, τὸν δὲ γραμματικὸν
ἀπλῶς γλωσσῶν (= σπανίων λέξεων) ἐξηγητικὸν καὶ προσωδίας
ἀποδοτικὸν καὶ τῶν τούτοις παραπλησίων εἰδήμονα παρὸ καὶ
ἐοικέναι, ἐκεῖνον μὲν ἀρχιτέκτονι, τὸν δὲ γραμματικὸν ὑπηρέτη»
(Σέξτος Ἐμπειρ. Πρὸς μαθημ. 1,233). Τοῖς τοῦ ἀγίου Βασι-
λείου λόγοις καὶ ἡμεῖς οἱ ταπεινοὶ ἐπόμενοι καὶ ἵνα δείξωμεν,
ὅτι καὶ ἐξ ἀκανθῶν (τῶν ὑσπαλάθων) τρυγᾶται μέλι, ὅτι οὐδὲν
ἔωμεν ἀνεκμετάλλευτον τὸ μετέχον τοῦ ἑλλην. πνεύματος, ἐδι-
δάξαμεν ἐπὶ διεικνίαν «Εἰσαγωγὴν εἰς τὴν ἑλλην. μυθολογίαν»,
ἣτις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ διδασκάλου ἡμῶν Πολίτου δὲν ἐδι-
δάχθη. Ὁ βαθυνούστατος ἑλληνιστὴς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος
Βασιλάδης περὶ τῶν μύθων ταῦτα φθέγγεται : «Πολλάκις εἰς τὴν
βιβλίαν ἐγκύβιας τῶν πρώτων καὶ δημιουργικῶν ἀντιλή-
ψεων καὶ ἀποκνήσεων τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἐν τοῖς
μύθοις συγκεκαλυμμένων, τὸ ὄξύ καὶ ἀδρεπήβολον αὐτοῦ
ἐθαύμασα· διότι τοιαύτας ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ μῦθοι ἐγκρύπτου-
σιν ἀληθείας, ἅς οὔτε ὁ χρόνος οὔτε ἡ πρόοδος τοῦ πολιτισμοῦ
ἐξήλεγξαν». (1) Πράγματι ἡ μυθολογία ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ περιέ-
χει ἀρχαιοπινεῖς εἰδήσεις περὶ κοσμογονίας καὶ τοῦ πρω-
τοπλάστου καὶ στοιχεῖα τῆς ἑλλ. φιλολογίας καὶ ποιή-
σεως. Τὸ τοιοῦτον ἐσχάτως ἀνέπτυξεν ὁ ἄλλοτε διευθυντὴς τῆς
Ἀμερικ. Ἀρχαιολ. Σχολῆς Rhys Carpenter ὡς πρὸς τὰς δη-
μῶδεις παραδόσεις καὶ τοὺς παρ' Ὀμήρω θρύλους (2). Ἀπὸ τοῦ

1. Παρὰ G. d' Eichthal ἐνθ' ἄνωτ. σ. 296.

2. Folklores fiction and Sage in the Homeric Epics. Cambridge, University Press. 1946. Εἰς τὴν «Καθημερινήν» ὁ καθ. τῆς ἑλλ. φιλολογίας G. Murray ἐδημοσίευσεν ἀρθρον σπουδαῖον (10-11-46) μὲ εἰ-

1939, ὅτε τὸ ἐν Γαλλίᾳ φιλολογικὸν περιοδικὸν «*Cahiers du Sud*» ἀφιέρωσε ὀγκωδέστατον τεύχος ὑπὸ τὸν τίτλον: «*Ἐπιστροφή εἰς τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν*», ἔπνευσε νέος ἄνεμος καὶ ἐξώρμησιν ὅλοι πρὸς καλλιέργειαν τοῦ παρημελημένου τούτου κεφαλαίου τῆς ἑλλ. φιλολογίας. Ἐνταῦθα ἀντικατοπτρίζεται ἡ καταπληκτικὴ τοῦ Ἑλληνοσέφυτα, ἵνα περιβάλλῃ διὰ μυθώδους πέπλου μεγάλα ἱστορικὰ γεγονότα, ἀποκαλύπτεται τὸ δαιμόνιον τοῦ ἑλλ. πνεύματος νὰ καταστήσῃ ἐπαγωγὰ τὰ τοιαῦτα θέματα καὶ διὰ τῆς ἐπανθιζούσης χάριτος καὶ θανμασίας πλοκῆς νὰ ἐξασφαλίσῃ αὐτοῖς τὴν ἀθανασίαν. Εἶναι θέματα πάντοτε ἐπίκαιρα καὶ ἀνεξάντλητα εἰς περιεχόμενον καὶ νόημα. Καὶ ἐν Γαλλίᾳ τῷ 1947 ἡ κ. Σιμόν ἀνεβίβασεν ἐν Παρισίοις εἰς τὸ θέατρον «*Πιγκάλ*» ἐπὶ τῆς σκηνῆς δράμα παρωφερέδες πρὸς τὴν «*Ἀλκίπτιν*» τοῦ Εὐριπίδου, «*Ἡ κάθοδος εἰς τὸν Ἄδην*», προσηρμοσμένον εἰς τὴν ἐποχὴν μας καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν πρόσφατον πολεμικὴν περίοδον. Ἡ συγγραφεὺς ὑποδυομένη τὸ πρόσωπον τῆς ἡρωίδος χρησιμοποιεῖ τὸν αἰώνιον ἑλλ. μῦθον κατὰ τὸν μέγαν τραγικὸν τῆς ἀρχαιότητος, σκοποῦσα νὰ παραστήσῃ τὸ δράμα τοῦ χωρισμοῦ, ὅπερ ἔζησαν χιλιάδες ἀνθρώπων εἰς τὸν πόλεμον καὶ τὸ καθῆκον τῆς ἀναπροσαρμογῆς εἰς τὴν ζωὴν κατόπιν τοσοῦτων δοκιμασιῶν. Ἡ κ. Σιμόν παρὰ τὴν ἐλευθέραν ἀνάπλασιν τοῦ ἀρχαίου δράματος, διατηρεῖ τὰ ὀνόματα τοῦ Εὐριπίδου (1).

Ἀλλὰ καὶ ἡ Γερμανία δὲν καθυστέρησεν εἰς τοῦτο κατὰ τὸν τελευταῖον καταστροφικὸν πόλεμον, ἀντιλοῦσα ἐκ τῆς ἑλλ. ἀρχαίας μυθολογίας τὰ θέματα τῆς δραματοποιίας, ἀφοῦ ἡ ἰδικὴ τῆς εἶναι τελείως ἀκατάλληλος διὰ τὴν ἐποχὴν μας· διὸ καὶ δὲν ὑπέστη οὐδεμίαν εἰς τὸν βαρύν, ἀποτρόπαιον καὶ οὕτως εἰπεῖν πρωτογενῆ, ἀδιαμόρφωτον χαρακτῆρά της ἐξέλιξιν. Ἴδου τί ἀναγινώσκω ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου:

«Ὁ Χάουπτμαν ἐπραγματοποίησεν ἓνα εἶδος «φυγῆς» ἀπὸ

δικὸν θέμα καὶ ἐξάγει τὸ βιβλίον ὡς πρωτότυπον εἰς τὸ εἶδος. Βλ. Δωροθέας Ράτκλιφ «*Νέα ἀπὸ τὴν Περσεφόνην*» καὶ Σίντνεϋ Χόππερ «*Ἑλληνικὴ γῆ*», Λονδίνον 1939, καὶ μίαν παλαιότεραν ἐργασίαν τοῦ Ἰ. Ἀσπριώτου «*Ὁ μῦθος ἐν τῷ δράματι*» (Ὁ ἐν Κ]πόλει ἑλλ. φιλ. Σύλλ. τόμ. ΛΒ', 1911, σ. 138-144, 4ον).

1. Βλ. τὴν νεωτάτην διατριβὴν τοῦ καθηγητοῦ Γ. Μέγα, «*Die Sage von Alkestis*» Sonderabdr. aus Archiv für Religions Wiss. XXX.

τὴν θλιβερὴν κατάστασι, πὺ εἶχε δημιουργήσει στὴν πατρίδα του ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος. Ζήτησε πνευματικὴ παρηγοριὰ στὸν κόσμον τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, σὺν νέος Φάουστ, ἀναζητώντας τὴν Ἑλένη. Ἡ «φυγὴ» αὐτὴ ἔγινε ἐντονωτέρα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ δευτέρου πολέμου, μὲ τὴν τετραλογία, πὺ ἐνεπνεύσθη ἀπὸ τὴν μοῖρα τῶν Ἀτρείδων. Ἄρχισε μὲ τὸ τελευταῖο ἔργο τῆς τετραλογίας, τὴν «Ἰφιγένεια ἐν Δελφοῖς», κατόπιν ἐδημιούργησε μεταξὺ τοῦ 1942 καὶ 1944 τὴν πεντάπρακτον «Ἰφιγένεια ἐν Λυλίδι» καὶ δύο μεγάλα μονόπρακτα, τὸν «Θάνατος τοῦ Ἀγαμέμνονος» καὶ τὴν «Ἰλέκτρα», πὺ συμπληρώνουν τὸν κύκλον τῆς Τετραλογίας.

Ἐπεδιώχθη νὰ συσχετισθοῦν τ' ἀνωτέρω ἔργα μὲ τὰ σύγχρονα γεγονότα. Μερικοὶ ἀνεγνώρισαν στὸ πρόσωπον τοῦ ὑπερφρονούντος Ἀγαμέμνονος τὸν Χίτλερ. Οἱ ἰσχυρισμοὶ αὐτοὶ δὲν στηρίζονται. Πάντως ὅμως τὰ ἐλληνικῆς ἐμπνεύσεως ἔργα τοῦ Χάουπμαν φέρουν τὴν σφραγίδα τῆς παγκοσμίου καταστροφῆς μέσα στὴν ἀτμοσφαῖρα ἐντὸς τῆς ὑποίας δημιουργήθηκαν. Ἀπέχουν καὶ ἀπὸ τὸν ἀπόλυτον κλασικισμόν τοῦ Γκαῖτε καὶ ἀπὸ τὰς ψυχολογικὰς τολμηρότητας, πὺ ἐπεχείρησαν εἰς βάρος τοῦ ἀρχαίου δράματος ὁ Ὀνήλ, ὁ Κοκτώ καὶ ὁ Ζὰν-Πὼλ Σάρτρ, ὁ πατέρας τοῦ ὑπαρξισμού. Τὰ τρία πρῶτα ἔργα τῆς τετραλογίας εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ βίαν καὶ αἶμα, ἡ δὲ «Ἰφιγένεια ἐν Δελφοῖς» τὴν ἐπισφραγίζει σὲ τόνον ἱερατικὸν καὶ μὲ πνεῦμα ἐξιλεώσεως, ὅπως ὁ «Πάρσιφελ» τὸν κύκλον τῶν «Νιμπελοῦγκεν» τοῦ Βάγνερ.

Ἡ τετραλογία συνεπληρώθη τὸ 1944. Καὶ κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τοῦ πολέμου, ἐνῶ οἱ φλόγες τοῦ περὶ ζωναν ἀπὸ παντοῦ τὴν Γερμανίαν ὁ Χάουπμαν δὲν ἔπαυσε νὰ δημιουργῇ. Ἐγραψε μιὰ «Τραγωδίαν τῆς Γροιλανδίας», μιὰ κωμῶδιον ἐμπνευσμένον ἀπ' τὸν τριακονταετῆ πόλεμον, τὸ «Ψηλὸ κρῖνον», καὶ ἓνα μεγάλο μυθιστόρημα, «Ὁ νέος Χριστόφορος», πὺ ἐκτυλίσσεται στὸ Ρίξενγκεμπέργκε τῆς Γερμανίας.

Ἐκεῖ ὅπου τὸ στοιχεῖον τοῦτο τῆς ἐλλ. φιλολογίας διεισέδυσεν ἀρκούντως εἶναι ὁ χριστιανισμὸς καὶ διὴ ἡ ἀγιολογία. Ἐνταῦθα *συναντᾶται ὁ ἐλληνισμὸς πρὸς τὴν νέαν θρησκείαν καὶ παρέχει αὐτῷ τὰ μέσα διὰ τὴν τελετουργικὴν διαμόρφωσιν.* Τὸ θέμα ἀναπτύσσεται ἐν ἐκτάσει εἰς τὸ βιβλίον: «*Ἑλληνισμὸς καὶ Χριστιανισμὸς κατὰ τοὺς πρῶτους αἰῶνας.*» Ἡ συναδέλφωσις, τὸ ἔνδοξον τρόπιον τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ» (Ἀθῆναι 1944). Μερικῶς ἐξητάσαμεν τὴν ἐπίδρασιν ταύτην εἰς τὸ ὀγκωδέστατον (ἔξ ὑπὲρ χιλίων σελίδων) ἔργον μας «*Heraclaea sacra*» Ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τὴν Θράκην.

Τούτου τμήμα ἐξετυπώσαμεν εἰς τὰ «Θρακικά» (τόμ. ΙΖ', 1942) ὡς «εἰσαγωγήν εἰς τὴν ἐκκλησ. ἱστορίαν τῆς θρακικῆς Ἡρακλείας», ὅπου ἀπὸ σελ. 51έ. τοῦ ἀνατύπου ἀποδεικνύω, ὅτι ὁ περιώνυμος «**Θράξ Ἰππεύς**» *μετεβλήθη εἰς τὸν Ἰππέα ἅγιον Γεώργιον*. Κατὰ ταῦτα ἀποδεικνύεται, ὅτι «ἡ μυθολογία εἶναι ἡ εὐγενεστέρα ἀσχολία τοῦ αἰώνος μας, κατὰ τὸν Max. Müller, διότι συνδέεται μὲ τὸν πρῶτον ἄνθρωπον καὶ μὲ τὰς ἐν τῷ κόσμῳ πρῶτας ἰδέας καὶ θεωρίας».

·**Ο** κατὰ Κακριδῆ ἐπίλογος. — Ὁ νοσφιστῆς καὶ λογοκλόπος. — Πόθεν ἡ ἀντίδρασις τοῦ Βερναρδάκη, ὃν ἀντιγράφει. — Ἡ μεταμέλεια τοῦ ἀντιπάλου τοῦ Κόντου. — Ὁ Βηλαρᾶς ὀρθοφρονῶν ἐν τέλει. Ὁ Δεκάλογος τῶν ἀφοριζομένων τοῦ Κακριδῆ ἄρθρων.

Εἶπον καὶ πάλιν λέγω, πᾶν ὅ τι εἶπε καὶ ἔγραψεν ὡς νεωτεριστῆς ὁ Κακριδῆς εἶχον ἄλλοι πολὺ πρὸ αὐτοῦ προτείνει, οὐ μόνον ἡμέτεροι, ἀλλὰ καὶ ξένοι, οἵτινες μᾶλλον δὲν ἦσαν πρὸς τοῦτο ἀρμόδιοι (βλ. Ἀντιδ. σ. 292-294). Αὐτὸς δὲ ὁ γεννάδας νοσφιζόμενος ταῦτα παρουσιάζει ὡς ἴδια καὶ χειροκροτεῖται ὑπὸ ἔρασιτεχνῶν καὶ δὴ καὶ ἀμαθῶν καὶ τελείως ἀμυήτων εἰς τὸ δύσκολον γλωσσικὸν ἐν Ἑλλάδι ζήτημα. Πολλοὶ ἀγνοοῦσι τὸ σολομώντειον ἀπόφθεγμα «οὐδὲν καινὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον». Καὶ αὐτὴ ἡ πολυθρύλητος ἰδέα τῆς προγονοπληξίας, ἣς κατὰ κόρον ἐποίησατο χρῆσιν ὁ Ἐλευθ. Βενιζέλος, εἶναι τοῦ Δημ. Βερναρδάκη ἐν τῷ συνόλῳ ἔχουσα ὡδε: «Πρὸ πολλοῦ δὲ ἤδη θὰ ἦτο συντετελεσμένη καὶ ἡ ἀνείλησις καὶ ἡ ὑφαντούργησις αὕτη... καὶ τὴν σήμερον ἠθέλεν ἔχη ἡ πατρις ἡμῶν πλήρη καὶ τελείαν γλῶσσαν, ἐὰν δὲν διεσώζετο ἀπὸ τοῦ βαρβαρικοῦ κατακλυσμοῦ ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ φιλολογία, ἐξ ἣς ἡ μὲν Δύσις ἀνεξωγογήθη.. ἡμεῖς δὲ ἀπενεκρώθημεν... ἦτοι μὲ ἄλλας λέξεις, ἐὰν δὲν ὑπῆρχον σχολαστικοὶ καὶ λογιώτατοι!... τὸ μέγα καὶ ἐτώσιον ἄχθος, ὅπερ κατὰ δυσμοιρίαν ἀνεπανόρθωτον εἴμεθα καταδικασμένοι νὰ φέρωμεν οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν ὤμων ἡμῶν, εἶναι τὸ μέγα καὶ εὐκλεές, ἀλλὰ βαρὺ καὶ δυσβάστακτον ὄνομα τῶν μεγάλων ἡμῶν προγόνων... Αἱ ὑποχρεώσεις αὐταὶ εἶναι ἰδανικαί... ἀλλ' ὑπάρχουσιν...» (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 441 καὶ 453). Ὁ αὐτοεξόριστος μέγας ἑλληνιστῆς θὰ ἦτο παράφρων ταῦτα γράφων, ἐὰν δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὸν Κόν-

τον, ὅστις τινὰς «κατὰ φαντασίαν» ἴ ἔστω ὑποχρεώσεις ἐπει-
ρᾶτο νὰ ἐνσαρκῶσι καὶ νὰ πλησιάσῃ τὸν καθαρῶντα λόγον
πρὸς τοὺς ἀκραιφνεῖς τύπους τῆς ἀττικῆς· διὸ χαριέστατα γρά-
φει : «δὲν ἀρκεῖται ἀπὸ «νέους Ἑλλήνας» νὰ μᾶς κάμῃ πα-
λαιούς Ἑλλήνας καὶ Ἀττικούς . . . θέλει νὰ μᾶς κάμῃ Δαναούς,
Ἀχαιοὺς, ἐπὶ τέλους δ' ἴσως καὶ Ἑλλοὺς καὶ Σελλοὺς, καὶ δὲν
θὰ ἡσυχάσῃ, ὡς φαίνεται, πρὶν ἢ μᾶς μανδρίσῃ καὶ μᾶς σταλίσῃ
κάτωθεν τῆς δωδωναίας δρυός . . . » (σ. 117). τὸ ἀληθές εἶναι,
ὅτι ὁ Βερναρδάκης εἶχε κηρυχθῆ ὑπὲρ τῆς ἀπλοποιήσεως τῆς
γραφομένης πλουτιζομένης ἐκ τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ καὶ ἐν
ἀνάγκῃ ἐκ τῆς ἀρχαίας (αὐτ. 464). Ἐν τέλει ὅμως τοῦ βίου
του, ὅτ' εἶδε τὸν ἐκτροχιασμόν, ἀνεκάλεσε πολλὰς ἐκ τῶν προ-
τέρων γνωμῶν. Ὁ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ λογιώτατος Λ. Φ. Λυμπρί-
της ἐν τῷ «Ἐκκλ. Φάρω», ΙΘ', 1920 ἐκδίδει ἐπιστολὴν αὐτοῦ τοῦ
ἔτους 1898, ἐν ἣ πρὸς τοῖς ἄλλοις γράφει : «ἀπὸ τὴν **Σκύλλαν**
τοῦ Κόντου περιεπέσαμεν εἰς τὴν Χάρυβδιν τῶν χυδαῖστων.
Ἐγὼ δὲν εἶπόν ποτε, διὸ γλῶσσα ὀνομάζεται καὶ πᾶν
ὅ τι ἐπέλθῃ εἰς τὸν νοῦν τῶν ἀμαθῶν ἀνθρώπων, οὐδ'
ὅτι ἡ δημοτικὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ εἶναι ἄνευ λεξικοῦ καὶ
ἄνευ γραμματικῆς» (σ. 54). Ὁ καθ. κ. Ἐξαρχόπουλος ἀντέ-
γραψεν ἐκτενὲς χωρίον ἐκ τοῦ Ψευδαττ. ἐλέγχου ἐν Ἀντιδικίᾳ»
σ. 219—220. Ἀλλὰ τί θὰ ἔλεγε διὰ τὰς τολμηρίας τοῦ Κακρι-
δῆ καὶ τὴν νῦν γλωσσικὴν ἀναρχίαν; ἕκαστος λογοτέχνης ἔχει
ιδίους γραμματικούς τύπους καὶ ἴδιον ἀκατανόητον λεξιλόγιον !
Καὶ ἔπρεπε νὰ μείνωμεν ἀπλοῖ καὶ ἀδιάφοροι θεαταὶ πρὸ τῶν
τεκταινομένων, καὶ χαρακτηρίζουσιν ἀκαιρον τὴν ἄμυναν μας ;
ἀκαιρος καὶ παράκαιρος ἦτο ἡ αὐθαίρετος τοῦ Κακριδῆ ἀνακί-
νησις τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, ἀπὸ τοῦ 1911, ὅτε ὁ γράφων
ταῦτα προεκινδύνευσεν, λωφάζοντος. Τίς λοιπὸν ἤρξατο χειρῶν ἀ-
δίκων ; (1) (βλ. Ἀντιδ. σ. 175). Τὴν ἐμὴν οὐδετερότητα εἰς τὴν

1. «Ἀντιδικία τῶν τόνων». σ. 175. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Βηλαρᾶς
μετὰ πολλὰς ἀπογοητεύσεις φαίνεται ὀρθοφρονήσας ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς
Γραμματικῆς : «Δὲν εἶναι ἀκόμα καιρὸς, γράφει, ἀφορμῆς ὅπου τὰ
σχολεῖά μας δὲν παραδίνουσι τὴν ἀπλὴν γλῶσσαν, γὰρ νὰ χρειάζεται καὶ
γραμματικὴ τῆς . . . ἀπὸ ποίους συγγραφεῖς θέλ' ἀνθολογήσῃ τοὺς
κανόνες ὅπου θέλα βάλετε στὴ γραμματικὴ ; . . . τὸ ἴδιο πρέπει νὰ
στοχασθοῦμε καὶ γιὰ τὸ λεξικό. Πότε ὅμως χρειάζεται νὰ γένῃ λεξικό ;
Ἄντα νὰ γένουν βιβλία πολλὰ σὲ κάθε τέχνη καὶ ἐπιστήμη μὲ διάφο-

κρίσιν του και ρῆξιν πρὸς τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν ἐθεώρησεν ὁ κύριος ἀδυναμίαν. Καὶ ἠκολούθησε καὶ ἐν τούτῳ τὰς ἀρχὰς τῶν μαλλιαρῶν, οἵτινες σκέπτονται καὶ πράττουσι τὸ ἀντίθετον ἀπ' ὅτι πράττομεν ἡμεῖς. εἴμεθα, βλέπετε, δύο κόσμοι ἀντίθετοι. Ἐγὼ μὲν, ὅτε τῷ 1913 συνεζητεῖτο τὸ ζήτημα τοῦ Κακριδῆ καὶ προκατηρτίζετο ἡ «Ἀντιδ. τῶν τόνων» ἐδήλωσα, ὅτι ἐπειδὴ δὲν ἤμην, ὅτ' ἐδικάζετο εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, δὲν δύναμαι νὰ ἔχω γνώμην, αὐτὸς δέ, καίτοι ἀπουσίαζε κατὰ τὴν ἐκλογὴν μου, ἔπειτα παρουσιασθεῖς μετὰ τοῦ πατρωνός του Κουγέα μὲ κατεψήφισεν, ὅπως καὶ εἰς κάθε ἄλλην περίστασιν. Ἐν τούτοις σεβόμενος τὴν γνώμην του δὲν ἐπεθύμουν νὰ μνησικακήσω καὶ νὰ διακόψω τὰς ἐπισήμους σχέσεις. ἀλλ' οὗτος δὲν ἔπραξε τὸ ἴδιον· ἀλλὰ μὲ συναντᾷ καθ' ὁδὸν καὶ δὲν χαιρετᾷ . . . - Διὰ τὴν αὐτὴν ἢ ἐχθροπάθεια; εἰς τὸ ἐξῆς μάλιστα θὰ ἠδύνατο ἄνευ παρεξηγήσεως νὰ μὴ με χαιρετᾷ, ἐφ' ὅσον δὲν σέβεται τὰς ιδέας τῶν ἄλλων. Ἡμεῖς δὲ λέγομεν ἐκεῖνο, ὅπερ εἶπεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς πρὸς τοὺς σκληροτραχήλους Ἰουδαίους:

«ἠῆλῆσαμεν ὑμῖν καὶ οὐκ ὠρχήσασθε—ἐθρηνήσαμεν καὶ οὐκ ἐκόψασθε» (Ματθ. ια 17).

Χάριν τῶν πολλῶν ἀπὸ τὸ πολύκροτον βιβλίον «Ἡ δίκη τῶν τόνων» σημειοῦμαι

Τὰ ἀφοριζόμενα ἄρθρα τοῦ Κακριδῆ καὶ τῶν θαυμαστῶν του, ὁ Δεκάλογος. (βλ. ἄνωτ. σ. 355).

1. Ἡ κατάργησις τοῦ κλασσικοῦ Γυμνασίου σ. 6, 229.

«Ἐνας αἰῶνας ἐπέρασε ἀπὸ τότε. ἡ πίστη-μας στη μορφωτικὴ δύναμη τῆς κλασσικῆς παιδείας πάει νὰ σβύνη ὅλως διόλου. Μπορεῖ ἀπ' ὅπου ἀλλοῦ μόνον ἀπὸ τὸ κλασσικὸ γυμνάσιο δε φαίνεται νὰ περιμένει τὴ μόρφωσίν-του τὸ ἔθνος πια. Γι' αὐτὸ καὶ διστάζει, ἀν ἀξίζει νὰ δίνει γιὰ λειτουργοὺς τῆς παιδείας-του τοὺς πιο πλούσιους σὲ ζωὴ καὶ σκέψη γέους-του, μὴ καὶ δὲν περιμένει νὰ κερδίσει ἀπὸ ἐδῶ τοὺς πιο φωτεινοὺς ὁδηγοὺς-του. Ἐκεῖνο που κρατᾷ τὸ γυμνάσιο στὴ ζωὴ εἶναι πιο πολὺ ἢ ἀδράνεια καὶ ἡ ντροπὴ μπροστὰ στους ξένους λαοὺς παρὰ ἡ πί-

ρες λέξεις καὶ φράσεις τῆς γλώσσης, τότε χρειάζεται τὸ λεξικό, ὅπου νὰ προσδιορίζη ὅλ' αὐτά». Τὸ χωρίον λαμβάνω ἐκ τοῦ καθ. Ι. Τωμαδάκη «Ὁ Ἰωάννης Βιλλαράς», Ἀθῆναι 1943, σ. 12.

στη στην ἀξία του». Ταῦτα εἰς τὸ Φυλλάδιον «Ἑλληνικὴ κλασικὴ παιδεία» σ. 7. Κατωτέρω ἐκδίδει τὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν: «Γιατί κι' αν ἀκόμα παραδεχτούμε, ὅτι ἡ κλασσικὴ παιδεία σε μια ἰδανικὴ-της εφαρμογὴ μορφώνει πραγματικά, ἡ πιστοποίηση ὅτι στην Ελλάδα δεν ἔχουμε ὅπως φαίνεται, τὴ δύναμη να της δώσουμε τὸ πραγματικό-της νόημα, ἡ πιστοποίηση αὐτὴ εἶναι αρκετὴ, θὰ ἔλεγε κανεῖς, *νά δικαιολογήσει τὴν κατάργηση τοῦ κλασσικοῦ γυμνασίου στον τόπο-μας*». (σ. 9. βλ. Ἀντιδ. σ. 309—310).

2. *Τὰ ἰδανικὰ μᾶς ἐμποδίζουν νὰ ἐννοήσωμεν τοὺς ἀρχαίους* σ. 11—12, 27—28, 142. Διὰ τὴν «ἀντεθνικὴν διδασκαλίαν» τοῦ βλ. σ. 288 τοῦ εὐρετηρίου.

3. *Ὁ πολιτισμὸς τῶν ἀρχαίων δὲν εἶναι τέλειος* σ. 27. μόνον ἢ «πίστη τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνα στον ἄνθρωπο. ἐδῶ βρίσκεται ἡ δικαίωση τῆς κλασσικῆς παιδείας» | σ. 7. βεβαίως διότι μᾶς χωρίζει ἀπὸ τὸν θεόν! σ. 90, 165 - 166, 190, 230. «Να ἀντιμετρηθούμε μὲ τοὺς ἀρχαίους» (ὅτι εἴμεθα ἄνωτεροι) 7, 170.

4. *Ἐπειδὴ εἶναι κοπιώδης ἡ ἐκμάθησις τῆς ἀρχαίας γλώσσης καὶ τοῦ ἀρχαίου κόσμου, δυνάμεθα νὰ τ' ἀποφύγωμεν* (1) σ. 236—237. Παραθέτομεν ὀλόκληρον χωρίον διὰ τὰ ἄρθρα 3 - 4:

«Ἡ γνώμη, ὅτι ἡ ἀρχαία δημιουργία κλείνει μιαν ἀπαράμιλλη καλλιτεχνικὴ τελειότητα καὶ γι' αὐτὸ πρέπει να τὴν προτιμήσουμε σα μορφωτικὸ ἀγαθὸ δεν μπορεῖ πια να μας ικανοποιήσει. Σήμερα ζητούμε μια πιο καθολικὴ ωφέλεια. . . ἀφήνω που σήμερα πια μας ἔχει λείψει ἡ πίστη, ὅτι ἡ ἀρχαία κλασσικὴ τέχνη ἀποτελεῖ τὴν τελειότερη ἐκφραση τοῦ ἀνθρώπου» (Ἑλλ.

1. Ὁ διαβόητος κομμουνιστὴς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Σκληρὸς διεκήρυττεν: «ἵνα ἐπικρατήσωσιν ἐν Ἑλλάδι αἱ νέαι κοινωνικαὶ θεωρίαι πρέπει πρὸ παντὸς ν' ἀποσπασθῇ ἡ Ἑλλὰς ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος» Ἀντιδικία σ. 28. Αὐτὸ ἀληθῶς μὲ τοὺς ποικίλους τοῦ ἐλιγμοῦς ἐπιδιώκει καὶ ὁ Κακριδῆς καὶ εἰς μίτην προσεπάθησαν (κατ' ἐντολήν) νὰ διασαφήσουν τὸν ἥρωά των οἱ ἐπιστρατευθέντες θανμασταὶ τὸν ἐχαντάκωσαν κυριολεκτικῶς. Ὁ δὲ καλὸς μας ἰατρὸς κ. Ν. Σμπαρούνης εἶπε τὸ ἐξῆς: «ἀναπτύσσει (ὁ Κακρ.) πῶς ἡ κλασσικὴ ἀρχαιότης εἶναι καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἀναντικατάστατος», ἐπομένως ἀπορριπτέα! (Δίκη σ. 181).

κλ. παιδ. σ. 17. Βλ. τὴν ἀπάντησιν τοῦ καθ. Γ. Οἰκονόμου, Δίκη τόνων σ. 27—28).

5. Ὁ ἐπιτάφιος τοῦ Περικλέους, ἡ σπουδαιότερα ἐκφανοὶς τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, εἶναι μυθοποιῖα, ὡς καὶ τὰ σπουδαιότερα πρόσωπα τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, Σωκράτης, Εὐαγόρας σ. 27, 35, 279.

6. Ἡ ἀποκέρυξις τοῦ παρελθόντος, σ. 91—92, 209, 232, 233, 241. Ἄλλο δόγμα κομμουνιστικόν! Κάτω ἡ ἱστορία καὶ ὁ ἀρχαῖος πολιτισμός. Ἡ χροσμογονία ἀρχεῖται ἀπὸ τῆς καταργήσεως τῶν τόνων!

7. Ἡ ἀξία καὶ μορφωτικὴ δύναμις τῶν κλασσικῶν σπουδῶν ἐκλονίσθη σ. 91, 109, 142, 165, 170, 230.

8. Ἡ ὑπερίμησις τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἐν γένει τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ὅπερ ὁ Κακριδῆς ἐξεδήλωσε διὰ τοῦ δυσξυμβλήτου ἔργου «ἀντιμετροῦμαι» σ. 170, 175, 190, 194, 222. Ἴδου τὸ ἀντιλεγόμενον χωρίον: «Θέλουμε νὰ πλησιάσουμε τὸν ἀρχαῖο κλασσικό. . . γιὰ ν' ἀντιμετρηθούμε μαζί-του. . . γιὰ νὰ ζήσουμε μαζί-του τὸ μεγάλο ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου νὰ καταχτήσῃ ἀπὸ τὴν ἑμῆν τὸν κόσμον ποὺ τὸν κυκλώνει σα φύση, ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸν κόσμον ποὺ τὸν κυκλώνει σαν κληρονομία τῶν πατέρων-του, αὐτὸ ποὺ λέμε πνευματικὴ παράδοση, νὰ ζήσουμε μαζί-του τὸ μεγάλο ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου νὰ κρατήσῃ τὴν λευτερίαν-του μπροστά στη φύση καὶ στὴν παράδοση, τίς δυο μεγάλες αὐτὲς δυνάμεις, ποὺ γυρεύουν νὰ τὸν υποτάξουν» (Φυλλάδ. σ. 15. βλ. Ἀντιδ. σ. 318—310). Τὸ δύσκολον τοῦτο μέρος ἐξήγησεν ἡ καθηγήτρια Σοφ. Ἀντωνιάδου ὑπεραπιζομένη αὐτόν! «Εἰς τὸ κείμενον τοῦ κ. συναδέλφου σημαίνει «δὲν παραδέχομαι τὸν ἀρχαῖον κόσμον ὡς μέγαν, διότι αὐτὸ ἀκούω γύρω μου, ἀλλὰ τὸν πλησιάζω, μοῦ χρησιμεύει ὡς ὄρος συγκρίσεως ἀνυψωτικὸς τοῦ μικροῦ ἑαυτοῦ μου. . .» πλήρης ἀντίφασις: δὲν παραδέχομαι ὡς μέγαν. . . ἀλλ' ὡς ὄρον ἀνυψωτικόν! ταῦτα κατ' ἐμὲ ἐξηγοῦνται οὕτω: εἶμαι μικρός, συγκρινόμενος ὅμως πρὸς τὸν ἀρχαῖον γίνομαι μέγαν! Τὰς ἐξωφρενικὰς ταύτας ἰδέας κυρίως δανεῖζεται παρὰ ξένων φιλολόγων τρίτης τάξεως ὁ Κακριδῆς (σ. 121, 122, 141—143, 161). Περὶ τοῦ Βερναρδάκη εἶπομεν ἀνωτέρω.

9. Ἡ ἄτονος καὶ ἀπνευματίστος γραφή. Τὸ σύστημα τοῦτο νῦν ἔχει ἓνα καὶ μόνον τόνον, ἀλλὰ μόνον διὰ τὰς πολυσυλλάβους λέξεις, σὺν τῷ χρόνῳ θὰ ἐκλείψῃ καὶ αὐτός.

10. Ἡ καθιέρωσις τῆς δημοτικῆς, διγλωσσία δὲν πρέ-

πει νὰ ὑπάρξῃ. Θὰ γράφωμεν, ὅπως ὁμιλοῦμεν σ. 94. Ἡ Ἑλλὰς μόνη πρέπει εἰς τοῦτο ν' ἀποτελέσῃ ἐξαίρεσιν ἐν τῷ κόσμῳ, ἀφοῦ καὶ ἐν Ἀλβανίᾳ, ὅπου δὲν ἀριθμεῖ ἡ γραφομένη ὀθεΐαν, ἐσχηματίσθη ἡ διγλωσσία. ὁ λαὸς δὲν καταλαμβάνει τὴν γλῶσσαν τῶν ἡμερῶν. Κατὰ Κακριδῆν ἡ ἀπλῆ δημοτικὴ (λέγε μαλλιάρη) εἶναι ἡ γραφομένη μας γλῶσσα, τὸ ζήτημα εἶναι λελυμένον σ. 103, 153, 161, 153—164, 172, 187—188, 215, 255.

Παρεπόμενα.—Φιλολογικὰ ἄθλα τοῦ Κουγέα.—Ὁ κριτὴς κρινόμενος ὡς φιλόλογος καὶ ἱστορικός.

Εἰσὶ καὶ ἐν μούσῃσιν ἔριννύες, αἳ σε ποιοῦσι
ψάλτην καὶ βατράχων χεῖρονα καὶ χοράκων· Μένανδρος 495.

Μετὰ τὴν παρέκβασιν ταύτην, ἣτις ἐγένετο, ἵνα γνωσθῇ ἡ πατριωτικὴ δρᾶσις τοῦ ἔθνικοῦ Κουγέα ἐν τῷ γλωσσικῷ ζήτηματι, συνεχίζω τὴν δρᾶσιν αὐτοῦ ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ σχολῇ. Ἡ ἐποχὴ τοῦ θὰ μείνῃ ἀλήστου μνήμης ἐπὶ κακεντρέχια. Οἱ συνάδελφοί του ἔλεγον πάντοτε, ὅτι ἔχει κυριευθῆ ὑπὸ μανίας τῆς τῶν ἄλλων καταδιώξεως. Περὶ αὐτοῦ δικαίως δύναται νὰ λεχθῇ; «τίνα γὰρ τῶν συναδέλφων αὐτοῦ οὐ κατεδίωξεν;»

Ἀληθείας δικαιοσύνης, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὁ ἀντίπαλός μας σπουδᾶσας καλῶς ἐν Γερμανίᾳ ὡς νέος ἔθεσε καλὰς ἐν τῇ ἐπιστήμῃ βάσεις, δὲν στερεῖται καὶ εὐφυΐας, ἔχει δὲ νὰ παρουσιάσῃ ὀλίγας μὲν, ἀλλ' ἀρκούντως καλὰς πραγματείας καὶ ἐὰν ἠκολούθει τὸ παράδειγμα τῶν διδασκάλων μας, οἵτινες περιορίζοντο ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον—διὸ καὶ ἀπέθανον σχεδὸν πάντες πτωχοὶ—θὰ ἠδύνατο νὰ φθάσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν ἀξίαν. Ἀλλ' ἐκέρδισεν αὐτὸν ὁ κερδῶος Ἑρμῆς, ἡ φιλοχρηματία του καὶ ἡ φιλοδοξία τὸν ἀπεμάκρυναν ἀπὸ τὸ κύριον ἔργον, περιεπλάκη εἰς τὴν τύρβην τοῦ κόσμου καὶ εἰς ἀγῶνας φιλολογικοὺς ὡς κριτῆς βιβλίων καὶ ὑποψηφίων. Δυστυχῶς εἰς τὸ περίπλοκον τοῦτο ἔργον δὲν ἐφάνη ἀνώτερος παιδῶν, ὅπως μαρτυροῦσιν ὅλοι οἱ ὑπ' αὐτοῦ κριθέντες καὶ αὐτοὶ οἱ συμπολιταί του· διότι μὴ ἔχων τὸν κατάλληλον χρόνον νὰ μελετήσῃ κατὰ βάθος τὰ ἔργα των οὔτε καὶ εἰδικὰς γνώσεις (ὡς κατωτ. ἀποδείξωμεν) δὲν ἔκρινε κατὰ συνείδησιν καὶ φόβον θεοῦ. Κατὰ τὸν Πολύβιον «οὔδεις γὰρ οὕτως οὐδὲ μάρτυς ἐστὶ φοβερός οὔτε κατήγορος δεινός ὡς σύνεσις, ἡ ἐγκατικοῦσα ταῖς ἐκάστων ψυ-

χαῖς» (18, 26, 13). Εἶναι ἐπιφανειακῶς εὐρυμαθῆς καὶ γνωρίζει οὐκ ὀλίγα πράγματα, ἀλλὰ δὲν ἔχει κρίσιν βαθεῖαν, διότι «πολυμαθίη νόον οὐ διδάσκει»· ἐπιστήμων δὲ ἀληθῆς εἶναι «οὐχ ὁ πόλλ' εἰδὼς ἀλλ' ὁ σάφ' εἰδὼς». Ἔνεκα τῆς σπουδῆς μεθ' ἧς ἐργάζεται τὰ σφάλματα καὶ ἡ ἐπιπολαιότης του πλεονάζουσι, ἡ δὲ ἐμπάθεια χρωματίζει τὰς κρίσεις καὶ προκαλεῖ τοῦ ἀναγνώστου τὴν ἀηδίαν. Ἀλλαχοῦ ἡ κριτικὴ τῶν ὑποψηφίων εἶναι πεδῖον σπουδαιοτάτης ἀσκήσεως πρὸς ἐξείρεσιν ἢ ἀποκατάστασιν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας, οἱ δὲ κριταὶ ἔχουσι συνείδησιν τῆς εὐθύνης, ἣν ἀναλαμβάνουσιν ἔναντι τοῦ εὐρυτέρου κύκλου τῶν ἐπιστημόνων, ὅπερ ἀποτελεῖ σωτήριοιον χαλινὸν μετριάζων τὰ ὑποκειμενικὰ αὐτῶν ἑλατήρια. Παρ' ἡμῖν ἄλλα εἶναι τὰ κίνητρα τὰ ἐμπνέοντα τοὺς κριτὰς κατὰ τὴν ἐκτίμησιν ἐπιστημον. συγγραμμάτων. Τοῦ Κουγέα τὰς ψευδωνίμους κρίσεις καὶ τὴν παχυλὴν ἀμάθειαν ἤλεγξαν ἄλλοι. Ἐγὼ δὲν θὰ εἰσέλθω εἰς τὸν λειμῶνα αὐτόν, διότι ἀκάνθας καὶ τριβόλους μόνον θὰ συναντήσωμεν. Δύο-τρία ἐκ τῶν μυριολέκτων ἀναφέρω, ἅπερ προσεπιμαρτυροῦσι τὸ μέγεθος τῆς ἀμαθείας τοῦ πανεπιστημιακοῦ διδασκάλου. Τὸ τρόπαιόν του εἶναι ἡ περιώνυμος φυλλάδα τοῦ Ἀρέθα, πραγματεία πατρολογικῆ, ἀνθ' ἧς ἐπεβραβεύθη αὐτῷ ἡ ἔδρα τῆς γενικῆς ἱστορίας εἰς διαδοχὴν τοῦ Λάμπρου. Τούτου τοῦ Ἀρέθα ἐξέδοτο ἔπειτα καὶ ἀνέκδοτα σχόλια ἔρανοσθέντα (sic) ἐκ τῶν Λεξικῶν καὶ δὴ τοῦ Θεσαυροῦ τοῦ Ἐρρ. Στεφάνου (ὡς ἀπέδειξεν ὁ Παντελάκης), ἀλλὰ τὰ σχόλια ταῦτα ἔχουσι καὶ ἄλλοι σχολιασταὶ προγενέστεροι τοῦ Ἀρέθα. Ἐνταῦθα ἀνεκάλυψε καὶ τὸ ἀθησαύριστον (!) *δφικευέτω* (κακὴ γραφὴ ἀντὶ τοῦ γνωστοῦ ὄψικευέτω) κατὰ τὸ Λεξ. Κυρίλλου σ. 1072). Τὸ λουκιάνειον ἐπιτρέπειν γράφει *ἐπιπρέπειν* !! καὶ τὸ ἀνενεγκεῖν *ἀπενεγκεῖν*, καὶ τὸν τριταγωνιστὴν *τριγωνιστὴν*. Ὅρθῶς λοιπὸν ἀπεφήνατο ὁ Paul Maas, ὅτι ὁ *Κουγέας εἰς τὸν Ἀρέθαν «παντάπασιν ἀστοχεῖ»* (vollig versagt) (!).

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὰς γραμματικὰς γνώσεις καὶ τὴν

1. Byzant. Zeits. XXIII, σ. 265 — 267. Ἐνῶ δὲ πεζεύων τὴν φράσιν του ἐπὶ τὸ δημοτικώτερον εἶπε τὴν ἐξόρμησιν «ξεκίνημα» καὶ τὴν κλασικῶς καθιερωθεῖσαν λέξιν κάθοδος «ἐπιστροφὴν» ρίπτει εἰτα ἓνα βράχον γράφων ἐν σ. 416 τῆς Παγκ. ἱστορίας: «Εἶνε ὁ Ζεὺς πατήρ, ὁ Δειπάττωρος. . .» ἐνθ' ἄνωτ. 416. οὕτως ὠνόμαζον οἱ Στυμφαῖοι, ὡς γράφει ὁ Ἡούχιος, τὸν Δία.

εις τὴν φιλολογίαν τριβὴν τοῦ Κουγέα, ἣς τὴν ἔδραν ἐθήρευε κατ' ἀρχὰς νὰ καταλάβῃ, θεωρῶν ἑαυτὸν ἄριστα συγκεκρικοτη-
μένον. Ἐποφελήθη ὁμως τῆς εὐκαιρίας ἐν καιρῷ τοῦ ἀπηνουῶς
διωγμοῦ τῶν βασιλοφρόνων (1917), εἰς οὓς περιελήφθη καὶ ὁ
πρωθυπουργεύσας καθηγητὴς τῆς ἱστορίας μακ. Λάμπρος, καὶ
ἐνῶ ἐκεῖνος ὑφίστατο τὸ μαρτύριον τῆς ἐξορίας ἐν Σκοπέλῳ, ὁ
μαθητὴς του ἐβυσσοδόμει κατ' αὐτοῦ διὰ νὰ καταλάβῃ πραξικο-
πηματικῶς τὴν θέσιν του. καὶ ἐπειδὴ ἀπέτυχεν εἰς ἄλλην παρ'
αὐτῷ κατάκτησιν, ἐμηχανεύθη τοιουτοτρόπως νὰ ἐκδικηθῇ αὐ-
τὸν — ἴσως τοῦτο ἐπειτάχυνε καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ — ἐπέτυχε
δὲ τοῦ καταχθονίου σκοποῦ, χάρις εἰς τὴν εὐνοιαν τοῦ Βενιζέ-
λου, παρ' ᾧ εἶχεν ἰσχύοντα τὸν ἐξάδελφόν του ἐπιτελάρχην Κο-
λοκούβαρον διὰ νὰ εἰσπηδήσῃ εἰς τὴν ἔδραν τῆς ἱστορίας. ἀλλὰ
δὲν ἦτο καθόλου παρεσκευασμένος, ὅπως καὶ δὲν κατώρθωσέ
ποτε νὰ τελειοποιηθῇ, ἀσχολούμενος περὶ βιβλιοκρισίας ἐκ δευ-
τέρας χειρὸς μάλιστα ἐλλημμένας καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον (1). Δὲν
γνωρίζω ἱστορίαν τινὰ ἐκδοθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ 40ετίαν. Ἡ
Παγκ. ἱστορία, ἣν ἐμνημονεῖσαμεν, εἶναι λίαν ἐπίτομος, περιλή-
ψις φοιτητοῦ, ἣν ἐξέδοτο ὁ Οἶκος Ἐλευθερουδάκη ὡς κοινὸν
ἀνάγνωσμα, εἶναι συνονθύλευμα ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Οὐέλλε.
Αὕτη μετεφράσθη ὑπὸ Γ. Γερογιάννη, ἐπιμελεία Δ. Τσαμασφύ-
ρου (Γεωλογ. μέρος), Σ. Κουγέα (Ἱστορικὸν μέρος) καὶ ἐξεδόθη
τῷ 1937 ὑπὸ τοῦ Οἴκου Δημητράκου· διὰ τοῦτο θὰ παρου-
σιάσω αὐτὸν ὡς ἱστορικὸν ἐκ μιᾶς συντόμου βιβλιοκρισίας, ἀφοῦ
εἰς τοῦτο ἔχει εἰδικότητα — ἱστορίαν δὲν ἔγραψε, καίτοι ἦτο ὁ
μονάκριβος καθηγητὴς τῆς «Γενικῆς ἱστορίας» τοῦ αἰῶνος
ἡμῶν —. Τὸ βιβλίον εἶναι: «*Κεραμοπούλου Α. Δ. Ἐπίτομος
ἱστορία Φιλίππου τοῦ Β' τῆς Μακεδονίας*», εἶναι ὀλιγοσέ-
λιδον ἐν Ἀθήναις τῷ 1935 ἐκδοθέν, ἣ δὲ κρίσις ἐδημοσιεύθη
συγχρόνως ἐν τῷ Η' τόμῳ τῶν «Ἑλληνικῶν» σ. 160.

Γνωρίζω τοῖς ἀναγνώσταις, ὅτι ὁ ἀρχαιολόγος συγγραφεύς,

1. Ὁ Κουγέας χάρις εἰς τὴν πολυθεσίαν του ἐκτήσατο πλοῦτον
πολὺν καὶ πολυκατοικίας· ἀλλὰ τοῦτο δὲν τὸν ἐμποδίζει νὰ καλλιεργῇ
καὶ τὰ ἐν τῷ χωρίῳ του κτήματα, καὶ οὐ μόνον ἐξάγει τὸ ἔλαιον μόνος
του, ἀλλὰ καὶ πωλεῖ αὐτό, ὡς λέγουσιν οἱ συμπατριῶταί του, ἐφαρμό-
ζων τὸ «ἔργον οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δ' ὄνειδος». Καὶ ἐγὼ μὲν δὲν εἶ-
δον αὐτὸν λαδέμπορον, ἀλλ', ὅταν ἐζήτησον νὰ συναντήσω τὸν παλαιὸν
φίλον μου πρὸ τῆς ἐκλογῆς, ἔμαθον τὸ πρᾶγμα.

ἀποσυρθείς τοῦ Πανεπιστημίου λόγῳ ὀρίου ἡλικίας, ἰδὼν δὲ ὅτι ἡ τέχνη του δὲν εἶχε πέρασ πλεον μετεβλήθη εἰς ἱστορικὸν καὶ ἐθνολόγον καὶ ἔγραψεν οὐκ ὀλίγα, ἀπεστάλη δὲ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως καὶ εἰς διεθνῆ συνέδρια. Ὁ Κουγέας ἐνταῦθα γράφει : «Εἰς τὸν πρόλογόν του λέγει ὁ συγγραφεύς, ὅτι τὰ γραφόμενα παρέλαβε κυρίως ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν τοῦ Γερμανοῦ Beloch, ὅστις, ὡς εἶναι γνωστὸν, ἔγινε (γρ. ἔγεινε) (1) καὶ αὐτὸς ἐνθουσιώδης θαυμαστῆς καὶ ὑμνητῆς τοῦ Φιλίππου, *ὅπως εἶχε γίνει εἰς τὴν ἀρχαιότητα καὶ ὁ Θεόπομπος*». Αὐτὴ εἶναι ἡ κρίσις τοῦ Κουγέα ! «Ἐν τι τῶν ἀδυνάτων ἢ χαλεπῶν ἐστὶ μὴ κοινωνήσαντας τῶν ἔργων κριτὰς γενέσθαι σπουδαίους», λέγει ὁ Ἀριστοτέλης. Ὁ καθηγητῆς τῆς ἱστορίας δὲν ἀνέγνω τὸν Θεόπομπον ! Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ γνωρίζῃ τὰς πηγὰς ὁ πολυάσχολος, ὁ πολυπράγμων, ὁ πολυθεσίτης Κουγέας ; Αἱ βιβλιοκρισίαι του συνήθως εἶναι ὁ πίναξ τῶν περιεχομένων ἢ σκαλαθύρματα προγεγεννημένων. σπανίως διεξέρχεται τὸ βιβλίον, ὅπερ κρίνει. τοῦτο πράττει, μόνον ὅταν πρόκειται νὰ πλήξῃ τὸν συγγραφέα. Ἄλλως δὲν διαθέτει οὔτε χρόνον οὔτε κόπον. Ἐκ τῶν ἀρχαίων ὁ Θεόπομπος (2), συνεχιστῆς τοῦ Δημοσθένους, *εἶναι γνωστὸς ὡς δριμύς κατήγορος τοῦ Φιλίππου* κατ' ἀντινομίαν τινά. Εἰς τὰς ψευδολογίας του ἀπαντᾷ δριμύς ὁ Πολύβιος (8, 11—12, 9, 33—36). ὑπερεξαίρει τὸν γενναῖον τοῦ Φιλίππου χαρακτῆρα καὶ τὰς πρὸς τοὺς Ἕλληνας εὐεργε-

1. Ὁ μακ. Ν. Πολίτης μᾶς ἐδίδασκε νὰ γράφωμεν τὴν δημοτικὴν μὲ τὴν ὀρθογραφίαν της, ἣτις βεβαίως εἶναι ἡ τῆς ἀρχαίας γλώσσης, ὅθεν αὐτὴ προῆλθεν. ἐκ τοῦ γίνομαι, ὅπερ ἔχει ρίζαν γεν, δὲν δύναται νὰ εἶναι ἔγινα ὁ ἀόρ., ἀλλ' ἔγεινα συνεκδραμῶν πρὸς τὸ ἐγε νόμην. Ὁ Βυζάντιος πρῶτος ἔγραψεν ἔγινα, ἀλλ' ἐν τοῖς παραδείγμασιν ἔχει ἔγεινα. (πρβλ. μένω—ἔμεινα, δέρω—ἔδειρα, σπέρνω—ἔσπειρα κ.τ.τ.) ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται τὸ «τί νὰ γενῶ;» Παράδειγμα ἐκ τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Φραντζῆ : «ἠγοῦντο γάρ. ὅτι, ἂν τοῦτο γένηται, θέλει γενῆν μέγα τι κακόν». Πατρολ. Migne, τόμ. 156, στήλ. 1046D. Ἄλλ' ὁ Κουγέας ἀκολουθεῖ, ἀφότου μετέστη πρὸς τὸν μαλλιαρισμόν, πιστῶς τὴν «Νεοελλ. γραμματικὴν» (Ἀθῆναι 1941) τοῦ φίλου του Τριανταφυλλίδου, εἰς ἧς τὴν σύνταξιν πρὸς κατασχύνην παρέσυραν καὶ τὸν παλίμβουλον Φάβην, καίτοι ἐνησμενίζετο ν' ἀναφέρηται πάντοτε εἰς τὸν Κόντον.

2. Μοναδικὴ ἐν Ἑλλάδι εἶναι ἡ περὶ Θεοπόμπου ἐναίσιμος ἐκ Γερμανίας διατριβὴ τοῦ μακαρίτου Ι. Δελλίου.

σίας ὡς καὶ τὴν καλοκαγαθίαν αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἐν γένει τῆς μακεδονικῆς δυναστείας. Ἄλλ' οὐδείς ἀνέμενε παρὰ τοῦ Κουγέα νὰ ἀναγνώσῃ τὸν Πολύβιον (1). δὲν εἶχεν ὅμως τὴν περιεργίαν νὰ διαβάσῃ τοὺς μνημονεύοντας τῶν περὶ Θεοπόμπου (Φρεαρίτην, Ἀσώπιον κλπ.), ἀλλ' οὔτε καὶ αὐτὸν τὸν Παπαρηγόπουλον! Οὗτος ἐν Β' τόμῳ (Α' ἔκδ. 1862) σ. 69—72 ἔγραψε τρεῖς ὅλας σελίδας, περὶ τοῦ ἀντιλεγόμενου τούτου σημείου, ἀρῶμενος ἐκ τοῦ Πολυβίου. Οὗτος παρατήρησε πρῶτος τὴν ἀντίφασιν, «ὅτι ὁ Θεόπομπος εἰπὼν τὸν Φίλιππον βασιλέα εὐφρύνεσται πρὸς ἀρετὴν γεγονότα. . . ἔπειτα δὲ **ἐπισωρεύων καὶ αὐτοῦ τσαφτα αἰσχρὰ καὶ δεινὰ** περιέπεσεν εἰς πρόδηλον ἀντίφασιν, ἀλλὰ παρεκτὸς τούτου ὁμολογουμένως **ἐσυκοφάντησε τὸν βασιλέα καὶ τοὺς φίλους αὐτοῦ**», καὶ ἐπιλέγει, ὅτι μόνον περὶ Σαρδαναπάλου προκειμένου θὰ ἐπετρέπετο ἡ τοιαύτη κομπορημοσύνη. Καὶ ὅμως ὡς ἱστορικὸς ὁ Κουγέας ἔπρεπε τὸν Πολύβιον, τὸν πατέρα τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας, τὸν προφήτην κατὰ Croiset ἱστορικόν, ἔπρεπε νὰ τὸν γνωρίζῃ ἀπὸ στήθους καὶ ὄχι νὰ κλέπτῃ τὰς γνώμας αὐτοῦ, ὁ ἴδιος ὁ κριτής, ἀπὸ τοῦ κρινομένου ἀρχαιολόγου· διότι ὁ Κεραμόπουλος οὐδὲν ἱστορικὸν ἔργον οὔτε ἐθνολογικόν, αὐτὸς Μακεδὼν ὢν, ἔγραψε καθ' ὅλον τὸν βίον του. Ὀψιαιτάτα συνῆψε μετὰ τῆς «Κλειοῦς» σχέσεις, ὅτε ὡς πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας ἐξεφώνησε τὸν περὶ Κουτσοβλάχων λόγον (1939). Οὗτος πνίγεται εἰς τὰς σημειώσεις· διότι τὸ κείμενον μόλις πληροῖ 15 σελίδας ἐκ τῶν 150 τοῦ βιβλίου! — Αὐτὸ ἀποδεικνύει τὴν συνθετικὴν τοῦ συγγραφέως ἱκανότητα. — Ὁ Κουγέας ὡς ἀρχηγὸς τῶν δημοτικιστῶν ἔπρεπε νὰ γνωρίζῃ τὸν Πολύβιον, ὅστις πρῶτος ἀφῆκε τὴν παράδοσιν, καὶ τὴν ἀττικὴν γλῶσσαν ἀντήλλαξε πρὸς τὴν δημοτικὴν (βλ. ἀνωτ. σ. 329), ἀλλ' ἀφοῦ δὲν γνωρίζει τὴν σύγχρονον, πῶς θὰ μάθῃ ἐκείνην; Εἶναι ἐν πολλοῖς ἀκατάληπτος· διότι ἡμεῖς διδασκόμεθα μόνον τὴν ἀττικὴν διάλεκτον καὶ κατέχομεν μόνον τῶν κλασσ. συγγραφέων τὸν θησαυρόν. Ἔνεκα τούτου δὲν πιστεύω, ἂν ἐκ τῶν συγχρόνων 2—3 Ἕλληνες διεξῆλθον καὶ ἐνόησαν τὸν Πολύβιον. εἰς τούτων εἶναι ὁ εὐρυμαθὴς τῆς Θέμιδος λάτρης Γ. Μουρίκης. Παλαιότερους ἀναφέρω δύο, τὸν Χαρ. Παπαμάρκου καὶ τὸν Βασ. Βοζίκην, ὧν ὁ μὲν ἔγραψε τὰς «Φιλοσ. καὶ παιδαγ. δοξασίας τοῦ Πολυβίου» (Ἀθῆναι 1898) ὁ δὲ «Ἱστορικὸν καὶ κριτικὸν ὑπόμνημα» τῷ 1855 ἐν ἀρχαίζουσῃ γλῶσσῃ. ἀπὸ τοῦ Πολυβίου ὁ πολὺς Κουγέας θὰ ἐμάνθανε τὰς κρίσεις τοῦ Θεοπέμπου.

Ἄλλ' ἐνιστάμενός τις θὰ μοι ἔλεγε «πῶς δὲν ἐδιάβασε τὸν

Παπαρηγόπουλον, ἀφοῦ ἔκρινε τὴν ὑπὸ τοῦ Ἐλευθερουδάκη τελευταίαν αὐτοῦ ἔκδοσιν; Μάλιστα, τὸν ἐπέρασεν εἰς ὠρισμένα μέρη, ἀλλ' ἀβρόχοις ποσιν διὰ νὰ διαβάλη ὡς Ζωῖλος τὸν ἐπιστατήσαντα διδάσκαλόν του Καρολίδην, τὸν ὀγκόλιθον αὐτὸν τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης, καὶ νὰ βλάβῃ καὶ τὸν ἐκδότην, διότι δὲν ἐπροτίμησεν αὐτόν⁽¹⁾. Ἐν ἐπισταμένως ἢ καὶ ἀπλῶς διεξήρατο τὸ ἔργον θὰ ἔβλεπεν ἐν τόμ. Β', 1, σ. 45 ὀλόκληρον τὸ χωρίον τοῦ Πολυβίου (8, 13), ἐν ᾧ παρουσιάζει τὸν Θεόπομπον ἀντιφάσκοντα. Δὲν τὸ ἤξευρε, δὲν τὸ παρετήρησε καὶ *περιέπεσε εἰς δαυγῶρητον σφάλμα, εἰσάγων εἰς τὴν ἱστορίαν τὸ ψεῦδος ex cathedra!* Δὲν ἀρκεῖ τοῦτο, εἶναι καὶ λογοκλόπος παρουσιάζων ἐν ταῖς κρίσεσι τὰ τῶν ἄλλων ὡς κενόσπουδος ὡς ἴδια καὶ δὴ αὐτὰ τὰ τοῦ κρινομένου! Δὲν εἶχον ἴδει τὸ κείμενον τοῦ Κεραμοπούλου. Ἰδὼν αὐτὸ παρετήρησα μετ' ἐκπλήξεως, ὅτι παρέλαβε τὴν κρίσιν τοῦ Θεοπόμπου παρ' αὐτοῦ καὶ τὴν περιέπλεξεν οὕτως, ὥστε νὰ νομίσῃ ὁ ἀναγνώστης, ὅτι εἶναι τοῦ Κουγέα τοιαύτην κλοπὴν διέπραξε πολλάκις καὶ εἰς ἐμὲ ὡς ἀπέδειξα ἀλλαγῶν! (Κράτ. ἀληθ. σ. 52). Ἰδοὺ τὸ χωρίον: «Ἡ πολιτικὴ περίνοια τοῦ Φιλίππου ἀνεγνωρίσθη πάντοτε. Ὁ ἱστορικὸς Θεόπομπος ἀνακηρύσσει αὐτὸν ὡς τὸν μέγιστον ἄνδρα ἐξ ὅσων παρήγαγεν, ὄχι μόνον ἢ Ἑλλάς, ἀλλὰ καὶ ἡ Εὐρώπη, ὡς λέγει. Ὁ δὲ Beloch ἀποφαίνεται, ὅτι μεγαλύτερος πολιτικὸς οὐδέποτε ἐκάθισεν ἐπὶ θρόνου» (σ. 7). Ἄλλ' ὁ Θεός, «ὁ δραττόμενος σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν», ἐτύφλωσεν αὐτὸν νὰ μὴ ἐξετάσῃ τὸ λεχθέν, καὶ διανοηθεὶς νὰ ἐπιδείξῃ τὸ ἱστορικόν του τάλαντον «ἔλαθεν ὄντως τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν ἐξ ἀγκύρας ἐξαψάμενος» (Λουκιαν.), ἀποδειχθεὶς οὐ μόνον ἀνιστόρητος, ἀλλὰ καὶ ἐπιπόλαιος, συλληφθεὶς ἐν παγίδι. καὶ ἐπέρχεται μοι εἰς νοῦν τὸ Σαικσπέρειον κατὰ τὴν ὠραίαν μετάφρασιν τοῦ Βικέλα:

1. Κρίσις ἐν «Ἑλληνικοῖς», τόμ. Α' 1923—9, σ. 407—434. Ἐλέγει αὐτόν, διότι ψέγει ἐν τισι τὸν Παπαρηγόπουλον καὶ τοὺς δημοτικιστάς! δὲν ἐξαντλεῖ τὴν βιβλιογραφίαν καὶ διὰ τὴν λελανθασμένην τοποθέτησιν τῶν εἰκόνων. Ὡστε διὰ τοιαῦτα ἐπουσιώδη ἀνέλαβε τὴν κρίσιν κατὰ τοῦ γηραλέου καθηγητοῦ καὶ ἐλησμόνησεν, ὅτι τότε πρὸ τετραστίας οὗτος ὡς εἰσηγητὴς ἔπρεσθήριζεν αὐτόν νὰ λάβῃ τὸ βραβεῖον διὰ τὸ θέμα: «Ἡ ἰδέα τῆς Κοινωνίας τῶν ἐθνῶν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν» (Ἀθῆναι 1923).

Αἱ πεταλοῦδες καίονται, ἂν μὲ τὴν φλόγα παίζουσι.
Ἴδου οἱ κουτοπόνηροι! ἂν ἔχουν νὰ ἐκλέξουν,
ἅπ' τὸ πολὺ τὸ πνεῦμα των μονάχοι των θὰ μπλέξουν.
(Ὅθελλος)

Λοιπὸν, κύριοι, πρὸ τοιούτων ἐπικριτῶν, ὁμοιαζόντων πρὸς τὰς μυθολογουμένας Ἀρπυΐδας, ὧν μόνον ἔργον ἦν νὰ μαίνωσι καθιστῶσαι ἄβρωτα τὰ εἰς τὰς ξένας τραπέζας ἐδέσματα παρέρχεται τις μετὰ περιφρονήσεως. Ἰσχυρὰ εἶναι ἡ φωνὴ τοῦ παραδείγματος καὶ ἀκατανίκητος. *Μόνος ὁ διὰ τῆς ἰδίας ἐργασίας παρουσιάζων, ἦν τινα ἐννοεῖ ὡς καλλίστην ἐπιστημονικὴν συγγραφὴν, μόνος ὁ παρασχὼν καὶ ἰδίαν συμβολὴν εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ ἔθνους καὶ τὴν πρόοδον τῆς ἐπιστήμης, μόνος ὁ τοιοῦτος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐκφέρῃ γνώμην περὶ τῆς ἐργασίας τῶν ἄλλων.* Ἀλλ' ὁ στερούμενος τοιούτων προσόντων, ὁ φηγόμενος καὶ κενεμβιατῶν, ὅστις προσκολλᾶται εἰς ἄλλότρια ἔργα, ὁμοιάζει πρὸς τὰ ζητοῦντα εἰς ἄλλα σώματα τὴν τροφὴν των παράσιτα. *τοῦ τοιοῦτου ἐπικριτοῦ τὰς γνώμας οὐδεὶς ἀξιοῖ προσοχῆς τινος.* ἀξιοπρόσεκτος εἶναι «ὁ εἰς καὶ ἐπαίτων» κατὰ Σωκράτην, πᾶς δὲ ἄλλος καταφεύγων εἰς διαστροφὰς καὶ σχολαστικὰς μικρολογίας καὶ ὑπολαμβάνων τὰ ὀρθὰ ὡς κακῶς ἔχοντα, ἀντεισάγων δὲ τὰ ἀδόκιμα καὶ ἐσφαλμένα καὶ ἐν τέλει ἐξολισθαίνων εἰς ἀκοσμίαν λόγων, *ἀνάγκη νὰ πατάσῃται κατὰ κόρρης ὁ θρασὺς οὗτος καὶ ὑβριστής,* ἄλλως ἢ πολιτεία κινδυνεύει νὰ καταπέσῃ εἰς πονηροκρατίαν,

«βλάβει δ' ὁ κακὸς τὸν ἀρεῖονα φῶτα
μῦθοισι σχολιοῖς ἐνέπων» Ἡσίοδ. Ἔργ. Ἡμέρ. 194.

Προφανῆς ὁ κίνδυνος, ὅταν μάλιστα τὸ κακὸν κατεργάζεται ὑπὸ τῶν κατεχόντων τὰς ὑψηλὰς θέσεις ἐν τῇ πολιτείᾳ. Δι' αὐτοὺς ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ ἀξίωμα εἶναι θώραξ ἀδιαπέραστος καὶ ὀργιάζουσι καὶ παρανομοῦσιν ἀδειῶς κατὰ τῶν ἀδυνάτων. Οὗτοι ἐκτὸς τῶν ἄλλων κακῶν παραβιάπτουσι σπουδαίως καὶ τὰ ἐθνικὰ ζητήματα, καὶ πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ προσκομίσω μαρτυρίας τινὰς διὰ νὰ περῶνω τὸν λόγον.

Ὁ φιλόπατρις Θερεϊανὸς βαρναλῶν ἐπέστελλεν εἰς φίλον ἐν Κωνσταντινῶν τῷ 1890: «Ὁ νῦν δὲ τὸν ἑλληνισμὸν λυμαινόμενος λογιοτατισμὸς προεξομαλίζει κατὰ μικρὸν τὸν θρίαμβον τῶν Βουλγάρων, τὸ ὑπόδουλον γένος παρίσταται εἰς τὰς ὕψεις τῆς Εὐρώπης ὡς corpus vile... *Τὰ δύο τρίτα τῶν Ἑλλήνων ἀποτελοῦσι νῦν στρατιὰν δειλοψύχων λογιωτάτων*

έστερημένων ψυχῆς καὶ ενεργητικότητος, οἵτινες διαστρέφουσι τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἀπολιθοῦσι τὴν ἑλληνικὴν φιλοπατρίαν. . . » (1). Ὁ ρήτωρ Ἀριστείδης τούτους ἐλέγχων πού διεκήρυττεν : « Ἕλληνές εἰσιν οἱ οὐ μόνον τοῖς ῥήμασιν, ἀλλὰ καὶ τῇ γνώμῃ ἑλληνίζοντες ». Ἄλλως εἶναι οὐδὲν ἕτερον ἢ πατριδοκάπηλοι. Ὁ ρήτωρ Πολεμίων ἐγκωμιάζων τὸν Κυναιγείρον ἔλεγεν : « ἡμεῖς δὲ τῶν ἐξ ἔργων οὐκ ἐξ ὀνομάτων φιλοτιμούμεθα » (ἐκδ. H. Hinck 1873, Teubner, 2). Θυσμασίως τὸν τύπον τῆς γενεθλιακῆς ἀλαζονείας ἐπληξεν ὁ φιλολογικώτατος Γάλλος εἰς τὸν « Προτρεπτικὸν ἐπὶ τὰς τέχνας λόγον » (I, Kühn σ. 11 - 12) γράφων : « Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι σπάνισι τῶν ἰδίων ἀγαθῶν ἐπὶ τὸ γένος ἤκουσι, οὐδὲ τοσούτον γινώσκοντες, ὅτι ἄρα ἡ εὐγένεια αὕτη, ἐφ' ἣ σεμνύονται τοῖς κατὰ πόλιν νομίμασιν ἔοικε, ἃ παρὰ τοῖς θεμένοις ἰσχύοντα, παρ' ἄλλοις ἐστὶ κίβδηλα. . . Καλὸς οὖν, ἢ φησι Πλάτων, θησαυρὸς αἱ τῶν πατέρων ἄρεταί, κάλλιον δ' ἀντιθεῖναι δύνασθαι τὸν τοῦ Σθενέλου :

Ἡμεῖς τῶν πατέρων μέγ' ἀμείνοντες εὐχόμεθ' εἶναι.
Ταύτην γὰρ μόνην ἔχομεν ἄν. εἰ δὲ τίς ἐστὶν εὐγενείας χορεία,
πρὸς οἰκεῖον παράδειγμα τὸν ζῆλον ἡμῖν γίγισθαι ».

Ἀπεδείξαμεν ἀνωτέρω πόσον ὁ ἐπὶ κούφῃ πατραγαθία μέγα φρονῶν Κουγέας ἔβλαψε τὰ ἔθνικα συμφέροντα ἐξ ὑπερφροσύνης, ἐπιπολαιότητος καὶ ἰδιοτελείας, τοῖς ξένοις πάντοτε φιλοτιμούμενος, ἵνα φανῇ ἀρεστός.

1. Μαν. Γεδεών, Ἀποσημειώματα χρονογράφου, Ἀθήναι 1932, σ. 68. Περί τῶν συγχρόνων ἀναφέρομαι εἰς ἐγκύκλιον τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας Κ. Τσάτσου, ἧς καὶ τὸ λεκτικὸν ἐξάμβλωμα προσεπιμαρτυρεῖ τὸ κατάντημα : « Οἱ κακοὶ ἄνεμοι τῶν τελευταίων χρόνων φύσηξαν περισσότερο στὶς ἄλλες πλαγιὰς τῶν βουνῶν μας . . . πολλὰ ξεριζώθηκαν ἐκεῖ καὶ πολλὰ χαλάσανε. . . εἶναι μοιραῖα ταῦτα τὰ γκρεμίσματα, κάθε πού τὸ πνεῦμα χωρίζεται ἀπὸ τὸ ἦθος » Ἀκτῖνες IB' 1949, σ. 542. Τὸ ἦθος τοῦτο ἀνέλαβεν ἤδη νὰ διδάξῃ ἀπὸ τοῦ « Ἀποστ. Ἀνδρέου » τῶν Πατριαρχείων ! Τὸ κακὸν εἶχε ρίψει τὰς ρίζας, ἀφ' οἷου ὁ ἐν τῇ τοῦ Γένους Σχολῆ ἀοίδιμος ἡμῶν διδάσκαλος Βασ. Μυστακίδης ἔγραφε τὸ διαπομπευτικὸν βιβλιάριον : « Οἱ ἐν Ἀθήναις καὶ οἱ ἐν Κ/πόλει λόγοι . . . » Κ/πολις 1907. καταλήγει δὲ εἰς τὸ ὑπὸ ρέκτου ὁμογενοῦς καὶ δημοσιολόγου λεχθέν, ὅτι « οἱ ἐν Ἑλλάδι ἀπαιδευτοὶ εἶναι οἱ λεγόμενοι λόγοι » (σ. 165).

Οἱ ἀνιάτως προγονόπληκτοι, δολοφόνει τῶν ὀρθοφρο-
νούντων.— Ὁ ἄγριος διωγμὸς τῶν λογίων.— Οἱ
φρυάττοντες τοπικισταί.— Ἀχαριστία, ἡ «ἀγχόνη-
τῆς εὐγνωμοσύνης».— Τὸ Πανεπιστήμιον κλείει τὰς
πύλας!— Οἱ ριψάσπιδες ἐθνικισταί.— Ἡ ἐμπορία
τῆς Ἱστορίας καὶ ὁ ἐκχυδαΐσμὸς αὐτῆς.

Ἐπὶ τῶν ἀνιάτως προγονόπληκτων τούτων τόσον προώ-
ρως κατεβιβάσθη εἰς τὸν τάφον ὁ λαμπρὸς ἐπιστήμων καὶ ἐξαί-
ρετος γλωσσολόγος Α. Μπούτουρας, κατεπολεμήθη ὁ νεαρὸς
ἐπιστήμων, ὅπως καταπολεμούμεθα πάντες, διότι ἦτο Μακεδών,
«βουλγαρογενής», οὐχὶ δὲ Ἑλλαδικὸς γαλαζοαῖμος. Ὀλίγον χρό-
νον πρὶν ἢ ἀφήσῃ τὸν μίταιον τοῦτον κόσμον ἐμοιρολόγει οὗτος
ὁ ἰδρυτὴς τοῦ «Ἱστορικοῦ λεξικοῦ», οὗ τὸ ὄνομα οὐδ' ἀπλῆς ἀνα-
γραφῆς ἠξιώθη ἐν ταῖς ἐλληνικαῖς Ἐγκυκλοπαιδείαις, (ὅστις ὅμως
«ὀλίγα ζήσας ἐπλήρωσε χρόνους μακροὺς») καὶ οἶονεὶ δια-
μαρτυρόμενος ἔγραφεν : «Ὅποιος παραιτήσῃ τὴν σημερινὴν
μας ἰδεολογίαν θὰ ἐννοήσῃ εὐκόλα, ὅτι ἀποτέλεσμα τοῦ εἰς λέ-
ξεις ὥραίας ἀνευ σημασίας περιοριζομένου ἀποτυφλωτικοῦ σο-
βινισμοῦ, οἷον «ἀπόγονοι Σαλαμινομάχων» ἢ «Μαραθωνομά-
χων, περιούσιοι λαὸς» κλπ. εἶναι ἀποκλειστικότης τις περι-
φρονητικὴ διὰ τοὺς ἄλλους λαοὺς . . . Τὰ σφάλματα μᾶς
ἀπεμάχρυναν ἀπὸ τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς μὲ τοὺς ὁποίους ἠμπο-
ρούσαμεν νὰ συννενοηθοῦμεν καλύτερα. Ὅπως εἰς αὐτὸ ἔτσι καὶ
εἰς ἄλλα ἡ ἀποκλειστικότης δὲν μᾶς ἀφῆκε ν' ἀντιληφθῶμεν
καλὰ τὴν θέσιν μας καὶ νὰ συμβιβάζωμεν αὐτὴν πάντοτε σύμ-
φωνα μὲ τὴν πρόοδον τῶν ἄλλων ἐθνῶν. Ἐσχηματίσαμεν οἶο-
νεὶ κόσμον ἰδικόν μας, ἐσκεπτόμεθα πολὺ Ρωμαίικα, ἐκάμαμε
νόμους Ρωμαίικους καὶ προσωπικοὺς σὰ στὸ σπῆτι μας καὶ ὅπως
κουτὰ καὶ περιορισμένα ἐμιμούμεθα νεκροὺς τύπους καὶ προλή-
ψεις τοῦ παρελθόντος, ἔτσι ἢ οὐχὶς μὲς πρὸς τοὺς πῶ-
πολιτισμένους λαοὺς τούτους καταντοῖσε νὰ εἶναι κυρίως
μίμησις ἀπλῆ τῶν τύπων μὲ ὀλίγην οὐσίαν. Διατί εἰς τὸ
στάδιον τῆς ἐξευγενίσεως προωδοποίησαν ἄλλα γένη οὐχ
οὔτω καλῶς ἀπηρτισμένα, γένη βάρβαρα καὶ ἀνεξιστόρητα πρὸ
500 ἐτῶν ; Ζήτημα πρὸς τὸν νεώτερον Ἑλληνα μέγα καὶ οὐ-
σιωδέστατον». (Πῶς πρέπει νὰ ἐννοηθῇ ἡ μεταρρυθμ. μας κί-
νησις σ. 6 ἀνάτ. Δελτ. ἐκπαιδ. ὁμίλου 1911). Ἄλλ' ἔωμεν τοὺς
ὁμόρους καὶ γείτονας, ἔωμεν τοὺς γαλαζοαῖμου; Ἑλλαδικούς.

ἐπὶ ἑτερόχθονας, τοὺς «Βλάχους» καὶ «Τσοπέλους», Ἀρβανίτες καὶ Καρπαγκούνιδες κτλ. ὁ πόλεμος κατήντησεν ἐκ μεταδόσεως ἐμπύλιος καὶ τὰ βέλη ρίπτονται ἐξ οἰκείων καὶ ἐξ αὐτοκασιγνήτων πρὸς οἰκείους! (βλ. Θερεϊανὸν ἐντ' ἄνωτ. σ. 374—375 περὶ Οἰκονομίδου).

Ὁ κατὰ τῆς πνευματικῆς ἐν τῷ τῶν Μουσῶν κλεινῷ τεμένει ἠγεσίας πόλεμος ἐνήρξατο ἀπὸ τῶν Βαυαρῶν, τῶν σπουδαίων ἐκείνων καθηγητῶν, οἵτινες μεταπεμπάμενοι εἰσῆλθον ὡς ἥρωες νὰ μεταφυτεύσωσιν ὧδε τὰς ἐπιστήμας. Ὁ Ross, ὁ Ulrichs, ὃν εἶδομεν ἄνωτέρω, καὶ οἱ ἄλλοι Γερμανοὶ καταβάντες εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς καθηγηταὶ καὶ ἀρχαιολόγοι «πολλὰ ἀφιλοκερδῶς καὶ τὸ ἔθνος καὶ τὴν χώραν ὠφέλησαν, οὐ μόνον οὐδεμᾶς ἔτυχον ἀμοιβῆς, ἀλλ' ἐπέστησαν καὶ πολυειδεῖς φανεράς τε καὶ ἄφανεῖς καταδρομὰς καὶ ὀδύνας, ἕως εὗ οἱ πλείστοι ἢ ἀπέθανον οἰκτρῶς, ὡς ὁ ἀπειρόκακος καὶ ἀληθῶς σοφὸς Ulrichs (ὁ Οὐλερῖχος οὗ τὴν γραμματικὴν καὶ τὸ λατιν. Λεξικὸν γενεαὶ 2 — 3 ἐδιδάχθησαν) ἢ ἀπεπέμφθησαν ἀγνωμότως οἵκαδε ἐπὶ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῶν κοινοβουλευτικῶν θεσμῶν» (αὐτ. σ. 274-5). Μετὰ τοὺς Γερμανοὺς ἦλθεν ἡ σειρά τῶν ἐξωκατακοίλων Ἀχαιοῦν — ἢ Ἀχαιοί, ὡς ἐγράψαμεν ἀλλοθῶ, ἐφιλοξένησε τοὺς φυγάδας λογίους τοῦ Βυζαντίου καὶ ἀνέδειξε μεγάλους λογίους — Ὁ Μιχαὴλ Ποτλῆς, εἰς ὃν κυρίως ὀφείλεται τὸ «Σύνταγμα τῶν ἱερῶν κανόνων», κατεδιώχθη πολυειδῶς ὡς καθηγητῆς τοῦ ἐκκλησ. δικαίου ὅθεν καὶ μετὰ τὸν ἐναρκτήριον παρητήθη! Ἐκ τούτου παραδειγματισθεῖς ὁ συμπατριώτης του φιλόλογος κράτιστος, Χαροῖλ. Κασιμίσης, προὔτιμησε ν' ἀποθάνῃ ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς ψάθης, εἰς ὃν ὀφείλεται ἡ ἀναγέννησις τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Κορυτσᾷ. Κατέφυγεν γέρον ἤδη, ἀφοῦ ἐγιναντομάχησεν ἐκεῖ ὡς πρωτοπόρος εἰς ἔθνικους ἀγῶνας, διὰ νὰ ἀναπαύσῃ τὸ γῆρας, ἀλλὰ φεῦ! δὲν ἔμεινε καὶ αὐτὸς ἄτρωτος ἀπὸ τὰ βέλη τῶν ἀπαισίων συκοφαντῶν (1). Ὁ τρίτος συμπολίτης, ὁ μεγαλύτερος παρ' Ἑλλήσι σύγχρονος γεωγράφος, Μακεδονογράφος καὶ Αἰγυπτιολόγος, Μ. Δήμιτσας περιεπλανήθη πανταχοῦ διδάσκων τὰ ἑλλην. γράμματα,

1. Βλ. εἰς τὸ ἐν τῷ «Ἡλίφ» ΙΖ', 1949 ἄρθρον μου, «Αἱ ἑλλην. σπουδαὶ καὶ ἐπιστήμαι...» σ. 92 τὴν συγκινητικὴν ἐπιστολὴν πρὸς Εἰφ. Ἀσώπιον ζητήσαντα ἄρθρον διὰ τὸ «Ἀττικὸν ἡμερολόγιον». εἶναι τὸ κύκνειον ἄσμα τοῦ ἀναξιοπαθοῦντος πατριώτου.

ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε ν' ἀτενίσῃ τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἡ θεία δίκη ἐτιμώρησε τοὺς Ἑλληνας νὰ μὴ ἀκούουν μέχρι σήμερον Γεωγραφίαν — καὶ εἶναι πάντες ἀγεωγράφητοι — ὅπως δὲν ἀκούουσι καὶ Νομισματολογίαν διὰ τὸν σκληρὸν διωγμὸν, ὃν ἐκίνησαν κατὰ τοῦ διεθνοῦς φήμης νομισματολόγου Ἰω. Σβορώνου (²). Τὸν ἀγαθὸν καθηγητὴν τῆς φιλοσοφίας Μαργ. Εὐαγγελίδην δὲν τὸν ἐπαρδειγμάτισε τὸ πάθημα τοῦ Δημ. Βερναρδάκη, ὅστις ἀποτροπιασθεὶς ἀπὸ τὰ σκάνδαλα ἐγκατέλιπε τὸν πνευματικὸν ἀγρὸν καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὴν ἐν Λέσβῳ ἀγροικίαν του μηνίων «κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμόν» ἀλλ' ὑπέστη ἀνεκδιήγητα, ὡς διηγεῖται ὁ ἴδιος: «ἐννεαετείς ἴβρεις ὑπέστην λοιδορίας, συκοφαντίας, ἀπειλᾶς, ἐπιθέσεις καὶ κινδύνους τῆς ζωῆς μου, οὐ μόνον ἐκτὸς τοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλὰ καὶ ἐντὸς αὐτοῦ, ἀπ' αὐτῆς τῆς ἕδρας (ὅτε καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν φοιτητῶν ἐμωλοπίζοντο). ἐγὼ δ' αὐτός, ὅπου ἂν προσέπιπτον εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, ἐκυνηγοίμην ὑβρίζομενος καὶ ἀπειλούμενος μέχρι τῆς κατοικίας μου ὑπὸ τῶν διὰ ροπάλου καὶ μαχαίρας καὶ... ὄπλου .. ἐπιζητούντων νὰ καταλάβωσι τὴν φιλοσ. ἕδραν...» ἀναφέρει, ὅτι τὸν ἐτραυμάτισαν διὰ ροπάλου καὶ ἔπαθεν ἔκτοτε ὁ δεξιὸς βραχίον καὶ διὰ τὸν ἄφηνον ἐπὶ τόπου, εἰμὴ ἔσωζον αὐτὸν οἱ ἀκόλουθοί του φοιτηταὶ Θάνος Τζαβέλλας καὶ ὁ Ἱεροσολυμίτης Χρ. Γεωργίου — ὁ Εὐαγγελίδης κατήγετο ἐκ Προποντίδος — Ἄλλὰ διερωτῶμαι, ποῦ βαίνομεν μένοντες εἰς τὰς ἀρχὰς τοιοῦτου ἀδιαλλάκτου καὶ ὀλεθροῦ τοπικισμοῦ; Ὁ Κουγέας συγγραφεὺς τῆς «Ἰδέας τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν παρ' Ἑλλήσιν» πραγματευόμενος περὶ τῆς ἐπασράτου ταύτης διαιρέσεως ἀναφέρεται εἰς τοὺς χαρακτῆρας τοῦ Θεοφράστου, ὅστις γράφει: «Ἦδη

2. Καὶ ἕτερος γηγενής, ὁ Δ. Ζαγγογιάννης, ἄριστος παιδαγωγός, ἐξεβλήθη ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου μετὰ σφοδρὸν πόλεμον διὰ «ψύλλου πήδημα», διότι εἶχε τὸ θάρρος νὰ ὑποδείξῃ τὰς ἐλλείψεις τῆς παιδείας (βλ. «Λόγους ἀπολύσεως» σ. 17-29, 36 ἐ.) Καὶ οἱ μετὰ τοὺς Γερμανοὺς καταδιωχθέντες οὕτως ἀπηνῶς λόγοι οὗτοι ἡμεδαποὶ εἶχον προσενέγκει πολυτίμους εἰς τε τὸ ἔθνος καὶ τὴν ἐπιστήμην ὑπηρεσίας, ἦσαν ἀληθῶς ὀγκόλιθοι, καὶ ἀπέθανον βαρυσταλοῦντες διὰ τὴν ἀχαριστίαν. ὀρθῶς εἶπεν ὁ μακ. ὁ συνόμηρος Ἰω. Ἡλιάκης: «ἡ ἀγχόνη τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἡ ἀχαριστία». («Ἡ ἀπολογία ἐνὸς τυράννου», Ἀθῆναι 1921, σ. 20 καὶ ἐν συνεχείᾳ «Εὐγνωμοσύνη καὶ ἀχαριστία».)

μὲν καὶ πρότερον πολλάκις ἐπιστήσας τὴν διάνοιαν ἐθαύμασα, ἴσως δὲ οὐδὲ παύσομαι θαυμάζων, τί γὰρ δήποτε, τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἀέρα κειμένης καὶ πάντων τῶν Ἑλλήνων ὁμοίως παιδευομένων, συμβέβηκεν ἡμῖν οὐ τὴν αὐτὴν τάξιν τῶν τρόπων ἔχειν ;» (Πρόλ.). Ἐὰν παραδόξως ὁ Κουγέας δὲν θεωρεῖ ἀπόβλητον τὴν διαίρεσιν! διότι « συνετέλεσε, γράφει, κατὰ μέγα μέρος διὰ τῆς ἀδιαλείπτου ἀμίλλης εἰς τὴν προαγωγὴν καὶ τὸν θρίαμβον τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ »! (σ. 39—40). Τοιαύτας πρεσβεύων ἀρχὰς διόλου ἀφιερῶθῃ εἰς τὸ πάθος τῆς διώξεως καὶ αὐτῶν τῶν ὁμαιμόνων. Ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίδου 70 ἔτη παρῆλθον αἱ δὲ σατανικαὶ μέθοδοι καὶ οἱ «τραμπουκισμοί», ὡς λέγει ὁ κοινὸς λαός, δὲν ἔλειψαν ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον δυστυγῶς. *Εἰς ἐμὲ συνέβησαν χειρωνακὰ καὶ ἀσεβῆς ἔτι ἐπίθεσις, οὐχὶ εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν παραδόσεων, ἀλλ' εἰς τὴν τῶν ἐπισήμων τελετῶν, ὑπὸ μεγαλωνύμου νεοδαμώδους καθηγητοῦ καὶ ἐνώπιον τῆς ὀλομελείας τῶν καθηγητῶν ἐν γενικῇ συνέλευσει. Ὑπηνίχθην ἀπλῶς τὸ στυγερόν τόλμημα (σ. 262) χωρὶς νὰ τὸ ἐξιστορήσω χάριν τοῦ σεμνείου, τῆς πνευματικῆς ἡμῶν τροφοῦ, τῆς alma mater. Ἀλλ' ἂν δι' ἑμαυτὸν μοι ἐπιτρέπεται ν' ἀδιαφορήσω, αἰσθάνομαι ἐπιτακτικὴν τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεως; νὰ φωνάξω μὲ ὄλην τὴν δύναμιν τῶν πνευμόνων, ὅτι τὰ ἔκτροπα ταῦτα προσβάλλουσι καιρῶς τὸ ἐθνικὸν καὶ πανελλήνιον ἴδρυμα, παριστάμενον ὅτι διατελοῦν ἐμπειστευμένον εἰς οὕτως ἀναξίαν χειρὰς καθίσταται ἀνάξιον τῆς στοργῆς, μεθ' ἧς τὸ περιέβαλε καὶ εἰς περιωπὴν προήγαγεν ἐπίζηλον ἢ ἑλλην. φιλοπατοῖα. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ κράτος δὲν αἰσθάνεται κανὲν πλεον ἐνδιαφέρον νὰ τὸ ὑποστηρίξῃ καὶ ἐφέτος μάλιστα ἠρνήθη νὰ δώσῃ τὴν ἐπιχορήγησιν καὶ ὁ ἀντιπρύτανης διακηρύττει, ὅτι δὲν θὰ λειτουργήσῃ ἐφέτος! Κακὸς σύμβουλος ἢ πείνα. ἐντεῦθεν προέρχονται αἱ διαδόσεις, ἡ περιορισμένη ἐμπορία τῶν καθηγητικῶν, ὡς εἴρηται, δέλτων καὶ αἱ τοιαύτης φύσεως διάφοροι συναλλαγαὶ — εἴθε νὰ ἀποδειχθῶσιν ἀπλαῖ φῆμαι — ἀλλ' ἀνεφάνη νέον εἶδος ἐμπορίας, ἡ ἐμπορία τῆς Ἱστορίας! «Ὁ διαγωνισμὸς τοῦ λάθους!» ἄρθρον 1ον. ἐν τῇ «Ἀκροπόλει» 12·4·53 «Ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνος». Ὁ δημοσιογραφισμὸς ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ ἀπὸ πευθίνων καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας, ὅστις προσπαθῶν νὰ συμφιλιωθῇ πρὸς τὴν*

1. «Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας τῶν Ἑλλήνων» κατὰ Zeller σ. η'-θ'.

ἀδιάλλακτον Κλειῶ παρέσυρε καὶ ἄλλους ἀδαιεῖς τοῦ μυστικοῦ τῆς Ἱστορίας, καὶ ἀντὶ νὰ προκηρύξῃ τὸν διαγωνισμόν τῆς ἀληθείας, προετίμησε τὸ ἐναντίον, τὸ λάθος, τὸ ψεῦδος! Καὶ διερωτῶμαι ἐκ τῶν 4—5 δεκάδων γιλιάδων ἀναγνωστικῶν τοῦ φύλλου τούτου, πόσοι θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀνακαλύψωσι τὸ λάθος 10, 100, 200; ἀμφιβάλλω. πάντες οἱ λοιποὶ θὰ μάθωσι τὸ ἱστορικὸν ψεῦδος. Ἴδου τὸ συμπέρασμα, ἴδου τὸ ἐκ τῆς ἐμπορίας κέρδος τῆς Ἱστορίας. Τελεία χρεωκοπία τῆς διδασκαλίας τῆς Ἱστορίας. Ἔχει δίκαιον λοιπὸν ἡ Κυβέρνησις, ἣτις ἐπὶ τῆς πρυτανείας τοῦ σημαιοφόρου καθηγητοῦ τοῦ «λάθους» ἀπεφάσισε νὰ κλείσῃ τὸ Πανεπιστήμιον (1). Εἰς τὴν σ. 267 ἔγραφον περὶ ριψάσπιδος; προ ρεσσόρου καὶ προεφήτευσον καὶ ἄλλας ἀβασίας αὐτοῦ εἰς δευτέραν ψηφοφορίαν. Πράγματι ἐξελέγη ὁ εἰρημένος ὡς ἀκαδημαϊκός, ἀλλ' ὁ χρηματοδότης τῆς γαλλ. ἀρχαιολ. σχολῆς ἀπήτησε πλέον πραγματικὰ δεδομένα τῆς προχωρήσεως αὐτοῦ εἰς τὸν μαλλιαρισμόν. Πρὶν ἐκπνεύσῃ τὸ ἔτος συνεκρότησεν ὁμάδα παρασύρας καὶ δύο νεωτέρους καθηγητὰς τῆς Φιλοσ. σχολῆς. Ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν λοιπὸν αὐτῶν ἡ «Ἀκρόπολις», ἡ ἑφημερὶς τῶν ἐκπλήξεων, ἤνοιξεν ἐπιφυλλίδα, ὅπου δημοσιεύεται «Ὁ γύρος τῆς Ἑλλάδος», — τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι κακόηχον. — Πρώτην φορὰν βλέπει τὸ φῶς ἑλληνικὴ ἀρχαία ἱστορία εἰς ἀπλὴν δημοτικὴν γλῶσσαν! ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν καθηγητῶν τῆς Φιλοσ. σχολῆς!! Ἔχω ἐνώπιόν μου τὸ φύλλον τῆς 8-1-53, ὅπου ἐξιστορεῖται ἡ ἀπαγωγή τῆς Εὐρώπης: «Ἡ Εὐρώπη ἦταν μιὰ ὠραιότατη κόρη τοῦ Ἀγίνορος, γιου τοῦ Ποσειδῶνος. . . Μιὰ μέρα ἡ δλόχαρη Εὐρώπη ἔπαιζε μὲ φίλες τῆς στὸν ἀνθισμένο πάγκο κοντὰ στὴ θάλασσα. . . Μέσα στὴν

1. «Ὡς πρύτανις τοῦ προσεχοῦς ἀκαδημ. ἔτους εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ δηλώσω, προαναγγέλλει ὁ Δασκαλάκης, ὅτι, ἂν τὸ Πανεπιστήμιον δὲν ἐπιχορηγηθῇ μὲ 6 δισεκ. ἀπὸ τοῦ προσεχοῦς ἀκαδημ. ἔτους πρὸς κάλυψιν τοῦ ἔλλειματός του, θὰ κλείσῃ ὀριστικῶς τὰς πύλας του περὶ τὰ μέσα Νοεμβρίου 1953. . .» «Ἐλεύθ. Λόγος» 9-5-53 σ. 6. Τὸ ἔλλειμμα τοῦ ἀποτυχημένου ἐπιδόξου ἔχει ἤδη ἐξοφλήσει ὁ ἀγωνοθέτης Διευθυντὴς τῆς «Ἴζόλα» Δράκος μὲ τὲς κούρσας. οἱ κουρσάροι καὶ οἱ εὐνοούμενοι θὰ ἰκανοποιηθοῦν πλήρως. . . τὰ καταθέτει ὁ μωρὸς λαός! Ὁ δὲ φίλος Δράκος φυσικὰ ἔχει ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν ἐμπορίαν «τὴν μερίδα τοῦ Δράκου», διότι οὕτως ἡ βιομηχανία του ἐγένετο κοινὸν ἀνάγνωσμα.

ὁμορφιά. . . ἐπαιζαν οἱ κοπέλλες καὶ ἐχαίροντο τὴν ξένοιαστη ζωὴ τους. . . » Αὐτὴ εἶναι ἡ γλῶσσα τῆς ἱστορίας ἐφεξῆς ποὺ θὰ διδάσκωνται οἱ φοιτηταί ! Εὐγε τοῦ Merliet διὰ τὴν νέαν κατάκτησιν. Ὁ φίλα τοῖς μαλλιαροῖς φρονῶν Ἐλευθερουδάκης δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Κουγέαν, ἐπιστατοῦντα εἰς τὴν « Παγκόσμιον ἱστορίαν », τοιαύτην γλῶσσαν. Τεῦ ἔφαγαν τ' αὐτιά οἱ μαλλιαροὶ νὰ μεταφράσουν τὸν Παπαρηγόπουλον, δὲν τὸ ἔπραξε! εὐγέ του. Ἐπραξαν τοῦτο οἱ καθαρεύοντες τῆς Φιλοσ. σχολῆς.

Ἡ « Ἀζρόπολις » ἀπὸ τοῦ 1934 ἐδημοσίευσεν μηνιαίως τὸν « Γῦρον τοῦ Κόσμου » εἰς καθαρεῦον ὕφος, ὡς γράφει ἐν τῷ προλόγῳ : « ἡ γεωγραφικὴ ἐπιστήμη, ὡς ἐπιστήμη ἐξετάζουσα τὸ φυσικὸν καὶ κοινωνικὸν περιβάλλον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔζησεν ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀνεπτύχθη ὁ πολιτισμὸς, εἶναι *ἐπιστήμη κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικὴ* μὲ τὴν ἔννοιαν, ὅτι εἰς τὸ *ἀρχαῖον ἑλλην. πνεῦμα* χροεωστεῖ τὰς πρώτας βάσεις τῆς », καὶ ἐπιφέρει : « εἰς ἕφος ἀπλοῦν καὶ κατὰ τὸν πλέον ἐκλαϊκευτικὸν τρόπον θὰ δοθοῦν εἰς τοὺς ἀναγνώστας ὅλα τὰ στοιχεῖα... τῆς ζωῆς τῶν λαῶν ὅλου τοῦ κόσμου, οἱ ὁποῖοι, ἀφοῦ ἐπὶ ὀλόκληρον ἑκατονταετίαν δὲν ἐδιδάχθησαν γεωγραφίαν, ἐπίστευσαν πλέον, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιτυχίας εἰς τὸν βίον των εἶναι τό : « οὐδεὶς ἀγεωγράφητος εἰσίστω ». Ὁ θρίαμβος τῆς καθαρευούσης ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ ἦτο μὲ τὴν τεραστίαν « Μαράσλειον Βιβλιοθήκην » καὶ τὰς ἐκδόσεις τοῦ Φέξη καὶ ἄλλων πολλῶν πλήρης, *ἔρχονται νῦν καθηγηταὶ τῆς ὑγαινούσης μερίδος τῆς Φιλοσ. σχολῆς νὰ ἐκτραπῶσι τῆς εὐθείας προσκλίναντες πρὸς τὸν μαλλιαρισμόν*, παρ' οὗ καὶ τὸν « Γῦρον » ἐδανείσθησαν, ὅπως καὶ οἱ ὀρεσίβιοι κυβερνήται τοῦ κομμουνισμοῦ. Ὁ Κουκουλῆς δι' οἰκτρᾶς μεταστροφῆς γενόμενος ἀκαδημαϊκὸς *ἤρνηθη ἑαυτόν*, καὶ ἀπεκλήρυξε τὰ ὠραῖα βυζαντινὰ διηγήματα τὸν « Νικηφόρον », τὸν « Γρηγόριον » τὸν « Καλόθετον », τὴν « Μοναχὴν Θεοδούλην » κ. ἄ. ἅπερ ἴσως τὸν ὑποχρεώσουν οἱ νέοι αὐθένται του νὰ τὰ μεταφράσῃ εἰς τὸ μαλλιαρὸν ἐξάμβλωμα. Λυποῦμαι μυχίως γράφων ταῦτα διὰ τὸν ἄλλοτε φίλον συνάδελφον, ἀλλὰ διὰ τῆς μεταστροφῆς του ταύτης ἐξέπεσε τῆς φιλίας τῶν εὐ φρονούντων καὶ εἰς τὰ πάτρια στεροῶς προσκειμένων.

Ἄλλ' ἀνάγκη νὰ τελειώσωμεν. Εἰς ἐπίρρωσιν τῶν ἀνωτέρω καὶ διὰ τοὺς ἀγῶνας τῆς δευτέρας μου ἐκλογῆς καταχωρίζω ἐν ταῦθα τὴν ἀντέκθεσιν τοῦ καθ. τῆς φιλοσοφίας κ. Κ. Λογοθέτου.

Ὁμιλία τοῦ κ. Κ. Λογοθέτου εἰς τὴν δευτέραν μου ἐκλογὴν. — Πῶς ἐγένετο ἡ παῦσις μου ;(1).

Κύριοι,

« Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ καθ' ἣν ἐκτοξεύονται ἐνταῦθα κατὰ τοῦ Μητροπολίτου Κορυθαῶς ἀνήκουστοι ὕβρεις καὶ δειναὶ κατηγορίαι παρὰ τῶν αὐτῶν ἀκριβῶς καὶ ἄλλοτε προσώπων προεξάρχοντος τοῦ αὐτοῦ πρεσβυτέρου καθηγητοῦ. Οὗτος ἤσκησεν, ὡς ἐνθυμεῖσθε, πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀγρίαν «πολεμικὴν» κατὰ τοῦ εἰρημένου Μητροπολίτου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀποβλέπει, ὅπως ὁ ταῦρος πρὸς τὸ «κόκκινο πανί». Ἀλλὰ πρὶν εἰσέλθω εἰς τὸ θέμα, εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ κατηγορητηρίου, πρέπει νὰ θίξω τὸ τυπικὸν μέρος τῆς παρούσης κρίσεως καὶ τὰς παραδόξους, ἀλλ οὐχὶ ἀνεξηγήτους, παραλείψεις. Κατὰ τὸν ἰσχύοντα δῆλα δὴ νόμον ἔπρεπεν ἡ ἐπιτροπεία νὰ κρίνῃ τὸν Σεβασμιώτατον, νὰ ἀναλύσῃ τὸ ἔργον του καὶ νὰ ὑποβάλλῃ τὰς παρατηρήσεις αὐτῆς εἰς τὴν Σχολὴν γραπτῶς. Ἐὰν δὲ μὴ εἶχεν ἐπαρκῆ χρόνον, ἔπρεπε νὰ ζητήσῃ παράτασιν τῆς προθεσμίας. Πάντως ἔπρεπε νὰ ὑποβάλλῃ ἔκθεσιν, ὥστε νὰ δυνηθῇ ὁ κρινόμενος νὰ ἐκθέσῃ τὰς ἀποφύσεις του καὶ νὰ διατυπώσῃ τὰς τυχόν ἀντιρρήσεις καὶ ἀντιγνωμίας του. Τοῦτο ἦτο καθῆκον ἀπαραίτητον τῆς ἐπιτροπείας, ἡ ὁποία ἄλλως εἶχεν ἐπαρκῆ χρόνον διὰ τὸ ἔργον της, τοὺς μῆνας δηλονότι τῶν διακοπῶν. Ἀλλὰ διατὶ παρέλιπε τὸ στοιχειῶδες τοῦτο καθῆκον ; ὁ λόγος οὗτος εἶναι ἀπλούστατος καὶ σαφέστατος· διότι ἐσκέφθη ὅτι, ἐὰν ὑπέβαλλε γραπτὴν ἔκθεσιν, αὕτη θὰ περιήρχετο εἰς γνῶσιν τοῦ κρινομένου, ὅστις καὶ θὰ ἀπῆντα, καθ' ὃν τρόπον συνηθίζει, διότι «δὲν χαρίζει κάστανα». Ἀλλ' ἄς ἡσυχάσῃ ἡ σεβαστὴ ἐπιτροπεία καὶ ἄς εἶναι βεβαία, ὅτι δὲν θὰ μείνῃ «ἀπλήρωτος» διὰ τὴν τοιαύτην παράλειψιν. ὁ κατηγορούμενος καὶ συκοφαντούμενος εἶναι ἐξ ἐκείνων, οἵτινες γνωρίζουν νὰ ἀμύνωνται. Ἀλλ' οὐδεμίαν τὸ πρᾶγμα προξενεῖ ἐντύ-

1. Ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς ἔτους 1946 κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον. Κατὰ τὴν συζήτησιν μακρὰς ὁμιλίας ἔκαμαν καὶ ὁ κ. Ν. Ἐξαρχόπουλος, ὅστις ἐτόνισε τὴν γενικὴν μου ἐπιστημ. μόρφωσιν καὶ τὴν διδακτικὴν ἰκανότητα. Ὁ δὲ μακ. Ἀντ. Χατζῆς ἀνέλυσε πολλὰς φιλολογικὰς καὶ ἱστορικὰς ἐργασίας μου. Ταῦτα βλέπει ὁ βουλόμενος εἰς τὰ Πρακτικά.

πωσιν εἰς ἡμᾶς πάντας, τοῦλάχιστον εἰς τοὺς πρεσβυτέρους ἐξ ἡμῶν, οἵτινες γνωρίζομεν τὸν κυριώτερον κατήγορον καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ τὸ ἀσκηθῆν δι' ὅλου τοῦ βίου του. *Ἡ πρωτίστη δηλαδὴ αὐτοῦ ἀσχολία καὶ τὸ κυριώτερον αὐτοῦ μέλημα ἦτο νὰ δυσφημῇ, νὰ κατηγορῇ καὶ νὰ καταδιώκῃ πάντα φιλόπονον καὶ προοδευτικὸν ἐπιστήμονα. Πείραν τοῦ πράγματος ἔχουσι πλεῖστοι ὄσοι, καὶ δὴ πολλοὶ τῶν ἐνταῦθα παρισταμένων συναδέλφων, ὁ κ. Ζώρας, ὁ κ. Δασκαλάκης, ὁ κ. Πεζόπουλος, ὁ κ. Χατζῆς, ὁ κ. Κουκουλές, ἐγὼ αὐτὸς καὶ εἴτις ἄλλος. Κατὰ κακὴν μοῖραν ὁ χρόνος καὶ ἡ ἡλικία δὲν μεταβάλλει τὴν φύσιν οὐδὲ τὰς ἐξεις τῶν ἀνθρώπων.*

«Καὶ νῦν ἃς ἔλθωμεν εἰς τὸ κατηγορητήριον, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι νέον, ἀλλὰ πολὺ παλαιόν, ἐπαναληφθῆν πολλάκις κατὰ γράμμα καὶ ἄνευ προσθηκῶν. Εἶναι αἱ παλαιαὶ ἐκεῖναι αἰτιάσεις, αἵτινες ἠλέχθησαν καὶ ἀνηρέθησαν καὶ ἐνταῦθα καὶ δι' ἰδίου βιβλίου. εἶναι αἰτιάσεις αἱ ὁποῖαι, ἐπαναλαμβανόμεναι καὶ πάλιν κατακόρως, διεγείρουσι τὴν ἀγανάκτησιν καὶ παρέσυραν κατὰ τὸν παρελθούσαν συνεδρίαν καὶ ἐμὲ εἰς παραφοράν. δὲν μὲ παρέσυραν τὰ νεῦρα, ὡς εἶπέ τις, ἀλλὰ μὲ ἀνεστάτωσεν ἡ ἀδικία.

«Λοιπὸν τὸ κατηγορητήριον διαιρεῖται εἰς δύο μέρη· τὸ μὲν ἐν ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἀξίαν τοῦ κρινομένου, τὸ δὲ ἄλλο εἰς τὸ ἦθος αὐτοῦ καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἐθνικὴν ἢ κατὰ τοὺς κατηγοροῦς, εἰς τὴν ἀντεθνικὴν δρασίαν τοῦ ἀνδρός. Ἄς ἴδωμεν πῶς ἔχουσι τὰ πράγματα κατὰ σειράν. Καὶ πρῶτον ἠκούσαμεν, ὅτι ἡ ἔδρα, ἣν κατέλαβεν ὁ σεβασμιώτατος, εἶναι «ἀμαρτωλή». Τὸ αὐτὸ εἶπεν ὁ κ. Κουγέας καὶ ἄλλοτε καὶ κατηγορῆσε τὸν Μητροπολίτην, ὅτι τάχα διὰ μέσων πολιτικῶν ἐδημιούργησε τὴν ἔδραν ταύτην, ἣν καὶ ἀπεκάλεσεν «ἀντεθνικὴν». Ἀλλὰ καὶ ὁ κ. Κουγέας δὲν ἀγνοεῖ καὶ ἡμεῖς πάντες γνωρίζομεν, ὅτι ἡ ἔδρα προὔπηρχε καὶ ἀνῆκεν εἰς ἐκείνας, ὅσας ἡ Σχολὴ προσέθηκε πεισθεῖσα καὶ ἐξαναγκασθεῖσα ὑπὸ τοῦ τότε Δικτάτορος, ὑπ' ἐκείνου, ὅστις (ὁ Θεὸς ἃς τὸν συγχωρήσῃ) ἀνεστάτωσε τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἐπήνεγκεν εἰς αὐτὸ πολλὰ κακά. Ἄν λοιπὸν δεχθῶμεν τὴν ἔδραν ὡς «ἀμαρτωλὴν» ἀμαρτωλοὶ εἴμεθα ἡμεῖς καὶ ὁ Δικτάτωρ ἐκεῖνος, οὐδεὶς ἄλ-

λος (1). Ἐπειτα ἠκούσαμεν ὅτι τὰ ἔργα τοῦ Μητροπολίτου στεροῦνται ἐπιστημονικότητος καὶ εἶναι «ῥιχά». Ἄλλ' εἶναι ἀράγε τοιαῦτα τὰ ἔργα αὐτοῦ, τὰ ἔργα, ὅσα *δυσαρίθμητα ὄντα ἔκριναν εὐφήμως καὶ ἐνεκωμίασαν προσηκόντως καὶ ἡμεδαποὶ ἐπιστήμονες καὶ ξένοι σοφοί*, οἱ οἱ ὁ Εἰρηναῖος Hausserg καὶ ὁ Φραγκίσκος Halkin, ὁ P. Dumont καὶ ὁ Fr. Dölger καὶ ἄλλοι πολλοί; Ἡ ἀγνοοῦσιν οἱ ἐπικριταί, ὅτι ἡ ἐν Βρυξέλλαις ἔταιρεία τῶν Βολλανδιστῶν ἀνέθηκεν εἰς τὸν Μητροπολίτην τὴν ἔκδοσιν τῶν βίων Ἀγιορειτῶν καὶ ἰδίᾳ Κουσοκαλυβιτῶν Ἀγίων καὶ ἔγραφον «ἡ εὖνοια αὕτη (τοῦ νὰ συμπεριληφθῆτε εἰς τοὺς συνεργάτας τῆς ἡμετέρας ἔταιρείας), *οὐδέποτε παρεσχέθη πρὸς ὑμῶν πρὸς οὐδένα μοναχὸν τοῦ Ἁθῶ, καὶ ἀκόμη οὐδὲ πρὸς οἰονδήποτε Ἕλληνα σοφὸν*» (ni memo à aucun savant Grec) (2) Ὁ νῦν κρινόμενος δὲν γράφει ἀπλῶς γεγονότα, ἀλλὰ φιλοσοφεῖ ἐπὶ γεγονότων, ἔχει δὲ πλὴν ἄλλων γράφει καὶ ἰδίαν πραγματείαν *περὶ τῆς Ἱστορίας ὡς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἀνακυκλώσεως τοῦ πολιτισμοῦ*. Θὰ συνίστων εἰς τοὺς κ. κριτὰς νὰ μελετήσωσι τὴν περισπούδαστον ταύτην μελέτην διακρινομένην ἐπὶ ἀγαστῇ πρωτοτυπίᾳ. Ἐν ταύτῃ θὰ ἴδωσι πῶς ἡ Ἱστορία ἐδραιούται ὡς ἐπιστήμη καὶ πῶς τὰ διάφορα ἱστορικὰ φαινόμενα συμβιβάζονται πρὸς τὴν πορείαν τοῦ κόσμου. *Τὰ ἔργα λοιπὸν τοῦ Εὐλογίου Κουρίλα δὲν εἶναι ἀπλῶς ἱστορικὰ, ἀλλ' ἅμα καὶ φιλοσοφικὰ* (φιλοσοφοῦσιν ἐπὶ τῆς ἱστορίας). Εἶναι λυπηρόν, ὅτι τὸ σπουδαιότατον αὐτοῦ καὶ φιλοσοφικώτατον ἔργον τὸ ἐπιγραφόμενον «Ἑλληνισμὸς καὶ Χριστιανισμὸς» καρπὸς μακροχρονίων μόχθων καὶ πολλῶν ἰδρώτων ἀπώλετο κατὰ τὴν ἐπάρατον ὀμηρικὴν ταλαιπωρίαν ἡμῶν. Καὶ ἐπειδὴ ὁ κ. Κουγέας ὑπηνήχθη, ὅτι τοιοῦτον ἔργον δὲν θὰ συνεγράφη, ὀφείλω νὰ διαβεβαιώσω, ὅτι τὸ πολῦτιμον

1. Σημ. ἐκδότου. Τὴν ὑπαρξίν κενῆς ἑδρας, ὅπως γράφω εἰς τὸ «Κράτος τῆς Ἀληθείας», ἔμαθον παρὰ τοῦ κ. Ἐξαρχοπούλου, ὅστις, μάλιστα μοι ὑπέδειξε καὶ εἰς τὴν «Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως» τὸ Ν. Δ. «Περὶ διαρρυθμίσεως τῶν Πανεπιστημιακῶν ἑδρῶν» (σ. 43). Πρὸς πίστωσιν δ' ὅτι εὗρον τὴν ἑδραν καὶ οὐδόλως ἐπομένως ἀνεμίχθην εἰς τὴν προγενεστέραν αὐτῆς ἴδρυσιν (βλ. γράμμα τοῦ τότε Γενικοῦ διευθυντοῦ ὑπουργείου Παιδείας κ. Ἰ. Πολυγένους αὐτόθι σ. 316).

2. Σημ. ἐκδότου. βλ. ἐμὴν «Ἀναγραφὴν συγγραμμάτων καὶ ἐπιστημ. διατριβῶν 1909—1935». Ἀθῆναι 1935, σ. 4-5, 8, 16, 29, 31.

τοῦτο σύγγραμμα εὐρίσκετο περὶ τὸ τέρμα καὶ ὅτι τὰ ὀγκώδη χειρόγραφα ἀπετέλουν τὸ βαρύτεμον φορτίον, ὅπερ ὁ ἀτυχήσας Μητροπολίτης ὡς ἱερὸν Παλλάδιον ἐκόμιζε μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου καὶ τῶν βασάνων μας. Ἄλλ' ἔχετε ἐνώπιον ὑμῶν τὸ ἑκατοντασέλιδον ἐκτυπωθὲν μέρος τοῦ βιβλίου τούτου, τοῦ δὲ ὑπολοίπου ἐκτενῆ περίληψιν καὶ ἀνάληψιν, ἣν ἔκαμεν ὁ Σεβ. εὐφρῶν ἐσχάτως σημειώσεις τινάς (1). *Εἰς τὸ βαρὺ καὶ ἀληκτον πένθος ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ αὐτοῦ (ἦν δὲν διστάζω νὰ ὀνομάσω ἐπιστημονικὴν ἀνυπολόγιστον ἀπώλειαν) μετέσχον καὶ μετέχω μεγάλως, διότι τὸ ἀπολεσθὲν ἔργον (οὗτινος ἐγνώριζον τὸ διάγραμμα) εἶχε μεγάλην φιλοσοφικὴν σπουδαιότητα (1).*

« Ἄν δὲ τὸ ἐκδιδόμενον ἔργον τοῦ σήμερον κρινομένου Μητροπολίτου εἶναι μέγα καὶ ὄντως θαυμαστὸν διὰ τὴν εὐρύτητα, τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν πολυμέρειαν, εἶναι ὄχι ὀλιγώτερον μέγα καὶ τὸ ἀνέκδοτον. Διότι τὰ μὴ ἐκδοθέντα εἰσέτι βιβλία αὐτοῦ ἀνέρχονται εἰς πολλὰς δεκάδας. (βλ. Ἀναγραφὴν σ. α'—δ', 57 ἔργα) ἐπὶ τοῦ ἤδη ἐκδεδομένου πολυσχιδοῦς ἔργου οἱ ἐπικριταὶ ἠδυνήθησαν νὰ εὕρουν ὀλίγα τινὰ σημεῖα ὡς πλημμελῆ καὶ ἐπίψογα.

« Ἴνα τις ἀπαντήσῃ εἰς τὰς ἐπικρίσεις, πρέπει πάντως νὰ ἔχη πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ σχετικὰ σημειώματα, τὰ ὅποια ὁμως δὲν κατετέθησαν ἐγκαίρως. Ἄλλ' εἶμαι βέβαιος, ὅτι ὁ Σεβασμιώ-

1. Τὸ ἡμιτελὲς βιβλίον εἶναι τοῦτο : «Μητροπολίτου Κορυθαῖς Εὐλογίου Κουρίλα καθηγητοῦ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, Ἑλληνισμὸς καὶ χριστιανισμὸς κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας. Ἡ συναδέλφωσις, τὸ ἔνδοξον τρόπαιον τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἀθῆναι 1944, Ἐκδοτ. οἶκος Πέτρου Δημητράκου Α. Ε. Σον, σ. 96. Αὐτὸ εἶναι τὸ 1/3, διὰ τὴν συνέχειαν, ἣτις ἀπωλέσθη, ἐκθέτω ἀνωτ. ἐν σ. 131—138 τὰς ἀγωνιώδεις ἐνεργείας μου, ἀλλὰ ματαίως δυστυχῶς, πρὸς ἀνακάλυψιν. Βεβαίως νῦν ὅλοι κατακρίνουν με, διατὶ ἔλαβον ὁμοῦ τὰ χειρόγραφα· διότι δὲν ἐφантаζόμην ποτὲ ἕνα ἀσθενῆ γέροντα ἱεράρχην θὰ μὲ ὠδήγουν εἰς τὰ κρατητήρια, εἰς τὰ βουνά! τοῦτο οἱ Βούλγαροι δὲν τὸ ἔπραξαν, ὅτε κατὰ τὸν Ἑλληνοβουλγ. πόλεμον ἀπήγαγον ὡς ὄμηρον τὸν μητροπ. Διδυμοτείχου Φιλάρητον Βαφειδην, ἀλλὰ τὸν περιώρισαν εἰς τὴν μητρόπολιν Σόφιας. με ὑπέσχοντο νοσοκομεῖον καὶ μοναστήριον, ὅθεν ἐπίστευον, ὅτι δύναμαι νὰ μὴ διακόψω τὴν ἐκτύπωσιν.

τατος θὰ σπεύσῃ—κατὰ τὸν συνήθη του τρόπον—νὰ δώσῃ τὴν προσήκουσαν ἀπάντησιν. Ὡσαύτως δ' ἐλπίζω, ὅτι θὰ χρησιμοποιήσῃ καταλλήλως τὴν εὐκαιρίαν, ἵνα διὰ τῆς γνωστῆς πολυμαθείας του δώσῃ ἐν ἱστορικὸν μάθημα.

«Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὸ πρῶτον μέρος, τὸ ἐπιστημονικόν.

«Ὡς πρὸς δὲ τὸ δεύτερον, τὸ ἠθικόν, παρατηρῶ γενικῶς, ὅτι ἀνεσκαλεύθησαν καὶ καὶ ἀνεμασσήθησαν ἐκ νέου αἱ παλαιαὶ καὶ τετριμμένα κατηγορίαι, αἱ χαλκευθεῖσαι μάλιστα ὑπὸ τινος μοναχοῦ, τοῦ Καμπανάου, αἵτινες ὅμως πᾶσαι ἀνηρέθησαν πόλλας καὶ διεξοδικῶς ὡς ψευδεῖς καὶ συκοφαντικαί. Ἡ ἀναίρεσις ἐγένετο καὶ ἀλλαγῶ καὶ μάλιστα ἐν τῷ ὀγκῶδει βιβλίῳ τῷ ἐπιγραφομένῳ «Τὸ Κράτος τῆς Ἀληθείας». Ἐκεῖ γίνεται λόγος καὶ περὶ τῶν διαβολῶν τοῦ μακ. Καμπανάου.

«Ἐνταῦθα ἄς ἐπιτραπῇ διαφωτιστικὴ παρέκβασις. Ὁ ἐπικρινόμενος Μητροπολίτης διεξήγαγεν ἀπὸ νεανικῆς ἡλικίας παντοίους ἀγῶνας ἐθνικούς, πολιτικούς, ἐπιστημονικούς. Καὶ ἀπέκτησε μὲν πολλοὺς φίλους καὶ θαυμαστάς, ἀλλ' ἅμα καὶ παμπόλλους ἐχθροὺς καὶ ἀδυσωπῆτους ἀνταγωνιστάς. Οὗτοι ἐπιγινώσκοντες τὴν ἀλήθειαν τῆς γαλλικῆς παροιμίας «calomnieur calomnieur restera quelque chose» διέχυσαν σατανικῶς ἀγλὺν βαρυτάτων συκοφαντιῶν, ἐντὸς τῆς ὁποίας κινδυνεύουν νὰ ἀποπνιγοῦν καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ φίλοι του. Διὰ τοῦτο ἐπικαλοῦμαι τὴν προσοχὴν ὑμῶν, Κύριοι, ἀμέριστον, ἵνα μὴ παρασυρθῆτε ἄκοντες ὑπὸ τοῦ ἀκατασχέτου ῥοῦ τῶν συκοφαντιῶν. Ἐποιαύτη συκοφαντία εἶναι καὶ ἡ κατηγορία, ἡ ἐντόμως ἐπαναλαμβανομένη: «Ὁ Κουρίλας ὑπῆρξεν Ἀλβανιστὴς καὶ γερμανόφιλος». Ναί. . . ! Ὑπῆρξε τόσο ἀλβανόφιλος καὶ Ἀλβανιστὴς, ὥστε ἐξεδιώχθη κακῶς ἐκ τῆς Ἀλβανίας καὶ μόνον, ὅτι δὲν ἐδάρη. Ὑπῆρξεν ὅμως γερμανόφιλος καὶ περὶ τούτου προσήχθησαν ἀποδείξεις! Ἄς ἀκούσωμεν αὐτάς α') ὁ Λογοθετόπουλος εἶπεν εἰς τὸν κ. Κουγέαν, ὅτι τὸν ἀπέλυσεν ἐκ τῆς Βιβλιοθήκης ἀναγκασθεὶς ὑπ' ἄλλων («ὑπερτέρας ἀνάγκης»). Ἐν ἄλλοις λόγοις οἱ Γερματοὶ χαριζόμενοι εἰς τὸν Μητροπολίτην, ἀπέλυσαν τὸν μὴ γερμανόφιλον κ. Κουγέαν! Ἀλλὰ τίς ἀμφιβάλλει περὶ τοῦ τί πράγματι συνέβη; Ἄν ἐλέχθησαν τοιαῦτά τινα—καὶ δὲν δυσκολεύομαι νὰ πιστεύσω, ὅτι νὰ ἐλέχθησαν—ἦσαν ταῦτα οὐδὲν ἄλλο ἢ δικαιολογίαι γινόμεναι πρὸς παλαιὸν γνώριμον καὶ συνάδελφον. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ἐπαύθη ἐκ τῆς βιβλιοθήκης ὁ σεβασμιώτατος ὑπουργοῦντος τοῦ κ. Λούβαρη, ἐπὶ γερμανικῆς δηλ. κατοχῆς, πῶς λοιπὸν ἐγένετο τοῦτο, ἀφοῦ ὑπεστηρίζετο ὑπὸ τῶν Γερμα-

νῶν ; β') ἐν προλόγῳ βιβλίου του ὁ Κουρίλας—λέγει ὁ ἐπικριτῆς —ὁμιλεῖ περὶ τρίτου σωτηρίου ἔτους!! Εἶναι τὸ ἐπιχείρημα, νομίζω σαθρὸν καὶ κάπως ἀστεῖον· διότι ὁμιλῶν ὁ Μητροπολίτης περὶ σωτηρίου ἔτους δὲν ἐννοεῖ τοὺς Γερμανοὺς ὡς σωτῆρας (αὐτὸ δὲ μᾶς ἔμενε), ἀλλὰ τὸν ἑαυτὸν του· διότι ἐκδιωχθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν καὶ μένων ἄνευ θέσεως ὑπέφερεν οἰκονομικῶς καὶ ἐκινδύνευε νὰ ἀποθάνῃ ἐκ τῆς πείνης· ἠγωνίζετο λοιπὸν νὰ εὕρῃ θεοὺς τινὰ καὶ δὴ θεοὺς ἀρμόζουσας αὐτῷ. Τὸ ἔτος τῆς ἐπιτυχίας του, μετὰ τὴν ὑπερπήδησιν πολλῶν ἐμποδίων, θὰ ἦτο σωτήριον καὶ τοῦτο ἦτο τὸ τρίτον ἔτος τῶν παθῶν του. Καὶ ταῦτα περὶ τοῦ σωτηρίου ἔτους. Ἄλλ' ἐλησμόνησεν ὁ κατήγορος καὶ ἐν ἄλλο ἐπιχείρημα, τὸ ὁποῖον ὑπενθυμίζω ἐγώ. Ἐπρεπε νὰ προσθέσῃ τοῦτο, ὅτι ἦτο γερμανόφιλος, διότι ἐπὶ κατοχῆς ὁμίλησεν ἀπὸ ραδιοφώνου. Πράγματι ὁμίλησεν ἀπὸ ραδιοφώνου, ἂν μὴ ἀπατῶμαι τρίς. Τοῦλάχιστον ἐγὼ ἤκουσα δύο ὁμιλίας αὐτοῦ. Ἡ μὲν μία καθαρῶς θρησκευτικὴ (Μεγ. Παρασκευή). ἡ ἄλλη ἦτο, θὰ ἔλεγέ τις, καθαρῶς ἐθνικὴ. Κατὰ ταύτην δὲν εἶπέ τι ἀμέσως ἐναντίον τῶν Γερμανῶν, ἀλλ' ἔκαμε τόσον ζωηροὺς ὑπαινιγμούς. ὥστε ἐθαύμασα καὶ ἄμα ἐφοβήθην· εἶπον δὲ εἰς τοὺς οἰκείους μου «ὁ Δεσπότης κάνει τὸ παλληκάρι· αὔριον θὰ εὐρίσκεται εἰς τὸ Χαϊδάρι» (βλ. ἄνωτ. σ. 261). Τὰς ὁμιλίας ταύτας ἐλησμόνησεν ὁ κατήγορος. Ἄλλ' ἂν οὗτος ἐδικαιοῦτο νὰ κατηγορήσῃ τινὰ ἐπὶ γερμανοφιλίᾳ ἔπρεπε νὰ κατηγορήσῃ αὐτὸς ἑαυτὸν, διότι *ὑπὸ τῶν Γερμανῶν διωρισθῆ εἰς τὸ ραδιόφωνον καὶ αὐτὸς ὡς σύμβουλος καὶ ἐν μέλος τῆς οἰκογενείας του.*

«Ἄλλ' ὁ κατήγορος ἐπιμένει καὶ πάλιν βοῶν. «ὁ Κουρίλας εἶναι Ἀλβανός, εἶναι ἐχθρὸς τῆς Ἑλλάδος». εἶναι Ἀλβανός, διότι συνῆψε λέξιν τινὰ ὁμηρικὴν πρὸς λέξιν ἀλβανικὴν. Εἶναι Ἀλβανός, διότι ὁ ἀνεψιὸς του ἐγένετο ἐξωμότης. (ὡς ἐὰν ἦτο τις ὑπεύθυνος δι' οἵανδήποτε πράξιν συγγενοῦς του). Ἐδρασε—λέγει—ἀνθελληνικῶς καὶ εἶναι οὔτε πλέον οὔτε ἔλαττον προδότης τῶν ἑλληνικῶν συμφερόντων. Προδότης! Ἄλλ' εἶναι τοιοῦτος ἐκεῖνος, ὅστις ἀπὸ τῶν παιδικῶν του χρόνων ἐντραφεὶς ἐν τῷ ἱερῷ χώρῳ τοῦ Ἄθω καὶ ἐν τῷ ἀδύτῳ τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων δὲν ἔπαυσεν οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν νὰ ἀγωνίζεται καὶ διὰ τῶν ὄπλων καὶ διὰ τῆς γραφίδος ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος; εἶναι προδότης ἐκεῖνος, τοῦ ὁποίου ἡ σκέψις στρέφεται ἀεὶ πρὸς τὸ ὄραμα τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος; ἀλλὰ τὴν δρᾶσιν αὐτοῦ γνωρίζομεν καλῶς πάντες ἡμεῖς οἱ παλαιότεροι καθηγηταί. Χάριν δὲ τῶν νεωτέρων ἐπεθύμουν νὰ ποιήσω σύν-

τομον ἐπισκόπησιν, ἐπιτροχάδην διεξέρχομαι τὰ γενικώτερα ταῦτα σημεῖα τῆς δράσεώς του. Οὗτος πρωτοετής ὢν φοιτητῆς τῆς φιλολογίας (τῷ 1907) καὶ πρόεδρος τοῦ Συνδέσμου τῶν Μακεδόνων φοιτητῶν συνεκρότησε τὴν Μακεδονικὴν φάλαγγα τῶν φοιτητῶν καὶ κατώρθωσε νὰ ἀποσταλῶσιν εἰς Μακεδονίαν 30 δπλαρχηγοὶ Μακεδόνες. Αὐτὸς τῷ 1904 ἤνωσε τοὺς διαμαχομένους Μακεδονικοὺς Συλλόγους εἰς ἓνα «Παμμακεδονικὸν σύλλογον» ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἀντιστρατήγου Κων)νου Σμολένσκη, οὗτινος Συλλόγου ἐξελέγη καὶ αὐτὸς σύμβουλος. Εἶτα ἐστάλη ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ὡς πατριαρχικὸς ἔξαρχος εἰς Μακεδονίαν καὶ ἐκεῖ ἔσχε τοιαύτην δράσιν, ὥστε τὸ Πατριαρχεῖον καὶ ἡ Κυβέρνησις ἐπρότειναν νὰ χειροτονηθῇ φοιτητῆς ὢν Μητροπολίτης Κορυτσᾶς (Μακεδ. Ἡμερολόγιον 1909)(¹). Τῷ 1909 ἴδρυσεν ἐν Ἀθήναις, ἐντολῇ τοῦ τότε Ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν Γ. Μπαλτατζῆ, τὸν Ἑλληνο-ἀλβανικὸν σύνδεσμον καὶ ἐνήργησεν ὑπὲρ τῆς ἑλληνο-ἀλβανικῆς συνεννοίσεως. Εἰργάσθη ἐν τῷ Παμμακεδονικῷ Συλλόγῳ μέχρι τοῦ 1913, ὅτε διελύθη ὁ Σύλλογος. Τῷ 1910 ἐστάλη εἰς Αἴγυπτον πρὸς συλλογὴν Μακεδ. ἐράνων καὶ ἴδρυσιν ἑλληνοαλβαν. κομιτάτου. **Τῷ 1911 ἔδρασε θαυμασίως μετὰ τῶν ἄλλων φοιτητῶν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἐθνικῆς γλώσσης** (διὰ τὸν εὐγενῆ τοῦτον ἀγῶνα ὁ κ. Κουγέας ἀπεκάλεσεν, ὡς ἠκούσαμεν πρὸ ἡμερῶν, τὸν Μητροπολίτην ἐπαναστάτην!). Ἐστάλη ὑπὸ τῆς μυστικῆς «Ὁργανώσεως τῶν ἀτρομήτων» εἰς ἅγιον Ὄρος καὶ ἐμύησε πολλὰ Μοναστήρια πρὸς ἀμυναν τῶν ἐθνικῶν δικαίων κατὰ τῶν Ρώσων (²).

Τῷ 1912 ὑπεδείχθη ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Βελλείου κληροδοτήματος ὡς ὑπότροφος χάριν σπουδῶν εἰς Γερμανίαν. Ἄλλ' ὁ Εὐλόγιος προτίμησε τὸν πόλεμον, καὶ συγκροτήσας Σῶμα μοναχῶν τοῦ ἁγίου Ὄρους ἐπολέμησεν ἐν Χαλκιδικῇ καὶ εἰσηλθὲν ἐκ τῶν πρώτων εἰς Θεσσαλονίκην, ἐγκατέστησε δὲ εἰς τὸν Ἄθω τὴν πρώτην ἑλληνικὴν ἀστυνομίαν.

1. Σημ. ἐκδότου. Ἔτος Β' Ἀθήναι, 1908, σ. 283-291. Βλ. καὶ ἔτος Γ', Ἡμερολογ. τοῦ 1910, Ἀθήναι 1909, ἐν ἀρχῇ τὸ ὄνομα «Εὐλόγιος Κουρίλας φοιτ. φιολ.» μέλος τοῦ Διοικ. συμβουλίου τοῦ «Παμμακεδονικοῦ συλλόγου». Τὸ ἐν λόγῳ ἄρθρον μου διὰ τὴν εἰς Μακεδονίαν περιοδείαν εἶναι τὸ πρῶτον δημοσίευσμά μου ὡς πρωτοετοῦς φοιτητοῦ τῆς φιλολογίας.

2. Εἰς τὴν ὀργάνωσιν αὐτὴν ἦσαν μεμυημένοι πολλοὶ ἐπίσημοι, ὧν ἐπιζῆ ὁ ἀντιπρόεδρος τοῦ Συμβ. Ἐπικρατείας κ. Κ. Κυριακόπουλος, ὅστις δύναται νὰ μαρτυρήσῃ εἰς τίνας κινδύνους οὗτος εἶχον ἐκτεθῆ.

«Μεγάλην ὑπηρεσίαν ἐθνικὴν προσήνεγκεν καὶ κατὰ τὸ 1914 ὁ Εὐλόγιος Κουρίλας. Τὸ πρὸ ὀλίγου δηλ. ἀπελευθερωθὲν Ἅγιον Ὅρος ἐκινδύνευεν ὑπὸ τῆς ρωσικῆς διπλωματίας, ἣτις ἐζήτει τὴν διεθνοποίησιν αὐτοῦ, ἥτοι τὸν ἐκσλαβισμόν τοῦ ἱεροῦ τόπου. Ἡ τότε κυβέρνησις Βενιζέλου, ἵνα ἄρῃ τὸ κυριώτατον ἐπιχείρημα τῶν ἐχθρῶν, ὑπέδειξεν ὡς ἀναγκαίαν τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἰδιορρυθμῶν Μονῶν εἰς Κοινόβια καὶ τὸ κῆρος τῶν Βυζαντινῶν θεσμῶν, τῶν καταργηθέντων ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ἡ ἀποκατάστασις τοῦ Κοινοβίου ἦτο ἔργον δυσχερές, διότι προσέκρουε εἰς τὴν θέλησιν τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν πλείστων μοναχῶν (προτιμώντων τὸν ἰδιορρυθμῶν τύπον τῶν Μονῶν). Πρὸς ἐξομάλυνσιν τῶν πραγμάτων καὶ ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως ἐπέμφθη ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ὁ μακαρίτης καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀνδρεάδης καὶ ὁ Θεμ. Σοφούλης, οἵτινες θὰ ἀπίρχοντο ἄπρακτοι, ἂν μὴ ἠγωνίζετο ἐπιτυχῶς κατὰ τῶν ἐμποδίων ὁ δεξιώτατος μοναχὸς Εὐλόγιος Κουρίλας. *Διὰ τὸ γεγονός τοῦτο (ὅπερ δύναται τὰ μαρτυρήσῃ ὁ πολιτευτὴς κ. Σοφούλης), ἐδέχθη τὰ συγχαρητήρια τοῦ μακαρίτου Βενιζέλου ὁ ἐπιδέξιος μοναχός. ὁ Ἀθηναῖκός Τύπος ἐξῆγε τὸ γεγονός ὡς θρίαμβον καὶ ὁ Κουρίλας ἐχαρακτήρισθη ὡς «Ἐθνικός ἀνὴρ». Τῷ 1916 ἔλαβε μέρος εἰς τοὺς τότε ἀγῶνας καὶ ἐφυλακίσθη μετὰ τοῦ μακαρίτου Γούναρη καὶ τῶν ἄλλων πολιτικῶν ἀνδρῶν. (καὶ διὰ τοῦτο ἠκούσαμεν προχθὲς κατηγορίαν!). Ἡ περιπέτεια αὕτη τῆς καταδιώξεως καὶ καταδίκες διὰ πολιτικὰ φρονήματα ἀποδεικνύει περιφανῶς *περίσσειαν ἐθνικῶν φρονημάτων*. (Σημειωθῆτω, ὅτι ἐδόθη χάρις εἰς πάντας τοὺς τότε καταδικασθέντας, διὸ καὶ ἀπεφυλακίσθησαν. ἀλλὰ μόνον ὁ Εὐλόγιος Κουρίλας δὲν ἐδέχθη τὰ ἀποφυλακισθῆ ἄρνηθεις, ὅτι διέπραξεν ἀδικίαν. *ἐξῆλθε δὲ τότε μόνον, ὅτε ἐχορηγήθη εἰς αὐτὸν ὁμνηστία, εἰς αὐτὸν καὶ μόνον ἐξ ὀδῶν τῶν Νοεμβριανῶν*. Βραδύτερον εἰργάσθη ἐπὶ δεκαετίαν ὡς Πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος καὶ ἀντιπροσωπὸς τῆς Μονῆς Μεγ. Λαύρας. ἐκεῖ ὑπεδέχθη τὸν πρωθυπουργὸν Βενιζέλον καὶ προσφωνῶν ἀπήγγειλε πατριωτικὸν λόγον, τὸν ὅποιον ὁ αἰμνηστος πολιτικὸς ἐχαρακτήρισεν ὡς «θαυμάσιον». Μετέπειτα ἀναλαβὼν τὸ ἔργον τῆς διαρρυθμίσεως τῶν ἐκεῖ πραγμάτων περιῆλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς προΐσταμένους τῆς Μονῆς Λαύρας τοὺς ὁποίους καὶ κατήγγειλεν ἐπὶ παρανομίαις. Ἐκδικούμενος ὁ μνημονευθεὶς μοναχὸς Λαυριώτης Καμπανάος ἐξέδωκε κατὰ τοῦ Εὐλογίου λίβελλον, συνονθύλευμα ψευδομαρτυριῶν, ὃν λίβελλον περιάγει ὁ κ. Κουγέας καὶ χρησιμοποιοεῖ ὡς κατηγο-*

ρητήριον· ἀλλὰ πᾶσαι ἐκεῖναι αἱ κατηγορίαι κατέπεσον, διότι ὁ κατηγορούμενος ἠθωώθη διὰ βουλεύματος ⁽¹⁾, οὐδὲ ἐκώλυσαν τὸ Πατριαρχεῖον νὰ χειροτονήσῃ τὸν *Εὐλόγιον μητροπολίτην Κορυτσᾶς*.

«Εἶναι ἄξιον σημειώσεως, ὅτι τὸν Μητροπολίτην, μεταβάντα εἰς Ἅγιον Ὄρος, ὑπεδέχθησαν μεγαλοπρεπῶς καὶ ὁ ἄλλοτε κατήγορος «Καμπανάος» προσφωνῶν ἐπισήμως ἐκ μέρους τῶν ἀδελφῶν ἐνεκωμίασεν αὐτὸν κατ' ἐξοχίην. Ταῦτα ὅμως πάντα δὲν λαμβάνονται πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ οἱ κατήγοροι ἐπαναλαμβάνουν τὴν κατηγορίαν τοῦ «Ἀλβανιστοῦ», ἀδιάφορον ὅτι τὰ πράγματα βοῶσι τὸ ἐναντίον. Τῷ 1908 αὐτὸς ὁ λεγόμενος Ἀλβανιστὴς διέλυσε τὰ ἀλβανικὰ σχολεῖα ἐν Κορυτσᾷ καὶ ἔδρασε κατὰ τῶν Ἀλβανῶν ⁽²⁾.

«Ὅτε ἡ πατρίς του ἐπεδικάσθη εἰς τὴν Ἀλβανίαν, αὐτὸς ἀπεσύρθη εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἐνῶ ἄλλοι ὁμογενεῖς, φανατικοὶ ἕως τότε Ἕλληνες, ἔσπευδαν νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸ νέον Κράτος καὶ καταλάβωσιν ὑψηλὰς θέσεις. ὅτε δὲ ὕστερον (τῷ 1926) ἡ ἐλληνικὴ Κυβέρνησις, συνάψασα ἀγαθὰς σχέσεις μετὰ τῆς Ἀλβανίας, ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ ἐκεῖ ὀργανωτὴν τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας, ἀπετάθη πρὸς τὸν *Εὐλόγιον*. *Ἄλλ' ὁ ἐνθους Ἀγιορείτης μοναχὸς ἀπεποιήθη δογματίζων, ὅτι ὁ Ἀγιορείτης ἀνήκει εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος*. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι λόγοι ἐκώλυνον αὐτόν. α') εἶχε καθιερωθῆ ὡς λειτουργικὴ γλῶσσα ἡ ἀλβανικὴ, ἣν οὗτος ἐθεώρει ἐντελῶς ἀκατάλληλον. β') τὰ ἐν Ἀλβανίᾳ διηύθυνον ἄτομα τῆς συναφθείσης συμμαχίας, οἱ Ἰταλοὶ. Τότε δ' ἔγραψε τόμον ὀγκώδη, τὰς «Ἀλβανικὰς μελέτας», πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης. Καὶ ἵνα μὴ ἐνοχλῆται πλέον, ἀφιερώθη εἰς μελέτας καὶ διωρίσθη εἰς τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ Πανεπιστήμιον. Παρῆλθεν ἕκτοτε δεκαετία, ὅτε καὶ πάλιν Κράτος καὶ Πατριαρχεῖο ἐστράφησαν πρὸς τὸν Ἀγιορείτην καὶ ἐξώρχιζον αὐτὸν νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του. *Κληθεὶς τῷ 1937 ἐχειροτονήθη ἐν τῷ Πατριαρχικῷ ναφῶς Μητροπολίτης Κορυτσᾶς*. Ἦως εἰργάσθη ἐν Ἀλβανίᾳ εἶναι γνωστόν, διότι καὶ ἡ Κυβέρνησις ἐτίμησεν αὐτὸν διὰ τοῦ χρυσοῦ Σταυροῦ. Εἶχε νὰ ἀγωνισθῆ κατὰ τῶν Οὐνιτῶν καὶ

1. Σημ. ἐκδότου. Τὸ βούλευμα ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ «Κράτος τῆς Ἀληθείας» σ. 179—180.

2. Σημ. ἐκδότου. βλ. τὸ ἄνωτ. ἄρθρον τοῦ Μακεδ. ἡμερολογίου.

«Μεγάλην ὑπηρεσίαν ἐθνικὴν προσήνεγκεν καὶ κατὰ τὸ 1914 ὁ Εὐλόγιος Κουρίλας. Τὸ πρὸ ὀλίγου δηλ. ἀπελευθερωθὲν Ἅγιον Ὅρος ἐκινδύνευεν ὑπὸ τῆς ρωσικῆς διπλωματίας, ἣτις ἐζήτει τὴν διεθνοποίησιν αὐτοῦ, ἦτοι τὸν ἐκσλαβισμόν τοῦ ἱεροῦ τόπου. Ἡ τότε κυβέρνησις Βενιζέλου, ἵνα ἄρῃ τὸ κυριώτατον ἐπιχείρημα τῶν ἐχθρῶν, ὑπέδειξεν ὡς ἀναγκαίαν τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἰδιορρυθμῶν Μονῶν εἰς Κοινόβια καὶ τὸ κῦρος τῶν Βυζαντινῶν θεσμῶν, τῶν καταργηθέντων ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ἡ ἀποκατάστασις τοῦ Κοινοβίου ἦτο ἔργον δυσχερές, διότι προσέκρουε εἰς τὴν θέλησιν τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν πλείστων μοναχῶν (προτιμώντων τὸν ἰδιορρυθμὸν τύπον τῶν Μονῶν). Πρὸς ἐξομάλυνσιν τῶν πραγμάτων καὶ ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως ἐπέμφθη ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ὁ μακαρίτης καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀνδρεάδης καὶ ὁ Θεμ. Σοφούλης, οἵτινες διὰ ἀπίστοντο ἄπρακτοι, ἂν μὴ ἠγωνίζετο ἐπιτυχῶς κατὰ τῶν ἐμποδίων ὁ δεξιώτατος μοναχὸς Εὐλόγιος Κουρίλας. *Διὰ τὸ γεγονός τοῦτο (ὅπερ δύναται τὰ μαρτυρήσῃ ὁ πολιτευτὴς κ. Σοφούλης), ἐδέχθη τὰ συγχαρητήρια τοῦ μακαρίτου Βενιζέλου ὁ ἐπιδέξιός μοναχός. ὁ Ἀθηναῖκός Τύπος ἐξῆρε τὸ γεγονός ὡς θρίαμβον καὶ ὁ Κουρίλας ἐχαρακτήρισθη ὡς «Ἐθνικὸς ἀνὴρ». Τῷ 1916 ἔλαβε μέρος εἰς τοὺς τότε ἀγῶνας καὶ ἐφυλακίσθη μετὰ τοῦ μακαρίτου Γούναρη καὶ τῶν ἄλλων πολιτικῶν ἀνδρῶν. (καὶ διὰ τοῦτο ἠκούσαμεν προχθὲς κατηγορίαν!). Ἡ περιπέτεια αὕτη τῆς καταδιώξεως καὶ καταδικῆς διὰ πολιτικὰ φρονήματα ἀποδεικνύει περιφανῶς **περίσσειαν ἐθνικῶν φρονημάτων.** (Σημειωθῆτω, ὅτι ἐδόθη χάρις εἰς πάντας τοὺς τότε καταδικασθέντας, διὸ καὶ ἀπεφυλακίσθησαν. ἀλλὰ μόνον ὁ Εὐλόγιος Κουρίλας δὲν ἐδέχθη νὰ ἀποφυλακισθῇ ἀρνηθεὶς, ὅτι διέπραξεν ἀδικίαν. **ἐξῆλθε δὲ τότε μόνον, ὅτε ἐχορηγήθη εἰς αὐτὸν ἄμνηστια, εἰς αὐτὸν καὶ μόνον ἐξ ὀδῶν τῶν Νοεμβριανῶν.** Βραδύτερον εἰργάσθη ἐπὶ δεκαετίαν ὡς Πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος καὶ ἀντιπρόσωπος τῆς Μονῆς Μεγ. Λαύρας. ἐκεῖ ὑπεδέχθη τὸν πρωθυπουργὸν Βενιζέλον καὶ προσφωνῶν ἀπήγγειλε πατριωτικὸν λόγον, τὸν ὁποῖον ὁ αἰμνηστος πολιτικὸς ἐχαρακτήρισεν ὡς «θαυμάσιον». Μετέπειτα ἀναλαβὼν τὸ ἔργον τῆς διαρρυθμίσεως τῶν ἐκεῖ πραγμάτων περιῆλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς προϊσταμένους τῆς Μονῆς Λαύρας τοὺς ὁποίους καὶ κατήγγειλεν ἐπὶ παρανομίαις. Ἐκδικούμενος ὁ μνημονευθεὶς μοναχὸς Λαυριώτης Καμπανάος ἐξέδωκε κατὰ τοῦ Εὐλογίου λίβελλον, συνονθύλευμα ψευδομαρτυριῶν, ὃν λίβελλον περιάγει ὁ κ. Κουγέας καὶ χρησιμοποιοῖ ὡς κατηγο-*

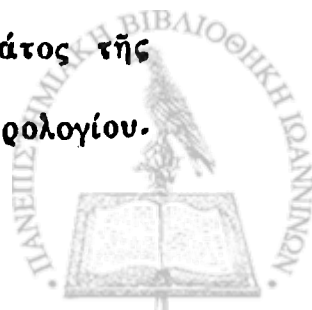
ρητήριον· ἀλλὰ πᾶσαι ἐκεῖναι αἱ κατηγορίαι κατέπεσον, διότι ὁ κατηγορούμενος ἠθωώθη διὰ βουλεύματος ⁽¹⁾, οὐδὲ ἐκώλυσαν τὸ Πατριαρχεῖον νὰ χειροτονήσῃ τὸν *Εὐλόγιον μητροπολίτην Κορυτσᾶς*.

«Εἶναι ἄξιον σημειώσεως, ὅτι τὸν Μητροπολίτην, μεταβάντα εἰς Ἅγιον Ὅρος, ὑπεδέχθησαν μεγαλοπρεπῶς καὶ ὁ ἄλλοτε κατήγορος «Καμπανάος» προσφωνῶν ἐπισήμως ἐκ μέρους τῶν ἀδελφῶν ἐνεκωμίασεν αὐτὸν κατ' ἐξοχίην. Ταῦτα ὅμως πάντα δὲν λαμβάνονται πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ οἱ κατήγοροι ἐπαναλαμβάνουν τὴν κατηγορίαν τοῦ «Ἀλβανιστοῦ», ἀδιάφορον ὅτι τὰ πράγματα βοῶσι τὸ ἐναντίον. Τῷ 1908 αὐτὸς ὁ λεγόμενος Ἀλβανιστὴς διέλυσε τὰ ἄλβανικὰ σχολεῖα ἐν Κορυτσᾷ καὶ ἔδρασε κατὰ τῶν Ἀλβανῶν ⁽²⁾.

«Ὅτε ἡ πατρίς του ἐπεδικάσθη εἰς τὴν Ἀλβανίαν, αὐτὸς ἀπεσύρθη εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος, ἐνῶ ἄλλοι ὁμογενεῖς, φανατικοὶ ἕως τότε Ἕλληνες, ἔσπευδαν νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸ νέον Κράτος καὶ καταλάβωσιν ὑψηλὰς θέσεις. ὅτε δὲ ὕστερον (τῷ 1926) ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, συνάψασα ἀγαθὰς σχέσεις μετὰ τῆς Ἀλβανίας, ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ ἐκεῖ ὀργανωτὴν τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας, ἀπετάθη πρὸς τὸν *Εὐλόγιον*. *Ἄλλ' ὁ ἐνθους Ἀγιορείτης μοναχὸς ἀπεποιήθη δογματίζων, ὅτι ὁ Ἀγιορείτης ἀνήκει εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος*. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι λόγοι ἐκώλυνον αὐτόν. α') εἶχε καλλιερωθῆ ὡς λειτουργικὴ γλῶσσα ἡ ἄλβανικὴ, ἣν οὗτος ἐθεώρει ἐντελῶς ἀκατάλληλον. β') τὰ ἐν Ἀλβανίᾳ διηύθυνον ἄτομα τῆς συναφθείσης συμμαχίας, οἱ Ἰταλοὶ. Τότε δ' ἔγραψε τόμον ὀγκώδη, τὰς «Ἀλβανικὰς μελέτας», πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Καὶ ἵνα μὴ ἐνοχλῆται πλέον, ἀφιερῶθη εἰς μελέτας καὶ διωρίσθη εἰς τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ Πανεπιστήμιον. Παρῆλθεν ἕκτοτε δεκαετία, ὅτε καὶ πάλιν Κράτος καὶ Πατριαρχεῖο ἐστράφησαν πρὸς τὸν Ἀγιορείτην καὶ ἐξώρκιζον αὐτόν νὰ προσφέρῃ τὰς ἵπηρεσίας του. *Κληθεὶς τῷ 1937 χειροτονήθη ἐν τῷ Πατριαρχικῷ ναῶ ὡς Μητροπολίτης Κορυτσᾶς*. Ἦως εἰργάσθη ἐν Ἀλβανίᾳ εἶναι γνωστόν, διότι καὶ ἡ Κυβέρνησις ἐτίμησεν αὐτόν διὰ τοῦ χρυσοῦ Σταυροῦ. Εἶχε νὰ ἀγωνισθῆ κατὰ τῶν Οὐνιτῶν καὶ

1. Σημ. ἐκδότου. Τὸ βούλευμα ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ «Κράτος τῆς Ἀληθείας» σ. 179—180.

2. Σημ. ἐκδότου. βλ. τὸ ἄνωτ. ἄρθρον τοῦ Μακεδ. ἡμερολογίου.

Καθολικῶν, Τούρκων καὶ Ἀλβανῶν. Τί δ' ἐπέτυχε, μαρτυρεῖ πλὴν ἄλλων καὶ ἡ ὁμολογία τοῦ τότε Διοικητοῦ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας μακαρίτου Ἰωάννου Ἡλιάκη. (Ἀναγινώσκονται αἱ ἐξῆς ἐπιστολαί : 1) Τοῦ μακ. Ἰωάννου Ἡλιάκη, 2) τοῦ πολιτευτοῦ Λουκᾶ Ρούφου, ὅστις ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τότε προέτεινε τὸν Εὐλόγιον διὰ τὴν Ἀλβανίαν) (').

Ἐπιχειρήσας ὡς Μητροπολίτης περιοδεῖαν ἀνὰ τὰ 120 χωρία τῆς ἐπαρχίας του καὶ ἐπανελθὼν εἰς Κορυτσᾶν ἐξεφώνησε βαρυσήμαντον λόγον ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῶ. περιέγραψε τὰ δεινὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ διεκήρυξεν, ὅτι τὸ ἄλβανικὸν κράτος ἐπέδιωκε συστηματικῶς τὴν ἐξόντωσιν αὐτῶν. *Οἱ ἄλβανισταὶ ἐφρύαξαν καὶ κατήγγειλαν τὸν Μητροπολίτην ὡς προδότην εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ τὴν σύνοδον τῆς Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ σύνοδος κατεδίκασεν αὐτὸν ἐρήμην εἰς εἰρκτὴν ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Βερατίου.* Ἀλλὰ παρουσιασθεῖς εἰς τὸν βασιλέα Ζῶγον ἐπέτυχε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν θρόνον του. Ὅτε κατόπιν εἰσέβαλον οἱ Ἴταλοὶ, κατώρθωσαν οἱ Ἀλβανισταὶ νὰ καταδιωχθῇ καὶ πανθῇ «ἐλλείψει ἄλβανικῆς ὑπηκοότητος» (ὡς ἔλεγε τὸ τηλεγράφημα τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης). Ὡστε—προσέξατε, παρακαλῶ—ὁ ἐθνικιστῆς Ἀλβανὸς τοῦ κ. Κουγέα *εἶχε διατηρήσει καὶ ἐν Ἀλβανίᾳ τὴν ἐλληνικὴν ἰθαγένειαν καὶ προτίμησε νὰ θυσιάσῃ τὸν θρόνον παρὰ νὰ ἀλλάξῃ αὐτήν.* Καὶ ἐνῶ οἱ Ἀλβανοὶ ἐξεδίωξαν αὐτὸν ὡς Ἕλληνα, ὁ κ. Κουγέας ἀρνεῖται νὰ ἀναγνωρίσῃ ὡς τοιοῦτον! Εἶναι βεβαίως εὐκόλον νὰ κατηγορῇ τις ἄλλον, ὅταν ὁμως αἱ κατηγορίαι δὲν ἀποδεικνύονται, ὀνομάζονται συκοφαντίαι καὶ τιμωροῦνται καὶ ὑπὸ γραπτοῦ καὶ ἀγράφου νόμου.

Ἐπὶ ἐπανέλθωμεν. Τὰ εἰρημένα πάντα λησμονοῦσιν οἱ κ. κ. κατήγοροι καὶ ὑφοῦσι τὴν φωνὴν αὐτῶν εἰς τὴν διαπασῶν καὶ κραυγάζουσιν· «ὁ Κουρίλας εἶναι Ἀλβανός· ἰδοὺ—λέγουσιν—οἱ Βορειοηρειῶται κινοῦνται καὶ αὐτὸς ἀδιαφορεῖ!

1. Σημ. ἐκδ. Αἱ δύο αὐταὶ ἐπιστολαὶ ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸ «Κράτος τῆς Ἀληθείας» Ἀθῆναι 1944, σ. 76, 123 καὶ τρίτη δὲ ἐπιστολὴ κατετέθη ἢ τοῦ ὑφυπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ἀντιπροέδρου τοῦ Συμβ. Ἐπικρατείας κ. Μ. Γσαμαδοῦ τ. πρεσβευτοῦ καὶ ἐπὶ 20ετίαν διευθυντοῦ τοῦ Β' Πολιτ. Τμήμα. τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν (βλ. ἔμπροσθεν ἐνταῦθα σ. 238—239).

δὲν ὀμιλεῖ, δὲν γράφει, δὲν φαίνεται!!». Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι δὲν φωνασκεῖ, ὅτι δὲν ἐνεργεῖ μὲ τυμπανοκρουσίας, ἀλλ' ὡσαύτως ἀληθεύει, ὅτι εἰργάσθη καὶ ἐργάζεται σιωπηλῶς καὶ σοβαρῶς, ὡς ἀρμόζει ὡς ἱεράρχην καὶ διπλωμάτην. Συνειργάσθη δηλαδή μετὰ τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Κέντρου, ἔδωκε θέματα διὰ ἐκπομπὴν εἰς ῥάδιον καὶ ἐβοήθησε τὸν συνάδελφόν του μητροπολίτην Ἀργυροκάστρου, μεθ' οὗ καὶ διεμαρτυρήθη πρὸ τὰς Χριστ. Ἐκκλησίας διὰ τὴν ἐξόντωσιν τοῦ ἐλληνισμοῦ ἐν τῇ Β. Ἡπείρῳ (βλ. ἔφημ. Ἡπειρωτικὸν μέλλον τῆς 29 Ἰουνίου 1945). Ὅτε ὁ δημοσιογράφος Πάππ ἔγραφεν εἰς τὸ «Ἔθνος» περὶ τοῦ μητροπολίτου Ἀργυροκάστρου χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ καὶ τὸν Κορυτσᾶς, ὁ Βορειοηπειρώτης κ. Ν. Παπαδόπουλος «τέως καθηγητῆς τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων ἐν Ἀλβανίᾳ» διεμαρτυρήθη ἐντόνως ἐν τῇ αὐτῇ ἔφημερίδι 31 Ἰουλίου 1946 (1).

«Ἐζήτησε νὰ μεταβῆ εἰς Ἀμερικὴν καὶ ἀπεφασίσθη ἡ μετάβασίς του· ἀλλ' ἐπανελθόντιος ἐκ τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου τοῦ ὑπουργοῦ Σοφιανοπούλου ἐματαιώθη ἡ μετάβασις. Ἐθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ὑφυπουργοῦ κ. Δραγούμη πρὸς δημοσίευσιν 4 τόμους, περιέχοντας ἀφθονον ὕλικόν ὑπὲρ τῶν ἑλλήν. δικαίων. Διεβίβασε διὰ τοῦ κ. Λιάτση (ἄλλοτε ἐπιτετραμμένου τῆς ἀλβανικῆς προβελας) συμβουλὰς εἰς τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Τσεκρέζην καὶ ἔπεισεν αὐτόν, ἵνα συγκεντρώσῃ τοὺς ἐν Ἀμερικῇ ἐθνικόφρονας Ἀλβανοὺς καὶ συναγωνισθῇ μετ' αὐτῶν κατὰ τοῦ κομμουνιστοῦ ἐπισκόπου Φανόλη, ἀρχηγοῦ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἐμβέρ Χότζα. Τί ἔπραξεν ὁ Σεβασμιώτατος ὑπὲρ τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος του, Β. Ἡπείρου, καὶ τί πράττει, γνωρίζουσι καλῶς οἱ Βόρειοι Ἡπειρῶται. καὶ ἐκπλήττονται καὶ ὀργίζονται δικαίως, ἀκούοντες τὰς διασπειρομένας κατ' αὐτοῦ συκοφαντίας. Ἴδου τί γράφει ὁ συνάδελφος ἀρχιμανδρίτης κ. Ἀντωνιάδης (καθηγητῆς Θεολ. Σχολῆς) ἐν ἐπιστολῇ του. (ἀναγινώσκειται ἡ ἐπιστολή).

«Ἄλλ' ἰδοὺ τί γράφει καὶ αὐτῇ ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ ἀγῶνος : (ἀναγινώσκειται ἡ ἐπιστολή) (2).

1. Σημ. ἐκδότου. Ἡ διαμαρτυρία πρὸς τὰς Χριστ. Ἐκκλησίας ἄνωτ.σ. 177 καὶ ἡ τοῦ νῦν καθ. Ἀρσακίου Παπαδοπούλου σ.244—246.

2. Σημ. Ἐκδότου. Ἡ μὲν τοῦ ἀρχιμ. Ἀντωνιάδου ἐπιστολή ἐν σ. 176—176, καὶ ἡ τῆς Κεντρ. Ἐπιτροπῆς σ. 178—179 ἄνωτέρω.

Ὅπερ δὲ ἀποτελεῖ τὴν κυριωτάτην ὑπηρεσίαν τοῦ Μητροπ. Κορυτσᾶς εἶναι τὸ ὅτι διεφώτισεν ἐγκαίρως τὰς ἐκάστοτε κυβερνήσεις ἡμῶν διὰ τῶν ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν περὶ τοῦ πρακτέου ἐπὶ τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ ζητήματος. Ὑπέδειξε δηλαδὴ τρόπον ἐνεργείας, ὅστις ἂν ἐφηροῦζετο θὰ εἶχομεν σήμερον ὄχι μόνον τὴν ἑλληνικὴν Β. Ἡπειρόν μας, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἀλβανίαν. Ὅτι ἡ πολιτικὴ τοῦ Εὐλογίου Κουρίλα ἦτο ὀρθή, ἀρχεται ἤδη νὰ ἀναγνωρίζηται καὶ νὰ ὁμολογῆται, ἂν καὶ ἀργά. Καὶ ἤδη γίνονται ἐνέργειαι κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς πολιτικῆς ταύτης (ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀνεπιστήμως).

» Πλὴν ὅμως οἱ σημερινοὶ κριταὶ καὶ ἐπικριταὶ ἀγνοοῦσι ταῦτα πάντα, μᾶλλον δὲ καὶ ὀρθότερον εἰπεῖν θέλουν νὰ ἀγνοῶσι καὶ ἐπικαλοῦνται τὰς φήμας καὶ σπερμολογίας τῶν ἀγνιῶν καὶ τριόδων, εἰς τὴν γένεσιν τῶν ὁποίων φοβοῦμαι ὅτι καὶ αὐτοὶ συνετέλεσαν, εἴτε ἐν γνώσει εἴτε ἀνεπιγνώστως βάλλοντες ἀπὸ πολλοῦ πάροδια βέλη. Ἄν ὅμως ἡ κρίσις ἐγίνετο ἐπὶ τῇ βάσει τῶν φημῶν, θὰ ἔπρεπεν εἶναι ἐκ τῶν κατηγορῶν νὰ περιλαμβάνοντο ἤδη εἰς τοὺς ἐκκαθαριστέους ὑταλλήλους. Τύχη δ' ὅμως ἀγαθῇ διάφορον γνώμην ἔχουσιν οἱ Κυβερνήται καὶ οἱ ἐκάστοτε ὑπουργοὶ τῶν Ἐξωτερικῶν, οἱ γνωρίζοντες πρόσωπα καὶ πράγματα. Ἔχω ἐνταῦθα καὶ ἔγγραφα ἐπισήμων ἀνδρῶν, ἐξ ὧν καταφαίνεται πόσον ἀναγνωρίζεται καὶ ἐτιμᾶται ἐθνικῶς ἡ δράσις τοῦ κατηγορουμένου φεῦ! ὡς ἄλβανιστοῦ καὶ προδότου (ἀναγινώσκονται ἐπιστολαὶ τοῦ κ. Γονατᾶ, τοῦ κ. Στεφανοπούλου, τοῦ κ. Τσαμαδοῦ).

« Ἀλλὰ τίς ἀνάγκη μακρηγορίας; Τὰ φρονήματα τοῦ Μητροπολίτου μαρτυρεῖ περὶ τράνω: ὁ Δεκέμβριος τοῦ 1944. ὅτε οἱ Ἐαμοκομμουνισταὶ συνελάμβανον ὁμήρους — καὶ βεβαίως συνελάμβανον τοὺς κατ' ἐξοχὴν ἐθνικόφρονας — συνέλαβον ἐκ τῶν πρώτων τὴν Μητροπολίτην. Καὶ ὁ σεβασμῖος ἀνὴρ ἐκινδύνευσε καὶ ἐσώθη ὡς ἐκ θαύματος, ὅπως γνωρίζω κάλλιστα ἐγώ, ὁ ἐπίσης κινδυνεύσας συνόμηρος. Ὑπέφερε νῆστις καὶ περιεπλανᾶτο καὶ αὐτὸς ἐν μέσῳ τοῦ χειμῶνος ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ, καθ' ὃν χρόνον οἱ κατήγοροι ἐκοιμῶντο ἤσυχοι εἰς τὰ ἀναπαυτικά των δωμάτια ἢ εἰς τὰς λαμπρὰς πολυκατοικίας των!

« Ἀλλὰ... ἀλλὰ θὰ εἴθῃ χρόνος καὶ ἴσως δὲν θὰ βραδύνη, ὅταν θὰ διαλυθῶσι τὰ νέφη τῶν διαβολῶν καὶ οἱ καπνοὶ τῶν συκοφαντιῶν. Καὶ τότε ἡ Ἱστορία, ὁ ἀδέκαστος αὐτὸς κριτής, θὰ ἐξαγγείλῃ τὴν δικαίαν ἐτυμηγορίαν της. Καὶ θὰ διακηρύξῃ — πέποιθα — ὅτι ὁ νῦν κρινόμενος καὶ ἐπικρινόμενος θῆη.

ξεν άνηρ έθνικώτατος και έπιστήμων χαλκέντερος: διότι ή αλήθεια, όπως και ό ήλιος, ένίοτε έπισκοτίζεται, αλλά ουδέποτε άφανίζεται. . .

«Και ήθελον νά περάνω τήν όμιλίαν μου μέ δύο οίκτιρμούς. Οίκτιρω τήν φοράν τών πραγμάτων, ήτις επέτρεψε πράγμα παράδοξον και άφόρητον, νά υποβάλληται δηλαδή έπιστήμων διαπρεπήs και πολυγραφώτατος εις κρίσιν, άφοϋ πρότερον διωρίσθη δις καθηγητής και τó—χείριστον—νά κρίνηται καθ' όν νϋν κρίνεται τρόπον. Δεϋτερον δέ οίκτιρω τήν σκληράν μοίραν, ήτις ήδίκησε τήν έλλ. έπιστήμην, διότι φρονώ άδιστάκτως ότι εάν ό Εϋλόγιος Κουρίλαs δέν κατεδαπανάτο άνέκαθεν εις παντοίους άγώνας, εάν διωρίζετο έγκαίρως ή—έστω— και πρό δεκαετίας εις τó Πανεπιστήμιον, και κατ' άκολουθίαν άφιέρου άπερίσπαστος τās δυνάμεις αϋτοϋ εις τήν έπιστήμην, θά είχομεν σήμεραν τέταρτον μέλος εις τήν λαμπράν σειράν τών μεγάλων ιστορικών τής νεωτέρας Ελλάδος. Μετά τόν Παπαρηγόπουλον, τόν Καρολίδην και τόν Λάμπρον, θά ήρχετο αϋτός. °Αλλ' ή κακή Μοίρα και οί κακοί άνθρωποι δέν τó ήθέλησαν. Τοϋλάχιστον ήμείς αs μετριάσωμεν έν μέρει τó κακόν. αs άποκαταστήσωμεν τόν άδικούμενον εις τήν θέσιν του και αs έπιτρέψωμεν εις αϋτόν νά προσφέρη τās ύπηρεσίας του. Δυνάμεθα νά είμεθα δέ βέβαιοι, ότι οϋτος θά ώφελήση και τήν σπουδάζουσαν νεολαίαν και τήν ιστορικήν έπιστήμην».

Κων. Δογοθέτης.

Οί σοβαροί λόγοι τοϋ φιλοπάτριδος καθηγητοϋ έλέχθησαν «εις ότα μη άκούόντων» και «ό παράνομος Ιούδας οϋκ ήβουλήθη συνιέναι»! κατώρθωσε μάλιστα, χάρις εις τήν άπουσίαν μου, νά συμπαρασύρη και 2—3 εκ τών ήμετέρων. °Εκ τών παρόντων καθηγητών τήν 16-12 46 κατά τήν ψηφοφορίαν *έλαβον 8 και μιαν λευκήν ψηφον, 7 δέ κατεψηφισαν.* °Αλλ' ή λευκή ψηφος ήτο πάντοτε όπέρ τοϋ άγωνιζομένου κατά τó ρωμ. δίκαιον. ό μόνος αντίπαλόs μου Κ. Σπυριδάκης άπεσύρθη πρό τής ψηφοφορίας και ή ύποψηφιότηs του ήτο κατά παραγγελίαν, ίνα κάμη τήν προσφυγήν, ώs έχων πλέον τó έννομον συμφέρον. °Η άπόφασιs τής Φιλοσοφικής Σχολής δια τής πρυτανείας διεβιβάσθη ύπ' άριθ. 4438/1947 πρόs τόν επί κυβερνήσεως Τσαλδάρη ύπουργόν τής Παιδείας °Α. Παπαδημόν. Οϋτος *παρέπεμψεν αϋτήν εις τόν νομικόν σύμβουλον κ. Κυβέλον, όστιs δ' άδρών έπιχειρημάτων απέδειξε τήν νομιμότητα και τó εγκυρον τής εκλογής μου ώs καθηγητοϋ* θεωρήσας κατά τούς

κειμένους νόμους τὴν λευκὴν ψῆφον ὑπὲρ ἐμοῦ, ὅστις μάλιστα κατὰ τὴν δευτέραν ψηφοφορίαν καὶ ἄνευ λευκῆς ψήφου ἔλαβον τὴν πλειονοψηφίαν τῶν παρόντων. Ἐπομένως διὰ Β. Δ. δημοσιευθέντος τὴν 2-7-47 (ἔφημ. κυβ. τευχ. Γ', 146) ἐπανεδιορίσθη καθηγητὴς τῆς Β' ἔδρας τῆς ἀρχαίας ἱστορίας.

Ἐπαύθη μετὰ διετῆ σύντονον διδασκαλίαν ὡς ἑξῆς. **Κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1948 μετέβην εἰς τὴν Ἑπειρον** (βλ. σ. 191 ἑ.) ὡς ἀρχηγὸς διὰ τὴν ὀργάνωσιν ἀνταρτικῶν σωμάτων πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν συμμοριῶν. Τότε ἀκριβῶς συνεζητήθη ἡ προσφυγὴ. Ὁ πρόεδρος κ. Παν. Πουλίτσας με καθησύχουσεν, ὅτι δὲν διατρέχω κίνδυνον, ἀφοῦ ἤμην ἀνεγνωρισμένος καθηγητὴς καὶ πρὸ τῆς κατοχῆς, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀναβίλω τὸ ταξίδιον, καὶ ἦτο τόσῳ πεπεισμένος, ὥστε οὔτε δικηγόρον μοὶ ἐπέτρεψε νὰ διορίσω! Ἄρα ἐδικάσθη ἐρήμην εἰς τὴν πρώτην προσφυγῆν, συζητηθεῖσαν τῇ 2-2-48, ἡ μὲν Σπυριδάκης πτοηθεὶς παρητήθη ἐπ' ἀκροατηρίῳ, ἡ δὲ Κουγέας ἀπεκλείσθη ὡς μὴ ὢν καθηγητὴς, αἶτε καταληφθεὶς πρὸ ἔτους ὑπὸ τοῦ ὀρίου τῆς ἡλικίας. Ἄλλ' ὁ πολυμήχανος ἀνὴρ δὲν ἀπελπίζεται. παραπεῖθει τὸν ἀποσυρθέντα Σπυριδάκην ἀμέσως τὴν ἐπομένην νὰ ὑποβάλλῃ μόνος του ἤδη αἴτησιν ἀκυρώσεως τοῦ διορισμοῦ μου, ἧτις καὶ ἐγένετο δεκτὴ. Τώρα **συνεκροτήθη σφοδρὸς καὶ ἀμείλικτος ἀγὼν**, καὶ ἀφοῦ ἐξήρουν τὸν πρόεδρον κ. Πουλίτσαν καὶ ἀνέλαβεν ὁ κ. Κ. Κυριακόπουλος (ὅπως ἐγένετο καὶ τὸ πρῶτον) ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ ἀποσυμφορηθέντος δικηγόρου Φ. Βεγλερῆ ἐξεστράτευσαν καὶ κατέκλυσαν τοὺς διαδρόμους τοῦ Συμβουλίου ὅλοι οἱ κομμουνισταὶ καὶ σύμπαντες οἱ συνάδελφοὶ τῶν μαλλιαροὶ διὰ νὰ τρομοκρατήσουν τὸ δικαστήριον. Ὁ δικάζων πρόεδρος, παλαιὸς τῶν «Ἀτρομήτων» ἑταῖρος, δὲν ἔμεινε τελείως ἀτρόμητος. ἐσχηματίσθη ὄντως πνιγηρὸν ἐκεῖ κλίμα καὶ πᾶσα συκοφαντία καὶ κακοήθεια ὠργίασε κυριολεκτικῶς. (1)

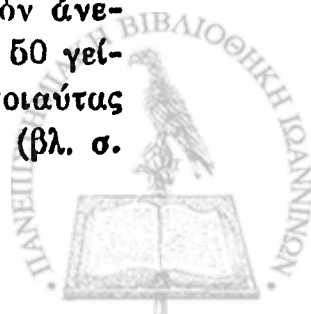
1. Ἡ κουγεϊκὴ προπαγάνδα εἶχε παρασκευάσει καλῶς τὰ πάντα. Οἱ ἐχθροὶ κατώρθωσαν μόλις διὰ θαύματος ἀπηλλάγην τῆς σφαγῆς ἀπὸ τῶν κουκουέδων καὶ μετὰ κατήγγειλαν ὡς δοσίλογον καὶ γερμανόφιλον καὶ ἐδηλητηρίασαν καὶ τὴν περὶ τοῦ ἠθους τῶν καθηγητῶν συσταθεῖσαν νόμφ ἐπιτροπὴν νὰ μετὰ καταγγείλῃ ὡς τοιοῦτον καὶ ἐπὶ πλέον ὡς ἀλβανιστὴν! (τὸ αἰώνιον τραγοῦδι)· «ὅτι αἱ μὲν μελέται τοῦ κρινομένου μαρτυροῦν ἀλβανόφιλα αἰσθήματα, αὐτὸς δὲ διετῆρει κατὰ τὴν διάρκειαν

Πρὸς ἔκπληξιν πάντων κατεδιδάσθη ὡς μὴ νομίμως διορισθεὶς, διότι ἡ λευκὴ ψῆφος δὲν ἐλογίσθη ὑπὲρ ἐμοῦ μὲ δικολαβικήν δικαιολογίαν. Τὴν ἄδικον ταύτην καὶ μεροληπτικὴν ἀπόφασιν, δημοσιευθεῖσαν εἰς τὴν ἔφημ. τῆς Κυβερνήσεως, τευχ. Γ', ἀριθ. 146 τῆς 2-7-47, ἐκαυτηρίασαν ἄλλοι τε καὶ ὁ ρέκτης πολιτευτῆς Ἀττικῆς Λυκ. Τσουκαλᾶς ναύαρχος εἰς τρίστηλον ἄρθρον ἐν τῷ «Προσφ. κόσμῳ» τῆς 19-6 49. καὶ ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ δικαστηρίου, ὅτι ὁ νόμος, ὁ κατοχικός, εἰς ὃν ἐστηρίχθη ἡ Φιλοσοφικὴ σχολὴ καὶ ὁ ὑπουργός, ἠκυρώθη διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 60 τοῦ 1946 Συντ. πράξεως, ἐφαρμόζεται μόνον εἰς τὸν μητροπολίτην Κορυτσᾶς! καὶ προσεπιλέγει :

«Γνωρίζει ἀρῶ γε ταῦτα ὁ κ. Πουλίτσας, Πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας; Βεβαίως τὰ γνωρίζει. Ἀλλὰ τότε διατὶ ἐνέκρινεν, ἐπεκύρωσε καὶ ἀπεδέξατο ἐπὶ ὀλόκληρον τετραετίαν 285 ἀναγκαστικούς Νόμους καὶ Νομ. Διατάγματα ἀντισυνταγματικά, ἄκυρα καὶ ἄνομα τῶν ἀνόμων Κυβερνήσεων καὶ μόνον εἰς τὸν 286 ἐξηγέρθη διὰ τὸ ἄκυρον καὶ ἀντισυνταγματικὸν αὐτοῦ;» Καὶ ἐν τούτῳ μὲν δὲν εὐθύνεται· δὲν ἐκοινοποίησεν ὁμοῦς τὴν ἀπόφασιν ἐπὶ πολὺν χρόνον, διότι ἐθεώρει αὐτὴν ἄδικον. ἀλλ' ἐδόθη ἄλλη εὐκαιρία, ὅτε κατὰ τὴν γνώμην πολλῶν ἠδύνατο νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ σφάλμα. Ὑπῆρχε ρήτρα εἰς τὴν ἀπολύσασαν ἡμᾶς Συντ. πράξιν 59/1945, ὅτι δὲν ἰσχύει, ἐὰν δὲν ἐπικυρωθῇ ὑπὸ τῆς ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς. Προσεκλήθημεν πάντες περὶ τοὺς 3000 παυθέντες δι' αὐτῆς

τῆς κατοχῆς σχέσεις συνεννοήσεως καὶ ἐπαφῆς μετὰ τῶν γερμανικῶν καὶ ἰταλικῶν ἀρχῶν». Αὐτὰ ἔγραψεν ὁ ἀσύνητος Κουγέας εἰς τὴν αἰτησίαν πρὸς τὸ Συμβούλιον. Ἐγὼ ματαιοπονῶ ἀπαντῶν εἰς αὐτόν. Ὁ ἀναγνώστης ἴδῃ τὰ ἐν σ. 268—264, 374. Ἐὰν ἐθεώμην εἰς τὴν ἰταλικὴν πρεσβείαν πταίει ἡ Κυβέρνησις, ἥτις μὲ ἠνάγκαζε νὰ ἐνεργῶ διὰ τὴν ἐπάνοδόν μου. (ἡ διαμαρτυρία συνετάχθη ἐν τῷ ὑπουργείῳ). Καὶ εἰς τὴν γερμανικὴν πρεσβείαν ἤμην ἠναγκασμένος νὰ πηγαίνω χάριν τοῦ δεινῶς δοκιμαζομένου ποιμνίου μου, ὅπερ ἀνέμενε τὴν ἐπάνοδόν μου, πρὸς δὲ νὰ σώσω καὶ πολλοὺς Βορειοηπειρώτας, δυναστευομένους φίλους καὶ ἄλλους καταδικασθέντας εἰς θάνατον, ὡς τὸν λοχαγὸν ἀνεψιὸν τοῦ ἔφημερου τοῦ ἀγ. Διονυσίου Παπαλουκά ὡς καὶ τοὺς 50 γείτονάς μου Φιλοθέτας συλληφθέντας. Εἶναι βαρὺ, κύριοι, εἰς τοιαύτας περιστάσεις τὸ καθῆκον ἑνὸς ἀρχιερέως. Ἀπὸ τὸν λόγον μου (βλ. σ. 161—2) φαίνεται πόσον ἐκολάκευον τοὺς Γερμανοὺς.

ὑπάλληλοι καὶ ὑπεβάλωμεν αἰτήσεις καὶ ἐδημιουργήθη τόσος θόρυβος καὶ τὸ ἀποτέλεσμα μηδέν! Καὶ ὁμως ἀπεκατεστάθησαν ἀμνηστευθέντες καὶ ἀποσυμφερωθέντες ὅλοι σχεδὸν οἱ σφαγεῖς καὶ προδότες κομμουνισταί, οἱ βασανισταί μας, οἵτινες εἶχον κατεδικάσει ἡμᾶς εἰς θάνατον, εἰ δῆμιοι, καὶ ἀπελύθημεν ἡμεῖς—πρὸς κατασχύνην δικαιοσύνης τῆς πατρίδος. Οἱ πρόγονοι ἡμῶν ἀνεβίβασαν εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν Δίκην καὶ ἐποίησαν αὐτὴν σύνθρονον τοῦ Διός, καὶ οἱ σημερινοὶ δικασταὶ κατεβίβασαν αὐτὴν εἰς τὰ καταχθόνια τοῦ ᾠδου. **Τοῦτο εἶναι ἡ μεγαλητέρα δι' ἐμὲ τιμωρία**, ὅστις διεκήρυξα καθ' ὅλον τὸν βίον μου, ὅτι ἡ Ἑλλὰς πρὸ παντὸς εἶναι λάτρης τοῦ δικαίου, μήτηρ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀδέκαστος βραβευτῆς τῶν ἀνθρωπίνων δικαίων. Φεῦ! ἡ Ἑλλὰς νῦν δὲν ἔχει δικαιοσύνην! Οἱ ἐχθροὶ διεπρίοντο τοὺς ὀδόντας καὶ ἐβυσσοδόμουν κατ' ἐμοῦ καιροφυλακτοῦντες νὰ φέρωσιν ἰδικόν τους ὑπουργὸν νὰ ἐκτελέσουν τὴν ἀδικὸν ἀπόφασιν. Κατὰ κακὴν τύχην καὶ κρίμασιν, οἷς οἶδεν ὁ Κύριος, εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῆς παιδείας ἐπέδραμε κατὰ πρώτην φοράν ἀρχιμισθιαρὸς, ὁ Κων. Τσατσος. Οὗτος ἀμέσως ἔστειλε τιν παῦσίν μου πρὸς δημοσίευσιν. Εἰς μάτην ἔσπευσαν οἱ πρόεδροι τῶν Ἑπειρωτικῶν σωματείων καὶ τοῦ «Σελασφόρου» ὁ κ. Στ. Χαρισιάδης νὰ διαμαρτυρηθῶσιν, ἐντόνως πρὸς τὸν Πρύτανιν τοῦ Πανεπιστημίου Γ. Οἰκονόμου, ὅστις ἔδωκε τὴν λευκὴν ψῆφον — νὰ πάθῃ κανεὶς ἀπὸ μίαν λευκὴν ψῆφον! αὐτὸ εἶναι ἀκατανόητον—εἰς τὸν ἀδυσώπητον ὑπουργὸν καὶ μέχρι τοῦ βασιλέως. οὗτος μάλιστα καὶ εὐηρεστήθη νὰ μὲ καλέσῃ εἰς ἀκρόασιν καὶ μοὶ ὑπέσχετο, ὅτι οὐδέποτε θὰ ὑπογράψῃ παῦσιν τοῦ μητροπολίτου Κορυτσᾶς. Ἀλλ' ὅλα αὐτὰ εἰς μάτην. Τὸ διάταγμα διὰ δολίου τρόπου καὶ ἐκ συναρπαγῆς ὑπεγράφη ὑπὸ τοῦ βασιλέως, δηλ. ἐπλαστογράφησαν τὸ ὄνομά μου. **ἔγραψαν ἀπλῶς μόνον «Ε. Κουρίλας» καὶ παρέλειψαν τὸ μητροπολίτης Κορυτσᾶς**, ὅπως ἤμην γνωστὸς καὶ ὑπέγραφον εἰς τὸ Πανεπιστήμιον παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τῆς ἁλβαν. καὶ ἰταλ. κυβερνήσεως, αἵτινες καὶ εἰς ἐμὲ ἀπετάθησαν νὰ μὲ πείσουν, ὅτι, ἀφοῦ διωρίσθην καθηγητῆς, ἔπρεπε νὰ παραιτηθῶ . . . Τότε Σωσίας παρουσιάσθη ὁ ὑπουργὸς τοῦ πολιτικοῦ γραφείου τῆς Κυβερνήσεως Σοφούλη **ἀξιοτίμος βουλευτῆς Χανίων καὶ ἐξαιρέτος πατριώτης κ. Δουλακάκης**. Οὗτος ἠρνήθη νὰ μονογραφήσῃ τὸ δοχίμιον τῆς ἐφημερίδος μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ διακινδυνεύσῃ ἀκόμη καὶ τὴν θέσιν του. Τοιουτοτρόπως ἔμεινα εἰς τὴν θέσιν μου καὶ τὸν Μάϊον. Τότε κατὰ μοιραίαν σύμπτωσιν ὁ Λουλακάκης ὑπῆγεν εἰς τὰ Χανιά διὰ τὸ μνη-

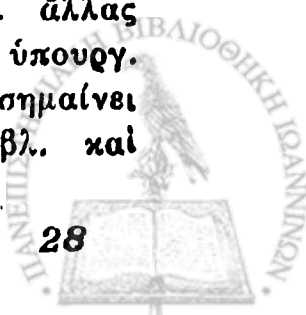

μόσυνον τοῦ Βενιζέλου καὶ τὴν ἀπουσίαν του ἐξεμεταλλεύθη ὁ κὺρ Τσάτσος καὶ μεταβὰς μόνος του εἰς τὸ Ἔθν. Τυπογραφεῖον ἐδημοσίευσεν τὴν παῦσίν μου (¹). Παρὰ πολλῶν σημαινόντων παρεκλήθη οὗτος ν' ἀναβάλῃ ἐπὶ ἓν ἔτος τοῦλάχιστον τὴν δημοσίευσιν, ὅτε ἐξηρχόμην τῆς ὑπηρεσίας ἐκ τοῦ ὁρίου τῆς ἡλικίας — ὑπῆρχον δὲ τριάκοντα τὸν ἀριθμὸν ἀποφάσεις τοῦ Συμβουλίου εἰς τὰ ἀρχεῖα ἀνεκτέλεστοι! ἠδύνατο νὰ τὸ πράξῃ, ἀλλὰ δὲν τὸ ἔπραξεν (²). Εἰς ὅλας τὰς πατριωτικὰς ἐκκλήσεις ἔμεινεν ἀσυγκίνητος ὁ ὑπουργὸς τῆς «Τριγυρίστας» μὲ τὰς χυδαίας λέξεις ἀνάλαχτη, ἀπαραπόνετη καὶ διαγουμεσμένη (³). καὶ ἦτο δυνατόν νὰ συγκινηθῇ καὶ νὰ ἔχῃ παλμοὺς πατριωτικοὺς ὁ ἐκφραλίσας τὴν γλῶσσαν καὶ νὰ συμβιβασθῇ πρὸς ἡμᾶς ὁ ἡγέτης τῆς χυδαιολογίας, ὁ ἐκμυκτηρισθεὶς καὶ σατυρισθεὶς καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν Τουρκαλβανῶν; Μεταβαίνων εἰς τὸ Σούνιον, εἰς Λαύριον πὲ περιεκύκλωσαν εἰς τὴν πλάτειαν διάφοροι τοῦ «στρατοπέδου συγκεντρώσεως ἀλλοδαπῶν» ἐκ τῆς ἐπαρχίας Κορυτσᾶς καὶ Ἀργυροκάστρου. εἰς τούτων μοὶ παρέδωκε τὴν «Ἐστίαν» τῆς 22-4-49, ὅπου ἀνέγνων τὰ ἐξῆς ἐν σχέσει μὲ τὴν «Τριγυρίστρα»:

1. Ὁ Μεγαλειότατος πρὶν ἐκδοθῆ τὸ διάταγμα ἐκάλεσε τὸν Πρύτανιν, ὅστις ὁμῶς εἶπεν εἰς αὐτὸν ψεύματα, ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γείνη τίποτε, διότι ἡ θέσις κατηγορήθη ὑπὸ τοῦ Συμβ. τῆς Ἐπικρατείας!

2. Ὁ ἰσχυρισμὸς του ὅτι ἦτο ὑποχρεωμένος, ἦτο δικαιολογία ἀβάσιμος· διότι πάντες «οἱ παροικοῦντες ἐν Ἱερουσαλήμ» γνωρίζουσιν, ὅτι δὲν ὑποχρεοῦται ὁ ὑπουργὸς πρὸς ἐκτέλεσιν. βλ. «Ἐστίαν» 20-5-50, ἧτις ἔτος μετὰ τὴν παῦσίν μου ἔγραφε ταῦτα ὑπὸ τὸν τίτλον «Αἱ ἀποφάσεις τοῦ Σ. Ἐπικρατείας: Ὁ κ. ὑπουργὸς Δικαιοσύνης ἀνεκοίνωσεν, ὅτι τὸ νομοσχέδιον περὶ ὑποχρεωτικῆς ἐκτελέσεως τῶν ἀποφάσεων τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας θὰ τὸ καταθέσῃ πρὸς ψήφισιν εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν Νομοθετικῆς Ἐξουσιοδοτήσεως. Τὸ νομοσχέδιον αὐτό, ὡς γνωστόν, ὁ κ. ὑπουργὸς τὸ εἶχε καταθέσει εἰς τὴν Βουλὴν, κατόπιν ὁμῶς πίεσεως ὠρισμένων κυβερνητικῶν βουλευτῶν ἠναγκάσθη νὰ τὸ ἀποσύρῃ.

3. Εἶναι λέξεις τῆς ἐσχάτης χυδαιολογίας. Ταύτας καὶ ἄλλας συνεφόρησεν ὁ ἐκχυδαίστης τῆς ἐπισήμου γλώσσης τῶν ὑπουργ. ἐγκυκλίων. τὸ δὲ ἀνάλακτος καὶ ἀνάλαγος παρὰ τῷ λαῷ δὲν σημαίνει ἀπαράλλακτος, ὡς νομίζει ἀλλὰ βρωμιάρης ἦτοι ρυπαρὸς (βλ. καὶ ἀνωτ. σ. 410 σημ. εἰς ἄλλην περικοπὴν τὰ «γκρημίσματα».

ΤΟ ΣΚΑΛΙΣΜΕ, ΤΟ ΠΟΤΙΣΜΕ . . .

Κύριε Διευθυντά,

«Ἡ κακόηχος λέξις «διαγουμίζω» τῆς περιλαλήτου ἐγκυκλίου τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας εἶναι ὄντως τουρκοαλβανικῆς προελεύσεως — διότι ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Δ. Σκαρλάτου Βυζαντίου, ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὸ διακομίζω, μὲ τὸ ὁποῖον ἀπὸ ἀπόψεως ἐννοίας δὲν ἔχει τὴν παραμικρὰν σχέσιν, εἶναι πλέον ἢ ἐξεζητημένος — ἤμπορεῖ δὲ καὶ τώρα νὰ τὴν ἀκούσετε εἰς τὰ χωρῖα τῆς Ἡπείρου, λείψανον τοῦ σκότους ἐνὸς μακραίωνος καὶ βαρβάρου ζυγοῦ. Σημαίνει δὲ ἡ ρουπαρὰ αὐτῆ λέξις : διαρπάζω, λαφυραγωγῶ, λεηλατῶ. Καὶ ὑπὸ τὴν ἐννοίαν αὐτὴν, τὴν ἐχρησιμοποίησε κάποτε καὶ ὁ Παλαμᾶς, ὁ ὁποῖος θέλων τότε νὰ καινοτομῆ λεκτικῶς καὶ νὰ καταπλήσῃ τοὺς «καθαρευουσιάνους» — *épater les bourgeois*, ὅπως θὰ ἔλεγε καὶ ὁ Μπωντελαίρ — εἶχε τὴν μανίαν νὰ συσκοτίζῃ τὰ ὠραῖα ποιητικά του νοήματα, μὲ τὴν ἐξεζητημένην χρῆσιν ἀγνώστων ἰδιωματικῶν λέξεων.

«Τὸ ἀστεῖον ὅμως, εἶναι ὅτι ὁ κ. ὑπουργὸς τῆς Παιδείας, πού παρεβίασε τὸ Σύνταγμα διὰ νὰ μᾶς σερβίρῃ τὴν μακροσκελῆ δημοτικὴν «τριγυρίστραν» του, δὲν φαίνεται νὰ γνωρίζῃ καὶν τί θὰ εἴπῃ διαγουμίζω· διότι ὁμιλεῖ περὶ τῆς Ἑλλάδος, πού βλέπει μὲ μάτια «γυρτὰ» — ἄλλη λεκτικὴ ἀσυναρτησία καὶ αὐτὴ — τὸ διαγουμισμένο χῶμα της», ἐνῶ τὸ χῶμα οὔτε ληστεύεται, οὔτε διαρπάζεται, οὔτε λαφυραγωγεῖται.

«Ἄλλ' αὐτὰ παθαίνομεν, ὅταν νομίζωμεν, ὅτι μὲ τὸ νὰ γράψωμεν τὰ ἀναλλοίωτα ἰδανικά «ἀνάλλαχτα» καὶ τὸ ἀνεσκαμμένο χῶμα «διαγουμισμένο» μεταβάλλομεν τοὺς ἐπισήμους πλατυσμούς εἰς... ποιήσιν. Καί, πολὺ ὀρθῶς, τὰ νέα αὐτὰ κορακίστικα σᾶς ἐθύμησαν τοὺς ἀρβανίτικους στίχους τοῦ «Ἐρδε Λάζαρε...» Διὰ νὰ ὁμιλήσω καὶ ἐγὼ ὡς ποιητῆς εἰς τὴν «δημοτικὴν» :

Ἐρδε τσέρδε, τσίμπεν μίρε ;
Τὸ μυαλό μας τὸ ἐπῆρε,
Ἐρδε μέρδε κι' ἄς νὰ μή . . .
Τέτοια γλῶσσα διαλεχτή ! . . .

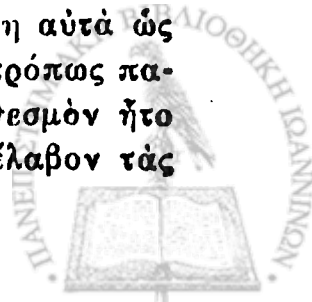
Τουρκαλβανός.»

Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας συνέπεσε καὶ ἡ ἐκλογή τοῦ ἀπὸ

Ἰωαννίνων ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν κ. Σπυρίδωνος, πρὸς ὃν μᾶς συνέδεεν ἀρχαία φιλία. Εἰς τοὺς προέδρους τῶν ἐθνικῶν σωματείων, οἵτινες ἠθέλησαν νὰ τὸν παρακαλέσουν νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὸν ὑπουργὸν νὰ μὴ μοῦ κοινοποιηθῇ ἢ παῦσις, ἀπήντησεν: «ἐγὼ πρέπει νὰ σᾶς παρακαλέσω διὰ τὸν ἀδελφὸν ἅγιον Κορουτσᾶς». Φαίνεται εἰς τὸν ὑπουργὸν εἶχεν ἀσκηθῆ ἰσχυρὰ ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων μου πίεσις, καὶ δὲν μᾶς ὠφέλησεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος. Εἶχεν ἐκστρατεύσει ὀλόκληρον τὸ σμῆνος τῶν μαλλιαρῶν μετὰ τῶν κομμουνιστῶν, εἶχον φρουράζει, καὶ ὅπερ δὲν ἐπέτυχον νὰ μὲ σφάξουν εἰς τὴν ὁμηρείαν, ἀφοῦ μὲ εἶχον καταδικάσει εἰς θάνατον, τὸ ἐπέτυχαν **τώρα καταδικάσαντές με εἰς τὸν διὰ τῆς πείνης θάνατον!** ὅστις εἶναι ὁ σκληρότερος· διότι εἶναι διαρκείας. Μὲ εἶχε διαβεβαιώσει ὁ πρόεδρος κ. Πουλίτσας, ἐνῶ συνέβαινον ταῦτα, ὅτι ἡ σύνταξις μου δὲν θὰ ἐμειοῦτο, ἀλλὰ φαίνεται δὲν εἶχεν ἔμβραθύνει εἰς τὰ σχέδια τῶν ἐχθρῶν, διὸ καὶ **κατώρθωσαν ἀπὸ τὰ 3 ἑκατ. νὰ λαμβάνω σήμερον μόνον περὶ τὰς 500.000. α'.**) Διότι ἀντὶ 10, εἶχον μόνον 8 ἔτη εἰς τὴν τελευταίαν θέσιν, ὅθεν δὲν ἠδυνάμην νὰ λαμβάνω ὡς σύνταξιν ὀλόκληρον τὸν μισθόν. β') Ἐπειδὴ ἠκυρώθη ὁ διορισμός, δὲν ἐθεωρήθησαν συντάξιμα τὰ δύο ἔτη **παρὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ ἔλεγκ. συνεδρίου.** ἀλλὰ τί πταίω ἐγώ; τὰ δύο ἔτη αὐτὰ εἰργάσθην, ἐδίδαξα. τὸ πολὺ πταίει ἡ διοίκησις. γ') Ἀφήρεσαν τὰ 7 ἔτη τῆς παύσεώς μου ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης ὑπὸ τοῦ Τουρκοβασίλη τῷ 1935 μὲ τοὺς 62, διότι ὁ ἐπὶ κατοχῆς νόμος κατηργήθη καὶ **ἤμην ὁ μόνος, ὅστις δὲν εἶχεν ἀναδιορισθῆ· ἀρα πρὸς ἐκδίκησιν τὸν κατήργησαν.** δ') Τὰ 12 ἔτη, καθ' ἃ ἐφυλακίσθην ἐπὶ Βενιζέλου, ἔπειτα δὲ δὲν διορίσθην καὶ ἄπερ διὰ τοῦ νόμου τοῦ 1937 ἐπὶ κυβερνήσεως Τσαλδάρη ἐκρίθησαν ὡς συντάξιμα, **ἐθεωρήθησαν πλασματικά** (1) ὅθεν ἐξέπεσον καὶ αὐτὰ καὶ πάλιν σχεδὸν ἤμην ὁ μόνος, ὅστις δὲν εἶχεν ἀναδιορισθῆ. Ταῦτα ἀποδεικνύουσιν, ὅτι **δὲν αὐτὰ ἦσαν προσωπικά, ἵνα μειώσωσι τὴν σύνταξιν, ἀφοῦ ἄλλως δὲν ἠδυνήθησαν νὰ μὲ ἐκδικηθῶσιν.** Πρὸς

1. Οὐδόλως διὰ τὴν σύνταξιν ἦσαν πλασματικά τὰ ἔτη αὐτὰ ὡς τὰ διπλᾶ ἐκεῖνα τῶν ἄλλων. ἀδικιώτατον! Διὰ τοὺς ποικιλοτρόπως παθόντας καὶ μαρτυρήσαντας διὰ νὰ σώσουν τὸν βασιλικὸν θεσμόν ἦτο ἐλάχιστη ἱκανοποίησις. οἱ παθόντες Βενιζελικοὶ οὐ μόνον ἔλαβον τὰς θέσεις, ἀλλὰ καὶ ἀπεζημιώθησαν.

πίστωσιν παρενείρω ὡδε κοινοποίησιν (διὰ τὸν πρὸ μηνὸς καθορισμὸν τῆς συντάξεώς μου ἀπὸ τοῦ 1915—1949) τοῦ ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, ὑπ' ἀριθ. 138, 358 τῆς 20-4-53 διαβιβασθεῖσάν μοι ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ταμείου Β' Συν. Ἀθηνῶν. «Γνωρίζομεν ὑμῖν, ὅτι, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς ὑπ' ἀριθ. Ας. 273.390 τοῦ ἔτους 1952 πράξεως τοῦ Ἐλεγκτ. συνεδρίου, ἡ ἀνήκουσα εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. Μητρώου νέου 55323 πολιτ. συνταξιούχον Εὐλόγιον Βασ. Κουρίλαν κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου 1854 τοῦ 1951 σύνταξις ἀνέρχεται εἰς δραχμὰς 587.000. καὶ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς κρατήσεως 6 ο)ο μηνιαίως εἰς δραχμὰς 557.000. Ἡ ὡς ἄνω ἐκ δραχμῶν 557.000 **μηνιαία σύνταξις αὐξανομένη ἀπὸ 1ης Ἰουλίου 1952 ἀνέρχεται εἰς δραχμὰς 587.000 μηνιαίως ἤτοι εἰς ποσὸν ἔλασσον τοῦ καταβαλλομένου ἤδη ἐκ δραχμῶν 581.000. Κατὰ συνέπειαν δὲν προκύπτει περίπτωσις καταβολῆς ηὔξημένης συντάξεως** εἰς τὸν, ὡς εἴρηται, συνταξιούχον ἀπὸ 1ης Ἰουλίου 1952 καὶ ἐφεξῆς κατόπιν τῆς κατὰ 20% αὐξήσεως τῶν μισθῶν».

Ὁ Διευθυντῆς **Ε. Φωτιάδης**

Ὡς βλέπετε καὶ ἡ δοθεῖσα αὐξήσις εἰς ὄλους τοὺς ἄλλους ἀπ' ἐμοῦ ἀφηρέθη. Ἄξιός ὁ μισθός των! Τὸ ποσὸν αὐτὸ εἶναι ἡ «τιμὴ τοῦ τετιμημένου» δι' ἐκεῖνον, ὅστις ἀγαπᾷ τὴν πατρίδα. «Ζῆ Κύριος ὁ Θεός» (προφ. Ἡλίας). **Αἱ ἀναλλοίωτοι ἰδέαι μου, αἱ ὑψηλαὶ ἀρχαὶ εἶναι ὁ ἀτίμητος πλοῦτος καὶ ἡ «στενὴ καὶ τεθλιμμένη» εἶναι ἡ ἀσφαλεστέρα πρὸς τὴν αἰωνίαν εὐτυχίαν ὁδός, ἣν ἐπαγγέλλεται ὁ θεῖος ἀρχηγός τῆς σωτηρίας ἡμῶν. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω. δὲν δύναμαι ὅμως ν' ἀποκρύψω τὴν βαθυτάτην μου θλίψιν βλέπων, ὅτι ἀπὸ τῆς παύσεώς μου καὶ τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ Κουγέα παρὰ τοὺς ἐπανειλημμένους διαγωνισμοὺς δὲν εὐρέθη ὁ ἀντικαταστάτης μας καὶ ἡ ἀρχαία ἱστορία διδάσκεται παρ' ἀναρμοδίων, οἵτινες καὶ κατήνησαν ἐμποροκάπηλοι τῆς Ἱστορίας! Βαίνομεν πρὸς τὴν κατάργησιν τοῦ μαθήματος τῆς Ἱστορίας, ὅπερ ἐπεδίωξαν καὶ τὸ ἐπέτυχον δυστυχῶς οἱ ἐχθροί μου. Κακὰ σημεῖα! Ὁ Θεὸς νὰ λυπηθῇ τὴν Ἑλλάδα.**

Εἰς τὸ «Κράτος τῆς Ἀληθείας» γράφω, ὅτι μὲ ἐξώρκιζεν τῷ 1937 ὁ μόνιμος ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Μαυρουδῆς μεταβαίνων εἰς Κορυτσᾶν **νὰ γείνω Ἀλβανός, αὐτὸ συμφέρει τῇ Ἑλλάδι**, τοῦτο οἱ ἀντίπαλοί μου διημφισβήτησαν (βλ. σ.

77, 123). Το αὐτὸ εἶχε πράξει καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Ἀλεξανδρῆς ἄλλοτε ὡς ἔγραφε ἡ «Νέα Ἀλήθεια Θεσ/νίκης 20 Μαΐου 1929» ὁ κ. Ἀντ. Χατζῆς... ἀναγινώσκει ὑμῖν ἄρθρον δημοσιευθὲν ἐν τῇ ἔφημερίδι ταύτῃ ὑπὸ Ἰ. Ἀδαμίδου Καρυσταίου καὶ βουλευτοῦ Βορείου Ἡπείρου, προέδρου δημογεροντίας Θεσ/νίκης καὶ προέδρου ἐπιτροπείας μεταβάσης εἰς τὴν Συνδιάσκεψιν διὰ τὰ δίκαια τῆς Β. Ἡπείρου: «... Ἐπὶ τῆς ὑπουργίας ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ κ. Ἀλεξανδρῆ πενταμελῆς ἐπιτροπῆ συνοδευομένη ὑπὸ τοῦ μητροπ. Δρυϊνουπόλεως κ. Βασιλείου παρουσιάσθη πρὸς αὐτόν. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος ἀφῆκε νὰ ἐξέλθουν τοῦ στόματός του φράσεις καὶ λέξεις, αἵτινες οὐδεὶς ποτε θὰ ἐφαντάζεται, ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἀκουσθῶσι ὑπὸ τὰς στοὰς τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος: «Κύριοι, σᾶς ἤκουσα μετὰ προσοχῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος σᾶς τονίζω, ὅτι ἡ ἑλλην. κυβέρνησις δὲν ἐννοεῖ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νὰ διαταράξῃ τὰς φιλικὰς σχέσεις μετὰ τῆς Ἀλβανίας, σήμερον πρόγραμμα ἔχει νὰ συντελέσῃ αὕτη εἰς τὴν ἐδραίωσιν τοῦ ἁλβαν. κράτους. Συμβουλεύω ὅπως ἐπανέλθητε εἰς τὰς πατρίδας σας καὶ ἀφομοιωθῆτε μετὰ τῶν Ἀλβανῶν συμμορφούμενοι πρὸς τὰς ἀντιλήψεις αὐτῶν καὶ ἐξαλβανιζόμενοι νὰ προσπαθῆσητε, πολιτευόμενοι ὡς ἀντιπρόσωποι καὶ βουλευταὶ Ἀλβανίας νὰ ἐξυπηρετήσητε τὴν ἑλληνικὴν ἰδέαν». Πρακτ. φιλοσοφ. σχολῆς σ. 99, Συνεδρία 2ῃ Νοεμβρ. 1947 (βλ. ἄνωτ. σ. 417). Ὁ δὲ ὑπερπατριώτης, ὁ ὑπερκυβερνήτης Κουγέας μᾶς καταδικάζει ἔπειτα ὡς προδότην διότι συμμορφωθέντες ἠὺλαβήθημεν τὸ καθεστῶς, ὅπερ εἶχεν εὐλογῆσει καὶ τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον καὶ ἐλειτουροῦμεν ἁλβανιστὶ (βλ. Κράτ. Ἀληθ. 50—51, 123, 129), εἶπε τότε ὅτι ἐπεκαλέσθη τειθηκότα διπλωμάτην τὸν Μαυρουδῆν, ἰδού, ἔχουσι καὶ ζῶντος τὴν μαρτυρίαν τοῦ κ. Ἀλεξανδρῆ.

Ἡ τότε βενιζελικὴ κυβέρνησις υἰοθέτησε τὴν πολιτικὴν τοῦ Θ. Παγκάλου, ὅστις πρῶτος συνῆψε φιλικὰς σχέσεις μετὰ τοῦ Ἀχμέτ Ζώγου, καὶ ἔλυσε τὸ ἐκκλήσ. ζήτημα. Ἐκτοτε ἡ πολιτικὴ αὕτη ἔμεινε σταθερὰ καὶ ὁ κ. Ἀλεξανδρῆς ἐξέθετο μετὰ πάσης σαφηνείας καὶ εἰλικρινείας τὴν πολιτικὴν ταύτην πρὸς τὴν ἐκ Θεσσαλονίκης ἐμφανισθεῖσαν πρὸ αὐτῶν Ἐπιτροπὴν τῶν Βορειοηπειρωτῶν ὑπὸ τὸν πρόεδρον μακ. Ἰωσήφ Ἀδαμίδην βουλευτὴν Κορυτσᾶς. Τὰ ἴδια εἶπε πρὸς ἐμὲ καὶ τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ἐπὶ κυβερνήσεως Μεταξᾶ τῷ 1937.

Περὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἑλλην. πνεύματος εἰς τὰς φυσ. ἐπιστήμας πραγματεύομαι συνεχῶς εἰς τὴν «Ἱστορικὴν βιβλιογραφίαν» μου, ἣτις ὡς ἔγραψα διὰ τῶν 500 σ. τῶν σημειώσεων, ἃς παρέθην ἀποτελεῖ τὸν «Πρόδρομον» τῆς «Ἱστορίας τῶν ἐπιστημῶν ἐν Ἑλλάδι». Ἐπιπροστίθην ἐνταῦθα καὶ ἄλλο βοήθημα καὶ συμπληρῶ τὸν ὄρισμόν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. «Arthur Haas καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας ἐν Λειψία. *Τὸ πνεῦμα τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ νεωτέρᾳ φυσικῇ*» μετάφρ. ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ Ἀντ. Χαλᾶ Κων]πολις 1922 ἐκ τοῦ κειμένου σημειούμεθα τὸ τελευτ. κεφ. «Τὸ πλήρες θαυμάτων οἰκοδόμημα καὶ τὸ αἰώνιον σχέδιον».

Διακρίνομεν τὸ πνεῦμα 1) εἰς *προσωπικόν*, ὅπερ συνδέει τὰ συνειδητὰ ψυχικὰ στοιχεῖα καὶ νοητικὰς λειτουργίας, τὴν γνωσιολογικὴν τάσιν πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς ἀληθείας καὶ γενικώτερον τὸν σύνδεσμον πρὸς τὰς λογικὰς ἐκδηλώσεις καὶ 2) εἰς τὸ *ἀντικειμενικόν* πνεῦμα. Τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὴν σύλληψιν τῆς πολιτιστικῆς δημιουργίας τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Διὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τούτου ἀναφέρω ὅτι ἔχει ἀξιολογικὴν ὑπόστασιν, ὅτι χαρακτηρίζει τὰς ἱστορικὰς περιόδους καὶ ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῶν ἐπερχομένων γενεῶν, ὅτι σχετίζεται μὲ τὴν ζωὴν καὶ παρουσιάζει τὴν ὑψίστην μορφήν αὐτῆς, ὅτι σχετίζεται μὲ τὸ ἄτομον λόγῳ τῆς ἀλληλεπιδράσεως των, ὅτι σχετίζεται μὲ τὴν πολιτείαν καὶ τέλος ὅτι τὸ ἀντικειμενικόν πνεῦμα, ὅπερ μεταδίδεται καὶ δὲν κληροδοτεῖται, περιλαμβάνει ὠρισμένας περιοχὰς (ἠθικὴν, κοινωνικὴν κλπ.), αἵτινες ἔχουσι μὲν ἐσωτερικὴν ἐνότητα, εἶναι ὅμως ἐκάστοτε διαφοραὶ κατὰ τὸ κῦρός των καὶ παρουσιάζουσι ἐκάστοτε μίαν ἐπικυριαρχίαν ὠρισμένης περιοχῆς, ἣτις ἐξυπηρετεῖται ὑπὸ τῶν ἄλλων.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίς
Πρόλογος διὰ τὴν ὁμηρείαν	3
Α΄. ΞΕΝΑΙ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ	
Σ. Κτεναβέα , «Πόσοι πῆγαν στήν ὁμηρείαν καὶ πόσοι μπόρεσαν νὰ γυρίσουν»	13
Ἐπιστολὴ τοῦ καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας κ. Κων. Λογοθέτου μόλις ἐπανελθόντος ἐκ τῆς πολυωδύνου ὁμηρείας	24
«Τὰ φῶτα τῶν ὁμήρων, ὀλιῤεραὶ ἀναμνήσεις», ὑπὸ αὐτόπτου ὁμήρου	25
Γ. Ἡσαίου πρ. ὑπουργοῦ καὶ οἰκιστοῦ Ψυχικοῦ , ὡς ἐξέδηκε τὰ δεινοπαθήματα εἰς τὸν συντάκτην τοῦ «Ἐθνους» Ἰ. Αἰ. Μαμάκην	28-49
Ἡ ἀφήγησις τοῦ κ. Γ. Ἡσαίου φέρει νέα ἀποκαλυπτικὰ στοιχεῖα διὰ τὴν Δεκεμβριανὴν τραγωδίαν»	28
«Ὁ φιλιππικὸς ἐνὸς πονεμένου ἀνθρώπου τοῦ λαοῦ»	29
«Ἀγέλη λύκων ἐμφανίζεται εἰς τὰ Κρόρα»	31
Συνέχεια πορείας ἀπὸ Κρόρων εἰς Θήβας	32
Ἐκθρεῖς ἐμπεριστατωμένη διὰ τὰ μαρτύρια τοῦ Περιστερίου ἀποσταλεῖσα παρὰ τοῦ φίλου κ. Ἡσαίου πρὸς ἡμᾶς	34
Λεπτομέρειαι τοῦ αὐτοῦ διὰ τὰ τραγικὰ συμβάντα τῆς Ἀραχώβης	39
Ἡ εἰς τὸ «Ἐθνος» πολυμερὴς ἐρευνα τοῦ κ. Μιχ. Μαμάκη . — Ἀφηγήσεις ὁμήρων καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ δὴ ἡ ἐξιστόρησις τῆς δραπέτευσεως τοῦ μητροπολίτου Κορυθαῖς	43
Ἐὶς τὸν καθηγητὴν Χόνδρος ἀφηγείται τὴν Ὀδύσειαν τῶν «προσωπικοτήτων»	43

	Σελίς
«Τὸ δραματικὸν τέλος δύο γυναικῶν»	44
«Μεταφορὰ εἰς τὸ Περιστέρι καὶ τὴν Πετρούπολιν» . . .	45
«Ποιοὶ ἀπετέλουν τὴν ὁμάδα τῶν «προσωπικοτήτων;»	46
«Κτυποῦσιν τὴν κ. Διάμεση μὲ τοὺς ὑποκοπάνους» . . .	47
«Οἱ «συναγωνίστριες» καὶ τὰ παπούτσια τῶν ὁμήρων» .	48
«Τρεῖς ἡμέρες οἱ ὄμηροι χωρὶς τροφήν»	49
«Ἡ νυκτερινὴ διάβασις τοῦ χιονισμένου Κιθαιρῶνος» . .	50
«Ἡ τραγωδία τῶν δύο ἀδελφῶν Χριστοπούλου»	51
«Ἡ δραματικὴ πορεία πρὸς τὴν Μάνδραν»	52
«Τὰ θύματα τῆς πορείας τοῦ θανάτου»	53
«Πῶς ἐδραπέτευσεν ἀπὸ τὴν φάλαγγα τῶν προσωπικοτή- των ὁ καθ. Δημ. Χόνδρος»	54
«Ἡ ἐξιστόρησις τοῦ κ. Κ. Δογοθέτου»	55
«Δεκάς ὁμήρων ἀποτολμοῦν καὶ δραπετεύουν.— Ἡ τρα- γωδία τοῦ γηραιοῦ στρατηγοῦ Κορτζᾶ	56
«Ἡ ἀφήγησις τοῦ μαέστρου Ζώρα»	57
Καὶ πάλιν ὁ Δογοθέτης: «Ἡ σκηνὴ τῆς αὐτοκτονίας τοῦ Ἰάσωνος Καραβασίλη.— Χαραριστικὴ βολή»	58
«Ἡ συνέχεια τοῦ μαρτυρίου τῶν «προσωπικοτήτων» . . .	60
Ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου κ. Κ. Παπαϊωάν- νου. Ἐμπεριστατωμένη ἀφήγησις	26-72
«Δραματικὴ πάλη γιὰ μιὰ μπουκιὰ ψωμιοῦ»	62
«Νεκρὸς εἰς τοὺς σωροὺς τῆς ἀκαθαρσίας»	63
«Ξύλο καὶ ἐκτέλεσις διὰ νὰ ἀποσπασθοῦν τὰ χρήματα» . .	65
«Ἡ τραγικὴ ἐκτέλεσις μιᾶς γυναικὸς ποὺ παρεφρόνησεν» .	67
«Ὁμηρος ἓνα παιδάκι 8 ἐτῶν»	69
«Χιόνι γιὰ τροφή καὶ γιὰ νερὸ»	69
«Τοὺς συνέλαβαν καὶ ἀφήκαν ἀπροστάτευτα τὰ παιδιά τους»	71
« Ὁ μητροπολίτης Κορυθαῖς Εὐλόγιος ἐνώπιον «Δαί- κτου δικαστηρίου» χωρικῶν! Ἡ δραματικωτέρα τῶν ἀφηγήσεων. . . . Δὲν αὐτοκτονῶ, ἐκτελέ- σατέ με! »	73-99
«Τὸ ξύλινο κουτί μὲ τὸν κρυμμένον σταυρὸ»	74
«Πῶς ὁ Παναγόπουλος ἔγινε δικηγόρος». Εἴκοσι χωρικοὶ ἀπαρτίζουν «λαϊκὸν δικαστήριον!»	75
«Οἱ ἀλβανόφωνοι χωρικοὶ σώζουν τὴν κατάστασιν»	77
«Κτυποῦσαν μὲ τὰ ὄπλα τὸν ἱεράρχην»	79
«Αἱ ἀτέλειωτοι ἐφοδιοπομπαὶ μὲ πολεμοφόδια»	80
«Δέκα ἐπίλεκτοι πέφτουν ἀπὸ ἐξάντλησιν»	81
«Ὁ συγκλητικὸς Η. Ἀναστασιάδης ἐτοιμοθάνατος»	82

	Σελίς
«Ὁ Κ. Γράψας δένεται σάν μπαούλο πίσω ἀπὸ τὸ κάρρο»	83
«Μία ἀνωμαλία, ποὺ ἀποβαίνει εὐεργετική»	84
«Ὁνειρον, ποὺ ὀδηγεῖ εἰς τὴν σωτηρίαν»	86
«Ὁ διάδρομος μὲ τοὺς κοιμωμένους φρουρούς, ἐπάνω ἀπὸ τὰ σώματα τῶν πολιτοφυλάκων»	89
«Δρομαία πορεία πρὸς τὸ Ζεμενὸ»	89
«Κρεμασμένος εἰς βάρανθρον, τὸν φθάνουν οἱ ἐλασίτες»	90
«Ἡ δραματικὴ συμφορὰ τοῦ Διακόνου Θεοδούλου Παπαδάκη. Μία τύφλωσις σωτηριώδης»	92
«Νέοι κίνδυνοι: νάρκαι καὶ καταδίωξις μοτοσυκλέτας»	94
«Ὁμαδικὴ δολοφονία τῶν 13 «προσωπικοτήτων»	96
«Ὁ πίναξ τῶν 13 ἀτυχῶν θυμάτων»	97
Ὕμνος κ. Λογοθέτου εἰς τὴν Ἄμφισσαν	99

Β'. ΠΡΟΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑΙ ΕΝΑΣΧΟΛΗΣΕΙΣ

Ἄπελευθέρωσις ὁμήρων.—Τὰ ἐπινίκια εἰς τὸ Πανεπιστήμιον.— Αἱ ἐκδηλώσεις ὑπὲρ τοῦ μητροπολίτου Κορυτσᾶς	100
Ἡ δεξιότης εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν καὶ καταθέσεις συναδέλφων καὶ ἀξιοπλιστων συνομηριτῶν περὶ τῶν κατ' ἐμὲ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ συμβάντων	106
Παραμυθητικὴ προσκλαυία ἐν τῷ κρατητηρίῳ τῶν Ἀγίων Ἀναργύρων	108
Ἡ κατάθεσις τοῦ συμμάχου συναδέλφου κ. Κων. Λογοθέτου	109
Φιλοφρονητικὸν γράμμα τοῦ κοσμητοροῦ	112
Φροῦδαι περὶ τῆς ἀσφαλείας ἐλπίδες (ἐπιστολαὶ Νεζερίτου καὶ Χρ. Μπούα)	113

Γ' Ἡ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΦΥΓΗ ΕΚ ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ

Ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν Φιλοσ. Σχολὴν, σύντομος ἀλλὰ περιεκτικὴ περιγραφή τῶν δεινοπαθημάτων τῆς δμηρείας	112
Ὁραλα ἐπιστολὴ συνομήρου περὶ τοῦ ἠρωϊσμοῦ τοῦ ἡμετέρου Διακόνου Θεοδούλου Δαυριώτου ἢ Παπαδάκη	123
Ἐπακόλουθα θλιβερὰ τῆς ἐξ Ἀραχώβης φυγῆς μου (ὀργιάζουσα ἐχθροπάθεια)	125
Διεξοδικὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Ἱεροδιάκονον Ἀραχώβης	

	Σελίς
τὸν συναντήματορά μου, περὶ τῆς ἀληθείας τῆς διαφυγῆς μου	126
Ἡ περιπέτεια μιᾶς βαλίτσας καὶ ἡ ἀπώλεια δύο ἀνεκδότων συγγραμμάτων. Ἐπιβεβαιούμεναι ὑποψίαι περὶ τοῦ ἔφημερίου Κριεκουκίου	131

Δ'. Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΗ ΜΕΤΑ ΤΗΣ ΣΩΤΗΡΙΑΝ ΜΟΥ ΔΡΑΣΙΣ

Συνεργασία μετὰ τῶν Συμμάχων. Αἱ μετὰ τῆς Ἀγγλικῆς πρεσβείας σχέσεις	138
Δεξιώσεις μετὰ τὴν ἐκ τῆς ὁμηρείας ἐπάνοδον ὑπὸ τῆς «Ἑλληνοβρετανικῆς ἐνώσεως ἐθελοντῶν». Ἡ ὁργάνωσις τῶν σπουδαστῶν τῶν ἀνωτέρων σχολῶν.	140
Ὁμιλία πρὸς τοὺς Ἀγγλοὺς καὶ Ἑλληνας σπουδαστὰς καὶ ἐντυπώσεις ταξιδίου εἰς Ἀγγλίαν	143
Εὐχαριστήριον τῆς «Ἑλληνοβρετανικῆς Ἐνώσεως»	155
Τὰ ἐθνικοθρησκευτικὰ κηρύγματα μου καὶ ἡ στάσις τῆς ἐκκλησίας ἔναντι τοῦ κομμουνισμοῦ.— Ἀγῶνες ἐν τῇ χριμαζομένῃ Ἡπειρῷ	156
Ἡ Σφιγξ ἐλάλησε! Ἡ ἐγκύκλιος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Πῶς ἐχαρακτηρίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀθην. τύπου.— Ἡ ὀπισθοβουλία τῶν ὑπογραψάντων.— Ἀδικαιολόγητος ὑπὸ ἀρχιερέων ἐν Ἡπειρῷ ἀντιδρασις εἰς τὴν ἐναντίον τῆς ἀνταρσίας προσπάθειάν μας	159
Ἡ ἀδιαφορία τοῦ ἐκκλησιαστ. τύπου.— Ἡ «συνοδοιοπορία» τοῦ σεβ. Ἱεζεκιήλ.— Ἐν σκανδαλιῶδες τηλεγράφημα	162
Πῶς ἀμείβονται οἱ ἐθνικοὶ ἐργάται καὶ σκαπανεῖς τοῦ ἀμπελῶνος τοῦ Χριστοῦ!— Ἡ συκοφαντία τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς καὶ ἡ ἀπάντησις τῶν κοινοτήτων. Πῶς χαρακτηρίζουσι τὰ κηρύγματα μου; Ἀγριος διωγμὸς κατὰ τοῦ μάρτυρος διακόνου μου.	166
	170

Ε'. ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΙ ΣΚΛΗΡΟΙ ΑΓΩΝΕΣ. ΕΞ ΟΙΚΕΙΩΝ ΒΕΛΗ

Ζωηρὰ συμμετοχὴ εἰς τὸν ἐν Ἡπειρῷ κατὰ τῆς ἀνταρσίας ἀγῶνα.— Μία ἐνδεικτικὴ ἐπιστολὴ τοῦ μητροπολίτου κ. Σπυρίδωνος.— Ἄλλη συντριπτικὴ κατὰ τῶν συκοφαντῶν τοῦ καθηγητοῦ τῆς

- Θεολογίας ἀρχιμανδρίτου κ. Εὐαγγ. Ἀντωνιάδου.**— Διαμαρτυρία πρὸς τὰς χριστιανικὰς ἐκκλησίας ὑπὲρ τοῦ σφαζομένου ἐν Ἀλβανίᾳ ποιμνίου . . . 175
- Ἐπισημος ὑπεράσπισις κατὰ κακοβούλων συκοφαντιῶν καὶ ὑπονομευτῶν τῆς πανεπιστημ. θέσεώς μου.** Τὸ ἐθνικὸν κήρυγμα τῆς ἐξορμήσεως εἰς Ἀλβανίαν. — Ὁ ἑξαλλὸς ἐνθουσιασμός τῶν Βορειοηπειρωτῶν, σημαντικὸν ἔγγραφον τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς Βορειοηπ. ἀγῶνος. — Ὁ συναγερομένος τῶν παλαιῶν ἀγωνιστῶν καὶ ὀπλαρχηγῶν. — Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ ἱατροῦ Στ. Μανταδάκη. — Τὸ σύνθημα . . . 178
- Ἡ Ἡπειρος ἐν κινούνῳ! Συναγερομένος Ἡπειρωτῶν.** Συγκινητικὴ ἐκκλήσις τῶν ἐν Ἰωαννίνοις ὀργανώσεων καὶ συλλόγων. — Τὸ ἐθνικὸν τῆς «Ἀκροπόλεως» σάλπισμα. — Ἡ πρωτοβουλία τῆς «Ἀνωτάτης Ἐπιτροπῆς» . . . 185
- Ἡ μετάβασις εἰς Ἡπειρον πρὸς ἐπιτόπιον ἄμυναν.** — Ἡ σημασία τῶν ἐνόπλων ἐγχωρίων σωμάτων, συνηγορία ἐν τῇ Βουλῇ. — Δραστήρια ἐνέργειαι παρὰ τῷ Βασιλεῖ καὶ τῇ κυβερνήσει πρὸς σύστασιν Ἡπειρωτικῆς ταξιαρχίας. — Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ καὶ τὰ σχόλια τῶν ἐφημερίδων. — Ἡ μεγάλη συνέλευσις τοῦ Ζαπκείου, αἱ πρῶτοι εἰσφοραὶ. — Ἀνάθεσις τῆς ἀρχηγίας τοῦ ἀγῶνος εἰς τὸν μητροπολίτην Κορυτσᾶς . . . 191
- Ἡ ἐπιτυχία τῶν ἀτάκτων ἐνόπλων σωμάτων, κατὰ Μακεδ. ἀγῶνα.** — Ἡ ἐπιτόπιος ἄμυνα, ὑπεύθυνοι δηλώσει, τοῦ ὀργανωτοῦ αὐτῆς . . . 196
- Ἡ τραγικὴ κατάστασις ἐν Ἡπείρῳ τῷ 1947.** — Ἡ καταστροφὴ τῆς γεφύρας Μπουραζάνη. — Παικὸς ἐν Ἰωαννίνοις, ἀρχὴ ἐκκενώσεως. — Ὁ ἀτρόμητος Χιμαριώτης κ. Β. Μοῦτσας, σωτὴρ τῆς πόλεως. — Ἡ παρουσία τοῦ στρατηγοῦ Ζέρβα. — Πλήρης ἀποτυχία τῶν στρατ. ἐπιχειρήσεων καὶ τῶν σχεδίων τῆς ἀγγλικῆς ἡγεσίας . . . 201
- Ἡ πανταχόθεν διείσδυσις ἀνταρτῶν εἰς Ἡπειρον.** — Τὸ ἀνακοινωθὲν τοῦ ὑπουργείου συγκαλύπτου τὴν κατάστασιν. — Ἡ ἔλλειψις ὀπλῶν. — Φιλολογικὸν μνημόσυνον τοῦ Σκυλοσόφου. — Μία παρήγορος ἐν Κορίνθῳ ἀκίς. — Ἡ ἀπροσδόκητος ἀναχώρησις τοῦ

	Σελίς
<i>μητροπολίτου Κορυτσᾶς.— Σατανική ἀντίδρασις.</i>	204
<i>Ὁ ἀβδηριτισμὸς καὶ ἡ ὑπαναχώρησις Ἰωαννίτου δημοσιογράφου.— Μέγεθος θρασύτητος καὶ ἀναιδείας.</i>	
— Ὅψιμος γνωσιμαχία	213
<i>Ὑψος αὐτοθυσίας — βᾶθος ἀχαριστίας!— Ἡ μία ἀτοπία διαδέχεται ἄλλην μετὰ δραματ. συνεχείας.— Ἐξόρμησις πρὸς Φιλιάτες.— Μικροῦ δεῖν ἐνεπιπτομεν εἰς χεῖρας συμμοριτῶν!— Πῶς ἐσώθημεν καὶ ἐσώσαμεν τὴν πόλιν;— Ἀρχιερέως συναδελφικὴ ἰβρότης!— Ἐπιστροφὴ ἐκ Φιλιατῶν διὰ μέσον ἀνταρτῶν καὶ ναρκῶν.— Ἐσώθημεν ἐκ τοῦ πελάγους καὶ ἐκινδυνεύσαμεν ἐν τῇ λιμένι τῶν Ἰωαννίνων! — Ἡ ἀσθένειά μας</i>	219
<i>Ἄγνωστοι σελλίδες ἐθνικῆς δράσεως.— Τὸ Βορειοηπειρωτικὸν καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς Κυβερνήσεως.— Ὑπουργὸς καὶ καταχθόνιος ἐν Ἀθήναις βυσσοδομία, ἀέναος πόλεμος ἐκ τῶν ὀπισθεν.— Ἐπιστολὴ τοῦ κ. Μιχ. Τσαμαδοῦ διὰ τὴν ἐθνικὴν μου δρᾶσιν.— Τὸ ὑπόμνημά μου πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν.— Ἡ ἀρθρογραφία τοῦ Πῶπ καὶ ἡ ἀπάντησις τοῦ καθ. κ. Ν. Παπαδοπούλου</i>	234
<i>Ὁρθόδοξος ἀλβανικὴ ἐκκλησία. Πῶς εὔρομεν καὶ πῶς ἀφήσαμεν αὐτήν.— Ἀναδημοσίευσίς ἐκθέσεως ἐκ τοῦ «Ἐκκλ. Βήματος»</i>	248

ΣΤ'. ΑΠΡΕΠΗΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ ΚΑΙ ΕΞΕΥΤΕΛΙΣΜΟΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ.
Ο ΑΠΕΡΙΓΡΑΠΤΟΣ ΚΟΥΓΕΑΣ

<i>Ἀχαρκτηριστὸς καὶ ἀσεβὴς πρὸς ἱεράρχην διαγωγή τοῦ Πρυτάνεως Γ. Σωτηρίου καὶ δύο ἐκφρόνων καθηγητῶν.— Ἡ ὑπόθεσις τῆς παρασημοφορίας ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας.— Ἀπαντοῦν οἱ φοιτηταὶ ἀποθεώνουν τὸν σωτήρα καθηγητὴν των καὶ στιγματίζουν τοὺς ἀπεμπολημένους καὶ ἀμφοτεροπροσώπους</i>	257
<i>Τὸ Πανεπιστήμιον νοσεῖ ἀνιάτως.— Τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Θεολ. Σχολῆς.— Ὁ ἀποστάτης Σωτηρίου.— Βαρὺς χαρακτηρισμὸς τοῦ Πανεπιστημίου ὑπὸ Θερεϊανοῦ καὶ ἄλλων ἐπισήμων ἐν τοῖς γράμμασιν ἀνδρῶν</i>	273

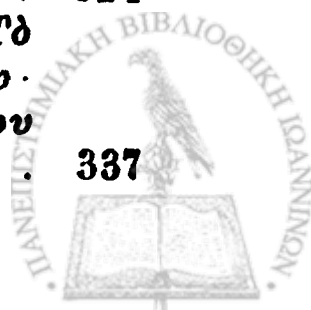
² Αντιπελάργησις ἢ παρεπόμενα τοῦ «Κράτους τῆς Ἑλληνικῆς», ὁ Κουγέας ἀποκαλυπτόμενος.— Ἐὰν ἀντιλεγόμενα : Ἑλληνικὴ Χερσόνησος.— Νότιος Ἑλλάς κ.τ.τ.— Τὸ «Ἑλληνικὸν ἔπος».— Καθηγηταὶ ὑπὸ φοιτητῶν σατυριζόμενοι.— Τὸ Πανεπιστήμιον ἐν τῷ Τύπῳ, βαρεῖται κατηγορίαι.— *Ἡ παράνομος παῦσις μου διὰ τροποποιήσεως τοῦ νόμου!*— *Ὁ μεγαλοπαιριώτης Κουγέας καταπολεμεῖ Ἑλλήνας πατριώτας καὶ ὑποστηρίζει ἀναφανδὸν Βουλγάρους, Ρουμάνους καὶ Ἑλλανιστάς!* 281

Ζ'. Ο ΑΤΟΝΙΣΤΗΣ ΚΑΚΡΙΔΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΓΛΩΣΣΟΖΗΤΗΜΑ

³ Ὁ καθηγητὴς *Ι. Κακριδῆς*.— Ὁ πόλεμος κατὰ τῶν τόνων καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.— *Κάτω τὰ ἰδανικά.*— *Πάτρων καὶ προστάτης ὁ Κουγέας.*— Οἱ φρουροὶ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς ἀκοίμητοι.— *Τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἦτο ἀεὶποτε ἢ ψυχὴ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων* 315

Τὸ πραξικόπημα τοῦ Κακριδῆ.— *Πρῶτος μάρτυς τῆς ὑπερασπίσεως ὁ Κουγέας, «ἢ κατάργησις τῶν τόνων δὲν εἶναι ἀντεθνικὴ!*»— Οἱ πρῶτοι ἀτονισταὶ Βηλαρᾶς, Α. Θεοτόκης καὶ Μ. Φαρδύς.— Ἡ πρώτη στροφή τῆς γλώσσης πρὸς τὴν δημοτικὴν ἐπὶ Πολυβίου.— *Ἡ γλῶσσα εἶναι τεκμήριον τῆς ἀκμῆς καὶ παρακμῆς τοῦ ἔθνους καὶ ἔνδειξις τῆς διανοητικῆς τῶν ἀτόμων καταστάσεως.*— Εἶναι οὐτοπία ὅτι μὲ τὴν κατάργησιν τῶν τόνων ἐκλείπουν τὰ $\frac{2}{3}$ τῶν δυσκολιῶν τῆς γλώσσης, ἴσως τὰ $\frac{2}{3}$ τῆς ὀρθογραφίας.— *Τονισμὸς καὶ ὀρθογραφία εἶναι ἀλληλένδετα.*— Ἡ ἀπλοποίησις ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ ἀπέτυχεν.— Ἡ δυσκολία εἶναι εἰς τοὺς γραμματικοὺς τύπους, αὐτοὺς θέλουν νὰ καταργήσουν οἱ μαλλιαροὶ!— Ἐξαίσιος χαρακτηρισμὸς τῆς ἑλλην. γλώσσης ὑπὸ τοῦ Οἰκονόμου.— Ἡ συγγραφικὴ τοῦ Κακριδῆ δρᾶσις 324

⁴ Ἀρίστη μέθοδος πρὸς ἐκμάθησιν τῆς Γραμματικῆς.— *Τὸ «ἑλληνιστὶ διαλέγεσθαι» τοῦ Γυμνασίου Κυδωνιῶν.*— Ὑπερβολικὴ ἀρχαιομανία.— *Εὐγενίου Βουλγάρου ὕμνος τῆς ἑλλ. γλώσσης* 337

- Ἡ προειρημένη τῶν τόνων κατάργησις.**—Εἶναι ψευδός ὅτι δὲν ὑπῆρχον ἀνέκαθεν οἱ τόνοι.— *Καὶ ἐσημειοῦντο καὶ ἐξεφωνοῦντο.*—Οἱ τόνοι τῶν παπύρων.—**Ἡ Κύπριος Οἰκονομίδης περὶ τονισμοῦ.**—**Ἡ ἑλλην. γραμματικὴ ἀπαραίτητος βᾶσις τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν.** 342
- Ἡ Κακριδῆς τὰ πολλὰ λαμβάνει ἀπὸ τῶν διδασκάλων ἀντιγράφων καὶ πλαστογραφῶν.**—Τὸ σωσίβιον τοῦ εἶναι τὸ «ἑλληνικὸν πνεῦμα», ὅπερ ἄγνοεῖ.**Ἡ καθ. Τριανταφυλλόπουλος ἀντιφάσκων.**—**Ἡ συνήγορος τοῦ Κακριδῆ καὶ ἐκχυδαίστης τῆς φιλοσοφικῆς γλώσσης Θεοδωρακόπουλοςεῖς τὰ Πατριαρχεῖα.** 348

Η'. ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΠΝΕΥΜΑ-ΑΕΝΑΟΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑ ΚΑΙ ΦΟΡΕΥΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

- Τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα,** ἡ συνεχὴς καὶ ἀδιάκοπος ἐπενέργεια αὐτοῦ εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν Ἑλλήνων.— **Ἡ κατάκτησις αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν ὁ ἐπιδιωκόμενος τῆς φιλολογίας σκοπός.** 352
- Φωνὴ ἐκ τοῦ τάφου τοῦ ἀναξιοπαθοῦντος Μιστριώτου.** **Ἡ δρᾶσις τοῦ καὶ τὸ φιλολογικὸν τρόπαιον.**—**Ἡ νᾶνος διάδοχός του.**—**Ἡ ὕμνος τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων.**—**Ἡ Συκουτρῆς** 362
- Πῶς μετὰ τὴν ἄλωσιν διετηρήθη τὸ ἑλληνοχριστιανικὸν πνεῦμα καὶ ὁ πολιτισμός.**—**Ἡ ἀναγκαιότης τῆς Γραμματικῆς** κατὰ Ἰώσηπον Μοισιοῦδακα καὶ τὸν Ρῶσον Η. Zielinski.—**Τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ ὁ Ὅμηρος ἐν τῇ Μ. τοῦ Γένους Σχολῆ.**—**Ἡ ἀβελτηρία τῶν ἐν τῇ δίκῃ καθηγητῶν καὶ ἄλλων συνηγόρων.**—**Κακριδῆς, ὁ ἄμοιρος τοῦ ἑλλην. πνεύματος.**—**Ἡ ἄλλοπρόσαλλος καθηγητῆς Δούβαρις.** 366
- Οἱ διδάσκαλοι τοῦ Γένους, διηνεκῆς προσήλωσις εἰς τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα.**—**Ἡ Ἀθανάσιος ὁ Πάριος καὶ ἡ Ρητορικὴ του.**—**Διεξοδικὴ δημοσθενείων λόγων ἀνάλυσις.**—**Αἱ «Μελέται».**—**Ἡ Ἐγκριτος γνώμη τοῦ Wilamowitz.**—**Ἡ ἄλλοι ἡμέτεροι καὶ ξένοι θιασῶται τοῦ ἑλλ. πνεύματος.** 376
- Τὸ «περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ» καταπληκτικὸν βιβλίον τοῦ Κων. Μπέλλου.**—**Τὸ ἑλλην. πνεῦμα καὶ οἱ Στωϊκοί.**

- «Πνεῦμα ὁ Θεός. . .». — Τὰ στοιχεῖα τοῦ ἑλλ. πνεύματος παρὰ Πλουτάρχῳ, ὁ «λόγος». — Ὅρισμός τοῦ ἀθανάτου ἑλλ. πνεύματος, ἡ ἔνωσις τοῦ αἰσθητοῦ καὶ νοητοῦ κόσμου. — Ἡ ἐκ τούτου προσγινομένη τοῖς νέοις ὠφέλεια. — Σπουδαία γνώμη τοῦ φιλοσόφου καὶ ἱστορικοῦ Chamberlain. — Ὁ Ἡρόκλης Βασιᾶδης καὶ τὸ περιλαμπρον ἔργον του «Περὶ τοῦ ἑλλ. πολιτισμοῦ καὶ τῆς παιδείας». — Τὶ λέγει διὰ τὸ ἑλλην. πνεῦμα; — Ὁ μέγας θαυμασμός τοῦ Σείλλεϋ, ὕμνος εἰς τὸ ἑλλην. πνεῦμα . . . 384.
- Ὁ κατὰ Κακριδῆ ἐπίλογος. — Ὁ νοσφιστῆς καὶ λογοκλόπος. — Πόθεν ἡ ἀντίδρασις τοῦ Βερναρδάκη, ὃν ἀντιγράφει: — Ἡ μεταμέλεια τοῦ ἀντιπάλου τοῦ Κόντου. — Ὁ Βηλαρᾶς γνωσιμαχῶν ἐν τέλει. — Ὁ Δεκάλογος τῶν ἀφοριζομένων τοῦ Κακριδῆ ἀρθρων 398

Θ' ΠΑΡΕΠΟΜΕΝΑ

- Φιλολογικὰ ἄθλα τοῦ Κουγέα. — Ὁ κριτῆς κρινόμενος ὡς φιλόλογος καὶ ἱστορικός 403
- Οἱ ἀνιάτως προγονόπληκτοι, δολοφόνοι τῶν ὀρθοφρονούντων. — Ὁ ἄγριος διωγμός τῶν λογίων. — Οἱ φρυάττοντες τοπικισταί. — Ἀχαριστία, ἡ «ἀγχόνη τῆς εὐγνωμοσύνης». — Τὸ Πανεπιστήμιον κλελεῖ τὰς πύλας! — Οἱ ριψάσπιδες ἐθνικισταί. — Ἡ ἐμπορία τῆς Ἱστορίας καὶ ὁ ἐκχυδαῖσμός αὐτῆς . . . 411
- Ὁμιλία τοῦ κ. Κ. Λογοθέτου εἰς τὴν δευτέραν μου ἐκλογήν. — Πῶς ἐγένετο ἡ παῦσις μου ἐν ἔτος πρὸ τοῦ ὀρίου τῆς ἡλικίας πρὸς ἐκμηδένισιν τῆς συντάξεώς μου 417
- Τὸ σκαλίσαμε, τὸ ποτίσαμε σάτυρα κατὰ τοῦ Τσάτσου . . . 432
- Παροράματα καὶ προσθήκαι — Δηλώσεις τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Ἀλεξάνδρῃ, ὅτι οἱ Βορειοηπειρῶται πρέπει νὰ γείνουν Ἀλβανοί. — Ἐπίδρασις τοῦ ἑλλ. πνεύματος καὶ εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας. . . . 433-438

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

Σ. 112 στ. 14 κάτω ανάγνωθι ούτω : Ἴν' εὐτυχῆσω νὰ παρασταθῶ ἐν τῇ σημαντικῇ ἐν τῷ βίῳ μου ἡμέρᾳ ταύτῃ κατόπιν τόσων θλιβερῶν περιπετειῶν καὶ τραγικῶν παθημάτων. Θέλω νὰ ἐξάρω ὡς λίαν ἐποικοδομητικὸν κτλ.

Σελ. 126 μέσ. πρόσθεν ὁ ἀρχιμ. Συνέσιος Κούκαλης στρατιωτ. Ἱερεὺς ἐφυλακίσθη ἐν Λειβαδιᾷ.

Σ. 192 μέσ. γρ. Καθημερ. 17-2-48 ἀντὶ Ἔθνος 25-5-48.

Σ. 203 Εἰς τὸν Σκυλόσοφον πρόσθες : Δημ. Σ. Σαλαμάνγκα, «Ἡ Σπηλιὰ τοῦ Σκυλόσοφου», ἔκδ. «Κιβωτοῦ» Ἀθῆναι 1953, Κρίσις ἐν «Ἡπειρ. μέλλοντι» 19-6-53.

Σ. 283. Καὶ πάλιν ὁ παλαίμαχος Ἡπειρώτης κ. Γ. Γάγαρης συνεχίζει τὸν ἔλεγχον διὰ «Τὰ λάθη τοῦ Λεξικοῦ τοῦ Ἡλίου», ὅπερ ἐδημοσίευσε ὡς ἀνήκοντα εἰς τὴν Ἀλβανίαν τὴν Νεμέρτσκαν, ὄρος τῆς Πρεμετῆς καὶ τὴν Ντάρδαν ἢ Δάρδαν χωρίον τῆς Κορυτοᾶς ἐπὶ τοῦ Μωράβα (αὐτόθι).

Σ. 398, στ. 12 ἄνω, γρ. γνωσιμαχῶν, ἀντὶ ὀρθοφρονῶν.

Σ. 490 μέσ. πρόσθες : Ὁ Χρ. Φιλαδελφεὺς ἐτύπωσε 16σέλιδον φυλλάδιον : «Τὰ ἀφοριζόμενα ἀπὸ τῶν σχολείων βιβλία». Ἀθῆναι 1876.

ΑΝΑΓΓΕΛΙΑ

Ἰπὸ ἐκτύπωσιν ὁ Β' τόμος ἐκ 500 σελίδων περιέ-
χων τὰ δράματα τῶν συμμοριτῶν ἐν Ἠπειρῷ καὶ γε-
νικώτερον τὴν δρᾶσιν τοῦ κλήρου καὶ τῶν διδα-
σκάλων. Ὁ βίος τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ κατοχῆς.

